
13
7 1
4

NOVVS COMMENTARIVS DE VERBIS IVRIS,

[redacted] *Hotomani*

IVRISCONSVLTI, ANTIQVITATVM RO. elementis amplificatus.

De legibus. *De Senatu & S.C.*
De magistratibus populi R. *De Iurisconsultis, eorumq; formulis.*

Quibus propter argumenti affinitatem Typographus adiunxit.

Epitomen Gruchij De Comitijs. &
Diuersas Rerumpub. formas, ex Polybio.

VENETIIS,

Apud Nicolaum Beuilacquam.

M D LXIIII.

Ex.llmat Eusdem mattheis [illegible] (an. [illegible]

ciae Demarti concedit Sancti Dominici de [illegible]

de [illegible] [illegible] brevi [illegible]

[illegible] Joani ottomanni de [illegible]

causae enarrandi et triennio [illegible]

de [illegible] officio in [illegible]

die 17 febr. 1580

Ex.llmat [illegible] ponderoni concedit

[illegible] concedit [illegible]

[illegible] et [illegible] causae [illegible]

[illegible] Joani ottomanni [illegible]

[illegible] primo [illegible]

[illegible]

Ex.llmat Eusdem [illegible] matt. [illegible] can. [illegible]

NOVVS COMMENTARIVS VERBORVM IVRIS,

[redacted]

IVRISCONSVLTI.

DE LITERA A.

A LITERA salutaris à Cicerone dicitur in ea pro Milone: q, ut scribit Asconius, si uidebatur iudicibus bona causa, absoluebant reum: notamq; absolutionis, A literam in tabella, quam à Prætore accipiebant, scribebant. Cicero: Quòd nisi uidisset posse absolui eum qui fateretur, cum uideret nos fateri, neq; quæri unquam iussisset, nec nobis tam salutarem hanc in iudicando literam, quàm illam tristem dedisset. Eadem nota fuit in suffragijs & comitijs legum, qua se Ciues repudiare rogationem significabant. Nam duæ dari tabulæ solebant, quarum in altera, V. R. id est, uti rogas, scriptum erat: in altera, A. id est Antiquo, antiqua sequor, noua non placent. Est enim, ut Festus primo lib. scribit, Antiquare in morem pristinum reducere.

A CERTO hærede legare: certo hæredi, ut legatum aliquod præstet, mandare, sicut ab illo debeatur solo. Cicero in Top. Si paterfamilias uxori ancillarum usumfructum legauit a filio, neq; à secundo hærede legauit mortuo filio, mulier usumfructum non amittet. Idem pro Cluentio: Itaque ei testamento legat grandem pecuniam à filio, si qui natus esset: ab secundo hærede nihil legat. Marcellus l.6. D. de auro & argento: Seia ab hærede P. Mæuio ita legauit. Iulianus l. quæsitum, 91. D. de legat. & fid. 2. Si filiusfam. qui filium habebat, hæres institutus fuisset, an ab eo, filio eius legari posset? Respondi cum possit a filio patri legari, & cet. Item: Si mihi seruus a te hærede legatus fuerit. Neratius l. à Titio, 64. D. de furt. A Titio herede homo Seio legatus, ante aditam hæreditatem Titio furtum fecit.

A DVVMVIRO pro, imperio uel permissu Duumuiri. Vlpianus l. si quis, 52. §. 6. D. de furt. Si fugitiuum meũ quis quasi situm a Duumuiro, uel ab alijs qui potestatem habent, de carcere uel cũstodia dimitteret, an is furti teneretur? In uulgatis libris, DIMITTERE, ACCIPERET: ut sit potestatem dimittere: quod mihi non probatur. Nam ita hoc dictum est, ut alibi, ab aliquo se liberare.

A LIBERIS pro quandiu liberos habebit. Terentius, l. sed si, 62. §. 2. D. de condit. & demonst. Quum uir uxori, si a liberis non nupserit, in annos singulos aliquid legauit, quid iuris sit? Iulianus respondit, posse mulierem nubere, & legatum capere. Quòd si ita scriptum esset, Si à liberis impuberibus non nupserit, legem locum non habere; quia magis cura liberorum, quam uiduitas iniungeretur. id est, Quamdiu liberi erunt impuberes. Papinianus l. cum tale, 72. D. eod. cũ tale legatum esset relictum Titiæ, si a liberis non discesserit, & cet. Similiter Paulus lib. Sent. 2. c. 29. Potior quis esse debet, inquit, non solum à gradu generis, sed & a substantia rei familiaris. Similiter in Cluentiana Cicero dixit: Non modò dicendi a reo, sed ne surgendi quidem potestas erat: id est, pro reo.

A. T. M. D. O. Aio te mihi dare oportere, ut Valerius Probus testatur: quæ personalis actionis fuit formula, quia persona rei nominatim in agẽdo notabatur: & stricti iudicij, quia simpliciter, ait Cicero, asperè & directò Oportere de certa definitaq; summa dicebatur. Aio uerò antiqui pro affirmo & contendo dicebant, auctore Nonio: unde Aientia Cicero appellat, quæ Græci forensi & litigioso uerbo κατηγορικὰ.

A TITIO persoluere, de Titij numis persoluere. Cicero ad Attic. lib. v. Homines non modò non recusare, sed etiam hoc dicere, se a me soluere. quod enim Prætori dare consuessent, quòd ego non acceperam, se a me quodammodo dare: id est, de mea pecunia. Idem in Planciana, in fin. Sinite me quod uobis fretus huic sæpe promisi, id a uobis ei persoluere. Plautus Menæhem. Da sodes a te: post reddidero tibi. Me. Imò cedo abs te. Hinc natæ illæ sunt Prætorum formulæ,

Ab aliquo possidere, pro, possessionem ab aliquo certo nactum esse, alicuius certi hominis possessionem obtinere. Praetor in l. 1. Vti possid. Vti eas aedes nec ui nec clam alter ab altero possidetis. Vi ergo ab aliquo possidere, est ui possessionem illi soli eripuisse, eamque ui obtinere. Hinc

Ab aliquot uti re quapiam dicitur, qui illi praecisè rei suae usum ademit, eumque quoquo modo retinet. Praetor in l. 1. D. De itin. actuque priu. Quo itinere actuque nec ui, nec clam, nec precariò ab illo usus es. Nam hoc eò pertinet, ut nominatim notetur is, a quo usum actorem non oportuit: neq; satis est, si infinitè a quouis alio usus esset. Sic

Ab aliquo aquam ducere, est non undecunque aquam ducere, sed ex illius qui praecisè nominatur, fundo deductam habere. Praetor in l. 1. D. de aqua quotid. Vti hoc anno aquam nonui, nō clam ab illo duxisti. Sic

Ab aliquo absolui: quod in uoce Absolui explicabitur.

Ab hinc centum annis. Vetus locutio, quae (pace quorundam dixerim) non hoc significat quod vulgari lingua dicere solemus, De post centum annos: hoc est, ut Latini dicunt, post centum annos, ut, post homines natos: sed centesimo ab hinc anno, uel, Annus nunc agitur centesimus. Alfenus l. proponebatur, 76. D. de iudic. Populum eundum hoc tempore putari, qui ab hinc centum annis fuisset. Item, Nos ipsi non ijdem essemus qui ab hinc anno fuissemus. Cicero Verrina tertia planissimè hoc demonstrat: Quaestor Cn. Papirio coss. fuisti ab hinc annos quatuordecim. Nam a Pompeio & Crasso coss. ad Papirij consulatum totidem anni numerantur. Idem in ea pro Q. Roscio, Quo tempore? ab hinc annis quatuor. Repromittis tu ab hinc triennium Roscio. Idem Verrina quarta, Horum pater ab hinc duos & uiginti annos est mortuus. Et paulo post, Ipsos uiginti annos haereditas ab his petita non est. Et rursus, Offendit illum mensem comitialem fuisse comitijs ab hinc triginta diebus habitis, id est, trigesimo antè die. Huc etiam illud Charisij pertinet, qui libro primo sic scribit, Ante annos ab hinc decē natus ueteres dixerūt, quod est, ante annos decem natus.

Ab reo, pro defensor, & patronus rei. Ad Heren. lib. 2. Considerandum est, ne aliud accusatoris criminatio contineat, aliud defensoris ratio purget: quod saepe consultò multi ab reo faciunt, angustijs causae coacti.

Abacti magistratus dicebantur, qui coacti deposuerant imperium. Fest. lib. 1.

Abactores, uide Abigei.

Abalienare uetus uerbum est ciuilis Iuris, hoc est ciuium Ro. proprium, peregrinis hominibus non commune: quo perfecta rei alicuius alienatio significabatur. Itaque Vlpianus l. abalienatum. 67. D. de uerborum signific. Abalienatum, inquit, non propriè dicitur, quod adhuc in dominio uenditoris manet: uenditum tamen rectè dicitur. Abalienatio uerò est, eius rei quae mancipi est aut traditio alteri nexu, aut in iure cessio, inter quos ea iure ciuili fieri possunt: uti scribit Cicero in Topic. quo ex loco tria notanda & obseruanda sunt: primùm, cum sex sint acquirendarum rerum modi, quos Vlpianus in Institutiunculis enumerat, emancipatio, traditio, usucapio, in iure cessio, adiudicatio, lex: duos tantùm solos esse, quibus res a dominio nostro in alienum traducantur, mancipationem scilicet, & in iure cessionem. Quod tamen Paulus, homo Graecus, litigiosus, natura controuersus, & hostis antiquis Iurisconsultis additus, suo more cauillatur in l. Abalienationis, vigesimaoctaua D. de uerborum significat. Abalienationis uerbum, inquit, etiam usucapionem continet: uix est enim ut non uideatur alienare, qui patitur usucapi. Quasi uerò quis sciens prudens rem suam usucapi patiatur: aut si fortè quis eo animo sit, res ex maiore parte iudicandae non sint: aut si iudicandae non sint, qui patitur usucapi, non pro derelicto rem suam habeat, ac proinde alienare non dicatur, quia uerbum hoc certam & alienantis, & eius in quem alienatio fit, personam complectatur. l. in omnibus. 55. D. de obliga. & actionibus. tametsi usucapionem tertium esse modum quo res perfectae abalienantur, constet ex eodem Vlpiano cap. 1. & 19. Secundò ex hac definitione intelligitur, abalienationem earum tantùm rerum dici, quae mancipi sunt: non etiam earum quae sunt nec mancipi. Sed cùm Vlpianus in Institutiunculis traditionem dicat propriam esse rerum nec mancipi, quid est quod Cicero ait, abalienationem traditione fieri? Subdifficilis nodus hic uidetur, quem tamen explicare conabimur. Nam Cicero non simpliciter traditionem dixit, sed traditionem nexu: quo uerbo mancipationem significari Boetius, non apertè ille quidem ac nominatim, sed tamen ita significat, ut satis intelligatur. Cum enim nexus formulam ritumque ex Caio Iurisconsulto describit, indicat nexum ad mancipationem pertinere. Ex quo intelligitur, Abalienationem mancipatione & in iure cessione fieri: traditione autem nuda, hoc est sine nexu & libra, fieri non potuisse. Postremò ex eo loco constat, Abalienationem propriam ciuium Ro. fuisse, non etiam peregrinorum.

Abalienatus dicitur, quem quis à se remouit. Alienatus, qui alienus est factus. Festus lib. 1.

Abamita, inquit Caius est abaui soror. l. 3. D. de

de gradibus. ab alijs autem ferè Amita maxima dicitur.

ABAVVNCVLVS, abmatertera, id est, abaiæ frater & soror: ait Caius l. 3. D. de grad. & affin.

ABAVVS, inquit Festus, dicitur, qui abest ab auo, & est auus aui. Hinc quartus pater a Virgilio nominatur Aeneid. x. Ille tamen nostra deducit origine nomen: Pilumnusque illi quartus pater.

ABAVVS est proaui paterni, aut materni pater: Abauia, proauiæ paternæ, aut maternæ mater: ait Paulus l. 10. §. 8. D. de gradibus.

ABDICARE, inquit Nonius, est familia abijcere. sumptum autem a Græcis uidetur, qui patrem ἀποκηρύττειν, filium autem ἀποκηρυχθῆναι dicebant. Itaque Quintilianus libro III. cap. VI. Abdicatum interpretatur, qui a familia patris abalienatus est. nam Græca quidem locutio per præconem id pronunciari solitum indicat. Et Plato libro de legibus XI. perspicuè id ostendit, ἐὰν οἱ πατέρες βούλωνται τὸν ὑὸν τὸν ὑπὸ κήρυκος ἐναντίον ἁπάντων ἀποκηρύττειν, ὑὸν κατὰ νόμον μηκέτ' εἶναι. Si patres uelint filium per præconem coram omnibus abdicare, ne amplius secundum legem sit filius. Sæpe autem postea ἐκκηρύττειν, & ἀποκηρύττειν dicit. Hinc abdicatio, de qua Imp. l. 6. C. de pat. potest. sic scribit: Abdicatio, quæ Græco more ad alienandos liberos usurpabatur, & ἀποκήρυξις dicebatur, Romanis legibus non comprobatur. Fabius lib. 7. capite 4. Abdicationum formæ sunt duæ: altera criminis perfecti, ut si abdicetur raptor, adulter: altera imperfecti, uelut pendentis, & adhuc in conditione positi: quales sunt in quibus abdicatur filius qui non pereat patri. Videtur autem hæc abdicatio in iure apud Magistratum fieri solita, qua parentes testificabantur se ijs de causis quas proferebant, suos liberos a sua familia remouere, neque deinceps in liberorum loco numerare uelle. totaq; hæc ratio Græcorum fuit: nam Romani emancipatione utebantur. Quintilianus autem exempla puerilium exercitationum ex Græcorum fontibus proferre consueuit. uide Ἀποκήρυξις.

ABDICARE se magistratu, est ante tempus magistratum deponere. Pomp. l. 2. §. 13. D. de orig. iur. Et quum placuisset leges quoque ferri, latum est ad populum, uti omnes magistratu se abdicarent. Papinianus in l. penult. D. de offic. præf. Legatus Cæsaris abdicando se, non amittit imperium. Moris etiam erat, ut quibus imperium certa de causa abrogandum erat, ij dignitati & existimationi suæ consulentes, per se & quasi sua sponte magistratum deponerent, seseque priuatos redderent. quod in P. Lentulo Prætore factũ uidemus in tertia Catilinaria, de quo Senatus cẽsuit, ut cum se Prætura abdicasset, tum in custodiam traderetur: P. Lentulus, inquit, quanquam patefactus indicijs & confessionibus suis, iudicio Senatus non modo Prætoris ius, uerùm etiã ciuis amiserat, tamen magistratu se abdicauit. Hoc autem Græci ἀφίστασθαι τῆς ἀρχῆς dicunt. Plato libro undecimo De legibus: ἐὰν δὲ ἀδικία δόξῃ κακῶσαι τὸν ὀρφανὸν, πρὸς τῷ τιμήματι, τῆς ἀρχῆς τὸν νομοφύλακα ἀφιστάσθω. τὸ δὲ κοινὸν τῆς πόλεως ἕτερον νομοφύλακα αὐτὶ τούτου καθιστάτω. Id est. Quòd si iniuria uideatur affecisse pupillum, præter litis æstimationem, magistratu nomophylacis se abdicato: Respublica uerò in comitijs alium nomophylacem in eius locum sufficito. Sic Cicero ad Atticum: Itaque tutela me abdicare cogito. quod Vlpianus capit. Instit. undecima sic interpretatur, Est dicere nolle se tutorem esse. Sed deponere magistratum dicebantur, qui eum confecto tempore populo Romano reddebant. Abrogare autem suo loco explicabitur.

ABDICARE Consulatu, deponere Consulatum. Cic. de nat. deor. II. Augures rem ad Senatum, senatus ut abdicarent: Consules abdicauerunt. Et paulo post: Consules summum imperium statim deponere, quàm id tenere punctum temporis contra religionem.

ABDICARE, decreto recusare, ac denegare. Pomponius l. 2. §. 13. De orig. iur. Qui cum animaduerteret, Appium Clodium contra ius uindicias filiæ suæ a se abdixisse, & secundum eum qui in seruitutem ab eo suppositus petierat, dixisse: id est, decreto recusasse, ac denegasse. Nam cùm tribus uerbis in decretis uterentur, Do, dico, addico: cùm secundum aliquem uindiciæ dicerentur, ab altero abdici dicebantur. Hinc aues in augurijs abdicere regionem dicuntur, quam improbant, ac sequi tenerique uetant. Cicero libro de diuin. I. Cumque in quatuor partes uineam diuisisset, treisque partes aues abdixissent, quartam partem, quæ erat reliqua, in regiones distribuit. Quemadmodum ergo Dicere, dare, decernere uindicias secundum aliquem à Pomponio & Liuio dicitur Magistratus, qui cuipiam litis uindiciarum uictoriam decernit: sic Abdicere uindicias ab aliquo Pomponius dixit, pro abnegare & recusare, quod ipsum Abdicare quoque significat. Nonius enim de uocabulis improprijs: Abdicare, inquit, non solùm de patris facto potest dici, quod est familia abijcere, sed rem quamlibet negare. Pacuuius Atalanta, Mortem ostentant, regno expellunt, consanguineam esse abdicant.

ABDVCERE comitem mulieri Labeo sic interpretatur, non modò manu a mulieris comitatu detrahere ac remouere: uerùm quoquo modo efficere, ut eam deserat. Vlpianus l. item apud, 15. §. abducere, D. de iniur. Abduxisse uidetur, ut Labeo ait, non qui abducere comitem cœpit, sed qui perfecit, ut co-

mes cum eo non esset. Abduxisse autem non tantùm is uidetur, qui per uim abduxit, uerum is quoq; qui persuasit comiti ut eam desereret. Iniuria autem in comite abducendo duplex est, primùm quia pudicitia attentatur: deinde quia abduci tantùm res dicuntur a stultis & stupidis, ut in Eunuchum Donatus annotauit, Multæ sunt caussæ quamobrem cupio abducere. Etiã, inquit, hoc uerbo gratificatur Phædriæ quum dicit, Abducere à Thrasone, tanquam à stulto, & mentis experte.

ABDVCI mulier dicitur a marito cum diuortiũ fit. Donatus in illud Terent. Hecyr. Et filiam abduxit suam: Abduxit, inquit, propriè. Accersi enim dicitur ad maritum: Abduci a marito ad diuortium. Sic Virgilius: Et gremijs abducere pactas.

ABESSE res dicitur, non modò quæ in rerum natura non est, cuiusve precium domino abest, sed etiam ea cuius corpus manet, forma mutata est: ait Vlpianus l. Mulieris, 13. & Paulus l. sequenti, D. de uerbor.signifi. Et ideo, inquit, si corruptæ redditæ sint, uel transfiguratæ, uideri ab esse: quoniam plerunque plus est in manus precio, quàm in re. Quo in loco non dubito, quin QVANQVAM pro QVONIAM legendum sit: hoc sensu, Quamuis ita rei forma mutata sit, ut recens forma pluris sit quàm uel ipsius rei corpus, tamen res abest .l. ultima, D. de usu & habit. Veluti si ex patera scyphum affabrè ac singulari artificio confecerim, ut iam multo pluris sit, quàm antea; res tamen abesse iudicatur. Patera enim, ut species omnis, ex forma denominatur. Falsum autem alioqui dixisset, cùm ait, plerunque plus esse in manus precio, quàm in re. Nam etsi interdum id usuueniat, ut in tabula picta, de qua Paulus in sequenti lege disputet, non tamen id plerunque, sed perrarò accidit.

ABESSE, uerbum relatiuum est: cum enim abesse aliquem dicimus, locum simul unde abest, cogitatione comprehendimus. Cuiusque ergo loci ratione ubi quis desideratur, absentiæ nomen intelligitur: diligenterque Iurisconsulti de absente disputantis propositum spectandum erit, ueluti cum de tribunalibus Vlpianus loquitur in l.absentem, 199. & l. collegarum, 173. D. de uerbor.signific. Absentem, inquit, accipere debemus eum, qui non est eo loci, in quo loco petitur. Non enim trans mare absentem desideramus, & si fortè extra continentia urbis sit, abest. cæterùm usque ad continentia, non abesse uidebitur, si non latitet: Cùm, inquam, Vlpianus ita loquitur, dixisse falsum uidetur. Nam in eo qui in ius uocatus sese in iudicio non steit, quamuis in foro ipso esset, nisi tamen ad tribunal adesset, commissam absentiam dicimus. Vnde illud præclarum Antonini responsum in l. Diuus, 7. Digest. de in integ.restitut. De eo igitur qui in ius uocandus est, Vlpiani locum accipio oportebit. Sicum dicimus in l.prima D. de uerbor.oblig.l.3. C.de cont.stip. l.3. C.de inutil.stip. inter absentes stipulationem non rectè contrahi: non eos absentes intelligimus qui extra continentia urbis sunt: sed qui eo in loco non sunt, ubi exaudire inter se possint. Sic in denunciatione ob damnum infectum: Abesse, inquit Vlpianus, uidetur & qui in iure non est, l. 4.§.3. D.de dam. infe. Hinc & abesse interdum dicitur is qui adest, & adesse contrà qui abest. Nam miles qui Romæ militat, pro Reipubl. caussa absente numeratur .l. milites, 7. D. de quibus caus.maior. & furiosus per omnia absentis habetur loco, l.2 §.2. D.de iure codicill. Et tutor, qui dum pupillus contrahit, præsens est, sed quid agatur non attendit, abesse dicitur .l. non multum, 14. D.de auctor. tut. Et res quæ casu adfuit, abesse uidetur, l. quæsitum, 79. in fin. D.de legat.& fideicom.3. Contra seruus qui disciplinæ ac studiorum caussa aliò missus est, adesse iudicatur, d.l.quæsitum; & l. Seiæ, 20. in fin. D.de legat. 3. Et qui sui cõmodi caussa ac dolo malo abest, pro absente numeratur, l.4.§.5. D.ex quibus caussis maior.

ABIGERE partum, est immaturum fœtum eijcere, Triphonius l. Cicero, 39. D. de pœnis: Milesiam quandam mulierem, quòd ab hæredibus secundis accepta pecunia, partum sibi medicamentis ipsa abegisset, rei capitalis esse damnatam. Quæ uerba ex oratione Ciceronis pro Cluentio descripta sunt. Vlpianus l. si mulierem, 8. D. de sicarijs: Si mulierem uisceribus suis uim intulisse, quo partum abigeret, constiterit: eam in exilium Præses prouinciæ exiget. Vsurpatur etiam simpliciter a Marciano l. 4. D. De extraord. criminibus. Eam quæ data opera abegit, a Præside in exilium dandam. Hinc

ABACTVS uenter dicitur a Paulo libro Sentent. IIII. cap. 9. pro fœtu uenenis & medicamentis eiecto. Aborsus, inquit, uel abactus uenter partum efficere non uidetur.

ABIGEI, inquit Vlpia. propriè hi habentur, qui pecora ex pascuis, uel ex armentis subtrahunt, & quodammodo deprædantur, & abigendi studium tanquam artem exercent. equos de gregibus, uel boues de armentis abducentes .l. 1.§.1. D.de abig. Hinc

ABIGEATVS, crimen quod abigendo committitur. l. 2. D. eod. l.5.§. qui desertionis, D. de re milit. Dicuntur autem Abigei nonnunquam etiam Abactores. Itaque Paulus libro Senten. V. capite XVIII. Abactores, inquit, sunt, qui unum equum, duas equas totidemque boues, capras decem, aut porcos quinque

que abegerint. Eodemq; modo appellantur ab Impp. in l.consensu, 8.C.de repud. Sed intelligendum est numero pecorum auersorum distingui Abigeos à furibus: siquidem unius ouis auersio fures facit, duarum aut plurium Abactores. l.aut facta, t 6. §. quantitas, D. de pœnis.

ABIRE in creditum, non omnino idem est quod credere: sed tantùm eas res credere, quæ accipientis fiunt: hoc est, quæ functionem non in specie, sed in genere recipiunt: ueluti pecuniam. frumentum, uinum, & alias res, quarum non corpus redditur, sed quantitas. Vlpianus l. 5. §. 8. Digest. de tribut. act. Sed si dedi mercem meam uendendam, & extat, uideamus ne iniquum sit, in tributum me uocari, & siquidem in creditum ei abijt, tributio locum habebit. Enimuerò si non abiit, quia res uenditæ nō desinunt esse meę, & cet. Idem l. 3. §. 1. Digest. ad S. C. Macedon. Et ideo ersi in creditum abijt filiofamilias, uel ex causa emptionis, uel ex alio contractu, & cet. Atque hæc quidem paulo breuius: quòd in uoce CREDENDI, multo subtilius a nobis explicata sunt.

ABIVDICARE & abiudicare contraria sunt. Nā abiudicare est iudicio aliquid auferre. Cicero Verrina II. Nulla res cuiusquam tam patria atque auita fuit, quæ non ab eo, imperio istius, ab iudicaretur. Liuius libro IIII. Audiere patres Ardeatium populum ob iniuriam agri abiudicati defecisse.

ABIVRARE, est, ut Seruius Aeneid. VIII. scribit, rem creditam periurio negare. Salustius in Catilin. Sed ea sæpe antehac fidem prodiderat, creditum abiurauerat. De Sempronio loquitur. Plautus Persa: Nec metuo, quibus credidi hodie ne quis abiurassit mihi. Cicero autem libro ad Atticum I. abiurare dixit, pro sponsionem factam iureiurando abnegare. Tulliola nostra munusculum tuum flagitat: & me sponsorem appellat. mihi autem abiurare certius est, quàm dependere.

ABNEPOS, abneptis, hi sunt, ait Paulus, pronepotis proneptis filius filia. l. 10. §. 8. D. de grad.

ABNOCTARE, integram noctem abesse. Marcianus l. 5. Digest. de officio præsid. Ne qui prouinciam regit, fines eius excedat, nisi uoti soluendi caussa: dum tamē abnoctare ei non liceat.

ABNVTARE, sæpe abnuere. Festus libro I. Hinc Abnutinum, dissensio, uoluntas contraria, sed sine actione ad impediendum exprompta. Paulus l. 83. Digest. de uerborum obligat. Qui spondet dolum malum abesse, abfuturumùe esse, nō simplex abnutiuum spondet: sed curaturum se, ut dolus malus absit.

ABOLITIO criminum dicitur a Iurisconsultis, cum accusati nomen de reis eximitur, sic, ut accusationis institutæ memoria funditus extinguatur. Papinianus l. abolitio, 8. Digest. ad S. C. Turpil. Abolitio aut publicè fit ob diem insignem, aut publicam gratulationem, uel ob rem prosperè gestam, aut priuatim actore postulante, aut accusatore mortuo, uel ex iusta caussa impedito, quo minus accusare possit. Ea autem duplex est: publica, quæ principis senatusue auctoritate fit, ut iam dictum est: priuata, quæ rei, accusatorisve postulatu conceditur. Post illam etiam ab eodem repeti reus intra dies xxx. potest l. 1. C. de gen. abolit. l. aut priuatim. 30. Digest. ad Turpill. post hanc, ab alio repeti potest: ab eodem, non potest. l. 38. Digest. de accusat. l. 1. C. de abolit.

ABOMINARI, est omen auersari. Hinc apud Iurisconsultos, QVOD ABOMINOR dictum uidemus, pro eo quod Cicero crebrò sic extulit: Quod Deus omen auertat, detestetur, obruat. Scæuola in l. Lucius, 85. Digest. de hæredibus institu. Si mihi Titius hæres esse noluerit, aut, quod abominor, prius moriatur, & cet. Idem in l. Lucius, 88. §. filiam, De legat. & fideicom. secundo: Si quod abominor, neque filia mea hæres erit.

ABPATRVVS idem qui patruus maximus, hoc est abaui frater. l. 3. D. de gradibus.

ABROGARE legem, est legem ferre, & populum rogare, ut ne amplius aliqua lex ualeat: & omnino tollatur. nam, ut ait Modestinus in l. derogatur, 102. Digest. de uerbor. significat. Abrogatur legi (uidetur tamen LEX reponendum) cum prorsus tollitur: Derogatur legi, cum pars detrahitur. Cicero ad Atticum: Nulla lex est, quæ non ipsa se sepiat difficultate abrogationis. Idem libro de Legibus II. Eas tu leges rogabis, quæ nunquam abrogabuntur. Hinc Vlpianus Institut. ca. 1. Abrogatur, inquit, cum prior lex tollitur.

ABROGARE alicui magistratum dicitur, qui legem fert ad populum, ut is magistratu suo spolietur. Cicero in Corneliana, Nec uehementius est, ostendere se laturum inuito collega, quàm ipsi collegæ magistratum abrogare: nec criminosius, tribus ad accipiendam, quàm ad collegam reddendum priuatum introuocare. Vbi Asconius, L. Trebellius Tribun. pleb. cum perseueraret intercedere, introuocare tribus Gabinius cœpit, ut Trebellio magistratum abrogaret, sicut quondam Tit. Gracchus Tribunus M. Octauio collegæ suo magistratum abrogauit.

ABS, præpositio a Græco deducitur ἀψ. significat autem retractionem in partem posteriorem. Festus libro primo. Itaq; in coniunctione, uerbi cui præponitur uim auget: ut in Abnoctare, Abalienare, Abdicere, Abiudicare, Abuti: quæ singula suis locis exponentur.

ABS præpositio in accepti tabulis usurpabatur: quum eius nomen perscribebatur, unde accepta pecunia

pecunia in codicẽ referebatur. hoc modo, Abs T. Pomponio accepi H-S decies Calend. Maij, Q. Metello, Q. Hortensio Coss. Cicero in Oratore, Vna præpositio est ABS, eaque nunc tantùm in accepti tabulis manet, nec his quidem omnium: in reliquo sermone mutata est.

ABSCISE, præcisè, imperfectè, non plenè. Callist. l. semper, §. 2. D. de iure immunit. Demonstratur uariè, nec abscisè, numerum liberorum ad excusationem prodesse.

ABSOLVERE creditorem, pro dimittere, eique satisfacere. Vtrum quod ligati sunt, quibus debetur aliquid, ut putat Donatus: an quod appellandi flagitandique negocio ac molestia creditores liberentur: unde etiam dimitti dicuntur? Vlpianus l. 37. Digest. de usur. Et in contraria negociorum gestorum actione usuræ ueniunt, si mutuatus sum pecuniam, ut creditorem tuum absoluam. Terentius Adelph. Ego ad forum ibo, ut hunc absoluam. Sumptũ è Græcorum consuetudine uidetur qui διαλύειν, & ἀπαλλάττειν dicunt.

ABSOLVERE iudicio, pro liberare, non uexare molestia iudiciali. Iulianus in l. 14. Digest. iudicatum solui. Quotiens ex stipulatione iudicatum solui ob rem non defensam agitur cum fideiussoribus, non est iniquum caueri, dominum priore iudicio absolui: id est, non oppugnatum iri. Item Iauolen. l. fullo, 90. Digest. de furtis. Si furti egisset prius, quàm ex locato cum eo ageretur, & antequam de furto iudicaretur, locati actione liberatus esset: & fur ab eo absolui debet.

Hinc

ABSOLVI ab aliquo, liberari ab ea controuersia, quam ab aliquo patiebatur. Paulus l. si in re, 19. Digest. de noxal. act. Sed etsi alterutri nostrum in solidum noxæ sit deditus, & ob id ab utroq; dominus sit absolutus, alteri teneri communi diuidundo iudicio. Cicero pro Comœdo, Iudici hic denunciauit, absolutus est. Item, Cur de fundo decidit, & iudicio non absoluitur? cur tam imperitè facit, ut nec Roscium stipulatione alliget, neque a Fannio iudicio se absoluat?

ABSOLVERE pignus, pro luere. Paulus libro Sententiarum 2. cap. 5. Creditor, si simpliciter sibi pignus depositum distrahere, uelit, ter ante denunciare debitori suo debet, ut pignus absoluat, ne a se distrahatur.

ABSTENTVS, qui tutoris auctoritate ab adeunda hæreditate reuocatus est. Scæuola l. penult. Digest. de auctoritate tut. An secundum hæc acta adolescens a bonis patris abstentus sit. respondit, proponi abstentum. Vlpianus l. 1. in fin. Digest. ut in possess. legat. Si certum sit repudiatum, uel omissam hæreditatem, uel abstentos necessarios hæredes. Item Papinianus l. ult. Digest. Si quis cautionibus.

ABSTINERE se hæreditate, & retinere hæreditatem, contraria sunt: in ijsque solis ponuntur, qui sui & domestici hæredes appellantur uti Iustinianus docet sub tit. De hæred. qualitat. & differ. libr. Instit. 11. at extranei uel adire, uel repudiare dicuntur. unde titulus libro Cod. sexto, De repudianda uel abstinenda hæreditate. Quomodo enim qui in familia sunt, quæ antiqua consuetudine hæreditatem significat, adire, ac non potius retinere dicerentur? Quare Vlpianus in l. si patronus, 12. sub fin. D. de bon. libert. Si patroni filius emancipatus, inquit, noluerit adire hæreditatem, uel qui in potestate est, retinere: nihilominus: & cet. Adire dixit eum qui cum aliam in familiam, tanquam in coloniam demigrasset, nunc ad pristinam familiam reuocatur: retinere uerò qui in ea familia semp mãsit, qui si nihil attingat, & ab omnibus rebus temperet, abstinere se dicitur. repudiare uerò quomodo? cum, uelit nolit, hæres fit. qua de caussa Necessarius appellatur, ut eodem loco Iustinianus docet: cum etiam uiuo testatore, quamuis nihil minus cogitaret, tamen hæres esset. ut l. in suis, 11. De liber. & posthum. Hinc illud Pomponij l. impuberibus, 11. Dist. de acquir. uel omitt. hæred. Impuberibus liberis, inquit, omnimodo abstinendi potestas fit: puberibus autem ita, si se non immiscuerint. Abstinere igitur in suo, est quod Repudiare in extraneo: rursus Retinere uel Immiscere, quod adire in extraneo. quæ omnia generaliter his continentur uerbis Acquirere uel Omittere, ut ex titulo Digestorũ constat, De acquirenda uel omittenda hæreditate, libro 29.

ABVTI ueteres dicebant pro eo quod est, utendo consumere, conficere, extinguere. Cato De re rustica, Linito usque adeò, donec omnem caseum cum melle abusus eris. Cicero Verrina 111. Nisi omni tempore quod mihi lege concessum est, abusus ero, queretur. Loquitur de legitimis horis accusatori ad dicendum præstitutis, quibus eum Hortensius non tantum uti, sed etiam abuti uolebat: id est, usque ad extremum uti. Idem libro de Inuent. 11. Postremò quas ad defensionem rationes reo dabimus, ijs accusator ad alios ex culpa eximendos abutemur. Hinc apud Iurisconsultos eæ res in abusu non usu consistere dicuntur, quarum usus, nisi pereant, nullus est: siue quæ utendo consumuntur. Vlpianus l. 5. §. 1. De usufruct. rer. quæ ut. Si pecuniæ sit ususfructus legatus, uel aliarum rerũ, quæ in usufructu consistunt, uidendum an cæteræ res quæ in absumptione sunt, cõdici possint. Item, Quę in usufructu pecuniæ diximus, uel cæterarum rerum quæ sunt in abusu, eadem & in usu dicenda sunt. Hinc illud Ciceronis

tonis in Topic. Non debet ea mulier, cui uir bonorum suorum usumfructum legauit, cellis uinarijs & oleariis plenis relictis, putare id ad se pertinere. Vsus enim non abusus, relictus est. Vbi Boetius, Vtimur ijs quæ nobis utentibus permanent: ijs autem abutimur, quæ nobis utentibus pereunt. Vlpianus l.plenum, 12.§.1.De usu & habit. Vsuarius horto, pomis, holeribus, & aqua utetur, non usque ad compendium, sed ad usum: scilicet, non usque ad abusum. Eodem modo καταχρῆσθαι Græci dicunt: ut Paulus 1. ad Corinthios, capite VII. καὶ οἱ χρώμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς μὴ καταχρώμενοι: hoc est, sic utentes hoc mundo, ut ne abutamur: id est, sic utentes quasi usuarij, non autem ut proprietarij.

ACCEPTILATIO, uide Acceptum ferre.

ACCEPTVM ferre, scribere se ab aliquo accepisse Scæuola l. 89. D. De solut. Titius Mæuius dico me accepisse, & habere, & accepto tulisse à Caio Titio reliquum omne, & cet. Alfenus l.6.D. De manumiss. Sed si interea dum eum manumitteret, acceptum seruo retulisset. Iulianus l.48.§.1. D. De iure dot. Hanc pecuniam generum petere debere et exactam, acceptam legatis referri. Florentin.l.35. D. De pigner.act. Primùm usuris quas iam tunc deberi constat: deinde si quid superest, sorti accepto ferendum est. Patet igitur tribus de causis accepto ferri solitum. Primùm, si pecunia sic accepta esset, ut ei à quo accepta esset, deberetur. Cicero Verrina III. Propter quod minus Dolabella Verri acceptū retulit, quàm Verres illi expensum tulit. Deinde, si non deberetur pecunia, sed tantùm qua de caussa accepta esset, referretur. ut cùm ex legato uendito, locato accepta ferebatur. Postremò, cùm id quod debitum erat recipiebatur. ut cùm à creditore uel usura, uel pars sortis receptæ accepto ferebatur. Locus enim Florentini, aliiq; complures id ostendunt. Ex quo intelligi debet moris fuisse in tabulis, ut qui suum reciperent, primùm debitoris nomen, cui expensum tulerant, expungerent, deinde in alteram paginam acceptum ferrent. Plaut. Cistellar.

Nunc quod reliquum restat, uolo persoluere
Vt expungatur nomen, ne quid debeam.

Hinc

Acceptilatio, quæ generali nomine significat, in tabulas acceptæ pecuniæ relationem: speciali uerò, & proprio à Iurisconsultis bifariam intelligitur aut enim Vulgaris est, aut Aquiliana. Vulgaris est, quæ una stipulatione constat: cùm is qui uerbis obligatus est, à suo creditore stipulatur sic, Quod tibi debeo, habesne acceptū? Ian inutilis, 8. §. 2. D. De acceptil. Cùm enim creditor & illius nomē expūxisset, & æs acceptū ei retulisset, respōdebat, Habeo, acceptūq; tuli. neq; ad aliā, quàm uerborū obligationem adhiberi hęc stipulatio poterat: quam ineptum est ab Aquilio proditam existimare. Aquiliana enim ac ceptilatio mutua & reciproca stipulatione constat, & ad omnes omnium generum obligationes extinguendas excogitata est. eaq; sola definitur a Modestino in l.1. D. eod. liberatio per mutuam interrogationem, qua utriusq; cōtingit ab eodem nexu absolutio. quod ex formulâ ipsius planius intelligitur apud Florent. in l.& uno, 18.D.eod.

ACCEPTVM facere, idem quod acceptum habere. l.7.D.& alibi persępe, De acceptil. ut I formula A. Agerius Numerio Nigidio acceptū fecit.

ACCEPTO siue acceptum rogare dicitur, qui stipulatur an id quod promisit, creditor acceptum habeat: uti patet ex l.6.& l.8.§.1.& 3. & alibi persæpe, D. De acceptilat.

ACCEPTO liberare, est accepti rogatione liberare: quum ei qui stipulatus est an id quod promisit acceptum creditor habeat, respondetur habere. l.8.§.1.& 3.& alibi frequenter, D. De acceptil.

ACCESSIO interdum dicitur obligatio quæ principali adiuncta est: ut cum fideiusserant, ad promissor datus est. Paulus l.91.§.3.D. De uer. obl. Vtique autem principalis debitor perpetuat obligationem. Accessiones an perpetuent, dubiū est. Pomponio perpetuare placet. quare enim facto suo fideiussor suam obligationem tollat? Itē, Accessionibus quoque suis, id est, fideiussoribus perpetuant obligationem. Interdum autem pro disiunctione quæ in obligatione adiuncta est, usurpatur. ut apud eundem in l. obligationum, 44. §.penult.D. de oblig. & act. Accessio in obligatione aut personæ, aut rei fit. Personæ, cum mihi aut Titio stipulor: rei, cum mihi decem, aut Titio hominem stipulor.

ACCESSIONVM nomine intelliguntur ea generaliter omnia, quæ tum ex re qua de agitur orta sunt, ueluti fructus, partus, usura: tum extrinsecus ei accesserunt, ueluti id quod per alluuionē accreuit, aut ususfructus qui per consolidationē proprietati adiungitur. Vnde titulus lib. Digest. XXII. de usuris & fructib. & causa, & oībus accessionibus. Propriè autem ea demum continētur, quæ extrinsecus accedunt, cum Causæ appellatione generaliter hæc omnia comprehendantur. l.prætereà. D.de rei uindic.

ACCIDERE præcise Veteres ominis caussa dicebant, cum mortem nominare nollent. Iulianus in l.quidam, 25.D. ad Trebellian. A te hæres peto, ut filio meo prima quaq; die, aut si prius quid ei acciderit, matri eius des, & cet. Hinc Pomponius l.in uulgari, 162.§.1.D.de uerbo.signif. Si quis, inquit, ita in testamento scripserit, Si quid filio meo acciderit, Damas seruus meus liber esto, mortuo filio, Damas liber erit. licet enim accidant & uiuis, sed uulgi sermone etiam mors significatur. Cicero lib. De inuent. II. Cuius hæres non illo in testamento quisquam scriptus erat, si quid pupillo accidisset. Idem in Antoniū,

Si quid

Si quid mihi humanitùs accidisset: multa autem impedere uidebantur præter naturam, præterq; fatum. Idem in Pompeiana, Qui cum ex uobis quæreret, si in uno Pompeio omnia poneretis, si quid eo factum esset, in quo spem essetis habituri, Græci dicunt, ἔν τι πάθῃ.

ACCIPERE inter & Capere, Vlpianus hoc interesse scribit, quod Capere cum affectu accipitur, Accipere, & si quis nō accepit ut habeat. l. aliud, 71. D. de uerb. signif. Hinc persæpe accipi ea dicuntur, quæ oblata placent, & non recusantur: ut cum accipi lex dicitur, quæ approbatur. Itaq; Iulianus locutus est in l. ei qui, 13. D. de condit. instit. Ei (inquit) qui ita legatum accepit, si decem dederit. Sed multo apertius Vlpian. in l. 1. §. fanè. D. si quis omiss. ubi ait legatarios qui quid in testamento acceperunt, si possessionem per fraudem transtulerint, carituros his quæ sibi relicta sunt.

ACCIPERE iudicium, est pati à Prætore dari in eam rem iudices, de qua mouetur controuersia. Paulus l. 2. §. 1. D. Si ex nox. cau. Compellendum putat Vindius, uel iudicio eum sisti permittere, uel iudicium accipere. Vlpianus ex edicto Præt. l. 8. §. 3. D. De procurat. Procuratorem ad litem suscipiendam datum, pro quo consentiente dominus iudicatum solui exposuit, iudicium accipere cogam. Paulus l. 35. §. 2. D. De iureiur. & Vlpianus in l. 1. in princ. D. Si ex nox. cau. ubi tamen Accursius, Iudicium pro sententia positum interpretatur. Cicero pro Quintio, Iudicium quin acciperet in ea ipsa uerba quæ Neuius edebat, non recusare. Obseruandum igitur, moris fuisse, ut actor qui iudicem à Prætore peteret, formulam ipsam in quam iudicium peteret, certis conceptisq; uerbis proferret: ueluti, C. Aquilius iudex esto. Si pateret Septimium Octauio centum debere, tum Septimius damnetur.

ACCIPERE uxorem filiusfam. potius dicitur, à patre nimirum, quam uxorem ducere. quippe cum patri committatur puella, potius in huiusmodi conditionibus, quàm marito. Hæc Donatus in Phormionem Terent.

ACCEPTARE pro accipere, Papinianus tribus locis dixit. primùm in l. tale, 40. §. 2. D. de pact. Singuli creditores à singulis hæredibus usuras acceptauerunt. deinde in l. alio, 9. in fin. D. de alim. & cib. leg. tertiò in l. Seio, 10. in fin. De annuis leg.

ACCOMODANDI uerbo Iurisconsulti utuntur, cùm quid benignè ex æquo & bono contra summi iuris regulas concessum significant. Veluti cum utiles actiōnes accommodari dicunt in l. uxor, 55. in fin. D. de donat. int. uir. l. eleganter, 24. D. de pign. action. l. 1. C. de inoffic. test. l. ult. D. de transact. Sic Iustinianus in §. rursus, 5. De actionibus. Quod genus actionis, inquit, quibusdam & aliis simili æquitate motus Prætor accommodat. Sic Terentius in l. filio, 48. De ritu nupt. Filio patroni (inquit) in libertam paternam idem iuris quod ipso patrono daretur, ex sententia legis accommodatur. Itaq; Cicero accommodationem magistratuum præclarè dixit Verrina v. his uerbis: Ex huiusmodi initio atq; ex liberalitate & accommodatione magistratuum, consuetudo æstimationis introducta est.

ACCRESCERE dicitur alicui res, cum ei qui iam partem habet, accedit atque adiungitur. ueluti cum insula fundo accrescere dicitur in l. insula, 56. & l. ergo, 30. D. De acq. rer. domin. aut cum ei qui solus hæres, sed ex parte tantùm institutus est, reliqua pars accedit. l. interdum, 13. §. 1. D. De hæred. instit. §. hæreditas. Instit. eod. Hinc ius accrescendi apud Iurisconsultos celebratur, cùm hæreditatis, rei ue legatæ pars, quæ in quopiam de hæredibus legatariis ue deficit, alteri attribuitur. l. si ex pluribus, 9. D. De suis & legit. l. si duobus, 12. D. De bon. poss. cont. tab. Hinc tit. lib. Pand. VII. De usufructu accrescendo. Vide, Ius accrescendi.

ACCUSARE, inquit Seruius, & incusare hoc differunt. Incusare, propriè est superiorē arguere: ut in Terentio pater ad filium, Quid me incusas Clitipho? Accusare uerò, uel parem, uel inferiorem: ut in eodem ad maritum uxor, Me miserā, quæ nunc quam ob caussam accuset nescio. Ex hoc proprietatis est: licet usus ista malè corrumpat. Hæc Seruius Aeneid. 1.

ACCUSSARE, non à Cudo, & Cuso, ut Priscianus putat, sed à Caussa deductum coniugata uerba ostendunt: Recuso, Excuso, incuso. fictum enim est instar Græci αἰτιάομαι, & ad publica iudicia tantum modo accommodatum est. Hinc

ACCUSATIO, est eius criminis cuius quis reus legitimè factus est, apud iudicem, cuius de ea re notio est, expositio. dixi Criminis, nō autem Delicti aut Maleficii, quòd illo nomine fraudes ex quib. Resp. læditur, intelliguntur: Delicti aut Maleficii, priuatæ noxiæ. ut suo loco demonstrauimus. Dixi Reus legitimè factus est. quòd & Paulus scribit in l. 3. §. 2. D. De accusat. Si libelli inscriptionum legitimè ordinati non fuerint, rei nomen aboletur. & Vlpianus in l. 7. ante accusationem subscriptionem esse necessariam, itemq; ut personas quibus reum facere non licet excipere mus. ut l. 1. & 2. eod. Dixi Cuius notio est, ut ordinem iudiciorum notaremus, de quo scribit Vlpia. in l. 7. §. ult. & Papin. in l. ult. D. eod. Dixi Expositio, non Delatio: quod Deferendi uerbum ad id tempus pertineat, quū reus fit, & libellus inscriptionis datur: ut in Verrinas orat. exposuimus: & Paulus significat d. l. 3. De accusat. Hoc enim, inquit, lege Iulia publicorum cauetur: & generaliter præcipitur omnibus qui reum aliquem deferunt.

ACCUSATIO à maledicentia quid differat, ostendit

dit Cicero in ea pro Celio, his uerbis: Aliud est, inquit, maledicere, aliud accusare. Accusatio crimen desiderat, hominem ut notet, argumento probet, teste confirmet. Maledictio autem nihil habet propositi, præter contumeliam: quæ, si petulantius iactatur, conuicium: si facetius, urbanitas nominatur. Sumpta autem hæc ex Orat. Demosth. pro Ctesiphonte uidentur, ubi sic loquitur: Καίτοι καὶ τοῦτο, ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, ἔγωγε λοιδορίαν κατηγορίας τούτῳ διαφέρειν ἡγοῦμαι, τῷ τὴν μὲν κατηγορίαν ἀδικήματ᾽ ἔχειν ὧν ἐν τοῖς νόμοις εἰσὶν αἱ τιμωρίαι· τὴν δὲ λοιδορίαν βλασφημίας, ἃς κατὰ τὴν αὐτῶν φύσιν τοῖς ἐχθροῖς περὶ ἀλλήλων συμβαίνει λέγειν. Et in eandem sententiam Isocrates in Panegiric. χρὴ δὲ κατηγορεῖν μὲν ἡγεῖσθαι τοὺς ἐπὶ βλάβῃ λοιδοροῦντας, νουθετεῖν δὲ τοὺς ἐπ᾽ ὠφελείᾳ τοιαῦτα πράττοντας.

ACETVM extinguendi caussa parari solitum. Vlpian. l. 12. §. 12. D. De inst. uel inst. testatur. l. 7. §. pecori. D. de penu. leg. Quod Macrobius lib. Satur. VII. declarans, Quid aceto frigidius, inquit, quod culpatum uinum est. Solum enim hoc ex omnibus humoribus crescentibus flammam uiolenter extinguit: dum per frigus suum, calorem uincit elementi.

ACINATICIVM, uinum ex acinis uinaceis aqua maceratis confectum. Vlpi. in l. 5. De trit. uin. & ol. Acinaticium, inquit uini legato cotinebitur. Mallé tamé ACINACIVM, aut ACINATICVM. Eius conficiendi rationem lege apud Cassiodorum lib. 12. Var. epist. ad Canonic. Venet.

ACONITVM, herba uenenata ac pestifera, ut scribit Plin. lib. 27. cap. 3. Itaq; à Martiano inter uenena connumeratur in l. 3. §. 1. D. ad leg. Cor. de sicar.

ACQVIRERE, est, inquit Varro, ab ad & quærere. ipsum quærere ab eo quod, quæ rei, ut recuperaretur, datur opera. Hæc lib. De ling. V.

ACQVIRERE rerum dominium, aut possessioné dicimur, cùm illa iure aliquo ciuili, hoc est ea ratione, quæ iure ciuili ad dominij, possessionisve translationé instituta est, nanciscimur. Dominij namq; acquirendi sex modi sunt: mancipatio, traditio, usucapio, in iure cessio, adiudicatio, lex. Possessionis autem plures: pro emptore, pro hærede, pro donato, pro derelicto, pro legato, pro dote, pro suo, &c. Plus ergo est, Acquirere quàm aut Adipisci, aut Nancisci. nam qui rem inuenit, aut cui pignori data, aut commodata, aut apud quem deposita res aliqua est, aut si ex permutatione alicui res tradita est, cum ipse non satisfaciat, nactus adeptùsve rem aut possessionem rectè dicitur: acquisisse uerò, nequacquam.

Ἀκρόδρυα Gaius in l. qui uenenum, 236. D. de uerb. signif. scribit apud Græcos omnes arborum species continere. quo tamen loco haud scio an non BACCARVM potius, aut FRVCTVVM legêdum sit, cùm inter omnes constet, ἀκρόδρυα dici (ut Suid. testat) πάντας τοὺς τῶν δένδρων καρπούς. Καὶ.

ACTA propriè dicuntur quæ gesta sunt ab eo, qui togatus in Repub. cum potestate imperioq; uersatus est. Nam Imperatorum res gestæ dicuntur. Cicero Philip. 1. An in commentariolis, & chirographis, & libellis acta Cæsaris, firma erunt: quæ ille in æs incidit, in quo populi iussa, perpetuasq; leges esse uoluit, pro nihilo habebuntur? & paulo pòst: Ecquid est, quod tam propriè dici possit actum eius, qui togatus in Repub. cum potestate imperioq; uersatus sit, quàm lex? quære acta Gracchi, leges Semproniæ proferentur: quære Syllæ, Corneliæ. Postea autem, consuetudine sermonis factum est, ut literæ omnes de quorumlibet iudicum sententijs perscriptæ, Actorum nominé censerētur. Hermog. l. 46. D. De re iud. Actorum uerba emendare tenore sententiæ perseuerante, non est prohibitum. Item quodcunq; apud ius dicentem ad caussam siue publicam, siue priuatam pertinens, gestum, eiusq; auctoritate literis mandatū esset. Imp. l. 2. C. De edendo: Is apud quem res agitur, acta publica, tam criminalia quàm ciuilia exhiberi inspicienda ad inuestigandam ueritatis fidem iubebit. Hinc Seruum actis interuenientibus nominare suum filium, apud Imp. §. ult. de adop. Et Donationes actis interuenientibus insinuari, §. 1. De donat. id est, cuius rei memoria in literas publicas relata sit.

ACTIO cum ab agendo dicta sit, generali significatione quicquid omnino agi solet, complectitur. Itaq; & histrionum & oratorum & fabrorū actionem dicere solemus. Verùm in Iurisconsultorum scriptis facile est intelligi, ad eas actiones contractam hanc esse significationem, quæ ad ius pertinerent: hoc est, ad eos ritus qui à Iurisconsultis excogitati sunt, ueluti nexum, emancipationem, manumissionem per uindictam, cessionem in iure, testamētum per æs, & libra: & si qui sunt generis eiusdem. Porrò cum illa omnia certa uerborum conceptione fierent, tandem consuetudine loquendi res eò perducta est, ut actio uulgò pro formula & conceptione uerborum diceretur. Et cum ea præcipua uideretur, qua lis aduersus ciuem intenditur, inde factum est, ut Actio plerunq; pro querela in iudicio aduersus aliquē proposita usurpetur. Tum enim ab Agere quod queri significat deducitur: nisi fortè queri aliquanto plus sit, quàm Agere. ut in Orat. pro Cęlio: A quo quæram si prodierit, primùm cur statim nihil egerit: deinde, si id queri quàm agere maluerit, cur productus à uobis potius, quàm ipse per se? Agere autem pro queri, aut postulare, Cicero multis locis usurpat, ut pro Cæcina: Si te hodie domum tuam redeuntem armati homines aditu prohibuerint, quæro quid acturus sis? Item: Quid ergo est? impune feci: nā quid agas mecum ex iure ciuili ac pretorio, non habes. Itē: Quid negligentius maioribus nostris, qui tantæ rei prætermiserint actionem?

ACTIO

ACTIO formula est conceptione uerborum, quibus iudicium à prætore certa de caussa postulatur. Vel sic:

ACTIO est formula iuris sui recuperatorio iudicio persequendi, ab eo qui legis actionē habet, data.

ACTIO apud ueteres nihil aliud quàm formulam significabat: quasi quis dicat, rerū priuatim agendarum modus, & forma iuriscōsultorum & pragmaticorum ingenijs excogitata. itaq; uulgò legis actiones uocabantur, quoniam earum rerum de quibus lex XII. scripta erat, agendarum formam, ritumq; præscribebant. Pompon. l. 2. De orig. Ex his, inquit, legibus eódem tempore ferè actiones compositæ sunt, quibus homines inter se disceptarent, quas actiones ne populus prout uellet institueret, certas solennesq; esse uoluerunt, & appellatur hæc pars iuris, Legis actiones. Quibus ex uerbis apparet, Legis actiones olim id fuisse, quod nunc uulgus Formularium practicæ appellat. in eam enim sententiam à Varrone, Cicerone, & alijs Manilianæ, & Hostilianæ actiones nominantur. patetq; ex Varrone rerum acquirendarum, stipulationumq; formulas etiā in rusticanorū hominum manibus uersatas fuisse, à Manilio & Hostilio Iurisc. compositas: citāturq; in Pandectis Valentis, & Venuleii libri De actionibus, illius septem, huius decem, quos constat eodem argumento scriptos esse, quo Pauli librum singularem De conceptione formularū. Varro lib. De re rust. II. Paulo uerbosius hæc, qui Manilij actiones sequuntur Lanij, qui ad cultrum bouem emunt. Loquitur de stipulationibus. Cicero pro Muræna. Gloria militaris uestris formulis atq; actionib. anteponenda est. Idē ad Attic. lib. VI. Nec uerò pauci sunt auctores, Cn. Flauium Scribā fastos protulisse, actionesq; composuisse. Et libro de Ora. I. Expositis à Cn. Flauio primùm actionibus, nulli fuerunt, qui illa artificiosè digesta generatim componerent. Item in eod. Et credo, in illa militis caussa, si tu aut hæredem aut militem defendisses, ad Hostilianas te actiones, non ad tuam uim & oratoriā facultatem contulisses. Varro libr. De ling. V. Itaq; quibus res erat in controuersia, ea uocabatur lis. Ideo in actionibus uidemus dici, Quam rem siue litem dicere oportet. Cicero Philipp. IX. Neque constituere litium actiones malebat, quàm controuersias tollere.

ACTIONES, orationes apud populum iudicesve habitæ. Cic. lib. De art. Rhetor. II. Quod si nunc id agant, uelle se scire, qui lator sit, qui sint acceptuti, se actiones uidere & dissuadere uelle. Asconius in Cornelianæ argumen. Cicero ipse significat, quatriduo Cornelium defendisse, quas actiones contulisse eum in duas orationes apparet. Sic Verrinæ actiones fortasse non incommodè numerari septem possent, pro Orationes ad Verris caussam pertinentes. Sed ne actionum significatio conturbetur, quæ duæ tantùm fuerunt, nunquam, quod sciam, ab antiquis ita nominatæ sunt.

ACTIO, inquit Celsus, nihil aliud est, quàm ius persequendi iudicio, quod sibi debetur. l. nihil aliud. 51. D. de oblig. & act. quibus uerbis apparet Celsum Actionem intellexisse potestatem à Prętore datam, caussam suam apud iudices recuperatoresve agendi: ut ex utriusque oratione quid ęquitas ratioq; iuris postulet, statuānt. ueluti cùm dicimus, Actionem uel iudicium postulare, pro, Iudicem postulare, & facultatem apud eum caussam nostram āgēdi. Ex quo facile intellectu est, eam definitionem ad eorum temporum rationē accommodatam esse, quibus ab antiquorum iudiciorum ordine recessum erat.

ACTIO pro Actus. Vlpianus in l. 3. §. ult. D. de donat. inter uir. Nam celeritate coniungendarum inter se actionum unam actionem occultari.

ACTIONIS uerbum, inquit Vlpianus, & speciale est, & generale: nam omnis actio dicitur, siue in personam, siue in rem sit petitio. sed plerunque actiones personales solemus dicere. Petitionis autem uerbo in rem actiones significari uidentur. Persecutionis uerbo extraordinarias persecutiones puto contineri: utputa fideicommissorum, & si quæ aliæ sunt, quæ non habent iuris ordinarij executionem. l. pecuniæ. 178. D. de uerbor. signif.

ACTIONVM ædilitiarum tres in iure ciuili maximè reperio: Redhibitoriam, quanto minoris, & in factum. Redhibitoria, est quæ emptori aduersus uenditorem datur ut mancipium redhibeat, id est, recipiat, preciumq; acceptum restituat. l. redhibere. D. de ædil. edict. quod quatuor de caussis accidit: propter morbum, propter uitiū, cùm pronunciatum est quid adesse quod abest, uel abesse quod adest: postremò, cùm ex ædilium edicto uenditor non cauit. Quanto minoris actio præcisè dicitur, pro quanto minoris res fuit, quæ uendita est. daturq; emptori similiter contra uenditorem ijsdem de caussis quibus Redhibitoria: & eo amplius, propter eos qui uitio animi ex consuetudine laborāt. l. 1. 2. 3. & 4. D. eod. In factum autem emptori similiter datur ad precium recuperandum, cum aut rem emptam sine iudice redhibuit, aut uenditor mancipij nationem non pronunciat: aut cùm ita emit, ut nisi intra certam diem placuerit, redhibeatur: aut idefinita die intra dies LX. l. quòd si nolit. 31. eod. aut cùm ornamenta mancipij desunt. l. ædiles. eod. Differunt prætereà tempore. nam Redhibitoria, sex mensium: Quanto minoris, anno: In factum, sexaginta dierum spacio circumscripta est. d. l. ædiles. eod.

ACTIONVM, inquit Vlpianus, genera sunt duo: in rem, quæ dicitur Vindicatio: & in personam, quę Cōdictio appellatur. In rem actio est, per quam

rem nostram, quæ ab alio possidetur, petimus: & semper aduersus eum est, qui rem possidet. In personam actio est, qua cum eo agimus, qui obligatus est nobis ad faciendum aliquid uel dandum. & semper aduersus eundem locum habet. l. 25. D. de oblig. & actio.

ACTIO, petitio, persecutio distinguuntur in Aquilianæ acceptilationis formula in l. 18. §. 1. D. de acceptil.

ACTIO, pro accusatio. Papinian. l. 1. D. de crim. stellion. Actio stellionatus neque publicis iudicijs, neq; priuatis actionibus continetur. hoc est, Hæc accusatio non è legibus publicorum iudiciorũ est, sed extraordinaria. Similiter titulus est lib. Cod. 9. Quando actio ciuilis criminali præiudicet.

ACTIO æstimatoria quanto minoris, uide Quanto minoris.

ACTIO æstimatoria siue de æstimato est actio in personam, per quam qui rem aliquam uendendam recepit, uel rem ipsam incorruptam reddere cogitur, uel ipsius æstimationem. l. 1. D. de æstimat.

ACTIONES arbitrariæ dicebantur, in quibus non restrictè certum quid postulatur, sed id tantùm quod æquius melius iudici uidebitur, qui propterea uerius arbiter diceretur: quippe qui totius rei arbitrium ac potestatem habeat. Earum autem duæ sunt species, una in qua duplex quodammodo sententia pronunciatur, & prior quidem his ferè uerbis, Arbitror debere te aduersario hac ratione satisfacere: ante secundam porrò in litem iuratur. Altera in qua & una sententia profertur, nec in litem iuratur. §. præterea. 27. De actionib.

ACTIONES ædilitiæ dicuntur, quæ edicto Aedilium Curulium constitutę sunt. §. 1. Si quadrup. paup. & tit. Cod. de Aedilitijs act. nimirum, Redhibitoria, Aestimatoria quanto minoris, & quod aduersus dictum promissumùe sit: de quibus suo loco deinceps.

ACTIONES bonæ fidei concisa locutione dicuntur, in quarum formulis Prætor adijciebat EX BONA FIDE. Cic. in Topic. In omnibus igitur iudicijs in quibus EX FIDE BONA est additum, primus earum usus est. Item lib. De offic. 3. Q. Scæuola summam uim esse dicebat in omnibus ijs arbitrijs, in quibus adderetur EX FIDE BONA. Ibidem, Quid sibi dare facere oporteat ex fide bona. Nam in quibus hoc additum non erat, iudici dato formulam & summam sibi à Prætore præscriptam ac definitam egredi non licebat. At in bonæ fidei iudicijs (ait Imper. §. 29. De actionib.) libera potestas permitti uidetur iudici ex bono & æquo æstimandi, quantum actori restitui. oporteat. Actiones stricti iudicij dicuntur, in quibus præfractè iudicium a Prætore definitur, & quasi ad uiuum resecatur, ut iudici à uerbis formulæ ne tantillum quidem recedere liceat. Cicero de ijs loquens in Orat. pro Q. Roscio, Quid est in iudicio? directum, asperum, simplex. SI PATERET TANTAM PECUNIAM DARI OPORTERE. Hic nisi planum facit tantam pecuniam ad libellam sibi deberi, causam perdit. Iudices enim (quippe priuati homines) potestatem iudicandi nullam, nisi quam à magistratu, & qua de re acceperant, habebant. Veluti, L. Cassius iudex esto. Si apparet aureos uiginti Næuio dare oportere Sempronium, eum tantæ pecuniæ cõdenato. Poterat L. Cassius de aureis xx iudicium statuere: de uno minus aut amplius, non poterat, non accepta scilicet à Prætore potestate. Nam potestates & imperia sunt penes magistratus: Iudices autem priuati (ut diximus) homines erant. itaque si maximè undeuiginti deberentur, quia tamen uiginti petita sunt, petitorem iudex damnabit. Vnde illud uulgatum, ut qui plus peteret, caussa caderet. Officium ergo iudicis est, constituere simpliciter debeantùrne uiginti aurei, an non debeantur: non autem de aureorum numero arbitrari. Tranquillus Claudio: Nam & ijs qui apud priuatos iudices plus petendo formula excidissent, restituit actiones. De strictis iudicijs loquitur, in quibus si petitor asse uno plus postulasset, condemnabatur.

ACTIO ad exhibendum, est actio in personam, per quam qui in rē qualicunq; actione acturus est, eius rei sibi in publico potestatem ut experiatur, fieri postulat. l. 2. & 3. D. ad exhib.

ACTIO Caluisiana est actio in personam, qua patroni utuntur ad ea reuocanda, quæ in ipsorum fraudē liberti alienarunt. l. 1. §. si plurib. l. 2. col. 3. §. si intestatus. & l. ult. D. si quid in fraud. patron. l. 2. D. si à par. quis manumit.

ACTIO calumniæ, uetus erat actio, per quam is, qui litem alicui calumniosè intenderat, damnatusq; fuerat, decimam eius quod petierat partē aduersario soluere cogebatur. uti docet Imper. §. 6. De pœna tem. li.

ACTIO damni iniuria, aduersus eum competit, qui damnum iniuria dederit: ut quanti plurimi res uel anno proximo, uel triginta diebus proximis fuerit, tanti damnetur, pro casibus qui ex Lege Aquilia cognuscuntur. tit. De lege Aquil. in Inst. & Pand. Dicitur autem Actio damni iniuria, præcisè: pro Damni iniuria dati. itaque apud Ciceronem legitur in Orat. pro Q. Roscio. quũ in libris nostris frequenter INIVRIAE in secundo casu legatur.

ACTIO commodati, est personalis actio, per quā id quod gratis alicui utendum dedimus, reddi nobis postulamus. uti docet Imp. §. 2. Quib. mod. re cont.

ACTIO communi diuidundo dicitur, quæ datur ijs qui res quas uel uoluntate, uel fortuna inter se communes habent, per arbitrum diuidi, & si quid

quid alter alteri debeat, præstari postulant. Paulus l.1.D.comm.diuid. Hoc iudicium ideo necessarium fuit, quò pro Socio actio magis ad personales inuicem præstationes pertinet, quam ad communium rerum diuisionem.

ACTIO condictitia, actio personalis, in qua condicimus. Imper.§. Quib.mod.re cont. Daturque agenti contra eum propter repetitionem Condictitia actio. nam perinde ei condici potest, SI APPARET eum dare oportere, ac si mutuum accepisset. Vlpian.l. si quis.24. D.Si cert.petat. Sed illa condictitia actione id persequi debet, per quã certum petitur. item in l.si duo. 13. §.2. D.de iureiur.& l. uxor.55. de donar. inter uir.

ACTIO conducti, siue ex conducto, est actio in personam, per quam is qui uel rem utendam, uel opus faciendum cõduxit, siue recepit, ut uel re sarta tecta utatur, uel operis perfecti mercedem consequatur, postulat.

ACTIO confessoria, est per quam rem nostram ab alterius possessione in dominium nostrum uindicamus. uti docet Imp.§.2. De action.

ACTIO constitutoria, est qua cum eo agitur, qui uel pro se, uel pro alio soluturum se sine ulla stipulatione constituerit. uti docet Imp. §. octauo & .§. 9. De actio. itemque toto tit. De constit.pecun. D.

ACTIO de albo corrupto, est qua qui uis de populo agere aduersus eum qui Prætoris edictum corrupit, potest: ut quinquaginta aureorum pœna multetur. uti docet Vlpian. l. 7. D. de iurisd. omn. iud.

ACTIO de arboribus succisis, ex duodecim tab. est actio in personam, per quam qui alienas arbores ceciderit, æris xxv. damnatur. hanc enim constitutam pœnam fuisse Plin.lib.17.cap.1. testatur. Paulus l.28.§.6.D.de iureiur. Colonus cum quo propter succissas forte arbores agebatur ex locato, si iurauerit se succidisse, siue è lege XII. tab. de arboribus succisis, siue &c. Hinc tit. Arborum furtim cæsarum, lib.Pand. 46.

ACTIO de dote, est actio in personam quæ diuortio facto mulieri ad dotem exigendam aduersus maritum datur, & maritum in id tantum quod facere potest, damnat. l.maritum, 12.13.14. D. solut.matrim.

ACTIO de effuso, deiecto, suspenso, est actio in personam, quæ aduersus eos intenditur, qui cum in locum quà vulgò iter fit, aliquid effuderint, deiecerint, suspenderint, cuius casus alicui nocuerit, nocereve suspensum potuerit. l. 1. & 5. D. de his qui deiec. uel effud.

ACTIO de in ius uocato ui exempto, est qua cum eo agitur, qui in ius uocatum exemit, doloue eximendum curauit, ut quanti ea res ab actore æstimabitur, damnetur. l. 1. & 5. D. ne quis eum qui in ius uoc.

ACTIO de in rem uerso, est actio in personam, per quam pater dominusve, cuius filius seruusve cum aliquo sine ipsius uoluntate contraxit, si ue quid in rem ipsius uersum erit, totum præstare cogitur: aut si quid non sit uersum, quatenus peculium patietur. uti docet Imper.§. 4. Quod cum eo qui in al.

ACTIO de iureiurando, est per quam is qui aduersari postulatu deberi sibi pecuniam iurauit, ita eum damnari postulat, si planum faciat se illius postulatu iurasse. uti docet Impe.§. 12. de action.

ACTIO de pastu pecoris ex lege XII. tabul. instituta est, cùm in meo fundo pecus tuum depastum est. nec enim de pauperie noxalis actio sufficiebat: quia pastus pecoris, nec pauperies, nec damnum est. l. qui seruandarum, 14.§. ult. D. de præscript.uerb. l. 2.§. in bestijs. D. Si quadr. pauper.

ACTIO de patre patronove in ius uocato, est per quam filius emancipatus aut libertus qui patrẽ patronumve sine Prætoris uenia in ius uocauit, pœna quinquaginta aureorũ damnatur. l. penul. D. de in ius uoc.

ACTIO de peculio, est per quam is qui cum filiofa. seruove contraxit, contra patrem dominumve ita agit, ut quoad profectitium peculium ferre posit, soluere damnetur. uti docet Imp.§. 10. De action. & toto tit. de pecul. D. Sciendum est autem, non certam quandam actionis speciem hanc esse, quæ per se constet: sed adiectionem qua principalis actio designatur. nã si depositi commodati, mandati filiusfa. obligatus sit, datur aduersus patrem actio depositi ex peculio commodati ex peculio, mandati ex peculio. l. 5. §. cui congruit. D. de pecul. l. depositi. cod. l. 1. C. quod cum eo, &c.

ACTIO depositi directa, est personalis actio, per quam id quod apud aliquem deposuimus reddi nobis postulamus: uti docet Imp. §. 3. Quib. mo. re cont.

ACTIO depositi contraria, est actio in personam, per quam qui depositũ recepit, quod in eo tuendo asseruandoq; impendit, postulat. Hinc tit. in Pand. Depositi uel contratia. Sic enim legendum est.

ACTIO de tigno iuncto dicitur, qua utitur dominus tigni aduersus eum qui ipsius tignum ædibus uineisve suis adiunxit: per quam non ipsum tignum, sed duplum consequitur. ut docet Vlp. l. 1. D. de tig. iuncto.

ACTIO directa (quum actioni contrariæ opponitur) ea formula est, quæ quum certam ob caussam inuenta atque instituta sit, ad eandem ipsam caussam accommodatur. ueluti Lex XII. tab. Pro socio actionem instituit, aut ea ex lege scilicet instituta est. Quoniam utriusque socij caussa instituta hæc actio est, Directa utrinque nominatur. At in tutela, mandato, & deposito inuenta primùm est actio tantùm pupillo in tutorem, mandatori in mandatarium, & deponenti in deposi-

in depositarium, quare quæ his in caussis dantur actiones, quia illæ ipsæ sunt maximè, quæ primùm institutæ sunt, Directæ nominantur. Et quoniam usu rerum postulante intellectum est, uicissim quoque dandas esse tutori in pupillum, mandatario in mandatorem, depositario in deponentem, certis de caussis actiones: concessæ quoq; sunt eædem ipsæ antiquitus institutæ cóceptæq; formulæ, quas Directas, cùm ad sua negocia referuntur, nominamus: sed quia non ad suam causam propriè accommodantur, Contrariæ nominantur, quasi dicas, Eædem ipsæ actiones, sed ad contrariam partem accommodatæ.

ACTIO directa dicitur, quum eius ipsius aduersus quem agitur, non autem alterius nomine intenditur. ueluti Actio noxalis, quia contra dominum non suo, sed serui nomine intenditur, directa non est. sed si qui in seruitute noxam nocuit, postea manumittatur, quia suo nomine lege Aquilia conuenitur, Directa pulsari dicitur. Iustinianus. §.3. de nox. act. At si manumissus fuerit, directò ipse tenetur, & extinguitur noxæ deditio. ex diuerso quoque directa actio noxalis esse incipit. nam si liber homo noxiam commiserit, & is seruus tuus esse cœperit, incipit tecum esse noxalis actio, quæ antè directa fuisset. Idem. §. ulti. Quod cum eo, &c. Id quod iussu patris dominive contractum fuerit, quodq; in rem eius uersum erit, directò quoque posse à patre dominove condici, tanquam si principaliter cum ipso negocium gestum esset. Ex quo apparet, actionẽ Quod iussu, & similes, directas dici non posse: quippe quæ aduersus patrem dominumve non ipsorum, sed filij seruive nomine intendantur.

ACTIO empti, siue Ex empto, est actio in personam, per quam qui rem quampiam emit, uenditorem & quæ lingua nuncupata sunt, præstare, & si nominatim nihil conuenit, rem tradere, eamque uel emptoris facere, uel euictionis nomine obligari cogit. uti docet Vlpian. l. 11. D. de act. empt.

ACTIO exempta dicitur, quum agi posse desijt. Vlpia. l. 26. §. 4. D. Ex quib. cauſ. maior. Siue cui per magistratus actio exempta esse dicetur. Itẽ Actio exempta sic erit accipienda, si desiit agere posse. Locutio deducta est ab exemptione reorum, de qua suo loco diximus.

ACTIO exercitoria, est actio quæ in exercitorem, qui seruum naui præposuit de eo quod cum eo seruo illius rei caussa gestum fuit, in solidum conceditur. Is enim ad quem quotidianus nauis quæstus redit, Exercitor dicitur: & moris erat, ut seruum ei rei præficerent, quem Magistrum appellabant l. 1. & pass. D. de exercit. act.

ACTIO ex sponsu, uide Spondere, & Sponsus.

ACTIO ex stipulatu, est actio quæ ei competit qui sibi aliquid incerti dari fierive stipulatus est. ueluti quicquid uini hoc anno ex uineis tuis colligetur. ut patet ex titu. Insti. de uerb. obliga. in princip.

ACTIO ex stipulatu doti exigendæ, est actio in personam, per quam uxor dotem suam soluto matrimonio à marito condicit, l. pen. C. de iur. dot. & l. unic. C. de rei uxor. act.

ACTIO familiæ erciscundæ dicitur, quæ datur coheredibus postulantibus ut & hæreditas diuidatur, & si quid alter alteri debeat, præstetur. nam Erciscere familiam, hæreditatem diuidere significat. eius autem formula in rem est: uis & natura, qualis est actionis in personam Vlpian. l. 22. §. 3. D. famil. ercisc. Hoc iudicium ex duobus constat: id est, rebus atque præstationibus: quæ sunt personales actiones.

ACTIO Fauiana est actio in personam, quæ patronis eorumve liberis conceditur, ad ea reuocãda quæ in ipsorum fraudem liberti alienarunt. l. uideamus. 38. §. in Fauiana. D. de usur. l. 1. & pass. D. si quid in fraud. patron. Ei gemina est Caluisiana, de qua suo loco diximus.

ACTIO finibus regundis, est quæ confinibus conceditur: postulantibus ut quod cuiusque proprium sit, ab arbitro definiatur: & si quid ab alterutro commissum sit, resarciatur. Eius autem formula eadem est quæ uindicationis: uis autem & natura eadem quæ condictionis. uti docet Paulus in l. 1. D. finium regund. FINIBUS autem REGUNDIS hæc ab antiquis appellata est actio: item ut Familiæ erciscundæ, Communi diuidundo, Rationibus distrahendis: quod cuiuis ex Cicerone licet intelligere: sed, ut opinor, posteaquam a Græcis hominibus ius ciuile tractari cœptum est, hæc mutatio, cuiusmodi aliæ alibi permultæ sunt, hoc in loco contigit.

ACTIO funeraria, est actio in personam, per quam is qui pro officio suo, ueluti delectus a testatore, uel hæres scriptus, uel suo ordine cognatus funerandi defuncti causa sumptus fecit: eos ab eo ad quẽ ea res pertinet, recuperat. l. 12. §. 2. & perpetuo tract. De relig. & sumpt. Dicitur & Funeratitia à Pomponio l. 30. D. eod. tit. uel sic,

ACTIO funeraria est, qua qui defunctum suis sumptibus funeratus est, eam pecuniam ab hæredib. condicit. Vlp. 17. D. de reb. auct. iud. Vtrum ita demum priuilegium habet funeraria, si is cuius bona ueneunt, funeratus sit.

ACTIONE furti concepti tenetur is, apud quem furtum quæsitum & inuentum est. Paulus li. 11. Sent. tit. 31.

ACTIO furti concepti dicitur, quæ in eum intenditur, apud quem testibus præsentibus furtiua res quæsita & inuenta est: quamuis ipse fur non sit. apud Imp. §. 4. de oblig. quæ ex del.

ACTIO furti manifesti est, qua quadrupli pœna

ab eo qui manifestus fur est, exigitur: nec manifesti, quâ à nec manifesto dupli. ait Imp. §. 17. de oblig. quæ ex del.

ACTIO furti non exhibiti aduersus eum datur, qui furtiuam rem apud se quæsitam & inuentam nõ exhibuit. ait Imp. §. 4. de oblig. quæ ex delict.

ACTIO furti oblati, competit ei cui res furtiua oblata est, ut apud eum potius, quam eum qui obtulit, conciperetur: ait Imp. §. 4. De oblig. quæ ex delict.

ACTIO furti prohibiti aduersus eum est, qui furtum quærere testibus præsentibus uolentem prohibuerit. §. 4. De oblig. quæ ex delict.

ACTIO siue petitio hæreditatis, est actio in rem, quæ aduersus illos qui ius pro hærede uel pro possessore habent, uel rem hæreditariam licet minimam possident, intenditur. l. 9. D. de pet. hæred. habet tamen præstationes quasdam personales, utputa eorum quæ a debitoribus sunt exacta, & preciorum. l. 25. §. 13. eod. tit.

ACTIO furti ope consilioque facti aduersus eum datur, cuius ope consilioque furtum factum est. ait Imper. §. 9. de oblig. quæ ex del. Eius formulam. Cic. lib. de nat. 3. hanc fuisse scribit, OPE CONSILIOQ; tuo furtum aio factum esse.

ACTIO hypothecaria, quæ & quasi Seruiana, & utilis Seruiana, interdum Seruiana, & Pigneratitia uocatur, est actio in rem, per quam creditores quib. res aliqua siue mobilis, siue immobilis oppignerata est, rem illam si fortè in alterius possessionem inciderit, sibi uindicant uti docet Imp. §. 7. de action.

ACTIO in rem, est quæ conceditur ei, qui rem quam alter possidet, suam esse intendit: ut ea res ipsius esse pronuncietur, sicut Imp. docet in §. 1. de action.

ACTIO in personam, est quæ aduersus eum intenditur qui ex contractu uel delicto obligatus est, ut aliquid dare facere damnetur, ait Imp. §. 1. de action.

ACTIO inofficiosi testamenti, quæ interdum etiã Accusatio, interdum Querela nominatur, dicitur eã quæ liberis exhæredatis datur, ut testamenta parentum rescindant, & a iudicibus postulent, ut si notatum officium cognoscant, rescisso testamento hæreditatem ijs quibus naturæ iure debetur, adiudicent. l. 1. & pass. D. de inoffic. testam.

ACTIONES in rem scriptæ dicuntur, quæ ui ipsa in personam quidem sunt, simpliciter tamen & absolutè sine ullius personæ notatione scriptæ & conceptæ sunt. cuiusmodi sunt Ad exhibendum, Quod metus caussa, Ex caussa interdictorum, nam IN REM uetus locutio est, quæ, ut suo loco docebimus, nihil aliud significat, quam generaliter, infinitè, & sine certæ alicuius personæ designatione. Itaq; Personales actiones semper aduersus eũdē, hoc est eũ qui ĩ ijs nominatus est, dantur: at hæ aduersus quemuis. uide IN REM.

ACTIO malæ tractationis, aduersus maritũ facto diuortio dabatur uxori, diuortij culpam in illũ transferenti. Fabius libro VII. cap. IIII. Nõ dissimiles autem abdicationum actionibus sunt malæ tractationis actiones. nam & ipsæ habent eandem in accusationibus moderationem. Idem libro quarto cap. II. Sed in scholasticis quoque nonnunquam euenit, ut pro narratione sit propositio. nam quid exponet, quæ Zelotypum malæ tractationis accusat? cùm totum crimen uno uerbo in qualibet actionis parte positо satis iudicetur. Eiusque iudicij exemplum extat apud eundem Declamat. VIII. & XVIII.

ACTIO male gestæ procurationis in foro, nominatur a Fabio lib. 7. cap. 4.

ACTIO institoria, est actio in personam, quæ in eum qui seruum institorem tabernæ præfecit, ex eo quod cum eo seruo eius rei caussa gestũ erit, in solidum conceditur. Est autem institor, qui quæstuariæ alicui negociationi præficitur: quòd (ut ait Vlpianus) negocio gerendo instet. l. 1. & pass. D. de institor. act.

ACTIO ingrati, excepta Macedonum gente nusquam data est: ut ait Seneca libro III. de benef. Nam cùm difficilis esset, inquit, incertæ rei æstimatio, tantum odio damnauimus, & inter ea reliquimus quæ ad uindices deos remittimus. nam optima beneficij pars perit, sic ut certæ pecuniæ ex conducto aut ex locato detur. Hoc enim est in illo, quod dedimus uel perdituri, quod permisimus accipientium arbitrio, si appello, si ad iudicem uoco, incipit non beneficium esse, sed creditum: nec erit gloriosa res, gratum esse, nisi tutum est gratum non esse. Fabius de scholastica exercitatione loquens libro VII. cap. IIII. In actione ingrati, inquit, quæritur an is cum quo agitur, acceperit beneficium: quod rarò negandum est: ingratus est enim qui negat. an quantum acceperit, reddiderit: an protinus qui non reddiderit, ingratus fit: an potuerit reddere: an id quod exigebatur, debuerit.

ACTIO locati, siue ex locato, est, actio in personam, per quam qui quempiam uel in prædio colendo, uel in opere faciendo locauit, ea quæ in contrahendo conuenerunt, illum ex æquo & bono præstare cogit. l. 2. & 17. C. locat. l. si merces. 25. D. eod.

ACTIO legis, uide Legis actio, item suprà Actio.

ACTIO mandati directa, est actio in personam, per quam qui alicui mandatum dedit, quanti sua interest ob id quod alter uel non confecit, uel non tempestiuè renunciauit, ab ipso postulat. l. 22. §. 11. & l. 27. §. 2. D. mandati.

ACTIO, mandati contraria, est actio in personam, per quam qui alterius mandatũ suscepit, quod in eo cõficiẽdo de suo impēdit, ab altero postulat.

Hinc

Hinc tit. in Pand. Mandati, uel contraria. sic enim legendum est.

Actio negatoria, est per quam actor negat aduersario id licere, quod nisi sibi seruitus debere tur, ei liceret: uti docet Imp. §. 2. de action.

Actio negociorum gestorum, est actio in personam, qua qui alterius negocium sine mandato ac sua sponte gessit, quicquid eo nomine illi uel abest, uel absuturum est, a domino repetit: uicissimque illi actus sui rationem probare, & si quid uel non ut oportuerit gesserit, uel ex his negocijs retinet, præstare cogitur: uti docet Caius l. 2. D. de negot. gest.

Actio negociorum gestorum; Directa quidem aduersus eum instituitur, qui absentis negocia, sine mandato gessit: Contraria uerò, aduersus eum cuius negocia gesta sunt, de eo quod alterũ alteri ex æquo & bono dare facere oportet.

Actio noxalis, est actio in personam, per quam is, cuius seruus noxam aliquam commisit, aut litis æstimationem sufferre, aut ipsum hominem noxæ dedere cogitur. uti docet Imp. tit. de nox. act. in principio.

Actio noxalis de pauperie, est actio in personam, per quam is, cuius quadrupes, quæ cicurũ numero sit, alicui dãnũ dederit, aut litis æstimationẽ præstare, aut ipsam quadrupedẽ noxæ dedere cogitur. l. prima. D. Si quadrup. ubi obscurius Vlpianus est locutus, quum ait hanc actionem locum habere, quum feritate commota nocuit quadrupes: & paulo post, Quum contra naturam fera mota, pauperiem dedit. Significat autem eas, ut dixi quæ cicures sunt, ut equum, bouem, mulum, quæ nonnunquam feritate commota, id est, lasciuia quadã ferociunt, ut si mulam equus olfecerit: & tamen contra naturam, id est, præter naturalem mansuetudinẽ. Cicures enim natura sunt mãsuetæ. Verùm aliud est in ijs quæ Cicures non sunt, sed Bestiæ appellantur eodem loco ab Vlpiano, ueluti ursi, leones, pantheræ. In his enim cessat hæc actio.

Actio oneris auersi, erat actio in personam, quę aduersus nautam intendebatur, cuius in naue onus (id est sarcina aliqua) interuersum ac surreptum esset. nam Auertere pro furari apud antiquos ita frequens est, ut putidum sit exempla conquirere. Alfenus l. 31. D. locat. In naue Saufeij quum complures frumentum confuderant, Saufeius uni ex his frumentum reddiderat de communi, & nauis perierat. quæsitum est, an cæteri pro sua parte frumenti cum nauta agere possint oneris auersi actione? Item, Sine eius generis essent merces quæ nautis traderentur, ut continuò eius fierent, & mercator in creditum iret, non uideretur onus esse auersum: quippe quod nautæ fuisset. Alciatus autem adversi oneris actionem appellat, quum uector rem alienam non aduertit & curauit ut debuit. lib. Parerg. 6. ca. 28. quod sanè homine docto indignum est, ut nihil acerbius in eius παρέργων libros nunc dicatur.

Actio Pauliana a Prætore Paulo instituta est, quã creditores quorum in fraudem bona sua debitor alienauit, bonorum possessione a Prætore impetrata, ea bona perinde ac si nunquam a debitore tradita fuissent, uindicare possunt. nam ut ait Paulus l. 38. §. tertio. D. de usur. Per actionem Paulianam quæ in fraudem creditorum alienata sunt, reuocantur. nam Prætor id agit, ut perinde sint omnia, atque si nihil alienatum esset.

Actiones perpetuæ dicuntur, quæ olim nullo temporis spacio terminabantur: cuiusmodi erãt omnes ciuiles actiones, id est, quæ ex legibus, Senatusconsultis, aut constitutionibus nascuntur. nunc autem in rem actiones decem aut uiginti terminantur annis personales uerò triginta. §. 1. de perpe. & temp. act. l. 3. C. de præscrip. 30. ann.

Actio pigneratitia, ut ex uerbi notatione intelligitur, actio est ad pignus persequendum instituta. Est autem triplex: sed usurpatur propriè de ea quę debitori aduersus creditorem, cui sua pecunia soluta est, repetendi pignoris causa conceditur. l. si rem nono. §. tertio D. de pign. act. eaque Directa est. nam Contraria etiam pro dita est, quæ creditori aduersus debitorem datur ob sumptus necessarios in rem oppigneratam factos l. si necessarias 8. & l. tutor. 16. §. 1. D. eod. Itaque titulus intelligendus est, De pigneratitia actione, & contraria. sic enim legendum esse, iampridem docuimus. Præterea est Seruiana pigneratitia duplex: nimirum prior a Prætore, & posterior ad exemplum Prætorij a Iurisconsultis instituta: quæ pigneratitiæ nõnunquã nominãtur, ut l. 3. §. 1. D. ad exhi. l. Titius 9. D. quib. mod. pig. l. rem alienam. 41. D. de pign. action.

Actiones pœnariæ dicuntur a Fabio, quæ a nostris uulgò Pœnales, quib. pœnam commissam persequimur. ut furti, rapinæ, legis Aquiliæ. Fab. lib. VII. cap. III. Sed etiam in formulis, cùm pœnariæ sunt actiones, nos ita causã partimur, an commissa sit pœna, an exigi debeat.

Actiones populares dicimus, quæ suum ius populo tuentur: inquit Paulus in l. 1. D. de pop. act. inter Priuatas autem, Publicas & Populares hoc interest, quod priuatæ actiones sunt quæ rei priuatæ sunt, & ei soli cuius interest, conceduntur. Populares uerò non quod priuatim alicuius, sed quod publicè interest persequuntur: ac proinde cuiuis de populo cõceduntur. ueluti de albo prætoris corrupto, de sepulcro uiolato. Publicæ uerò accusationes sunt, quæ lege aliqua certa publicorũ iudiciorũ constitutæ sunt: ut eius criminis de quo lex lata est, a certo Prætore

quæstio exercetur. Illæ a Prætore urbano, hæ à Quæsitore certo exercebantur .l. non distinguemus. 32.§.de liberali. D. de recep.arb. ubi Paulus ait popolares actiones, maiores iudices habere debere. illæ pecuniariam, hæ capitis pœnam imponebant: illæ infamiam non pariunt, hæ pariunt omnino. Popularium autem aliæ rem publicam directò, propriè, ac per se: aliæ côiunctim spectant. propriè, ut actio de albo corrupto .l. si quis id quod, 7. D. de iurisd. itaq; si plures petant, prætor magis idoneum deliget. l. si plures 2. de popul. ac proinde nemo eam in bonis suis habere dicitur. l. pen. eod. l. si quis pro eo. 56. §. ult. de fideiuss. Coniunctim, ut sepulchri uiolati. in quibus, is cuius maximè interest, præfertur, ac propterea constituere procuratorem potest. l. 3. eod. l. 3. de sepul. uio. De ijsdem popularibus actionib. Zonaræ locus lib. 11. intelligendus est, ubi scribit Romulum eos omnes qui ętate militari essent, in Legiones distribuisse: τοῖς δὲ ἄλλοις, inquit, τῷ δήμῳ ἐκέχρητο, καὶ, τὸν δῆμον ποπέλους ὠνόμαζεν. ὅθεν παρὰ ταῖς βίβλοις ταῖς ῥωμαϊκαῖς ποπουλάρια κέκληται ἡ δημοτικὴ ἀγωγή. quem locum sic interpretor: Alijs uerò, pro populo (id est, pro urbana multitudine) est usus: eosque populi nomine appellauit. qua de caussa etiam in libris ad leges pertinétibus, popularis actio uocatur, quę a Gręcis δημοτικὴ nominatur. Sed eius loci fructus non ita magnus est.

Actio quanto minoris uide Quanto minoris, & Actiones ædilitiæ.

Actiones præiudiciales, uide præiudicium.

Actio præscriptis uerbis. Ex conuentionibus iuris Gentium quibus causa subest, ita iure ciuili comprobatis, ut eis tamen neque nomen proprium dederit, neque certam actionis formulam constituerit, Iurisconsulti olim litigatoribus actionis formulam ad id quod conuenerat accommodatam concipiebant, quæ in factum præscriptis uerbis appellabatur. uti docent Iurisconsulti sub tit. de præscrip. uerb. uide Præscriptis uerbis actiones.

Actio pro socio, est actio in personam, per quam qui non fortuna, sed uolútate res communes habent, dirempta communione quod ex dolo culpave inter se debent, postulare possunt. l. 31. & seq. D. pro socio.

Actio Publiciana duplex est: & altera alteri ex aduerso respondet. Prior ei conceditur, qui cum rem alienam iusta ex caussa, bonaq; fide aliquandiu possedisset, postea illam casu amisit. nam si is qui nunc possidet, dominus non est, Prætor ęquius esse cẽset eum qui iusta ex caussa illam acquisiuit, quàm eum qui casu eam nactus est, obtinere. Itaque permittit ei rem illam ita petere, quasi iam usucepisset. Posterior autem aduerso casu datur, cùm quis aut Reipubl. caussa absens, aut apud hostes per subiectas sibi personas rem alienam usucepit: & is cuius res usucapta est, neminem in ciuitate nanscisci potuit absentis defensorem, aduersus quem agendo usucapionem interrumperet. nam Prætor ei promittit, ita rem suam petere, quasi usucapta non fuisset. §. namq; & §. seq. De actionib. l. prima, & pass. D. de publicia. in rem act. l. prima, & pass. D. ex quibus caus. maior.

Actio quasi Seruiana, quæ Hypothecaria propriè uocatur, quemadmodum superius demonstratum est, eò dicitur, quia Seruiana de rebus coloni propriè instituta est: quas is pro mercedibus fundi oppignerasset. Aequitatis autem ratio postulauit, ut omnibus etiam alijs creditoribus daretur. Ergo inter Seruianam & Quasi Seruianam triplex differentia est. nam illa de coloni, hæc de cuiusuis alterius debitoris rebus instituta est. illa directa est, hæc utilis illa de rebus mobilibus, hæc de immobilibus conceditur. §. item Seruiana. de actionib.

Actio quod iussu dicitur, quæ aduersus eum datur, cuius seruus ipsius iussu cum aliquo contraxit, ut ipse in solidum quanti ea res est damnetur. nam qui cum seruo iussu domini contrahit, non serui, sed ipsius domini fidem sequi uidetur. l. 1. & passim, D. quod iussu.

Actio quod metus causa, est actio in personam, per quam is à quo per uim uel metum res extorta est, quadruplum ab eo qui rem extortam possidet, consequitur. Eius autem natura tacitè continetur, ut qui Iudicis iussu rem ipsam actori restituat, absoluatur: uti docet Imper. §. 26. De actionibus.

Actio Redhibitoria, uide Actiones ædilitiæ.

Actio rei uxoriæ, erat olim actio in rem, per quam uxor dotem suam soluto matrimonio repetebat. Dos enim (ut scribit Boetius) licet matrimonio constante in bonis uiri sit, est tamen in uxoris iure, & post diuortium uelut res uxoria peti potest. Et Imper. l. penul. C. de iur. dot. Dos & ab initio uxoris fuit, & naturaliter in eius permanet dominio. non enim quòd legum subtilitate transitus earum in patrimonium mariti uideatur fieri, ideò rei ueritas deleta uel confusa est. hæc illæ. Quòd si in danda dote interuenisset stipulatio, eam dirempto matrimonio reditum iri, Ex stipulatu actio nascebatur. quam solam Iustinianus illa sublata superesse doti repetendæ uoluit: siue stipulatio interuenisset, siue nulla aut inutilis interuenisset. uti patet ex l. un. C. de rei uxor act.

Actio rescissoria, est in rem actio, quam Prætor ei, cuius rem aduersarius dum ex iusta caussa abesset, usucepit, rescissa pro imperio & pro nihilo habita usucapione, concedit: ut eam rem nihilominus quàm si usucapta non esset, uindicet. uti docet Imper. §. 5. De action. unde intelligitur, finem huic actioni non hunc esse

propositum

propositum, ut usucapionem rescindat: ipsum enim prætorem id pro imperio causa cognita facere: sed ut res a possessore uindicetur. ut patet ex l.21.& l.22. D. ex quib. cau. maior.

Actio restitutoria dicitur, quæ in ueterem debitorem, pro quo mulier intercesserat, ea muliere liberata restituitur. l. quamuis, 8. §. 6. & 7. D. ad Velleian. l. 8. C. eod.

Actio reuocandæ donationi dicitur, qua utitur is qui rem quampiam donauit, aduersus eum cui donauit, si eum ingratum probauerit Rem enim donatam per hanc actionem recuperat. l. ult. C. de reuoc. donat. & §. 2. De donat.

Actio Seruiana est, per quam dominus prædij eius rei, quam ei colonus pro mercedibus oppignerauit, possessionem ab eo qui eam tenet, uindicat. nam, ut ait Papinianus in l. 66. D. de euict. etsi Seruiana in rem actio est, nudam tamen possessionem auocat.

Actio serui corrupti, competit in eum cuius hortatu consiliove seruus alienus fugerit, aut contumax aduersus dominum factus est, aut luxuriosè uiuere cœperit, aut denique quolibet modo deterior factus sit. in qua actione earum etiã rerum, quas fugiendo seruus abstulerit, æstimatio deducitur. l. prima & pass. D. de ser. corrupt.

Actio Sequestraria, est actio in personam, per quam is qui rem aliquam litigiosam apud sequestrum deposuit, eam impleta depositionis conditione ab ipso repetit. uti patet ex l. 9. §. 2. D. de dolo malo. Pomp. l. si in Asia. 12. D. depos. Cum sequestre rectè agetur depositi sequestraria actione. Vlpian. l. si quis. 9. §. 2. de dol. mal. Quoniam neque mandati, neque sequestraria Seium conuenire potes, &c.

Actio subsidiaria dicitur ea quæ contra magistratus instituta est, qui aut omnino a tutoribus uel curatoribus satisdari non curauerunt; aut non idoneè passi sunt caueri. §. sciendum. De satisdatio. tut. l. prima, & quarta. D. de magist. conuen. l. 1. §. 7. D. de tut. & rat. dist. nomen autem ex eo reperit. nam quemadmodum Subsidiarij propriè dicebantur Triarij, qui dum primus & secundus ordo pugnabant, ut ait Festus, subsidebant: eodem modo primo loco tutores, tum eorum fideiussores. postremò quasi res ad Triarios pupillo redierit, magistratus conueniuntur.

Actio tributoria, est actio in personam, quæ in dominum datur, quo sciente unà cum seruo in merce peculiari contractum est, nisi res æquabiliter inter creditores partitus sit: nimirum ut alia tributio fiat. l. 1. & pass. D. de tribut. act.

Actio tutelæ & rationibus distrahendis est, quæ aduersus tutorem in duplum datur, qui pupilli pecuniam intercepit, abstulit, furatus est. l. tres tutores. 55. D. de aminist. tut. l. 1. §. Rationibus. D. de tut. & ratio. Distrahendis autem rationibus eodem modo dictum puto, ut Communi diuidundo, Finibus regundis, Familiæ erciscundæ: pro ad distrahendas rationes, hoc est, ad ineundam subducendamque acceptorum expensorumque rationem: & quia quod alteri ab altero debetur, id quasi coniunctum & contractum est, ad coniunctionem illam distrahendã, & dirimendã. Fab. l. 7. c. 4. In tutelę iudicio, inquit, solet quæri, an alia de re quàm de calculis cognosci oporteat: an fides præstari debeat tantum, non etiam consilium & euentus.

Actio Vectigalis, est actio in rem, qua utitur is qui uectigalem fundum conduxit, aduersus possessorem & eos a quibus eum fundum conduxit. l. 1. D. si ager uectig. Vlpianus l. 15. §. 13. D. de damno infec. Si de uectigalibus ædibus non caueatur, decernẽdum est, ut eodem iure esset, quo foret is qui non cauerat. post quod decretum uectigali actione uti poterit.

Actio uenditi, siue ex uendito, est actio in personam, per quã qui rem uendidit, precium, eiusque post rei traditionem, quamuis præcariam, usuras, itemque sumptus in rem factos, & quod inter contrahendum pactum sit, postulat. uti docet Vlpian. l. 13. §. 17. D. de actio. empt.

Actio ui bonorũ raptorum est, per quam ab eo qui rem eripuit, quadruplum intra annum exigitur, in quo simplum inest: post annum, simplum duntaxat. ait Imperator, sub titulo, Vi bon. rap. in principio.

Actio utilis, uide Vtiles actiones.

Actor, in iudicijs dicitur quicunque caussam agit: quemadmodum actores in theatris, qui fabulas agunt. Cicero in Bruto, Eodem anno etiam Moloni Rhodio dedimus operam, & actori summo caussarum & magistro. Horatius in Arte, Consultus iuris, & actor causarum mediocris. Terentius in Prol. Heautont. Oratorem uoluit esse me, non prologum: uestrum iudicium fecit: me actorem dedit. Sed hic actor tantum poterit a facundia, quantùm ille potuit cogitare commodè, qui orationẽ hanc scripsit, quam dicturus sum. Hæc propriè. Factum est autem loquendi consuetudine, ut actores dicantur nunc ij tantùm, qui ad iudicium prouocauerunt. Cicero in Partit. Cùm est in inficiando reus, accusatori hęc duo prima sunt: sed Accusatorem pro omni actore & petitore appello. Idem etiam in uocabulo Reus usuuenit.

Actor seruus dicitur idem qui dispensator, nimirum qui pecuniæ domini tum exigendæ, tum dispensandæ præest. l. quinta. §. tertio. D. de doli except. l. Sticho. 40. §. 3. D. de statuliber. Hinc apud Vlpianum, Actor, pro seruo præstantissimo & optimo, in l. legato, trigesimoseptimo D. de leg. & fid. lib. 30. Legato generaliter relicto, ueluti hominis, nec optimus, nec pessimus accipitur. Itaq; homine legato, actorem nõ posse

eligi. Vide Dispēsator. Pla. Atrienses appellat.

ACTOR dicitur qui & syndicus: id est, qui aliorū caussam agit. ut Cicero, cùm Siculorum caussam aduersus Verrem agitet: Me, inquit, actorem delegerunt. Hinc, qui a municipijs, collegijs, alijsque corporib. actionum instituendarum caussa constituebantur, Actores a nostris appellantur. Caius l. 1. §. 1. D. quod cuiusq; uniuersit. Quibus autem permissum est corpus habere collegij, societatis, siue cuiusque alterius eorum nomine proprium est, ad exemplum reipublicæ habere res communes, arcam communem, & actorem, siue syndicum: per quem tanquam in repu blica quod communiter agi fieriq; oporteat, agatur fiat.

ACTOR publicus, seruus publicus. Tacitus lib. 2. Mancipari singulos actori publico iubet, scilicet ut in Libonem ex seruis saluo S.C. quæreretur.

ACTOR in tribus mixtis iudicijs dicitur, qui ad iudicium prouocauit. l. 13. D. de iudic.

ACTOR dicitur is, quem tutor uel curator ad agendum quasi procuratorem auctore Prætore constituit. l. 1. C. De act. a tut. uel cur. l. tutor. 6. D. quand. ex fact. l. si actor. 10. C. de appellat. Ergo Curator ad patrimonij totius: Actor ad litium tantum administrationem instituitur. ille a magistratu deligitur: hic a tutore uel curatore proditur, a magistratu confirmatur. Tutor curatoris adiuncti sibi periculū nō præstat actoris uerò prēstat. §. ult. de curat. ubi copiosius hæc exposui.

ACTVARIVS, pro seruo publico. Tranquillus in Iulio: Quam orationem non immeritò Augustus existimat magis ab actuarijs exceptam malè subsequent. uerba dicentis, quam ab ipso editā.

ACTVM est, Donatus in Andr. In summa rerum desperatione ponitur Actum est, Ilicet. Hæc res secundum ius ciuile dicitur: in quo cauetur ne quis rem actam apud Iudices repetat. Sic ipse in Phormione: Actum, aiunt, ne agas. Idem in Adelph. Actum est, dicitur in ea re, de qua iā lata sit sententia.

ACTVS generale uerbum est, ait Vlpianus, siue uerbis, siue re quid agatur: ut in stipulatione, uel numeratione. Contractus autem ultrò citroq; obligatio, quod Græci συνάλλαγμα uocant, ueluti emptio, uenditio, locatio, conductio, societas. Gestus rem significat sine uerbis factam. l. 19. D. de uerb. signif.

ACTVS ab agendo dictus est: estque seruitus prædialis, quæ ius armentum gregemve per prædiū alienum agendi complectitur. A uia autem & itinere hoc differt, quòd iter est proprium hominum, actus pecudum, uia uehiculorum. unde sequitur, ut itinere actus, actu uia latior atq; amplior sit: homo enim transire per angustiorem aditum, quàm grex aut armentum potest. & rursus grex per spacium angustius quàm uehiculū. Quare qui actū habet, habet & iter: qui uiam, actum & iter. at hoc non reciprocatur: tametsi quoniam is qui uehem ducit, iumentum agit. frequenter Agendi uerbo uia quoque continetur, ueluti si quis eundi agendi seruitutem promittat. hæc enim formula & pecoris coniuncti uehicularis actum complectitur. Itaque illud Seruij in quartum Aeneidos, intelligendum est: Via, inquit, est actus dimidius, quā potest ire uehiculum. nam Actus duo carpenta capit propter euntium & redenntium occursum. Atqui Varro in libris de ling. Lat. Viam octo pedes latam esse, dicit, Actum uerò quatuor duntaxat. quod Caius cōfirmat in l. 8. de serui. rust. Prę terea Iustinian. sub tit. de seruit. præd. Et iter, inquit, & actum in seuia cōtinet. Vsum ergo & loquendi consuetudinem Seruius respexit: sed in definitionibus ac differentijs proprietas uerborum explicanda est.

AD agnatos & gentiles, prouerbium est. è iure sumptū, cùm aliquem mente captū esse significamus, propter leg. 12. tab. Si furiosus existet, agnatorū gētiliūq; in eo pecuniaq; eius potestas esto. Varro li. 1. De re rust. de uitib. loquens: Duo in primis spectasse uidentur Italici homines in colendo: possent ne fructus pro impensa ac laborę reddere: & utrum saluber locus esset an nō: quorum si alterutrum de collat, & nihilominus uult colere, mente est captus, atque ad agnatos & gētiles est deducendus. Columel. li. 1. Porcius quidem Cato censebat in emēdo agro inspiciēdoq; præcipuè duo esse consideranda, salubritatem cœli, & ubertatem loci: quorum si alterutrū deesset, & nihilominus uellet incolere, mente esse captum, atque ad agnatos & gentiles deducendū.

AD bestias dari, bifariam usurpamus, primùm de dānatis, qui lacerandi bestijs obijciuntur. l. quòd ad statum. 12. D. de pœ. l. 1. D. de ueter. l. 8. D. de falsis. Itaque ad bestias damnati crebrò dicuntur: ut in l. ad bestias. 31. D. de pœn. l. 6. D. de peculi. l. eius qui. 8. in fi. D. de test. Tum præterea de ijs qui operas suas ut cum bestijs pugnent, locare consueuerant: quos Cicero in Sextiana Bestiarios appellat. Sic accipienda lex 1. D. de ædil. edict. l. 3. §. lege Iul. D. de testib. l. 4. D. de accusat. l. 1. §. qui operas. D. ad Tertull.

ACTVS, dispensatio, administratio pecuniæ. Scæuola l. 40. §. 3. D. de statu lib. Stichus seruus meus actor, si rationem omnem actus sui hæredi meo reddiderit, liber esto.

ACVISSE uinum dicitur ab Vlpiano in l. 1. D. de peric. & comm. rei uend. quod in acetum degenerauit. Si uinum uenditum acuerit, inquit, uel quid aliud uitij sustinuerit, ēptoris erit dānū.

ACVS cum margarita quam mulieres habere solent, enumerantur ab Vlpiano in l. argumento, 25. §.

25.§.ornamentorum.D.de aur.& arg.Itaque Festus:Acus dicitur,inquit, qua ornatrix utitur.1. Pertinebat autem ad comam exornandam.Hinc illud Martial.

Figat acus tortas,sustineatq; comas.

Et Tertullianus de pœnit. Cedo acum crinibus distinguendis, & puluerem dentibus eli-mandis.

ACTVARIA nauis,uide Naues actuariæ.

AD manum,in promptu:quod Vlpianus dixit,pręmanu.Africanus l.19.§.2.D.ad S.C.Vell. Ego, quia ad manum nummos non habebam,stipulanti tibi promisi.

AD Sabinum,Ad Plautium,Ad Vrseium Ferocē, Ad Minicium,Ad Q.Mutium, quum in Pandectis legimus, hoc intelligimus,Ad libros Sabini, Plautij, Vrseij, Minicij,Mutij.Et ferè notæ sunt posteriorum Iurisco̅sultorum,qui ueterum scripta uel corrigunt,uel interpretantur: ut patet ex l.18.De hæred. inst.l.140.de uerb. obli.l.24.de instit.uel inst.l.48.D. de iur. dot. & l.8.10.34. D. de aur. & arg. & mund. itemq; locis innumeris.

AD urbem magistratus dicebantur, qui cum potestate prouinciali,aut nuper è prouincia reuertissent,aut nondum in prouinciam profecti essent, sed extra urbem manerent:ut in Verrin.III.explicauimus.

ADDICERE, uerbum est summum è tribus Prætorijs:hoc est ex illis tribus,quibus uniuersum Prætoris imperium ac potestas continebatur: Do, Dico, Addico.nam addicendo ius faciebat:uelu ti cùm in cessionib.addicebat: cùm in uindicijs, cùm in bonorum possessionibus: item cùm aliquem suis creditoribus in seruitutem addicebat, aut furiosum atque a me̅tem caussa cognita decernebat.

ADDICERE in bonoru̅ cessionibus. Vide Cessio.

ADDICERE bona,meo iudicio,Prætor tum dicitur, cùm aut secundo decreto bonorum possessionem largitur,hoc est,posidere iubet:aut cùm eius bona qui iudicatum facere non potest,petitori attribuit. De priore exemplum est in Verrina III.Domus erat plena:noua iura,noua decreta,noua iudicia petebantur: mihi det possessionem,mihi ne adimat:in me iudicium ne det, mihi bona addicat. De posteriore apud Plautum in Pœnulo:

Quid tu dubitas, quin extemplo tibi
Duplicet,ubi auri & hominis fur leno fiet,
Neque id unde efficiat, habet: ubi in ius uenerit,
Addicet Prætor familiam totam tibi.

Vtriusq; exemplum est in Verrina II. Simul in iure dicendo bonorum possessionumq;, contra omnium instituta addictio & condonatio.

ADDICERE dementem & insanum rationibus necessarijs,Cicero in Paradoxis translatè dixit,consuetudinem Prætoris exprimens, qui legis XII. tab.imperio furiosos & dementes eorumq; familiam,id est,fortunas omnes agnatis gentilibusq; addicebat. Ego uerò (inquit, de Clodio amico suo sentiens)te non stultum,ut sæpe, non improbum,ut semper, sed dementem & insanum rationibus addicam necessarijs.

ADDICERE litem, in XII.tabulis, pro secundum aliquem iudicare.Gell.li.17.c.2.Post meridiem præsenti litem addicito.

ADDICERE proprium est Prætoris, rem alicui ut eius fiat pro potestate attribuentis. Traductu̅ postea uerbum in magistros auctionum: a quibus in eos qui rem, nisi precium intra diem certum augeatur,emptori attribuunt, postea deriuatum est.Hinc tit.lib.Pand.XVIII. De in diem addictione: quum uenditor ea conditione rem emptori addicit, si intra certum tempus nulla ad precium fiat adiectio.Ad eam Plautus alludit in Captiueis:

Age sis roga emptum:nisi quis meliorem afferet,
Quæ tibi atq; amicis placeat conditio magis.
Quasi fundu̅ ue̅dam,meis me addica̅ legibus.

Alloquitur Aegio Parasitum, cui cœnam promittit.sed parcam:quare illum monet, ut si melior offeratur,arripiat.

ADDICTI dicebantur apud ueteres, qui pecuniæ damnati quòd iudicatum facere non possent, ne xi in seruitutem creditoribus addicebantur. ut ille Veturius,de quo scribit Val.Max. li. 6. cap.1. Quintil. lib.5. Quod autem proprium non erit, differens erit:ut aliud est seruum esse, aliud serui re:qualis esse in addictis quæstio solet. Qui seruus est,si manumittatur,fit libertinus: non item addictus.Et lib.7. Seruus quum manumittitur, fit libertinus:Addictus,recepta libertate est ingenuus.Seruus inuito domino libertatem non consequetur:Addictus, soluendo citra uoluntatem domini consequetur.Ad seruum nulla lex pertinet: addictus legem habet. Propria liberi, quæ nemo habet nisi liber, prænomen,nome̅,cognomen, tribum: habet hæc addictus. Cicero pro Flacco, Iste cùm iudicatum no̅ faceret,addictus Hermippo,& ab hoc ductus est. Hoc aute̅ quod dam seruitutis genus fuisse, argumento est Liuij locus ex l.VI. que̅ subijciam: Tum uerò ego,inquit, nequicquam hac dextra Capitolium arcemq; seruauerim, si ciuem commilitonemq; meum tanquam Gallis uictoribus captum in seruitutem ac uincula duci uideam. Inde rem creditori palàm populo soluit: libraq; & ære liberatum emittit.

ADDICI iudex, pro dari à Prætore,& certæ controuersiæ disceptandæ attribui, apud Papinianu̅ in leg.cum furiosus,39.Paulum in l.Iudex,46.& Pomponium in leg. si in iudicis,80.D. de iudic. Itàque legitur in Florentinis libris: cum in alijs

Additus

Additus legatur. item ut apud Paulum in l. debitor, 59. in fi. D. ad Trebell. & leg. 4. in fi. De eo quod certo loco.

ADDICI bona libertatis caussa in iure legimus multis locis, ut l. ult. C. de testam. manum. l. 2. & 4. D. de fideic. lib. & apud Imp. De eo cui libert. hoc autem sic intelligendũ est, ut cui hæres non extat, eius bona cuiuis, qui se æs alienum soluturum caueat, libertatum conseruandarum caussa attribuantur: ut etiam seruorum manumittendorum, si consentiant, patronus efficiatur: quòd si fiscus uacantem hæreditatem occupet, libertates, præstet. quod ius à D. Marco institutum traditur in l. 6. & ult. C. de test. manum.

AD AERARE, æstimare: quasi ad æris præcium redigere. Vnde A dærata prædia, ex quibus æs certũ præstabatur. l. 1. C. de collat. donat. poss. li. x. Vn de Adhæratio, æstimatio ad æris precium. l. ult. C. de milit. uest. l. 14. C. de erogat. milit.

ADEMPTIO legatorum dicitur, cùm testator ea legata quæ alicui attribuerat, adimit: uel his uerbis, non do, non lego: uel alijs mutatam testatoris uoluntatem significantibus. l. 1. & poss. D. de adim. & transf. leg.

ADIECTIO, melior conditio: quum quis rei uendendæ intra præstitutam diem precium uel pecunia uel qua alia ratione adauget. Vlpian. l. 4. D. de in diem adiẽt. Si res in diem addicta interciderit, uel ancilla decesserit, an partus uel fructus eius nomine adiectio admitti possit: id est precij amplificatio. Item l. 10. & 11. & alibi persæpe, sub eodem tit.

ADIGERE arbitrium, uetus locutio, pro Agere ad arbitrium. Vtrunq; autem dicimus, Arbitrium adigere, & Arbitrum adigere. & est similis significatio quæ illius, Agere in iudicium, uel ad iudicium. Cicero pro Q. Roscio, Quæ quum ita sint cur non arbitrium pro socio adegeris Q. Roscium, quæro. Idem lib. De offic. 3. Itaque Calpurnius quum demolitus esset, cognouissetq; Clodium ædes postea proscripsisse quàm esset ab Auguribus demoliri iussus, arbitrum illum adegit, Quicquid sibi dare facere oporteret ex fide bona. Et in Topicis, Quemadmodum si in urbe de finibus controuersia est, quia fines magis agrorum uidentur esse, quàm urbis, finibus regundis adigere arbitrũ non possis: sic si aqua pluuia in urbe nocet, quoniam res tota magis agrorum est, aquæ pluuiæ arcendæ adigere non possis arbitrum.

ADIRE & cernere hæreditatem, itemq; pro hærede gerere, hæredis est alieni: Immiscere, sui ac necessarij. Nam ille aliunde ad alienam familiam accedebat: eoq; his utebatur uerbis, Quum me Mæuius hæredem instituerit, eam hæreditatem adeo cernoq;: ut ait Vlpianus tit. 22. At filiusfa. permanebat, neq; aliud quippiam moui cœptabat, nisi quòd quas res antea non attigerat, earum se liberæ administrationi tum immiscebat.

ADIRE & repudiare dicitur hæres qui alienus ac uolũtarius est: Immiscere & abstinere, qui necessarius. apud Imp. §. 6. De hæred. qualit.

ADIVDICARE est, non (ut in actionibus in rem fieri solet) declarare & pronunciare aliquem alicuius rei dominum esse, sed rei dominium alicui iudicio suo attribuere. quod iudicibus mixtarũ actionum permittitur. uti docet Imp. sub ti. De offic. iud. unde rectissimè colligimus, horum iudicum atque arbitrorum sententias ius facere, dominiumq; transferre. Id enim eorum officio continetur, ut ait Vlpianus l. 22. & alibi persæpe, D famil. ercisc.

ADIVDICARE & abiudicare contraria sunt. Cicero contra Rullum ad Quirit. Volet esse popularis, populo R. adiudicabit. non sumet sibi tantũ non appetet: iudicabit Alexandriam Regis esse, à populo R. abiudicabit.

ADIVDICARE apud Scæuolã l. 21. §. 3. D. de anni. leg. ubi Præses prouinciæ ex nominibus hæreditariorum debitorum eligit idonea nomina, & in caussam legati Reip. adiudicat. post cuius sententiam Respublica a plerisq; adiudicatis sibi pecunias percipit. Adiudicat, id est, iudicio attribuit, assignat, proprium esse decernit.

ADIVDICARE caussam alicui, secundum aliquem iudicare. Cicero de Orat. 11. Nam hoc necesse est, ut is qui nobis caussam adiudicaturus sit, aut inclinatione uoluntatis propendeat in nos, &c. Cicero de Ora. 11. Qui locus est talis, ut plus habeat adiumenti, quàm incommodi, hunc iudico esse discendum: ubi plus mali, quàm boni reperio, id totum abiudico atque reiicio.

ADIVTOR tutelæ dicitur, quem (ut scribit Pomponius) solet Prætor permittere tutoribus constituere, qui non possunt sufficere administrationi tutelæ: ita tamen ut suo titulo eum constituant. l. solet, 13. D. de tutel.

ADMISSIONALES dicebantur, qui admittendis, siue introducendis ad Imp. hominib. præerant l. ult. De diuers. off. lib. Cod. 12. Lamprid. in Alex. Salutabatur uerò quasi unus de senatoribus, patente uelo, admissionalibus remotis.

ADNEPOS, adneptis: hi sunt, abnepotis uel abneptis filius, filia: pro nepotis uel pronepotis nepos, neptis. l. 1. §. 5. & l. ult. §. adnepos. D. de gradibus.

ADNOTARI dicitur, qui absens in reos refertur. nam in grauioribus criminibus Magistratus qui absentem in reos recipiebat, edicta proponebat, quibus illi denunciabat fore, ut nisi intra annum adesset, eius bona confiscarentur. uti Martianus docet l. 1. & 2. D. de requir. uel absent. Hinc,

ADNOTATIO apud Macrum in l. 4. eod. tit. illa in reos relatio.

ADNOTATVS

ADNOTATVS censibus in l.quisquis,16.C.de epi. & cler.idē qui Ascriptitius. Nam in l.si quis,20. eod. Censibus ascriptus appellatur.

ADNOTARE quoque est cum præses notat qua quemq; damnatum pœna dignum censeat, idq; ad Imperatorem rescribit.l.1.D.quand.appell.l. 6.§.præsides.D.de interd. & releg.l.1.§.1.D.nihil innouand.Plin. lib. episto.x.Fuerunt similis amentiæ,quos quia Romani ciues erant, adnotaui in urbem remittendos.

ADOLESCENS à nostris dicitur, qui inter annum decimumquartum & uicesimumquintum ætatē agit.nam ante decimumquartum pupillus appellatur. Hinc titulus Rem pupilli uel adolescentis saluam fore. lib. Dig.46.uide Aetatis gradus.

ADOPTATITIVS, ex adoptato filio natus Festus.

ADOPTIO nomen generale est, cuius altera species Adoptio, altera Arrogatio appellatur. illa, quum eos qui in parentis potestate sunt, imperio Magistratus adoptamus:hæc, quum eos qui sui iuris sunt, & principis auctoritate.l.2.D.de adoptionib.

ADOPTIO est actus legitimus, per quem extraneus in alienam familiam iusque filijfam. suscipitur. Dixi, Actus legitimus, Papinianum imitatus in l.77.D.de reg.iur.quia non moribus, sed lege duodecim tabularum institutus est. Dixi, Extraneus, eum significans qui suus non est:siue planè sit extraneus, siue etiam agnatus. Dixi,In ius filijfam. quia nullius alterius cognitionis ius quæri per adoptionem potest. Est igitur adoptare idem quod optione facta deligere, atque in familiam suam adsicere.quemadmodū cooptari in senatum dicebantur,qui delecti à Censoribus in Senatorum numerum referebantur.

ADOPTIO,inquit Caius in Instit. est naturæ similitudo,ut aliquis filium habere posit, quem non generauit.

ADOPTIONIS duæ sunt species. nam quum in familiam, inq; liberorum locum extranei sumuntur, aut per Prætorem id fit, aut per populum. Quod per Prætorem fit, adoptio dicitur: quod per populū,arrogatio. Adoptantur autem, cùm à parente,in cuius potestate sunt, tertia mancipatione in iure ceduntur: atque ab eo qui adoptat, apud eum penes quem legis actio est, uindicantur. Arrogantur ij, qui quum sui iuris sint,in alienam sese potestatem tradunt: eiusq; rei ipsi auctores fiunt. Sed arrogationes non temerè nec inexploratè committuntur. Nam comitia arbitris etiam Pontificibus præbentur, quæ Curiata appellātur. Aetas quoque eius qui arrogare uult, an liberis postea gignundis idonea sit: bonaq; eius qui arrogatur,ne insidiosè appetita sint,considerantur. Iusq; iurandum a Q.Mutio Pontifice Maximo conceptum dicitur, quod in arrogādo iuraretur. Sed arrogari non potest,nisi iam uesticeps. Arrogatio autem dicta, quia genus hoc in alienam familiam transitus per populi rogationem fit.eius rogationis uerba hæc sunt: Velitis, iubeatis.ut L. Valerius L. Titio tam iure legeq; filius siet, quàm si ex eo patre matreq; familias eius natus esset:utique ei uitæ necisq; in eum potestas siet,uti pariēdo filio est.hoc ita,ut dixi,uos Quirites rogo.Hæc ex Gellio lib.5.cap.19.

ADOPTIO, inquit Theoph.est actus legitimus naturam imitans,ad eorum qui liberos non habēt, solatium inuentus.§.1.De adopt. Verùm utrum hoc ex Accursij glossa sumptum est,& ex Placentini Ioannisve commentarijs, ut Theophilus illorum ætate posterior esse uideatur: an contrà tum illi,tum hic noster ex tertio quopiam,cuius Latina extaret hæc definitio,totum hoc exscripserunt.

ADPLVMBATVRA & Ferruminatio sic differunt, quòd hæc per eandem materiam facit confusionem:illa non idem efficit, sed coniungit & connectit tantum: ait Paulus in l.in rem,23.§.4.D. de rei uindic.

ADPROMISSOR est, qui quod suo nomine promisit,idem pro altero quoque promittit: inquit Festus quo tamen loco haud scio an uox ALTER desideretur:ut locus sic legatur: QVI QVOD ALTER SVO nomine promisit. nam Pomponius in l.5.§.2.De uerb.oblig.Satisacceptio, inquit,est stipulatio, quæ ita obligat promissorē, ut ad promissores quoque ab eo accipiantur: id est, qui idē promittant. Item Vlp.l.in omnibus, 43.D.de solut.In omnibus speciebus stipulationum etiam accesiones liberantur: puta ad promissores,hypothecæ, pignora. Quibus ex locis constat,Adpromissorem eundem esse qui & fideiussor dicitur.l.si uerò.D.solut.mat.

ADSCRIBERE sibi in testamento dicuntur, qui alieno in testamento sibi aliquid quasi a testatore attributum uel sua, uel eorum qui in sua parte sunt,manu adscribunt.unde tit. De his qui sibi in test.adscrib.

ADSCRIPTI,inquit Festus,dicebantur,qui in colonias nomina dedissent,ut essent coloni.Hinc adscriptitij serui dicti sunt, certis colonijs sic attributi,ut ijs adhærescerent, quasi possessionum ipsarum pars essent: bonaq; omnia dominis prædiorum acquirerent. l.6.& pass.C.de agri col.& censit.

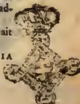
ADSERERE,uide Asserere.

ADSESSORES,uide Assessores.

ADSIGNARE Instrumento,pro subsignare, apud Scæuolam l.20.D.de auct.& cont.tut.

ADSISTERE,quod Cicero Adesse: patrocinari,aduocatū esse. Vlpianus l.54.D. De rei uendi.Nec propterea quis, si postea cognouerit rem ad se pertinere,quòd alij eam uindicanti suam esse adsistebat,dominium suum amisit.

ADVENA est, quem Græci ἐποίκον appellant: ait Pompon.l.239.§.4.D.De uerborum signif.

ADVENTITIA

Adventitia dicuntur, quæ fortuitò & aliunde quàm ex usitata consuetudine manarunt. Itaq; de testamētaria hæreditate Cicero loquens Verrina III. Homo Ligurem accusare uenit, qui in re adventitia atque hæreditaria tam diligens, tā attentus esset. Item in Orat. pro Posthumo: Adventitia pecunia petitur ab eo, cui sua non reddatur. Sic Iurisconsulti Adventitium peculium, itē Adventitiam dotem appellant eam, quæ aliunde quàm à patre profecta est. uide Peculium, itē Dos. Sic Adventitium lucrum in l. non debet, 41. D. de reg. iur. In re obscura melius est fauere repetitioni, quàm adventitio lucro.

Adventitium peculium, uide Peculium.

Adversaria dicuntur tabulæ ad quotidianum usum paratæ, in quibus cursim & negligenter ea scribimus, quæ post accuratius in certas & perpetuò mansuras tabulas ordine ac dispositè perscribimus: deductaq; ex eo appellatio uidetur, quòd ibi statui soleant, ubi nobis assiduè obuersentur: quasi aduersus nos posita. unde etiam aduersarij dicti, quasi in quos perpetuò incurramus, uel qui se nobis assiduè opponant. hoc. n. propriè aduersari significat. Cicero pro Q. Rosc. Non habere se hoc nomen in codicem accepti & expensi relatum confitetur, sed in aduersarijs patere contendit.

Adversus, inquit Festus, aut contrarium significat, aut idem quod Erga. Et Charisius, Aduersus, inquit, ad animi motum refertur: ut, aduersus illum facio. Interdum autem promiscuè accipitur. Hinc

Adversus, pro secundum. Vlpian. tit. 20. Qui dedititiorū numero est, nec quasi peregrinus testari potest, quoniam nullius certæ ciuitatis sit, ut aduersus leges ciuitatis suæ testetur. Item tit. 28. Bonorum possessio datur, aut contra tabulas testamēti, aut aduersus tabulas intestati. quod paulo pòst interpretatur Secundum tabulas. & Caius l. 5. D. de usurpat & usucap. Naturaliter interrumpitur possessio, quum quis de possessione ui deijcitur, uel alicui res eripitur. quo casu non aduersus eum tantum qui eripit interrumpitur possessio: sed aduersus omnes. id est ipsius commodo, sed omnium.

Adulter & adultera dicuntur, quia & ille ad alteram, & hæc ad alterum se conferunt. Festus.

Adulterium & stuprum differunt. nā propriè, inquit Papinianus, adulterium in nupta committitur, propter partum ex altero conceptum composito nomine: stuprum uerò in uirginem, uiduamve cōmittitur: quod Græci φθορὰν appellant. l. 6. §. 1. D. ad leg. Iul. de adulter. Hinc

Adulterare pro corrumpere. ut, adulterare monetam, in l. aut facta, 16. in fi. D. de pœn. adulterare rationes. in l. 1. D. de seruo corrupt. Hinc

Adulterinum, pro corruptum. ut Adulterini nummi, passim sub tit. ad leg. Cor. de Fals. adulterinæ literæ, l. 6. §. ult. D. de extraord. criminib. adulterinum testamentum, l. 6. D. ad leg. Corn. de Fals.

Advocare generaliter, significat cōuocare. propriè aūt ad ius prinet: & significat, hoīes uel patrocinij, uel cōsilij, uel testimonij caussa conuocare. Hinc Asconius Verrin. I. Aduocatum in iudicio dicit eum esse, qui uel ius suggerit, uel præsentiā suam amico commodat. etenim moris erat in iudicijs tum priuatis, tum publicis, amicos omnes aduocare, quorum auctoritate moueri posse iudices putabantur: ut in ea pro Quintio docuimus. Hinc Vlpianus in l. 1. §. aduocatos. D. de extraod. criminibus. Aduocatos scribit accipiendos omnes omnino qui agendis caussis quoquo studio operantur. Quanquam Asconius illo eodem loco patronum definiat eū, qui orator est, & uerba facit: & Vlpianus in l. 1. D. de præuaric. mater. in l. 3. cod. tit. Patronum ab Aduocato distinguat: generaliter tamen sæpe usurpatur. ut cùm legimus, Aduocationibus interdicere. l. octaua D. de postulat. l. nona. D. de pœn. Ad uocationes postulare. l. 23. §. 4. D. ex quib. caus. maior. Aduocationem suscipere. l. 9. D. de offic. præsid. Atq; hæc quidem de patrocinij & consilij aduocationibus. Testimonij autem caussa cōuocatos, uulgò Aduocatos dici patet ex orat. pro Cæcina, ubi Aduocati dicuntur ij qui in rem præsentem deducebantur, ut de ui moribus facienda testes essent. Patet etiam ex Pœnulo Plauti, ubi certis aduocatis præsentibus Agorastocles suum apud lenonem seruum & pecuniam deprehendit. Pomponius l. 18. D. rat. rem hab. Prout interfit agentis quòd litigat, quòd consumit, quòd aduocat, quòd damnatus soluit. Nisi fortè Aduocat pro aduocatos iurisperitos consulit. sed superior magis arridet. Hinc enim Aduocatio apud Marcianū in l. 1. D. ad leg. Corn. de fal. Item, inquit, ob instruendam aduocationem, testimoniave pecuniam acceperit, pactusve fuerit. Et Hermogen l. 20. eiusdem tit. Falsi pœna coercentur, & qui ad litem instruendam aduocatione, testibus, pecuniam acceperunt. Non igitur ij Plautini aduocati tenebantur, qui ab Agorastocle sine mercede dimissi, inter se illud admurmurabant,

Iniuriam illic insignitè postulat;
Nostro sibi seruire nos censet cibo.

Verùm ut de re dicamus, Locus ille significare uidetur Aduocationes fuisse hominum iuris nō imperitorum: testes uerò, quorumuis.

Aedes ab aditu: quòd plano pede adibant. itaq; ex ædibus efferri præco etiam eos dicit, qui è tabernis efferuntur, & omnes in censu uillas, inde etiā dicimus ædes. Hæc Varro lib. de ling. IIII. Festus autem sic: Aedes, domicilium in aditu positum simplex, atque unius aditus. Florentinus autem in l. fundi, III. Digest. de uerb. signif. In usu, inquit, urbana ædificia, ædes: rustica, uillæ dicuntur.

cuntur. Quod etiam Cicero & alij obseruant. Duobus autem ædes constant: solo siue area, & superficie. l. solam, 49. D. De rei uind. l. cum qui, 23. D. de usurpat. l. si fundum, 81. §. 3. D. de legat. primo.

AEDICVLA, ædis sacræ particula, alicui Deo propriè dicata, quæ & cella dicitur. Paulus l. 9. Digest. de leg. Iul. pecul. At qui priuata sacra, uel ędiculas tentauerint, amplius quàm fures, minus quàm sacrilegi merentur. Liuius libro 35. Iisdē dem diebus ædiculam Victoriæ uirginis propè ædem Victoriæ M. Portius Cato dedicauit bien nio postquam uouit.

AEDILES, Vide in appendice Indicem magistratuum.

AEDILITIAE stipulationes dicũtur, quæ ab ædilibus ex ipsorũ officio ac iurisdictione decernũtur ijs in rebus, quarum ipsi iurisdictionem habent. l. stipulationum, 5. D. de uerb. oblig. & l. si uenditor, D. de ædil. edict.

AENVM Paulus in l. cum de Canionis, 18. §. 2. D. de instit. leg. dicit esse uas, quod supra focum pendet, in quo aqua ad potandum calefit.

AEQVVM dicitur, quod usque quaque par & simile est. proprieq; in eo magistratu dicitur, qui nõ uariè ius dicit: ut potentibus aliter, tenuibus uerò & infimæ sortis hominibus aliter: sed pariter æquabiliterq; omnibus. Cicero in ea pro Muræna, Huius sors ea fuit quam omnes tibi optabamus, iuris dicundi, in qua gloriam conciliat magnitudo negocij: gratiam, æquitatis largitio. qua in sorte sapiens Prætor offensionem uitat æquabilitate decernendi, beneuolentiam adiungit lenitate audiendi: Itaque propriè nihil aliud Aequum, aut Aequitatem esse, quàm ius, facilè mihi persuadeo. uideoq; Ciceronem in Partit. sic usurpasse, Aequitatis, inquit, uis est duplex: cuius altera directi, & ueri, & iusti, & (ut dicitur) æqui & boni ratione defenditur: altera, &c. Cùm autē benignius aliquanto & mitius ageretur, Aequũ bonum, pro Ius benignum quasi prouerbii figura dictum puto. nam Bonum, benignum esse, & Iouem optimum dici, quasi beneficentissimum, nemo nescit. Hinc illa formula Aequum bonũ, & Aequius melius in arbitrio rei uxoriæ: ut ipse in Offic. scribit. Sic in Bruto, Deindę æquum bonum, testamentum, sententias uoluntatesq; tutatus est. Hinc sensim consuetudine loquendi Aequum & bonum coniunctim, tandem etiam seorsim Aequum. Terẽtius, Nimium ipse durus est, præter æquumq; & bonum. ubi Donatus, Posuit, inquit, ET, non addi: Præter æquum bonũ. Cicero in Bruto, Crassus multa contra scriptum pro æquo & bono dixit. Et pro Cæcina, Ex æquo & bono, nõ ex callido uersutoq; iure rem iudicari oportet. Imp. l. 1. C. de legib. Inter æquitatem iusq; interpositam interpretationem, nobis solis: & oportet & licet inspicere. Hinc illa definitio apud Vlp. in l. 1. D. de iustit. & iur. Ius est ars æqui & boni: hoc est, Disciplina iuris, est disciplina controuersias ex bono & æquo disceptandi. Hinc illud Cõstantini in l. 8. C. de iudic. Placuit in omnib. rebus præcipuam esse iusticiæ æquitatisq; scriptæ, quàm stricti iuris rationem. Hinc Paulus in l. quod si, 24. De minorib. Non semper, inquit, ea quę cum minoribus geruntur, rescindenda sunt, sed ad bonum & æquum redigenda sunt. Suetonius in Claudio: Nec semper præscripta legum secutus, duritiam lenitatemq; multarum ex bono & æquo perinde ut afficeretur, moderatus est.

AEQVA lance seruari Modestinus dixit in l. non tantum, 20. D. de re iudic. prouerbiali loquendi genere, pro pariter æquabiliterq;, ut apud Græcos ἰσῳ ϛαθμῷ: Maritus, inquit, in quantum facere potest condemnandus est: quod & in persona mulieris æqua lance seruari æquitatis suggerit ratio. Sic Imp. in l. cum quis, 10. in fi. D. de natur. lib. Quapropter, inquit, sancimus, in huiusmodi casibus omnes liberos siue ante dotalia instrumenta editi sint, siue postea, una eademq; lance trutinari.

AEQVITATEM Iurisconsulti aliam naturalem faciunt, aliam ciuilem. Naturalis est, quam uniuersum genus hominum societatis communis retinendæ causa, sola natura duce ac magistra constituerunt. ueluti depositum reddere, emptorem acceptare precium soluere: & uicissim uenditorem accepto precio rem tradere, mercedem operario pendere. Ciuilis autem dicitur, quam non omnes homines, sed unius tantum ciuitatis participes, filius suæ ciuitatis caussa constituerunt: ueluti ut si reus capitalis iudicij aliquid apud me deposuerit, id in publicum referam. Vtriusq; autem exemplum est præclarissimum apud Triphon. l. 31. D. de pos. & l. 1. D. si is qui testam. lib.

AERARIVM, in æde Saturni Romæ, ubi tum quæ signata in urbe fuerat, tum quæ ex uectigalib. deportata pecunia erat, recondebatur. cui tum Tribuni, tum Quæstores ærarii præerant: & quæ pecunia ab Senatu alicui attributa erat, eam illi adnumerabant. Differt autem a fisco sic, ut illud populi, hic Principis dicatur. Interdum tamen

AERARIVM & fiscus pro eodem usurpantur. Marcianus l. 1. §. 5. D. de leg. Cor. de Fals. Qui officio deposito non restituerunt tutelam, cum fisco contrahere non possunt. ac si quis aduersus hanc legem profectus ærario obrepserit: ut perinde puniatur, ac si falsum commisisset. Paulus l. 13. D. de iur. fisci, Si quis antequam caussa eius ad ærarium deferatur, professus esset, eam rem quã possideret capere sibi non licere: ex ea partem fisco inferet.

AEROSA pecunia, ære mixta. Scæuola l. 102. D. de solut.

ſolut. Creditor oblatam à debitore pecuniam, ut alia die accepturus distulit. mox pecunia, qua illa Resp. utebatur, quasi ærosa iussu principis ſublata eſt. Sic Plinius aurum ærosum dixit lib. 33. cap. 5.

Aes nunc generale nomen eſt, pro quouis pecuniæ ſignatæ genere. quia primis temporibus Romani æreis numis uſi ſunt. Hinc Vlpianus, Etiã aureos numos, inquit, æs dicimus. l. etiam, 159. de uerb. ſign. Et Seneca lib. de Benef. v. Aes alienum habere dicitur, & qui aureos debet, & qui corium forma publica percuſſum: quale apud Lacedæmonios fuit, quod uſum pecuniæ numeratæ præſtat.

Aes alienum eſt, ait Vlpianus, quod nos alijs debemus: Aes ſuũ eſt, quod alij nobis debent. l. 213. Digeſt. de uerborum ſignific. Plinius libro trigeſimoquarto, capite decimo: Non erat, inquit, apud antiquos numerus, ultra centum millia: itaque & hodie multiplicantur hæc: ut decies centena millia, aut ſæpius dicantur. Fœnus hoc fecit, numusq́; percuſſus, & ſic quoque æs alienum etiamnum appellatur.

Aestatem, inquit Vlpianus, incipere ſic peritiores tradiderunt, ab æqui noctio uerno, & finiri æquinoctio autumnali, & ita ſenis menſibus æſtas atque hyems diuiditur. l. 1. §. 23. D. de aq. quot. & æſt.

Aestimata pœna ab antiquis ab ære dicta eſt, qui eam æſtimauerunt ære, ouem decuſsis, bouem centuſsis: hoc eſt, decem uel centum aſsibus. Feſtus.

Aestimatio litis, uide Litis æſtimatio.

Aestimatoria actio, uide Actio æſtimatoria.

Aetas apud Romanos duplex erat: Seniorum, & Iuniorũ. Seniores erant poſt annum ætatis quintum & quadrageſimum: Iuniores poſt ætatem militarem uſque ad quadrageſimumquintum annum. Hoc ex Dionyſ. Halic. libro IIII.

Aetatis gradus quinq; Varro putat eſſe diuiſos, unumquemq; ſcilicet præter extremum in annos quindecim. itaque primo gradu uſque ad annum quartumdecimum pueros dictos, quòd ſint puri, id eſt impuberes. Secũdo ad trigeſimũannũ adoleſcẽtes, ab adoleſcẽdo ſic nominatos. In tertio gradu qui erat uſque ad quinq; & quadraginta annos, iuuenes appellatos, eo quòd Rempubl. in re militari poſſent iuuare. In quarto uſq; ad ſexageſimum annum ſeniores uocitatos, quòd tunc primùm ſeneſcere corpus incipiat. Inde uſque ad finem uitæ uniuſcuiuſq; quintum gradum factum, in quo qui eſſet, ſenex appellatur: quòd ea ætate corpus ſenio laboret. Hæc Cenſorinus libro De die nat. cap. XIIII. Iuriſconſulti autem gradus quidem ætatis totidem fecerunt, ſed ita, ut mẽtis potius & iudicij, quàm corporis, incrementiq; rationem ducerent. mihiq; Hippocratis potius quàm Varronis ſecuti diuiſionem uidentur. nam is, ut eodem loco Cẽſorinus ſcribit, primum gradum anno ſeptimo terminat. quod eodem modo Iuriſconſulti faciunt, qui ætatem illam omnem infantium appellant, l. ſi infanti, 18. C. de iure delib. ex qua interpretanda eſt l. ſi infantis, 55. D. de uſufr. ſecundũ autem ad annum decimumquartum producit: quo anno pueritia terminatur a Iuriſconſultis, & pubertas incipit. l. ult. C. quando tut. eſſe deſin. l. 2. C. arbit. tut. l. 3. C. de teſtam. tut. l. 1. C. de Carbon. tertium autem ad duodetrigeſimum extendit: ut bis ſeptem anni huic ætati attribuantur. & adoleſcentia totum id tempus appelletur, quo exacto media ſiue conſtans ætas eſſe incipiat. Iuriſconſulti uerò qui, ut modò diximus, non tam corporis, quàm animi ingenijq; incrementum conſiderant, hos quatuordecim annos in tres diuidunt partes. nam quatuor primos, nimirum aduſq; decimumoctauum, plenam pubertatem perducunt. §. ult. Quibus manumitt. licet. l. arrogato, 40. D. de adoption. Cicero ineuntem adoleſcentiam appellat in Catone. eo nanq; anno cauſſas agere licebat: leg. 1. D. de poſtul. quippe cum anno antè prætexta depoſita uirilem togam ſumere ſolerent, & in forum ad cauſſas audiendas deſcendere. Ab anno uerò decimooctauo ſeptem continuos, nimirum aduſq; uigeſimumquintum adoleſcentiæ non tam, ut dixi, corporis, quàm ingenij & iudicij attribuũt. nã adoleſcentes per illud tempus Forum & iudicia frequentabant, rerumq; maximarum ſpectatores erant: cum interea ætas illa non ſatis matura & conſtans uideretur. l. 1. Digeſt. de minoribus. Reliquum tempus ætati conſtanti tribuũt: quia tunc uirilis uigor completur: ut ait Vlpianus in d. l. 1. De minoribus. Itaque ætas illa modò Robuſta, modò Iuſta, modò Legitima nominatur. l. 15. §. lex Iulia, Dige. de adult. l. 2. §. 1. Digeſt. de uacat. mun. l. ult. C de his qui uen. ætat. Marcellus autem in l. non aliter. 69. Digeſt. de legat. tertio, Iuuentutem illam appellat: Exiſtimari, inquit, poſſet Iuuenis, is qui adoleſcentis exceſsit ætatem, quoad incipiat inter Seniores numerari. Itaque conſtantem ætatem Romani ad annũ ætatis quinquageſimũ, quod ſenectutis initium eſt, producunt. Hoc enim anno ſenectutis initiũ eſſe, ab antiquis factum Cicero in Catone teſtatur: cuius uerba, quòd ſuperiorem diſputationem confirmant, ſubijciam. Loquens igitur de M. Valerio Coruino: Cuius, inquit, inter primũ & ſextum Conſulatum octo & quadraginta anni interfuerunt. ita quantum ſpatium ætatis maiores ad Senectutis initium eſſe uoluerunt, tantus illi curſus honorum fuit. Item, Sunt pueritiæ certa ſtudia. num igitur ea deſiderant adoleſcentes? ſunt & ineuntis adoleſcentiæ. num ea iam conſtans requirit ætas. quæ media dicitur? ſunt etiã eius ætatis. ne ea quidem a ſenectute quæruntur.

ſunt

ſunt extrema quædam ſtudia ſenectutis. ergo ut ſuperiorum ætatum ſtudia occidunt, ſic occidũt etiam ſenectutis Hæc ille in Catone. In libro uerò de Amicitia ita loquitur, ut ſimiliter adoleſcentiam ab anno ferè decimooctauo incipiat: pueritiæ uerò non modò annos quatuordecim attribuat, uerùm reliquos uſque ferè ad adoleſcẽtiam: quam ætatem ineuntem adoleſcentiam ſuperius appellauit. Atq; earum, inquit, rerum excẽplum ex ſimilitudine capiebat ineuntis ætatis; quòd ſummi puerorum amores ſæpe unà cum prætexta, ſumpta toga deponerentur: ſin autem ad adoleſcentiam perduxiſſent, dirimi tamen interdum contentione, &c. Xenophon autem ætatem quatuor in partes diſtribuit: alios enim appellat παῖδας, alios, ἐφήβους, alios τελείους ἄνδρας, alios τοὺς ὑπὲρ τὰ στρατευματικὰ ἔτη γεγονότας. Pueritiam autem uſque ad annum decimumſextum perducit. Adoleſcentiam uerò decennem facit, hoc eſt uſque ad annum uigeſimumſeptimum: unde uirilem ætatem exorditur, quam per uiginti quinq; annos producit: hoc eſt, uſq; ad annum quinquageſimum ſecundum: à quo Senectutem incipit.

Aetatem ita Ser. Tullus deſcripſit, ut qui minores eſſent annis ſeptendecim, Pueri: qui maiores, uſque ad annum quadrageſimumſextum, Iuniores: qui hac ætate grandiores, Seniores appellarentur. Hæc Gellius libro 10. capite 28.

Affines ſunt (ait Modeſtinus) uiri & uxoris cognati: dicti ab eo quòd duæ cognationes quæ diuerſæ inter ſe ſunt, per nuptias copulantur, & altera ad alterius cognationis finem accedit. l. 4. §. 3. Digeſt. de grad. & affin. uel ſic:

Affines ſunt, & qui aliorum cognatam habent in matrimonio, & quorum propinquam alter uxorem duxit: ut Affinitatem pingui quadam Minerua dicere poſsimus alteram Accedentem, hoc eſt eorum qui aliorum cognatam duxerunt: alteram Stantem, hoc eſt eorum qui alterius coniugis cognati ſunt. qua de re in Partitionibus planius explicauimus.

Affinia, confinia. Paulus l. 12. D. fin. reg. Non enim termini, qui ſingulos fundos ſeparabant, obſeruari debent, ſed demonſtratio adfinium nouos fines inter fundos conſtituere.

Affinitas eſt ius quoddam inter unum coniugem & alterius cognatos inſtitutum. neque unquam hoc uerbum ponitur, niſi ubi ius quoddã ſubeſt. quare cùm Modeſtinus ait in l. 4. De gradib. Affines eſſe uiri & uxoris cognatos, ita intelligendum eſt, ac ſi diceret, Titij & Titiæ cognatos Caio & Caiæ affines eſſe: non autem uiri cognatos, uxoris cognatis affines eſſe: ut quidam putant. nam ſi affines eſſent, quæreretur primùm quæ nã eſſent eorum affinitatis nomina: deinde quod ius inter eos ſit conſtitutum.

Affinitas, impropriè & abuſiuè pro neceſsitudine. Neratius l. quod Seruius, 8. D. De cond. cauſa dat: Non magis id repeti poſsit, quàm quod ſpõſa ſponſo dotis nomine dederit, donec maneat inter eos affinitas: id eſt propinquitas illa, uel potius ſpes proximæ communionis. nam ſponſa ſponſo propinquabit, ad eiuſq; fines eo animo acceſsit, ut primo quoque tempore in familiam ſe ſui ſponſi penitus immergat. Verùm hoc planius intelligitur ex l. non ideo, 5. C. De hæred. inſt. ubi de teſtamẽto quæritur, in quo quæ uxor erat, affinis appellabatur. Gordianus enim impropriè poſitum affinis uerbum ſignificat: Non ideo minus, inquit, uxor tua iure hæres uidetur inſtituta, quòd non uxor, ſed affinis teſtamento nominata eſt.

ΑΦΟΣΙΩΣΕΩΣ χάριν, dicis cauſa, perfunctoriè. Modeſtin. l. 15. D. De excuſat. tut. Ἀρκεῖ δὲ αὐτὸν τῇ προθεσμίᾳ ἐντυχεῖν μόνον. ἐὰν γὰρ μετὰ ταῦτα μὴ ἑκὼν ἀπολειφθῇ, οὐκ ἔσται παραγραφικὸς, ὥσπερ ἐὰν ἀφοσιώσεως χάριν μόνον ἐντύχῃ, &c. Sufficit autem intra præſtitutum tempus adeſſe tantùm. nam ſi poſtea non ſua uoluntate aberit, temporis præſcriptione non repelletur. quapropter ſi dicis cauſſa & perfunctoriè duntaxat adſit, &c. Alij tamen aliter eum locum arbitratu ſuo conuerterunt.

Agaso, propriè dicitur ſeruus qui iumenta curat inquit Acron. Alfenus l. ult. D. Si quad. paup. Agaſo quum in tabernam equum deduceret, mulam equus olfecit.

Agentes in rebus, quorum in poſtremis Codicis libris crebra mentio eſt, dicti uidentur, qui non certo alicui muneri præfecti erant: ſed ſi qua negocia extra ordinem inciderant, ſuſcipiebant. In l. 2. & ult. C. de curioſ. & ſtationar. ſic dicuntur, qui publici curſus euectionum munus ſuſceperant.

Ager, inquit Varro lib. De ling. 4. dictus eſt, in quam terram quid agebant & unde quid agebãt fructus cauſſa. Fabius libro 1. cap. 6. Sed cui non poſt Varronem ſit uenia, qui agrum quòd in eo agatur aliquid, dictum Ciceroni perſuadere uoluit? Varronis ergo libros eſſe, qui de ling. Latina extant, hinc licet intelligatur: ut ſtili ſimilitudinem, quod maximum ſemper eſſe iudicaui cognoſcendi auctoris argumentum, omittam. Vtcunq; ſit, Agrum noſtri Iuriſconſulti dicunt, locum eſſe ſine ædificio: & alibi, ſine uilla. l. 27. & l. 211. D. de uerb. ſignif. unde Fundus.

Ager Quæſtorius, uide Quæſtorius ager.

Ager limitatus, uide Limitatus ager.

Agere, inquit Feſtus, interdum ſignificat iurgari: ut cùm dicimus, Agit cum eo furti. Tranſlata enim locutio eſt in forum ac iudicia: pro Litigare, & iudicio contendere. unde etiam Agere dicitur is, qui excipit, l. 1. Digeſt. de except. unde Actor.

Agere Rempub. pro Adminiſtrare Remp. Pau-

lus in l.35.§.3.D. Ex quibus cauſ. Qui in prouincia eſt, ſimul agere Rempubl. cœpit, ad ſimilitudinem abſentis habetur.

AGI, uide Ferri.

AGITATORES, curruum in ſacris certaminibus rectores. Vlpianus l.4.D. de his qui not. infam. Et generaliter ita omnes opinantur, & uiſſe uidetur: ut neque thumelici, neque xyſtici, neque agitatores, nec qui aquam equis ſpargunt, cæteraque eorum miniſteria qui certaminibus ſacris deſeruiunt. ignominioſi habentur. uel ſic:

AGITATORES, aurigæ in ſacris certaminibus qui equos currúq; agitãt. Vlp.l.43.in fi.De act.emp. Planè ſi in tantũ preciũ excediſſe proponas, uelu ti ſi ponas agitatorẽ poſtea factũ uel pãtomimũ.

AGITARE, pro agere, litigare. Paulus l.73.D. de fideiuſſ. Poſtea uicto eo dominus reuerſus iterum de ea re agitabat.

AGNATA dicuntur, non quæ alicunde nata ſunt: ea enim Enata dicuntur: ſed quæ ad alia, id eſt, contra, ſiue iuxta alia quædam nata ſunt. Itaq; filius patri naſci dicitur, quum ad patrem cogitatio refertur: agnaſci uerò, quum ad agnatos & propinquos. Cicero lib. De Orat. 1. Num quis eo teſtamento quod paterfami. ante fecit, quam ei filius natus eſt, hæreditatem petit? nemo, quia conſtat agnaſcendo rumpit teſtamentum. Naſci filius apertè dicitur uiuo patri: agnaſci mortuo. quia cogitatio poſthumi naturæ non ad patrem, ſed ad propinquos refertur. Idem pro Cæcina, Cui filius agnatus ſit, eius teſtamentum non eſſe ruptum, iudica. Vlpian. l. 3. D. de iniuſt. rupt. Poſthumi per uirilem ſexum deſcendẽtes ad ſimilitudinem filiorum nominatim exhæredandi ſunt: ne teſtamentum agnaſcendo rũpant. Et in fin. Licet autem poſthumus præteritus agnaſcendo rumpat. Itaque Papinianus l.7. D.Si tab. teſt.null. nepotem auo ſine dubio non eſſe agnatum affirmat.

AGNATI ſunt cognati uirilis ſexus, ab eodem orti. l.2.D.de ſuis & legit. uel ſic:

AGNATI & cognati hoc differunt, quòd in agnatis & cognati continentur, in cognatis non utique & agnati. uerbi gratia, patris frater, id eſt patruus, & agnatus eſt, & cognatus: matris autem frater, id eſt auunculus, cognatus eſt, agnatus nõ eſt.l.5.D.unde legit. uel ſic:

AGNATI ſunt, qui per uirilis ſexus perſonas cognatione iuncti ſunt: quaſi a patre cognati. l.7.D. de leg.tut. Vide Cognati, & Cognationis nomẽ.

AGNOMEN uide NOMEN.

AGONOTHETAE. Suidas, Ἀγωνοθέτης ὁ ἐν τοῖς σκηνικοῖς: ἀθλοθέτης δὲ ὁ ἐν τοῖς γυμνικοῖς. Agonothetes, inquit, in ſcenicis: Athlothetes, in gymnicis. & Iul. Pollux, Ἀγωνοθέται, ἀγώνων διαθέται. id eſt, qui certamina conſtituebant. Arcadius l. ult.§.1.D. de munerib. Maſtigophori quoque qui Agonothetas in certaminibus comitantur. & Scribæ magi-
z.

ſtratus perſonali muneri ſeruiunt. Hinc ἀγωνοθετεῖν, certaminibus præeſſe, eaq; moderari. Modeſt.l.10.D.de pollicit. καθιερῶ ἀγῶνα, ἀγωνοθετοῦντος καὶ προκαθεζομένου τοῦ ἀνδρός μου. id eſt, Dedico certamen, cui præſit, ac præfectus ſit uir meus. Hinc ἀγωνοθεσία, ea curatio ac præfectura, apud Vlpianum l.20.§.5.D.famil.erciſc.

AGRI occupatorii Flacco dicuntur, qui & arcifinales: quos uidelicet in ea terra quam occupauerant non quatenus colere poterant, ſed quantum in ſpe colendi reſeruauerant, uicinos colendi uirtute arcendo ſibi ſumpſerant.

AGRICOLAE ſerui, uide Serui agricolæ.

ALBINI, quos Græci κονιατὰς appellant, aiunt Impp.l.1.De excuſat.art.lib.Cod.10. ij dicũtur, qui calce pura parietes illinunt. Tectorium enim quod ex calce pura fit, Albarium opus uocatur Vitruuio. niſi fortè nomen ſpeciei pro genere uſurparunt, quod ueriſimilius uidetur.

ALBVM, alba tabula, in qua attramento ſcribebatur. quod ex hoc Ciceronis loco intelligitur, quẽ ex lib. De orat.2. deſcribam, Res omnes ſingulorum annorum mandabat literis Pontifex Max. efferebatq; in album, & proponebat tabulam domi, poteſtas ut eſſet populo cognoſcendi. Vbi tamen REFEREBAT corrigendum putarem. Quòd ſi in album res illæ referrentur, facile intellectu eſt, non literas, ut Theophilus exiſtimauit, ſed tabulas ipſas albas fuiſſe. quod etiam ſuſpicari libet ex Plauti Perſa, ubi Paraſitum de quadruplatoribus ſic loquentem facit: Si id fiat, næ iſti faxim nuſquam appareant, Qui hic albo pariete aliena oppugnant bona. ut autem Pontifices res geſtas, ſic Prætores edicta ſua in album referebant, & proponebant tabulam in publico, poteſtas ut eſſet populo cognoſcendi, quemadmodũ anno quiſq; ſuo ius dicturus eſſet. Paulus l.9.D. de iuriſd. Si familia alicuius albũ corruperit, non ſimiliter hic edicitur, ut in furto. Vlpia.l.7.cod. Si quis id quod iuriſdictionis perpetuæ cauſa, nõ quod, prout res incidit, in albo, uel in charta, uel in alia materia propoſitum erit, dolo malo corruperit. Album autem Latini ſimiliter dixerunt, ut Græci λεύκωμα. nam in albo leges ſcribebant. Demoſth. cõtra Timocratẽ, ex Solonis legibus, Ὁ δὲ τιθεὶς τὸν καινὸν νόμον, ἀναγράψας εἰς λεύκωμα, ἐκτιθέτω πρόσθεν τῶν ἐπωνύμων: Qui cõem legem ferret, is eã in albo perſcriptã pro Eponymis proponat. Extat ẽt in Pandectis lib.50.titulus, De albo decurionum ſcribẽdo, ubi quo ordine ſcribi decuriones debeant, præcipitur. Illud obſeruatu dignum eſt, quod aliquando notauimus: moris fuiſſe, ut Album hoc Prætoris penderetur, ſic tamen ut de plano legi poſſet. Itaq; Auſon. in Gratiar. act. Has ego literas tuas, inquit, in omnibus pilis atque porticibus, unde de plano legi poſſint, inſtar edicti pendere mandauero. Lamprid. in Alexand. Tacebantur ſecreta bellorum

lorum, itinerum autem dies publicè proponebantur, ita ut edictū penderet ante menses duos.

Aldericvs Iurisconsultus, in Italia Ius Ciuile professus est circiter annum M.C X C. eius plerunque Accursius in Glosis mentionem apposuit.

Aleae emptio dicitur a nostris, cùm incertus euentus emitur: ueluti cum piscator iactum retis uendit, uel auceps pantheram. Pomponius in l. nec emptio, 8. D. de cont. empt. Aliquando & sine re uenditio intelligitur: ueluti cùm quasi alea emitur. quod fit, cùm captum piscium, uel auium, uel missilium emitur. quia spei emptio est. Vlpianus in l. nam hoc, 2. D. de hæred. uel act. uend. Incertum rei uenire dicit.

Alexander Tartagnius, Iurisconsultus, Imolensis fuit: Patauij, Ferrariæ, & Bononiæ, annos propè triginta Ius ciuile interpretatus est: relictisque libris compluribus, homo quinquagenarius anno M. CCCCLXXV. mortem obijt.

Alicvlae recensentur ab Vlpiano inter puerilles uestes, in l. 23. §. 2. D. de aur. arg. quo uerbo quid significetur, hominem qui exponat inueni adhuc neminem: sed & alicvbi vulgatis in libris legitur. Legendum putarem allicvlae, ut manicatæ tunicæ intelligantur, quæ pueris decoræ, grandioribus autem minus honestæ apud Romanos erant. ut patet ex Gellius lib. 7. cap. 12. nam, ut ait Hesychius, ἀλλιξ, χιτὼν χειρῶδοτοι: Allix, inquit, tunica chirodota: id est, manicata. Hoc enim uerbo Scipio Africanus apud Gellium utitur.

Alienare, est in alium ius suum transferre: nam cum effectu uerbum hoc accipitur. Itaque Vlpianus non propriè Alienatum dici ait, quod ad hue in dominio uenditoris manet: uenditum tamen rectè dici l. 67. D. de uerbor. signifi. Seneca autem lib. de Benef. v. Alienationem ait esse, rei suæ iurisque sui in alium translationem. uide supra abalienare.

Alimenta & Cibaria differunt. nam illorum nomine ea omnia continentur, sine quibus ali corpus non potest: horum uerò, tantum quæ ad cibum pertinent. Itaque Iauolenus Alimentorum legato & cibaria, & uestitum, & habitationem contineri tradit l. 6. D. de alim. & cib. Vlpianus autem Cibariorum legato, ea contineri negat. l. 21. D. eod.

Alimentarii, quibus alimenta legata sunt: eadem ratione qua Donatarij, aut legatarij. l. penul. §. 1. D. ad leg. Falcid. l. 8. §. eam transact. D. de transact.

Allecti, inquit Festus, dicebantur apud Romanos, qui propter inopiam ex equestri ordine in senatorum sunt numerum assumpti: nam Patres dicuntur, qui sunt patritij generis: Cōscripti, qui in senatu sunt scriptis annotati.

Allegare se ex seruitute in ingenuitatem, pro asserere: apud Vlpianum l. 28. §. primo. D. de lib. cau.

Allodivm & Feudum contraria uerba sunt, a Gothis deriuata: quibus Ortensius in libris de Feudis frequenter utitur. Allodium enim vulgò appellant, quod ab omni clientera liberum ac solutum est: uel cuius caussa possessor nemini fidem atque obsequium debet. & (ut nostri loquuntur) quod ita alicuius proprium est, ut a nemine alio nisi a Deo recognoscatur.

Allvvio, inquit Iustinianus, est incrementum latens: id est, ita lentè progrediens, ut non appareat. §. præterea, De rer. diuis. nam, ut ait Caius, per alluuionem id uidetur adijci, quod ita paulatim adijcitur, ut intelligere non possimus quantum quoquo momento temporis adijciatur. l. 7. §. primo. D. de acquir. rer. dom. Sed uideamus ne Iustiniani definitio, si ad exactum iudicium reuocetur, absurda uideri possit. non enim alluere augere est, sed attingere & asperge re. Cicero pro Sex. Roscio, Ita iactantur fluctibus, ut nunquam alluatur. Item Verrina 7. Non alluuntur a mari mœnis extrema, sed influit in urbis sinum portus. Alluuio ergo est adiunctio & appulsus fluminis, ripam contingentis. Hinc Alluuius ager, quem paulatim fluuius in agrum reddit: id est, qui ex alluuione factus est: ut est in libro Variorum auctorum. De limitib. Sed cum isto appulsu & attritu affluentis aquæ detractio illa conglutinatioque contingeret, ac proinde per alluuionem acquisitio fieret, acquirendi modum, quod incrementum latens uerè definitur, Iurisconsulti alluuionem uocarunt: eique definitionem illam accommodarunt, rerum uim non uerborum proprietatem spectantes.

Alternatio propriè est per uices succesio: ut Festus scribit. Iurisconsulti autem pro Disiunctione usurpant: cum dicitur Illud aut illud. l. 7. §. quodautem, D. de iniur. l. 2. §. 2. D. quod cert. loc. ubi Vlpianus loquitur de rerum alternatione, locorum alternationi mixta. Vsurpatur etiam impropriè pro complexione, & ambarum rerum coniunctione. Vlpianus l. 9. D. de ser. corrupt. Qui cum extraneo agit, siue recepit, siue corruperit, agere potest: qui cum socio, sine alternatione. Hoc est, Extraneus utroque casu tenetur: socius, hoc uno duntaxat, si corrupit.

Alterum tantum, id est, tantundem amplius. Iulianus l. 13. D. de liber. & posthum. Ita enim secundum uoluntatem testantis filius altero tanto amplius habebit, quàm uxor: item uxor altero tanto amplius, quàm filia. Paulus l. nona §. 5. D. de public. Quod illicitè publicè priuatimque exactum est, cum altero tanto passis iniuriam exoluitur. sic in l. decimaoctaua in fi. D. de alim. & cib. & l. 9. D. de usur. & l. 27. adulter.

de adulter. Plautus etiam Tribus tantis dixit, in Trinumo:

Frumenti quando albi mesis maxima est

Trib. tatis illi minus reddit, quàm obseueris.

Cic. in Orat. Pes qui adhibetur ad numeros partitur in tria; ut necesse sit partem pedis aut æqualem esse parti, aut altero tanto, aut sesquimaiorem esse.

Alvarotvs, Iurisconsultus, Patauij natus, leges ibidem publicè interpretatus est, nonnullisque commentarijs relictis propè septuagenarius circiter annum M. CCCCLIII. uita excesit.

Amata, omnis uirgo quæ a Pontifice Max. capitur, ut Vestalis fiat, appellatur: quoniam quæ prima capta est, hoc fuisse nomine traditum est. Gellius lib. 1. cap. 12.

Amatorivm poculum, de quo mentio fit in l. si quis. §. abortionis. D. de pœn. & l. 3. §. 1. D. de si car. medicamentum, & ad alliciendum amorem accommodatum. quo potionatum Caligulam à Cæsonia uxore Suetonius scribit. Philtra autē a Græcis & Poetis appellantur: de quibus Iuuenal. satir. sexta. Ouid. lib. de arte II. Ioseph Antiquit. 9.

Ambitiosa, gratiosa, in gratiam alicuius non iure concessa. Vlpianus l. 3. D. de minor. Denique D. Seuerus huiusmodi Consulum uel Prę sidium decreta quasi ambitiosa esse intepretati sunt. Nam ambitio plerunque studium conciliandæ gratiæ significat. ut Verrina quarta. Si abs te istam rem pater tuus alicuius amici rogatu, benignitate aut ambitione inductus petisset, &c. Item Epist. 1. ad Q. Frat. Præsertim cum mores ad nimiam lenitatem atque ambitio nem incubuerint. Græci τὰ ἀρεσκεύματα dicunt, & ambitionem ἀρέσκευμα.

Ambitvs, iter quod circumeundo teritur. nam Ambitus, circuitus. ab eo Duodecim tabularū interpretes ambitum parietis circuitum esse describunt. Hæc Varro. Festus autem sic: Ambitus propriè dicitur circuitus ædificiorum, patens in latitudinem pedes duos & semissem: in longitudinem idem quod ædificium. Cicero in Topicis, P. Scæuola id solum esse Ambitus ædium dixit, quoad parietis communis tegendi caussa tectum proijceretur: ex quo in eius ædes qui protexisset, aqua deflueret. Sic enim eum emendandum locum, docuimus lib. Obseruat. 1. cap. 26.

Ambvlare, pro non uno in statu permanere, sed mutari Iurisconsulti usurpant. Sic ambulatoriam esse testatoris uoluntatem usque ad mortem, dicitur in l. quod si, 4. D. de adim. legat. Sic ambulatoriam conditionē Papinianus appellat in l. seruus, trigesimoquarto. D. de statu lib. cùm eam significaret, quæ non in unius tantum, sed etiam in plurium hæredum persona rectè impleri posit. Sic legis ambulatoria potestas in Lerit 10. D. de fund. dotal. & obligationes cum capite ambulare. l. tutelas, 7. §. 1. D. de cap. minut. emptiones per plures personas ambulasse l. sed ubi, 15. D. de minoribus.

Amethvstvs ἀμέθυσος, gemma quæ ex eo nomen inuenit, quòd usque ad uini colorem accedens, prius quam eum degustet, in uiolam desinit, fulgorque quidam in illa purpuræ non ex toto igneus, sed in uini colorem deficiens: ut ait Plin. lib. 37. cap. 9. Eius facit Vlpian. mentionem in l. 19. §. 6. D. de aur. arg.

Amfractvm est ab origine flexum duplici. dictum ab ambitu, & frangendo ab. eo leges iubent in directo pedum octo esse, in amfracto sexdecim: id est, in flexu. Hæc Varro De ling. VI. ubi legem XII. notat, de qua scribit sic Caius in l. 8. D. de seruit. rustic. Viæ latitudo ex lege duodecim tab. in porrectū octo pedes habet: in amfractum, id est, ubi flexum est, sedecim.

Amica, uide Pellex.

Amicos, inquit Paulus, appellare debemus, non leui notitia coniunctos: sed quibus fuerint iura cum patrefam. honestis familiaritatis quæsita rationibus. l. 223. de uerb. sig.

Aminevm, uinum, idem quod Falernum. nam Aminei fuerant, ubi nunc Falernum est: inquit Macrob. libr. Satur. 3. cap. ult. Eius mentio fit in l. ultim. §. 1. D. de trit. uin. & ol. Vinum amphorarium, Amineum Græcum, & dulcia omnia. Vbi tamen Alciatus ἄμεον reponit: a quo uehementer dissentio. nam quod de Comensis sui obseruatione nobis narrat, ei loco non conuenit: sed hæc potius, Genus post aliquot species enumeratas subiectum, ad eam speciem restringitur, cuius illa sunt indiuidua. nam omnia dvlcia genus est. cuius duæ sunt species, cibi uidelicet, & potionis. huius autem erant illa indiuidua, uinum Amphorarium, Amineum, Græcum. quare generis nomen ad eam contrahitur speciem cuius illa sunt indiuidua. Aminevm autem sine diphthongo legendum esse, ex Ausonij uersu Beroaldus in Columellam demonstrat, Solus qui Chium miscet, & Amineum. Beroaldus in quam hoc docuit, tum etiam Alciatus, quem sanè non hoc tantùm loco deprehendi suos hortulos ex illius fontibus irrigasse. Seruius autem in illud Georg. II.

Sūt & Amineę uites firmisima uina. Amineū uinum dictū est, quasi sine minio, nā album est.

Amita patris mei soror: quia similiter tertia a me fit, atque auia. uideri potest dicta, ex eo quòd ab antiquioribus Auita sit uocitata. siue Amita dicta est, quia a patre meo amata est, nā plus sorores a fratribus, quàm fratres diligi solent: uidelicet propter disimilitudinem personarum, quæ ideo minus habent dissensionis, quo minus æmulationis. Ex Sex. Pompeio.

Amita

AMITA, est patris soror, ait Paulus l. 10. §. 7. D. de grad. & adfin.

AMITA magna, est aui soror, ait Paulus l. 10. §. 8. D. de gradib.

AMITA maior, ait Paulus, est proaui soror, patris uel matris amita magna. l. 10. §. 8. D. de gra. & ad fin.

AMITA maxima est, ait Paulus, ab aui soror, patris uel matris amita maior. l. 10. §. 10. D. de gradib.

AMITINI, amitinæ sunt, ait Caius, qui quæve ex fratre & sorore propagantur. l. 1. §. 1. D. de grad. & affin. idem Paulus l. 10. §. 8. eod.

AMOVERE, inquit Donatus, proprie est saxum de loco mouere: denique est non auferre, sed remouere. Itaque Iurisconsulti quibus in personis notare furti infamiam noluerunt, in ijs hoc uerbum usurparunt: uelut suis hæredibus, quasi non ex familiarem auferant: l. si seruum, 71. §. prætor, D. de acquir. hæred. in seruis domini testamento manumissis. l. Titia, 59. §. 1. D. de manu. test. præsertim autem in coniugibus: inter quos etiam Rerum amotarũ actio instituta est, earum terũ nomine quas diuortij consilio auerterint. de qua extat tit. Rerum amot.

AMPHITAPA, ἀμφίταπα, uestita utrinque uillosa: apud Vlpian. l. 23. §. 2. D. de aur. argen. nam, ut ait Hesychius, ἀμφιτάπης, χιτὼν ἑκατέρωθεν ἔχων μάλλους: id est, uestis utrinq; uillos habens. quod idem Nonius tradit.

AMPHORA, uas cuiuslis materiæ, duarum urnarum capax, figura cubi, rei cuiuis continendæ; ut uino oleo, &c. Itaque Iulianus l. 206. de uer. bor. signific. Eandem, inquit, causam amphorarum esse: ut quum uiuum habeant, tum in uasis uinarijs: quum inanes sint, tum extra numerum uinariorum fiut: quia aliud in his addi posfit. Eius mentio fit apud Vlpian. l. 15. §. 4. D. de usufruct. apud Pompon. Iulianum, Proculum pro uase uinario, l. 2. l. 5. & 6. De trit. uin. & l. ult. in fin. D. de leg. Rhod. Hinc

AMPHORARIVM uinum quòd è dolio in amphoras est diffusum: apud Proculum l. ultima, §. 1. D. de triti. uin. & oleo.

AMPLIATIO a Comperendinatione hoc differt, quòd illa libera est, & in iudicum potestate posita: hæc necesseria, & legis ui atque imperio instituta. illa sæpius fieri poterat, hæc semel tantùm: illa in id tempus quod Iudicibus placebat alteram actionem differebat, hæc in perendinum diem duntaxat. Prima differentia patet ex Verrina III. ubi Cicero ait, Antea uel iudicari primò poterat, uel Amplius pronunciari. Item, Etiam si lex ampliandi potestatem faciat, tamen isti turpe sibi existiment, non primò iudicare. Item, Cum hæc omnia tanta contentione, tantis copijs agerentur, tamen tantauis istius iniuriæ, tanta in isto improbitas putabatur, ut, de Philodamo, Amplius pronunciaretur. Necessariam autem comperendinationem fuisse, illud eiusdem declarat, Adimo enim comperendinatum: quod habet lex in se molestissimum, bis ut caussa dicatur. quod aut mea caussa potius est constitutum, quàm tua, &cet. Item, Glaucia primus tulit, ut comperendinaretur reus, antea uel iudicari primo poterat, uel Amplius pronunciari. Secunda differentia cognoscitur ex eo quòd Valerius libro sexto causam C. Cottæ repetundarum accusati septies ampliatam scribit. Et Cicero in libro De Claris Oratoribus causam quorundã publicanorum tribus ampliationibus prolatam. In comperendinatione autem numerum duarum actionum præstitutum fuisse, locus quem ex Verrina tertia protuli, apertè ostendit. Tertiam differentiam partim uerbi notatio quã Pedianus etiam declarat, partim locus Ciceronis in Bruto demonstrat: Vnum, inquit, quã si comperendinatus medium diem fuisse. Ex quo intelligitur plures in ampliatione interponi potuisse: in comperendinatione nequaquam. Quod autem uir eruditione singulari præditus, qui Verrinarum interpretes scribit in eo loco, tanquam in luto adhæsisset, duas statuit differentias: de posteriore, quum antiquiorem fuisse Ampliationem scribit (si tamen hæc differentia numeranda est) facilè assentior. In priore non possum: ubi ampliationem in Iudicum arbitrio tantùm positam fuisse scribit: Comperendinationem, in reorum postulatione, & Iudicum potestate simul: & nisi alteruter, aut uterque petisset, de comperendinatione iudices cogitaturos non fuisse. Locus enim Asconij, quo solo firmamento hæc uiri doctissimi opinio coniecturaque nititur, longè aliò mea quidem sententia pertinet, Is autem in Argumento secundo Verrinę est his uerbis; Expositio consilij sui, ut cum iudicibus deliberatio, uidetur inducta: in qua ostenditur certandum cum Hortensio astutia, non utendo horis omnibus ad dicendum: ad tollendam, si fieri posit, comperendinationem, per testes crimina comprobando. Quibus uerbis dici hoc ab Asconio uir doctissimus existimat: Sperabat Cicero caussa patefacta & probata, futurum, ut de tollenda comperendinatione a iudicibus impetraret. frustra enim Cicero conatus esset tollere. ac ne conatus quidẽ esset, si necessaria fuisset. Verum, ut antè dixi aliò pertinere locus Asconij uidetur: nimirum eò, ut illa calliditate & astutia Cicero utens qua est usus, hoc est, simpliciter testibus interrogandis crimina exponens, & perpetuam orationem omittens, Hortensio defendendi facultatẽ prior actione adimeret. quod eo ipso consilio Ciceronem assecutũ, Pedianus ipse in extremo eius-

dem Orationis demonstrat: Quibus rebus, inquit, adeò stupefactus Hortensius dicitur, ut rationem defensionis omitteret. Et Cicero Verrina tertia, Vererer, ne quem nemo prima actio ne defendere ausus esset, eum ego bis accusare non possem. Item in quinta, Qui testes interrogari priore actione nolueris, & ijs tacitum os tuum præbere malueris, quamuis & te & patronos tuos ingeniosos esse diceito. Item in septima, Quoniam priore actione ut patroni tui dictitant, noua quadam sapientia, ut omnes intelligunt, conscientia tua testem nullum interrogasti. Item Asconius in secundæ argumento, Qua arte ita est fatigatus Hortensius, ut nihil contrà, quod diceret, inueniret.. Item in media tertia, Astutia Ciceronis hæc fuit, utendo testibus, ut nihil reliqui esset Hortensio, nisi ut eos interrogare posset dicendi autem facultatem nullam ei dedit, nihil ipse dicendo. Satis apertè, opinor, docuimus, assecutum fuisse Ciceronem id quod contendebat, nimirum, ut comperendinatio tolleretur, non legis permissu, sed astutia & calliditate. Sublatam autem ideo comperendinationem, quia si fuisset comperendinatio, semel atque iterum defensus Verres fuisset. Nunc autem defensus non est. Itaque post perpetuam orationem Ciceronis, & quinque libros pronunciatos, semel tantùm defensus fingitur, quasi unica actione transactum iudicium ex Cæcilia uel Acilia lege fuisset. Hæc & alia complura in Commentariorum editione altera copiosius: cui ne præiudicium afferatur, in meis quidem optatis, in aliorum autem beneuolentia & comitate positum est.

Ampliare hominem, & Primus cœtus, pro Ampliare causam, & Prima actio. Auctor Rhetor. ad Herenn. libro 4. Nam quid fuit, Iudices, quare in sententijs ferendis dubitaueritis, aut istum hominem nefarium ampliaueritis? non apertissimæ res erant crimini datæ? non omnes hæ testibus comprobatæ? non contrà tenuiter, & nugatoriè responsum? Hic uos ueriti estis, si primo cœtu condemnassetis, ne crudeles existimaremini.

Amplissimi ordinis nomine, Senatorius intelligitur: utpote omnium summus ac dignissimus. Paulus l. 21. §. 2. D. de legat. & fid. libr. 32. Columnis ædium uel tignis per fideicommissum relictis, ea tantummodo amplissimus ordo præstari uoluit, &c. idem in l. amplissimi, 4. & l. seq. C. de excus. tut.

Amplius, quam uim habeat, tractatur in l. uerbum, 82. de uerb. signif. l. si seruus, 108. §. si ita. de legat. primo. l. si purè, 54. de legat. tertio.

Amplius non peti, cautio est uetustè sic appellata, pro Non petitum iri. Sic Dari fieri, pro Datum & factum iri, Iudicatum solui, Rem ratam haberi plerunque in Pandec. Plenè autem ita cautio illa concipitur: Non petiturum eum cuius de ea re actio, petitio, persecutio esset: & ratum habituros omnes, ad quos ea res pertineret. l. pro curator, 23. D. rem rat. hab. Cicero eleganter in Bruto ea est usus: At uerò tibi ego Brute non soluam, nisi prius cauero Amplius eo nomine, neminem cuius petitio sit petiturum. Vsurpat & in Orat. pro Q. Roscio; & lib. ad Attic. 1. & Famil. 13.

Anakrisis, interrogatio rei, præsertim si tormentis quæratur. Marcellus l. 6. D. de cust. & exhib. Et ideo quum quis ἀνάκρισιν faceret; iuberi oportet uenire Irenarchen.

Anademata, ἀναδήματα, Paulus inter capitum ornamenta muliebria recenset in l. 26. D. de aur. arg. item ut Hesychius, qui scribit esse εἶδος κόσμου ἐπὶ κεφαλῆς. Itaque a Polluce lib. 5. in mundo muliebri ἀναδήματα numerantur.

Anatocismus, ἀνατοκισμός, regeneratio, renouatio. Cicero Epist. ad Att. lib. 6. posuisse uidetur pro fructibus usuræ in sortem redactæ: non autem simpliciter pro usura usuræ, ut lib. De usuris primo docuimus. Latinè autem epist. 1. uerbum interpretatur: Confeceram, inquit, ut soluerent centesimis sexennij ductis cum renouatione singulorum annorum.

Ancones, ἀγκῶνες, uasa sunt cubitalia, ut origo uocabuli declarat. Eorum Paulus meminit in l. 13. D. de inst. uel iust.

Anecelogistus, ἀνεκλόγιστος, rationibus reddendis liber ac solutus. Vlpianus l. 5. §. 5. D. de admin. tut. Quidam decedens filijs suis dederat tutores: & adiecerat, Eosque anecelogistos esse uolo. Et ait Iulianus, tutores nisi bonam fidem in administratione præstiterit, damnari debere: quamuis testamento comprehensum sit, ut anecelogisti essent. Iidem plerunque dicuntur ἀνυπεύθυνοι.

Anexetastos, rationibus reddendis, siue subducendis solutus. Scæuola l. 23. §. 2. D. de pecul. leg. ὅσους κατέλιπον ἐλευθέρους, καὶ τὰ ληγάτα, αὐτοὺς τούτους βούλομαι εἶναι ἀνεξετάστους: Quibuscunque libertatem & legata reliqui, eos ipsos reddendis rationibus solutos esse uolo. Alibi autem ἀνεκλόγιστοι appellantur, & ab alijs ἀνυπεύθυνοι.

Angarus, ἄγγαρος, operarius, baiulus. Est autē uox Persica, ut scribit Hesychius, σημαίνει δὲ καὶ τοὺς ἐκ διαδοχῆς βασιλικοὺς γραμματοφόρους: id est, Significat etiam eos qui Regias epistolas alter alteri succedendo ferunt. Hos uulgus postas, quasi positas cursorum stationes appellat. Vnde Angaria, operæ publicè ob negocium aliquod obortum cui celeriter prouidendum est, impositæ. Impp. l. 11. C. de sacrosan. eccl. Neminē ab angarijs, uel perangarijs, uel plaustris, uel quolibet munere excusari præcipimus, &cet.

Quidam in Pandec. Græcis sic legi testantur, ἐσὶ δὲ ἀγγαρεία μὲν ἡ πάροδος ἡ διὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ τὴν καὶ δρόμον ἐχούσης, ὡς τυχὸν ἐνταῦθεν ἐπὶ τύρον. παραγγαρεία δὲ ἡ διὰ τῆς πλαγίας ὁδοῦ καὶ ὅτι τὸ παλαιὸν ἦν ὁ πλατὺς δρόμος ὁ λεγόμενος διὰ ὀχημάτων.

ANGELVS Vbaldus, Iurisconsultus Perusiij natus, Baldi frater, Patauij Ius Ciuile docuit, magnaq; de eo uolumina scripsit. Floruit circiter annum M.CCCC.

ANGVLARIVS, pro angularis, id est, quadratus, uel triangulus. Proculus l.69.D.de contr. empt. Rutilia Polla emit lacum Sabatenem angularium, & circa eam lacum pedes decem.

ANNIVERSARIA conditio percipiendi reditus, id est, annua, unoquoque anno uertente. apud Scæuolam l.21.§.6.D.de annu.leg.

ANNONA, propriè rei frumentariæ: sed promiscuè pro quouis alimentorum genere usurpatur. unde lex Iulia de annona, lib. Pandec.48. Et sic accipitur l.1.& ult. D.de mun.& hon. itemq; passim in Pand. usurpatur & pro certa definitaq; cibariorum annuorum ratione: ueluti cum Lampridius ait, Alexandrum dedisse medicis annonas binas & ternas. Indeq; in libris nostris Annonæ ciuiles appellatę sunt. l. iubemus, 14. C. de sacro. eccl. l. un. §. cum aût. C. de rei ux. act. quæ & panes ciuiles nominantur in l. ult. §. præterea. C. de iur. dot.

ANNOTATIO dici uidetur Principis rescriptum, sua manu subnotatum. in l. iubemus, 10. C. de sacros. eccl. l. ult. C. de diuers. rescript. uide ADNOTARI.

ANNVS alius dicitur continuus, alius utilis. Continuus est, qui CCCLXV. diebus continuis constat. l.4.§. Stichus. D. de statulib. Vtilis, qui è totidem diebus, sed ad agendum utilibus constat: id est, quib. experiundi potestas est: ut Prętor loquitur in l.1.D. quæ in fraud. credit. Sic accipitur in l. si eum except. 14. §. post annum. D. de eo quod met. cau. l.1. D. quan. de pecul. act. l.1. D. quæ in frau. cred. l.1. D. de diuers. temp. præscript.

ANNVS litium. Seruius in illud Aeneid. 2. Si omnes uno ordine habetis Achiuos, Idq; audire sat est: iamdudû sumite pœnas. Vno ordine. inquit, id est, uno reatu. & est de antiqua tractum scientia: quia in ordinem dicebantur caussæ propter multitudinem uel tumultum festinantium, cùm erat annus litium. Iuuenalis: Expectandus erit qui lites inchoet annus.

ANNVA die, pro Anno: in l.1. D. de dot. præleg.

ANNVA, bima, trima die, uetus locutio est, pro Anno, biennio, triennio. Pompon. l.8.§.3. D. de pigner. act. Si annua, bima, trima die triginta stipulatus, acceperim pignus, &c. Vlpianus l. 3. D. de ann. legat. & fid. Si legatum sit relictum annua, bima, trima die, triginta fortè: dena per singulos debētur annos. Alfenus l.19. D. de pact. dotal. Aliud est si pater pro filia dotem promisit, ut annua, bima, trima, quadrima, quinto anno dos a se redderetur, &c. Pôponius l.6.§.1. D. de côt. emp. Si fundus annua, bima, trima die ea lege uenisset, ut si in diem statutum pecunia statuta non esset, fundus inemptus foret.

ANNVA precisè dicuntur, quæ plenè Annua cibaria: unde tit. lib.33. de annuis legat. Iuuenal. Sunt quæ tortorib. annua præstent. Seneca lib. De clement. 1. Massiliæ parricidam continuit: & annuum illi præstitit, quantum præstare integro solebat.

ANQVIRERE pecunia & capite ueteres dicebant, pro mulctam irrogare, uel ad populum ferre de multa uel capite alicuius, ut eam populus aut iubeat, aut antiquet. Liuius libro octauo, Capite anquisitū ob rem bello malè gestam de Imperatore nullo, &c. Idem lib. XXVI. Cùm tribunus pl. bis pecunia anquisisset, tertio capitis se anquirere diceret. Idem libro sexto, Sunt qui Duumuiros, qui de perduellione anquirerent, creatos, auctores sunt.

ANTECESSORVM nomine iuris doctores ac magistros intelligi, perspicuû est ex locis innumeris. Itaque Hesychius, ἀντικήνσωρ, inquit, ὁ τοὺς νόμους παιδεύων. Iustinianus in constit. cuius initium est, Omnem, & in ea quæ est De composit. dig. Theophilum & Dorotheû iurisperitos & facundissimos Antecessores quum appellasset, postea dicit, illum Constantinopoli, hunc Berythi iuris professorem fuisse. ut appareat eos, quos Græci ἐξηγητὰς, interdum ἐρμηνευτὰς appellant, id est, interpretes, magistros, præceptores, ea ætate Antecessores ab antecedendo, item ut illos a præcundo dictos esse. Suidas etiam ἐξηγητὰς iuris legumq; Doctores interpretatur. Iustin. in d. l. omnem, Quatenus, inquit, tam prudentia uestra, quàm cæteri antecessores qui eandem artem in omne æuum exercere maluerint, &c.

ANTECESSOR. prior magistratus, cui alter succedit: qui alibi Decessor dicitur. Cicero, semper Prior. Paulus l.55. D. de iudic. Edictum quod ab antecessore datum est, in numero trium edictorum connumerari debet, planè licet omnis ab antecessore numerus finitus sit, solet successor unû edictum dare.

ANTESTARI quid sit, demonstrat Acron his uerbis in Serm. Horat. lib. 1. Sat. IX. Denunciantes litem antestatos habebant, quibus præsentibus conueniebat, ita ut aurem illis tertiò uellerent. Solebant enim testium aures tenere, & ita dicere: Memento quòd tu mihi in illa caussa testis eris, quod est Antestari. Aliter, olim qui antestabantur, auriculam cõtingebant. Ideoq; Poeta ait, Libenter auriculam obtuli. Tangens autê auriculam his uerbis loquebatur, licet antestari? si ille respondisset, licet: iniectione manus aduersarium suum in iudicium trahebat. quòd si antestatus non esset, & manum iniecisset, iniuriæ reus constitui

cōſtitui poterat. Plautus in Perſa, Leno ad Satyrionē paraſitū, Nonne anteſtaris? & paraſitus, Tuane ego cauſa, carnifex Cui quam mortali libero aures atteram? Aliter: Anteſtari, id eſt, teſte uri, ꝙ iudicij cauſſa uolo manum inijcere. nā hec erāt conſuetudo, ſi quis uadato non paruiſſet, ei aduerſarius aliquem de præſentibus anteſtabatur, id eſt, tāgebat eius aurem, & dicebat, licet pe anteſtari? ſi reſpondiſſet ille, licet: tunc inijciebat uadatus manum in eum qui nō paruiſſet, & ducebat in iudicium: aliter ſi iniecißet manum, iniuriarum poterat accuſari. Hæc Acron, & Porphyrio ferè in eādem ſententiam. Horatius eo loco,

Et quo tu turpiſsime? magna
Exclamat uoce, & licet anteſtari? ego uerò
Oppono auriculam, rapit in ius.
Plautus in Curcul.
Licet anteſtari? M. non licet.
Ph Iupiter te malè diſperdat miles, inteſtatus uiuito.

ANTIADES, ἀντιάδες, tumores in extremis faucibus ex inflammatione nati. Vlpian. l. 14. §. 4. D. de ædil. edic. Si quis ἀντιάδας habeat, an redhiberi quaſi uitioſus poſsit, quæritur. & ſi ἀντιάδες hę ſunt, quas exiſtimo, id eſt inueteratas: & qui iam diſcuti non poſſunt faucium tumores: qui ἀντιάδας habet, uitioſus eſt. Cornelius Celſus Tonſillas uocat, lib. 6. cap. 10.

ANTICHRESIS, ἀντίχρησις, mutuus uſus, ut uerbi notatio declarat. Sic enim is contractus dicitur, quo pignus ita datur, ut quoad debitor ſatisfaciat, eo creditor uſuræ nomine utatur fruatur: Martianus l. 33. De pignerat. act. Si pecuniam debitor ſoluerit, poteſt pigneratitia actione uti ad recuperandam ἀντίχρησιν. nā quū pignus ſit, hoc uerbo poterit uti. Idē l. 11. §. 1. D. de pigno. Si ἀντίχρησις facta ſit, & in fundum aut in ædes aliquis inducatur, euſque retinet poſſeſsionem pignoris loco, donec illi pecunia ſoluatur. Huiuſce contractus exempla extant apud Pap. l. 1. §. pacto. D. de pignorib. Modeſtinum in l. 39. de pign. act. Paulum l. 9. §. ult. D. de ſupell. leg. Impp. l. ſi ea lege, 17. l. ſi ea pactione, 14. C. de uſur. in Nouel. 32. 33. 34. 130. Ἀντίδωρα. mutua dona, remunerationes. Vlpia. l. 25. §. 8. D. de hered. petit. Nec ſi donauerint, locupletiores facti uidebuntur: quamuis ad remunerandum ſibi aliquē naturaliter obligauerunt. planè ſi ἀντίδωρα acceperunt, dicendum eſt eatenus locupletiores factos quatenus acceperunt. uelut genus quoddā hoc eſſet permutationis.

ANTINOMIA, pugnantia legum contrariè ſcriptarum. Imp. De concep. dig. §. 6. Nulla itaque in omnibus prædicti codicis membris antinomia (ſic enim a uetuſtate Græco uocabulo nuncupatur) aliquem ſibi uindicet locum: ſed ſit una concordia una conſequentia aduerſatio nomine cōſtituto.

ANTIPHERNA, ἀντίφερνα iuncto ex ἀντὶ & φερνὴ nomine, dicuntur ea quæ maritus conſtante matrimonio uxori ſuæ quaſi remunerandæ dotis cauſſa largitur. Iuſtin. l. ult. C. de donat. ant. nupt. Ita & in donationibus quas mariti faciunt, uel pro his alij, debet eſſe aperta licentia & conſtante matrimonio talem donationem facere: quia quaſi ἀντίφερνα hæc poſſunt intelligi, & non ſimplex donatio.

ANTIQVARE, uerbum ſolenne, quo populus R. utebatur, cùm ſignificabat ſe legem quæ ferebatur, non recipere. itaque Feſtus lib. 1. Antiquare, inquit, eſt in morem priſtinum reducere. Cicero lib. De legib. III. Vos item, ut uideo, legem antiquaſtis ſine tabella. Liuius lib. III. Profertur tempus ferendæ legis: quam, ſi ſubiecta inuidiæ eſſet, antiquari apparebat.

ANTIQVIOR, potior, charior Paulus l. 19. §. 4. D. de cap. & poſtl. Quia diſciplina caſtrorū antiquior fuit parentib. Romanis, quàm caritas liberorum. Cicero, Antiquiorem Deiotaro fuiſſe laudem & gloriam, quàm regnum & poſſeſsiones ſuas.

APICES iuris, ius ſummum, ſubtilis & ſpinoſa diſputatio, in qua æqui & boni ratio non habetur, ſed res ad uiuum reſecatur. Vlpia. l. 29. §. 3. D. mand. De bona enim fide agitur, cui non congruit de apicibus iuris diſputare: ſed de hoc tantùm, debitor fuerit, nec ne.

APISCI, pro Adipiſci. Vlp. l. 40. D. de donat. int. uir. Quod adipiſcendæ dignitatis gratia ab uxore in maritum collatum eſt, &c. Vlp. l. 25. §. 3. D. de hæred. petit. Quòd ſi ab initio quidem iuſtam cauſam habuit apiſcendæ poſſeſsionis. Paulus l. 1. §. 2. D. de acq. & amitt. poſſ. Apiſcimur autem poſſeſsionem per noſmetipſos. & l. 3. Et apiſcimur poſſeſsionem corpore & animo. Hermogenianus l. 15. D. de Carb. edic. Hæc bonorum poſſeſsio, ſi ſatiſdatum ſit, non tantum ad poſſeſsionem apiſcendam, ſed ad res etiam perſequendas prodeſt.

Ἀποκήρυξις abdicatio. Imp. l. 6. C. de pat. pot. Abdicatio, quæ Græco more ad alienandos liberos uſurpabatur, & ἀποκήρυξις dicebatur, Romanis legibus non comprobatur. Hinc ἀποκήρυκτος, ὁ ἐπὶ ἁμαρτημάτων ἐκπεσὼν πατρὸς τῆς οἰκίας: id eſt, qui ob peccata è patris familia eiectus eſt. uide Abdicatio.

APOCHA, ἀποχὴ, παρὰ τὸ ἀπέχειν, id eſt recipere: acceptilatio, ſcriptura qua nos debitam pecuniā recepiſſe teſtamur. Vlp. l. 19. §. 1. D. de accept. Inter acceptilationem & apocham hoc intereſt, quòd acceptilatione omnimodo liberatio contingit, licet pecunia ſoluta non ſit: apocha non alias, quàm ſi pecunia ſoluta ſit. Vel ſic:

APOCHA eſt cautio, in qua creditor ſe pecuniam à debitore accepiſſe teſtatur. l. 18. C. de fide inſtr. l. ult. §. 2. D. de cond. indeb. l. 27. in fi. D. de furt. Antapocha uerò, qua debitor ſe pecuniam debitam

tam creditori persoluisse testatur: quod in pēsionibus annuis in quibus præscriptionis obiectio timetur fieri, Imp. suadet in d. l. 18. C. de fide instr.

Ἀπόφασις, sententia, dictum, respōsio. Vlp. l. 1. §. 1. D. de appel. ὑπάρξει τοῖς βουλομένοις ἐκκαλεῖσθαι πρὸς τὴν ἀπόφασιν: Liceat ijs, qui uolent, aduersus respōsum appellare. Loquitur de rescripto principis, qui ab iudice quopiam de aliquo negocio consultus responderat. Apud Dialecticos autem plerunque pro Negatione ponitur.

Apostoli, qui & literæ dimissoriæ, dicuntur, inquit Martianus, libelli erant, qui ab eo à quo appellatum erat, ad eum qui de appellatione cognituτus erat, testandæ appellationis caussa dabantur. l. 1. D. de libell. dimiss. ἀπὸ τοῦ ἀποστέλλειν, quod mittere significat l. dimissoriæ. 106. de uerb. sig.

Apotheca, ἀποθήκη, cella, locus rebus quibusuis ad tempus condendis idoneus. Vlpia. l. 12. §. 16. D. de instr. uel Inst. Instructo autem fundo, & bibliothecam, & libros qui illic erant, ut quoties ueniret, uteretur, contineri constat. sed si quasi apotheca librorum utebatur, contrà erit dicendum: id est, locum ubi temporis caussa libros reponebat. Vlp. in l. 21. §. 6. D. de furt. & l. 5. §. 3. D. de his qui deiec. uel effu. pro loco ubi uinum est temporis caussa repositum, usurpat. item ut illa l. 12. §. 15. De inst. uel inst. Vina quoque, inquit, si qua ibi fuerint usus ipsius caussa, continentur. sed si qua eò congesserat, non usus sui caussa, sed custodiæ gratia, non continebuntur. uina etiam quæ in apothecis sunt, non cedent. Et l. 11. §. 3. D. locat.

Apparitores (de quibus mentio fit in l. 3. D. de ser. fugit. l. ult. §. ult. D. quod met. cau.) uerbū generale est, eoq; omnes qui magistratui apparere solent eiusq; imperio præstò esse, intelliguntur: ueluti scribæ, accensi, interpretes, lictores, uiatores, præcones, ut in Verrina III. explicauimus. Apparitores ex eo nomen inuenisse quòd magistratui apparerēt, Ciceronis uerba in Cluētiana declarant: Quid sibi autem illi scribæ, quid lictores, quid cæteri quos apparere huic quæstioni uideo, uolunt? Hinc

Apparitio, pro Apparitore. Vlp. l. 23. §. 3. D. quod met. caus. Per uim apparitione Præsidis interueniente.

Appellare dicitur inferior superiorem, quum ad eum, ut alloquatur, accedit. Vlpian. ex Præt. edicto in l. 1. D. ex quib. cau. maior. QVVM VE MAGISTRATVS DE EA RE APPELLATVS ESSET. Et Asconius in illum Verrinæ 3. locum, ubi Verres hæredem quendam hominem priuatum appellasse dicitur: APPELLAT, inquit, iniuriosum uerbum in persona Prætoris. appellatio enim est inferioris ad potiorem. Hinc

Appellare, uerbum iuris, cùm is qui à magistratu aliquo iniuriam passus est, uel parem uel superiorem magistratum adit, & ut illud decretum rescindat, petit: ueluti cùm Prætor contra Prætoris, aut Consul contra Consulis, aut Censor cōtra Censoris, aut Tribuni pl. contra cuiusuis magistratus decretum appellantur. Hinc Appellare, ab inferioris iudicis sententia ad superiorem prouocare. Vlp. l. 1 D. de appell. Appellandi usus quàm sit frequens, quamq; necessarius, nemo est qui nesciat: quippe cùm iniquitatem iudicantium, uel imperitiam recorrigat, licet nonnunquam bene latas sententias, &c.

Appellare debitorem, eleganter & propriè pro eo quod crebrius dicitur interpellare, id est, ab eo id quod debet reposcere. Iulianus l. 16. in fi. D. de fideiuss. Verisimile est id actum, ut quum appellatus reus non soluisset, fideiussor teneretur. sed etsi reus antequam appellaretur, decessisset, fideiussor obligatus non erit. In eandem sententiam illud est Collumellæ lib. 1. cap. VII. Vel optima nomina non appellando fieri mala, fœnerator Alfius dixisse fertur. Vulgus, non sollicitando.

Appellare, inquit Vlp. est blanda oratione alterius pudicitiam attētare. & paulo pòst, Aliud est appellare, aliud adsectari. Appellat enim qui sermone pudicitiam attentat: adsectatur, qui tacitus frequenter sequitur. adsidua enim frequentia quasi præbet nonnullam infamiā, l. 15. §. 17. D. de iniur. Valerius lib. 6. cap. 1. Cui Cominius Tribunus pl. diem dixit. diem apud populum dixit, quòd Corniculariuum suum stupri caussa appellasset.

Applicationis ius fuisse uidetur, ut qui peregrinus sese in ciuis alicuius Romani quasi patroni fidē & clientelam ita dedidisset, si is intestato mortuus esset, eius hæreditatem patronus obtineret. Cicero lib. De orat. 1. Quid, quod item in Centumuirali iudicio certatum esse accepimus, qui Romam in exilium uenisset, cui Romæ exulare ius esset, si se ad aliquem quasi patronum applicuisset, intestatoq; esset mortuus, nonne in ea caussa ius applicationis, obscurum sanè & ignotū patefactum in iudicio, atque illustratum est a patrono?

Apud te, uide Penes te.

Apud aliquem obligari, pro Alicui obligari. Iulianus l. 16. D. de fideiuss. Fideiussor obligari non potest ei, apud quem reus promittendi obligatus non est.

Aqua diurna est, quæ interdiu ducitur: Nocturna, quæ noctu. l. si prius, 17. D. de aq. & aquæ pl. l. si communem, 10. D. si seruit. amitt.

Aqua perennis, dicitur quæ perpetuò fluit, neque unquam arescit. l. 1. §. loquitur. D. de aq. quotid.

Aquae salientes dicuntur, quæ ex fistulis erumpunt, & supernè desiliunt. l. 2. D. de suppell. leg. l. impensæ, 79. D. de uerb. signif.

Aqua pluuia, est quæ de cœlo ueniens crescit imbri.

bri. Eius nocentis duæ sunt formæ, alia loci uitio, alia manu nocens: ait Cicero in Top. Vel sic:

Aqvam pluuiam dicimus, inquit Vlpianus, quę de cœlo cadit, atque imbre excrescit. siue per se hęc aqua cœlestis noceat, ut Tubero ait: siue cum alia mixta sit. l. 1. §. 1. D. de aq. & aq plu.

Aqva profluens separatur a Flumine, §. & quidem. de rer. diuis. uide tu, quę non tantum a Flumine differre, quantum pars a toto. Flumen enim est, quod integrum fluminis usum præbet: ue luti nauigandi, piscandi, lauandi. Aqua profluens est pars eius quantumuis tenuis, quæ non integrum fluminis usum præstat, sed potandi & ablu endi tantùm. Eum denique quem aqua non pro fluens præstare posset: ut stagni aut putei. Ex quib. intelligi debet, aquam profluentem nihil aliud esse, quàm aquam fluminis. Cic. de Offic. 1. Ex quo sunt illa communia, Non prohibere aquam profluentem: pati ignem ab igne capere. Vbi tamen Aqua profluente legendum uidetur.

Aqva quotidiana ab æstiua, inquit Vlpian. usu differt, non iure. Quotidiana ea est, quæ duci assiduè solet, uel æstiuo tempore uel hyberno, etiãsi aliquando ducta non est. ea quoque dicitur quotidiana, cuius seruitus intermissione temporis diuisa est. Aestiua autem ea est, qua æstate sola uti expedit. sicut dicimus uestimenta æstiua, saltus æstiuos, castra æstiua, quibus interdum etiã hyeme, plerunque autẽ ęstate utamur, l. 1. §. 1. D. de aqua quotid. & æsti. Vel sic:

Aqva quotidiana est quæ quùm assiduè duci potest, tùm ut assiduè ducatur, comparatur: Aestiua uerò, quæ quùm æstate duci potest, tum ut eo tantùm ducatur tempore, comparatur: uti patet ex l. 1. D. de aqua quot.

Aqvagivm est, inquit Festus, quasi aquæ aginm, id est aquę ductus. Pomp. l. 3. §. 5. D. de aq quot. Dummodo ne fundum domino, aut aquagium riualib. deterius faciat. Iauolen. l. 9. D. quemad. seruit. amitt. Aqua si in partem aquagij influxit, etiam si non ad ultima, &c. Pompon. l. 15. D. de seruit. rust. Et quod uellet, in riuo facere liceret, dum ne domino prædij aquagium deterius faceret.

Aqvarii serui dici uidentur in l. quæsitum, 12. §. 22. D. de instruc. & inst. leg. qui aquarum custodes & hydrophilaces appellantur in l. decernimus. 10. C. de aq. duc. li. 10.

Aqvaedvctvs, est ius aquam ducendi per fundũ alienum, l. 1. D. de ser. præd. rust. l. 1. §. hoc inter dictum, D. de riuis.

Aqvilices, qui aquæ eliciẽdæ sunt artifices: apud Tarruntenum l. ult. D. de iur. immun. de quibus uide Vitruuium li. 8. cap. 1. & Plin. lib. 26. cap. 6.

Aqviminale, Paulus apertè pro uase aquario usurpat in l. 3. in princip. D. de suppet. leg. & paulo pòst, Nam & peluės argenteas, & aquiminalia argentea, & mensas, &c.

Aqviminarivm, non potorium, sed escarium uas fuisse, Pompon. in l. 21. §. 2. D. de aur. ar. leg. sic tradit, Sed de aquiminario Cassius ait, quum alteri argentum potorium, alteri escarium legatum esset, escario cedere. Item Vlpianus l. 19. §. 5. eiusd. tit. Si cui escarium argentum legatum sit, id solũ debebitur, quod ad epulandum in ministerio habuit: id est, ad esum & potum. unde de aquiminario dubitatum est: & puto contineri. nam & hoc propter escam paratur.

Arabarches, præfectus fuit exigẽdo uectigali de pecuarijs, quæ ex Arabia in Aegyptum deuehebantur. Hinc uectigal Arabarchiæ apud Impp. l. 9. C. de uectig. commiss. Hæc ex Alciati prætermissis.

Aratrvm, inducere, moris fuit Romanis quum urbem aliquam euertissent, ut eam funditùs delerent. Modestinus l. 21. D. quib. mod. usuf. Si ususfructus ciuitati legetur, & aratrum in ea inducatur, ciuitas esse desinit: ut passa est Carthago. ideoq; quasi morte desinit habere usumfructum. Horat. lib. 1. Carm. Iræ altis urbibus ultimæ stetere caussæ cur perirent Funditus, imprimeretq; muris Hostile aratrum exercitus insolens. Cicero Philip. 11. Casilinum coloniam deduxisti, quò erat paucis annis antè deducta, ut uexillum uideres, & aratrum circumduceres.

Arbiter est eiuis R. ex compromisso a litigatorib. sumptus, cui Prætor disceptandæ arbitrio suo controuersiæ potestatem dedit: hisq; tribus potissimùm a Iudice discrepat: quòd Iudex priuatus esse debet, Arbiter etiam cum Imperio esse potest, l. 2. & 3. D. de arb. Illi propter Prætoris imperium huic propter compromissum parendum est. Ille ex formulæ prætoriæ præscripto: hic ex arbitrio suo sententiam pronunciat. Hinc illud Aristot. lib. Rhetor. 1. ὁ διαιτητὴς τὸ ἐπιεικὲς ὁρᾷ. ὁ δὲ δικαστὴς τὸν νόμον. καὶ τούτου ἕνεκα διαιτητὴς εὑρέθη, ὅπως τὸ ἐπιεικὲς ἰσχύῃ. Arbiter, inquit, æquitatem spectat: Iudex uerò legem. & iccirco Arbiter repertus est, ut æquitas ualeret.

Arbiter dicitur iudex, quòd totius rei habeat arbitrium & facultatem. Festus.

Arbitrorvm genera sunt duo: unum eiusmodi, ut siue æquum sit, siue iniquum, parere debeamus. quod obseruatur, quum ex compromisso ad arbitrum itum est. alterum eiusmodi, ut ad boni uiri arbitrium redigi debeat: etsi nominatim persona sit comprehensa, cuius arbitratu fiat. ueluti quum lege locationis comprehensum est, ut opus arbitrio locatoris fiat. l. 76. & 77. D. pro socio.

Arbitrari, statuere, iudicare. ueluti Arbitrari inscitum, pronunciare inscitum atque imperitũ. Plaut. Merc. Annos natus sexaginta qui erit, si quem scribimus, Seu maritum, siue hercle adeò cœlibem scortarier, cum eo nos hic lege agemus

na. uide Stipulation ... iana

mus:inscitum arbitrabimur: Et per nos quidem hercle egebit, qui suum prodegerit. Neu quisquã posthac prohibeto adolescentem filium, Quin amet, & scortum ducat, quod bono fiat modo. Si prohibuerit, plus perdet clàm, quàm si non prohibuerit. Hæc adeò ut ex hac nocte primùm lex teneat senes.

ARBITRARI in patiendi significatione, pro æstimari. Vlp. l. 12. §. 3. D. de relig. Sumptus funeris arbitrantur pro facultatibus uel dignitate defuncti.

ARBITRARIAE actiones, Vide Actiones bonæ fidei.

ARBITRARIVM, quum adhuc res apud arbitrum geritur. Festus.

ARBITRATV boni uiri, uide Boni uiri arbitratu.

ARBITRIVM dicitur sententia quæ ab arbitro statuitur. Festus.

ARBITRIVM recepisse uidetur, qui iudicis partes suscepit, finemq́; se sua sententia controuersijs impositurum pollicetur, l. 13. §. 2. D. de recept. qui arb.

ARCARIVS seruus, dicitur cui areæ in qua domini pecunia condita est, procuratio commissa est, idem qui Actor, aut Dispensator. Scæuola l. 41. §. ult. D. de fid. libert. Stichus arcarius probante domino nomina fecit, & rationes a domino scriptas exhibet. nec postea nomen ullum fecit. Scriptas accipe, subscriptas & subsignatas: ut apud Paulum l. 126. §. 2. D. de uerb. oblig.

ARCHIMANDRITAE dicuntur cœnobiorum præfecti. l. 4. C. de summ. trinit.

ARCHIMIMVS, ἀρχίμιμος, mimorum, id est eorum histrionum qui alienos gestus imitãdo deridẽt, princeps. Iulianus l. 25. D. de ope. lib. Nã si quis planto mimum, uel archiminum libertum habeat, & eius medioeris, &c.

ARCHIOTAE, ἀρχιῶται, qui archio, id est tabulario præsunt. Arcad. l. ult. §. 1. D. de mun. & honorib. Hi quoque qui custodes ædium, uel archiotæ, uel logographi, uel tabularij, &c.

ARCHIGERONTES in l. 5. C. de epis. And. Alciatus interpretatur qui procurant negocia aulæ principalis. legemq́; ita restituit, Archigerontes diœcetæ quæ ἐργασίας ταμιείων. non nisi Christiani dirigantur: id est, qui quæ ad uictum principis palatinorumq́; pertinent, coemunt. Hæc ille. nunquam autem ἀρχιγέροντες pro ea re usurpari audiui. Suspicarer igitur leuissima mutatione adhibita locum sic corrigendum, Archigetontes & diœcetæ ergasticorũ non nisi Christiani, &c. Est autem ἀρχιγετῶν ab ἀρχιγετεῖν deducto uerbo qui principatum tenet, fabrorum scilicet: ut in opificijs publicis & regijs, qui & Ἀρχιτέκτων appellatur. Nam Ergasticos meo iudicio nominat operas, quæ in publicis operibus cõductæ ab aliquo quasi principe & magistro gubernantur. ἀρχιγέροντες uerò seniorum principes declarat: quod uerbum ad huiusce legis sententiam quẽadmodum accommodari debeat, nõ dispicio.

ARCHIGVBERNVS, ex ἀρχὸς & κυβερνήτης iũcto nomine, princeps gubernator, omnium gubernatorum primus. Iauolenus l. 46. D. ad S. C. Trebell. Seius Saturninus archigubernus, testamento reliquit hęredem Valerium Maximum trierarchum.

ARCHIVM, ἀρχεῖον, propriè domus principis, Palatium hinc factum, ut cella in qua instrumenta publica, quasi in Principis custodia, recondun- tur, Archium appelletur. Vlpian. l. 9. §. 1. D. de pœnis. Solet & sic, ne eo loci sedeant, quo in publico instrumenta deponnntur, archio fortè uel grammatophilacio.

ARCHONTES, ἄρχοντες, annui magistratus apud Athenienses: quorum ex nominibus, item ut Romæ ex Consulum, anni numerabantur. Cice. lib. de Fato Græcum nomẽ retinuit: Morietur Epicurus, quum duo & septuaginta annos uixerit, archonte Pitharato. Plinius tamen magistratum Latinè dixit lib. 33. Nonaginta annis ante Praxibulum Atheniensium magistratum. Hadrianus autem pro quouis magistratu posuit in l. 48. D. de iud. τοὺς ἄρχοντας ἐν ᾧ ἄρχουσι ἐνιαυτῷ, μήτε εἰσιγέναι δίκην ἰδίαν, μήτε διωκόντων, μήτε φευγόντων. Magistratus quo anno magistratum gerunt, neque propriam agere causam, siue agendo siue defendendo, &c. Ergo τοὺς ἄρχοντας dixit pro ἐν ἀρχῇ ὑπάρχοντας.

AREA, inquit Varro, ubi frumenta secta terantur, & arescant. propter horum similitudinem loca in urbe pura, Areæ. Itaqne Florentinus in l. fundi. 211. D. de uerb. sign. Area, inquit, in urbe dicitur locus sine ædificio. Plerunq; autem pro solo, in quo ædes positæ sunt, usurpatur: qua de caussa Aedificij pars esse dicitur in l. seruitutes, 20. §. 2. D. de serui. urb. & in l. qui res, 98. § ult. D. de solut. ubi Paulus ait, Aream esse insulæ partem, & quidem maximam: cui etiam superficies cedit.

ARENA, pro loco ubi certamina præbebantur, qui spargi arena solebat. Vlpianus l. 4. D. de accusat. Sed & calumnia notatis ius accusandi ademptũ est: item his qui cum bestijs depugnandi caussa in arenam intromissi sunt. Tryphon. l. ult. D. de fugit. Si in arenam fugitiuus seruus se dederit, ne isto quidem periculo discriminis uitæ tantùm sibi irrogato, &c. Hinc Arenarius, qui in arenã certandi caussa descendit. Callistratus l. 38. D. de op. lib. Nec arenarius manumissus tales operas patrono præstare debet: quia istæ sine periculo uitæ præstari non possunt. Hinc

ARENARIVS, qui in arena publicè pugnauit. Arcadius l. 21. §. 2. D. de testib. Si ea rei conditio sit, ubi arenarium testem uel similem personam admittere cogimur, &c.

ARGENTARII, ciues Romani, qui tamen Romæ

tum

tum in prouincijs rei nummariæ negociationem exercebant: unde & Numularij, & Mensarij nominantur. nam ad eos duabus de caussis pecuniæ deferebantur, quemadmodum ex Vlpiano intelligimus in l. uigesimaquarta §. secundo D. de reb. auct. iud. aut enim deponebantur sine fœnore, propter fidem publicam duntaxat: id est, ut tutiore loco quàm priuatis in ædibus asseruarentur: nam in æde Castoris recondebantur. Plautus in Curcul. Sub ueteribus ibi sunt; qui dant, quique accipiunt fœnore. Pone ædem Castoris ibi sunt, quibus eredas malè. Iuuenalis, Quanto capitis discrimine constant Incrementa domus, ærata multus in arca Numus, & ad uigilem ponendi Castora numi. Aut sub usuris ipsis pecuniæ credebantur: quas deinde fœnori collocabant. Hinc Argentariorum rationem Donatus Terentij interpres significans: Tunc, inquit, in foro & de mensæ scriptura, magis quam ex arca domoque, uel cista pecunia numerabatur. De qua consuetudine quum Syngrapham interpretabimur, dicendi erit locus. Hinc constat quamobrem Vlpianus l. decima D. de edendo scribat, Argentariorum officium atque ministerium publicam habere caussam: & hanc principalem eorum operam esse, ut actus sui rationes diligenter conficiant. & l. 4. Argentarios singulorum rationes conficere. Hos uero tabernas circum forum habuisse constat. unde Circunforaneum æs Cicero appellat epist. prima libro ad Attic. 11. Liuius libr. 26. Annibal, inquit, uocato præcone tabernas argentarias, quæ circa forum Romanum tunc essent, iussit uenire, id est, eas quæ tum erant: nam aliæ postea sunt additæ. Has à Tarquinio rege in foro positas Dionysius Halicar. libro tertio docet his uerbis: τήν τε ἀγορὰν ἐν ᾗ δικάζουσι καὶ ἐκκλησιάζουσι, καὶ τὰς ἄλλας ἐπιτελοῦσι πολιτικὰς πράξεις, ἐκεῖνος ἐκόσμησεν, τοῖς γὰρ ἐργαστηρίοις τε καὶ τοῖς ἄλλοις κόσμοις περιλαβών. Forum in quo ius dicitur, & conciones fiunt, aliaque ad Remp. pertinentia transiguntur, ille tabernis & alijs ornamentis circundatum exornauit. De his tabernis Vlpianus loquens in l. 32. D. de cont. empt. Qui tabernas, inquit, argentarias, uel cæteras quæ in solo publico sunt, uendit, non solum, sed ius uendit: quum istæ tabernæ publicæ sint, quarum usus ad priuatos pertinet. Ad eas autem tabernas, auctiones fieri solitas patet ex l. 18. D. de hæredit. petit. & l. 88. D. de solutionib. & ijs quæ in Ora. pro Cæcina explicauimus.

ARGENTVM aliud est factum, aliud infectum, aliud signatum: quas omnes species Vlpian. enumerat in l. 19. D. de furt. Factum est, unde artifex opus aliquod ueluti lancem aut pateram effecit. Infectum quod rude & adhuc in massa est. Signatū quod signo publico notatum, numi, atq; pecuniæ appellationem recipit. Liuius lib. 34 Secundo die aurum argentumq; factum infectūq; & signatum. Infecti argenti fuit pondo decē & octo millia. Facti uasa multa omnis generis. Signati argenti octoginta quatuor.

ARGENTVM purum putū Alfenus Iurisconsultus lib. 54. D. scribit esse ualde purum: sicut nouū nō uitium dicimus, & proprium propitium, augere atque intendere uolentes noui & proprij significationem. Hoc tamen Gell. li. 6. cap. 5. reprehendit, & ait putum esse a putando dictum, & ob eā causam prima breui syllaba pronunciari. Putum autem argentum esse, quasi exputatum, excoctūque, omniq; aliena materia carens, omnibusq; ex eo uitijs detractis, emaculatum & candefactum.

ARGENTVM pusulatum, uide Pusulatum.

ARMILLAE humerorum & brachiorum ornamēta muliebria, ab Armua deducto nomine: apud Vlpian. l. 25. §. 4. D. de aur. arg. Plaut. Menahemis, Vbi hercle armillæ sunt, quas unà dedi.

ARRA, siue arrabo dicitur, quod precij numerandi quasi pignus datur. Arræ autem institutæ uidentur in auctionibus, quum æris aliquantulum daretur, quòd plaustra grauis æris eò uehi incommodum fuisset, nam quod arræ nomine datur, argumentum est emptionis & uenditionis contractæ: ait Imp. tit. De empt. & uend. in princ.

ARRABO, pecunia sic data ut reliquum reddatur. hoc uerbum à Græco ἀῤῥαβών. Varro.

ARRABO, pignus. Terent. in Heauton.

Reliquit filiam adolescentulam:
Ea relicta huic arraboni est pro illo argento.
Item aliquanto post de eadem.
Num iussi, num illa oppignerare filiam
Meam me inuito potuit?

ARRAE sponsalitiæ dicuntur munuscula, quæ spōsis quasi coemptionis futuræ prærogatiua dabantur. sub tit. C. de sponsal. & arris sponsalit. quæ tum restituebantur, cùm sine culpa eius qui eas dedisset, nuptiæ impediebantur. Is enim qui dederat, si nolebat matrimonium contrahere, amittebat: qui acceperat duplum, atque adeò, si tantùm in stipulationem deductū esset, quadruplū reddere cogebatur.

ARS Ludicra, ars Ludionum, id est, histrionum, aut comœdorum. Macer l. 14. D. de pœn. Similes artem ludicram fecerit, uel in seruitutem se uenire passus est, capite punitur.

AS, libræ pondus: cuius duodecim partes Vlpianus enumerat in l. seruum. 50. §. ult. D. de hæred. inst. Vnciā, Sextātē, Quadrantē, Trientē, Quincuncē, Semissem, Septuncē, Bessem, Dodrantē, Deuncē, Assem. Itaq; cùm totū Iurisconsulti significabāt, sæpe Assem nominabāt: quia diuidua omnia ad Assis partes reuocabāt. Hinc Ex asse hæres dicitur. cui uniuersa hæreditas relicta est. hinc Ex asse auferri hæreditas, quæ uniuersa aufert. l. 2. C. de his q̄ ut indig. Ex asse debere, l. 1. D. ut leg. no. caueat. Ex asse possidere, l. pen. D. qui satisd. cog.

ASCETERIA ἀσκητήρια. loca exercitationi parata. nam ἀσκέω exerceo significat, & ἀσκητὴς exercitator. Hinc secessus olim a Theologiæ studiosis parati, in quibus se animo uacuo ac libero in eo studio exercerent, Asceteria nominantur in l.omnia, 33.& alibi sæpe. C. de epis. & cler. De his aũt Budæi uerba ex Græcis cõmẽtarijs adscribi, est melius: Ἄσκησις, inquit, ꝓ meditatiõe & exercitatione mentis in rebus diuinis accipit̃. Basi. De uita solitaria, Ἔστω τοίνυν τὸ χωρίον τοιοῦτον οἷον περ ἔστι καὶ τὸ ἡμέτερον, ἐπιμιξίας ἀνθρώπων ἀπηλλαγμένον, ὡς μὴ ὑπὸ μηδενὸς τῶν ἔξωθεν τὸ συνεχὲς τῆς ἀσκήσεως διακόπτεσθαι, ἄσκησις δὲ τῆς εὐσεβείας τὴν ψυχὴν τρέφει τοῖς θείοις διανοήμασι. Inde Ἀσκητήρια locus solitarius, & a publico secessus ad ueræ philosophiæ exercitationem. Greg. εἰς Βασίλειον de quo loquimur, Ἀσκητήρια καὶ μοναστήρια δειμάμενος μὲν, οὐ πόῤῥω δὲ τῶν κοινωνικῶν καὶ μιγάδων. Inde Ἀσκηταὶ, monachi dicti. Damas. περὶ τῆς τῶν ἁγίων τιμῆς, τοὺς ὁσίους πατέρας ἡμῶν, τοὺς θεοφόρους ἀσκητὰς, τοὺς χρονιώτερον καὶ ἐπιπονώτερον μαρτύριον τῆς συνειδήσεως διαθλήσαντας. Basil. de uita solitaria, Ἀλλ᾽ ὅπερ τοῖς ἄλλοις ὁ ὄρθρος ἐστὶ, τοῦτο τοῖς ἀσκηταῖς τῆς εὐσεβείας τὸ μεσονύκτιον, id est, Monachis, & ijsdem uerbis ad clericos Neocæsarienses. Et ἀσκήτριαι puellæ Deo dicatæ. Sic enim in l.omnia, de episc.& cle. legi debet: ubi hoc uerbum deprauatum est in Cod. Iustiniani, & ubi asisterijs legitur, asceterijs restituendum, & βιοτὴ ἀσκητική, uita monastica. Theodos. in IIII. hist. eccles. Καὶ τὰς ἀσκητικὰς καταλιπόντες παλαίστρας οἱ ἐν ἐκείναις διάγοντες, τὸν ἀθανασίας θῶκον κληρονομῆσαι τὸν πέτρον ἠξίουν. Idem Παιδοτρίβης δὲ ἄριστος τῶν ἀσκητικῶν ἐγγένετο συνταγμάτων αὐτώνιος ἐκεῖνος ὁ πολυύμνητος. Idem de monachis uiris sanctis, Ἐν μὲν οὖν ἀσκηταῖς καὶ τῆς ἀρετῆς φροντισαῖς αὐτοὶ κατ᾽ ἐκεῖνον διέλαμπον τοὺς καιρούς.

ASCRIPTITII, uide Adscriptitij.

ASPARGO, uitium ex pluuia undave contractum. Callist. l. 4. §. 2. D. ad l. Rhod. Si uicenum merces duorum fuerunt, & alterius aspargine decem esse cœperunt. Et infrà, Adhuc nunquid & si aspargine propter iactum res deteriores factæ sunt. Alij libri ASPERGINE. In uetustis autem plerisq; Conspargo, & Aspargo legitur.

ASSECTARI matronam dicitur, qui tacitus frequenter sequitur: quæ iniuria iniure ciuili existimatur: ut constat ex l. 15. §. 17. de iniur. nam, ut ait Festus, matronæ a magistratibus non submouebantur, ne pulsari contrectarique uiderentur, neve grauidæ concuterentur. Sed nec uiri earum sedentes cum uxoribus cum uehiculo descendere cogebantur.

ASSERERE manum, est admouere: quòd ea quoque quæ in terram dimittuntur, seri dicuntur. unde etiam seræ appellantur, quia foribus admotæ opponuntur defixæ postibus, quemadmodum ea quæ terræ inseruntur. Festus libro primo. Significat autem eam consuetudinem qua ueteres utebantur cùm rem quampiam uindicabát, & manu prehendebant. Plautus Rudente de piscibus loquens, Siquidem cepi, mei sunt: habeo pro meis: nec manu asseruntur, neq; illinc partem quisquã postulat. Hinc cùm è seruitute in libertatẽ aliquis uindicabatur, asseri dicebatur. Var. l. de lin. v. Asserere manu in libertatẽ, cùm prehendimus, inquit. Ter. Ego illã liberali assero caussã manu. ubi Donatus, Assertores, inquit, dicuntur uindices alienę libertatis. Paulus lib. Sent. v. cap. 1. Post susceptũ liberale iudicium, si assertor caussam deseruerit, in alium assertorem omne iudicium trãsferri placuit. Hinc Iudicium liberalis caussæ ASSERTIO uocatur: & a Quintiliano l. v. ca. 11. Assertio secunda: cùm assertore uicto caussa iterum agitur. uide Liberali caussa manu asserere.

ASSESSORES dicti sunt sublatis ordinarijs iudicijs, Iurisperiti, qui tum in publicis, tum in priuatis iudicijs, colonijs, municipijs, non modò Romę, uerùm etiam in prouincijs ab ijs qui iudicium exercerent, in consilium pnblico constituto salario adhibebantur. Eorumque officium in his fere caussis constabat: cognitionum, postulationũ, libellorum, edictorum, decretorum, epistolarum. l. 1. & pass. D. de offi. assess. Eos Paulus in l. pen. Consiliarios appellat. Lampridius in Alexand. Seuero, Assessoribus salaria instituit: quamuis sæpe dixerit eos esse promouendos, qui per se Remp. gerere possent, non per Assessores: addẽs militares habere suas administrationes, habere literatos, & ideo unumquenque id agere debere, quod nosset.

ASSIDVVS quidam per d scribunt, quasi sit a seden do figuratum: sed errant. nam cùm a Seruio Tullio populus in quinque classes esset diuisus, ut tributum pro ut quisque possideret, inferret: ditiores qui asses dabant, Assidui dicti sunt: & quoniam soli negocijs publicis frequentes aderant, eos qui frequentes assunt, assiduos ab assibus dixerunt. Hæc Charisius libro 1. Vel sic:

ASSIDVVS in XII. tabulis pro locuplete, & facile munus faciente. Dictus ab assibus, id est, ære dando, quum id tempora Reipub. postularent: aut a muneris pro familiari copia faciendi assiduitate. Assiduo, inquit lex, uindex assiduus esto. Proletario ciui quiuis uolet, uindex esto. Gellius l. 16. cap. 10. Vel sic:

ASSIDVVS, est locuples, ut ait Aelius: appellatus ab ære dando. quare quum lex assiduo uindicem assiduum esse iubet, locupletem iubet locupleti: ait Cicero in Topicis.

ASSIGNARE libertum, inquit Modestin. hoc est, testificari cuius ex liberis libertum eum esse uoluit l. 107. D. de uerborum signific. nam uetus Senatusconsultum fuit, quo potestas patribusfamil. permittebatur, si duos pluresve liberos iustis nuptijs quæsitos in potestate habeant, de liberto libertave sua significandi, cuius ex liberis suis eum libertum, eamve libertam esse uelint. l. prima. D. de assignat. liber. Hæc autem significatio Assignatio dicitur: assignari quippe

quippe libertus dicitur, qui a patre alicui ex liberis quasi peculiaris ac proprius attribuit, ut post mortem patris is solus filius patronus ei sit. Et Assignare aliud nihil est, quam ius patronatus ad plures pertinens uni propriè ac peculiariter attribuere, in eumque solum contrahere.

Atavus, ait Paulus, est abaui uel abauiæ pater, pro aui uel proauiæ auus, aui auiæq; proauus, patris uel matris abauus l. 10. §. 9. D. de grad. & adf.

Atrienses, siue Atriarij serui dicuntur, quibus atrij cura commissa erat. l. 1. §. caupones, D. naut. caup. stab. l. in lege, 203. D. de uerb. signif. l. 8. D. de instruct. uel inst.

Atrox iniuria dicitur, quæ cũ grauiore aliqua contumelia coniuncta est: in qua æstimanda facti, loci, personæ, membri ratio conditioque perpenditur. l. prætor, 7. & l. seq. D. de iniur.

Attentari pudicitia dicitur, quum id agitur ut ex pudico impudicus fiat. l. 10. D. de iniur.

Atypus, ἄτυπος, qui non habet in lingua explanatam uocuum impressionem: ut qui lingua sunt paulo crassiore. nam τύπος formam significat, quę imprimitur: ut ἄτυπος dicatur, quum ea forma malè alicui rei imprimitur. Vlpian. l. 10. §. 4. D. de ædil. edict. Quæsitum est an balbus & blæsus, & atypus, isque qui tardius loquitur, & uarus, & uatius, sanus sit. & opinor eos sanos esse.

Attributum, uide Tributum.

Auctionalia, tabulæ auctionariæ, instrumenta auctionis. l. 1. §. officio. D. de tut. & rationib.

Auctor is dicitur, a quo quis auctoritatem, id est, ius domini in rẽ quampiam accepit. Cicero Verrin. 7. Tum illi intellexerunt, se id quod a malo auctore emissent, diutius obtinere non posse: id est, ab eo qui uendendi auctoritatem nullam habebat. Item, pro Cæcina: P. Cesennius auctor fundi. Plaut. Curcul. Nec nobis auctor ullus est, nec uosmet estis ulli. Declinatum autem uidetur nerbum ab auctionibus, in quibus ei qui plurimum auget, res addicitur: & ex ea auctione atque adiectione sua, auctoritatem sibi in rem emptam comparat. nam ab augendo deductum Grammatici ueteres testantur: & nota illa ostendit quæ est apud Valerium Probum, qua ueteres utebantur AVC. quæ auctor significat: & in antiquis monimentis sic scriptum esse plerique testantur. Quum ergo Auctor is propriè diceretur, cui propter summam auctionem & licitationem res addicta esset, & Auctoritas ius ex ea auctione quæsitum: translatum postea fuisse uocabulum putamus ad eos, qui rem quoquomodo abalienarent, ut quum quæreretur ex eo qui rem acceperat, unde sibi ius in eam comparasset, suum illum quasi auctorem nominaret, qui sibi suam auctoritatem tradidisset. unde sensim in eos quoque quorum sententiam & consilium sequimur, quasi ius quoddam ita sentiendi certum & constitutum haberent, consuetudine sermonis translatum est. nam uerbi gratia quum institutum est, ut legum quæ comitijs centuriatis ferrentur ante initum suffragium patres auctores fierent, id est ut S.C. prius aliquid decerneretur, postea illud idem a populo iuberetur. ea lex hanc uim habebat, ut quasi in euictionibus, possessionumque controuersijs possessor suum auctorẽ a quo ius suum adeptus est laudat, ita populus consilij sui auctorem ac suasorem senatum laudare posset. Quòd si quis uel αὐθέντης uel αὐτὸς uocabula nobis obijciat, indeque propter literarum similitudinem auctoritatem dictam putet, is Dionis uerba audiat, qui li. LV. sic scribit, ΕΒΟΥΛΕΥΟΝΤΟ μὲν καὶ ἥ γε γνώμη συνεγράφετο, οὐ μέντοι καὶ τέλος τι ὡς κεκυρωμένη ἐλάμβανεν, ἀλλὰ αὐκτώριτας ἐγίγνετο, ὅπως φανερὸν τὸ βούλημα αὐτῶν ᾖ. τοιοῦτον γάρ τι ἡ δύναμις τοῦ ὀνόματος τούτου δηλοῖ. ἑλληνίσαι γὰρ αὐτὸ καθάπαξ ἀδυνατόν ἐστι. id est, Consultabant autem Senatores (absente Cæsare scilicet) & eorum sententia perscribebatur. non tamen quasi rata effectum habebat: sed erat Auctoritas: ut eorũ sententia nota esset. Tale enim quiddam uis huius uerbi declarat: quod uno uerbo Grecè exprimi non potest. Paulus l. si fundo, 53. De euict. Si cùm possit emptor auctori denunciare, non denunciasset, ideoque uictus fuisset. Modestinus l. Herennius, 63. eod. Seia fundum a Titio emerat, & quæstione mota fisci nomine auctorem laudauerat. Hinc

Auctor secundus. Vlpian. l. 4. D. de euict. Illud quæritur, an is qui mancipium uendidit, debeat fideiussorem ob euictionem dare, quem uulgò Auctorem secundum uocant. Hinc

Auctoritas, titulus, id est ius quo quid possidemus. Itaque Scæuola in l. ult. D. de pigner. act. ꝙ principio Instrumẽtũ emptionis appellauit, paulò post Instrumẽtum auctoritatis nominat.

Auctoritas, euictio, periculi præstatio. Paulus lib. Sent. 2. cap. 17. Venditor, si eius rei quam uendiderit, dominus non sit, precio accepto auctoritatis manet ob noxius: id est euictionis. sub auditur autem nomine. Item, Res empta mancipatione & traditione perfecta, si euincatur, auctoritatis uenditor duplotenus obligatur.

Auctoritas, firmamentum, robur, firmitas, &, ut ita loquar, ualiditas. Scæuola l. ult. D. de aq. & aq. plu. Scæuola respondit, solere eos qui iure dicundo præsunt, tueri ductus aquæ, quibus auctoritatẽ uetustas daret, tametsi ius non probaretur. id est in quibus uetustas pro titulo ualeret.

Auctor legis dicebatur, qui quum ea dignitate præditus esset, ut eius oratione commoueri populus posset, ab ijs qui leges ferebant, deligebatur ut eas suaderet, ac populo probaret. Ita Pompeius eius legis quam tulit Lentulus de Cicerone reuocando, frequenter a Cicerone auctor appellatur in Orat. post reditum ad Quir. Idem libro de Legib. 3. Itaque isti rationi neq; lator quisquã est

est inuentus, nec auctor nuquam bonus.

AVCTORARE, Auctoramentum & Auctoratio, uide Exauctorari.

AVCTORARI, pro auctorem esse, auctoritatem suã interponere. Pomp. l.4.D.de auct.tut. Etsi pluribus datis tutoribus unius auctoritas sufficiat, tamen si tutor auctoretur cui administratio tutelæ concessa non est. Vlpian. l.9. D. quòd falso tut.auct. Huius actionis exemplo danda est actio aduersus eũ qui dolo malo adhibuit, ut alius auctoraretur inscius.

AVCTOREM esse, est dicere se id probare quod agitur, etiam sine interrogatione: ait Paulus in l.3. D.de auct.tutor.

AVCTORES iuris dicebantur Iurisconsulti, quibus permissum erat (ut ait Imperator) iura condere. Vlpian.ex Diuorum fratrum rescripto in l.17.D. de iur. patro. Et Proculum sanè non leuem iuris auctorem in hac opinione fuisse. & paulo post, Plurium etiam iuris auctorum, sed & Saluij, Iuliani amici nostri clarissimi uiri hanc sententiam fuisse. Martianus ex rescipto Diui Pij, An mora facta intelligatur, neque constitutione ulla, neque iuris autorum quæstione decidi posse. Aggæus Vrbicus, At Cassius Longinus, uir prudentissimus, iuris auctor hoc statuit, ut quicquid aqua lãbendo abstulerit. id possessor amittat.

AVDENTER, pro temerè, impudenter. Vlpianus. l. prima §. quinto. D. si pars hæred. pet. Non audenter itaque dicitur, ubicunque meritò quis incertus est, &c.

AVDITORIVM, locus in quo iudices audiendæ co gnoscendæque controuersiæ caussa conueniunt. Paulus l.lecta.40.D. Si cert.petat. Lecta est in auditorio Aemilij Papiniani præfecti prætorio, Iurisconsulti, cautio huiusmodi. Vlpia. l. minor, 18.D.de minoribus. Princeps perrarò solet permittere induci in auditorium suum eum, qui per infirmitatem ætatis captum se dicat. Item, Post speciem in auditorio eorum finitam. Item, Permiserunt in auditorio suo examinari. Sic apud eũdem in l. mulier, 22.D.ad S.C.Trebell.apud Paulum l.contra, 54.D.de rei iudic.

AVERSIONE, uel per auersionem emere, locutio est a Iurisconsultis usurpari solita, quum res multæ simul, atque aceruatim uno precio uenduntur. multas autem intelligo, siue illę plurium sint generum, siue unius: sed numero, aut pondere, aut mensura diuidantur. Asconius hac in re uocem SEMEL usurpat, Sectores, inquit, spem lucri sui secuti, bona condemnatorum semel auctionabantur: ac postea singulas quasque res populo uendi tabant. Putoque non ab Auertendo deductum uocabulum, sed ab Auerrendo: quasi quum omnia simul uno tempore tanquam per euerriculum auerruntur. unde Vniuersa dicuntur propriè, quę unum in locum sunt conuersa. Exemplum eiusmodi emptionis perspicuum est in auctionibus de quibus diximus: quum res non singulatim & ordine diuenduntur: sed uniuersæ uno precio simul atque aceruatim auferuntur. Vlpiaus .l. 4.§.1.D.de peric. & comm. Si auersione uinum uenit, custodia tantum præstanda est. Et §.seq. Vino autem per auersionem uendito, finis custodiæ est auehendi tempus: id est non ad mensuram: ut ipse idem locutus est in l.1.§.1. eod. tit. Modest. l.62.§.2.D.de cont.empt. Res in auersione empta si non dolo uenditoris factum sit, ad periculũ emptoris pertinebit. Vlpian.l.1.§.7. De exercit. act. Exercitorem eum dicimus, ad quem obuentiones & reditus omnes perueniunt, siue is dominus nauis sit, siue a domino nauem per auersionem conduxit. id est non in certam partem, ut certum onerum numerum imponeret: sed uniuersè. quod apertissimè Paulus docet in l.ult. in fin. D. De leg.Rho. Si conduxisti nauẽ amphorarũ duo millium, & ibi amphoras portasti, pro duobus millibus amphorarum preciũ debes. Paulus, Imò si auersione nauis conducta est, pro duobus millibus debetur merces: si pro numero impositarum amphorarum merces constituta est, contrà se habet. nam pro tot amphoris precium debes, quot portasti. Perspicuè Paulus eum qui per auersionem conducit, ei qui ad certum onerum numerum conducit, opposuit. Florentinus in l.36.D. locat. Opus quod auersione locatum est, donec approbetur, conductoris periculo est (sic puto legendum, non PERICVLVM,) quod uerò ita conductum sit, ut in pedes mensurasq; præstetur, eatenus conductoris periculo est, quatenus admensum non sit. Hæc quum ita sint, haud scio an ADVERSIONE potius, quàm AVERSIONE legendũ sit, quomodo in Florentinis libris ubiq; legitur, & AFVISSE pro Adfuisse, aut Abfuisse. nam & Fab. lib.XII. ueterum plerosq; Auersa pro Abuersa dixisse testatur: & quamuis quæ ad nos aduerrimus, ab alio auerramus, ut non magni interesse uideaẽ: emptor tamen & conductor aduersione rem accipere dicentur, non auersione. ut non incommodè dici posse uideatur, quum de uenditore aut locatore loquimur, Auersione: quum de emptore & conductore, Aduersione scribendum, & pronunciandum esse.

AVERSIONE uendere, Pomponius Confusè uendere dixit in l.36.D.de Aedil.edict.

AVERTERE, interuertere, surripere. Vlpian.l.3.D. de crim.stel. Sed & si quis merces supposuerit, uel obligatas auerterit, uel si corruperit, æquè stellionatus reus erit. Idem l.1.§.7.D. Si is qui test. lib. Sed & in omnibus quæ interfuit hæredis non esse auersa, locum habet hæc actio. Idem l. 7. §. 2. D.de trib.act. Sed etsi mercem perire passus est, aut eam auertit, aut uilioris data opera distraxit, &c. Hinc

AVERSIONIS actio: de qua uide Actio oneris auersi.

AVOCARE alicui, pro ab aliquo. Vlpianus l. 36. D. de nox. act. Nec oberit quòd Seruiana potest ei homo auocari.

AVREVS centum continet sestertios, ut ex his Dionis uerbis intelligitur ex libro LV. quæ sic conuertimus: Quum Augusti domus in palatio conflagrasset, multiq; multa illi conferrent, nihil accepit, nisi tantum a populis aureum, a priuatis uerò drachmam. Aureum enim ego quoque numum qui drachmas uigintiquinque ualet, more nostro appello. Et Græcorum quidam quorum libros, quòd Attico dicendi genere scripti sunt, legimus, sic ipsum uocarunt. Hæc Dio. Quum igitur drachma denario Romano apertissimè a Plutarcho in Camilli uita æstimetur, apparet Dionem aureum pro centũ sestertijs usurpasse: quũ scilicet in uigintiquinque denarijs tot sint sestertij. quod ex Taciti & Tranquilli duobus collatis inter se locis facilè intellectu est. Nam quod hic Othonem scribit excubanti cohorti diuidere solitum, quoties cœna principẽ acciperet, uiritim unum aureum: Tacitus idem commemorans centenos sestertios nominat. Quæ quum ita sint, crederem equidem locum illum apud Imp. §. 3. De success. lib. qui & me & alios complures exercuit, leui commutatione sic sanari posse, ut hæ duæ uoces CENTVM & MILLE locum inter se commutarent: id est altera in alterius locum succederet. Nam si hoc modo legatur ut mox subijciam, omnia quadrabunt: Siquidem libertus & liberta minores centenarijs sint, id est minus mille aureis habeant substantiam (sic enim legis Papiæ summam interpretati sumus, ut pro centum sestertijs unus aureus computetur nullum locum habeat patronus, &c. Quum enim centum sestertij aureum efficiant; centum quoque sestertiorum millia, mille aureos conficiant necesse est. Atque huic errato simile aliud est in l. 1. Si ager uectig. in uocibus Tandiu, & Quandiu: quod tamen Haloander emendauit. Hoc prætere a probatur ex eo quod scribit Vlpi. in l. 1. §. 5. D. de uar. & extraord. licitum aduocatorum honorarium pro singulis causis usque ad centum aureos fuisse. Nam Corn. Tacitus lib. XI. scribens de Claud. Cæsare, qui pecunijs pro aduocationibus capiendis modum imposuit, ait eum statuisse modum usque ad dena sestertium, quæ egressi repetundarum tenerentur. Sic enim legẽ in secundo casu, ut subaudiatur millia: sicut in omnibus antiquis auctoribus. Quapropter quum audimus libertum, qui patronum sine uenia in ius uocarit, quinquaginta aureis multari, l. 15. & l. 24. & l. 25. D. de in ius uoc. perinde accipiendum est ac si dictum esset, H-S. quinque millibus. ut quum is qui edictũ corruperit quingentis aureis multari dicitur apud Vlp. l. 7. D. de iurisdict. continuò intelligimus H-S quinquaginta millia: quæ sanè summa permagna est: continet enim scutatos Gallicanæ pecuniæ mille ducentos quinquaginta. ut mihi Haloandri lectio probabilior esse uideatur, qui non QVINGENTORVM, sed QVINQVAGINTA posuit. præsertim quum huius quoque uarietatis nos optimus Accursius admoneat. Quinquaginta enim, scutatos Gallicos centenos uicenos qui nos efficiunt. Huc accedit, quòd idem Vlpian. eadem in lege scribit, eos qui inopia laborant, corporalem pœnã subire: Hermogenianus autem in l. 10. D. de accusat. eos esse pauperes constituit, qui minus quinquaginta in bonis habent. Verùm ut ad rem redeamus: quum scribit Caius in l. 25. D. de S. C. Silaniano, præmium accusatori seruorum constitutum esse in singulos seruos quinos aureos, & qui manumissi erunt denos: similiter intelligendum est, illi quidem, quingentos sestertios, id est scutatos duodecim & semissem: huic uerò mille, id est scutatos uicenos quinos & apud Venuleium in l. 6. §. 2. De repetund. sancitum esse, ne magistratus plus doni muneris in anno acciperent, quàm quod sit aureorum centum: sic accipiendum est, ac si scriptum esset, H-S decem milliũ: id est scutatorũ ducentorũ quinquaginta.

AVRICHALCVM, inquit, Sex. Pompeius, quidam putant compositum ex ære & auro: siue quòd colorem habebat aureum. Orichalcum sane dicitur, quòd in montuosis locis inuenitur. mons etenim Græce ὄρος appellatur. Marcianus l. 45. D. de cont. empt. Quemadmodum si uas aurichalcum pro auro uendidisset ignorans, tenetur ut aurum quod uendidit præstet. Seruius Aeneid. XII. Apud Maiores orichalcum preciosius metallis omnibus fuit. namque sic Lucretius dicit, cũ primùm homines syluas incẽdissent, nulla rum adhuc rerum periti, terra casu fertilis omnium ex incendij calore desudauit metalla, inter quæ Orichalcum præciosius uisum est, quòd & splendorem auri & æris duritiem possideret. Nam primùm de auro securis facta displicuit causa mollitiei, simili ratione & argenti contemptus est usus, mox orichalcum placuit donec ueniretur ad ferrum: unde etiam secula ita dicuntur fuisse diuisa. Orichalcum autem fuisse preciosum, etiã Plaut. docet, qui ait in Milite glorioso, Ego istos mores orichalco contra comparem.

AVRVM coronarium quid sit, docet Seruius in illum Aeneid. VIII. locum, Ipse sedens niueo candenti limine Phœbi, Dona recognoscit populorum, aptatq; superbis, Postibus. Aurum, inquit, coronarium dicit: quod hodieq; a uictis gentibus datur. Imponebant autem hoc Imperatores propter concessam uitam. ideo dixit DONA. nam si hoc non esset, spolia diceret. Hæc Seruius. Cic. in Pisonem, Mitto aurum coronarium, quod lex & decerni & accipi uetat. nisi decreto triumpho. Et in Rullum, Quod ad quemque peruenerit ex præda, ex manubijs, ex auro coronario. Patet autem

tem ex Cod. Theodos. lib. XII. tit. XIII. postremis temporibus moris fuisse, ut ex uniuersis imperij curijs, & satrapijs, uel sponte, uel indulgentiarum lætitia, uel ob res prosperè gestas aurum coronarium Imperatori mitteretur.

AVTHENTICAE tabulæ: primariæ, unde tanquam ex fonte exempla desumpta sunt. Vlpian. l. 4. in fin. D. fam. ercisc. Hæredem enim exemplum debere dare: tabulas uerò authenticas ipsum retinere, aut in æde deponere. Idem l. 8. Plerunq; enim authenticæ rationes sunt necessariæ actori ad instruenda ea, &c. Sic in l. ult. D. Test. quemad aper. exemplum testamenti ab authentico distinguitur. Imp. l. 3. C. de diuers. rescript. Sancimus ut authentica ipsa atque originalia rescripta, non exempla eorum insinuentur.

AVTOMATA, αὐτόματα, opera quæ per se ipsa mouentur: ut horologia. Hinc fictum ab Vlpian. uerbū Automataria, in l. 41. §. 7. De legat. & fid. lib. 30. Sed automataria, inquit, aut si qui canthari, per quos aquæ saliunt, poterunt legari.

AYTOΦYEΣ, natiuum, non aduentitium, aut artificiosum. Vlpian. l. 70. D. de legat. & fid. lib. 32. Si cui lana legetur, id legatum uidetur, quod tinctum non est, sed αὐτόφυες. siue autem facta est, siue infecta: lanæ appellatione continetur.

AVVNCVLVS, matris meæ frater. traxit appellationem ab eo, quòd æquè tertius a me, ut auus est: sed non eiusdem iuris. ideoque uocabuli facta diminutio est. siue auunculus appellatur, quòd aui locum obtineat, & proximitate tueatur sororis filium. Ex Sext. Pompeio.

AVVNCVLVS est matris frater; ait Paulus in l. 10. §. 7. D. de gradibus.

AVVNCVLVS magnus est auiæ frater: ait Paul. l. 10. §. 8. Digest. de grad. & adfin.

AVVNCVLVS maior, is est (ait Paulus) proauiæ frater, patris uel matris auunculus magnus l. 10. §. 9. D. de gradib.

AVVNCVLVS maximus est (ait Paulus) abauiæ frater, patris uel matris auunculus maior l. 10. §. 10. D. de gradibus.

AZO, Iurisconsultus, Bononiæ, ubi primum interpretari publicè ius ciuile cœpit, natus: cùm propter æmulorum inuidiā ad Montispessulani scholam inde profectus esset, ibiq; aliquandiu magna cum laude docuisset, tandem in patriam reuocatus, magnam & docendo & scribēdo nomini suo gloriam famamque conciliauit. Scripsit Codicis summam, quæ totius iuris ciuilis epitomam quandam complectitur. item magnos apparatus super Digesto ueteri. Obijt ibidem anno a Christo nato M. CC.

DE LITERA B.

BABYLONICORVM quæ equis insterni solent, meminit Vlpia. l. 25. §. 1. D. de aur. arg. Plinius autem de ijs loquens libro octauo capit. 48. Colores, inquit, diuersos picturæ intexere, Babylon maximè celebrauit, & nomen imposuit. Et de pellibus Babylonicis Marcianus in l. ult. D. de publica.

BACCHARI circa fana seruum Vlpianus dixit, pro furere, quasi Bacchi numine afflatum, in l. 1. §. idem Viuianus, D. de ædi. ed. παρὰ τὸ βακχεῖν quòd in Bacchanalibus clamores ab ebrijs tollebantur, quasi Bacchi spiritu afflatis. Cicer. de clar. orat. Quòd eos quorum altior oratio, actioque esset ardentior, furere & bacchari arbitraretur. Vlpia. Quamuis aliquando quis circa fana bacchatus fit, & responsa reddiderit, tamen si nunc hoc non faciat, nullum uitium esse. cæterùm si nihilominus permaneret in eo uitio, & circa fana bacchari soleret, & quasi demens responsa daret, &c.

BALANVS, βάλανος, palmarum fructus, qui dactylus dicitur. nam hic populari sermone a nobis Balanus dicitur, ait Plin. lib. 13. cap. 4. Vlp. l. 55. §. 4. D. de legat. & fid. lib. 32. & l. 167. D. de uerb. sig. Idem & de nucleis oliuarum, sed & de balanis est, uel si qui alij nuclei.

BALDVS, Iurisconsultus, patre nobili, & medico, Perusij natus, Bartholi auditor fuit. ingenio acri & prompto præditus, iuris disciplinam sic auide arripuit, ut anno ætatis XVII. publice de ea disputare cœperit. post etiam Bononiam, ubi Bartholus docebat, ad ius interpretandum euocatus, magnam sibi gloriam & docendo & scribendo conciliauit. memorabile est quod quidam tradūt, tantam aliquando inter utrunq; altercationem publice exortam esse, propter uarietatem lectionis. §. ult. l. si creditor, D. de distract. pig. ut Pisas communi consilio miserint, qui exemplar librorum qui nunc Florentini nominantur, inspicerent: utrum nullam uenditionem, ut Bartholus: an ullam, ut Baldus contendebat, scriptum haberent. Inuitatus post Baldus Papiam a Ioanne Galea Mediolani duce, ut ius ciuile profiteretur: post magnos in ea disciplina illustranda labores susceptos, ibi relictis duobus filijs sua arte eruditis, anno M. CCCC. decessit.

BALNEVM ueteres dixerunt siue Balineum. nihil enim differt publicum a priuatis, in publicis aūt fœminini generis, & quidem numero semper plurali, frequenter balneas & balineas: nec immeritò. nam parsimoniæ caussa uno igni duplex balneum calefaciebant, pariete interiecto, ut pudor uiris mulieribusque cōstaret. Charisius lib. 1. Sic Varro li. De lingua VIII. bina esse dixit cōiuncta

ædificia, lauandi caussa: unum ubi uiri, alterum ubi mulieres lauarentur.

BALINAVM & Balineæ sic differunt, quòd illud priuatum, hæ publicæ. Varro De lingua VIII. Item reprehendunt analogias, quòd dicantur multitudinis nomine publicæ balineæ, nô balinea: contra quod priuati dicunt unum balineum, quòd plura, balineas dicant. quibus responderi potest, nô esse reprehendenda: quòd ita in usum uenerunt. Itaque uideo usurpari Balineum in l. si cuius, 13. in fi. D. de usufr. l. ult. §. 1. D. de auro & arg. Balineas autem in l. patronus, 35. §. 3. & l. prædijs, 91. §. 4. D. de legat. libro 3.

BALLISTRARII, Græco more pro Ballistarij apud Paternum in l. ult. D. de iur. im. pro ballistarum artificibus.

BALNEARE argentum dicitur, quo qui in balneo lauabant, utebantur. Scæuola in l. ult. §. 1. D. de auro & arg. Semproniæ dominæ meæ hoc amplius argentum balneare. quæsitum est, an etiam id argentum, quo diebus festis in balineo uti consueuit, legato cedat.

BALNEARII fures dicebâtur, qui uestes eorum qui in balneis lauabant, furabantur. Hinc tit. de furib. balnearijs lib. Pād. 47. Catullus, O furum optimè balneariorum. de horum pœna multa præclarè Aristot. Problem. cap. 29.

BALNEATOR, balnearum præfectus, aut qui balneas exercet. Vlp. l. 1. D. deposit. Si uestimenta seruanda balneatori data perierint. Et in l. 1. C. de monopol. & in l. item pictoris, 17. D. de instruct. uel instit. Hinc

BALNEARIVM & balneatorium instrumentū apud Marcianum in d. l. item pictoris, pro eo quod ad balnearum usum pertinet: Instrumento balneatorio legato, inquit, dictum est balneatorem sic instrumento contineri balneario, quomodo instrumento fundi saltuarium, cum balneæ sine balneatoribus usum suum præbere non possint.

BARBARICARII dicuntur in postremis Codicis libris, qui auro, argento, ærecassidas & bucculas tegebant. uti patet ex l. 1. C. de fabricæ. l. 7. C. de palatin. sacr. l. 1. C. de excusat. artif. fortasse, quòd mos quidam barbaricus placuit, quē imitati sunt.

BARTHOLOMAEVS Salicetus, Iurisconsultus, Bononiæ natus, Patauij primum, dein Bononiæ ius ciuile publicè interpretatus est, circiter annum M. CCCCLXXX. multisque libris de ea disciplina scriptis, senio confectus uita excessit.

BARTHOLVS, Iurisconsultus, in urbe Saxoferrato natus anno a Christo nato M. CCCIX. iuris ciuilis studio sese Perusij annum agēs ætatis XIIII. adiunxit; in quo tantos progressus fecit, ut postea annum agens XX. Bononiæ publicè de iure responderit, & anno insequenti doctor ibidem creatus sit. Pòst assessor caussarum criminalium factus est: quo in munere iuris imperitia lapsus, iniuria quendam furti accusatum damnasse furcæ traditur, magnam propterea in hominum offensionem incurrisse. propter quam secessisse dicitur, & priuatim sua studia magno eo natu repetisse. itaque annum agens XXV. Pisas post aliquanto Perusium ad ius interpretandum euocatus, magna in hominum admiratione ac laude uixit. Commentarios in omnes Iuris ciuilis libros conscripsit: tantoque in omne literarum genus ardore animi fuisse fertur, ut etiam senex Hebræorum linguā, & Mathematica didicerit. cuius rei documento esse potest is liber quem Tyberiadis nomine inscripsit. Charus etiā Imperatori Carolo IIII. propter ingenij doctrinæque præstantiam fuisse: ab eoque is Doctorum iuris ordo plurimis ornamentis decoratus esse traditur. Obijt Perusij, annum agens ætatis XLVI, an. a Christo nato M. CCCLV.

BASILICA. βασιλικὴ. propriè Regia dicitur: sed & regiarum similitudine, quæ loca ampla & spacio sa erant, Basilicæ nominata sunt: quibus Romanum forum ornatum fuisse, nemo ignorat. Loca igitur ampla & publicis usibus accommodata, Basilicæ nominantur in l. inter stipulantem, 83. §. sacrum. & l. continuus, 137. §. cum quis D. de uerb. oblig. Itaque iudicia in ijs exerceri solita, patet ex illo Fab. lib. XII: Trachali oratoris uocem, cùm in Basilica Iulia diceret, auditam laudatamq; fuisse ex quatuor tribunalibus. item ex illo Pli. in Epist. Descenderam in basilicam Iuliā, auditurus quibus proxima comperendinatione respōdere debebam. In ijsdem tabernas uenalitiarios habuisse patet ex l. 32. §. 3. D. de auro arg. ubi mentio fit de argento quod testatrix negociatrix uenale in basilica propositum habebat. Similiter in Curia librorum tabernas fuisse, Asconius in Milonianæ argumento testatur.

BASTAGA, corruptum ex βάσταγμα: ferculum portandis rebus fiscalibus accommodatum: uti patet ex l. 3. De cohortalibus. lib. Cod. XII. unde dicti Bastagarij. l. 4. & 8. C. de muri leg.

BEATVS, inquit Varro libro 4. is qui multa bona possidet: & is Opulentus, ab ope: cui ex optimæ. Hinc Vlpia. Bona dicta scribit, quòd beent, hoc est beatos faciant: quod Beare sit prodesse. l. 49. De uerb. signif.

BEΛOΣ. Eo nomine, inquit Caius, uulgò quidem id significatur, quod ab arcu mittitur: sed non minus omne significatur, quod mittitur manu, ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι admonet nos Xenophon: nam ita scribit, καὶ τὰ βέλη ὁμοῦ ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι. Et tela simul ferebātur, hastæ, sagittæ fundæ, tū plurimi lami lapides. Hæc in l. si caluitur, 233. D. de uerb. signif.

BENEFICIVM in iurę ciuili pro priuilegio ferè dicimus: hoc est, pro iure præcipuo quod certæ alicui psonæ, uel ætati, uel sexui, uel cōditioni ppriè attributum

attributum est. Personæ, ut in l. 3. D. de constit. princ. Beneficium imperatoris, quod a diuina scilicet eius Indulgentia proficiscitur, quàm plenissimè interpretari debemus. Aetati, ut beneficium restitutionis in integrum, quod minoribus annis xxv. conceditur. Sexui, ut beneficium S.C. Velleiani, quod mulierib. quæ pro aliis intercesserint, datur. Certæ conditioni, ut beneficium epistolæ D. Adriani, quod fideiussorib. datur, ut si unus in solidum conueniatur, de sua uirili parte excipiat. l. inter, 26. & l. seq. D. de fideiuss. Item Beneficiũ, ne qui pluris quam facere possint, damnentur. de quibus cognosce ex l. sunt qui, 16. & multis seq. D. de re iudic. Item, Beneficium cessionis, ut iis qui magno ære alieno oppressi, soluendo non fuerint, bonis apud magistratum cedere liceat. l. 1. C. qui bon. ced. poss.

Beneficium, largitio aliqua ex ærario, quæ ciuibus R. duntaxat, quorum egregia opera in bello extitisset, commendatione Imperatoris, Tribunive sui deferebatur. Cic. pro Archia, Testamentũ sæpe fecit nostris legibus, & adiit hæreditates ciuium R. & in beneficiis ad ærarium delatus est a L. Lucullo Prætore, & Consule. Vegetius lib. 11. Beneficiarii ab eo appellati, quòd promouentur beneficio Tribunorum. De his beneficiis locum Ciceronis interpretor lib. Ep. v. ep. xx. Quod scribis de beneficiis, scito a me & Tribunos mil. & præfectos, & contubernales duntaxat meos delatos esse. in quo quidem ratio me fefellit. liberum enim mihi tempus ad eos deferendos existimabã dari: postea certior factus sum, triginta dieb. deferri necesse esse, quibus rationes retulissem.

Beneficio alicuius, pro opera alicuius. Vlpianus l. ex damni, 40. §. 1. D. de damn. inf. Consequens est dicere detrimentum hoc, quod beneficio eius contingit, sarcire eum debere. id est, culpa eius. Idem l. cõmuni, 7. §. 8. Com. diuid. Quia hæc pars beneficio alterius uenditori accessit. Idem l. inter omnes, 46. D. de furt. Competit enim actio non ideò quia nunc abest, sed quia unquam beneficio furis abfuerit.

Beneficiarii dicebantur milites, qui uacabant muneris beneficio: econtrariò munifices uocabantur, qui non uacabant, sed munus Reip. faciebant. Festus libro 11.

Beryllus, cuius mentio fit in l. ult. D. de public. lapillus est in India originem habens, qui in sexangulas formas atteritur, ut hebetem coloris lenitatem angulorum repercussu excitet ad uigorẽ: inquit Solinus. Idemq; Plinius lib. 37. cap. 5.

Bestias plerunque Iurisconsulti quæ feræ naturę sunt, appellant. Caius l. 2. §. 1. D. ad leg. Aquil. longè magis bestiæ in pecudum numero non sunt: ueluti ursi, leones, pantheræ. Vlpian. l. 1. §. 4. D. Si quadrup. In bestiis quoque propter naturalem feritatem hæc actio locum non habet. & ideo si ursus fugit, & sic nocuit, non potest quondam dominus conueniri. Idem in l. 1. §. bestias, D. de postul. Bestias, inquit, accipere debemus, ex feritate magis, quàm ex animalis genere. Itaque Vlpianus cap. Inst. xix. bestias a quadrupedibus quæ collo dorsove domantur, separat: & ait Camelos & Elephantos esse ex rebus nec mãcipi: quia bestiarum numero sunt. Vide Feræ:

Bibliothecae, inquit Festus, & apud Græcos, & apud nos, tam librorum magnus per se numerus, quàm locus ipse in quo libri collocati sunt, appellantur. Hæc ille lib. 111. Nerua autem in l. Librorum, 52. §. sed si, De legat. lib. tertio, tria bibliothecæ nomine significari ait: locum, armariũ, libros. ubi traditur bibliothecæ legato locũ quidem non deberi, armarium uerò ita deberi, si testatorem ita sensisse appareat, aut nisi domui affixum aut annexum sit: libros uerò sine dubio contineri.

Bis eadem de re ne sit actio. Hoc, inquit Fabius, in iure obscuro est. solet enim illud quæri quo referatur hoc bis i ad actorem, an ad actionem: lib. 7. cap. 6.

Bispellio, idem, opinor, qui uersipellis, id est ueterator, planus, πολύτροπος. Marcell. l. 72. §. 4. D. de solutionibus, Num ergo & si bispellionem, aut alias turpem dederit hominem, idem sit? Vlpianus l. 31. D. de euict. Si ita quis stipulanti spondeat, sanum esse, furem non esse, bispellionem nõ esse, & cetera, inutilis stipulatio quibusdam uidetur. ubi tamen vespellionem errore in Florentinis libris peruulgato legitur. Item ut apud Metianum in l. 7. D. ad S.C. Trebell. Quid enim si morbo adplicitus, Alexandriam iussus fuit adire? uel nomen Vispellionis testatoris ferre? bispellionis enim legendum utrobique arbitramur. quo nomine hominem duarum pellium significari constat. Eius autem appellationis origo in Arcadarum fabula posita est, quam Pli. lib. 8. cap. 28. exponit: Ij certos homines stagnum quoddam transmissos in lupos transfigurari tradunt, & post annos nouem eo in habitu confectos, idem stagnum remeantes, pristinum habitum recipere. unde Versipelles dicti. & apud Fabium, Eandem recipere uestem. Ad hanc fabulã allusit sine dubio Persius Sat. 5. his uersibus.

Sin tu quum fueris nostræ paulo ante farinæ,
Pelliculam ueterem retines, & fronte politus,
Astutam uapido seruas sub pectore uulpem:
Quæ dederas suprà repeto, funemq; reduco.

Bispellionem igitur seruum eũdem dici puto, qui & Versipellis: id est perfidiosum, fallacem, fraudulentum. Alij tamen vespillonem, alij vespertilionem: alio etiam alij modo legendum putant. quorum omnium coniecturis, si Bispellio legeretur, scripturam Florentini codicis anteponeremus. Nam quod quidem ad Vespillionis nomen attinet, cum & Libitinarios, & Vespillones, & Pollinctores, liberos homines fuisse cõstet,

ſtet, aut certè ſeruos publicos: difficile eſt eorum ſequi ſententiā, qui in iſtis omnibus Pandectarum locis uocem illam reponendam exiſtimarunt.

BESTIARII, qui ludis publicis cum beſtiis depugnabant. Cicero pro Seſtio, Sed habet defenſiones duas: primum, Do, inquit, beſtiarios: lex eſt ſcripta de gladiatoribus feſtiue. Item, Præclara Aedilitas, unus leo, ducenti beſtiarii. uide AD BESTIAS.

BISSEXTUS, dies qui quarto quoque anno intercalatur: inde ficto nomine, quia duobus diebus continuis bis dicimus Sexto Kal. Mart. duos uidelicet dies pro uno computantes. qua de cauſſa Celſus in l. cum biſſextus, 98. D. de uerb. ſign. ſcribit, nihil referre utrum priore, an poſteriore die quis natus ſit: quoniam illud biduum pro uno die habetur. quod Vlpianus confirmat in l. 3. §. minorem, D. de minoribus. Vide Macrob. lib. Saturn. I. cap. XIIII.

BOETHI in l. ult. De tabular. lib. Cod. x. Βοηθοὶ, alibi Adiutores appellantur, qui officialibus uel morbo, uel negociorum magnitudine impeditis addi ti laborem illorum ſubleuabant. l. 3. C. de diuerſ. offic. l. 10. C. de numerar.

BOMBYCINA ueſtimenta quorum meminit Vlpia. l. 23. §. 1. D. de aur. arg. leg. ex bombycib. uermiculis dicuntur: qui, ut Plin. lib. 11. cap. 22. ſcribit, telas aranearum more texunt, ad ueſtem luxumq́; fœminarum, quæ Bombycina appellantur.

BONA in iure ciuili generaliter appellantur ea omnia, quorum inter homines commercium eſt: ſiue corporalia, ſiue incorporalia ſint: ſiue mobilia, ſiue immobilia. l. uxori, 37. D. de uſu & uſufr. leg. ubi Paulus ait, uſufructu bonorum legato & prædia, & mancipia, & ſupellectilem, & uerò etiam kalendarium contineri.

BONA uerò ſic diuiduntur, ut alia naturaliter ſic appellentur, alia ciuiliter. l. bonorum, 49. Digeſt. de uerb. ſigni. Naturaliter bona dicuntur, quæ reuera & effectu bona ſunt: quia (ut Vlpianus ait) beāt, id eſt beatos efficiunt, unde Beati dicti, qui (ut Varro libro De lingua III. teſtatur) multa bona poſsident. unde Plautus in Pœnul. Bonam ego quàm beatam primò dici mauolo. In hanc ſententiam illa ſunt in l. ſubſignatum, 39. De uerb. ſign. bona intelliguntur cuiuſque, quæ deducto ære alieno ſuperſunt. & l. non poſſunt, 11. D. de iur. fiſc. id bonorum cuiuſque eſſe intelligitur, quod æri alieno ſupereſt. Ciuiliter bona dicuntur, quæ cum reuera bona non ſint, loquendi tamen conſuetudine ſic appellantur: tantum, quòd ius patrisfa. uniuerſum contineant. Itaque ſucceſsio in ius uniuerſum alicuius quamuis damnoſa ſit, bonorum tamen poſſeſsio appellatur. l. 3. D. de bon. po. l. nam quod, 14. cum l. ſeq. D. ad Trebel. Hinc Africanus in l. bonorum, 208. D. de uerb. ſignif. Bonorum, inquit, appellatio, ſicut hæreditatis, uniuerſitatem quandam ac ius ſucceſsionis, & non ſingulares res demonſtrat. Opinor, quia ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον res æſtimantur ac denominantur.

BONA fides propriè dicitur, quum quod promiſſum eſt, præſtatur. nam is cui quid promittitur, promittentis fidem ſequitur: quam ſi promiſſor liberat, bona: ſin minus, mala nominatur. Plautus Moſtellaria,

TR. De uicino hoc proximo
Tuus emit ædes filius. TE. bona fide?
TR. Siquidem es argentum redditurus, tū bona:
Si redditurus non es, non emit bona.

Sueton. in Auguſto, Eidem populo promiſſum quidem congiarium repoſcenti, bonæ fidei ſe eſſe reſpondit. Hinc Vlpianus in l. ex empto, II. D. de act. empt. præclarè ſcribit, nihil magis bonæ fidei congruere, quàm id præſtari, quod inter cōtrahentes actum eſt. & l. cum uenderem, 21. D. locat. Bona fides exigit, ut id quod conuenit, fiat. l. 2. in fin. D. de admin. rer. ad ciuit. l. 13. D. commun. præd.

BONA fide plerunque id fieri dicitur, quod ſincerè, candidè, ſimpliciter & apertè fit: cui contrarium eſt Dolo malo, fucate, aſtute, artificioſe, ut apud Proculum l. 68. D. de cont. empt. Exiſtimo te in exigendo non ſolum bonam fidem, ſed etiam diligentiam præſtare debere: id eſt, non ſolum ut à te dolus malus abſit, ſed etiam ut culpa. item in l. 3. in fi. D. pro ſoc. & l. 56. de regu. iur. l. 2. De ſeparat. Hinc

BONA fide poſsidere dicitur, qui ignorat rem alienam eſſe. l. 3. D. ad leg. Fla. de plagiar. & l. 22. §. petitam, D. de pet. hære. Itaque bonæ fidei poſſeſſor quis eſſe deſinit, ex quo cognouit rem alienam eſſe. l. 48. D. de acq. rer. dom. qua de cauſſa poſſeſſores omnes poſt litem conteſtatam malæ fidei eſſe intelliguntur. l. 28. §. etiam, D. de petit. hæred. l. 45. De rer. uendic.

BONA fides, pro æquo & bono. Caius l. 5. D. de oblig. & act. Palàm eſt inter eos naſci ex contractu actiones mandati, quibus inuicem experiri poſſent de eo, quod alterum alteri ex bona fide præſtari oportet. Tryphon. l. 31. D. de poſ. Bona fides quæ in contractibus exigitur, æquitatem ſummam deſiderat.

BONA caduca in iure dicuntur, quæ deficiente eo cui iure ciuili debebantur, in alium ceciderunt. uelnti cum lex ei dotem adimit, qui contra eius interdictum uxorē in prouincia ſua ducit, eamq́; fiſco attribuit: caduca Dos dicitur a Paulo l. ſi quis, 38. D. de ritu nupt. quemadmodum caduca glans in lege XII. dicebatur, quæ deficiente eo qui legat, ex arbore decidit. l. ſylua, 30. De uerbor. ſignific. Hinc ille Craſsi iocus in I. lib. De Orat. III. Noſtra eſt inquam omnis iſta prudentiæ doctrinæque poſſeſsio, in quam homines quaſi caducam atque uacuam, abundantes ocio, nobis occupatis inuolauerunt. Hine ille alter Ciceronis in C. Antonium Philipp. x.

Quem

Quem nisi in uia caducæ hæreditates retardassent, uolasse eum, nô iter fecisse diceres. Caducas hæreditates facete dixit, pro iacentes, quę ipsi absenti relictæ necdum ab eo aditæ atque acquisitæ fuerant: Facetè, inquam, ita locutus est, non uerè aut propriè. nam Caducum, auctore Vlp. propriè dicitur, quod quis sibi testamento relictum, ita ut iure ciuili capere posiit, aliqua ex caussa non ceperit, quasi ab eo ceciderit: ueluti si legatarius post mortem testatoris ante tabulas apertas decesserit. Hęc ille cap. Inst. xvij. Iustinianus autem in l. 1. C. de cadu. toll. tribus modis ea quæ testamento relicta sunt, deficere demonstrat: si quid PRO NON SCRIPTO habeatur, si IN CAVSA CADVCI, aut si quid CADVCVM sit. Pro non scripto ducitur, quod ab initio defecit, ut cum mortuo legatum hæreditasve defertur: In caussa caduci est, quod post testamentum ante testatoris mortem deficit: ueluti si legatarius testatore uiuo moriatur: Caducum est, quod mortuo testatore ante tabulas apertas deficit, ueluti si tum legatarius moriatur. Atque hæc quidem subtiliter a Iurisconsultis ita disputantur: cum alioqui Caduca omnia dicantur, quæ illis excidunt quibus inre ciuili debebantur. ueluti eum lex Pappia Poppæa iubet, ut quæ ad orbos ex testamentis perueniunt, eorum pars decima fisco attribueretur, pars illa caduca dicitur. unde illud Iuue. de uxore quæ marito liberos ex adulterio pariebat:

Iura parentis habes propter me, scriberis hæres,
Legatum omne capis, necnon & dulce caducum.

BONA castrensia, uide Peculium.

BONA gratia dissolui matrimonium: formula iuris antiqui: ut ex Nouella XXII. intelligitur: in qua Iustinianus Græcè scribens, eam formulam Latinis uerbis usurpauit: διαλύονται δὲ ἐν ζωῇ συμβαλόντων γάμοι, οἱ μὲν κατὰ πρόφασιν εὔλογον, οἱ δὲ καὶ Bona gratia, καλοῦνται. & Nouell. CXVII. κἂν εἰ Bona gratia, διαλυθῆναι συμβαίνῃ τὸν γάμον. Dicebatur autem, cùm alter ab altero non propter ullam culpam, animarumve offensionem, sed uel sua sponte, uel legitima aliqua de caussa discedebat. ut Vlpiani uerba ostendunt l. cum hic status, 32. §. si diuortium. D. de donat. int. uir. Plerique enim cum bona gratia discedunt: plerique cum ira sui animi & offensa. & l. 6. D. de diuort. ubi exemplum huius diuortii profertur, in eo qui captus ab hostibus quinquennium fuerat. item in l. utri, 60. 61. 63. D. de donat. int. uirum. ubi nostri scribunt bona gratia dirimi matrimonium, ueluti si propter sacerdotium, sterilitatem, senectutem, ualetudinem, militiam, satis commode retineri matrimonium non potest.

BONA uacantia dicuntur, eadem quæ & caduca, nimirum quæ illius fuerunt, cuius hæres nullus est. l. 1. C. de bon. uacant. hæc autem olim quidem publicabantur: sicut Vlpian. cap. Institut. xviij. significat. nunc uerò confiscantur, & quadriennii tempus iis nunciandis præscribitur. l. intra quatuor, 10. D. de diuers. temp. & l. quamuis, 18. D. de usucap. Vacantia autem dici quæ & Caduca, patet ex l. ult. C. TH. De bon. uacant. & l. 2. cum aliis complur. tit. seq.

BONAE fidei actiones, uide Actiones bonæ fidei.

BONAE fidei emptor esse uidetur, inquit Modestinus, qui ignorauit eam rem alienam esse: aut putauit eum qui uendidit, ius uendendi habere: puta procuratorem aut tutorem esse. l. 109. D. de uerbor. sign.

BONI consulere, æqui boniq́ue facere. Fabius lib. 1. cap. 6. Sit'ne Consul a consulendo, an a iudicando: nam & hoc Consulere Veteres appellauerunt. unde adhuc remanet illud, Rogat, boni consulas: id est bonum indices. Vlp. l. 3. D. de decurion. Boni consulere debeat humanitatis sententiæ, nec decurionatum recipiat. Vlp. l. 12. §. 1. D. de iur. dot. Quia boni consulere mulier debet, quod fuit æstimatus.

BONI uiri arbitratu ueteres dicebant, cùm neutrius eorum quorum res agebatur, sed eius cuius nihil ea in re intererat, probatio erat. Cato de re rustica, Oleum cogi rectè, satisdato arbitratu L. Manlij. Si quid redemptoris opera domino damni datum erit, resoluito. id uiri boni arbitratu deducetur. Item, Oleam facito rectè arbitratu domini, aut custodis. Si quid redemptoris opera domino damni datum erit, uiri boni arbitratu deducetur. Item, Vinum uenditum dabitur in triduo proximo, uiri boni arbitratu degustato. hoc est, neutrius eorum quorum res agitur: sed eius cui mentiri bono non esset. Item, Si quid dominus, aut familia, aut pecus emptori damni dederit, uiri boni arbitratu resoluetur. Si quid emptor, aut pastores, aut pecus emptoris, domino damni dederit, boni uiri arbitratu resoluat. Paulus l. 24. D. locat. Si in lege locationis comprehensum sit, ut arbitratu domini opus approbetur, perinde habetur, ac si uiri boni arbitriū comprehensum fuisset. idemq́ue seruatur, si alterius cuiuslibet arbitrium comprehensum sit. nam fides bona exigit, ut arbitriū tale præstetur, quale uiro bono conuenit. Atque hoc est quod Catonem puto illis uerbis significasse Bono domino, cap. 14. Huic operi, inquit, precium ab domino bono, qui bene præbeat quæ opus sunt, & numos fide bona soluat. Item, Loco salubri, bono domino hæc quæ supra precia posita sunt pestilenti, ubi æstate fieri non potest, bono domino pars quarta precii accedat. Vlpianus l. 1. D. de legat. lib. 2. Placet in testamentis legatum in alterius arbitrium collatum pro uiri boni arbitrio accipi. Hoc est, pro eius arbitrio, cuius nihil interterit fallere.

BONITARIVS, uerbum est a Theophilo & similibus fictum: item ut eius contrarium Quiritarius.

rius. Duplex est, inqnit dominium: legitimum, quod iure Quiritium competit, & appellatur dominus iure Quiritario: naturale, quod in bonis est, nnde Bonitarius dominus dicitur. Caussam autem harum appellationum ex Vlpiani Institutionibus subiiciemus, In bonis tantum alicuius seruus est, uelut hoc modo, Si ciuis Romanus a eine Romano seruum emerit, isque traditus ei sit, neque tamen mancipatus ei neque in iure cessus, neque ab ipso anno possessus sit. nam quandiu horum quid fiat, is seruus in bonis quidē emptoris est: ex iure Quiritium autem, uenditoris est. uide, In bonis.

Bonorum emptio, modus fuit antiquus per uniuersitatem acquirendi, de quo differitur in Instit. sub tit. De success. sub. moris enim erat, ut in bonis debitoris uendendis, nnus bonorum emptor constitueretur, qui semel atque uno precio ea uniuersa coemeret. cuius moris uestigia extant in l. Aufidius, 29. D. qui ex caus. l. cum bona, 16. eod. tit. l. Imperatores, 60. D de pact. Ex quibus illud intelligitur, quod nunc complectar paucis. nam ille emptor aut unus erat ex creditoribus, aut extraneus. cum emisset, tum omnibus satisfaciebat in solidum, reliquum sibi habebat. quòd si diffidebat, ne paria facere posset, tum antequam emeret, cum creditoribus decidebat: itaq; ad emptionem accedebat.

Bonorum possessio est ius persequendi retinendíve patrimonii, siue rei quæ cuiusque cum moritur, fuerit. l. 3. D. de bon. poss. eaque in re hæreditati est similis, quòd utraque & commoda & incommoda complectitur: & quamuis bona sol uēdo non sint, tamen & hæreditas, & bonorum possessio dicitur, & utriusque una eademque uis & efficientia est. Discrepant autem in eo, quòd illa iuris ciuilis est, nec Prætoris auctoritatem in adeundo desiderat: hæc uerò tota prætoria est, in eiusque beneficio posita: eum prætor hæredem facere non posit, ut ait Imp. §. 2. eod. Est autem a prætore iuris ueteris tum emendandi, tum confirmandi caussa instituta: eaque non tantum ab intestato, sed etiam ex testamento defertur. l. 6. D. de bonor. posses. ubi Vlpian. ait, eam a Prætore ad ius percipiendarum hæreditatum amplificandum institutam esse. Lex enim XII. tab. gentium familiarumq; conseruationem solam spectarat: Prætor uerò sanguinis ac naturæ rationem habuit maiorem. Ex testamento duæ dari solent, Cōtra tabulas, & Secundum tabulas. Ab intestato, octo: quas deinceps breuiter enumerabimus.

Bonorum possesio, & possessio bonorum longe inter se differunt. Illa ad bonorum uniuersitatem, id est, uninersi iuris successionem pertinet, & in perpetuum tempus decernitur: hæc non ad successionem, sed ad custodiam & ad tempus constituitur: ueluti cum uenter, aut creditor, aut legatarius in bonorum possessionem mittitur.

Bonorum possessio contra tabulas locum habet, cum paterfam. testamentum quidem fecit, sed in eo liberos suos præteriit: hoc est, neque nominatim instituit, neque nominatim exhæredes fecit. indeq; dicitur a Tryphonino contra lignnm dari. l. quod uulgo, 19. D. de bon. poss. cont. tab. *legem*

Bonorum possessio secūdum tabulas, est ea quam Prætor testamenti tabulas ac scripturam sequēs, eiq; obtemperans, institutis hæredibus largitur. l. 1. & pass. D. de bon. po. sec. tab.

Bonorum possessio unde liberi, est quæ liberis tum emancipatis, tum suis ab intestato conceditur, ut parentis intestato defuncti bona possidere Prætore auctore possint. l. 1. D. quis ordo in bon. l. 1. §. sed uidendum, De successor. edict.

Bonorum possessio unde legitimi, dicitur quæ agnatis ab intestato defertur: idq; ex lege XII. tabu. Præterea autem quotiescunque uel lex, uel senatus defert hæreditatem, ex hac parte eam peti oportet. l. 1. 2. 3. & 5. D. unde legit.

Bonorum possessio unde decem personæ, dicitur quæ decem personis quæ manumissori extraneo præferuntur, conceditur. l. si ad patrem, 10. D. de suis & legit. Decem autem personas intelligimus infrà scriptas, filium, filiam, nepotem, neptem, fratrem, sororem, patrem, matrem, auum, auiam.

Bonorum possessio unde cognati, dicitur quæ cognatis proximis ab intestato defertur: in quibus agnati emancipati, quibus Vnde legitimi non competit, continentur. l. 1. & pass. D. unde Cognati.

Bonorum possessio unde qui ex familia, est quæ liberti liberis, tam naturalibus, quām adoptiuis, itemq; uxori quæ ipsins in manum conuenerat, ab intestato deferebatur. Sic enim hāc possessionem intelligendam esse plurib. uerbis in Commētariis Institutionum demonstrauimus.

Bonorum possessio Vnde patronus, patrona, liberi, parentesque illorum uocantur, est quæ ab intestato liberto suprascriptis personis defertur. §. sunt autem, De bon. poss. & apud Vlpia. cap. 28. & 29.

Bonorum possessio Vnde uir & uxor, dicitur quæ uiro ab intestata uxore, & uicissim huic ab illo conceditur, quoties deficit omnis parentum, liberorumve seu propinquorum legitima, uel naturalis successio, fisco excluso. l. 1. D. unde uir & uxor. & l. 1. C. eod.

Bonorum possessio Vnde cognati manumissoris est, quæ patroni cognatis ab intestato liberto cōceditur: quorum ius quoddam singulare fuisse Iustinianus non obscure significat. §. pen. De succ. lib. & Vlp. cap. Inst. 1. & 28.

Bonorum possessio alia Edictalis dicitur, alia Decretalis. Edictalis est quæ ita a Prætore in edicto promissa est, caussæ cognitionem cum desideret: sed & de plano, tanquam re certa & explorata, & quo-

quocunque die peti posit.l.1.§.1.D.si tab.test. null.l.30.§.1.D.de acq. hær. Cuiusmodi sunt septem illæ bon.po. quas superius enumerauimus. Decretalis uerò est,quę caussæ cognitionem desiderat:ac propterea non nisi pro tribunali decerni potest.l.2.§.dies.D. quis ord.in bon.po.l.1.§. decretalis.D.de succe.edict. Huius generis sunt Carboniana, Ventris in poss.mittendi.eius qui captiui,furiosive nomine mittendus est. Illa ordinaria est:hæc non est.l.3.§.ult.D. de Carbon.edict. l.filium,§.si quis contra.D.de legat. præst.

Bonorum possessio alia cum re, alia sine re. Cum re, si is qui accepit cum effectu bona retineat:sine re, cùm alius iure ciuili euincere hæreditatē possit:ueluti si suus hæres intestato sit.

Bonorum possessio sine re,est cum suus hęres euincere hæreditatem iure legitimo posit.Hæc Vlpi. cap.Institur.28.Eiusq; rei uestigia supersunt in l. filiis,C.de inoffic.test.l. posthumus,D. de iniust. test.l.1.§.pen.D.Si tab.test.null.

Bonorum emptor olim dicebatur,qui cum debitoris damnati bona auctione uendenda essent, solus ea omnia bona per auersionem coemebat:ut, si facultas ferret,in solidū omnibus satisfaceret : dein si quid reliqui esset, sibi haberet . quòd si diffidebat ne paria facere posset, tum antequam emeret, cum creditoribus decidebat:itaq; ad emptionem accedebat.§.1.De succe.sublat.l.Imperatores,60. D.de pact.l.4.C. de bon. auct. iudic. l. Aufidius, 29.D.quib.ex cau.in poss.

Bonum nomē,debitum facilè,& idoneum,& quod exigi non difficulter posit. Paul. l. inter caussas, 26.§. 2. D. mand. Bonum nomen facit creditor, qui admittit debitorem delegatum . Hinc illud fœneratoris Alfij apud Columellam lib. 1. ca.7. Bona nomina non appellando fieri mala.

Βραβευταί, Vlpian.l.4.D. de his qui not. infam. Designatores autem quos Græci βραβδίτας appellant, artem ludicram non facere Celsus probat : quia ministerium , non artem ludicram exerceant. & sanè locus iste hodie a principe non pro modico beneficio datur . Iul.Pollux libr. 3. τοῖς μὲν μουσικοῖς κριταὶ κάθηνται τοῖς δὲ γυμνικοῖς ἐφεστᾶσι βραβδίτας, καὶ μαστιγονόμοι, καὶ ῥαβδοῦχοι. id est, Ac Musicis quidem iudices asident : Gymnicis uerò præsunt Brabeutæ, & Mastigonomi, & Rhabduchi. βραβδίται autem dicuntur, quòd βραβεῖον, id est, præmium uictoribus designent,hoc est decernant. Qua ex uoce Gallicam nostram Braue, dimanasse mihi facilè persuadeo: quòd qui brauium reportant,insolentes uideantur.

Brephotrophium , βρεφοτροφεῖον, domus alendis infantibus parata.l.illud,16.l.sancimus,18.C.De sacrosf.eccl.uide Curotrophium..

Breui manu,uide Longa manu.

Breuiariae rationes, quæ in breue contractæ sunt. Scæuola l. ult.Digest.de pecul.legat. An peculio prælegato,& centum aurei,& usuræ eorum debentur cum rationibus breuiarijs, & sortem & usuras complexus sit. Vlpianus in l.3.§.6. tit.seq. Logarium opinor, hoc appellat. Suetonius Calig. Ordinario quidem dispensatori breuiarium rationum offerenti, paropsidem leguminis porrexisse.

Breuis, libellus in quo quid scriptum est.Impp.l. ult.de conuenien. fisci debit. lib. Cod. 10. Inter chartulas confiscati breuis quidam affeneratur inuentus, qui nomina debitorum contineret. Lamprid. de Alexandro , Milites suos sic ubiq; sciuit, ut in cubiculo haberet breues, & numerum, & tempora militantium. Sic in l. penult. in fi.C. de canon. larg.l. ult. C. de conueniend. fis. debet.l.1.C.de excusat. artific.

Buccinum, conchæ genus, purpuris conficiendis idoneum. Plin. lib.9.cap.36.Concharum ad purpuras & conchylia eadem quidem est materia: sed distat temperamento. Duo sunt genera: Buccinum minor concha, ad similitudinem buccini, quo sonus editur. Vlp.l.70.§. 5.de legat.& fid. li. 32. Purpuræ autem appellatione omnis generis purpuram contineri puto.sed coccum non continebitur : Buccinum, & ianthinum continebitur. Florentinus liber Fucinum.

Buccellatum panis ad usus diuturnitate excoctus, quo milites pasci in castris solent : uti scribit Marcellinus lib. XVII. eius fit mentio in l. 1. C.de erogat milit.

Bucculas, quarum structores Paternus uacationem munerum habere scribit in l. ult. D. de iur. immun. instrumentum puto illud esse cuius meminit Vitruuius lib. 10. cap. 15. in quo succula inditur, catapultis exercendis parata.

Bulgarus, Iurisconsultus, in Italia floruit circiter annum M.CXC.cœpitq; unà cum alijs glossulas Iuris ciuilis libris aspergere: quibus est Accursius postea multum usus , eiusq; honoris caussa persæpe meminit.

Buprestis, animal uenenatum ac pestiferum, ut scribit Plin.li.30.ca.4.Itaq; inter uenena connumeratur à Marciano in l.3.§.1.D.ad leg. Cornel. de sic.ubi tamen BVBROSTIM uitiosè legitur.

Burdo. Laurentius Val. lib.Eleg.4. Hinnulus dicitur,inquit, qui patre equo, matre asina genitus est, quem quidam Burdonem nominant. Vlpia.l. 49. De legat. & fid. lib. 32. Item legato continentur mancipia : item iumenta , uel lectica, uel sella, uel burdones.

DE LITERA C.

Litera, condemnandi nota erat, quam Prætor in publicis iudicijs dare iudicibus solebat in tabella cærata scriptam : ut si reus damnandus uideretur, eam in urnā conijcerent : quemadmodū in

Verr.

Verr. i i i. Pedianus significat. itaq; tristis à Cicerone appellatur in ea pro Milone: Quod nisi uidisset posse absolui eum qui fateretur, neq; quæri unquam iussisset, nec nobis tam salutarem hâc in iudicando literam, quàm illam tristem dedisset. c, litera Gaius notatur, quæ inuersa ɔ mulierem declarat: quia tam Caias esse uocitatas, quàm Caios, etiam ex nuptialibus sacris apparet. Fabius lib. i. cap. 7.

Cacabus, uas in quo pulmentarium coquitur; uti Paul. docet in l. i 8. §. 2. D. de inst. uel inst. & Vlpian. l. 19. §. 5. De aur. & arg. Varro De ling. 4. uas in quo cibum coquebant.

Cadere caussa, pro litem perdere ab antiquis dicebatur, forsasse quòd uti comœdiæ stare dicebātur quæ placebant, sic & caussæ. Terent. prolog. Phor. Quòd si intelligeret, cùm stetit olim noua, actoris opera magis stetisse, quàm sua. Et Donatus duobus in locis, Agi, inquit, dicitur fabula cùm recitatur: stare, cum placet. Sic Cicero in epist. ad Lentulum, Cum in Senatu pulcherrimè staremus, quòd iam illam sententiam Bibuli, &c. Paulus autem lib. Sent. i. cap. x. Caussa cadimus, inquit, aut loco, aut summa, aut tempore, aut qualitate. Iustin. §. 2. De actionib. Si quis agens intentione sua plus complexus fuerit, quàm ad eum pertineat, caussa cadebat: id est rem amittebat. Cic. lib. de Orat. i. Hypsæus maxima uoce à Prætore contenderet, ut ei quem defendebat, caussa cadere liceret. Paulus l. 45. §. 5. D. de iur. fisci. De quo cauere compellitur, ut si usus is contra interdictū fuerit, caussa cadat. Papinianus l. 71. §. 3. D. De cond. & demonst. Quòd si maritus uitio suo caussa ceciderit, neq; soluendo sit, & cet. Dici etiam solebat, pro eodem.

Cadere formula. Fabius libro i i i. In omnibus ferè caussis in quibus cecidisse quis formula dicitur, hæ sunt quæstiones: an huic, an cum hoc, an hac lege, an apud hunc, an hoc tempore liceat agere. Sueton. in Claudio: Nec semper præscripta legum secutus, duritiam lenitatemq; multarum ex bono & æquo moderatus est. nam & ijs qui apud priuatos iudices formula excidissent, restituit actiones. Quo ex loco patet, Cadere formula in stricti tantum iudicij actionibus usurpari solitum: Caussa uerò cadere, in omnibus.

Caduca, bona uide Bona caduca.

Caducae hæreditates, uide Bona caduca.

Caducaria lex, uide lex Caducaria.

Cadus, uasis genus, quod Metretes dicitur, decem cōgiorum capax, apud Vlp. l. 15. §. 4. D. De usuf. & l. 6. l. 14. & 15. D. de trit. uin.

Caementa, lapides fracti & rudes, quibus ædificia consurgunt. Iauol. l. 57. D. locat. Terram in eam aream amplius quàm fundamenta cæmentitia locatoris erant, congessit.

Caerites tabulæ quæ dicantur, Gellius lib. xvi. cap. xiij. his docet uerbis: Primos municipes sine suffragij iure Cærites esse factos accepimus: concessumq; illis, ut ciuitatis R. honorem quidem caperent, sed negocijs tamen atq; oneribus uacarēt: pro sacris bello Gallico receptis custoditisque. Hinc tabulæ Cærites appellatæ, uersa uice, in quas referri iubebant quos notæ caussa suffragijs priuabant. Pedianus in Diuin. Qui plebeius erat, in Cæritum tabulas referebatur, & ærarius fiebat: ac per hoc non erat in albo centuriæ suæ: scilicet ad hoc ut ciuis esset, sed tantummodo ut pro capite suo tributi nomine æra penderet.

Caesares cur Imperatores omnes dicti sint, uide initio nostrorum comment. in Institut.

Caesarienses & Cæsariani passim lib. Cod. x. pro officialibus Cæsaris.

Caius, Caia, nomina in matrimonijs quæ per coemptionem fierent, usitata: Vbi tu Caius, & ego Caia. quib. uerbis, ut Plutarchus scribit, quasi paciscitur sibi cōmune cum uiro dominium, & par imperium domi: ac si diceret, Vbi tu es familiæ princeps ac dominus: ecce ego adsū familiæ princeps & domina. Quod Cicero facetè exagitās in Muræniana, Quia inquit, alicuius libris exempli caussa id nomen inuenerunt, putarant omnes mulieres, quæ coemptionem facerent Caias uocari. Valerius Max. Cæterū, inquit. Caia, usu super omnes celebrata est: fertur enim Caiam Cæciliam, Tarquinij Prisci regis uxorem, optimā lanificam fuisse. & ideo institutum fuit, ut nouæ nuptæ ante ianuam mariti interrogatæ quæ nam uocarentur, Caiam esse se dicerent.

Calata comitia, uetusto uerbo dicuntur pro Aduocata, & per præconem indicta, à Græco καλῶ: unde Calendæ dictæ, ut Macrob. scribit li. Sat. i. cap. x v. itaq; ueteres comitia omnia Calata nominabant: & Iustinianus Calatis comitijs, testamenta fieri solita tradit, pro Comitijs conuocatis. cū Gellius lib. 15. cap. 27. scribat, in concione populi ea fieri consuesse.

Calendae, Calendarium, &c. uide Kalendæ.

Calantica est tegmen muliebre, quod capiti innectitur. Mar. Tull. in Clodium, Tune quum uincirentur pedes fascijs, quum Calanticam capiti accommodares. Ex Nonio. Vlp. in l. 25. §. 4. D. de aur. arg. Ornamentorum hæc, mitræ, mitræ, semimitræ, calantica. Florentini tamen Calautica.

Calciarium, quantum satis est calceorum, pro personæ qua de agitur conditione. Vlp. l. 8. §. 7. D. de transact. De calciario quoq; arbitrio Prætoris transigendum est. Idem l. 2 i. D. de alim. & cib. Diarijs & cibarijs relictis, neq; habitationem, neque uestiarium, neq; calciarium, deberi palam est. Tranquill. in Vespasian. Classiarios qui ab ostia & Puteolis Romam pedibus commeant, petentes constitui aliquid sibi calciarij nomine, quasi parum esset sine responso abegisse, iussit post hæc excalciatos cursitare.

Calciatum apud Paulum in l. 3. §. 3. D. de offi. præf.

pæf.uig. legi puto pro FALCIATVM: id est, falcibus muralibus (de quibus Cæsar & alij meminere) quæ diruendis ædibus inflammatis parantur, instructum. Tacitus lib. 19. Paulum inde moræ dum è proximis agris ligones, dolabras, & alij falces, scalasq; conuectant.

CALCVLVS, pro rationibus & computatione: unde tit. lib. Cod. 11. de Errore calculi. ut apud Vlp. l. 5. §. si rogat. D. de donat. int. uir. & ux. l. 1. D. quæ sent. sin. appell. l. 8. D. depos. Hinc

CALCVLATORES, qui suas operas in rõnibus subducendis locabant. Vlpianus l. 7. §. 2. D. de oper. lib. Nam huius quoq; est ministerium, si fortè uel librarius, uel nomenculator, uel calculator sit. Modestinus l. 25. D. de excusat. Μὴ δὲ λιβραρίους, μὴ δὲ καλκυλάτορας, οὓς ψηφιστὰς λέγομεν, ἔχειν ἀλειτουργησίαν, i. Neq; librarios, neq; calculatores, quos Dispephistas uocamus, habere immunitatem. Item in l. 4. De prof. & med. lib. Cod. 10. & l. 1. §. 2. D. de uar. & extraord. cognit.

CALIGATVS miles manipularis, gregarius. Vlp. l. 24. D. de iis qui not. infa. Dimissum accipere debemus militem caligatum, uel si quis alius usque ad centurionẽ, uel præfectũ cohortis. Arrius l. 6. §. 3. D. de re milit. Sed & caligatus, qui metu hostium languorem simulauit, in pari caussa eis est. Venul. l. 9. D. de cust. & exhib. Is autem qui exercitum accipit, etiam ius animaduertendi in milites caligatos habet.

CALIGATI autem à caligis appellantur, quod erat gregariorum militum calceamentum. Cornelius Tac. lib. 1. Iam infamis in castris genitus in contubernio legionum eductus, quem militari uocabulo Caligulam appellabant: quia plerunq; ad conciliãda uulgi studia eo tegmine pedũ induebatur.

CALVISIANA actio, uide Actio Caluisiana.

CALVITVR, inquit Marcellus, est frustratur: tractum à caluis inimicis, quòd sint omnibus frustratui. Plautus, in Casina, Nã ubi domi sola sum, sopor manus caluitur. Pacuuius in Hædo. Sentio pater, te uocis calui similitudine. sed quid conspicio? nã lactans caluitur ætas. Complura Nonius exempla protulit, ex quibus Caij responsum facilè intelligatur in l. 233. D. de uerb. sig. Si caluitur, & moretur & frustretur. ut SI CALVITVR, uerba sint legis duodecim, quam interpretatur: cætera, sua: id est, glossæ & interpretationis. Erat autem in lege SI CALVITVR PEDEMVE STRVIT, MANVM ENDO IACITO.

CALVMNIARI uerbum generale est, omnẽ ingenij malitiam complectens. Cic. de Repub. 11. Vt Carneadi respondeatis, qui sæpe optimas caussas ingenij calumnia ludificari solet. Propriè autẽ ad fraudes reorum contrahitur: hoc est, tam actorũ, quã defensorum: & tam publicorum, quàm priuatorũ iudiciorum. Vnde Iuramentum calumniæ, quod litigatores, cùm iudicium acciperent, interponebant. Hinc Paulus lib. Sent. 1. cap. v. Calumniosus est, inquit, qui sciens prudensq; per fraudẽ negocium alicui cõparat. Hinc Calumniator in priuata re dicitur, qui nõ debitũ petit. l. pen. D. ne quis eum qui in & per calumniam petere, qui alterius negandi caussa, nõ iure petit. l. 29. §. ult. D. de lib. caussa. l. 46. D. de petit. hære. l. 3. §. 1. D. ut in pos. leg. Hinc Calumniæ actio illa antiqua, de qua scribit Imp. §. hęc autẽ. De pœn. tem. litig. quæ in partem litis decimam actores multabat: & post sententiam pronunciatam uictori aduersus eum qui damnatus erat, dabatur.

CAMELASIA, Camelorum curatio & præfectura: nisi fortè CAMELARIA legendũ sit à Camelarijs, ut Argentaria, Sagaria, ab Argentarijs & Sagarijs. Camelarij nanque qui camelorum curam habẽt, dicũtur. Arcad. l. ult. §. 1. D. de mun. & hon. Camelasia quoq; similiter personale munus est: nam ratione habita & alimentorum & camelorum, certa pecunia camelarijs dari debet, ut solo corporis ministerio obligentur. Budæus tamen Camelasia, καμηλασία legendum putat.

CAMVM, potionis genus apud Vlpianum in l. 9. D. de tritic. uin. mihi ignotum.

CANCELLARE, delere, expungere, quòd qui scripturam delent, ducto in arrectum & transuersum calamo quasi cancellos efficiunt. Scæuola l. 47. D. de pact. Si quod instrumentum apud me remansit, uanum, & pro cancellato habebitur. Vlpian. l. 2. D. de his quæ in test. Cancellauerat quis testamentum, uel induxerat.

CANCELLARIVS, idem, opinor, qui actuarius inde duct onomine, quòd eius officium, id est, cellula in qua scribere consueuit, cancellis munita sit. Nã quum eius officium libellis, siue chartulis sit refertum, & frequentes habeat interuentores, neq; ab illorum colloquio prohibetur, & ab amittendarum chartarum periculo abest. Nunc subiungã inscriptionem marmoream peruetustã, quam Romæ repertam esse aiunt, ex qua de Cancellarij nomine coniecturã feci. Ex auctoritate Turci Aproniani v. c. præfecti urbis. Ratio docuit utilitate suadente consuetudine micãdi summota, sub exagio potius pecora uendere, quàm digitis cõcludẽtibus tradere ut appenso pecore capite, pedibus, & seuo lactante, & subgulari lanio cedentibus, reliqua caro cum pelle & interaneis proficiat uenditori sub cõspectu publico fide ponderis comprobata, ut quantum caro occisi pecoris appendat, & emptor nõrit, & uenditor: commodis omnibus & præda damnata, quam Tribunus, officium, cancellarius & scriba de pecuarijs capere consueuerant, quæ forma interdicti & dispositionis sub gladij periculo perpetuò custodienda mandatur. Extat & apud Fl. Vopiscum, in Carini uita mentio de Cancellario, quam suscribam. Amicos optimos quosque relegauit: pessimum quenque elegit, aut tenuit. Præf. urbi unum ex cancellariis suis fecit: quo fœdius nec cogitari

E potuit

potuit aliquando.nec dici. Quam tamen lectioné ut liberè quod sentio exponam; concoquere non possum:uereorq; ne ANCILLARIIS potius sit legendum,quo nomine ipse idem utitur, lenocinij ac libidinis ministros significans.

CANCELLARIVS idem qui seruus publicus,siue tabellio,& actuarius.unde tit.libr.Cod. De assessoribus, & domesticis & cancellarijs iudicum. Is enim commune omnium actuariorum nomen fecit suum.

CANDIDATI principis,uide Quæstores candidati.

CANTHARI in l.41.§.7.D.de lega.& fideicommiss. libro tertio,fuisse uidentur imagunculæ,& sigilla quædam ex quibus salire aqua soleret: fortasse ad cantharorum animalium,aut uerò ad canthari uasis quo potari Liber pater solebat, similitudinem efficta.Sed Automatoria,inquit,aut si qui canthari per quos aquæ saliunt,poterüt legari.Ausonius in epistol.Edillij XVII.Harum uerticularũ uarijs coagmentis simulantur species mille formarum: Elephantus bellua, aut aper bestia,ager uolans,& mirmillo in armis subsidens, uenator & latrãs canis.quin & turris,& cantharus, & alia huiusmodi innumerabilium figurarum, quæ alij alio sciëtius uariegant.

CAPERE,inquit Vlpianus,aliud est quàm accipere. Capere cum effectu accipitur: accipere, & si quis non accepit ut habeat.ideoq; non uidetur quis capere,quod erat restiturus: sicut pueniſſe propriè illud dicitur,quod est remãsurũ.l.71.D. de uerb. sig.Quibus ex uerbis apparet,Capere, esse iuris: Accipere uerò, facti. ut cum dicimus Capere ex testamento,Capere hæreditatem,legatum, fideicõmissum:idem enim ualet, quod iure sibi acquirere.ut cum ita scribitur: LVCIVS Titius cũ capere potuerit,hæres esto l.in tempus,62.D. de hær. instit.l.si is qui,11.D.de uulg.& pupil.l. cum autem,23.in fi.D.de ædil. edict. unde Solidum capere non posse dicuntur,quibus id acquirendi ius non est.l.si quis,72.l.qui non militabat, 78. in fi. D.de hæred.instituend.l.si is qui. D. de uulg. & pup.l.3.D.de iur.fisc.usqueadeò autem uerbũ Capere iuris est, ut etiam pecuniam cepisse dicatur, qui ab obligatione liberatus est.l.2.D.de calumniat.l.si quis,115.D.de reg. iur. l. Nesennius, 22. in fi.D.ad Falcid. Hinc

CAPERE usu,& Capere possessione, & præcisè Capere sine ulla adiunctione: pro acquirere. l. ei à quo,21.& l.eum qui,23.D.de usurpat.l.bonæ fidei,48.§.1.D.de ac.rer.dom. Hinc

CAPIO usu,& usucapio,& præcisè a e simpliciter Capio,in d.l.bonæ fidei,& alibi pass.sub.tit. de usur.

CAPI dicuntur uirgines Vestales, Flamines Diales, Pontifices,Augures, quum sacerdotes creantur. Capi auté uirgo propterea dici uidetur,quia Pötificis Max.manu prehensa, ab eo parente in cuius potestate est, ueluti bello capta abducitur. Gellius li.1.c.12.

CAPTARE aliquem Veteres dicebant,pro, Alicuius hæreditatem captare,id est, blãdicijs & illecebris aucupari. Martial. Scis te captari: scis hunc qui captat auarum:
Et scis quid captat,quid, Mariave,uelit.
Tu tamen hunc tabulis hæredem stulte supremis
Scribis:& esse tuo uis,furiose,loco,
Munera magna quidem misit: sed misit in hamo.
Et piscatorem piscis amare potest? Vlpianus in l.1.D.Si quis aliq.test.Qui dum captat hæreditatem,prohibuit testamentarium introire,&c. Dicitur & Captare testamentum: Seneca lib.de Benef. VI. An ut eos qui captandorum testamentorum artem professi sunt,non putas habere eadem quæ designatores & libitinarios uota? Hinc

CAPTATORIA institutio dicitur,quæ mutuæ institionis captandæ & quasi aucupandæ causa facta est.cuiusmodi est hæc in l.20.in fi.D.de cond. in stit. Titius si me hæredem instituet, hæres esto: aut hæc, Qua ex parte me Titius hæredem scriptum in tabulis suis recitauerit, ex ea parte hæres esto.l.1.D.de his quæ pro non script. Quare si de institutione iam facta testator loquatur, non erit captatoria.ueluti si dicat,Qua ex parte Titius me hæredem instituit,ex ea parte Mæuius hæres esto illa institutio captatoria non est. quia in præteritum,non in futurum institutio collata est. ait Paulus in l.71.& 29. D. de hæred. instit. Papinianus in l.70.eod.Captatorias institutiones,inquit,non eas Senatus improbauit, quæ mutuis affectionibus,iudicia prouocauerunt: sed quarum conditio confertur ad secretum alienæ uoluntatis.

CAPSARIVS,artifex capsarum.Paternus l. ult. D.de iur. immun. Quibusdam uacationem munerum conditio tribuit, ut sunt mensores, capsarii,& artifices.

CAPSARIVS, qui mercede seruanda in balineis uestimenta suscipit: inquit Paulus in l.3.§.3.D. de off.præf.uig.

CAPSARIVS,qui puero ad ludum eunti libros in capsula defert. Vlpian.l.13.D.de manumiss.uind.Si collectaneus, si educator, si pædagogus, si nutrix, uel alumnus, uel capsarius,id est,qui portat libros. Suetonius Nerone, Constat quosdam cum pædagogis & capsarijs uno prandio pariter necatos.

CAPVT propriè dicitur quodcunq; in recensione numerum efficit: quod dialectici indiuiduum appellant. Hinc in armentis ac gregibus,quot bestiæ sunt,tot capita numerantur.l.1.§.ult.& l.3.D.de rei uindic.l. 13. D. de pignorib. Vnde in locum demortuorum alia substituere, apud Vlp. l. 8. & l.70.D. de usufr. quo eodem modo Vlp. in l.pronunciatum, 195. D. de uerb. sign. ita scripsit: Et cum paterfa. moritur, quotquot capita ei subiecta fuerint,singulas familias incipiunt habere. Hinc Tributum capitis dicitur à nostris, quod i singulas personas imperat.l.3.& ult.D.de censib.

censib. Hinc censa dicuntur ciuium capita, quum à Censorib. in lustris condendis, eorũ nomina in tabulas publicas relata sunt. Hinc apud Papinianũ l. 11. §. 2. D. de bon. poss. qui se arrogandum dat, cum capite fortunas quoq; suas in aliam domum ac familiam transferre dicitur, id est cum sua persona, ut uulgus loquitur. Hinc diuisio in capita, cui opponitur ea quę in stirpes dicitur, de qua sub In explicabimus. Hinc quũ ordinis alicuius quod dam ius est proprium ac præcipuum, si quis ex illo ordine moueatur in quo caput siue numerum obtinebat, capite minutus dicetur: id est iure illo quod illius ordinis erat proprium, priuatus ac de minutus. quomodo fortunis diminutus Latinè dicitur, qui ijs priuatus ac spoliatus est. Hinc capitis deminutio apud Iurisconsultos. Nam in eo tractatu Caput, sine dubio ius significat, ex eo alicni quæsitum, quòd caput siue locũ in ordine aliquo, cuius erat illud ius, obtinet. Qua de caussa Paulus in l. 3. in fi. D. de ca. minut. Seruum capite minui negat: quia nullum, inquit ius habet. Exépli caussa, liberis hominibus, qui nondum tamen tribum obtinent, facultas est (quæ & libertas appellatur) quidlibet faciendi. quare qui in eum ordinem (sic enim Cicero loquitur) coaptatur, caput iam habere dicitur. unde seruus qui pro libertate precium persoluit, preciũ pro capite soluere dicitur apud Plautum & Iurisconsultos frequentissimè, id est ut liceat illi caput in ordine libertorum, minutus dicetur l. ult. D. de cap. minut. Eadem est ratio in ciuibus, quórum est ius multiplex, propriũ ac singulare, ut nexorum, hæreditatum, usucapionum. Nam si quis ciuitate priuetur, ueluti per aquæ & ignis interdictionem, capite, id est iure ciuitatis diminutus dicetur. d. l. ult. & apud Iustin. §. 1. de ca. diminut. Eadem præterea eorũ ratio qui in ali qua familia caput obtinent. Familiã autẽ duobus modis intelligimus: primùm uniuersam aliquam agnationem, ut Tulliorum: deinde cuiusq; patris fa. domum, ut M. Tullij. ex l. 195. §. 1. D. de uerb. sig. Nam iis quidem qui eiusdem gentis siue agnationis sunt, ut omnibus Tulliis, iura certa compe tunt: ueluti legitimarum hæreditatum, tutelarum &c. itẽ ut ijs qui filijfa. sunt, ueluti iura sui. Quòd si uel paterfam. aliquis, ut Clodius arrogandum se dederit: uel filiusfa. emancipetur: capite, id est eo iure quod ille in gente & agnatione Clodiorum, hic in patris familia obtinebat, minuetur, eoq; neque Clodius Gentilis dicet, ut ait Cicero in Top. neq; tutelas habebit legitimas, quæ agnatis debentur l. 6. D. de cap. minut. & apud Iustin. §. ult. De legit. agnat. tut. neq; emancipatus sui hæredis ius obtinebit: ut ait idem in §. 4. De exhære. lib. ut dubium nemini esse posset, quin si consuetudo tulisset, etiam Senatores qui Senatu mouẽtur, & Equites quibus equus publicus adimitur, & uerò etiã seruuli, qui manumissione uel alienatione de familia tolluntur, capite minuti rectè dicerẽtur: ius enim in ordine suo eorũ unusquisq; quamuis exiguum obtinebat. Itaq; Paulus d. l. 3. Seruile caput appellat, id est partem unam seruilis familiæ: quo modo bouem, aut ouem, unum in grege caput, id est partem unam gregis dicimus. Verùm ut alijs in rebus innumeris, communis appellatio ad certas species restringitur, ac reuocatur: sic i hoc tractatu Capitis appellatio ad eos tres ordines hominum, scilicet liberorum, ciuium & familiarum contracta est.

Capitis minutio, est status mutatio. l. 1. D. de cap. min. uel sic, Est adéptio iuris eius, quod quis uel ex libertate, uel ex ciuitate, uel ex agnatione proprium habebat. unde triplex esse dicitur: maxima, media, minima.

Capitis diminutio maxima est, quum & libertatẽ, & ciuitatem, & familiam amittimus. Media, quũ amittimus ciuitatem, libertatem uerò retinemus. Minima, quum & libertas & ciuitas retinetur, familia tantum mutatur. l. 11. D. de capit. minut.

Capite diminutus appellatur, qui ciuitate mutatus est, & ex alia familia in aliam adoptatus: & qui liber alteri mãcipio datus est: & qui in hostium potestatem uenit: & cui aqua igniq; interdictũ est. Festus.

Capital, inquit Festus, facinus quod capitis pœna luitur. uetustè nimirum, pro Capitale. Arrius l. 6. §. 4. D. de re milit. Si quis commilitonẽ uulnerauit, siquidẽ lapide, militia reijcitur: si gladio, capital admittit. Callistrat. l. ult. D. de term. mot. Alia quoq; lege Agraria quã Diuus Nerua tulit, cauetur, ut si seruus serua ve insciente domino dolo malo fecerit, ei capital esset. Cic. de Leg. lib. 2. Quiq; nõ paruerit, capital esto. Plautus, Nunquã ædepol fugiet, tametsi capital fecerit. Hinc

Capitalis rei damnatus intelligitur is, cui pœna mors, aut aquæ & ignis interdictio sit. l. 13. D. de bon. poss. Hinc

Capitalis rei damnatũ sic accipimus (iquit Vlp.) ex qua causa damnato uel mors, uel etiam ciuitatis amissio, uel seruitus contingit. l. 2. D. de pœnis. & l. 4. D. Si quis caut. Hinc Capitis accusationem Labeo existimat eam esse, cuius pœna mors aut exilium esset. l. 10. D. de iur. patro. & Capitis accusasse libertum is demũ patronus uidetur, qui tali iudicio appetit, cuius pœna aut suppliciũ habuit, aut exiliũ quod sit uice deportationis, ubi ciuitas amittitur. l. 14. §. 2. D. de bon. libert. Modestinus l. 103. D. de uerb. sig. Licet Capitalis Latinè loquentibus omnis caussa existimationis uideatur, tamen appellatio Capitalis, mortis uel amissionis ciuitatis intelligenda est. Item

Capitalem fraudem admittere, est tale aliquid delinquere propter quod capite puniendus sit. ueteres enim Fraudem pro pœna ponere solebant. l. 123. §. 2. D. de ædil. edict.

Capitia Vlpianus inter muliebres uestes recenset. l. 23. §. 1. D. de aur. arg. Nonius autem capitum tegmina interpretatur.

Caput liberum pro homine libero ueteres dicebant. unde illa Seruij definitio in l. 1. D. de tut. Tutela est uis ac potestas in capite libero. & apud Gellium lib. v. cap. xix. Tutoribus in pupillos tantam esse auctoritatem fas non est, ut caput liberum fidei suæ commissum alienæ ditioni subijciant. Cicero aliam Verrina IIII. Hic alteram decuriam Senatoriam iudex obtinebit? hic de capite libero iudicabit? Et Vlpianus cap. Instit. xi. Qui liberum caput mancipatum sibi uel à parente, uel à coemptore, &cet. Hinc

Caput liberum facere, pro manumittere. Plautus in Mercat. Liberum caput tibi faciam paucos menses. Hinc

Pro capite pecuniam soluere: id est, pro libertate. Cic. lib. de offic. III. Vt si prædonibus captum pro capite precium non attuleris, nulla fraus est, ne si iuratus quidem id non feceris. Plautus in Pœnulo. Cum argentum pro capite dedimus, nostrũ dedimus, non tuum: liberos nos esse oportet. Et in Persa: Vt des mihi numos sexcentos, quos pro capite pendam. Et in Rudente: Doctè atq; astutè ego illi pauxillatim pollicitabor pro capite argentum, ut sim liber, ac me emittat manu. Quam eandem locutionem usurpat Iulianus in l. seruus. 10. D. pro empt. & l. eo tempore. 50. §. ult. D. de pecul.

Caput noxa sequitur: prouerbium apud Iurisconsultos. l. 1. §. 14. D. depos. & l. qui ex pluribus. 20. & l. ult. D. de nox. act. in quo uox Caput pro persona quæ caput habeat, & cum qua lege agi possit, positum est. ueluti, quandiu Dauus meus est seruus, eius sum caput: neq; enim serui caput habent: ut ait l. 3. in fi. D. de cap. minut. At si eum Sempronio uendam, Sempronius eius caput efficietur: sin uerò manumittam, iam ipse caput habere incipiet. unde pro capite pecuniam dare dicuntur serui, qui libertatem à suis dominis emũt. & in eandem sententiam Paulus scribit in l. tutelas. 7. D. de cap. minut. actionum ex delicto uenientium obligationem cum capite ambulare. itemq; in l. 17. D. de furt. quod dicitur Noxam caput sequi, sic interpretatur, obligationem ab initio contractam caput nocentis sequi.

Carbonum appellatione neque materiam, neque titiones, neq; alia ligna cocta ne fumum faciant, contineri: Vlpianus scribit in l. carbonum. 167. D. de uerb. signif. & l. ligni. 55. in fi. D. de leg. 3.

Carboniana bonorum possessio, uide S.C. Carbonianum.

Carcer, inquit Seruius est, undecunque prohibemur exire: dictus secundum Varronem, quasi arcer, ab arcendo. locum autem in quo seruantur noxij, carcerem dicimus numero tantum singulari. Hæc ille lib. Aeneid. 1. & v. Vlpian. l. aut damnum. 8. §. solent. De pœn. Solent Præsides in carcere continendos damnare, ut in uinculis contineantur. sed id eos facere non oportet: nam huiusmodi pœnæ interdictæ sunt. carcer enim ad continendos homines, non ad puniendos haberi debet. Hæc Vlpianus. At Ciceronis tempore, hoc est, stante Republica, quoniam in carcerem damnati conijciebantur, ibiq; de ijs supplicium sumebatur: iccirco in Catilinaria II. ipse sic loquitur, Sentiet in hac urbe esse Consules uigilantes, esse egregios magistratus, esse fortem senatum, esse arma, esse carcerem, quem uindicem nefariorum ac manifestorum scelerum maiores nostri esse uoluerunt.

Careum, frutex peregrinus, gentis suæ nomine appellatus, culinis principalis: laudatissimus ex sua gente, id est Caria. ut Plinius lib. 19. cap. 8. testatur. Eius meminit Paulus in l. 5. D. de pen. legat. Ergo non Carreum à Carris, ut Alciatus putat, neq; Cæreum, neque Carynon legendnm.

Carnifex populi Roman. non modò ciuis Roman. non erat, sed ne in urbe quidem domicilium habebat. Cicero pro C. Rabirio perduell. Sed moreretur prius acerbissima morte millies Gracchus, quàm in eius concione carnifex consisteret, quem non modò foro, sed etiam cœlo hoc ac spiritu Censoriæ leges, ac urbis domicilio carere uoluerunt. Venit autem in mentem ex Plauti Pseudulo, suspicari eum extra portam Metiam domicilium habuisse.

P. Iam hic ero: uerùm extra portam Metiam currendum est prius.

C. Quid eo? P. lanios inde accersam duo cum tintinnabulis,

Eadem duo greges uirgarum inde ulmearum adgero,

Vt hodie ad litationem huic suppetat satis Ioui.

In malam crucem istic ibit Iuppiter lenonius.

Crux autem non erat, sed ponebatur in campo Martio, ut ex illa eadem oratione intelligitur. Et cum damnatus collo in furcam inserto uirgis ad necem cæsus esset, tum unco gutturi eius impacto à carnifice extra urbem trahebatur. Iuuenalis,

Qua stantes ardent, qui fixo gutture fumant,
Et latum media sulcum deducit arena.

Propertius,

Et bene cùm fixum mento discusserit uncum,
Nil erit hoc: rostro te premet ansa suo.

Carpentarius, carpentorum artifex, apud Tarentinum l. ult. D. de iure immunit.

Casearia taberna apud Vlpianum in l. 8. §. 4. D. Si seruit uind. dicitur, in qua fumigari solent casei. moris enim fuit in plerisque Italiæ locis, colorandi, siccandique casei gratia, fumum aut ex culmis, aut ex malignis uiridibusque lignis facere. Columella libro 7. cap. 8. De casei faciendi ratione loquens, Est etiam, inquit, non ingrati saporis muria perduratus, atque ita maligni ligni

gni, uel culmi fumo coloratus. Vlpianus, Non putare se ex taberna casearia fumum in superiora ædificia iure immitti posse. In Flor. lib. legitur CASIARIA.

CASITARE, frequentatiuum à cadere. Paulus l. 20. §. 3. D. de seruit. urb. præd. Si seruitus stillicidij imposita sit, non licet domino seruientis areæ ibi ædificare, ubi casitare cœpisset stillicidium.

CASSIANI, Sabiniani, Proculiani, dicti sunt qui Cassij, Sabini, & Proculi sectam institutionemq; secuti sunt: de quibus quæ Pomponius scribit in l. 2. D. de orig. iur. ad summam hæc sunt. Fuit Q. Tubero publici priuatiq; iuris doctissimus. eius duo fuere discipuli, Ateius Capito, & Antistius Labeo: quorum alter magistri præceptis adhærescens, alter ingenii fiducia pleraq; innouans, dissidium quoddam in iuris ciuilis disciplinam inuexerunt. nam quum Ateio Massurius Sabinus, Labeoni Nerua pater successisset, acceptam à magistris discordiam uehementer auxerunt. quam postea eorum discipuli, Sabini quidem Cassius, Neruæ autem Proculus eò perduxerunt, ut duæ iam tum familiæ contrariæ ex eorum nominibus appellatæ ac propagatæ sint. nam qui Cassium sequebantur, Cassiani: qui Proculum, Proculiani dici cœpere. post secuti sunt Cassium quidem Cælius Sabinus, Proculum uerò Pegasus: unde Sabinianorum & Pegasianorum nomina. Quorum dissensionibus ac præceptionibus contrarijs imbuti postea Iurisconsulti Iauolenus, Neratius, Iulianus, & ceteri, quorum ex scriptis compositi sunt ij quibus nunc utimur Pandectarum libri, mirificas concertationes, ut Iustinianus testatur, in hanc legum disciplinam importarunt.

CASTELLVM quid sit, Frontinus libro I. De aquæduct. sic declarat, Est ferè nunc in usu, quum plures quinariæ impetratæ fuerint, ne in uiis sæpius conuulneretur una fistula, excipiatur in castellum: ex quo singuli suum modum recipiant. Vlpianus autem interpretatur receptaculum, quod aquam publicam suscipit. l. 1. §. 28. D. de aqua cotid. & æst. Festus tradit diuidicula fuisse, quæ nunc sunt castella, ex quibus à riuo communi aquam quisq; in suum fundum ducit. Vlpianus l. 17. §. 5. D. de act. empt. Castella plumbea, putea, opercula puteorum, ædium esse constat. De castellis Vitruuius lib. 8. cap. 7. Mentio fit in l. 78. De cont. empt. l. 37. §. 2. De act. empt.

CASTRATI, uide Spado.

CASTRENSE peculium: uide Peculium castrense.

CASVS à Iurisconsultis dici consueuit pro controuersia quæ nata est, quasi quæ acciderit, & casu contigerit. Cicero uerò Causam appellat. ut Verrina III. Tantum quòd hominem non nominat: causam quidem totam perscribit. Item, Nusquam enim scribis, neque tu aliud quicquam edicto amplecteris, nisi eam causam, pro qua pecuniam acceperas. Hinc Seneca in prologo Declamat. Declamabat autem Cicero, non quales Controuersias dicimus, nec tales quidem, quales ante Ciceronem dicebantur: quas Theseis uocabant. Controuersias nos dicimus: Cicero Caussas uocabat.

CASVS fortuiti dicuntur in iure nostro, qui præuideri humano consilio non potuerunt. l. 2. §. 7. D. de admin. rer. quales sunt latronum, piratarumve insidiæ, naufragia, incendia, illuuiones, mortes non oblatæ. l. in rebus, 18. D. commod. Itaque fata & damna fatalia appellantur in l. 1. §. si magistr. Digest. de magistr. conueniend.

CATADROMVS, κατάδρομος: decursio, uel descensus concitatior. Paulus l. penult. Digest. de act. empt. Si seruus ante uenditionem periculosam rem facere solitus est, culpa tua id factum esse uidebitur. puta eum fuisse seruum qui per catadromum descendere, aut in cloacam demitti solitus esset. Quo in loco Catadromi nomine puto significari descensum ex grue machina, admodum periculosum.

ΚΑΤΑΠΛΟΥΣ, portus ad quem plurimum appelli solet. Vlp. l. 4. §. 4. D. de off. proconsf. Ingressum etiam hoc eum obseruare oportet, ut per eam partem prouinciam ingrediatur, per quam ingredi moris est: & quas Grçcia ἐπιδημίας appellat, siue κατάπλουν obseruare, in quàm primum ciuitatem ueniat, uel applicet. magni enim facient prouinciales, seruari sibi consuetudinem istam, & huiusmodi prærogatiuas.

ΚΑΤΑ ΠΟΔΑΣ, ijsdem uestigiis subsequendis, quasi dicas, ad pedes, eorumq; uestigia. Iustinianus de composit. Digest. §. 17. Nisi tantum si uelit eas in Græcam uocem transformare sub eodem ordine, eaq; consequentia, sub qua & uoces Romanæ positæ sunt: hoc quod Græci κατὰ πόδα dicũt hæc ille. Cicero autem Ad uerbum hoc appellat. Xenophon De uenatione, θηρατέος ὁ κατὰ πόδας, ὥσπερ ὁ λαγώς: uenandus non iisdem uestigiis insequendis, ut lepus. Plato lib. De legib. XI. κιβδηλείας δ' ἐξῆς τοῖς ἐπιτηδεύμασιν ἕπεται κατὰ πόδα καπηλείας ἐπιτηδεύματα: hoc est, Post præcepta de adulteratione, proximè sequitur ut de cauponatione præcipiamus.

CATILLVS, est superior pars molæ, ait Paul. in l. 18. §. 3. D. de instruct. & inst.

CATONIANA regula, est M. Catonis sententia, siue axioma ex plurium legum mente notatum atque obseruatum. QVOD si testamenti facti tempore decessisset testator, inutile foret, id legatum quandocunq; decesserit non ualere. l. 1. & poss. D. de reg. Caton. cuius hæc ratio atq; æquitas uidetur esse: quia cum testatoris certam mentẽ atq; uoluntatẽ esse oporteat, cũ præsentis tẽporis conditionẽ spectasse, deq; ea statuisse iudicamus: nõ autẽ incerto futuri tẽporis euentui rẽ commisisse. quippe cum

alioqui testamenta non ex testatorum mente, quę in iis dominari debet, sed ex fortuna & casu penderent. Plura in mearum obseruat. lib. 11. cap. 3.

CAVERE uerbum fuit Iurisconsultorum proprium ac præcipuum: quippe qui aliis cauere dicebãtur, cùm ne ab aduersario caperentur, certis adhibitis formulis prouidebant. unde illud Ouidii libro De arte amandi. I.

Illud sæpe loco capitur consultus amore:
Quiq; aliis cauit, non cauet ipse sibi.

Et Cicero in epist. ad Trebatium: Tu qui cæteris cauere dedicisti, in Britannia ne ab essedario deciipiaris, caueto. Hinc illud Plauti in Epidico: Hic poterit cauere rectè, iura qui & leges tenet.

CAVERE, est sibi prospicere, & se contra fraudis ac perfidiæ periculum munire. Hinc

CAVTIO, pro tabulis in quibus contractum negocium perscriptum est. Paulus in l. lecta, 40. D. si cert. petat. Lecta est in auditorio Papiniani cautio huiusmodi: Lucius Titius: &cet. Cicero Verrina III. Etenim qua stultitia fuissem, si quam diem qui istum excipiendum redemerunt, in cautione uiderunt, cum ita cauerent, si post Kalend. Ianuar. in consilium iretur: in eam diem ego, cum potuissem uitare, incidissem. Item pro Domo: Sed uno tempore cautiones fiebant pecuniarum, &cet. Seneca libro de Benefic. VII. Video isthic diplomata & syngraphas & cautiones, uana habendi simulachra. Hinc Vlpianus in l. 5. §. 6. D. commod. Si tibi codicem commodauero, & in eo chirographum: debitorem tuum cauere iusseris, &cet. Et in l. in commodato, 17. §. 3. Digest. eod. l. 4. Digest. quæ res pign. oblig. poss. l. 3. Digest. famil. ercisc. l. 2. C. de non num. pecun. l. penult. §. ult. Digest. ad leg. Falcid. Cauetur ergo preditoribus illo modo: cauetur prætèrea pignoribus. ut l. ult. §. si legatarius, Digest. quor. legat. l. 18. §. pœn. D. de pig. act. Cauetur etiam prædibus & prædiis: id est, fideiussoribus & hypothecis. ut apud Ciceronem Verrina III. Prædibus & prædiis populo cautum est. Et apud Liuium lib. XXII. Animaduertendum est autem, eum cui fideiussores dantur, dici propriè Cauere. Vnde illud Ciceronis in Bruto, At uerò tibi ego Brute non soluam, nisi prius à te cauero, amplius eo nomine neminem petiturum. Vlpianus l. si rem, 9. §. 3. D. de pigner. act. Satisfactum autem accipimus quemadmodum uoluit creditor: siue aliis pignoribus sibi caueri uoluit, &cet. Sic Caius l. 1. D. qui satisd. cog. Satisdare dicimur aduersario nostro qui pro eo quod à nobis petiit, ita cauit ut cum hoc nomine securum faciamus. Atque hæc quidem propria significatio est. Vulgo tamẽ.

CAVERE & satisdare Iurisconsulti sic distinguunt, ut qui datis fideiussoribus ac sponsoribus promittat, satisdare dicatur: qui uerò sine fideiussoribus, cauere. Vlpianus. l. 1. §. 6. D. de iudi. Sed utrũ nuda cautione, an satisdato, Marcellus dubitat. mihi uidetur, sola promissione. sic l. 2. §. sed utrum. D. de iudic. l. 5. & l. pen. D. de petit. hæred. l. 1. D. de ripa muniend.

CAVPO. è qui cauponã exercet. l. 1. §. 4. D. naut. caup.

CAVSSA in iure nostro uariè usurpatur. Interdum enim pro lite ponitur: ut cum dicimus Cadere caussa: quemadmodum superius suo loco docuimus. Interdum uerò pro hypothesi, id est argumento unde lis nascitur. Itaq; in l. caussas, 16. C. de transact. & l. 1. C. de reb. cred. à lite distinguitur: eiusq; significationis testimonia ex Cicerone & Seneca paulo antè protulimus sub uoce CASVS. Ridiculum est autem in l. 11. D. de uerbor. signific. & l. 9. D. si cert. petat. ac similibus existimare, Caussæ uocabulum usurpari pro contractu aut obligatione. nam illis locis & sexcentis similibus planè & latinè caussæ uerbum positum est. Interdum autem CAVSSA significat, quod nostri titulum, hoc est dominii possessionisue auctoritatem appellant. ut cum dicimus, Caussa lucratiua, uel caussa onerosa. Nonnunquam.

CAVSSA significat ius & conditionem rei: ueluti ne usucapta sit, item fœtum & partum, & partus partum, omnem deniq; rei utilitatem. Itaq; intelligẽdus est titulus, de fructib. & omni caussa. Vnde illud Pauli in l. cum fundus. 31. D. si cert. petat. Cum fundus petitus est, post iudicium acceptum caussa omnis restituenda est: id est, omne quod habiturus esset actor, si litis contestandæ tempore solutus fuisset. Item in l. præterea. 20. D. de rei uendic. Nec enim sufficit corpus ipsum restitui, sed opus est, ut & caussa rei restituatur: id est ut omne habeat petitor, quod habiturus foret, si eo tempore, quo iudicium accipiebatur, restitutus ille homo fuisset. Sic accipitur in l. Iulianus, 9. §. quantum, D. ad exhib. §. 4. De offic. iud. l. 2. l. 3. l. 8. D. de Vsur. l. 4. §. unde, 6. l. 1. §. hanc actionẽ, D. depos. l. 7. C. ad exhib. Quare cũ dicimus seruitutes omnes caussas habere perpetuas, l. foramẽ 28. D. de seruit. urb. sic intelligendum est: earum ius atq; conditionem hanc esse oportere, ut iis perpetuo assiduęq; uti liceat.

CAVSSA alia dicitur Lucratiua, alia Onerosa. Lucratiua est, propter quã accipiẽti nihil abest: ueluti si quid ei legatũ aut donatũ sit. l. 5. D. de usuc. l. 4. D. de manum. l. 82. §. fundus, De legat. 1. l. 83. §. si rẽ, de uerb. obl. Onerosa uerò est pp quã aliquid abest: ueluti cum quid emptum aut conductũ est.

CAVSSA, forma, modus, ratio. Paulus l. 44. D. de obl. & act. Obligationũ ferè quatuor caussæ sũt: aut enim dies in his est, aut cõditio, &cet. id est, Obligationum concipiendarũ forma est quadruplex. Idem l. 85. De uerb. oblig. In executione obligationis sciendũ est quatuor caussas esse: id est, executionis formam ac rationem esse quadruplicem.

CAVSSA, i l. 1. D. de obl. & act. quasi pro negocio usurpat. ubi Caius scribit obligationes nasci aut ex contra-

contractu, aut ex maleficio, aut ex uarijs caussarum figuris. quod sic intelligo: Ex iure quodã a puro contractu, puroque maleficio secreto, per seque ac propriè constante: ex uarijs causis, quæ neque contractus, neque maleficia sunt, sed illorũ affines.

CAVSSAM propriam eam esse palàm est, ait Vlpian. cuius emolumentum uel damnum ad aliquê suo nomine pertinet. l. 1. §. 8. D. quand o appel. sit.

CAVSSARIA missio, uide Missio.

CAVTIO iuratoria, est promissio sine fideiussoribus, solo interposito iureiurando præstita, fore ut reus in iudicio adusque litis exitum permaneat. uti docet Imp. §. 1. De satisdat. Et de Cautione iuratoria mentio fit in l. 17. C. de dignit. l. 12. C. de prox. sacro. scrin. l. ultim. C. de princip. agen. l. 12. l. un. C. ut omn. iudic.

CAVTIO de rato, est, cùm defensor alterius promittit dominum ratum habiturum id quod suo nomine egerit: ne si fortè iudicio uinceretur, reuersus dominus rem qua de actum est, suam esse peteret. l. seruum, 33. in fi. D. de procurat.

CAVTIO de dolo erat (ut opinor) Aquiliana illa formula tantopere a Cicerone celebrata: quam euerriculum malitiarum omnium appellat. nam Actionis nomine formulam Cicero significat. Locum autem habebat, cum petita iudicio res esset, uerereturque petitor, ne quid dolo malo possessor interea committeret: itaque apud iudicem postulabat ab eo, ut sibi repromitteret, se nihil in ea re dolo malo facturum: hoc modo, Spondes ab ea re qua de agitur, dolum malum abesse, absuturum esse?

CAVTIO non numeratæ pecuniæ, dicitur chirographum debitoris qui sibi creditam pecuniam scripsit, quæ tamen numerata non fuit. l. 1. De cauta & non numerat. Cod. Gregor.

CAVTIO Mutiana est, qua legatarius cui quid sub conditione non faciendi legatum est, id se nunquam facturum promittit: a Q. Mutio Iuriscon sult. instituta. Cùm enim de illius conditionis euentu nunquam ante legatarij mortem constare posset: ac propterea ipse testatoris beneficio per totum uitæ suæ tempus carere cogeretur: necessariò Q. Mutius eam cautionem in usum induxit. Quo uerbo quamuis nuda promissio uulgò contineatur, l. prima D. qui satisd. cog. uidetur tamen etiam satisdatio in hoc genere intelligenda esse. partim quia in l. hoc genus, 106. & l. cum sub hac, 67. D. de condit. & demonst. Satisdatio disertè appellatur: partim quia in legatis grauioribus, probabile est fideiussionem interpositam fuisse. Itaque Iustinianus Nouell. XXII. ubi copiosè de hac Mutiana cautione loquitur, interdum etiam iusiurandum & hypothecam exquirit. Illius autem ea uis est, ut stipulatione commissa, qui contrà fecerit, uel rem cum fructibus, uel quã ti ea res est, restituat. l. cũ sub hac, 67. l. hæres, 79. §. 2. D. eod. Etsi autem de legatis à Mutio concepta sit, ad hæreditates tamen transferri potest. Itaq; Vlp. in l. 7. D. eod. Mutianæ, inquit, cautionis utilitas consistit in conditionibus, quæ in non faciendo sunt conceptæ: utputa, Si in capitolium non ascenderit: Si stichum non manumiserit. nec solùm in legatis placuit, uerùm in hæreditatibus quoq; idem remedium admissum est.

CEDERE propriè est, abire. Hinc

CEDERE foro dicuntur argentarij (in l. ult. D. de cu rat. bon. l. quoties, D. de pos.) qui tabernam deserunt, & argentariam facere desierunt. & apud Iuuenal. Satyr. 11. Hinc

CEDERE lite dixit Caius, pro uictum se fateri, & a iudicio uictum abire: Si hæres scriptus, inquit, re stituerit hæreditatem, & postea de hæreditate cõtrouersiam passus, uictus sit, aut lite cesserit, dura re actiones constat, &c. sic in l. si de communi, D. si seruit uindic. Hinc

CEDERE in iure dicebantur, qui rei suæ dominium in alium transferebant, a quo ipsi abibant. Vlpianus cap. Instit. 19. In iure cessio fit per tres personas, in iure cedentis, uindicantis, addicentis. in iure cedit dominus: uindicat is cui ceditur: addicit Prætor. & Boetius in Topica Ciceronis, Apud Magistratum is cui res in iure cedebatur, eam tenens ita uindicabat: HVNC ego hominem ex iure Quritum meum esse aio. deinde pòstquã hic uendicarat, Prætor interrogabat eum qui cedebat, an contrà uindicaret: negante eo, aut tacente, tunc ei qui uindicarat, rem addicebat. Hæc ille. Opinor autem ex uindiciarum consuetudine sumptum hoc fuisse: in quibus alter uirgula quasi hasta pellebat, alter uerò cedebat. Hinc

CEDERE dicimur etiam in rebus corporalibus, cũ earum ius in alium trãsferimus ueluti cum Actiones, aut Seruitutes cedi, passim in iure nostro legimus. Nam (ut Vlpianus suprad. capitul. scribit) in iure cedi etiam res incorporales possunt: uelut usufructus, & hæreditas, & tutela legitima, & libertas.

Hinc

CESSICVS tutor, ab eodem dicitur, cui tutela in iure cessa est. Et Cessitia tutela, quæ ita cessa & translata est.

CEDERE propriè est, abire. Itaque Cicero in libro de Senect. Horæ, inquit, cedunt, & dies, & menses, & anni: nec præteritum tempus unquam reuertitur. Hinc cedere tempora dicun tur in iure nostro, quorum pars abijt l. 1. D. de iur. & fact. l. 4. de adult. & l. 6. D. de Calum. Hinc

CEDERE diem Iurisconsulti dicunt, cum certi temporis pars effluit. uelut cùm quis Kalendas Ianuarij die stipulatus est, sibi proximis Kalend. dari: uel cum in locatione dies operi faciundo

faciundo præstituta est Kalend. Feb. triduo quatriduove exacto, rectè tres quatuorve dies cessisse dicentur. qua de caussa Vlpian. in l. 213. D. de uerb. sign. Cedere diem, inquit, significat incipere deberi pecuniam. Similiter si quis ita sit hæres institutus, Cernito in diebus centum, quibus sciet poteritque: quot dies effluxerint, ex quo sciet atque poterit, tot illi dies cedere rectè dicentur: at quibus nescierit, non dicentur: neq; enim illi computantur. Sic in libris nostris dies legatorum cedere dicuntur, cùm pars aliqua legitimi temporis, quo illa legatarijs quæsita sunt, effluxit: sub. tit. Quando dies legat. ced. Positum igitur illud sit, quod ex superioribus constat, diē tum dici cedere, cùm præstituti alicuius temporis pars effluxit. Vbi uerò præstitutum tempus nullum est, dici nullo modo posse. Quod cum ita sit, uehementer equidem mirari me fateor, tantopere usque adhuc celebratam illam subtilitatem fuisse, quam in d. l. cedere, sub Vlpiani nomine legimus: quæ mihi sanè frigida atque insulsa uidetur: neque ex Vlpiani ingenio, sed ex Triboniani potius audacia emanasse: Vbi purè quis stipulatus fuerit, inquit, & cessit, & uenit dies. Quod si pro CESSIT, legeremus, ABIIT, nihil obtusius dici posset: cùm tamen eadem utriusque nis ac significatio sit. Quòd autem sequitur, VBI in diem quis stipulatus est, cessit dies, sed nō dum uenit: quàm acutum hoc uidetur? & tamen pro CESSIT legendum potius esset CADIT. neque enim omnes adhuc cesserunt: sed quotidie abeunt. Illud autem postremum, VBI sub conditione, neque cessit, neq; uenit dies: ecquonam, quæso, argumento dictum est? cum abire dies non posit, ubi nulla est. nam in puris & conditionalibus, quæ potest ratio abeuntium dierum subduci, cum dies nulla sit? an non hoc esset, sine numeris Arithmeticam facere? at in stipulationibus in diem, dierum numerus computatur: & rectè dicitur, Vnus & alter, itē Tertius aut quartus dies abijt. quanquam etiam in his ipsis diem quæ uenit, cum ea quæ cedit comparare, & in ea re argutum uideri uelle, nunquam mihi Vlpiani eruditione dignum uisum est. Quare ut istas Triboniani ineptias omittamus, & ad pensum nostrū reuertamur, CEDERE operæ eadem significatione dicuntur, qua cedere legata. præcisa enim utrobiq; locutio est: quæ plena sic effertur, Cedere dies, quibus operæ aut legata debebantur. Vnde illud Vlpiani l. si quis, 13. D. de oper. libe. Iudicium de operis tunc locum habet, cùm operę præterierint. Præterire autem non possunt, antequam incipiant cedere: & incipiunt, postquam fuerint indictæ. Et l. quoties, 24. D. eod. Operæ in stipulationem deductæ, ex die stipulationis cedunt: at eæ quas patronus a liberto postulat, confestim, non cedunt, sed postquam indictæ sunt. id est: quia stipulationes operarum tacitè ac ui ipsâ præstitutum tempus habent, atque in diem conceptæ sunt, diebus tribus quatuorve sine prę statione operarum elapsis rectè dicemus, tot dies aduersus libertum a stipulatione facta cessisse. Quæ uerò operæ sine stipulatione debentur, earum dies non ante indictionem cedunt: quippe cum tempus earum præstandarum non ante indictionem præstitutum fuerit.

CESSIM ire, apud Alfenum pro retrò cedere: uel, ut ipse paulo post loquitur, retrò redire. in l. si ex plagis, 52. §. 2. D. ad leg. Aquil. Sic Iustinus lib. 2. Commisso prælio ite cessim, inhibete remos, & a bello discedite.

CELLARARIVS ab Vlpiano. in l. quæsitum, 12. §. si in aliqua, D. de instruct. & instrum. interpretatur, seruus ideo præpositus ut rationes saluæ sint. Qua de re nusquam me legisse memini: & cùm in antiquis libris Cellarius legatur, haud scio an ita rectius eo loco reponeretur: is seruus intelligatur de quo Plautus & Columella mentionem faciunt, quique præpositus erat ut cellæ rationes saluæ essent. de quo etiam legitur apud Caium in l. nominatim, 24. Digest. de manum. testam. & l. uxorem, 41. §. 1. Digest. de legat. tertio.

KENOTAΦION, inquit Florentinus, est monumentum memoriæ caussa factum, quo neque corpus, neque reliquiæ illatæ sunt. l. 42. D. de relig. Verbum pro uerbo significat, inane & imaginarium sepulcrum. κενὸς enim græcè inanis, τάφος sepulcrum appellatur. Tale describit Vergil. li. Aeneid. 3. cuius uersus significat Marcianus in l. 6. §. 4. D. de diuis. rerum,

Solennes tum fortè dapes & tristia dona
Libabat cineri Andromache, manesq; uocabat
Hectoreum ad tumulum, uiridi quem cespite inanem
Et geminas causam lacrymis sacrauerat aras.

CENSERE, inquit. Iabolenus, est constituere & præcipere. Vnde etiam dicere solemus, Censeo hoc facias: & senatum aliquid censuisse. inde Censoris nomen uidetur esse tractum. l. censere. 111. D. de uerbor. signifi.

CENSERI, in prætio haberi, & æstimatione aliqua dignari. Vlpianus l. 1. D. ad municipalem. Sed si ex patre Campano, matre Puteolana, æquè municeps Campanus est. nisi fortè priuilegio aliquo materna origo censeatur: id est, dignata & decorata sit. Idem l. 1. §. 2. D. de iust. & iur. Videmus enim cetera quoque animalia, feras etiam istius iuris peritia censeri: id est, quasi iuris istius peritas celebrari, eximia laude ac prædicatione ornari. Papin. l. ult. D. de suis & legit. priuatorum cautionem legum auctoritate non censeri: id est, propriè non dignari, uel non dignas duci quæ parem cum legibus auctoritatem habeant.

CENSITI serui, uide Serui agricolæ.

CENSOR, uide sub tit. de Magistratibus suo loco.

CENSUS, propriè est actio ipsa Censorum, ciues R. & eorum bona recensentiū. de quo apud Pōp. in l. 2. §. post deinde, D. de reg. iur. Duplex enim census fuit: unus personarum, cum ciues singuli in sua tribu, classe, centuria nomina sua, uxorum, liberorum, libertorum seruorumque suorum, itē cuiusque ætatem & quam urbis regionem habitarent, iureiurando dato profiterentur. Alter census erat bonorum: cum ijdem patresfam. sua prædia tum urbana, tum rustica, seruorum pecudumque numerum, fundorum instrumenta, supellectilem, pecuniæ deniq; numerum profitebant. Quod & Dionys. Halic. tradit lib. 4. & Liuius lib. 1. & 7. & 39. Hinc

CENSUS pro bonis fortunisque omnibus. Cice. pro Q. Roscio: Quem tu si ex censu spectas, ciuis R. est. Vlpianus l. cogi. 16. D. ad Trebell. Hoc idem & si patrimonium fuerit rogatus restituere, & si facultates, & si quid habeo, & si censum meum, & si fortunas meas, & si substantiam meam. Hinc

CENSU manumitti dicebantur serui, qui lustrati censu Romæ iussu dominorum inter ciues R. censum profitebantur: ait Vlp. cap. Instit. 1. Hinc

CENSUI censendo agri propriè appellantur, qui & emi & uenire iure ciuili possent. Festus lib. 3. Cicer. in ea pro Flacco, Illud quæro, sint ne ista prædia censui censendo? habeant ius ciuile? sint, necne sint mancipi? subsignari apud ærariū, apud Censorem possint? in qua tribu deniq; ista prædia censuisti. Hinc

CENSUALIS forma apud Vlp. l. 4. & pass. D. de censib. Et

CENSUALIS professio, l. 7. C. de donation. Et

CENSUALES tabulæ ac libri, l. 4. C. de agric. & censit. Et

CENSUALE officium, l. 18. C. de test.

CENTENARII dicuntur a nostris, qui centum millia H-S in bonis habent, ut scribit Imper. §. 2. de successl. lib. qui, ut ait Asconius, more ueterū Censi dicebantur. De centenarijs Vlpia, frequenter in l. 16. D. de iur. patr. & sub tit. ad leg. Falcid. qua de causa Suidas, κεντηνάριον, inquit, τριακόσιον ποσότης. Quod autem apud Imper. §. seq. legitur Centum millia H-S, centenis aureis comprehendi, falsum est. non enim centeni, sed milleni aurei siue solidi centum sestertium millia conficiunt. quapropter aut hallucinatum esse Tribonianum, aut locum corruptum in Instit. commentarijs docuimus. uide Aureus.

CENTESIMAE dicuntur usuræ, quum singulis calendis pars sortis centesima usuræ nomine persoluitur. Vel sic:

CENTESIMA usura est, quum ob centum aureos pro toto anno pēduntur aurei duodecim, hoc est propter centum aureos, unoquoq; mense aureus unus: qui si cum centū istis aureis cōsideretur, omnino centesimus est: quare nec iniuria talis usurā Centesima appellatur. eadē uerò ratione intelligi oportet usurā quadrātē, trientē, semissem, bessem. Harme. tit. de usur. uide Vsura centesima.

CENTESIMUS annus finis uitæ lōgę ui hominis est, ait Caius l. 56. D. de usuf.

CENTIES aureorum, præcisa locutione pro Centies centena millia aureorum. Celsus l. 88. de uerb. signif. Tantum quisque pecuniæ relinquit, quantum ex bonis eius refici potest. sic dicimus Centies aureorum habere: qui tantùm in prædijs, ceterisq; similibus rebus habet. Paul. l. 97. D. de leg. & fid. lib. 32. Pone, inquit, in condito centies aureorum esse, quæ in usum sumi solerent. Sic Decies sestertium, pro Decies centena millia H-S. ut in Verrinas demonstrauimus.

CENTONES fasciculi ex pannis aut linteis sordidis compacti, quibus ædium instrumenta deterguntur. Apud Vlpianum l. 12. §. 12. D. de inst. uel instrum. positum uidetur pro ijs qui perticis impositi aceto immerguntur ad incendium extinguendum.

CENTUMVIRI, uide sub tit. de Magistratib. in appendice.

CENTUMVIRALE iudicium nostri dicunt, pro actione, siue querela inofficiosi testamenti, in l. ult. C. de petit. hær. l. Titia. 13. D. de inoffi. testam. l. petitor. 30. D. de liber. legat.

CERNO dictum a creo, id est a creando: ab eo quòd quum quid creatum est, tunc deniquè uidetur. hinc illud in testamento, Facito uideant te esse hæredem. Itaque in cretione adhibere iubent testes. Varro lib. de ling. v. itemq; lib. VI. Apud Plautum, Cùm ego antea te amaui, & mihi amicum esse creui: ualet constitui. Itaque hæres quum constituit se hæredem esse, dicitur cernere: & quū id fecerit, creuisse. Hinc

CRETIO, certum dierum spacium definitur ab Vlpiano cap. Instit. 22. quod dabatur hæredi instituto ad deliberandum, utrum expediret ei hæreditatem adire, necne. Et Isidor. lib. v. Etymolo. Cretio, inquit, est certus numerus dierum, in quo institutus hæres aut adit hæreditatem, aut finito tempore cretionis excluditur. nam ita dicitur, Ille hæres mihi esto: cernitoq; intra dies tot. Hinc eod. loco Vlpianus, Cernere, inquit, est uerba cretionis dicere, ad hunc modum: CUM me Mæuius hæredem instituerit, eam hæreditatem adeo cernoque.

CERNERE, & pro hærede gerere hoc differunt, quòd qui cernit, uerba cretionis pronunciat, quę retulit Vlpia. tit. 22. Quum me Mæuius, &c. qui pro hærede gerit, re tantùm ipsa hæredem se esse declarat, ut si auctionem faciat, seruis cibaria mādet. Itaque Paulus in l. nona. D. de acquirenda hæreditate. Pupillus, inquit, si fari possit, cum tutoris auctoritate potest hæreditatem acquirere. Si fari possit, id est, si uerba cretionis pronunciare possit.

CERTAM

Certam legem in rem afferre, quod vulgus dicit, Allegare legem in proprijs terminis. Ad Heren. lib. 1. Hic certa lex in rem nulla affertur, & tamen simulta afferuntur, è quibus ratiocinatio nascitur.

Certare cum usuris fructibus prædiorum, dicuntur, quotum uectigalia uix aut ne nia quidem usuris persoluendis paria esse possunt. Cic. Catil. 2. Meo beneficio tabulæ nouæ proferentur, uerùm auctionariæ. neque enim isti qui possessiones habent, alia ratione ulla salui esse possunt. quod si maturius facere uoluissent, neque (id quod stultissimum est) certare cum usuris fructibus prædiorum: locupletioribus his & melioribus ciuibus uteremur.

Certiorare, pro Certiorem facere. Vlpi. l. 20. §. 9. D. de hæred. pet. Nisi fortè is cui denunciatum est, eum certiorauerit: sed non si certiorare potuit, nec fecit. Idem in l. 4. D. de inter. act. Simul etiam portionis pro qua quisque hæres extitit, ex interrogatione certioretur.

Certum in iure dicitur id, cuius qualitas & quantitas apparet, l. stipulationū, 74. D. de uerb. oblig. ubi Caius scribit, Certum esse, quod ex ipsa pronunciatione apparet quid, quale, quātumq; sit: ubi tamen uox Quid, quæ ad substantiæ categoriam pertinet, abundare uidetur: quia qualitas substantiam præsupponit, ut vulgò loquimur. Hinc

Certum corpus propriè Iurisconsulti appellant, quod dialectici Indiuiduū: Incertum uerò, quod illi genus. qua de causa inter se opponuntur, in l. 1. §. non solùm. D. ad leg. Falcid. Hinc

Certus locus dicitur, cuius qualitas & quantitas definita est; ueluti fundus Tusculanus: uel fundi Tusculani tria iugera l. ita stipulatus. 115. D. de uerb. obli. l. 4. D. pro emp. l. 1. de euic. l. 6. D. de seruitut. Incertus uerò, cuius aut qualitas, aut quantitas non apparet. l. cùm post, 69. §. gener. D. de iure dot. Veluti qui pro indiuiso dicitur: qui propterea certæ parti opponitur, in l. 1. §. hoc interdictum. D. uti posśid. l. 1. D. de euic. l. placet, 25. D. quib. mod. usufr. amittit. & l. si is cui, 94. D. de solut. ubi Papin. apertè quantitatem opponit ei, quod pro indiuiso habetur. Hinc

Certus homo dicitur, cuius qualitas definita est: nam de quantitate non laboratur: qualitas autem aut nomine ostenditur, aut demōstratione. nomine: ut Pamphilus, Dauus: demonstratione, ut si digito notemus: ueluti cum dicimus, Hunc hominem meū esse aio. uel natione: ut Syrus, aut Phryx, aut Lydus: uel loco, ut frumētū, quod in illo horreo est: uestis, quæ in illa arca est: aut alia quadam nota, ut filius Aresæucæ. l. Quintus, 10. D. de aur. arg. l. planè, 34. §. 2. l. cū res, 47. §. 1. l. sed si, 51. l. si seruus, 108. §. qui quinq; . D. de leg. j. Contrà uerò Incertus homo dicitur, cuius qualitas definita non est: ueluti cū in genere testator scripsit, Hominem illi do lego. l. ubi aūt, 75. D. de uerb. obli. & l. eum incertus. 13. D. de leg. 1. l. hæredes, 25. §. Si incerto. D. fam. erc. neque enim quali significetur, intelligitur. Sic

Certa dies dicitur, cuius numerus definitus est: ueluti kalēdæ Ianuariæ centesimę. Incerta aūt, cuius tēpus incertū est: ueluti cùm pubes erit, cū in familia nupserit, cùm magistratū inierit. l. si dies. 21. D. quād. dies leg. qua de causa Vlp. in l. talis scriptura. D. de leg. 1. diem incertum conditionem appellat. Sic

Certum uinum aut frumentum dicitur, cuius & qualitas & quantitas apparet: Incertum, cùm aut neutra, aut alterutra tantùm definita est: ueluti si quis dicat, uini amphoras centū, uel etiā, uini Campani amphoras centū: Incertū dicit, propterea q quantitatē tantū exprimit, qualitatē prætermittit. Campani. n. uini multa genera sunt. Quòd si adijciat, Optimi: tum qualitatem expresserit. sed si Boni diceret, nequaquā. bono enim aliud est melius. Quinetiam

Certum dicit, qui uinum quod in apotheca est, aut triticum quod in horreo est, dicit. hoc enim idem est ac si diceret, quale quātumq; in illa apotheca, aut illo horreo est: quę omnia traduntur in l. stipulationum, 74. & l. seq. l. triticum, 94. D. de uerbo. obl. l. cum res, 47. §. 1. de legat. primo.

Certa pecunia dicitur, cuius qualitas cum quantitate expressa est: ueluti, H-S decem millia, aut pecunia quæ in illa arca est. idem enim ualet, ac si diceret, qualis quantaq; in illa arca est, l. 7. §. pen. & l. ult. D. de cōt. empt. Incerta uerò cuius aut qualitas aut quantitas expressa nō est. ueluti, aureos decem spondes? uel, Numorū decē millia dabis? numorū. n. genera sunt innumera. Eoq; pertinēt l. cùm post. 69. §. gen. D. de iur. dot. l. planè, 34. §. 2. l. sed si, 51. l. si seruus, 108. §. qui quinq; D. de legat. 1.

Ceruicalia, uestis nomine cōtineri Vlp. scribit in l. 25. §. 1. D. de aur. arg. quòd si ad muliebrē mūdū ea pertinēt, significari putarē eo nomine quæ Græci περιτραχήλια nominant, quæ Iul. Pollux in mūdo muliebri recēset. sin uirilia sunt, ea dici putarē quæ frigoris uitādi caussa ceruici circūdātur.

Ceruisia, potionis genus ex leguminibus confectum. Vlp. in l. 9. D. de trit. uin. Ceruisiam uini legato contineri negat.

Cercia, ea sunt quæ legati Græcorum ferè solebāt, ne quis eorum corpora uiolaret. l. 8. D. de diuis. rer.

Cessare impropriè pro nunquam fuisse. Papin. l. 97. D. de solut. Quū ex plurib. caussis debitor pecuniam soluit, utriusq; demonstratione cessante, idest, sine ulla demonstratione.

Cessio in iure cōmunis alienatio est & mancipi rerum, & nec mācipi: quæ fit per tres personas, in iure cedentis, uindicantis, addicentis. uide Vlp. cap. Instit. 19. & suprà in uoce Cedere.

Cessicus tutor, & Cessitia tutela: uide Tutor Cessicus, item Cedere.

Ceteroqvin, alioquin. Vlp. l. 29. D. de iure fisc. Sed

Sed enim hæc pœna magis est, ut aduersus Ipsum locũ habeat, qui delatorẽ redemit. ceteroquin aduersus hęredẽ eius transire nõ debet. Idẽ l. 35. §. 3. D. de hæred. inst. Intelligendũ erit rerũ Italicarũ significatione eas contineri, quas perpetuò quis ibi habuerit, atq; ita disposuit, ut perpetuò haberet. ceteroquin si tempore, quo transtulit in aliũ locum, &c.

Ceterorum & Reliquorum appellatione ait Vlp. etiã omnes continentur, ut Marcellus dixit circa eum, cui optio serui legata est, ceteri Sempronio. nã tentat, si non optet, omnes ad Semproniũ pertinere l. 160. D. dę uer. sig. l. 17. dc opt. leg.

Chartae appellatione & noua & deletitia continetur. l. 4. D. de bon. poss. secund. tab. Chartis autem legatis neq; libri iam facti, neq; cœpti scribi, neq; membranæ, neq; ceteræ ad scribendum materiæ debentur. l. librorum, 52. §. 4. & l. chartis, 76. de legatis tertio.

Chartiaticum, merces quæ officialibus pro chartis datur. l. 6. D. de bon. dãnat. eaq; uox apud Zonarã obseruata ẽ: ἐπίσλας προεβάλλετο ἐπιχώριον ἐπαίξειν σοφῶς τὰ δημόσια· ἀπαιτεῖσθαι δὲ καὶ ὑπὲρ, χαρτιατικοῦ ἐπὶ τῷ νομίσματι δύο κεράτια. eodem modo dictũ uidetur quo Cerarium, Verrina v. quod pro cera pendebatur.

Chasma, χάσμα, terræ hiatus, Ciceroni labes dicitur. Vlp. l. 11. §. 4. D. de minor. Prædia fuerũt, quę chasmate perierunt, insulæ exustæ sunt, &c. Idem l. 4. D. de censib. Quare & si agri portio chasmate perierit, &c. sic l. 47. §. ult. de legat. primo, l. 10. D. de peric. & commod.

Chirographum χειρόγραφον, priuata cautio manu alicuius uel scripta. uel subscripta. itaq; generale nomen est, ad oẽs eiusmodi cautiones pertinẽs. l. pen. D. de testa. & sæpe apud Cicer. & alios ueteres. fecit aũt cõsuetudo, ut chirographũ propriè appelletur συμβόλαιον γραμματεῖον, ut ait Hesychius: id est, cautio ad contractus pertinẽs: & propriè libellus quo quis pecuniã se debere scripsit. Itaq; Asconius in Verrinã 3. Inter syngraphas & cetera chirographa hoc interest, quòd in ceteris, tãtùm quæ gesta sunt scribi solent: in syngraphis etiam contra fidem ueritatis pactio uenit, & non numerata pecunia, aut nõ integrè numerata, pro tẽporaria uoluntate hominũ scribi solent, more institutoq; Græcorũ. & ceteræ tabulæ ab una parte seruari solẽt: syngraphæ, signatę utriusq; manu, utriq; parti seruandæ traduntur. hæc ille. Hinc

Chirographum inane dicitur, quum id quod debitum, persolutum. Vlp. l. 18. D. de solut. Solutione chirographo inani facto, & pignoribus liberatis nihilominus creditor, ut instrumenta ad eum contractum pertinentia ab alio quàm debitore exhibeãt, agere potest Idẽ l. 41. D. ad leg. Aquil. Veruntamen in hærede uel legatario diuersum: quibus testamenta, penè chirograhpa sunt: id est, cautiones debitarum pecuniarum. loquitur de eo qui testamẽtum deleuerit. Idẽ l. 5. §. 6. D. cõmod. Si tibi codicem commodauero, & in eo chirographum debitorem tuum cauere feceris, &c. ubi tamen Chirographo legendum potius arbitrarer. Hinc

Chirographarius creditor dicitur, qui sibi chirographo cauit Paulus l. 38. §. 1. D. de priuileg. cred. Respublica creditrix omnibus chirographarijs creditoribus præfertur. Opponuntur autem ijs qui Hypothecarij dicuntur. l. cùm tibi, 10. C. qui pot. in pign. & l. 4. & 6. C. de priui. cred. Hinc

Chirographarius debitor, qui sua manu cautionem creditori dedit. in l. pen. C. de nouat. Et

Chirographaria pecunia, quæ sine pignore per chirographum solum debetur. tit. Cod. etiam ob chirog. pecun.

Chlamydes, Vlp. in l. 23. §. 2. D. de aur. arg. recẽset inter uestimenta puerilia. Et sic Varro de liberis educãdis, apud Nonium, Vt puellæ, inquit, habeant potius in uestitu chlamydas, &c.

Chomata, χώματα. Vlpian. in l. pen. D. de extraord. cri. aggeres interpretatur, qui aquã Nili coercẽt.

Cibaria dicuntur, quæ ad quemque alendum satis sunt. sub titulo de aliment. & cibar. itaque neque uestiaria, neque habitatio eo nomine continetur. l. 4. 6. 12. 13. 21. D. eod. tit.

Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

Ex auro arma dedit, capit ærea: at ista nouenum, Cẽtenũ illa boum precio æstimata. Prouerbium est, quo Iustin. utitur in præfat. ad Antecessores: Quia, inquit, uestris tẽporibus talis legũ inuenta est permutatio, qualẽ & apud Homerum patrem omnis uirtutis, Glaucus & Diomedes inter se faciũt, dissimilia permutantes. χρύσεα χαλκείων, &c. Fabula est apud Hom. l. Iliad. 6. de Diomede Græco, qui quum singulari certamine cum Glauco Troiano pugnaturus uideretur, ab illo gentis ipsius nomen quæsiuit. quumq; se antiquam suorũ maiorum hospitij cum illa gente necessitudinem agnoscere dixisset, ueterator Diomedi suadere cœpit, ut renouandæ necessitudinis caussa arma inter se commutarẽt Iustinianus ergo suorum librorũ cum illis antiquorum permutationem, simillimam esse dicit eius permutationis qua Glaucus cum Diomede usus est: quod mediusfidius ab illo Cyclope uerius dictum est, quàm sperabat.

Chrysolithus, χρυσόλιθος, gemma aureo colore translucida, ut ait Plin. lib. 37. cap. 9. quasi dicas Lapis aureus: cuius facit Vlpianus mentionẽ in l. 19. §. 6. D. de aur. arg.

Cilicia, inquit Asconius, texta, de pilis in castrorum usum atque nautarum. Hinc uela Cilicia dicuntur Vlpiano, quæ ideo parantur, ne ædificia uento uel pluuia laborent, l. 12. §. 12. de inst. uel inst. & l. 13. §. 2. de act. empt. Seruius in illud Georgic. 3. Nec minus interea barbas, incanaque menta Cinyphij tondent hirci, setasque comantis Vsum in castrorũ, & miseris uelamina nautis.

In

In usum, inquit, castrorum ideo dixit: & quia de cilicijs poliuntur loricæ, & teguntur tabulata turrium, ne iactis facibus ignis possit adhærere.

CINCTVS, pro eo qui ad militiam conscriptus, miles factus est. Marcellus l. Titius, 25. D. de testam. mil. Titius priusquam Tribunus legionis factus esset, testamentum fecit, & postea cinctus manente eodem testamento decessit. Paulus l. quod dicitur, 38. §. primo D. eod. Miles testamentum fecerat, deinde nõ ignominiæ caussa missus, rursum cinctus est in alia militia. Moris fuit antiquis ut togati ciues Romani essent in militia: sed præliũ inituri, præcingerentur. Inde Testamenta in procinctu, quemadmodum Plutarchus in Coriolano testatur. sed eo more sublato, cingulum mansit perpetuò. unde qui ab Imperatore ignominia afficiebantur, plerunque discingebantur. qua pœna usum Marcellum Liuius li. 7. testatur: Augustum uerò, Suetonius.

CINGERE arborem, uetustè pro deglabrare, siue delibrare: ut ait Paulus in l. cædere, 5. D. arb. furt. cæsa. qua significatione usurpat hoc uerbum Vlpianus in l. furtim, 7. §. 2. eod. Siue aũt quis suis manibus, siue dũ imperat seruo arbores cingi, subsecari, cædi. & Alfenus l. in lege, 29. D. locat. Redemptor syluam ne cædito, neve cingito, neve deurito.

CIRCITORES, circuitores: sic enim antiqui loquebantur. unde & Circites apud Festum, circuli ex ære facti: & Circites anni apud Varronem, a bruma ad brumam. Vlpia. autem in l. 5. D. de inst. act. Vulgò, inquit, circitores appellamus eos, qui bus Vestiarij uel Lintearij dant uestem circumferendam & distrahendam.

CIRCVLATORES, περιοδευταὶ, uagi homines, & circumforanei, qui circumplicati colla serpentium amplexu terrorem spectantibus incutiunt: apud Paulum in l. ult. D. de extraor. crim.

CIRCVMDVCERE, inducere, delere. Hinc Circũduci caussa dicitur, cùm ob id quia deserta est, eius nomen ex caussarum albo eximitur. Paulus l. 45. D. de re iud. Acta apud se habita, si partes consentiant, & iudex hoc permiserit, potest iubere ea die circunduci. Vlpianus l. 73. §. 1. D. de iudi. Tum circumducendum erit edictum peremptorium, neque caussa cognosceretur, &c. Sic in l. 27. §. 1. D. de liber. caus. l. 6. C. quomod. & quand.

CIRCVMLINIVM, ius prædiorum, inquit Fest.

CIRCVMLVVIO, inquit Festus, est ius quoddam prædiorum: ubi fortasse, Prædiatorium legi debet. Est autem Circumluuio, cum parte aliqua di uisum flumen, agrum alicuius ita ambit, ut inferius unitum illum in insulæ formam redigat. Labeò, 7. §. quòd si. D. de acqur. rer. domin.

CIRCVMSCRIBERE plerunque fallere significat, ut apud Græcos περιγράφειν. Paulus l. exceptiones, 7. §. 1. de exception. Si quis fideiusserit pro minore uigintiquinque annis circumscripto. Plerunque autem in minoribus hoc uerbum usurpatur? Cic. l. 16. Of. 3: Circũscriptio adolescentũ l. Lectoria uindicata est. Pro Cluent. Cùm omnis ab his fraus, omnes insidiæ, circumscriptionesque adolescentium nascerẽtur. Sic in l. 10. §. 1. & l. 17. D. de minorib. l. 17. D. de dolo.

CISIVM, uehiculi genus est biroti, inquit Nonius: unde Cisiarius, qui cisij ductor, atque auriga. Vlpianus l. 13. D. locati. Item quæritur si cisiarius, id est, carucharius dum ceteros transire contendit, cisium euertit, & seruum quassauit. Cic. pro Sex. Roscio, Decem horis nocturnis sex & quinquaginta millia passuum cisijs peruolauit.

CITA hæreditas, diuisa. uide Erctum.

CITARE præco dicitur, quem in iudicium euocat. Cicero pro Flacco, Citat præco magna uoce legatos Aemonenses. Citabat autem iudices, reos, & testes. Marcellus l. 7. D. de in integ. restitut. Itaque si citatus non respondit, & ob hoc more pronunciatum est, confestim autem pro tribunali te sedente adiit, existimari potest non sua culpa, sed parum exaudita uoce præconis defuisse: ideoque restitui potest. Vlp. l. 73. D. de iudic. Et post edictum peremptorium impetratum, quum dies eius superuenerit, tunc absens citari debet: & siue responderit, siue non respõderit, agetur caussa & pronunciabitur. Sic l. 20. D. de testib. l. 10. D. de pub. iud.

CIVILIA uerba, quæ etiam directa in iure appellantur, uerba sunt formularum ciuilium, hoc est quæ ad ius ciuile accommodatæ olim a Iurisconsultis fuerunt. ex eo nimirum quòd hæc pars iuris, propriè nõnunquam Ius ciuile appellatur: uti Pomponius docet l. 2. de orig. iur. siue quòd uernaculum esset, neque ab exterarum gentium institutis sumptum: siue quòd soli ciues ijs legis actionib. ac formulis uti possent. Papinianus l. 7. De vulg. & pup. Verbis ciuilibus substitutionem post quartum decimum annum ætatis frustra fieri conuenit. Vlp. cap. Inst. xxv. Fideicommissum est, quod non ciuilibus uerbis, sed precatiuè relinquitur. hoc est, non ijs formulis quæ ad hæredum institutionem accommodatæ sunt, sed precatiuis.

CIVILIA iudicia, uide Iudiciorum alia criminalia.

CIVILITER, eo modo, eaque formula quam Iurisconsulti excogitarunt & tradiderunt. Hinc Pomponius in l. pen. D. de solut. scribit uerborum obligationem ciuiliter per acceptilationem tolli, non rei naturam ac substantiam: id est, consensum & pactum spectans: sed modum ac formam aduentitiam. quum Vlpianus in l. 8. in fin. D. de acceptil. apertè dicat Accepti lationem esse iurisgentium: quatenus scilicet, pactum conuentum, id est substantiam ipsius actus consideramus. ut acceptilationis materia sit iurisgentium, forma uerò iuris ciuilis.

CLAM factum, uide Vi factum.

CLAM facere id dicimur, quod eo insciente facimus quem id prohibiturum esse suspicabamur. uti patet ex. l. 6. §. ulti. D. quod ui.

CLAM possidere dicimus eum, qui furtiuè ingressus est possessionem eo ignorante, quem sibi controuersiam facturum suspicabatur, & ne faceret, timebat. l. 6. D. de acquir. possess.

CLARIGATIONEM uidetur Liuius lib. VIII. dixisse pro iis quæ nunc Represalia uocamus: Veliterni, inquit, iussi trans Tyberim habitare: ut eius, qui cis Tyberim deprehensus esset, usque ad mille pondo clarigatio esset: nec prius quàm ære persoluto is qui cepisset, extra uincula captū haberet.

CLARISSIMI, & Clarissimatus, uide Dignitatum.

CLARISSIMARVM fœminarum nomine Senatorū filiæ, nisi quæ uiros clariss. sortitæ sunt, non habētur. tamdiu igitur clarissima fœmina erit quamdiu Senatori nupta est, uel clarissimo: aut separata ab eo alii inferioris dignitatis non nupsit. l. 8. D. de senatoribus. l. 22. §. 1. ad municip.

CLAVI, in uestibus retinacula dicuntur, gemmæ uicē instar habentia, quibus tanquam clauis pars uestis alteri parti coniuncta retinetur, quos similitudine geminarum Boutons Galli appellāt. Vlp. l. 19. §. 1. D. de aur. arg. Quemadmodum claui aut rei & purpuræ, pars sunt uestimentorum. idem Pomponius libris epistolarum, Et si non sunt claui uestimentis consuti, tamen ueste legata contineri. Idem l. 23. §. 1. Et quæ his accessionis uice cedunt: quæ sunt insitæ picturæ, clauiq; qui uestibus insuuntur.

CLERVS, sodalitas & collegium clerorum apud Impp. l. generali. 13. C. de sacros. eccles.

CLIENTES nostros, ait Proculus, intelligimus liberos esse, etiam si neque auctoritate, neque dignitate, neq; uiribus nobis pares sunt. l. 7. D. de capt. & postlim. l. 3. D. de usu & habit. l. 3. C. de nouat. l. 89. D. de furt. l. 5. §. 1. D. de his qui deie. uel effu. Romulus plebeij ordinis hominibus à Patribus discretis, ne qua inter eos dissensionum materia relinqueretur, unicuique ex plebe permisit, quem cunque ex patribus uellent, patronum cooptare. Hæc autem inter eos iura constituit. Patroni quidem ut quæ clientes iura & legitima ignorarent, eos docerent. quod significat Horatius Epistol. libro. II. Romæ dulce fuit, & solenne reclusa Mane domo uigilare, clienti promere iura. Eorum absentium æquè ac præsentium, neq; secus, quàm parentes liberorum curam gererent: causas & priuatæ & publicæ rei susciperent: denique tum priuatim, tum publicè eorum commodis & rationibus consulerent. Vicissim autem ut clientes ad collocandas patronorum filias dotem, si opus esset, conferrent: patronos, aut ipsorum liberos ab hostibus captos redimerent: multas, si quæ deberentur, eorum nomine persoluerent: si qui sumptus publicè faciendi sint, partem contribuerent. Vtrisq; autem hanc legē imposuit, ut neq; inter se accusare, neque aut testimonio aut suffragio lędere, inimicitiasve exercere ijs liceret. hæc ferè ex Dionys. Halic. lib. 1.

CLIPEVS & scutum significat, & imaginem: uti docet Charisius libro 1. & Plinius li. 35. ca. 3. atque in hanc significationem usurpatur ab Vlpiano in l. si uerò, 5. si id quod. D. de his qui effu. Nam & cum pater in pergula clipeum uel tabulam expositam habuisset, &c.

CLOACARIVM, pecunia purgandis cloacis attributa. Vlp. l. 27. §. 3. D. de usufr. Si quid cloacarij nomine debeatur, uel si quid ob formā aquæductus, &c. & in l. 39. §. 4. de legat. & fid. lib. 30. Hæres cogitur legati prædij soluere uectigal præteritū, uel tributum, uel solariū, uel cloacarium, uel pro aquæ forma.

COACTORES olim in auctionib. dicebantur quasi quæstores quidam, qui ab ijs quibus singulæ res in auctione attributę fuerant, precium exigebant: quasi collectores, quia pecunias cogebant, id est, colligebant. Scæuola in l. 40. §. 5. de statu lib. Argentarius coactor, cùm penè totam fortunam in nominibus haberet, seruis actoribus libertatem ita dedit. Horat. lib. Serm. 1. Nec timuit, sibi ne uitio quis uerteret, olim Si præco paruas, aut, ut fuit ipse, coactor Mercedes sequerer. ubi Acron, Præcones dicebantur, qui stabant ad hastam: nunciabant enim precia oblata. Coactores autem mercenarij eorum, qui habebāt argentariam. Sunt autem Argentarij, qui habent summam rerum uenalium. Argentarium dicimus eum qui habet summam diuitiarum, a quo accipiunt forani. Coactor, qui exigit numos a circumforanis. Aliter, Coactores dicuntur argentarij in auctionibus, qui pecunias cogunt. ipsi sunt conuectarij. Hæc Acron. De his quoque Cluentianæ locus quem subiiciam, intelligendus est. Quidam ex amicis Sassiæ recordatus est, se nuper in auctione quadā uidisse, in rebus minutis aduncam ex omni parte dentatam & tortuosam uenire serrulam, qua illud potuisse ita circunsecari uideretur. ne multa, perquiritur a coactoribus, inuenitur ea serrula a Stratonem peruenisse. Alij uerò in ea pro Posthumo coactores appellantur ut in Commentarijs exposuimus.

COACTILIA, quæ uesti cedere Vlpianus scribit in l. 25. §. 1. D. de aur. arg. Bayfium uirum doctissimum secutus, eas uestes interpretor, quæ ex lanis & uillis coactis fiunt, quas vulgò Feltros appellamus. Lanæ, inquit Plinius, & per se coactæ uestem faciunt.

COADVNARE cōiūgere, unā è pluribus facere. Vlp. l. 9. i fi. D. de pac. Nā in hūc casū spectabimus summas plures: qa illę excedūt i unā sūmā coadunatę.

COCTITATORIA uasa apud Paulū in l. 6. D. de pen. leg. legi uidetur pro Cocinatoria, id est, Coquinatoria. nā. C. pro Q. frequēter i antiquis libris reperiri

F

riri notum est. Vasa autem Coquinatoria eadem esse palàm est, quæ Plinius Coquinaria nominat in lib.33.ca.11.a uerbo Coquinari, quo Plautus est usus: item ut hoc a Coquina. Meam coniecturam vulgata lectio confirmat, in qua legimus CONCINNATORIA: & Accursij glossa, qui si legisset Concinnatoria, nunquam ita interpretatus esset, id est, deputata ad coquendum. Sed omnem Vlpianus dubitationem adimit, apud quem in l.19.§.5.D.de aur.& arg. sic planè legitur.

COCCVM, frutex fullonius, ait Baysius, cui adhærent grana, quibus fit color ille lanarum præcipuus, cuius copia summa in ea parte Hispaniæ, quæ Tudertania appellatur. Vlpian.l.70.§.5.D. de legat.& fid. lib.32. Purpuræ autem appellatione omnis generis purpuram contineri puto: sed coccum non continebitur. Paul.l.78.§.5.D.de leg. & fid.lib.32. Coccum quod proprio nomine appellatur, quin uersicoloribus cederet, nemo dubitauit.

CODICES a libris Vlpianus separat in l. librorum, 52.D.de legat.tertio. Propriè autem de tenuibus tabulis dicuntur. Seneca lib. singulari De breuitate uitæ, Hoc quoq; quærentibus remittamus, quis Romanis primus persuasit, nauem conscendere. Claudius is fuit, Caudex ob hoc ipsum appellatus, quia plurium tabularum contextus Caudex apud antiquos uocabatur. unde publicæ tabulæ Codices dicuntur, & naues nunc quoque quæ ex antiqua consuetudine per Tyberim commeatus subuehunt, Caudicariæ uocantur.
Hinc

CODICILLI diminutiuè, qui ex tabulis cera illitis, sed multo quàm illi breuioribus & paucioribus conficiebantur: ob eam causam, ut facilè quo cuique commodum esset, circunferri & in sinu gestari possent. Hinc

CODICILLI, scriptura qua defunctus leuiter ac sine ulla solennitate uoluntatem suam testatus est, de eo quod post mortem suam fieri cupit. Eorum autem alij sunt fideicommissarij, alij directi, Fideicommissarij sunt, in quibus scriptor uerbis utens præcarijs suam de rebus omnibus quæ testamentis comprehendi solent, hæredi suo petitionem exposuit. Directi, in quibus directis ciuilibusque uerbis scriptoris uoluntas de legatis duntaxat alicui relinquendis exposita est. Hæc ex Instit. sub tit. de codicil. summatim. Codicilli etiā pro diplomatis siue scriptura qua Princeps magistratum uel honorem alicui mandanit: apud Hermogen.l.adminiſtrātes,41.D.de excusa. tut. l.1.C.ut omnes iudic.

COERCERE, tum de pecuniaria, tum de corporali pœna usurpatur: nam & Coercere pignorib. dicit̄ in l.4.§.1.D.de dam.inf.& lib.de Orat.3. Pignoribusq; ablatis Crassum instituit coercere. At in li. de Legib.3. Magistratus ciuem nec obedientem multa, uinculis, uerberib. coercento. Sic in l.6.D. de pœn.l.nemo,70.D.de reg.iur.l.2. in fi. D. de pub.iudic. Hinc

COERCITIO, animaduersio in facinorosos: quę duplex est, Grauis & Modica. Grauis est, ueluti cum gladio, aut metalli pœna, aut deportatione, aut uerberibus animaduertitur: quæ etiam Capitalia dicitur in l.noxis,200.D.de uer. sig. Modica est. ueluti ut quis in carcerem ducatur, aut uirgis cædatur.l.2.D.de in ius noc.l.ult.D.de offi.eius cui mand.l.si quid.D.de offic.procons.

COEMPTIO dicebatur, cùm uir & uxor sese inuicē emeret. unde matrimoniū per coemptionem, de quo alibi diximus. Seru.in illud Geor.1. Teq; sibi generū Tethys emat omnibus undis. Quod ait Emat, inquit, ad antiquum nuptiarum pertinet ritum, quo se maritus & uxor inuicem emebant: sicut habemus in iure. uide Vxor.

COENACVLVM, Varro De lin.4.sic interpretatur: Vbi cubabant, Cubiculum: ubi cœnabant, Cœnaculum uocitabant. posteaquam in superiore parte cœnitare cœperunt, superior domus uniuersa, Cœnacula dicta. Vitr.etiā li.2.c.8. testatur ædes Romæ prius unius cōtignatiōis fuisse, sed postea propter incolarū multitudinē, multarum. Ad auxilium, inquit, altitudinis ædificiorū res ipsa coegit deuenire. Itaq; pilis lapideis altitudines extructæ, cœnaculorum summas utilitates perficiunt. Cœnacula autem tenues homines cōducere atq; incolere solebāt. Vnde Iuue. Rarus uenit in cœnacula miles: quippe ad homines agētes. quorum in ædib. expilari nil possit. Vlp.l.1.§.5. D.de his qui effud.uel deie. Si filiusfa. cœnaculū conductū habuit, & inde deiectū uel effusū quid sic, &c. itē §. 8. Si plures in eodē cœnaculo habitēt. & ex l.5. apparet in cœnaculis cubicula fuisse, exedras, cōclauia, ceteraq; habitationi necessaria.

COENACVLARIVS, qui cœnaculum conduxit. Vlpian.l.11.§.5.D.de pig. act. Hinc

COENACVLARIAM exercere dicitur, qui quæstus sui caussa conducta cœnacula alijs locat. Vlp.l.5. D.de his qui deiec. uel eff. Nam etsi quis cœnaculariam exercens, ipse maximam partem cœnaculi habebat, solus tenebitur.

COERRARE, Paulus in l.3.§.3.D.de offi.præf.uig. usurpat pro Oberrare, &, ut opinor, cum aliquo comitatu. Sciendum est, inquit, Præfectum uigilum per totam noctem uigilare debere, & coerrare calciatum, cum hamis & dolabris. Vbi tamen FALCIATVM mallem: id est, falcibus muralibus, quibus ædes inflammatæ diruerentur, instructū.

COAESTIMARE, simul æstimare: apud Celsum l. 67.§.1.D.de furt.

COGNATIONIS nomen, ait Paul. a Græca uoce dictum uidetur. Συγγένεις enim illi uocant, quos nos Cognatos appellamus. Agnati sunt per patrem cognati ex eadem familia: qui autem per fœminas coniunguntur, Cognati tātum nominant. Inter agnatos igitur & cognatos hoc interest, quod

quod inter genus & speciem.nã qui est agnatus, & cognatus est. non utiq; autem qui cognatus est,& agnatus est.l.10.§.1.D.de grad.& adfin.

COGNATI, ait Modestinus, ab eo dici putantur, quòd quasi una communiter ve nati, uel ab eodem orti, progenitive sint.l.4.§.1. D. de grad. & adfi.

COGNATI, inquit Vlp.appellati sunt, quasi ex uno nati, aut, ut Labeo ait, quasi commune nascendi initium habuerint.l.1.D.unde cognati.

COGNATIO est ius quoddam inter certas personas, quæ natura uel legis fictione inter se cognatæ sunt, institutum. eius enim duæ sunt species: Naturalis & Ciuilis.l.17.§.1.D.de adopt. Naturalis cognatio est, communio sanguinis quam habent ij inter se, qui ex eodem progenitore orti, quasi riuuli ex eodem fonte deducti. dimanarunt. Ciuilis autem, quæ per adoptionem contrahitur, non sanguinis, sed iuris communio est l.4.§.1.D. de gradib. quæ sic fortasse non incommodè definiri poterit, ut dicatur esse communio eiusdem iuris quod habent ij inter se, qui naturaliter cognati sunt, per adoptionem contracta. sed quoniam ea non uera, sed ficta & adumbrata cognatio est, iccircò definiri neq; a nobis solet, neq; uerò satis absolutè potest.

COGNATI propriè dicuntur, quasi cum aliquo nati.l.1.D.unde cognat. quare non immeritò dubitabatur an nepos post aui mortem conceptus, auo cognatus esset. Iulianus tamen in l. 8. D. de suis & legit. Nam quòd in consuetudine, inquit, ne potes cognati appellantur, etiam eorum post quorum mortem concepti sunt, non propriè, sed per abusionẽ, uel potius ἀναφορικῶς accidit: id est, relatione ad uitam aui facta. Nam quod Alciatus libro Disp. primo disputat, his posterius uerbis Iulianum dixisse: Generis uerbum per abusionem dici de specie, uideamus ne satis cautè dictum sit. quum ad argumentum quod ex definitione uocabuli sumi posset, Iulianus hæc referat: neque horum uerborum additio faciat, ut genus in specie κατ' ἀναφορὰν ponatur, sed uerè per abusionem id dicatur: concinnius tamen per relationem ad aui uitæ tempus factam. Et eadem ratione Vlpianus in l.7.D. de senat. disputat eum qui posteaquam pater senatu motus est concipitur, senatoris filium non esse.

COGNITOR est, qui litem alterius suscipit, corã eo cui datus est. Procurator autem absentis nomine auctor fit. Fest. uide Aduocatus: itẽ Procurator.

COGNOMEN, uide Nomen.

COGNOSCERE, propriè dicitur iudex, qui litigatores audit, eorumque caussam disceptat.l. 1. D. de const.princ. l.4.§.1.D.de eo quod cer.lo. l.2. C. de interd. Hinc

COGNITIONES, dicuntur Prætorum ac iudicum, qui caussas audiunt, l.1.§.per hunc .D.de rei uindic.l.13.§.1.D.de minorib.l.4.D.de offi.eius cui mand l.1. D.de offi.assess.

COGNOSCERE instrumenta, inquit Vlp.est relegere & recognoscere.l.56.D.de uerb. sig.

COIRE in alienam litem dicuntur, qui alicui calumniosè litem struunt, ut quod ex condẽnatione in rem alterius redactum fuerit, inter eos communicetur.l.6.D.de ui priuat. Pli.li. Epist. v. Quæstus est uenire aduocationes, uenire præuaricationes, in lites coiri, & gloriæ loco poni ex spolijs ciuium magnos & statos reditus. In eadẽ sententiã dixit Macer, Coire in accusationem innocentium .l.2. D.de concess.

KOINON, pro Respublica, ut Cõmune apud Ciceronẽ persæpe. Callistratus l.37. D. de iud. Diuus Hadrianus τῷ κοινῷ τῶν Θεσσαλῶν Græcè rescripsit.

COLLATIO bonorum (de qua tractatus duo sunt in libris nostris) est contributio certæ partis bonorum inter fratres, propter paternç successionis rationem a Prætore instituta. nam cùm Prætor contra ius ciuile emancipatos, unà cum suis ad paternam hæreditatem admisisset, sui autem bona omnia a se quæsita confusa cum hæreditate pater na haberent: emancipati uerò quæ extra familiam quæsierant, seorsim sibi asseruarent: iniquum uidebatur suos conferre, emancipatos autem nihil conferre, sed auferre tantum. quare Prætor edixit, ut emancipati uolentes ad participandam patris hæreditatem accedere, tantam partem è suis bonis conferrent, quantam ex hæreditate auferrent: non singuli, sed omnes simul. quippe cum omnes emãcipati unius locum obtineãt. Itaq; si duo sint sui, duo emancipati, quãuis emancipati singuli ex hæreditate quadrantem auferant, tamen ex suis bonis non singuli, sed ambo quadrantem conferrẽt. Cõferuntur autem antiquo iure Aduẽtitia & Profectitia: hodie ex Iustin. constitutione, Profectitia tantum l.ult.C.de collat. Emancipati inter se nihil conferunt. nam cum alter alteri nihil auferat, non ipsorum caussa simpliciter, sed propter suorum rationem & respectum, Prætor collationem instituit l.si emancipati.C.eod.l.1.& pass. D. eod

COLLECTARIVS, ἀργυράμοιβος, ἤτοι κέρμα ἀντὶ ἀργυρίου ἀλλασσόμενος, inquit Suidas: id est argentarius campsor, & pro argento monetam uicissim tribuens. Acron quoque in Horatium collectarios pro coactoribus argẽtariorum accipit. Imp. l.16.C.si cert.pet. Quisquis iudici fœnebrem pecuniam mutuauerit, si in prouincia fuerit uersatus, quasi emptor legum atq; prouinciæ, uel si quis collectarius, honoris precium dederit ambienti, exilij pœna una cum ipso iudice plectetur. id est, si quis argentarius crediderit pecuniam ei quẽ sciebat ambire honorẽ, & eũ hac pecunia empturum. Hæc doctissimus Alciatus lib. Dispunct. 4.c.22.

COLLEGARVM appellatione hi cõtinentur, ait Vlp. qui sunt eiusdem potestatis.l.173.D.de uerb.sig.

COLLEGAE, inquit Varro, dicuntur, qui una lecti sunt. itaq; omnibus ferè in rebus collegæ dicebãt: in magistratib. quidẽ, ij qui eiusdẽ sũt potestatis.l

 173.D.

173.D.de uerb. signifi.item qui eandem tutelam aut curatelam simul administrant: l.2. C. de admin.tut.l.t 4.l.46.D.eod.Item, Qui eiusdem hæreditatis sunt participes,id est cohæredes. l. Paulus 101.D.de solution. Hinc

COLLEGIA, quæ & sodalitates dicuntur, siue conuentus certorum hominum artem aliquam certam factitantium:ut pistorum, nauiculariorum, item eorum qui uectigalia,aurifodinas,argentifodinas,ceterave huiusmodi munia exercent.l.1.D. quod cuiusque uniuers.l.1. & pass. D. de colleg. Ea collegia a rege Numa instituta esse scribit Plutarch.in eius uita,Valerius lib.1.& Plin.lib. 34.c. 1.deq; ijs Cic.in ea pro domo,& in Sextiana mentionem facit.

COLLVDERE dicuntur,qui quod in speciem ex animo facere uidentur, id simulatè & fictè agunt inter se,aliorum sensibus illudentes. Hinc Præuaricatores colludere dicuntur in l.1.D.ad Turpil. l.7.§ pen.D.de dol.l.3.D.de adulter. Hinc sub titu.D.de collusione detegenda. Collusio dicitur, cùm seruus côniuente domino ita in ingenuitatē proclamat,ut eum ingenuum decerni patiatur.

COLLYRIVM, κολλύριον, παρὰ τὸ κωλύειν τὸ ῥέειν: id est quòd fluxum impediat,ac si stat: medicamentum est ad oculos pertinēs.Imp.§.22.de rer.diuis.Aut ex suis & alienis medicamētis emplastrum aut collyrium.De collyrijs Corn. Celsus copiosè li.6. c. 6.Paulus l.t 8.§.6.de inst.uel inst.In instrumento medici esse collyria & emplastra, & cetera eius generis Cassius scribit.

COLONVS, qui agrum certa mercede conductum colit.nam Inquilinus in urbe dicitur, Colonus in agro.l.res pignoris. 37.D.de acq.possess.l.ult.D. unde ui & ui arm. Hinc

COLONIA,fundus colono locatus.l.24.§.3.D.loca. l.Seiæ.20.§.colonus.D.de instruct.leg.

COLONI serui,uide Serui agricolæ.

COLONVS partiarius,uide Partiarius.

COLVM niuarium,uas quo ueteres iniecta niue uinum colabant,id est,transmittebant: partim ut alsius biberent, partim etiam ut liquidius.Pompo. l.21.D.de aur.& arg.In argento potorio etiā id quod ad præparationem bibēdi comparatum est, ueluti colum niuariū,& urceoli.Martialis de colo niuario,in Aphor.Setinos,moneo, nostra niue frange trientes.Pauperiore mero tingere lina potes.Et de sacco niuaria, Attenuare niues norunt & lintea nostra.Frigidior colo nō salit unda tuo.

COLVM pro Costum legi puto apud Pomponium in l.21.§.1.D.de aur.arg.leg.Vide Costum.

COLVMNAE, uide Structiles.

COMITER alterius populi maiestatem conseruare, Proculus in l.7.D.de capt.& postil. sic interpretatur, Hoc enim adijcitur, ut intelligatur alterum populum superiorem esse,non ut intelligatur alterum non esse liberum. quod idem Cicero in Orat. pro Balba demonstrat: Primùm, inquit,uerbi genus hoc conseruādi,imperantis est, non precantis.deinde quum alterius populi maiestas conseruari iubetur, de altero siletur, certè ille populus in superiori conditione caussaq; ponitur,cuius maiestas fœderis sanctione defenditur. Item ad uerbum, Comiter: Comes,inquit, benigni,faciles,suaues homines esse dicuntur.qui erranti comiter monstrant uiam,benignè, nō grauatè:Communiter quidem certè non conuenit.

COMITES magistratuum prouincialium dicebantur,qui prouincialibus magistratibus uel Senatus uel ipsorum magistratuum uoluntate ac iudicio publicorum negociorum adiutores atque administri adiungebantur: quales erant Quæstores,legati, scribæ, ac censi.Paulus l.12.§.1.D.de uacat.& immun. Comites præsidum & proconsulum procuratorumve Cæsaris,a muneribus uel honoribus & tutelis uacant. Sic in l.1.§.sed si D. de extraord.l.5.D. de repetund. l. 16. de offic. præsid.l.4.D.de offic.assess. Sueton. in Iulio: Sanxit ne quis senatoris filius,nisi contubernalis, aut comes magistratus peregrè proficisceretur.

COMITEM in quo abducendo fit iniuria, debemus accipere,inquit Vlp.eum qui comitetur, & sequatur.& ita Labeo Comitē definit, qui frequentandi cuiusq; caussa,ut sequeretur destinatus,in publico priuatove abductus fuerit,inter comites utiq; & pędagogi erunt.l.t 5.§.12.D. de iniur.

COMMAGENAM Pomponius in l.21.§.1.D.de aur. arg.numerat inter ea unguenta quæ ualetudinis caussa parata sunt. Plinius lib. 10. cap.22. & lib. 29.capite 4. ex Comagena Syriæ parte nomen sumpsisse:fieriq; ex adipe anserino in uase æreo cum cinnamo multa niue obruto, ac rigore gelido macerato. COMMAGENA tamen ea regio dicitur a Plinio, Ptolomæo, & reliquis.

COMMATA, incisa, siue meatus aperti per quos aqua Nili posisit in agros influere. Vlpianus l. penult.D.de extraor.criminib. Commata etiam & diacopi,qui in aggeribus fiunt, &c. In lib Flor. CHOMATA, uitiosè:quum de commatibus, qui in chomatibus fiunt, Vlpianus loquatur.

COMMEATVS, spacium quod commeandi, id est eundi aut redeundi militibus priuati negocij gerēdi caussa cōceditur.l.t.l. 3.§.qui ad diem,D.de iure milit.l.4.§.ult.D.ad municip. Item

COMMEATVS, spacium ad eundum & agendum in uia publica.l.2.§.hoc interdictū.& §. deinde, D. ne quid in loc.pub.

COMMENDARE nihil aliud est quā deponere:ait Vlpia.l.t 86.D.de uerb.sig.l.24.& l.26.D. deposit.

COMMENTARIVS principis apud Modest.in l.32. D.ex quibus caus.maior.est libellus in quo princeps eorum omnium nomina perscribit, quibus aliqua Reipubli. procuratio commissa est. Et hoc inquit, ad Tribunos militum, & præfectos, & Comites Legatorum qui ad ærarium delati,aut in cōmentarium Principis relati sunt. id est,

id eſt, ad eos magiſtratus magiſtratuumve comites, qui uel a populo R. uel a Principe in prouincijs mittuntur. alias enim populi, alias Principis prouincias fuiſſe, ſuo loco demonſtrauimus. In ærarium uerò, qui populi: in commentarium principis, qui ipſius magiſtratus erant, referebantur. Budæus longè aliter locũ interpretatur. ſed meã ſententiam Vlpianus l.4.§.1.D. de iur. act. confirmat, ubi magiſtratus populi R. a prouinciarum Præſidibus diſtinguit.

COMMENTARIENSIS, poni uidetur pro tabulario ſiue actuario, qui publicas literas perſcribit, atq; aſſeruat. Paul. l.45.§.6.D. de iure fiſci. Quoties apud fiſcum agitur, actorum poteſtas poſtulanda eſt, ut meritò ijs uti liceat: eaque manu Commentarienſis adnotanda ſunt. Hinc

COMMENTARIENSIS, cuſtos ac præfectus carceris, qui uinctorum nomina in commentario, id eſt libello, perſcribit. Impp. l.4. C. de cuſt. reorum. Ad commentarienſem receptarum perſonarum cuſtodia obſeruatioque pertineat: nec putet, &c. Item l.penul. D. de bon. damn. Sed nec, pati optiones ſiue Commentarienſes ea pecunia abuti. item l.9.D. de cuſt. reor.

COMMERCIVM (ut ait Vlpianus cap. Inſtit. XIX.) eſt emendi uendendique in uicem ius, id eſt rerum legitimo aliquo modo acquirendarum, ut l.5.D. de iuſt. & iur. Hinc

COMMERCIVM earum rerum non eſſe dicitur, quorum acquiri dominium non poteſt. l.6. & l.34.§. omnium, D. de cont. emp. l.1.§.1.D. quæ res pig. l.ult. D. de act. emp. quales ſunt ſacræ, ſanctæ, religioſæ, publicæ. Hinc

COMMERCIVM certæ rei non habere dicitur, cui non licet eam rem ſibi acquirere, l. multum intereſt, 34.D. de uerb. obli. §.1. de inutil. ſtipul.

COMMILITIVM, ſocietas militiæ, quam inter ſe commilitones habent. Tryphoninus l.19.D. de caſtr. pecul. De hæreditate ab adgnato commilitone data, Scæuola noſter dubitabat: quia potuit & ante notus & amicus dare: potuit & non dare: niſi commilitium auxiſſet nobis ita uidetur, ſi ante commilitium factum ſit teſtamentum, non eſſe peculij caſtrenſis eam hæreditatem. Vſus eſt & Fabius, & Plinius Iunior.

COMMINVS, continua, ſine intermiſsione. Venuleius l.137.D. de uerb. obli. Continuus actus ſtipulantis & promittentis eſſe debet, ut tamen aliquod momentum naturæ interuenire poſsit, & comminus reſpondere ſtipulanti oportet. Idem l.3. de pignoribus. Pomponius l.3. D. de pigner. act. Si quaſi recepturus a debitore tuo comminus pecuniam, reddidiſti ei pignus. Virg. li.1. Geor. Quid dicam iacto qui ſemine comminus arua Inſequitur?

COMMITTI uerbum iuris, cùm quid cõmiſſum, id eſt factum eſt, propter quod aliquid debeatur. unde titulus lib. Cod.4. & Digeſt.39. de uectigalib. & commiſſis. Hinc.

COMMISSA dicuntur, inquit Aſconius, quæ contra teſtatoris uoluntatem facta aut non facta, ab hærede, multa aliqua pœnaq; plectuntur. Hinc

COMMISSA hæreditas ea dicitur, in qua id commiſſum eſt quamobrem alteri debeatur. Iuſſus hæres fuerat in foro ſtatuas ponere: niſi poneret Veneri Erycinæ multatus eſt mortuo teſtatore non poſuit, commiſſa multa dicitur, & hæreditas, quoniam id cõmiſſum eſt, quãobrẽ ei auferatur. Hinc

COMMISSA dicuntur in iure, & In commiſſum cadere, quæ fiſco propterea debentur, quia quid factum aut non factum eſt. Veluti ſi quis apud publicanos profeſſus non eſt. l.ult. & paſſ. D. de publ. Vlpianus l. commiſſa. 14. eod. Quod commiſſum eſt, inquit, ſtatim deſinit eius eſſe, qui crimen contraxit: dominiumq; rei uectigali acquiritur. Hinc

COMMISSA pœna dicitur quæ debetur l.4.§. Cato. & l.ſeq. & paſſ. D. de uerb. obl. item ſub tit. de recep. arb. & apud Quintil. lib.7.cap.5. Cicer. Verrina v. & in Cluentian. l. Lucius. D. de act. empt. Hinc

COMMISSA ſtipulatio, cum id quod per eam promiſſum eſt, debetur. paſsim ſub tit. de uerb. obli. Item

COMMISSA obligatio l.1.§.ult. D. de ſtipul. ſeruor. Item

COMMISSA deuotio capitis a Cicerone in ea pro Domo: cum ſe uoti reum fateretur, & caput deuotum debere. Hinc

COMMISSARIA lex: de qua titul. eſt li. Digeſt. 18. & quæ in emptiotionibus & oppignerationibus uſurpatur; cùm aut res hoc pacto uenditur, ut precio ad diem ſoluto inempta ſit, aut pignus ita datur, ut ad diem non reddita pecunia, creditoris fiat.

COMMODATVM eſt cõtractus, quo gratis alicuius rei uſus ita conceditur, ut accipiens ſummam in ea ipſa reddenda diligentiam præſtare debeat, l.1. D. de oblig. & act.

COMMODATVM & utendum datum Labeo ſic differre putauit, ut gẽnus & ſpeciem: commodari enim rem mobilem, non etiam ſoli: utendam dari, etiam ſoli. ſed apparet, inquit Vlpia. propriè commodatam rem dici & quæ ſoli eſt. idq; & Caſſius exiſtimat. Viuianus amplius etiam habitationem cõmodari poſſe ait, l.1.D. commodati.

COMMVNIS res eſt uel cum ſocietate, uel ſine ſocietate. cum ſocietate, ueluti inter eos qui eandẽ rem emerunt: ſine ſocietate, ueluti inter eos quibus eadem res teſtamento legata eſt, l.2. D. com. diuidun.

COMMVNI diuidũdo iudiciũ eſt, ꝗ inter eos reddit, qui rẽ quã ex alia atq; hæreditaria cauſſa cõem habẽt, diuidi, ſimulq; ꝗ alterũ alteri ex bono & æquo preſtare oportet, dari fieri poſtulãt: ex quo intelligitur, precipuã huiuſce iudicij cauſã eſſe, diuiſionem

nem: aut potius suæ cuiusque partis demonstrationem. qua ex parte realis potius, quam personalis hæc actio est, quippe qua non dari nobis quod alterius est, sed quod nostrum est demonstrari petimus: at uerò qua ex parte petimus, Quicquid ex bona fide te mihi dare facere oportet, tum personalis actio est, non ad diuisionem, sed ad præstationem pertinens l. 2. & 3. D. commun. diuid und.

Compascvvs ager dicitur, in quo uicinis communiter compascendi ius est. Cicero in Top. Si compascuus ager est, licet compascere. Scæuola l. penult. D. si seruit. uind. Plures saltum communem ut ius compascendi haberēt, mercati sunt. Et paulo post, An pars illorum fundorum aliquid iuris secum huius compascui traxerit.

Compensatio est debiti & redditi inter se contributio. l. 1. D. de compens.

Comperendinatio & Ampliatio sic differunt, quòd in lege comperendinationis numerus actionum duarum præstitutus est: Ampliationis nullus est certus numerus. præterea in Ampliatione iudicari primò poterat: in Comperendinatione, non nisi post secundam actionem. ut in Verrinam 3. explicauimus. uide Ampliatio.

Competere, uerbum est Iurisconsultis nostris familiare, pro Idoneum & aptum esse. itaque

Competens iudex passim dicitur, cuius de re uel iurisdictio, uel iudicandi potestas est. l. pen. D. de iurisd. om. iud. l. 2. D. si quis in ius uoc. l. penul. D. iud. solui. Et ad differentiam iudicis dati dicitur. l. pen. D. iud. sol. l. sed & hæ, 35. D. de procur.

Competens tribunal, apud quod ius fuit de re eo gnosci. l. sed & hæ, 35. §. 1. D. de procur. Hinc

Competere actio dicitur. cum alicui propriè conuenit. l. qui habebat. §. scripti. D. de manūiss. test.

Competentes usuræ. l. 1. C. si maior fact.

Competere libertates, quæ ex testamento debentur. l. 7. D. de petit. hæred. l. 8. D. de inoff. testam.

Compromissvm dicitur certa pecunia, ab utroque litigatore mutuò promissa, ni Arbitri sententiæ pareant.

Compromissvm plenum appellatur, quod de rebus controuersijsve compositum est. nam ad omnes controuersias pertinet. l. 21. §. 6. D. de recept. qui arb. Hinc

Compromissarivs iudex, id est, ex compromisso sumptus. in l. 41. D. de recept. qui arb. l. ult. C. de testib. l. penult. C. de pact.

Conceptio, formula. Cicero de Inuent. lib. 2. In iure exceptiones postulantur, & quodammodo agendi potestas datur, & omnis conceptio priuatorum iudiciorum constituitur. Paulus l. 3. D. de accusat. Libellorum inscriptionis conceptio talis est. Pompon. l. 5. §. 1. D. de uerb. obligat. Stipulatio est uerborum conceptio, quibus is qui interrogatur, &c. Sic

Conceptio iurisiurandi. l. 34. §. si de qualitate D. de iureiur.

Conceptvm furtum dicitur, ait Imp. quum apud aliquem testibus præsentibus furtiua res quæsita & inuenta sit. nam in eum propria actio constituta est, quamuis fur non sit: quæ appellatur Concepti, §. 4. de oblig. quæ ex delict. & apud Paul. li. Sent. 2. cap. 31.

Concinnatores litium, id est, architecti, fabricatores, structores. Vlpianus l. 9. §. 2. D. de off. pro cons. Nec adeò dissimulare, si quos caussarum concinnatores uel redemptores deprehendat. id est, qui lites calumniosè alicui conflare soleant. nam Concinnare, antiqui pro Facere Plautus in Captiu. Qui me insanum dictis concinnat suis.

Concionem habere, uide Cum populo agere.

Concipere, certis uerbis aliquid comprehendere. Vnde Concipere iusiurandum, est certam iurisiurandi formulam præscribere, l. 34. §. si de qua lit. & §. pen. D. de iureiur. Cice. de Offi. 3. Quod ex animi tui sententia iuraueris, sicut uerbis concipitur iure nostro, id non facere periurium est. Idem pro Cluent. Africanus quòd esset censor, & in equitum censu C. Licinius sacerdos prodijsset, clara uoce dixit se scire, illum uerbis conceptis peierasse. Hinc concipere stipulationem apud Vlpianum in l. 61. l. 71. l. 115. D. de uerbor. oblig. & l. 99. stipulatori liberum fuit uerba latè concipere. Hinc concipere uadimonium apud Ciceron. libro ad Q. Frat. 2. Trebatium, inquit, quòd ad se miserim, persalsè & humaniter etiam gratias mihi agit. negat enim in tanta multitudine eorum qui una essent, quenquam fuisse qui uadimonium concipere posset. Hinc

Concipere libellos appellatorios, apud Vlpi. l. 1. in fi. D. de appell.

Concvbina, est mulier quæ consuetudinis, non matrimonij caussa retinetur, arg. l. 34. D. de adult.

Concvbina dicebatur ea, quam quis non mariti animo, sed concubitus tantùm caussa sine stupri tamen crimine, flagitiove, domi habebat. Dixi, non mariti animo, quia concubinam ex sola animi destinatione æstimandam esse, Paulus scribit in l. quarta. D. de concub. qui & Papinianus in l. donationes, 13. D. de don. respondit, si quæratur, an maritalis honor & affectio intercesserit, personis comparatis, uitæ coniunctione, perpendendum esse: neque enim tabulas facere matrimonium & apud eundem in l. cum tabulis, 16. D. de his quæ ut indig. mentio fit Cassiani uiri clarissimi, qui mulierem ingenuam, pleno honore dilexerat, cuius tamen filia ex eo concubinatu suscepta, vulgò quæsita dicitur. Neque satis fuisset dicere sine nvptiis. nam in mulieris honestæ liberæ consuetudine, quamuis nuptiæ celebratæ non fuerint, tamen non concubinatus, sed nuptiæ intellīgēdæ sunt, ut ait Paulus

lus l.in libertæ, 24. D. de rit. nupt. Dixi, SINE STVPRI CRIMINE. quoniam Vlpia. in l. 1. D. de concub. scribit, eas demum sine metu criminis in concubinatum haberi posse, in quas stuprum non committitur: ueluti si ingenuam mulierem honesto loco natam, & quæ corpore quæstum non fecisset, sine testatione in concubinam duxisset. tunc enim stuprum nõ committitur, d.l.3. de concub. Dixi, SINE FLAGITIO: ut illud significarem quod Vlpianus in l.2. scribit: Nefariam esse coniunctionem, si quæ patris concubina fuit, in filii aut nepotis concubinatum sese tradat, aut ex contrario. quippe eum genus quoddam incestus esse hoc uideatur. Apparet ergo legibus permissum, concubinatum fuisse, ac proinde impunè concubinam habere licuisse, d.l.3. D. de concub. Et l. cum tabulis, 16. D. de his quæ ut indig. ubi Papinianus ait, in ea quæ se in alterius quàm patroni concubinatum dabat, stuprum non com mitti. quin & Massurius in l. 144. D. de uerbo. sign. scribit eam quæ cum uxor non sit, cum aliquo tamen uiuit, uero nomine amicam, paulo honestiore concubinam appellari. Tametsi Marcellus scribat, eam quæ se in alterius quàm Patroni concubinatum dedit, matrisfamiliás honestatem non retinere, l. probrum, 41. D. de rit. nupt. Sed quæri uideo, an & mariti concubinam habere possent, quod uulgò ab omnibus negatur propter l. 1. C. de concub. ubi Constantinus imperator id uetat. At ego eius ipsius legis argumento adducor ut credam, ante Constantinum id licuisse. Cur enim id tum ille prohibuisset, nisi quia licebat? Verùm ut ea de re paulo fusius explicemus: Primum omnium exemplum eius rei habemus apud Ciceronem in libro de Orat. 1. ubi loquitur de eo, qui uxorem in Hispania reliquerat, Romæq; alteram duxerat, neque nuncium priori miserat. quia si iudicaretur certis quibusdam uerbis non nouis nuptiis fieri eum superiore diuortium, in cõcubinæ locum eam duxisse uidebatur. quæ dubitatio tamen posterioribus legibus sublata est, ex l. nullũ. 7. D. de diuor. & l. eum qui. C. de adulter. Sed utcunq; sit, apparet olim ei qui uxorem habebat, licuisse alteram mulierem in concubinam ducere: Tametsi Constantini lege id postea uetitum sit: & uerò etiam Iustiniani in l. ultima, C. commun. de manumiss. apud quem locum illum: Hominibus enim uxores habentibus, concubinas habere, nec antiqua iura, nec nostra concedunt: de lege Imperatoris Constantini intelligendum censeo: quod & interpreti Accursio placuisse uideo. Quid? quod Marcianus in l. 3. D. de concub. scribit adulterium per concubinam non committi: qua de re dubitari non poterat, nisi in eo, qui uxorem haberet. Itaq; sic infert, Nam quia concubinatus per leges nomen assumpsit, extra legis pœnã est. itaq; stipulatione pœnæ caueri de ea re uidemus in l. 121. §. 1. de uerb. obli. Mulier ab eo cuius in matrimoniũ con ueniebat, stipulata fuerat ducenta, si concubinæ, tempore matrimonii, consuetudinem repetisset. Obiicitur lex ultima, in fi. D. de diuor. ubi scribit Vlpia. patronum qui libertam suam in matrimonio habebat, si concubinam adhibeat, renunciasse matrimonio uideri. Quid tum postea quasi uerò eo ipso quòd concubina adducatur, cum uxore diuortium fiat. Quid ergo est? Dico Vlpiani disputationem suis finibus coercendam esse. loquitur enim de patrono, qui tãtisper in matrimonio libertam habere iudicatur, quãdiu alienum ab ea animum non ostenderit. Vbicunq; inquit, uel tenuis intellectus uideri potest, nolentis nuptam, dicendum est diuortium esse factum. Ex quo intelligitur in libertarum diuortio, neque uerborum formulam, neque septem testium contestationem requiri, sed leuissimam duntaxat abalienati animi significationem sufficere: ueluti si quam aliam appetierit, uel concubinam adhibuerit. Mouet me Paulus lib. Sententiarum 11. his uerbis: Eo tempore quo quis uxorem habet, concubinam habere non potest. Concubina igitur ab uxore solo edicto separatur. Sed uideamus ne quid operis noui nobis aut Annianus aut alius aliquis eo in loco molitus sit: & posterior sententia demonstret, eum sine negatione legendum esse. Quid enim uox IGITVR significat? aut quis sensus ex eo loco idoneus potest elici, siue SOLO DELICTO, siue SOLO DELECTV legemus? At hoc modo sensus erit aptissimus. Qui uxorem habet, potest & concubinam adiungere: uxorẽ uerò non potest. Quid igitur interest inter uxorem & concubinã adiungere? Quid inquam interest utrum uxorem aliquis an concubinam adiungat? Nihil omnino, inquit: præter hoc unum, quòd in uxore adiungenda delictum est: in concubina uerò, nequaquam. Quod ergo ait, CONCVBINA IGITVR, sic intelligatur: Adiuncta igitur concubina, ab uxore adiuncta solo delicto separatur. Alioqui falsum esset delictũ esse, si quis cõcubinam habeat: uti superius docuimus. Quòd si cui SOLO DELECTV legendum placet, non repugnabo, & sensum hunc aptissimum ostendam: quòd solus delectus siue animi destinatio, discernit uxoris adiunctione concubinæ. nam ut ex l. 4. dictum est, Concubina sola animi destinatione æstimatur. Verùm hæc quidem hactenus. Nũc illud adiiciamus, concubinarum alias libertas, alias ingenuas, alias seruas fuisse. Libertæ autem inuitis suis patronis in concubina tum aliis se dare non poterant. l. 1. de concub. Quòd si qua in patroni sui concubina tu erat, quæsitum est, an alteri dare se in matrimonium prohibeatur. nam initium dictæ l. t. ita scriptum est, ut pugnare inter se uideatur: adeò ut quidam priorem partem adulterinam esse disputent. ego uerò ex lege ultima, D. de diuort. uocem

ALTERI

ALTERI non de extraneo, sed de altero patrono intelligendam puto. Quod autem ad ingenuarũ concubinatum attinet, quatuor tantùm casibus eum permitti reperio: si ea obscuro loco nata sit; si corpore quæstum fecerit, si testatio ea de re interposita sit, si mulier adulterij crimine damnata sit. l. 1. & 3. de concub. Ancillæ autem utrum concubinæ fuerint, quæri potest: cùm satis constet, ancillarum omnium usum suis dominis licitum permissumq; fuisse. sed tamen & ancillas concubinas fuisse uideo in l. pen. D. de reb. aut iud. l. denique, 8. D. de pignorib. & l. ult. C. communia, de manu miss. Sequitur ut aliquot inter uxorem & concubinam differentias exponamus. Prima igitur hæc esto. Quòd uxor iustorum liberorum quærendorum caussa, &, ut ait Demosthenes, τοῦ παιδοποιεῖσθαι γνησίως: concubina uerò, uoluptatis aut cultus corporis duntaxat asciscitur. Nam corporis cultum in ijs pono, quæ uel quinquagenariæ, uel sexagenariæ sunt: quas haberi concubinas posse, patet ex l. 1. D. de concub. Ex quo ipso secunda differentia intelligitur. Quòd in uxore ex lege Pappis Poppea spectatur ætas: in concubina, modò annis XII. sit maior, non spectatur. Tertiam differentiam Paul. in l. ult. demonstrat: ubi ait, Prouincialem magistratum posse ex sua prouincia concubinam habere: cum in uxore aliud sit iuris. l. si quis officium, 38. de rit. nupt. Quarta differentia est, quòd cum donationes in uxorem non ualeant. l. 1. & passim, de donat. inter uir. ea tamen quæ in concubinam collatæ sunt, reuocari non possunt: nec si matrimonium inter eosdem fuerit contractum, ad irritum recidit, quod ante iure ualeat. l. donationes, 31. D. de donat. l. si prædia. 58. de donat. inter uir. Quinta etiam apparet ex eo quod uxor forum domiciliumq; mariti sequitur. l. exigere, D. de iudic. concubina, uerò, nequaquam. l. de iure, 37. in fi. D. ad municipal.

CONCUBINA, uide pellicem.

CONCURSU partes fieri dicuntur in legatis, cùm testator duobus pluribusue legatarijs rem eandem ita legauit, ut ijs non distinctè ac separatim partes certas attribueret, sed potius rem solidam relinquere uideretur. l. coniunctim, 80. D. de legat. tertio. Verùm cùm utrinq; uterq; ad rei, puta fundi, alicuius possessionem acquirendam accedit, ubi ad medium peruenerunt, & concurrerũt: quo in loco obuij inter se facti sunt, ibi partis quisque suæ fines constituunt. ut Sallustij uerbis utar: qui in Iugurthino similem quandam finiũ inter Carthaginenses & Cirenenses rationem institutã scribit. Hi legatarii, re coniuncti dicuntur: alij quorũ partes ab initio factæ sunt, uerbis coniuncti. l. re coniuncti, 89. D. de lega. tertio. l. triplici, D. de uerb. signific.

CONCUTERE, ui ac terrore potestatis aliquid à ciuibus aut socijs exprimere. Vnde

CONCUSSIONIS crimen, l. 1. D. de concuss. l. ult. C. de mod. mult. l. un. C. ex delict. defunct. l. 4. C. ad legem Iuliam repetund.

CONCUSSIONIS crimen dicitur, quum quis ab eo quem iudicii magistratusue terrore afficit, eius periculi deuitandi caussa pecuniam extorquet. nã concussum metu dicimus, pro perculsum & perturbatum: unde tit. de concussione lib. Pand. 47. & apud Cic. Tusc. 4. Terror definitur, metus concutiens.

CONDICERE, inquit Imp. prisca lingua est denunciare. nunc uerò abusiuè dicimus Conditionem actionem in personam esse, qua actor intendit dari sibi oportere. nulla enim hoc tempore eo nomine denunciatio fit. §. 15. de action.

CONDICERE, est simul dicere: nam Festus libro. 3. Condictum interpretatur, simul dictum. Ergo Condicere, est diem locumq; communi consensu constituere, quo quid fiat. Hine

CONDICERE alicui cœnam Cicero & Suetonius dixerunt, non pro inuitare ad cœnam, quemadmodum uulgò placere uideo: sed pro indicere cœnã, & denũciare se affuturũ. Crassus (inquit ille ad Lẽtulum scribens) ut quasi testata Pop. Rom. esset nostra gratia, penè à meis laribus; in prouinciam est profectus. Nam cùm mihi condixisset, cœnauit apud me in mei generi Crassipedis hortis. Suetonius in Tiberio, Sext. Claudio libidinoso ac prodigo, seni cœnam ea lege condixit, ne quid ex consuetudine immutaret, aut demeret. Sed in libris Iurisconsultorum, Condictio est (ut ibidem Festus scribit) in diem certum eius rei, qua de agitur denunciatio. Moris enim fuisse, ut iudicio à Prætore constituto diem ex suo commodo litigatores sumerent; quo in iudicium uenirent, ueteres illa demonstrant apud Plautum in Curculione, & Gellium libro decimosexto, capite tertio, Si status condictusve dies cum hoste. Sed multo planius locus ille in Oratio. pro Comœdo rem omnem explicat: Quid enim factum est? uenisti domum ultrò Roscii: quod temerè commisisses in iudicium ut denunciares, rogasti ut ignosceret, te adfuturum negasti: deberi tibi ex societate nihil clamitasti. quo in loco Denunciare dixit Cicero, quod Iustinianus hoc loco Condicere. Sed hoc nemo neque planius, neque elegantius exponit Asconio, qui Verrina III. sic scribit: Comperendinatio est, ab utrisque litigatoribus, inuicem sibi denunciatio in perendinum diem. namque cùm in rem aliquam agerent litigatores, & pœna se sacramenti peterent, poscebant iudicem: qui dabatur post tertium diem (sic enim legendum puto, non Trigesimum) quo dato, deinde inter se in perendinum diem, ut ad iudicium uenirent, renunciabant. Hæc Asconius. Eodemq; notæ illæ pertinent, apud Valerium Probum, I. D. T. S. P. In diem tertium, siue perendinum. quam formulam in Muræniana Cicero exagitat. Eodem etiã illud Macrobii lib. I. cap. XVI. pertinet. Compe-

rendini

rendini dies dicuntur, quibus uadimonium licet dicere: Stati, qui iudicij causa, cum peregrino instituuntur.

CONDICERE pro simul dicere, ut fit in pactionibus Pomp. l. 66. de cont. emp. In uendendo fundo quædam etiam si non condicantur, præstanda sunt.

CONDICTIO duplex est, altera certi, altera incerti.

CONDICTIO certi, est actio per quam certum petitur: hoc est, quod apparet, quale quantumq; sit. l. 6. l. 9. l. 24. D. si cert. pet. l. 28. §. exceptio, D. de iureiur.

CONDICTIO incerti, est per quam incertũ petitur: ueluti liberationes, cautiones, & ea quorum incerta æstimatio est. l. 5. l. 8. D. de act. emp. l. 2. §. aliud de donat. l. 4. D. de usur. Itaq; illius formula hæc erit: SI PATERET Aurelius Licinio stipulanti centum spopondisse, tum Aurelium centum Licinio dare damnas esto. Huius uerò hæc: SI PATERET Aemilium Cornelio stipulãti hominem spopondisse, tum quantum ex eo stipulatu Cornelio Aemilium dare facere oportebit, tanti Aemilius damnetur.

CONDICTIO caussa dati caussa non secuta (sic enim legendum est; non DATA) est actio in personam, per quam quæ aliquid certam ob caussam dedit, nisi caussa secuta sit, id est reuerá, atque in effectu constet, id repet. l. 1. & toto tract. de cond. caussa dati, &c.

CONDICTIO ex lege, quæ & Condictitia ex lege nominatur, generaliter omnis personalis actio dicitur, quæ ex obligatione nascitur, quam noua quædam lex introduxit, quæ quo genere actionis agendum esset, non cauit. l. 1. D. de cond. ex leg.

CONDICTIO ex scriptura, est actio in personam per quam is qui se pecuniã alicui debere scripsit, siue ea numerata sit, siue non sit, soluere cogitur: dum tamen si data non sit pecunia, post biẽnium actio intendatur, nam antea nõn numeratæ pecuniæ exceptione excluditur. uti docet Imp. tit. de lit. obl. & l. 14. C. de non num. pecun.

CONDICTIO dati ob turpem uel iniustam causam, est actio in personam, per quam qui turpi iniusta ue de causa quid dedit, siquidem in accipiente solo turpitudo fuit, repetit. l. 1. & tot. tract. de eód. ob turp.

CONDICTIO Triticiaria, est actio in personam, per quam res omnes excepta pecunia numerata, condicuntur: siue sint mobiles, siue immobiles, l. 1. D. cond. tritic.

CONDICTIO indebiti, est actio personalis, per quã id quod per errorem non debitum soluimus, reddi nobis postulamus. l. 1. & pass. D. de condict. indeb.

CONDICTITIA actio, quæ & præcisè Condictitia dicitur, nihil aliud est quàm cõdict. Imp. §. 1. Quibus mod. re. cont. Daturq; agenti contra eũ propter repetitionem Condictitia actio. Item Vlpianus l. 24. D. si cert. pet. At idem Vlpianus in l. 13. §. 2. D. de iureiur. Atq; ideo, inquit, neque furti, neq; condictitia teneri: quia condictitia, inquit, solus fur tenetur.

CONDITIO, est pactio certam legem in se continẽs, ait Donatus in And. Terent. Vel sic

CONDITIO, est lex negocio alicui apposita, unde ipsius euentus pendet. l. 37. & l. 39. D. si cert. petat.

CONDITIONVM duo sunt genera. aut enim possibilis est, aut impossibilis, possibilis, quæ per rerũ naturam admitti potest: impossibilis, quæ non potest. Paulus lib. Sent. 3. cap. 6.

CONDITIONVM possibilium genera sunt tria: aut enim ex casu & fortuna pendent, ueluti si filius nascatur: quæ iccirco Casuales à Iustiniano appellãtur: à nobis Fortuitæ non incommodæ nominari possunt. aut ex hominis uoluntate, ueluti si seruũ manumittat: quas idẽ Potestatiuas, nos Voluntarias appellare possumus. aut mistæ sunt, quarũ euẽtus, ait idem, ex fortuna & personæ uoluntate pẽdet: ueluti si uictoriam reportet. l. 1. §. sin autẽ aliquid. C. de cad. toll.

CONDITIO alia certa est, alia incerta. Certa cõditio est, quę omnimodo extatura est: ueluti, Si intra Calendas digito cœlum non tetigero. l. in illa stipulatione, D. de uerb. ob. Item, Sine nauis ex Asia ne uenerit, siue non uenerit. l. necessario, 8. §. 1. D. de peric. & commod. Incerta conditio est, quæ an impleatur, incertum est: ut, Si nauis ex Asia uenerit. Dubium est enim, utrũ uentura sit nauis, an non.

CONDITIO rursus alia dicitur faciendi, alia dandi: illa cùm apposita lex est, ut quid fiat: hæc, ut quid detur. l. 31. §. 1. ad Trebell. l. 68. D. de solut. l. 82. D. de condit. & demonst.

CONDITIO interdum nihil aliud est, quàm pactio. Vnde illud Cic. lib. De inuent. 11. Cùm omnes perituri milites essent, nisi ad hanc pactionem uenissent, utrũ satius fuerit amittere milites, an ad hãc conditionem uenire. Sic in Topic. Si quæratur, à naturane sit ius, an ab alia quasi conditione & pactione hominum. Hinc

CONDITIO pro pactione nuptiarum: in l. ult. D. de sponsalib. l. ult. D. de proxenet. l. 19. & 36. D. de rit. nupt. l. 65. D. de iudic. Hinc Festus, Connenta, inquit, conditio dicebatur, cùm primus sermo de nuptijs & earum conditione habebatur. Hinc

CONDITIONE tua non utor: formula erat, renunciãdi sponsalibus. l. 2. D. de sponsal.

CONDITIONALIS, cui conditio adiecta est: ut conditionalis stipulatio, aut legatum. l. 44. D. de uerbor. obl. & sub tit. Digest. de cond. & demonst. Item

CONDITIONALITER, pro sub conditione. l. quę res D. de uerb. obl. & pass. in libris nostris.

CONDVCERE: uide infrà, Locare.

CONDVCTOR est, qui uel rei alienæ usum, uel alieni operis perfectionẽ certa mercede pacta recepit.

CONDVCTOR operis, pro redemptor. Iauol. l. 44. D. de

D.de fideiuſ. Et quia opus effectum non erat,alij locaſti:& quum poſterior conductor ſatis non daret,ipſe opus feciſti.

Conferre,uide Collatio bonorum.

Confessoria actio,uerbum è Græcorum Iuriſcõſultorum fontibus deriuatum: pro Actio uerbis aientib.concepta:cui opponitur Negatoria. Vſurpatur autem in ſeruitutum uindicationibus, cum quis ſuam eſſe ſeruitutem petit.l.2.& l.4 §.1. D.ſi ſerui.uind.l.pen.§.ult.D. ſi uſuſf. petat. neq; unquam niſi aientib.uerbis cõcipitur:ne in caſu quidem legis 4.D.ſi ſeruit.uind. ut in Commẽ. Inſt. docuimus. Dicitur & Confeſſoria actio in lege Aquilia, quæ ex confeſsione rei, id eſt aduerſum reum qui confeſſus eſt,datur.l.inde Neratius,23. §.ult.l.proinde,25.§.1.D.ad leg.Aquil.

Confines dicuntur,quorum prædia linea tantùm diſtincta ſunt: uel quorũ unius finis, alterius etiã finis eſt. Vicini uerò, quorum prædia parietibus diſterminata ſunt.Itaq; Confinium in ruſticis,uicinitas in urbanis prædiis ponitur:uti docet Paulus l. 4. in fi. D. finium regund. l. 29. D. de ſeruit.ruſt.

Confiscari,fiſco committi:in fiſcum, id eſt Principis ærarium redigi.l.ult.§.pe.D.de bon.eorum qui.Sueton.in Domit.Confiſcabãtur alieniſsimæ hæreditates, uel exiſtente uno qui diceret audiſſe &c. Vſurpatur etiam de perſonis:ut.

Confiscatus tutor dicitur in l.9.§.pe.D.de tut. & rat.diſt.cuius bona fiſco cõmiſſa ſunt. Sueton. Caligul. Prætereuntes duos equites R. locupletes,ſine mora corripi,confiſcariq; iuſsit.

Confundi dicuntur iura,quæ in eandem uel perſonam uel rem inciderunt,ueluti

Confundi obligatio dicitur, cum item debitor & creditor ſimul effectus eſt:hoc eſt,cùm alter in alterius ius ſucceſsit.l.debitori, 50. l. grauius. 71. D.de fideiuſſ.l.6.& l.14.C.ad leg.Falcid.l. 5. C. de hæredit.act. Similiter

Confundi ſeruitutes dicuntur,cùm utrunq; prædium,id eſt & id quod ſeruit,& id cui ſeruitus debetur,eiuſdem domini efficitur.l.1.& l.15.D.quẽ ad.ſeruit.amitt.l.7.D.de ſund. dotal. Similiter

Confundi uſusfructus dicitur, cùm fructuarius proprietatem adeptus eſt.l.4.D.uſufruct. quemad.cau.l.6.D.de manum.teſtam.

Confuga,qui ad aſylum confugit.l.præſenti, 5. C. de iis qui ad eccl.conf.l.ſi qua.22. C. de epiſcop. & cler.

Congiarium,uas congii unius, id eſt ſextariorum ſenum capax: apud Paulum in l. 13. D. de inſt. uel inſt.

Coniectio cauſſæ.Paulus in l.1.D.de reg.iur.Per regulam igitur breuis rerum narratio traditur, & ut ait Sabinus,quaſi cauſſæ coniectio eſt. Hoc quid ſit declarat Aſconius, Quum, inquit,in rem aliquam agerent litigatores, & pœna ſe ſacramenti peterent,poſcebant iudicem: qui dabatur poſt trigeſimum diem (legendum autem & corrigendum arbitror, Poſt tertium diem)quo dato. deinde inter ſe perendinum diem,ut ad iudicium uenirent denunciabant. quò quum eſſet uentum, antequam cauſſa ageretur,quaſi per indicem rem exponebant. quod ipſum dicebatur Cauſſæ coniectio,quaſi cauſſæ ſuæ in breue coactio. hæc ille. Coniectionem autem non pro Coniectu,ſed pro Coniectura dictam opinor: itẽ ut Quæſtio apud eundem pro Quæſtura, quaſi unde de tota diſceptatione iudex coniiciendi facultatem habeat. Vt ergo cauſſæ coniectio rem ſtrictim & anguſtè cõtinet,ſic Regula id quod iuris eſt breuiter ſummatimq; complectitur. Hinc illud apud Gellium libro quinto, capite decimo, Et quum ad Iudices coniiciendæ conſiſtendæq; cauſſæ gratia ueniſſet & quæ ſequuntur. Et Apud Afranium,ut Non. Marcellus refert:Cauſſam coniicere apud te uolo ambo adeſtis:profuturos arbitror.

Coniunctio in hæreditatibus & legatis triplex obſeruata eſt:aut re,aut uerbis,aut re & uerbis ſimul.l.re coniũcti,89.D.de legat.3.l.triplici,142. D.de uerb.ſigni.Re coniunctio eſt, cùm duobus ſeparatim res eadem legata eſt,hoc modo: Titio fundum Tuſculanum do lego. eundem fundum Mæuio do lego. Verborum coniunctio eſt, cùm pluribus res eadem definitis partibus legata eſt: ueluti, Titio & Seio fundum æquis partibus do legó. Re & uerbis coniunctio,eſt:hoc modo, Titio & Seio fundum lego.

Connubium,eſt uxoris iuræ ducendæ facultas. Vlpianus tit.5.Seruius autem,Connubium, Inquit, eſt ius legitimi matrimonii.

Consanare,pro conſaneſcere. Vlpianus l.10.D. de ædilitio edict. Si homini digitus ſit abſciſus, membrive quid laceratum,quamuis conſanauerit ſi tamen ob eam rem dominus uti poſsit, non uideri ſanum eſſe. Haud ſcio tamen an

Consanuerit unica literula ſublata, uerius legeretur.

Consanguineos,generaliter Caſsius definit eos, qui ſanguine inter ſe connexi ſunt,l.1. §. 7. D. de ſuis & legit. Propriè uerò,

Consanguinei, ſunt fratres ex eodem patre nati. nec requiritur, an etiam eandem matrem habuerint:ait Imp.§.1.de leg.agn.ſucc.l.3. C. de legit. tut.l.1.l.3.& l.6.C.de legit.hæred.

Conscripti patres: uide in libello De Senatu, in appendice.

Conserere manus dicebãtur in uindiciis,qui uim moribus,feſtucas inter ſe,quaſi haſtas,dicis cauſſa committentes faciebant.qua de re diximus in Cõment.Orat.pro Cæcina.Lex autem duodecim tabul.de qua Gellius lib.uigeſimo,capite nono cõmemorat,his ſortaſſe uerbis cõcepta erat:Si qui in iure manũ cõſerunt,utriq; ſuperſtitibus pręſentibus uindicias ſumunto.unde illud Ennii:

Non ex iure manu conſertum,ſed mage ferro

Rem

Rem repetunt.

Item illud Ciceronis in primo de Orat.

Multisque præessem, qui te ex inre mann conser tum uocarent. Dicebatur enim Manu consertum antiquè, pro Manus: elisa litera s. co more de quo Cicero in Oratore disputat.

CONSILIVM, consessus eorum qui caussam uel publicam uel priuatam, cum prætore, aut Iudice eo gnoscunt, unde illa peruulgata, Caussa cum con silio cognita, Consilium præbere, Consilium uocare, Consilium dimittere, De consilij sententia.

CONSILIVM & Mandatnm hoc differunt: quòd Mãdatum species quædam est imperij, quod pro societate generis humani receptum est, ut quod cuique negocium datum est, id mandatoris periculo conficiat. Consilium autem ab imperio prorsus alienum est, nec ullam uoluntatis eius qui consilium dat, significationem habet. Itaque rem consultoris arbitrio permittit: nec, utrū fiat, necne laborat. Itaque ex consilio nulla nascitur, obligatio: at ex mandato nascitur. Hæc ex l. 1. in fine, & l. secunda, D. mand. & l. consilij. D. de reg. iur. §. 2. mandat.

CONSOBRINI, cõsobrinæq; sunt, ait Caius, qui queve ex duabus sororib. nascuntur, quasi Consorori ni. l. 1. §. 1 .l. ult. §. eod. D. de grad. & affin.

CONSOBRINI à patruelibus quid differant, uide Patrueles.

CONSOBRINI & Amitini sic differunt: qui duobus ex fratribus nascuntur, Patrueles: qui duabus ex sororibus, Consobrini: ex fratre & sorore, Amitini inter se nominantur. l. ult. §. 4. D. de gradibus. Vbi Paulus ait hos omnes à plerisq;, uelut à Trebatio, generali nomine Consobrinos appellari. Nonius autem in extremo sic scribit, Amitini fratrum maris & fœminæ filij, Consobrini ex duabus editi sororibus, quasi Consororini. Quod autem Paulus illa l. ult. §. 8. scribit, sororum fratrum que meorum nepotes neptesq; consobrinos esse: obscurum uidetur. nam illi non Consobrini, sed Sobrini appellantur. Respondetur autem Paulum ita sensisse, ut qui inter se sobrini sunt, leui abusio ne dici inuicem posint Consobrini: ueluti si qui inter se fratres sunt, se Confratres appellarent.

CONSOCERI dicuntur, ait Theoph. quorum alterius filia, alterius filio nupsisset. §. 9. de nup. Vtitur Vlpia. l. 32. §. proinde, D. de donat. inter uir.

CONSOLIDATIO est proprietatis eum usufructu coniunctio. Imp. §. 2. de usufru. Vel ex contrario: si usufructuarius proprietatē rei acquisierit: quæ res consolidatio appellatur. Hinc fructuarius pro prietatem acquirens, consolidare dicitur. l. 3. & l. 6. D. de usuf. accresc. Hinc apud Iauol. l. à libert. 35. D. de bon. libert. solida proprietas dicitur, in qua usufructus inest. Itemq; apud Paulum l. Sem pronius, 26. §. 1. de usuf. leg.

CONSORTIO, communio. Papin. l. 96. §. 3. D. de solut. Nec in arbitrio eius electio erit, quum debitor precium pignoris consortioni subiecerit: id est, promiscuè utriq; debito pignus subiecerit.

CONSPONSORES à Cicerone dicuntur, qui à Iurisco̅sultis correi debendi: id est, qui eiusdem obligationis sunt debito res. Cic. ad Attic. lib. 12. Tamē uelim des operam, ut inuestiges ex consponsorū tabulis, sit ne ita. Idem Leptæ, De tuo negocio ꝙ sponsor es pro Pompeio, si Galba consponsor tuus redierit.

CONSPONSOS antiqui dicebant fide mutua colligatos. Festus.

CONSTITVERE iudicium uel quæstionem, in publicis duntaxat iudicijs, dicitur Quæsitor, qui iudicum reiectione utrinque facta, certos constituit iudices, qui sibi iurati in consilio adsint, & secum cognoscant: in priuatis uerò iudicijs, quum Prætor urbanus iudici aut Recuperatoribus à litigatoribus acceptis, potestatem de caussa cognoscēdi & iudicandi facit. Cicero pro Cecina, Qui igitur conuenit, quæ caussa fuerit ad constituendum iudicium, eandem moram esse ad iudicandū. Vel sic,

CONSTITVERE iudicium Prætor in priuatis caussis dicitur, quum agēdi potestatem litigatoribus: iudicandi uerò iudicibus sumptis permittebat.

CONSTITVERE, est creditori sine stipulatione promittere, se pecuniam nel à se uel ab altero debitā, certo die soluturum: ueluti si tibi Calend. Iunijs debeā, & nudo pacto, id est, sine stipulatione promittam, me Cal. Maij soluturum. Vel sic,

CONSTITVERE, est quod iam debetur daturum facturumve se, uel pro semel ipso, uel pro alio sine stipulatione promittere. l. 1. & pass. D. de constit. pecun. Græci κατατάξασθαι dicunt Demosth. contra Theocrinem: ὡς ἄν καὶ παρ' αὐτῷ θεωρίνε ὁμολογῆται τοῦτ' εἶναι τὸ ὄφλημα καὶ κατετάξατο τοῖς φίλτοις ὑπὲρ αὐτῷ καὶ τῷ ἀδελφῷ. Hinc

CONSTITVTORIA siue Constitutitia actio dicitur, quæ in eum qui se soluturum constituerit, datnr, his ferè nerbis: Si appareat Mæuium Titio pecuniam constituisse, eamq; pecuniam cum constitue batur, debitam fuisse. neq; Mæuius aut soluat, aut faciat id quod constituit: ac per actorē non steterit quo minus fieret quod constitutum est, tū Mæuius damnetur. l. 16. 17. 18. D. de constit. pec.

CONSTITVTVM, uocabulum ad ius ciuile pertinēs, Et significat diem tempusq; communi consensu indictum, quo se aliqui in loco certo ac constituto sistant. Cicero in Orat. pro Cælio, Quum sit ijs confitendum, nunquam se ne congressu quidē & constituto cœpisse de tantis iniuriis experiri. Et in epist. ad Att. lib. 11. ep. 1. Atq; eo die cogitabam in Anagnino, postero autem die in Tusculano, ibi unum diem v. Cal. Igitur ad constitutum. Et eleganter transtulit in epist. ad Mariū, Si quod constitutum habes cum podagra, fac in alium diē differas. Varro De re rust. l. 2. Scrofam enim mane

ne salutaui, quum alius eum salutasset, alius conuitiatus esset, qui eam serò uenisset ad constitutũ.

Constitvtiones principum generaliter omnia illorum placita dicuntur: hoc est, Rescripta, Decreta, Edicta. l. 1. D. de constitu. princ. l. 5. §. constitutio. D. ut in poss. legat. l. 4. D. de manumiss.

Constitvtionvm aliæ generales sunt, aliæ personales. Generales sunt, quæ ad omnes pertinent: Personales uero sunt, in quibus propter certæ personæ rationem, a iure communi recessum est: quæ & Priuilegia appellantur. Hæc ex d. l. 1. & 3. & l. 3. C. de legib. & §. quod Principi, de iur. natur.

Constitvi seruitutes tunc demum dicuntur, cùm ijs uti quis cœpit. constituuntur enim per patientiam, uel traditionem, l. 1 3. §. 1. D. de Publician. l. 5. D. de usuf. l. 1. in fi. D. de seruit. rustic.

Consvetvdo iuris pars est, quæ fortasse ita nõ incommodè definietur: Ius quod usu diuturno & maiorum morib. sine ullis literis constitutum, nõ minus quàm quod scriptum est, usurpatur. l. 32. & seq. D. de legib. Vsus enim diuturnitas eius iuris firmamentum est. Diuturnitas autem ex maiorum moribus repetenda est arg. l. more maiorum 15. D. de iurisd. om. iud. l. 1. §. 1. de offic. eius cui mandat. l. pœna, 9. D. de parricid. Quare cùm maiores propriè dicantur usq; ad tritauum, l. 10. D. de affin. & gradib. sequitur ut minimum centum annorum spacium requiratur: nimirum ut singuli gradus plena pubertate alios superent. Itaq; apud Liuium lib. xxvii. Prætor contendebat Flamines ius in senatum introeundi non utendo amisisse: quia nec patrum nec auorum memoria quisquã id ius usurpasset.

Consvli populus dicebatur Romæ, cùm lex rogabatur. Festus lib. Rogatio est, inquit, cùm populus consulitur. Cic. de Legib. iii. Qui agent, non plus quàm de singulis rebus consulunto. Et in Miloniana, Nihil de eius morte populus consultus, nulla quæstio decreta à senatu est. Et in ea pro Domo, Si populus de ista re consultus esset.

Consvli res dicitur, de qua ad senatũ relatũ est: ut patet ex lege operis faciundi, cuius partem adscripsimus in uoce Duumuirat.

Contestari litem dicuntur duo aut plures aduersarij, quòd ordinato iudicio utraque pars dicere solet, Testes estote. Item alibi,

Contestari, est quum uterq; reus dicit, Testes estote. Festus. uide Lis contestata.

Contestato, testibus adhibitis. Vlpia. l. 1. §. 7. D. de agn. & al. lib. Si neq; contestatò dixerit eam ex se prægnantem non esse.

Contextv uno fieri dicitur, quum actus alienus nullus intermixtus est. Vlpian. l. 21. §. 3. D. qui test. fac. poss. Vno contextu actus testari oportet. est autem uno contextu, nullum actum alienum testamento intermiscere. l. 75. de legat. tertio.

Continvi dies, uide Dies.

Continvvs annus, uide Annus.

Contra legem facit, qui id facit quod lex prohibet. l. 28. D. de legib. senat.

Contrahere, præcisè inter Iurisconsultos quod ueteres plenè dixerunt, Res contrahere: cùm uidelicet ultrò citroq; aliquid dabatur: hoc est, cùm unus accipiebat, alter dabat: Liu. lib. xxii. Iam in de haud secus quàm in pace res inter se contrahere, uendendo, emendo, mutuum dando argentũ, creditumq; soluendo auderent. Hinc

Contractvs est negociũ inter duos pluresve data opera gestum, ut uel uterq; inuicem, uel alteru ter obligetur. l. Labeo, 19. de uerb. signi. l. rogasti. de præscr. uerb. l. si in area, de condict. indeb.

Contractvvm autem duo summa genera sunt. nã alij Nominati dicuntur, quib. certum nomen Latinæ linguæ consuetudo imposuit, ueluti emptio, locatio: alij uerò innominati: Do ut des, Do ut facias, Facio ut des, Facio ut facias. qui propterea sic appellantur: quia nullum ex Latinæ linguæ cõsuetudine certum ac proprium nomen habent. tametsi enim prima specie ad nominatorum similitudinem accedere uideantur, tamen propter iuris ciuilis subtilitatem ab ijs magnopere discrepant. l. 1. & pass. D. de præscrip. uerb.

Contrahere fiduciam, uel Fiducia.

Contrahere alicui, pro Cum aliquo. Vlp. l. 8. §. 10. D. ad S. C. Vell. Si quum essem tibi contracturus, mulier interuenerit, ut cum ipsa potius contraham.

Contraria iudicia, uide Actiones directæ.

Contvbernalis, serui coniunx. nam Vxoris nomẽ in libera ponitur. Vlpianus. l. 12. §. 16. de instr. uel instr. Contubernales quoq; seruorum, id est uxores, & natos instructo fundo contineri uerũ est. Scæuola l. 41. §. 14. D. de fid. lib. December dispensator meus, Seuerus uillicus, & Victorina uillica Seueri cõtubernalis in annos octo liberi sunto. Paulus l. 81. D. de condit. & demonstr. Stichus si rationes reddiderit, cum contubernali sua liber esto.

Contvbernales dicuntur, inquit Festus, à tabernis, quæ fiebant ex tabulis, unde & Tabernacula sunt dicta, licet ex tẽtorijs & pellibus fiant. Africanus l. 21. D. commod. In exercitu contubernalibus uasa utenda communi periculo dedi. Et post, Habiturum me actionem cum contubernalibus constat pro cuiusque parte. uide Tabernæ.

Contvbernivm propriè seruile connubium. Paulus lib. Sent. 2. cap. 20. Inter seruos & liberos matrimonia contrahi non possunt, contuberniũ potest. Et sit accipitur in l. 11. §. 1. D. de adult. l. 14. §. seruiles, D. de rit. nupt. l. 7. C. de liberal. caus. l. 9 C. de necess. seru.

Contvmax est, ait Hermogenianus, qui tribus edictis propositis, uel uno pro trib. quod uulgò Peremptoriũ appellatur, literis euocatus præsentiam

sui facere contemnit. l.53.§.1.D.de re iudic.l.5. D.de pen.l.7.&.8.C.quó.& quá.Itē qui Prętoris imperio non obtēperat.l.1.§.propter. D.de post. l.19.D.de dol.l.3.§.condemna.D.de tab.exhib.

CONTVMELIA,inquit Vlp.à contemnendo dicta est l.1.D.de iniur. uide Iniuria. Similiter Seneca lib. De tranquil. uitæ.11. Contumelia,inquit,à contemptu dicta est : quia nemo, nisi quem contemnit,afficit tali iniuria. nemo autem meliorem ma ioremque contemnit, etiam si facit aliquid quod contemnentes solent. uide Iniuria.

CONTVRBARE,uocabulū est ad rationes pertinens: & est, post habitis prioribus creditoribus, posterioribus satisfacere. Cice. pro Plancio, Verum fac me multis debere,& in his Plancio. Vtrum igitur me cōturbare oportet, an cæteris, quum cuiusq; dies uenerit,hoc nomen quod urget, nunc quum petitur dissoluere. Plerunque tamen Conturbare est creditori non satisfacere,paria non facere. Vlpia.l.5.§.2.D.de instit.act.de seruulo pistoris loquens, qui pecuniam præsentem à quopiam acceperat, ut per dies singulos ei panem præstaret: Si cōturbauerit,inquit,tenebitur pistor, si ei ita dari summas permisit: id est,si eis à quibus panum precium acceperat,non satisfecerit. Alfenus l.16.D. de in rem uers. Seruus boues uendiderat,alios emerat, nūmos ueuditori non soluerat, postea conturbauerat : id est, pecuniam dissiparat.

CONVENIRE, propriè est debitorē appellare. & sic interdum sumitur. Caius l.41.D.de hær. petit. Si quo tpe conueniebatur possessor hæreditatis, pauciores res possidebat, deinde aliarū quoq; rerum possessionē adsumpsit, eas quoq; uictus resti tuere debebit : siue ante acceptum iudicium, siue postea acquisierit possessionem. Hinc

CONVENIRE dicitur, etiam qui in ius uocat. Idem l.29.D. de procur. Si actor malit dominū potius conuenire, quam eum qui in rem suam procurator est. Sic in l.45. D.de rei uindic.l.7.C.de præ script.30.ann.

CONVENIRE in manum.uide Vxor.item, Materfamilias.

CONVENIRE in matrimonium dicitur mulier quæ nubit. Papin.l.121.§.1.D.de uerb. oblig. Mulier ab eo in cuius matrimonium conueniebat, stipulata fuerat ducenta, si cōcubinæ tēpore matrimonij, consuetudinē repetisset. Idem l.15.D.de ritu nupt. Nec in matrimoniū cōuenire nouercā eius, qui priuignæ maritus fuit. Gellius lib. 18. cap.7. Matronā esse quæ in matrimoniū cum uiro cōuenisset,matremfa.quę nō in matrimonium tantùm, sed etiam in manū mancipiumq; mariti uenisset. Paulus autem in l.134. D.de uerb. obli. Coire in matrimonium, pro Conuenire dixit.

CONVENTIONIS uerbū generale est, ad omnia pertinens, de quibus negocij contrahendi, transigendiq; caussa consentiunt qui inter se agunt. nam si uti cōuenire dicūtur,qui ex diuersis locis in unū locum colliguntur & ueniunt,ita & qui ex diuersis animi motibus in unum consentiunt, id est in unam sententiam decurrunt.l.1.§.1. D. De pact.

CONVENTIO publica est,quę fit per pacē,quoties in ter se duces belli quędā paciscūtur.l.5.D.de pact.

CONVENTIO legitima est, quæ lege aliqua confirma tur,l.6.D.de pact.

CONVENTVS uno modo intelligitur,quum à magistratibus iudicij caussa populus congregatur. Festus. uide Indicere forum.

CONVERSATIO, habitatio. Vlpia.l.12.§.1.D.de re lig.& sumpt.Senatusconsulto cauetur, ne usus sepulcrorum permutationibus polluatur : id est,ne sepulcrum aliæ conuersationis usum accipiat.hoc est,ne quis aliam ob caussam quàm sepulcri & religionis ibi habitet, aut uersetur : ut ex edicti uer bis intelligitur, quæ idem Vlp. refert in l.3.D.de sepul.uiol.

CONVICIVM, est contumelia petulantius iactata. Cicero pro Cælio, Maledictio autem nihil habet propositi præter contumeliam : quæ, si petulantius iactetur,conuicium : si facetius,urbanitas nominatur.

CONVICIVM,inquit Vlpianus,dicitur,uel à concitatione,uel à cōuentu:hoc est,à collatione uocum. quum enim in unum cōplures uoces conferūtur, cōuicium appellatur, quasi conuocium.l.15.§.3. D.de iniur. Rectè Vlpianus,etsi à Laurētio Valla reprehendatur, qui Conuicium à uitio non à uocibus deductum putat. nam Cicero in Orat. pro Sextio Vlpianum tuetur, cùm ita de P.Clodio loquitur: Et is qui antea cantorum conuicio conciones celebrare suas solebat, cantorum ipsorum uocibus eijciebatur. Clodij enim cantores per ridiculum appellat eos, quos ille data opera ad suas conciones euocabat, ut sibi apud populum concionanti pro consuetudine acclamarent : Benè & præclarè,bellè & festiuè.quem morem populi R. fuisse nemo ne scit ex lib. De orat.111. Ex Quintiliano,& nonnullis orationibus Ciceronis. Manutius autem doctissimus eius orationis interpres, Sextianæ locum sic interpretatur, quasi Clodius cantores adhibuisset, qui modulatis uocibus populi oblectandi caussa concionantis uocem subsequerentur. de quo more fateor me nihil adhuc legisse : tametsi Gracchi eburneolam fistulam meminerim, quam longè alio pertinuisse constat. Similiter.

CONVICIVM pro strepitu & uocum multitudine Cice.usurpat in ea pro Archia : Quia, inquit, suppeditat nobis ubi & animus ex hoc forensi strepitu reficiatur, & aures conuicio defessæ conquiescant.

CONVICIVM aduersus bonos mores accipimus, in unum collatam uociferationem,quę bonis moribus improbatur, & ad infamiam alicuius spectat. l.15.§.cui prætor,D.de iniur.

COPIAE, sunt cibaria quæ publicè præbentur. Pa-

pinianus

pinianus l.ob negocium, 20. D. de compensat. Ob negocium copiarum expeditionis tempore mandatum curatorem condemnatum, &c. Valerius lib.v.ca.1. Obuiam illi P.Corneliuum Scipionem Quæstorem Capuã misit, censuitq; ut ei domus Romæ quamoptima conduceretur: & copiæ non solùm ipsi, sed etiam comitibus eius publicè præberentur. Plin. in Panegyr. Emit fiscus quicquid uidetur emere. inde copiæ, inde annona.

Coracinvs, παρὰ τοῦ κόρακος, quasi dicas coruinus: color niger: ut ex Strabone intelligitur, qui lib. xii. de nigerrimo pecorum Laodicensium colore loquens, την κόρακιν χρόαν appellat. Paulus. l. 78. §. 5. D. de legat. & fid. lib. 32. Coccum quod proprio nomine appellatur, quin uersicoloribus cederet, nemo dubitauit. quin minus porrò coracinũ, anthysginum, aut melinũ suo nomine, quàm coccum, purpura ve designatur.

Coram aliquo. Florentinus l. 209. D. de uerb. sign. Coram Titio aliquid facere iussus non uidetur præsente eo fecisse, nisi is intelligat. Itaq; si furiosus aut infans sit, aut dormiat: non uidetur coram eo fecisse. scire autem, non etiam uelle is debet: nã & inuito eo rectè fit quod iussum est. Sic in l. 25. §. si coram. D. de acqui. hæredit.

Corbis, uas uimine contextum. Vlpianus l. in instrumento, 8. D. de inst. uel instru. Cogendi, quemadmodũ torcularia, corbes, falcesq; messoriæ. Hinc Per corbem uini mensuram facere, apud Vlpianum. in. l. 1. §. 4. D. de peric. & commod. quum scilicet uinum ex dolijs uenditor effunderet, quia non intra tempus idoneum dolia exinaniret. Corbem igitur adhibebat, quæ ad effundendum erat aptissima, ut quantum esset effusum, appareret.

Cornicvlarivs, minister decurionis. Asconius, Accensus nomen est ordinis & promotionis in militia, ut nunc dicitur, princeps, uel Commentariensis, aut Cornicularius. hæc enim nomina de legionaria militia sumpta sunt. Adiutores cornicu-lariorum Tarruntinus inter immunes numerat § l. ult. D. de iur. immunit.

Cornicvm oculos configere, prouerbium est de ijs dici solitum, qui acutos & ingeniosos & cautos homines tamen in fraudem inducunt. Sumptum à cornicibus quòd aues sint cautissimæ, & facilè insidias prouidentes. Hinc Cn. Flauius qui formulas cautis Iurisconsultis ademit, cornicum oculos confixisse dicitur.

Coronarivm aurum, uide Aurum coronarium.

Corporales res dicuntur quæ tangi demonstrari quę possunt. l. 1 §. hę autem. D. de rer. diui. ex quo intelligitur. sola indiuidua rerum corporaliũ nomine contineri: quippe quæ sola sub sensus cadãt. quod cum ita sit, perspicuum est, cum Vlpianus illo loco hæc exempla subiungit: ueluti fundus, homo, uestis, aurum: ceteraque quæ speciei nomine à Dialecticis, generis à Iurisconsultis appellantur. intelligendum esse, de hoc fundo, puta Tusculano: hoc homine, puta Dauo. nam cum in genere fundum hominemve dicimus, rem uniuersam significamus. res autem uniuersæ cadere sub sensus non possunt, quippe à quibus sint remotissimæ.

Corporvm tria genera Paulus tradit in l. rerum, 30. D. de usurp. & l. in rem, 24. D. de rei uindic. Vnum quod continetur uno spiritu, & Græcè ἡνωμένον uocatur: ut homo, tignum, lapis, & similia. alterum quod ex contingentibus, hoc est plurib. inter se cohærentib. constat: quod συνημμένον uocatur: ut ædificium, nauis armarium. tertium quod ex distantib. constat: ut corpora plura non soluta, sed uni nomini subiecta, ueluti populus, legio, grex. In hanc sententiam uide Plutarch. in Præcep. connub. & Sene. lib. Epist. xvii.

Corporaliter iurare, uide iurare corporaliter.

Corporati, collegæ, qui eiusdem societatis sunt & corporis. Impp. l. non plures, 4. C. de sacrosf. eccl. Nulli alij corporatorum præter dictum numerũ per patrocinia immunitate concessa. Impp. in l. qui sub. 8. cod. tit. Collegatos eosdẽ appellãt.

Corradere, est cum difficultate summam aliquã ex uenditione redigere. Vlpian. l. 5. D. de admin. & peric. tut. Ita autem depositioni pecuniarũ locus est, si ea summa corradi, id est colligi posit, ut comparari ager possit.

Costvm, Marcianus in l. ult. §. 5. D. de publican. inter species ad uectigal pertinentes recenset. de quo Plin. lib. 12. cap. 12. sic scribit, Radix & foliũ Indis est maximo precio. Radix costi gustu feruens, odore eximio, frutice aliàs inutili. Et li. 22. cap. 24. Odorum caussa unguentorumq; & deliciarum, si placet, etiam superstitionis gratia emantur, quoniam thure supplicamus & costo. Quum autem hos Marciani & Plinij locos cum illo Pomponij confero, ubi odorum unguentorumq; meminit in l. 21. §. 1. D. de aur. arg. uenio in suspicionem, pro Colum, cuius uerbi sensus eo quidem loco forsasse nullus est, reponendum esse Costum. De quo tamen iudicium doctioribus relinquo.

Cotoria, locus unde cotes excinduntur. Alfenus l. 15. D. de publican. Cæsar quum insulæ Cretæ cotorias locaret, legem ita dixerat.

C. p. nota est Constantinopolim significãs. ut in extremo Institut. præfationis, d. c. p. id est, Datum Constantinopoli. & alibi frequenter.

Crabattvs, κράβατος, lectulus meridiãdo idoneus. Scæuola l. 20. §. 8. D. de inst. uel. inst. Instructis domibus legatis, crabattus argento inaurato tectus mortis Titiæ tempore in domibus non est repertus, sed in horreis tantisper conditus.

Craticivs paries, qui rectis cratibus infixis, tum alijs transuersis illos presse circumplicantibus cõstat. Vitruuius lib. 2. capitu. 8. Craticij uerò uelim quidem ne inuenti essent. quantum enim celeritate & loci laxamento prosunt, tanto maiori & communi sunt calamitati, quòd ad incendia,

incendia;uti fasces, sunt parati. Vbi cur FACES à nonnullis legatur, non dispicio: quum renera fasciculorum exempti, adeoq; optimorum uicem obtineant: ut ex sepibus, cuiusmodi hac ætate per multe cratitiæ sunt, cognosci potest. Vlpian. l. 52. §. 2. D. pro socio, Si uicini semipedes inter se contulerunt, ut ibi cratitium parietem inter se ædificarent ad onera utriusq; sustinenda, &c.

CREDENDI appellatio generalis est: ait Vlpian. in l. 1. D. de reb. cred. Nam cuicunq; rei assentiamur alienam fidem secuti, mox recepturi quid ex hoc contractu, credere dicimur. Hæc ille. Siue ergo pecuniam aliasq; res, quæ non in specie, sed in genere redduntur: siue quid aliud, cuius solutio speciem, id est indiuiduum ipsum creditum exigat (ut in deposito & pignore) alterius fidei committamus, rectè credere dicimur. quod ipsum intelligiẽ ex l. sequenti, §. 3. & l. 10. 15. 19. & aliis. Aliud autem esse credere, aliud in creditum ire, mihi quidem animaduertisse uideor ex eadem l. 2. ubi Paulus ait, Mutui dationem in iis rebus consistere, quæ pondere, numero, mensura consistunt: quoniam eorum datione possumus in creditum ire, quia functionem in suo genere recipiunt. In ceteris autem rebus ideo in creditum ire non posse, quia functionem in sua specie non recipiunt. Vt significare uideatur Mutuum dare, idem esse quod in creditum ire: iisdemq; in rebus poni hoc utrúque uerbum: in iis autem, in quibus Depositum, aut Pignus, aut Commodatum exercetur, Iri in creditum non posse. Quam differentiam qui unquam exposuerit, inueni adhuc neminem. Sed profectò nisi uera esset, perridiculè Paulus dixisset, Credendi uerbum ad Commodatum aut Pignus non pertinere: quòd contra duobus post uersibus ipse idem affirmat, & in lege proxima Vlp. disertè confirmarat. ut illud omittam, quòd ineptissimè alioqui superius dixisset, Mutui dationem in pódere, numero & mẽsura consistere, quũ creditũ in iisdem consistit. quod apertissimè cõtinuo pernegans. Creditum, inquit, consistit extra eas res, quæ pondere, numero, mensura continentur. ut duæ uidelicet species sub credendi uerbo subjiciantur, Mutui datio, siue in creditum itio: & altera quæ generis sui nomen retinens, appellatur Creditum. Et profectò ita est, ut Iurisconsulti tũdemum hoc uerbum In creditum eundi usurpẽt, quum res accipientis facta est. ueluti Alfenus qui sine controuersia omnium eorum, quorum ex scriptis Pandectarum libri maximè compositi sunt, optimè ac latinissimè loquutus est. Is igitur in l. 31. D. locati, Rerum, inquit, locatarum duo sunt genera: ut aut idem redderetur, sicuti quũ uestimenta fulloni curanda locarentur: aut eiusdẽ generis redderetur, ueluti quum argentum pusulatum fabro daretur, ut uasa fierent: aut aurum, ut annuli: ex superiore caussa, rem domini manere: ex posteriore, in creditũ iri. Atq; hoc ipsum est quod Paulus dicebat, iis rebus in creditum iri, quæ functionem in suo genere recipiunt. Africanus. l. 19. in fin. ad s. c. Vell. An uerò, inquit, perinde habẽdũ sit, ac si initio ego pecuniam mulieri credidissem, ac rursus tu mihi in creditum isses. Vlpian. in l. 5. §. 8. De trib. act. Sed si dedi mercem meam uendendam, & extat, uideamus ne iniquum sit in tributum me uocari & siquidẽ in creditum ei abijt, tributio locum habebit. enim uerò si non abijt; quia res uẽditæ nõ desinũt esse meæ, quãuis uendidero, nisi ære soluto, &c. Deniq; idẽ aliis locis obseruatum reperies: ut apud Vlpian. l. 3. §. 1. ad s. c. Maced. & Mæcianum, l. 65. §. ult. ad s. c. Trebell.

CREDITORES, inquit Vlp. accipiendos esse constat eos, quibus debetur ex quacunque actione, uel persecutione, uel iure ciuili, siue ulla exceptionis perpetuæ remotione, uel honorario, uel extraordinario, siue purè, siue in diem, siue sub exceptione. l. 10. D. de uerb. sign. & Caius l. seq. Creditorum appellatione non hi tantum accipiuntur, qui pecuniam crediderunt, sed omnes quibus ex qualibet caussa debetur.

CRETIO, est certorum dierum spacium, quod datur instituto hæredi ad deliberandum, utrum expediat ei adire hæreditatem, nec ne. uelut, Titius hæres esto: cernitoq; in diebus centum proximis, quibus scieris poterisq;: nisi ita creueris, exhæres esto. Vlpia. cap. Inst. XXII. Impp. l. 17. C. de iure delib. Cretionum scrupulosam solennitatem hac lege penitus amputari decernimus. uide Cernere.

CRETIO aut uulgaris dicitur, aut continua. Vulgaris, in qua adjiciuntur hæc uerba, Quibus scieris, poterisq;. Continua, in qua non adjiciuntur. Vlp. cap. Instit. XXII.

CRIMEN, à delicto siue maleficio Iurisconsulti perspicuitatis studio plerunq; sic distinguunt, ut Criminis nomine capitalis fraus intelligatur, quibus Respublica læditur, ueluti cædes, falsitas, adulterium. Delicti uerò, priuata noxia, qua priuatim quisq; læditur, ueluti furtum, iniuria, &c. Vlpianus l. 17. §. 16. D. de ædilit. edict. Noxas accipere debemus priuatas, hoc est eas, quæcunq; committuntur ex delictis, non publicis criminibus. Hinc titulus est, De priuatis delictis, lib. Digest. 47. & apud Iustin. tit. De obligat. quæ ex delict. & item quæ quasi delicto nascuntur, lib. Inst. 4. Nonnunquam tamen Crimina, eaq; priuata nominantur. Vlp. l. 1. §. 1. D. de pœn. Generaliter placet in legibus publicorum iudiciorum, uel priuatorum criminum qui extra ordinẽ cognoscunt Præfecti uel Præsides, ut eis qui pœnã pecuniariam egentes eludunt, coercitionem extraordinariam inducant.

CRIMEN, pro criminatione. Vlpia. l. 7. D. de accusa. Caueant itaque singuli quod crimen objiciant, & præterea perseueraturos se in crimine usq; ad sententiã. Priori uerbo delictum, posteriori accusatio significatur. Paulus l. 109. D. de reg. iur. Nullum

crimen patitur is qui non prohibet, quum prohiberi non potest. Macer l. 2. D. de concuss. Sed si ideo pecuniam quis accepit, quòd crimen minatus sit, &c. Sic l. 3. C. de calumniat. l. 109. D. de reg. iur. l. 21. D. de senat. Silan. Sic

CRIMEN suspecti, id est criminatio, accusatio. Vlpian. l. 1. §. 1. D. de susp. tut. Sciendum est suspecti crimen ex lege XII. tab. descendere. Cicero Verr. 3. Quærat non solum quemadmodum nostro crimini, uerumetiam quo pacto suæ confessioni possit mederi.

CRIMINALIA iudicia, uide Iudiciorum alia criminalia.

CRIMINA legitima, id est, quorum iudicium lege aliqua publicorum iudiciorum est constitutum Vlp. l. 3. §. 1. D. de crim. stell. Pœna autē stellionatus nulla legitima est, quum nec legitimum crimen lit. sit. solent autē ex hoc extra ordinē plecti.

CRINAM Pompon. in l. 21. §. 1. D. de aur. argen. numerat inter ea unguenta, quæ ualetudinis caussa sunt parata. nisi fortè

CRINONIA legendum sit, ut sit oleum ex lilio confectum, & odoramentis conditum. nam Crinonis Pli. li. 21. c. 5. meminit, quod liliū rubēs appellat.

CROCYPHANTIA, opinor esse ornamenta uillosa, quæ sub reticulis contexta per eorum plagulas apparent. id enim origo uocabuli κροκύφαντος, declarat. Vlpian. in l. 25. §. 4. D. de aur. arg. Ornamētorum hæc, inquit: uittæ, mitræ, semimitræ, reticula, crocuphantia. Alciatus autem & alii eruditi homines alio uocabulo conquirendo mirabiliter exercentur.

CVCVMELLA apud Alfenum l. si quoniam. Si serui. uind. genus uasculi curui, quod, ut arbitror, à forma cucumeris nomē suū inuenit, ad eundē usum, ad quem & labra & crateres paratum. Cōnanus.

CVLLEVS, uas omnium capacissimum, urnas continens quadraginta. In eum insuebatur parricida cum cane, gallo gallinaceo, simia, & uipera. uti scribit Modestin. l. 9. D. de lege Pomp. Culleorū quoque meminit Sceuola in l. ult. D. de pigno. act. & Vlpia. l. 3. in fin. D. de trit. uin. & ol.

CVLPA non idem est, quod negligentia, sed eius consequens: quemadmodum laus diligentiæ consequens est. Triplex autem numeratur: Lata, leuis & leuissima. Culpa Lata est, quæ minimæ diligentiæ est (ut Latini Dialectici loquuntur) repugnans: ut Græci, μαχομένη: quippe quæ summæ diligentiæ, cui minima diligentia opponitur, sit consequens. Itaque qui minimam diligentiam debebat, eam si non adhibuit, in culpa lata esse dicitur: quæ doli finitima est. quod & Celsus in l. quod Nerua, D. deposit. demonstrat: ubi ait, eū qui minimam diligentiam non adhibet, fraude non carere. Atq; hoc nimirum illud est, quod ait Paulus in. l. 226. De uerbo. signifi. Magna negligentia, culpa est; magna culpa, dolus est. Quod sic accipio, ut minima negligentia pro nulla numeretur: sed magna negligentia duntaxat, quæ siue summa, siue mediocris, siue minima diligentia prætermissa sit, culpa est, magna autem culpa, doli speciem habeat: ut. l. 1. D. si mens. fals. & l. si fide iussor, 29. D. mandati: ubi Vlp. ait, dissolutam negligentiam propè dolum esse. Itemq; l. 1. §. is quo que, 3. De obligat. & act. & l. quæsitum, 8. §. 3. D. de precar. ubi idem scribit, eum qui precariò rogauit, nullius culpæ nomine teneri, nisi eius quæ do lo proxima est: quod nemo non uidet ad latissimam culpam & minimam diligentiam pertinere. & item in. l. 223. De uerb. sig. Lata culpa est non intelligere, id quod omnes intelligūt: ueluti, meū frumentum aut uinum apud te depositum, corrūpi: nisi illud interdum moueatur, hoc repleatur. Si tamen ne hanc quidem diligentiam in tuo adhiberes, extra culpā esses. quoniam (ut Iustinianus ait) qui negligenti amico rem custodiendam tradit, non ei, sed suæ facilitati id imputare debet. §. pen. eod. infrà eo. Item, si cum tibi mandassem, ut mihi certum hominem emeres, & tu gratia ductus, passus sis alium emere. Vlpian. in. l. si procurator, 8. in fi. D. mand. scribit hanc latam esse culpā: aut cum fideiussor pro debitore soluisset, neq; eū, cū posset, certiorē redderet. l. si fideiussor, 29. D. eod. Culpa leuis dicitur, cùm is qui medio crē diligentiā debebat, non eā præstitit, sed minimam duntaxat: l. mulier, 29. §. 3. D. ad Trebell. ubi Vlpianus apertissime leuē culpā scribit esse, cōsuetā cuiusq; suis in rebus negligentiam. Itaq; intelligēdus est idem in. l. cū res, 47. §. 3. D. de legat. 1. Item Caius in l. quod sæpe, 35. §. 4. D. de lega. 1. Itē Caius in l. quod sæpe, 35. §. 4. D. de cont. empt. ubi ait talem custodiam à uenditore desiderari, qualē bonus paterfa. suis rebus adhibet. & l. ea igitur, 14. & l. eleganter, 24. §. ult. D. de pignorat. act. Nā creditor in pignore mediocrē diligentiā debet: non autem exactissimam, ait Iustin. §. ult. quib. mod. re cont. hoc est, nō qualē diligētissimus aliquis, & unus è multis: sed qualem magna pars patrūfa. adhibere consueuit. Itaq; sic seruos aut mulos onerare ut debilitentur (dum tamē dolus absit) Vlpian. illo in loco leuem culpā appellat. Similiter Paulus in l. si putator, 31. D. ad legem Aquil. eū qui cū in priuato putaret arborem, & ramū deijceret, hominem occiderit, culpæ teneri: culpā aūt esse, quòd cum à diligēti prouideri potuisset, nō esset prouisū. Quare leuissima culpa est, cum is qui summam diligentiā debebat, non eā præstitit, sed mediocrē tantū. Sūma aūt diligētia est, quā diligentissimus quisq; & maximè frugalis atq; idustrius paterfa. reb. suis adhibet. de qua scribit in. l. socius, 72. D. pro socio. l. in lege, 44. ad leg. Aqui. & l. in rebus, 18. D. cōmod. sed præcipuè in l. si merces, 25. §. qui col. D. loc. ubi ait tū abesse culpā, si oīa facta sunt quę diligētissim⁹ quisq; obseruaturus fuisset. itē. l. 1. §. is quoq;. D. de obli. & act. ubi Caius scribit, cōmodatariū exactissimā diligentiam commodatæ rei debere:

debere: nec sufficere, si talem diligentiam adhibeat, quam suis rebus adhibet, si alius diligentior custodire potuerit. cui consentit Paulus in l. 3. D. de peric. & com. rei uend.

Cvm particula, ita coniungendi uim habet, ut tamen non semper indiuiduè ac necessariò coniungat. Itaque etsi cùm ita legatum est, Titio cum Seio do lego: utrisque legatum intelligitur: sicut utrunq; legatū est, cùm fundus cū domo legatus est. l. si quis. 1 12. §. 1. D. de legat. 1. tamen poterit alter sine altero ad legatū admitti. l. si quis. 2 1. eo. tit. argumento edicti, VENTREM cum liberis in possessionem esse iubebo: nam etsi non sint liberi, uenter in possessionem mittetur. d. l. si quis, & l. si ita. 13. in fi. D. de manu. test. Item ut in illo, Stichus cum rationes dederit cum contubernali sua, liber esto. l. si seruo, 31. D. de statulib.

Cvm quatuordecim annorum erit factus, & Si quatuordecim annorum erit factus, utrubique eadem conditionis uis est, nisi quod hac scriptura per cō ditionem tempus demonstratur: illa, per tempus conditio. l. si Titio, 22. D. quand. dies legat.

Cvm imperio esse dicebantur apud antiquos, cui nominatim a populo dabatur imperium. Cum potestate esse dicebatur, de eo qui a populo alicui negocio præficiebatur. Festus. Ita distinguuntur imperium & potestas, l. 7. & 10. D. de ui publ.

Cvm popvlo agere, est rogare quid populum quòd suffragijs suis aut iubeat, aut uetet. Concionem autem habere, est uerba facere ad populum sine ulla rogatione. Gell. lib. 13. cap. 14.

Cvm potestate, uide Cum imperio.

Cvm sacco adire, est postulare ut sibi uestigiò, atque eodem temporis puncto pecunia soluatur. Paulus l. 105. D. de solut. Quod dicimus in eo hærede qui fideiussori testatoris, id quod ante aditam hæreditatem ab eo solutum est, debere statim soluere, cum aliquo scilicet temperamento temporis intelligendum est. nec enim cum sacco adire debet. Alciatus autem, fortasse ut noui aliquid afferre uideretur, ad hæredem hoc refert, quasi hæreditatem cum sacco adire non debeat.

Cvppae, uasa uinaria in quibus musta coquuntur, & defecantur. eorum meminit Vlp. l. 15. §. 4. D. de usufr. & Scæuola in l. 93. §. 3. De legat. & fid. lib. 32. Item uasa uinaria, inquit, id est cuppæ & dolia, quæ in cella defixa sunt. Alfenus autem in l. 31. D. locati, pro uase frumentario posuit: Quòd si separatim, ait, tabulis, aut peronibus, aut in alia cuppa clusum uniuscuiusque triticum fuisset.

Cvratio, siue Curatela, est potestas administrandi bona eius, qui uel ob ætatem, uel ob mentis corporisve uitium præesse rebus suis non potest. Inter Tutelam autē & Curationē hoc interest, quòd Tutela est potestas in capite libero, id est in persona pupilli: Curatio uerò, nisi illa furiosi sit, rei & caussæ datur. Tutor inuito & ignoranti datur: Curator inuito adolescenti non datur. Tutela anno. XIIII. finitur: Curatio anno XXV.

Cvrator alius est Legitimus, alius Honorarius. Legitimus dicitur, qui datus est iis, quib. lex XII. tabularum dari iubet: nimirum furiosis & prodigis. Honorarius dicitur, qui a Prætore datur ei, qui nuper pubes factus, idoneè sua negocia gerere non potest: item surdis, mutis, perpetuo morbo affectis. l. 1. & pass. D. de curat. furios. l. 48. De admi. tut. l. 1. & ult. D. de mun. & hon. l. 14. §. pen. D. de solut.

Cvrator bonorum dicitur, qui a Prætore imponitur bonis eius qui uel absens est, uel cui hæres, nō extat, uel qui apud hostes est: ut ea uel uēdat uel tueatur. l. 1. & pass. D. de curat. bon. dād. l. 90. D. de sol. l. 22. De minorib. l. 22. De auctor. iud. l. 1. De muneri. & hon. l. 15. D. ex quib. cauf. maior.

Cvrator uentris dicitur, qui uiduæ mulieri grauidæ relictæ cibum, potum, uestitum, tectum pro facultatibus defuncti, & pro dignitate eius atque mulieris ex defuncti bonis præbeat. l. 1. §. 14. & 15. D. de uent. in poss. mitt. l. pen. §. etsi, D. de rit. nupt. l. 8. D. de cura. fur. l. 48. De admi. tut.

Cvrax, pro diligenti & solicito. Caius l. 18. D. de ædil. edict. Si constantem, aut laboriosum, aut curacem, uigilacem esse aut ex frugalitate sua peculium acquirentem affirmauerit.

Cvriae, sunt partes in quas Romulus populum diuisit: sic dictæ, quòd tū cReip. curā per sentētias partiū earū expediebat. l. 2. D. de orig. iur. uel sic

Cvriae erant triginta urbis partes a Romulo Rege factæ, in quas totus populus ita diuisus erat, ut unaquæq; curia propria sacra ac proprios sacerdotes haberet.

Cvriatae leges sunt, quæ ad populi curias feruntur. l. 2. D. de orig. iur. hoc est, quæ curiatis comitiis rogabantur: cum populus per curias suffragia inibat. Ex de imperio magistratus ferebātur: deq; alijs nōnullis reb. uide CVRIATA in Indice legū.

Cvrialis, idem quod Decurio, id est, qui in oppido tanquam senator est. constat ex l. si quis curialis, 12. C. de episc. & cler. ubi qui Curialis, idem postea Decurio nominatur.

Cvrothrophivm, κυροτροφεῖον, domus alendis pueris destinata. κῦρος enim puerum significat. Vtitur Iustin. l. illud, 16. C. de sacro. Differt autem a Brephotrophio, βρεφοτροφεῖον: quòd in hoc īfantes recētesq; partus aut expositi, aut parentibus egētibus nati alebantur, in illo, pueri grandiusculi, qui non dum labore suo uictum sibi parare poterant.

Cvrsvs exhibitio, prorogationū relatio, quasi totius procurationis ac muneris sui discursus, siue διαδρομὴ edatur. Constantin. l. 4. C. de episc. & cler. ubi quū initio dixisset, Officiales rationales, si exhibitione cursus, seu primipili necessitate neglecta: mox infert, Si uerò obnoxii ratiociniis uel necessitatibus non sint.

Cvrvles magistratus dicebantur, quia curru uehebantur. Festus.

Cvrvlis ſella dice batur, auctore C. Baſſo, ſuprà quam ſenatores qui magiſtratum curulem, id eſt maiorem geſsiſſent, conſidentes, in curru honoris gratia in curiam uehebantur. Gellius lib. 3. c. 18.

Cvstodes, obſeruatores, qui actiones notant, animaduertunt, quaſiq; ſpeculantur. Vlpian. l. 3. D. de admin. tut. de honorariis tutoribus loquens, Dati ſunt enim quaſi obſeruatores actus eius & cuſtodes. Nam Cuſtodes erant propriè iuuenum, ut ex Cicerone Seruius declarat, quibus ad militiam euntibus anno primo Rectores darentur. Vnde & qui quempiam obſeruat, ne quid ſuffuretur, Cuſtos appellatur. Cic. Ver. 7. Quod ubi iſti nunciatum eſt (loquitur de Verre, & naue prædonum capta) ſtatim Quæſtori Legatoq; ſuo cuſtodes miſit complures, ut omnia ſibi integra quam primum exhiberentur. Hi ſi rationes quoq; perſcriberent atque conficerent, ἀντιγραφεῖς a Græcis dicebantur.

Cvstodia, uide Vinculum.

Cvstodiae nomine carcer tantùm publicus intelligitur. l. 9. D. ex quibus cauſ. ma.

Cvstodiae, pro iis qui in cuſtodia ſunt. Modeſt. l. 12. D. de publ. iud. Cuſtodias auditurum, tam clariſsimos uiros, quàm patronos cauſſarum adhibere debere. Item l. 12. D. de cuſt. & exhib. l. 6. D. offic. proconſ. l. 18. §. penul. D. de quæſt. l. pen. D. de fer.

Cydonivm, κυδώνιον, Plinius Cotoneum appellari Latinè ſcribit. Et Macrob. lib. 7. cap. 6. Nec hoc prætereo, inquit, quòd ex fructibus arborum illi ſunt frigidiores, quorum ſuccus imitatur uini ſaporem, ut mala ſeu ſimplicia, ſeu granata, ſeu cydonia, quæ cotonea uocat Cato. Vlpian. in l. 9. D. de tritic. uin. & ol. Cidonium uinum appellat ex malis cotoneis confectum: Cydonium, inquit, & ſi qua alia ſunt, quæ non ex uinea fiunt, uini appellatione non continebuntur.

Cylindri, lapilli teretes & oblongi, cylindrorum inſtar. de quibus Plinius lib. 38. cap. 5. Paulus in l. 32. §. ult. D. de aur. arg. Quum quædam ornamentum mamillarum ex cylindris trigintaquatuor legaſſet, &c.

Cymbia, Seruius pocula eſſe ait ad cymbæ ſimilitudinem facta. de quibus Paulus in l. 32. §. 1. D. de aur. arg. Cymbia argentea cruſtis aureis illigata.

Cynvs Iuriſconſultus Piſtorii natus, Diui Muxellani auditor, Bononiæ ius ciuile profeſſus eſt, libroſq; de eo non paucos ita ſcripſit, [redacted]. In interpretatione l. quoties, C. de iud. ſcribit. [redacted] Floruit circiter annum M.CCC.XX.

DE LITERA D.

Litera datum ſignificat, ut in extremà præfatione Inſtitut. D. C. P. id eſt, Datum Conſtantinopoli. & alibi frequenter. Dactyliotheca, ānulorū capſula δακτύλιος enim annulus eſt, θήκη capſula, ſiue arcula, ubi quid recondit. Vlp. l. 52. §. 7. D. de leg. & fid. lib. 32. Idem Pompon. in dactyliotheca legata tractat: & an annulos quoque contineri, non ſolum thecam quæ annulorum cauſſa parata ſit. Et Paulus l. 53. Annulis legatis dactyliothecæ nō cedunt. Plin. lib. 37. cap. 1. Gemmas plures, quod peregrino appellant nomine Dactiliothecam, primus omnium habuit Romę priuignus Syllæ Scaurus. Celſus l. 67. D. de furt. Nec refert in digito habeat annulum, an dactyliotheca, quem quum depoſito teneret, habere pro ſuo deſtinauerit, id eſt, in digito, an in dactiliotheca.

Damnas, antiqui dicebant cum quaſi pœnæ cauſſa quempiam damnabant. ut in S. C. apud Frontinum lib. 11. de aqueduct. Si quis aduerſus ea commiſiſſet, in ſingulas res in dena millia damnas eſſet. Et in lege, quam eodem loco profert: Reficere, reſtituere, damnas eſto. intem in lege Manilia: quam in Append ice recitauimus. Hinc

Damnas eſto, dicebat Teſtator, cùm hæredem dare alicui damnabat. quod legatum propterea Damnationis appellatur ab Vlpiano cap. Inſtitut. XXIIII. & Caio lib. Inſtitut. 2. cap. 3. & paſsim in Pandectis. Eaq; formula etiam multitudinis numero uſurpatur: Illi hæredes Mæuio date damnas ſunto. l. ciuitatibus, 122. §. 1. De legat. 1. l. nomen, 34. §. 1. D. de leg. tertio. Hinc

Damnatvs hæres dicitur, a quo ita per Damnationis formulam legatum eſt. l. 5. D. de act. empt. l. 7. §. 1. De annuis leg. l. 4. §. ult. l. 35. & l. 36. De legat. 1. l. 44. §. ſi duo, D. fam. erciſc.

Damnvm & damnatio, ait Paulus, ab ademptione & quaſi diminutione patrimonii dicta ſunt. l. 3. D. de damn. infect.

Damnvm, inquit, a demptione, quum minus re factum, quàm quanti conſtat. Sic Varro.

Damnvm iniuria datum in lege Aquilia dicitur, quod cum damno iniuriam attulit. l. ſi quis, 49. D. ad leg. Aquil. hoc eſt cum propterea damnum illatum eſt, quod non eſt cautum, quod caueri & debuit & potuit. Hinc

Damni iniuria iudicium, ſiue Actio: præcisè, pro Actio nomine damni iniuria dati. Cicero pro Q. Roſcio: Lite conteſtata, iudicio damni iniuria conſtituto. Item: Cùm lis conteſtata cum Flauio damni iniuria eſſet.

Damnvm infectum eſt, ait Caius, damnum nondum factum, quod futurum ueremur. l. 2. D. de dam. infect.

Damni

DAMNI infecti promissio est, quoties quis promittit si quod damnum uitio suo contigerit, sua restitutione esse pensandum: ait Boetius in Topic.Cic.

DAMNI, siue Eius quod interest, tres sunt species. prima eius quod neque a lege neque ex partium conuentione definitũ, est ideoq; probandum, & quantumcunque erit (ex regula tamen l.un.C.sent.quæ pro eo quod)adiudicandum. quæ quidem prima species generis sui nomen retinet, & appellatur Id quod interest. Altera autem species eius est, de cuius summa integra, & quantumcunque futura est, inter partes conuenit, quæ in Iure appellatur Pœna.l. ult. D. de prætor.stip.8.S.2. D. Ratam rem hab. Tertia species eius est, de cuius summa non integra, nec quantacunque ad extremum esse potest, sed quanta sit per singulos menses, ipso iure definitum est, sic ut quamuis pluris uel minoris intersit, sola tamen ea summa præstetur. ut patet ex l.ult. D. de peric.& comm. rei uend. Et hæc a nobis quoniam ex usus diuturnitate pẽdet, Vsura, siue Inter usurium appellatur.

ΔΑΝΕΙΖΕΣΘΑΕ. pro mutuo accipere, Scæuola l. 34. S. 1. D. de pign.& hypoth. δανεισάμενος παρά σου δηνάρια πεντακόσια, παρεκάλεσά σε, &c. Quum abs te quingentos denarios mutuatus essem, rogaui te, &c. Scæuola l.88.S.25.D.de leg. & fid. lib. 31. βούλομαι δὲ τὰς ἐμὰς οἰκίας μὴ πωλεῖσθαι ὑπὸ τῶν κληρονόμων μου, μήτε δανείσασθαι κατ' αὐτῶν. ἐὰν δέ τις βουληθῇ αὐτῶν τῷ πωλῆσαι τὸ μέρος αὐτοῦ, ἢ δανείσασθαι κατ' αὐτοῦ. &c. Volo autem ædes meas a meis hæredibus neque uendi, neque mutuam pecuniam sub earum pignore accipi. quòd si quis eam quam in ipsis habet partem uelit uendere, aut sub eius partis pignore mutuum accipere. Nam κατ' αὐτοῦ. significat, quod uulgus dicit, Super eo. Quod iccirco admonui, ne quis hominis eruditi auctoritate permotus crederet hoc loco δανείζεσθαι positum pro pignori apponere. Sequitur enim: ἐξουσίαν ἐχέτω πωλῆσαι τῷ συγκληρονόμῳ αὐτοῦ, καὶ δανείζεσθαι παρ' αὐτοῦ. id est, Potestatem habeat uendendi suo cohęredi, aut mutuam pecuniam ab eodem sumẽdi.

DARDANARII dicuntur, qui annonam mercesve coemptas tantisper supprimunt, dum carius eas uendendi occasio se offerat: a Dardano, ut quidam aiunt, mago nominati. Vide Vlpian. l.6. D. de extraord.crimin.& l.37.D.de pœn. Iulius, Pollux σιταγωνοῦντας & σιτοπωλοῦντας, hoc genus hominum appellari scribit. nam Propolas eos nominat, quos Iurisconsulti Proxenetas. Dardanarius autem non malè Thales ille sapiens appellari potuisset, qui olearum inopiam prouidens, omnes coemit, & anno insequenti uẽdidit: ut scribit Aristoteles. siquidem cum quæstum turpissimum factitare uoluisset.

DARE, propriè est dominium transferre. S. sic itaque, 14. De actionib. Itaque stipulationes de dando conceptæ hanc uim habent, ut dominium stipulatoris efficiatur. l. ubi autem, 75. in fi. D. de uerbo. oblig. l. si ita, 25. D. de cont. empt. neque enim uidentur data, quæ eo tempore quo dantur accipiẽtis non fiunt. l. non uidentur, 167. De reg. iur.

DARE facere, uetus fuit formula actionis in personam: qua id quod aliqua de caussa debebatur, peti solebat: siue id in dando siue in faciendo constaret. l. actionum 25. D. de oblig.& act. soluta enim pro separatis in ea formula accipiuntur. l. sæpe, 53. D. de uerb. signif. hoc est, ut alterutrum tantum debeatur. Vsurpatur in l. ult. D. commu. præd. l. 18. S. 1. D. de acceptil. l. 13. D. de inoff. test.

DARE uindicias Secundum seruitutem, ab libertate in seruitutem, Contra libertatem: locutiones ueteribus usurpatæ pro Decernere eum quo de agitur tantisper seruum esse. Liuius libro tertio, Iudicem te ab libertate in seruitutem uindicias non dedisse. Item, Vindicias ne ab libertate in seruitutem dederit. Asconius in Cornelianam, Quis fuerat ille ex Decemuiris, qui contra libertatem uindicias dederit. Contrà,

DARE uindicias secundum libertatem, a seruitute in libertatem, contraria loquendi genera: quibus eodem loco Liuius est usus.

DATIVI tutores propriè sunt, qui neque lege, neque testamento instituti, sed a magistratu dati sunt: Attiliani scilicet, & Iuliani, l. Datiuus, 7. D. rem pup. sal. generaliter, 40. C. de episc. & cler. l. ult. C. de legit. tutoribus. Vlpianus tamen cap. Instit. 11. Datiuos appellat, qui testamẽto dati sunt.

DATVIRI, uetustè pro Datum iri. Vlpian. l. 38. S. 15. D. de uer. obligat. Si quis stipulatus a Mæuio fuerit fundum Titio datuiri.

DEBERE, est iure aliquo teneri ad aliquid uel dandum, uel faciendum. Cicero in Paradoxis, Tu poste te dicito, quandoquidem potes: debere, ne dixeris. quoniam nihil quisquam debet, nisi quod est turpe non reddere.

DEBITOR intelligitur, a quo inuito exigi pecunia potest: ait Modest. l. 108. D. de uerb. sig. l. 16. S. fideiussor, D. de fideius. Itaque Debitor definit esse is, qui nactus est exceptionẽ iustam, nec ab æquitate naturali abhorrentem l. Marcellus, 66. D. de uerb. signif. Hinc Debitor usurarius, pro eo qui sub usura pecuniã debet Papinianus l. 7. D. de usu. Debitor usurarius creditori pecuniã obtulit & eã quum accipere noluisset, obsignauit ac deposuit.

DEBITVIRI, uetustè pro Debitum iri. Vlpianus l. 1. S. 3. De dot. præleg. Et mulierem agentem ex testamento cauere debere, defensuiri hæredẽ aduersus maritũ. ergo maritus itẽ debebit cauere, aduersus mulierem defensuiri, si prior agat. Et S. sequenti, non alias eum legatum consecuturum, quàm si cauerit hæredes aduersus mulierẽ defensuiri. Item apud eundẽ l. 11. S. 17. D. de legat. & fid. lib. 32. & l. 14. De nox. act. & l. 10. & 38. De reb. cre.

DECAPROTI, & Decaprotia, Decemprimi & Decem-

Decemprimatus: uide Decemprimi.

Decemprimi, qui & δεκάπρωτοι plerunque nominantur, erant Decemuiri ex Decurionum ordine, constituti, qui tributorum exactioni ita præerãt, ut si qua detrimenta fiscus defunctorum culpa contraheret, ipsi suis sumptibus resarcirent. eorum nanq; administratio nequaquam in Reipu. gubernatione ciuitateq; regenda ac defendenda uersabatur, sed potius in sumptibus Reipubl. caussa faciendis. Illa autem munera Iurisconsulti Personarum, hæc uerò Patrimonij appellant. Hermogen. l. 1. D. de mun. & honor. Patrimonij sunt munera rei uehicularis, item nauicularis, decemprimatus. Arcadius autem in l. 18. §. 3. eiusd. tractat. Decaproti, & Icosaproti tributa exigentes, & corporale ministerium gerunt, & pro omnibus defunctorum fiscalia detrimenta resarciunt. Cicero pro Sex. Roscio, Itaque Decurionum decretum statim fit, ut Decemprimi proficiscantur ad L. Syllam.

Decemprimatus, Decemprimorum munus. Hermogenianus l. 1. D. de mun. & hon. Patrimonij sunt munera rei uehicularis, item nauicularis, Decemprimatus.

Decemviri litibus iudicãdis. uide sub Magistrat.

Decessor ab Vlpiano dicitur, qui magistratu in prouincia fructus de ea accedente successore decedit. l. 4. §. 3. D. de offic. proconf. Spartian. in Pescennino: Pescenninum mihi laudas: agnosco. nã & decessor tuus manu strenuum, uita graue dixit.

Decidere, uide Transigere.

Decidere damnum, pro transigere de damno. Vlpian. l. 46. §. 3. D. de furt. Si quis eorum pro fure damnum deciderit: dici oportet, solummodo actionem sibi competentem amisisse eum. Item, Si proponas communem seruum surreptum, & alium ex dominis pro sure damnum decidisse, qui non decidit, habebit furti actionem. Item apud African. l. 61. §. 1. eod. l. 7. De condict. furt. l. 9. §. nunc uidendum, de minoribus.

Decies, præcisa locutione, pro Decies centena millia: quod in Verrinas demonstrauimus. Papinian. l. 77. §. 2. D. de cond. & demonst. Quum uxori mãdatum esset, ut moriens filiæ communi decies restitueret, &c.

Decoctores dicuntur, qui debitam pecuniam quum soluendo non sint, auferunt. Impp. l. 40. D. de decurion. lib. Cod. 10. Quilibet principalium, uel decurionum, si uel decoctor pecuniæ publicæ, uel fraudulentus in adscriptionibus, &c.

d. c. s. De consilij sententia. Auctor Val. Probus, apud quem tamen Consulis mendosè legitur, pro cons ilii. Cicero Verrina 7. Cum consilio caussam Mamertinorum cognoscit, & de consilij sententia Mamertinis se frumentum non imperare pronunciat. Harum autem ignoratio notarum errorem apud Vlpianum peperit in l. un. D. de off. consul. ubi sic legitur, Cum ipse sit, qui ex senatusconsulto consilij caussam examinat: pro ex sententia consilii.

Decreta principum dicuntur, quæ princeps caussa cum consilio cognita, & u traque parte audita pronunciauit, ut in l. 3. Digest. de ijs quæ in test. del.

Decumani, uide Mancipes.

Decuriones, quidam dictos aiunt ex eo, quòd initio quum coloniæ deducerentur, decima pars eorum qui ducerentur consilij publici gratia conscribi solita sit. l. 239. §. 5. D. de uerb. sign. Vlpianus in l. 7. §. solet, D. de interd. & releg. Item potest alicui pœna iniungi, ne honores adipiscatur: nec ea res facit, ut Decurio esse desinat, cùm fieri possit, ut quis Decurio quidem sit, ad honores autem non admittatur. nam & Senator quis esse potest, & tamen honores non petere.

Decuriones, Senatores erant coloniarum aut municipiorum. Iurisconsulti in municipijs duos hosce ordines quasi contrarios numerant, Plebeios & Decuriones. Ex Decurionum autem ordine, item ut Romæ ex Senatorum, Magistratus creabantur. Paulus l. 7. §. 2. D. de Decurion. & fil. Is qui non sit Decurio Duumuiratu, uel alijs honoribus fungi non potest. quia Decurionum honoribus plebeij fungi prohibentur. Vlpian. l. 2. §. 1. D. eo. Et quidem quantum pertinet, ne fustibus castigetur, non nocet plebeio patre esse natum, si postea honor decurionis patri eorum accesserit.

Dedisse, inquit Paulus, intelligendus est etiam is, qui permutauit, uel compensauit. l. 76. D. de uerborum signific.

Dedititii generaliter dicuntur omnes qui se dediderunt: sed propriè

Dedititii dicebantur ij, qui cum a societate populi R. defecissent, postea metu perterriti sese ei debebant. Itaque Liuius lib. VII. Campanorum legationis principem in senatu Romano ita loquentem facit: Nos populum Campanum urbemq; Capuam, agros, delubra decem, diuina humanaq; omnia in uestram P. C. populiq; R. ditionem dedimus quicquid deinde patiemur, Dedititij uestri passuri. Et paulo pòst, Peterent pro societate amicitiaq; ut Dedititijs suis parcerent. Quoniam autem multo deteriore quàm ciues R. conditione ac iure erant: propterea factum ut Dedititij liberti, uel potius Dedititiorũ numero liberti dicti sint, qui pœnæ caussa uincti sunt a dominis, quibus uestigia scripta fuerunt, qui propter noxam torti, nocentesq; inuenti sunt: quive traditi sunt, ut ferro aut cum bestiis depugnarent, uel in custodiam coniecti fuerunt: deinde quoquo modo manumissi. uti scribit Vlpian. ca. Inst. 1. Et Caius lib. primo. Dedititij sunt, inquit, qui post admissa crimina supplicijs subditi. & publicè pro criminibus cæsi sunt, aut in quo-

in quorum facie uel corpore quæcunque indicia aut igne aut ferro impressa sunt, ut deleri non possint. Vide. §. ult. De libert. l. un. C. de lat. libert. & in tit. De deditit. lib. toll.

D. E. R. I. C. notæ quibus in Senatusconsultis scribēdis utebantur, pro De ea re ita censuerūt. Vt apud Gellium libro. 4. cap. 6. Quod C. Iulius L. filius Pontif. nuntiauit in sacrario in regia hastas Martias mouisse, D. E. R. I. C. ut M. Antonius Consul hostijs maioribus Ioui & Marti procuraret. item apud Vlp. l. item, 20. §. Præter, 6. D. de hæred. pet. De qua re ita censuerunt. Idem in l. 2. D. ad Sen. Velleian. Quod M. Silanus, &c. uerba fecerunt, &c. quid de ea re fieri oporteret: de ea re ita censuerunt. ubi tamen CONSVLVERVNT imperiti librarij C. literam interpretati sunt. Gell. lib. 15. cap. 2. Quod uerba facta sunt de Philosophis & Rhetoribus, De ea re ita censuerunt. Sic in epistola Cælij ad Cic. lib. 8. Quod M. Marcellus Cos. V. F. de prouincijs Consularibus D. E. R. I. C. uti L. Paulus, &c. Et eadem epistola rursus aliquoties. Scribebatur etiam ita, D. E. R. V. I. C. De ea re uniuersi ita censuerunt.

DEFECTAE senectutis homo, id est senectute confectus, exacta ætate. Vlp. l. 12. §. 3. De usuf. Vtputa ægrotanti seruo uel infanti, uel defectæ senectutis homini. Sic

DEFECTVS ætate eadem significatione dicitur l. 3. §. ignoscatur, D. ad Silanian.

DEFENDERE, est eandem uicem quam reus subire. l. 51. D. de procur.

DEFENDERE, est id facere quod dominus in litē faceret, & cauere idoneè. l. 35. §. 2. D. de procur.

DEFENDI rectè hoc est, iudicium accipere, uel per se, uel per alium, sed cum satisdatione: nec ille uidetur defendi, qui quod iudicatum est non soluit l. 63. D. de iudic.

DEFENDI in maiorib. in int. restituendis, non is uidetur cuius se defensor ingerit, sed qui requisitus ab actore, non est defensioni defuturus. l. 21. §. 3. D. ex quibus caus. maior.

DEFERRE nomen, & accusare differunt. nam deferre nomen dicitur, qui legibus interrogat apud Prætorem: ut si inter rogatus neget, eius nomen in reos referatur. deniq; deferre nomen idem est, quod Reum facere. Accusare uero est, agere causam & suum reum in iudicium adducere. Terent. l. 10. D. de iur. patr. Qui nomen detulit, accusasse intelligendus est. De patrono loquitur, qui si liberti nomen detulerit, non minus à bonorū possessione remouetur, quàm si accusarit. Lex uetabat eum patronū qui libertum capitis accusauit, ad eius hæreditatem uocari. patronus nomen detulit. quærebantur, an ex excludendus esset.

DEFERENDI autem nominis formula hæc fuit. L. Titius professus est se Mæuiam lege Iulia de adulterijs ream deferre, quòd dicat eam cum C. Seio, &cet. adulterium commisisse. l. 3. D. de accusat. ui de Reum facere. Hinc

DELATORES, qui crimina deferunt. l. 1. §. pen. D. de iur. fisc.

DEFERRI hæreditatem, & obuenire hæreditatem, differunt. Obuenit, quæ ipso iure, & quasi sua spōte ad aliquem peruenit: nimirum, quæ legitimæ appellantur. Defertur uerò propriè, quæ testatoris uoluntate in alienos translata est. Abusiuè tamen etiam testamenta delata, lege obuenire dicūtur. l. lege, 130. D. de uerb. sign.

DEFERRI legatum proprie dicitur, cum eius agnoscendi potestas est: hoc est, posteaquā adita est hæreditas: acquiritur enim tum demum, cum agnoscitur. l. ei qui ita, 13. D. De condi. insti. l. cum uerò, 26. D. de fideic. libert. Itaq; delatum repudiari potest: acquisitum non potest. l. 1. §. decretalis, D. de success. edict.

DEFENSORES ciuitatum, qui ad earum caussas agēdas lecti, qui & syndici appellantur. l. 1. l. ult. §. defensores, D. de mun. & honorib. l. 1. §. tutores, D. quand. appell. sit. l. 10. D. de uacat. mun.

DEFICERE debitores dicuntur, quorum facultates ita imminutæ sunt, ut iam soluendo non sint. l. 3. §. multa, D. de iur. fisc. unde Defectus facultatibus apud Vlpia. l. si extraneus, 33. D. De im. dot.

DEFICERE conditio dicitur, cum non existit. l. 2. & pass. D. de cond. institut. pass. sub tit. De condi. & demonst. Hinc

DEFECTVS & defici conditione dicitur, cui conditionis euentus non respondit. l. quæ sub. 8. in fi. D. de condit. inst. l. 10. & l. mulieri, 74. D. de eōd. & demonst. l. si quis, 13. De statulib.

DEVICERE hæredes dicuntur, qui hæreditatē non agnoscunt: & Deficientes partes, quarū nemo hæres extitit. l. 5. D. de uul. & pup. l. 8. De ali. & cib.

DEFICERE dicuntur, qui ab his quorum sub imperio sunt desistunt, & in hostium numerum se conferunt. sed & hi quos Senatus hostes iudicauit, uel lege lata: utiq; usq; eò ut ciuitatem amittant. l. 5. §. 1. D. de cap. min.

DEFINITIO, regula, locus communis: quam Maximam uulgus uocat Iauol. l. 202. Omnis definitio in iure ciuili periculosa est. Harmenop. πᾶς ὁρισμὸς κακὸν σφαλερὸς ἐστιν.

DEFRVTVM, appellabant mustum quod ex duabus partibus ad tertiū redegerant, deferuefaciendo; inquit Varro de Vita P. R. apud Non. Vlpia. l. 9. D. de tritic. Vini legato defrutum cōtineri negat, quòd potius conditura loco fit. Proculus autem dulcis uini legato contineri, in l. ult. eius. tit. l. 12. §. si in aliqua, de Instruct.

DEFVNCTORIE facere dicimur, qđ nō ex animo, sed quia uel cogimur, uel debemus, facimus: hoc unū spectantes, ut officio nostro defuncti dicamur. Vlpian. l. 2. §. 16. D. ad S. C. Tertyll. Non solum autē quæ non petijt, coercetur: sed & quæ defunctoriè petijt. Impp. l. un. C. de num. tut. Si tres tutelas uel curas eodem tempore non defunctoriè susceptas

ſceptas adminiſtras, onere quartæ tutelæ non grauaberis.

Deiectio duplex eſt: armata, & non armata. Qui armata deijcitur, quamuis non poſsideat, aut uitioſe poſsideat, reſtituitur. l. 14. D. de ui & ui arm. qui non armata, nequaquam, niſi poſsideat.

Delatores dicuntur, quales olim Quadruplatores ferè dicebantur: qui præmij & quæſtus cauſſa rem ad fiſcum pertinentem ultrò deferunt: ueluti qui crimina, aut caduca, uacantia commiſſaue bona, theſauriue inuentionem fiſco denunciant. l. 2. & paſſ. D. de iur. fiſci.

Delegare, ait Vlpianus, eſt uice ſua alium reum dare creditori, uel cui iuſſerit. l. 11. D. de nouat. Hinc.

Delegatio, alterius debitoris in ſuum locum ſubſtitutio. ueluti, cum debitorem meum creditori meo aſsigno, ut ab eo petat. paſſ. ſub titu. De nouat. & delegat. Seneca lib. de Benef. 5. Quamuis non interuenerint numi, ſed delegatione & uerbis perfecta ſolutio ſit.

Delegare, demandare, committere, onus imponere. unde Delegati iudices dicuntur, quibus rei iudicandæ munus mandatū eſt. l. 5. 11. 14. C. de iud.

Delictum à crimine quid differat, uide Crimen a delicto.

Delinquere, minus eſt quàm peccare. unde obligationes ex delictis priuatis naſci dicuntur: accuſationes ex criminibus. Cic. De inuent. 2. Nam neceſſe eſt eum qui uelit peccare, aliquādo primùm delinquere.

Delphicas apud Paulum in l. 3. D. de ſuppel. leg. interpretor tripodum cortinas ex ære factas: quæ inde dictæ ſunt, quoniam donis maximè Apollinis Delphici dicabantur: ut ſcribit Plin. libr. 34. capit. 3.

Demens ueteribus idem qui furioſus: ut Cic. Tuſc. 3 11. teſtatur. Sed apud Iuriſconſ. noſtros Demēs à Furioſo diſtinguitur, & is appellatur qui non uſquequaque, ſed ex parte tantum errore mentis affectus eſt, quem Cicero eodem loco ſtultū appellat: uelut is fuit de quo D. Pius loquitur in l. his qui, 12. D. de tut. & curat. dat. Exempla extant in l. ſi furioſi, 25. C. de nup. l. 2. D. de inoff. teſt. l. tam dementis, 11. C. de epiſ. aud. l. 6. D. de curat. fu. l. uit. §. 1. C. de admin. tut.

Demonstratio, eſt quæ nominis uice fungitur. l. 6. D. ſi cer. pet. l. 6. De rei uindi. l. nominatim, 34. D. de cond. & demonſt. ubi Florentinus aſſcribit, Demonſtrationem a Conditione hoc differre, quod illa rem factam oſtendit, hæc futuram: id eſt, illa rem certam, hæc in incerto futuri temporis euentu poſitam oſtendit. l. nuper. 85. D. de le. 3. Hinc. Stichus qui meus eſt, demōſtratio: Qui meus erit, conditio appellatur. l. 6. De leg. 1.

Deminutum de hæreditate intelligitur, ſi quid uſucaptum eſt, & ob id de hæreditate exijt. l. 21. D. de hæred. pet.

Deminutus capite appellatur (inquit Feſtus) qui ciuitate mutatus eſt: & ex alia familia in aliā adoptatus. & qui liber alteri mancipio datus eſt: & qui in hoſtium poteſtatem uenit: & cui aqua ignique interdictum eſt.

Depactus, inquit Vlpianus, dicitur turpiter pactus. l. 3. §. 1. D. de calumniat. quaſi uerò non & Depaciſci aliquis honeſtè poſsit. ſed edictum de Calumniatoribus Vlpianus interpretabatur. prætere, quod ad illius excuſationem plurimum ualet, Syrus, non Romanus erat. Depaciſci, eſt pactione tranſigere: inquit Donatus in illum Terentij locum Phorm. Iam depaciſci morte cupio. Cicero Verr. 5. Equidem Romanum ſcitote biduū cibo tectoq; prohibitum: biduum Leontinis in foro cuſtodijs Apronij retentum atque ſeruatū: neq; ante dimiſſum quàm ad conditiones eius depactus eſt. Idem pro S. Roſcio Amer. Cum illo contra hos inire conſilia, horum conſilia illi enūciare, cum illo partem ſuā depaciſci, hiſce aliqua fretum hora ſemper omnes aditus ad Syllam intercludere. Item de Inuētione lib. 2. Quidam Imperator cùm ab hoſtibus circumſideretur, neque effugere ullo mō poſſet, depactus eſt cū eo, ut arma & impedimēta relinqueret, milites educeret.

Deperditum intelligitur, quod in rerum natura eſſe deſiit. l. 21. D. de her. pet.

De plano, id eſt, ex æquo loco: ueluti unde magiſtratus in tribunal, quod editiore in loco poſitū erat, conſcendebant. Itaq; De plano & Pro tribunali opponuntur. Vlpianus. l. 3. §. 6. D. de bonor. poſſ. Si cauſſa cognita bonorum poſſeſsio detur, non alibi dabitur quàm pro tribunali. quia neq; decretum de plano interponi, neq; cauſſa cognita bonorum poſseſsio alibi quàm pro tribunali dari poteſt. Item l. 2. §. 1. D. quis ord. in bon. Sed non ſeſsionum dies numerabuntur; ſi modò ea ſit bonorum poſſeſsio, quæ de plano peti potuit. quid ſi ea quæ cauſſæ cognitionem pro tribunali deſiderat, uel quæ decretum expoſcit? Similiter in l. 1. §. 4. D. ad s. c. Turpil. & l. 18. in fin. D. de quæſt. & l. 9. §. 3. D. de offi. proconſ. Huc autem alludēs Seneca li. De Clem. 1. Hæc tamē, inquit, magnanimitas in bona fortuna latiorem locū habet, meliusq; in tribunali quàm in plano cognoſcitur. Sueto. de Tiberio: Siquidem reorum elabi gratia rumor eſſet, ſubitus aderat, iudicesq; aut è plano, aut è Quæſtoris tribunali legum, & religionis admonebat. Hinc illæ notæ, V. D. P. R. L. P. Vnde de plano rectè legi poſsit.

Deportatio, exilij ſpecies atrociſsima; cùm quis ita ciuitate ſua multabatur, ut uinctus neruo aut compedibus in nauim aliquam imponeretur, ſeruiſq; publicis ut eum in inſulam certam transferrent, traderetur. Teren. Phor. Tantane effectum hominem, quenquam eſſe audacia? Nonne hoc publicitus ſcelus hinc deportarier in ſolas terras. Sic in l. 1. §. 1. De legat. 3.

DEPORTATI dicuntur quibus Princeps insulas adnotauit. Vnde plura in uoce EXILIVM.

DEPORTATIO in locum aquæ & ignis interdictionis successit. l. 2. §. 1. D. de pœn. l. 3. D. ad leg. de pecul.

DEPONERE, pro demoliri & diruere. l. 3. §. sed etsi, D. fin. regund. l. 2. §. si quis, D. ne quid in loc. pub. Hinc

DEPOSITIO ædificij apud Vlp. in l. metum, 9. §. Idem, D. quod met. causs.

DEPOSITVM est, quod custodiendum alicui datum est: dictum ex eo, quòd ponitur. præpositio enim DE auget depositum: ut ostendat totum fidei eius commissum, quod ad custodiam rei pertinet. l. 1. D. depositi.

DEPOSITVM est contractus quo res aliqua ea lege apud alterum deponitur, ut is dolum tãtùm in ea ipsa reddenda culpam præstare debeat.

DEPOSITVM in sequestre propriè dicitur, qđ à pluribus in solidum certa conditione custodiendũ reddendumq; traditur. l. 6. D. depositi.

DERELICTAE res, siue pro derelicto dicuntur, quorum dominium possessionemq; dominus ex animo suo abiecerit. l. 1. & 2. D. pro derelict. ubi Iulianus ait eas desinere statim esse domini, non fieri autem alterius nisi possessæ fuerint.

DESERERE accusationem dicuntur, qui institutam accusationem non persequuntur. Hinc

DESERTORES, qui S. C. Turpiliano libris quinque multantur. l. 1. & pass. D. illo tit.

DEPRECTATVS, uilior factus, cuius præcium imminutũ est. Paulus l. 22. D. ad leg. Aquil. Sed & eius ratio haberi debet, quo cætera corpora de preciata sunt.

DEPRIMERE uitem, dicitur qui eam in terram deductam defodit, ut anno insequenti renouetur. Cato de re rust. cap. 32. Arbores facito uti bene maritæ sint, uitesq; uti satis multæ asserantur, & sicubi opus erit, de arbore deijciantur, & in terrã deprimantur, & biennio post præcidito ueteres. Venuleius l. si uitem, 22. D. quod ui aut clàm, Si uitem meam ex fundo meo in fundum tuum depresseris, eaq; in fundo tuo coaluerit, utile est interdictum: Radices quæ in fundo meo sint, tuas fieri, quia his accessiones sint. Sic autem locum restitui, quum omnibus in libris DEPREHENDERIS legatur.

DERECTARII, qui domos alienas furãdi animo introeunt. Vlpianus l. 7. De extraord. crimin. Item, Qui Derectarij appellantur, hoc est, hi qui in aliena cœnacula se dirigunt furãdi animo, plus quàm fures puniendi sunt. Paulus libro Sent. 5. cap. 4. Quoties qui pulsatur, uel cuius domus introitur ab ijs quis uulgò Derectarij appellantur. Vtitur & Vlpian. in. l. 1. D. de effractorib.

DEROGARE est propriè quum quid ex lege uetere quo minus fiat, sancitur lege noua. Derogare ergo detrahere est. Festus.

DEROGATVR legi, quum pars detrahitur, ait Modestinus: abrogatur legi, quum prorsus tollitur. l. 102. D. de uerb. signific.

DESERTA promissio, contempta, non obseruata. Vlpian. l. 4. §. 2. D. Si quis cautionib. Quæsitum est an possit conueniri, ne ulla exceptio in promissione deserta iudicio sistendi caussa facta obijciatur: & ait Atilicinus conuentionem istam non ualere. Paulus in l. seq. Contemptam appellat. Et sensus est, An ualeat conuentio, ne si promissio facta causa sistendi iudicio deseratur, & negligatur, ulla exceptio excusatioq; afferatur. Alciatus autem in Parergis DISERTA emendat. sanè quàm, ut ipsius utar uerbo, παρέργως. Doctioribus tamen iudicium relinquo.

DESERERE uadimoniũ, dicitur, qui se ad uadimonium & condictum diem non sistit, uide VAS.

DESERTOR est, ait Modest. qui per prolixum tempus uagatus, reducitur. l. 3. l. 4. §. pen. & l. 5. D. de re milit. l. ult. C. ex quib. cau. ser.

DESIDERIA passim in libris nostris, pro libellis, quibus quid à Principe, magistratuve postulatur ac desideratur. Vulgus Requestas uocat. Sueton. August. Promiscuis salutationibus admittebat & plebem, tanta comitate adeuntium desideria excipiens, ut quendam ioco corripuerit, quòd sic sibi libellum porrigeret, quasi elephanto stipem. Sic in l. 4. §. ingressus, l. 9. §. obseruare, D. de off. proconsl. l. 3. De appell. recept. l. 3. C de postul.

DESIGNATORES. Vlp. l. 4. D. de his qui not. infa. Designatores autem quos Græci βραβευτὰς appellãt, artem ludicram nõ facere Celsus probat, quia ministerium, non artem ludicram exerceant. & sanè locus iste hodie à principe non pro modico beneficio datur. Ex hoc loco apparet Designatores dictos fuisse Vlpiano, qui præmia uictoribus decernerent: non qui quasi uiatores essent. Donatus in Adelph. Terentij: Designare, est rem nouam facere. Nam designatores dicti, qui ludis funebribus præsunt: credo, ob eam caussam quòd ipsis ludis multa fiant noua, & spectanda. Sed uideamus ne ex eo potius nomen inuenerint, quòd præmia lictoribus designent, id est decernant, atque ut nunc loquimur, assignent: quæ postea ex Designatorum decreto eis persoluantur unde & Designati Consules dicuntur, quibus decretus est Consulatus. & locum sepulchro pedes triginta designare dixit Cicero, pro eo quod dicimus Assignare. Horatius, Designatorem decorat lictoribus atris.

DESISTERE dicitur, non qui distulit, sed qui persequendi instituti animũ ac uoluntatẽ abiecit. l. 21. D. de minoribus. l. 13. D. ad Turpill. l. 6. §. si quis, D. de munerib. & hon. l. 10. D. de iudic.

DIAETA, δίαιτα, παρὰ τὸ διαιτᾶν id est, uiuere. Locus in parte ædium superiore, ubi cibus capitur: cœnaculum. Vlp. l. 13. §. 7. D. de usuf. Sed neque diætas transformare, uel coniungere ei permittitur.

mittitur. sic in l.1.§.hoc autem, D.ad Silan.l.32. D.de donat. Hinc

DIAETAE hypocaustæ, quæ igne subiecto calefiunt.l.55.§.2.De legat.3.

DIAETA, pro mansione in hortis.l. penul.§.ult.D. de donat.int.uir. & ux.l.13.D.de usuf.l.senat.43. §.1.D.de lega.1. Hinc

DIAETARII serui, qui in diætis seruiunt.l.12.§. idem, D.de instruct. fund.

DESPONDERE & spondere hoc differũt, quòd puellæ pater eam spondere dicitur: adolescentis uerò, eandem despondere. Terent. Andria,

--hac forma impulsus Chremes
Vltrò ad me uenit, unicam gnatam suam,
Cum dote summa filio uxorem ut daret:
Placuit despondi.

Item Adelphis,

Mitio, Quin iam uirginem
Despondi: res composita est: fiunt nuptiæ.

ubi Donatus, Despondet puellam qui petit: spondet, à quo petitur. Rectè ergo socer futurus, Despondi, dixit. Similiter Cice. lib. De Orat.1. Cum Aedilitatem P. Crassus peteret, cumq; maior natu, & iam Consularis Sergius Galba affectaretur, quòd Crassi filiam C. filio suo despondisset. Hinc Sponsalia Florẽtinus ita definit in l.1.De desponsa. Spõsalia sunt mentio & repromissio nuptiarum futurarum. Significat autem puellæ patrem spondere se daturum, adolescentis uerò, se accepturum. Et sic usurpatur à Marciano in l.7. D.De adul. & l. miles, 11.§.7.D.eod.

DESTINARE pro definire. Marcellu l.94. De uerb. oblig. Alioquin si cum destinare genus & modum uellet, non fecit: nihil stipulatus uidetur.

DESTITVI testamentum dicitur, cum hæres ex eo nullus existit.l.in quantitate,73.D.ad leg.Falcid. §.3.Institut.eod.tit.quia non adita ex testamento hæreditate, nihil in testamento relictum ualet.l. eam quam, C.de testam.

DESVLTORES dicebantur qui in sacris certaminibus binos agentes equos, altero relicto in alterũ facilè desiliebant. Vlpianus l.20.D.de præscript. uerb. Si tibi equos uenales experiẽdos dedero, ut si in triduo displicuissent, redderes, tuq; desultor in his cucurreris, & uiceris, & cetera.

DETESTARI, est absenti denunciare: inquit Paulus in l.39.§.2.D.de uerbor. significat.

DETESTATIO, inquit Vlpia. est denunciatio facta cum testatione.l.40.D.de uerb.sig.

DETESTATVM, est testatione denunciatum: ait Caius in l.238.§.1.D.de uerb.significat.

DETRIMENTVM à detritu, quòd ea quæ trita minoris precij. ab eadem mente Intertrimentũ, ab eo quòd duo quæ inter se trita, & deminuta. Varro.

DEVNX, duæ partes è tribus cum quarta: hoc est unciæ undecim. ait Theophrast.§.8. De hæred. institu.

DEXTANS, duæ partes è tribus, cum sexta: id est, unciæ decem. ait Theoph.§.8. De hæred.institu.

DIACOPI, παρὰ τὸ διακόπτειν, incisa, siue incilia, id est aditus in aggeribus Nili patefacti, per quos in arua influere aqua possit. Vlpia.l.penult.D.de extr.crimin. Commata etiam & Diacopi, qui in aggeribus fiunt.

DIARIVM, quotidianus uictus. Vlpia.l.21. D.de supp.leg. Diarijs, inquit, uel cibarijs relictis, neq; habitationem, neq; uestiarium deberi palàm est.

DIATRETVS calix, διάτρητος, cælatus in tornatilis, ἀπὸ τοῦ διατρᾶν. Vlp.l.27.§.18.D. ad leg. Aquil. Si calicem diatretum faciendum dedisti, siquidem imperitia fregit, & cet.

DIATRETARIVS, cælator, qui tornata opera facit. eius mẽtio fit in l.1.De excusa.artifi. lib.Cod.10.

DICA, δίκη, lis, actio. Terent.in Phormion. En unquam iniuriarum audisti mihi scriptam dicam? Et alibi, Et tibi scribam dicam. Cicero Verrina. 4. Scribitur Heraclio dica. Sed Paulo pòst identidem δίχας dixit καταχρηστικῶς, pro δικαίας. ut, Interea dies aduenit, quo die sese ex instituto ac legẽ Rupilia dicas sortitur Syracusis iste edixerat: paratus ad hanc dicam sortiendam uenerat. Item, Id ei postera die uenit in mentem, è lege Rupilia sortiri dicas oportere. educit ex urna tres.ijs ut absentem Heraclium condemnent, imperat.

DICERE de inofficioso, pro inofficiosum testamentum dicere. Scæuola l.20. D. de inoff. test. Qui de inofficioso uult dicere, licet negetur filius, &c. uide Inofficiosum testamentum dicere.

DICERE dotem & promittere dotem, differunt. Dicere, est certis ac solennibus uerbis sine stipulatione polliceri: Promittere uerò, cum stipulatione. Vide Vlp.cap.Institut. vi. & Caium institut.2.cap.9. Hinc Dictio dotis à promissione ac stipulatione distinguit in.l.ult.C. Theo. De doti.

DICERE multam, pro imponere.l.131.D.de uerb. signif.l.2.§.ult.D.de indic.uide Multam dicere.

DICERE uindicias, pro Dare, uel addicere, in l.2.§. initiũ, D.de orig.iur. Liuius.lib.111. Inuidiæ proximus, quòd in urbe fuerat, cùm iniustæ uindiciæ dicerentur.

DICERE sententiam existimatur arbiter, qui ea mẽte quid pronunciat, ut secundum id discedere eos à tota controuersia uelit.l. 19.§.1. D. de recept. qui arbit.

DICIS caussa, Varro antiquã esse locutionem scribit, & eadem ab origine deductã ut uerbũ Dico: indidemq; illud uetus manasse, In manipulis castrensibus dicibus. Quod si ita est, coniecturam facere licebit DICIS casum esse à recto DEX declinatum, ut sit Dex, Dicis, ex Dico: item ut Iudex iudicis, à iudico, & Index indicis, ab indico: Lex legis, à lego: Dux ducis, à Duco. Nam si iuncto uerbo Iudex, auctore Varrone, dicitur qui ius dicit, uerisimile est uoce simplici similiter eum qui dicit, Dicem appellatum. Præterea idem Varro lib. De analog. tertio docet

ex nu-

ex numero multitudinis uocem singularem cognosci posse. Videmus enim, inquit, ex his uerbis Trabes. Duces: de extrema syllaba E literam exclusam: & ideo in singulari factum esse Trabs, Dux. Quare si Manipuli castrenses dices quidam appellantur, perspicuum est, opinor, uel Dix in singulari fuisse: uel(quod uerisimilius uidetur) Dex, item ut Iudex & Index Hæc de uocis origine: quam ego Varronis auctoritate uictus, Latinam quàm Græcam esse malo: tametsi olim aliter senserim. Nunc de locutionis sententia, quæ sanè coniecturam nostrã adiuuat. Omnes enim uno ore consentiunt, Dicis caussa id fieri quod alia nulla de caussa fit, nisi ut factum esse dicatur: ut quum scribit Caius in l.4.D. Com mod. Sæpe enim ad hoc commodantur pecuniæ, ut dicis gratia numerationis loco intercedant. ue luti in nexis ac mancipijs, quum ære libram percu tiebat Manceps, idq; æs dabat ei a quo mancipiũ accipiebat quasi precij loco, inquit Caius: numus ille dicis tantùm caussa tradebatur, quum alibi pe cunia numeraretur. itemq; in omnibus adumbra tis siue imaginariis contractibus quibus uno nummo emptio perficiebatur. nummus enim aliam nullam ob caussam tradebatur, nisi ut qui ei contractui quasi testis ac spectator interesset, dicere ac testari posset pecuniam fuisse traditam. Sic quũ Vlpianus scribit in l.1.D.ad S.C.Syll. Excusantur serui qui auxilium tulerunt sine dolo malo. nam si finxerit quis, auxilium ferre, uel dicis gratia tulit, nihil hoc commentum illi proderit: quum inquam sic scribit Vlpianus, hoc significat, Si non animo domini defendendi, sed tantum propter Dicem, id est, propter eum qui aderat ac dicere poterat seruum conatum esse suum dominũ defendere: hæc simulatio nihil illi proderit: utuntur Cicero Verrina VI.& Plin.lib.22.

DICTARE actionem siue iudicium, locutio est Iuriscõsultis familiaris, quã usurpat in l.13.§.1.D. Iudic.sol.l.3.§.1.De minorib.l.ult.pro dote.l.22. §.4.De nox. act.l.111. De uer. ob. Quid autẽ ea significetur, patet ex Vlpiani uerbis quæ subiiciam ex.l.1.D.de edendo. Qua quisque actione agere uolet, eã edere debet, ut proinde sciat reus utrum cedere, an contendere ultrà debeat. Edere est etiam describendi copiam facere, uel in libello complecti, & dare uel dictare. Eum quoq; edere Labeo ait, qui producat aduersarium suum ad album, & demonstrat quod dictaturus est, uel id dicendo quo uti uelit.

DICTIO dotis, uide Dicere dotem.

DICTIO testimonij, pro Ius dicendi testimonij: ut Factio testamenti, quod suo loco declaratum est. Terent. Phormione,

Seruum hominem causam orare leges non sinunt,

Neque testimonij dictio est.

DICTVM à promisso sic discernitur. Dictum accipimus quod uerbotenus pronunciatum est, nudoq; sermone finitur: Promissum autem potest referri & ad nudam promissionem siue pollicitationem, uel ad sponsum. l.19. §.1. D. de ædil. edict.

DIC annua, bima, trima: uide ANNVA.

DIES partim naturalis est, partim ciuilis. naturalis est tempus ab exoriente sole ad solis occasum: cuius contrarium tempus est nox, ab occasu solis ad ortum. Ciuilis autem dies uocatur, tempus quod fit uno cœli circumactu, quo dies uerus & nox continetur, ut cùm dicimus aliquem dies triginta tantum uixisse. relinquitur enim etiam noctes intelligi. Huiusmodi diem Romani a media nocte ad mediam noctem esse existimarunt. indicio sunt sacra publica, & auspicia etiam magistratuũ: quorum si quid ante medium noctis est actum, diei qui præteriit ascribitur: si quid autem post mediam noctem, & ante lucem factum est, eo die gestum dicitur, qui eam sequitur noctem. In his horis quatuor & uiginti qui nascuntur, eundem diem habẽt natalem. In horas duodecim diuisum esse diem, noctemq; in totidem, uulgò notum est. sed hoc credo Romæ post reperta solaria obseruatum. Hæc Censorinus de die nat.lib.19.

DIES more Romano a media nocte incipit, & sequentis noctis media parte finitur. Itaq; quicquid in his uigintiquatuor horis, id est duabus dimidiatis noctibus & luce media actum est, perinde est, quasi quauis hora lucis actum esset. hæc Paulus l.8.D.de feriis. Hinc quum horis duodenis tum dies tum noctes constarent, facilè intelligitur quid sit quod Vlpianus ait diem supremum anni uicesimi, pridie Cal. natalis diei post horam noctis sextam agi.l.5.D.qui test.fac.poss.l.1. D. de manum.l.6.& 7.D. de usurp.& usucap.

DIES, aut festi sunt, aut profesti, aut intercisi. Festi diis dicati sunt, Profesti hominibus, ob administrandam rem priuatam publicamq; concessi: Intercisi deorũ hominumq; communes sunt. Festis insunt sacrificia, epulæ, ludi, feriæ: Profestis, fasti, comitiales, comperendini, stati, prœliares. Intercisi, in se, non in alia diuiduntur. illorum enim die rum quibusdam horis fas est, quibusdam fas non est ius dicere. Fasti dies sunt, quibus licet fari Prætori tria uerba, Do, dico, addico. His contrarii sunt Nefasti. Comitiales sunt, quibus cum populo agi licet. & fastis quidem lege agi potest: cũ populo, non potest: comitialib. utrunque potest. Comperendini, quibus uadimonium licet dicere: Stati, qui iudicii caussa cum peregrino instituuntur. Macrobius lib.Sat.1.cap.15.

DIES alii Continui appellantur, alii Vtiles. Vtiles dicuntur, qui facti olim dicebantur: hoc est, quibus experiendi iuris potestas est l. prima. Digest. de diuers. tempo. præscript. l. miles, §. quædam, Digest. de adulter. l. iure .C. eod. Continui uerò sunt συνεχεῖς καὶ

 διηνεκεῖς

ἀδιάκοποι: hoc eſt non interrupti, ſed connexi, cohærentes: tam utiles, quàm (ut ita loquar) inutiles. l.2.D.de colliſ.deteg.l.24. D.ad Velleian. l. 31. D.de adulter.l.8. D. de his qui not.infam.l. 38. D.de excuſat.tut.

DIES alia certa, alia incerta. Certa eſt, cuius tempus certum ac definitum eſt: ueluti Kalendis Augusti, aut Iulij. In certa autem (quemadmodum ſcribit Paulus in l.ſi dies, D.quand.dies leg.) cuius tempus incertum eſt. ueluti, cum pubes erit, cum in familia ſua nupſerit, cum magiſtratum inierit. Sic in. l. 1. D. de cond.& demonſt.l.talis, 30.D.de legat.primo.l.dies, 75.D.de cond.& demonſt. unde intelligimus Diem incertum conditionis uim obtinere.

DIFFISVS dies dici putatur idem qui prolatus, in l.27.& l.33.D.de recept.qui arb.id eſt, quum negocium quod certa die confici debuit, in diem alterum reijcitur. Vlpian.l.2.§.2.D.Si quis cautionib.l.ex.XII.tab.ſi iudex, uel alteruter ex litigatoribus morbo ſontico impediatur, iubet diem in dic ij eſſe diffiſum. Sic enim legitur in Pand: Flor. Budæus Diffuſum legendum putat: item ut apud Gellium libro 14.cap.2.& Liuium lib.9.legitur. A quo equidem non abhorreo, quum diffundi alium in diem negocium dici poſsit, item ut uinum, quod ex dolio in aliud uas transfunditur.

DIFFVSA, diuerſis diiunctiſq; in locis ſita. Paulus l. decreto, 24.D.de admin.tut. Quotieſq; uel diffuſa negocia ſint, aut dignitas, uel ætas, aut ualetudo tutoris id poſtulet. Imp l.teſtamento, 11. C. de excuſat. tut. Sed propter latè diffuſum patrimonium, an tibi adiungi aliquos curatores oporteat. Item.l.3.C.In quib. cauſſ. tut. hab. Propter latè diffuſum, id eſt, in diuerſis locis conſtitutum patrimonium adiungi aliquos curatores, &c.

DIGITVS, eſt pars minima agreſtium menſurarum: inde uncia habet digitos tres: ut eſt in lib. iar. auct. De limitib. Paulus l.37. D. de ſeruit. ruſtic. *Δίδωμι καὶ χαρίζομαί σοι δακτύλιον ὕδατος*. Do conceedoq; tibi digitum aquæ: id eſt, tubulū qui digitùm unum ſit latus.

DIGNITATVM genera quattuor poſtremorum Imperatorum ætas fecit. Alij nanque perfectiſsimi, Clariſsimi alij, ſuperiores Spectabiles, ſupremi illuſtres appellabantur. Perfectiſsimatus dignitas prima erat, ad quam cuiuis niſi qui ſordida conditione eſſet, aditus patebat: ut ex lib. Cod. XII.tit. 33. intelligitur. Clariſsimatus autem dignitatem inferiorem ſpectabilitate fuiſſe Theodoſius l. 5. De prox. ſacror. lib. Cod. 10. demonſtrat: Ii quoque in quos hanc clariſsimatus conferimus dignitatem, cum ſpectabilibus etiam habere ſeſe reuerentiam recognoſcant, Itaque Clariſsimi à Spectabilibus diſtinguuntur l. un.C.de annon.& cap. item ut ab Illuſtribus in l. 1.C.ubi Senat.uel clariſſ. Quicunq; nō illuſtri, inquit Conſtantinus, ſed clariſsima tantum dignitate præditus, &cet. itemq; Nouella Conſt. XXXI. Spectabiles porrò Magiſtratus erant, ut Proconſules, Auguſtales, Comites orietis, ſicuti cōſtat ex l.32.C.de appell.& Nouell.cōſt.VII.& XX. extremis. Illuſtribus aūt eos inferiores fuiſſe, Imperatores d.l.32.demōſtrāt: ubi appellari à Spectabiliū ſententijs ad illuſtres perſonas iubent. quod idē ex l.36.eiuſd.tit.cognoſcitur. Hac Illuſtris nota maior nulla eſt. Nā etſi Cōſules & Patricij ſuperiores eſſent illuſtribus, nulla tamē ijs nota dignitatis attribui ſolebat. Itaque Iuſtinianus eos hoc modo ſignificat, Qui ſupra illuſtres ſunt: uti conſtat ex l.16.C.de uſur.& l.35.C.de appellat.&.§. 9.De iniur. Illuſtres autem eos fuiſſe qui ſententiæ in ſenatu dicendæ ius haberent, in l. ult. D.de ſenat. nō Vlpianus, meo iudicio, ſed Tribonianus tradit: quoq; alibi quoq; diximus. Hos uerò poſtremorum Impp. ætate fuiſſe dignitatū gradus, qui antea non erant, uel hinc licet intelligatur, quod ait Vlpianus in l.8.De ſenat. fœminam tantiſper dici clariſsimam, dum ſenatori uel clariſsimo nupta eſt. Sed & Lampridius in Seuero, Præfectis prætorio ſuis, inquit, ſenatoriam addidit dignitatem, ut uiri clariſsimi & eſſent, & dicerentur; quod antea uel rarò fuerat, uel omnino non fuerat. Vlpian. l.100.De uerb. ſig. Speciosas perſonas accipere debemus clariſsimas perſonas utriuſque ſexus, item eorum quæ ornamentis ſenatorijs utuntur. Ex quibus uerbis clariſsimos & ſpecioſos ſiue ſpectabiles eoſdem Vlpiani tempore dici conſueſſe nemo non uidet.

DILAPIDARE, diſpetdere, decoquere, opinor, à Lapide in quo præcones qui auctione uendebāt, ſtabant unde prouerbium apud Ciceronem, De lapide emptus. Vlpianus l.11.§.5.D.de minorib. Minor minori pecuniam dedit, & ille perdidit; melior eſt cauſſa eius qui accepit, & uel dilapidauit, uel perdidit. Item l.25.§.8. D. de pet. hæred.

DILIGENTIA, eſt quæ culpæ è regione reſpondet, l.ſi cùm, 68.D.de cont.empt. Ea autē triplex eſt, Infima, mediocris & ſumma. Infimæ reſpondet è regione culpa lata: mediocri, culpa leuis: ſummæ, culpa leuiſsima.

DIMISSORIAE literæ dicuntur, ait Modeſt. quæ uulgò Apoſtoli dicuntur. Dimiſſoriæ autem dictæ, quòd cauſſa ad eum qui appellatus eſt dimittitur. l.106.D.de uer.ſignif.l.un. D. de lib.dimiſſ.

DIMITTERE creditorem, ſatiſfacere, ſicut amplius moleſtus nō ſit, Vlpi.l.ait Prætor, 10.D. quæ in fraud.cred. Ceterùm ſi creditores dimiſit, & alios ſortitus ē; ſiquidē dimiſsis prioribus quos frauda re uoluit: Itē in l.quæris, 28.D.de pact.dot.l.1.De diſt.pig.l.16.qui pot.ī pig.l.3.ī fin.D.de ſeparat.

DIMITTERE debitorem, iudicio abſoluere. Vlpian. l.4.D.de decret.ab ord. fac. Ambitioſa decreta decurionum reſcindi debent, ſiue aliquem debitorem dimiſerint, ſiue largiti ſunt.

DINVS Mugellanus Iuriſconſultus Bononiæ Ius ciuile

ciuile professus est circiter annum M.CCC. Commentarios in eam disciplinam complures scripsit, in quibus doctrinæ puritatem comprimis secutus traditur.

DIPLOMA παρὰ τὸ διπλῶσαι, id est, duplicari: literæ magistratuū, quibus alicunde exeundi potestas datur. Modest. l. 27. §. 2. D. ad leg. Cornel. de fals. Qui se pro milite gessit, uel illicitis insignibus usus est, uel falso diplomate uias commeauit, pro admissi qualitate grauissimè puniendus est. Cicero ad Atticum libro decimo, De diplomate admiraris, quasi nescio cuius te flagitij insimularem. Ego autem quia scripseras te proficisci cogitare (etenim audieram nemini aliter licere) eo te habere censebam, & quia pueris diploma sumpseras: id est literas a Magistratu aliquo, quibus tibi ac pueris M. & Q. Ciceronum filiis ex Italia discedendi potestas daretur.

DIPLOMA præterea sumitur pro literis quæ a Principe impetratæ sunt, ut equis publicis dispositis uti liceat. Priuatis enim olim absq; principis diplomate cursus publicus olim non permittebatur. l. nullis. C. de curs. public. cuius moris meminit Plinius libro decimo Epist. ad Traianum, cum plerisq; aliis. Venuleius l. 137. §. 2. D. de uerbor. obligat. Vt qui Ephesi daturum se spoponderit, neque diplomate diebus ac noctibus, & omni tēpestate contempta iter continuari cogatur. Et paulo post. Quod si diplomate usus, aut felici nauigatione, maturius quàm quisque peruenerit Ephesum id est, dupla, siue altera tanta celeritate uulgò utuntur. Vbiq; tamen DVPLOMATE uitiosè legitur. est enim originis Græcæ, a uerbo διπλόω, ut antè dixi. Plautus Syngraphum appellat, nam in Capteiueis Aegio sic loquitur,

Sequere me, uiaticum ut dem à trapezita tibi:
Eadem opera à Prætore sumas syngraphum.
TYTID. Quem syngraphum? AEGIO,
Quem hic ferat secum ad legionem, hinc ire huic ut liceat domum.

DIOECETES, διοικητὴς, moderator, gubernator. Vnde Diœcetæ ergasticorum, meo iudicio, dicuntur in l. 5. C. De Episc. aud. qui operariis præsunt, ijsq; mercedem persoluunt. Vide Archigerontes.

DIRACTA in iure dicuntur, quæ simplicia sunt, atq; ita per se constāt, ut aliunde non adiuuētur. Hinc

DIRECTA in testamentis dicuntur, quæ rectà à testatore in eum quo de agitur, nulla alterius opera interposita, & ut uulgus loquitur, Immediatè transeunt. ueluti, si quis dicat, Dauus liber esto: post eius mortem Dauus ui solius testamenti & sine cuiusquam alterius opera libertatem obtinebit, & mortui libertus habebitur. At si ita dicat, Rogo te hæres, ut Dauo libertatem impertias, quia Dauus hæredis opera in libertate consequenda indiget, idcirco non directò, sed per obliquum à testatore libertatem accepisse dicetur: & libertus non mortui, sed hæredis habebitur. Hinc.

DIRECTA libertas dicitur, quæ à testatore ipso datur, non autem per obliquam fidicommissi uiā, & quasi per anfractum. Libertas enim fideicommissaria deflexisse uidetur à testatore ad legatariū, & à legatario in libertū. Imp. §. 3. De sing. reb. per fid. Directa inquit, libertas tunc dari uidetur, quum non ab alio seruum manumitti rogat, sed uelut ex suo testamento libertatem ei competere uult. Sic in l. 1. §. in quibus. D. si cui plus quàm. l. 2. §. 1. D. de iur. codicill. l. 12. D. si quis omiss. l. un. C. de leg. fus. Can in. Hinc

DIRECTA institutio, & Precaria opponuntur in l. quærebatur, 19. D. de test. milit. item:

DIRECTO & per fideicommissum l. libertates, 16. D. de fideic. libert. Hinc actionum aliæ

DIRECTAE appellantur, quarum scilicet formulā is qui agit directò ac simpliciter ex uerbis legis usurpare potest: aliæ utiles, quæ non ex simplicibus uerbis legis, sed ex æquo & bono utilitatis caussa contra iuris summi seueritatem conceduntur. l. qua actionem. 7. §. 3. & l. item si, 9. §. 1. & l. 21. D. ad leg. Aquil. §. ceterùm, 9. Instit. eod. tit. l. actionis, 37. D. de oblig. & act. l. actio, 47. D. de neg. gest. Hinc

DIRECTAE actiones contrarijs opponuntur: de quibus diximus sub uoce ACTIO directa.

DIRECTARII, uide Derectarij.

DISCEPTATOR, qui iudicis arbitriue munere fungitur. Vlpianus. l. 3. §. 1. D. de arbitr. Quoniam non deberēt decipi, qui eum quasi uirum bonum disceptatorem inter se elegerunt. Cicero ad Sulpitium lib. 13. epist. 27. Vt omnibus in rebus, & quę in aliquam controuersiam uocarentur, te arbitro: &, quod commodo tuo fieri posset, te disceptatore uterentur. Hinc disceptatio pro cognitione & iudicio. Vlpianus l. cum hi, 8. §. Si cui, 16. D. de transact. Hæc omnia habent disceptationē Prętoris, & pro utilitate alimentarij recipienda sunt.

DISCIDIVM, dissidium, diuortium. Paulus l. non à patre, 8. D. de captiuis. l. 11. §. ult. D. de adulter.

DISERTIONES, diuisiones patrimoniorum inter consortes. Festus.

DISIVNCTI dicuntur quibus separatim res eadem legata est. uel sic:

DISIVNCTIM legatum dicitur ijs, quorum singuli singulis enunciationibus ad rem eandem uocantur. l. un. C. de cad. toll. l. 1. §. interdum, D. de iur. accresc. ueluti, Titio Dauum do lego: Mæuio Dauum do lego. §. si eadem, 8. Inst. De leg. l. triplici, 142. D. de uerb. signif. l. re coniuncti, 89. D. de leg. tertio. ubi Re coniunctio hæc uocatur. Nam qui re coniungit, uerborum quidem & linguæ sono disiungit: mente uero atq; intelligentia coniūgit. quoniam unius eiusdemque rei communionem inter illos inducit.

DISIVNCTIVVM est,ueluti cum dicimus, Aut dies est, aut nox est:quorum posito altero necesse est tolli alterum:item sublato altero, necesse est tolli alterum.l.hæc uerba,124.D.de uerb.sig. Hinc

DISIVNCTIVO modo,uel Disiunctim legari dicuntur,quæ sub alternatione legantur.l.cum ilud,25. D.quando dies legat.l.sub diuersis, 51.l.cũ pupillus,78.& de cond.& demonst.

DISIVNCTA autem pro coniunctis interdum accipi,docet Paulus in l.sæpe,53.D.de uerb.sig.

DISPENDIVM,ideo quòd in dispendendo solet minus fieri.Varro.

DISPENSATOR,ab ære impendendo. Varro.

DISPENSATORES dicti qui æs pensantes expendebant, non adnumerabant Hinc deducuntur expẽsa,siue dispensata.uel compensata Festus.

DISPENSATOR,idem qui actor, seruus qui domini rationes administrat, pecuniamq; dispensat. ut Eros Ciceronis. dispensator in lib. ad Attic.xv. Mecianus l.35.D.de fideicom. lib. Hæredi & legatario remittendam interdũ proprii serui manu mittendi necessitatem, si uel usus tam necessarius esset,ut eo carere non expediret:ueluti dispensatoris,pædagogi ve liberorũ. Imp. §.5. Mandati, Si debitores manumisso dispensatore Titii per ignorantiam liberto soluerint,liberari eos. Vbi Theophilus.Dispensator,ait,est seruus,qui fœnori dare consueuit pecuniam domini.Paulus l.51.D.de solut. Dispensatori qui ignorante debitore remotus est ab actu, rectè soluitur. Iulianus l. 12. D. de instit. Et ideo utilis institutoria aduersus me tibi competet.mihi uerò aduersus te,uel de peculio dispensatoris,si ex conducto agere uelim: uel de peculio uicarii, quòd ei mercem uendendam mandauerim. Caius l.ult.§.3.D.de uerbor. obligat.Potest contingere, ut tam stipulator quàm promissor ante aliquod tempus suo quisq; dispensatori notum fecerit,in eum diem futuram stipulationem, ac demandasset promissor quidem suo dispensatori,ut daret:stipulator autem suo,ut acciperet.Paulus l.51. D.de solut.Dispensatori qui ignorante debitore remotus est ab actu, rectè soluitur. Is quas crediderat pecunias exigere solebat,ut patet ex l.62.eod.

DISPVNGERE instrumenta,inquit Vlpianus, est cõferre accepta & data.l.56.D.de uerb. signif. Sic in l.6.§.ult. D. de statulib.Seneca lib. de Benef. IIII. Apud me istæ acceptorum expensorumq; rationes dispungentur.

DISSIPARE ædificium, diruere.l.3.§.pen.D.de incend.ruin.

DISTRAHERE, pro uendere. Vlpianus l.3. D. de cont.empt.Si res ita distracta sit, ut si displicuisset,inempta esset,constat non esse sub conditione distractam. Origo uocabuli ex auctionibus nata est,in quibus res propriè diuendi & distrahi dicuntur,quia non uni addicuntur, sed pluribus uaria in loca res emptas asportantibus.

DISTRAHERE rationes,uide Actio tutelaris.

DISTRICTE,prorsus,omniuo.Et districtè, pro Et profectò ita est,ut:Et certè sic se res habet, ut.Vlpianus l.7.§.5. D. de minorib. Et districtè probandum est in rebus quæ fortuitis casibus subiectæ sunt,non esse minori aduersus emptorem succurrendum.

DISTRICTE,præcisè,præfactè, restrictè,religiosè Vlpianus l.13.D.de procur. Hæc neque passim admittenda sunt,neque districtè deneganda. Vlpianus l.15.De recept.qui arb. Licet autem Prætor districtè edicat sententiam,se arbitrum dicere coacturum.

DISTRICTIO,difficultas, anxietas,impedita ratio. Paulus l.15.D.de recept.qui arb.Quod sine ulla districtione ipsius interdum futurum est.

DIVERSORIVM Accursius in l.3.D. in quib. causs. pigno.rectè sic interpretatur. Statio in qua diuersi generis merces afferuntur.Aliis locis Diuersorium est mercenarium hospitium, quò ex itinere aliquantisper commorandi caussa diuertimus. unde illud Ciceron. in Caton.Ex ista uita sic discedo tanquam ex hospitio:non tanquam ex domo. commorandi enim natura diuersorium nobis, non habitandi dedit.Et libro Famil. VI. Nam & uilla & amœnitas illa commorationis est, non diuersorii.

DIVIDERE sententiam. Asconius, Quum aliquis in dicenda sententia duas plurasve res complecti tur,eæ si non omnes probantur, postulatur ut diuidat id est,ut de rebus singulis referatur. Sextus Pompeius.Numera Senatum, ait qui uis Senator Consuli, quum impedimento uult esse quominus faciat S. C. postulatq; ut aut res quæ afferantur, diuidantur, aut simul consulantur, aut si tot non sint senatoresquo numero liceat scribi S.C.expectetur. Vide in Appendice cap.De senatu,& S.C.

DIVINATIO est iudicium,quo duo pluresve, qui se præponi in accusando uolunt, de accusatione sibi deferenda contendunt. ex eo autem deductum nomen putamus, quòd quum in hoc iudicio iudices non de præterito, sed de futuro statuant, uter sit rectius accusaturus (quod totum opinabile est, coniecturaq; nititur) diuinare dicantur, eorumq; iudicium opinabilis diuinatio. Vlpianus l.15. D. de accusat. Si plures existant.qui eundem in publicis iudiciis accusare uolunt, iudex eligere debet eum qui accuset, caussa scilicet cognita, æstimatis accusatorum personis,uel de dignitate,uel ex eo quod interest, uel ætate, uel moribus, uel alia iusta de caussa. Hoc in publicis iudiciis. In popularibus autem Prætor eligebat idoneiorem: inquit Paulus in l.secunda. D, de popul.act. Vide Fab.libro 3. capite 10.& libro 7.cap. 4. Gellium libro 2.capite 4.

DIVORTIVM,inquit Modestinus, inter uirum & uxorem fieri dicitur: repudiũ uerò sponsæ remitti uidetur.

uidetur quod & in uxoris personam non absurdè cadit, l.101.§.1.D.de uerb.sig.

DIVORTIVM, uel a diuersitate mētium dictum est: uel quia in diuersas partes eunt, qui distrahunt matrimonium l.2.D.de diuort.

DIVORTIVM, inquit Paulus, & Repudium hoc differunt. quod repudiari etiam futurum matrimoniū potest: non rectè autem sponsa diuortisse dicitur, quòd Diuortium ex eo dictum est, quòd in diuersas partes eunt, qui discedūt. l.191.D.de uer.sig.

DIXI. Asconius, Moris fuit, quum satis uisum esset fluxisse uerborum, hanc sibi necessitatem finiendæ orationis imponere, ut dicerent ad ultimum, dixi quod ēt ab utraq; parte oratione consumpta, ut in consilium dimitterentur, Prætor soleret pronunciare Dixerunt. Hæc ille. Vbi tamen Præco corrigendum esse docui in Notis in Ascon. quam meam sententiam Fabius adiuuat, libro undecimo, Iudex in priuatis, Præco in publicis dicere de caussa iubet. Nam ut initiò pronunciabat Dicite, sic in extremo Dixerunt.

DO, dico, addico: uerba, sunt, quibus uniuersa Prætoris Iurisdictio continebatur. de quibus Ouidius libro Fast. I I.

Ille nefastus erit, per quem tria uerba silentur:
Fastus erit per quem, lege licebit agi.

Dabat. n. iudices, Recuperatores, arbitros: dabat iudicia, actiones, exceptiones: dabat possessionē. Dicebat ius, dicebat multam, dicebat uiam in uindiciarum litibus: Addicebat in cessionibus, in bonis controuersis, in uindicijs. Itaq; in legib. antiquis finium regundorum apud Higynum ita legitur: Deq; ea re curatoris qui hac lege erit, iurisdictio, recuperatorumq; datio, addictio esto. Si curator hac lege non erit, tunc quicunq; magistratus in ea colonia iuridicundo præerit, de ea re iurisdictio, iudicisq; datio, addictio esto. Cicero Verrina I I I. Domus erat plena noua iura, noua decreta, noua iudicia petebantur. mihi det possessionem, mihi ne adimat, in me iudicium ne det, mihi bona addicat. Item: Simul in iure dicendo bonorum possessionumq; contra omnium instituta addictio & condonatio. Varro libro De lingua V. Dies fasti, per quos Prætoribus omnia uerba sine piaculo licet fari: contrarij horum nefasti: per quos dies, nefas fari Prætorem: Do, dico, addico. itaq; non potest agi. necesse est enim aliquo eorum uti uerbo, cum lege quid peragitur.

DOLO, est aut flagellum, intra cuius uirgam latet pugio: aut, secundum Varronem, ingens contus cū ferro breuissimo. Dolones autem a fallendo dicti sunt: quòd decipiant ferro, cum speciem præferant ligni. Hæc Seruius Aeneid. libro VII. Vtitur autem hac uoce Alfenus in l. si ex plagis. 52.§.1. D.ad le. Aq. Ille flagello quod in manu habebat, in quo dolo inerat, uerberare tabernarium cœperat. Sic enim eum corrigendum esse locum, ubi antea DOLOR legebatur, iampridem eruditi uiri animaduerterunt. mihi quoque uideor simile mēdum animaduertisse in l.1.§.2. D. si quadrup. ubi Vlpianus sic scribit: Et generaliter hæc actio locum habet quoties cōtra naturam fera mota pauperiem dedit. ideoq; si equus dolore concitatus, calce petierit, cessare istam actionem, sed eum qui equum percusserit, aut uulnerauerit, in factum magis quàm lege Aquilia teneri. nam DOLONE legendum esse, meo iudicio uerba hæc ostendunt. Sueto. in Claudio: Reperti & equestris ordinis duo in publico, cum dolone, ac uenatorio cultro. Hesychius, Δόλωνες, inquit, ξιφίδια ἐν ξύλοις ἀποκεκρυμμένα.

DODRANS, duæ partes ē tribus cum duodecima, id ualet uncias nouem: ait Theoph. §.8.D.de hæred. instit.

DOLIVM, uas cuiusuis materiæ & mensuræ, rei præterea cuiusuis capax. nam, ut ait Iulianus l.206.D. de uerb. sign. dolia tamdiu in uasis uinarijs habentur, quamdiu uinum habent. quum sine uino esse desinunt, in eo numero non sunt. Idem l.26.D.de institut. uel inst. leg. Dolia fictilia, item plumbea, quibus terra adgesta est, & in his uiridaria posita, ædium esse Labeo & Trebatius putant. Vlpian. l. 3.D.de trit. uin. In dolijs non puto uerum, ut uino legato & dolia debeantur. maximè si depressa in cella uinaria fuerint, aut ea sint, quæ per magnitudinem difficile mouentur. Item l.8.in fin.D.de inst. uel instit. Conseruandi, quasi dolia licet defossa non sint & cupæ. Item Paulus l.76.De cont. empt. Dolia in horreo defossa, si non sint excepta &c. & Proculus l.15.D.de trit. & uin. dolia in uasis uinariis non esse, ex Trebatii sententia fatetur. Hinc

DOLIARIVM, non locus ubi dolia, sed uas ipsum amplissimum & capacissimum: apud Caium in l.35. §.6.D.de cont. empt: Sed & si ex doliario pars uini uenierit, ueluti metretæ centum, uerissimum est antequam admetiatur, omne periculū ad uenditorem pertinere. Hinc

DOLIARE uinum quod adhuc in dolio est, necdum diffusum. cuius uendendi legem Cato in lib. De re rust. cap. 148. exponit. l.1.§.ult.D. de peric. & com. Si doliare uinum emeris, nec de tradendo eo quicquam conuenerit, &c.

DOLVS alius bonus est, ueluti quo a medentibus falli ægros, non tamen decipi, Lucretius poeta testatur: inquit Donatus in Eunuchum. alius malus, qui decipiendi tantum caussa paratus est. Itaque Festus,

DOLI, inquit, uocabulo nunc tantum in malis utimur: apud antiquos autem in bonis rebus utebantur. Vnde adhuc dicimus, Sine dolo malo: nimirum quia solebat dici & bonus. Et Vlpianus in l. 1. D. de dolo mal. Veteres, inquit, dolum etiam bonum dicebant, & pro solertia hoc nomen accipiebant: maximè si aduersus hostem latronemve quis machinaretur. Dolum

lum malum C. Aquilius definiit, cum aliud simulatur: teste Cicerone libro De offic. III. & in Topic. qui eam definitionem sanè luculentam, & ab homine definiendi perito profectam scribit. Eamq; definitionem secutum esse Seruium Sulpitium argumento est, l. 1. D. de dolo malo. ubi Vlpian. sic scribit:

DOLVM malum Seruius quidem ita definit, machinationem quandam alterius decipiendi caussa, quum aliud simulatur, & aliud agitur. Labeo autem, posse & sine simulatione id agi, ut quis circumueniatur: posse & sine dolo malo aliud agi, aliud simulari: sicuti faciunt qui per eiusmodi dissimulationem deseruiunt, & tuentur uel sua uel aliena. Itaque ipse sic definiit, dolum malum esse omnem calliditatem, fallaciam, machinationem, ad circumueniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibitam. Labeonis definitio uera est. Hæc Vlpianus, cuius tamē disputatio meo iudicio uerbis illis uel a Triboniano, uel a quopiam alio amplificata est: MACHINATIONEM quandam alterius decipiēdi caussa. Sumpta enim uideri ex l. 7. §. 4. D. de pact. disputauimus in libro Obseruat. primo, cap. 19.

DOMICILIVM non domus, aut habitatio facit: sed ubi quis larem, rerumque ac fortunarum suarum summam constituit, unde rursus non sit discessurus, si nihil auocet: unde cum profectus est, peregrinari uidetur. l. 7. C. de incol. libro 10. l. 5. §. 18. D. de iniur. & l. in lege, 203. D. de uerb. signifi. ubi Alfenus scribit, Domum eam unicuique nostrum debere existimari, ubi quisque sedes & tabulas haberet, suarumque rerum constitutionem fecisset. Item Cic. pro Archia: At domicilium Romę non habuit: is qui tot annis ante ciuitatem datam, sedem omnium rerum ac fortunarum suarum Romæ collocauit. Isq; Incola dicitur: a Græcis πάροικος, l. pupillus, 239. D. de uerb. signific. Senatores etiam si ubi uelint, commorandi arbitrium impetrauerint, domicilium Romæ retinent. Vidua mulier amissi mariti domicilium retinet: liberti, eorumque filii, patroni manumissoris domicilium sequuntur. l. 22. D. ad municip. miles uerò ibi domicilium habere uidetur, ubi meret, si nihil in patria possideat. l. 23. eod. Sine domicilio an esse quis possit, aut an duo domicilia habere possit: uide l. 27. eod.

DOMINIVM, est ius ac potestas re quapiam tum utendi, tum abutendi, quatenus iure ciuili permittitur. nam, ut ait Imperator, rei quisque suæ est arbiter ac moderator. Atque hoc unum est, quo differt ususfructus a solido dominio: tametsi Cicero ludens ad Curium scribat id cuiusque esse proprium, quo quisque utitur ac fruitur. Vsus enim in usufructu est, non abusus: ut ipse idem in Topicis declarat. at uerò ususfructus pars dominii est: ut ait Paulus l. 3. De usufruct. Diximus autem, Quatenus iure ciuili permittitur, ut tum eos qui usumfructum non habent, tum eos quibus alienare non licet exciperemus: de quibus titulus est lib. Institut. secundo, tum etiam superficiarios, & emphyteutas: quibus non directa, sed utilis actio iure ciuili datur. l. 1. D. Si ager uectig. & l. 1. D. de superfic.

DOMINIVM aliud est naturale, aliud ciuile. Naturale est, quod gentium omnium commune est: hoc est, quod iis modis acquiritur, quibus gentes omnes in acquirendis rebus utuntur: ueluti occupatio, captiuitas, traditio. Ciuile est, quod ciuium Romanorum proprium est, qua de caussa iuris Quiritium appellatur. Constat autem tribus modis: mancipatione, usucapione, in iure cessione: uti docet Vlpian. cap. Inst. 1. quanquam a Iustiniano sublata illa differentia est. l. un. C. de nud. iur. Quirit. l. un. C. de usucap. trāsf. uide IN BONIS.

DOMINIVM non modo corporalium, sed & incorporalium rerum dicitur. nam ususfr. dominium dicitur in l. 3. D. Si ususfru. petat. & generaliter seruitutum in l. semper, 15. §. hoc interdicto, D. quod ui aut clam.

DOMINII ius impetrare dicuntur creditores, qui a principe impetrant ut pignora quorum emptor repertus est nullus, sibi addicta dominii iure possidere liceat. l. 1. & pass. C. de iur. dom. impet. l. 5. §. si fundus, D. de reb. eor.

DOMVS propriè dicitur, ubi quisque paterfam. suas sedes ac tabulas habet: suarumque rerum constitutionem fecit. l. in lege, 203. D. de uerb. sign. Sed plerunque

DOMVS latius accipitur: pro quouis loco in quo quis habitat, siue proprio, siue alieno. ut l. 5. §. domum. D. de iniur. l. 8. in fi. l. 22. D. de adul. l. 1. §. domum, D. de alea: Iuſ. l. 1. §. 1. & §. domum, D. de liber. agnosc. l. 4. §. prætor ait, D. de damn. infect. Hinc

DOMVS pro familia, id est pro iis qui tum ex una gente, tum etiam in eiusdem patrisfam. potestate sunt. l. pronunciatio, §. communi, D. de uerb. sig. l. pen. §. ult. D. de contr. tab. Hinc

DOMESTICVM funus, quod idem etiam familiare appellatur: in l. 2. D. de in ius uoc. l. 4. D. si quis caut. Hinc

DOMESTICA furta, quæ serui dominis, liberti patronis, uel mercenarii iis apud quos degunt, faciunt. l. 11. §. 1. D. de pœn. Hinc

DOMESTICVM testimoniū, l. 2. C. de testib. l. pen. D. eod. quale esset parentum, liberorum, fratrum, patruorum, item soceri, generi, uitrici, priuigni, sobrini, patroni, liberti, & c. l. 4. D. eod.

DONARI uidetur, ait Papin. quod nullo iure cogente conceditur. l. 29. D. de donat.

DONATIO dicta est a dono, quasi dono datum: rapta a Græco. nam hi dicunt δῶρον καὶ δωρεῖσθαι. Hęc Paulus l. Senatus, 35. D. de mort. cau. donat. ubi

ubi tñ uocẽ καὶ uacare arbitror. Sensus est enim Donationem non Dationem esse: hoc enim uerbum omnibus modis conuenire, quib. res abalienantur: nam & mutuo dare dicimur, cum pecuniam abalienamus, & uenditor qui tradit, uel emptor qui numerat, dare dicitur. §. sic itaq. De actio nib. nimirum empto, uel uendito, uel soluto, uel doti, uel fœnori. sed Donationis uerbum nunquam, nisi cùm dono aliquid, hoc est liberalitatis caussa datum est, usurpatur. Donatio igitur, ut ait Paulus, a dono est: neque creditor donare dicitur qui mutuo dat: uel debitor, qui soluto: uel socer, qui doti. sed quoties dono aliquid datum est, tum hoc nomen usurpatur. uidenturq; Latini ueterẽ hanc locutionem, Dono aliquem dare, uel donare a Græcis sumpsisse, qui τινὰ δῶρον δωρῆσαι dicunt, cum liberalitatis & munificentiæ solius caussa rem alicui traditam significant.

DONATIONIS uerbum simpliciter loquendo, inquit Vlpianus, omnem donationem comprehendisse uidetur, siue mortis caussa, siue non mortis caussa fuerit. l. 67. §. 1. D. de uerb. sig.

DONATIO est modus solo iure gentiũ institutus, dominij gratis & sine ulla præterquam liberalitatis caussa in aliquem transferendi. Sic enim & Legatum & Hæreditas ab hac definitione excludun tur: quoniam iure Quiritium confirmata sunt. Donationum autem triplex est species: nam alia inter uiuos appellatur, alia mortis caussa, alia propter nuptias.

DONATIO inter uiuos proprio nomine dicitur, quæ neque mortis neque nuptiarum, sed a uiuẽte in uiuentem solius liberalitatis caussa fit. l. 1. D. de dona. l. senatus. 35. De mort. cauſ. solaq; uoluntatis testatione sic perficitur, ut traditionis necessitatem afferat, publicis literis consignari, nisi quingentos aureos superet, non debeat: ab ingrato tamẽ repeti certis de causis possit. d. l. eo. l. 35. & pen. C. eo. l. ult. C. de reuoc. donat.

DONATIO mortis caussa est, quæ propter manifestũ aliquod mortis periculum fit. l. 1. 2. & seq. D. de mort. cauſ. dona. Inter superiorem autem & hanc illa differẽtia est, quòd hæc fit propter mortis periculum, illa sine periculo: hæc fit ab eo qui se quàm donatarium habere mallet, illa ab eo qui donatarium, quàm se. l. sena. 35. D. de mort. cauſ. hæc incerta & suspensa est, facileq; euanescit: illa certa & præsens, difficilimeq; conuellitur.

DONATIO propter nuptias dicitur, quæ tum ante tum post contractas nuptias a uiro in mulierem confertur: ait Imper. §. 3. De donat. & l. 20. C. de donat. ant. nupt.

DONATIO ante nuptias, quam eandem sponsalitiã appellamus, olim fuit ea, quam sponsi & sponsæ inter se conferebant. tam enim a spõsa in spõsum quàm a sponso in sponsam exercetur. Sed Iustiniani lege hæc donatio nomen mutauit, & propter nuptias appellata est; quoniam constante matrimonio tum fieri, tum augeri potest. l. ult. C. eo. si tamen ante nuptias constituatur, suum ac proprio nomen ac ius retinet, uocaturq; sponsalitia largitio. at si post nuptias, a Iustiniano propter nuptias appellatur. Græce autẽ ἀντίφερνα: propterea quòd a marito uicissim in gratiam dotis tribuitur: nec simplex donatio sit, qualis est ea quæ inter uirum & uxorem prohibita est: sed propter dotis donationem, & ipsarum nuptiarum affectionem, ut idem scribit.

DONATIO honoris caussa, est quam uxor marito ad honorem ac dignitatem aliquam consequendam facit. Caius l. 42. D. de donat. int. uir. Nuper ex indulgentia principis Antonini recepta est alia causa donationis, quam dicimus honoris causa. ut ecce si uxor uiro Laticlauij petendi gratia donet, uel ut equestris ordinis fiat, uel ludorum gratia.

DONATIO inofficiosa: uide INOFFICIOSA donatio.

DONATIVA sunt, quæ militibus extra ordinem dantur. Paulus D. de re milit. Ex caussa desertionis restitutus in militiam, non aliter medij temporis stipendium & donatiua accipit, nisi hoc liberalitas principalis ei specialiter indulserit.

DONVM & munus differre inter se, Vlpia. quidem & Marcianus scribunt in l. inter, 194. & l. munus, 214. De uerb. sig. sed eorum differentiam ita obscurè exponunt ut pugnantia loqui uideantur. nã Paulus donum esse genus ait, munus speciem: contrà Marcianus in hoc genus: in illo speciem constituit. Aliud sanè esse donum, aliud munus, illud argumento est, quòd uetustissima lex Cincia non præcisè de donis aut de muneribus, sed coniunctim de donis & munerib. scripta est: Ne quis ob caussam orandam donum munusve caperet. Item lex Iulia repetundarum: Ne Vrbani magistratus plus doni, muneris in anno accipiant, quam quod sit aureorum centum. l. 6. illo tit. item lex Iulia Pappia: Ne quis donum, munus, operas præter eas, &c. dare, facere, præstare cogatur. l. qui libertinus, 37. D. de oper. lib. l. ult. D. de lib. cens. d. l. sæpe, 53. de uerb. sig. Item in mandatis Principum: Ne proconsules donum, munusve capiant. l. Solent. 6. D. de offic. procons. Sic Plaut. in Cistell. Inde in amicitiam insinuauit cum matre, & mecũ simul blanditijs, muneribus, donis. Et Ci. in Cluẽtiana: Tantum donis datis muneribus perfecerat. Et pro Archia, Quod quasi deorum aliquo dono atque munere commendati nobis esse uideantur. Itẽ in l. plebiscito, 18. D. de offic. præsid. & l. Campanus, 47. D. de oper. lib. Videndum igitur remota aliorum auctoritate, quid inter donum ac munus intersit. nam Seruius quidem Virgilij interpres, donum propriè superiorum deorum esse, ait: Munus uerò inferiorum. Donatus autem in Teren. Donum propriè deorum: Munus hominum. Quod cùm ita sit, plus esse certè donum uoluerunt, quàm munus, qua de caussa etiam in superioribus

rioribus exemplis ferè semper priore loco collocatur. ut non incommodè fortasse dicere possimus: Donum esse maiorum rerum: munus uerò minorum nam Pompo. in l. sed si, 31. §. si uir. D. de dona. int. uir. Si uir, inquit, uxori munus immo dicum Kalend. Martijs aut natali die dedisset, donatio est. Itaque & regna & regiones & oppida & prædia ceterasq; res immobiles dono dari, passim legimus: munera dari, legisse me non memini. quin & absentes res donari rectè dicuntur: munera autem mitti, & præsentia offerri: l. munus, 18. D. de uer. sig. qua de caussa fortasse Gallica lingua nostra Præsentia nominamus, quæ præsenti in manus dantur. Rectè ergo Vlp. donum quasi genus facit: munus, speciem: propterea quòd quæ muneri dantur, dona omnia sunt: at non contrà. Atque hæc quidem generatim de rebus omnibus dicta sint. nam quod Vlp. eo loco scribit, sane nô uniuersè dictum arbitror: sed propriè ac præcipuè de libertorum in patronos grati animi significatione. Donum, inquit, genus est: munus autem domum cum caussa: ut puta natalitium, nuptialitium. Significat enim ea munera quæ liberti patronis eorumve liberis aut coniugibus, natali nuptiarumve die dabant. Nunc ad Marciani disputationem accedendum est: qui in d. l. 214. munus a dono ita distinguit, ut illud dicat esse necessarium, hoc uero uoluntarium, siue spontaneum. quod quidem facilè intellectu est, si modò munera pro ijs oneribus intelligamus, a quibus qui liberi sunt, immunes appellantur. d. l. munus, 18. eod. tit. quanquam in eo genere disputationis munera cum donis contendere, nulla ratio est. Sed quo quo modo se res habeat, quidnam tamē illud est, quod mox subiungit: Non quodcunq; munus, id & donum accipi: at quod donum fuerit, id munus rectè dicitur: namq; adeò inter se pugnant, ut alterum sit, necessarium, alterum uoluntarium, difficile dicta est ea generis inter se ac speciei uicera præstare posse præsertim autem si id quod necessarium est, genus facere uelimus. Videndum igitur, num multo uerior & certior sit Pauli sententia, qui donum genus constituit, eiusq; duas species facit: quarum altera in generis sui nomine cōsistit, altera munus appellatur. Quod si ita est, considerandum etiam uidetur, ecquid particula NON suo loco mota sit & in alienum translata, quasi ita rectius legatur: Sed in summa, in hoc uentum est ut quodcunq; munus, id & donum accipiatur: at, non quod donum fuerit, id etiam munus rectè dicatur. De quo tamen nihil affirmo: ueteris codicis auctoritatem expecto: iudicium eruditioribus uiris integrum relinquo.

Dos, pecunia nuptiarum caussa data: ut ait Varro li. 11. uel sici

Dos est pecunia nuptiarum causa ita marito data, ut eam pro domino constante matrimonio penes se habeat: quippe quę propter onera matrimonij, id est ad alendam uxorem detur.

Dos aut profectitia est, aut aduentitia. Profectitia est, inquit Vlp. quam pater mulieris dedit. cap. Inst. vi, uel: sic: quæ a patre uel parente uirilis sexus profecta est, de bonis uel facto eius. l. 5. D. de iur. dot. l. un. §. & ut plenius, C. de rei ux. act. l. 4. C. de collat. l. 2. D. solut. mat. Aduentitia est, quæ a quouis alio, uel ex ipsius mulieris bonis data est. l. 5. § si pater, D. de iur. dot.

Dos caduca dicitur, quę confiscata est. l. si quis, 38. §. 1. D. de rit. nupt.

Dos receptitia specialiter dicitur, quam extraneus dans, ut ea sibi redderetur stipulatus fuit. Vlp. tit. 6. Caius l. 31. §. 2. D. de mort. cau. don. Sed & dos quam quis in mortem mulieris a marito stipulatur, capitur sane mortis caussa cuius generis dotes receptitiæ uocantur.

Dotalis fundus dicitur, qui uiro dotis nomine traditus est: ut eius dominium eatenus marito quæratur, dum eius impediatur alienatio. l. 1. & pass. D. de fund. dotal. l. 5. D. solut. mat.

Dotes prædiorum dicuntur emolumenta quædā non ipsis innata, sed aduentitia, & aliunde quęsita, eisq; assignata. quæ inde appellationem sumpserunt, quòd prædiorum oneribus ac sumptibus tolerandis attributa sunt, ut dotes in matrimonijs.

Dotes prædiorum Papinianus uocat instrumenta, quæ prædijs sic attribuuntur, ut dotes nuptis. Dotes prædiorum, inquit, quæ Græco uocabulo ἐνθῆκαι appellantur, quum nō instructa legantur, legatario nō pręstitur. l. 2. §. 1. D. de inst. uel inst. Papinianus l. 52. §. 2. D. de fideiuss. Fideiussores à colonis datos etiam ob pecuniam dotis prædiorum teneri conuenit. Collumela lib. 4. cap. 30. Pedaminum iugorumq; & uiminum prospiciendorum tradenda ratio est. hæc enim quasi quædam dotes uineis ante præparantur. Eoq; pertinet illud Vlpian. in l. 9. §. 6. D. de usufr. Nam etsi usufructus fundi fuerit legatus, & sit ager unde palo in fundum cuius usufructus legatus est, solebat paterfam. uti uel salice, uel harundine, puto fructuarium, &c. Mentio fit in l. 20. §. 1. & §. prædia. D. de fund. Inst. l. 34. De legat. secundo. l. 67. §. ult. De legat. 3.

Dromones, nauigia celerrima, quasi cursoria, opinor a Iustiniano uocari in l. 2. C. de off. præfect. præt. Afr. quos celoces latini appellant, a celeritate, ut scribit Nonius: Milites, inquit, constituas, qui possint & ipsum traiectum seruare, & omnia quecunq; in partibus Hispaniæ, uel Galliæ, siue Francorum aguntur, uiro spectabili duci denunciare. In quo traiecto etiam Dromones quantos prouideris, ordinari facias.

Dvcere, uerbum est proprium dominorum, qui sua mancipia aducunt. Itaq;

Dvcas licet. dici solebat in ductionibus: cum licitatori addictum mancipium fuisset. Vnde illud lib. de Orat. III. Quanti addictus? mille numum. nihil

hil addo: ducas licet. Hinc

DVCI serui dicebantur, qui noxæ nomine dediti, in aliorum dominium transibant. l. 2. D. si ex nox. caus. l. quod ait, 31. D. de noxal. l. uel in 36. D. de procur. Hinc

DVCI in causis liberalibus dicebantur serui, contra quos uindiciæ in seruitutem datę fuerant. l. duob. 30. D. de lib. caus. Hinc

DVCENDIS de liberis, Prætoris interdictum. Si L. Titius ĩ potestate L. Titii est, quo minus cũ L. Titio ducere liceat, uim fieri ueto. l. 3. D. de li. exhi. Itẽ in l. 1. D. Vtrub. Vtrubi hic homo quo de agitur, &c. quo minus is eum ducat, uim fieri ueto. Hine

DVCI obærati dicebantur, qui addicti creditoribus in seruitutem fuerant. Terent. Ducent damnatum domum. & in XII. tab. Ast qui ei endo iure addicit, secum ducito. Hinc

DVCI uxor dicebatur, quæ propter coemptionem in iure mariti erat: qua de re mox dicemus. Hinc

DVCI, producta uerbi usurpatione dici consuetum de ijs, qui in ius ducerentur: propterea quòd ad magistratum ita raperentur, ac ui abducerentur, quasi potestas ex lege in eos esset. Vnde tit. in Edict. prætoris: QVI NEQVE DVCANTVR, NEQVE SEQVANTVR. Hinc

DVCERE in carcerem, quia manus in eos qui ducuntur iniectione, quasi potestas quædam adepta est. l. 2. D. de in ius uocat. l. 2. §. exactis, D. de origi. iur. Cicero in secunda Agraria, Ergone is consul qui timeam ne mihi in carcere habitandum sit, si Tribunus pl. duci iussisset?

DVCERE pugnum, cædere pugnò. Paulus l. 4. D. de iniur. Si cùm seruo meo pugnum ducere uellem, in proximo testantem inuitus percusserim: iniuriarum non teneor.

DVCI uxor dicebatur, quæ ex patris domo, in mariti domum eo ritu, quem infrà describam, deducebatur. Primùm augurijs, captatis, factisq; sacrificijs, ignem & aquam attingebant: uti Varro scribit, & Festus, & Plutarchus in Problem. quòd generationis caussa in calore & humore posita sit: eiusq; rei uestigium est in l. penult. D. de donat. inter uir. ubi Scæuola significat aquæ & ignis adhibitione nuptias celebari. Tunc nuptam uir è sinu matris dicis caussa rapiebat: aut si ea non erat, ex proxima necessitudine, quòd, ut ait Festus, ea res feliciter Romulo cesserat. pòst flameo amiciebatur nuptę nouę caput, ominis boni caussa quòd eo assiduè utebatur Flaminica, id est Flaminis uxor, cui non licebat facere diuortium, Hinc nuptam & Varro & Seruius appellatam tradunt, quòd ei caput uelabatur. Ita deducebatur nupta à prætextatis tribus, quorum unus præibat facem tenens spineam. E spina autem ea fax erat, quoniã idem fecerant pastores qui Sabinas rapuerant: uti Plinius libro XVI. testatur. & præibat fax, quòd nõ nisi uesperis exortu nubentes in uiri deducebantur domum. Duo reliqui manu nuptæ brachia sustinebant, puerorórũmque & puellarum cantibus inter se respondẽtium ea deductio celebrabatur: O hymen hymenæe, hymen, ò hymenæe. Plutarchus quinq; fuisse faces scribir, quòd is numerus maximè nuptijs conueniret. Cùm autem ad mariti limen uentum erat, tum postes oleo iunungebat nupta, eosque laneis uittis ornabat: unde uxorum nomen Varroni, & Seruio, & Festo, quasi Vnxores. Limẽ autem attingere, religio erat: ne, ut Varro putat, a sacrilegio inchoarent, si de positurę uirginitatem calcarent rem Vestæ, id est numini castissimo uiolatam. Ingrediente illa, Talasio noce magna clamabatur: ea de caussa, quæ ex primo Liuij omnibus nota est. Plautus, Sensim super attolle limen pedes noua nupta. Catulus, Transfer omnine cum bono limen aureolos pedes, rasilemq; subi forem. Cùm autem in cubiculum deducta esset, prætextati brachia mittebant, ac discedebant: pronubæ, bonæ fœminæ, quæ semel nupserant, eam in lecto geniali collocabant. sic enim lectus uocabatur, qui nuptijs sternebatur in honorem genii: unde & appellabatur. ut ait Festus. Tum maritus pueris nuces spargebat, ut Iouis omine (quod Varro scribit) matrimonium celebraretur, & nupta matrona esset sicut Iuno: quia nuces in Iouis tutela erant. Rapi etiam solebat fax prætextati qui prælux erat, ab utriusq; amicis, ne aut uxor eam sub lecto uiri ea nocte poneret: aut uir in sepulcro comburendam curaret: quo utroque mors propinqua alterius captari putabatur. Neque prætermittendum quod Festus scribit, Cingulo nouam nuptam præcingi, quod uir in lecto soluebat, factum ex lana ouis: ut sicut illa in glomos sublata coniuncta inter se sit, sic uir suus secum cinctus uinctusq; esset. Hoc Herculano nodo uinctum uir soluit, ominis gratia, ut sic ille felix sit in suscipiendis liberis, ut fuit Hercules, qui septuaginta liberos reliquit. & paulo infrà, Cinxiæ item Iunonis nomen sanctum habebatur in nuptiis. quòd initio coniugii, solutio erat cinguli: quo noua nupta erat cincta. Hæc Festus. Atque hæc quidem antiqui. pòst uerò institutum est, ut etiam absentis uiri domum duci uxor posset. Pomponius l. mulierem, 5. D. de ritu nupt. mulierem absenti per literas eius, uel per nuncium posse nubere placet, si in domum eius deduceretur. eam uerò quæ abesset, ex literis uel nuncio suo duci a marito suo non posse. deductione enim opus esse in mariti, non in uxoris domum. Quod eleganter Paulus libro Sentent. undecimo, sic complexus est, Vir absens uxorem ducere potest, fœmina absens ducere non potest: quippe quæ deduci non potest deductione igitur omnino opus est. Domus enim uiri, matrimonij domicilium ait Pomponius dicta l. mulierem. & l. ceterùm. § mulieri, D. de usu & habitatio. l. cùm in te, C. de donat. inter uir. & uxor. Augustinus lib. De ciuit. Dei VI. ca. 12.

ea. 1x. Sed domum ducenda est quæ nubit. adhibetur Deus Domiducus. sic enim eum Deum qui ei solenni deductioni præerat, appellabant. Scæuola l. Seia, 66. de donat. inter uir. Seia Sempronio quum certa die nuptura esset, antequam domum deduceretur, donauit tot aureos. item, Virgini in hortos deductæ ante diem tertium quàm illi nuptiæ fierent, quum in separata diæta ab eo essent, die nuptiarum prius quàm ad eũ transiret, obtulit decem aureos dono.

DVLCIVM legato hæc continentur, mulsum, passum, defrutum, & similes potiones: item, uuæ, fici, palmæ, caricæ. l. ult. D. de trit. uin. Item Paulus libro Sentent. tertio, Dulcibus legatis sapa, defrutum, mulsum, dulce etiam uinum, palmæ, caricæ, uuæ passæ debebuntur. Plautus Pseudulo: Quid si opus fiet, ut dulce promar, indidem, ecquid habet? Rogas? Murinam, passum, defrutum, melinã.

DVPLA, pro Duplum unde Duplæ cautio: cùm emptor stipulabatur a uenditore duplum precium rei, si ea euinceretur. quod in preciosarum rerum uenditionibus fieri solebat. l. 48. l. 56. D. de euict. l. 31. §. quia, D. de act. empt. l. 20. in fine, D. de lib. caus. l. 48. ad leg. Falcid. Varro libro De re rust. secundo, capite decimo, Si res mãcipio non datur, dupla promitti solet: aut, si ita pacti, simpla. Vlpianus in l. qui erat, 49. D. fam. erciscun. Hos demũ uenditores ad duplæ cautionem compelli scribit, qui sponte sua distrahunt. cęterùm qui officio distrahentis funguntur, non debere astringi. uide Euictio.

DVPLICIA interdicta appellãtur. in quibus ita par utriusq; litigatoris conditio est, ut uterque tam actoris, quàm rei partes obtineat: ueluti Vti possidetis, & Vtrubi: in quibus nõ unus solus postulat, sed ambo copulati in ius ueniũt, & inuicem apud Prætorem aliquid postulãt. l. 2. D. de interd. §. penul. Instit. eodem tit.

DVPONDIVS, a duobus ponderibus: ideo quòd assis erat libræ pondus. inquit Varro libro de Lingua 1v. & sic apud Vlpian. l. item si, 17. & seq. D. de hę red. instit. Vnde

DVPONDII iuris auditores primo anno quondam appellati, uerbo ridiculo: quasi dicas, Iurisconsultos Diobolares. Iustin. in præfat. Pandectarum.

DVVMVIRI in colonijs & municipiis summi magistratus, item ut Romæ consules. Vlpianus l. 1. D. de albo scrib. Scribantur eo ordine, quo quisque eorum maximo honore in municipio functus est: puta qui Duumuiratum gesserunt, si hic honor præcellat. Cicero in Pisonem. Gabinium denique si uidissent Duumuirum (de Campanis loquitur & Gabinio Consule, Consulatum cum Duumuiratu conferens) uestri unguentarij citius agnouissent: Sic in l. un. D. si quis ius dic. non obtemp. l. 6. §. 1. quod cuiusq. l. 1. §. si inter. de magistr. conueniend. l. ult. D. ad municip. l. ult. C. de iudic. l. 3. §. ultimo, D. de pecul. Hinc

DVVMVIRATVS, pro ipso magistratu. l. 1. D. de alb. scri. l. 1. C. de tempor. appell. Hinc

DVVMVIRALIS, qui Duumuiratum gessit, d. l. 1. de albo scrib.

DE LITEA E.

CONTRARIO, pro uicissim, uice uersa: apud Papian. l. 11. §. 1. D. de duobus reis const.

Ἐκτίνειν τὰ τῆς κηδεμονίας, curationis nomine satisfacere, rationes referre, reliqua soluere. Modest. l. 49. D. locat. οἱ τίτρωοι γενόμενοι πρὶν ἐκτίσαι τὰ τῆς κηδεμονίας μισθοῦσθαι καίσαρος γίνεσθαι κωλύονται. Tutores facti prius quàm procurationis suæ nomine satis fecerint, prohibentur aliquid a Cæsare conductum habere.

Ἑκυρὸς, uide Socer.

EDERE sub tit. De edendo, nihil aliud est, quàm proferre & exponere. Hinc

EDERE actionem est copiam describendi facere, uel in libello complecti & dare, uel dictare. item aduersarium nostrum ad album producere. & demonstrare quid dicturi simus, uel id dicendo quo uti uelimus. l. 1. D. de edendo.

EDERE & reddi rationes multum differunt, ait Põponius. nec is qui edere iussus sit, reliquum reddere debet. nam & argentarius edere rationem uidetur etiam si quod reliquum sit apud eum non soluat. l. 89. D. de uerb. sign.

EDERE diem est uel dictare, uel tradere libellum, uel codicem proferre. l. 6. §. 6. D. de edendo.

EDERE, iudicium, siue actionem, est profiteri & enũciare qua actione usuri simus Iulianus. l. 22. §. 4. D. rẽ ra. hab. Si procurator iudicium de hæreditate ediderit, deinde dominus fundum petierit. Sic l. 1. D. pro donat. l. 4. §. mandaui, D. de doli excep. l. accipientis. 15. D. de auct. tut.

EDERE nomen, est profiteri nomen ut in numerũ referatur. Vlpianus l. 1. D. de off. cons. Consules & seorsum & singuli manumittant. sed non potest is qui apud alterum nomina ediderit, apud alterum manumittere.

EDERE operas dicitur libertus, pro dare, præstare, præbere operas. Vlpianus l. 9. D. de oper. lib. Pro prietas earum & in edentis persona, & in eius cui eduntur, consistit. Iauolenus l. 71. Operæ loco edi debent, ubi patronus moratur, sumptu & uectura patroni

EDICERE, propriè denunciare est, ut quid fiat, aut non fiat: τὰ γὰρ ἐπιτάγματα καὶ τὰς διαγραφὰς τῶν δικαίων καὶ ἀδικημάτων οἱ ῥωμαῖοι καλοῦσι: inquit li. v. Dionys. hoe est: Præcepta enim ac præscripta rerum iustarum atq; iniustarum, Edicta Romani appellant. Quanquam

EDICENDI uerbo in Prætoriis quidem legibus subesse uideatur uis prædicendi, & in posterum de-

nunciandi. unde illud Cicer. in lib. de Finib. II. Est enim tibi Prætori designato edicendum, quæ sis obseruaturus in iure dicendo.

EDICVNT autem non Prætores tantùm, sed & magistratus omnes.

EDICIT Consul Gabinius, in Sextiana orat. ut L. Lamia eques R. ab urbe absit, millia passuum ducenta.

EDICVNT Piso & Gabinius, ut Senatus qui uestem propter Ciceronem mutarat, ad uestitum rediret.

EDICVNT Censores apud Gellium lib. xv. cap. II. sibi Latinorum Rhetorum scholas non placere.

EDICVNT Tribuni pl. apud Ciceronem Verrina IIII. ne quis Romæ esset, qui rei capitalis damnatus esset.

EDICTA, erant quæ Prætores antequam ius redderent, solebant proponere: ut scirent ciues, quod ius de quaq; re quisq; dicturus esset, seq; præmuniret, l. 2. §. 5. D. de origine iur.

EDICTVM aliud est perpetuum, aliud tẽporale. Perpetuum est, quod Iurisdictionis perpetuæ caussa proponi dicitur in l. 7. D. de iurisdict. nimirum edictum illud quod Prætores magistratu inito proponebant, quo ciuibus denunciabant, quemadmodum anno suo ius dicturi essent. Temporale uerò, quod etiam Peculiare dicere possumus, est quod certi negocij oborti caussa proponitur, ut illud Veris, ut Calendis Decem adsit Sthenius Syracusis. itI, Ne quis frumẽtum ex area tolleret, &c. Exoritur, inquit Cicero, peculiare edictum repentinum, &c. item illud quod citatorium ac peremptorium appellamus, in l. 68. & aliquot insequentibus. D. de iudic. De superiore sic loquitur Asconius in Cornelianæ argumento: Aliam, inquit, legem Cornelius, etsi nemo repugnare ausus est, multis tamẽ inuitis tulit, ut Prætores ex edictis suis perpetuis ius dicerent. quæ res tum gratiam ambitiosis Prætoribus qui uariè ius dicere assueuerant, sustulit. Sic enim locum interpretor, non quò in horas (ut quidam scribit, quem alij secuti sunt uiri doctissimi) edicta sua Prætores mutarent: sed quòd ex edictis suis ius non dicerent. Cuius rei Verres à Cicerone quoq; libro Acc. primo accusatur: Tum uerò, inquit, in magistratu cõtra illud edictum suũ sine ulla religione decernebat. Neq; enim id factum usquam reperietur, ut quis plura edicta perpetua proposuerit.

EDICTVM perpetuum etiam alia significatione dicitur, quod unum ac simplex in omnes annos, atque in perpetuum compositum est. Nam Prætores olim arbitratu suo edicta, quæ leges erant annuæ, scribebant. id eorum honori tribuebatur, ut in annum suum ius constituerent. Itaq; quo edicto superioris anni Prætor usus erat, insequens ferè nõ utebatur, alioqui eius edictum Translatitium dicebatur. Sed postea diminuta cum illa populi Rom. magistratuum quoq; potestate: constitutũ est, ut Edictum unum componeretur, ex quo Edicto omnes in posterum tempus Prætores perpetuò ius dicerent: quod iccirco perpetuum est appellatum. Huius rei auctorem fuisse D. Adrianũ Iustinianus in l. 2. C. de uet. iure enucl. testatur. Edicti uerò scriptorem C. Saluium Iulianum. Quum & ipse Iulianus, ait, legum & edicti perpetui subtilissimus conditor, & cetera. item, Et hoc non ipse solus, sed & Diuus Adrianus in compositione edicti, & cetera. idem tradit præterea in l. 10. C. de cond. indeb. Eutropius libro nono, Post eum Saluius Iulianus Rempublicam inuasit, uir nobilis & peritissimus, nepos Saluij Iuliani, qui sub diuo Adriano perpetuum composuit edictũ. Ex his igitur, quæ inter illud superius edictum perpetuum, & hoc posterius differentia sit, facile intellectu est. quum illud ob eam caussam sic dicatur, quòd in uniuersum Præturæ unius tempus ualeat: quum temporalia, in partem duntaxat, ueluti mensem unum aut alterum iim habeant: hoc uerò, ad omnes, omnium Prætorum iurisdictiones pertineat: quum antea quotannis noua ferè edicta proponerentur. Ac de hoc ipso intelligendum est quod Hermogenianus scribit l. 2. D. de statu hom. De ceteris post, Edicti perpetui ordinem secuti, & his proximos atque coniunctos applicantes titulos, ut res patitur, dicemus. Item in l. ult. in. fi. D. de appell. recip. l. 5. D. de extraord. crimin. l. 21. D. de lib. con.

EDICTA principum dicuntur, quibus non ad certã aliquam controuersiam de qua consulti sint, respondent, sed generaliter de re quapiam, quasi nouam aliquam legem constituunt, ut l. hac edictali, 6. C. de incest. nup.

EDICTALES dicebantur, & hoc nomine decorabãtur, qui annum unum in legũ studio uersati, alterum etiam adiungebant: ducta scilicet appellatione ab Edicto, cui cognoscendo tum operam nauant. Imp. in epist. ad Antecessores, §. 3. In secũdo autem anno, per quem ex edicto eis nomen antea positum, & à nobis probatur, &c.

EDICTALES bonorum possessiones dicebantur, quæ ex Prætoris edicto sine caussæ cognitione de plano dabantur: cum aliæ quæ Decretales uocabantur, caussa cum consilio cognita pro tribunali decernerentur, l. 1. §. 1. D. si tab. testam. l. cùm quidam, 30. §. 1. D. de acqnir. hæred.

EDITIO, pro natiuitate, ortu. Vlpianus l. 2. §. 1. D. de decurion. Si cõceptus sit à plebeio, mox ante editionem pater eius decurionatum adeptus, ante editionem amiserit, &c.

EDITITIVS iudex dicitur, quem una pars eligit: inquit Seruius Egl. III. Cicero pro Plã. Neq; enim quicquam aliud in hac lege, nisi edititios iudices es secutus.

EDITVS, tus, tui, pro stercus quod ab armentis editur, id est egeritur. Vlpianus in l. 55. §. 4. D. de leg. & fid. libro 32. In quibusdam prouincijs & editu

editu bubum ad hanc rem utuntur. Non enim ab Edo quod uesci significat (ut Accursius putauit) sed ab Edo quod priorem productã habet, id est ἐκδίναι deducitur: ut sint reliquiæ cibi quas natura deiicit ac respuit.

Effectv, re ipsa, & (ut uulgus loquitur) de facto. Paulus l. is qui, 15. D. de legat. præstand. quia effectu fratris aufert partem dimidiam. & l. 5. in fi. D. commod. Verùm in uehiculo commodato pro parte quidem effectu me usum habere. item l. 5. §. 1. D. quod cum eo. l. 1. §. qui minorem. D. ut legat. nom. cau. l. si habitatio, 10. D. de usu & habit. l. decimaquarta, in fin. D. comm. diuid.

Effractores, plerunque dicuntur, qui ui fores parietesve diripiendi expilandiq; caussa perfringunt. interdum etiam, qui ut è carcere effugiant, parietes eius perfodiunt. ut sub tit. de effract. & expil. item l. 3. §. 1. D. de offi. præf. uigil. l. aut facta, 16. §. tempus. D. de pœn. Cicero in Vatin. Licet impunè per me parietes in adolescentia perfoderis, uicinos compilaris.

Εἰνατέρες (ait Modest.) apud Græcos dicuntur, duorum fratrum uxores: quod uno uersu, ait Modestinus, idem Homerus significat,

Ἤ, πῇ ἐς γαλόων, ἢ εἰνατέρων εὐπέπλων: Siue alicubi in glorium, aut inaterum speciosis peplis. l. 4. §. 4. D. de grad. & adfin.

Εἰσιέναι δίκην, caussam agere. Paulus l. 48. de iudic. τοὺς ἄρχοντας ἐν ᾧ ἄρχουσι ἐνιαυτῷ μήτε εἰσιέναι δίκην ἰδίαν, μήτε διωκόντων, μήτε φευγόντων. Magistratus quo anno cum imperio sunt, neque propriam agere caussam siue agendo, siue defendendo, &c. Demosth. περὶ στεφάνου: καὶ γραφεὶς, τὸν ἀγῶνα τοῦτον παρανόμων εἰς ὑμᾶς εἰσῆλθον, καὶ ἀπέφυγον: id est, & Reus factus, caussam hanc uiolatarum legum apud uos dixi: & sum absolutus.

Eiicere, pro abortire, & immaturum partum abigere: quum Edere sit maturum parere. Vlpianus l. 27. §. 14. D. ad leg. Aquil. Si mulier pugno uel equa ictu a te percussa eiecerit, Brutus ait Aquilia teneri, quasi rupto. Plinius libro 11. Vulua eiectitio partu melior, quàm edito. Græci ἐκβάλλειν, dicũt: & partus eiectitios tum ἐκτρώματα τũ ἐξαμβλώματα.

Ἐλαιώνης, curator oleo coemendo. Arcad. l. ult. D. de mun. & hon. Cura quoque emendi frumenti, olei. nam harum specierũ curatores quos σιτώνας & ἐλαιώνας appellant, creari moris est.

Electrvm, aurum argento mixtum: quod fit de tribus partibus auri & una argenti: ut ait ex Plinio Seruius Grammat. quanquam aliæ sunt electri species: sed hæc sola (ut opinor) celebratur in iure nostro. ut l. 7. §. uoluntas. D. de acquir. rer. dom. l. 4. D. de legat. primo. §. 4. Instit. de rer. diuis.

Elenchi, margaritæ. Eos, inquit Plinius libro 9. cap. 35. appellant fastigiata longitudine, alabastrum figura, in pleniorem orbem desinentes, hos digitis suspendere, & binos ac ternos auribus, fœminarum gloria est. Ex quibus Pauli locus intelligitur in l. 32. §. ult. D. de aur. arg. Item, inquit, quũ inaures, in quibus duæ margaritæ, elenchi, & smaragdi duo, legasset, & postea elenchos eisdem detraxisset: & quæreretur an nihilominus detractis elenchis inaures deberentur: respondit deberi, si maneant inaures, quamuis margarita eis detracta sint.

Eleporia, elæmporia, olei coemendi cura. Arcad. l. ult. §. 2. D. de mun. & hon. Elemporia & ospratura apud Alexandrinos patrimonij munus existimatur.

Elices, sulci aquarij, qui in segetibus fiunt, ut per eos aquã pluuia educatur. Vlpianus l. 1. §. Labeo. D. de aqua & aq. pl. Sulcos tamen aquarios qui Elices appellantur, si quis faciat, aquæ pluuiæ arcendæ eos teneri ait. Columella libro. 2. ca. 8. Sed quamuis tempestiuè sementis confecta erit, cauebitur tamen, ut patentes liras, crebrósq; sulcos aquarios. quos nonnulli Elices uocant, faciamus. Item lib. 1 1. ca. 8. Eodem tempore fossas riuosq; purgare, & Elices sulcosq; aquarios conuenit facere.

Elogivm, testificatio de certo homine: ut de inquisitione criminum alicuius rei, quæ ad magistratum cuius ea de re notio est, mitti solet. Modestinus l. tertia. D. de re mili. Desertorem auditum ad suum ducem cum elogio præses mittit. Marcianus l. 6. D. de cust. rer. Non omnes ex fide bona elogia scribere compertum est. item, Irenarchæ quum apprehenderint latrones, interrogent eos de sociis & receptatoribus, & interrogationes literis inclusas atque obsignatas ad cognitionem magistratus mittant. Igitur qui cum elogio mittuntur, ex integro audiendi sunt.

Elogivm, oratio de re quapiam data opera, id est ob nullam aliam rem, perscripta, Vlpianus l. 38. §. 2. D. de ædil. edict. Idcirco elogium huic edicto subiectum est, cuius uerba hæc sunt, & cetera. id est de industria, ut de pecore nominatim cauere tur, hæc clausula subiecta est. Vlpianus propriè usurpauit. nam Elogium cùm in bonam partem accipitur, est testificatio de homine certo, ei uni propria, neque alteri conueniens ut illud de Attilio Calatino, Vno ore cui plurimæ consentiunt gentes, populi primarium fuisse uirum.

Elogivm in malam partem notatio quædam (sic enim notationes Censoriæ dicebantur) exhæredationis caussam perstringens. Africanus l. 14. §. 2. D. de lib. & posth. Non enim uideri quasi filium exhæredatum esse, quum elogium pater quum filium exhæredaret, proposuisset. id est exhæredationis caussam. Sic in l. 1. §. idem ait. D. de Carbo. edi. l. 9. C. de suis & legi. Cice. in Cluentiana: Vnũ est etiam quod maximè me conturbat: quòd elogium recitasti de testamento Cn. Egnatii patris hominis honestiss. iccirco se exhæredasse filium quòd

quòd is ob Oppianici damnationem pecuniā acceptisset. Quint.li.VII.cap.IIII. Sed nonnunquā etiam reus hic totius summam constituit, si exhæredatum à se filium pater testatus fuerit elogio, propterea quòd is meretricem amauerit.

EMANCIPATIO, est imaginaria liberorum uenditio, quæ ad similitudinem eius excogitata est, quam olim Romulus instituerat. nam is cauerat, ut si pater filium ter mancipasset, id est uendidisset, filiam autem semel: ij sui iuris efficerentur. postea uerò ad speciem atque usurpationem uetustatis institutum est. ut pater apud Prætorem alicui cuius fidem sequebatur, & qui ob eam caussam Fiduciarius pater dicebatur, filium suum dicis caussa ter, filiam semel uendens, eos hac ratione de manu ac potestate sua dimitteret. Quid autem ab Emancipatione Abdicatio differat, ex iis quæ sub eo uerbo dicta sunt, facilè est intelligi.

EMANCIPATI duobus modis intelliguntur: aut ij qui ex patris iure exierunt, aut ij qui aliorū fiunt domini. quorum utrunq; fit mancipatione. Festus lib.5. apud quem DOMINII in genitiuo legē dum non dubito: ut ij significentur, qui uerè ac non simulatè uenditi sunt. Nam(ut multis ex locis constat.)

EMANCIPARE ueteres dicebant, pro alienare & uendere. ut in Catone Maiore, Senectus ita honesta est, si se ipsa defendit, si ius suum retinet, si nemini emancipata est. Et apud Plautum in Bacchidib. Nunc mulier tibi me emancupo: tuus sum, tibi operam do. Et Philip. secunda, Tum iste uenditum atque emancipatum Tribunatum con filijs uestris opposuit. Et in libro primo de Finibus: quid L. Torquatus cùm illam seueritatem in eo filio adhibuit, quem in adoptionem D. Silano emancipauerat.

EMANERE, est diutius extra castra uagari. l. 3. §. is qui. D. de re milit. Hinc

EMANSOR, qui diu extra castra uagatus, tandem reuertitur. d.l.3.§. emansor. l.4. & l.5. D. codē. Differunt autem emansores a desertoribus eo, quo Errones à Fugitiuis.

EMBAMMA, à Græco ἐμβάπτειν, id est intingere. unde intinctum Plinius appellat. & est condimentū ex aceto intingendis obsoniis paratum. Vlpianus l.9.§.1. de contrahen. empt. Ceterùm si uinū non acuit, sed ab initio acetum fuit, ut embāma, aliud pro alio uenisse uidetur. Idem l. 9. §. 1. de tritic. uin. Si acetum quis legauerit, embamma continebitur: quia aceti numero fuit. Ergo simile quiddā est, ut quod Rosaceum, aut Hyacinthinum, aut Sambuceum appellamus.

Ἐμβατευτικὸν ius, Alciatus lib. Pareg. 1. cap. 36. id interpretatur, quod & quandam detentationem respicit, & rei possidendæ facultatem: tametsi proprietas uera ad alium pertineat. quale est ius superficiarii, uel eius qui fundum uectigalem possideat. ἀπὸ τοῦ ἐμβατεύειν, quod est ingredi, & intrò pedem ferre. Vlpian. l. 3. §. 4. de reb. eor. qui sub. Si ius ἐμφυτευτικὸν, uel ἐμβατευτικὸν habeat pupillus, uideamus an distrahi hoc à tutoribus possit. Hæc Alciatus, cui assentior. etenim de possessione à Prætore impetrata locum interpretari, quem admodum nonnulli faciunt, nulla ratio est: nam quo id exemplo uenderetur?

EMBLEMATA, ἐμβλήματα. παρὰ τὸ ἐμβάλλειν. dicuntur crustæ & ornamenta exemptilia, quæ scyphis, ubi commodum est, apponi, adimiq; possunt. Vlpianus l.7. D. ad exhib. Idem & si armario uel tabulam meam, uel ansam scypho iunxeris, uel emblemata phialæ, uel purpuram uestimento intexeris, &c. Idem l.17. & Paulus l.32.§.1. D. de auro, argent. mund. & apud Ciceronem Verrina 7. frequentissimè. Item l.3.§.1. D. de trit. uin.

EMBOLA, ἐμβολή, l. iubemus, 10. C. de sacros. eccles. pro transuectione annonæ sumitur. Iubemus nullam nauemante felicem embolam, uel publicarū specierum transuectionē publicis utilitatibus sub tractā excusari posse. Hoc autem in l. insequēti sic extulit, Cū ad felicissimam expeditionē nostri numinis debeant solita nobis ministeria exhiberi.

EMERE, inquit Festus, quod nunc est mercari antiqui accipiebant pro sumere. uide Emptio.

EMERE antiqui pro conducere ponebant. uide Redemptores.

EMERITVM, emolumentum quod ueteranis emeritis stipendiis obuenit. Modest. l. . §. 3. D. de re mil it. Qui militiæ tempus in desertione impleuit, emerito priuatur, & paulo post, Et si expleto militiæ tempore redeat, ut ueteranus restituetur, & emerita accipiet.

EMPLASTRVM, ἔμπλαστρον, παρὰ τὸ ἐμπλάττειν, Cornelius Celsus li.5.c.17. definit medicamentū quod liquati aliquid accipit, ita ut ex multis cōponatur quæ in unum postea miscētur. Imp. §. 32. De rer. diuis. Aut ex suis & alienis medicamentis, emplastrum aut collyrium. Paulus l.18.§. 6. de inst. uel inst. In instrumento medici esse collyria & emplastra, &c. eius generis Cassius scribit.

EMPHYTEVSIS, contractus est à Zenone Imp. primùm nominatus, cùm ager ea lege fruendus datur, ut quandiu merces soluatur, nunquam ad dominum redeat. l.1. C. de im. emphyt. ubi Zeno ait ius emphyteuticarium neque conductionis, neq; alienationis esse titulis adiiciendum: sed hoc ius tertium esse ab utriusq; memoratorū contractuū societate separatum, cōceptionemq; ac definitionem habere propriam. Huius autem originem cō tractus uocabul ipsum demonstrat. nā ἐμφυτεύειν cōserere est: ut facilè appareat, tū illū usurpari cœptum, cum agri deserti atq; inculti nō facilè colonum reperiebant: qui cùm impendium magnum in illorum culturā & conditionem, atq; (ut nūc loquimur) meliorationem fecissent, ab iis discedere cogerentur. Institutum igitur, ut non ad tempus,

I

pus, sed in perpetuum, uel certè ad tempus longissimum illi agri locarentur: ea lege ut quandiu merces solueretur, tandiu uel certè usque ad longissimum illud tempus retinerentur. Ex quo facilè intellectu est, quid ab Emptione, quid item à Conductione contractus hic differat. nam cùm omnium istorum sex sint partes, in duarum quidem personarum & rei tradendæ ratione nihil à superioribus differt. in mercede autem, locationi quidem similis est: emptioni uerò dissimilis, in qua non pluribus & incertis summis, sed una & certa precium persoluitur. In consensu autem à locatione hoc differt, quòd illic res ad tempus, hic ferè in perpetuum traditur. à uenditione uerò, quod per eam res semel tradita purè alienatur: hic uerò sub conditione, si merces perpetuò soluatur. In iure rursus ab utraque ita discrepat, quod in locatione rei periculum ad solũ locatorem pertinet: in uenditione, ad solum emptorem. hic uerò permistè ad utrunque pertinet. nam si res tota intereat, periculum ad dominũ spectat: sin ex parte, tantùm ad colonum.

Emphytevsis, ἐμφύτευσις, παρὰ τὸ ἐμφυτεύειν, quod inserere est: genus est locationis, quo inculti ac deserti agri colono alieni ea lege in perpetuum locantur, ut quandiu præstituta merces soluatur, nunquam ad dominum reuertatur, & nisi quid aliud conuenerit, totius rei interitus ad dominũ pertineat, partis uerò ad ipsum colonum. l. 1. C. de iure emphyteut. Imp. autẽ hoc ius modò Emphyteuticarium, modò Perpetuarium appellant: ut. §. 2. de loc. & cond. & l. 1. C. de offic. cons. sacr. palat.

Emptio est contractus iurisgentium de quantitate cum corpore commutanda, sola inter se pactione contrahentes obligans. Vel sic:

Emptio & uenditio est contractus bonæ fidei, inter quos iure ciuili licet factus, de re certa certo precio, in perpetuum domini iure obtinenda. Ita ratio hæc rerum acquirendarum à Mancipatione discernitur: quæ non contractus est, sed actus, ut uulgò loquimur, id est legis actio. Rursus à locatione distinguitur, quia res conducta neque iure domini, neque in perpetuum obtinetur.

Emptio & permutatio sic differunt. I. in emptione res pro numis datur. in permutatione, res pro re, uel numus pro numo. uel, ut certius loquamur, precium pro precio: ut equus cum boue, uel numus Gallicus cum Italico. II. In emptione ex sola consentione nascitur obligatio: in permutatione ex rei traditione tantùm. III. In illa uenditor tenetur tantùm ad possessionem præstãdam: in hac rei dominium transfertur. IIII. Illa rei alienæ traditione potest consistere: hæc uerò nequaquam. V. Ex illa uenditor una tenetur actione, nimirum eius quod interest: in hac, qui rem accepit duabus tenetur actionibus: aut condictione, aut petitione eius quòd interest. l. 1. D. de rer. permut.

Emptionis uerbo lex XII. tabularum alienationẽ omnem complexa est, ait Pompon. l. statuliberi, 29. in fin. D. de statulib. Ego uerò animaduerti Varronem in lib. De re rustic. plerunque hac in re uerbum illud usurpasse. ut libro II. cap. X. In emptionibus dominum legitimum sex ferè res perficiunt. pro In acquisitionibus. Idem cap. VIII. Sequitur quartum de emptione. Fit alterius, cùm à priore domino secundo traditum est.

Emptionis & uenditionis uerbis ueteres promiscuè utebantur: ait Caius in l. 19. D. de act. empt. & uend. Quod ego interpretor in locationibus & conductionibus. quia hæc Caius scribit ad Titulum de publicanis: quod magnopere attendendum puto. nunquam enim reperietur, opinor, cum qui pecuniam pro re sibi uendita numerat, uenditorem ab antiquis esse dictum. Conductores autem operum aut uectigalium, Redemptores ab antiquis appellatos esse, nemo est qui nesciat. Itaq; eundem Caium scripsisse in lege insequenti facilè mihi persuadeo: ubi non Idem est sed Id est, legendum puto; ut quod in Commentatio suo scripserat, planius interpretaretur: id est, in locatione & conductione. Venditionis autem & emptionis exemplum ex Verrina tertia proferemus. Vbi illa consuetudo in bonis (prædibus prædijsq;) uendendis, omnium Consulum, Censorum, Quæstorum denique ut optima conditione sit is, cuia res sit, cuium periculum: id est, Vbi est consuetudo illa uetus in operibus locandis, ut is qui conduxit, alijs omnibus anteponatur? Sic enim locum illum in commentarijs explicauimus. aliter atque Asconius, aut Budæus, aut alii: fateor. sed lector locum animaduertat, & in hac controuersia suum iudicium interponat. nam adhuc qui meam causam improbaret, reperi neminem.

Emptvm & paratum hoc differunt: quòd in empto paratum inest: in parato, non continuò emptum continetur. l. 47. §. 1. D. de leg. & fid. lib. 3. Paratum ergo generis nomen est: Emptũ speciei l. 45. 46. 47. 49. 78. eod.

Endo procinctu, in procinctu. significat autem quum ex castris in prælium exitum est: procinctos quasi præcinctos, atque expeditos. nam apud antiquos togis incincti pugnasse dicuntur. Festus.

Enthecas, ἐνθήκας, imposita instrumenta, siue dotes prædiorũ. Papin. l. 2. §. 1. D. de instr. uel inst. Dotes prædiorum, quæ Græco uocabulo ἐνθῆκαι appellantur, quum non instructa legantur, legatario non præstãtur. Vlpianus l. 68. §. 3. D. de legat. & fid. Prædiis cum his enthecis, quæ in ea possessione sunt, relictis, &c. uide Dotes prædiorum.

Ἐν πλάτει, locutio est Iurisconsultis familiaris, idem significans quod laxè, non angustè, neque presse. nam ut ait Hesychius, πλατεῖα, τὰ ἐν πλάτει νεμόμενα μεγάλα. id est, πλατεῖα dicuntur pascua longè lateque patentia. Ex quibus patet deductam locutionem ex ijs qui non in aliquo angulo & angusto loco, sed in campis latè patentibus uersantur. Labeo l. 38. D. de probat. Num aliquis meminerit quo die aut quo Consule factum sit, sed num hoc aliquo modo probari possit, quando id opus factum sit. & hoc ita quod Graeci dicere solent ἐν πλάτει potest enim hoc memoria non teneri intra annum puta L. aut LX. factum. Sic enim cum legendum esse locum in Obseruationibus demonstraui. Iulianus l. 13. D. de solut. Ratum autem habere dominus debet, quum primùm certior factus est sed hoc ἐν πλάτει. & cum quodam spacio temporis accipi debet. Vlpianus l. 12. §. 2. D. ratam rem hab. Hoc autem ἐν πλάτει accipiendum, & cum quodam spacio temporis nec minimo nec maximo. Et rursus l. 3. D. de cond. tritic. Vt si quis diceret, Hoc tempus accipiendum est in campo, non in angulo: id est longum, non breue. Est enim à tempore ad locum translatio. Et simillima locutio est apud eosdem Iurisconsultos Παρατατικῶς, de qua suo loco dicturi sumus.

Ἐπιβάτηγοὶ naues eaedem quae uectoriae, id est uectorum ductrices: innecto nomine ex Ἐπιβάτης, id est uector, & ἄγω duco. Vlpianus l. 1. §. 5. D. de exercit. act. Quaedam enim naues onerariae: quaedam, ut ipsi dicunt, ἐπιβάτηγοὶ sunt: & plerosque mandare scio ne uectores recipiant, & sic ut certa regione & certo mari negocietur.

Ἐπιδημίαι, uiae tritae & peruulgatae, per quas plerunque ad urbem aditur. ex Δῆμος, id est populus confecto nomine Vlpianus l. quarta. §. 4. D. de offic. proconf. Ingressum etiam hoc eum obseruare oportet, ut per eam partem prouinciam ingrediatur, per quam ingredi moris est. & quas Graecia ἐπιδημίας appellat, siue κατάπλουν obseruare.

Ἐπιμεληταὶ, curatores. Vlpianus l. 45. §. 1. de administra. tut. Sempronij bona Respub. iussu praesidis possedit. quorum bonorum magistratus Reipublicae tres curatores constituerunt, qui apud Graecos ἐπιμεληταὶ uocantur.

Ἐπὶ πάσης ἐξουσίας, usurpatum est, apud Paulum in l. 29. D. qui test. fac. pro Quacunque ratione & modo fieri poterit. scribit enim Paulus, scripturá ad testamentum paratam, uim testamenti non habere: nisi haec ei uerba defunctus subscripserit, Hoc testamentum quacunque ratione poterit, ratum esse uolo.

Episcopus ἐπίσκοπος, propriè speculator. hinc ad eos qui alijs quibusdam obseruandis & custodiendis praefecti sunt, ad quos summa negocij pertinet, hoc nomen translatum. ut patet ex epist. Cicer. 10. lib. ad Att. 7. Arcad. l. 18. §. 1. D. de mun. & honor. Item episcopi, qui praesunt pani, & ceteris uenalibus rebus quae ciuitatum populis ad quotidianum uictum usui sunt, personalibus muneribus funguntur.

Epistola, pro cautione. Scaeuola l. ulti. D. de pecun. constit. L. Titius Seiorum debitor decessit: hi persuaserunt P. Maeuio quòd haereditas ad eũ pertineret: & fecerunt, ut epistolam in eos exponat debitorem se esse quasi haeredem patrui sui confitentem. qui & addidit epistolae suae, quod in rationes suas, & cetera. Marcellus l. 34. D. de pig. act. Petijt à creditore, ut fundum certo precio emptum haberet: & quum impetrasset, epistolam qua se uendidisse fundum creditori significaret, emisit. Sic L. emptor, 47. D. de pact. l. ult. D. de instit. l. 24. l. 26. l. 18. D. depos. l. 34. D. de pign. act.

Epistolae Principum, quae & Rescripta Principum appellantur, dicebantur quibus illi uel ad postulata praesentium, uel ad magistratuum absentium consultationes respondebant. l. 1. D. de constit. prin. Exemplum extat in l. sed addes. 19. §. 8. D. locat. l. Diui fratres, 17. D. de iur. patron. l. 3. D. de testibus. l. debitoribus, 17. D. de re iudic.

Epistomia, ἐπιστόμια, non sunt foramina per quae aqua effluit, ut Alexandrinus putauit: nam ab ἐπιστομίζειν confictum nocabulũ apparet, quod significatos claudere, siue obturare. unde ἐπιστόμια claustra siue obturamenta canalium. Paulus libro Sentent. 3. cap. 9. Instrumento balneatorio legato, balneator ipse & scamna, & podia, fistulae, miliaria, epistomia, rotae aquariae continentur. Vbi tamen aut Aquiminalia legendum putarem: aut Familiaria Epistomia, id est fistulis applũbata: ut de Epitonijs in l. 17. §. quinto. D. de act. empt.

Epitonia, ἐπιτόνια, ab ἐπιτείνεσθαι, id est intendi, sunt instrumenta quibus funes intenduntur. qualia plerisque in Germaniae locis cernuntur, rota instructa, & puteis applumbata eo ordine ut terni & quaterni simul aquam eodem ex puteo haurire possint, funiculo per rotam demisso. Vlpianus l. 17. §. 5. D. de act. empt. Castella plumbea, putea, opercula puteorum, epitonia fistulis applumbata, aut quae terra continentur, quamuis non sint affixa, aedium esse constat.

Epulum, conuiuium plebi datum. Paulus l. 122. D. de legat. & fideicomm. libro 30. Ciuitatibus legari potest etiam quod ad honorem ornatumque ciuitatis pertinet. ad ornatum, puta quod ad instruendum forum, theatrum, stadium legatũ fuerit. ad honorem, puta quod ad munus edendũ uenationemue, ludos scenicos, ludos Circenses: aut quod ad diuisionem singulorum ciuium, uel epulum relictum fuerit.

Equitium, armentum equorum apud Vlpia. l. 70. D. de usuf. & l. 12. §. 3. D. de usu & habit.

Erectum patrimonium, nondum diuisum.

Festus libro v. Erectum, quod fit inter consortes, ut in libris legum Romanarum legitur. Erectum à coercendo dictum: unde & Erciscundæ, & Ercisci. Citum autem uocatum est à ciendo. Ad hunc locum illud Seruij pertinet lib. Aeneid. VIII. Donatus, inquit, hoc loco contra metrum sentit dicens, Citæ, diuisæ: ut est in iure, Erecto, non cito: id est patrimonio uel hæreditate non diuisa. Hæc illi. mirum autem uidetur mihi, nisi apud utrunq; ERCTUM non ERECTUM legendum sit. ut Erctum dicatur, quia cùm hæreditas diuisa est, alter ab alterius parte ercetur. Hinc

ERCISCUNDAE familiæ actio ex XII. tabul. de qua sub tit. D. famil. ercisc. Cicero in I. de Orat. Nec si parui nauigij & magni eadem est in gubernando scientia, icirco qui quibus uerbis ercisci, oporteat, nesciat, idem erciscundæ familiæ caussam agere non posit. uide Actio famil. ercisc.

EREMODICIUM, ἐρημοδίκιον, desertum iudicium: ut origo uocabuli demonstrat. Itaque ἐρήμην Hesychius μονομερῆ ἀγωγὴν interpretatur, id est iudicium ex uno litigatore constans. sed quod idem addit cùm reus absens damnatur, ad nostrum eremodicium non pertinet: quod non modò ad rei, sed & ad actoris absentiam Iurisconsulti referũt. nam de actoris absentia locus est apertissimus in l. septima, in fin. D. de minoribus. Item & in eremodicijs minori subuenitur, inquit Vlpianus. constat autem omnis ætatis hominibus restaurationem eremodicij præstari, si se doceant ex iusta caussa abfuisse. De rei uerò absentia idem sic loquitur in l. 13. D. iudic. sol. Quum quærebatur, si interposita iudicatum solui stipulatione, quum quis rem non defenderet, postea ex eremodicio sniam esset passus, an ob rem iudicata clausula committatur. Et Imper. in l. 1. D. de iudic. Sin autem reus adfuerit, & similis eius processerit requisitio, quemadmodum pro persona actoris diximus: etiam absente eo eremodicium contrahatur. Item aliquanto pòst, Quum autem eremodicium uentilatur, siue pro actore, siue pro reo, examinatio caussę sine ullo obstaculo celebratur.

EREMODICII exemplum, Paulus in l. ultima, D. ad S.C. Trebell. proponit, ubi Polycrates, quũ eius aduersarius Phœbus μονομερῶς egisset, uictus est Nam ut scribit Hesychius, Ἐρήμη, μονομερὴς δίκη: ὅταν μὴ ἀπαντήσας ὁ διωκόμενος ἐπὶ τὴν κρίσιν ἡττηθῇ: Ereme, inquit, est iudiciũ una ex parte constãs, quum reus qui se non stitit in iudicio, condemnatur.

ERGASTERIA, ἐργαστήρια, officinæ fabrorum atque opificum: itemq; tabernæ in quibus merces uenduntur. Imper. l. si cohortalis, 12. C. de cohort. Qui diuersarum rerum negociationibus detinentur, trapezitas scilicet, uel gemmarum, argentiq; & uestium uenditores, apothecarios etiam, ceterosq; institores aliarum mercium, quibuscumque ergasterijs adhærentes. Sic l. 2. C. de episcop. & cleric. l. secunda, C. de met. & epidim. l. nona, C. de operibus publ. l. uigesimasexta. §. illos. C. de usur.

ERIPERE, est de manibus auferre per raptum. l. 4. D. ne quis eum qui in.

ERRO propriè sic definitur, qui non quidem fugit, sed frequenter sine caussa uagatur, & temporibus in res nugatorias consumptis serius domum redit. l. 17. §. 13. D. de ædil. edict. l. 1. §. ult. D. de ser. corrup. l. fugitiuus, 225. D. de uerb. sign.

ERROR calculi dicitur, cùm in ratione subducenda per imprudentiam erratum est: sic, ut transactio falsa super eo errore facta sit. l. 1. C. de err. calcul.

ERROR uel facti, uel iuris est. Facti est, cũ aut quod factum est, ne scitur factum: aut quod non factum est, factum putatur: ueluti si quis cum cuius bonorum possessio ipsi deferebatur, decesisse ignoret: aut alterum bonorum possessionem accepisse putat. l. prima. D. de Iur. & fact. ignor. Iuris error est, cùm id quod certi & constituti iuris est, ignoratur. d. l. prima, & l. nona. §. 3. D. eodem, l. secunda, §. si à pupillo, D. pro empt. l. si fur, trigesimasecunda, §. primo, D. de usurpat.

ESCALE argentum, pro Escario apud Modestia. l. 8. D. de supp. leg.

EVERTERE patrimonium, disperdere. Vlpianus l. 1. D. si fam. furt. fecis. Ne quum plures furtum admiserint, euertant domini patrimonium, si omnes dedere, aut pro singulis æstimationem litis offerre cogatur. Sic apud Cicer. pro Sex. Rosc. Hunc funditus euertit bonis. & Verrin. 3. Euertere aliquem omnibus fortunis. Hinc

EVERSOR, pro prodigo, nepote, dissoluto, qui patrimonium suum profundit. Caius libro Instit. 1. tit. 8. Sub curatore sunt minores ætate, maiores euersores, insani qui euersores aut insani sunt, omni tempore uitæ suæ sub curatore esse iubentur.

EVICTIO, est eius rei quam aduersarius legitimo iure acquisierat, per iudicem recuperatio. l. non tamen, 24. D. de euict. quòd ut intelligamus, illud scire oportet, olim moris fuisse, ut si res non Quiritium, sed gentium iure abalienaretur, is qui eam acquirebat, duplam, aut simplam stipularetur sibi ab auctore dari, si ea sibi iudicio adimeretur. quemadmodum Varro lib. De re rust. secundo, cap. decimo, significat. cùm antè mancipio res uenierat, tum iudicij periculum præstabat is qui eam uendiderat: uti posterius in uoce Mancipiũ ex Cicerone & Plauto docebimus. Itaq; Varronis locus intelligendus est, cum ait, Si mãcipio nõ datur: id est, si res nõ acquiratur per ius Quiritium, hoc est per mancipationem & nexum. nam si mancipio res erat data, aut usucapta, aut in iure cessa,

cessa, nunquam euinci poterat, id est indicio à possessore auferri.

Evictionis autem nomine uel ex consuetudine regionis caueri oportebat, l. si fundus, 6. eod. uel secundum id quod inter partes conuenerat. l. 4. & l. emptori, 37. Plerunque autem per stipulationem simplæ cauetur: hoc est, ut euictare simplum uenditor emptori restituat. l. euicta 6. & l. euicta. 70. eod. ubi Paulus ait, euicta re, ex empto actio non ad precium duntaxat recipiendum, sed ad id quod interest, competit. aut uerò cauetur per stipulationem duplæ, hoc est ut euicta re uenditor ad duplum præstandum obligetur. l. uindicantem. 17. quæ stipulatio duplæ non de quauis re, sed de ea quæ alicuius precij sit inter ponitur: si margarita fortè, aut ornamenta preciosa, uel uestis serica, uel quid aliud non contemptibile ueniat. l. emptori, 37. eod. quinetiam & triplum & quadruplum stipulari possumus. l. si dictum, 56. eod. at in dubio semper simplæ stipulatio interposita iudicatur. l. 60. eod. ubi Iauol. ait si in uenditione dictum non sit, quantum uenditorem pro euictione præstare oporteat, nihil uenditor præstabit præter simplam, euictionis nomine: & ex natura ex empto actionis, hoc quod interest. Commissa autem stipulatio dicitur, cùm aut res petitori restituta est, aut damnatus est litis æstimatione, aut possessor ab emptore conuentus, absolutus est. l. euicta. 16. §. 1. l. si serues, 21. eod. sed perpetuò necesse est, ut maturè uenditori denuncietur dictatum esse iudicium, cuicuimodi illud sit. l. si mancipium. 34. §. 1. & l. si rem quam, 29. §. 2. l. emptori, 37. Iam uerò aduersus uenditorem triplex datur actio: ex empto, ex duplæ stipulatu, & simplæ. l. hoc iure, 27. neq; interest, utrum emptor ex stipulatione, aut empto aduersus auctorē primùm agat. l. sed etsi. 18. ubicunque autem ex stipulatione agi potest, ibi tum empti, tum etiam præscriptis uerbis rectè agitur: at non ex contrario. Illud insuper addendum est, Duplam hoc in loco non bonitatis rei, sed precij conuenti accipiendam esse. l. cùm fundus, 48. l. si fundo, 53. D. eod. ad eamq; non satisdationem exigi, sed simplicem repromissionem sufficere. l. si dictum, 56. eod.

Evnvchi, uide Spado.

Evocare sacra. Vlpianus l. 9. D. de diuis. rerum Solent, inquit, qui liberare eum locum religione uolunt, sacra inde euocare. Quibus uerbis euocari sacra ex hostium urbibus solerent, cognosce ex Macrobio, li. Satur. III. cap. IX. Est autem Euocare sacra, religionem ex loco quopiam eximere.

Ex animi sententia iurare ueteres dicebant, pro synceré, liquidò & ex animo, ac sine dolo malo. Liuius lib. XXII. Ex animi mei sententia iuro, ut ego Remp. non deseram, neque alium ciuem deserere patiar. Cicero Academ. II. Quam rationem etiam maiorum comprobat diligentia, qui primùm iurare ex animi sui sententia quenque uoluerunt, deinde ita teneri si sciens falleret.

Ex bonis, & in bonis differūt. nam in bonis esse propriè dicuntur ea, quæ situ & positione intra rem aliquam nostram continentur: ex bonis uerò, quæ ἔξω, id est naturaliter sunt extra rem: sed tamen ad eam pertinent. ut aliud est annulum esse in dactyliotheca, aliud ex dactyliotheca. Itaque decem quæ in arca mea sunt, in bonis meis esse dicuntur at quæ Titio dedi mutuo, ex bonis. item usufructus quem alieno in prædio habeo, in bonis meis non est: sed ex bonis. Paulus l. D. de usufr. leg. Nec usus, nec usufructus itineris, actus, uiæ, aquæductus, legari potest: quia seruitus seruitutis esse non potest. nec erit utile ex senatusconsulto, quo cauetur, ut omnium quæ in bonis sint, usus fructus legari possit: quia id neque ex bonis, neque extra bona sit. Iustinianus. §. 2. de ui bon. rapt. Sanè in hac actione non utique expectatur, rem in bonis actoris esse. nam siue in bonis sit, siue non sit tamen ex bonis sit, locum hæc actio habebit. Quæ igitur quasi manu non tenentur, sed consequi per actionem possumus, ea ex bonis nostris dicuntur: at quæ iam intra ditionem ac fines nostros sunt, in bonis. unde & seruus iussu Prætoris abductus, in bonis nostris esse dicitur. l. 2. in fine. D. si ex nox. cau. & l. 26. in fi. de nox. act. Atque hæc quidem, uti superius dicebamus, propria huius uocis ratio est. Impropriè autem in bonis nostris omnia dicuntur esse quæ in patrimonio nostro sunt. l. 1. D. de rer. diuis. l. ult. §. non solùm. D. quæ in fraud. cred. & generaliter rem in bonis nostris habere intelligimur, quoties possidentes exceptionem aut amittentes, ad recuperandam eam actionem habemus. l. 52. D. de acquiren. rer. domin. unde & res per uim alienata in bonis eius est qui ui passus est. l. 9. §. 6. D. quod met. caus. & uendita res in bonis uenditoris esse dicitur usque dum emptori tradita sit. l. sicut. 8. §. si debitor, D. quib. mod. pign. uel hypot. Denique quicquid in actionibus, petitionibus, persecutionibusq; est, bonis adnumeratur. l. bonorum 49. D. de uerb. signif.

Examinatio ciuilis, pro iudicium priuatum, ac pecuniarium. Vlpianus l. 1. §. 3. D. de abig. Qui pecora de quorum proprietate faciebat controuersiam, abegit, ad examinationem ciuilem remittendus est.

Exarare, delere: ductum ex more aratri ducendi, dirutis urbibus, de quo suo loco diximus. Paulus l. 4. §. 4. D. fin. regund. Si dicantur termini deiecti uel exarati, iudex qui de crimine cognoscit, etiam de finibus cognoscere potest. Cicer. libro de Legib. secundo, Quum multa in eo loco sepulcra fuissent, exarata sunt.

Exarchiatri, qui archiatri dignitate functi sunt in l.6.C.de profes.& med.lib.10.

Exarmare nauis dicitur, quũ quid ex suis armamẽtis perdidit. Paulus l.2.§.1.D.de leg.Rhodia, si cõseruatis mercibus deterior facta sit nauis, aut si quid exarmauerit, nulla facienda est collatio.

Exauctorare, insignia militaria detrahere.l.4.§. non omnis.D.de re milit.l.29.D.de lib.cauf. Vlpianus l.2.§.2.D. de his qui not. infam. Sed & si eum exauctorauerit, id est insignia militaria extra xerit, inter infames efficit, licet non addidisset ignominiæ caussa se eum exauctorasse. hæc ille. Auctorare milites, est sacramento ac stipendio adstringere: opinor, quòd quas res quis auctione emisset (qui Auctor, ut alibi diximus, appellabatur) ex Auctoratæ dicerentur, quasi auctori addictæ atque obligatæ. Liuius eleganter transtulit libro 37. Nec fides antè Pisistrato facta est, quàm coram nuncio eius Polyxenidas sua manu scripsit, se ea quæ pollicitus erat facturum: signoq; suo impressas tabulas misit. Eo uerò pignore uelut auctoratum sibi proditorem ratus est. neque enim eum qui sub Rege uiueret, commissurum fuisse, ut aduersus semetipsum indicia manu sua testata daret. Auctoratum puto dictum quasi addictum & planè obligatum. hinc Auctoramentum, non ipsa Auctoratio, sed finis auctorationis: id est obligatio. Cicero lib. De offic.1. Illiberales autem & sordidi quæstus mercenariorum omnium, quorum operæ, non quorum artes emũtur. Est enim in illis ipsa merces auctoramentum seruitutis. id est, ut numus in auctione datus rem auctoris facit: sic merces operario promissa, ipsum conductoris quodammodo seruum ac mancipium efficit. Sic Auctorati gladiatores dicũtur, cùm mercede conducti sunt. Asinius libro Epistol. decimo: Ob Fadium quendam militem Põpeianum, quia cum depressus in ludum bis gratis depugnasset, auctorari sese nolebat, & ad populũ confugerat, &c.

Ex continenti, pro Continuò, & ut alibi, incontinenti, sine ulla intermisiione. Vlpianus l.7.§.1.D. de pact. Solemus enim dicere pacta conuenta inesse bonæ fidei iudicijs. sed hoc sic accipiendum est, ut siquidem ex continenti pacta subsecuta sunt, etiam ex parte actoris insint: ex interuallo, nõ inerunt. Sic l.1.D.si is qui test.lib.

Ex uicini, pro Ex fundo uicini: figura nota Grammaticis, & è Græcis fontibus deriuata. Vlpianus l.1.§.10.de aq.& aq. Aquam superficientem ex uicini in suum deriuare.

Ἐξεβράσθη, Vlpianus in l.3.§.5.D. de incend. nauf. & ruin. dici testatur de naue eiecta, à uerbo ἐκβράζω, quòd eijcere & expellere significat. Hinc Hesychius ἐξεβράσθη, inquit, ἐξεβλήθη, ἀπερρίφθη.

Exceptio (ait Vlp.) dicta est quasi quædã exclusio, quæ interponi actioni cuiusq; rei solet ad excludendum id quod in intentionem condemnationẽ ve deductum est.l.2.D. de except. Excludendum autem dixit, pro Eijciendum, & amputandum. nã Excipere propriè detrahere est: indeq; dicta Exceptio est, quòd partẽ aliquam de uniuerso actoris iure detrahat. Quapropter eius formula usitata hæc erat, Extra quam: uel Nisi Si: uel Si Non. quasi defensor aliqua ex parte ueram esse actoris intentionem fateretur, sed tamen cum exceptione. Qua de caussa Paulus in l. exceptio, 22. D. eod. formulam hanc Si non, quæ tota conditionalis est, significans, ita scribit:

Exceptio est conditio, quæ modò eximit reum damnatione: modò minuit damnationem. uide Præscriptio.

Exceptio est ea rei defensio, quæ non omnem actoris intentionem excludit, sed eius partem dũtaxat. nam exceptiones earum duntaxat rerum da ri solebant, quæ facti erant, non iuris: id est, quæ actionem ipso iure non extinguerẽt. quippe, quæ non erant à iure ciuili institutæ ad actiones tollẽdas & perimendas.

Exceptionum aliæ perpetuæ & peremptoriæ dicuntur: quæ semper agentibus obstant, & semper rem de qua agitur, perimunt. ait Imper.§.6. de ex cept. uel sic: quæ semper locum habent, nec euitari possunt. l. 3. D. eod. titu. Aliæ uerò temporales & dilatoriæ: quæ non semper locum habent, sed euitari possunt. dicta. l. tertia, uel sic:

Exceptiones perpetuę & peremptoriæ sunt, quę & obijci semper possunt, quippe quæ nec ullo tẽporis spacio, nec rei ullius mutatione amittuntur: & semel obiectæ ita extergunt obligationem, ut ea repeti postea non possit: cuiusmodi est de dolo malo, de metu, de pacto, de iureiurando.

Exceptiones temporales & dilatoriæ sunt, quæ & ad tempus tantùm obijci possunt, & obiectæ actionem tantùm differunt, atq; aliud in tempus reijciunt.

Exceptio doli mali conceditur ei, qui cùm dolo malo inductus, stipulanti promisisset, iure ciuili obligatus erat. Eius formula hæc erat, Nisi dolo malo inductum eum stipulanti promisisse appareat. l. prima, & pass. D. de doli & met. except.

Exceptio in factum conceditur ei qui errore inductus stipulanti promiserat, & iure ciuili contra æquũ & bonũ obligatus fuerat. Extra Quam Eum iusto Errore inductum stipulanti spo pondisse appareat. ut l. Iulianus, 7. D. de doli except.

Exceptio Iurisiurandi permittitur ei qui actore Iusiurandnm deferente iurauit ei se nihil debere Nisi appareat eum deferente actore iurasse, se nihil debere. l.3.& 4.D. de iureiuran. Item

ei

ei datur, qui petitore deferente, suam esse rē qua de in iure agebatur, iurauit.l.sed & si possessori, D.eod. NISI APPAREAT eum petitore deferē te, rem suam esse iurasse.

EXCEPTIO non numeratæ pecuniæ, conceditur ei qui quasi statim erediturо stipulanti spopondit, iureque ciuili obligatus est. NISI NON NVMERATAM FVISSE PECVNIAM appareat. Est autem instituto Iustiniani biennis facta.l. in contractibus.C. de non numera.pecun.

EXCEPTIO pacti conuenti, est quæ aduersus actionem opponitur, per quam aliquid a nobis petitur, quod nos quidem præstaturos promisimus: sed postea inter nos ne id peteretur conuenisse affirmamus. uti docet Imper.§.secundo, de excep.

EXCEPTIO pacti conuenti conceditur ei debitori, quo cum creditor de non petendo pactus erat, & qui tamen nihilominus iure ciui obligatus manebat.l.iurisgentium, D. de pact. NISI CREDITOREM de non petendo pactum fuisse appareat.

EXCEPTIO. procuratoria, inquit Vlpia. est exceptio qua reus dicit non licere procuratorio nomine agi: nec prorsus litem infieiatur, sed personam euitat.l.2.§.3.D.de except.

EXCEPTIO quod metus caussa datur ei, qui cum metu adductus stipulanti promisisset, iure quidē ciuili obligatus erat, prætori tamen propter iniquitatem & asperitatem iuris ciuilis, dignus hoc præsidio uidetur.l.1.& pass.D.de dol.mal.& met. SI NON METV inductum stipulanti promisisse appareat.

EXCEPTIO rei iudicatæ conceditur ei, qui cùm in iudicio eiusdem rei quę nunc ab se iterum petitur caussam obtinuerit, denuò tamen in ius uocatus est. NISI REM illam qua de agitur iudicatam esse appareat.l.1.& pass.D. de except. rei iud.

EXCONSVLE, consularis, qui Consulatu functus est.Imper. ad Antecessores, Tum per Tribonianum uirum magnificum, magistrum & exquæstore sacri palatij nostri, & exconsule.

EXCVBICVLARII, qui cubicularij munere functi sunt. Impp. l. 13.de excusat.lib.Cod.x.Maximarum culmina dignitatum consistoriani quoq; comites, notarij etiam nostri, & cubicularij omnes atque excubicularij ab omnibus sordidis muneribus uindicentur.

EXCVTERE aliquem, est in alicuius facultates inquirere, & uidere utrum soluendo sit, necne.l.1.§. si inter.D.de magist.conuen.l.prima, C.de reuo. his quæ in fraud. Hinc

EXCVSSATVS pro Excussus. Paulus l. 46. §. 6. D. de admin.tut. Non prius ad eos reuerti pupillus potest, quàm omnes tutores excussati fuerint.

EXECVTOR, qui a Prætore rei iudicatæ exequendæ caussa mittitur. nel sic:

EXECVTOR est, qui post sententiam inter partes audita omni & discussa lite prolatam, rei iudicatæ uigorem ad effectum perducit.l.penul.C.de execut.rei iudic.l.tertia.§.si executor, D. de negot. gest.l.4.D.de appellat.

EXECVTORES negociorum dicuntur, ut opinor, uiatores, qui quæ ad iudicium constituendum, exercendum & exequendum pertinebant, agebāt l.ult. D.de testib.l. 13.& l.ult.D. de iudic.l. 15. C.de testib.l.cum clericis, 25.C.de epis.& cleric. §.tripli.de actionib.

EXERCITVI præesse dicimus eum qui legionē uel legiones cum suis auxilijs ab Imperatore commissas administrat.l.2.§.2.D.de his qui not. inf.

EXERCITOREM cum dicimus, ad quem obuentiones & reditus omnes perueniunt: siue is dominus nauis sit, siue a domino nauem per auersionem conduxit uel ad tempus, uel in perpetuum.l. 1.§.7.D.de exercit.act.

EXHEDRA, ἐξέδρα, propriè conclaue, in quo sellæ positæ sunt complures colloquendi caussa. Vlpian. l. 5.§.2.D.de his qui deie.uel effud. Oportebit Prætorem æquitate motum in eum potius dare actionem, ex cuius cubiculo uel exhedra deiectum est: licet plures in eodem cœnaculo habitent. Cicero libro quinto de Finibus, & in Orat. de prouin.Cons. pro conclaui ubi philosophi sedentes disputarent, usurpat. in lib. de Ora. tertio, Crassum lectulo in exhedra positum dormientem facit.

EXHAEREDARE propriè est, eum qui ipso iure hæres designatus erat, ab hæreditate remouere. Itaque uerbum hoc in suis tantum hæredib. usurpatur: in extraneis, res inepta est: inquit Paulus in l. quidam, 132.D.de uerb.obl. Animaduerti tamē impropriè & abusiuè uerbum hoc etiam ad eos transferri qui præteriti sunt: non tantum filios, uerum etiam agnatos: in eo loco lib. 1. de Orat. quē olim aliorum quorundam auctoritate adductus, corruptum arbitrabar. Res delata est ad Centum uiros, cùm miles domum reuenisset, egissetque lege in hæreditatem paternam testamento exhæres filius: id est, præteritus. Sic in Philip. orat. 11. fratrem ad quem, utpote proximum agnatum hæreditas pertinebat, exhæredatum legimus, pro silentio prætermissum: & eo silentio quasi exclusum ac deiectum de spe certa & explorata quam habebat. Igitur, inquit, fratrem exhæredans, te faciebat hæredem. Sic Cornificius lib. ad Herennium IIII. Hæreditas aliqua obuenit? non potest dici: sed etiam a necessariis omnibus exhæredatus est. Sic in Cluentiana: P. Aelij testamento propinquus exhæredatus cùm esset, hæres hic alienior institutus est.

EXHAEREDATIONIS formula duplex est: aut enim nominatim liberi exhęredantur, aut inter ceteros. uide Nominatim: &, Inter ceteros.

EXHIBERE, est in eadem caussa præstare, in qua fuit quum iudicium acciperetur, ut quis copiam rei habens possit exequi: actione quam destinauit in nullo casu quem intendit, læsa.l. nona.§.4. D. ad.

D.ad exhib. uel sic:

EXHIBERE, est facere in publico potestatem, ut ei qui agat, experiundi sit copia.l.2.D.ad exhib.

EXHIBERE minus est quàm Restituere, inquit Gaius. Nam Exhibere est præsentiam corporis præbere: Restituere, est etiam possessorem facere, fructusque reddere.pleraque præterea restitutionis uerbo continentur.l.22.D. de uerborum signification.

EXHIBET, inquit Labeo, qui præstat eius de quo agitur præsentiam. nam etiam qui sistit, præstat eius de quo agitur præsentiam, nec tamen eum exhibet.& qui mutum, aut furiosum, aut infantē exhibet, non potest uideri eius præstare præsentiam: nemo enim ex eo genere præsens satis aptè appellari potest.l.246 D.de uerb.signif.

EXHIBERE in interdicto De lib.ho.exhib.est, ut ait Vlp.in publicum producere,& uidendi tangendi que hominis facultatem præbere. propriè autem exhibere est extra secretum habere.l.3. §.7. D.de hom.lib.exhib.

EXHIBERE in tractatu de tabulis exhibēdis, hoc est, inquit Vlpian.materiæ ipsius apprehendendæ copiam facere.l.3.§.5.D.de tab.exhib.

EXHIBERE, pro alere & educare. Vlpianus l.prima D.de offic.præfe.urb.Sed & patronos agentes de suis libertis querentes audiet, maximè si ægros se esse dicant, desiderentque a libertis exhiberi. Sic l.prima, §.si pupillus.D.de tut.& rat.distrah.l. 5. D.de lib.agnosc.l.ult.de in rem uers.

EXILIVM, ab ex & solum fictum esse uerbum, Festus, Nonius & Seruius significant his uerbis: Solum significat locum. hinc exules dicuntur, solo patriæ suæ pulsi. Item, Exules dicuntur extra solum. Item, Exul, quasi trans solum missus, aut extra solum uagus. Item, Exulat, id est extra solum suum habitat. Quicunque ergo siue sua sponte, siue pœnæ ignominiæue caussa extra solum suū habitant, Exules dicuntur. quorum tamen tria genera reperio. nam alij Interdicti, alij Relegati, alij Deportati nominantur: quod illa inscriptio declarat in lib. Pandect.48. De interdictis, relegatis & deportatis. Interdicti dicuntur, quibus interdictum est certi loci aditu commercioque. ueluti si quis Roma abesse iubeatur a consule: ut L. Lamia eques Rom. quem (ut scribit Cicero in Orat.pro Sextio) P. Gabinius consul iusserat ab urbe abesse millia passuum ducenta. Item si cui a præside prouinciæ, ueluti Siciliæ, aditu suæ prouinciæ interdicatur. Cuius rei exempla suppeditant in l.septima, §.4.5.& 6.D.eodem. Releuatorum autem duo genera sunt, alij namque propriè Relegati dicuntur, cùm in locum aliquem ab hominibus amicis,& notis remotum amandantur: ut Ouid.qui in Pontum abire iussus est: qua de caussa ita scribit,

Arua relegatum iussisti uisere Ponti.

Cic.lib.de Offi.3. Criminabatur etiam quòd Titum filium qui postea est Torquatus appellatus, ab hominibus relegasset,& ruri habitare iussisset. Alii uerò impropriè relegati dicuntur, qui nō modò non amādantur aliò. sed certum in locum quodammodo includuntur: & quasi circumscribuntur. ut cùm præses damnat aliquem ne domo sua prodeat: in l.ult.D.eo.quod fecisse Verres dicitur a Cicerone, Verrina 4.qui iudicem illum qui secundum Heraclium iudicarat, in senatu esse, locisque & commodis publicis uti uetuit. Itē cùm quis patria excedere uetatur, iubeturve certis in uicis morari: qua de re loquitur Vlp.i l.7.§.solet. eod.eaque est, meo iudicio, quam Marcianus latam fugam appellat in l.5.eod. Vbi ait latam fugam esse cum omnibus locis interdicitur præter certum locum. Nam latam fugam Græcus homo dixit, non facultatem liberè ubique uagandi, uno loco excepto, significans: sed φυγὴν potius demonstrans, id est exilium ab omnibus locis præterquam ab uno: quasi dicas, hominem ab omnibus locis præterquam ab uno aliquo fugatum. sic enim Græcè uonnūquam nostri loquuntur, ut notauimus in l. 1. D. de sponsal. Sponsalia esse mentionem, pro μνηστείαν. Apparet igitur neque corruptum illum esse locum, ut Budæus & alij existimant,& hāc latam fugam ex aduerso responderе Interdictioni. siquidem Interdictio dicitur, quum quis certi loci aditu, lata fuga uerò cum certi loci exitu prohibitus est. quod paucis hisce annis apud Allobroges usurpari uidi. cum decreto Senatus pistor quidam urbe sua exire per uniuersum uitæ suæ tempus est prohibitus. quam multam Exilij nomine rectè a Iurisconsultis appellari, locus quem ex orat. Cicer.pro Sextio subijciā ostendit: Idemque tu, cum his atque huiusmodi consilijs, ac facinoribus nomine C. Cæsaris clementissimi, atque optimi uiri, scelere uerò atque audacia tua M. Bibulum foro, curia, templis, locis publicis omnibus expulisses, inclusum domi contineres: cumq; non maiestate imperij, non iure legum, sed ianuæ præsidio,& parietum custodiis consulis uita tegeretur, miserisne uiatorem, qui M.Bibulum domo ui extraheret, ut id quod in priuatis semper est seruatum, id te Tribuno pl. Consuli domus exilium esse non posset. Deportati porrò dicebātur, qui ciuitate sua multati, uincti (ut uerisimile est) neruo, aut compedibus, in nauim aliquam imponebantur, seruisque publicis ut eum in insulam transferrent, tradebantur: idq; atrocissimum exilij genus erat, quod (ut modò dixi) ius omne ciuitatis & agnationis adimebat.l. 6.D.eod.l.4.D.de gradib.l.sunt quidam, 17. D. de pœn.& l.1.D.de hæred.inst. Itaq; neque capere quicquam ex testamento ciuis R. deportati poterant, neque ius ullum in sua pristina ciuitate retinebant.l.eius qui, 8.D.de testam.l. si pater, 9. C.de sent.pass. Denique mortuorum loco habebantur §.Cum autem. Quibus mod. ius. pat. sol.

Gallus,

Gallus, D. de lib. & posth. Hinc illud Iulij Cæsaris edictum apud Suetonium: Desinant, inquit, ultrà quærere, mihique, qui compertum habeo, credant: aut quidem uetustißima naui impositos quocunque uento in quascunque terras inbebo auehi. Sic Terent. in Phormione, Tantane affectum hominem quenquam esse audacia? Nonne hoc publicitus scelus hinc deportarier in solas terras? id est, in solitudinem, ut ait Donatus. Triplex igitur inter Deportationem & Relegationem differentia est. Deportati ciuitatem amittunt. d. l. 6. de interdict. Relegati uerò retinent. l. 7. §. 1. eod. ubi Vlp. ait, siue ad tempus, siue in perpetuũ quis fuerit relegatus, & ciuitatem Romanam retinet, & testamenti factionem non amittit: quod idem traditur in d. l. 8. De testamen. & l. 4. De interdic. ubi Vlp. ait, relegatum in potestate sua liberos retinere: quia & alia iura sua omnia retinet. Altera differentia est quod Deportati perpetuo exilio dãnantur: Relegati uerò, sæpe ad tempus, d. l. 7. §. 1. De interdict. Tertia, quòd deportati, ut uerbi uis declarat, seruis publicis traduntur uincti, ut eos in nauim impositos in solas terras transferãt: ut loquitur Terentius. Relegati uerò exire iubẽtur his uerbis, ILLVM prouincia illa, insulisque eis relego, excedereque debebit intra illum diem. d. l. 7. §. his qui, eod. Atque hæc quidem ita propriè ac subtiliter disputantur. Verùm intelligendum est, pinguius plerunque nos istis uti uerbis, ut qui interdicti propriè sunt, relegati dicantur. Itaque Gallus Aelius Relegatos apud Festum ita definit, quibus ignominiæ, aut pœnæ caussa necesse est ab urbe Roma, aliove quo loco abesse, lege, senatusve consulto, aut edicto magistratuum. Sic Vlp. in d. l. 7. §. his qui, scribit eis qui relegantur, ita magistratus fari solitos, Te illa prouincia exire iubeo. Sic de L. Lamia Cicero loquens in ea pro Sextio, Eum, inquit, in concione relegauit, edixitque ut ab urbe abesset millia passuum ducẽta. Maximè uero uerbum exilij confunditur atque permiscetur. Cum enim generale sit (ut supra diximus) tamen ad deportationis speciem plerunque & quasi propriè reuocatur, & a Relegatione remouetur. ut in l. 2. D. de poen. Capitalia, inquit, iudicia sunt, in quibus pœna mors, aut exilium est: hoc est aquæ & ignis interdictio. per has enim pœnas eximitur caput de ciuitate. nam cætera, non exilia, sed relegationes propriè dicuntur: tunc enim ciuitas retinetur. In eandem sententiam Ouid. li. Trist. 2.

Adde quòd edictum quamuis immite minaxque,
Attamen in pœnæ nomine lene fuit.
Quippe relegatus, non exul, dicor in illo:
Parcaque fortunæ sunt tibi uerba meæ.

Item, Nec mea concessa est alijs fortuna, nec exul
Edicti uerbis nominor ipse tui.
Arua relegatum iussisti uisere Ponti,
Et Scythicum profuga findere puppe fretum.

Item Trist. v.

Ipse relegati, non exulis utitur in me
Nomine: tuta suo iudice caussa mea est.

Nomen igitur exilij, quod generale est, plerunque ad speciem Deportationis ita contrahitur, ut de ea sola intelligatur. Marcianus autem in d. l. 5. De interdict. ad solam interdictionem & relegationem contraxit. Vbi cum dixisset, exilium esse triplex, tamen duplex duntaxat ponit: speciemq; pro genere constituit. quemadmodum ex ijs quę superius dicta sunt, facile intellectu est. Atque hæc quidem de exilio: cuius in Pandectis mentio fit. satis multa. nunc illud scire oportet, stante Repub. dißimillimam fuisse rationem exilij, quàm postremis temporibus fuerit. Nam (ut Cicero scribit in Orat. pro Cæcina) exilium non supplicium erat, sed perfugium, portusque supplicij: nam qui uolebant pœnam aliquam subterfugere, aut calamitatem, solum uertebant: hoc est sedem ac locum mutabant. Itaque nulla, inquit, in lege nostra reperietur, ut apud ceteras ciuitates, maleficium ullum exilio esse multatum. sed cũ homines uincula ignominiasque uitant, quæ sunt legib. constitutæ, confugiunt quasi ad aram, in exilium: qui si in ciuitate legis uim subire uellent, nõ prius ciuitatem quàm uitam amitterent, quia non sunt, non adimitur his ciuitas, sed ab his relinquitur atque deponitur. Sic Cæsar in oratione de coniuratis apud Sallustium, Eodem illo tempore maiores nostri Græciæ morem imitati, uerberibus animaduertebant in ciues: de condemnatis summum supplicium sumebant. Post autem lex Porcia, aliæque leges paratæ sunt, quibus legibus exilium damnatis permissum est. Et paulo superius, An quia lex Porcia, ac aliæ item leges cõdemnatis ciuibus non animam eripi, sed exilium permitti iubent? Et Polyb. in eandem sententiam, libro 6. itemque Cic. in orat. pro Domo sua. Scire autem illud oportet, moris tũ fuisse, ut quibus ciuitas lege adimeretur, ijs non exilium nominatim irrogaretur, sed aqua & igni interdiceretur: quod in Commentarijs orationis, pro Cæcina iã pridem docuimus: & superius sub uerbo, Aqua & igni, ut dubitare nemo poßit, quin cùm exilio damnatum aliquem per id tempus legimus, de aquæ & ignis interdictione intelligendum id sit. Sed quæri uideo de C. Verre, de Fabricio & alijs, qui cum rei lege aliqua publicorum iudiciorum facti essent, seseque damnatum iri uiderent, sua sponte ciuitatem relinquebant, utrumne exilium illud appellandum sit: & si exilium esset, utrum legitimum, an uoluntarium? Respondemus autem nostra quidem sententia, uerißimum istud exilium fuisse, nec uoluntarium appellandum, sed & legitimum, & coactum, & necessarium. legitimũ, quia leges quibus erant rei facti, ciuitatem ijs adimebant.

mebant. itaque absentes condemnabantur: ut in Verrinam 1. iampridem docuimus. Coactum autem ac necessarium, quia non sponte ac libenter discedebant, sed quoniam fore uidebant, ut paucis post diebus dånati ciuitatē relinquere cogerentur. Malebant igitur absentes, quàm præsentes eam infamiam subire.

EXIMERE & Eripere in tractatu Nequis in ius uocatum ui eximat, hoc differunt, quòd Eripere est de manibus auferre per raptum: Eximere, quoquo modo auferre l. quarta, D. ne quis eum qui in ius.

EXIMI de reis dicitur, cuius nomen cùm ipse in reos relatus esset, deletum est. l. hi tamen, 11. in fine, D. de accusat. l. si interueniente, 12. D ad S.C. Turpill. ubi Vlpianus abolitione interueniente de reis e..im. aliquem scribit. Cicero etiam Verrina IIII. significat accusatore absente id fieri: Quo tempore, inquit, omnis illa mea festinatio fuit cum periculo capitis, ob eā caussam, ne tu ex reis eximerere, si ego ad diem non affuissem. Et Pedianus in Cornelian. Postero die cum P. Cassius assedisset, & citati accusatores nō adessent exemptum nomen est de reis Cornelij.

EXEMPTA actio dicitur quæ peremta est, cum desijt quis agere posse. l. 1. & l. 26. §. actio, D. ex quibus caus. maior.

EXISTIMATIO est, inquit Callistratus, dignitatis illæsæ status, legibus ac moribus comprobatus, qui ex delicto nostro auctoritate legum aut minuitur, aut consumitur. l. 5. D. de extraor. cognit.

EXORCISARE. Vlpianus l. 1. D. de extraor. cogni. Non tamen si incantauit, si imprecatus est, si, ut vulgari uerbo impostorum utar, exorcisauit. nō sunt ista medicinæ genera, tametsi sint qui hos sibi profuisse cum prædicatione affirment. hæc ille ἐξορκίζειν est abiurare, & execrari. Talium imprecationum quibus morbi expelli credebantur, meminit Plinius lib. 28. cap. 2. Lucas etiam in Actionibus Apostolorum cap. 19. de præstigiatoribus quibusdam commemorat, qui se dæmonas posse pronunciato Christi nomine profligare profitebantur: quos ἐξορκιστὰς appellat. Mentio fit in l. 6. C. de episc. & cler.

EXPEDITIO, propriè profectio cum expeditis militibus. Sallust. Iugurth. Marius interea exercitu in hybernaculis composito, cum expeditis cohortibus & parte equitatus proficiscitur in loca sola. Et paulo post, de eodem loquens, Pauidi sine decore ad Syllam profugiunt, quem Consul in expeditionem proficiscens Propræiorem reliquerat. Imp. tamen pro castris posuit in princ. tit. De mil. test. ubi testamentorum leges non exigit ab ijs qui in expeditionibus occupati sunt. nam in §. 4. Quatenus. inquit, militant, & in castris degunt.

EXPERIRI, uel Experiritus (utrunque enim dicitur) lege agere est inde deducto uerbo, quòd qui rem aliquam iudicio petunt, ij quod iuris se habere ad eam rem petendam arbitrantur, id ad iudices tentandi & experiundi caussa exponunt. Liui. l. 50. Prætor, inquit, L. Petilio dixit, sese eos libros in ignem coniecturum esse, prius quàm id faceret, se ei permittere, uti, si quod seu ius, seu auxilium se habere ad eos libros repetendos existimaret, experiretur: id integra sua gratia facturum. Paulus l. 1. D. de in ius uoc. In ius uocare, est iuris experiundi caussa uocare. Vlpia. ex Prætoris edicto in l. 4. D. ui bon. rapt. In eum in anno, quo primùm de ea re experiūdi potestas fuerit, in duplum, &c. Sic l. 3. §. hæc pœna, D. quod quisq; iur. l. 1. de diuers. temp. act.

EXPATRITIVS, qui patritiatum deposuit. Zeno l. 3. C. de senat. uel patrit. Quoties uiro fortè patritio, uel expatritio, uel ei quem Prætorianæ, &c.

EXPILATORES, qui sunt atrociores fures: hoc est enim expilatores, inquit Vlpianus l. 1. §. 1. D de effract. l. aut facta, 16. D. de pœn.

EXPLICARE pecuniam, quod Græci πεπλοῦσθαι, Latini Curare. Callistratus l. 31. D. de re iudi. Si qui tamen per contumaciam magis, quam quia non possint explicare pecuniam, differāt solutionem. id est, in promptu non habeant.

EXPRESSIM, disertè, nominatim. Paulus l. 98 §. 5. D. de solut. Quod ita potest admitti, si hoc ipsum expressim agebatur.

EXPROMISSOR dicitur, qui pro alio nouandi animo promittit. l. ult. D. ad Macedo. l. si mulier, 22. D. ad Vellcian. l. 7. §. 4. D. de dol. mal. l. quarta, §. primo, D. de re iud. l. quarta, D. de condict. causs. dat. l. qui libertinus, 37. D. de oper. libert. Itaque differt Expromissor a Fideiussore, siue Adpromissore. nam ille solus obligatur: hic cum alio. ille reus principalis est: hic accessorius. Illum qui dat, liberatur: hunc uerò qui dat, obligatus manet. l. ut res, quinquagesimatertia, D. de contrahen. empt. l. quod si, 10. D. de pign. act. l. quòd seruus, 56. D. de pecul. l. 5. §. si pater, D. de iur. dot.

EXTRANEI hæredes, uide Hæredes extranei.

EXTRARII hæredes, iidem qui extranei.

EXTRANEVS posthumus, idem qui alienus. uide Posthumus alienus.

EXQVAESTOR, Quæstorius, qui Quæsturā est functus. Hoc ex Iustiniani Præfatione Græca cum Latina collata intelligitur: quarum in hac sic legitur, Quæ omnia confecta sunt, per uirum excelsum necnon prudentissimum magistrum, Exquæstore & exconsule Tribonianum: in altera uerò hoc modo, ἅπερ ἅπαντα συνετέθεται καὶ τετελείωται καλῶς τε καὶ τοῖς παρ' ἡμῶν κελεύσεως ἀξίως παρά τε Τριβωνιανοῦ τοῦ ἐνδοξοτάτου καὶ σοφωτάτου μαγίστρου καὶ ἀπὸ κυαιστόρων τῶν ἡμετέρων βασιλείων, καὶ ἀπὸ ὑπάτων.

EXROGARE, est ex lege uetere aliquid eximere per nouam legem. Festus.

EXTRAHERE iudicium, producere, prorogare, proferre. Paulus l. 10. D. ad exhib. Si optione intra certum tempus data, iudicium in id tempus extra ctum

ctum est, quo frustra exhibetur, &c.

EXTRA ordinem fieri dicuntur, quæ legitimo & usitato ordine non obseruato fiunt. Hinc

EXTRAORDINARIAE cognitiones dicebantur, quas Prætores Præsidesque præter usitatam officij sui consuetudinem suscipiebant. l. 1. & pass. D. de extraord. cogni. l. 2. D. ex quib. caus. maior. l. 1. §. est autem, D. de exerc. act. Hinc

EXTRAORDINARIAE persecutiones: apud Vlp. in l. pecuniæ, 178. D. de uerb. signif. ueluti fideicommissorum, & si quæ aliæ sunt quæ non habent iuris ordinarij executionem, id est, in quib. formularum conceptio non usurpatur. l. actio. D. de neg. gest. & apud Vlp Insti. cap. 25. Hinc

EXTRAORDINARIVM auxilium restitutionis in integrum appellatur. l. in caussæ, 16. D. de minorib. propterea quòd tota ex Prætoris cognitione pendebat, neque ulla certa actione postulari poterat. l. quod si, 24. in fi. D. eod. Hinc

EXTRAORDINARIA actio ea dicitur, quæ loco interdicti datur, propterea quòd interdictis agendi ritus sublatus est. tot tit. de interdict. siue extraord. act. quæ pro his compet. Hinc

EXTRAORDINARIA pœna in §. in summa, 9. de iniur. cuius arbitrium officio iudicis permittitur. l. ult. C. eod. l. qui iniuriarum, 43. l. ult. D. eod.

EXTRAORDINARIA crimina dicuntur, quæ non lege aliqua publicorum iudiciorum, sed extra ordinem magistratus imperio ac potestate exercentur. Vnde legitima crimina extraordinarijs opponuntur ab Vlpiano l. 3. D. de crim. stell. Idem in l. ult. D. de priu. delic. Si quis actionem quæ ex maleficijs oritur, uelit exequi: siquidem pecuniariter agere uelit, ad ius ordinarium remittendus erit, nec cogẽdus erit in crimen subscribere. enim uero si extra ordinem eius rei pœnam exerceri uelit, tunc subscribere eum in crimen oportebit. Idẽ in l. ult. D. de furt. Meminisse oportebit, tunc furti plerunque crimine alter agi, & eum qui agit in crimen subscribere: non quasi publicum sit iudicium, sed quia uisum est temeritatem agentium etiam extraordinaria animaduersione coercendam. Et in eandem sententiam Paul. l. 9. §. 3. D. de publi. uectig. Vlpian. l. 1. in princ. D. de incend. nauf. & rui. l. 3. §. 1. de crim. stell. & alibi per sæpe. Hinc titulus lib. Pand. XLVII. De extraord. criminib. Hinc illa extraordinaria quæstio nobilis in Milonem constituta: cuius rei quæ ratio fuerit, explicandum hoc loco uidetur. Nam quum essent leges, essent quæstiones ordinariæ de cæde, uel de ui, quibus sui Prætores, siue Quæsitores præerant, quibusque reus postulari Milo poterat: Pōpeius tamen Consul creatus legem de ui promulgauit, qua nominatim cædem in Appia uia factam comprehendit: in qua id quoq; scriptum erat, ut Quæsitor suffragio Populi crearetur: creatusq; est Cn. Domitius Ahenobarbus, apud quẽ Milonis caussa extra ordinem acta dicitur, quod non ueteribus legibus apud suum Prætorem, sed noua lege data opera perlata, apud certum Prætorem, id est de industria creatum, acta sit. quæ quidem lex pœnam grauiorem, & formam iudiciorum breuiorem damnato constituebat, quam i[illegible] ueteus & usitata: sicuti docet Asconius. quinct am quas tabellas alijs legibus Quæsitores ipsi suis iudicibus dabant, eas non Domitius Quæsitor, sed Pompeius Consul distribuit. Itaque nouum iudicium Cicero illud appellat, & obscurè Pompeij fa[illegible] ac cusans, Quantum, [illegible] luctum in hac urbe fuisse a nostris patribus accepimus, quum P. Africano domi fuor quiesc[illegible] illa noctu na[illegible] allata? quis tum non gem[illegible]? quis non ar[illegible] dolore? Num igitur ulla quæstio de Africani morte lata est? certè nulla. quid [illegible] non alio facinore clari homines, alio obscuri necãtur. id est, Qua lege pœna constituta est in eos qui cædem fecerint, ea lege quicunque siue clarum, siue o[illegible] hominem interfecerit, tenetur neque noua lex, nouum iudicium, noua pœna extra ordinem statuenda est. Sua enim cuique crimini ordinaria perpetuaque quæstio lege constituta erat, ut ait idem in Bruto: perpetuæque ob eam caussam quæstiones dicebantur, quia forma ijs per leges publicorum iudiciorum præscripta atque constituta perpetuò seruabatur [illegible] quemadmodum antea fiebat, ut quodque crimen admittebatur, Quæsitor nouus nouaque iudicij forma constituebatur. Quod siquando tamen c[illegible] ingeret, tum uerò extra ordinem dicebantur agi iudicia, quia scilicet contra usitatum iudiciorum ordinem ac rationẽ exercebantur: ut tum in Milonis caussa factum esse constat. Nam si Milo apud eum Prætorem, qui de ui iudicium eo anno exercebat, accusatus fuisset, neque nouus Quæsitor constitutus: utrum tandem ordinarium, an extraordinarium illud iudicium fuisset? Quare assentiri d[illegible]ctissimo uiro non possum, qui Milonis iudicium iccirco quod erat de ui, extra ordinem factum [illegible] tradit: & illud Tuccij de quo sc[illegible] ad Ciceronem: Cęlius l. 8. epist. 8. propterea extra ordinẽ habitum fuisse, quia de ui reus esset factus. Ordinariam enim fuisse de ui quæstionem, suumque, [illegible] tem ut [illegible], Prætorem certum habuisse, constat ex locis innumeris. Caussam tamen cur hoc Tuccij iudicium extra ordinem exerceretur, aliam a Milonis iudicio fuisse, locus epistolę perspicue demonstrat, quum id iudicium præ[illegible] alijs de ui reis omnibus, quamuis prius factis, primo quoque tempore factum esse testatur: neq; de Quæsitore nouo creato mentionem ullam faciat. Cuius rei quæ ratio fuerit, ut uerè dicam, coniectura assequi non possum. neque enim Lutatia lege, quæ quotidie, festis etiam (ut ait Cicero pro Cælio) ludo[illegible]que diebus de ui iudiciũ exerceri iubebat, sed & Plautia, & post ludorum dies acta caussa est. nisi fortè dicamus, quemadmodum in quęstione interficarios

rios parricidij crimen extra ordinem ac primo quoque tempore in iudicium uocabatur, ut constat ex libro de Inuent. 2. (parricidij enim crimen iudicij de sicarijs partem fuisse, Rosciana oratio declarat) eodem modo in quæstione de ui Plautia lege constituta, crimina quædam fuisse, de quibus propter atrocitatem ordine reorum neglecto statim iudicandum esset. In quibus, si suspicioni locus est, uis ingenuis allata non postrema fuit. Quare quum Sempronium hominem & cognomento & calore Rufum, εἰρωνικῶς Cælius mel ac delicias Ciceronis appellet (quo uerbo, ut satis constat, obscœnitas plerunque continetur) si Vestorio Tuccium uni attentè diceremus, ob eamque caussam lege Plautia extraordinem a Sempronio esse accusatum, totum illum locum hoc modo interpretari non incommodè possemus: ut Cælius Tuccij patronus, uerbum de crimine Tuccij, quod inficiari fortasse non poterat, ausum facere, ad ipsius Sempronij notam infamiam in iudicio commemoraret, exponeretque eum ipsum aliquando id pro beneficio dedisse, quod in maximi flagitij loco Tuccio poneret quodque Vestorius in maximis iniurijs numeraret. Et quoniam rumor quoque aliquis, falsus fortasse, in ore tamen hominum uersatus esset (qua de caussa ueterem fabulam appellat) Rufum hunc Ciceroni aliquando in delicijs fuisse, iocans Cælius subiungit, se quoque Ciceronis & illius fabulæ ueteris apud iudices mentionem fecisse: ut isto modo eblus Sempronius, calumniã magno plausu tuleri, qui non animo flagitij uindicandi, sed ut præsentis anni Prætorem effugeret, aulus esset accusat[illegible] suum eius criminis reum facere, cuius ipse tam pridem omnium hominum sermone damnatus esset.

EXTRICARE, proprie ex tricis eximere. Hinc Extricatæ margaritæ, perpurgatæ, mundatæ, expolitæ. Vlpia. l. 27. §. 19. D. ad leg. Aquil. Si quum maritus uxori margaritas extricatas dedisset, eaq; in uito marito pertraffet, &c. Contrarium est Intricare, unde Intricare peculium: de quo suo dicetur loco.

EXVLES appelantur omnes, quibus aqua & igni interdictum est, ait auctor ad Heren. libro secundo, uide supra Exul.

DE LITERA F

FABIANA actio, uide Actio Fabiana.

FABRILES operæ libertorum dicuntur, quæ operosæ sunt, & ab Artificialium uerbo continentur. l. fabriles, 6. D. de oper. lib. uide Operæ libertorum.

FACERE uerbum omne omnino faciendi caussam complectitur: dandi, soluendi, numerandi, iudicandi, ambulandi. l. uerbum, 218. D. de uerb. signif. item reddendi l. 175. eod. tit. Hine Facere posse uel non posse, passim in iure ciuili, pro Soluendo esse uel non esse. §. penult. de actionib. l. 3. De constitut. pec. l. 24 §. 1. & pass. D. de re iudic. l. 21. §. 1. D. rer. amot.

FACERE oportere, & hanc significationem habet, ut abstineat quis ab eo facto, quod contra conuentionem fieret, & curaret ne fiat. l. facere, 189. de uerbor. signif.

FACERE iudicatum, iudicis sententiæ parere. Verbum est XII. tab. Ni iudicatum faxit, secum ducito. Celsus l. 42. D. si cert. petat. At si iudicatum fecerit Titius, nihil ultra Seius tenebitur. Cicero pro Flacco, Itaque Recuperatores contra istum rem minimè dubiam prima actione iudicauerunt. quum iudicatum non faceret, addictus Hermippo, & ab hoc ductus est. Scæuola l. 45. D. de fideiuss. An cum hærede uenditoris, ante diem quo iudicatum facere compelleretur, agere posset.

FACERE nomen, est in tabulas referre aliquid alicui deberi. Vlpianus l. 2. D. de proxen. Si proxeneta interuenerit faciendi nominis, quasi mãdator nõ tenetur. quia hic monstrat magis nomen quàm mandat, tametsi laudet nomen. Seneca in principio libri primi, Non eligimus dignos quibus tribuamus: sed nomina facturi, diligenter in patrimonium & uasa debitoris inquirimus. Idem libro secundo, Quidam nolunt nomina secum fieri, nec interponi pararios, nec signatores aduocari, nec chirographum dari. Item libro tertio, Vtinam nulla stipulatio emptorem uenditori obligaret: nec pacta conuentaque impresis signis custodirentur, fides potius illa seruaret, & æquum colens animus. Adhibentur ab utraque parte testes. Ille per tabulas plurium nomina interpositis pararijs facit. Ille non est interrogatione contentus, nisi rem manu sua tenuit. O turpem humani generis fraudis ac nequitiæ publicæ confessionem: annulis nostris plus quàm animis creditur. in quid isti uiri ornati adhibiti sunt? in quid imprimunt signa? uide Nomen, & Nomina facere.

FACERE totum, pro uim omnem habere. Vlpianus l. 35. §. 3. D. de hæred. instit. Rerum autem Italicarum uel prouincialium significatione quæ res accipiendæ sint, uidendum est. & facit quidem totum uoluntas defuncti. nam quid senserit spectandum est.

FACTI alia esse dicuntur, alia iuris.

FACTI esse dicuntur, quæ non in iure aliquo ciuili, id est aliquo ex iuris Quiritium inuentis atque institutis, sed in facto duntaxat posita sunt. Iuris ciuilis instituta dico, ueluti, Capitis diminutionem, postliminium, tutorum curatorumve auctoritatem, & quæ sunt in eodẽ genere, exempli caussa, Possessio dicitur esse facti, non iuris: ac propterea possessio interrupta negatur postliminio restitui posse: quippe cùm posessio in facto consistat. l. denique, decimanona, D. ex quibus caus. maior.

maior. Hac ẽt de caussa Hæreditas negatur possessionẽ habere, in l. 1. §. Scæuola, D. si quis test. lib. quia. s. Hæreditas ius est, neq; facere quicquam intelligitur. Itẽ possessio dicitur posse à pupillo intelligẽte ẽt sine tutoris auctoritate acquiri, atque adeò amitti. l. 1. §. 1. & l. possessionẽ. 29. D. de acq. poss. Similiter Habitatio dicitur esse facti, i l. pen. D. de cap. min. atq; ob eã caussam Habitationis legatũ per capitis diminutionẽ nõ perimi. ac nimirum hoc illud est, quod ait Paulus in d. l. 1. §. 2. de acq. poss. res facti infirmari iure ciuili non posse. quemadmodum. n. ex eo iure non cõstant, sic nec ab eo euerti, neque restitui possunt. Similiter solutio, uenditio, traditio, facti magis esse dicuntur, quàm iuris, l. 7. D. de curat. furt.

FACTI aut iuris error, uide Error.

FACTI aut iuris quæstio, uide Quæstio.

FACTIO, ius faciẽdi. Cic. in Top. Si statuissemus ex ædicto Prætoris scd'm eas tabulas possessionẽ dari, quas is instituisset, cui testamẽti factio nulla esset, id est testãdi facultas. Testamẽti aũt factio nõ modò testamẽti faciẽdi, sed ẽt capiẽdi ex testamẽto facultatem significa. l. filiusfa. 16. D. de testam.

FACTORES, pro criminum auctores. Macer. l. 7. D. de cust. & exhib. Solent præsides prouinciarũ in quibus delictum est, scribere ad collegas suos, ubi factores agere dicuntur.

FACTVM & gestum, uide Gesta & Facta.

FAENS, uide Fenus.

FALCATVS, uide Calciatus, & Hama.

FALCIDIA lex quæ fuerit, cognosce ex Indice legũ Romanarũ. usurpatur aũt Falcidiæ uerbũ persæpe pro quadrãte, quem ea lex hæredi attribuebat. ut sub tit. ad leg. Fal. itẽ pro quarta S. C. Trebell. l. 1. §. Neratius. l. 51. 55. 58. & pass. D. ad Trebell. itẽ ꝓ portione liberis debita, quia & ea 4. est. l. Papi. §. unde. D. de inoff. test. l. quæ nuper. 31. C. eod.

FAMILIAE appellatio quã uarie accipiatur, docet copiosè Vlpianus in l. 195. D. de uerb. signif.

FAMILIARES olim dicebantur, qui serui erant. Macrob. lib. Sat. 1. c. 11. Nã & nostri maiores omnẽ dominis inuidiam, omnem seruis contumeliam detrahentes, dominũ, Patremfamiliàs: seruos, Familiares uocauerunt. Seneca lib. Epist. vi. ep. 47. Ne illud quidẽ uidetis, quàm omnẽ inuidiã maiores nostri dominis, omnẽ contumeliã seruis detraxerint? Dominũ, Patrẽfamiliæ appellauerũt: seruos (quod ẽt in mimis adhuc durat) Familiares. Instituerũt diẽ festũ, nõ quo solum cũ dominis seruiuescerentur, sed quo utiq; honores illis in domo gerere, ac ius dicere permiserunt: & domum Rempub. pusillam esse iudicauerunt.

FAMILIAE appellatione, iquit Vlpianus, liberi quoque continẽtur. Vnicus seruus familiæ appellatione, non cõrinetur, ut duo quidẽ familiam faciunt l. 40. §. 2. D. de uerb. signif. Cicero eodẽ modo in Ora. pro Cæcin. Quid. n. facilius est, quàm probari ijs, qui Latinè sciãt, in uno seruulo Familiæ nomẽ nõ ualere? & paulo post, Neq; dubiũ est, quin si ad rem iudicandam uerbo ducimur, non re familiam intelligamus quæ constat ex seruis pluribus: quin unus homo familia non sit.

FAMILIAE erciscundæ iudicium est, quod inter cohæredes ideo redditur, ut & hæreditas diuidatur, & ꝗ eo nomine alterũ alteri dare facere oportebit, præstetur. qua igitur ex parte diuisio postulatur, ea ex parte in rem actio est: alia uerò ex parte personalis actio est aduersus eũ qui nobis ad dandum faciendũ perinde obligatus est, ac si conuentum pactumq; inter nos fuisset, ut nobis obligatus esset. l. 1. & pass. D. famil. ercisc.

FAMOSA in iure dicuntur, quæ famam & existimationem lædunt, infamiamq; afferunt. Hinc

FAMOSA iudicia, quorum damnatio infamiam affert l. 7. D. de iniur. l. ult. D. si lib. ingen. l. 1. §. denique D. de dol. mal.

FAMOSI libelli, qui dolo malo ad infamiam alicui conciliandã parati sunt. l. aut facta, 16. D. de pœ. & l. un. C. de famos. lib.

FAMOSVM carmen quod ad alterius ignominiam factum est. l. is cui, decimaoctaua, D. de testam. l. ob carmen, 21. D. de testib.

FAMOSI autem homines dicuntur, ijdem qui infames. l. 2. §. ult. D. de his qui infam. not. l. mulierẽ, 13. D. de accusa. l. 2. §. si mater, D. ad Tertyll.

FANATICI, propriè sacerdotes, qui furore correpti insanis oracula fundebãt. ut apud Vergi. li. Aenei. 6. & Lucan. lib. 5. Iuuen. Sat. 2.

Et crine senex fanaticus albo,
Sacrorum antistes.

Ii porrò furore illo affecti caput iactare, & comas excutientes rotare solebant: ut ait Fabius li. 11. c. 3. ex quo qui atræ bilis abundantia caput iactant. Fanatici quoque appellantur ab Vlpiano, in l. 1. §. 5. D. de ædil. edict. Si seruus, inquit, iter fanaticos non semper caput iactaret, & aliqua profatus esset, an nihilominus sanus uideretur. Quod paulo post appellat. Circa fana bacchari. Lãprid. in Heliogab. Iactauit autem caput inter præcisos fanaticos, & genitalia sibi deuinxit.

FATALE damnũ, Vlpianus in l. 3. §. 1. D. naut. caup. appellat, quod hominis prudentia præcaueri ac prouideri non poterat: quale est naufragij, latrocinij, aut piratarum. Idem l. 2. §. 2. D. pro socio. Dãna quæ imprudentibus accidunt, hoc est damna fatalia, socij non cogentur præstare, Sic l. 3. D. de instr. uel inst. l. 2. C. de condict. furt. l. 5. §. quod uerò, D. commod.

FATALES dies Impp. appellant, qui peragendis appellationib. præstituti sunt. l. 2. C. de temp. appel. l. 32. C. de appell. l. ult. C. ubi senat.

FAVIANA actio, uide Actio Fauiana. Eadem quibusdam locis Fabiana dicitur.

FECIALES a Numa primùm instituti sunt, è nobilissimis familijs delecti, qui eo munere per omne uitæ tempus fungerentur. Dionysius libro 11. eorum procurationem septem in partes describit. 1. Vt uiderent ne populus R. ulli fœderatæ ciuitati

tati bellum inferret. II. Vt ab exteris nationibus res iniuria ademptas, repeterent. III. Vt postulata facere recusantibus bellum indicerent. IV. De iniuria contra fœdus illata cognoscerent, & qui noxam nocuisset, dederent. V. De legatorum iniurijs cognoscerent, & ut fœderum conditiones seruarentur, uiderent. VI. Pacem facerent: eam quæ minus rectè facta esset, rescinderent. VII. De eo quod Imperator contra iusiurandum fecisset, cognoscerent. Varro De uita populi Ro. Itaq; bella & tardè & nulla licentia suscipiebant: quòd bellum, nullum nisi piũ, putabant geri oportere: & prius quàm indicerent bellum ijs, a quibus iniurias facta sciebant, Feciales legatos repetitum mittebant quatuor, quos Oratores uocabant. Si cuius legati uiolati essent, quid fecissent, quamuis nobiles essent, ut dederentur ciuitati statuerunt: Fectialesq; xx. qui de his rebus cognoscerent, iudicaret & statuerent, constituerunt.

FELINVS Iurisconsultus, Ferrariæ natus, ius ciuile tum in patria tum etiam Pisis cõplures annos magna auditorum celebritate docuit: monimentisque ingenij sui compluribus relictis, circiter annum D. uita excessit.

FENVS ab eo dictum est, quod pecuniam pariat increscenti tempore, quasi fetus, aut fetura. nam & Græcè τόκος dicitur, ἀπὸ τοῦ τίκτειν, quod est parere. Varro libro tertio de Latino sermone, Fenus autem dictum a fetu, & quasi fetura quadãm pecuniæ: nam & Catonem & ceteros antiquiores sine O litera Fenus pronunciasse contendit, ut Fetus & Fecunditas. Hæc Nonius.

FENVS & feneratores, & lex de credita pecunia fenebris, a fetu dicta, quod crediti numi alios pariant, ut apud Græcos eadem res τόκος dicitur. Festus

FENVS appellatur naturalis terræ fetus, ob quam caussam & numorum fetus fenus est uocatum, & de eare leges fenebres. Festus.

FENERARE pecuniam dicimur, quum eam ita collocamus, ut quasi a re fecunda, ita ab ea aliquam insuper pecuniam, quasi fetum eius exigamus.

FENERATIO est occupatio pecuniæ, ad quæstum aliquem ex numis creditis, sine ullo creditoris uel impendio, uel labore, uel periculo exigendum, instituta: quæ ob eam caussam a Platone, Aristotele, ceterisque magnis uiris damnata est, quia fructus quæritur ex re quæ natura sua sterilis est. neque enim numi sua sponte & sine hominis industria fructum ferunt. Præterea Iuris ciuilis axioma est, non alteri quamque rem quæstui esse debere, quàm cuius periculo est. l. si is qui, 13. §. 1. D. cõmod. Credita autem pecunia nõ feneratoris, sed solius debitoris periculo est. Inter usuram autem propriè & speciatim sumptã, & fœnerationem hoc interest, quod illa non ad quæstum faciendum, sed ad id quod interest compensandum instituta est: quoniam ut Paulus scribit, usuræ non propter lucrum petentium, sed propter moram non soluentium infliguntur. l. cum quidam, §. si pupillo, D. de usur. At fœneratio ad lucrum ex nudis numorum corporibus sine ullo labore & periculo faciẽdũ excogitata ẽ.

FENERATOR, sicut M. Varro in lib. 3. De sermo. Latino scripsit, a fenore est nominatus. Fenus autem dictum a fetu, & quasi a fetura quadam pecuniæ parientis atq; increscentis. Gel. li. 16. c. 12.

FENVS nauticum est, quod pro pecunia traiectitia, id est, quæ trans mare creditoris periculo deportatur, soluitur. ut patet ex tit. de naut. fen. li. Pand. 2. Vnde etiam maritima usura nominatur in l. 6. eo. tit. uide Nautica pecunia.

FERAE dicuntur in iure nostro, non præcisè, quæ natura feroces sunt: quales sunt ursi, leones, pantheræ: quæ propriè Bestiæ appellantur, l. 1. §. bestias, D. de postul. & l. 2. D. ad leg. Aquil. sed generaliter omnes quibus immensa atque infinita liberè uagandi uis a natura insita est: quales sunt lepores, damæ, cerui: quorum feram esse naturam nemo negat; inquit Caius in l. 5. D. de acq. rer. dom. l. 3. §. item feras, de acq. possess. Itaq; apes, pauones, columbæq; agrestes Feræ appellantur, d. l. 5. de acq. rer. dom. Generaliter autem Feris mansuetæ opponuntur, quibus scilicet illa liberè & infinitè uagandi uis insita non est: quales sunt quæ gregatim pascuntur: ut oues, capræ, boues, equi, muli, asini. d. l. secunda, ad leg. Aquil. item gallinæ, anseres ve chortales, l. 5. de acq. rer. domin.

FERIAE aliæ sunt repentinæ, aliæ solennes, l. tertia, C. de dilationibus. Repentinæ sunt. quas re feliciter gesta Principes indicũt l. 1. C. de ferijs. Solẽnes uerò, quæ sunt anniuersariæ ac legitimæ. Itaq; feriæ solennes ferijs extra ordinẽ indictis opponũtur. in l. 26. §. 5. D. ex qui. cau. maior. ueluti ob res prosperè gestas, & in honorem principis. l. 1. C. de ferijs.

FERIARVM publicarũ genera sunt quatuor. aut. n. statiuæ sunt, aut cõceptiuæ, aut imperatiuæ, aut nũdinæ. Et sunt statiuæ uniuersi populi cões, certis & cõstitutis diebus, ac mẽsibus: & in fastis, statis obseruationib. adnotatæ. Cõceptiuæ sunt, quę quotãnis a magistratibus uel sacerdotibus cõcipiunt, in dies uel certos, uel ẽt incertos: ut sũt Latinæ, Paganalia, Semẽtiuæ, Cõpitalia. Imperatiuæ sunt, quas Cõsules uel Prętores pro arbitrio potestatis indicũt. Nũdinæ sunt paganorũ, id est rusticorũ, quibus conueniũt negocijs proprijs, uel mercibus prouisuri. Sunt præterea propriæ feriæ Familiarum, ut Claudiæ, uel Aemiliæ: seu Iuliæ, siue Corneliæ: & si quas ferias proprias quæque familia ex usu domesticæ celebritatis obseruat. Ex Macrob. libr. primo, cap. 16.

FERIATICI dies, pro Feriati, uel festi. Vlpia. l. 2. D. de ferijs, Diuus Marcus effecit, de alijs speciebus Prætorẽ adiri ẽt diebus feriaticis. Appellanẽ aũt sub eo tit. Feriæ, dies oẽs quibus magistratus pp uacationẽ publicã ius nõ dicit, ueluti pp messem, aut uindemias, aut depositũ magistratum: ut cũ in l. 5. Vlp. scribit, Pridie Calendas Ianuarias magistratus

magistratus neque ius dicere, nec sui potestatem facere consueuerunt.

FERRE iudicem alicui, pro iudicio aliquem lacessere, & iudicem offerre. Cicero pro Q. Rosoio, Quem ego si ferrem iudicem, refugere non deberet: cum testem producam, reprehendere audebit. Liuius libro tertio, Proinde ut ille iterum ac sæpius prouocet, sic se iterum ac sæpius iudicē illi ferre, ni uindicias in seruitutē dederit.

FERRI, inquit Caius, propriè dicimus, quæ quis suo corpore baiulat: portari ea quæ quis iumento secum ducit: agi ea quæ animalia sunt. l. 235. D. de uerb. signif.

FERRO damnati, uel Ad ferrum damnati dicuntur apud Vlp. cap. Inst. 1. & l. 8. D. de testam. non qui ad bestias damnantur: nam in l. 8. perspicuè hæc separantur: sed qui ut cum gladiatorib. pugnent, damnantur. Itaque Suetonius de munere gladiatorum loquens in Nerone: Exhibuit, inquit, ad ferrum etiam quadringentos Senatores.

FERRVMINATIO, est conglutinatio ex ea materia, cuius eæ res sunt, quæ conglutinantur. Paul. l. 23. §. 4. D. de rei uind. Si statuæ suæ ferrumina tione iunctum brachium sit, unitate maioris partis consumi. Item, Non idem in eo quod adplūbatum sit: quia ferruminatio per eandem materiam facit confusionem: plumbatura non idem efficit. Pomp. l. 27. D. de acq. rer. dom. Quicquid in facto argento alieni argenti addideris, nō esse tuum totum argentū fatendū est. at contra si tuū scyphū alieno plumbo plumbaueris, alienove argento ferruminaueris: non dubitatur scyphum tuum esse.

FEVDVM genus est clientelæ, quo uel dignitas, uel uectigal, uel prædium aliquod ea lege alicui datur, ut & ipse, & ipsius posteri atq; hæredes, beneficij auctorem perpetuò agnoscant, & quasi pro patrono colāt: eiusq; caput, existimationē, & fortunas tueantur. Illius. n. caussa & origo hæc fuit, ut uictores cùm gratiam suis ducibus, præfectis, ac militibus pro opera in bellis ac prælijs egregiè nauata referrent, honoribus & fortunis Italorum in illos transferendis: tum etiā certos sibi deuinctos, & tanquam deuotos clientes haberent, quorum opera, bello partam regionem, in posterum, si opus esset, tueri possent: quos sua lingua modò Valuasores, modò Vassalos appellarūt. Vnde tres Feudorū gradus facti sunt, summus, medius, infimus. Summus ordo est principum ac procerum, qui lingua illorum Capitanei regni, Duces, Marchiones, & Comites appellati sunt: & a Rege tū illis honoribus afficiebātur, tum etiā Italiæ oppidis ac uicis, locupletum etiam uictorum arcibus ac uillis donabantur. Quæ Feuda quia partē aliquam Regiæ dignitatis obtinebant (qui. n. Duces & Marchiones nunc appellantur. Reguli olim fuerunt) iccirco Regalia dicta sunt. Itaque potestas eis data est cudendæ pecuniæ, creandorum magistratuum, salinarum & fodinarum exercendarum, caducorum, confiscationum, earumq; functionum quæ Angariæ & Parangariæ appellantur: quæ iura uulgò iura Regaliæ (corruptæ, ut opinor, pro Regalia) nominātur. Medius ordo eorum fuit feudorum, quæ principis illius ordinis proceres, Regis concessu, ea lege alijs inferioris dignitatis hominibus dabant, ut Vassali ipsos secundum regem eius beneficij auctores ac patronos agnoscerent, & pro capite ac fortunis ipsorū, si usus ferret, pugnarent. Quo in numero ij qui uulgò illorū lingua Barones, ac Maiores Valuasores, siue Vassali appellantur, fuerunt: qui patronos quidem illos agnoscebant, sed tamen, ut iam dixi, secundum Regem. Infimus ordo eorū fuit, quæ a secundi ordinis Vassalis in priuatos conferebantur: siue illi nobiles essent, quam nobilitatē armis pepererant: siue ignobiles: nam utriq; eadē qua superiores iurisiurandi formula obligabantur, quæ ab Oborto nescio quo, in eo libro, qui uulgò usus Feudorū inscribitur, barbarè & fœdè perscripta, solam hanc habet, quam antea dixi, sententiā: ut cliens patroni sui caput, existimationē, ac fortunas, quoquo modo poterit, cōtra quēcūq; aduersariū, solius Regis maiestate excepta, tueatur. Hæc ex 11. nostrarum Obseruationum lib.

FIDE alterius pecuniam mutuam sumere est, dato fideiussore sumere. Cicer. pro Flacco, Hic hercule cornici oculum, ut dicitur: nam hunc Hermippum, hominem eruditū, percussit: eius enim fide sumpsit a Fusijs. Securus Hermippus Tennum proficiscitur, cùm iste sese pecuniam, quam huius fide sumpserat, a discipulis suis diceret Fusijs persoluturum. Item in ead. Pecuniam sumpsit mutuam a Sex. Scholа, qui tamē reddidit P. Veratij lectissimi hominis fide. Vulgò tamen mendosè scriptum est FIDEI.

FIDE aliena, uel sua, iubere ut e promittere: uide, Fideiussor.

FIDEICOMMISSA ideo appellata sunt, quia nullo uinculo iuris, sed tantum pudore eorum qui rogabantur, continebantur. ait Imp. ti. De fid. libert. in princ.

FIDEICOMMISSVM, est quod non ciuilib. uerbis, sed precatiuè relinquitur: nec ex rigore iuris ciuilis proficiscitur, sed ex uoluntate datur relinquentis. Vlp. tit. 25.

FIDEICOMMISSORVM alia singularia sunt; alia uniuersalia. Singularia sunt, quæ singularum rerum fiunt: ueluti, Rogo te hæres ut Sempronio fundum illum reddas, restituas. Vniuersalia uerò, totius hæreditatis: ueluti, Peto a te ut hæreditatē illi meam restituas.

FIDEICOMMISSARIVS dicitur, is cui hæres rogatus est hæreditatem restituere. &

FIDEICOMMISSARIA hæreditas, quam hæres rogatus est alteri restituere.

FIDEIVSSOR dicitur, qui fide ac periculo suo

suadet, ut id de quo agitur, fiat: quoniam eius euentum præstat. ut l. Lucius, 24. D. de fideiuss. Peto des ei numos fide ac periculo meo. Itaque cum has passim formulas legimus, Stichum aut decem fide tua iubes? Quantam pecuniam credi dero, fide tua esse iubes? Mille modios tritici fide tua esse iubes? Si reus quadraginta non soluerit, fide tua esse iubes? cum inquam has formulas legimus, subauditur perpetuo, isti credita. nam Iubere, pro uelle, suadere, cupere, hic usurpatur: ut ueteres in his locutionibus annotarunt, Iubeo te saluere, Iubeo te bono animo esse. Aliud autem est Fide sua iubere, aliud Fide sua promittere. F. de sua reus principalis promittit, cum ipse sua sponte spondet: ut medicus apud Plautum in Menaehmis, Sanum futurum mea ego id promitto fide. Fide aliena promittit, cum fideiussorem, aut uadem, aut prædem præbet. At fide sua iubet, qui auctor ac suasor est, ut alteri quid eredatur. Vnde Fideiussorem Donatus definit, auctorem credendi. Ergo Fideiussor & fide sua iubet, & fide sua, non aût aliena promittit: at reus & sua & aliena promittit. Fideiussorem autem ueteres Sponsorem appellabant: uti nominatur etiam in l. fideiussores, 68. D. eod. Varro, Spondet qui dicit sua sponte Spondeo. spôdet etiam spôsor qui idem ut faciat obligatur. Itaq; a Cicerone perpetuò appellatur. Scæuola l. creditor: 60. §. 1. Mandati, Quamuis idoneè repromissuram tibi Titiã matrem puellæ dotem sciam, tamẽ, & ipse quo magis conciliem animũ tuum domui meæ, fidem meam interponere nõ dubito. Quare scias quodcunq; ab ea ex hac caussa stipulatus fueris, id me mea fide esse iussisse saluum te habiturum.

FIDES est, (ut ait Cic. lib. de Offic. 1.) dictorum conuentorumq; constantia & ueritas: inde dicta, quòd fiat, quod dictum est. Et in lib. de Repub. ut Nonius auctor est: Fides nomen ipsum mihi uidetur habere, cum fit, quod dicitur. Hinc Vlp. in l. ex empto, 11. D. de act. emp. Nihil magis, inquit, bonæ fidei congruit, quàm id præstari, quod inter contrahentes actum est. Ergo

FIDES bona est, cũ id quod dictũ ac promissum est, bene ac rectè fit. l. cũ uenderem, 21. D. locat. unde illud Augusti apud Sueto. qui populo promissum congiarium reposcenti, Bonæ fidei se esse respondit. Sic Plaut. in Mostell. TR. De uicino hoc proximo tuus emit ædes filius. TR. Bona fide? TR. Siquidem es argentum redditurus, tum bona: Si redditurus non es, non emit bona.

FIDEM suam liberare fideiussor dicitur, cum credi toribus satisfacit; uel cautione scilicet, uel fideiussoribus datis. Cicero pro Flacco, Hermippus tamen Fusijs absentibus satisfacit, & fidem suam liberat.

FIDVCIA, est contractus quo fidem alterius secuti, rem ei aliquam simulandi tantum caussa mancipamus: inde ducta appellatione, quòd nulla alia re, quàm fide ac probitate emptoris freti eã uenditionem interponimus. unde Fiduciarius emptor ille rectè appellabitur: quemadmodum hæres fiduciarius dicitur, cuius fidei suam hæreditatem testator ad tempus tantùm credit. Hoc cùm ita sit, illud iam scire oportet, olim formulam emancipationis hãc fuisse, ut pater filiũ suum alicui dicis caussa uẽderet, ab eoq; numos aliquot acciperet: ac tum emptor hominem illũ sibi uenditum manumitteret. quòd cum iterum ac tertio factum esset, enenicbat ut ex lege Romuli filius è potestate patris exiret. is autem qui eum manumiserat, patronus eius efficeretur, ac proinde patronatus iure, ipsius intestatò mortui, quasi liberti hæres esset. Cautio igitur a Iurisconsultis inuenta est hæc, ut post duas uenditiones, totidéq; manumissiones, pater ita iã tertiò filiũ uẽderet, ut sibi uicissim ab emptore reuẽderetur: ac tũ eũ ipse manumitteret, ut eius intestatò morientis hæres esset. quo demũ casu contracta fiducia dicebatur, quia uicissim a patre accepta fuerat, quasi ultrò citroq; facta. Cõtrahendi .n. uerbum reciprocationem in se quandam habere testis est Labeo, l. 19. D. de uerb. sig. Differunt igitur Fiduciã contrahere, & Fiduciam interponere. nam fiducia interponitur, cum semel tantum atq; ab uno accipitur. ueluti (inquit Boetius) si quis tempus dubiũ timens, amico potẽtiori fundũ mancipet, ut ei cum tẽpus suspectũ præterierit, reddat. uel cũ pater ille filiũ suum emptori adumbrato uendit, cõfisus ab eo cõtinuò filium suum manumissum iri: uel cum testator suam hæreditatem alicui ad tempus credit, cõfisus illam ab eo alteri nominato restitutum iri. At contrahi fiducia dicitur, cum uicissim ac mutuò interponitur. ueluti cũ post tertiam uenditionem adumbratus emptor ita patri suum filium reuendit, ut eum pater continuò manumittat, ut l. 2. §. obijcitur, D. ad Tertull. nam si contrahere fiduciam nihil aliud esset, quàm interponere: semper contrahenda fiducia emãcipatio celebrata fuisset. nunc Iustinia. apertè testatur in Institutionibus, emancipationes nõ cõtracta fiducia fieri posse: & si factæ olim fuissent, patrẽ filio suo intestato successurum non fuisse. §. ult. De legit. agn. success. Nonnulli autem Fiduciam interpretantur legem reuendendi uenditioni adhibitam. a quibus iccirco dissentio, primùm quia Fiducia non pactum, sed uerus principalisq; contractus est: deinde quia ista ratione nunquã emancipatio non contracta fiducia facta fuisset.

FIDVCIARIA hæreditas, id est fidei eius cui relicta est commissa, ut eam alteri restituat. Vlpian. l. 9. De reb. cred. Sed etsi ex senatusconsulto agetur, competit hæc actio, ueluti si is cui fiduciaria hæreditas restituta est, agere uolet.

FIDVCIARIVS dicitur is, in quẽ simulatè aliquid ad tempus ea lege alienat, ut uel nobis ipsis, uel ei quẽ nominauimus restituat. Hic fiduciarius heres apud

apud Iauol.l.Seius,46.& l.67.D.ad S.C.Trebel. is qui hæres simulatè & ad tempus scriptus est,dũ eam hæreditatem alteri uero ac perpetuo hæredi restituat. Hinc Fiduciaria hæreditas eodem loco, quæ fidei illius credita & commissa est. Hinc Fiduciariam operam legatus Imperatori suo præstare dicitur à C. Cæsare, cui imperium ad tempus commissum est,ut eo exacto Imperatori suo illud restituat. Hinc Fiduciarius pater dicitur is à Caio in Instit. cui pater uerus filium suum simulatò mancipat. Quæ cum ita se habeant, dubiũ nemini est,quin Fiduciaria tutela dici deberet ea, quæ alicui ad tempus commissa esset,atq; concredita: & Fiduciarius tutor is, cuius fidem in ea tutela ipsi ad tempus credenda secuti essemus. Verum cõsuetudine sermonis à recta uia nominis paulisper deflexum est:ut in commen. Instit. exposuimus.

FIDUCIARIUS seruus, pro Oppigneratus. Paulus lib.Sent.2.c.12. Quicquid creditor per fiduciariũ seruum quæsiuit,sortem debiti minuit.

FIGLINA, officina figuli. Iauolenus l.25.§.1.De instru.& inst. Quidam quũ in fundo figlinas haberet, figulorum opera maiore parte anni ad opus rusticum utebatur.

FIGLINUM opus,arte figuli perfectum. Paulus l.19. §.1.D.de seruit.urb.præd. Iuxta communem parietem cameram ex figlino opere factam iure haberi licet.

FILIABUS in testamentis ob discrimen sexus, ait Plinius dici consueuisse: cùm his tantùm nominibus adijci soleat, quæ numero plurali ES literis terminantur: ut cupiditates, dignitates, uel quæ US, ut anus, manus, senatus, fluctus. Hæc Charisius lib.1.

FILII appellatione omnes liberos intelligimus. ait Paul.in l.84.D.de uer.sig.

FILII FA.& filiæ dicuntur, quæ sunt in aliena potestate. nam qui ex me & uxore mea nascitur, in mea potestate est.l.4.D.de his qui sunt. uel sic:

FILIIFAMILIAS dicuntur, qui ex iusto matrimonio procreati sunt (nam alij S.P.id est,sine patre, & spurij nominantur) uel pro eo ac si nati sic essent, habentur, & in eum locum adoptantur.

FILIUM, eum definimus, qui ex uiro & uxore eius nascitur: ait Vlp.l.6.De his qui sunt sui uel al.

FILIUM senatoris accipere debemus, non tantùm eum qui naturalis est, uerùm adoptiuum quoq;. neque intererit à quo uel qualiter adoptatus fuerit: nec interest an in senatoria dignitate constitutus eum susceperit, an ante dignitatem senatoriam. Senatoris filius est & is, quem in adoptionem accepit: quamdiu tamen in familia eius manet.l.5.& 6.D.de senator.

FINALIS quæstio,quæstio de finibus, finium regundorum iudicium. Papin. l.11.D.fin. reg. In finalibus quæstionibus,uetera monumenta,census auctoritas sequenda est.

FINI, ablatiuus apud nostros usitatus, pro usq; ad finem, aut usq; ad modum & quantitatẽ. Papin.l.1.D.De pign. Pacto placuit,ut ad diẽ usuris nõ solutis,fructus hypothecarũ usuris cõpẽsaret fini legitimæ usuræ. Sic ĩ l.15.D.ad leg.Fal.l.19.D. de cõpens.l.5.De collat.dot.l.4.§.ult. De naut. fen.

FINIUM regundorum actio: uide, Actio fin.reg.

FINES regi dicũtur,(inquit Boetius in Topic.)quoties unusquisq; ager proprijs finibus terminatur.

FISCI, fiscinæ, fiscellæ, spartea sunt utensilia ad maioris summæ pecunias capiendas. unde quia maior summa est pecuniæ publicæ quàm priuatæ, ut pro censu priuato loculos & arcã & sacellos dicimus, sic pro publico thesauro ærarij, dicitur Fiscus. Hæc Asconius: quæ Ciceronis locus confirmat, quẽ subijciam ex Verrina 5. Quatuor H-S. quos mihi senatus decreuit, & ex ærario dedit, ego habebo, & in cistam transferam ex fisco.

FISCI, fiscellæ iunceæ, in quibus inclusæ oleæ torcularis prælo subijciũtur. Vlpia.l.19.§.1.D.locati, Fiscos autẽ, quib. ad premendã oleãm utimur, colonum sibi parare debere Neratius scribit. Itẽ Columella lib.12.cap.48.& 49.

FISCUS, principis: Aerarium, populi. Spartianus in Adriano, Dãnatorũ bona in fiscũ priuatũ redigi uetuit, omni sũma in ærario publico recepta. Plinius in Panegyrico, At fortasse nõ eadẽ seueritate fiscũ, qua ærariũ cohibes? imò tãto maiore, quanto plus tibi licere de tuo quam de publico credis. Vide Aerarium.

FISTULAE, tubuli per quos aqua ducitur. Vlp.l.15. D.de act.emp. Lines & labra, saliẽtes, fistulæ quoque quæ saliẽtibus iũgũtur. Idẽ l.12.§.14.D. de inst.uel inst. Fistulæ autẽ & canales, & crateres, & si qua sunt alia ad aquas saliẽtes necessaria, &c. Sic in l.13.D. si seruit. uind.l. 47.& 49. & 78.D. de cont.empt.l.17. De seruit.urb.

FLAUISSAE ab antiquis Latinis dicebantur, quos thesauros Græco nomine appellamus: quòd in eos non rudes æs argentumq;, sed flata signataq; pecunia conderetur. Gellius lib.2.cap.10.

FLUMEN, inquit Varro, ꝗ fluat. à quo lege urbanorũ prædiorũ scribitur, Stillicidia fluminaq; ut ita fluãt, cadãtq;. inter hæc hoc interest, ꝗ stillicidiũ eo quòd stillatim cadat: flumen quòd fluat continuẽ. Hæc ille libro De lingua IIII. Itaq; intelligẽda est ea seruitus, quæ Fluminis immittẽdi appellat: de qua in l.seruitutes.20.§. Stillicidiũ, De seruit.urb.& Põp.l.cũ in lege.33.De cõt.empt.l. 13.D. si seruit. uind.l.1.§. sciendum, D. de aqua & aq. plu.

FLUMINUM, ait Vlp. quædã sunt perẽnia, quædam torrẽtia. perẽne est, quòd semper fluat, ἀέναος: torrens, ὁ χειμάῤῥους (id est, hyeme fluens) si tamen aliqua æstate exaruerit, ꝗ alioquin penne fluebat, nõ ideo minus penne est. Fluminũ quædã publica sunt, quædã nõ. Publicũ flumẽ esse Cassius definit, ꝗ perenne sit. hęc ex l.1.§.1.D.de fluminib.

FLUMEN, uide Aqua profluens.

FOCARII, mediastini qui focum curant. l. 1. §. caupones, D. naut. caup. stab. l. quæsitum, 12. §. Trebatius, & §. seq. & l. si ita, 15. D. de inst. & inst.

FOCARIA dicitur pro concubina, in l. 3. C. de dona. int. uir. & l. 3. C. de condict. inser.

FOLLIS pro marsupio & saeculo pecuniæ: in l. 82. D. de cond. & demonst. uide In folle afferre.

FOEDVS (ut Grammatici putaut) ex eo dictum est. quòd in paciscendo uictimæ fœdè & crudeliter necabantur: eiusq; mors optabatur ei, qui à pace resiluisset. unde Virgil. Aeneid. 12.

Et cæsa iungebant fœdera porca. Est autem

FOEDVS pactio quædam societatis populi R. iussu ritè per Fecialem certis legib. facta & iureiurando firmata.

FOEDERIS autem duo tantùm facio genera, Proculum secutus in l. 7. D. de capt. & postlim. qui alterum appellat æquum amicitiæ caussa factum. alterum iniquum, siue impar, cum pactio fit, ut is populus alterius populi maiestatem comiter tueatur quod adijcitur (inquit) ut intelligatur, non pari iure utrunq; populum esse, sed hunc altero superiorem. quod etiam Cicero pluribus uerbis in Orat. pro Balbo confirmat. Liuius autem li. 34. eadem ponit genera: & illud prius scribit esse, cum pares bello æquo fœdere, in pacem atq; amicitiã uenirent. tunc enim repeti reddiq; per conuentionem res. alterum uerò genus esse, ait cum qui hostes nunquam fuerint, ad amicitiã sociali fœdere iungendam coeunt: eos neq; dicere, neq; accipere leges: id enim uictoris & uicti esse. Hæc Liuius: qui tamen præter illa duo genera tertium etiam addit, quo bello uictis leges dicuntur. ubi enim omnia ei qui armis plus posset, dedita essent, quæ ex ijs habere uictos, quib. multari eos uelit, ipsius ius atq; arbitrium esse. Sed uideamus, ne pinguior Liuij partitio sit, illa Proculi limatior atq; subtilior: quippe cum Dedititi nõ propriè in fœdere, sed in ditione esse dicantur. unde illud Latinorum de Campanis apud Liuium: Campanorum aliã conditionem esse, qui non fœdere, sed per deditionẽ in fidem uenissent. Item de Apulis: Ita in societatem eos esse acceptos, ut non æquo fœdere, sed ut in ditione populi R. essent.

FOEDVS pro Fœditas, Paulus l. 3. D. de rit. nup. Nec enim honos ei seruatur, quæ se in tantum fœdus deduxit. Vulgati codices, SCELVS. sed hoc modo scripsisse Paulum, facile crederem.

FORENSES actiones, quæ alibi ciuiles, siue rei familiaris, priuatæ, aut pecuniariæ dicuntur. Vlp. l. 1. D. de incend. nauf. Et quanquam sint de his facinoribus etiam criminum executiones, attamen rectè Prætor fecit, qui forenses quoq; actiones criminibus istis præposuit. Item in l. 1. C.

FORMA, modus, lex, conditio. Modestinus l. 10. D. de pollicit. Quo casu certaminis editio licita est, forma pollicitationi data seruanda est. Vlpianus l. 2. §. 2. Ad municip. Is qui ultra commeatum abest, uel ultra formam commeatui datam ad munera uocari potest. Idem l. 52. De uerb. oblig. In cõuentionalibus stipulationibus contractui formã contrahentes dant. Sequitur enim, Prætoriæ stipulationes legem accipiant de mente Prætoris.

FORMA iurisdictionis, pro modo, siue potestate qua ius alicui dicere permittitur. Callistratus l. 31. D. de fals. Aut si plus meruisse uideatur, quàm ex forma iurisdictionis pati possint, ut Imperatori describatur, æstimaturo quatenus coercerі debeat.

FORMVLAE, quæ & Actiones dicebantur, ut suo loco demonstrauimus, erant solennium uerborum conceptiones, quibus eadem in re populus R. uti consueuerat. Vulgus hodie stylum, formularium-ve appellat. Earum autem Iurisconsultos principes & tanquam architectos fuisse, nemo nescit. quare quas ex diuturna obseruatione ueterũ scriptorum collegimus, in appendicem referendas putauimus: unde assumi poterũt, quæ cuiq; ad usum suum accommodata uidebuntur.

FORNACARIVS seruus, & Fornacator: qui ignis in forno siue fornace accendendi curam habet. Nonius, Fornum & Fornaces dicũtur a forno, quod est calido. unde Forcipes, quòd candens teneant. ferrum. Varro De uita populi R. Cocula, quæ coquebat panem primùm sub cinere, postea in forno: cuius utriusq; uocabulum à Forno ductum, id est, à calore. Vlpia. l. 27. §. 5. D. ad leg. Aquil. Si fornacarius seruus coloni ad fornacem obdormisset, & uilla fuerit exusta. Paulus l. 13. & 14. D. de inst. uel instr. Instrumento balneario legato continetur & Fornacator. Vtrobique tamen Fornicarius & Fornicator legitur, non rectè: quum à Fornice Fornicator, à Fornace Fornacator declinetur.

FORNICARII, uenalitij & mercatores qui sub fornicibus tabernas habent, & merces expositas. FORICARII tamen apud Paulum legitur l. 17. §. 5. D. de usur.

FORTVNA, singulari numero pro facultatibus & opibus. Scæuola l. 40. §. 5. D. statulib. Argentarius coactor quum penè totam fortunam in nominibus haberet, seruis actoribus libertatem ita dedit.

FORO cedere, uide Cedere foro.

FORVM, inquit Varro, antiqui, quò conferrent suas controuersias, & quę uendere uellent, quò ferrẽt, appellarunt.

FORVM agere qui prouinciæ præest dicitur, quum ciuitates uocat, & de controuersiis eorum cognoscit. Festus.

FOSSA est, ait Vlpianus, receptaculum aquæ, manu facta. l. 1. §. 1. D. ut in flum. pub. l. un. in fi. D. de rip. mun.

FOSSATVM, pro fossa. Modestinus l. 3. §. 2. D. de re. milit. Is qui exploratione emanet, hostibus insistentibus, aut qui à fossato recedit, capite puniẽdus

dus est. Plin lib. 17. cap. 21. Fossatum purgari & extendi, ne crudum relinquatur. Sic apud Veget. lib. 4. cap. 16.

FRAN. ACCVRSIVS Iurisconsultos, Florentiæ natus, Ius ciuile Bononiæ, ann. à Christo nato M. CC. XXV. magna cum ingenij atq; industriæ laude professus est. Glossas in omnes Iuris ciuilis libros scripsit, magnopere adiutus iis, quas superiores Iurisperiti Irnerius, Bulgarus, Martinus, Placentinus, Ioannes, Azo multifariam adscripserāt. Præceptorib. usus est Ioanne, qui Glossator uulgò nominatur, & Azone, & filio erudito Fran. Accursio, qui eodem in loco Ius ciuile interpretatus est, patrisq; glossas locupletauit, relicto, ibidē uita est functus.

FRATRVM duo genera Iurisconsulti faciūt: nā alios Consanguineos appellant, qui ex eodem patre nati sunt, quamuis non ex eadem matre: alios Vterinos, qui ex eadem matre tantum geniti sunt. l. pe. & ult. C. de legit. hæred. l. 27. C. de inoffi. l. 21. C. de excus. tut.

FRATRES patrueles, uide Patrueles.

FRAVS apud ueteres pro pœna ponebatur: ait Vlpianus l. 23. §. 2. D. de ædil. edict. at in l. aliud, 131. D. de uerbor. signif. Fraudem genus constituit: Pœnam uerò, speciem. Fraudis enim uerbo & noxam siue delictum contineri, & quasi pœnæ quandam præparationem: id est, (ut ego arbitror) noxę imputationem, & pœnæ periculum.

FRAVDEM igitur pro noxa legimus in edicto Aedilitio l. t. SI QVOD mancipium capitalem fraudem admiserit. quod Vlp. interpretans in d. l. 23. Capitalem fraudem admittere, inquit, est tale aliquid delinquere propter quod capite puniendus sit. Itaq; usurpatur à Cicerone in orat. pro C. Rabirio, & 1. de Orator.

FRAVDEM autem pro imputatione noxæ, & pœnæ periculo legimus in l. 1. D. ad leg. Falc. EAM pecuniam sine fraude sua capere liceto. & in l. 25. D. de adulter. Viro adulterum in uxore sua deprehensum retinere horas uiginti testandæ eius rei caussa, sine fraude suo iure liceto. & in l. 8. D. de accusat. l. 23. D. de iniur. Hinc

FRAVS pro incommodo, damno, periculo. ut in fœdere antiquo apud Liuium li. 1. Rex, facisne me tu Regium nuncium popul. R. Quiritium? Quod sine fraude mea populiq; R. Q. fiat, facio. Et passim NE SIT ea res fraudi.

FRAVS legi fit, ubi quod fieri noluit, fieri autem non uetuit, id fit: & quod distat ῥητὸν ἀπὸ διανοίας, hoc distat fraus ab eo quod contra legem fit. l. 30. D. de leg. 2.

FRIBVSCVLVM, discessiuncula coniugum non diuturna. Vlpian. l. 32. §. 8. De dona. int. uir. & uxor. Quòd si diuortium non intercesserit, sed fribusculum, profectò ualebit donatio, si fribusculum quieuit.

FRIVOLA, inquit Festus; uasa sunt propriè fictilia cassa. Vlpian. l. 11. §. 4. D. de pigner. act. Nō enim credibile est hoc conuenisse, ut ad uniuersam pensionem insulæ friuola mea teneantur. Positum uidetur pro suppellectili hominis tenuis & inopis. Seneca lib. Controu. 11. Ego illos in friuola inuitaui nostra.

FRVCTVS generis nomen est, quo ea omnia quæ terra gignuntur, propriè comprehendimus. eius duę sunt species, quarum altera Frugum nomine appellatur: nimirum quæ minutæ fruges dicuntur, hoc est, quæ arista aut siliqua continentur. l. frugem, 77. D. de uerb. sig. altera uerò generis sui nomen obtinet, & quicquid præterea ex terra natū ad hominum alimentum pertinet, complectitur: ueluti uinum, oleum, & arborum baccæ, item fœnum, arundo cædua, sylua. l. 48. D. usufruct. l. 40. De cont. empt. Hæc, ut dixi, propria huius uerbi sedes est: postea uerò longius translatum fuit. nā primum Fructus nomine appellata sunt omnia, quæ non tantum ex terra, uerumetiam ex animalibus nascuntur: ueluti fœtus, lac, pilus, lana. l. 48. §. ult. D. de acq. rer dom. l. 28. D. de usur. l. uaccæ, 43. D. de euict. & passim apud Catonem, Varronem, & alios. Itaq; plerunq; in iure nostro obseruatur, ut Fructus nomine illa sola contineantur: separenturq; à cæteris obuentionibus & emolumētis quæ alijs ex rebus percipiuntur. ueluti usuris, mercedibus, uicturis iumentorum, &c. unde tit. De fructib. & usur. &c. sic l. 34. illo tit. l. 11. D. de donat. l. 29. D. de hær. petit. l. 39. §. fructus, De legat. 1. Tandem uerò.

FRVCTVS nomen etiam ad hæc omnia translatū est, ut eo res omnes significentur, ex quibus emolumentum aliquod percipitur: quæ tamen non tam fructus esse, quàm fructuum uocem obtinere dicuntur. l. 34. D. de usur. l. 62. D. de rei uind. l. 83. D. de lega. 1. l. l. usura, 121. D. de uerb. sig. l. 88. §. ult. D. ad leg. Falcid. l. ult. D. de usur. l. 8. §. 1. D. de reb. auct. iud. l. un. §. cum autē. C. de rei ux. act.

FRVCTVS alij naturales dicuntur, alij expressi siue industriales. Naturales dicuntur, qui sua sponte, solius naturæ beneficio ac sine hominis opera nascuntur: quales sunt glandes & baccæ arborum, & oleæ, & syluæ cæduæ, & fœnum. Expressi siue industriales sunt, qui opera & cultura hominū, pro ueniunt: ut fruges quæ sationem requirunt, uites quæ culturam.

FRVCTVS alii pendentes dicuntur, qui terra adhuc continentur. l. 27. D. de usufr. l. 44. De rei uindic. alij percepti, qui iam à solo separati sunt. §. is uerò. De rer. diuis.

FRVCTVS, pro usufructu crebrò in libris nostris usurpatur. & hoc est quod ait Iulian. in l. uaccæ 43. D de euict. Fructus nomine & ius & corpus significari. Itaq; Vsusfructus an usus legetur, nihil interest. nam & fructui usus inest. l. per seruum 14. §. 1. D. de usu & habit. Hinc

FRVCTVARIVS plerunque pro Vsufructuarius. unde

de Fructuarius serui qui usumfructum habet in seruo.l.63.D.de solut. Interdum tamen Fructuarius seruus, aut fundus dicitur, in quo usumfructum quis habet.l.22.D.de usufr.l.27.D.de stip. seru.l.1.D.si ususf.petat.

FRVCTVS & usus hoc differūt,quòd fructui & usus inest: usui fructus deest. & fructus quidem sine usu esse non potest:usus sine fructu potest. ut si tibi fructus deducto usu legatus sit, inutile sit legatum.& si usufructu legato fructus adimatur,totū ademptum sit.sed si fructus sine usu,uideatur constitutus qui & ab initio constitui potest.sed si fructu legato usus adimatur,nulla sit ademptio.l.14 §.1.D.de usu & habit.uide VSVS,à fructu.

FRVCTVS in hæreditatis petitione intelliguntur, deductis impensis quæ quærendorum,cogendorū, conseruandorumq; eorum gratia fiunt.l. 36.§.5. D.de hære.pet.

FRVGES,Varrone,Donato & Seruio auctorib.inde dictæ. quòd his fruamur.Earum autem duo genera prima Plin.facit.lib.18.cap.7.Frumenta,ut triticum,hordeū:& legumina,ut faba,& cicer.Itaq; Paulus lib.Sen.111.Frugibus legatis,inquit, tam legumina, quàm triticum & bordeum continentur. Atq; hæc quidem antiquissima & maximè propria est huius uocis significatio:quæ finibus illis ita restrictè circumscripta est, ut ab alijs rebus omnibus quæ terra gignuntur,distingueretur.nā hæ non Fruges,sed Fructus appellati sunt: ueluti uinum,oleum,& baccæ glandesq; arborum.Hinc illud Ciceronis Verrina v. Senatus Consulibus permisit,ut uini & olei decumas, & frugum minutarum Romæ uenderent: legemq; his rebus, quæ ipsis uideretur,edicerent.Item lib.Offi.11. Neq; enim frugum fructuumq; reliquorum perceptio sine opera hominum ullā esse potuisset.Hinc Paulus scribit in l.frugem,77.D.de uerb.sig. à Iuliano eos reprehendi qui dicerent, Fruges omnes esse quib.homo uescatur: neq; enim poma fruges dici, ut nec carnem aut aues. ferasve.Postea uerò consuetudo loquendi eò progressa est, ut etiam ad omnes fructus terræ quos in alimoniam uertimus,hoc nomen pertineret:unde Frugiferæ arbores dictæ,ut Priscian.scribit:unde Frugum copia & inopia,pro ijs omnib.quæ terra gignūtur.Atq; hæc quidem ita se habent.Quod autem Paulus in d.l.77.scribit, Frugem pro reditu appellari, non solùm quod frumentis aut leguminibus, uerum & quod ex uino,syluis caeduis,cretifodinis, lapidicinis capitur: hoc ego, ut uerè dicam, nusquā me alibi legisse memini: ac planè cuiusmodi sit, satis existimare non possum.

FRVMENTATIO, labor militum in frumento intra castra præsidiave congerendo.Macer l.12.§.2.D. de re milit.Officium Tribunorum est,uel eorum qui exercitui præsunt,frumentationib. commilitonum interesse.

FVCINVM,uide Buccinum.

FVGAM uendere,est seruum qui in fuga est uendere l.2.D.de plagiar.& l.is,C.eod quod propterea S.C.uetitum uidetur,ne serui ad fugā innitentur.

FVGIENS pro Reus: figura dicendi Græca usurpatur à Iustin.in l.2.C. de iuram. propter cal. Non aliter neq; actorem,neq; fugientem in primo exordio litis,exercere certamina,id est φεύγοντα. Itē eadem l.§. sed quia, minimè pati tale sacramentū remitti,sed omnimodo hoc & ab actore, & à fugiente exigi. Item in l. properandum,11. C. de iudic.

FVGITIVVS est,ait Triphoninus, non is qui solum consilium fugiendi à domino suscepit, licet id se facturum iactauerit: sed qui ipso facto fugæ initium mente deduxerit.l.225.D.de uerb.sig.

FVGITIVVS pro perfuga. Saturninus in l.aut facta, 16.D. de pœn. Tempus discernit emansorem à fugitiuo, & effracto rem uel furem diurnum à nocturno.

FVGITIVVS, qui definiendus sit, copiosè disputat Vlp.in l.17.D.de ædil.edi.

FVGITIVARIVS, qui fugitiuum mercede reducturus erat. Vlp.l.18.D.de præscr. uerb. Non enim ambo pecuniam ego & fugitiuarius deposuimus.

FVLLO est,qui lauanda,polienda, curanda uestimenta mercede accipit.l.13.§.fullo,D.locat. l. 12. & 82.D.de furt.l.2.D.de condict.sin.causs.

FVMVM immittere,uide Casearia taberna.

FVNCTIO,pro pensione debita,& solutione. Cicer. Verrina v.Ita decumas lege Hieronica semper uēdendas censuerunt, ut ijs iucundior esset muneris illius functio,&c.Et apud Paulum l.2.D. Si cert. petat. Quia in suo genere functionem recipiunt, quam specie,id est solutionem. Item apud Impp. in l.6.C.de uectig. & com. In publicis functionibus æqua debet esse inspectio.Et l.10.cod. Vectigalia curialium ordinū functionibus profutura.

FVNDVS in iure dicitur propriè ager cum ædificio. nam omnino fundus integrum aliquid est:ait Vlpia.in l.locus.60.D.de uerb.sig.sed in usu, urbana ædificia,ædes: rustica,uillæ dicuntur. Locus uerò sine ædificio,in urbe area: rure autem, ager appellatur.l.211.D.cod.Itaq; passim legimus Fūdum duobus constare:agro,& uilla.l.9.D.de seruitut.l.35.D.de usuf.lega.l.81.§.qui fundum. D. de lega.1.& uilla fundi pars appellatur.l.15.D.de inst.uel inst.l.8.D.quib.mod.ususf.amitt.

FVNDVS à possessione, uel agro, uel prædio sic distat,inquit Iauolenus. Fūdus est omne,quicquid solo tenetur:Ager est,si species fundi ad usum hominis cōparatur: Possessio ab agro iuris proprietate distat.quicquid enim apprehendimus, cuius proprietas ad nos non pertinet,aut nec potest pertinere, hoc possessionem appellamus. possessio ergo usus,ager proprietas loci est.Prædiū utriusque suprascriptæ generale nomē est.nam & Ager, & Possessio huius appellationis species sunt. l. 115.D.de uerb.sig.

Fundi

FVNDI appellatione plena proprietas, id est cum usufructu, significatur. l. eum qui, 56. §. si à te, D. de uerb. sig. est enim fundus nomen iuris. l. cogi, 16. §. inde quæritur, D. ad Trebell.

FVNDVS dicitur populus esse rei quam alienat: hoc est auctor, inquit Festus. quibus ex uerbis intelligitur, Fundum fieri populum aliquem tum dici, cùm in re quapiam sua abalienanda est auctor, id est approbator. quod genus dicendi crebrò Cic. usurpat in orat. pro Balbo. Neq; uerò ad populos duntaxat, uerumetiam ad quemuis auctorem referri solitum, argumento est illud Lysitelis adolescentis apud Plautum, qui cum Charmidis absentis filiam à Lesbonico uirginis fratre in uxorem sibi dari pactus esset, ubi reuersum patrem audiuit, ita loquitur: Nunc mihi is properè conueniendus est, ut quæ cũ eius filio egi, ei rei fundus pater sit, potior eq. Vide nostrarum Obseruat lib. 2. cap. 5.

FVNERARIA siue Funeratitia actio dicitur, quæ ob impensas funeris caussa factas conceditur. l. 20. & 21. & pass. D. de relig. & sumpt. fun.

FVNERO, pro funeror, funeri operando, iusta persoluo. Vlpian. l. 14. §. 12. D. de relig. Si prohibente hærede funeraueris testatorem, item, Ergo pietatis gratia funerasti. Item, Ego tamen nihilominus funeraui. Et §. 14. Qui mandatu alterius funerauit.

FVNESTA familia dicebatur tantisper dum neq; cadaueri iusta fecisset, neq; ipsum humasset: nam his confectis pura dicebatur. Caius l. 28. in fi. D. de stip. seru. Quæ ratio illo argumento commendatur, quòd hæredis familia ex mortis tempore funesta facta intelligitur, licet post aliquod tempus hæres extiterit.

FVNGI, pro id quod debetur dare. nam propriè fungi stipendiarij aut uectigales dicuntur, qui quod debebant pendebant. Cicer. Verrina v. Quis non maximo se affectum beneficio putauit, quum tribus decumis pro una defungeretur. Et eo lib. Tamen hoc uobis est statuendum, quid aratorem ipsum arationis nomine muneris in Remp. fungi ac sustinere uelitis. Hinc ad alias ad res translatũ, ut apud Vlp. in l. 3. D. de dot. collat. Dotis collatione fungi. Et l. 7. D. de prætor. stip. fungi pignoris, & auri atq; argenti depositione. Et apud Paulum, fungi omnibus patrimonij intributionibus, l. 12. in fin. D. ad munic. Et apud eundem Vlp. in Instit. tit. de dotib. Dos quæ semel functa est, amplius fungi non potest. Hinc

FVNGI, pro statui. Paulus l. 63. D. ad leg. Falcid. Prætia rerum non affectu nec utilitate singulorum, sed communiter funguntur. & l. 33. D. ad le. Aquil. Pedius ait, Precia rerum non ex affectione nec utilitate singulorum, sed communiter fungi: id est, statui, æstimari, definiri. Vsurpatum est autem pro pendi: quod qui uectigalibus funguntur, pendunt.

FVR ex eo dictus, ut Varro putat, quòd ueteres Romani Furuum atrum appellauerint, & fures per noctem quæ atra sit, facilius furentur. Gellius lib. 1. cap. 18. reprehendit. nam quòd à Græcis, inquit, nunc κλέπτης dicitur, antiquiore Græca lingua φὼρ est dictum: hinc per affinitatem literarũ, quæ φὼρ Græce est, Latinè fur. Hæc Gell.

FVR ex eo dictus quòd furuum atrum appellauerint, & fures per obscuras noctes atque atras facilius furentur. Homerus, κλέπτῃ δέ τε νυκτὸς ἀμείνω. Hæc nonius ex Varronis libro rerum Diuin. XIIII.

FVRIOSVM Iurisconsulti appellant, qui mentis ad omnia lumine, id est, sensu communi caret: quales non modò Athamantem, Alcmeonem, Aiacẽ, Orestem fabulæ memorant: uerumetiam Margitem, Melitidem, Corœbum, Beccefelenum, Morychum. Dementem uero, qui non usquequaque, sed ex parte tantum mentis errore ducitur, uelut is de quo D. Pius loquitur in l. his qui, 12. D. de tut. & curat. dat. Itaq; Furiosus à Demente passim distinguitur: ut l. 2. D. de inoff. testam. l. 6. De curat. fur. l. 8. §. 1. D. de tut. dat. ab his. l. ult. C. de admin. tut. l. 27. §. coram, D. de arbit. Sed Cic. Tuscull. disput. III. Dementes, amentes, & furiosos, eosdem nominat: Stultos uerò, quos Iurisconsulti dementes aut mente captos appellant: Insanos uerò tanquam utrorunque genus constituit. Sanitatem, inquit, animorum positam in tranquillitate quadam, constantiaq; censebant: his rebus mẽtem uacuam appellarunt insaniam. nec minus illud acutè quòd animi affectionem lumine mentis carẽtẽ nominarunt amentiam, eandemq; dementiam. Et aliquanto post, Furorem esse rati sunt mentis ad omnia cæcitatem. Ex quibus apparet eandem esse furoris quæ dementiæ definitionem: ac propterea eandem utranq; rem esse. At de stultitia sic loquitur, Stultitiam enim censuerunt, id est inconstantiam sanitate uacantem, posse tamen tueri mediocritatem officiorum, & uitæ communem cultum atq; usitatum.

FVRIOSORVM duo genera in libris nostris leguntur: unum eorum qui in perpetuo furore sunt, qui (ut ait Macer in l. 14. D. de off. præsid.) continua mentis alienatione omni intellectu carent. l. 22. §. si maritus, D. solut. mat. l. 12. §. natura, D. de iudic. alterum eorum quorum furor intermissus est, & (ut nostri loquuntur) dilucida habet interualla, siue inducias. d. §. si maritus. & l. 20. §. nec furiosus, D. de test. l. 6. C. de curat. furios. l. 9. C. qui test. fac. poss.

FVRNARIVS, qui furno exercendo, & coquendo quæstum facit. Vlpia. l. 24. §. 6. D. de damn. inf. Si furni nomine damni infecti fuerit cautum, deinde furnarij culpa damnum datum fuerit.

FVRTVM à furuo, id est nigro dictum Labeo ait, quòd clàm & obscurò fiat, & plerunq; nocte. uel à fraude, ut Sabinus ait. uel à ferendo, & auferendo:

ferendo: uel à Græco sermone, qui φῶρας appellant fures, imò & Græci ἀπὸ τοῦ φέρειν φῶρας dixerunt.

FVRTVM est contrectatio rei fraudulosa, lucri faciendi gratia, uel ipsius rei, uel etiam usus eius, possessionisve: quod lege naturali prohibitū est admittere. in l. 1. D. de furt.

FVRTVM manifestum est, ut ait Massurius, quod deprehenditur dum fit: faciendi finis est, quum perlatum est, quò fieri cœperat. Hæc Gell. lib. 11. cap. ult.

FVRTVM manifestum est, cum res in manibus furis antequam destinatum in locum perlata sit, deprehensa est. itaque siue ἐπ' αὐτῷ φωρᾷ, id est in actione ipsa, siue in loco ubi surrepta est, siue antequam res constitutum in locum perferatur, deprehendatur, manifestum furtum appellatur. l. 3. D. de furt.

FVRTVM nec manifestum est, cùm fur in faciendo quidem deprehensus non est, sed eum furtum fecisse, negari non potest. l. 8. D. eod.

FVRTI corrupti, oblati, prohibiti, & non exhibiti actiones erāt, de quibus cognosce ex §. 4. De obl. ex delict. & Pauli Sent. lib. 1 2.

FVRTVM per lancem & licium conceptum cuiusmodi fuerit, opinor me tandem aliquando comperisse ex Platonis libro XII. de Legib. & Festi loco in libr. x. qua de re dixi in §. 4. Institut. De oblig. ex delict.

FVRTA domestica uocantur, quæ serui dominis, uel liberti patronis, uel mercenarij apud quos degunt, subripiunt: ait Marcian. l. 11. §. 1. D. de pœn.

FVRTO noxaque solutus dicitur, qui nemini furti obligatus est: ait Vlpianus l. 174. D. de uerbor. significat.

FVSIO legitur apud Vlpianum in l. 27. §. 3. D. de usuf. in libris quidem Florentinis: in alijs autem FVNCTIO. & animaduersum est ex l. 5. C. TH. de indulgent. debet utrunq; pro eodem, id est pro publicis illationibus usurpari.

FVSTIBVS cædi, pro fascibus bacillorum: cuiusmodi olim ciuitate libera Magistratibus præferebantur, Iurisconsulti, opinor, dixerunt. Itaque liberorum hæc hominum pœna posteriorum Imperatorum tempore fuit: quum serui flagellis cæderentur. Macer l. 10. D. de pœn. Ex quibus caussis liber fustibus cæditur, ex his seruus flagellis cædi & domino reddi iubetur. Callistratus l. 28. §. 1. D. eo. Non omnes frustibus cædi solent, sed hi duntaxat qui liberi sunt. Quibus ex locis apparet, minus turpe fuisse fustibus quàm flagellis cædi l. 7. D. de pœn. l. ultim. D. de iniur.

DE LITERA G

GALLINARVM Iustinian. duo facit genera: ut aliæ mãsuetæ sint aliæ autem natura feræ. §. gallinarum, t. 2. De rer. diuis. & l. 5. in fi. D. de acquir. rer. dom. Varro autem tria lib. III. cap. IX. constituit, uillaticas, rusticas, & Africanas. Columella libro. VIII. cap. 11. chortales, rusticas & Africanas. Villaticas uterq; & chortales appellat, quas ali tum ubiq; tum in uilla uidemus. Rusticas autem & syuestres eas uocant, quas Iustinianus feras nominat: quæ ab aucupibus capiuntur, & in seruitute non fœtant.

GEMMAE, lapilli, margaritæ ita distinguuntur in l. cum aurum, 19. in fi. D. de aur. & arg. Gēmæ sunt pellucidæ materiæ, uelut smaragdi, chrysolithi, amethysti. Lapilli autem contrariæ superioribus naturæ: ut Obsiani, Venientani (fortasse Obsiani, Veientani.) Margaritæ autem nec gemmis, nec lapillis continentur, quia concha apud rubrum mare & crescit & coalescit. Ita distinguuntur in §. item gemmæ, De rer. diuis. l. 3. D. eod. l. 1. D. de acq. possess. l. argumento, 25. §. pen. D. de auro & arg. legat.

GENVINVS. genitalis, ab antiquo uerbo Geno. Vlp. l. 3. §. 5. D. de homin. lib. exhib. Si eum quis retineat filium, quem non habet in potestate: plerũq; sine dolo malo facere uidebitur. pietas enim genuina efficit sine dolo malo retineri. id est Charitas parentibus ingenita & insita natura. Alciatus in parerg. GEMINA legendum putat: quomodo Cicero dixit, Memoriam literaturæ geminam: id est simillimam. sed quo sensu, nō dispicio.

GENER, est filiæ uir: ait Modest. in l. 4. §. 4. D. de grad. & affin.

GENER, inquit Seruius, dicitur & qui est, & qui esse uult: sicut etiam maritus. unde est, Quos ego sim totles iam dedignata maritos. itē, Et gener auxilium Priamo, Phrygibusq; ferebat Infelix, qui nō sponsæ præcepta furentis, Audierat. Et hoc est quod dicitur in l. 8. D. de gradib. Generi appellationem etiam ex sponsalibus contrahi, tametsi cū ad ius disputatio reuocatur, aliud obseruatur. l. 1. & l 8. D. de his qui not. inf.

GENERI appellatione & neptis & proneptis, tam ex filio, quàm ex filia editarum, ceterarumq; maritos contineri, manifestum est ait Vlp. l. generi, de uerb. sing.

GENERA, pro frugibus. Vlpian. l. 8. §. 16. D. de transact. Si cui non numus ad alimenta, sed frumentū atq; oleum & cetera, quæ ad uictum necessaria sunt, fuerint relicta. & paulo post, Et neq; diem neq; modum permutauit, sed tantum genus: uel ex contrario, si pactus fuerit ut in generibus alimenta reciperet, quæ in numis ei relicta fuissent.

Genere

Genere quodam, obseruatum est usitatā esse nostris locutionem. pro quodammodo: ut in l. quod seruus, 36. D. de stip. seru. Nā & hæc genere quodam donatio est. Item in l. Pompo. 44. D. de acq. rer. dom. Nam genere quodam uenandi id erant nacti. Item in l. quorundam, 51. D. de acquir. pos. Vtrubiq; animi quodā genere possesio erit æstimanda. Sic in l. 10. D. pro empt. l. 29. §. qui quæstnm. D. de adulter.

Genius principis, qui eius saluti præesse credebatur. itaq; per eum tanquam per Principis salutem inrabantnti patet ex l. 13. §. ult. D. de iureiur. l. 2. C. de reb. cred. l. si quis, 41. C. de transact. quasi dicerent, Ita Principi nostro suus genius sit propitius. Tertullia. in Apologet. Citius denique apud uos per omnes deos, qnàm unnm genium Cæsaris peieratur. Item, Sacra faciebant pro salute Imperatoris, & genium eius deierabant.

Geno pro Gigno. Vlpianus l. 17. §. 1. D. de lega. & fid. primo: Si qua filia mihi genitur, ei hæres meus centum dato. Idem l. 13. §. ult. D. de reb. dub. Si quis mihi filius aut filia genitur, hæres mihi esto. Priscianus lib. x. Gigno, genui, pro quo Geno uetustissimi protulerunt. Varro in Andabata, Sed qnod hæc loca aliquid genunt.

Gens & Genus, si nim ac naturam uerbornm spectemus, idem ualent, neq; quicqnam differunt. utrunq; enim ab antiquo uerbo Geno ductum uidetur. Quod antem in l. 1. D. de probat. ita legitur: Cùm quæritur, gentem uel genus quis haberet, necne: in eo particulam Vel pro Sive positam arbitror. nam Vlpiani tempore differentiam obseruatam aliquam fuisse, mihi non fit uerisimile. Itaq; qua sententia scripsit Liuius lib. 38. P. Scipio Nasica orationem habuit plenam ueris decoribus, non communiter Corneliæ gentis, sed proprie familiæ suæ: eadem sententia Cicero in Bruto ita locutus est, Funebres orationes ipsæ familiæ quasi ornamēta seruabant ad usum, si quis eiusdem generis occidisset. Et Sueton. in Galba: Imagines uniuersi generis exequi longum est: familiæ breuiter attingam. Quibus ex locis intelligi potest, Gentis & Generis nomina promiscuè usurpari. Quòd si non uerborum naturā, sed antiquissimum priscorum Romanorum usnm cuius his in rebus snmma potestas est, consideremus: differentiam fortasse aliquam reperiemns: ut Gens ad patritios propriè, Genus autem generaliter quidem & ad illos & ad plebeios, speciatim uerò ad hos duntaxat pertineat. unde illud P. Decij apud Liuium: Semper ista audita sunt, eadem uos solos gentem habere. Et illud Ciceronis in 1. de Orat. Cum Marcelli à liberti filio, stirpe: Claudij patritij eiusdem hominis hæreditatem gente ad se redijsse dicerent. Indidem quoq; Patres maiorum, &c. minorum gentium appellati sunt, qui à Romulo, & Tarquinio Prisco è patritiorum numero lecti in senatum fuerant: quemadmodum Liuius lib. 1. testatur. Hinc

Gentiles dicti, primùm ut opinor, propriè patritij inter se, qui eodē ex genere prognati essent: unde etiam Gentilitia sacra, & Gentilitia sepulcra. postea tamen Gentiles generaliter ita definiti sunt, Scæuola in Ciceronis Topicis auctore: Qui inter se eodem nomine snnt, ab ingenuis oriundi: quorum maiorum nemo seruitutem seruiuit: qui capite non sunt deminuti. Hinc

Gentilitas, dictum ius, quod inter se patritij habebant: quod ab agnationū iure diuersum fuisse, & à Centumuiris, disceptari solitnm, Cic. in 1. de Orat. & Topicis testatur. Hoc enim Agnati à Gentilibus differebant, primùm quòd Agnati & de patritijs & de plebeis, & uerò etiam de libertorum posteris dicebantur: Gentiles uerò de patritijs tantum, aut certè nunquam de libertorum posteris. deinde Agnati dicuntnr, qui eiusdem sunt stirpis: Gentiles uerò generaliter, qui eodem ex fonte & capite primum manarunt: quamuis stirpem, & (ut uulgò loquimur) ramum diuersum habeant. unde illa inter Claudios patritios, & Claudios Marcellos plebeios controuersia, Cum Marcelli (inquit Cicero) à liberti filio stirpe, Claudij patritij eiusdem hominis hæreditatem gente ad se redijsse dicerent. nonne in ea caussa fuit Oratoribus de toto stirpis & gentilitatis iure dicendū? Quibus ex uerbis patet. idem omnino Stirpem & Agnationem esse: quippe cum paulo antè, qnam nunc stirpem appellant, eam agnationem nominarit. item ut libr. 1. De legib. Quod in ciuitatibus, agnationibus, familiarum distinguuntur status: id in rerum natura tanto est magnificētius, ut homines. Deorum agnatione & gente teneantur. Illam autem Claudiorum controuersiam sic inter pretor: quia cùm eius, qui Marcelli alicuius libertus erat, filius intestatò decessisset, neq; aut filios aut agnatos ullos haberet, agnati patroni demortui uniuersorum bonorū possesionem ad se pertinere dicebant. Claudij uerò patritij in capita eā hæreditatem inter omnes qui eiusdem gentis essent, diuidendam esse contendebant, ut ipsi quoq; in partem uenirent: propterea quòd Marcelli nihilomagis quàm ipsi, eius qui mortuus erat, agnati essent. Scriptum autem in XII. tab. fuisse, Si paterfa. moritur, familia pecuniaq; eius agnatorum gentiliumq; esto. Gētiles enim eos ex illa Scæuolæ definitione interpretabantur, qui eodem nomine essent.

Genus id Iurisconsulti appellant, quod Dialectici secundam substantiam, id est id quod de subiecto dicitur, nec tamen in eo inest: ut ait Aristoteles. ueluti equus, homo. hinc stipulatio uel legatum generis.

Genus ergo est, quod communi quadam notione plnres res singulas complectitur. ueluti, Homo, genus est hominum singulorum: ut Daui, Stichi, Pam-

Pamphili. Singulas res appello, quas Dialectici in diuiduas, Iurisconsulti species uocant. l. eum res, D. de legat. 1. Itaq; singuli homines, singulæ species sunt, quæ communi hominis notione comprehenduntur. nam Species, sensu, Genus notione percipitur. Species cerni tangiq; potest: Genus non potest. Species sunt de quibus contrahi res dicuntur, quæ abalienantur, quæ præstantur: Genera autem solui & præstari non possunt. inutiliter itaq; fundus generaliter legatur. l. cū post, §. gener, D. de iur. dot. l. ita stipulatus, 115. D. de uerb. oblig. Quod cùm ita sit, meritò dubitari potest, quamobrem Paulus in l. 2. D. si cert. pet. scribat, eas res quibus mutuum constat, functionem, id est solutionem recipere in genere potius quàm in specie. quomodo enim genus, quod intelligentia sola constat, solueretur? Quare uideamus, ne Paulus impropriè & audaci locutione sic dixerit, cum uerius dicere potuisset, In eiusdem generis speciebus. quoniam qui nummos pro nummis, aut oleum pro oleo, soluit, neq; genus soluit, neq; easdem species reddit, sed eiusdem generis species.

GERERE, facere, agere, subtili quadam differentia interdum distinguuntur. l. licet. § 8. D. de uerb. signif. l. 2. D. de curat. bon. plerunque autem κατα-χρηστικῶς confundūtur. d. l. licet. l. Labeo, 19. D. de uerbor. signif. l. 1. §. gestum D. ad municip. l. 7. D. de minorib.

GERI negocium dicitur, actu quodam ad comparandam obligationem interposito. l. 1. §. qui mortis, D de donat. l. 17. §. sicut, D. commod. l. 33. D. de cond. indeb.

GERERE pro hærede dicitur, qui animo agnoscit successionem, licet nihil attingat hæreditarium. l. gerit, D. de acq. hæred. Exempla autem subijciā. ueluti si quis res hæreditarias uendiderit, creditoribus pecuniam dissoluerit, prædia coluerit, uel inhabitarit, uel locarit, & dubium sit utrum fecerit tanquam hæres, an ut extraneus, uel inquilinus, uel animo gerendi negocium alterius hæredis. nā hæc omnia argumēta sunt gerere se aliquem pro hærede, nisi contrarium probetur. l. Iulianus. §. si seruum, D. de acquir. hæred. l. 2. C. de posthu. hæred. instit. item si quis unà cum filio hæres erat institutus, & filium adire iussit. at si pater prius adisset, necesse est ut postea filium adire iubeat. l. si ergo. l. seruus. l. si ex sua, D. eod. præterea si qui bonis se patris abstinuit, per interpositam personam patris bona mercatus sit. uidetur enim per simulationem repudiasse, ob eamque caussam à creditoribus conuenitur, non minus quàm si bonis se paternis immiscuisset. l. si is qui bonis eod.

GERERE non pro hærede dicitur, qui ea gesit quę propria hæredis non sunt: ueluti si egit sepulcri uiolati, uel pecuniam à statulibero implendæ cōditionis caussa accepit cū haberet cohæredē. etenim si hæredem haberet, pro hærede gesisse uideretur: quoniam aliter hæreditas ualere non posset prō cuius implenda conditione pecuniam accepit. Cùm enim pecuniam acceperit, uidetur hæres esse uoluisse. l. pro hærede, 8. Papinianus & §. ult. D. de acquir. hæred. Eadem ratio est, si quis è liberis mortuum intulit in sepulcrum hæreditarium. d. l. pro hærede, & l. si quis non quasi. item si à parentis liberto uel alimenta, uel operas petierit, quæ ad hæredem extraneum non pertinent: ut quia defunctus operas liberis suis stipulatus erat. nam eas operas, non tanquam extranei, sed tāquam sui hæredes postulant.

GERITIO, pro Gestio. Vlp. l. 14. D. de relig. Licet ex hoc ipso neque pro hærede geritio, neq; aditio præsumitur.

GERONTOCOMIVM γεροντοκομεῖον. locus curandis senibus paratus. γέρων enim senex Latinè dicitur, & κομέω curo. Locum oportet fuisse, quo tenues homines qui affecta ætate uictum sibi suis operis parare amplius non poterant, recipiebantur, & ad reliquum ætatis tempus alebantur. Vtitur Iustin. l. illud, 16. & l. sancimus, 18. C. de sacr. eccles.

GESSISSE tutelam uidetur tutor, qui quid omnino pupillare attigit, etiam si modicum. l. ita autē, D. de admin. tut.

GESTA & facta. uide Gerere.

GESTATIONES, loci per quos ueteres ualetudinis causa gestabantur. Vlpianus l. 13. §. 4. D. de usufr. Et si fortè uoluptate fuit prædium, uiridaria uel gestationes, uel deambulationes arboribus infructuosis opacas atq; amœnas habens. Vbi tamen, VOLVPTATI aut, ut alijs in libris, VOLVPTARIVM legendum puto. Vlpianus l. 12. §. 1. D. de usu & hab. Præter habitationem quam habet cui usus datus est, deambulandi quoq; & gestādi ius habebit. Et de hac gestatione locus hic intelligendus est apud Imp. §. 5. de oblig. quæ ex del. Aut si quis equum gestandi causa commodatum sibi lōgius aliquò duxerit. quod ueteres scripserunt de eo, qui in aciem equum perduxisset.

GESTVM, inquit Labeo, significat rem sine uerbis factam. leg. 19. De uerb. sig. Itaq; quicquid priuatus agit ad rem familiarem pertinens, nec agere, nec contrahere dicitur: sed gerere, ueluti cum pro hærede aliquid facit, aut pro tutore, aut pro domino. Varro libr. De lingua Latina quinto, Contrà Imperator qui dicitur res gerere: in eo neq; agit, neq; facit: sed gerit, id est sustinet. translatum ab his qui onera gerunt, id est sustinent. Sic gerere negocium dicitur, qui res absentis curat. Itaque negocia gesisse, pro codicem accepti & expensi conscripsisse, legimus apud Paulum in l. quædam, 9. D. de edend.

GESTVM in republica municipium accipere debemus, pecuniam publicam tractare, siue erogandā decernere. l. 2. D. ad municip.

GIBEROSVS, pro gibber, siue gibbosus. apud Gaium in l.3.D.de ędil. edict.

GLADII potestas dicitur, ius animaduertendi in facinorosos homines.l.3.D.de iurisdict.l.6.§.qui uniuersas,D.de offi.presid.Aliud autem fuisse gladio,aliud securi animaduertere: patet ex l. 7.§.1. D.de pœn.& ex eo quod Spartianus scribit,Antoninum ei, qui securi Papinianum percusserat, dixisse: Gladio te meum iussum exequi oportuit. Hinc

GLADII pœna in l. 1. §. quanquam, D. de oblig. Sed

AD GLADIVM damnari, aliud est: ualet enim idē, quod illud superius AD ferrum: id est, ad ludum gladiatorium. l. 6. §.irritum, D.de iniust. rupt.l. 25.§.si quis, D.de aeq. hæred.

GLANDIS appellatione,inquit Caius,omnis fructus continetur, ut Iabolenus ait: exemplo Græci sermonis,apud quos omnes arborū species ἀκρόδρυα appellantur.l.236.§.1.D.de uerb.signific.

GLANS caduca est, ait Gaius, quæ ex arbore cecidit.l.30.§.3.D.de uerb.signifi.

GLAVCINAM Pomponius in l.21.§.1.D.de aur. ar. numerat inter ea unguēta quæ ualetudinis caussa parata sunt. Confectū oportet ex Glaucio, herba quam Plin.lib.20.cap.19.syluestrem & erraticam appellat: & in afflatu maris nasci solitam tradit. Nisi fortè GLEVCINA potius legendum sit. nam Gleucini olei factitij Plinius meminit, eiusq; cōficiendi rationem Columella lib. 12. cap. 51.demonstrat. Est autem oleum mustum, ut Græci uocabuli origo declarat, quod prius quàm oliuæ premantur exprimitur, & simul odoramenta, misceantur.

GLOS, uiri soror dicitur. apud Græcos γάλως: ait Modest.l.4.§.4.D.de grad.& adfin.

GRABATVS, uide Grabatus.

GRADVS cognationis, inquit Paulus, dicti sunt à similitudine scalarum, locorumq; procliuiū,quos ita ingredimur, ut à proximo in proximum,id est in eum qui quasi ex eo nascitur, transeamus.l.ult. §.gradus, D.de gradibus. Sic Ouid.Metamorph. XIII. nostri quoq; sanguinis autor Iuppiter est, totidemque gradus distamus ab illo. item Fast. II. Et generis dinumerare gradus. Item, Sic Venerem gradibus multis in gente receptam.

GRADVS etiam in hæredum institutionibus & substitutionibus uocatur locus ex ordine, quo neque hæreditas defertur. ueluti cum primo, secundo, tertiove gradu scripti hæredes dicuntur: l.3.§.filius,D.de lib.& posth.l.3.§.ult.& l. 5.D.de iniust. rup.l.2.§.defertur, D.de bon.poss. secund. tab.l. 37.D.De hæred. instit. Modestinus in l. 1. D.de uulg.& pupill. Hęredes aut instituti dicuntur,aut substituti. Instituti, primo gradu: substituti, secundo,uel tertio. Gradus autem aliud est,aliud locus. nam instituti omnes primo gradu sunt, locū autem singuli obtinent pro ordine scripturæ primum, secundum, tertium. Gradus igitur ex ordine successionis: locus ex ordine scripturæ numeratur.l.si is qui, 55.D.de hæred. instit.

GRASSATORES, prædones qui ex insidijs uiatores adoriuntur, ac spoliant. hinc grassaturæ apud Saturninum l.16.§.4.D.de pœn. Qualitate, cum factum uel atrocius,uel leuius est: ut fine à grassaturis, expilationes à furtis. Cicero de Fato, Hoc enim modo uiator quoque bene uestitus caussa grassatoris fuisse dicitur, cur ab eo spoliaretur.

GRATIOSE expunctæ rationes dicuntur in l. 9. D. de admin. rer. ad ciuit. quæ bona utriusque partis gratia, & sine ulla contentione expunctæ sunt.

GREMIA, surculi aridi & minuti. Vlpian.l.55.§.2. De legat.& fid lib. 32. Sed si uoluntas non refragatur, & uirgulæ,& gremia, & sarmenta,& superamenta materiarum continebuntur. Hinc

GREMIALES arbores, quæ surculos illos suppeditant, & unde fasciculi componuntur. apud eundem l.7.§.9. Sol. mat. Puto autem si arbores excæduæ fuerunt, uel gremiales, dici oportet in fructu cedere. Columella lib. XII. cap. XIX. Mustum in uasa defrutaria deferemus, leuique primum igne ex tenuibus admodum lignis, quæ Gremia rustici appellant, fornacem incendemus. Hermolaus legendum putat CREMIA, quasi à cremando.

GREX est quorumlibet animalium congregatio. Sic Cicero in Philipp. Fudit apothecas, cæcidit greges armentorum. Vergil. egloga VI. Aut aliquam in magno sequitur grege. ubi Seruius, Notandum, inquit, Gregem eum, de bobus dixisse: cùm Armenta dicamus. Eadem ratione Iurisconsulti gregatim pasci dicunt oues, capras, boues, equos, mulos, asinos.l.2.D.ad leg. Aquil. Vlpianus tamen gregem, armenta & equitia distinguit in l. 1.§. per hanc, D. de rei uindic. Per hanc, inquit, actionem non solùm singulæ res uindicabuntur, sed & grex uindicari potest. idem & de armento, & de equitio, ceterisque quæ gregatim habentur dicendum est.

GYMNASIARCHIAS Modestinus sub tit. de excusat. appellat, gymnasiorum præfecturas. erant autem gymnasia spacia, in quibus nudi adolescentes exercebantur.

DE LITERA H.

HABENA cędi impuberes seruos pro quæstione, testatur Vlp. in l.1.§.impuberi, D.ad s. c. Silan. & Horat. lib. epist.11. de puero seruulo ad Iulium Florum scribens, In scalis, inquit, latuit, metuens pendentis habenæ.

HABERE, inquit Vlpian. dupliciter accipitur. nam & eum habere dicimus, qui rei dominus est: & eum qui dominus quidem non est, sed tenet. denique habere rem apud nos depositam solemus dicere. l. 38. §. 6. D. de uerb. oblig.

HABERE, inquit Paulus, duobus modis dicitur: altero, iure dominij: altero, obtinere sine interpellatione id quod quis emerit. l. 188, D. de uerb. signifi.

HABERE, tenere, possidere: distinguũtur in Aquiliana formula. l. 18. D. de acceptil. Habere igitur propriè ad ius pertinet: Tenere ad factum Possidere ad utrunque. arg. l. possessio, 49. §. 1. D. de acquir. poss. Nam Habere est, iure dominij possidere. l. stipula. 38. §. habere, D. de uerb. oblig. l. 188. De uerb. sign. qua de caussa seruus ibi tenere posse dicitur: habere & possidere, non posse. Hinc SIBI HABETO, solenne uerbum fuit in legatis per uindicationem. Itaque si seruus stipuletur, sibi habere licere, quia ius his uerbis significatur, stipulatio in serui persona non consistet: sed domino stipulatus uidebitur. l. qđ dicitur, 130. D. de uerb. obli. §. sed cum factũ, Inst. de stipul. ser. Itẽ,

HABERE ad res incorporales, tenere ad corporales, possidere ad utraque pertinet. quapropter,

HABERE & possidere ciuilis possessionis sunt: tenere, naturalis. unde SIBI habere possidere sæpe coniunctè legimus: ut l. pater, 38. §. quindecim, D. de legat. 3.

HABERE licere stipulatio, est hæc: Per te non fieri, quo minus mihi fundum habere liceat: qua quis obligatur, ne res euincatur & auferatur, uel æstimatio eius. l. si seruus, 21. l. habere, 57. D. de euict. l. stipulatio, 38. D. de uerb. oblig.

HABERI dicitur quod iure quocunque possidetur: uti docet Vlpian. l. 38. §. 6. D. de uerb. oblig.

HABILITER, aptè, cõmodè. Paulus l. 20. D. de aur. arg. mund. Si ut habiliter gemmæ geri possint, inclusæ auro fuerint, tum aurum gemmis dicimus cedere.

HABITATIO, est facultas ædes alienas inhabitandi, quæ tamen non iure, sed in facto consistit: id est, non tam uidetur esse ius, quàm aut ipsa domus, aut inhabitatio.

HABITATIO genus est seruitutis, ab usu & usufructu differens. primùm quia usus in iure, habitatio in facto cõsistit. l. pen. D. de cap. min. deinde quia ille commodari non potest, habitatio potest. l. 1. D. commod. ille ex persona æstimatur, habitatio non tam ex persona, quàm ex re ipsa quæ habetur. usus non utendo, & capitis minutione extinguitur: habitatio uerò nequaquam. d. l. pen. & l. si habitatio, 10. D. de usu & hab. ubi tamen Vlpia. ait effectu eadem esse.

HABITATOR & Hospes tantum inter se differunt, quantum interest inter domicilium habentem, & peregrinantem. l. 1. §. 7. D. de his qui effud. uel deiec. Ergo habitator est qui residendi animo siue in suo, siue in cõducto, siue in gratuito consistit: hospes uerò qui temporis caussa tãtisper dum in uiam redeat, aut quiescendi, aut negocij expediendi gratia diuertit & commoratur. Cic. de Senect. Commorandi enim natura diuersorium nobis, non habitandi dedit.

HAMA, ἄμη, ferramentum aduncum, coercendis incendijs paratum. Paulus l. 3. §. 3. D. de offi. pref. uigil. Sciẽdum est autem, præfectum uigilum per totam noctem uigilare debere, & coerrare calciatum cum hamis & dolabris. Vbi tamen corrigendum putarem FALCIATVM, id est falcibus muralibus instructum: quarum Cęsar & alij meminere. Falciatũ enim, opinor, nõ minus Latinè dicimus, quam Falcatum. ut sit sensus, perfectũ uigilum debere comitatum per urbis uias oberrare, cũ falcibus muralibus, hamis & dolabris: quæ omnia instrumenta sunt diruendis ædificijs quæ fortè inflammata essent, parata. Vlpianus quoque in l. 12. §. 12. D. de fund. inst. hamas inter incendiorum remedia bis annumerat.

HARENARII, qui in harena cum bestiis gladiatoribusve pugnãt. l. 18. D. de op. li. l. 5. D. ad Trebel. l. 21. §. si ea, D. de testib.

HARPAGONES, adunca ferramenta quibus quid extrahitur: ut si quid in puteum deciderit. Vlpianus l. 12. §. 12. D. de inst. uel inst. Canales aũt & harpagones, & amas instrumento contineri constat.

HARVNDINETVM, unde harundo uitibus fulciendis, sumitur. nam aliorum pedamentorum inopia subsidio harundo capitur: ut ait Varro lib. De re rust. 1. ca. 8. Eius fit mentio apud Vlp. l. 9. §. 6. D. de usufr. & l. 12. §. 7. D. de instruct. uel instr.

HASTAE (ut ait Festus) subijciebant, ea quæ publicè uenundabant, quia signum præcipuum est hasta. nam & Carthaginenses quum bellum uellent, Romam hastã miserunt, & Romani fortes uiros sæpe hasta donarũt. Hinc Sub hasta distrahere in l. ult. C. si propt. pub. pẽsit. & Subhastatæ res in l. 3. C. de execut. rei iudic. Itẽ Subhastatio, l. 16. C. de rescin. uendit. Cic. 2. de Offi. Sic par est agere cum ciuibus, non (ut bis iam uidimus) hastam in foro ponere, & bona ciuium uoci subijcere præconis.

HELIOCAMINVS, ἀπὸ τοῦ ἡλίου καὶ καμίνου, id est sole & camino: quasi dicas solaris caminus, quo ueteres hyeme solis excipiendi caussa utebantur. Vlpia. l. 17. D. de seruit. urb. præd. Sin uerò heliocamino uel solario, diendum erit quia umbram facit in loco cui sol fuit necessarius, contra seruitutem impositam fieri.

HERCISCI, uide Ercisci.

HAERES, inquit Festus, apud antiquos pro domino ponebantur. Sic Iustin. §. ult. De hære. qualit. & diff. Pro herede, inquit, gerere est, pro domino gerere. ueteres enim hæredes pro dominis appellabant. Vtriusque Plautus auctoritatem comprobat in Menahemis, cùm Menahemum peregrinũ de palla loquentem facit: Prandi, potaui: atque abstuli

abstuli hanc, cuius hæres nunquam erit post hunc diem. Vnde autem hoc uerbum manarit, nõ facilè dixerim. nam eos qui ab Herus ductum putant, syllabæ prioris ratio refellit. Et potius ab Era quod terrã significat, dictum putarem: unde Heredium apud Varronẽ, agellus qui hæredem sequebatur. uel cũ diphthongo ab Hęreo: quia proprium hoc nomen est, non extraneorũ, sed suorum. quod uel hinc licet intelligatur, quia hi soli exhęredantur. optima ratione: cùm filiusfa. eadem in familia & domo hæreat. itaq; non Hæredare dicimus, quia suo iuri filius adhærescit: sed exhæredare, quasi conuellere, & dimouere. hæres aũt ipso iure filius est, & plurimũ relinqui solet. unde suus hæres in iure appellatur, quia non alienã, sed iam quodammodo suã hæreditatem accipit. l. in suis, 11. D. de lib. & post. ubi Paulus multa in hanc sententiam præclarè: item ut in l. ult. D. de bon. damnat. quibus ex locis perspicuũ est, legem XII. tabularũ filiisfa. etiam uiuis patribus paternã hæreditatẽ addixisse, sic ut heredes designati meritò nominari possint. ac proinde mortuis parentibus non alienã, sed propriã suamq; hereditatẽ adipiscátur. nam Vlpia. quoq; sic loquitur in l. 1. §. largius D. de success. ed. ubi ait, & liberos parentibus, & parentes liberis succedẽres penè ad propria bona uenire. Itaq; Iustinianus domesticos eo quẽ antè diximus titulo appellat, quasi Vernas hæredes, qui non aliunde acciti, sed domi sint nati. Et Plin. in Panegyr. domesticos hæredes extraneis opponit: illosq; ait bona, non ut aliena & speranda, sed ut sua semperq; possessa capere. quapropter non adire, sed retinere hæreditatem dicuntur. ut l. si patronus, 12. in fi. D. de bon. libert. quippe qui sine aditione ulla, ipso iure hæredes sint, uerumetiam eos quorũ in potestate sunt, sine aditione hæredes faciãt: ut l. qui in aliena, 6. §. 3. D. de acq. hęre.

HAEREDVM autem tria sunt genera: nam alij dicũtur sui & necessarij, alij necessarij, alij uoluntarij siue extranei.

HAEREDES sui & necessarij dicuntur liberi, qui in familia proximum à patrefa. gradum obtinent: sui, quia hæreditatem tanquam suam: necessarij, quia iure antiquo retinere cogebantur. l. 11. D. de lib. & post. l. 57. D. de acq. hæred. uide Sui & necessarij.

HAERES necessarius dicitur is seruus, qui hæreditatem quidem cum libertate accipere, non tamen quod sibi acquiret, creditoribus cedere cogitur. l. 1. C. de necess. ser. Is autem propter præmium libertatis, hæreditatem adire cogitur.

HAEREDES extranei dicuntur, quicunque testatoris iuri subiecti non sunt. Itaq; liberi quoq; nostri qui in potestate nostra non sunt, heredes à nobis instituti extranei hæredes nobis uidẽtur. ait Imp. §. 3. De hered. qualit. Vel sic,

HAEREDES extranei dicuntur, qui in potestate testatoris non sunt: quo in numero patribus quidẽ, emancipati liberi: matribus uero, quilibet: patronis autem, serui post institutionem manumissi. l. ceteri, De hæred. qualit. & diff. Dicuntur autẽ hi etiam Heredes uoluntarij: nam cùm testatoris iuri subiecti non sint, arbitrio eorum adeundi repudiandive potestas permittitur.

HAERES primus dicitur, qui primo gradu institutus est: secundus, qui substitutus. l. 8. D. de lib. & post. l. 1. is qui, 25. D. de testam.

PRO HAEREDE gerere, uide suo loco Pro herede.

HAEREDITAS est successio in uniuersum ius, qđ defunctus habuit. l. 61. De reg. iur. l. 24. De uerb. sig. nam Hæreditatis appellatio uniuersitatẽ quãdam ac ius successionis, ac non singulares res demõstrat. l. bonorũ, 208. D. de uerb. sig. Itaq; Vlp. Hereditatem iuris nomẽ esse, scribit in l. pecunię, 178. D. eod. l. 3. D. de bon. poss. ac propterea & absq; ullo corpore, iuris intellectũ habere. l. hæreditas, 50. D. de hære. petit. & non minus damna atq; onera, quã emolumenta continere. l. hæreditatis, 119. D. de uerb. sig. Quod cũ ita sit, nõ rectè Cicero uideri potest Hæreditatem ita in Topicis definisse:

HAEREDITAS est pecunia quæ morte alicuius ad quempiam peruenit. nam (ut ait Iustin. sub tit. de rebus corporal.) aliud est hæreditas, aliud res quę per eam acquiruntur. Hę corpora sunt, illa uerò ius hę certa sunt, illa incerta est: hæ per se semper utiles sunt, illa nonnunquam damnosa. Quod Seneca nõ animaduertens lib. De benef. VI. Iuriscõsultorum, inquit, istæ argutæ ineptiæ sunt, qui hæreditatem negant usucapi posse: sed ea quæ in hęreditate sunt. tanquam quicquam aliud sit hæreditas, quàm ea quæ in hæreditate sunt.

HAEREDITAS alia Testamentaria est, alia Legitima: idest, quæ sine testamento lege XII. tab. alicui defertur. l. quod autẽ, 6. D. quæ in fraud. cred. Interdum tamen etiam testamentaria hæreditas lege deferri dicitur: ut l. 1. D. hæred. pet. l. lege, 130. D. de uerb. sig.

HAEREDITAS iacens dicitur, quæ nondum aditæ est. l. 1. D. de success. edict. l. deniq;, 13. §. quæsitum, D. quod ui aut clàm. l. 5. D. ut in poss. legat.

HAEREDITAS defertur, quæ testamento alicui relicta est. l. lege, 130. D. de uerb. sig.

HAEREDITAS aditur, cum hæres eam se accipere uel dicto, uel facto testatur. §. 6. Instit. de hæred. qual.

HAEREDITAS omittitur, cùm heres excludi se ab ea tempore passus est.

HAEREDITAS repudiatur, cùm is ad quem delata est, adire recusat. repudiantur enim ea tantum quæ iam delata sunt. l. 1. §. decretalis, D. de success. edict.

HAEREDITAS adimitur, cum hæres institutus exhæres postea scribitur: quod non modò in alio, sed & eodem in testamento fieri potest. l. 1. §. pen. D. de his quæ in test. del. ueluti. Titius heres

esto, Titius quem suprà scripsi, exhæres esto. l. paterfa. D. de hered. instit. l. Seius, D. ad leg. Falci. l. uxorem. §. hæres, D. de legat. 3.

Haereditariae actiones dicuntur, quæ cùm defuncto competerent, ad successorem unà cum hæreditate deuolutæ sunt. l. 1. §. hæc actio, D. si quid in fraud. pat. l. item ueniunt, 20. §. 4. D. de hæred. petit.

Haereditarius creditor, aut debitor etiam dicitur, cui hæreditas obstricta est, quive hæreditati debet, quamuis defuncto obligatus non fuerit. l. 14. 15. 16. D. de hæred. petit.

Haereditarium æs alienum intelligitur (inquit Caius) etiam id de quo cum defuncto agi non potuit: ueluti quod is eum moreretur, daturum se promisisset: item quod is qui pro defuncto fideiussit, post mortem eius soluit. l. 7. D. de rebus auct. ind.

Haereditaria sepulcra dicuntur, quæ quis sibi hęredibusque suis constituit: uel quod paterfa. iure hæreditario acquisiuit. l. 5. & 6. D. de relig. & sumpt.

Haeredium prædium paruulum, inquit Festus. Varro in. 1. De re rustic. scribit Romulum bina iugera uiritim diuisisse, quæ quòd hæredem sequerentur, Hæredium appellarunt.

Haereditatem Tullius definit à rebus, quæ successione habentur, dum eam dicit esse pecuniam, quæ morte alicuius ad quempiam peruenit iure, nec ea aut legata testamento, aut possessione retenta. quod postremũ adiectum est (inquit Boetius) quia si sit nostra proprietas, & eius qui decesserit, ususfructus, ad me res illa reuertitur hic, quæ in meo dominio proprietatis iure tenebatur. Res hæreditarias pro ipsa hęreditate posuit: quod Galli similiter faciunt, quum res suas immobiles, id est fundos, & prædia, hæreditagium uocant. At Iurisconsulti qui subtilius ista quærierunt, hæreditatem separant à rebus hæreditarijs: eamque uolunt iuris nomen esse, ut eius qui nihil habeat in bonis, hæres esse possit. Pomp. de uerb. significa. Hæreditatis appellatio, sine dubio cõtinet & damnosam hæreditatem. Iuris enim nomen est, sicuti bonorum possessio. Et Caius ibidem, Nihil aliud est hæreditas, quàm successio in uniuersum ius, quod defunctus habuit. Itaque hæredi & in hæredem eæ dantur actiones, quæ defuncto & in defunctum competebant: quòd huius personam hęres quasi induit, ut omnia eius dicta & facta præstare compellatur, & quidem in solidum, etiam si non sit soluendo hæreditas: adeò ut qui non habet factionem testamenti, ne ab eo quidem instituti possit, qui soluendo non est: & si nihil inde bonorum consecutus sit, præter inane hæredis nomen. Hæc ex Connano.

Heri seruus, hodie liber, speciem habet prouerbij: in eo liberto qui aduersus patronum arrogantius & insolentius sese gerit. Vlpia. l. 7. §. 2. D. de iniur. Nec enim ferre prætor debet heri seruum, hodie liberum conquerentem quòd dominus ei conuicium dixerit, uel quòd leuiter pulsauerit.

Hermaphroditus, ἑρμαφρόδιτος, Mercurij & Veneris filius, particeps utriusque sexus. Ex quo qui tales natura editi sunt, hoc nomine appellantur. Vlpia. l. 10. De stat. hom. Quæritur Hermaphroditum cui comparamus: & magis puto eius sexus æstimandum, qui in eo prævaleat. Paulus l. 15. De testib. Hermaphroditus an ad testamentum adhiberi possit, qualitas sexus in calescentis ostendit.

Heronibus, uide Pero.

Hierophilax, ἱερόφυλαξ, sacrorum custos, æditurs. Scæuola l. 20. §. 1. D. de ann. leg. Quisquis mihi hæres erit, fidei eius committo uti det sacerdoti & hierophylaci, qui in illo templo erunt, denaria decem. In Florẽtino lib. hierophylaco.

Hoc amplius, locutio est ea etiam quæ superius dicta sunt complectens: uti docet Pomp. l. 54. D. de legat. & fid. tertio. Si purè, inquit, tibi legauero, deinde scripsero ita, Hoc amplius si nauis ex Asia uenerit, hæres meus ei fundum dato: nerius est eo uerbo Amplius superiora repeti. Quod quidem ita est: sed conditionem ad superiora referri, exempla subiecta non probant.

Hominis appellatione tam fœminam, quam masculum contineri, non dubitatur: ait Caius in l. 152. D. de uerb. signifi.

Honestos ueteste dici interdum pro diuitibus, Asconius in Verrin. tertiæ commentarijs testatur. Vlpia. l. 52. §. 15. D. de furt. Quum Titio honesto uiro pecuniam credere uellem, subiecisti mihi alium Titium egenum, quasi ille esset locuples.

Honos, inquit Varro, ab honesto onere, itaque Honestus dicitur; quòd oneratus, & dictum onus est ut honos, qui sustinet Remp. hæc ille. Honos igitur, magistratus est: quod idem Iusti. in §. 7. De iure natur. demonstrat. Hoc etiam ius Honorarium solemus appellare, inquit: quòd qui honores gerunt, id est magistratus auctoritatem huic iuri dederunt.

Honor municipalis, est administratio Reipublicæ cum dignitatis gradu, siue cum sumptu, siue sine erogatione contingens: ait Callistratus l. 14. D. de mun. & hono.

Honor pro honorarium apud Vlp. in l. 6. D. mandati. Si remunerandi gratia honor interuenerit, erit mandati actio: id est, etsi honorarium aliquod datum fuerit, aut promissum, tamen non locatio erit, sed mandatum: & ex eo mandati actio nascetur. Cice. pro Roscio Amerino: Si nihil, inquit, aliud fecerunt, nisi rem detulerunt, nonne satisfacit, iis gratias agi? denique ut perliberaliter ageretur, honoris aliquid haberi? Cur tria prædia tantæ pecuniæ statim Capitoni dantur. Hinc

Honorarium dicitur, quod mercedis nomine Iuriscon-

Iurisconsultis, medicis, liberalium artium professoribus, mensoribus datur: quasi cum ijs locatio & conductio contraheretur. l. 1. D. de extraord. cognit. l. 3. C. de postul. l. 1. D. si mens. fals. l. 13. C. de iudic.

HONORARIVM ius appellamus, quod à Prætoribus constitutum est: quod (inquit Iustinianus) qui honores gerunt, id est magistratus, authoritatē huic iuri dederunt. §. prætorum, Inst. De iur. nat. l. 7. D. de inst. & iur. l. 2. §. 5. D. de orig. iur. Hinc

HONORARIAE actiones dicūtur, quę prætoris edicto constitutæ sunt. l. 39. D. de nox. act. l. 11. D. de fideiuss.

HONORARIE obligationes, quas Prętor edicto suo instituit. l. obligamur, 52. D. de obligat. ubi Modestinus ait, iure honorario nos obligari, ex his quæ edicto perpetuo uel magistratu fieri præcipiuntur, uel uetantur.

HONORARII successores dicuntur, qui & bonorū possessores. Iustin. §. 1. De bonor. poss. Quos autē solus uocat prætor ad hæreditatem, hæredes quidem iure non fiunt: nam prætor hæredem facere non potest. per legem enim tantùm, uel similem iuris constitutionē hæredes fiunt, ueluti per Senatuscō. & cōstitutiones Principales. sed quum eis prætor dat bonorum possessionem, loco hæredū constituuntur, & uocantur bonorum possessores. Vlpian. l. 9. §. 5. D. de interr. act. Quæ obtinere debent non solùm in hæredibus, sed etiam in honorarijs successoribus. Sic in l. 1. §. non solùm, D. ut legat. nom. l. 10. D. ad Velleian. l. 7. D. de public.

HONORARIVS tutor curatorve dicitur, quem testator administratione alijs delata tutorem tamē aut curatorem esse uoluit. Vlpian. l. 3. §. 1. D. de adminis. tut. Si parens declarauit quem uelit tutelam administrare, ille solus administret. ceteri igitur tutores nō administrabunt, sed erunt hi quod uulgò Honorarios appellamus. nec quisquam putet ad hos periculum ullum redundare. constat enim hos quoque excussis prius facultatibus eius qui gesserit, conueniri oportere. Dati sunt enim quasi obseruatores actus eius, & custodes. imputabitur eis quandoque cur si malè eum conuersari uidebant, suspectum non fecerunt: Papin. l. 26. §. 1. D. de test. tut.

HONORIS caussa tutor datus non uidetur, quem pater à ceteris tutoribus quibus negocia gerenda mandauit, rationes accipere uoluit. Vlpi. l. 14. §. 1. D. de solut. Sunt quidam tutores qui honorarij appellantur: sunt qui rei notitię gratia dantur: sunt qui ad hoc dantur, ut gerant. & hoc uel pater adijcit, ut unus, puta, gerat: uel uoluntate tutorum uni committitur gestus: uel prætor ita decernit.

HONORARIVS arbiter dicitur, qui à Prætore datur: quòd ab eo qui honorem, id est magistratum gerit, detur. nam ut Proculus scribit l. 76. D. pro socio, Arbitrorū genera duo sunt, unum eiusmodi ut siue æquum sit, siue iniquum, parere debeamus. quod obseruatur, quum ex compromisso ad arbitrum itum est, &c.

HONORARIA pœna, id est quam prætor introduxit atque constituit. Iusti. §. 6. De iniur. Sed pœna quidem iniuriæ, quæ à lege XII. tab. introducta est, in desuetudinem abijt: quam autem Prætores introduxerunt, quæ etiam Honoraria appellatur, in iudicijs frequentatur.

HOSPITIA olim publicè dari solebant: erantque quibus hospites recipiendi munus à Repub. imponebatur. l. 3. §. eos milites, l. ult. §. pen. & ult. D. de mun. & hon. l. 10. §. angariarum, D. de uacat. mun.

HOSTES quos nos appellamus, eos, inquit Caius, ueteres perduelles appellabant, per eam adiectionem indicantes, cum quibus bellum esset l. 234. D. de uerb. sign.

HOSTES hi sunt, ait Pompon. qui nobis aut quibus nos publicè bellum decreuimus. ceteri latrones, aut prædones sunt. l. 118. D. de uerb. sig.

HOSTES sunt, ait Vlp. quibus bellum publicè populus R. decreuit, uel ipsi populo R. ceteri latrunculi uel prædones appellantur. l. 24. D. de cap. & postl.

HOSTICOLO in libris Florentinis reperio pro Hostico, id est (ut Varro ait) hostili agro. Vlp. l. un. D. de bo. pos. ex test. milit. non dubium est quin debeant ratæ uoluntates esse eorum, qui in hosticolo suprema iudicia sua quoquo modo ordinassent. Item si in hosticolo deprehendantur, & illic decedent.

HOSTIENSIS iurisconsultus, nomen habuit Henrici Segusiani: sed cùm iuris scientia floreret, & Bononiæ circiter annum M. CC. LV. professus, cōplures de ea re libros scripsisset, tandem Cardinalis Hostiensis factus nomen hoc retinuit.

HOSTIS apud antiquos peregrinus dicebatur: & qui nunc hostis, perduellis. Fest.

HOSTIVM potitus, in hostium potestatem redactus. Vlpian. l. 15. D. Ex quib. cau. maior. Ego autem etiam nomine eius qui hostium potitus est, si curator bonis fuerit constitutus, &c. Idem l. 10. De test. mil. Tryphonius l. 12. De capt. & Iulianus cap. 22. eod.

HVGOLINVS iurisconsultus, homo Italus, inter antiquissimos iuris interpretes floruit circiter annum M. C. XC. glossulasq; ad librorum iuris marginem adiecit, quib. magnopere Accursius, qui plerunque honorificam eius mentionem facit, adiutus fuisse creditur.

HVMANITAS, pro imbecillitas, & naturę communis fragilitas. Vlp. l. 38. §. 1. D. ex quibus cau. maior. Planè si infirmitate impeditus cōtinuare iter non potuit, habebitur ratio humanitatis.

HYACINTHVS, lapillus preciosus. Plin. lib. 37. cap. 9. Hinc legatū apud Marcellū l. 6. D. de aur. arg. unionem cum hyacinthis: & deinceps aliquoties.

Hydromeli, ὑδρόμελι, aqua mellita, ut uerbi nota tio declarat. Vlp.l.9.D.de tritic.uin.& ol. Hydromeli legato uini contineri negat.

Hyperocha, ὑπεροχή, exuperantia. Scæuola l. pen. D. Qui pot. in pig. Si post primum contractum tuum, antequam aliam pecuniam tu crederes, eidem debitori Seius credidisset quinquaginta,& hyperocham huius rei quæ tibi pignori data esset, debitor obligasset. Et infrà, Vtrum tibi ce deret pignoris hyperocha. id est, Quāti pluris est pignus, quàm debiti summa: quatenus precium pignoris debiti summam exuperat.

Hypaethra, ὕπαιθρα, uerbum è uerbo, subdialia. de quibus cognosce ex Vitruuij lib.3.cap.1. Loci aperti,& sub dio, aeris fruendi causa ornati. Vlpianus l.12.§.12. De inst.uel inst. De uelis quę in hypæthris extenduntur, magis suppellectili adnumeranda. Vitruuius libro.6. cap.10. Nostri autē hypæthras ambulationes, Xystos appellant: quas Græci περιδρόμιδας dicunt.

Hypocaustum, ὑπόκαυστον: proprie locus sub cuius pauimēto ignis succenditur: παρὰ τὸ ὑποκαίειν, id est succendere. Vlp.l.16.D.mandati. Quietus hospiti suo medico mandasse diceretur, ut in hortis eius sphæristerium & hypocausta,& quædā ipsius ualetudini apta, sua impensa faceret. Idem l. 55.§.2.D. de legat. & fid.lib.32. Lignis legatis, quod comburendi caussa paratum est continetur: siue ad balnei calefactionem, siue diætarum hypocaustarum solebat uti. Hinc conclauia & cellæ in quibus sunt opera fornacata, ubi frigoris uitandi causa ignis accenditur, Hypocausta nominantur.

Hypotheca, ὑποθήκη, à uerbo ὑποτίθεσθαι: quasi dicas supposita, subiecta obligationi, & obstricta. nam (ut ait Marcianus) inter pignus & hypothecam tantum nominis sonus differt. l.5.in fi. D.de pignoribus. quippe, cùm alterum Græcū, alterum Latinum sit. Iurisconsulti autem docendi caussa,& ut suis quæque res uocabulis demonstretur, pignoris appellationem ad res mobiles, hypothecæ uerò ad immobiles referunt. l.si rem. 9.§.2.D. de pign.act.§. item Seruiana,7. Inst. De actionib.l. 1. D. de pign. act.l.4.D. de pignorib. ubi traditur Hypothecā propriè dici eius rei,quæ nuda cōuentione obligatur. Reperio etiam hanc alteram inter Pignus & Hypothecā differentiam: quòd illud & pro rebus obligatis, & pro ipso obligationis contractu sæpe usurpatur: hęc uerò tantū pro rebus suppositis. Cic. Epist. lib. XIII. Præterea Philotes Alabandensis ὑποθήκας Cluuio dedit: hæ commisse sunt. Velim cures, ut aut de hypothecis decedat, easq; procuratoribus Cluuij tradat, aut pecuniam soluat.

Hypothecaria actio, eadem quę Quasi seruiana, dicitur quæ cuiuis creditori sui pignoris persequendi caussa conceditur. l.3. D. ad exhib. d.§.7. De actionibus.

Hypothecaria formula, formula eius pacti, quo de pignore nuda conuentione obligando, agebatur. l.3.4.11.& alibi persæpe, D.de pignorib.

Hypothecarius creditor, qui sub hypotheca pecuniam credidit. l.1.§. sciendum. D. de separat. l. 1.C. de his qui in prior.

Hysginum, Hermolaus existimat idem esse quod uaticinium: idest rubi humilis morum. Paulus l. 78.§.5.D.de legat.& fid.lib.32. Quin minus porrò coracinum, aut hysginum, aut melinum suo nomine, quàm coccum purpurave designatur? Florentinus liber iscinum.

DE LITERA I.

Iacens hæreditas dicitur, antequam adita sit. l. 1.D. de success. edict.l. deniq; 13. §. quæsitum, D. quod ui aut clam. l.5.D.ut in poss.leg.l.1.D.de bo.poss.fur.

Iacens dicitur ea res cuius domi nus ignoratur. Vlpian. l.43.§.4. D. de furt. Qui alienum quid iacens lucri faciendi caussa sustulit, furti obstringitur.

Iactus passim pro iactura, quæ nauium exonerandarum caussa fit. unde tit. Ad legem Rhodiam de iactu. dicitur uerò etiam Iactura in l. 2. & 4. eod. tit.

Ianthinus, ἰάνθινος, uiolaceus. nam ἴον uiolam, ἄνθος florem significat. Vide Plin. lib. 21. cap.6. & 8. Vlp.l.70.§.5. D. de legat. & fid.lib.32. Purpuræ autem appellatione omnis generis purpurā contineri puto. sed coccum non continebitur. fucinum, & ianthinum continebitur.

Iason Maynus Iurisconsultus, Mediolani natus, Catonis Saccipapiensis auditor fuit. Papię ius ciuile annos amplius uiginti publicè interpretatus est: magnosq; in eo iure scriptis suis copiosè illustrando labores sustulit. Obijt ibidem anno. M.D. XIX. mense Aprili.

Id est, pro ueluti. Vlpia. l.iurisgentium, 7.§. ait Prætor, 3.D.de pact. Pacta in personam sunt, quoties paciscor ne a persona petam, id est, ne à L.Titio petam. Idem l.si ex caussa, 9.D. de minoribus. Et puto interdum permittendum, id est, si grande damnum sit minoris. Idem l. qui liberis, 8. D.de uulg. & pup. Sub conditione autem institutum si substituat, id est, Si mihi hæres erit: non aliàs, &c.

Idoneus passim dicitur is, qui soluendo est: unde Idoneus debitor, fideiussor, tutor: & Idonea nomina, quæ Latinè Bona dicuntur. l. 89. D.ad leg. Falc.l.19.§.deniq;.D.ad Velleian.

Idonea cautio non uidetur, si neque fideiussor, neque pignora intercesserint. l. si mandatu, 59. in fi.D.mandat.

Idoneus alienæ litis defensor, alienæve rei expromissor nemo sine satisdatione intelligitur. l. qui proprio, 46.D.de procur.l.in eo. 101.D.de reg. iuris.

Idonei promissores plerunque non tam patrimonio, quàm fide quoque æstimantur. l. si quis, 112. D. de uerb. oblig.

Idonior, aptior, accommodatior. Callistratus l. 18. De test. tut. Quòd si plures satisdare parati sint, tunc idonior præferendus erit. Paulus l. 2. De pop. act. Si plures simul agant populi actione, Prætor eliget idoniorem.

Ignis & aqua, uide Aqua & ignis: item Interdicere aqua & igni. Et hac ipsa de re Lactantius lib. De orig. error. 2. cap. 20. Substantia ignis, calor est, inquit: aquæ, humor. Rectè igitur Ouid. Quippe, ubi temperiem sumpsere humorque calorq; Concipiunt: & ab his oriuntur cuncta duobus. Cumque sit ignis aquæ pugnax, uapor humidus omnes Res creat: & discors concordia fœtibus apta est. Alterum enim quasi masculinum elementum est, alterum quasi fœmininum: alterum actiuum, alterum patibile. ideoque à ueteribus institutum est, ut sacramento ignis, & aquæ nuptiarũ fœdera sanciantur: quòd fœtus animantium calore, & humore corporentur, atque animentur ad uitam. Cùm enim constet omne animal ex anima & corpore, materia corporis in humore est, animæ in calore. quod ex ouium fœtibus datur scire: quos crassi humoris plenos, nisi opifex calor fouerit, nec humor potest corporare, nec corpus animare. Exulibus quoque ignis & aqua interdici solebat. adhuc enim uidebatur nefas quamuis malos, tamen homines supplicio capitis afficere. Interdicto gitur usu earum rerum, quibus uita constat hominum, perinde habebatur, ac si esset, qui eam sententiam exceperat, morte multatus: adeò ista duo elementa prima sunt habita, ut nec ortus hominis, nec sine his uitam crediderint posse constare. Hæc Lactantius.

Ignominia est nominis nota. M. Tullius de Rep. lib. 4. Censoris iudiciũ nihil ferè damnato affert, nisi ruborem. Itaque quòd omnis ea iudicatio uersatur tantummodo in nomine, animaduersio illa Ignominia dicta est. Nonius.

Ignominiosa missio est, quoties is qui militem è castris mittit, addit nominatim ignominiæ caussa se mittere. l. 2. D. qui not. infam.

Ignorantia facti, aut iuris: uide Error facti.

Ilicet, per συγκοπὴν dicitur. Sic Iudices de consilio dimittebantur, suprema dicta quũ præco pronunciasset, Ilicet: quod significat Ire licet. Hæc Don. in Adel. Ter. Dicebatur etiã in funerib. consumpto cadauere, & collectis cineribus. unde Vergili. lib. 6. Dixitq; nouissima uerba: id est Ilicet: inquit Seruius. nam Vale dicebatur post tumuli quoque peracta solennia. Idem, Varro dicit pyras ideo cupresso circũdari propter grauem ustrinæ odorem: ne offendatur populi circunstantis corona, quæ tamdiu stabat respondens fletibus præficæ, id est principi planctuum, quamdiu consumpto cadauere, & collectis cineribus diceretur nouissimum uerbum Ilicet, quod Ire licet significat.

Illotis manib. negocium aggredi, est imperatũ ac non satis instructum accedere. deducta locutione ex Deorum sacris, ad quæ sine præparatione (cuius pars erat manuum ablutio) nefas fuisset accedere. Hesiodo. in lib. cui tit. est ἔργα καὶ ἡμέραι, Μηδέποτ' ἐξ ἠοῦς Διὶ λείβειν αἴθοπα οἶνον χερσὶν ἀνίπτοισιν, μηδ' ἄλλοις ἀθανάτοισιν. Caius l. 1. D. de orig. iur. Deinde si in foro caussas dicentib. nefas, ut ita dixerim, uidetur esse, nulla præfatione facta iudici rem exponere: quanto magis interpretationem promittentibus inconueniens erit omisis initijs atque origine non repetita, atque illotis, ut ita dixerim, manib. protinus materiam interpretationis tractare. id est, sine præparatione, & præmunitione, atque anticipata quadam earum rerum cognitione, quæ aditum ad iuris cognitionem patefaciunt, uiamq; muniunt.

Illvstres, uide Dignitatum.

Imaginaria dicuntur in iure, quæ non uerè, sed simulatò & dicis caussa fiunt. Hinc Vlpianus in l. 16. De reg. iur. Imaginaria, inquit, uenditio non est precio accedente. Idem l. 4. §. 1. D. de manũ. Si seruus ab ignoto emptus sit, postea autem precium suum obtulerit, dicendum erit non esse audiendum. ab initio enim hoc agi debet, ut imaginaria fieret uenditio, & per fidem contractus inter emptorem & seruum agatur. Hinc Modestinus l. contractus, 54. D. de oblig. & act. Contractus imaginarij etiam in emptionibus iuris uinculum non obtinent, cùm fides facti simulatur; non intercedente ueritate. Sic l. 55. D. de cont. empt. l. 1. D. de quæstion. l. 46. D. locat. l. 10. in fi. D. de acquir. poss. l. 4. D. de manumiss. l. 49. D. de act. empt.

Immiscere, uerbum est proprium eorum hæredũ, qui sui sunt: cùm hæreditatem suam amplectuntur. Cum enim non aliunde accedant, sed in familia sint, Adire non dicuntur: sed Immiscere. l. impuberibus, 11. & l. cum bonis, 87. D. de acquir. hæred. l. 3. §. suo, l. 7. §. non solum. D. de minorib. l. 8. & l. 10. C. de iur. delib.

Immiscere igitur suorum hæredum est Adire extraneorum: eaque sententia distinguuntur in l. 6. §. si filius, D. de bon. lib. l. 7. §. restitutus, D. de minorib.

Immitti dicuntur ea quæ in alienum immittuntur. Itaque

Immittvntvr tigna, quæ in alienum sic proueuntur, ut aliquo loco requiescant: id est imponantur. l. malum, 242. D. de uerb. signif. unde

Immittendi tigni seruitus, & præcisè immittendi. l. 1. & 2. D. ser. urb. l. 8. §. 1. D. si seruit. uindic.

Immittvntvr etiam quæ non imponuntur: ut cloca, stillicidium, aqua, flumen, l. 1. D. de cloac. l. 1. §. item sciendum, D. de aqu. & aqu. plu. l. 8. D. quemad. seruit. amitt.

Immissvm,

IMMISSVM, uide Proiectum.

IMMITTERE fumum, uide Casearia taberna.

IMMOLITVS, inædificatus. Verbum hoc usurpatur in lege Peducea de Limitibus, Ne quis eos limites decumanos obsepito, neve quid in eis immolitũ, neve quid ibi positum habeto. Item apud Liuiũ lib. 39. Aquã publicam omnem in priuatum ædificium aut agrum fluentem ademerunt, & quæ in loca publica inædificata, immolitave priuati habebant, intra dies triginta demoliti sunt.

IMMVNITAS, uide Munus. Munẽ, inquit Festus, significat certum & officiosum. unde ex contrario Immunis dicitur, qui nullo fungitur officio.

IMOLENSIS, uide Ioannes Imolensis.

IMPENDIVM, Varro De lingua IV. sic exponit: Cõpendium, quod cum compenditur, unã fit. à quo usura quòd in sortem accedebat, impendium appellatũ: quæ cum accederet ad sortem, ex usu usura dicta, ut sors quod suum fit sorte. Et lib. 5. Ad hoc pecunia, quę in fœnore, sors est, impendium quod inter se iungat. Apparet ex his, impendium esse pecuniam quę impenditur alicui ut fructũ afferat. Cice. ad Attic. VI. Itaq; ut tutela cogito me abdicare, aut, ut pro Glabrione Scęuola, fœnus & impendiũ recusare. Sic Impendium dicitur quod in agro seritur. Idem in Bruto, Seremus igitur aliquid, tanquã in inculto & derelicto solo: quod ita diligenter colemus, ut impendijs etiam augere possimus largitatem tui muneris: modò idem noster animus efficere posit quod ager, qui cũ multos annos quieuit, uberiores afferre fruges solet. Quę cùm ita sint, uidendum in illo loco libri De senectute, ecquid aptius legeretur IMPENDIVM, quàm IMPERIVM. Habent enim rationem cum terra, quæ nunquam recusat imperium: nec unquam sine usura reddit quod accedit. Impendiũ autem Zeno Imp. Græcus, Ἐμφύτευσιν in Iure ciuili appellauit.

IMPENSAE necessariæ sunt, inquit Paulus, quæ si factæ non sint, res aut peritura, aut deterior futura sit. Vtiles impensas esse Fulcinius ait, quæ meliorem dotem faciant, non deteriorem esse non sinant: ex quibus reditus mulieri acquiratur. Voluptuariæ sunt, quæ speciem duntaxat ornant, nõ etiam fructum augent: ut sunt uiridia, & aquæ salientes, l. 79. D. de uerb. signif. l. 1. & l. 14. D. de impen. in res dot.

IMPENSAE necessariæ sunt, quibus non factis dos deterior futura est: ueluti si quis ruinosas ædes refecerit. Vtiles sunt, quibus non factis quidem, deterior dos non fuerit: factis autem, fructuosior dos effecta est: ueluti si uineta & olíueta fecerit. Voluptuosæ sunt, quibus neque omissis deterior dos fieret, neque factis fructuosior effecta est: quod euenit in uiridarijs, & pictorijs, similibusq; rebus. Vlpian. cap. Inst. VI.

IMPERANTES pro parentes, passiua significatione Alfenũ dixisse Alciatus putat in l. 26. D. de oper. lib. Medicus libertus, quòd putaret, si liberti sui medicinam non facerent, multo plures imperantes sibi habiturũ, postulabat ut sequerentur se, neque opus facerent. Sed non est nouum medicis ueteres imperasse: quum serui plerìq; (ut satis constat) medicinam facerent: & Facere medicinam propriè Pharmacopolæ dicantur, quorum etiam tabernæ Romæ medicinæ (ut ex Plauto constat) appellabantur.

IMPERATORIS nomen stante Repu. ijs solis tribuebatur, qui, cùm suis auspicijs exercitũ ducerent, aliquot hostiũ millia in acie ceciderant: tum enim repentè acclamatione militũ eo nomine decorabantur, laureamq; tum in fascibus, tum in literis quas Romã mittebant, usurpabant. Vt aũt perpetuum Imperatoris nomen alicui tribueretur, primùm Iulii Cæsaris exemplo factũ est, quem Suetonius scribit Imperatoris prænomen perpetuũ, & cognomen Patris patriæ à Senatu accepisse. Ex quo intelligi potest, ueterũ consuetudinem eo immutatã fuisse, quòd cùm illi cognominis loco Imperatoris titulũ ascriberẽt, ueluti Cn. Pompeius Imper. C. Cæsar primo loco, tanquam prænomẽ illud sic usurpauit: IMP. C. IVLIVS CAESAR. Qua de re scripsi copiosè in tit. Institut.

IMPERIVM, est potestas à populo, stante Republi. pòst uero ab Imperatore, nominatim alicui sic data, ut ipse pro suo iure si cõmissum quid sit animaduertat. Itaq; Imperiũ habere magistratus dicuntur, qui & coercere aliquem possint, & iubere in carcerem duci: quales sunt Consules, Præfecti, Prętores, Procõsules. l. 2. D. de inius uoc. minores enim magistratus dicũtur, qui nec imperium nec potestatẽ habẽt. l. nec magistratib. 32. D. de iniur.

IMPERIVM autem aut merũ est, aut mixtum. Merum est imperiũ, habere gladij potestatem ad animaduertendum in facinorosos homines, quod etiam Potestas appellatur. Mixtum est imperiũ, cui etiam Iurisdictio inest, quod in danda bonorum possessione consistit. Iurisdictio est etiam iudicis dandi licentia. l. 3. D. de Iurisd. quem locum sic interpretor:

IMPERIVM, aliud merum dicitur, aliud mixtũ. Merum Vlp. appellat, quod ad publica iudicia pertinet, ac proinde proprium eorũ est, qui ea iudicia exercere possunt, siue in urbe, siue in prouincia: ut Quæsitorum, in urbe, & Præfecti urbi, ac Præfecti prætorio: in prouincijs Præsidum, Proconsulum, Proprætorũ. Merum aũt iccirco nominatur, quòd à iurisdictione secretũ, purũ, & uacuũ sit: non quo nemo qui merum imperium habeat, iuris etiam dicendi potestatem habere possit. nam in prouincijs quicunq; merum habet imperium, is etiam iurisdictionem habet: in urbe uerò Quæsitores serum capitalium merum habẽt duntaxat, omnisq; iurisdictionis expers. Sed cùm de imperio disputatur, siue de uno aliquo magistratu agatur, siue de diuersis, id quod ad capitalium rerum administrationem

strationem pertinet, ab eo quod rerum priuatarū proprium est, secernendum est. Mixtum autem dicitur, quod ad utrasque res & capitales scilicet, & priuatas pertinet. hinc Vlpia. Mixtum est, inquit, cui etiam iurisdictio in est: quæ, ut in l. 1. dixerat, ad bonorum possessiones dandas, tutores pupillis, iudices litigatoribus constituendos pertinet. Quapropter intelligitē usqueadeò aliud esse imperium, aliud Iurisdictionem, ut neque quicunque imperium habet, Iurisdictionem habeat, neque rursus quicunque iurisdictionem habet, imperium habeat. nam Quæstores qui merum in urbe imperium habent, id est rerum capitalium quæstiones exercent, ius de priuatis rebus non dicunt. Quæstores autem, Magistratuum in prouincijs comites (de quorum officio Vlp. in l. imperium disputat, ut ex inscriptione licet intelligere) item legati Proconsulum, iurisdictionem rerum priuatarum habent, imperium autem propriè non habent. cùm enim quid imperant, ueluti cùm possideri iubent, aut pignora capi, alieni potius, quàm sui imperij ui ac potestate hoc faciunt: nimirum eius cui summum imperium in prouincia tributum est. Atque hæc quidem ita se habent. Verùm illud simul intelligendum est, Iurisdictionis uerbum ab Vlpiano in d. l. imperium, strictè & angustè usurpari, pro ea quæ ad priuatas res duntaxat pertinet: cùm satis constet, etiam ad rerum capitalium iudicia, & omnia denique Magistratuum acta ac decreta pertinere. quod ex uno Asconij loco licebit intelligi. nam ubi de Scauri iudicio repetundarum loquitur, ita scribit: Cato Prætor iudicium, quia æstate agebatur, sine tunica exercuit, campestri sub toga cinctus, in forum quoque sic descendebat, iusque dicebat. Item Colum. lib. 12. Quod nunc scilicet faciunt magistratus, assidua iurisdictione uim legū custodientes.

IMPETIGINES, pustulæ pruritu corpus infestantes: quarum genera quatuor Corn. Cels. lib. 5. describit. Hinc Impetiginosus, impetigine affectus. Vlp. l. 6. §. 1. D. de ędil. edict. Trebat. ait, impetiginosum morbum non esse, si eo membro ubi impetigo esset, æquè rectè utatur.

IMPILIA leguntur apud Vlp. in l. 25. §. 1. D. de aut. arg. opinor, pro fasciolis quibus mulierum crines alligantur, quasi ad pilos pertinentes. Fasciæ, inquit, crurales, pedalesque, & impilia uestis loco sunt: quia partem corporis uestiunt. Varro Testam hanc fasciolam appellat.

IMPLERE intentionem siue petitionem Iurisconsulti dicuntur, pro id quod intenditur probare, ac planum facere. itemque Implete exceptionem. l. penul. §. 1. D. de except. rei iudic. l. 19. D. de excep. l. 21. C. de rei uindic. Dicitur & Implere, pręcisè pro id quod positum est, probare. l. 1. l. 23. C. de probat. l. 3. C. de non num. pecun.

IMPOSSIBILIS. Labeo & Iulianus uitasse uidētur, quum Græcum uerbum usurparunt. hic quidem in l. 104. §. 1. D. de leg. & fideic. lib. 30. ἀδύνατος conditio pro non scripta habetur. ille in. l. 20. D. de cond. Instit. ἀδύνατος conditio, inquit, pto nō scripta accipienda est.

IMPOSSIBILIS conditio habetur, ait Imp. cui natura impedimento est, quo minus existat. ueluti si quis ita dixerit, Si digito cœlum attigero, date spondes? §. 14. De inutil. stip.

IMPVBES dicitur mas minor annis XIIII. fœmina uetò minor XII. l. ult. C. quand. tut. esse desin. §. 1. Quib. mod. tut. fin. Macro. lib. Satur. 1. cap. VI. Post annos bis septem, ipsa ætas necessitate pubescit. tunc enim moueri incipit uis generationis in masculis, & purgatio fœminarum. Tertull. lib. De uirgin. ueland. Tempus etiam Ethnici obseruant, ut ex lege naturæ iura sua ætatibus reddant. nam fœminas quidem à XII. annis: masculū uerò à duobus amplius ad negocia mittunt: pubertatē in annis, non sponsalibus aut nuptijs decernētes.

IN acceptum ferre opus publicum faciendum, apud Macrū in l. 7. D. de leg. Iul. repet. est perscribere in codice operū locatorū, opus illud esse ex lege, id est ex pactione redemptionis locationisq; perfectum. Id quod lex Iulia fieri prius uetabat, quā opus perfectum ac probatum esset.

IN assem uendere, idem quod in solidum uendere. Modest. l. 9. D. quib. mod. pig. Titius Sempronio fundum pignori dedit, & eūdem fundum postea C. Seio pignori dedit: atq; ita idem Titius Sempronio & Seio fundum eundem in assem uēdidit, quibus pignori antè dederat in solidum singulis. Sic rem soli ex asse possidere, cui opponitur Pro parte, apud Macrum in l. pen. D. qui satisd. cog. Et in assem creditoribus satisfacere, cui opponitur In aliquid, l. 1. D. de separat.

IN bonis tātùm alicuius seruus est, uelut hoc modo, Si ciuis Romanus à ciue R. seruum emerit, isque traditus ei sit, neque tamen mancipatus ei, neque in iure cessus, neq; ab ipsò anno possessus sit. nam quandiu horū quid fiat, is seruus in bonis quidem emptoris est, ex iure Quiritium autem uenditoris est. Vlpian. tit. 1.

IN bonis, uide Ex bonis.

IN capita, aut In stirpes diuisionem fieri plerunque in iure legimus. ut in l. 2. & 3. C. de suis & legit. l. Papinia. 8. D. de inoffi. test. In capita autem diuidi dicitur hæreditas, quæ tot in partes quot succedentium capita sunt (id est, personæ) diuiditur: ut singulis personis singulæ partes attribuantur. In stirpes uerò, cum tot in partes diuiditur, quot suorum naturalium, ex quibus succedanei extant, capita fuere.

IN Capitolium ascēndere, formula est conditionis apud Iuris nostri consultos peruulgata, quam ex triumphantium more deductam arbitror: quasi quis dicat, Si triumphans in Capitolium ascenderit. Cicero Verrina 7. At etiam qui triumphant,

eoq;

eoq; diutius uiuos hostium duces seruant, ut his per triumphum ductis pulcherrimum spectaculum fructumq; uictoriæ populus R. percipere posset: tamen, quum de foro in Capitolium currum flectere incipiunt, illos duci in carcerē iubent, idemque dies & uictoribus imperij, & uictis uitæ finē facit. Atq; hæc quidem olim sic scripseram. Nunc audio me à quibusdam bonis uiris hac de te accusari, quasi conditionem illam quæ libera & potestatiua est, fortuitam faciam. Lepidos homines: qua si uerò qua quicq; sententia primum dictum sit, eadem semper usurpetur, neque alias ad res trāsferri possit: ut quod de Capitolio, triumphi respectu quondam dictum sit, id postea ad quotidianam Capitolij ascensionem traduci nequeat.

In caput alterius torqueri, est in alterius discrimē, uel alterius periculo torqueri. Vlpianus in l. 1. D. de quæstionib. Neq; serui in dominorum, neq; liberti in patronorum caput torqueri debēt. quod idem scribit in l. 2. 3. & 10. §. potest. Cicero autē planè in dominum dixit & in Miloniana, & Cæliana, & in Partit. De nostrorum, inquit, maiorum institutis: qui eum de seruis in dominos quæri noluissent, &cet.

In continenti, locutio est Iurisconsultis familiaris: idem significans, quod sine ulla temporis intermissione, è uestigio, extemplò, cōtinuò. Vlp. l. 23. §. 2. Quod ait lex, In continenti filiam occidat, sic erit accipiendum, &cet. Scæuola l. 135. §. 2. D. de uerbo. oblig. Deinde in continenti inter utrunq; conuenit, ut intra Calend. &cet.

In creditum ire, quid à Credere differat, uide Credendi appellatio.

In duplum ire, Cicero in ea pro Flacco dixit, opinor, pro sponsionem facere alterius tanti, quanti lis esset: Frater meus, inquit, decreuit, ut si iudicatum negaret, in duplum iret.

In facili, & In difficili esse, pro facile uel difficile cognitu atque explicatu. Tryphon. l. in confirmādo, 8. D. de conf. tut. Quod in facili est, si pater, proximo mortis tempore non iure tutores scripserit. Scæuola l. Gallus, 29. §. ult. D. de lib. & posth. Ille casus in difficili est, si filium habeas & nepotem, &c.

In folle offerri pecunia dicitur, quæ sine numeratione & ulla ratiocinatione tanquam in marsupio inclusa offertur. Callistratus l. 82. D. de cond. & demonst. Qui si reliqua reddiderit, liber esse iussus est, non utiq; si in folle reliqua obtulerit, liber erit. non enim testator hoc sensit: sed illud, ut rationes reddat quomodo seruus reddere solet.

In fraudem legis facit, qui saluis uerbis legis, sententiam eius circumuenit. l. 28. D. de leg. senat.

In Iulij, pro In ædib. Iulij figura ē Græci sermonis consuetudine deriuata. Vlp. l. 8. in fi. D. si seruit. uind. Quum Quintilla cuniculum per gentem in Vrsi Iulij instruxisset, id est, in hortos Iulij. ut alijs in libris legitur.

In libertate esse, & liberum esse differunt: item ut, In seruitute, & seruum esse. Nam in libertate aut seruitute esse dicitur, qui se pro libero seruoue gerit, puta quia se liberum seruumve esse credit: cùm aliter se res habeat. l. 7. & l. 10. & 12. & pass. D. de liber. caus.

In possessionem mitti, uide Possidere iuberi.

In potestate habere, & Alienare, tanquam aduersa opponuntur. Liuius li. VIII. Minutia Vestalis cùm decreto Pontificum iussa esset sacris abstinere, familiamq; in potestate habere: facto indicio uiua defossa est.

In potestate, manu, mancipiove. Vlp. tit. 24. Ei qui in potestate, manu, mancipio ve est scripti hæredis, sub conditione legari potest. Item, Ei cuius in potestate, manu, mancipiove est hæres scriptus, legari non potest. Potestatem de filiofa. Manum de matrefa. quæ in manum conuenit. Mancipiū de seruo intelligit.

In procinctu factum testamentum dicitur, quod miles pugnaturus nuncupat præsentibus commilitonibus. Festus. uide Endo procinctu.

In re præsenti, pro In præsentia. Vlp. l. 1. D. de solut. Sed constituere in re præsenti hoc est, statim atque solutum est.

In rem & in personam, locutiones sunt Iurisconsultis familiares, quarum illa tum ntuntur, quum indefinitè ac sine personæ ullius notatione aliquid factum esse significant: hac uerò, quum certa persona definita. ueluti in l. 5. §. 2. D. de constitut. pec. Quod exigimus, ut sit debitum quod cōstituitur, in rem exactum est: non utiq; ut is cui constituitur, creditor sit. Item quum Vlpianus ait, actionem metus caussa in rem esse scriptam, nec personam uim facientis coercere, sed aduersus omnes restitui, l. 9. in fi. D. quod met. cau. & alibi, hoc est in l. 7. §. 3. D. de pact. Pactorum quædam in rem esse, quædam in personam: illa, quoties quis generaliter paciscitur ne petat: hæc, quoties ne à persona petat. Itē in l. 10. D. de op. nou. nunc. Operis noui nunciationem in rem fieri, nō in personam. Cicero lib. de Inuent. II. Sin autem non in hominem certū, sed in rem aliquam caussa dimouebitur, ut in hac eadem re. &cet. Item apud Vlpian. in l. 4. §. 29. D. de dol. except. l. 1. §. ult. D. de interdict.

In solutum dare, pro soluere, apud Paulum in l. 60. D. de solut.

In stirpes succeditur, quum hæreditas non in succedentium singula capita & personas, sed in cognationis latera & partes diuiditur. In capita uerò, quum in tot partes secatur, quot succedentium capita & personę reperiūtur: qua de re uide Imp. §. 6. de hæred. quæ ab intest. Vide In capita.

In tutelam suam uenire mas dicitur, qui ephebus, id est pubes esse incipit, anno scilicet ætatis decimoquarto: fœmina uerò uiripotens appellatur. hoc enim in fœmina, illud in mare ponitur ab Vlpiano

piano in l.§.2.D.quib.ex cau.in poss. Ait Prætor, Si is pupillus in suam tutelam uenerit, eave pupilla uiripotens fuerit,& rectè defendetur,&c.Idem l.50.D.de leg. & fid. lib. 32. Quum filiofam. ita legatur, QVVM IS IN tutelam suam peruenerit, pubertatis tempus significatur. Cic. lib. de Orat. 1. Negaretq́; nisi posthumus & natus,& antequã in suam tutelam uenisset, mortuus esset, hæredem eum esse posse. Idem in Bruto, Quum is hoc probare uellet M.Curiũ,quũ ita hæres institutus esset si pupillus antè mortuus esset, quàm in suam tutelam uenisset,pupillo nõ nato hæredẽ esse nõ posse.

INANIS actio dicitur, quæ per aduersarij inopiam, aut firmam exceptionem eliditur. l. 6. D.de dolo mal.l.24.D.mandat.l.24.D.de lib.caus.

INANES tabulæ, quarum iam pecunia in illis perscripta dissoluta est. Vlpia.l.27.D.de furt. Quòd si iam erant inanes, quia solutum proponebatur: nunquid ipsarum tantùm tabularum precij uidea tur esse æstimatio facienda? l. ult. D.ad exhib.

INANIS reus, qui soluendo non est. Paulus lib.Sét. 2.cap. 15. Ob subitam ualetudinem & inanis rei actiones integra adhuc caussa, mandati negociũ renunciari potest.

INAVDITVS, non auditus, qui caussam non dixit: cuius audita nõ est defensio. Vlpi.l.2.D.ad l.Cornel.de sicar.Inauditum filium pater occidere non potest. Sueton. Galba, Quosdam claros ex utroque ordine uiros suspicione criminis inauditos condemnauit.

INAVRES, aurium ornamenta è gemmis & margaritis, quibus usas olim mulieres Vlp.in l.25.§.4.& Paulus in l.32.§.ult.D.de aur.arg. leg. testantur. Pollux quoq; in mundo muliebri ἐνώτια recenset.

INCERTA in iure appellantur, in quibus non apparet quid, quale, quantum.l.ubi autem.75.D. de uerb. oblig. Item:

INCERTA dicuntur,quæ non in specie,sed in genere proferuntur: ueluti: Fundus,Homo,Triticum.l. hæredes.25.§. si incerto, D.fam. ercisc.l.cùm incertus,13.D. de leg.3.l.in ratione, 30.§. incertæ. ff.ad leg.falc.

INCERTA actio, siue (quod usitatius est.)

INCERTI actio dicitur, per quam nulla certa summa petitur. ueluti ex stipulatione incerta: Quod mihi ex stipulatu dari fieri oportet.l.4. D.dé usur. l.3.C.de inutil.stipu.l.diem proferre, 27.in fi.D. de arbit. Ex omnibus bonæ fidei actionib. Quod te mihi ex bona fide dare facere oportet. Sic l. 1. D. de usufr. leg.l.3.D.de condict. sin. caus.l.2.§. aliud.D.de dona.l.ul.si quis in ius uoc.

INCERTI actio dicitur quæ & Præscriptis uerbis actio.l.6.& l.16.D. de præscrip.uer. l.6. C.de re. perm.l.7.D.de pact.

INCERTVS contractus, qui certum ac proprium nomen non habet. l.9. D. si cer.pet. l.1.§. debitum, D.de constit. pecun.

INCERTA persona uidetur, quam incerta opinione animo suo testator subijcit: ueluti si quis ita dicit, Quicunque filio meo filiam suam in matrimoniũ dederit,ei hæres meus illum fundũ dato. ait Imp. §.27.de legat.

INCESTVM committere dicitur, qui aliquam ex ijs quas moribus uxores ducere prohibemur, duxerit.l.sororis,39.D.de rit. nup.l.38.§.1.D.dé adul.

INCESTVM iure gentium cõmittit,qui ex gradu ascẽdentiũ uel descendentiũ uxorem duxerit: iure ciuili,qui ex latere eam duxerit,quã uetatur:uel affinem, quam impeditur.l.ult.D.de rit.nupt.& d. l.si adulterium, 38.l.ult.D.de cõdic. sin.caus.

INCIENS, uide Grauida.

INCILE,ait Vlpi. est locus depressus ad latus fluminis,ex eo dictus quòd incidatur. inciditur enim uel lapis uel terra, unde primùm aqua ex flumine agi possit.l.D.de riuis. Hinc

INCILE ducere:l.1.§.2.Ne quid in flum.pub.Et In cilia uel principia fossarũ. l.1.§.5.D. de aq.quot.

INCOLA est,ait Pompo.qui aliquam in regionẽ domiciliũ suum cõtulit,quem Græci πάροικον appellant.nec tantum hi qui in oppido morantur, incolæ sunt: sed etiam qui alicuius in oppidi finib.ita agrum habent, ut in eum se quasi in aliquam sedẽ recipiant.l.239.§.2.D.de uerb.sign. Incolam aũt non domus, aut possesio facit: sed domicilium. l.septima,& pass.de incol.lib.x.Cod.

INCOLATVS, urbs cuius quis nõ ciuis,sed incola est. Modest.l.34.D.de mu.& hon.Incola iam muneribus publicis destinatus,nisi perfecto munere, incolatui renunciare non potest.

INCONDITVM, absurdum, absonum. Pap.l.95.§.1. D.de solut.Etenim inconditum est, subuenire sexui mulieris quæ suo nomine periclitetur.

INCORPORALES res sunt,quæ tangi demonstrarive non possunt, cerni tamen animo atque intelligi possunt: quarum rerum nullum subest quasi corpus: est quædam tamen conformatio insignita & impressa in intelligentia, quam notionem uoco, inquit Cicero in Top. Et in eandem sentent. Caius.l.1. D. de rer. diuis. Eiusmodi sunt: Hæreditas,usus fructus,usus,obligationes,&c.

INCVMBERE, pro incubare, id est, obtinere, possidere, conseruare, solidè (ut ij qui rei alicui incubant) tenere. Hinc creditor dicitur.

INCVMBERE suo pignori, qui acriter illud conseruat: ut apud Vlp.l.55.D.de furt. Hinc

INCVMBERE possessioni apud Impp. l. 8.C.quom. & quan. iud.

INCRVSTARE, illinimentum, & quasi pauimentum quoddam inducere. hinc In crustatio,tectorium, & pauimẽtum illud. Proculus l. decimatertia,§.1. D.de seruit. urb. præd. Parietem commuoem incrustare licet,sicut licet mihi preciosissimas picturas habere in pariete communi. Et paulo pòst, Quod obseruari & in incrustatione oportet.Item apud Vlpian.l.79 de uerb. signif.

INDAGO, uenatio quæ fit plagis circum saltum extẽsis.

sis. Vlpian.l.11.§.11.de action. empt. Veluti quũ futurum iactum retis à piscatore emimus: aut indaginem plagis positis à uenatore, uel pantheram ab aucupe.

INDEBITVM aliud est natura, aliud iure gentium, aliud iure ciuili, aliud iure honorario, l.1.& 3. D. de constit. pecun. l.47. de condict. indeb.

INDEBITVM accipimus, non solùm si omnino non debeatur, sed etsi per aliquam exceptionem perpetuam peti non poterat. l.26.§.3.D. de cōd. ind.

INDEBITVM est, non tantùm quod omnino non debetur, sed & quod alij debetur, si alij soluatur: aut si id quod alius soluebat, alius quasi ipse debeat soluat. l. in summa, 65. D. de cond. indeb.

INDEMNITATEM alicui repromittere, est cauere indemnem eum ex eo negocio de quo agitur, futurum. l.14.& l.16. D. ad Trebel. l.8.§.1. ad Velleiã.

INDICATIO, promissio, addictio. Vlpia. l.13.§.2. de act. empt. Hic non debuit facilis esse ad temerariam indicationem. Loquitur de eo qui seruum uendebat, quem furem esse ignorabat. Nonius, Indicare, promittere. M. Tullius Offic. 3. Scæuola cùm postulasset, ut sibi fundus cuius emptor erat, semel indicaretur. Hæc Nonius. Indicare igitur uenditoris est, liceri emptoris.

INDICERE forum dicitur Magistratus in prouincijs, cùm & locum & tẽpus designat, quo caussæ in conuentu agantur. Virgil. AEneid. 5.

Indicitq́; forum, & patribus dat iura uocatis.

ubi Seruius, Id est tempus & locũ designat agendorum negociorum, qui Conuentus uocatur. Indicit autem uerbum iuris est, & per hoc potentem uult significare ciuitatem.

INDICTIONES, tributa, siue functiones, quæ non personis sed prædijs indicuntur: id est imponuntur. l. Iulianus, 13.§.5. D. de act. empt. l. quæro, 28. D. de usuf. legat. Plinius ad Traianum: Nec nouis indictionib. pressi ad uetera tributa deficiunt. Prædijs autem (ut dixi) non personis imponebantur: qua de caussa eorum nomine quæ nõ possidentur non agnoscuntur. Nouel. 128. uide l.3.& pass. C. de annon. & trib. lib. 10. Hinc.

INDICTIONES (ut uidetur) appellatæ sunt, ex quibus annorum ratio constitui cœpta est, Constantino imperante: anno Christi CCCXIII. ante diẽ VIII. Calend. Octob. quo die uictus Maxentius, religioq́; Christiana in libertatem uindicata est. Ergo quasi à primordijs Christianæ libertatis Niceni conuentus auctoritate institutum est, ut sub latis Olympiadibus annorum ratio ab eo tẽpore iniretur: sic, ut decimoquinto quoque anno noua esset Indictio: anni autem singuli cuiusque Indictionis computarentur. quemadmodum ex Codice Theodosiano multis locis intelligitur.

INDIVIDVVM quod Dialectici appellant, id est, qđ nec de subiecto ullo dicitur, nec in subiecto ullo inest, ueluti Stichus, aut Pamphilus: id Iuriscõsulti uitandæ ambiguitatis caussa speciem appellant. quo nomine ferè speciem infimam intelligunt. nam indiuiduum nomen in ijs rebus ponunt, quæ neque naturales, neque intellectas partes recipiunt: ueluti seruitutes. uti constat ex l.4.& 72. D. de uerb. oblig. Stichum igitur indiuidui nomine nõ intelligemus: quia diuidi in partes intellectas potest: at uiam, iter, aquæductum, nauem, equum, indiuidua dicimus. ex quo illud Cascelianũ, Nauem si diuidis, nec tu nec socius habebitis: apud Macrob. lib. Satur. 2.

INDVCIAE sunt, inquit Paulus, quum in breue & in præsens tempus conuenit, ne inuicem se lacescant. l.19.§.1.D. de capt. & postlim.

INDVCIAE, inquit Varro, pax castrensis paucorum dierum. Item, Induciæ sunt belli feriæ. Hæc Gellius lib. 1. cap. 25. Vbi hoc quoq; adscribit, Inducias sic dictas arbitramur, quasi tu dicas, inde uti iam. Pactum induciarum eiusmodi est, ut in diem certum non pugnetur, nihilq́; incõmodi detur: sed ex eo die postea uti iam omnia belli iure agantur. Quòd dicitur dies certus præfinitus, pactumq́; sit, ut ante eum diem ne pugnetur, atq; is dies ubi uenit, inde uti iam pugnetur: idcirco ex ijs quibus dixi uocibus, quasi per quendam coitum & copulam, nomen Induciarum connexum est. Aurelius autẽ Opilius in primo librorum, quos Musarum inscripsit, Induciæ, inquit, dicuntur, quum hostes inter sese utrinq; alteri ad alteros impunè, & sine pugna ineunt. Inde ab eo, inquit, nomen esse factum uidetur, quasi initus atque introitus.

INFAMES qui dicantur, cognosce ex l.1.D. qui not. infam.

INFANS dicitur, qui septem non compleuit annos. Impp. l.18.C. de iur. delib. Si infanti, id est minori septem annis, in potestate patris constituto, &c. Vlpian. l.1.§.2. D. de admin. tut. Licentia igitur erit, utrum malint ipsi suscipere iudicium, an pupillum exhibere ut ipsis auctoribus iudicium suscipiatur. ita tamen ut pro his qui fari non possunt, uel absint ipsi tutores iudicium suscipiant: pro his autem qui supra septimum annum ætatis sunt, & præstò fuerint, auctoritatem præstent.

INFINITVM, pro indefinitum, nullo certo termino circunscriptum. Cice. in Partit. Quid, quæstio quasnam habet partes? Infinitam, quam Consultationem apellò: & definitam, quam Controuersiam nomino. Item alibi locis innumeris. Celsus l.9.D. de seruit. Si cui simplicius uia per fundum cuiuspiã cedatur, uel relinquatur, in infinito, uidelicet per quamlibet eius partem ire agere licebit. Vlpia. l.13. in fi. D. de damn. inf. Neq; enim in infinitum obligatus esse debet stipulatione. Marcianus. l.91. D. de condit. & demonst. Tempus autem uel certum, uel infinitum comprehẽdatur.

INGENVI sunt, qui ex matre libera nati sunt, l.5.§.2. D. de statu hom.

INGENVI dicebantur antiquitùs, qui patrem ciere possent,

possent.hoc est ex legitimo matrimonio suscepti qui ijdem & Patricij dicebantur. Liuius li. 10. En Romæ unquam fando audistis, Patricios primò esse factos,non de cœlo demissos, sed qui patrem ciere possent, id est, nihil ultrà quàm ingenuos. Hæc Liuius, qui non obscurè ingenuos ijs opponit, quos posterior ætas Spurios, recentior Vulgò conceptos appellauit.l. uulgò.24. D. de statu ho. Liberi ergo non ingenui dicebantur. Cic. lib. De natur. Deor. 3. Vt enim in iure ciuili, qui est de matre libera,liber est: item iure naturæ, qui de Dea matre est,deus fit necesse est. Festus autẽ sub uoce Patricios, locum illum Liuij dilucidè cõfirmat: Patricios,inquit,Cincius ait in lib. De comitijs, eos appellari solitos, qui nunc ingenui uocentur.

INGENVVS est is, ait Imp. qui statim ut natus est, liber est: siue ex duobus liberis matrimonio editus est, siue ex libertinis duobus, siue ex altero libertino, & altero ingenuo. De ingen. in prin. Vel sic,

INGENVI sunt, qui ex matre aliquo grauiditatis tempore libera,siue illa ex marito,siue ex alio conceperit,procreati sunt. nam libertas uno tantũ istorum trium temporum sufficit.

INGRATVS libertus est,qui patrono obsequium non præstat,uel res eius, filiorumve tutelam administrare detrectat.l.19.D.de iur.pat.l.6.§.ult.D.de lib. agnosc. Moris autem erat,ut domini seruos manumittentes ijs gratiæ alicuius referendæ caussa imponerent doni,munus,operas.l. pen. D. de obseq.par.præscr.& alibi persæpe.

INGREDI Cõsulatum,pro Inire, Marcellus in l. 36. D.de cond.& demonst.

INIICERE manum. Seruius in illud Aeneid. 10. Iniecere manum Parcæ: Traxerunt, inquit, debitũ sibi. Et sermone usus est iuris.nã manus iniectio dicitur,quoties nulla iudicis auctoritate expectata rẽ nobis debitam uindicamus.

INIVRIA ex eo dicta est, quòd non iure fiat. omne enim quod non iure fit, iniuria fieri dicitur. hoc generaliter: specialiter autem iniuria dicitur contumelia. Interdum iniuriæ appellatione damnum culpa datum significatur: ut in lege Aquilia dicere solemus.interdum iniquitatem iniuriam dicemus. nam quum quis iniquè uel iniustè sententiã dixit,iniuriam ex eo dictam,quod iure & iusticia caret,quasi non iuriam. Hæc Vlp.l.1.D.de iniur.

INIVRIA minus est quàm contumelia, inquit Nonius: Pacuuius Peribœa, Patior facilè iniuriã,si est uacua à contumelia.

INIVRIAE sunt,quæ aut pulsatione corpus,aut conuitio aures,aut aliqua turpitudine uitam cuiuspiã uiolant.ait auctor Rhet.ad Her.lib.4.

INIVRIAM in lege Aquilia damnum accipimus culpa datum,etiam ab eo qui nocere noluit.l.5.§.1. D.ad leg.Aquil.

INNVBERE,est in mariti domũ transire: Enubere, è patris domo exire. Liu.lib.1. Ea cùm innupsisset. Et lib.10. Virginiam quòd è patribus enupsisset, sacris arcuerant.

INOFFICIOSVM hominem constat eum dici, qui quod alteri officium debebat, prætermittit. quare Inofficiosum testamentum esse illud oportet, in quo testator cõtra officium suũ,quod alteri debebat, fecit.sed quanquã hoc modo multa inofficiosa testamenta futura sunt, ueluti quib. amicis & benemerentibus nihil relinquitur, quod olim inhonestum putabatur: (ut ex Philippicis & Suetonio cõstat) tamẽ per excellentiam ea demum inofficiosa dicta sunt,quibus officiũ in liberos,parẽtes,& fratres neglectũ est.nã qui erga eos inofficiosus est, in semetipsum quodãmodo in officiosus & inhumanus uidetur. quapropter ijs solis potestas permissa est,petẽdi à Centũuiris,ut si officiũ uiolatũ cognoscant, illud rescissum & irritũ factũ uelint. quod cùm impetrant,tum illud simul impetrant, ut sibi hæreditas adiudicetur: cum huius iudicij exitus hic fit,ut ab instituto in exhæredatum hæreditas transferatur. qua de caussa hæreditatis petitio appellatur in l. si quis, 34. C. de inof.test.l. qui repudiatis, 17.l.mater, 19.D.eo.l. pen. §. sed quemadmodũ,D.de bon.poss.cont.tab. Vel sic

INOFFICIOSVM dicitur testamentum,quod liberis frustra exhæredatis non ex officio pietatis uidetur esse conscriptum. Paul. libro. Sent. 4. cap. 5. Vel sic,

INOFFICIOSVM testamẽtum dicitur, in quo officij religio uiolata est: ueluti pietas erga parentes,aut charitas erga liberos.non enim liberis tantùm per missum est testamentum parentum inofficiosum accusare, uerumetiam liberorum parentib. ait Iustin.tit.de inoff.test.in prin. Vel sic,

INOFFICIOSVM testamentum dicere, hoc est, allegare quare exhæredari uel præteriri non debuerit.l.3.D.de inoff. test. item docere immerentem se,& ideo & indignè præteritum uel etiam exhæredatione summotum. l.5.eod.tit.

INOFFICIOSA donatio ad exemplum inofficiosi testamenti dicta est, quæ contra rationem officij facta est: cùm scilicet liberi debito bonorum subsidio,id est legitima sua excluduntur.l.1.& pass. C. de inoffi.donat. Itaque actio aduersus eam instituta est,quæ Querela inofficiosæ donationis appellatur: quæ à Querela testamenti: inofficiosi hoc differt, quòd hæc non nisi aduersus testamentum factum, & iure factum conceditur: illa uerò & ex testati & ex intestati causa permittitur.l.precibus, 3.C. eod.

INOFFICIOSA dos dicitur,cùm mater in fraudem liberorum, id est ut eos debitis emolumentis spoliet,omnia sua bona, uel magnam eorum partem secundo marito dono dat: pactum cum eo de dote lucranda faciens.l.1.C.de inoffi.dotib.

INQVILINVS dicitur, qui in urbe domum alienam mercede incolit.l.ult.D.de migran.l.4.§. prætor

ait, D. de damn. infe. l. 37. D. de acq. poss. Appianus li. ἐμφυλ. β. ἐνοικίων, ᾧ ῥήματι καλοῦσι τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν ἀλλοτρίαις οἰκίαις. Colonus autem is est qui rure prædium alienum incolit.

INQVILINVS dicitur qui solus in ædibus conducti tijs habitat, non autem cum domino, uel eo qui habitandi ius habet. Itaq; cùm Labeo dixisset, usuarium ædium, qui modò ipse habitaret, posse inquilinum quoq; recipere, Proculus cum notauit, quod non belle Inquilinus dicatur, qui cum eo habitat: ait Vlpianus l. 2. & 4. D. de usu & habit.

INSIDIARE, pro Insidiari. Callistratus l. 28. §. 9. D. de pœn. Igni cremantur plerunque serui, qui salu ti dominorum suorum insidiauerint.

INSITAE picturæ, quas Vlp. in l. 23. §. 1. D. de aur. & arg. Vestis legato contineri ait, effigies esse uidentur certarum rerum, ut florum, uestibus inter textæ. Vnde Pictæ togæ, quibus triumphãtes amicti urbem inibant. Acu facere id Phryges inuenerunt, ideoq; Phrygiones appellati sunt: ait Plinius lib. 8. cap. 48.

INSCRIBERE, pro subscribere accusationi, id est, suũ nomen accusationis libello adscribere. unde libelli Inscriptionum. l. 3. §. 1. D. de accusat. l. 2. §. ult. D. de accusat. l. 3. C. qui accus. poss.

INSPECTIO, disputatio, disquisitio, consideratio, uisio, ut alibi appellatur. Paulus l. 91. §. 3. D. de uerb. oblig. Nunc uideamus in quibus personis hæc cõstitutio locum habeat, quæ inspectio duplex est. Idem l. 44. D. de oblig. & act. Circa diem duplex inspectio est. Sic in l. 63. §. quod si, D. de acq. rer. dom. l. 3. §. 1. D. depos.

INSTITOR & Procurator hoc differunt, quòd is qui quæstuariæ negociationi præfectus est, institor dicitur qui uerò negocio cuipiam non quæstuario præficitur, Procurator potius appellatur l. 5. §. 3. D. de instit. act.

INSTITORIA actio, uide actio Institoria.

INSTITVERE propriè non est ponere & collocare, ut quidã tradũt: sed parare. unde Instituere adolescentem, est fingere & parare ad eruditionem & uirtutem: hinc Instituere filium, pro adoptare in Orat. pro domo sua, & Instituere tutorem liberis, in lib. de Orat. 1. Cicero dixit, & in Verrinis Instituere amicos, pro conciliare, & comparare, ut facilè appareat, Instituere hoc differre à Ponere & collocare, quòd in illo iter est, in his meta. nam cùm testamento nobis hæredem instituimus non tamen eum continuò in sede nostra collocamus. non enim semper, olim certè perrarò testamenta à moribundis fiebant. paramus ergo & reseruamus, ut cùm usus uenerit, nobis successor ne desit. quocirca qui substituti à nobis dicuntur, uerius Instituti, hoc est ad omnes casus parati & designati dicerentur. his enim substitutionib. nobis in longinquũ prospicimus. accedit eò quòd substituere propriè est, in eius qui iam certum locũ obtinet, alterum supponere. ut cùm Verrem Cicero scribit in Marcellorum locum patronum Siculis substitutum esse: & in piratarum locum ciues R. ad supplicium substituisse: & ciuitati Verrem alterum substituisse, cùm de filio loqueretur: de ijs loquitur, qui eorum in locum sufficiũtur, qui prius erant. Veluti si in filij mei, si hæres erit, & hæres existens impubes moriatur, alterum institua: substituere propriè dici possum: quia non in meum, sed filij locum succedit. At cùm, si Titius hæres non erit, hæredem instituo, mihi cum non Titio instituo: &, si substitutus dicẽdus est, meum in locum substitutus dicendus est, non autem in illum Titij. Vnde intelligi potest, hoc inter institutum & substitutum interesse, non quòd ille primo, hic secundo gradu scriptus sit: sed quòd institutus paratus & designatus est ad locum obtinẽdum: substitutus autem iam eum occupauit. ut omnis institutus cùm hæreditatem adit, substitutus propriè dicendus sit: & Institutus, qui testamento nuncupatus aut scriptus est: substitutus, qui successit. ita institutus, in spe: substitutus, in re ac possessione est. Hæc cùm ita se habeant, Substituti tamen uocabulo sic abutimur, ut eum qui secundo tertioue gradu in aliorum defectum designatus & institutus est substitutus dicatur.

INSTITVERE & substituere hoc differunt. Hæredes enim aut instituti, aut substituti dicũtur. instituitur primo gradu, substituitur secundo uel tertio scriptus. Paul. lib. Sent. 3. c. 6. & l. 1. D. de uulg. & pupil.

INSTITVTVM hæredem eum quoque dicimus, qui scriptus non est, sed solummodo nuncupatus. l. 1. §. 1. D. de hæred. instit.

INSTRVCTVM ab Instrumento sic differre arbitror, ut totum à parte. nam Instructi nomine, nõ modò quæ fundo necessaria sunt, continentur: uerumetiam quæ præterea testator habuit, quibus suum fundum instruxit. Instrumenti uerò, ea duntaxat sine quibus fundus dici instructus nõ potest. Vlpianus l. 12. §. 15. D. de inst. uel inst. Sed si fundus non sit cum instrumento legatus, sed ita ut instructus sit: quæsitum est an plus contineatur quàm si cum instrumento legatus esset, & Sabinus scribit, fatendum esse plus esse quum instructus fundus legetur, quàm si cum instrumento. Item, Omnia quæ eo collocata sunt, ut instructior esset paterfamilias, instructo continebuntur. id est, quæ ibi habuit, ut instructior esset. Hoc ergo legato non agri instrumentum, sed proprium suum instrumentum reliquisse uidetur. Vide cetera, & simul coniunge. l. 1. & 2. C. de uerb. signi.

INSTRVCTAM tabernam sic accipiemus, inquit Vlpianus, quæ & rebus & hominibus ad negociationem paratis constat. l. 185, D. de uerb. signi. l. 13. D. de inst. uel inst.

INSTRVMENTORVM nomine ea omnia accipienda sunt, quibus caussa instrui potest. & ideo tam testimonia,

testimonia,quàm personæ instrumentorum loco habentur.l.1.D.de fid.instru.

INSTRVMENTA Iustinianus à literis separat in l. 1. C.de iuram. propt. cal. In omnibus caussis,siue propter literas fuerit certatum, siue propter instrumenta,siue propter quicquam aliud, &c. Instrumenta ergo sunt,quas Cicero literas publicas appellat:hoc est,quæ uel à persona publica,ueluti scriba magistratus,uel tabellione scripta sunt. Literæ uerò hic appellantur,priuatæ: ueluti Rationes,breuiaria,codex accepti & expẽsi, syngraphę, & cautiones à patresa.conscriptæ.

INSTRVMENTI cauponij nomine serui & ancillæ continentur.Vlp.l.43.§.3.D.de ritu nupt.Multæ adsolent sub prætextu instrumenti cauponij,prostitutas mulieres habere.

INSVLAE dictæ propriè quæ non iunguntur communibus parietibus cum uicinis, sed circuitu publico aut priuato cinguntur:à similitudine uideli cet earum terrarum quæ fluminibus ac mari imminent,suntq; in salo.Festus lib. 9. Atque hac significatione passim hoc nomen in libris nostris usurpatur. .. Hinc

INSVLARIVS,seruus insulæ,id est,separatæ domus, custos.Pompo.l.16.§.1. De usu & hab. Dominus proprietatis etiam inuito usufructuario, uel usua rio fundum uel ædes per saltuarium uel insulariũ custodire potest.Vlpian.l.ult.D.de off. præf. uigil.Insularios & eos qui negligenter ignem habuerunt apud se, potes fustibus & flagellis cædi iubere.

INSVPER habere,pro fusq; deq; ferre,negligere.Papinianus l.17. D.de his quæ ut ind. Hæredem qui sciens defuncti uindictam insuper habuit,fructus omnes restituere cogendum existimaui.Sic idem in l.sunt personæ,43.D.de relig.

INTEGRI restitutio est,redintegrandæ rei uel caussæ actio,inquit Paulus lib. Sent.1.cap.VII.uel sic Integri restitutio est actio. Prætoria, qua rem cer tam,aut ius, aliamve quamlibet caussam redintegrari postulamus: cum quid per metum, uel dolum,uel status permutationem, uel iustum errorem,uel absentiam necessariam,uel ætatis infirmi tatem gestum esse dicitur.l.1.& 2.D.de in integ. restitut.

INTENDERE præcisè,pro Actionem intendere.l.8. D.si seruit.uind.l.5.D.si ususfr. petat. l. 139. D. de uerb.oblig.Sic Cicero in Quintiliana: Sibi eũ nuper edidit socium, quẽ quomodo nunc intendit, ne in uiuorum quidem numero tum demonstrat fuisse. Hinc

INTENTIO passim,pro Actione.ut l.9.§. proinde, D.ad exhib.l.66.D.de iudic.§.si quis agens, Inst. de actionib.

INTER ceteros exhæredare, & Nominatim exhæredare,de quo suo loco diximus.contraria sunt. Ceterorum appellatio in hac formula inde fluxit, quod iure antiquo filij præteritio testamentum facie-bat nullum:filia autem ceterisq; liberis,id est nepotibus,neptibus,&c.præteritis,testamentum ua lebat.Item filij si non instituebantur, nominatim exhæredandi erant:filiæ, ceteriq; liberi etiã inter ceteros exhæredari poterant,his uerbis:CETERI exhæredes sunto. qua ulgari formula non tantũ liberi,sed & parentes,consanguinei agnati,cognati,affines,amici exhæredari poterant.l.Lucius,53 D.de hæred.instit.Hæc ex Vlpia.Inst.cap.22.& l. ult.C.de lib.præt §.nominatim.§. posthumorum Inst.de exhæred.lib.

INTERCALARE,interserere. Quarto quoq; anno C. Cæsar,ut anni ratio cum Solis cursu congrueret, instituit,ut dies unus insititius esset,qui Intercala ris appellatus est. Hic Bissextus dictus, quòd bis sextus dies ante Calen. Martias numeraretur. Vlpianus l.3.§.3.D.de minoribus. Proinde & si bissexto natus est,siue priore,siue posteriore die, cel sus scripsit nihil referre: nam id biduum pro uno die habetur, & posterior dies Calendarum intercalatur. uide Macrob.lib.1.c.13.& 14.& l.98.D. de uerb.signif.& Pli.lib.11.c.VIII.

INTERCEDERE,fideiubere.ut in S.C.Velleiano,l.2. D.ad S.C.Velle.De ea re ita censuerunt. Quod ad fideiussiones & mutuationes pro alijs quibus intercesserint fœminę,pertinet.Sic enim legendũ esse,non autem CONSVLVERVNT, & MVTVE DATIONES in Obseruationibus nostris ostendimus.Ciceronem quoq; hoc uerbum in hac re po suisse reperio,Episto.14.libr. ad Attic. 1. Accersiuit ad se, promisit, intercessit, dedit. Et in Philipp. 2. Orabat, ut te contra suum patrem, si sestertium sexagies peteret, defenderem. tantum enim se pro te intercessisse dicebat. Hine

INTERCESSORES pro fideiussoribus.l.3.§ si filius.D. de pecul.l.23.D.de hær.uend.

INTERDICERE præcisa locutione dicimus,pro Per prætorem interdicere,uel Interdicto agere. Iulia nus l.6.D.ne quid in loco publ. Et qui hoc interdicto experitur,ne quid in loco publico interdicat,nihilominus procuratoris dandi facultas est. Vlpianus l.3.§.5.D.Vti posid. Labeo quoq; scri bit,Ex ædibus meis in ædes tuas proiectũ habeo, interdicis mecum, si eum locũ possideamus qui proiecto tegetur an quo facilius possim retinere possessionem eius possessionis interdico tecum, Sicuti nunc posidetis ædes eas,&c.Item in l.1.§. 22.D.de aq.quot.& æst.Item l.3.§.4.D.quod ui aut clàm & alijs locis innumeris,Fab.li.3.cap. 6. Non debuisti interdicere, sed petere:an rectè interdictum sit ambigitur. id est, Non debuisti interdicto uti, sed actione:an rectè actum sit interdicto,ambigitur.

INTERDICERE aqua & igni, uide Auqa & igni. & illud Seruij adiunge ex lib. Aenei. 12. Ad facienda fœdera,inquit,aqua & ignis adhibentur. unde econtrà; quos arcere uolumus à nostro consor-

tio,eis aqua & igni interdicimus,id est rebus quibus consortia copulantur.

INTERDICTI,uide Exilium.

INTERDICTA erant formæ atq; conceptiones uerborum, quibus Prætor aut iubebat aliquid fieri, aut fieri prohibebat. quod tunc maximè fiebat, quũ depossessione, aut quasi possessione inter aliquos contendebatur : ait Imp. tit. De interd. in prin.

INTERDICTVM, est decretum Prætoris. certis solennibusq; uerbis uel de rebus diuinis aut publicis, uel de ui coercenda interpositum. Vnde autem dictum sit, copiosè disputaui in Instit.Commentarijs:Interdicere scilicet antiquè dici pro uehementius & imperiosius decernere.nam uox INTER nonnunquam augendi uim obtinet: ut cum dicimus Interficere,Interimere, Interuenire, Interturbare. Prætor enim his in rebus uel maximè ac diligentissimè decernebat.Plura ex Commen. Instit.cognosces:quæ uerò mea quondam sententia fuerit,quia hunc in locum olim retulerã, propterea relinquendum putaui.

INTERDICTVM est decretum Prætoris,ad tempus, hoc est interea dum principalis caussa disceptetur,interpositum.ex quo intelligi debet inter Decretum & Interdictum tantundem interesse,quãtum inter genus & speciem. nam decreta alia per petuæ,alia temporalis iurisdictionis caussa interponuntur. illa suum nomen retinent,hæc interdicta nominantur:quia inter illa duo tempora interijciuntur.neq; displicet, ut quo modo allusionis caussa Veteres in Testamento mentis testationẽ, in Sacello sacram cellam notabant : sic in interdicto,interim & dictum (uerbi uim potius, quàm etymologiam attendentes)notemus. Simul & illud constat, quemadmodum Interdicere est plerunq; prohibere,ut interdicere bonis,interdicere aqua & igni : sic illa decreta eo magis interdicta nominata esse, quia magna ex parte prohibitoria sunt : si minus, uerbis & formula: ui quidem ipsa & effectu ac facultate. Tribus autem de caussis instituta reperio. Prima est,ad uim ulciscendam & coercendam.nam qui ui quid fecit, usq; eò coercetur, ut quamuis id iure fecerit,tamen interdictum aduersus eũ detur:ut l.1.§.2.D.De iti.actu que pri.l.1.D.de fonte,l.1. de cloac. & alibi persæpe.item quiui de suo deiectus est, uel prohibitus ad suum accedere, si in rem actionem instituerit,tametsi ea ratione aduersarium possessorẽ constituat,tamen interdicto uti,& per illud possessionem persequi nõ prohibetur.quod sanè ius quoddam singulare esse constat,in odium uis illate cõparatum,l.cùm fundum,18.§.ult.D.unde ui,& de ui ar.& l.naturaliter.§.1.D.de acqui.poss. ubi is qui egit in rem, potest tamen interdicto Vti possidetis uti.quia non uidetur VTI POSSID.renunciasse,qui in rẽ egit. quomodo existimaui aliquãdo illo in loco legendum esse. Altera caussa est, propter commodum possessionis.ueluti ut is cui colonus res suas obligauit,possessionem adipiscatur: quamuis Seruiana uel certi condictione agere posset.sic superficiarius ciuiles habet actiones. sed quia melius est posidere potius, quàm in per sonam experiri, propterea interdictum proponitur.l.1.§.1.D.de superfic. Tertia caussa est,propter proprietatem. uti docet Paulus in l.2.§.quædam. D. de interd. ubi ait ea interdicta quæ rei persecutionem continent, proprietatis caussam continere,& ea quæ ad rem familiarem pertinent, proprietatis,non possessionis caussam habere.

INTERDICTVM est decretum Prætoris, quo quid præsertim in possessionum controuersiis fieri iubet,aut uetat. Alia autem exhibitoria sunt, per quæ Prætor iubet exhiberi:ait Imp.§.1.D.de interd.alia noxalia sunt, quibus noxæ seruum dedere permittitur,l.5.D.de interd.alia prohibitoria sunt,quibus Pretor uetat aliquid fieri,ait Imp. §.1.D.De interd.alia restitutoria sunt, quib. Prætor restitui aliquid iubet:ait Imp.§.1. De interd. alia simplicia sunt, in quibus uter actor aut reus sit constat:duplicia uerò,ubi non constat.l. 2. D. de interd.

INTERDICTVM fraudatorium dicitur, quo Prætor ea quæ in fraudem cuiuspiam gesta erant rescindit, ueluti pupilli, aut creditorum. Papin. l. 96. D. de solut. Sed & interdicto fraudatorio tutoris creditor pupillo tenebitur. Valens l. 67. D. ad S.C.Trebel.Etiam eo tempore,quo creditorũ fraudandorum consilium inibis, citra periculum interdicti fraudatorij hęreditatem suspectam adibis.Item,Vix fraudatorio interdicto locus erit.

INTERDICTVM de aqua quotidiana & æstiua ei datur,qui aquam quam anno proximo duxit, ducere prohibetur,dummodo iure uti se putet, aut sine uitio eodem anno duxerit. pertinetq; ad aquã nonmodò quæ agris, uerum etiam quæ nobis, urbanisq; prædiis usui sit.l.1.& pass.D. de aqua quot.& æstiu.

INTERDICTVM de arboribus cædendis, est quo is tenetur qui uicinum, siue is in solidum aut ex parte dominus, siue fructuarius sit, arborem in ædes suas impendentem quam ipse non excidit, succidere prohibet.l.1.D.de arb. cæd. Vel sic.

INTERDICTVM de arboribus cædendis eò conceditur, ut liceat ei cuius arbor aliena in ædes suas impendet, si per dominum stat quo minus eam adimat: pedesve quindecim à terra eam altius coerceat,adimere,coercere, sibiq; habere liceat.l.1.D.de arb.cæd.

INTERDICTVM de cloacis ei datur, qui cloacam suam ab eo cuius in fundum permeat, purgare reficereve prohibetur, quamuis eam uitiosè possederit, dum tamen infecti damni caueat.l.prima, D. de cloac.

INTERDICTVM de fluminibus aduersus eum cõpetit qui quid in flumine publico, ripave eius facit, aut im-

aut immittit, quo statio iterve nauigio deterior sit,l.1.D.de fluminib.

INTERDICTVM de fonte,est quo is qui fonte, alio ve loco unde aqua uiua nascitur, quo anno proximo sine uitio usus est,uti prohibetur,adiuuatur.l. 1.D.de fonte.

INTERDICTVM de glande legenda competit ei cuius ex agro glans, id est fructus cuiusuis arboris in alienum decidit, ut ei tertio quoque die legere auferre glandem suam liceat. l. prima, D. de gland.leg.

INTERDICTVM de in possessionem misso, datur ei qui dolo malo fecerit, quo minus quis permissu Prætoris, eiusve cuius ea iurisdictio fuit in possessionem bonorum sit.l.1.D.ne uis fiat ei.

INTERDICTVM de itinere actuq; priuato ei redditur, qui proximo anno itinere, actuve, siue iute, siue iniuria,dies nõ minus triginta nec ui,nec clã, nec precariò est usus,si eo usu nunc prohibeatur. item ei qui iter actumve, quo anno proximo est usus,reficere prohibetur: si se usum hoc anno & iure seruitutem illam habere doceat.l. 1.& 3. D. de itin.act.

INTERDICTVM de liberis exhibendis est: quo is qui filiumfa.apud se quauis ex caussa retinet,eum patris unius postulatu exhibere cogitur:nisi si honesti matrimonij dirimendi caussa pater filiam nuptam desideret.l.1.D.de lib.exhib.

INTERDICTVM de liberis ducendis ei datur, cuius filiusfam. apud alium est, ut eum ducat, seu ius ductionis habeat.superius autem De liberis exhibẽdis huius præparatorium est:ut enim duci quis posit,exhibendus est.l.3.D.de lib.exhib.

INTERDICTVM de libero homine exhibendo tunc locum habet,cum quis dolo malo liberum hominem retinet,masculum,fœminam, puberem, impuberem,sui iuris,filiumfa. datur autẽ omnibus, ut cuius liceat libertati oppressæ opem ferre.l.1. & pass.de lib.hom.exhib.

INTERDICTVM de loco publico fruendo ei datur, qui ab eo qui ius loci publici locãdi habebat,fruẽdum conduxit,si uel ipse,uel socius eius frui prohibeatur.l.1.D.de loco pub.

INTERDICTVM de loco sacro aduersum eũ datur, qui in sacro loco aliquid fecit,immisit,ut id restituat.l.1.D.ne quid in loc.sacr.

INTERDICTVM de migrando cõpetit inquilino qui rem suam, domino prædij pro mercede non obligatam auferre uult:uel obligatam quidem,sed cũ aut mercedem soluisset, aut eo nomine satisfactũ esset aut per dominum staret,quominus soluere-tur.l.1.D.de migr.

INTERDICTVM ne quid in loco publico uel itinere fiat, aduersus eum redditur, qui quid in loco publico fecit,inve eum locum immisit, qua ex re quid illi damni detur,præterquàm quod lege, senatusconsulto,edicto,decretove principum ei cõcessum erit.l.1.D.ne quid in loc.pub.

INTERDICTVM ne quid in flumine publico fiat, quo aliter,&c.aduersus eum datur qui in flumine publico inve ripa eius facere, aut in id flumen ripamve eius immittere, quo aliter fluat, quàm priore æstate fluxerit, instituit. l. 1. D. ne quid in flumin.

INTERDICTVM de precario datur ei qui quod precariò concessit,reuocare uult, aduersus eum qui precariò quid impetrauit, siue ipse sibi impetrauit,siue procurator, aut negociorum gestor, aut seruus: dominus autem rogationem ratam habuerit.ueniuntq; in hoc interdictum res, partus, dolus,lata culpa:& post litem contestatam,leuis:quãti actoris interest rem interdicti tempore non restitui.l.1.& pass.D.& Cod.de precario.

INTERDICTVM quod ui aut clam,aduersus eum datur, qui ui aut clàm opus in siue iure siue iniuria fecerit, cuiusve iussu aut nomine caussaq; factum erit.Vi autem facit qui prohibitus facit, siue à domino,siue ab alio ipsius nomine prohibeatur.Clã uerò facere id dicimur, quod eo insciẽte facimus, quem id prohibiturum esse suspicabamur. l. 1.& pass.D.quod ui aut clàm.

INTERDICTVM quorum bonorum datur ei qui bonorum possessor est, aduersus eum qui pro hærede,uel pro possessore pòsidet:caussa adipiscendæ possessionis omnium corporalium rerum.l. 1.& pass.D.quor.bon.

INTERDICTVM quorum legatorum datur hæredi bonorum possessori, & cuilibet uniuersali successori,aduersus legatarios,qui non ex hæredis uolũtate legata occuparunt: nec enim sibi debent ius dicere occupandis legatis, sed ab hærede petere. l.1.& pass.D.eod.

INTERDICTVM de remissionibus tunc ualet, cum operis noui nunciandi ius nullum fuit. nam operis nunciatio eatenus duntaxat ualet, quatenus nunciandi ius fuit. Prætor enim ubi ius non fuit, nunciationem ipso iure missam facit. l. 1. D. de remiss.

INTERDICTVM de ripa munienda datur ei qui in flumine publico, ripave eius opus facere, ripæ agrive qui circa ripam est tuendi caussa, dum ne ob id nauigatio deterior fiat:siquidem damni infecti in annos decem uiri boni arbitratu, uel cautum uel satisdatum est. aut per illum non stat, quo minus hoc fiat. l. prima, D. de rip. mun.

INTERDICTVM de riuis ei conceditur, qui ea quibus aquarum ductiones continentur reficere purgareve prohibetur, si modò eodem anno sine uitio aquam, etiam sine seruitute duxerit.l. 1. D.de riuis.

INTERDICTVM Saluianum,est quod domino fundi aduersus colonum redditur, ut rerum sibi mercedis nomine oppigneratarum possessionem adipiscatur, his uerbis: Quod tu illi mercedis caussa oppignerasti, qua de re agitur, id illi restituas.

ſtitias. Differt autem ab actione Seruiana: quod illud aduerſus colonum poſſeſſorem, hæc aduerſus alios qui rem acquiſierunt, datur. illud de ſola poſſeſſione interponitur: in hac etiam de rei proprietate agitur. illud ad rerum uniuerſarum: hæc etiam ad ſingularum poſſeſſionem attinet. l. 1. D. de Saluian. l. 1. C. de precar. l. ſi quis, trigeſimaſexta, D. de nox. act.

INTERDICTVM de ſuperficiebus ei redditur, qui ſuperficiem alieno in ſolo poſsidet, ſi frui ſuo iure prohibeatur. quamuis enim ciuiles habeat actiones, tamen propter poſſeſsionis commodum, hoc interdictum utile eſt. l. 1. D. de ſuperfic.

INTERDICTVM de tabulis exhibendis ei datur, cui aliquid in tabulis teſtamenti adſcriptum eſt, uel purè, uel in diem, uel ſub conditione, ſiue hæres ſit, ſiue legatarius, ſiue fideicommiſſarius: aduerſus eum qui tabulas habet, dolove fecit quo minus haberet: ſiquidem neget ſe poſſe, uel oportere exhibere. l. 1. & paſſ. D. & C. de tab. exhib.

INTERDICTVM de uia publica, & itinere publico ei datur, qui uiam publicam iterve publicum aperire reficere ui prohibebatur, dum tamen ne ea uia idve iter deterius fiat. l. prima. D. de uia public. & itin.

INTERDICTVM unde ui datur ei qui ui de poſſeſſione ſoli deiectus eſt, ſiue ciuiliter & naturaliter poſsideat, ſiue ciuiliter tantùm, aut naturaliter tantùm: aduerſus eum qui deiecit, mandauit, iuſſit, ut is deijceretur, ratamve habuit factam ſuo nomine deiectionem: item aduerſus eum cuius familia uel mercenarij deiecerunt, in id quod ad eum peruenit. Finis eſt, ut tum ipſa res, tū ea quæ inerant, tum etiam fructus aut percepti, aut percipiendi, damnumq́; omne deiecti reſtituatur. l. 1. & paſſ. D. unde ui. Vel ſic,

INTERDICTVM unde ui, eſt quod ei qui de fundi, aut rei ſolo cohærentis poſſeſsione ui atroci deiectus eſt, recuperandæ poſſeſsionis cauſſa conceditur. l. 1. D. de ui & ui arm.

INTERDICTVM ut in flumine publico nauigare liceat, ei datur qui prohibetur in flumine publico, nauem, ratem agere, per ripam onerare, exonerare, per lacum, foſſam, ſtagnumq́; publicum nauigare. l. 1. D. ut in flum. pub.

INTERDICTVM Vti poſsidetis, locum habet quoties inter litigatores contentio eſt uter poſsideat, & plerunq́; propter rei uindicationem proponitur. dator autem ei qui uel ciuiliter & naturaliter uel naturaliter tãtùm poſsidet. uincitq́; is qui poſſeſsionem nec ui, nec clàm, nec precario ab aduerſario litis conteſtatæ tempore poſsidet. & competit ob res immobiles, quæ quidem poſsideri poſſint, item ad res incorporales. l. 1. & paſſ. D. uti poſſid. Vel ſic,

INTERDICTVM uti poſsidetis, eſt quo Prætor quū de rei poſſeſsione immobilis controuerſia eſt, eū qui litis conteſtatæ tempore ſine uitio poſsidet, retinere poſſeſsionem iubet. l. 1. D. uti poſsid. Feſtus, Itaque in legitimis actionibus nemo ex ijs qui litigant poſſeſsionem uocare audet, ſed ad interdictum uenit ut Prætor his uerbis utatur, Vti nunc poſsidetis eum fundum. q. d. a. (id eſt, quo de agitur) quod nec ui, nec clàm, nec precariò alter ab altero poſsidetis ita poſsideatis: aduerſus ea uim fieri ueto.

INTERDICTVM Vtrubi, eſt quo is qui rem quamcunq́; maiore anni parte ſine uitio poſſederit, rem illam obtinere iubetur. l. 1. D. Vtrubi. Vel ſic,

INTERDICTVM Vtrubi olim ad res mobiles tantùm pertinebat, eoq́; uincebat, qui maiore parte eius anni nec ui, nec clàm, nec precariò ab aduerſario poſsidebat. Verùm quantum ad poſſeſsionem, hæc interdicta duo exæquata ſunt, ut is utroque uincat, qui non uitioſe litis conteſtatæ tempore poſſedit. l. 1. D. utrubi. & §. ſed interdicto, D. de interdict.

INTEGRA terra, uide Noualis.

INTERESSE, ſiue id quod intereſt, genere ſummo ſic definiri poteſt: Aeſtimatio eius damni, quod in re alicuius familiari per alterius culpam contigit. Eius duæ ſunt ſpecies, quarum una, in generis ſui nomine conſiſtit, quæ ſcilicet omnibus in reb. præterquam ſpeciobus ſiue frugibus uerſatur: altera uerò in pecunia numerata, quæ propriè Vſura dicitur.

INTERESSE igitur ſpecialiter ſumptum, eſt diſcrimen, quod inter eam conditionem quæ in re familiari alicuius, uel antea fuit, uel omnino futura erat, & eam quæ nunc eſt, per alterius culpam conrigit. Huius autem Intereſſæ duæ ſunt partes: nam interdum in ſola re principali conſiſtit: interdum & multo frequentius in eius acceſsione. l. 1. D. de act. emp. Atq́; hæc quidem ſummatim, ex tractatu de eo quod intereſt: quem in Obſeruationibus explicauimus.

INTERLOQVI dicitur Prætor uel Iudex, cùm quid interea dum principalis cauſſa plenè diſceptetur, pronunciat. l. 1. §. hunc conſequēter, D. de appell. l. 15. §. in uenditione, D. de re iud. l. 1. §. quæro, D. ad Turpill. Hinc

INTERLOCVTORIA ſententia quæ non principalem cauſſam definit, ſed intermedium aliquod negocium dirimit.

INTERNECINVM teſtamentū eſt, propter quod dominus interemptus eſt. Feſtus lib. 1x.

INTERPOLVM, poliendo propemodum renouatum, in alteram formam è uetere mutatum. Marcian. l. 45. D. de cont. empt. Si ueſtimenta interpola quis pro nouis emerit, Trebatio placere, ita emptori præſtandum quod intereſt, ſi ignorans interpola emerit.

INTERROGARE legibus, eſt legis alicuius auctoritare aliquem interrogare, nūquid facinus aliquod admiſerit. Aſconius: Quid eſt, inquit, reum fieri niſi apud Prætorem legibus interrogari? Quum enim

enim in ius uentum esset, dicebat accusator apud Prætorem reo, Aio te Siculos spoliasse. si tacuisset, lis ei æstimabatur ut uicto: si negasset, petebatur a magistratu dies inquirendorum eius criminum, & instituebatur accusatio. Cicero pro Domo sua, Estote: non fuit in me pœna ulla peccati, at fuit iudicij. cuius? quis me unquam ulla lege interrogauit? quis postulauit? quis diem dixit? Liuius libro VIII. belli Maced. Neminem unum tantùm eminere ciuem debere, ut legibus interrogari non posset.

INTERROGATIONES in iure (de quibus tractatus est lib. Pand. XI.) ad rei pecuniariæ caussas pertinebant: erantque olim institutæ, ut ne malè agendo caussa perderetur, liceret apud eum qui ius diceba, aduersarium certia de rebus, antequã actio instituueretur, interrogare. Sed hoc tempore (inquit lex) interrogatorijs actionibus non utimur: quia nemo cogitur ante iudicium de suo iure aliquid respondere. l. 1. D. de interrogat. & interro. actionib.

INTERTRIMENTVM. Varro, Detrimentum a detritu: quod ea quæ trita, minoris sunt precij. ab eadem mente Intertrimentum, ab eo quòd duo quę inter se trita, etiam deminuta sunt. Asconius, Detrimentum, inquit, uel unius partis dici potest: Intertrimentum non ad unius partis spectat, sed dãtis & accipiẽtis. Scæuola l. ult. §. 11. D. de pig. act. Quæro intertrituram quæ ex operis colleorum facta est, utrum Titius debitor, an Seius creditor agnoscere debeat. respondit, secundum ea quæ proponerentur, ob id quod eo nomine intertrimenti accidisset, non teneri.

INTERVERTERE, auertere, furari. Vlpianus l. 18. D. de solut. Vtroque autem casu manumissus si interuertendi caussa id fecerit, furtum domino facit.

INTERVSVRIVM, usus medij temporis. Paulus l. debitor, 82. D. de legat. 2. Alioquin secundum illam sententiam si interusurium tantum est in legato, quid dicemus si fundus legatus sit ex die debitus? Vlpianus l. circa, 66. D. ad leg. Falcid. Interuallum temporis & interusurium huius spacij minorem facit quantitatem decem. id est, usus & emolumentum eius pecuniæ, quod interea percipit hæres, legatarius autem amittit. Vlpian. l. 9. §. 7. D. de pecul. Vt medij temporis interusurium magis creditor consequatur.

INTESTABILIS propriè dicitur, cui ius testamenti faciendi non est. nam Testabilis est, cui ius hoc datum est: ut ex lege Horatia Gellius li. 6. cap. 7. demonstrat. Est autem XII. tabularum uerbum, ut idem eodem capite testatur, & lib. 15. cap. 13. Quæ si erit testatior, libripensve fuerit, in testimonium feriatur, improbus intestabilisque esto. Postea autem Intestabiles etiam in patiendi significatione dicti sunt quibus testimonium non dicitur. Caius l. 26. D. de testam. Quum lege quis intestabilis iubetur esse, eò pertinet, ne eius testimonium recipiatur, & eo amplius, ut quidam putãt, neve ipsi dicatur testimonium. Hinc Plautus in Curcul. Intestabilem dixit, pro eo cui testes non adsunt. Semper curato, ne sis intestabilis. Quod amas, ama testibus præsentibus. Vlpian. l. 18. §. 1. D. de testam. Si quis ob carmen famosum damnetur, Senatusconsulto expressum est, ut intestabilis sit. ergo nec testamentum facere poterit, nec ad testamentum adhiberi. Sic l. 1. §. pen. D. de iniur. l. 21. D. de testib.

INTESTATVS quatuor modis dicitur: testamento non facto, non iure facto, rupto irritòue facto, & ab hærede destituto. l. 1. D. de suis & legit.

INTESTATVS decedit, qui aut omnino testamentũ non fecit, aut non iure fecit, aut id quod fecerat, ruptum irritumve factum est: aut si ex eo nemo hæres extiterit. ait Imp. tit. De hæred. quæ ab intest. in princ.

INTESTATVS est, ait Paulus, non tantum qui testamentum non fecit, sed etiam cuius ex testamento hæreditas adita non est. l. 64. D. de uerb. signifi.

INTESTATI (inquit Vlpian.) propriè appellantur, qui quum possent testamentum facere, testati nõ sunt. sed & is qui testamentum fecit, si eius hæreditas adita non est, uel ruptum uel irritum est testamentum: intestatus non propriè dicetur decessisse. uide cetera, l. 1. D. de suis & legit.

INTRICARE peculium dicitur seruus, qui in ære alieno est, & res quasdam pignori opposuit, Vlp. l. 1. §. 4. De ser. corrupt. Is quoque deteriorem facit, qui persuadet, ut peculium intricaret. Idem l. 21. D. de pecul. Sed & si eum intricare peculium in necem creditorum passus est, &c. Intricationẽ hanc Cicero pro Sestio implicationem appellat, Magna, inquit, multitudo est eorũ, qui aut propter metum pœnæ, &c. aut qui propter implicationem rei familiaris communi incendio malint, quàm suo, deflagrare.

INVECTA illata coniunctim dicuntur ea, quæ ab inquilinis in ædes conductas, ut ea secum habeant, importata sunt. l. 1. D. de mig. l. 4. D. de pact. l. 2. 3. 4. 7. D. in quib. caus. pign.

INVENTARII beneficium hæredib. a Iustiniano datum est in locum spacij ad deliberandum petẽdi. l. ult. C. de iur. delib. Est autem huiusmodi: ut hæres institutus intra nonaginta dies, quibus se institutum scierit, si res propinquę sint, uel intra annum, si longè absint, inuentarium omnium hæreditariarum rerum tabellarijs testibusque præsentibus cõficiat: ipse manu sua id subscribat: uel a certo tabellario adhibitis testibus subscribendum curet, atque hoc modo pro earum rerum ratione tantum creditoribus teneatur quartamq; Falcidiam retinere posst.

INVITVM in seruitutibus accipimus non eum qui contradicit, sed eum qui non consentit. l. 5. D. de ser. præd. urb.

INVITUM accipere in procuratore dãdo debemus, non eum tantùm qui contradicit: uerum eum quoque qui consensisse non probatur .l. 8. §. D. de procur.

INVOLARE, eripere, & secum auferre, Callist. l. 6. D. de incend. nauf. Aut uela conscinduntur, aut anchoræ inuolantur de mari.

INUMBRATA quies, falsa, opinata tantùm, sed falso credita. Celsus l. 18. §. 1. D. de acquir. possess. Si furioso quem suæ mentis esse existimas, eò quòd fortè in conspectu inumbratæ quietis fuit constitutus, rem tradideris: id est, quia tum erat eo statu & figura, ut mẽte cõstare uideretur, sed falsò.

INUTILE, pro perniciosum, & ab utilitate commu ni alienum. Vlpianus l. 1. §. 3. D. depos. Est enim inutile in caussis huiusmodi fidem frangere. Loquitur de ijs quæ incendij & ruinæ caussa deponuntur. Paulus l. 12. §. 1. D. de admin. tut. nam & inutile est pupillis, si administratio eorum nõ seruatur: nemine scilicet emente.

IOANNES Andreas Iurisconsultus, Bononiæ natus, ibidem ius ciuile publicè docuit, glossasque ad Iuris Pontificij libros, multosq; præterea de iure libros conscripsit. tandem peste oppressus anno M. CCC. XLVIII. uita excessit.

IOANNES Blenascus Iurisconsultus Burgundus, Bononiæ circiter annum CCL. ius ciuile professus est: scripsitq; De actionibus, & alia nonnulla, quæ ad ius ciuile omnia pertinent.

IOANNES Imolensis Iurisconsultus, Pataui ius pu blicè interpretatus est: compluribusque de ea disciplina editis commentarijs, Anno M. CCCC. XXXV. uita est functus.

IOANNES Odofredus Iurisconsultus, Azonis & Accursij præceptor, circiter annum M. CIX. in Italia docuit, summamq; Pandectarum scripsit. Eius persæpe Accursius in glossis mentionem facit.

IPSI, pro integri, antiqua consuetudine. Paulus l. 66. D. de uerb. oblig. Sed si ipsorum uiginti annorum erit, nõ impedietur manumissio. Cic. ad Att. lib. 3. Epist. 21. Triginta dies erant ipsi, quũ has dabam literas, per quos nullas a uobis acceperam.

IPSO iure consistere dicitur id, quod iure duodecim tabularum, aliarumque populi R. legum consistit. Vlp. l. 9. §. 1. D. de usuf. quem. cau. Illud sciẽdum est, siue iure ipso quis usumfructum habet, siue etiam per tuitionem Prætoris, &c. Paulus l. 9. §. 1. D. de distract. pig. Quod in pignoribus dandis adiecij solet, ut quo minus pignus uenisset, reliquum debitor redderet, superuacuum est: quia ipso iure ita se res habet, etiam non adiecto eo. Caius l. 29. D. de usu & usuf. Licet iure ciuili morte, & capitis diminutione ex persona legatarij pereat ususfructus, quòd huic ipso iure acquisitus est: tamen Prætor iurisdictione sua id agere debet, &c. Vlpian. l. 1. in fi. D. Quod fals. tut. auct. Tunc enim ualebit per Prætoris tuitionem, non ipso iure. Item apud eundem in l. 1. in fin. D. de exercit. act. & l. 17. in fi. D. pro socio. l. 1. §. ult. D. de superfic.

IPSO iure, non simpliciter significat iure ciuili: sed definitè iure duodecim tabularum. nam Ius ciuile non modò pro eo iure ponitur, sed & pro Iurisprudentium inuentis. Papinianus l. 49. §. 1. D. de fideiuss. Habeat quidem decem, quæ ipso iure non debuit, condictionem.

IRE agere, coniunctim in libris nostris crebrò legimus, pro disiunctim: aliud enim est Ire, aliud Agere. Ire, hominis est: Agere iumenti. Qui actum habet, iter habet: at non contrà. Ergo Ire, Agere, passim coniunguntur, ut tres seruitutes compendio sermonis comprehendãtur, Iter, uia, & actus. nam sub uerbo AGERE, tacitè quoque VEHERE comprehenditur. cuius rei ratio hæc est: quia qui uehiculum ducit, iumentum, id est uel equũ uel bouem: qui uehem trahit, agit. unde lex in XII. Si uia sit immunita, qua uolet iumentum agito. qua re cui agendi ius absolutè concessum est, ei non modò armentum aut gregem, uerumetiam uehiculum agendi facultas permissa intelligitur. uide Iter.

IRE in bona alterius dicitur, qui a Prætore in eius bonorum possessionem missus est. l. 3. §. ult. & l. ultima, in fin. D. de lib. hom. exhib.

IRE in duplum, sponsionem dupli facere. Cicero pro Flacco, Frater meus pro sua æquitate prudentiaque decreuit, ut si iudicatum negaret, in duplum iret.

IRENARCHAE, εἰρηνάρχαι, præfecti paci: sic dicebantur Curatores ocij, tranquillitatisque publicæ: qui tum urbem, tum suburbana loca obibant, uti quos in crimine deprehenderent cum elogio ad Magistratus mitterent, aut ipsimet accusarẽt. Arcadius l. ult. §. 1. D. de mun. & honor. Eirenarchæ quoque, qui disciplinæ publicæ & corrigendis moribus præficiunt. Marcianus l. 6. D. de cust. reor. Irenarchæ quum apprehenderint latrones, interrogant eos de socijs & receptatoribus, ut interrogationes literis inclusas & obsignatas ad cognitionem magistratus mittant. Vlpianus Stationarios milites appellare hos uidetur in l. 1. §. sexto, De offi. præfec. urb. Et sanè, inquit, debet etiam dispositos milites stationarios habere ad tuendam popularium quietem, & ad referẽdum sibi quid ubi agatur.

IRNERIUS Iurisconsultus, Bononiæ Anno a Christo nato Millesimo octnagesimo floruit. Cùm ibi primum bonas artes publicè profiteretur, & eo tempore Pandectarum libri ex Malfitanæ urbis direptione a Pisanis uictoribus Pisas deportati essent, captus eorum lectione, iuris studio nauare operam, tandemque illos libros publicè interpretari cœpit. Glossas etiam multis in locis eorũ librorũ adscripsit: & ex Nouellis Iustiniani

ni quæ ad Codicis constitutionum quarundam argumentum pertinerent, decerpsit, suoq; loco appendiculam quanq; attexuit.

IRRITVM fieri testamentum dicitur, quoties statu testatoris mutato ipso iure testamentum concidit. l. si quis, 6. D. de iniust. rupt. ueluti si capite deminutus fuerit. Itaque Rumpi & irritum fieri sic differunt, quòd irritum status testatoris immutatus facit: rumpit autem casus extrinsecus cõtingens, ut agnationis, adoptionis, testamenti noui. Rursus inter Irritum esse & Iritum fieri hoc interest, quod irrita fieri ea demum dicuntur quæ cum antea iure constarent, euersa sunt. Irrita uerò uel iniusta esse dicuntur, quæ nunquam constiterunt, sed infirma semper sua sponte fuerũt l. 1. D. eod.

IRRITVM fieri testamentum dicitur, quũ id quod iure factum erat, infirmatur: ait Imp. §. 3. Quib. mod. test. inf.

IΣAZON, paritas, par utriusque ratio. Vlpianus l. 13. D. de stip. ser. At hic τὸ ἰσάζον, corrumpit stipulationem. Loquitur de duobus dominis, quorum seruus sub disiunctione ijs stipulatus erat: quos pares esse ait inter se, quia uterq; capax erat obligationis: quum unus dominus & extraneus adiectus pares non sint.

ISAVRI, de quibus mentio fit in l. ult. C. de ferijs. l. ult. C. ad leg. Iul. de ui pub. Latrocinio nobiles, ut ex Dionis lib. LV. & Marcellini lib. XIIII. intelligitur.

ISGINVS, uide Hysginus.

ISTHMVS, ἰσθμὸς, terra angusta inter duo maria, oblonga, ceruicis instar obtinés. Paulus l. 37. D. de seruit. rust. εἰς τὴν οἰκίαν σοῦ τὴν ἐν τῷ ἰσθμῷ. In domum tuam quæ est in Isthmo.

ITER, est ius eundi ambulandi homini, non etiam iumentum agendi l. 1. D. de seruit. præd. rust.

ITER, est ius eundi, ambulandi, non etiam iumentum agendi uel uehiculum: ait Imp. tit. de seruit. præd. in principio.

ITER & actus quid differant, uide Actus & iter.

ITERVM, duas res significat: alteram, qua demonstraretur tempus secundum, quod Græci δεύτερον dicunt: alteram, quæ ad insequentia quoque tempora pertinet, quæ Græcè dicitur πάλιν. l. 7. D. de edendo.

IVBERE, nonnunquam decernere, inquit Festus. hinc illud apud Imper. §. 2. De testam. Neque ij quos leges iubent improbos intestabilesque esse, possunt in numerum testiũ adhiberi: id est quos statuunt ac decernunt. Caius l. 26. D. de testam. Quum lege quis intestabilis iubetur esse, eo pertinet, &c.

IVBERI possidere, uide Possidere iuberi.

IVDEX à Dico, quòd iudicat accepta potestate, id est quibusdam uerbis dicendo finit. Varro.

IVDEX in priuatis causis dicitur, ciuis aliquis priuatus, cui Prætor ex reorum consensu de lite cognoscendi, sententiamq; ex formulæ præscripto pronunciandi potestatem dedit. Cicero in Cluentiana, Neminem uoluerunt maiores nostri non modò de existimatione cuiusquam, sed ne pecuniaria quidem de re minima esse iudicem, nisi qui inter aduersarios cõuenisset. ubi fortasse QVEM pro QVI scribendum fuit. Priuatus autem dixi, quia dari qui cum imperio uel potestate erant, iudices non poterant, ut ex Verrina 2. constat. Quod autem de consensu diximus, non est contrarium ei quod scribit Pomponius in l. si in iudicis, 80. D. de iudic. ibi enim conuentió intelligitur, quum ipsi rei antequam in ius uentum esset, certum iudicem elegissent. Vtriusque autem consensum requiri, dixi propter l. obseruandum, 47. D. de iudic. Vbi Callistratus scribit, obseruãdum esse, ne is iudex detur, quem altera pars nominatim petat. Dixi De lite cognoscendi: quoniam iudex alia de re quàm quæ nominatim in iudiciũ a Prætore deducta est, cognoscere non potest. l. ut fundus, 18. D. comm. diuid. ubi Iauolen. ait, ultra id quod in iudicium deductum est, excedere potestatem iudicis non posse. Itaque neque ea quæ ante, neque ea quæ post acceptum iudicium euenerunt, ad eius officium pertinent. l. ædiles, 25. §. sciendum, 4. D. de ædil. edic. l. non potest, 23. De iudic. Postquam autem semel sententiam dixit, iudex esse desinit. nam seu bene seu malè dixerit, officio suo functus est. l. iudex, 55. De re iudic. quid enim pertinet ad officium iudicis, futuri tẽporis tractatus? ait Paulus, in l. 1. D. de usur. Eius porro sententiam exequebatur is magistratus qui eũ dederat. l. a diuo Pio, 15. D. de re iudi.

IVDEX & arbiter inter se multis in rebus & similes, & dissimiles sunt. nam ut ex utriusque consensu iudex dandus est, sic etiam arbiter. l. litigatores, 11. §. 3. D. de arbitr. Vterque minor annis xx. esse nõ potest. l. cum leg. 4. eod. Vterq; preterea de re sola de qua lis contestata erat, cognoscebat. l. ut fundus, 18. Comm. diuid. l. nõ distinguemus, 32. in fin. l. de his rebus, 46. De arbit. uterq; sententia dicta uel iudex, uel arbiter esse desinebat, l. qualem, 19. D. de arbit. utriusque sententiã Prætores exequebantur. l. a diuo Pio, 15. De re iudic. si tres dati sint, duorum cõsensus absente tertio non ualet. l. item si, 17. in fi. & l. seq. De arbit. Vterque incertam sententiam inutiliter pronunciat. l. quid tamen, 21. eod. utriusque sententiæ quamuis iniustæ parendum est. l. diem, 27. eodẽ. Differunt autem in eo quòd is qui propriè iudex appellatur, ad certam Prætoris formulam astrictus est: in eaque ipsa uerba quibus Prætor usus est, proferre sententiam debet. Arbiter autem est, qui totius rei habet arbitrium & facultatem: ut Festus & Donatus scribunt. itaque qualem sententiam ferat, Prætoris nihil interest. dicta l. qualem, De arbiter. Iudex, si conuenerit inter litigatores quid pronunciet: eiusmodi sentẽtiam proferre

ferre potest.l.si conuenerit,26.De re iud.at si sic fuit in arbitrum compromissum, ut certam sententiam dicat,nullum est arbitrium d.l. qualem, De arb.Iudex,ut antea dicebamus, priuatus esse debet:arbiter autem etiam qui cum imperio est dari potest.l.2.& 3. De arbit. Ignominiosus iudex esse non potest.l.cùm Prætor,12. De iud.arbiter potest.l.Pedius,7.De arbitr. Iudicis sententiæ propter Prætoris imperium parendum est: arbitri uerò,propter compromissum.l.1.& pass. eod.Atque hæc quidem hactenus de ijs arbitris, qui Compromissarij appellantur, de quibus pleni sunt Pandectarum & Codicis libri. Intelligendum est autem aliud praeterea Arbitrorum genus esse,qui usque eo iudicum similes sunt, ut internosci uix, ac ne uix quidem posint. Hinc in formulis illud usitatum, Iudicem siue arbitrũ dicere oportet.Cicero in Muræn. Tot homines per tot ætates constituere nondum potuisse,utrũ iudicem an arbitrum dici oporteret. Ii uerò erant qui bonæ fidei & arbitrarijs iudicijs adhibebantur.nam qui stricti iuris Iudicium exercebãt, quoniam ad certam formulam adstringebantur, arbitri dici non poterant. Quibus uerò liberã atque infinitam potestatem Prætor permittebat de re controuersa ex æquo & bono arbitratu suo discenptandi,ij Arbitrorum erant simillimi, eoq; nomine appellabantur: quemadmodum in Quintianæ comment.exposuimus.

IVDICEM quæstionis alium fuisse a Quæsitore qui capitali iudicio præerat,locus ĩ extrema Verrina 3.perspicuè declarat. Eum autem Asconius eodem loco principem iudicum appellat. nunc quærendum est,quæ inter utrunq; differentia fuerit.Quæsitor igitũ magistratus erat,&, ut ait Cornificius,accusatorem,defensorem,testem in officio continebat.uim ac potestatem iudicum coercendorum,hoc est sub pignoribus cogendorum, habebat.in sella curuli eburnea, pro tribunali sedebat.ipse nec iuratus erat,nec sententiam ferebat.sed urnæ in quam & caussarum sortes conijciebantur,& iudices sentẽtiam ferebant,præerat. iudices ĩn consilium uocabat.uideri fecisse reum, uel non fecisse pronunciabat. Hinc Virg.Quæsitor Minos,urnam mouet: ille silentum Consiliumque uocat. quod Seruius eodem modo explanat. Atq; hæc quidem Prętor. Iudex autem quæstionis priuatus erat,ut patet ex l.1.D. de sicatijs,& ut ex Bruto coniecturam capio, post Aedilitatem interea dum Præturam petiturus erat, sese in iudiciis tractandis exercebat.ea nanq; quæ Prætoris præsentiam atque imperium non requirebant,ipse quasi eius uicarius,in tribunali,nõ tamen in sella curuli sedens,administrabat.quod ex Vatiniana interrogatione cognoscitur.Præcone nanq; Iudices testesve citante, ipse respondentes obseruabat,eorumq;quasi custos erat.iuratus sententiam unà cum alijs ferebat.&, ut ex eo conijcere libet,quòd iudicum princeps uocabatur,primus omnium ferebat. Quæri autem potest, cum Prætor urbanus iudices rerum capitalium sortiretur ac subsortiretur, quemadmodum Cice. in Cluent.& Pedian.Ver.3.testantur,quid sit, quod idem Asconius scribit, iudicem quæstionis Iunium subsortitum fuisse in locum non reiectorũ. sic enim apud Asconium legendum Cluentiana oratio demonstrat.sed,ut opinor, ita non incommodè respondebitur, Asconium subsortiri dixisse pro subsortitorum citationi & responsioni preesse.nam paulo superius sic loquitur,Princeps illorum iudicum damnatus est Iunius,quòd diceretur alios supposuisse,qui reum damnarent, nõ eos quos Prætor fuerat subsortitus. Hæc cum ita se habeant,uideo tamen & Quæsitorem ipsum Iudicẽ quæstionis dici,& uicissim Iudicẽ quæstiõis Quæsitorem.nã Cic.in Clu.de Prætore Q. Voconio Nasone loquens,Iubet,inquit,ea lex qua lege hæc quæstio constituta est,iudicem quæstionis,hoc est Q.Voconium, cum ijs iudicibus qui ei obuenerant, quærere de ueneno. Pedianus autem Verrina 11. Iunius,inquit, Quæsitor fuit in Cluentij caussa Verre Prætore. Quod autem Asconius his uerbis scribit, Q.Curtius iudex quæstionis subsortiebatur,impropriè locutus est,pro sedere,quasi subsortito ductum,patiebatur.Atq; hæc quidem mea de iudice quæstionis sententia est:quam sine aliorum reprehensione, quemadmodum & natura & consuetudo mea fert,breuiter exposui. Marcian.l.prima, §. primo, D. ad l. Cornel.De sica.Quive magistratus,iudexve quæstionis ob capitalem caussam pecuniam acceperit,ut publica lege reus fieret. Nam paulo antè dixerat,Quive quum magistratus esset,publicove iudicio præesset.

IVDEX compromissarius,id est arbiter in l.41.D. de recept.qui arb.

IVDICARE,a dico,quòd tum ius dicatur. Varro.

IVDICARE capitis,uel pecuniæ,est diem rei capitalis,& multam dicere, uel capitis, uel pecuniæ anquirere.Liuius libro 26.Quoad uel capitis uel pecuniæ iudicasset,priuato.

IVDICATIO, pro Propria iurisdictio. Vlpianus l. aliud fraus est,131.D.de uerb.sig.Multam is dicere potest,cui iudicatio data est. Magistratus solos & præsides prouinciarum posse multam dicere,mãdatis permissum est.Similiter in l.2.in fi. D.de iudic.His datur multæ dicendæ ius,quibus publicè iudicium est.id est,qui iure magistratus. qui,quẽ a sui principe uel populo acceperunt,iudicium exercent:non autem qui ab ipso magistratu iudicandi potestatem acceperunt.

IVDICATVS, addictus.Plautus Menahemis,

Nam ego ad Menahemũ nunc eo:quo iamdiu
Sum iudicatus:ultro eo ut me uinciat.

IVDICATVM est,de quo iam antè sententia alicuius uel aliquorum constitutum est,ait Cicero lib. de Inuent.

Inuent.2.Ius illud significans, de quo Callistratus in l.38.D.de leg.& sen.

IVDICIVM priuatum,pro iudicio ex contractu & obligatione pecuniaria nato,apud Vlpian.l.3.D. de crimin.stellio. Quod enim,ait,in priuatis iudicijs est de dolo actio, hoc in criminibus stellionatus persecutio. Crimen a priuato iudicio separat: quum tamen hoc publicum non sit iudicium.

IVDICIVM, inquit Asconius,dicitur res,quæ caussam litemque determinat. Vel sic,

IVDICIVM, est decretum eorum qui pro potestate,quam a lege acceperunt, caussa cognita de re ad se delata sententiam pronunciarunt.

IVDICIVM autem duplex est:aut Priuatum,aut Publicum. Priuatum est,quod rei priuatæ caussa institutum est,neque ad Rempub.directo pertinet: ueluti cum de re pecuniaria,aut priuati hominis iniuria quæritur. Publicum est, quod eius iniuriæ caussa susceptũ est, quã Respublica lege aliqua lata ad se pertinere statuit,& semper in crimine aliquo cognoscendo uersatur. Vel sic,

IVDICIA priuata & publica differunt. Priuata sunt,in quibus iniuria quæ homini priuato illata est,uindicatur:Publica,in quibus quæ Reipublicæ.Plato lib.de ll.6.Ceterarum rerum duo iudicia sunto.alterum quum quis priuatus a priuato quopiam iniuria se affectum queritur, eumque in ius educens,de ea disceptari postulat. alterum quum Rempub.à quopiam ciuium læsam esse aliquis existimat, & uult Reip. persequi iniuriam. Itaque illa Rei priuatæ a Cicerone nominantur: hæc autem,Reipu.Quę uerò sint iniuriæ,quibus Respublica,siue populus uniuersus læditur, in ipsius arbitrio ac uoluntate positum est. Itaque non modò peculatus,aut Repetundarum aut similia crimina,si populus uolet,publica nominabuntur,eorumque quæstiones caussæ publicæ:uerum etiam furti,rapinæ,damni iniuria dati, iniuriæ:& omnia deniq; quæ non sua sponte, sed prudentium interpretatione maleficia nominantur, quod ex lege Lectoria planisimè intelligitur, quæ aduersus eos lata est,qui minorem circumuenissent.siquidem lege lata,ea caussa quæ priuata semper antea fuerat.publica facta est. Cicero de nat. Deor.3.Inde,inquit,iudicium publicum rei priuatæ,lege Lectoria. Rei priuatæ.id est,quę semper antea priuata fuerat. Quæ quum ita sint, falsam certè esse apparet Iustiniani sententiã, qui Iudicia publica ex eo dicta putauit, quòd cuiuis de populo agere liceat. non enim publica sunt, aut dicuntur,quòd cuiuis de populo liceat agere:sed cõtrà,quia caussæ publicæ sunt, id est quia quiuis de populo læsus est,quia cuilibet de populo iniuria facta est,quia denique cuncta Respub. læsa est:propterea licet cuiuis de populo, quasi pro sua uirili parte,suam Reique publicæ persequi iniuriam. etenim ob eam caussam unicuique accusandi potestas permissa est, quòd ad uniuscuiusque singulatim,& publicè ad uniuersum populum ea pertinet iniuria.

IVDICIA populi,& iudicia publica differunt. nam illa dicuntur,quæ populus in foro per tribus, in campo per centurias distributus exercebat: hæc uerò,quib. Prætores qui & Quæsitores dicuntur,sella in foro posita cum consilio iudicum præerant.de quibus suo loco explicauimus. Illiusmodi fuerunt illa,quibus quis ius ciuitatis ac libertatis imminuisse dicebatur,ut ex Verrina 3.cognoscitur. Erant autem hæc uehementisima grauisimaque iudicia. Solus enim populus in ciuem R.uerberibus & securi animaduertendi potestatem habebat. Repetundarum uerò & aliorũ criminum quæstionem ad populum non pertinuisse, idem Verrina 5. his demonstrat uerbis: Quò confugient socij? quem implorabunt? ad Senatum deuenient,qui de Verre supplicium sumat? non est usitatum,non Senatorium. ad populum R.confugient? facilis est caussa populi. Legem enim sociorum caussa iusisse,& ei legi custodes ac uindices præposuisse dicet.hæc ille.Præter hæc autem populi iudicia lege lata constituta,illud scire oportet,licuisse Tribunus pl.Aedilibus. Quæstorib.iudicium populi omnibus de rebus constituere,& cuiuis ciui diem ad populum dicere,ut de eo quæstio exerceretur. cuius rei cum alibi pleraque exempla suppeditant,tum uerò apud Val.Max.lib.4.cap. De pudicit. & apud Cic.in Verrinis,ubi sæpe populi iudicium Verri minitatur. Quæ sanè populi iudicia,si quis publica quoque nominanda contendat,dũtaxat ob eã caussam,quia non intra domesticos parietes, sed palàm ac sub dio(item ut alia)exercerentur, non magnopere luctabor: præsertim quum ita Liui. quoque lib.2.ea nominet. Nam de Casio damnato & necato cõmemorans,quem nonnullus a patre domi caussa cognita uerberatũ necatumq; dixerat,Inuenio,inquit apud quosdam a Quæstoribus Cęsone Fabio, & L. Valerio diem dictam perduellionis: damnatumque populi iudicio,dirutas publicè ædes. Ceterum siue illud domesticum,siue publicum fuit iudicium, damnatur S.Cornelio,Q.Fabio Coss.

IVDICIORVM publicorum quędam,inquit Paulus, capitalia sunt, quædam non capitalia. Capitalia sunt in quibus pœna mors,aut exilium est,hoc est aquę & ignis interdictio.per has enim pœnas eximitur caput de ciuitate. nam cetera non exilia, sed relegationes propriè dicuntur. tunc enim ciuitas retinetur. Non capitalia sunt, ex quibus pecuniaria,aut in corpus aliqua coercitio pœna est.l.2.D.de pub.iud.

IVDICIORVM alia criminalia dicuntur,alia ciuilia. Criminalia sunt,quibus iniuriam Reip.factam ulciscimur. Ciuilia,quibus suam quisq; ciuis priuatam ac propriam iniuriam persequitur. nam ex eo

eo Ciuilia dicuntur,quòd ciuibus priuatisque hominibus ulciscendis dantur l.9.§.D.de public.& uect. Itaque quum hæc De re familiari appellentur a Paulo l.4.D.de pub.iud.illa fortasse non malè De re publica nominarentur. Vnde criminaliter & pecuniariter agere opponuntur .l. ult. D. de priuat.delict.&l.1.D. de testib. quod ciuiliter alibi dicitur in l.un.C.Quand.ciuil.act.crim. præ.& l.ult.D.de furt. Nihilne igitur inter publica & criminalia iudicia interest? imò uerò interest.criminalia nanque iudicia generaliter dicuntur,tum quæ lege lata exercentur(quæ publica Macer nominat.l.1.D.de public. iud.)tũ quæ nulla lege,sed extra ordinem dicũtur.qualia sunt furti,rapinæ & similia. Vlpianus l.ult.D.de furt. Meminisse oportebit, nunc furti plerunque criminaliter agi,& eum qui agit in crimen subscribere:non quasi publicum sit iudicium,sed quia uisum est temeritatem agentium etiam extraordinaria animaduersione coercendam. Paulus l. 9. §.5.D.de publ.& uectig. Per uim uerò extortum cum pœna tripli restituitur, amplius extra ordinem plectuntur.alterum enim utilitas priuatorũ, alterum uigor publicæ disciplinæ postulat. Imp. autem in l.un.C.Quando ciuil.act.iudicia publica legibus constituta manifestò criminaliũ appellatione complectuntur. Ex quibus omnibus illud constat,Criminalia specialiter ac propriè ea dici,quæ non lege aliqua publicorum iudiciorũ, sed extra ordinem magistratus impèrio ac potestate exercẽtur. Macer in l.prima,D.de pub. iud. Non omnia iudicia,in quibus crimen uertitur,& publica sunt:sed ea tantum quæ ex legibus publicorum iudiciorum ueniunt.

IVDICIA omnia sunt absolutoria: id est, Iudici a Prætore dato tacitè permittitur reum qui ante sententiam actori satisfacere paratus est, liberatũ ab actione dimittere:ne in infamiam quæ ex quibusdam iudicijs contrahitur,incurrat. uti docet Imp.§.ult.De perpet.& temp.& patet ex l.73.D. de procurat.

IVDICIVM turpe,quo damnatus infamia & turpitudine afficitur. Cicero pro Flacco, Iratus Flacco dixit M.Lurco,quòd(ut ipse aiebat) libertus erat eius turpi iudicio condemnatus,&c. Pro Sex.Roscio, Itaque mandati constitutum est iudicium non minus turpe,quàm furti. Item, In minimis rebus qui mandatum neglexerit,turpissimo iudicio condemnetur necesse est. Pro Cæcin. Est.n. turpe iudicium,& facto quidem turpe.

IVRA prædiorum quid aliud sunt, inquit Celsus, quam prædia qualiter se habentia?ut bonitas,salubritas,amplitudo.l.81.D.de uerb.signi.

IVRAMENTVM,uide Iusiurandum.

IVRARE corporaliter Imp.in Codicis plerisq; constitutionibus dicunt, opinor,Ethnici quidem de ijs qui aras in iurando tenebant: Christiani uerò de iis qui Euangelii codicem attingebant. Veluti Diocletianus l.3. C.si minor se maior. dix. Huiusmodi autem sacramento corporaliter præstito, nullum tibi superesse auxilium perspicui iuris est. Iustin.l.1.C.de iureiur.propt.cal. Non aliter concedimus, qui quæstiones seruorum exposcunt, ad hoc uenire,nisi prius tactis sacrosanctis scripturis deponant,&c. Item in.l.1.C.si aduers.uend.& l.properandum.2.C.de iud. Cicer. pro Flacco, Ergo is qui si aram tenens iuraret, crederet nemo, per epistolam, quod uolet iniuratus probabit? Liuius libr.21. Fama etiam est, Annibalem annorum fermè nouem pueriliter blandientem patri Amilcari,ut duceretur in Hispaniam,cùm sacrificaret,altaribus admotum tactis sacris,iureiurando adactum se,cum primùm posset,hostem fore populo R.

IVRARE per genium Principis,uide Genius.

IVRAMENTVM calumniæ dicebatur olim, quod litigatoribus.ita deferebatur,ut actores quidem iurarent se non calumniæ caussa litem intendere:rei uerò,non calumniæ caussa ad inficias ire.l. inter,44.§.4.D.fam.ercisc.idque Cic. Iurare in litem dixit in ea pro Q.Roscio: Proh dij immortales,esse ne quenquam tanta audacia præditum, qui quod nomen referre in tabulas timeat,id petere audeat? quod in codicem iniuratus referre noluit,id iurare in litem non dubitet? Iustiniani autem instituto & rei,& actores, & aduocati iurare coguntur,se non calumniandi animo,sed bona fide & ex animi sui sententia litigare: l. 2. C. de iureiur.propt.cal.dãd.§.1.de pœn.tem. litig. l.rem non nouam,12.§.patroni,C. de iudi.

IVRAMENTVM in litem: uide Iusiurandum in litẽ.

IVRE, pro ipso iure. Papin,l.95.§.1. D. de solut. aditio hæreditatis nonnunquam iure confundit obligationem.

IVRGIVM & Lis. Cicero de Repub.4. Admiror nec rerum solum,sed uerborum elegantiam. Si iurgant,inquit: Beneuolorum concertatio non Lis, sed Iurgium: Inimicornm, Lis dicitur. Et in sequenti, Iurgare igitur lex putat,inter se uicinos non litigare.

IVRIS alia dicuntur, alia facti: uide Facti.

IVRIS alia quæstio est,alia facti: uide Quæstio.

IVRISCONSVLTVS dici debet, non Iureconsultus: licet Cicero pro Muræna ita dixerit, & Lucilius secundo, Et iure peritus. Hæc Charisius lib. 1.

IVRISCONSVLTVS est(inquit Antonius apud Ciceronem lib.de Orat.1.)qui legum & consuetudinis eius,qua priuati in ciuitate utuntur, & ad respondendum,& ad agendum,& ad cauendum peritus est. Sed uideamus ne qui huic absit definitioni:quum Pragmaticis,ut alibi diximus,hæc eadem quadret definitio. Iurisconsulti enim ius in ciuitate cõstituunt,de ijs negocijs de quibus ius certum est nullum, consulti. Itaque eorum responsa, iuris ciuilis in parte numerantur. Consulebantur autem (ut Fab. ait) aut de uerborum

proprietate,

proprietate, ueluti si de testamenti stipulationisve uerbis esset controuersia, uel de æqui disputatione, ut in Sergij & Oratæ caussa illa nobili: aut de uoluntatis coniectura, ut quum testatorem ali quid amplius uoluisse, quam dixisse contenditur. Cic. pro Plancio, Quæris num Iurisconsultus? quasi quisquam sit, qui sibi hunc falsum de iure respondisse dicat. Omnes enim istiusmodi artes in ijs reprehenduntur, qui cùm professi fuerint, satisfacere nō possunt: non ĩ ijs, qui absuisse ab istis studiis confitentur. Quare uideamus ne uerior hæc sic definitio: Iurisconsultus est, qui tum iuris ciuilis, tum æqui boniq; peritus, populo se ad agendum, cauendum, interpretandum, respondē dumque dedit. nam his omnibus in rebus Iuriscō sulti officium uersari, nos in Iurisconsulto nostro copiosè ostendimus.

IVRISDICTIO, pro Iuris ratio, æquitas, recta sententiæ ferendæ ratio. Vlpianus l. 20. D. fam. erciscu. Nam imperitia, inquit, cohæredum iurisdictionis formam mutare non potuit.

IVRISDICTIO, pro iudiciali cognitione, sed quā exercet magistratus. Scæuola l. 88. D. de solut. Claudius. subest enim illa ex iurisdictione pendens quæstio, an precia rerum quæ sciebant esse pupillæ, bona fide matri soluerint.

IVRISDICTIO, pro uniuerso Prætoris officio & munere. Gellius. Verba Prætoris ex edicto perpetuo adscripsi. Sacerdotem Vestalem, & Flaminem Dialem in omni mea iurisdictione iurare nō cogam. Hæc lib. 10. cap. 15.

IVRISDICTIONIS forma, pro Iudiciorum ordo. Imp. l. 1. C. Vbi in rem actio ex. Nec enim iurisdictionis forma in eadem prouincia constitutis, tā petitore, quàm possessore, ut auctoris personam, quem in alia prouincia dicis consistere, debet cōmutari.

IVRISPRVDENTIA est diuinarum atq; humanarū rerum notitia, iusti atq; iniusti sciētia. l. 10. D. de iust. & iur.

IVS uarijs modis dicitur. Plerunque autem

IVS est æquitas inter eos constituta, inter quos aliqua communio est. neq; enim aut communio sine iure, aut sine communione ius esse potest.

IVS, modò est æquum ac bonum: ut ius naturale: modò quod omnibus aut pluribus in quaque ciuitate utile est: ut ius ciuile. modò quod Prætor edicit, aut decernit, etiam si iniquè decernat: ut ius honorarium. modò locus in quo redditur: appellatione collata ab eo quod fit, in eo ubi fit. modò necessitudo: ueluti est mihi ius cognationis, uel affinitatis. l. 11. & 12. D. de iust. & iur.

IVS pro loco, est ubicunque Prætor salua maiestate imperij sui, saluoque more maiorum ius dicere constituit. l. 11. D. de iust. & iur.

IVS, is solus locus ē, ubi iuris dicendi, uel iudicandi gratia magistratus consistit: uel si domi, uel in itinere hoc agat. l. 4. §. 1. D. de inter. act.

IVS a iudicio distinguitur a Paulo manifestissimè in l. 15. D. rat. rem hab. illud enim ad Prætorem, hoc ad iudicē ab ipso datum pertinet. Amplius, inquit, non peti uerbum Labeo ita accipiebat, si iudicio petitum esset: si autem in ius eum uocauerit, & satis iudicio sistendi caussa acceperit, iudicium tamen cœptum non fuerit, ego puto non committi stipulatione amplius nō peti. hic enim non petit, sed petere uult. Cicer. lib. de Inuent. 2. Translationes, inquit, in iure plerunque uersantur. ibi enim & exceptiones postulantur, & quodammodo agendi potestas datur. In ipsis autem iudicijs rarius incidunt.

IVS Aelianum, liber erat in quo Sext. Aelius noua quædam actionum genera præter legis actiones perscripserat: quem librum populo tradidit. l. 2. §. 3. D. de orig. iur.

IVS ciuile, est quod in legibus, senatusconsultis, rebus iudicatis, iurisperitorum auctoritate, edictis magistratuū, more, æquitate consistit. Ci. in Top.

IVS ciuile, est quod neque in totum a naturali uel gentium recedit, nec per omnia ei seruit. itaque quum aliquid addimus uel detrahimus iuri communi, ius propriū, id est, ciuile efficimus. l. 6. D. de iust. & iur.

IVS ciuile, est quod populus quisque sibi suæq; ciuitatis proprium constituit. l. 9. D. de iust. & iur.

IVS ciuile, est æquitas constituta iis qui eiusdem ciuitatis sunt, ad res suas obtinendas: ait Ci. in Top.

IVS ciuile, est quod ex legib. plebiscitis, senatusconsultis, decretis principum, auctoritate prudentiū uenit. l. 7. D. de iust. & iur.

IVS ciuile nomen generale est, & cōe legibus, plebiscitis, &c. eo tamē nomine indefinitè usurpato intelligit disputatio fori, & ius quod sine scripto a prudentib. est compositum l. 2. §. 2. & §. 6. D. de orig. iur.

IVS ciuile Flauianū, liber erat in quo Appius Claud. legis actiones cōposuerat, & ad formā redegerat: inde dictum ꝗ Cn. Flauius eius scriba surreptum librum populo tradidit. l. 2. §. 3. D. de orig. iur.

IVS ciuile Papirianum liber erat in quo Sext. Papirius leges omnes curiatas a Regibus latas cōscripserat: non quia Papirius de suo quicquam ibi adiecit: sed quod leges sine ordine latas in unum cō posuit l. 2. D. de org. iur.

IVS ciuile, pro iurisdictione prætoris. Cicero Verri na III. Petere auxilium a Chelidone, quæ isto Prætore non modò in iure ciuili, priuatorumq; omnium controuersijs populo R. præfuit, &c.

IVS ciuile, ius a Iurisconsultis institutum, & opponitur legibus. Cice. de Offi. 3. Ac de iure quidem prædiorum sancitum est apud nos iure ciuili, ut in his uendendis uitia etiam dicerentur, quæ nota essent uenditori. nam cùm ex XII. tab. satis esset cautum, ea præstari, quæ essent lingua nuncupata: quæ qui inficiatus esset, dupli pœnā subiret: a Iurisconsultis ēt reticētiæ pœna est constituta.

'vs ciuile, pro Iurisconsultorum responsis, uel consuetudine. Paulus lib. Sentent. 4. cap. 8. Fœminæ ad hæreditates legitimas ultra consanguineas successiones non admittuntur: idque iure ciuili uel Voconia rogatione uidetur effectum. ceterum lex XII. tabularum nulla descriptione secus cognatos admittit.

Ivs consuetudinis esse putatur id, quod uoluntate omnium sine lege uetustas comprobarit. quo in genere & alia sunt multa, & eorum multo maxima pars, quæ Prætores edicere consueuerunt. ait Cicer. libr. de Inuent. II. quibus uerbis edicta translatitia significat.

Ivs commentitium moribus inductum. Paul. l. 20. D. de pœn. Si pœna alicui irrogatur, receptū est commentitio iure, ne ad hæredes transeat.

Ivs dicere translatè, pro prætoris Imperium sibi usurpare. Vlp. l. 1. D. Quod legator. Aequissimū Prætori uisum est, unumquemq; non sibi ipsum ius dicere occupatis legatis, sed ab hærede petere. Callist. l. pe. D. de ui prin. Quisquis probatus fuerit, rem ullā debitoris temerè posidere, sibiq; ius in eam rem dixisse, ius crediti non habebit.

Ivs gentium, est quo gentes humanæ utūtur, quod solis hominibus commune est. l. 1. §. 3. D. de iust. & iur. Vel sic,

Ivs gentium, est quod societatis humanæ conseruandæ caussa excogitatum pleræque gentes com muni consensu receperunt. l. 4. & 5. D. eod. Vel sic,

Ivs gentium, est quod naturalis ratio inter omnes homines cōstituit: dictum, quasi quo iure omnes gentes utuntur. l. 9. D. eod. Vel sic,

Ivs gentium, est id quod plereq; gentes communi quadam ratione & intelligentia, societatis humanæ tuendæ & conseruandæ caussa compararunt: ueluti pondus, numerus, mensura: item artes ac disciplinæ omnes: item ut legatorum corpora sint sacrosancta, ut bello capti serui fiant uictorum, ut fides in rebus contrahendis data seruetur.

Ivs honorarium, id est prætorium, ait Iustin. idcirco quòd qui honores gerunt, id est magistratus, auctoritatem huic iuri dederunt. §. 6. De iur. nat.

Ivs honorarium, idem quod Prætorium: ad honorem Prætorum sic nominatum. l. 7. D. de iust. & iur. uel, quod ab honore Prætoris uenerat. l. 2. §. 5. D. de orig. iur.

Ivs merum pro communi & usitato, siue quod nullo singulari ac præcipuo iure mixtum est. Vlpia. l. 16. D de minorib. Nam si minor communi auxilio & mero iure munitus sit, nō debet ei tribui extra ordinarium auxilium.

Ivs naturale, est quod homines una cum ceteris animantibus à natura didicerunt. l. 1. §. 2. D. de iust. & iur. Vel sic,

Ivs naturale, est quod non hominum ingenijs excogitatum, sed ui quadam innata cuiusq; hominis menti insitum atque ingeneratū est: ut religio, pietas, uindicatio, matrimonium, liberorum procreatio, & educatio.

Ivs naturæ, est quod nobis non opinio, sed quædā innata uis afferat, ut religionem, pietatem, gratiā, uindicationem, obseruantiam, ueritatem: ait Cicero lib. de Inuent. 2. ubi quæ Iurisconsulti iuri naturali & iuri gentium distinctè ac propriè attribuunt, permiscet.

Ivs prædij, est potestas in alieno prædio aliquid agendi, quod alteri agere non licet: ab ipsius domino data & permissa. hinc Iura prædiorum urbanorum & rusticorum, quæ etiam seruitutes appellantur: inquit Imp. §. ult. De reb. corpor.

Ivs prætorium est, quod Prætores introduxerunt adiuuandi, uel supplendi, uel corrigendi iuris ciuilis gratia propter utilitatem publicam. quod & honorarium dicitur, ad honorem Prætorum sic nominatum. l. 7. D. de iust. & iur.

Ivs priuatum, est quod ad singulorum utilitatem spectat. l. 1. §. 1. D. de iust. & iur.

Ivs publicum, est quod ad statum rei Romanæ spectat, quod in sacris, in sacerdotibus, in magistratibus consistit. l. 1. §. 1. D. de iust. & iur.

Ivs singulare, est quod contra tenorem rationis, propter aliquam utilitatem, auctoritate constituentium introductū est. l. 16. D. de legib. senat.

Ivs singulare pro iure ex responsis prudentum constituto. Papinia. l. 44. §. 3. D de usurpat. Non dum aditæ hæreditati tempus usucapioni datum est, siue seruus hæreditarius aliquid comparat, siue defunctus usucapere cœperat: sed hæc iure singulari recepta sunt.

Ivs solenne, ius duodecim tabularum & aliarum legum populi R. Pomp. l. 27. D. de reg. iur. Nec ex prætorio nec ex solenni iure priuatorum conuentione quicquam immutandum est.

Ivs strictum, id est ius summum. Paulus l. 30. D. de pecun. constit. Si quis duob. pecuniam constituerit, Tibi aut Titio, & si stricto iure propria actione pecuniæ constitutæ manet obligatus, etiam si Titio soluerit, tamen per exceptionem adiuuabitur.

Ivs accrescendi est, cùm inter eos qui à testatore coniuncti sunt, unius pars alteri accedit. Coniuncti autem alij sunt re, inter quos ius accrescendi est: alij uerbis tantum, inter quos non est: alij re & uerbis, inter quos accretio locum obtinet. l. re cō iuncti, 89. D. de legat. 3. l. triplic. 142. D. de uerb. signif. uide Accrescere.

Ivs sui, pro eo quod vulgus Suitatem appellat. Vlpia. l. 1. §. ult. D. de lib. agnosc. Nihil præiudicare filio, non tantum in iure sui, uerum ne in alimentis quidem.

Ivs aureorum annulorum erat, quod libertis hominibus concedebatur a Principe, ut scilicet eo dē iure essent quo equites ij, quib. aureū annulū gestare licebat. Nā etsi aureus annulus isigne ordinis

dinis equestris erat, ut Plin. testatur: non omnibus tamen equitib. sed ijs tantum qui quingenta sestertium in censu habebant, cum licuisse gestare, uel ex eo intelligi potest, quod Sueto. & Macrob. de Laberio scripserunt: qui quum Cæsaris postulatu mimum egisset, ab eo aureo annulo, & H-S quingentis donatus sessum in quatuordecim ex scena in orchestram transijt. Sed quia huiusce disputationis caput est, quodq; traditū ab alijs non arbitror) aliud est ius annulorū, aliud annulos habere: itē ut ius liberorū & liberos. Non. n. quibus ius annulorū dabat, ij continuò equites erāt. Nā ut ait Vlp. in l. 4. D. de iure aur. annul. etiam fœminæ ius illud impetrare poterant. At quibus annulus dabatur, ij continuò equites fiebant, & in quatuordecim cōsidebāt. ut de Q. Rosc. Comœdo memoriæ proditum est, qui annulo aureo & quingentis H-S a uictore Sylla donatus eques factus est. In eo igitur positum hoc ius est: ut idē liceat ei qui hoc impetrauit, quod ei licet qui reuera aureo annulo donatus est, id est, ut pro ingenuo habeatur, neq; patrono ullum officium (excepta reuerentia) obsequium, operamue debeat: duntaxat, quandiu in uita manebit. Nam (ut ait Vlpianus) quasi ingenuus uiuit, tanquam libertus moritur. l. 3. D. de hon. lib. l. 4. de iure aur. annul. id est aduersus eius tabulas patronus præteritus bonorum possessionem obtinet. Item Vlp. l. 10. §. 2. D. de in ius uoc. Sed si ius annulorū accepit, puto eum reuerentiā patrono exhibere debere, quā uis omnia ingenuitatis munia habeat. Similiter Tranquillus Menā Sex. Pompeij libertum quem post classem patroni sui proditam aureorum annulorum iure ab Augusto donatum, Dio scribit: in ingenuitatem ab eodem assertum testatur. Sed de Mena Dio apertius elocutus esset, si aureo cū annulo, non iure aureorū, ab Augusto donatum dixisset: quum Horatius id perspicuè ostendat. Zonaras autem libro 11. sic scribit, Ἀντώνιος δέ τις μοῦσας ἔτω κακῶς αὐτὸν διακείμενον ψυχρολουσίαις καὶ ψυχροποσίαις ἀνέῤῥωσε. διὸ καὶ χρήματα παρ' αὐτοῦ τε καὶ παρὰ τῆς βουλῆς ἔλαβε, καὶ δακτυλίοις χρυσοῖς ἀπελεύθερος ὢν, ἐπετράπη κεχρῆσθαι. ἀτέλειαί τε αὐτῷ καὶ τοῖς ὁμοτέχνοις τοῖς οὖσι καὶ τοῖς ἐσομένοις παρέσχοντο. id est, Sed quidam Antonius Musa Augustum ita malè affectum frigidis lotionibus & potionibus curauit. qua de caussa pecuniam tum ab ipso tum a Senatu accepit: iusq; illi quamuis libertino homini aureorum annuloru datum est: uacationem præterea tum ipsi, tum alijs medicis non modò qui tum erant, sed & qui post futuri essent, concesserunt.

Ivs trium liberorum institutum est, ut qui quęve tres liberos ex iusto matrimonio suscepissent, ijs plurima præcipuo quodam & singulari iure præter ceteros cōcederent, ut mulieres uiuo patre testm̄ cōdere, & rē suā sine tutorū auctoritate administrare possent: quod Plut. in uita Numæ testat. Vt uiri excusarēt ab omnib. ciuilibus muneribus, quæ patrimonii nō essent. l. 2. D. de uacat. mun. Vt qui Romæ tres liberos superstites haberet, a tutelis & curationib. excusaretur. §. 1. De excus. tut. Id autem ius etiam iis qui tres liberos nō habebant, concedit. aliud enim est Tres liberos habere: aliud Ius trium liberorum. Extatq; Plinii Iun. ad Traianum epistola, qua Suetonio suo ius illud petens: Hinc, inquit, ius trium liberorum necessarium faciunt duæ caussæ. nam & iudicia amicorum promeretur, & parum felix matrimonium expertus est: impetrandumque a bonitate tua per uos habet quod illi fortunæ malignitas denegauit. De hoc iure Imp. tit. De S. C. Tertyll. in princ. & l. 1. C. de legat.

Ivsivrandvm est affirmatio religiosa, aut ait Cicero lib. de Offi. III. Est autem duplex: Conuentionale, & Iudiciale. Illud ex pactione aduersariorum, siue extra iudicium, siue in iudicio interponitur: hoc ex iudicis iussu & auctoritate. l. 1. D. de iureiu. ubi Caius hanc ponit diuisionem, quam ego triplici nostrorum interpretum descriptioni longè antepono. nam Conuentionale sic dicimus, ut Conuentionalem stipulationem: & bipartitò diuidere possumus, ut aliud in iudicio, aliud extra iudicium deferatur. l. iusiurādum, 17. D. eod. Iudiciale necessarium est, hoc est, neq; referri, neq; recusari pōt. l. generaliter, §. fin aūt. & l. delata, C. eod. Conuentionale uerò, siquidem extra iudicium deferatur, olim recusari poterat: referri uerò, quia relatio necessitatem affert, nō poterat d. l. iusiurandū, 17. D. eo. sed ex dicta cōstit. Iustinia. & recusari & referri pōt. fin aūt in iudicio, necessarium est. nam, ut ait Paulus, manifestę turpitudinis est, nolle nec iurare, nec iusiurādum referri. l. 38. D. eod.

Ivsivrandvm calumniæ, uide Iuramentum calumniæ.

Ivsivrandvm in litem est, quod actor iudice deferente præstat, se litem aduersario suo ex æquo & bono æstimaturum: neq; n. res æstimatur: uti patet ex l. 1. D. de in lit. iurand. cùm interdum rerū certa & nota æstimatio sit: ueluti nummorū apud Vlp. l. 3. eod. Id autem per solum iudicem defert: & nisi iudex certā quantitatē definiat, in infinitū iurare licet. l. 4. §. 2. D. eod. Huius autē iurisiurandi rationem Marcel. in l. 8. hanc affert: quod cùm dominus rem suā uēdere cogat, hęc tn̄ ei potestas relinquēda est, ut rē nō precio, id ē quāti est, sed quā ti eius inter est ea carere, arbitrio suo definiat.

Ivsta, sacra & ceremoniæ quæ placandis manibus fiebāt. Vlp. l. 2. D. de in ius uoc. Iustave mortuo faciētē subaudi. In ius uocare nō oportet. Vlpia. l. 20. D. de acq. uel emitt. Vtputa patrē sepeliuit, uel iusta ei fecit. Fictū inde uocabulum, quasi manibus debeāt. itaq; τὰ νομιζόμενα Græci appellāt. Demo. περὶ στεφάνου. Ἐπειδὴ ἐτελεύτησέ τις αὐτῶν, καὶ τὰ νομιζόμενα αὐτῷ φέροιτο, ἀκολουθεῖν ἐπὶ τὸ μνῆμα. Post uerò, quàm eorū aliquis ē mortuus, iustaq; ei

 fiunt,

fiũt,ipse medius ad sepulcrũ sequẽs,&c.Cic. pro Sex.R. Hunc miserum luctu perditum,qui non dum etiam paterno funeri iusta soluisset, nudũ eijcit domo. Festus libr.xi. Membrum abscindi mortuo dicebatur,cum digitus eius decidebatur.ad quod seruatum iusta fierent, reliquo corpore conbusto.Idem lib.14.Præcidanea agna quo cabatur, quæ ante alia cædebatur. Item Porca quæ Cereri mactabatur, ab eo qui mortuo iusta non fecisset, id est glebam non obiecisset, quia mos erat eis id facere prius quàm nouas fruges gustarent.

IVSTA, operæ debitæ. Cic.Offi.1. Est autem infima conditio & fortuna seruorum: quibus, non malè præcipiunt,qui ita iubẽt uti,ut mercenarijs ad operam exigendam & iusta præbenda.

IVSTA hæreditas ea propriè dicitur,quæ iure legitimo,id est agnato proximo obuenit: ait Paul.l. 3.§.2.D.pro socio. Varro autem libr. 11. De re rust.latius accepit pro ea quæ iure, & quouis mo do alicui obuenit.

IVSTA ætas,cui pupillaris opponitur: pro pubertate apud Vlp.l.16.D.de iur.fisc. Nec non illud æquè nõ intererit,cuius ætatis sit is qui se defert, utrum iustæ an pupillaris. nam pupillis etiã permittitur deferre.

IVSTA ętas dicitur pro cuiusque quæstionis ratione,ea quam leges in ea caussa exquirunt: ueluti, in nuptijs duodecim & quatuordecim annorum. ut apud Neratiũ in l.quod Seruius,8.D.de cond. cau.dat.

IVSTA possessio,possessio bonæ fidei. Iauolen.l. quod seruus,24.D.de acq. poss. Is qui in tua potestate est,ignoranti tibi non corporalem possessionem,sed iustam potest acquirere. Iustin.§. penul.per quas pers.cuique acq. Item per alienos seruos in quibus neque usumfructum habetis, neq; possessionem iustam.

IVSTA sepultura dicitur,quum terra corpus est cõditum.l.39. D. de relig.

IVSTA seruitus,pro, seruitus bona fide usurpata. Africanus l.& generaliter,28.D. de nox. act. Et generaliter si alieni serui nomine qui tibi iustam seruitutem seruiuet,noxali tecum egerim.

IVSTA uxor,legitima.Vlp.l.si senatori,31.D. de ritu.nup. Si senatori indulgentia principis fuerit permissum libertinam iustam uxorem habere, potest iusta uxor esse.Suet.in Calig.Mox L. Cassio Longino Consulari collocatam abduxit, & in modum iustæ uxoris propalam habuit. Et in Vespas.Antoniam libertam quondam dilectam reuocauit in contubernium,habuitq; etiam Imperator penè iustæ uxoris loco.

IVSTVM matrimonium est,si inter eos qui nuptias contrahunt,connubium sit,& tam masculus pubes quàm fœminapotens sit:& utriq;consentiãt, si sui iuris sunt:aut etiam parentes eorum,si in potestate sunt. Vlp.cap.Inst.5.

IVSTVS pater,& iustus filius dicitur qui ex legitimis nuptijs pater filiusve est.l.25. D. de capt.l. 44.D. de rit.nupt.l.11.& 12.D.de statu hom.

IVSTINIANI IMPERATORIS VITA.

IVstinianus familia ortus est abiecta & sordida. Is a quo adoptatus est Iustinus, ipsius auũculus,primùm suum,deinde boũ custos fuit. Sed posteaquam militare cœpit propter insignẽ corporis firmitatem,animiq; uirtutem,& rei studium militaris,ordinum ductor est ereatus; tandemq; corruptis largitione militib.Imperator factus. Ab eo Anicius Iustianus de quo scribere ingressi sumus,Salonæ natus(quæ urbs Dalmatiæ,postea,ut ipse idem Nouel.131. testatur,Iustinianæa noua nominata est)Consul est cum Valerio creatus,ad extremum etiam adoptatus,inq; imperij societatem,quæ menses quatuor fuit,adscitus.A.D.Cal.Apri.an.a Christo nato D.XXVII. Ex quo quidem error intelligitur eorũ qui Iustinianũ a Iustino producto nomine,ex uetere adoptandi consuetudine appellatum tradunt. quum & tanto antè hoc nomine uteretur, & consuetudo ueterũ in producendis adoptatorum cognominib.nequaquã huic Iustiniani nominis productioni cõueniat. Auũculo quo ciũ mẽses quatuor imperiũ administrarat. A.D.K.Augusti mortuo, solus imperiũ,cuius tum Byzantij sedes erat, administrare cœpit,quum annũ ageret ætatis quartum & quadragesimum. Qua in administratione duorum usus egregia summorum uirorum opera fuisse traditur: militiæ,Bellisarij: domi,Triboniani,natione Pamphilij.quorum de utroq; dicẽdum necessariò uidetur. Nam Bellisarius quidẽ homo rei militaris scientia clarus,Persas,qui Mesopotamiæ ac Syriæ bellum intulerant, multis prælijs fusos fugatosq; suos in fines repulit: omnemq; orientem Tigrim ultra Euphratemque quietum pacatumque reddidit. Vandalos qui Africam annos nonagintaquinque occuparant, eoq; cuncta imperij ornamenta,capta Roma,sublata transtulerant,uarijs cladibus bellique offensionibus affectos trium mensium spacio deuicit: Libyamque & Carthaginem capto eorum Rege Gelimere:atque in triumphum quem ei Iustinianus ex populi R. consuetudine magnificentissimum apparauit, ducto, sub Imperatoris sui ditionem potestatemque subiunxit. Siciliam posthæc Italiamq; uniuersam, quarũ utranq; Gothi, gens bello ferocissima,multos iam annos occuparant,intra annos quinq;, factis compluribus prælijs,recuperauit:eorumq; regẽ Vitigidem magni animi egregiæq; uirtutis uirum, bello captũ, ad Imperatorẽ suum, ipsius cum opibus thesaurisq; omnibus abduxit.quo tẽpore [illegible] eius promissi q Iustiniano discedẽs dederat,fidẽ cõstãtiãq; seruauit.

uauit. Quum enim Gothi suis necdum magnopere accisis rebus, semel atque iterum regnum illi Iubentes ac uolentes detulissent, quod Iustiniano iusiurandum dederat sese illo uiuo nunquam Imperatoris Regisve nomen recepturum, constanter summa fide utens recusauit. Annis autê post paucis, quum ijdem Gothi rege Totila duce, uiro ad bella gerenda planè nato, Italiam ducibus qui Bellisario successerant, eripuissent, bellum quod cum Medis interea gerebat, relinquere, inque Italiam redire coactus est. Vsus est alio præterea Iustinianus egregio belli duce, eunucho tamen, ut fertur, cui Narseti nomen fuit. Is Bellisario ad Medorum bellum reuocato, Italico bello præfectus, Gothos compluribus prælijs fractos, eorum rege Totila interfecto, quum annus eius ageretur belli decimusoctauus, ad internecionem redactos celeritate mirabili planè deleuit. Cuius rei argumento etiam nunc uetus inscriptio est, in ponte Salario propè ab urbe Roma inuenta, quam subscribemus.

IMPERANTE DN. PIISSIMO AC TRIVMPHALI SEMPER IVSTINIANO PP. AVG. AN. XXXIX. NARSES VIR GLORIOSISSIMVS EX PRAEPOSITO SACRI PALATII, EXCONS. ATQVE PATRICIVS, POST VICTORIAM GOTHICAM IPSIS ET EORVM REGIBVS CELERITATE MIRABILI CONFLICTV PVBLICO SVPERATIS ATQVE PROSTRATIS LIBERTATE VRBIS ROMAE AC TOTIVS ITALIAE RESTITVTA, PONTEM VIAE SALARIAE VSQVE AD AQVAM A NEFANDISSIMO TOTILA TYRANNO DESTRVCTVM PVRGATO FLVMINIS ALVEO IN MELIOREM STATVM QVAM QVONDAM FVERAT RENOVAVIT.

Ita multis maximisque rebus ubique terrarum præclarè gestis, Iustiniani Imperium propagatum ac nobilitatum fuit. Quarum tamen in rerum non dico præfuisse, sed tantum interfuisse illum uel minima, nusquam reperio. quin contra dum per uniuersum ferè terrarum orbem Bellisarij ligna magna & illu stri cum gloria inferrentur, Byzantij consedisse perpetuò Iustinianum ab omnibus memoratur. Nam inertiæ sanè illius non paruum illud argumentum fuit, quòd quum orta illa in ciuitate inter Prasinos & Venetos (qui contrariarum partium colores atque insignia sue re) seditio fuisset, in arcem se ipse cum uxore muliercul isque nonnullis celeriter abdidit. ibique dum ciuitas tumultu intestino tanquam aliquo incendio inflammata conflagraret, magistratusq; per urbis uias interficerentur, delitescens, suaq; ignauiam tenebrarum ac parietum custodijs tegês, Triboniano Quæstori suo, de quo ante com memorauimus, itemque Ioanni prætorij Præfecto, quorum ille uirorum opera, consilio, industriaque usus perpetuò fuerat, ad cædem a populo quæsitis, magistratum abrogare coactus est. quo tempore quũ actũ de ipsius imperio, nullaq; cõsternatis ignauia Imp. militũ animis, sedandæ illius tẽpestatis iniri posse ratio uideretur, præclarã orationem Theodora ipsius uxor habuisse dicitur, militesq; pristinã ad uirtutẽ ac fortitudinẽ excitando sæpenumero prædicasse, honestè dimicãdo mori esse satius, quàm turpiter fugiẽdo uiuere. qua quidẽ sic excitati milites oratione fuere, ut Bellisario Mandoq; ducibus, Hippatiũ & Pompeium seditionis principes, quiq; iã imperij insignia occuparãt, tũ prælio in urbe facto ceperint: tũ ciuibus amplius triginta millibus eo prælio ipsa in urbe interfectis, postero die in carcere securi percussos necarint. Adhuc quæ res essent Iustiniano Imp. bello gestę memoratu dignę, strictim cõmemorauimus. Nunc pacis ad studia quod attinet, quapropter ille in ore sermoneq; hominũ uersatur, disserendum uidetur. Erant inde usq; ab Romuli regno Populi Ro. leges scriptæ complures: quas ad leges Iurisconsultorũ ita copiosi, itaque uberes erãt scripti cõmẽtarij, ut cũ ipsorũ responsis cõiuncti facilè ad librorũ duo millia, uersuum aũt tricies centena millia cõficerẽt. Qua ex multitudine, copiaq; immẽsa necessariò illud acciderat, ut quũ permulti ex ijs libri noti perpaucis essent, tum eorũ in iudicijs usus esset omnino nullus. Artis sanè huius ea uidetur esse natura, ut caussarũ infinita perpetuaq; uarietate scribendi materiã suppeditante, si hominibus scribẽdi licentia permittatur, ea neq; modũ, neq; finẽ habitura esse uideatur. Itaq; longo ante Iustinianum tempore, commentariorum ac scriptionum quædam quasi lues ius ciuile occuparat: ut cùm Iulius Cæsar, tum alij nonnulli post eum Imperatores de hac disciplina constituenda, certisq; finibus circũscribenda, sæpenumero cogitarint. Verum quod illi & multo paucioribus in libris, & illa ætate ingeniosissimorum hominũ feracissima, quia opus post homines natos difficillimũ maximeq; arduũ uidebatur, attingere ausi non erant, id Iustinianus & longè pluribus in libris, & omnium bonarum in artium interitu ac seculo infelicissimo, Triboniani unius suasu atque impulsu aggressus est. quo ille insigni ac peraudaci facinore uetus fortasse uerbum comprobauit, Ex imperitia audaciam, ex doctrina atque peritia dubitationẽ diffidentiamque gigni. Fuisse traditur Tribonianus ingenio peracri uersutoque, & magnæ apud Imperatorem suum auctoritatis. Honores assecutus apud eum maximos (Consul enim & Quæstor. quem Paredrum Græci nominant, & Magister officiorum fuit) sic eos administrauit, ut homo auarus, nulla fide, nulla iustitia, ius quotidie nouum uariumque constitueret. Ei qui auctor huiusce consilij fuerat, Princeps totius curam negocij non modò commisit, uerumetiam permisit. quapropter cõstitutiones primùm Im-

 peratorum

peratorum tribus in libris dispersas, quos Gregorianum, Hermogenianum, & Theodosianum appellabant, adhibito delectu unum in librum coaceruauit, quem Codicem constitutionum Latinè inscripsit. Id autem anno imperij sui secundo, Decio Cos. indictione VII. confectum fuisse, Iustinian. in ea cōstitutione testatur, quæ est de Iustinianeo codice cōfirmando, ad Menam Præfectum prætorio, XVI. Calen. Maias data, Anno D. XXIX. Anno insequēti, Lampadio & Oreste Coss. Tribonianus Græcis hominibus sedecim, qui tū Iurisprudentiæ laude præter cæteros florebant, Imperatoris mandatu ad laboris societatem adscitis, ueterum Iurisconsultorum scripta uniuersa in Principis palatium deportata pertractare, negocium que capessere instituit. ut ex Imperatoris constitutione de uetere iure enucleando ad Tribonianum scripta, & XIIII. Cal. Ian. data, intelligitur. quumque annum iam in hoc opere cōficiendo tertium elaborarent, ac iam iamq; ad exitum perducturi essent, ecce aliud ab eodem Imp. mandatum: ut quum essent elemēta quædā huius disciplinæ antiquis ab Iuriscōsultis tradita, ex ijs elementis Tribon. Theophilo ac Dorot. socijs atque adiutorib. adhibitis Insti. exprimeret. cui mādato quū ab ipso studiosè obtemperatum esset, eodem ipso ann. XI. Cal. Decem Iustiniano III. Cos. anno a Christo N. D. XXXIII. Iuris ciuilis institutiones libris IIII. expositæ in lucem conspectumque hominum peruenerunt. paucisq; itē post diebus, hoc est XVII. Cal. Ian. L. Digest. siue Pandect. nominibus inscripti libri: in quibus Iurisconsultorum scripta omnia quà commodum illis sedecim uiris uisum erat, circūcisa atq; amputata, ita in arctū angustumq; contracta erāt, ut ex librorum duum milliū numero, quinquaginta tātum: ex uersuum tricies centenis millibus, centū quinquaginta millia dūtaxat redierint. Ita Tribonianus negociū hoc quod mira confidentia, illis præsertim utēs socijs & administris (quorum nemo quantū sanè Latinè quædā illorū epistolę nobis præbent existimandi copiam, uel Latinis literis eruditus, uel ulla magna ingenij laude præditus fuit) hoc inquam negocium quod ita confidēter aggressus erat, sanè celeriter ac perbreui admodum tempore confecit. nam triennij duntaxat spacium hoc in tanto tamq; arduo difficiliq; opere consumptum esse, Imperator ipse non uno loco testatur. Hac nimirum ratione cùm duodecim tabularum, aliæq; leges innumerabiles, tum edicta Prætorum perpetua, & in utraq; præclari Iurisconsultorum commentarij, eorum deniq; responsa innumera, utpote quibus esset nulla relicta in iudicijs auctoritas, ab hominibus Græculis cōtempta atq; abiecta, facilè perbreui spacio interciderunt. Anno uertente qui a Christo nato quingentesimus trigesimusquintus numerabatur, Imperij uerò Iustiniani octauus, quo anno quartum idē Iustinianus cū Paulino consulatum gerebat, quæ eiusdē Imperatoris complures extarent uarijs de rebus constitutiones, in his eæ quæ Quinquaginta Decisiones uulgò nominātur, post superiorem illam Codicis editionē promulgatæ, idē Tribonianus socijs quatuor laboris adhibitis, Imperatoris mandatu Codicem illum quem diximus constitutionum reconcinandū suscepit: partim ut posteriores cōstitutiones illum in librū referrentur, partim ut quæ ex superioribus mutatæ atque abrogatæ fuissent, eodem ex libro tollerentur. qua de re constitutio Imperatoris extat, De emendatione Codicis, & secūda eius editione inscripta, & XVI. Cal. Decemb. data. Itaq; tres postea Iustiniani imperio legū libri uulgò habiti fuere: Pandectarum, Institutionum, & Codicis constitutionum, qui nunc præcisè Codex nominatur. quibus ad extremū quartus earum quæ postea per omne Iustiniani imperiū scriptæ sunt, ad ictus fuit: quas modò Nouellas, modò Authentica uulgò nominamus. Atque hæc quidem quæ ad Iustiniani multo maximū ac memorabile in libris Iurisconsultorū circuncidendis facinus attinebant, quantū ex ipsius scriptis intelligere potuimus, demonstrata sunt. Vxorē idem Imperator habuit Theodoram nomine, animo magno mulierem: cuius de uirtute superius cōmemorauimus. Eam ille maximis quibusq; de rebus in consiliū plurimum adhibebat. quod ipse idem quibusdam in suis constitutionibus Nouellis profitetur. uideturq; ipsius auctoritate ac suasu inductus, multa quæ populi Ro. legibus minus ad mulierum gratiam accommodatè constituta erant, correxisse. eiq; sexui omnibus in iuris ciuilis partibus maiorem in modum gratificatus esse. In iureiurando quod ijs deferebatur qui Reip. procurationem aliquam inibant, hoc præscriptum erat, ut Theodoræ Imperatoris coniugi ac potentiæ obsequium, fidem, cōscientiamq; suam probarent. Duxisse illam traditur anno imperij sui secundo, habuisseq; in matrimonio annos unum & uiginti, tres menses. Religionem Christianam piè sanctèq; coluit. siquidem errātium opinionum quib. tum Ecclesia Christiana tanquam tempestatibus quibusdam agitabatur, uindicem se acerrimum, inimicissimumq; præbuit. nam & Porphyrij & Eutychetis, Nestorijq; impias & sceleratas opiniones repudiauit: ac religionis nostrę de triplici in Deo persona sententiā integerrimè constantissimeq; defendit. Postremò quę in Concilio Niceno eadem de religione conuenerant, arctissimè retinuit. Imperauit ann. XXXIIX. M. VII. D. X. uixit octogintaquatuor, plus minus: mētisq; errore multo antè affectus, Iustino ex filia nepote Imperatore designato, uita est functus.

IVSTINVS adoptiuus pater Iustiniani, quē patrem suū idē appellat. §. 3. De donat. li. Inst. II. & alijs quibusdam locis, natione Thrax fuit, sine imaginibus,

nibus,sine tribu,utroq; parente ignobilis: à teneris annis suum custos,deinde boum, post lignarij cuiusdam minister, natus annos sedecim militare cœpit:promptus manu, & doctus hostem ferire, sortem mutauit,princeps ordinis fuit,& hinc promotus Comes factus est mortuo Anastasio ad eũ Amantius spado libertus superioris Augusti ditissimus uenit, magnam uim pecuniarum secum ferens: orauitq; ut in toto exercitu ductoribus & militibus partiretur, & ipse acciperet quantum uellet,promitteret donatiuum per singula capita: & longè maius quàm priores fecerunt,si Theocritianum imperatorem legissent. Pecunia satis integrè soluta est,non ad uotum Amantij,sed Iustini, qui pro se suffragia cautè emit. Itaq; eũ princeps eligeretur,nemine disceptante, Iustinus pronunciatus est:quem Curuli acceptum sella, diademate ornatum,adorauerunt omnes. In Oriente Iustinus sororis suæ filium Iustinianum Consulem fecit cum Valerio collega,qui consulatus contra legem Marciani adeò insignis fuit ludis atq; muneribus,ut facilè priores superauerit. Anno Imperij eius nono,Calen. April. Iustinianum adoptauit, consortem Imperij fecit, quarto post mense decessit.Imperauit an. IX.mens. II. Mauortio Consulæ.Hæc ex Pomponij Læti Epitome.

IUSTINIANI noui primum nomen iuris ciuilis studiosorum, quo anno suorũ studiorum primò decorabantur.uide Dupond:j.

IUSTITIA est habitus animi,communi utilitate conseruata,suam cuiq; tribuens dignitatem : ait Cic. lib.De inuent. 2. Quo sanè pertinet illa Tryphonini disputatio nobilis in l.31. D. depos. Et probo,inquit,hanc esse iustitiam, quæ suum cuiq; ita tribuit,ut nõ distrahatur ab ullius personæ iustiore repetitione.

IUSTITIA est constans & perpetua uoluntas ius suũ cuiq; tribuendi.l. 10. D. de iust. & iur. Vbi non tribuendi, sed tribuens legendum esse, uel hinc licet intelligatur,quòd iniustitia non est uoluntas adimendi,sed adimens.Hanc autem ueram esse uirtutis definitionem, ipsa uerbi notatio declarat.nam Iustitia ex eo dicta est, quòd cuiq; ius sistat.Itaq; negat Cotta lib. De nat.deorum 1. ibi Iustitiam esse,ubi ius est nullum. Est enim,inquit pietas,iustitia aduersus deos:cum quibus quid potest nobis esse iuris, cùm homini nulla cum Deo sit communitas? Vlpianum autem illo in loco arbitror non uirtutem habitumq; humanum,sed cãquam ueteres Deam,Iouisq; filiam faciebant,definisse:primùm quam eodem in loco scribit Iurisconsultos esse sacerdotes Iustitiæ.sic enim locum illũm interpretor,ut uerba hæc(nam ut eleganter Celsus definit,Ius est ars æqui & boni)parenthesi concludantur:& relatiuum CUIUS non ad ius,sed ad Iustitiam referatur. non enim artis iuris, quæ illic definitur,ulli sunt sacerdotes, sed illius Deæ Iouis filiæ. Quare cùm Iurisconsulti Iustitiæ sint sacerdotes,sacerdotes autem non uirtutum humanarum dicantur,sed deorum:eo loco Deam illam describi est uerisimile. præterea Ius quod constat æqui & boni præceptionibus,a Iustitia descendere,atq; appellari scribit ibidem Vlpianus: de iuris disciplina,librisq; his nostris intelligens. quod si ita est,aut ab humana, aut à diuina Iustitia descendat necesse est.ab humana autem non potest,quia nunquam in hac uita perfecta est. Voluntas enim illa quæ si perficeretur,habitus,ac proinde uirtus appellaretur,semper manet in sua,ut ita dicã, adolescentia,neq; unquam perficitur. Regula autem iusti & iniusti tradi ab illa imperfecta & imbecilla natura non potest. quod etiã Horatius his uersib.significat.

Nec natura potest iusto secernere iniquum,
Diuidat ut bona diuersis,fugienda petendis,

Sequitur ergo ut à diuina Iustitia quæ perfecta & absoluta est,ius hoc nostrum descendat,quo præceptiones suum euiq; tribuendi,& regulæ iusti atque iniusti continentur.Eò accedit quòd iustitia quæ humana uirtus est,non præceptio, sed obseruatio iuris est:ut Cic.lib.De legib. 1.declarat:ubi ait Iustitiam esse obtemperationem scriptis legibus, institutisq; populorum:qua de caussa Fabricius & Aristides iusti nominati sunt.

DE LITERA K

K ALENDAE, inquit Varro,primi dies mensium nominati, ab eo, quòd his diebus Kalentur dies mensis Nonæ à Pontificibus, quintanæve,an septimanæ sint futurę.Quinq; Kalo Iuno Nouella. Septem Kalo Iuno Nouella. Hæc ille in v.De lin.Latin. Macrob. autem in 1. Saturn.sic: Priscis temporibus antequam fasti à Cn. Flauio scriba inuitis patribus in omnium notitiam proderentur,Pontifici minori hæc prouincia de lege batur.ut nouæ lunæ primum obseruaret aspectũ: uisumq; Regi sacrificulo nunciaret. Itaq; sacrificio à Rege & minore Pontifice celebrato,idẽ Põtifex, kalata, id est uocata in Capitolium plebe, quot numero dies à Kalendis ad Nonas superessent,pronunciabat: & quintanas quidẽ,quinquies dicto uerbo Kalo : septimanas repetito septies prædicebat. Et hunc diem qui ex his diebus qui Kalarentur primus esset, placuit Kalendas uocari.

KALENDAE primæ,secundæ,tertiæ,quintæ, dici putantur à Iurisconsultis pro uno,duobus,tribus,& quinq; mensibus.Celsus l.liber,59.§.si ita,De hæ re.inst. Titius si intra tertias Kalen. nauis ex Asia uenerit hæres esto. Vlp.l. 1. §.si qui. De uerbor. oblig. Si ita interrogatus intra Kalend. quintas, responderit Dabo idibus: non obligatur. Martial.lib.1.

Atq;

Atque intra, puto, septimas Kalendas
Mortes hæc tibi quatuor dederunt.

Video tamen Catonē in re rustica primas Kal. dicere, pro Primo die cuiusq; mensis.

KALENDARIVM dictus codex pecuniarum occupatarum, id est fœnori collocatarum: quia Kalendis fœnori dabantur: & patresfa. Kalendarum nomine præscripto, debitorum nomina perscribebant. Seneca lib. XIII. epist. Diuitem illum putas, quia in omnibus prouincijs erat, quia magnus ei Kalendarij liber uoluitur. Horat. Epo. II.

Omnem relegit Idibus pecuniam
Quærit Kalendis ponere. Mart. VIII. Epig.
Superba densis arca palleat nummis,
Centum explicetur pagina Kalendarum.

Quemadmodum autem collocabantur Kalendis pecuniæ, sic etiam exigebantur qua de causa tristes & celeres appellantur. Horat. Sat. III. lib. I.

Qui nisi cum tristes misero uenere Kalendæ.

Ouid. lib. II. De remed. amor.

Qui puteal, Ianumq; timet, celeresq; Kalendas,
Torqueat hunc æris mutua summa sui

Plutarch. in lib. περὶ τοῦ μὴ δανείζεσθαι. Οὐδ' αἰσχύνεται τῶν Καλανδῶν, καὶ τὰς νουμηνίας, ἃς ἱερωτάτην ἡμέραν ἔθεσαν, ἀποφράδα ποιοῦσιν οἱ δανεισταὶ, καὶ στύγιον.

Hinc

KALENDARIO præpositus seruus, in l. pen. D. de reb. credit. pro fœnerandis exigendisq; pecunijs.

Et

KALENDARIVM exercere. l. uxorem, 41. §. legauerat D de legat. tertio. Hinc

KALENDARIO destinatæ pecuniæ, id est fœneratio ni. l. 62. D. de legat. tertio. In Kalendarium conuersa pecunia, id est, fœnerationi. l. 39. §. negligētiæ. D. de admin. tut. Sic accipitur Kalendarij nomen in l. ult. D. de pecul. l. 6. D. de inst. uel inst. l. 5. C. de compensat. l. ult. De munerib. & honorib. & alibi persæpe.

KAL. IANVAR. primum anni diē factum Plutarchus scribit in Problem. quod eo die primi Consules Regibus exactis creati sunt. Vnde etiam institutum constat, ut Consules deinceps omnes eo die magistratum inirent. Eundem Kal. diem festum ac religiosum fuisse, solennemque strenis dandis, Sueton. in Augusto his uerbis significat: Item Kalen. Ian. strenam in Capitolio etiam absenti mittebant. Et in Tiberio: Item strenarum commercium prohibuit edicto, ne ultra Kal. Ian. exercetur. Consueuerat quadruplā strenam, & de manu reddere: sed offensus interpellari se toto mense ab ijs qui potestatem sui die festo non habuissent, ultra non reddit. Item: Nullus à pœna hominum cessauit dies, nec religiosus quidē ac sacer: animaduersum in quosdam ineunte anno nouo. Zonaras lib. II. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πρώτῃ τοῦ ἔτους ἡμέρᾳ αἱ τῷ ἐκείνῳ προσιόντες οἱ μὲν πλείω, οἱ δ' ἥττω ἐδίδοσαν, καὶ ὅς ἀντεδίδου ἕτερον τοσοῦτον καὶ πλέον αὐτεδίδου τοῖς βουλευταῖς ἄλλα καὶ τοῖς ἄλλοις. id est, Primo anni die accedentes ad Augustum munera illi afferebant, alij maiora, alij minora, ipse autem uicissim illis aut tantundem, aut etiam amplius dabat, neque solum Senatoribus, sed etiam alijs. Scribit etiam Dio. li. LVII moris fuisse inde ab Augusti temporib. ut Kal. Ian. in acta Imperatoris iuraretur. Post Kalend. autem Ian. die tertio, pro salute Principis uota suscipi solita, scribit Caius in l. si caluitur, 233. D. de uerb. sig. & Plutarch. qui Ciceronem scribit natum esse, ἡμέρᾳ τρίτῃ τῶν νέων καλανδῶν, ἐν ᾗ νῦν οἱ ἄρχοντες εὔχονται καὶ θύουσιν ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος id est, Tertio die nouarum Kalendarum, qua die nunc magistratus uota faciunt, & sacrificant pro salute Principis.

KAL. MARTII primus olim dies fuit. Itaque ignē nouum Vestæ aris incendebant, ut incipiente anno cura denuò seruandi nouati ignis occiperet. Eodem mense mercedes exoluebant magistris, quas completus annus deberi fecit. Comitia auspicabantur, uectigalia locabant. Hęc Macrob. I. Satur. ca. I2. Constat etiam munera, quæ strenæ dicebantur, olim eo die mitti solita. Vnde illud apud Pompo. l. sed si. 31. §. si uir, D. de donat. int. uir. & ux. Si uir uxori munus immodicum Kalend. Martijs, aut natali die dedisset, donatio est. Tibull. lib. III.

Martis Romani festæ uenere Kalendæ,
Exoriens nostris hic fuit annus auis.
Et uaga tunc certa discurrunt undique pompa:
Perque uias urbis munera, perque domos.

Plaut. in Milit. glorios. Da mihi uir Kalendis quę mittam cum Martiæ uenerint. Martias Kalendas, inquit Festus, celebrabant, quòd eo die Iunonis Lucinæ ædes coli cœpta est. Vnde Tibull. lib. 4.

Sulpitia est tibi culta tuis Mars magne Kalendis.
Spectatum è cœlo, si sapis, ipse ueni.

Seruius autem in VIII. Aen. Martiæ, inquit, Kalendæ, fœminis dicatæ sunt Horat.

Martijs cœlebs quid agam Kalendis? Iuuenal.
Munera fœmineis tractat secreta Kalendis.

Hæc Seruius. Iisdem etiam Kalendis pensiones agrorum præstari solitas, patet ex l. defuncta, 58. D. De usufr. & l. tertiā, 19. C. TH. de exactionib. quippe cum anni initium apud antiquos fuisset.

KALEND. Quintiles, siue Iuliæ conductionibus prędiorum solennes fuerunt. l. qui balneum, 7. D. Qui pot. in pig. hab. Qui balneum ex Kal. proximis conduxerat, pactus erat, ut homo Eros pignori locatori esset, donec mercedes soluerentur. Idē ante Kal. Iulias eundem Erotem alij ob pecuniam creditam pignori dedit. & Paulo post: Licet eo tēpore homo pignori datus esset, quo nondum quicquam pro conductione deberetur. Item in l. cum in plures, 60. D. locati. & l. cum ab eo, 41. D. de cont. empt. l. cum precario, 12. D. de precar. Martial. XII. epigram.

O Iuliarum dedecus Kalendarum.
Vidi Vacerra, sarcinas tuas uidi,

Quãs non retentas pensione pro bina
Portabat uxor. Cic. tt. epist. ad Q. Frat. Domus tibi ad lucum Pisonis Luciniana conducta est: sed ut spero paucis mẽsibus post Kal. Quintiles in tuam commigrabis. Sueton. in Tranquill. Senatori latum clauum ademit, quem cognouisset sub Kal. Iulij demigrasse in hortos, quò uilius post diem ædes in urbe conduceret.

DE LITERA L

LABES, terræ hiatus, chasma: à labendo dicta. Vlp. l. 15. §. 1. D. locati, Sed etsi labes facta sit, omnem fructum tulerit, damnum coloni non esse. Cic. lib. de diuin. 1. Delata etiam ad Senatum labes agri Priuernatis, quum ad infinitam altitudinem terra desedisset, Apuliaque maximis terræ motibus cõquassata esset.

LACVS est, inquit Vlp. quod perpetuã habet aquã. l. 1. §. 1. D. ut in flum. pub.

LACVS, pro uase torculario, in quod mustum expressum influit. Vlp. l. 27. §. 22. D. ad leg. Aquil. Item si tectori locaueris lacum uino plenum curãdum, & ille eum pertudit ut uinum sit effusum. Columella lib. 12. ca. 29. & Varro lib. De rust. 1. ca. 54.

LANCE & licio dicebatur apud antiquos: quia qui furatum ibat quærere in domo aliena, licio cinctus intrabat, lancemque ante oculos tenebat propter matrumfamiliæ aut uirginum præsentiam. Festus. Suspicor tamen id fuisse, quòd per simulationem religionis amicti licio sacerdotes deprehendere solebant, quum panem aetite lapide conditum, & in lance ceremoniæ caussa delatum, eum qui furti suspectus erat deuorare iubebant. Qua de re Dioscoridis uerba subscribemus, ἔστι δὲ κλεπτέλεγχος, εἰ ἐπιδοθείη τις εἰς τὸν προσφερόμενον ἄρτον. ὁ γὰρ κλέψας οὐκ ἂν δυνηθείη καταπιεῖν τὰ μασηθέντα. φασὶ δὲ ὅτι καὶ συνεψόμενος ὁ ἀετίτης τοῖς ἐδέσμασι, κλεπτέλεγχος γίνεται. οὐ γὰρ δυνήσεται ὁ κλέψας καταπιεῖν τὰ συνεψόμενα αὐτῷ. id est, Furem quoque Aetites deprehendit, si quis in paue conditũ offerat: fur enim mansum deuorare non poterit: quinetiam concoctus furem coarguit, quippe decocta cum eo deuorare non poterit. Eius autem rei rationem opinor esse, quod cùm metu affectis fauces angustarentur, tum etiam puluis aeticis deuorandi difficultatem affert. Iam uerò quo maior adhiberetur terror, religionem quoque interpositam est uerisimile: ut sacerdos licio amictus, panem aetite lapide conditum in lance ceremoniæ caussa deferens, ei qui furti suspectus erat, deuorandum offerret. Similiter autem licio transuerso cinctos fuisse qui magistratib. ministrabant, Gell. auctor est lib. x11. ca. 111. Atque hæc quidem mea fuit olim sententia: post uerò ex Platonis li. de Le. x11. aliud didici, de quo ex nostris in Instit. commentarijs cognosces.

LANIPENDIA, quæ lanearum uestium textorib. lanam pendit ac distribuit. Pompon. l. 31. D. de donat. int. uir. Neque impedire quod in ea re uxor tanquam lanipendia fuerit, & uiri negocium procuraret.

LAPIDICINAE, aut lapicædinæ, loca cæsis lapidibus exacta. Græci λατομίας, & λιθοτομίας appellant: unde uocabulum fictum apparet. ut corruptè legi uulgo uideatur Lapidicinæ: cùm apud alios auctores, tũ apud Iurisconsultos in l. 9. §. 2. & l. 13. §. 5. D. de usufr. l. 32. D. de iur. dot.

LAPILLI à gemmis quid differant, uide GEMMAE.

LARES, dij erant quos pater quisque familias cum familia sua priuatim aliqua in domus suæ parte colebat. His ara & focus consecratus erat. ex quo illud, Pro aris & focis pugnare. item illud Celsi l. 38. D. de rei uin. Finge pauperem, qui si reddere id cogatur, laribus, sepulcris auitis carendum habeat.

LASCIVIA, incontinentia, petulantia quædam hominis alacritate nimia intemperantis. Vlp. l. 4. §. 1. D. ad leg. Cornel. de sicar. Quum quidam per lasciuiam caussam mortis præbuisset, ueluti si quis cantharidas alicui Veneris excitandæ caussa dederit. Idem l. 15. §. 1. D. locati, Idemque dicendum si exercitus præteriens per lasciuiam aliquid abstulit.

LASER, cuius Paulus meminit in l. 5. D. de pen. legat. succus est uirgulti eius quod Latini laserpitium, Græci σίλφιον uocant: magnificus in usu medicamentisque, & ad pondus argentei denarij pẽsum: ut Plin. scribit lib. 19. cap. 3. Laseris meminit etiam Marcian. in l. 16. §. 6. D. de publican.

LATA culpa est, inquit Vlp. nimia negligentia: id est non intelligere quod omnes intelligũt. l. 213. D. de uerb. sig. uide Culpa.

LATAE culpæ finis est, non intelligere id quod omnes intelligunt: ait Paulus in. l. 223. D. de uerb. sig.

LATERALIA uiatoria, capsulæ uidentur esse in quĩ. ad ephippium utriuque loro suspensis ea quæ nobis in itinere necessaria sunt, recondimus. Scæuola l. 102. D. de legat. & fid. 32. Vxori meæ lateralia mea uiatoria, & quicquid in his cõditum erit, quæ membranulis mea manu scriptis continebantur. Item, Hic chirographa debitorum & pecuniam quum esset profecturus in urbem, in lateralibus condidit. Item, Alia chirographa prediorũ & pecuniam in lateralia condidit.

LATERE hoc, & Latere contrario Iuriscõsulti usurpant quum duæ contrariæ sunt certi generis species quarum contraria ratio est. ueluti in l. 118. D. de uerb. obligat. ubi de contractu stipulationis agitur, cuius duæ esse possunt in eodem homine species: si promittat scilicet, & si stipuletur. Papinianus autem hoc significans, quod ad stipulationem hominis liberi pertinet, sic loquitur: Hoc ita

que

que latere, fructuario seruo comparabitur. nam uterque a possessore stipulans, non obligat: ex cõtrario uerò latare, id est si promittat, nõ comparabitur. hic enim obligatur: ille non obligat. Similiter Vlp. in l. 11. D. de damn. inf. ubi de pigneratitio creditore disputat, utrum ipse cauere, an ei caueri debeat nam quum de illo dixisset, Quæ species, inquit, est in contrario latere apud Marcellum agitata, an creditori pigneratitio caueri debeat. Ergo duo contraria accidentia, actionis scilicet & perpessionis ut obligare aut obligari, cautionem dare aut accipere, duo latera contraria Iurisconsulti appellant. Eandem usurpat locutionẽ Papi. l. 49. §. 2. D. de fideiuss. & mand.

LATINAE feriæ. Pompon. l. 2. §. 17. D. de orig. iur. Quoties autem (magistratus extra urbem) proficiscuntur, unus relinquitur, qui ius dicat. is uocatur Præfectus urbi. qui præfectus olim constituebatur: postea ferè Latinarum feriarum causa introductus est, & quotannis obseruatur. hæc ille. Celebrabantur hæ feriæ à Latinis ciuitatib. septem & quadraginta, quæ cum populo R. in Albanum montem quotannis conueniebant ad taurum Ioui Latiali sacrificandum: ex Tarquinij Superbi instituto, ut Diony. Hal. tradit l. 4.

LATINI Iuniani liberti dicebantur olim, qui medium libertatis gradum erant adepti: ut ait Iustinian. sub tit. De libert. quod ut intelligamus, illud scire oportet, olim in Latium deduci solitas colonias, partim eorum qui nomina dabant, partim eorum quibus aqua & igni interdicebatur: auctore Cicerone in ea pro Cæcina, & pro domo sua: ubi hoc adscribit, eos qui deducebantur, cum essent in eas ciuitates recepti, Romanam ciuitatem amisisse. Et hoc est quod ait Boetius in Topica Ciceronis, ista in Latinas colonias profectione mediã capitis diminutionem contingere. Quæ cum ita sint, apparet eos neque connubij, neque testamenti, aut mancipij, aut nexus, aut patriæ potestatis ius, quod proprium erat ciuium R. habuisse. Cum enim Romana ciuitas eis adimeretur, ea quæ ciuitatis illius erant propria (ut hæc quæ diximus) amittebant. Hi dicebantur Latini colonarij, itaque ab Vlpiano cap. XIX. appellabantur. Augustus autem cùm ciuitatem Romanam seruis contaminari uideret (quod etiam Dionys. Halicarnasseus lib. 4. cõqueritur) eos multis difficultatibus à libertate iusta remouit; nam & de numero, & de conditione, & differentia eorum qui manumitterentur, curiosè cauit: ut Suetonius in eius uita testatur. Hinc nata lex Aelia Sentia, hinc Furia Caninia, de quibus suo loco diximus, hic Iunia Norbana quatuor post eius mortem annis, imperante Tiberio, à M. Iunio Silano, L. Norbano Balbo coss. latã: quos æuo suo Consules fuisse Plin. li. 33. ca. LXXXVII. testatur. qua lege constitutũ est, ut ii serui qui neque censu, neque uindicta, neque testamento, sed aut per epistolam, aut inter amicos, aut conuiuii adhibitione liberi fierent, nõ ciues Romani, sed eodem iure quo Latini coloni essent. Vlpianus autem in Institutionibus dispersè uariis in locis declarat eos neque testamenti faciendi, neque connubii, neque patriæ potestatis, neque tutelæ recipiendæ ius habuisse: eosque Latinos Iunianos ad Colonorum similitudinẽ appellat. nam & Iustin. in l. 1. C. de lat. li. Latinos libertos ad similitudinem antiquæ Latinitatis, quæ in colonias missa est, inductos scribit.

LATINORUM libertorum origo quæ fuerit, Iustinianus significat sub tit. De Lat. libert. tol. Cum, inquit, Latini liberti ad similitudinem antiquæ Latinitatis, quæ in Colonias missa est, uideantur esse introducti, ex qua nihil aliud reip. nisi bellum accessit ciuile: satis absurdum est, ipsa origine rei sublata, eius imaginem derelinqui. Sciendum est igitur, cùm Romani uicinos sibi populos quicunque in Latio erant, bello perdomuissent, eos omnes ciuitate Romana donare noluisse, quòd periculosum uideretur, tot extraneis populis, quanquam uicinis, ius honorum & suffragii communicare, præsertim de repub. nihil meritis, nec satis cognitis, quo animo futuri erga eam essent. ut tamẽ eos aliquo sibi amicitiæ uinculo adiungerent, societatem cum iis fecerunt, permiseruntque ut in legione Romana militare, in eaque honores gerere possent. Quod ius uocabatur primum ius Latii, uel simpliciter ius Latinitatis: in quo præter militiæ dignitatem, nihil fuit eximium. Pòst multis bellis ciuilibus, aut potius socialibus (sic enim appellant) obtinuerunt Latini locum ciuium, ut suffragii honorumque urbanorum omniũ, iuxta ac ciues, essent participes: quod appellatur ius Latii secundum, uel ius ciuitatis: ut Vitellius annotauit in Merulam. Hinc Plin. cõmemorat quædam oppida antiqui, quædam ueteris Latii: itaque Latina libertas seruorum, similis erat antiquæ Latinitatis. à qua etiam uidetur principium habuisse, cum ciuitate donabantur Latini populi Romani socii, & coloniæ quædam ex iis populis deductæ, ut dicit Iust. Nam coloniarum eadem quæ & sociorum distinctio fuit: ut quædam iuris ueteris Latii tantum, quædam ciuitatis essent participes. Hæc ex Connani Commentariis.

LATITARE est, ait Vlpianus, non ut Cicero definit turpis occultatio sui. potest enim quis latitare nõ turpi de caussa: ueluti qui tyranni crudelitatem timet, aut uim hostium, aut domesticas seditiones. l. 7. §. 3. D. Quib. ex cau. in poss. & §. 4. Latitare autem est, cum tractu aliquo latere: quemadmodum factitare, frequenter facere. Verùm hac de re diximus in comment. Orat. pro Quintio.

LATOMIAE, inquit Asconius, lingua Siculorum Lapidicinæ dicuntur, id est loca cæsis lapidibus exesa. Callistratus l. 9. D. ex quib. cau. maior. Nam etiam inclusos ueluti Latomiis uinctorum numero haberi placet: quia nihil interest, parietibus

bus an compedibus teneatur. Vlpian. l. 1. D. de aleator. Hæc clausula pertinet ad animaduersionem eius qui compulit ludere, ut aut multa multetur, aut in Latomias uel in uincula publica ducatur.

LATRONES, siue Latrunculi dicebantur inuidioso uerbo, quibus publicè decretum indictumq; bellum non fuerat, cum tamen hostiliter grassarentur. Hostes enim dicebantur, quibus bellum indictū fuerat. l. 118. D. de uerb. sig. l 6. & 24. D. de capti. l. 3. §. 2. D. de incēd. nauf. qua de caussa qui ciues R. ab ijs capiebantur, neque in hostium potestatem uenisse, neque libertatem amisisse dicebantur. l. 19. § à piratis, D. de captiu. l. 13. D. qui test. fac. poss. Cic. lib. de Off. III. Si prædonibus captum pro capite precium non attuleris, nulla fraus est: nisi iuratus quidem id non feceris. nam pirata non est ex perduellium numero definitus, sed communis hostis omnium. cum hoc non fides esse debet, nec iusiurandum commune.

LATRVNCVLATOR. qui latronib. conquirendis & supplicio afficiendis præest. Vlpia. l. 61. D. de iudic. Latrunculator de re pecuniaria iudicare non potest.

LATVSCLAVVS, tunica senatorum propria. Caius l. 42. D. de donat. int. uir. & ux. Vt ecce, si uxor uiro Laticlaui petendi gratia donet, uel ut equestris ordinis fiat, uel ludorum gratia.

LAVATIONEM Vlpianus in l. 25. §. 4. D. de aur. arg. recenset inter ea quæ mundi sunt mulebris, quibusque mulieres mundiores fiunt: ueluti, inquit, lauatio, riscus. Arculā fuisse suspicor lauādę faciei, aut alteri corporis parti paratā: in qua spongia, aut tale quippiam immergeretur, quam λουτρίδα non dissimili ratione Græci nonnunquam appellant. Alciatus autem, Bayfius & alij aut Alabaster, aut Alabastriscus, aut Alabastrites reponunt. à quibus dissentio: tum quod uasa unguentaria Vlpianus proximè nominarat: tum quòd Alabastriscus ὑπομνησικῶς non diceretur, sed Alabastellus potius.

LAVDARE, ut Nonius, Macrobius & Gellius scribunt, significat prisca lingua nominare, appellareque unde in actionibus ciuilibus auctor laudari dicitur, id est nominari. Pomp. l. 6. §. 4. D. de act. empt. Si tibi iter uendidero ita demum auctorem me laudare poteris, si tuus fuerit fundus. Modest. l. 63. §. 1. D. de euict. C. Seia fundum à L. Titio emerat: & quęstione mota fisci nomine auctorem laudauerat, &c.

LAVTVMIAE, uide Latomiæ.

LECTICARII, serui qui lecticam ferunt. Pompon. l. 8. §. 2. D. de legat. 1. Si ita legatum sit Lecticarios octo, aut pro his in homines singulos certam pecuniam. Vlp. l. 49. De legat. 3. Legato continentur mancipia, puta lecticarij qui solam matremfa. portabant. Sic in l. 14. De aur. & arg. leg. l. 65. De legat. 2.

LEGARE ab aliquo, uide Ab.

LEGATI, qui lecti publicè mittuntur. & alibi, Legati quòd ut publicè mittantur, leguntur. quorū opera consilioque uteretur peregrè magistratus, quiue nuncij Senatus aut populi essent. Varro lib. De ling. 4.

LEGATORVM tria genera in libris nostris reperiuntur. Legati enim plerumque dicuntur ij, qui à Senatu lecti in prouinciam unà cum Proconsule negociorum publicorum administri mittuntur qui tamen iurisdictionem, nisi à Proconsule mandatā non habent. Iis autem Proconsul etiam criminū cognitionem, non tamen gladij potestatem mandare potest. denique Legati qui mādatam iurisdictionem susceperunt, proprium nihil habent, sed eius qui mandauit iurisdictione utuntur. l. 4. & 6. D. de offic. Proconf. l. 1. De offi. eius cui. Legati uerò etiam alij dicuntur, qui ad Principem cum mandatis publicę mittuntur. l. 2. §. 1. l. 8. & l. 24. D. de iudic. l. 8. ex quib. causs. maior. postremò Legati Cæsaris dicuntur ipsi præsides uel correctores prouinciæ, qui à Cæsare cum imperio & potestate missi sunt. l. pen. D. de off. præsid. l. 4. D. de offi. asses. l. 12. D. de accusat.

LEGATIVVM, est uiaticum quod ijs attribuebatur à Decurionibus, qui legati ad Imperatorem mittebantur. Arcadius leg. 18. §. 1. D. de muner. & honor. Legati quoque qui ad ærarium principis mittuntur, quia uiaticum, quod legatiuum dicitur, interdum solent accipere. Vlp. l. 2. D. de legat. His qui non gratuitam legationem susceperunt, legatiuum ex forma restituatur. De hoc ipso uiatico Modestinus loquitur in l. 36. D. ad municip.

LEGATIONES liberæ dicebantur, quas Senatores priuati negocij caussa à Senatu ad aliquod tempus impetrabant. Cicero eas annuas lege sua fecerat: sed postea (ut scribit libro ad Attic. xv.) lege Iulia quinquennium ijs præfinitum fuit. Vlpianus l. 14. D. de legat. Qui libera legatione abest, non uidetur Reipublicæ caussa abesse. hic enim non publici caussa, sed sui abest. Tribus autem ferè de caussis postulari liberas legationes reperio. Voti soluendi, unde etiam Votiuæ plerumque appellantur: periculi uitandi, & hæreditatis nominumue persequendorum. Voti soluendi exemplum Cic. lib. ad Attic. II. suppeditat, ubi cum Clodiani periculi tempestatem uitare cuperet, uotiuæ legationis specie ac nomine uti uoluit. A Cæsare ualde liberaliter inuitor in legationem illam, sibi ut sim legatus: atque etiā libera legatio uoti caussa datur. Item lib. III. Ego me à Pompeio legari ita sum passus, ut nulla re impedirer, quin si uellem, uoti caussa legationem suscipere possem. Periculi uitandi exemplum Plutarchus in Gracchis prodit, ubi ait Senatum Scipioni Nasicæ liberam legationem in Asia decreuisse, cùm ob mortem Tyberij Gracchi, cuius autor Nasica fuerat, uideret

ret plebem male in illum animatam, & publicum ei iudicium molientem. Cicero etiam in prima Philippica propter Antonium scribit se ius liberæ legationis habuisse. Et libro Epistol. fam. XIIII. Merum fuit officium uel legatione uitare periculum, uel diligentia & copijs resistere, uel cadere fortiter. Hæreditatum & syngrapharum idem meminit in Rullum, ubi sic loquitur. Hæreditatum obeundarum caussa quibus uos legationes dedistis, qui & priuati & priuatum ad negocium exierunt, non maximis opibus neque summa auctoritate præditi: tamen auditis profectò quàm graues eorum aduentus socijs uestris esse solcant. Idem in tertio de Legib. Iam illud apertum profectò est, nihil esse turpius, quàm quẽquã legari, nisi Reipub. caussa. omitto quemadmodũ isti se gerant atque gesserint, qui legatione hæreditates aut syngraphas suas persequuntur. Memorabile est autẽ, quod ex ipsius ad Cornificiũ epist. XXI. libri XII. obseruauimus: eos qui cum libera legatione mittebantur, lictores à prouincialibus magistratibus & insignia ceterorum legatorum accepisse.

LEGATVM, est donatio testamento relicta. l. 36. D. de legat. & fid. lib. 31.

LEGATVM, est dubitatio hæreditatis, qua testator ex eo quod uniuersum hæredis foret, alicui quid collatum uelit. l. 116. D. de leg. & fid. lib. 30. Qui locus significare uidetur, Florentinum hoc legati nomẽ à legendo, id est deligendo ductum putasse: quẽadmodũ Varro Legatos appellatos tradit, quod publicẽ lecti mitterentur. nam quæ delibãtur & decerpuntur, leguntur. Vlp. autẽ Instit. ca. XXIV. ex eo deducere uidetur, quod legis modo, id est imperatiuẽ relinquatur: cui assentiri nullo modo possum. Legatũ est, inquit, quod legis modo, id est imperatiuẽ, testamento relinquitur. nam ea quæ precatiuo modo relinquuntur, fideicommissa uocantur.

LEGE agere, est in iure id quod lege aliqua institutum est, agere. Itaque legis actiones sunt formulæ agẽdi in iure apud eum qui iure dicũdo præest. ueluti: Emãcipatio, abdicatio, adoptio, manumissio per uindictam, in iure cessio, Tutoris in iure datio. postulatio iudicij recuperatorij, postulatio bonorum ex edicto, stipulationes & satisdationes quæ in iure fiunt. Hinc Magistratus apud quem legis actio est dicitur is apud quẽ aliquid eorum agere ius est. Modestin. l. 4. D. de adopt. Magistratus apud quẽ legis actio est, & emancipare filios suos, & in adoptionẽ dare potest. Marcia. l. 2. D. de off. procons. Apud legatũ uerò procõsulis nemo manumittere potest, quia nõ habet iurisdictio nẽ talẽ. Vlp. Nec adoptare potest. omnino enim nõ est apud eũ legis actio. Idẽ l. D. de off. iurid. Adoptare quis apud iuridicũ potest: quia data est ei legis actio. Paulus Sẽt. li. 2. Apud magistratus municipales, si habent legis actionẽ, emãcipari & manumitti potest. Sed de legato quæsitũ est, propter l. apud proconsulẽ. D. de manu. uind. Ego rẽ sic distinguerẽ, ut ciuis R. ciuẽ Romanum facere apud legatũ non posset: peregrinus uerò liberũ è seruo facere etiã apud Proconsulis legatũ posset. Legati enim proconsolũ ius dicebant, ut ex Pãdectis patet & ex Epist. Cic. li. XIII. & Oratione pro Flacco. Legis autẽ actionẽ ciuiũ Romanorũ propriã fuisse, locus ex eadẽ Oratione quẽ subijciã demõstrat. Q. Naso iudex sumitur, qui cũ sententiam se cundũ Plotium se dicturum ostenderet, & ab eo iudice abijt, &, quòd iudiciũ lege nõ erat, caussam totam reliquit. Sic enim uetus codex legit, cũ in uulgatis ABIRET nullo sensu scriptũ sit. loquitur autẽ de Heraclide peregrino qui cũ ciue, senatore, C. Plotio agebat. Patet etiã ex Fabij li. III. ca. VI. infames lege agere non potuisse. Nõ habes ius abdicãdi: quia ignominioso non est actio. habeo ius, quia abdicato actio non est. quæritur quid sit actio: id est, quid sit legis actio.

LEGITIMA generaliter dicuntur omnia quæ ex lege aliqua instituta sunt: plerũque tamen de lege XII. tab. intelliguntur. Hinc.

LEGITIMI hæredes passim appellantur, quos lex XII. tab. intestatis attribuit, hoc est proximos agnatos. quanquam eius legis exemplo etiam nouæ leges & Senatusconsulta significentur. l. 2. §. ult. D. und. legit. Sic

LEGITIMA hæreditas eodẽ modo in l. 1. 2. & 3. D. de hære. petit. l. 7. D. de cap. minut. Item

LEGITIMAE actiones, quæ legib. institutæ sunt. §. sed ista, Instit. de actionib. Item

LEGITIMA tutela dicitur, quæ lege defertur. Legẽ autẽ excellẽtię caussa, legẽ XII. tab. intelligimus. Vlp. l. 1. D. de legi. tut. Legitimæ tutelæ lege XII. tab. agnatis delatæ sunt, & cõsanguineis: itẽ patronis, id est his, qui ad legitimã hæreditatem admitti possint. hoc summa prouidentia. ut qui sperarẽt hanc successionẽ, ijdẽ tuerẽtur bona ne dilapidarentur. hæc ille. Legitimã tamen Patronorũ tutelã dici tradit in l. 3. non quod nominatim id lex caucrit, sed quòd legis id ratio flagitare uisa est: ut ubi hæreditas, ibi tutela esset. Itẽ legitima tutela dicitur parentũ, qui filiorũ quos impuberes emanciparũt, tutores sũt: qui uerè legitimi nõ sunt, sed legitimorum uicẽ obtinent: ut ait Vlp. d. l. 3. §. ult. D. eod. legitimæ, inquam, illæ tutelæ præstantia quadã legis ueteris dicuntur: quod hinc licet intelligatur, quia tutelæ quę lege Attilia, Iulia & Titia mandantur, legitimarum nomine non intelligun tur. apparet ex l. 7. D. de cap. minut.

LEGITIMA liberorum dicebatur olim pars hæreditatis quarta: quam consuetudinem ex legis Falcidiæ ratione manasse, Paulus, lib. Sent. 4. cap. 5. non obscurè demonstrat. Cùm enim instituti partẽ nunquam minorem quarta iussisset esse, si filius minus ex patris testamento cõsecutus erat, quod ei deerat supplebatur. Hinc pars illa, quia non ex testamento,

testamento, sed ex lege manabat, Legitima dicta est: quo modo Legitima hæreditas dicitur, quam lex, non testamentum, defert. Atq; hæc quidem olim. pòst uerò Iustinianus duas Constitutiones edidit, quarum priore statuit, ut idem in exhæredatis iuris esset, quod ī institutis: nimirū ut si exhęredato filio uel minima res, ueluti solidus unus legatus esset, inofficiosi agere nō posset. sed q legitimæ parti, hoc est quartæ deesset, suppleretur. idque etiam si testamento cautum non esset. l. omnimodo, 30. C. de inoffic. testam. ex quo intelligi potest, quàm falsa sit eorum opinio, qui ius hoc suppletionis tam in institutis, quàm in exhæredatis a Iustiniano inductum existimant. Posteriore autem Constitutione, quæ Nouellarum est XVIII. modum hunc legitimæ adauxit, ut si unus, duo, tres, quatuorve liberi essent, triens illis relinqueretur: sin plures quatuor, semis.

LEGITIMA uxor, quæ ritè ex præscripto legum in matrimonium conuenit. l. 4. D. de rit. nupt.

LEGITIMAE nuptiæ, quæ secundum Romanæ ciuitatis iura contractæ sunt. §. 1. Inst. de nupt.

LEGITIMA crimina, de quibus lege aliqua quæstio constituta est. l. 3. §. pœna, D. de crim. stellion.

LEGITIMA ætas, quæ lege aliqua præscripta & præstituta est: ueluti in maribus annorum XIIII. in fœminis XII. nuptiarum caussa. item ad res administrandas XXV. l. ult. §. Diuus, D. de public. l. ult. in fi. D. de appellat. l. 1. C. de cur. fur. l. 4. C. de transact.

LEGVLI, qui oleas aut uuas legunt: ait Varro. Vlpianus l. 13. §. 6. D. de usuf. Si tamē quæ instituit fructuarius magnum apparatum sint desideratura, opificum fortè uel legulorum, quæ non potest sustinere proprietarius, &c.

LENAS eas dicimus, quæ mulieres quæstuarias prostituunt. Lenam accipimus & eam, quæ alterius nomine hoc uitæ genus exercet. l. 43. §. 3. D. de ritu nupt.

LENOCINIVM facit, qui quęstuaria mancipia habuerit. l. 4. §. 1. D. de his qui not.

LEVIR (ait Modest.) uiri frater apud Latinos: apud Græcos δαὴρ appellatur: ut est apud Homerum relatum. sic enim Helena ad Hectorem dicit, δᾶερ ἐμεῖο κυνὸς κακομηχάνου ὀκρυοέσσης: id est, Leuiri mei canis, omnis mali caussatricis, horridę. l. 4. D. de grad. & adfin.

LEVES culpa, uide Culpa.

LEX est generale iussum populi, aut plebis rogante magistratu. ait Capito apud Gell. lib. 10. cap. 20. Vel sic,

LEX est, quod populus Ro. senatorio magistratu interrogante, ueluti Consule cōstituebat: ait Iustin. §. 3. De iur. nat. Vel sic,

LEX est ius, quod populus R. comitijs uel centuriatis, uel tributis, uel curiatis, uno aliquo è magistratibus maioribus rogante, nimirum Prætore, Consule, Dictatore, interrege, constituebatur.

LEX est commune præceptum, uirorum prudentiū consultum, delictorum quæ sponte uel ignorātia contrahuntur, coercitio, communis Reip. spōsio. l. 1. D. de legib. senat.

LEX aut Rogatur, id est fertur: aut Abrogatur, id est tollitur: aut Derogatur, id est pars primæ tollitur: aut Subrogatur, id est adijcitur aliquid primæ legi: aut Obrogatur, id est mutatur aliquid ex prima lege. Vlpianus cap. Instit. 1. Vel sic,

LEX Rogatur, cum populus rogatur ut nouam legem accipiat: Derogatur legi, cum rogatur, ut capita quadam è lege uetere detrahat: Abrogatur, cum rogatur ut legem ueterem omnino tollat: Prorogatur, cum differtur: Irrogatur, cum in aliquem propriè fertur: ut cum multa alicui a magistratu dicebatur.

LEX pro conditione & pacto frequenter usurpatur: hoc est pro contractus forma. Itaque legem Locationis Paulus dicit in l. si in lege, 24. D. locat. Vlpianus autem formam locationis in l. fructus, 8. §. item si. D. solut. matrim. & Varro libro De re rust. 11. cap. 111. Ob hoc in lege locationis fundi excipi solet, &c. Et cap. 11. In emptionibus iure utimur eo, quod lex præscripsit. in ea enim alij plura, alij pauciora excipiunt. Hinc apud Catonem Lex oleæ legendæ, Lex oleæ faciundæ: Lex uini pendentis, &c. Et sic in edicto De superficieb. l. 1. Vti ex lege locationis siue conductionis superficie qua de agitur, &c. Hinc lex uenditionis, pass. sub tit. de cōt. empt. l. 29. D. de serui. rustic. l. 6. Commun. præd. Hinc

LEX commissoria dicitur in emptionibus & oppignerationibus, cum aut res hoc pacto uenditur, ut precio ad diem soluto inempta sit, aut pignus ita datur, ut ad diem non reddita pecunia, creditoris fiat. l. 1. & pass. D. de leg. commiss.

LIBELLAM in l. iudices, 9. C. de episc. audient. Alciatus dimidiam chœnicis partem interpretatur. Erat autem Chœnix mensura tritici, quantū quisque uno die comederet. unde illud Pythagoræ, Super chœnice non sedendum. Iubet igitur constitutio duas libellas. id est, chœnicem uictualis substantiæ custoditis præstari. Sanè & li. 20. cap. 1. A. Gellius legis 12. tabularum uerba de addictis hæc refert: Si uolet, suo uiuito: ni suo uiuit, qui eū uinctum habebit, libras farris in dies dato. Hæc Alciatus lib. par. 1. c. 17.

LIBER singulari numero, pro nato. Cicero de nat. Deorum 11. Hinc Hercules, hinc Castor & Pollux, hinc Aesculapius, hinc Liber etiam: hunc dico Liberum Semele natum, nō eum, quem nostri maiores augustè sanctèq; Liberum cum Cerere & libera consecrauerant. sed quòd ex nobis natos liberos appellamus, iccirco Cerere nati nominati sunt liber & libera: quòd in libero seruant, in libera non item.

LIBER dicitur is, cui ius est arbitrio suo uiuere, quatenus lege aut instituto permissum est. nam, ut in Cluentiana Cicero testatur, iccirco omnes legum serui sumus, ut liberi esse posimus.

LIBER pro ingenuo dicitur ab Imp. in l. diui, 5. & l. cùm quis 10. C. de nat. lib. Cum quis à muliere libera, & cuius matrimonium non est legibus interdictum, &c.

LIBER populus, id est, ait Proculus, qui nullius alterius potestati est subiectus, siue is fœderatus est: item siue æquo fœdere in amicitiam uenit, siue fœdere comprehensum est, ut is populus alterius populi maiestatem comiter conseruaret. l. 7. D. de capt. & postlim.

LIBERA Legatio, uide Legationes liberæ.

LIBERALI caussa manu asserere dicebantur, qui liberum hominem iniusta seruitute oppressum in libertatem uindicabant. unde & Assertores, & Liberalis caussa dicebatur. Terent. Adel.

Neq; uendendam censeo Quæ libera est. nam ego illam liberali assero Caussa manu. Plautus Pœnulo, Manu eas asserat. Suas populares liberali caussa. itemq; paulò pòst. Sed & precisa locutione in curcul. Si quisquam hanc liberali asseruisset manu. & paulo pòst, Promisisti si quisquam hanc liberali assereret manu.

Nam Donatus auctor est ordinem esse hûc, Asserere manu aliquem in caussa liberali.

LIBERATIONIS uerbum (ait Paulus) eandem uim habet, quam solutionis. l. 47. D. de solut. In rubrica tamen De solut. & liberat. distinguitur, ac tanquam generis loco ponitur: ut Solutio, pecuniaria sit: Liberatio, quæuis altera dissoluendæ obligationis forma: ut confusio, & compensatio.

LIBERALIA studia, inquit Vlpianus, accipiemus, quæ Græci ἐλευθέρια appellant, Rhetores continebuntur, Grammatici: Geometræ. l. 1. D. de extraord. cognit.

LIBERALIS caussa dicitur: quæ actionem in se continet libertatis: ait Donatus in illud Terent. Ego illam liberali assero caussa manu. Hinc tit. de liber. causs. D. & passim Liberalis caussa, & Liberale iudicium. l. 3. §. si seruus, D. de acq. poss. l. 32. §. de liberali, D. de arbit. l. 42. §. 1. D. solut. mat. l. 7. §. 1. D. de petit. hæred.

LIBERI, ait Paulus, usq; ad trinepotẽ dicũtur: ultra hos, Posteriores uocãtur. l. 10. §. 2. D. de grad. & adfin.

LIBERORVM appellatione, inquit Callistratus, nepotes, & pronepotes, ceterique qui ex his descendunt, continentur. l. 220. D. de uerb. signif. l. 6. D. de testam. tut. l. 3. in fi. D. de asig. lib. nec interest utrum uirilis, an fœminei sexus sint, etiam si ex fœmineo sexu descendat. l. 56. D. de uerb. signif. l. 2. §. quod ait, D. qui satisd. cog. qua de caussa etiam nepos ex filia inter liberos numeratur. l. 9. & l. ult. D. de pollicit. quinetiam posthumi liberorum appellatione complectuntur. l. 5. D. de oper. liber.

LIBEROS in multitudinis numero etiam unum filium filiamve ueteres dixisse, docet Gellius libro 2. capite. 13. Itaque non esse sine liberis dicimus eum cui uel unus filius, uel una filia est. liberorũ enim nomen multitudinis numero tantum ponitur. l. 148. D. de uerb. signi.

LIBERTAS, ait Iustin. ex qua etiam liberi uocantur, est naturalis facultas eius, quod cuiq; facere libet: nisi si quid ui aut iure prohibetur. De iur. person. in princip.

LIBERTAS, pro Ingenuitas. Hermoge. l. cum pacto, 40. D. de lib. cau. Cum pacto partitionis precii maior uiginti annis uenalem se præbuit, nec post manumissionem ad libertatem proclamare potest. nã ut ait Modestinus l. 21. D. de stat. hom. Homo liber qui se uendiderit, manumissus, non ad suum statum reuertitur, sed efficitur libertinæ conditionis.

LIBERTI sunt, qui desierũt esse serui. l. 4. D. de iust. & iur. Vel sic:

LIBERTI sunt, quos domini ex iusta seruitute soluerunt, ac manumiserunt. unde etiam illorum patroni, quasi patres, qui a morte in uitam illos reuocarunt, appellabantur. Eorum autem tria genera fuere. Nam alij ciues Romani, alij Latini Iuniani, alij Dedititiorum numero erant: de quibus uide Vlpianum in Institut.

LIBERTINI sunt, qui ex iusta seruitute manumissi sunt. l. 6. D. de statu hom. olim uerò, id est Appij Cæci temporibus, & deinceps aliquandiu libertini dicebantur, non ipsi qui manumittebantur, sed ingenui ex his procreati: ut scribit Suetonius in Claudio. quam differentiam obseruare Modestinus uidetur in l. 1. D. de excusat. inter ἀπελευθέρους & ἀπελευθερικοὺς hoc mõ: ἀπελευθερικοῖς γὰρ ἀπελευθέρους μόνους δεῖν δίδοσθαι, Et paulo antè; ἀπελευθερικοῖς ὀρφανοῖς εὐγενεῖς οὐ δύνανται οἱ ἄρχοντες ἐπιτρόπους. id est, Libertinis enim libertos solos dare tutores oportet. Item, Libertinis pupillis magistratus tutores ingenuos non dabunt.

LIBERTORVM alij sunt ciues Romani, qui uindicta, censu, aut, testamento, nullo iure impediente manumissi sunt. alij Latini Iuniani, qui ex lege Iunia inter amicos manumissi sunt. alij Dedititiorũ numero: qui pœnæ caussa uincti sunt à domino: quibus uestigia scripta fuerunt: qui propter noxam torti, nocentesq; inuenti sunt: quive traditi sunt ut ferro, aut cum bestijs depugnarẽt; uel in custodiam coniecti fuerunt: deinde quoquo modo manumissi sunt Vlpia. c. Institut. 1.

LIBERTINARII, qui funerum curam mercede pacta recipiebant: a Libitina Dea cuius in æde (ut scribit Acron) constituti, qui efferenda corpora conducebant, & funeribus necessaria præbenda. Vlpianus l. 5. §. 1. D. de institut. act. Idem ait, Si Libitinarius, quos Græca, ἐκφοδάπτας uocant, seruum pollinctorem habuerit,

habuerit, isq; mortuum spoliauerit. De Libitina Dea uide Plut. in Probl.

Libra quæ & pondo dicitur, in duodecim uncias diuiditur. Eius partes sunt. Vncia 1. Sextans 2. Quadrans 3. Triens 4. Quincūx 5. Semis quæ & selibra 6. Septunx 7. Bes 8. Dodrans 9. Dextans 10. Deunx. 11. Vide As.

Libra auri, LXXII. solidis siue aureis æstimatur. l. 5. C. de susceptoribus, lib. X.

Libra argenti, aureis quinis. l. un. C. de argent. pret. eod. lib. argenteis uerò, LX. l. 1. C. Th. de exp. lud.

Librarii depositorum apud Tarruntinum in l. ult. D. de iur. immunit. ij erant, inquit Budæus, qui præscribebant quid quisque apud signa depo suisset. Antiquitùs enim (inquit Vegetius) institutum est, ut ex donatiuo quod milites consequuntur, dimidia pars sequestraretur apud signa, ibidemq; militibus seruaretur, ne à contubernalibus per luxum absumi posset, inaniúmq; rerum comparationem. Sepositio autem ipsa pecuniæ primum ipsis contubernalibus docebatur accōmodata. nam cum publica sustententur annona, ex omnibus donatiuis augetur eorum pro media castrense peculium. Miles deinde qui sumptus suos scit apud signa sua depositos, de deserendo nihil cogitat: magis diligit signa: pro illis acie fortius dimicat, more humani ingenij, ut pro illis habeat maximam curam in quibus suam uidet esse positā substantiam. Denique decem folles per cohortes singulas exponebantur, in quibus hæc ratio condebatur. Addebatur etiam saccus undecimus, in quo tota legio particulam aliquam conferebat, sepulturæ scilicet caussa. Et ideo signiferi, non solū fideles, sed etiam literati homines eligebantur, qui & seruarent deposita, & scirent singulis reddere rationem.

Librarius, librorum & contractuum pactionūq; scriptor. Scæuola l. 92. D. de reg. iur. Si librarius in transcribendis stipulationis uerbis errasset, &c. Vlp. l. 6. §. 2. D. de op. lib. Nā huius quoq; est ministerium, si fortè uel librarius, uel nomenculator, uel calculator sit uide Notarius.

Librorum appellatione continentur omnia uolumina, siue in charta, siue in membrana sint, siue in quauis alia materia. l. 52. D. de leg. tertio.

Licentiati uulgo in scholis dicuntur, qui annis quatuor in legum studio consumptis, ab illā præscripta & definita studiorum lege quam Iustinianus statuit, soluuntur: quasi qui licentiam ac missionem à magistrorum castris impetrarunt. Vide Prolytæ.

Licere id dicimus, quod legibus, quod more maiorū, institutisq; conceditur. neque enim quod quisque potest, id ei licet: nec, si non obstatur, propterea etiam permittitur: ait Cicero Philipp. 13. In eamq; sententiam Vlpianus clausulam illā edicti, Quod eius licebit, sic interpretatur: Quæ clausula non illud pollicetur, restituturum si leges permittant: sed si leges non prohibeant. l. necnon, 28. D. ex quib. causs. maior.

Lictor à ligando dicitur ut lector à legendo, uectorà uehendo: quòd cū magistratus populi Ro. uirgis quempiam uerberari iussissent, crura eius & manus ligari uinciriq; à uiatore solita sint: isq; qui ex collegio uiatorum officium ligandi haberet, lictor sit appellatus. Hic Cic. pro C. Rabirio, Lictor, inquit, colliga manus. Hæc ex Gell. lib. 12. capitu. 3.

Ligna cocta dicuntur, quibus ignis ui humiditas exempta est, ut fumare nequeant. Vlpia. l. 55. §. 4. D. de legat. 3. Sed & titiones, inquit, & alia ligna cocta ne fumum faciant, utrum ligno, an carboni, an suo generi adnumerabimus? item in l. 167. D. de uerbo. signifi. ubi hæc ipsa uerba inculcantur. Martialis epigrāma quod inscribitur Ligna acapna, in Xenijs ad hæc ipsa ligna pertinens, hoc est.

Si uicina tibi Momento rura coluntur,
Ad uillam moneo, rustice, ligna feras.

Lignum, tabulæ ligneæ. Tryphon. l. 19. D. de bon. poss. cont. tab. Quod uulgò dicitur, liberis datam bonorum possessionem contra lignum esse, sic intelligendum est, &c. Paulo pòst dixit, Contra tabulas. Nam ligneas quoque fieri tabulas Vlp. l. 1. D. de bon. poss. sec. tab. testatur.

Lignum & materia hoc differūt quòd materia est, quæ ad ædificandum, fulciendum necessaria est: lignum, quicquid comburendi caussa paratum est, quamuis nondum concisum. l. 55. D. de leg. 3.

Leuisticum apud Paulum in l. 5. D. de pen. leg. herba hortensis: de qua Plin. li. 19. cap. 8. Ligusticum syluestre est, in Liguriæ suæ montibus, seritur ubique suauius satiuum, sed sine uiribus: Panacem aliqui uocant.

Limenarchae λιμενάρχαι, qui portuum præsidijs præfecti sunt: λιμήν, portus: ἄρχος princeps. Paulus l. 4. D. de fugit. Limenarchæ & stationarij fugitiuos deprehensos rectè in custodia retinent. Et Archadius l. ult. §. 1. D. de mun. & honoribus.

Limitatus ager dicitur, qui ab hostibus captus uel coloniæ alicui tutus, uel ciuibus ipsis ac militibus per partes assignatus est. Iulius Frontinus, Agrorum qualitates sunt tres. una agri diuisi & assignati: altera mensura per extremitates comprehensi: tertia Arcifinij, qui nulla mensura continetur. Ager ergo diuisus assignatus, est coloniarum. hic habet conditiones duas: unam, qua plerunque limitibus continetur: alteram qua per proximos possessionum rigores assignatus est. Ager est mensura comprehensus, cuius modus uniuersus ciuitati est assignatus. Tributarius solus per uniuersitatem populis est definitus. eadem ratione & priuatorū agrorū mēsuræ agunt. Hunc agrū multis modis mēsores, quāuis extremū mensura cōprehēderint, in formā in mo

dum limitum condiderunt. Hęc ille. Vtrunq; igitur horum agrorum genus limitatum est. De quibus illud intelligendum est quod scribit Florentinus l. 16. D. de acq. rer. do. In agris limitatis ius alluuionis locum non habere constat. Item in l. 1. §. si insula, D. de fluminib.

LIMITES ab liminibus uocabula acceperunt: quomodo Limina introitus exitusq; locis præstant, limites agris similiter introitus exitusq;. Flaccus.

LINEA, funiculus. Vlp. l. 27. §. 19. D. ad leg. Aquil. Si cum maritus uxori margaritas extricatas dedisset in usu, eaq; inuito uel inscio uiro perforasset, ut pertusis in linea uteretur. Pli. lib. 32. ca. 2. Murenæ amplius deuorant quàm hamum, admotentq; dentibus lineas, atque ita erodunt. Columella lib. 3. cap. 15. Hæc in quincuncē uinearum metatio expeditissima ratione conficitur: quippe linea per totidem pedes insuitur. Et lib. 8. cap. 11. Et emissa ligato pede longa linea gallina custoditur. Sic & Scæuola l. 26. D. ad leg. Falc. & Vlp. de linea margaritarum l. 52. §. 18. De furtis.

LINES, uasa fuisse uidentur ad fontes pertinentia. Vlpia. l. 15. D. de act. empt. Lines, & Labra, salientes, fistulæ quæ salientibus iunguntur, &c. Quo tamen loco LENES corrigendum putarem. nam apud Nonium LENIS uasis est genus. ubi tamen LENAS corruptè legi ex duobus auctorum quos citat locis intelligitur. Eodem modo legendum apud Alfenum putarem in l. 17. §. 1. D. si seruit. uind. Et Seius in eos siluam seuisset, in qua Labra, & Tenes, cucumellas positas haberet. Corrigendum enim putarem LENES. Quin & Tinas uasis genus fuisse, idem Nonius testatur. sed superius uerbum propius ad uestigia ueteris lectionis accedit.

LIQVIDO iurare, est de re liquida & pespicua iurare apud Vlpian. in l. 18. D. de iureiur. pro uerè iurare. Siue enim dominus petat, inquit, cogetur docere reus liquidò se iurasse, posita scilicet exceptione. Sic apud Terent. in Andria, D. Quia si forte opus ad herum iurandum mihi non adposuisse, ut liquidò possim. M. Intelligo. Noua nunc religio in te istæc incessit.

Λείψανα reliquiæ, superamenta, ut loquitur Vlpian. Si animal legatum occiderit, puto teneri, non ut carnem præstet, uel cætera λείψανα: id est cornua, corium, &c. Locus est apud Vlpian. l. 53. §. 2. De leg. & fi. l. 16. 30.

LIS, est iurgium, de re quapiam inter aliquos apud iudicem institutum. non enim omne iurgium lis est: sed illud demum, quod apud iudicem exercetur: quo uerbo & magistratus & arbitros pinguiore Minerua complectimur. uel sic ex Varrone: Quibus res erat in controuersia, ea uocabatur Lis. Ideo in actionibus uidemus dici, Quam rem siue litem dicere oportet. Hæc Varro. quib. ex uerbis intelligimus quod ait Cicero in Murænianæ. Tot homines, tam ingeniosos, statuere non potuisse utrum diem tertium, an perendinum, iudicem, an arbitrum: rem, an litem dici oporteret. Hinc coniunctim legimus in l. si defunctus, 9. C. de suis & legit. Res uel Lis. Et quę lis inofficiosi uocatur in l. pater, D. de collat. dot. eadem dicitur Res officiosi in l. Papinia. 8. §. 1. D. de inoff. Si quis, inquit, post rem inofficiosi ordinatam, litē dereliquerit, postea non audietur. Hinc

LITIS æstimatio, propriè rei æstimatio, siue quanti quæque res est, quę in controuersiam deducta est. Itaque Litis æstimationem soluere, est tantū soluere quanti controuersa res est. Caius l. ult. D. de cond. tritic. Si merx aliqua quæ certo die dari debebat, petita sit: ueluti uinum, oleum, frumentum, tanti litem æstimandam Cassius ait, quanti fuisset eo die quo dari debuit. Vlpian. l. 21. D. de euict. Si emptor hominis mota sibi controuersia uenditorem dederit procuratorem, isq; uictus litis æstimationem sustulerit, stipulationem duplę non committi. Paulus l. 2. §. ult. D. pro empt. Si rem alienam emero, & quum usucaperem, & eādem rem dominus à me petierit: non interpellari usucapionem meam litis contestatione. sed si litis æstimationem sufferre maluerim, ait Iulianus caussam possessionis mutari ei qui litis æstimationem sustulerit. Vlpianus l. 3. §. 2. D. de reb. eor. Si fundus à tutore petitus sit pupillaris, nec restituatur, an litis æstimatio oblata, alienationem pariat. Seruius Sulpic. apud Gell. l. 4. cap. 4. Sed si post eas stipulationes uxor non dabatur, aut non ducebatur, Iudex quamobrem data acceptave nō esset uxor, quærebat. si nihil iustæ caussæ uidebatur, litem Pecunia æstimabat, quantiq; interfuerat eam uxorem accipi aut dari, eum qui spopōderat aut qui stipulatus erat condemnabat.

LITIS æstimatio, pecuniæ cuius quis damnatus est, in summam certam redactio. Lis enim æstimari dicebatur, quum reo Repetundarum damnato, inibatur furtorum eius omnium ratio atque æstimatio: ex qua summa quædam pecuniæ conficiebatur, ut socijs ereptæ pecuniæ restituerentur. nam continuò damnati bona sectatoribus auctione ueneduntur, qui eam summam Quæstoribus ærarij repræsentent. Macer l. 7. D. de lege Iul. repet. Neve ob litem æstimandam, iudiciumve capitis, pecuniæve faciendum, &c.

LITIS æstimatio, est rei quæ in controuersiam adducta est una cum eo quod propter eam actoris interfuit, in certam pecuniæ summam redactio. Eius autem duæ sunt partes: æstimatur enim primùm quanti res est, deinde quanti actoris interest. l. ult. D. de cond. tritic. Quanti autem res est, sic æstimatur, ut uerum rei precium exquiratur. Lin. ter. 179. D. de uerb. signi. l. 4. §. hæc autem, D. ui bon. rapt. l. arbitro, D. de dol. mal. Id autem quod interest, duabus constat rebus: nam & damni propter rei culpam, dolumve accepti, & lucri amissi ratio ducitur. l. 1. C. de senten. quæ pro eo. l. si cōmissa,

missa.13.D. rem rat.hab.l.si fundus,33.D.locat.

Litis nomen, inquit Vlpianus, omnem actionem significat: siue in rem, siue in personam sit.l.36. D.de uerbo.signi.

Litigiosa dicuntur sub Rubrica de litigiosis,de quibus lis cōtestata, iudiciumq; acceptum est.nā (ut ait Vlpianus) Litigiosam rē non facit, quæ impediendæ uenditionis caussa fit.l.1. D.ēo tit.

Lis, nascitur: controuersiam pertinacia efficit: & litigant homines, res in controuersiam deducitur: ita controuersia partis est, lis summæ. Hæc ex Corn.Frontone de noni.uerb.diff.

Lis contestata dicitur,cùm accepto à Prætore iudicio utraque pars testibus præsentibus pronūciat, testes estote. Gallus Aelius Reos tum demum dici putauit, cum lis contestata est. Hæc Festus. Sed postea.

Lis contestata formulis, ordinarijsq; iudicijs sublatis dicta est, quæ apud iudicem agi cœpta erat. Impp.Seuerus & Anto.l.1.C. de litis contest. Res in iudicium deducta non uidetur,si tantum postulatio simplex celebrata sit,uel actionis species ante iudicium reo cognita. Inter litem enim contestatam & editam actionem permultum interest. lis enim tunc contestata uidetur, cum iudex per narrationē negocij caussam audire cœperit. hoc est, nec flagitatio, nec actionis editio, nisi caussa in iure agi cœperit,litis contestationem efficit.

Lite cecidisse dicitur, qui eius rei de qua agebat, caussam amisit.Festus. uide Cadere caussa.

Litem suam facere iudex malè iudicando propterea dicitur, quia partes eius quem iniuria absoluit,suscipere, ipsiusq; caussam pro sua defendere cogitur. Vlpianus l.filiusfami.15.D.de iudic.Iudex, inquit, tunc litem suam facere intelligitur, cùm dolo malo in fraudem legis sententiam dixit. Cicero libro De orat. 11. Quid si cum pro altero dicas,litem tuam facias,aut læsus efferare iracundia, caussam relinquas,nihil ne noceas? Gellius lib. 1x. Et Varro satis apertè quid dici oporteret edocuit: Et ego aduersus eum qui doctus esse dicebatur, litem meam facere absens nolui. Sic l.ult.D.de uar.& extraord & l.4.§. si iudex,D.de oblig.& actio.

Litania, λιτανεία, in l.3. C. de hæretic. solennis præcatio, supplicatio: Prohibentur enim hæretici cōuentus & litanias facere.unde λιτανεύω, ἱκετεύω, supplico, precationem adhibeo. Translatū tamen est hoc uerbum ab ecclesiasticis scriptoribus ad eas preces quæ publicè in templis Deo immortali offeruntur.

Literas nescire aliud est, aliud uerò literarum imperitum esse.ille nullo ingenio est, hic literis non institutus. Iustin.§.9.De excus.tut. Similiter eos qui literas nesciunt, esse excusandos D. Pius rescripsit: quamuis & imperiti literarum possint ad administrationem negociorum sufficere.Modestinus l.6. in fin. D.de excusat.tut. Eius qui se neget literas scire, excusatio accipi non debet: si modò non sit expers negociorum.

Literas nescire, pro legere ac scribere nescire. Paulus l.3.§.1.D.de accusat. Item subscribere debebit is, qui dat libellos, se professum esse: uel alius pro eo, si literas nesciat.

Litvs est quà fluctus cludit: ait Aquilius apud Ciceron Top.& Quint.lib.v.cap.ult.

Litvs maris est, quatenus hybernus fluctus maximus excurrit: ait Imp.§.2. De rerum diuis.

Litvs est, iuquit Celsus, quousque maximus fluctus à mari peruenit.idq; Marcum Tullium aiūt, quum arbiter esset primum constituisse.l.96. D. de uerbo.signifi.

Locatio & conductio est contractus bonæ fidei, de re aliqua certa mercede uel facienda, uel ad tempus utenda, inter quos iure ciuili licet, factus. Emptioni autem & uenditioni ijs in rebus est similis. nam ut uenditor & emptor rei commercium habere debet, sic locator & conductor: ut res certa certumq; precium; sic res opusve certum, item certa merces hic exquiritur: quemadmodum confessum utriusque in emēdo, sic in conducendo certam utriusque uoluntatem interuenire oportet: ut illic, similiter etiā hic ex bona fide omnia exiguntur. denique tanta inter utrunque contractum similitudo est, ut interdum internosci alter ab altero non possit. l.2.D.locati.

Locationis & conductionis uerba bifariam usurpantur: in rebus utendis, & operibus faciundis. Locare nanque est utendum uel faciundum aliquid dare: Conducere, rem utendam, opusve faciendum mercede accipere: Sic Inquilinus qui domum utendam accepit, conductor dicitur: dominus qui dedit, Locator. Sed in opere faciundo communis utriusque huius uerbi uis & significatio est. nam quatenus suam operam uendunt, Locatores dicuntur: unde Locare operas uulgò dicimus; quatenus opus faciundum suscipiunt, Conductores. l.22.§.1.&.§.cū insulā.l.36.l.51.D.locat.l.37. D. de aur. & arg.l.2.C. locat. l.27.in fin. D. ad leg. Aquil. Hinc Vlpianus in l.1.D.de æstimat. scribit, dubitatum fuisse, cum res æstimata uendenda datur, utrum ex locato esset actio, quasi rem uendendam locasse uidear: an ex conducto, quasi operas conduxissem. Hinc Paulus in l. 2. D. ad legem Rhodiam, ita Locati & Conducti actionum appellationes permiscet, ut nullam statuere inter eas differentiam uideatur.

Locvples est, ait Caius, qui satis idoneè habet pro magnitudine rei, quam actor restituendam esse petit. l.234. D. de uerborum significatione. l. ultima. §.ultimo. D. si cert.petat.l.3. D. de manumiss.

Locvples fideiussor in iudicio sistendi caussa uidetur dari non tantum ex facultatibus,sed etiam

ex conueniendi facilitate.l.2.D.Qui satisd.cog.

Locupletem lex Papia definijt, qui centum millia sestertium posſideret.§.2.De succ.libert.

Locus est non fundus, ait Vlpianus, sed portio aliqua fundi: fundus autem integrum aliquid fundi est. & plerunque sine uilla locum accipimus. ceterùm adeò opinio nostra & constitutio locum à fundo separat, ut & modicus locus possit fundus dici, si fundi animo eum habuimus. Non etiam magnitudo locum à fundo separat, sed nostra affectio: & quelibet portio fundi poterit fundus dici, si iam hoc constituerimus. nec non & fundus locus constitui potest. nam si eum alij adiunxerimus fundo, locus fundi adijcietur. Loci appellationem nõ solũ ad rustica, uerùm ad urbana quoq; prædia pertinere, Labeo scribit. Sed fundus quidẽ suos habet fines: locus uerò latere potest, quatenus determinetur & definiatur. l. 60. D.de uerb. signifi.

Locus est, ait Varro, ubi quid collatum esse potest, ubi quicquam consistit. ab eo præco dicitur locare, quoadusque id emitur, quoad in aliquo cõsistit precium. loquitur de redemptionibus.

Locus, uide Fundi appellatione.

Logarium λογάριον, deminutum uerbum ex λόγος, quod rationẽ significat. quare rationes eas significari puto, quas Scęuola ĩ l.ult.D.de pecul.le. breuiarias appellat. Vlpianus l. 3. §. 6. De penu leg. Sed & chartas, inquit, ad ratiunculam, uel ad logarium paratas contineri.

Logographi, qui rationes publicas subducunt atque conficiunt, Rationarij. Arcad.l.ult.§.1. D. de mun. & hon. Hi quoque qui custodes ædium, uel archiotæ, uel logographi, uel tabularij.

Longum tempus est decennij inter præsentes, uicennij inter absentes: ait Paulus lib.Sent.v.ca.11. & v. Atque ita in omnibus propè iuris articulis longum tempus accipiendum est.

Longissimum autem tempus est xxx. uel xl. annorum.C.de longi temp.præscript.

Loricatio, incrustatio parietis. Varro lib. De re rust.1. cap. 57. Parietes & solum opere tectorio marmoreo loricandi, si minus ex argilla, &c. id est, tegẽdi, incrustãdi. Paulus l.79.De uer.sig. Aquæ saliẽtes, incrustationes, loricationes, picturę.

Lubricum ætatis, id est leuitas, mobilitas, inconsiderata ratio, temeritas. Vlpian.l.11.§.4.D.de minoribus. Neque enim ætatis lubrico captus est ad eundo locupletem hæreditatem.

Lucrativa caussa, uide caussa Lucratiua.

Lucrativa possessio dicitur ĩ l.2.D.si quis omiss. causs. quam ex lucratiua caussa quis adeptus est.

Lucrosum, fructuosum, quæstuosum, utile. Caius in l.obligari, 9.§.2.D. de auct. tut. Hæreditatem adire pupillus sine tutoris auctoritate nõ potest, quamuis lucrosa sit. Idem l.si quis, 17. D. Si quis omissa. Liberum cuique esse debet etiam lucrosam hæreditatem omittere.

Lucrum à luendo, si amplius emptor quàm quanti res esset exoluerit. Varro.

Ludovicus Romanus Iurisconsultus, nomen habuit Pontani: sed quia Senis ius ciuile professus, Romam commigrarat, cognomen ex eo deportauit. Basileæ mortuus est cùm eò publicè ad Comitia ecclesiastica uenisset, Anno MCCCC.XXXIX. Aeneas Syluius eum tanta memoria fuisse tradit, ut nulli ueterum cessisse putetur: quippe qui memor esset omnium quæ ipse unquam aut legisset, aut audisset: nec oblitus esset, eorum aliquid, quæ unquam uidisset.

Ludus, pœnæ genus mediocre numeratur à Paulo lib. Sent. v. cap. xvii. Duplex autem fuit: Venatorius & Gladiatorius. Venatorius erat, cùm ludicra bestiarum uenatio exhiberetur: qua pœna iuniores affici solere, scribit Vlpinianus in l. aut damnum, 8. §.9. & 10. D. de pœn. Gladiatorius autem fuit, cùm serui inter se populo inspectante pugnarent: quæ pœna à Constantino sublata est l.1.C.de gladiat. Tertullian.lib.de spectac. Etiã qui damnantur in ludum, quale est, ut leuiore delicti in homicidas emendatione proficiant.

Ludi Circẽses (de quibus mentio fit in l, 12.§.equitij, D.de usu & habit.l.1.D.de mun.& hon.l.122, D.de legat.primo) iidem erant, qui & Magni dicebantur: quòd (ut scribit Pedianus) magnis impensis dati sunt. Instituti autem sunt à Tarquinio Prisco, & propterea Circenses dicti sunt, quòd primi in circo qui Maximus dictus est, dati sunt. solennes deinde annui manserunt: & Ioui, Iunoni ac Mineruæ ab Aedilibus curabantur. uti patet ex lib.1.Liuii, & Verrina vii.

Luere, soluta pecunia liberare. Imp.§.6. De legat. Sed etsi rem obligatam creditori aliquis legauerit, necesse habet hæres eam luere. Si tamen defunctus uoluerit legatarium luere, & hoc expressẽrit, non debet hæres eam luere. Sic l. 6. C.de fideicom. l. 25. D. de pign. act. l. 7. §. inter. D. comm.diuid.l.52.§.1.D.de act. empt. Seruius in lib.Aenei.x. Lui pœna, sed melius Lui peccatum dicitur. nam peccatum soluitur pœna: qui enim crimine tenetur obnoxius, pœna eum liberat à pristina obligatione. Contrà, Luo pœnam si dixeris, non procedit quare pęna soluatur: tamen auctoritas ista licenter confunditur more, quo solet poni, uel à sequenti quod præcedit, uel à præcedenti quod sequitur.

Lumen id est, ut cœlum uideretur: & interest inter lumen & prospectum. nam prospectus etiam ex inferioribus locis est: lumen ex inferiore loco esse non potest. l. 16. D. de seruit. præd. urb.

Lumen unicum μονοφεγγές, pro exiguo cubiculo quod unica fenestra tenuiter illustratur, quale tenues, & inopes homines habere consueuerunt. Vlpian. l. 6. §. 5. D. de off. præf. Ne tenuis uitæ homines sub prætextu aduentus officiorum uel militum,

militum,lumine unico uel breui suppellectili ad aliorum usus translatis,iniurijs nexentur, Præses prouinciæ prouidebit.Haud scio tamen an HOMINE VNICO uerius legeretur.

LVMINVM seruitute constituta,id acquisitum uidetur,ut uicinus lumina nostra excipiat. Cum autem seruitus imponitur,ne luminibus officiatur, hoc maximè adepti uidemur,ne ius sit uicino inuitis nobis altius ædificare,atque ita minuere lumina nostrorum ædificiorum.l.4. D.de ser.urb.

LVSORIVM edictum,inane,ludibrio habitum, omnium irrisione delusum.l.75. D. de iudic. Alioquin lusoria erunt huiusmodi edicta & decreta Prætorum.Sic l.ult.D.ne quid i loc.pub.& l.50. §.1.De lega.1.

LVSTRAMENTVM,intemperans & effrenata rei Venereæ cupiditas. Lustrari enim scortari significat,& in lustris meretricum ac lupanaribus uersari. Marcian.l.3.§.1.D.ad leg.Cornel. de sicar. Si pigmentarij cui temerè cicutam, &c. & id quod lustramenti caussa, dederint cantharidas.nam Cãtharidum hæc uis est,ut sumptæ ad rem Venereã incendant.uide Cantharides.

LVSTRVM, nominatim tempus quinquennale, a luendo,id est soluendo:quòd quinto quoque anno uectigalia per Censores locata persoluebantur.hæc Varro:Festus tradit in tot annos prędia olim locari solita.quod Vlp.l.4.D.de reb.cred.significat.Nam etsi colonus, inquit, post lustrum completum fructus perceperit,condici eos constat.Labeo l.qui quatuor,30.D.de legat. tertio, Qui hortos publicos a Repub. conductos habebant,eorum hortorum fructus usq; ad lustrum quo conducti essent,Aufidio legauerat. Celsus l. 67.§.ult.D.de furt.Si colonus post lustrum conductionis anno amplius fructus inuito domino perceperit.

LVXVRIA propriè profusio sumptuum,Imp. §. 9. Quod cum eo,&c.Quia sæpè onerati ære, alieno creditarum pecuniarum,quas in luxuriam consumebant,uitæ parentum insidiabantur. Hinc Luxuriosus apud Iulianum idem qui & Nepos dicitur,in l.8.D.pro empt. Quomodo enim mala fide emisse uidetur,qui à domino emit? nisi fortè & is qui a luxurioso & protinus scorto daturo pecuniam,seruos emit,non usucapiet.

LVXVRIA, pro petulantia, incontinentia, effusa quadam & intemperanti insolentia. Vlpian.l.1.in fi.D.de ædil.edict.Ceterum si nihilominus permaneret in eo uitio, ut circa fana bacchari soleret, & quasi demens responsa daret, etiamsi per luxuriam id factum est,uitium tamen esse, sed uitium animi,non corporis.Marcian.l. pen. D. de incend.nauf.Si fortuitò incendium factum sit,uenia indiget:nisi tam lata culpa fuit, ut luxuria aut dolo sit proxima. Vbi tamen VT pro AVT legendum uidetur.

LYTAE dicebantur, qui triennium in legum studio uersati,quartum etiam adiungebant. Imper. ad Antecessores,§.5.Sed quia solitũ est anni quarti studiosos Græco & consueto quodam uocabulo Λύται appellari:habeant quidem, si maluerint, hoc cognomen,&c. Λύται autem dicti uidentur, ut λύτοι, id est solubiles: quasi iamiam a certa illa & præscripta studiorum ratione soluendi, & legendi libertate,ac licentia donandi: quasiq; missionem a magistrorum suorum castris,id est scholis impetraturi.nam cum ad finem libri Pandectarum trigesimisexti peruentum esset,qui postremus anni quarti liber erat,statuit Imperator ut reliquos quatuordecim libros studiose per se domi legerent,neq; ex præceptoribus interpretantibus eos audirent. Ex libris autem quinquaginta, inquit,nostrorum Digestorum sex & triginta tantummodo sufficere tam ad uestram expositionẽ (Antecessores,id est Doctores alloquitur)quàm ad iuuentutis eruditionem iudicamus.& §. 5. Vt ex triginta sex librorum recitatione fiant iuuenes perfecti,& ad omne opus legitimum instructi. Duabus alijs partibus,id est,sexta & septima nostrorum Digestorũ quæ in quatuordecim libros compositæ sunt,eisdem positis,ut possint postea eos & legere,& in iudicijs ostendere.

DE LITERA M.

M. P. NOTAE sunt apud Paulum Diaconum,pro manu,mãcipio,potestate.Vlp. cap. Inst. 24. Ei cuius in potestate, manu,mancipioue est hæres scriptus,legari non potest. Idem autem cap.9.& 10.ostenderat in manu esse uxores matresfa.in potestate liberos filiosfa.in mancipio seruos. Ergo apud Paulum Diaconum Malo mãcipio potestate corruptè legitur.

MACERIAM M.Varro docet in fundo esse facile fabrilę sepimẽtũ,cuius spẽs sunt quatuor:quod fit è lapide,quod è lateribus coctilibus,quod è lateribus crudis,quod ex terra & lapillis compositis informe.libro De re rust.cap.14.Hinc Maceriam ducere apud Caium l.17. D. com. præd. Si precariò uicinus in tuo maceriam duxerit,&c.id est,imposuerit,ut paulo post loquitur.Vir. Aen. lib.Pars ducere muros,moliriq; arcem.

MACHINARIVS, faber qui tractoria machina onera in altitudinem sublata collocat.Paulus l.31. ad leg.Aquil.Si putator ex arbore ramum cum deijceret,uel machinarius hominem prætereuntem occidit.Alfenus autem Asinum machinarium in l.60.§.3.D.de leg.& fid.lib.32. generaliter eum appellat,quo ad omnis generis machinas uti possumus,siue tractorias siue uectorias: ut plaustrorum,& sarracorum. Item ut Vlpian.l.12.§.7.De inst.& instr. Et molas, & machinas,fœnum stipulas,asinum machinarium, machinam frumentariam,

riam, uas æneum, &c.

MACHINARIVS mensor, qui norma in metiendo utitur, ut ii qui probant opera à fabris materiariis facta. Vlpia. l. 7. D. Si mensor fals. mod. Et si mensor machinarius fefellerit, hæc actio dabitur. nam μηχανῆς uerbo hanc normam nominauit, ut artificiosam à decempedali distingueret. Illius formam cognoscere ex Vitruuii li. 9. cap. 2.

MACHINATIO, dolus, techna. Vlp. l. 39. D. uerb. oblig. Si quis, quum aliter eum conuenisset obligari, aliter per machinationem obligatus, &c. Nam paulo pòst infert, Quia enim per dolum obligatus est, &c.

MAENIANA, uide Meniana.

MAGIS, μαγὶς. Iul. Pollux lib. 10. capite de mensæ instrumentis, quæ tripodibus imponuntur, ea τράπεζας & μαγίδας appellari scribit. & hoc nomen propriè accommodatum ad mactras, id est uasa in quibus farina pinsitur, & ad sacras epulas, itemque ad ea quæ ad sacrificia deferuntur. Paulus l. 36. D. de condict. indeb. Seruus cuiusdam insciente domino magidem commendauit, &c.

MAGIS, aduerbium interdum subauditur. Vlp. l. 7. D. depos. Quum posset non suscipere talem caussam, quàm decipere. Idem in l. 2. §. 6. D. de iudic. Alioquin compelletur iudicium accipere, quàm inuenire eos qui satis pro eo dent. Paulus in l. 2. §. 1. D. de reb. cred. Quia in genere suo functionem recipiunt per solutionem, quàm specie.

MAGISTER populi, Dictator. Hinc Magistratus à Magistro dictus, ut ab albo albatus. Magister autem populi Dictator appellatus, quòd summa eius potestas in populum: unde reliqui quidem minores quàm hi magistri dicti magistratus. Varro. Sic Paulus, Magistratus: inquit, per deriuationem à magistris cognominantur. l. 57. D. de uerb. sig.

MAGISTER census is dicebatur in Imperatorum constitutionibus, qui censorum ueterum officio fungebatur: & facultates ciuis cuiusque æstimatas in censum referebat: hi Censitores etiam appellabantur. C. de censib. lib. Cod. 11. & l. forma, D. eod. & l. censualis, C. de donat.

MAGISTER in auctionibus dicebatur unus aliquis è creditoribus, qui debitoris bonis auctione diuendendis ita præesset, ut ei qui plurimo liceretur, rem addiceret. Cicero epist. ad. Att. 1. Vnà, inquit, agebant ceteri creditores, in quibus erat Lucullus & P. Scipio, & is quem putabant magistrum fore, si bona uenirent, L. Pontius. Hunc Magistrum uideo in libris nostris Curatorem bonorum appellari. ut in l. cuius, 9. D. de cur. fur. ubi Neratius ita scribit: Cuius bonis distrahendis curatores facere Senatus permisit, eius bona creditoribus uendere non permisit: quamuis creditores post id beneficium bona uendere mallent. Et in l. ult. D. de cur. bon. Si debitor foro cesserit: & creditores elegerint unum per quem bona distrahantur, mox extiterit alius qui se creditorem dicat, bona debitoris unà cum curatore uendere poterit. Cicero in Quintiana: Cui magistri fiunt, & domini constituuntur, qui qua lege, & qua conditione pereat, pronuncient, &c. Magistrum enim actionis significat, qui cum bona proscripta essent, rerum omnium uendendarum curationem susciperet.

MAGISTER nauis accipitur, cui totius nauis cura mandata est. l. 1. D. de exercit. act. Item §. 3. Magistrum accipimus, non solum quem exercitor præposuit, sed & eum quem magister.

MAGISTER uniuersitatis ab Vlpiano dicitur in l. 9. D. rat. rem hab. pro eo quem magistrum societatis in l. 14. D. de pact. idem appellat.

MAGISTER officiorum, honoris genus fuit Iustiniani tempore, ad eumq; pertinebat procuratio, scholæ fabricensium & agentium in rebus, disciplina palatii, & cursus uehicularis.

MAGISTER societatis, unus aliquis è sociis dicebatur, qui Romæ societati alicui, id est, aut scripturæ, aut portorii, aut uectigalium, ita præerat, ut & Decumanos quasi senatum cogendi, & ad eos de societatis negociis referendi potestatem haberet, curamque omnem gereret tabularum, & rationum quæ undique ab iis qui operas dabát, Romam mitterentur. Hic Promagistrum in prouincia habebat, sui quasi muneris uicarium, & societati præfectum, qui etiam Magister interdum appellatur. Vlpianus l. 14. D. de pact. Item magistri societatum pactum & prodesse & obesse constat.

MAGISTRI. Paulus l. 57. D. de uerb. sig. Cui præcipua cura rerum incumbit, & qui magis quàm ceteri diligentiam & solicitudinem rebus quibus præsunt debent, hi Magistri appellantur. quin etiam ipsi Magistratus per deriuationem à magistris cognominantur. unde etiam cuiuslibet disciplinæ præceptores magistros appellari à monendo, uel monstrando.

MAGISTRATVS, inquit Varro, à magistro dicitur sicut Albatus, ab albo. Est enim Magister populi, dictator: cui summum & uniuersum imperium commissum est: cuius ceteri omnes magistratus partem obtinent. Dicebatur autem olim quidē Magistratus, is qui iudicium auspiciumque haberet: quemadmodum Cicero in Legibus scribit, Magistratus omnes iudicium auspiciumque habento. Postea uerò dicti sunt Magistratus, quibus Respub: uel omnino, uel ex parte à Populo uel Principe commissa esset. Omnino, ut Dictatores: Item primis temporibus Consules, qui regio imperio erant: aut cum s. c. extremæ necessitatis factum esset. Ex parte uerò, ut Consules, posteaquā alii magistratus creati sunt, qui partem iis suæ potestatis

testatis ademerunt:item Prætores,aliique inferiores omnes.

MAGISTRATVVM multiplex diuisio est. Alii erant maiores,alii minores. Maiores dicebantur,qui imperium potestatemque habebant:quod sic interpretor,qui nec obedientes & noxios ciues multa & uinculis coercendi potestatem habebant. ut Cic.lib.de Legib.III. declarat. & intelligitur ex l.2.D.de in ius uocand.l.32.D.de iniur.l.131.D. de uerb.signif.quales sunt in urbe Consul,& Prætor,& Præfectus urbis:in Prouinciis Proconsules, aut Proprætores,item Præsides Minores dicebantur, quibus neque imperium neque potestas data erat, sed minor aliqua Reip.procuratio.itaque apertè describuntur in d.l.32.D. de iniur. qua de caussa de se Cicero Aedile(qui minor magistratus est) Verrina II.loquens:Erit,inquit, tum Consul Hortensius cum summo imperio ac potestate: ego autem Aedilis, hoc est paulo amplius quàm priuatus.Itaque in ius Aediles uocari potuisse, cõstat ex Gell.lib.13.cap.13.& l.cumque,13. D.de peric.& commod.In his numerantur à Cicerone Tribuni ærarii, Quæstores, Triumuiri capitales, item procurator Cæsaris,ex l.non licet,46.D. de cont.empt.Rursus:

MAGISTRATVS alii Vrbani sunt, alii Prouinciales,alii Municipales. Prouinciales propriè potestates dicuntur.l.eum qui,13.D.de iurisd. ubi pro PRAETOR legendum putarem uel PRAESES uel Proprætor. Itaque sæpe Imperium à potestate distinguitur.ut l.3.D.de arbit. l. 1. D. quod quisq.iur.l.8.D. de accusat. Municipales autem sunt ueluti Duumuiri,magistratuumque nomine sæpe municipales intelliguntur,ut in Rubric. De magistrat.conueniend.& l.27.l.31. D.de negot. gest.l.11.& l.13.D.ad municip. Item:

MAGISTRATVVM alii ordinarii sunt, alii extraordinarii.Ordinarii dicuntur, qui ordine legibus instituto solenni more creantur,& perpetuò usurpantur:ut Consul,Prætor, Aedilis, Quæstor: Extraordinarii uerò, qui,cum usus Reip. postulat, præter usitatum ordinem constituuntur: quales erant Dictatores,item Præfecti annonæ,& Præfecti uigilum:ut ait Pomp.l.2.D.de orig.iur. Item qui in Prouincias Proconsulari aut Proprætorio imperio aut antequam Consules Pretoresue fuissent,aut non statim postquam urbanum illum magistratum in urbe gessissent, mittebantur. Quod enim nonnulli tradunt,Prouinciarum administrationes omnes extraordinarias fuisse, falsum est: eaque de re copiosè in Commentariis Manilianæ Orationis disputauimus: quo ex fonte alii postea,sine ulla uerecundia suos hortulos irrigarunt.

MAGISTRATVS populi Rom. post prouinciarum diuisionem ab Augusto factam,dicti sunt, qui tũ in urbe,tum in populi prouinciis,quò proconsules mittebantur,ius dicebant.ob eamque caussam à Præsidibus prouinciarum distinguuntur in Pandectis.nam hoc nomen ad prouinciarum Cæsaris rectores constringitur. Vlp.l.4.§.1.D.de inter. in iur. Quod ait Prætor IN IVRE, sic accipiendum est,apud magistratus populi R.uel præsides prouinciarum uel alios iudices. Nisi fortè populum R.qui in urbe Roma est significet.

MAGISTRATVS qui maiores, item qui minores dicerentur, Gellius ex his M. Messalæ uerbis docuit,lib.13.ca.14. Patriciorum auspicia in duas sunt potestates diuisa. Maxima sunt Consulum, Prætorum,Censorum. Neque tamen eorum omnium inter se eadem,aut eiusdem potestatis: ideo quòd collegæ non sunt Censores Consulum, aut Prætorum: Prætores Consulum sunt. Ideo neq; Consules aut Pretores Censoribus, neque Censores Consulibus aut Prætoribus turbant, aut retinent auspicia. At Censores inter se,rursus Prætores, Consulesque inter se & uitiant & obtinent. Prætor etsi collega Consulis est, neque Prætorẽ neque Consulem iure rogare potest: ut quidem nos à superioribus accepimus,aut ante hæc tempora seruatum est. Et ut in commentario XIII. C. Tuditani patet,quia imperium minus Prætor, maius habet Consul:& à minore imperio maius, aut à maiore collega rogare iure non potest. Nos his temporibus Prætores Prætore creante ueterum auctoritatem sumus secuti: neque his comitiis in auspicio fuimus. Censores æquè non eodẽ rogantur auspicio atque Consules & Prætores. Reliquorum magistratuũ minora sunt auspicia. Ideo illi minores:hi maiores magistratus appellantur. Minorib. creandis magistratibus, Tributis comitiis magistratus, sed iustius curiata datur lege: Maiores Centuriatis comitiis fiunt.

MAGISTRATVS apud quem legis actio est, uide Legis actio.

MAIESTAS, est amplitudo ac dignitas ciuitatis: ait Cic.lib.de Orat.II.Item in Partit.

MAIESTAS, est in imperii atque in omni populi Ro.dignitate,quam minuitis,qui per uim multitudinis rem ad seditionem uocauit.

MAIESTATEM minuere,est de dignitate, aut amplitudine,aut potestate populi, aut eorum quib. populus potestatem dedit, aliquid derogare: inquit idem lib.de Inuen. II. Maiestatis crimen illud est,quod aduersus populum R.eiusve securitatem committitur.l.1.D.ad legem Iul. maiest. Quid autem à Perduellionatu differat,uide infrà sub uoce PERDVELLIS.

MAIOR patruus,aui & auiæ patruus.

MAIOR amita,aui & auiæ amita.

MAIOR auunculus, aui & auiæ auunculus. Hæc Festus:cui consentit l.ul.D. de gradib.

MAIOR socer,uxoris meæ proauus.

MAIOR socrus,uxoris meæ proauia. Fest.

MAIORES generaliter appellantur omnes, ex quibus orti sumus:propriè autem ii, qui sunt supra Tritauum,

Tritanum, neque aliud nomen habent. l. 4. D. de in ius uoc. & l. ult. §. parentes, D. de gradib. Cic. in 1. de Off. propriè est usus: Quorum parentes aut maiores in aliqua gloria præstiterunt, eorum plerique in hoc genere laudis student excellere.

MAIORE parte anni possedisse quis intelligitur, etiam si duob. mensibus possederit: si modò aduersarius eius paucioribus aut nullis possederit. l. maiore, 156. D. de uer. sig.

MALA mansio genus uidetur fuisse tormenti. Vlpian. l. 7. D. depos. Si hominem apud se depositũ, ut quæstio de eo haberetur, ac propterea uinctũ, uel ad malam mansionem extensum sequester soluerit. Idem in l. 15. §. 3. D. de iniur. Quæstionis uerbo etiam ea, quam malam mansionem dicunt, continebitur.

MALABATHRVM, uel (ut est apud Horatium) Malobathrum, unguentum Syrium; in l. ult. §. species, D. de public. Vide Plin. lib. XII. cap. XXVI.

MALEFICI, ob magnitudinem facinorum dicti sunt, qui magicis artibus utebantur. l. 5. & 7. C. de malefic.

MALEFICIVM à Crimine quid differat: uide, Crimen à Delicto.

MALITATIS legitur apud Vlp. in l. 5. D. quod met. caus. eodem modo ut Bonitatis dicimus. In uulgatis tamen, Mali. Scriptum fortasse fuit Calamitatis, Legimus tamen Sceleritatis in l. 3. D. de bon. eorum qui ant sent.

MALLEATVS, malleis contusus. Vlpianus l. 52. §. 5. D. de leg. & fid. lib. 32. Sed perscripti libri nondum malleati uel ornati continebuntur.

MANCEPS dicitur qui manu capit: qui quid à populo emit, conducitve, quia manu sublata significat se auctorem emptionis esse. qui idem præs dicitur, quia tam debet præstare populo quod promisit, quàm qui pro eo præs factus est. Festus.

MANCIPES sunt publicanorum principes, Romani homines: qui quæstus sui caussa si decumas redimunt, Decumani appellantur: si portum, aut pascua publica, Portitores, aut Pecuarii; quorum ratio Scriptura dicitur. Asconius.

MANCIPES, publicani, qui à Censoribus quinto quoque anno publica, id est populi uectigalia redimebant: ii si uectigales agros, ut Decumani, redimebant, eos postea colonis & aratoribus elocabant. Papinianus l. 53. D. locati, Qui fideiussor extitit apud mancipem pro colono publicorum prædiorum quæ manceps ei colono locauit, Reipub. non tenetur. Cicero Verrina V. publicanorum principes similiter Mancipes appellat.

MANCIPI res sunt prædia in Italico solo, tam rustica qualis est fundus: quàm urbana, qualis domus. item iura prædiorum rusticorum: uelut uia, iter, actus, & aquæ ductus. item serui & quadrupedes quæ dorso, collove domantur, uelut boues, muli, equi, asini: ceteræ res nec mancipi sunt. Elephanti & cameli, quamuis collo dorsove domentur, nec mancipi sunt, quoniam bestiarum numero sunt. Vlpianus cap. Inst. 19.

MANCIPIA dicta sunt quòd ab hostibus manu capiantur. l. 4. D. de statu hom.

MANCIPIA ueteres appellabant, quæ posteriores mobilia: prædia uerò, quæ iidem immobilia. Modestinus l. 3. D. de diuers. temp. præscript. Longæ possessionis præscriptionem tam in prædiis, quã in mancipiis locum habere, manifestum est. Cic. lib. de Offi. III. Nec uerò in prædiis solum ius ciuile ductum à natura, malitiam fraudemque uindicat: sed & in mancipiorum uenditione, uenditorum fraus omnis excluditur. Idem in oratione in Rullum ad populum, Qui agri, quæ loca, ædificia. Quid est præterea? multa in mancipiis, in pecore, auro, ebore, ueste, suppellectili, ceteris rebus.

MANCIPATIO propria species alienationis est, & rerum mancipi: eaque fit certis uerbis, libripende, & quinque testibus præsentibus. Hæc Vlp. cap. Inst. XIX. Caius autem (ut Boetius auctor est) ita scribit: Mancipatio est imaginaria quædã uenditio, quod ipsum ius Romanorum est ciuiũ: eaque res ita agitur. Adhibitis non minus quinq; testibus, ciuibus Ro. puberibus, & præterea alio eiusdem conditionis, qui libram æneam teneat, qui appellatur Libripens. Is qui mancipium accipit, æs tenens ita dicit. Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio. isque mihi emptus est hoc ære, æneaque libra. deinde ære percutit libram. idque æs dat ei, à quo mancipium accipit, quasi precii loco.

MANCIPIO uendere, est eas res quæ mancipi sunt, ita uendere libra & ære adhibitis, ut euictionis periculum præstetur. uerùm hoc amplius animaduerti moris fuisse, ut Auctor id est uenditor nexu se dicis caussa obligaret, ad rem mancipi, hoc est emptori perpetuò præstandam. Cic. pro Muræna, Quòd si in iis reb. repetendis quæ mancipi sunt, is periculum iudicii præstare debet, qui se nexu obligauit: profectò etiam rectius, &c. Hinc Mancipio & nexu coniungi uidemus. Varro lib. De ling. 6. Manilius scribit omne quod per librã & æs geritur, in quo sint mancipi, nexum esse. Mutius Scæuola, quæ per æs & libram fiant, ut obligentur, præterquam quæ mancipio dentur. Hoc uerius esse ipsum uerbum ostendit, de quo quæritur. nam idem quod obligatur per libram, neq; suum sit, inde Nexum dictum. Hæc ille: quæ sic intelligo, ut ex Mutii sententia ea Nexa dicantur, non tantùm quæ abalienata sunt, sed etiam quæ oppignerata. Cicero 7. Famil. Attici proprium te esse scribis, mancipio & nexu: meum autem, usu & fructu. Et de Rep. harus. Multæ sunt domus iure mancipii, & iure nexi. In Topi. Abalienatio est eius rei quæ mancipi est. aut traditio alteri nexu, aut in iure cessio. quo ex loco coniuncto cum al-

tero libri III. de Legib. animaduerti eum qui mancipabat, nexu obligatum rem mancipi tradidisse. Idem in Paradox. Non enim ita dicunt eos esse seruos, ut mancipia quæ sunt dominorum facta nexu, aut aliquo iure ciuili: id est, in iure cessione & usucapione. Verùm hæc hactenus. Deinceps eum qui mancipio uendebat, euictionis periculum in se recepisse, ex Plauto demonstrabimus. Is igitur in Persa sic loquitur.

Ac suo periculo is emat, qui eam mercabitur.
Mancipio, neque promittet, neque quisquam dabit.

Et paulo pòst,

Nihil mihi opus est litibus.
Nisi mancipio accipio, quid eo mihi opus
Mercimonio? TOX. nihil pericli uidetur, ne metuas
Ne quis uerò ex Arabia penitissima persequatur eam.

Item. Dorpalus.

Age, indica propugnariter.
Segar. Prius dico, hanc mancupio nemo tibi dabit. iam scis?

Item,

Tuo periculo sexaginta hæc datur argenti minis. Item,
Ille quidem iam scit quid negocij gesserit.
Qui mihi furtiuam meo periculo uendidit,
Argentum accepit: abiit: qui nunc ego scio,
An iam afferatur hæc manu? quò illum sequar?
In Persas? nugas.

MANDATOR dicitur, qui alicui auctor est ut suam pecuniam alteri credat: qui & fideiussor dicitur. tametsi hoc plerunque differant, quòd illud ferè in eo ponitur, qui suasu suo nihil tale cogitantē induxit ut crederet: hoc uerò in eo qui ad creditionem accessit, & obligationem quasi trabali clauo confirmauit. uti intelligitur ex tit. De fideiuss. & mand. lib. Pandect. 46.

MANDATOR caussæ dicitur, qui mandat alicui, & instruit eum ad accusationem dando probationes, allegando accusationes. l. secunda, §. diuus, & §. sequen. l. 22. 23. 24. D. de iur. fisc. l. prima, D. ad Turpill. Tranquill. in Tit. Inter aduersa temporum delatores mandatoresque erant ex licentia ueteri.

MANDATVM est cōtractus bonæ fidei de eo quod fieri sine mercede ulla conuenit, periculo mandatoris exequēdo: inter quos iure ciuili licet, factus. Mandare nanque est negocium dare. sed cùm SINE MERCEDE addidimus, à locatione illum distinximus. Conuenisse autem, hoc est, non modò datum, uerumetiam ab eo cui datur, receptum esse oportet. prius enim non nascitur obligatio. l. 1. & pass. D. mandati. Differt autem à Consilio, primùm quòd Mandatum pars quædam imperii est, aut potius uoluntatis, ut quid fiat. Consilium ab imperio prorsus alienum est, nec ullam uoluntatis ipsius significationem habet: itaque rem consultoris arbitrio permittit: nec utrum fiat, nec ne, laborat. eoque non est obligatorium. l. 2. in fi. D. eod. & l. consilii, De reg. iur. Imperium autem illud iccirco societas humani generis comprobauit, quoniam ad mandatorem periculum omne pertinet: nulla ex parte ad mandatarium.

MANDRAGORA, herba soporifera & uenenata, ut scribit Plin. lib. 25. cap. 13. Itaque inter uenena cō numeratur à Marciano in l. tertia, §. primo, D. ad leg. Cornel. de sicar.

MANIFESTARIVM pignus, pro manifestò & discretè obligatum. Paulus l. nona, D. in quib. cau. pig. Est differentia obligatorum propter pensionem, & eorum quę ex conuentione manifestarii pignoris nomine tenentur.

MANIFESTVS fur: uide Fur manifestus.

MANSIONES, dicebantur stationes, in quas se milites expeditionis tempore quiescendi caussa recipiebant: quæ annonis & pabulis ex uicinorum collatione instruebantur. l. ult. D. de mun. & hon. l. 8. C. de annon li. 10. Lamprid. in Alexand. Milites expeditionis tempore sic disposuisti, ut in mansionibus annonas acciperent.

MANSIO mala, uide Mala mansio.

MANV BREVI, Vlpianus eleganter posuit, pro Directò, & non per anfractum, ac circuitionem. Quoties, inquit, extraneus accepto fert debitori dotis constituendę caussa, siquidem nuptiæ insecutæ non fuerint, liberatio non sequetur: nisi forte sic accepto tulit, ut uelit mulieri in totum donatum. tunc enim credendum est, breui manu acceptum à muliere, & marito datū. l. 43. §. primo, De iur. dot. id est, Hoc ita accipiendum est, quasi mulier non per acceptilationem & circuitionem illam, sed directò per manum ipsius creditoris pecuniam accepisset, & marito dedisset. Itaque qđ Iurisconsulti Directò dare libertatem dicunt, ac non per fideicommissum: efferri hoc eodem modo sic posset, Manu breui libertatem dare: cui contrarium est Manu longa, ut mox dicemus.

MANV LONGA Iauolenus figurata locutione posuit, pro flexuose & oblique: non autem quàm minimo potuit negocio. Pecuniam, inquit, quā mihi debes, aut aliam rem si in conspectu meo ponere te iubeam: efficitur ut & tu statim libereris, & mea esse incipiat. nam tum, quòd à nullo corporaliter eius rei possessio detineretur, acquisita mihi & quodammodo manu longa tradita existimāda est. id est, quasi mensa ubi ponere te iussi manus tuæ pars fuisset: & longa ista manu porrecta mihi tradidisses. Nam breui manu dedisses, si directò de manu in manum, nulla mensa aut alia re interposita tradidisses. Locus est in l. 79. D. de solutionib. Cicero Verrina quarta, Quum ob tua decreta, ob imperata, ob iudicata pecuniæ dabantur non erat quærendum, cuius manu numerarentur, sed

sed cuius iniuria cogerentur. comites illi tui delecti, manus erant tuæ: præfecti, scribæ, medici, accensi, haruspices, præcones, manus erant tuæ: quo quisque te maximè cognatione, affinitate, necessitudine aliqua attingebat, ita maximè manus tua putabatur: cohors tota illa tua, quæ plus mali Siciliæ dedit, quàm si centum cohortes fugitiuorũ fuissent, tua manus sine controuersia fuit quicquid ab horum quopiam captum est, id non modò tibi datum, sed tua manu numeratum iudicari necesse est.

MANVPRECIVM dicitur, inquit Asconius, ubi nõ tam materiæ ratio, quàm manus atque artis ducitur. Alfenus l. 30. §. 3. D. locat. Qui ædem faciendam locauerat, in lege dixerat, Quoad in opus lapidis opus erit, pro lapide & manuprecio dominus redemptori in pedes singulos septem dabit. Vlpian. l. 13. D. de uerb. sign. Quoniam plerunque plus est in manus precio, quam in re.

MANVS plerunque potestatem significat: quippe, cum quæ in manu nostra sint, nostra in potestate sint. Hinc Pomponius in l. 2. D. de orig. iur. Omnia, inquit, manu à Regibus gubernabantur. Hinc.

IN MANV esse dicebantur uxores, &

IN MANVM conuenire, cùm per coemptionem matresfa. factæ essent quemadmodum Vlpianus scribit cap. Inst. IX. & XXII. Hinc

MANVMISSIONEM Vlpianus in l. 4. D. de iust. & iur. sic definit: de manu missionem, id est dationem libertatis: quia quãdiu quis in seruitute est, manui & potestati suppositus est manumissus liberatur potestate. Hinc Festus,

MANVMITTI, inquit, seruus dicebatur, quum dominus eius aut caput eiusdem serui, aut aliud mẽbrum tenens dicebat, Hunc hominem liberum esse uolo: & eum emittebat manu.

MANVMITTI tamen etiam dicuntur filij, filiæque familias, pro emancipari: propterea quòd dicis caussa ter à patre uenduntur, & in imaginariam quandam seruitutis conditionem rediguntur: ut in uerbo Emancipatio, docuimus. Manumissionis uerbum in liberis legimus in l. 2. D. de offic. procons. l. 28. D. de adopt. l. utrũ, 107. D. de uerb. oblig. & in tit. Si à parent. quis manumiss. Hinc

MANVMISSOR pater dicitur, is qui emancipauit. l. 16. §. primo, D. de inoffic. Nonnulli autem,

MANVMISSIONEM ex eo dictam putant, quod qui libertate donabantur, manu à dominis dicis caussa cædebantur: quæ ῥαπίσματα Iustinianus appellat in l. ult. C. de emãcipat. Cornutius in Persium: Quoties, inquit, manumittebãt, eos alapa percussos circũagebãt, & liberos cõfirmabãt. Vnde Manumissio dicta est, eo quod manus eis immitteretur.

MANVS iniectio, Ius prehendendi, abducendique. uerbum est ex XII. Tab. Aeris confessis, rebusque iure iudicatis, XXX. dies iusti sunto: pòst deinde manus iniectio esto. Vlpian. l. 10. §. 1. D. de in ius uoc. At si uenditor qui manus iniectionem excepit, ipse prostituit, & cet. id est qui sibi reseruauit ius prehendendi mancipii abducendique, si emptor prostitueret. Paulus l. pen. D. de seruis export. Titius seruum uendidit ea lege, ut si Romæ moratus esset, manus iniicere liceret. Seruius in illud Aeneid. X. Iniecere manum Parcæ, Sermone, inquit, usus est iuris, pro Traxerunt debitum sibi. nam manus iniectio dicitur, quoties nulla iudicis auctoritate expectata, rem nobis debitam uindicamus.

MANVS, pro cautione. Modestinus l. quidam, 15. D. de probat. An cum eo possint, propter emissam manum ab eis, quasi filio, agere.

MANVS militaris ab Vlpian. dicitur, uis quam Magistratus imperio statores atque apparitores adhibent l. 68. D. de rei uindic. l. pen. D. ne uis fiat ei qui in poss.

MARGARITAE, siue Margarita, distinguuntur à gemmis & lapillis, in l. cùm aurum, 19. in fi. D. de aur. & arg. ubi Vlpianus ait. conchas esse apud rubrum mare, quæ crescunt & coalescunt. Crebra earum in libris nostris mentio est. Itaque Solini de iis uerba subscribemus: Conchæ sunt, inquit, in quibus hoc genus lapidum requiritur, quæ certo anni tempore luxuriante conceptu, sitiunt rorem uelut maritum; cuius desiderio hiant: & cùm lunares maximè liquuntur aspergines, oscitatione quadam hauriunt humorem concupitum. Sic concipiunt, grauidæque fiunt: & de saginæ qualitate reddunt halitus unionum.

MARITI, pro coniuges. Papin. l. 52. in fi. D. de donat. inter uir. nam quo casu inter exteros condictio nascitur, inter maritos nihil agitur.

MARTE suo litem decurrere, Tribonianus dicit, pro ad exitum sine ullo impedimento perduci. Si neque per alterutram litigantium partem, nec per iudicem steterit, quo minus lis suo Marte decurrat, &c. in l. properandum, 2. §. Illud proculdubio, 5. C. de iudic.

MARTINVS Iurisconsultus, Italus, æqualis eorum ætatis qui primi glossulas ad Ius ciuile scripserunt, circiter annum M. C. X C. uixit, iurisque disciplinam magna cum laude exercuit. Eius persæpe Accursius mentionem in glossis interposuit.

MARTYRIVM, templum martyribus dicatum, apud Impp. l. generali, 13. C. de sacros. eccl. & l. decernimus, 15. eod.

MASTIGOPHORI, lictores qui uirgas in sacris certaminibus ferebant, quibus turbam summouerent. Arcadius l. ult. §. 1. D. de munerib. Mastigophori quoque qui Agonothetas in certaminib. comitantur, & scribæ magistratus personali muneri seruiunt. Iulius Pollux μαστιγονόμους ferè, à Xenophonte quodam loco μαστιγοφόρους appellari tradit.

MATER-

MATERFAMILIAS, uide Vxor.

MATERFAMILIAS olim quid a matrona differret, infrà sub uoce Vxor explicauimus. nunc autẽ admoneri: illud opus est, in Pandectis Matremfami. & Matronam pro eadem usurpari, hoc est pro muliere lecta, pudica & honesta, siue ea uidua esset, siue nupta. placet etiam ut illud Festi ad idem tempus pertineat: Matronas appellabant eas ferè, quibus habendi stolas ius erat. Sed quod de Matrefamil. idem scribit, ad antiquorum consuetudinem referendum esse, posterius eodem loco docebimus. nunc promiscuè uerbum utrũque usurpari, demonstrandum est. Cicero pro Cælio, Petulanter facimus, si matremfam. secus quàm matronarum dignitas postulet, nominemus. Quo in loco matronam omnẽ appellari Cicero significat, quæ bona & honesta existimatione est. Marcellus in lege probrum. 41. D. de ritu. nupt. Si qua se in concubinatu alterius, quàm patroni tradidisset, matris familiàs honestatem non habuisset. Vlpianus autem in l. sic uxor 13. D. de adult. Si modò ea sit, quæ in concubinatu se dando, matronæ nomẽ nõ amisit, utputa quæ patroni concubina fuit. Plautus Cistellaria, Matronæ magis conducibile est istuc: mea Seleniũ, Vnũ amare, & ætatẽ cũ illo exigere. cui nupta est semel. Verùm .n. meretrix fortunati est oppidi simillima, Non potest suam rem obtinere sola, sine multis uiris. Idem in l. itẽ apud, 15. §. Si quis uirgines, D de iniur. Multo minus, si meretricia ueste fœminę, non matru nfam l arum uestitæ fuissent. si igitur non matronali habitu fœmina fuerit, & quis eã appellauit, uel ei comitẽ abduxit: iniuriarum tenet. Vlp. l. pronunciatum, 47. D. de uer. sig. Matrẽfa. accipere debemus eã, quæ non inhonestè uixit. matrẽ enim familiàs a ceteris fœminis mores discernunt atque separant. proinde nihil intererit, nupta sit, an uidua: ingenua sit, an libertina. nã neq; nuptiæ, neq; natales faciunt matremfa. sed boni mores. Idẽ l. 3. in fin. D. de lib. exhib. Cùm audis, inquit, Matremfamiliàs, accipe notæ auctoritatis fœminam.

MATERIAE infectæ, pondus: signatæ, numerus: factæ, species appellatur. l. 6. D. de rei uind.

MATERIA sic a ligno distinguitur, ut hoc ad ea quę cõburendi caussa parata sunt, pertineat: illa uerò quæ ædificãdi fulciẽdive caussa. l. 12. D. de usufr. l. 47. D. de act. empt. l. 55. D. de lega. j. l. 167. D. de uer. sig.

MATERTERA est matris soror: ait Paulus l. 10. §. 7. D. de gradib.

MATERTERA magna est auiæ soror: ait Paulus l. 10. §. 8. D. eod.

MATERTERA maior, ait Paulus, est soror proauiæ, patris uel matris matertera magna l. 10. §. 9. D. de gradib.

MATERTERA maxima est, ait Paulus, abauiæ soror, patris uel matris matertera maior. l. 10. §. 10. D. de gradib.

MATRIMVS ac patrimus dicuntur, quibus patres & matres adhuc uiuunt. Festus.

MATRIMONIVM, est maris atque fœminæ coniunctio. l. 1. §. 1. D. de Iust. & iur.

MATRIMONIVM a matris nomine, non adepto iam, sed cum spe & omine mox adipiscendi. Gellius libro decimooctauo, cap. 6.

MATRIMONIVM, uide Nuptiæ.

MATRONA, uide Vxor: uide item Materfamil.

MATRONA, inquit Festus, cui ius erat stolæ ferende. Cice. Philip. 11. Sed citò curio interuenit, qui te à meretricio quæstu abduxit, & tanquam stolam dedisset, in matrimonio stabili & certo locauit.

MATRVELIS, ex matris meæ fratræ natus, Marcianus l. 1. D. de leg. Pomp. de parricid. Si quis patrẽ, matrem, auum, auiam, fratrem, sororem, patruelem matruelem, occiderit, &c.

MEDIASTINVS, mancipium uilissimum, quod medijs in ædibus stat, ut ad cuiussuis iussa atq; imperata præstò sit. Vlp. l. 15. §. 31. D. de iniur. Etenim multum interest, qualis seruus sit: bonæ frugi, ordinarius, dispensator: an uerò uulgaris, uel mediastinus, aut qualis qualis. Idẽ l. 1. §. 4. D. naut. caup. stab. Si qui opera mediastini fungitur, non continetur: utputa atriarij, & focarij, & his similes. item in l. 6. D. de op. ser. Columell. lib. 1. cap. 9. Mediastinus qualiscunque status potest esse, dummodò perpetiendo labori sit idoneus.

MEDIANVM, medium uerbum architectonicum. Vlpian. l. 5. §. 2. De his qui deie. Quòd si ex mediano cœnaculi quid deiectum sit, uerius est omnes teneri. Sic Vitruuius persæpe medianas columnas dicit ad differentiam angulariũ, & mediana acroteria, epystilia, &c.

MEDICINAE tres sunt partes, inquit Corn. Celsus in præfat. primi libri. nam una est quæ uictu, altera quæ medicamentis, tertia quæ manu medetur. primã διαιτητικὴν, secundã φαρμακευτικὴν, tertiã χειρουργικὴν Græci nominarunt. Itaq; Medici nomine Iurisconsulti uulgò chirurgos etiam intelligunt. ut apud Vlp in l. 4. in fi. D. ad leg. Cor. de sicar. Medico, inquit, qui uirilia exciderit, capitale erit. idẽ in l. qua actione, 7 §. ul. D. ad le. Aqui. Si medicus ser uũ imperitè secuerit. φαρμακευτικὴ uerò significatur in l. insequẽti, ubi Caius de medico loquẽs, Idẽ iuris est, inquit, si medicamento perperã usus fuerit. Vlpianus. in l. 3. D. de extraord. cognit. Si medicus cui curandos suos oculos commiserat.

MEDII actus homo ab Imperatore appellatur, seruus, neque magnæ alicui curationi præpositus, qualis est dispensator uel atriensis: neque uilissimo muneri destinatus, qualis est mediastinus, aut scoparius, sed mediæ inter illas functiones curationi alicui præfectus, in §. 6. De iniur.

MELINVM, genus coloris candidi. Plin. lib. 35.

cap.6. Melinum candidum & ipsum est, optimum in Melo insula. Paulus l.78.§.5.D.de lega.tertiò, Quin minus porrò coracinum, aut hysginum, aut melinum, suo nomine quàm coccum, purpurave designatur?

MELIVS æquius, formula erat iudicij rei uxoriæ, quę soluto matrimonio repetebatur. Cicero li.de Offi.3. Reliquorum autem iudiciorum hæc uerba maximè excellunt: in arbitrio rei uxoriæ, melius æquius. In Top. In primisq; in arbitrio rei uxorię, in quo est quod ęquius melius. Iauole.l.pe. §.ul.Sol.ma. Quia nec melius nec æquius esset, qđ exigere uir ab uxore non potuisset, &c. Proculus l.octuogesimasecũda, D.de solut. Nec melius nec æquius esse existimarem eum fundum Seiæ reddi.

MELIORARE, pro mellorem & fructuosiorẽ efficere. Vlp.l.13.§.5.D. de usuf. Si quidem usufructuario permittitur meliorare proprietatem.

MENIANA, inquit Festus, appellata sunt a Menio Cẽsore, qui primus in foro ultra columnas tignã proiecit, quo ampliarentur superiora spectacula. Hinc

MENIANVM, opus pergulis extra ædificium proiectis factum. Asconius uerbi originem sic explicat: Menius, quum domum suam uenderet Catoni & Flacco Cẽsoribus, ut ibi basilica ædificaretur, exceperat ius sibi unius columnæ, super quam tectum proijceret ex prouolantib tabulatis, unde ipse & posteri eius spectare munus gladiatorũ possent. Ex illo Menia columna uocitata est. Idẽ tradunt Festus, & Porphyrio. Paulus l.20. D. de seruit. urb. Idem eueniet & si Menianum in tuum emissum habuero, aut stillicidium in tuum proiecero. Idem Iauolen.l.242.D. de uer.sig. Vlp.l.2. §.3.D. Ne quid in loc.pub. Imp.l.pen.C.de ædif. priu. Meniana, quæ Græci ὄψιδας appellant. Nonnulli tamen πρόστας, alij κοσοττὰς legunt.

MENSARII, qui numariam negociationẽ exercent, Liuius libro septimo, Solutiones æris alieni in publicam curam uerterũt, quinq; uiris creatis, quos Mensarios ab dispensatione pecuniæ appellarũt. Cicero pro Flacco, Cum ciuitate mihi res est acerrima & conficientissima literarum, in qua numus moueri nullus potest, sine quinq; Prætoribus, tribus Quæstoribus, quatuor Mensarijs qui apud illos a populo creantur. Hinc

MENSVLARII, ijdẽ qui numularij, ut patet ex l.quadragesimaseptima. D. de pact. ubi Gaius Seius modò mensularius, modò numularius appellatur. alios autem numularios fuisse ab Argentarijs patet ex l.nona, §.2.D.de edendo. quum tamen Grecè τραπεζῖται, id est Mensarij, ijdẽ sint, qui Latinè Argentarij: ut constat ex Plauto, locis innumeris. De Mẽsularijs quoq; mẽtio fit apud Vlp.in l.24. §.2.D.de reb.auct.iud. Vtrũ igit Mensularij dicti sint a mẽsulis, quas in minore negotiatione q̃ illi qui Argentarij aut τραπεζῖται dicebantur, exercebant: an interdũ pro Argentarijs sumãtur, equidẽ neq; negare neq; affirmare ausim. Donatus Tuc, inquit, in foro & de mensæ scriptura, magis quàm ex arca domoq; uel cista pecunia numerabatur.

MENSIVM DVO sunt genera. nã alij naturales sunt, alij ciuiles. naturalium species duæ, quòd partim solis, partim lunæ esse dicuntur. secundum solem fit mensis, dum sol unumquodque in zodiaco orbe signum percurrit. Lunaris autem, est temporis quoddã spacium à noua luna. Ciuiles menses sunt numeri quidam dierum, quas unaquæque ciuitas suo instituto obseruat: ut nunc Roma a Calendis in Calendas. Naturales & antiquiores, & omnium gentium communes sunt: Ciuiles & posterius instituti, & ad unamquamque pertinent ciuitatem. Hæc Censorinus libro De die nat.cap.18.

MERCATORES diuersos a negociatoribus esse docuimus in Comment. Verrinæ III. & Orat. pro Fonteio ante annos octo. idq; in hunc Commentarium sub uocem Negociatores summatim retulimus. Postea extitere Itali quidam, homines ingeniosi, qui locũ illũ in suos cõmentarios transtulerũt. ac planè totidẽ uerbis ac syllabis trãscripserũt.

MERCATORES ergo dicebantur, qui cùm Romæ domiciliũ haberent, Interdum tamen exportandarũ uel importandarũ merciũ caussa in prouincias ad aliquod tẽpus excurrebant. Sabinus autẽ in l.4. D.de penu.leg. tẽpus illud ut lõgissimum definit esse non plus annuum Negociatores uerò ciues quidẽ erant Romani, sed in prouincijs sedem fortunarum suarũ constituerant, sic ut rarò in urbẽ, nec ferè nisi cẽsendi caussa redirent. quales erant aratores, pecuarij, argentarij, &c. Locũ aũt in Verrina III. hunc notaui: Ciues, inquit, habent propinquam fructuosamq; prouinciam, quò facilè excurrant, ubi libenter negocium gerant: quos illa partim mercib. suppeditandis, cum quæstu cõpendioq; dimittit: partim retinet, ut arare, ut pascere, ut negociari libeat, ut deniq; sedes ac domicilium collocare. uide Negociatores.

MERCES ferè dicitur pecunia quæ ex prædiorũ rusticorum locatione percipitur: quæ uerò ex urbanorum, Pensio. uide l.27.& 29.D.de hęred.petit.

MERCIS appellatio, inquit Vlp. ad res mobiles tantum pertinet. l.66.D.de uerb.sign.

MERCIS appellatione, inquit Africanus, homines non contineri Mela ait, & ob eam rem mangones non mercatores, sed uenalitiarios appellari ait, & rectè. l. 207. D. de uerbor. significã.

MERITORIA, sunt loca quæ mercede locantur: a merendo dicta. Vlp.l.13.§.8.D.de usufr. Quòd autẽ dicit meritoria non facturum, ita accipe quæ uulgò diuersoria uel fullonica appellant. Sic in l. urbana, 198.D.de uerbo.significa.l.52.§.si quis, D. pro soc.

MERVM, inquit Festus, antiqui dicebant solum. at nunc Merum purum appellamus. Hinc

MERVM factum, quod ab omni datione seiunctum

ctum est.in l.98.§.mihi,D.de solut.

MERVM officium Prætoris, quod a iudicis officio secretum est,l.5.D.de uerb.oblig.

MERA pœna, quæ a rei persecutione seiuncta est.l.1.D.de eo per quem fact.l.1.D si quis ius dic.

MERVM imperiũ,quod in rerũ capitaliũ quęstionibus uersat,& a priuatarũ, rerũ iurisdictione purũ est.l.3.D.de iuris.l.1.§.ult.D.de of.eius cui mãd.

MERVM ius gẽtium,quod a ciuibus institutis seiunctum est.l.31.D.depos.

MERVM ius,stricta iuris ratio.l.16.D.de minorib.l.pen.§.ul.D.de contr.tab.l.4 §.si uiam,D.de usu cap.l.57.D.de administ.tut.

MERAM actionem negociorum gestorum sequi, in l.etsi,14.§.idem Labeo, D. de relig.pro strictam eius actionis naturam & conditionem.

MESONAVTA,qui mediũ inter nauitas,id est remiges locũ obtinens, reliquis remigandi signũ præbet: eodẽ opinor,modo dictus,ut μεσοχόρος.Vlp.l.1.§.1. D. naut.caup. stab. Sed de exercitore solummodo Prætor sentit. nec enim debet.inquit Pomponius, per remigem aut mesonautam obligari: sed per se,uel per nauis magistrum.

META,est inferior pars molę:ait Paulus in l.18.§.3.D. de instruct.& inst.

METALLVM, genus pœnæ mediocris numeratur a Paulo lib.Sent.v.cap.xvii.cùm nocentes ad eruẽdas metallorum uenas damnabantur. Inter eos autẽ qui in metallum, & eos qui in opus metalli dãnantur, differentia in uinculis tantùm est: quòd qui in metallum damnantur,grauioribus uinculis premũtur qui in opus metalli, leuiorib. quodq́ue refugæ ex opere metalli in metallum dantur, ex metallo grauius coercentur.l.8.§.4.D.de pœn.

METRETES,ὁ μετρητὴς,uasis genus, quod Cadus Latinè dicitur: decem cõgiorum capax.Caius l.35.§5.D.de contr. empt. Quod si uinum ita uenierit, ut in singulas amphoras:item oleum, ut in singulos metretas. Item, Quia uenditio quasi sub hac cõditione uidetur fieri,ut in singulos metretas,&c.Et Scæuola l.pen.§.1.D.locati,de naue loqnitur, in quam olei metretum tria millia,frumenti modiùm octo millia imponebantur.

METROPOLIS, μητρόπολις, ex μήτηρ & πόλις, id est matrix & urbs iuncto nomine dicitur ea ciuitas unde colonia deducta est. Thucydides lib.4. ἀποικία δὲ μὲν πάσχουσα, τιμᾷ τὴν μητρόπολιν ἀδικουμένη δὲ ἀλλοτριοῦται: id est, Tolonia beneficio affecta, honorẽ ubi matrici tribuit:iniuria uerò affecta, abalienatur. Itaq; Vlpia.l.4.§.4.D.de offic.procons. Ephesum metropolim appellat:Proconsuli,iquit, necessitatem impositam per mare Asiam applicare, καὶ τῶν μητροπόλεων Ἔφεσον primã attingere.id est, Ephesum prius quàm alias metropoles accedere. Modestin.l.6.D.de excusat. tut. εἰσὶ δὲ τῷ μὲν μεγίστῳ ἀριθμῷ χρήσασθαι τὰς μητροπόλεις τῶν ἐθνῶν, τῷ δ' ἀτέρῳ τὰς ἐχούσας ἀγορὰς δικῶν, τῷ δὲ τρίτῳ τὰς λοιπὰς, id est, Decet maximo quidem numero uti nationum metropoles:secundo, eas quæ forum iudiciorum habent:tertiò uerò, ceteras. Sed Isidorus soleis etymologicus, [redacted] ἐκ τοῦ μέτρου, id est, ex mensura fictum uocabulum tradit. quod homines ingeniosi ὥσπερ ἐκ τρίποδος exceperunt: item ut illud eiusdem Cephas, id est, caput.

METVS, est instantis uel futuri periculi caussa mentis trepidatio l.prima.§.1.D.quod met.causs. Periculum autem non cuiuslibet uexationis, sed maioris mali accipere oportet:nec hominis uani, sed iustum,& qui uel in constantem cadat. l.5.6.7.& pass.D.eod.

METVS caussa abesse uidetur,qui iusto timore mortis uel cruciatus corporis conterritus abest.l.3.D.ex quib.cau.maior.

MIGRARE inquilini dicuntur,cùm exacto locationis tempore ex habitatione cum suis rebus illatis inductis, discedunt. unde tit. Digest. de migrando.

MILIARIVM, columna aurea in capite Romani fori statuta:de qua Plinius lib.3. sic scribit: Roma diuiditur in regiones xiiii. compita earum cclxv.Pass. eiusdem spacij mensura currente a miliario in capite Romani fori statuto ad singulas portas, quæ sunt hodie numero triginta septem.Corn. Tacit. lib. 17. Otho innixus liberto per Tiberianam domum in uelabrum,inde ad miliarium aureum sub ædẽ Saturni pergit. Macer.l.154.D.de uer.sig. Mille passus non a miliario urbis,sed a continentibus ædificijs numerandi sunt.

MILIARIVM, uas aquæ calfaciendæ paratum. uti docet Athenæus li.3. τὸ μιλιάριον, inquit, καλούμενον ὑπὸ ῥωμαίων τὸ εἰς θερμοῦ ὕδατος κατεργασίαν κατεσκευαζόμενον. De miliario argẽteo meminit Vlp l.19.§.5.D.de aur.arg.& mund.

MILES appellatur uel à militia,id est,duritia quam pro nobis sustinent:aut a multitudine: aut a malo quod arcere milites solent:aut a numero mille hominũ ductum a Græco uerbo, tractũ a tagmate. nã Græci mille hominum multitudinẽ τάγμα appellãt:quasi millesimũ quẽque dictũ: unde ipsum ducem χιλίαρχον appellant.l.1.§.1. D. de test.mil.

MILITES dicebãtur,qui sacramento militiæ obstricti,cincti,& in numeros relati essent. l. milites,§. missionũ,& l.ul.D.de re mili.l.miles,D. de adult. l.2.D.de ueterã.l.filiusfa.l.Titius,D.de mili. test.

MILITIAM urbanã Cicero,patronorũ,q pòst Aduocati dicti sunt,labores, & assiduitatẽ appellat: nõ affirmãs,ut quidã putãt,sed eos eludẽs potius, quum ita res & tempus postularet.In Muræniana enim sic loquitur,Seruius hic,inquit,nobiscũ hãc urbanam militiã respondendi,scribendi, cauendi, plenam solicitudinis & stomachi secutus est, ius ciuile didicit, multum laborauit, præstò multis fuit. Sed Impp. quidam postea nihil simulantes, in l. decimaquarta. C. de aduo.

diu.iud. ſic locuti ſunt: Nec enim ſolos noſtro imperio militare credimus illos, qui gladijs, clypeis, & thoracibus nituntur, ſed etiam aduocatos. militant namq; cauſarum patroni, qui glorioſæ uocis confiſi munimine laborantium ſpem, uitam & poſteros defendunt.

Militia duplex in libris noſtris reperitur: una Armata, quæ belli cauſſa ſuſcipitur: de qua mentio fit. in l. 1. C. de iur. & fact. l. 18. D. de re iudic. l. 4. C. qui dar. tut. altera uerò Ciuilis, quam ſic deſcribere poſſumus: Miniſterium publicorum Principis negociorum, cuius cauſſa ſalaria ut commoda à Principe tribuuntur.

Militiæ appellatio poſtremis temporibus quaſi pro ſingulari Imperatorum beneficio ad eos tranſlata eſt, qui in pace & ocio, procuratione aliqua Reip. fungerentur. quod tamen non omnibus, ſed certis duntaxat honorib. tribuebatur. unde Iuſti. l. 3. De nnmerarijs, li. Cod. 12. Numerarios, inquit ampliſsimæ tuæ ſedis cingulum habere, & militiæ ordinem tenere iubemus. Idem eod. tit. Nemini licere deinceps iubemus in quacunq; militia connumerato, ſolicitudinem actuarij ſubire, uel poſt depoſitam eandem curam ad militiam aſpirare: quatenus inter priuatos agens, omniq; militari priuilegio denudatus, nihil nundinationis uel fraudis circa commendata ratiocinia, quibus obnoxius eſt, attentare ualeat. Harum autem militiarum aliæ Palatinæ dicuntur, eorum ſcilicet qui in Principis palatio muneri alicui præfecti erant: aliæ Comitatenſes, eorum qui in eiuſdem erant comitatu: aliæ Prouinciales, eorum qui prouinciarũ magiſtratibus apparebant. quibus omnibus aditus etiã mercatoribus atq; negociatorib. patebat: duntaxat, qui ſordidorum opificum numero non eſſent: quales ſunt fabri, & alij omnes qui in ergaſterijs, id eſt officinis operarijs exercẽtur, aut merces uenales quotidiani quæſtus cauſſa proſtituũt. uti patet ex l. antepen. C. de cohortal.

Milites, inquit Iuſtin. appellamus tã eos, qui ſub excelſis magiſtris militũ tolerare noſcuntur militiam, quàm qui in undecim deuotiſsimis ſcholis taxati ſunt necnõ eos, qui ſub diuerſis optionibus fœderatorum nomine ſunt decorati. l. ul. Dige. de loc. & cond.

Militiam ex caſu qui dici putarũt & ſe & alios in errorẽ induxerunt. neq; enim militia ex caſu, ſed Militiæ caſus dicitur: in Nouel. LIII. Dicitur aũt

Militiae caſus, cùm alicuius militia, hoc eſt munus alicuius eorum qui publica Principis negocia gerũt, per eius mortem cecidit: quaſi dicas Caducã militiã. Cõſtitutũ igitur fuit, milite aliquo mortuo liberi, uel uxor, uel hæredes eius, de commilitonum ſententia (uel, ut uſitatis uerbis utamur, ex communi eorum qui in eadem ſchola, id eſt ordine ſtatuti ſunt, placito) beneficium aliquod a principe impetrarent. Hoc beneficium ſiue commodum Caſus militiæ dicebatur præciſè, pro Commodum caducæ militiæ: quod non hæreditatis iure, ſed priuilegio & beneficio Principis tribuebatnr. Iuſtinianus autem in d. Nouell. LIII. conſtituit, ne creditores defuncti militis cuius bona ſoluendo non ſunt, caſum illum militiæ pignori capiant, extrà quàm ſi eorum pecunia eam militiam defunctus emerit. uide l. ſi quis, 11. C. de prox. ſac. ſcrin. li. 12. l. ult. C. de pignorib. l. omnimõdo, 30. §. ult. C. de inoffi. teſt.

Minores annorum, uetus locutio, quæ ſæpe a Iuriſconſultis uſurpata. Varro lib. De re ruſt. 1. cap. 17. Operarios parandos eſſe, qui laborem ferre poſsint, ne minores annorum XXII.

Minor annis XXV. dicitur in lege Iulia de adult. & in edicto de minorib. is qui agit annum ætatis uigeſimumquintum, uel eius anni extremum diem, momentis quoq; temporum ſubductis. l. ſi maritus, 15. §. 3. D. de adult. l. 3. §. minorem, D. de minorib. At in honoribus fauoris cauſſa inducta eſt, nt minor non ſit XXV. annis, qui uigeſimumquintũ annum agit. l. ad Rempub. 8. D. de mun. & honorib. l. non tantùm, D. de decu

Minor XX. annis in lege Aelia Sentia non dicitur, q̇ ſupremũ diẽ ãni uigeſimi agit. l. 1. D. de manumi.

Missilia, munera quæ principes & magiſtratus largitionis & munificentiæ cauſſa populo ſpargebant. Imp. §. 39. De rerum diuiſ. Vt ecce, Prætores & Conſules, quum miſsilia iactant in uulgus, ignorant qnod eorum quiſque ſit excepturus. Et l. 8. D. de cõtr. empt. l. 9. §. pen. D. de acq. rer. dom.

Missionvm, ĩquit Macer, generales cauſſę ſunt tres honeſta, cauſſaria, ignominioſa. Honeſta eſt, quæ tẽpore militiæ impleto datur. Cauſſaria, cùm quis uitio animi uel corporis minus idoneus militiæ renũciat. Ignominioſa, cùm quis ꝓpter delictũ ſacramẽto ſoluitur. l. 13. §. 2. D. de re milit. Vel ſic,

Missio honeſta eſt, quæ emeritis ſtipendijs, uel ante ab Imperatore indulgetur. Miſsio cauſſaria eſt, quæ propter ualetudinem laborib. militiæ ſoluit. Miſsio ignominioſa toties eſt, quotiẽs is qui mittit addit nominatim ignominiæ cauſſa ſemittere. ſemper enim debet addere cur miles mittatur. l. 2. §. 2. D. de his qui mit.

Miscere contractnm, profacere contractum, & contractu cum aliquo implicari. Paulus l. nona, D. de confir. tut. Vel cum fiſco aliquem contractum damnoſum miſcuiſſent.

ΜΙΣΘΩΤΗΣ, qui aliquid cõductũ habet Mode. l. 49. D. locat. εἰ ἐπίτροποι γενόμενοι μισθωταὶ καίσαρος γενέσθαι κωλύονται: id eſt, Curatores creati prohibentur aliquid a Cæſare cõductũ habere. Et paulo pòſt, εἰσὶν κεκωλυμένοι μισθοῦσθαι καὶ παρὰ τοῦ ταμίου χωρία. Sunt prohibiti fiſci poſſeſsiones conducere.

Mitra, muliebre capitis tegumentũ. nam Vlpianus mitras magis capitis tegendi quàm ornandi cauſſa comparatas ſcribit. l. 23. §. 1. Digeſt. de aur. arg. ſed

ſed eiuſmodi tamen tegmen erat, ut ornatum quo que afferret. nam idem Vlp. in l.25.§.4.eiuſd.tit. inter ornamenta muliebria mitram & ſemimitrã recenſet.

Mittere in poſſeſsionem Prætor dicitur, cùm ſeruandi crediti cauſſa, uel uentris, uel dotis, legatorumve nomine, damnive infecti cauſſa rerũ cuſtodiam alicui mandat, non ut poſsideant, ſed ut in poſſeſsione ſint. l.1.D. quib. ex cauſ. in poſſ. l.3. §.ult. & l.10.D. de acq. hær. l.26. & 27.D. de iudi.

Mixtae actiones duorum ſunt generum. nam aliæ tam in rem quàm in perſonam ſunt, ueluti familiæ erſciſcundæ: aliæ uerò partim rẽ partim pœnam perſequuntur: §. quædam, 18. §. ſequens, 16. Inſt. De action.

Mixtum imperium, uide Imperium.

Mobiles res, propriè ac præcipuè appellantur, quæ anima carent, ut uaſa: Mouentes uerò, quæ per ſe mouentur: nimirum animalia, ſerui, quadru pedes, pecudes. l.1.D. de ædil. edict. l.4.C. fam. erciſc. l. pen. C. de iur. dot. l.2. & 3.C. de quad. præſcript. Interdum tamen promiſcuè uſurpantur, & Mobilium nomine animalia intelliguntur. l.1. D. de rei uind. l.3.§. Nerua, D. de acquir. poſſ.

Modicam ſummam Paulus in actione de dolo dã da interpretatur uſque ad duos aureos l. 10.D. de dol. mal.

Momentum propriè eſt punctum, ſiue indiuidua pars temporis: ut cùm dicimus hæreditatem ne momento quidem ſubſiſtere in perſona eius per quem acquiritur. l. placet, 79.D. de acq. hære. Ob ſeruatum eſt autem plerunq;

Momentum pro hora uſurpari. l.3.§. minorem, D de minorib.

Momenti beneficium in libris noſtris dicitur reſtitutio poſſeſsionis, per uim, aut alio iniquo modo ablatæ, quia confeſtim & ipſo momento facienda eſt l. un. C. ſi de mom. poſſ. l.1.C. ſi per uim uel al. mod l. momentaneæ, C. unde ui. Itaque Celerem reformationem appellant. l. ſi coloni, C. de agric. & cenſ. itaq; ne appellationi quidem retardari poteſt. d.l.1. C. ſi de mom. poſſeſ. Iſidorus lib.5. Mo mentũ, inquit, dictũ eſt a temporis breuitate, ut tã citò quàm ſtatim ſaluo negocio reformetur, nec in ullam partem produci debeat, quod repetitur.

Monachio, ſodalitas & conuentus monachorum, apud Impp. l. generali, 13.C. de ſacroſ. eccl.

Μονομερὴς cõditio dicitur in l. ſi duo, 13.§. idem D. de iureiur. pro ea quæ geminæ opponatur. Cõ petebat enim aduerſus quẽpiã, & tãquã in furis hæ redẽ, & tanq; in furẽ ipſum, remq; dolo cõtrectan tẽ. Vlpianus aũt eo caſu ſcribit quaſi μονομερῆ cõdi ctionem dandam eſſe aduerſus furis hæredem dũ taxat, non ut etiam ipſe furti arguatur.

ΜΟΝΟΜΕΡΩΣ agere, dicitur is, cuius aduerſarius in iudicio non adfuit: ex quo eremodicium contigit. nã (ut ait Heſychius) ἐρήμη, μονομερὴς δίκη Paulus l. ult. D. ad S.C. Trebell. Polycrates fidei-commiſſum petierat, & obtinuerat apud Aureliũ Proculum Proconſulem Achaiæ. appeliatione facta cum ſolùm Phœbus egiſſet μονομερῶς, uictus eſt. ſubaudi Polycrates.

Monimentum, eſt, quod & mortui cauſſa ædificatum eſt, & quicquid ob memoriam eius factum eſt: ut fana, porticus, ſcripta, & carmina. Sed monimentum quãuis mortui cauſſa ſit factum, non tamen ſignificat ibi ſepultum. Feſtus.

Monitores, ſerui a colono præfecti ut operariorum, ueluti uinitorum, & aratorum turbam obeũ tes, unumquemq; moneant, & ſegniores caſtigẽt. Vlp. l.8.D. de inſt. uel inſt. leg. Quærendi, ueluti homines qui agrum colunt, & qui eos exercent, præpoſiti ve ſunt his. quorum in numero ſunt uilici, & monitores. Columella lib.1. cap. ult. Et in turba, inquit, & ſub monitore uinitor opus facere debet. Item, Decurias appellauerũt antiqui, & maximè probauerunt, quòd is numeri modus in opere commodiſsimè cuſtodiretur, nec præeuntis monitoris diligentiam multitudo confunderet.

Monumentum generaliter res eſt memoriæ cauſſa in poſterum prodita: in quaſi corpus uel reliquiæ inferantur, fiet ſepulcrum: ſi uero nihil eorũ inferatur, erit monumentum memoriæ cauſſa factũ, qđ Græci κενοτάφιον appellãt. l. 42. D. de relig.

Monumentum eſt quod memoriæ ſeruandæ gratia exiſtit. l.1.§.2.D. de reli.

Monumentum ſepulcri eſt id quod monumenti, id eſt cauſſa muniendi eius loci factum ſit, in quo corpus impoſitum ſit. l.37.§.1.D. de relig.

Mora, eſt culpa prætermittendi officii in ſoluendo recipiendove debito, quæ alteri damnoſa eſt. Eius enim duæ ſunt ſpecies: quarum una in debito non præſtando, altera in non recipiendo quod oblatum eſt uerſatur.

Mora non præſtandi debiti, eſt culpa debitoris præ termittentis ſoluere, quod ſoluere & debuit & potuit: cum aliquo creditoris incommodo cõiũcta.

Mora non recipiendi debiti, eſt culpa creditoris non recipientis ſolutionẽ quæ a debitore idoneè oblata eſt, ũde aliqđ ĩcõmodi ad debitorẽ peruenit.

Mora ex perſona æſtimari dicitur, cum debitor op portuno loco ac tempore a creditore appellatus, ſoluere tamen prætermiſit. l. mora, 32. D. de uſur.

Mora ex re fieri dicitur, cùm ipſo iure ac ſolo temporis decurſu ſine ulla creditoris appellatione, prætermiſsio illius officii reprehenditur. l. ſed etſi, 23.D. de uſur.

Moram purgare, eſt re integra contractam ex mora culpam ſic eluere, ut eius omnis pœna uitetur. nam oblatione ſolutionis omne periculum futurorum caſuum a debitore in creditorem transfertur. l. Interdum. 73.§.1.D. de uerb. obl. l. cũ decẽ, 72.§.1.D. de ſol. Quod idẽ ẽt creditori cõceſſum eſt, ut ei moræ purgãdæ facultas, ut agere poſsit permittatur. l. ſi ita quis, 135.§.1.D. de uer. obli. Atque hæc ſummatim ex noſtro tract. De mora.

MORBVM Sabinus sic definit, Habitum cuiusque corporis contra naturam, qui usum eius ad id facit deteriorem, cuius caussa natura nobis eius corporis sanitatem dedit. hæc Vlpianus l. 1. §. 4. D. de ædil. edict. ubi uitium a morbo multum differre ait: quod ex Ciceronis uerbis constabit, quæ de lib. Tuscul. disput. 4. subscribemus. Morbum appellant totius corporis corruptionem: Aegrotationem, morbum cum imbecillitate: Vitium, cum partes corporis inter se dissident, ex quo prauitas membrorum, distortio, deformitas. Itaque illa duo, morbus & ægrotatio, ex totius ualetudinis corporis conquassatione & perturbatione gignũtur, uitium autem integra ualetudine ipsum ex se cernitur. sed in animo tantummodo cogitatione possumus morbum ab ægrotatione seiungere. Hactenus Cicero. Gellius quoque libro 4. cap. 2. locum Sabini, sed non integrum, retulit.

MORBVM, inquit Modest. uerum est esse temporalem corporis imbecillitatem: uitium uerò perpetuum corporis impedimentum: ueluti si talum excussit. nam & luscus utique uitiosus est, l. 101. §. 2. D. de uerb. sign. ubi tamen oculum excussit, legendum putarem.

MORBVS Sonticus, uide Sonticus morbus.

MORBOSI qui dicantur, cognosce ex tract. D. de ædil. edict.

MORE maiorum quod fit, rectè ac decenter fit. nam populus R. maiorum instituta atque exempla pro legibus ducebat. Cicero de Legib. 11. Ergo adeò expectatæ leges, quæ genus illud optimum Reip. contineant: & si quæ fortè a me hodie rogabuntur, quæ non sint in nostra Rep. nec fuerint, tamen erant ferè in more maiorum, qui tum ut lex ualebat. Paulus l. 11. D. de iust. & iur. Vbicunq; prætor salua maiestate imperij sui, saluoq; more maiorum ius dicere constituit, is locus rectè ius appellatur. Iulian. l. 5. D. de iurisd. More maiorum ita comparatum est, ut is demum iurisdictionem mandare posit, qui eam suo iure, non alieno beneficio haberet. Vlpia. l. 11. D. de his qui not. infa. Si talis sit maritus, quem more maiorum lugeri non oportet, &c.

MORE maiorum puniri, quid sit explicat Sueton. in Nerone his uerbis, Legitq; se hostem a Senatu iudicatum, & quæri ut puniatur more maiorum. interrogauitq; quale esset id genus pœnæ, & cùm comperisset, nudi hominis ceruicem inseri furcæ, corpus uirgis ad necem cædi, conterritus, duos pugiones quos secum extulerat, arripuit.

MORES honesto uocabulo Iurisconsulti coniugum uitia, & minus honestas actiones appellant, Vlpia. cap. Instit. 6. Mores grauiores sunt, adulteria tantum: leuiores, omnes reliqui. Maritus propter maiores mores, præsentem dotem reddit: propter minores, senũ mensum die. Scæuola l. 47. D. sol. mat. eodẽ uerbo utit. uide l. un. §. taceat, C. de ux. re act.

MORIBVS constitutum ius: uide Consuetudo.

MORS alia Naturalis dicitur, animæ scilicet a corpore discessus: alia Ciuilis, hoc est, cùm iuris ciuilis ratione aliquis pro mortuo numeratur. Intereunt enim homines media & maxima capitis deminutione, æquè ut morte. l. 64. §. ult. D. pro soc. qua de causa & aqua & igni Interdicti, & Deportati mortuorum loco habetur. l. 4. D. de bon. libert. l. 1. §. ult. D. de cont. tab.

MORTIS tamen nomine, in re dubia, sola naturalis intelligitur. l. quadragesimaoctaua, §. ul. D. de iur. fisc. l. 121. §. ult. D. de uerb. oblig.

MORTIS caussa capitur, cùm propter mortem alicuius capiendi occasio obuenit: exceptis his capiendi figuris quæ proprio nomine appellantur. l. mortis. 31. D. de mort. caus. donat.

MORTIS caussa capimus, nõ tunc solùm cùm quis suæ mortis caussa nobis donat, sed etsi propter alterius mortem id faciat: ueluti si quis filio uel fratre suo moriente, donet Mæuio ea conditione, ut si conualuerit alteruter eorum, reddatur sibi res: decesserit, maneat apud Mæuium.

MORTIS caussa donatio: uide Donatio mort. caus.

MOVENTIVM, inquit Celsus, item mobilium appellatione idem significamus: si non apparet defunctum animalia duntaxat, quia se ipsa mouerent, mouentia uocasse. quod uerũ est. l. 93. D. de uer. sign. uide Mobiles res.

MVLIERES dicuntur omnes quæcunque sexus fœminini sunt, cuiuscunque sint ætatis. l. argumento, 25. §. 2. D. de aur. & arg. itaque mulieris appellatione uirgo uiripotens continetur. l. mulieris, 13. D. de uerb. sign. & mulierib. legatis etiam uirgines debentur. l. seruis, 81. D. de legat. 3. Consuetudo tamen tulit, ut nuptæ, mulieres: innuptæ, uirgines appellentur. Itaque Cic. Verrin. 111. Negocium, inquit, dat illis suis comitibus, ut uideant & inuestigent, ecquæ uirgo sit, aut mulier digna, quamobrem iste Lãpsacij diutius commoretur. Et paulo pòst: Eius esse filiam, quæ cum patre habitaret, propterea quòd uirum non haberet, mulierem eximia pulchritudine. Significat enim illam a uiro suo diuertisse Item aliquanto pòst: Qui lege sua hæreditatem ademit nulli neque uirgini, neque mulieri. Sanxit in posterum, ne quis hæredem uirginem, ne ue mulierem faceret.

MVLIER, pro uxor: apud Scæuolam in l. 93. §. 1. De legat. & fid. l. 32. Semproniæ mulieri meæ reddi iubeo ab hæredibus, &c. De Græcis fontibus deriuata locutio uidetur.

MVLTA, pecunia quæ a magistratu dicta, ut exigi posit ob peccatum. quòd singulę dicuntur, appellatæ esse multæ: quod olim unam dicebant, Multa. Itaq; cùm in dolium aut culleum unũ addunt rustici, prima urna addita, dicũt etiã nunc, Multa. Hæc Varro lib. De lin. v. Festus autẽ sic: Multã esse dici putant pœnã quãdã: M. Varro ait. pœnã esse, sed pecuniariam. Et alibi, Quibus duabus multabantur apud antiquos in minorib. criminibus

nibus:in maiorib. aût, triginta bubus: nec ultra hunc numerũ excedebat multatio.quæ, posteaq; ære signato uti ciuitas cœpit,pecoraq; multatitia, incuria corrumpebantur (unde etiam Peculatus crimen usurpari cœptum est) facta est æstimatio pecoralis multæ, & boues centenis asfibus, oues denis æstimatæ.Inde suprema multa, id est maxima,appellatur tria millia æris.item uicesis minori bus delictis.

MVLTAM quæ appellatur suprema, Gel.scribit institutam in singulos dies duarum ouium, triginta boum,pro copia scilicet boum, proq; ouium penuria. Sed cum eiusmodi Multa pecoris armētiq; a magistratib.dicta erat,adigebātur boues ouesq; aliàs precij parui, aliàs maioris:eaq; res faciebat inæqualem multæ punitionem,Idcirco postea lege Aterina constituti sunt in oues singulas æris deni,in boues æris centeni.Minima aût multa est ouis unius. Suprema multa est eius muneri cuius diximus:ultra quam multam dicere in dies singulos,ius non est: & propterea suprema appellatur, id est, summa & maxima. Quando igitur nunc a magistratib. Pop.Ro.more maiorũ multa dicitur uel minima uel suprema, obseruari solet, ut oues genere uiri appellentur.Atq; ita M. Varro uerba hæc legitima,quib.minima multa diceretur,concepit:M.Terentio quando citatus neque respondit,neque excusatus est, ego ei unum ouem multam dico:ac nisi eo genere diceretur, negauerunt iustam uideri multam.

MVLTA,species pœnæ est,pecuniaria duntaxat,quæ arbitrio eius qui multam,pro suo iure dicit, cùm specialis pœna constituta non esset, imponitur. nec antè debetur, quàm si aut non est prouocatũ, aut prouocator uictus est.nec aliter, quàm si is dixit,cui dicere licet Laliud,131.& l. si qua,244.D. de uerb.sig.uide Pœna.

MVLTAM dicere, pro multare Iurisconsulti nostri ubiq; usurpant, Vlpian.l.2.§.8.D.de iudic.His datur multæ dicendæ ins, quibus publicum iudiciũ est,& non alijs: nisi hoc specialiter eis permissum est in P.Flor.legitur PVBLICE.nulla,aut certè ab surda sententia.Nam QVIBVS P.I.EST, Vlpianus dixit, pro qui publici iudicij habēt exercitionem, ut Papinianus l.1.D.de off.eius cui mand. Venuleius l.10.D.de cust. reor. Si quos ex his qui in ciuitatibus sunt, celeriter & sine caussa solutos a magistratibus cognoueris,uinciri iubebis,& his qui soluerint,multam dices id est,multam statues,multabis Sic enim Vlpia.l.1.D.de ser.fug. Senatus censuit ne fugitiui admittantur in saltus:neque protegantur a uillicis,uel procuratoribus possessorum: & multam statuit.Venul.l.2.D.quis & a quo app. Appellari a legatis Proconsul potest:& si multam dixerit,potest Proconsul cognoscere.

MVLTAM irrogare, est rogare populũ in multã alicui uelit īponere.Irrogabāt autē soli magistratus: Cic.li.3.de Legib.Cùm magistratus iudicassit, irrogassitve, per populum multæ pœnæ certatio esto.Idem in Orat.pro domo,rationem harum irrogationum fuisse tradit, ut ter antè magistratus accusaret intermissa die, quàm multam irroget aut iudicet, quarta sit accusatio trinundinum pro dicta die qua iudicium sit futurum.

MVNDVS muliebris,est quo mulier mundior fit:inquit Vlpian.l.25.§.4.D.de aur.argent.Cato apud Liuium,Munditiæ,ornatus & cultus fœminarum indicia sunt:his gaudent & gloriantur.Hinc Mundum muliebrem appellarunt nostri maiores. Sic Varro lib.de ling. 4. Mundus muliebris, dictus a mundiciam.Hinc enim maximè sumitur,quòd eã deceat. Postea Ornatum a Mundo distinguit. quod idem Iurisconsulti faciunt. nã in mundo muliebri hæc numerant:speculum,unguenta,uasa unguentaria, argentum balneare:non etiam ornamenta, uestes,monilia,annulos l.27.§.mundus, & l.34.§. Titia, D.de aur. & argen. Sic Paulus lib.Sentent. 3.cap.6.Mundo,inquit,muliebri legato ea cedũt, per quæ mundior mulier,lautiorq; efficitur,uelut speculum conchæ, situli item buxides unguenta, & uasa in quibus ea sunt. Ornamētis legatis ea cedunt, per quæ ornatior efficitur mulier:ueluti annuli catenæ,reticuli,&cetera quibus collo,uel capite,uel manib.mulieres ornantur. Sic Tertull.in in lib. De habitu mulieb.Habitus,inquit,fœminæ duplicem speciem circumfert, cultum & ornatũ. Cultum dicimus,quem mundum muliebrem uocant.Ornatum,quem immundum muliebrem cõuenit dici.Iste in auro,& argento,& gemmis,& uestibus deputatur ille in cura capilli,& cutis, & earum partium corporis quæ oculos trahunt.

MVNVM significare certũ est officiosum. unde ecõtrario Immunis dicitur, qui nullo fungitur officio.Festus.

MVNERA, sunt procurationes quędam Reip.quæ sine imperio potestateve alicui mãdantur: quarum aliæ industria & opera, aliæ sumptibus faciendis administrantur, aliæ communiter.Patet ex l.1.& ult.D.de munerib.& honorib.

MVNERA ciuilia, inquit Arcadius, aut personalia sunt,quædam patrimoniorum dicuntur,alia mixta.Personalia sunt, quæ animi prouisione & corporalis laboris intentione sine aliquo gerentis detrimento perpetrantur.ueluti tutela, uel cura.Patrimoniorum sunt munera,quæ sumptibus patrimonii, & damnis administrandis expediuntur.l. 18.D.de mun.& honorib.

MVNERARI, pro munus gerere ac sustinere. Vlpian.l.prima.§.secondo. Digest. de uacat. & excus. Qui in fraudem ordinis in honoribus gerendis, cùm inter eos, ad primos honores creari possint, qui in ciuitate munerabantur, euitandorum maiorum onerum gratia,&c.

MVNICEPS, ut ait Aelius Gallus, qui in municipio liber natus est.Itē municipes erãt, qui ex aliis ciuitatibus

ciuitatibus Romam uenissent, quibus non licebat magistratum capere, sed tantùm muneris partem. At Seruii filius aiebat initiò fuisse qui ea conditio ne ciues Rom. fuissent, ut semper Rempub. separatim a populo R. haberent, Comanos uidelicet. Acerranos, Atellanos, qui æquè ciues R. erant, & in legione merebant, sed dignitates non capiebant. Hæc Festus.

MVNICIPES sunt ciues Romani ex municipiis, suo iure & legibus suis utentes, muneris tantùm cum populo Romano honorarii participes: a quo munere capessendo appellati uidentur, nullis ullis ne cessitatibus, neque ulla populi Ro. lege adstricti: quum nunquam populi Roma. eorum fundus factus esset. Gellius lib. 16. cap. 13.

MVNICIPES dicuntur suæ cuiusque ciuitatis ciues: ex eo quòd munera ciuilia capiant. l. 1. D ad municip. l. munus, 18. D. de uer. sign.

MVNICIPES intelligendi sunt, & qui in eodem municipio nati sunt. l. municipes, 228. D. de uer. sig.

MVNICIPALIS lex dicitur, in Rubrica ad munici. quæ cuiusque municipij propria est. l. 3. D. de sepul. uiol. 3. § plane D. quod ui aut.

MVNICIPIVM id genus hominum dicitur, qui quum Romam uenissent, neque ciues Ro. essent, participes tamen fuerunt omnium rerum ad munus fungendum unà cum Romanis ciuibus, præterquam de suffragio ferendo, aut magistratu capiendo: sicut fuerunt quondam Fondani, Formiani, Cumani, Acerrani, Lanuuini, Tusculani, qui post aliquot annos ciues Rom. effecti sunt. Alio modo quum id genus hominum definitur, quorum ciuitas uniuersa in ciuitatem Ro. uenerunt: ut Aricini, Cerites, Anagnini. Tertiò definitur. quum id genus hominum, qui ad ciuitatem Ro. ita uenerunt, sic ut municipia essent sua cuiusque ciuitatis & coloniæ: ut Tiburtes, Prænestini, Pisani, Arpinates, Nolani, Bononienses, Placentini, Nepesini, Suttini, Lucrenses. Hæc Festus.

MVNICIPIA, coloniæ, oppida, præfecturæ, uici, castella, conciliabula, fora, basilicæ. Hæc in legibus coniungi & singulatim enumerari consueuisse, duobus ex locis intelligitur. primus est apud Paulum libro Seutent. quarto, cap. sexto: alter est in lege Fabia de terminis, quam suo loco in Indice legum R descripsimus.

MVNIFICES milites dicuntur, ait Paulus, qui munera militaria subeunt. l. 18. Digest. de uerbo. signif. Festus, Munifices, qui non uacabant, sed principi munus faciebant. contrà Beneficiarii dicebantur, qui uacabant muneris officio.

MVNVS, inquit Vlpianus, propriè est, quod necessariè obimus, lege, more, imperioue eius qui iubendi habet potestatem. Dona autem propriè sunt, quæ nulla necessitate iuris, officii, sed sponte præstantur, quæ si non præstentur, nulla reprehensio est: & si præstentur, plerunque laus inest. sed in summa in hoc uentum est, ut non quodcunque munus, id & donum accipiatur: at quod donum fuerit. id munus rectè dicatur. l. 214. D. de uerbo. Vide hac de re quæ dixi sub uoce, Donum.

MVNVS, spectaculum gladiatorum. Cicero Varroni, Etsi munus flagitare, quam uis quis ostenderit, ne populus quidem solet, nisi concitatus. Paulus l. 122. de leg. & fid. libro 30. Ciuitatibus ad honorem legari potest. puta, quod ad munus edendum, uenationemve, ludos scenicos, ludos Circenses relictum fuerit. Quibus uerbis Paulus ludorum genera manifestò distinguit. Marcellus l. 36. D. de cond. & demo. Viuo Mæuio Seius Consul designatus est, & munus edidit. Paulus l. 49. in fi. D. de leg. & fid. Si testator dari quid iussisset, aut opus fieri, aut munus dari, pro portione sua, &c. Quibus omnibus ex locis apparet,

MVNVS generale nomen esse, quo genera omnia ludorum complectuntur. tametsi Lactantius lib. De uero cultu VI. cap XX. scribat, Muneris nomine propriè uenationes intelligi. qua de caussa homines carpendi cupidi scripserunt in Sextianæ commentariis non satis intelligenter fecisse, qui illud in Verrem, Vllum muuus Aedilitatis, de ludis dictum existimarunt, suaq; in scripta retulerunt. Sed uideamus ne Cicero manifestißimè Muneris nomine quosuis ludos significet: cum in lib. De offi. II. ita scribit: Crassus functus est Aedilitio maximo munere non enim solam, ut opinor, uenationem Crassus præbuit. Quinetiam Paulus in d. l. 122. apertißimè munus a uenatione distinguit. Seneca autem lib. De benefic. I. & gladiatores & uenationes eo uerbo comprehendit: Nemo inquit, tam stultus est, ut monendus sit. ne cui gladiatores aut uenationem iam munere edito mittat. Suetonius autem in Nerone, Vespasiano, Domitiano, & alibi persæpe, munus perspicuè dixit, cùm de gladiatorib. sentiret. Hinc illud Senecæ initio libri Declamat. IIII. Quod Munerarij solent facere ad expectationem populi detinendam, noua paria per omnes dies dispensant, ut sit quod populum & delectet, & reuocet: hoc ego facio, &c.

MVNVS publicum est, ait Pomponius, ex quo commodum ad singulos uniuersosq; ciues, rem que eorum imperio magistratus extraordinarium per uenit. l. 239. §. 3. D. de uerb. sig.

MVNVS personale, inquit Hermogenianus, illud est, quod corporibus, labore, cum solicitudine animi ac uigilantia solenniter extitit: patrimonij uerò in quo sumptus maximè postulatur. l. prima, D. de mun. & honor.

MVNVS, inquit Callistratus, aut publicum, aut priuatum est. publicum munus dicitur, quod in administranda re publica cum sumptu sine titulo dignitatis subimus. l. 14. D. de munerib.

MVNVS, iquit Paulus. trib. modis dicitur: uno donū, & inde munera dicidari, mitti ve: altero onus, q̄ quū remittatur,

remittatur, uacationẽ militiæ munerisq; præstat: inde immunitatem appellari. tertiò officium: unde munera militaria, & quosdam milites munifices uocari. l. 18. D. de uerb. sign.

Mvra, pro Myrrha, apud Pomponiũ in l. 21. §. 1. D. de aur. arg. itẽ ut μύρα. Ionicè pro μύῤῥα. Pōponius recenset inter ea unguenta quæ ualetudinis causa parata sunt. Ergo significat unguentũ ex eo liquore cōfectũ, qui ex myrrhæ arboris cortice inciso defluit, qui etiam Myrrha uocatur: ut auctor est Plin. lib. 12. cap. 15. & 16.

Mvrrha, lapillus splendidus & in precio habitus. inde Murrhina uasa, uasa è murrha apud Paulũ in l. 3. §. 2. D. de supp. legat. Vlpia. autẽ in l. 19. in fi. D. de aur. arg. Murrhina autem, uasa, inquit, in gemmis non esse Cassius scribit.

Mvtiana cautio, uide cautio Mutiana.

Mvtvatio, sumptio mutuæ pecuniæ. Cicero pro Flacco, Quũ multos minutis mutuationibus fraudauisset. Et sic in S. C. Vell. apud Vlpianum l. 1. D. ad S. C. Vell. Quod ad fideiussiones & mutuationes pro alijs quibus intercesserint fœminæ pertinet. Sic enim legendũ esse in Obseruationibus nostris iampridẽ docuimus: nō autẽ mvtvi dationes. Prohibet enim S. C. ne mulieres pro alijs mutuam pecuniam accipiant: non autem ut ne dent.

Mvtvvm, est contractus quo rerum quæ pondere, numero, mẽsura constāt, usus ita cōceditur, ut postea non eædẽ, sed alia potius generis eiusdẽ reddantur. l. 2. Si cer. pet. indeq; appellatũ est, quia ita a me tibi datur, ut ex meo tuum fiat: & ideo si nō fiat tuũ, nō nascittur obligatio. l. 1. §. 2. D. de reb. cred. Quāquàm ita ludere Iuriscōsultis placuit, in quorundā uerborũ notatione: ut in Testamentũ, Sacellũ, & alijs non paucis. Varro autem libro De lin. Lat. IIII. Si datur, inquit, quod reddatur.

Mvtvvm, quod Siculi μοῖτον. Ita scribit Siphron μοῖτον ἀντίδομεν. Verè autẽ sic se res habet, ut Mutuũ in eius persona propriè sit, qui reddit. Pla. Trinũ.

Lesbon quid agit filius?

P. Bene uult tibi. L. Aedepol. mutuũ mecũ facit. Idẽ in Curcul. Eā uult meretricẽ facere, ea me deperit. Ego aũt cũ illa facere uolo mutuũ. pa. quid ita? ph. Quia propriũ facio, amo pariter simul. Cicero Q. Metello: Quod aũt ita scribis: Pro mutuo inter nos animo: quid tu existimes esse in amicitia mutuum, nescio. equidem hoc arbitror. cùm par uoluntas accipitur & redditur.

Mvtvvm ergo, non eius est qui credit, sed eius qui reddit. ut mutuo dare non sit, ex meo tuum facere: sed credere rẽ ut mutuũ ab eo cui creditur fiat.

Mvtvvm a credito quid differat, uide Crediti appellatio.

Myops, μύωψ, Luscitiosus: ut ait Gell li. 4. ca. 2. Vlpi. l. 10. §. 3. D. de edil. edict. De myope quæritur, an sanus esset. & puto eũ redhiberi posse. Aristot. in Proble. sect. 31. μυωπάζειν δὲ λέγονται οἱ ἐκ γενετῆς τὰ μὲν ἐγγὺς βλέποντες, τὰ δὲ ἐξ ἀποστάσεως οὐχ ὁρῶντες· ἐναντία δὲ πάσχουσιν οἱ γέροντες τοῖς μυωπάζουσι· τὰ γὰρ ἐγγὺς μὴ ὁρῶντες, τὰ πόῤῥωθεν βλέπουσι: Luscitiosi, inquit, appellantur, qui natura quę propè sunt cernunt: quæ uerò procul, non uident. Senes uerò cōtrà ac luscitiosi affecti sunt. nā quæ proxima sunt non uidentes, quæ procul sunt perspiciunt.

DE LITERA N.

N. L. nota erat, non liquere significās, qua iudices in ampliāda caussa utebantur. uide A. litera.

Nam, pro sed apud ueteres usurpari solitum, in Verrinarũ cōmẽtarijs exposuimus. itaq; Paulus locutus est l. inter stipulātẽ, 83. §. sacra. De uer. obli. & Papinianus in l. Stichũ 95. §. usumfructũ, D. de solu.

Nardvm, Pomponius in l. 21. §. 1. D. de aur. arg. numerat inter ea unguenta, quæ ualetudinis caussa parata sunt. Ex nardo igitur confectum unguẽtũ significat: quod Plinius li. 13. c. 1. Nardinũ appellat. sed pvrvm addidit, ut ab illo Pliniano distingueret, quod alijs permixtis cōstat, & uoluptatis ac suauitatis caussa tātummodo paratur. tametsi hoc quoq; puro elegantiores ungi mulieres suauitatis tātum caussa subiungat. quod etiam Tibullus libro secundo, Eleg. 2. perspicuè significat,

Illius puro distillent tempora nardo.

Natalibvs restitui dicebātur liberti, qui beneficio Principis ingenuitatis ius ac dignitatẽ adipiscebātur. Natalia enim sunt, ius libertatis quod natura principiò generi humano æquabiliter tribuit ut alter alterius ne pareret imperio: quemadmodum docet Marcianus l. 2. D. de natal. restit. Plinius ad Traianum: Postulantibus quibusdā, ut de agnoscẽdis liberis restituendisq; natalibus, secundum epistolā Domitiani scriptā Minutio Rufo, & secundum exẽpla Procōsulum ipsa cognoscerẽ, respexi ad S. C. pertinẽs ad genera caussarum. Qui ergo natalibus restituti erant, eo loco habebant, quasi serui nunquam fuissent. l. 3. D. de bo. lib. l. 4. D. de iur. aur. annull.

Nati accipiuntur etiam ij, qui execto uentre editi sunt: quin etsi nō ītegrum animal editum sit, cum spiritu tamen, natum dicimus, l. quod dicitur, duodecima, D. de liber. & posthum. præterea qui statim posteaquā editi fuerunt, mortui sunt, nati dicuntur. l. tertia, C. de posthum. hæred. at qui mortui, aut mōstruosi, aut prodigiosi editi sunt, pro natis non habentur. dicta l tertia, & l. qui mortui, 129. D. de uer. sig. Natum tamen ab eo qui ex secto matris uentre extractus est, distingui uidemus in l. sexta, §. 2. D. de inoffic. testa. l. decimatertia, §. ex omnib. D. de publician.

Nati, liberi: ut apud Terentium persæpe. Iurisconsulti tamen ad eos qui ex ancilis nascuntur uocẽ hanc contraxerunt. Imp. §. 18. De legat. Si quis ancillas cum suis natis legauerit, etiā si ancillæ mortuæ fuerint, &c.

Natvralia

NATVRALIA quemadmodum a ciuilibus pasśim in libris nostris distinguantur, operæprecium arbitror, accuratius exponere: præsertim cùm qui eam rē pro dignitate explicarit, uiderim adhuc neminē. ea uerò disputatio tripartita est. Tribus enim modis de naturali & ciuili iure differitur. Primus modus hic est. Res omnes, de quibus Iurisconsulti disputant, aut Naturales esse dicuntur, aut Ciuiles, aut Mixtæ. Naturales dicuntur, quæ cùm uerè sint, & extēt, tamē populi Romani legibus & forma Reipu. qua populus R. usus est, receptæ non sunt. ueluti cognatio ex eo cōcubitu cōtracta, q a legibus Romanis ꝓhibitus est. l. 4. §. 2. De gra. Nam siue libet ex serua siue, tutor ex pupilla, siue seruus ex ancilla, siue senator ex lliberta liberos suscipiat, ij naturæ iure atque ordine, & uerè liberi sunt illorum, & uicisśim illi eorum parentes: sed quia contra populi Rom. leges id factum est, propterea simpliciter naturales liberi & parentes appellantur. l. adoptiuus, De ritu nupt. & toto titulo Cod. De naturalibus lib. Naturaliter enim fieri dicitur a nostris, id quod reuera factū est: & (ut uulgus loquitur) de facto. unde naturaliter aperte & naturaliter clausæ tabellæ dicuntur ab Vlp. in l. 3. §. 12. D. de sen. Silan. & naturaliter interrūpi posśessio dicitur, quū nō surculus dicis caussa, ut moris erat, defringitur: sed si de posesśione quis deijciatur, uel alicui res eripiatur, l. 5. D. de usurpa. Vnde pasśim ea quæ naturaliter fiunt, in iure dicūtur esse facti, ueluti traditio, l. si rem, 28. & l. in conuētionalibus, 52. §. 1. D. de uer. oblig. itē posśesśio, l. decimanona, §. Itēq; D. ex quibus causśis maior. l. 1. §. si uir, l. 1. cùm hæredes. 23. & l. posśesśionem, 29. D. de acquir. posśesś. itē solutio, uenditio, traditio, l. septima, D. de cura. fur. item legatū in annos uel menses singulos, l. 10. D. de capit. minut. Ciuiles dicuntur eæ res, quæ cum reuera nō sint, in ijs tamen quę sunt, iure Quiritiū habentur atq; numerantur, ueluti cognatio ex adoptione cōtracta. d. l. 4. de gradibus. Et hoc exemplū ita perspicuum est, ut explicatione nō egeat. Constat enim Aeschinum Mitionis filiū nō esse uerè, sed iure factū & fictione. Item usufructus pecuniæ, l. 2. D. de usufruct. ear. re. Mixtæ dicuntur, quæ cū reuera sint, tum etiā à iure Quiritium cōprobatæ sunt: ueluti cognatio ex legitimis nuptijs cōtracta, puta ex Cicerone & Terentia. d. l. 4. eodem. sic Matrimonium naturale dici pōt, quod cū reuera contractum sit, a iure tamen Quiritium approbatum non est, ac propterea iniustum uulgò appellatur. l. si uxor, 13. §. 1. D. de adulter. l. si quis, 27. l. si Senator, 31. de rit. nupt. ueluti si senator libertinam duxerit: aut tutor pupillā, curatorue adolescentē. Itē si liberta quæ patrono nupserit, diuortio facto alteri nubat. l. ul. D. de diuor. Ciuile est, quod etsi reuera, id est eo modo quē natura instituit: cōtractum non est, tamen pro cōtracto habetur: ueluti cùm in absentis & uolentis domum uxor deducta est, adeò ut si rediens moriatur, ab uxore lugendus sit. l. 5. & 6. De rit. nupt. Itē cùm apud hostes est maritus l. 6. De diuort. ubi Iauolē. ait, uxores eorū qui in hostium potestatem peruenerunt, posse uideri nuptarum locum retinere eo solo, quòd alij temerè è nubere nō posśunt. Nūc exemplum de posśesśione proponamus. Posśesśio naturalis dicitur, cùm quis corporaliter quidem, hoc est manibus ac pedibus, sed tamen aut iniustè, aut non accommodatè ad iuris ciuilis rationem rem aliquam obtinet. Iniustè, ut qui liberum hominē uinxit, l. cùm hæredes, 23. §. 2. D. de acquir. posśe. qui ui posśesśionem inuasit, aut uxor, cui constāte matrimonio maritus (quod prohibitum est) donauit. l. 1. §. 5. D. de ui & ui arm. l. si eū, 26. D. de donat. int. uir. & ux. l. 1. §. 1. l. uxor, D. de acq. posś. l. nec ulla, D. de petit. hæred. Non accōmodatè ad iuris ciuilis rationem, id est, utiliter ad usucapionem: ut coloni, inquilini, fructuarij, depositarij, commodatarij, emphyteutæ, conductores. l. communi, 7. §. 6. D. commu. diuid. l. 2. D. pro hærede. Nam hi omnes usqueadeò ciuiliter non posśidēt, ut plerunque dicantur non posśidere (quod tamē ita intelligendum est non posśidere ciuiliter.) Vide l. sciendum est, §. creditor, D. qui satisd. cog. l. si seruus depositus, §. 1. D. de nox. 1. act. l. 6. §. 1. D. precario, l. 1. C. cōmun. de usu. magis quippe tenere dicuntur, l. 1. §. 4. D. quos legatorum. Hinc posśesśio naturalis dicitur esse facti. l. 1. §. si uir, l. cùm hæredes, 23. l. posśesśionem, 29. D. de acquir. posś. Ciuilis posśesśio dicitur, cùm quis non corporaliter quidem, sed tamen & animo & accommodatè ad usucapiendi finem posśidet. ueluti debitor qui pignus creditori dedit. l. serui, 16. D. usurpat. l. qui pignoris, l. 1. D. de acq. posś. Item qui ab hostibus captus est l. in bello, 12. §. facti, D. de capt. & postlim. Item qui ad nundinas profectus est l. clàm posśidere, 6. §. 1. D. de acq. po. Mixta aūt posśesśio est, quā quis & corpore & animo, iustè & cōgruēter iuri Ciuili posśidet. Deinceps exemplū de naturali obligatione proferamus. Naturalis obligatio est, quæ cùm uerè contracta sit, a iure tamen Quiritium non approbatur. ueluti seruus aliquis ciui Romano mutuo centum aureos dedit. si naturam spectemus (quæ patem omnium hominū conditionē statuit, l. 32. D. de reg. iu.) nemini dubium est, quin ciuis ille seruo illi sit obligatus. Id quod ex præsenti rerum statu qui nunc Europa est, clarisśimè quiuis pōt intelligere. At ius populi Romani (quod seruos nullo numero habebat. l. quod attinet, D. de reg. iur. l. seruitutem, codē) nūquā actionē & iudiciū dedisset seruo aduersus illū debitorē. Prætor enim Vrbanus, nō seruis, sed ciuibus Romanis ius reddebat. Hinc ergo dicūtur serui in cōtractibus naturaliter & obligari & obligare, l. serui, 14. D. de obligation. & acti. l. si qd dominus, 64. de condict. indeb. l. nec seruus, 41. de pecul. Hinc debitum quod dominus seruo debere in tabulis

bulis scripserat, non ciuile, sed naturale esse dicitur in l. quibus, 40. §. dominus, & de condit. & de monstr. Hinc Vlpianus in l. fideiussor, 16. §. secundo, D. de fideiuss. scribit abusionem esse uocabuli, cùm dicimus seruum debere, uel seruo deberi: nimirum quia deberi propriè id demum intelligitur, quod apud Prætorem peti potest. seruus autem nec agere apud Prætorem nec conueniri potest. eadē est ratio, si qui eiusdē familiæ sunt, inter se contrahant. ueluti duo fratres, qui in eiusdem patris potestate sunt: uel pater cum filio, uel filius cum patre, seruus cum herili filio, uel hic cum illo. l. frater a fratre, & alibi sæpe, D. de cond indeb. Meminisse autem oportet, in ista disputatione regulæ cuiusdam ab Vlpiano nobis traditæ in l. Stichum, 95. §. naturalis, D. de solut. ubi ait, Firmamentum quo solo nititur naturalis obligatio, esse unicam æquitatem. facit. l. eas obligationes, octaua. D. de capit. minut. ubi Caius scribit, actionem de dote in bonum & æquum conceptam esse, eiusq; obligationem habere naturalem præstationem facit. l. si noxali, 11. D. de pecul. l. unam hoc, De condict. indebit. quapropter ubicunque æquū est, ibi naturalis obligatio est: tanquam eius obligationis caussa efficiens, aut certè caussa sine qua non, sola sit æquitas. Hinc Illud apud Sallust. in Catil. Ius bonumq; apud maiores nostros, non legibus magis quàm natura ualebat. Quo ex præcepto triplex effectus naturalis obligationis nascitur: primùm, ut solutum ab imprudente, non repetatur. d. l. fideiussor, d. l. si quod dominus, item l. naturales, De obligat. & act. secundum, ut compēsandi ius præbeat. l. etiam, D. de compensat. tertium ut ad constitutum ualeat. l. 1. D. de const. pecun. Ciuilis autem obligatio est, quæ uel nunquā reuera contracta est, uel cum reuera contracta esset, facto tamen aliquo, sed ad iuris Ciuilis rationem non accommodato, dissoluta est. Quæ nunquam contracta est, ueluti ex inani chirographo. nam si scripsi me centum abs te mutuo accepisse, quæ tamen nunquam credideris, tamen chirographum atq; cautionē meā habeas, re quidē uera tibi obligatus non sum: at ciuiliter obligatus sum. §. idem iuris est, De except. lib. Inst. 4. Item obligatio ui, metu, dolo ue malo contracta propterea naturalis non est, quia æquitati contraria est. Dicebamus autem paulo antè obligationis naturalis robur & firmamentum esse solam æquitatē. l. Stichum, De solut. attamen obligatio hæc ciuilis contracta est: ut §. 3. & quartò, De except. l. 1. & pass. D. de doli except. unde constat propter istas obligationes actionem dari. pacto uerò aliquo naturaliter quidem dissoluta obligatio, ciuiliter autem manere dicit, ueluti cùm pactū est ne peteret. nam pactū nudū, id est, sine stipulatione factū, ciues R. neque obligabat, neq; ab obligatione dissoluebat. l. iurisgen. D. de pact. & tamen propter istud factū, naraliter & ex æquo & bono dissoluta erat. Nihil enim magis æquum & naturale est, quàm pacta seruari. l. 1. de pact. l. 1. D. de const. pec. Item si iudicatum est, & uerè quidem iudicatum, pecuniam non deberi. nam etsi æquum est omnem obligationem dissolui, manet tamen ciuilis. l. 3. D. de except. l. 1. & pass. D. de except. rei iudic. Mixta autem obligatio est, quæ cùm reuera & æquissimè contracta sit, tum etiam a iure Ciuili comprobatur, & confirmatur. Postremum exemplum sequitur de solutionibus. Naturalis solutio est, quæ cùm reuera facta sit, rata tamen à iure ciuili non habetur. ueluti cùm pactum de non petendo factum est, aut iustum iusiurandum datum. l. Stichum, 95. §. naturalis, De solut. Solutio ciuilis est, quæ cum reuera facta non sit, tamen pro facta numeratur. ueluti cùm dies actionis præterijt. l. 2. & passim, D. de diuers. & temp. act. item cùm falsò iudicatum est non deberi. l. iudex, l. Iulianus. D. de condict. indebit. item cùm falsò iuratum est rem petitoris non esse, uel nihil ei deberi. l. ult. De iureiur. Item cùm debitori maxima & media capitis diminutio contigit. l. si debitori, 47. D. de fideiuss. l. seruus, 30. D. de oblig. & act. l. ultima, D. de duobus reis. Mixta solutio est, quæ cùm nerè facta sit, tum a iure ciuili rata habetur: ueluti solutio pecuniæ, uel acceptilatio, quæ ideo iurisgētium appellatur, l. an inutilis, 8. in fine, D. de acceptil. cùm tamen per stipulationem (quæ ciuilis est) fiat: & a C. Aquilio Iuriscon. primùm excogitata sit. Secundus modus quo Iurisconsulti de naturali & ciuili iure disputant, non ad res omnes, sed ad paucas, & certas duntaxat pertinet: eas nimirum quæ utriusque iuris sunt participes. In ijs igitur duo considerantur, ortus & materia, quæ naturæ attribuuntur: deinde incrementum & forma, quæ a iure ciuili profecta sunt. Cuius rei aliquot exempla subijciemus. Matrimonium dicitur esse iuris naturalis in l. 1. D. de iust. & iur. constat enim uiri & uxoris societatem a natura institutam, & a gentibus omnibus comprobatam atque usurpatam fuisse. itaque naturale ius & pudor in matrimonijs contrahendis dominari dicitur in l. adoptiuus, 14. §. 1. De rit. nupt. uerùm ut matrimonia fierent per confarreationem, coemptionem, usum, ut aliæ matresfa. essent, aliæ matronæ tantum, ut per coemptionē contractum matrimonium ius sui & uiro & uxori tribueret, per usum contractum non tribueret, ut nuptiæ sint consortium omnis uitæ, diuini & humani iuris cōmunicatio, sicut ait Modest. l. 1. D. de rit. nup. ut senatores, eorumq; liberi libertinam uxorem ne ducant, l. 23. eod. hæc, inquā, omnia quæ formā quandā matrimonijs afferunt, nequaquam a natura sunt, aut gentiū plurimarū cōmunia, sed ab ijs qui Reip. Romanæ formam instituerūt, excogitata, & suorū ciuiū caussa propriè introducta sunt. Sequitur alterū exemplū. Patria potestas a natura sine dubio instituta est, & ab omnibus

omnibus gentibus usurpata: cuius rei præclara disputatio est apud Arist. lib. Politic. 1. cap. 3. Iustinianus tamen sub tit. De patria por. & Dionysius Halic. lib. 2. & Caius sub tit. De his qui sunt sui uel al. nominatim affirmant, eam esse Iuris ciuilis. etenim ut pater in filium uitæ necisq; potestatem haberet, l. ult. C. de pat. pot. l. 2. D. de lib. & posth. ut ter posset filium uendere, eundem posset noxæ dedere, abdicare, emancipare, nunquam à natura institutum sed a Romulo (ut ait Dionys.) excogitatū, & in suæ ciuitatis usum introductū est. Eodē pertinet patris cōsensus in filijsfa. nuptijs, quæ potestatis illius pars est Iustinianus aūt ait eū & naturalis & ciuilis iuris esse. §. 1. De nupt. Nā hoc fieri, debere, inquit & ciuilis & naturalis ratio suadet. Ac de naturali quidē & gentiū iure inter oēs constat. Verùm ut in filijsfa. nuptijs consensus ille desideretur, in emācipati uerò, nequaquā. l. filius, De rit. nupt. ut patris captiui aut in peregrinitatē redacti cōsensus nō sit necessarius. l. in bello, 2. §. medio, D. de capt. & postli. hæc inquā, omnia ex iure Quiritiū manasse, nemo nō uidet. Sequitur exemplū de tutela. Tutelā naturæ maximè cōsentaneā esse, & ab omnib. gētibus usurpatā, nemo ignorat. itaq; iuris naturalis dicitur a Iusti. §. ult. De legit. agnat. tut. Quid igitur est ꝙ in l. 1. D. de tut. dicimus tutelā esse iure ciuili datā ac permissam? Respōdetur hoc ad formā a Romanis Iurisc. excogitatā referendū esse: ueluti ne quis peregrinus ciuis Romani tutor sit: ut certæ tutelæ sint legitimæ, fiduciariæ. quasi legitimę, Attilianæ, tutor suam pupillā uxorē ducere, aut filio uxorē accipere nō possit. l. tutor, 15. De spons. tutoris unius auctoritas uel satis sit, uel nō satis sit. l. ult. C. de auct. tut. ut capitis diminutione nonnullæ pereant, nonnullæ uerò amittātur: hæc, inquàm, oīa aliaq; innumera Iurisc. Romanorū inuēta esse cōstat: Iā uero agnatio iuris ciuilis dicitur esse ab Imp. §. ult. De legit. agna. tut. Atqui dubiū nemini est, quin cōmunio sanguinis, quæ uerbo ipso significat, a Iurisc. Ro. excogitata non sit. quinetiam certum est ante fundamenta urbis Romæ iacta, nomen illud agnationis in Latio usurpatū fuisse pro sanguinis communione. uerū ut agnatis remoriorib. potius quàm cognatis propinquioribus hæreditates & tutelæ deferantur, ut agnationes per omnem capitis diminutionē intercidāt, nō a gētiū aut naturæ iure, sed à pop. R. institutis profectū ē. Eiusdē generis est Suitas, hoc est ius illud quod habent filij fa. in parentū suorū intestatorū hæreditatib. hoc .n. ita naturæ cōgruit, ut nihil magis. patet ex l. ult. D. de bon. damnat. & Arist. in Eth. uerū ut ea per adoptionē & per coemptionē acquiratur, ut p emancipationē & peregrinitatē amittatr, ab ingenijs Iuriscōs. R. excogitatū est. Cognatio quoq; cū sanguinis communionē significat, naturalis est §. ult. De leg. agna. tut. Itaque naturale est, ut filius intestatus matri succedat. quoniam tamen per leges XII. tabul. neq; mater filio, neq; filius matri succedebat, idq; postremis temporib. per S. C. Orficianum & Tertyllianū introductū est, propterea dicimus, cognationē istā materiā & ortū à natura, incrementum autem à iure ciuili accepisse. Nemo .n. hæc quæ scribit Vlpia. initio legis. 2. D. de S. C. Tertyll. dicet ex naturæ instituto fluxisse. Si filius, inquit, uel filia libertini sint effecti, mater legitimā hæraditatē uindicare nō poterit: quoniā mater esse huiusmodi filiorū desijt. Itē illud ex eadē l. §. si mater. Si mater nō petierit tutores idoneos filijs suis, uel priorib. excusatis reiectisve non confestim altera nomina ediderit: ius non habet uindicandorū sibi bonorū intestatorū filiorū. Tertius modus quo Iurisconsulti de naturali & ciuili Iure disputant, eò pertinet, ut Naturalia dicantur ea, quæ gentiū omniū communia sunt: Ciuilia uerò, quæ ciuium R. propria. Communia gentium omnium in libris nostris commemorantur hæc: Legatorū sanctitas l. ult. D. de legation. Et apud Ci. multis locis. Emptio, uenditio, l. ex hoc iure, De iust. & iur. Locatio & cōductio, ibid. precarium, l. 1. D. de precar. Societas Mandatū, Mutuū, Commodatū, Depositū, Pignus, Traditio nuda, Possessio naturalis, Donatio, Pactum, l. iurisgentium, l. si unus, De pact. Trāsactio, Dominiū in bonis, Cognatio. Ciuilium aūt tria genera reperio: Legis actiones, priuatas siue extraiudiciales ciuium actiones, & iura ciuilia. Legis actiones sunt formulæ agēdi in iure apud eū qui iuri dicundo præest; ueluti Emācipatio, l. 4. de adopt. l. 2. & 3. De offic. pro consl. Adoptio, l. 4. de adopt. l. 2. & 3. de off. proc. Manumissio p uindictā, l. 4. C de uind. lib. In iure cessio, apud Vlp. in Iust. ca. 26. & Boetiū in Top. Ci. ubi nominatim ait hanc fuisse legis actionem, Tutoris in iure datio, nā primū magistratuū maiorū fuit propria: pōst in pupillorū fauorē ēt oībus magistratibus municipalib. permissa est, l. 1. & 3. De tut. dand. Postulatio iudicij recuperatorij: quæ propterea legis actio sæpe nominatur propriè, ut Verr. 3. & apud Valerium, Plinium, alios. Cicero pro Cæciua, Iam uerò ut omnes qui in eadem caussa sunt, & lege agant, & suum ius persequantur, & oēs iure ciuili sine cuiusquā aut magistratus, aut iudicis, aut periti hominis, aut imperiti dubitatione utātur, quid ego commemorē? Itē, Postulatio bonorū ex edicto, stipulationes & satisdationes tū prætoriæ, tū ēt iudiciales: qm̄ quod apud Iudicē fit, fieri apud Prætorē uidet: cuius imperio & auctoritate iudex sedet. nā de Prætorijs quidē Vlp. sic loquit̄ in l. actionis, 37. D. de oblig. & act. Actionis uerbo, inquit, cōtinētur ēt stipulationes quæ Prætoriæ sunt, quia actionum iustas obtinent. Priuatæ autem ciuium actiones à nobis dicuntur, quæ extra iudicium fiunt, ueluti stipulatio uulgaris, id est neq; prætoria, neq; iudicialis. nam in solos ciues R. conuenit ea obligatio, l. ult. De duob. reis, l. si debitori, 47. de fideiuss.

Item

Item mancipatio & nexus, auctore Cic. in Top. in Orat. pro Cæc. Varr. li. De re rust. 2. In manū conuentio, testamēti factio, usurpatio, id est, usucapionis interruptio, cum surculus defringeretur. Testamenti factio per æs & librā, Cretio, Acceptilatio Aquiliana, Manumiss. per censum, & Testamētum. l. t. de interd. & releg. Acquisitio per legem, auctore Vlp. in Inst. Operis noui nunciatio, & remissio, Bonorū omniū emptio, & Sectio: Var. auctore li. De re rust. 2. Iura aūt ciuilia nūc dicimus non actiones, sed uim quandā ciuiū R. propriā, cuius peregrini omnes expertes sunt. huius generis sunt Agnatio, & Gentilitas, Patria potestas, Suitas, siue ius sui, Vsucap. id est ius per usum capiendi, Dominium iure Quiritium, Testamenti factio id est capiendi ex testam. ius, Acquisitio lege, de qua Vlp. in Inst. loquitur, Postliminium. Atq; hęc quidem hactenus. Nunc illud animaduertendum est, eorum quæ ciuilia sunt, quædam magis, quædam uerò minus ciuilia dici posse. Minus ciuilia sunt, quæ per solam ciuitatis amisionem intereūt quæ media capitis diminutio appellatur: ueluti cognatio quatenus ciuilis est, hoc est ex nouis Legibus siue Senatusconss. instituta: matet. n. filij in peregrinitatem redacti, mater esse desinit. l. 2. & l. 1. §. capitis, D. ad Tertyll. l. 7. D. de cap. min. item Testamenti factio, l. 8. D. de testam. Tutela prætoria & testamentaria, l. 7. de cap. min. Vsucapio, auctore in Offic. Cic. Obligationes ciuiles. l. ult. de duob. reis. l. si debitor, 47. de fideius. Item Societas. l. uerum est, 63. in fine, D. pro socio. nam illa emancipatione non tollitur. l. actione, 65. §. societas. D. eodem. Item Matrimonium, quatenus est iuris ciuilis, l. in bello, t 2. §. 3. l. 8. & l. t4. D. de capt. & postli. l. si quis, 56. D. solut. nat. nam quatenus naturale est, per ciuitatis amisionem nō tollitur. l. t. C. de repud. l. res uxoris 24. C. de dona. int. uir. l. 5. D. de bon. damnat. Atq; hoc est quod ait Paulus in l. sunt quidam, 15. D. de pœ. Ciuitate spoliatos ea quæ iuris gentium sunt, retinere: quæ uerò Ciuilis iuris sunt, amittere. Magis uerò ciuilia dicuntur, quæ nō tantùm ciuitatis, uerùm etiam familiæ amisione, id est emancipatione (quæ minima capitis diminutio uocatur) intereunt: cuiusmodi sunt Agnatio. §. ultim. De legit. agnat. tut. Patria potestas. l. 12. D. de cap. & postlim. §. cùm autem, Quibus mod. ius. Suitas, l. sed cum. 6. §. t. D. de bon. posess. Testandi facultas. §. t. Quibus non est promiss. Tutelæ legitimæ & fiduciariæ, Vsusfructus olim auctore Paulo, libro Senten. tertio, cap. 6. Postremò quasi corollarij nomine illud adijciemus: In hoc disputationis genere contraria contrarijs tolli, quæ modò eiusdem generis sunt. Nam, exempli caussa, cōtractus iurisgentium per distractum, id est per solam contrariam conuentionem extinguitur. l. ab emptione, 58. D. de pact. Item pactum per pactum contrarium. l. si unus. § pactus, D. de pact. l. Stichum, 95. §. naturalis, D. de solut. Item obligatio naturalis per iustum iusiurandum, d. l. Stichum, & l. ult. D. de iureiur. Itemq; per acceptilationem: quatenus nō formulam, sed materiam spectamus: id est remisionem. l. 8. in fin. De acceptilat. Eodē modo etiam Nuptiæ per diuortium, quod uerbis certis, & septem testibus adhibitis fiat, dirimuntur. l. t. & 7. D. de diuort. & apud Ciceronem libro. de Orat. 1. Item ciuilia per contraria ciuilia dissoluūtur: ueluti, obligationes ciuiles per acceptilationem & nouationem. l. t. & pass. D. de accepril. & De nouat. At neq; ciuilia naturalibus, neq; naturalia ciuilibus extinguuntur. §. ult. De legit. agn. tut. l. 8. D. de cap. minut.

NAVALIA uasa, in quibus onera recondita in naues imponuntur. Vlpianus l. 19. §. 5. D. de aur. argent. Vasorum appellatio generalis est: dicimus uasa uinaria, & naualia. Nonnulli reponebant NIVALIA, pro colo niuario: quod & Vlpiani sententia repudiat, & loquendi consuetudo. NIVARIA enim per R. legendum esset.

NAVCELLA, uide Nauicella.

NAVES actuariæ, naues quæ præter uela remis etiam aguntur. sed propriè sic dicuntur quę uoluptatis caussa paratæ sunt. Marcellus l. 2. D. de capt. & postlim. Nauibus longis atque onerariis propter belli usum postliminium est: non piscatoriis, aut si quas actuarias uoluptatis caussa parauerunt.

NAVIS oneraria, quæ oneri ferendo parata est, quæ non remis, sed uelis utebatur. Vlpianus l. prima. §. quinto, D. de exercit. act. Quædam enim naues onerariæ, quædam, ut ipsi dicunt, ἐπιβατηγοί. Marcell. l. 2. D. de capt. & postlim. Nauib. longis atq; onerariis propter belli usum postliminium est.

NAVES piscatoriæ, naues piscibus capiendis accommodatæ. Marcellus l. 1. D. de capt. & postlim. reuers. Nauibus longis atq; onerariis, propter belli usum postliminium est: non piscatoriis. Liuius li. 33. Ni mare propinquum, & haud procul littore naues piscatoriæ pleræq; conspectæ peritis nandi dedissent effugium.

NAVICELLA. diminutum à naui. Marcell. l. 17. §. t. D. de inst. uel inst. Instrumento piscatorio contineri Aristo ait nauicellas, quæ piscium capiendorum caussa comparatæ sunt. Legitur tamen Naucella.

NAVLVM, merces quam uector nautæ dissoluit. Vlpianus l. 6. D. Qui pot. in pign. Si quis in merces sibi obligatas crediderit, uel ut saluæ fiant, uel ut naulum exoluatur. Vlpianus l. 39. D. de legat. & fid. libro 30. Et id in operis seruorum, uel uecturis iumentorum, uel naulis nauium dicendum.

NAVPEGVS, ναυπηγός, nauium architectus: apud Tarruntenum in l. ult. D. de iur. immunit.

NAVTAM accipere debemus eum, qui nauem exercet, quamuis nautæ appellentur omnes qui nauis nauigandæ caussa in naue sint, l. prima, §. 1. D. Naut. caup. stab.

NAVTICA pecunia quæ & Traiectitia dicitur, est, quam creditor usq; ad certum locum, uel in omne itionis & reditionis tempus suo periculo præstat. qua de caussa permissum est, ut eius nomine & ex pacto usuram petat, & usuram grauissimam petat. l. 1. & pass. D. de nau. fœn. Dicitur & Nauticum fœnus, & usura maritima. l. 6. D. illo. tit.

NEC rarò, pro Et rarò, positum uidetur à Celso geminata negatione ex Græcorum consuetudine, pro simplici. Si tibi nupsero, inquit, decẽ dari spõdes? caussa cognita denegandam actionem puto. nec rarò probabilis caussa huiusmodi stipulationis est, l. 87. §. 2. D. de uerb. obl. ubi optimus Accursius insolentia locutionis offensus, Nec rarò, inquit, id est nunquã: sed & NEC RARA legi quibusdam in libris testatur: quod absurdius multo est.

NECESSARII sunt, ut Gallus Aelius ait, qui aut cognati, aut affines sunt, in quos necessaria officia conferuntur, præter ceteros. Hæc Festus. ut suspicari aliquis posit, Necessarios hæredes dici liberos, in quos necessariò ex officio hæreditas cõfertur. uide Hæres suus & necessarius.

NECESSARIVS hæres, est seruus hæres institutus. ideoq; sic appellatur, quia siue uelit, siue nolit, omnino post mortem testatoris protinus liber & necessarius heres fit. ait Imp. §. 1. De hær. qual. & diff.

ΝΕΚΡΟΘΑΠΤΗΣ, ὁ τοὺς νεκροὺς θάπτων, id est qui mortuos sepelit. Vlpianus Libitinarium Latinè dici testatur: Si Libitinarius, inquit, quos Græcè νεκροθάπτας uocant, seruum pollinctorem habuerit, &c. l. 5. §. 1. D. de inst. act.

NEGATIVA, siue Negatoria actio dicitur, actio in rem negantibus uerbis concepta, per quam aut libertatem an seruitutem uindicamus. l. 5. D. si usus fr. petat. l. 2. & 4. D. si serui. uindi. formula. n. illius hæc erat: Nego tibi ius esse uti frui, inuito me: Ni ius tibi nõ sit, uti frui. Si pateret Titio ius non esse utendi fruẽdi: Nego tibi ius esse altius tuas ędes tollendi.

NEGLIGENTIA, magna culpa est: magna culpa, dolus est. ait Pau. l. 226. D. de uerb. sig. uide Culpa.

NEGOCIVM propriè est, cũ quid rerũ contrahendarũ caussa ultrò citroq; geritur: hoc est cũ quid datur, uicissimq; accipitur. cũ enim suũ tantũ accipitur, non dicitur negociũ. l. si in area, 33. D. de condict. indeb. Sic in l. 15. 19. 22. D. de præscri. uerb.

NEGOCIVM autem generaliter pro eo omni quod ad rem alicuius familiarem attinet usurpatur. l. 1. & pass. D. de negoc. gest. Hinc

NEGOCIATIO dicitur in mercaturis faciendis, uelu ti Negociatio Sagaria. l. 52. §. quidam, D. pro socio. Hinc

NEGOCIATORES serui, qui negocij exercendi caussa, ueluti ad emendum, locandum, conducendum præpositi essent. l. legatis, 65. D. de lega. 3. & l. si hoc, 49. D. pro soc.

NEGOCIATORES non ijdem sunt, qui Mercatores: ut uulgò creditur. Negociatores enim dicũtur ciues R. qui in prouincijs sedem ac domiciliũ fortunarum suarum habent: neq; Romã ferè nisi cẽsus tẽpore, hoc est quinto quoq; anno ueniebant. At Mercatores sunt qui cũ Romæ domiciliũ familiamq; suã habeãt, interdũ ad aliquot mẽses in prouincias excurrũt, merciũ exportãdarũ aut importandarũ caussa. Ex negociatorib. aũt in prouincijs cõuentus cõstabãt, hoc est, Proprætores ac Procõsules cũ forũ haberent, ac ius dicebant, in priuatis quidẽ causis, Recuperatores ex eo numero dare solebant: in capitalium uerò rerũ quęstionibus eos in consilium adhibebant. si cui patronus dandus esset, ex eodem numero togatum aliquem dabant. Hæc ex longa obseruatione Verrinæ quartę in qua rerum istarum usus perspicitur. Nunc quærendum est Negociatorum nomine, an etiam Publiciani & Argentarij, qui in prouincijs domicilium habebant, contineantur. Sed de publicanis facilis & expedita ratio est. nam & in epist. 1. ad Q. Fratrem apertissimè distinguitur, ubi sic scribit: Constat Asia ex eo genere ciuium, qui, aut quòd publicani sunt, nos summa necessitudine attingũt aut quòd ita negociãtur, ut locupletes sint, &c. Itẽ in Maniliana: Nã & publicani suas rationes & copias in illam prouinciam contulerunt: deinde ceteris ex ordinibus homines naui & industrij parti in Asia negociantur, partim suas & suorum in ea prouincia pecunias magnas collocatas habẽt. Deniq; tum ex illa orat. tum ex ea pro Fonteio planè constat, Negociatores dici Aratores, præsertim & pecuarios: Publicanos uerò eos fuisse, qui ab Aratorib. decimas, à pecuarijs scripturam, à mercatorib. aũt portoriũ exigebant. Nunc de Argentarijs & Fœneratorib. uideamus. nã hic sanè locus, quẽ modò ex Maniliana protulimus, Argentarios a Negociatorib. distinguere uidetur. Sed hoc restricta & angusta ratione intelligendum est. nã in ea pro Fonteio Fœneratores & Argentarij perspicuè Negociorum nomine significãtur, A quibus uersuras tantarũ pecuniarum factas esse dicũtur? Referta Gallia negociatorũ ẽ. plena ciuiũ R. nemo Gallorũ sine ciue Ro. quicquã negocij gerit. numus in Gallia nullus sine ciuiũ R. tabulis cõmouet. unæ tabulæ proferãtur, i quib. uestigiũ sit aliqđ, ꝙ significet pecuniã Fõteio datã. unũ ex toto negociatorum, colonorum, publicanorum, aratorum, pecuariorum numero testem producant.

NEPOS ex fratre, idẽ ẽ qui nepos fratris: neq; unquã aliter obseruare potui. tametsi uulgata opinio sit, Nepotẽ ex fratre aut sorore eẽ, ꝗ filius fratris aut sororis sẽper ab antiquis appellatur. Paul. in. l. ult. D. de gradib. Illud notandum est, non quemadmodum

modum patris matrisque fratres & sorores, patrui, amitæ, auunculi, materteræ dicuntur, ita fratris sororisque filios filias nomen speciale cognationis habere: sed ita demonstrari, fratris sororisque filios filias. Nepotẽ aũt ex fratre post fratris filium cõstitui, docet apertè Caius in l.7.D.de legit.tut. Veluti, inquit, frater eodẽ patre natus, fratris filius, neposve ex eo.itẽ Imp.§.1. De legit.agnat.tut.totidẽ uerbis. Itẽ in l. nemini, 17. C.de nupt. Nemini liceat cõtrahere matrimoniũ cũ sorore, sororis filia, & ex ea nepte: præterea fratris tui filia, & ex eo nepte. ut facilè appareat Nepotẽ ex fratre eũdẽ omnino esse, qui nepos fratris dicitur. Neq; satis intelligere possum, quid eruditis quibusdã hominibus in mẽtẽ uenerit, cùm in testamẽto C. Cæsaris, qđ ita scriptum est, Sororũ nepotes hæredes instituit C. Octauium, &c. ita interpretantur, Nepotes ex sororibus, id est, sororum filios, cùm satis cõstet Octauiũ ex Accia Iuliæ C. Cæsaris sororis filia natum esse. qua de caussa paulo suprà Suetonius Octauiam sororis eius neptem appellarat.

NEXVM, inquit Varro, Manilius scribit, omne qđ per æs & libram geritur, in quo sint mancipi. Fortasse, Res mancipi, legendum. Festus autem:

NEXVM est, inquit, ut Aelius Gallus ait, quodcunque per æs & libram geritur: idque Necti dicitur quo in genere sunt hæc, Testamẽti factio, nexi datio, nexi liberatio. Nexum æs apud antiquos dicebatur, pecunia quæ per nexum obligatur. Cic. autem in Topic. Abalienatio, inquit, est traditio alteri nexu, &c. Quibus ex locis ueni in suspicionẽ, moris fuisse, ut manceps, id est is cui res abalienabatur, dicis caussa alterum alligaret ac necteret (unde Obligationis uerbũ apud Iurisconsultos.) nam qui non satisfaciebant, nexi addicebãtur, abducebanturque. Liuius lib.2. Nexu uincti solutique se undique in publicum proripiunt. Quum autem rem Manceps accepisset, debitorem soluebat. Hoc patet ex libr. Cice. De leg.2. ubi legatarius qui non uult accipere quasi ex testamento, stipulatur ab hærede, & per æs & libram ab eo accipit. Ita legatarius, inquit, hæredem soluit. Qui uerò abalienabat, æs à libripende, ut Caius ostendit, accipiebat.

NEXA res, & Nexa pignori dicitur, quæ pignoris nomine obligata est. l.1.§.si quis. D.ne uis fiat ei, qui in possess. l.22.§.1.D.de iur.fisc. l.2.& 7.C. de dist.pign.

NEXVS, pro uinculũ obligationis. Vlp.l.26.§.7. D.de cõd.indeb. Si emptor fundi damnauerit hæredem suũ ut uenditorem non uenditi liberaret.

NOCERE noxã. Paul.l.63.D.ad leg.Falcid. Eadem caussa est eius serui, qui noxam nocuit. nec enim delinquendo quisque preciosior fit.

NOMEN generalis appellatio est, quæ & prænomẽ. & nomen familiæ, & cognomẽ cõplectitur. Seneca lib. De benef. i i i. Si quod à Seneca acceptisses, Annæo te diceres debere, uel Lucio, nõ creditorem mutares, sed nomẽ. Quoniã siue præ nomẽ eius, siue nomẽ dixisses, siue cognomẽ, idẽ tamẽ ille esset. Propriè tamẽ Nomẽ à prænomine, cognomine, agnomine distinguit: uti patet ex l.4. C.de testa. & §. siquidẽ, 27. Inst. de legat. itemq; ex his Charisiũ uerbis: Propria nomina, inquit, in quatuor species diuidunt: prænomẽ, nomen, cognomẽ, agnomẽ. ut Publius, Cornelius, Scipio, Africanus. Prænomẽ est qđ nomini præponitur, ut Publius: Nomẽ, qđ familiæ originẽ declarat, ut Cornelius: Cognomen, quod nomini subiungitur, ut Scipio: Agnomen, quod extrinsecus adiici solet, ut Africanus.

NOMENCVLATOR, qui ciuiũ nomina omniũ tenebat, quũ opus esset pronunciabat. Iis ueteres dum ambitioni seruiebãt, utebant. Cicero in Murænia na Monitores eos appellat. Vlpia. l.7.§.2.D. de op.lib. Nã huius quoq; est ministeriũ, si fortè uel librarius, uel nomẽculator, uel calculator sit. Veauleius l.ult. in fi. De lib.cau. Potest tamen & impubes operas dare: ueluti si nomenculator sit, uel histrio. Cicero in illa quã antè nominaui: Quid? quod habes nomẽclatorẽ? in eo quidẽ fallis, & decipis: nam si nomine appellari abs te ciues tuos honestum est turpe est eos notiores esse seruo tuo, quàm tibi: si etiã noris, tamẽ per monitorem appellandi sunt? cur non antè petis, quàm insusurrarit, aut quid, cùm admoneris, tamen quasi tute noris, ita salutas?

NOMEN esse capitis, pro delatum esse & receptum in reos capitis. Plaut. Asinar. Nam iam ex hoc loco Ibo ego ad Tresuiros, uestraque ibi nomina Faxo erunt capitis.

NOMINIAVS obligatio, scriptura fiebat: ut ait Iustin. sub tit. De liter. obligat. Eã ut intelligamus, illud scire oportet, Romæ moris fuisse, ut unusquisq; paterfam. tabulas domi haberet, in quib. quicquid p singulos dies aut acciperet, aut expẽderet, perscribebat: ut Cicero in ea p Cluẽtio demõstrat. De earũ tabularũ fide Censores quinto quoq; anno ciues ad Iusiurandum adigebant: uti Dionys. Halic. lib.4. testatur. Hinc fidẽ in iudicijs facere solebãt: ut in Orat. pro Q. Roscio demonstrauimus. Vlpia. in l.4.D.de pecul. Si uerò nomina ita fecerit dominus, ut quasi debitorẽ se seruo faceret, cùm reuera debitor nõ esset, nõ obligatur. re enim, nõ uerbis peculiũ augẽdum est. Pomponius l.1.D.de annuis leg. Cùm in annos singulos quid legatũ sit, neq; adscriptum quo loco detur, quocũq; loco petetur, dari debet: sicuti si ex stipulatu, aut nomine facto petatur. Extat etiam apud Scæuolam faciendi nominis mentio in l. Thais, 41. In fin. D. de fideicõ. libert. & alibi nõnullis locis. In quibus Tribonianũ hallucinatum, nec satis specularibus suis usum fuisse, uerisimile est: cũ alijs in locis eã uocẽ expũxerit. ut in l.1.D.de nouat. l. Græce, D. de fideiuss. l.1.D.de oblig.& act.

Nomina autem in tabulis dicebantur tituli debitorum (ut ait Asconius) præsertim in iis debitis, in quibus hominum nomina scripta sunt, quibus pecuniæ commodatæ sunt. Plautus in Curcul. Noui ædepol nomen. nam mihi istoc nomine Dum scribo, expleui totas ceras quatuor. Ergo Nominibus obligatio contrahebatur, cum expensum quid alicui in tabulas referebatur. Referri autem solebat, uel ab reis ipsis, uel ab argentariis, uel ab amicis. De reis, exemplum oratio pro Comœdio suppeditat: & loci ex Pomponio & Vlpiano superius adscripti. De argentariis, patet ex his Donati uerbis in Terentium: Tunc, inquit in foro, & de mensę scriptura magis, quàm ex arca, domoque uel cista, pecunia numerabatur. Veteres enim ferè suam pecuniam apud argentarios habebant: eiusque rei uestigium superest in l. 7. §. quoties, D. depos. De amicis exemplum habemus initio eiusdem Orationis pro Comœdo, & in epistola ultima lib. ad Attic. 4. item apud Senecam libro De benefic. 3. Ille per plurium tabulas nomina interpositis parariis facit. Ex hac nominum obligatione nata sunt hæc loquendi genera, quæ deinceps subiiciam. Nomina dissoluere. Cicero pro Plancio, Hoc nomen quod urget, nunc cùm petitur, dissoluere.

NOMINA exigere. Idem Verrina. 3. Cum per eos ipsos dies, per quos caussam Dio diceret, reperiretur pecunias sumpsisse mutuas, nomina sua exegisse.

NOMINIBVS incertis pecuniam credere. l. 1. D. ad S.C. Macedon.

NOMINIBVS certis grandem pecuniam debere.

NOMINIBVS certis pecuniam Romæ curari oportere.

NOMINIS eius quod quis inficiatus est diem petere. in Orat. pro Quintio, Nominibus multis eos homines pecuniam à Carpinatio fecisse, qui pecuniam Verri dedissent. Verrina IIII. in Nominibus pecuniam nobis esse, numeratam in præsentia non habere. ibid.

NOMEN bonum, debitor bonæ fidei, potius quam qui soluendo est. Cice. Sestio, ep. 6. lib. 5. Ego autem meis rebus gestis hoc sum assecutus ut bonum nomen existimer. Interdum tamen, debitor bonus. Paulus l. inter caussas, 26. §. 2. D. mandat. Abesse intelligitur pecunia fideiussori, etiam si debitor ab eo delegatus sit creditori: licet is soluendo non fuerit. quia bonum nomen facit creditor, qui admittit debitorem delegatum. uide Bonum nomen.

NOMEN facere, uide Facere nomen.

NOMINE, subauditur apud Iurisconsultos plerunque, ut in consuetudine sermonis Græci. uelut quum dicimus, Noxæ dedere: Damnari repetundarum, &c. Pompo. l. 2. D. de naut. fœn. Si nemo sit, qui à parte promissoris interpellari traiectitię pecuniæ possit. Alfenus. l. 60. §. 3. De leg. & fid. lib. 30. Topiarium enim ornandi, saltuarium autem tuendi & custodiendi fundi magis quàm colendi paratum esse. Item. l. 2. D. de proxenet. & l. 30. §. 2. D. de iureiuran. l. 28. D. de pignorib. in fine, l. 73. D. quib. mod. pign.

NOMINATIM exhæredari dicitur, cuius uel nomē uel prænomen exprimitur: dum tamen constet de quo testator senserit.

NOMINATIM exhæredatus filius & ita uidetur, FILIVS meus exhæres esto: si nec nomen eius expressum sit, si modò vnicus sit. l. 1. & 2. D. de libe. & posthum. Quin etsi plures filios habeat, ac ita loquatur, CETERI omnes filij exhæredes sunto, omnes nominatim exhæredati uidentur. l. Titius, 25. D. illo tit.

NOMINATIM exhæredatus posthumus uidetur, siue ita dictum sit, Quicunque mihi nascetur: siue ita, Ex Seia: siue ita, Venter exhæres esto. l. 3. §. 3. D. de iniust. rupt. Huic opponitur, INTER ceteros exhæredare, de quo sub uoce INTER, superius dictum est.

NOMINATIM alicui legetur ita, Lucio Titio, an per demonstrationem corporis, uel artificii, uel officii, uel necessitudinis, uel affinitatis, nihil interest. nam demonstratio plerunque uice nominis fungitur. l. nominatim, 34. D. de cond. & dem.

NOMINATIM ab aliquo hærede legatum intelligitur, cùm à quo legatum sit, constat: quāuis nomē pronunciatū nō sit. l. nominatim, 90. De legat. 3.

NOMINATIM manumitti seruus ex lege Fusia Caninia sic uidetur: Stichus liber esto uel sic, Obsonatorem, uel qui ex ancilla illa nascetur, liberum esse uolo. Paul. lib. Sent. 4. cap. 14. & l. nominatim, 24. & 37. D. de manum. test.

NOMINATI in criminibus non dicuntur ii, quorū nomen delatum est, quique rei facti sunt: sed ii quorum nomen ab altero reo appellatum est. Sic Papia. l. 17. §. 10. D. ad municip. In quæstionibus nominatos capitalium criminum, &c. & l. 2. D. de bon. dot. qui ant. sent. Cicero pro Postumio: Neminem unquam, quo ea pecunia peruenisset, caussam dixisse, qui in æstimandis litib. appellatus nō esset. in litib. autē nemo appellabatur, nisi ex testiū dictis, aut tabulis priuatorū, aut rationib. ciuitatū. Itaq; in ferēdis litibus adesse solebāt, qui aliquid de se uerebant: &, cū erāt appellati, si uidebatur, statim cōtradicere solebant. Tranquill. in Calig. Quæstorē suum in coniuratione nominatum, flagellauit, ueste detracta: id est, ab uno ex coniuratis indicatum.

NON soli Atridæ uxores amant: Achillis dictum, qui Vlyssis orationi respondens, à quo ut in castra reuerti uellet (unde propter Bryseida sibi ab Agamemnone ademptam discesserat) rogabatur: sic inquit,

— τίδε λαὸν ἀνήγαγεν ἐνθάδ' ἀγείρας ἀτρείδης, ἦ οὐχ' ἑλένης ἕνεκ' ἠϋκόμοιο,
ἦ μοῦνοι φιλέουσ' ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων
ἀτρεί-

ἀτρείδαι; ἐπεὶ ὅστις ἀγαθὸς καὶ ἐχέφρων,
τὴν αὐτοῦ φιλέει, καὶ κήδεται. ὡς καὶ ἐγὼ τὴν ἐκ θυμοῦ φίλεον, δουρικτητήν περ ἐοῦσαν. Id eſt.

Cur autem populum adduxit huc congregans
Atrides? an non Helenæ gratia pulchricomæ?
An ſoli amant uxores diuerſiuocorum hominum
Atridæ? quippe qui bonus & prudens eſt,
Suam amat, & curat. ut ego quoque hanc
Ex animo amabam, quamuis captiuam.

Sextus Cæcilius hoc dictum uenuſtè tranſtulit ad eos qni uxores quamuis iniuſtas habent: ut adulterii accuſatio non minus ipſis, quam iis qui iuſtas uxores habent, permittatur. Vlp. l. 13. D. de adulter. Planè ſiue iuſta uxor fuit, ſiue iniuſta: accuſationem inſtituere uir poterit. nam (ut Sex. Cæcilius ait) hæc lex ad omnia matrimonia pertinet. & illud Homericum adſert, Nec enim ſoli, inquit, Atridæ uxores ſuas amant. ἦ μοῦνοι φιλέουσ' ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων ἀτρεῖδαι. Non ſoli amát uxores Atridæ. Quod enim cum interrogatione pronunciauit Achilles, hic negatiuè retulit.

Non utique, non reſtrictè, non præciſè. Vlp. l. 21. D. mand. Sed ſi non utique unius, ſed utriuſque mandatum intuitus id fecerim. Sic Pompo. l. 43. D. ad leg. Aquil. Dominum enim lex Aquilia appellat, non utique eum qui tunc fuerit, cum damnum daretur.

Noxocomivm, νοσοκομεῖον, locus ubi ægroti curantur, quem Valetudinarium Latinè dici ſuo loco docuimus. Vtitur Iuſt. l. illud, 16. & l. ſancimus, 18. C. de ſacroſ. eccl. νόσος autem morbum, κομεῖν uerò curare ſignificat: unde uocabulum conſtatum.

Notae, ſcripturæ compendium: & à literis diſtinguuntur. Paulus l. 40. D. de teſt. milit. L. Titius miles notario ſuo teſtamentum ſcribendum notis dictauit, & antequam literis perſcriberetur, uita defunctus eſt. Idem l. 6. in fi. D. de bon. poſſ. Notas literas non eſſe, Pedius ad edictum ſcribit.

Notarivs, idem qui Librarius, ſi modò notis ſcribat. Paul. l. 40. D. de teſt. milit. Lucius Titius miles notario ſuo teſtamentum ſcribendum notis dictauit, & antequam literis perſcriberetur, uita defunctus eſt. Sic l. 26. C. de pignorib. l. 41. §. Seio D. de fideic. liber.

Notae pro appendiculis, quas Iuriſconſulti ad ueterum ſcripta reprehendendi explicandiue cauſſa attexebant. l. 2. C. de uet. iur. enucl. l. ex nota, 10. D. de caſt. pecul. unde ex notis Pauli ad Neratium, Marcelli ad Iulianum, ſæpe legimus in inſcriptionibus legum noſtrarum.

Nothvs & Spurius quid differant, uide Spurius & Nothus.

Notionis uerbum latiſsimum eſt: nam & in ciuilibus, & in criminalibus cauſsis uſurpatur. itaq; Notio dicitur Prætoris, qui utrum actio danda, an deneganda ſit, cognoſcit. l. ult. in fi. D. de oblig. & act. Sic in l. 8. D. de tranſact. Prætoris dicitur eſſe notio, cùm de habitatione aut ueſtiario, aut alimento relicto tranſigendum eſt. & in l. 6. C. quomod. & quand. iud. At in l. 1. §. 1. D. de offic. præf. urb. Notio ad cauſſas & animaduerſiones capitales refertur. ubi Vlpianus ſcribit, ea quæ ultra centeſimum lapidem fiunt, egreſſa eſſe Præfecti urbi notionem. itemque in l. penult. D. de calumniat. Propriè tamen notio uidetur eſſe rerum quæ neque criminales ſunt, & in facto, non in iure conſiſtunt: ueluti cùm Cicero in Orat. pro domo ſcribit, omnem eſſe notionem Pontificum cùm quis adoptatur, quæ cauſſa cuique ſit adoptionis, quæ ratio generum ac dignitatis, quæ ſacrorum. Item cùm diſceptatur apud Prætorem, utrum qui filius eſſe dicitur, in poteſtate ſit, an non ſit. Prætoris notio eſſe debebit: inquit Vlpianus l. 3. §. 1. D. de lib. exhib. aut cum de illius ætate qui manumittit, uel de manumittendi cauſſa quæritur. Atque hæc quidem ita ſe habent, cum propria uerbi cuiuſque ſignificatio exquiritur. Vlpianus autem in l. notionem, 99. D. de uerb. ſignif. Notionem ſic poſſe accipi ſcribit, ut & Iuriſdictio & Cognitio intelligatur. Itaque idem in l. ait Prætor, 5. D. de re iudic. cùm Prætor dixiſſet, cvivs de ea re iuriſdictio eſt: Melius, inquit, dixiſſet: cvivs de ea re notio eſt. etenim Notionis nomen etiam ad eos pertinet, qui iuriſdictionem non habent, ſed habent de quauis alia cauſſa notionem.

Notoria dicuntur denunciationes criminum, elogia quibus crimina ad magiſtratus deferuntur. Paulus l. 6. D. ad s. c. Turpil. Nunciatores qui per notoria indicia produnt, notoriis ſuis adſiſtere iubentur. Imp. l. 7. C. de accuſat. Ea quidé quæ per officium Præſidibus denunciantur, & citra ſolennia accuſationum poſſe perpendi incognitum non eſt. uerùm ſi falſis necne notoriis inſimulatus ſit, perpenſo iudicio diſpici debet.

Novalis, inquit Paulus, eſt terra præciſa, quæ anno ceſſauit. l. ſilua, 30. D. de uerb. ſig. ubi prosciſſa fortaſſe legendum eſt: cum in libro Varior. auctor. De limitibus ſcriptum ita ſit: Noualis ager eſt primum proſciſſus, ſiue qui alternis annis uacat, nouandarum ſibi uirium cauſſa. Et apud Seruium Georg. 1. Propriè Nouales ſunt primùm arua proſciſſa, & primùm ſegetem ferentia. Plinius autem lib. 18. cap. 19. Noualeeſt quod alternis annis ſeritur. Duæ ergo huius uocis ſignificationes ſunt: quarum altera notatur in d. l. ſilua: altera in l. ult. D. de term. mot. l. 8. D. de fund. dot. l. utiles, 39. D. de petit. hæred.

Novatio eſt, ait Vlpianus, prioris debiti in aliam obligationem uel ciuilem uel naturalem, transfuſio atque translatio, hoc eſt, quum ex præcedenti cauſſa ita noua conſtituitur, ut prior perimatur. Nouatio enim à Nouo nomen accepit, & a noua obligatione. l. 1. D. de nouat. Tri-

plex autem nouatio est:prima, cùm unius personæ obligatio in alterius personæ obligationem nouatur, altera, cum alterius generis obligatio in uerborum obligationem nouatur: tertia, cùm uerborum obligatio in alteram formam commutatur: id est cùm ei uel adiicitur, uel detrahitur. l. 1. & 2. D. illo tit.

NOVERCA dicitur uxor, liberis ex alia uxore natis: ait Modest. l. 4. §. 4. D. de gradibus.

NOVI operis nūciatio, uide Nūciatio noui operis.

NOVITII serui propriè dicuntur, recentes: Veteratores uerò, siue Veterani, Inueterati. Vlpian. l. 37. D. de ædil. edict. Præcipiunt Aediles, ueterator pro nouitio ueneat. Idem, Quia uenalitiarii sciunt facilè decurri ad nouitiorum emptionem, iccirco interpolant ueteratores, & pro nouitiis uendunt. Item, Trita uerò mancipia & ueterana difficile est reformare. Sed Venuleius in l. ult. sub tilius rem explicat. nam ueteratorem seruum esse ait turpiali cui ac sordido ministerio, quamuis recens, addictum: Nouitium uerò, qui uel nulli adhuc, uel nobili alicui & liberali homine dignæ arti, quamuis multo antè, deditus fuit: ueluti picturæ, medicinæ, musicæ. quod Valla, opinor, non uiderat.

NOX pro noctu Decemuiros in XII. tabulis posuisse, Gellius li. 8. ca. 1. docuit, ut ex indice intelligitur. Lex autem erat hæc, Si nox furtum faxit, &c.

NOXA, inquit Iustinianus, est ipsum corpus quod nocuit, id est seruus: Noxia ipsum maleficium, ueluti furtum, damnum, rapina, iniuria: inquit Imp. tit. De nox. act. in princ. Hoc sine dubio Tribonianus est suspicatus, ex eo quod Caius scribit l. 1. D. hoc tit. Liceat nobis deditione ipsius corporis quod deliquerit euitare litis æstimationem. Et quum alibi dicitur Noxæ deditio, interpretatus est argutè homo sagax, id est, corporis deditio.

NOXA, damnum, uitium ex re aliqua contractum. Hinc Capere noxam, & concipere & contrahere apud Columellam dicuntur serui ex nimio labore. Hinc Noxam nocere apud Liuium in antiqua formula: & Noxius seruus qui noxam nocuit id est damnum intulit, & ob eam caussam obnoxius est. Columella libro 3. Operam uinitoris, quem uulgus quidem parui æris, uel de lapide noxium posse comparari putat. Hinc eundem seruum Noxæ dedere præcisa locutione dicimus, pro Noxæ nomine dedere: id est ob damnum & noxam quam intulit. Sic Verrina. 5. Lucri & accessionis dare frequentissimè, pro lucri & accessionis nomine. Et in Topicis, At si quis in pariete communi demoliendo damni infecti promiserit. Et Liuius eleganter hoc transtulit, Obrui Aetnæ ignibus aut mergi freto satius illi insulæ esse, quā uelut dedi noxæ inimico Consuli. Hinc magis adeò concisa locutione, Noxis solutus dicitur seruus, Noxio contrarius, ob cuius noxam nihil debetur, uel qui nemini est obnoxius (nam hinc quoque fictum obnoxii uocabulum uidetur) quasi liber ac solutus omni obligatione, quæ ex noxa contrahitur: siue quòd nullam admiserit, siue quòd eo nomine satisfactum sit. Vlpianus ex Aedilium edicto in l. 1. Certiores faciant emptores, quis fugitiuus errove sit, noxave solutus non sit. Et in stipulationibus apud Varronem libro De re rustic. 2. Illosce boues sanos esse noxisque s. præstari, id est solutos: & suprà, Illasce sues sanas esse, habereque rectè licere, noxisque. s. præstare spondes? Vbi tamen S litera desideratur: hæc enim stipulationis erat formula, ut constat ex l. 3. & 30. D. de euict. Hinc Noxa caput sequitur, id est obligatio ex noxa contracta facti auctorem sequitur. nam siue alienetur seruus, in nouum dominum transfertur actio: siue ipse manumittatur, in ipsum demigrat. uti docet Imp. §. 3. De nox. act. & Vlpianus l. 1. §. 6. D. Si qua. paup. & leg. 1. §. 14. D. de pos. item Caius l. 20. & ult. D. de nox. act. & alibi persæpe. Noxia autem à noxa hoc differt, quo species à genere. Nam quum utraque pro ipso peccato seu potius actione peccandi ponatur, tum uerò noxa pro effectu qui ex peccato redundat, id est obligatione & culpa plerunque usurpatur. Vnde noxæ eximere, & noxalis actio, & noxis solutus, & noxa caput sequitur, non autem noxia, aut noxialis dicitur. uide. Caput noxa sequitur.

NOXA apud poetas & oratores ponitur pro culpa: at noxa peccatum, aut pro peccato pœna. ut Accius Menalippe, Te esse huic noxæ obnoxium. Item quum lex iubet noxæ dedere, pro peccato dedi iubet. Festus.

NOXAE uerbum in hac stipulatione Noxis solutum præstari, non existimatur (inquit Iulianus) ad eas noxas pertinere, quæ publicam exercitionem & coercitionem capitalem habent, l. 200. D. de uerb. signif.

NOXAE dedere, est animal tradere uiuum. l. 1. §. 6. D. Si quad. paup.

NOXA solutus dicitur, non qui nullam noxam commisit, sed qui noxali iudicio subiectus non est. l. 17. §. 16. D. de Aedil. edict.

NOXAM Vlpianus & fraudem ita distinguit, ut illam ad priuatum delictum, hanc ad crimen publicum referre uideatur. Noxas, inquit, accipere debemus priuatas, hoc est eas quæcunque committuntur ex delictis, non publicis criminibus: ex quibus agitur iudiciis noxalibus. denique specialiter cauetur infrà de capitalibus fraudibus hæc ille l. 17. §. 16. D. de Aedil. edict.

NOXALES actiones appellantur quæ ex noxa atque maleficio seruorum aduersus nos instituuntur: quarum uis & potestas hæc est, ut si damnati fuerimus, liceat nobis deditione ipsius corporis quod deliquerit euitare litis æstimationem. l. 1. D. de nox. act.

NOXIA, est delictum: à nocendo dicta. unde noxiæ

noxiæ æstimatio, quum quadrupes pauperiem fecit. l. 1. D. si quad. paup.

NOXIAE appellatione omne delictum continetur: ait Caius l. 238. §. 2. D. de uerb. sig.

NVDA dicuntur in iure, quæ simplicia sunt, neq; id quo de agitur, adiunctum habent. ueluti,

NVDA proprietas dicitur, cui usufructus deest l. 19. D. de usuf. l. 8. D. de usuf. legat. l. 34. D. de rei uindic.

NVDA possessio, quæ sine proprietate obtinetur. l. 66. D. de euict. l. 21. §. 1. D. quod met. caus.

NVDA conuentio, quæ sine traditione est l. 1. D. de pign. act. l. 4. D. de pignoribus.

NVDA pacta, quibus caussa nulla subest præter conuentionem l. 7. D. de pact. l. 5. C. de const. stipul.

NVDA conuentio quæ in se negociū, id est συνάλλαγμα non habet. l. 1. D. de præscript. uerb.

NVDVS consensus, sine rei traditione, aut literis, aut stipulatione. l. 52. D. de obligat. & actio. l. 14. D. locat.

NVDA promisio, quæ sine ullo fideiussore aut iureiurando præstita est: apud Imp. §. 1. De satisd. l. 2. §. sed utrum, D. de iudic.

NVDA ratio, dicitur à Pomponio nomen æris alieni in codicem accepti, sic relatum ut qua de caussa debeatur adscriptum non sit. Si dominus, inquit, in rationes suas referat se debere seruo suo, quum omnino neq; mutuum acceperit, neq; ulla caussa præcesserat debendi, nuda ratio non facit eum debitorem. l. 49. D. de pecul. Idem in l. 26. D. de donat. Nuda ratio non facit aliquem debitorem. utpote quod donare libero homini uolumus, licet referamus in rationes nostras, debere nos: tamen nulla donatio intelligitur.

NVMERI pro albo, in quo lecti milites conscribuntur: quem Græci καταλογον appellant. Vlpianus l. ex eo, 42. D. de test. milit. Ex eo tempore quis iure militari incipit posse testari, ex quo in numeros relatus est, ante non proinde qui nondum in numeris sunt, licet etiam lecti tyrones sint, & in publicis expensis iter faciunt, nondum milites sunt: debent enim in numeros referri. Sic in l. 4. l. 39. §. 1. D. eod. l. 16. C. illo tit.

NVMIS antiquis pro gemmis uti plerosq; solitos, Pomponius scribit in l. 28. D. de usuf.

NVMO addicere, aut mancipio dare, est ita dare, aut attribuere, ut quamuis uendita res non sit, uendita tamen esse uideatur. nam dicis caussa, & (ut uulgò loquimur) pro forma numus unus dabatur. Vitruuius lib. 1. cap. 4. in fi. Secundum mare mercatus est possessionem loco salubri (de M. Hostilio loquitur) ab Senatu populoq; R. petijt, ut liceret transferre oppidum, constituitq; mœnia, & areas diuisit, muroq; sestertio singulis municip. mancipio dedit. Cic. pro Posthum. Ecquis est ex tanto popul. qui bona C. Rabirij Posthumi numo sestertio sibi addici uelit? Vlpianus l. 46. D. locat. Si quis conduxerit numo uno, conductio nulla est: quia & hoc donationis instar inducit: id est, quia non est uera conductio, quippe quæ mercedem duntaxat dicis caussa constitutam habet.

NVMO uendere. Pomp. l. 66. D. de iur. dot. Quidam ergo remedij loco rectè putauerunt introducendum, ut uel locet hunc usumfructum mulieri maritus, uel uendat numo uno.

NVMVLARII, à numulis dicti: collybistæ, permutatores numorum: qui maioris precij numis acceptis, numulos, id est, minusculam monetā per partes reddebant: aut certæ regionis acceptam pecuniam, regionis alterius pecunia permutabant: itē ut Collybistæ. Paulus l. 9. §. 2. D. de edend Numularios quoq; non esse iniquum cogi rationes edere Pomponius scribit: quia & hi numularij sicut argentarij rationes conficiunt: quia & accipiunt pecuniam & erogant per partes, quarum probatio scriptura codicibusq; eorum maximè continetur: & frequētissimè ad fidem eorum decurritur. Vlpianus autem in l. 7. §. 2. numularios pro argentarijs ponere uidetur. Numularios præterea pecuniam spectasse ac probasse patet ex l. 39. D. de solut.

NVNCVPATA pecunia est (ut ait Cincius in lib. 2. De offic. Iurisconsulti) nominata, certa, nominibus proprijs pronunciata: Quum nexum faciet, mancipiumq;, uti lingua nuncupasset ita ius esto. Festus.

NVNCVPATVR testamentum in hunc modum: tabulas testamenti testator tenens ita dicit, Hæc uti in his tabulis cerisve scripta sunt, ita do. ita lego, ita testor. itaq; uos Quirites testimoniū præbitote: quæ nuncupatio, & testatio uocatur. Vlpianus c. Inst. xx. Iulian. l. 8. §. 3. D. de bon. poss. sec. tab. Quidam testamentum in tabulis sibi fecit, filio autem impuberi per nuncupationem substituit. Itē, Nam quemadmodum scripto filij hæredi, separatim ab hæredibus patris, ita nuncupato potest uideri separatim, &c.

NVNTIATIO noui operis in Pandectis, sic accipiēda est. Prætor edixit ut si quis putet uicinum nouum aliquod opus molientem non habere ius id faciendi, liceat ei denunciare uicino, ne id faciat: itaq; eum prohibere: uetatq; ei cui denunciatum est, siue ius habeat, siue non tamen ne quid instituat: quod si edictum neglexerit, Prætor aditus interdicit, ut opus factum restituat, id est, interim id decernit, dum apud iudicem a Prætore datū planum faciat sibi ius esse sic ædificare: omnino autē diruere id cohitur, propter edictum Prætoris, siue iure, siue iniuria ædificarit. quòd si nuntiator uelit remittere enunciationem, licebit ædificare, licebit etiam nouatori satisdare se opus demoliturum, si nuntiator actione sua negatoria (quā continuò post nuntiationem debet intendere) probarit apud iudicem id non licuisse. Hæc ex tract. De noui op. nunciat. summatim.

NVNTIATORES, dicuntur delatores criminum: ex quo

quo eorum indicia, notoria dicuntur. Paulus l. 6. D. ad S.C. Turpil. Nuntiatores qui per notoria iudicia produnt, notorijs suis adsistere iubentur. Iidem ad Imp. denuntiare dicuntur in l. 7. C. de accusat.

NVNTIVM mittere dicuntur coniuges facto diuortio, cùm ut suas res sibi habeant, denuntiant. l. 5. & l. 7. D. de iur. dot. Cic. in Top. Si mulier cũ fuisset nupta cum eo, cui connubij ius non esset, nuntium remisit.

NVPTALITIVS, nuptialis. Vlpia. l. 194. D. de uerb. sig. nam Munus esse donum cum caussa, utputa nuptalitium, nuptalitium.

NVPTIAE, siue matrimonium, est uiri & mulieris coniunctio, indiuiduam uitæ consuetudinem cōtinens: ait Imp. De nupt. in prin.

NVPTIAE sunt coniunctio maris & fœminæ, & cōsortium omnis uitæ: diuini & humani iuris communicatio. l. 1. D. de ritu nup.

NVPTIAE iustæ dicuntur, quas ciues Rom. puberes parentibus, siquidem in eorum potestate sunt, auctoribus, inter se contrahunt.

NVRVS est filij uxor, ait Modest. in l. 4. §. 4. D. de grad. & aff.

NVTRICIA, merces nutricis, τὰ τροφεῖα. Vlp. l. 1. §. D. de extraor. cognit. Ad nutricia quoq; officiũ præsidis uel Prætoris deuenit. nanque & nutrices ob alimoniam infantium apud Præsides quod sibi debetur petunt. Sed nutricia eousq; producemus, quoad infantes uberibus aluntur.

NYCTALOPS, νυκτάλωψ, qui occaso sole oculis est hebetioribus. Pli. lib. 8. cap. 15. Caprinum iecur uescentibus restituit uespertinam aciem his quos Nyctalopas uocant. Vlpian. l. 10. §. 3. D. de ædil. edict. Sed & νυκτάλωπα morbosum esse constat: id est ubi homo neq; matutino tempore uidet, neque uespertino, quod genus morbi Græci uocãt. νυκτάλωπα. Aristot. problem. sect. 31. Νυκτάλωπας λέγουσι, ὅταν μὲν συμβῇ τὴν ἡμέραν βλέπειν, δυομένου δὲ ἡλίου ἀμαυρότεροι γίνωνται, ὅταν δὲ χειμέρινος ᾖ ὅλως. Nyctalopas appellant quum accidit ut interdiu quidem cernant: occidente uerò sole, hebetius: nocte uerò neutiquam.

DE LITERA O.

O. C. OPE consilio, quam locutionem exponit Paulus in l. sæpe, 53. D. de uerb. sig. apud Paulũ Diaconum igitur mendum esse, O. C. ore concilio, uel ore concilij.

O. D. M. Operæ, donum. munus. nam apud Paulum Diaconum corruptè legitur Domus. Hæc tria (ut ait Paulus noster in l. sæpe, 53. D. de uerb. sig.) sine disiunctione ita pronunciabantur? Erant autem ea quæ Patroni suis libertis quum eos libertate donabant, imponere consueuerant: ut ex tractatu de operis libertorum facilè intellectu est, in quo mendum harum notarum ignoratione natum est apud Paulum in l. qui libertinus, 37. ubi legem Papiam edit, NE QVIS EORVM operas, doni, muneris, aliudve: pro operas, donum, munus, aliudve.

O. L. O. CON. Opere locato, opere conducto. Adscribi autem solebat EFFECTO PROBATOQVE, quum perfectum esset. Et hoc est quod Paulus significat in l. 5. De uerb. signif. Opere locato, côducto: his uerbis ἀποτέλεσμα significatur. Nam cõcise Paulus loquitur, pro Opere locato effecto, opere conducto effecto. Quare apud Val. Probũ pro Operas conduxit, Operas locauit, reponere, Opere conducto, Opere locato. In lapide autem uetusto legi operis faciundi adscriptum est, Altera pecuniæ pars dimidia soluetur opere effecto probatoq;. ut apud Macrum in l. 7. §. 1. D. Repetund. Illud quoq; cauetur, ne in acceptum feratur opus publicum faciendum, frumentum publicè dandum, præbendum, approbandum, sarta tecta tuenda, antequam perfecta, probata, præstita lege erunt.

OBLATVM furtum dicitur, ait Imp. quum res furtiua ab aliquo tibi oblata sit, eaq; apud te côcepta sit: utiq; si ea mente tibi data fuerit, ut apud te potius, quàm apud eum qui dedit, conciperetur. nã tibi apud quem concepta sit, propria aduersus eum qui obtulit quamuis fur non sit, constituta est actio, quæ appellatur oblati. §. 4. De obligat. quæ ex delict.

OBLIGATIO, est iuris uinculum, quo necessitate adstringimur alicuius soluendæ secundũ nostræ ciuitatis iura. ait Imp. tit. De oblig. in prin.

OBLIGATIONVM autem aliæ naturales dicuntur, aliæ ciuiles, aliæ mixtæ. Naturales sunt, quæ cum reuera contractæ sint à iure tamen Quiritiũ non approbantur: ueluti si seruus ciui Ro. pecuniã crediderit: iure quidem naturæ, quæ parem omnium hominum conditionem esse uoluit, obligatio nata est, sed Prætor de ea ius non dicit. Ciuiles sunt, quæ uel nunquam reuera contractæ sunt, uel cùm reuera contractæ essent, facto tamen aliquo, sed ad iuris ciuilis rationem non accommodato, dissolutæ sunt. Mixtæ sunt, quæ cùm reuera & æquissimè contractæ sint, tum etiam à iure ciuili comprobatæ & confirmatæ sunt: cuiusmodi sunt, ex mutuo, commodato, deposito, empto conducto, & ceteris similibus.

OBLIGATIONVM rursus aliæ sunt ciuiles, aliæ honorariæ. Ciuiles sunt, quæ (ut Iustinian. scribit) aut legibus constitutæ, aut certo iure ciuili comprobatæ sunt. Prætoriæ sunt, quas Prætor ex sua Iurisdictione constituit, quæ etiam honorariæ uocãtur, ait Imp. §. 1. De oblig.

OBLIGATIO inanis, inefficax. Papin. l. 95. §. 1. D. de solut. Aliquando euenit, ut inanis obligatio aditione hæreditatis confirmetur.

Obrogare,

OBROGARE, uide Lex, aut Rogatur.

OBSCVRARE luminibus legitur in l.30.D. de usuf. mendose, ut opinor: pro Obstruere.

OBSIDIANI lapilli ab Vlpiano commemorantur in l.19.§.6.D. de aur.& arg. ubi tamen OBSIANI legitur. Plinius lib.36.c.26. In genere uitri & obsidiana numerantur ad similitudinem lapidis, quẽ in Aethiopia inuenit Obsidius, nigerrimi coloris, aliquando, & translucidi, crassiore uisu, atque in speculis parietum pro imagine umbras reddente.

OBSONATORES serui, qui coemendis obsonijs sunt præfecti. Marcia.l.65.de legat.& fid.lib.32. Cubicularios autem uel obsonatores, uel eos qui piscatorib. præpositi sunt, &c. Est autem Obsoniũ ὀψώνιον, quicquid præter panem & uinum cibi causa in mensam infertur.

OBTEMPERARE ius dicenti non dicitur, nisi qui quod extremum in iurisdictione est fecit.l.1.§.1. D. si quis ius dic.

OBTINERE, pro iudicio uincere. Vlpianus.l.5.§.5.D. iudi. sol.

OBVENIRE hæreditas, uide Deferri hæreditas.

OBVENTIONES, dicuntur emolumenta omnia, quę tum ex corpore ipso rei, tum ex hominum opera & industria obueniunt: ueluti pensiones urbanorum prædiorum, uecturæ iumentorum, &c.l.1.§. exercitorem, D. de exercit.l.34.D. de usur.l.7.D. de usufr.

OCCIDISSE dicitur uulgò is qui mortis caussam quolibet modo præbuit. sed lege Aquilia is demum teneri uisus est, qui adhibita ui & quasi manu causam mortis præbuisset: tracta uidelicet interpretatione uocis à cædendo, & à cæde.l.51.D. ad leg. Aquil. Itaque Vlp. in.l.7.§.1.eod. titu. Occisum, inquit, accipere debemus, siue gladio, siue fuste, uel alio telo: uel manibus, si fortè strangulauit eum, uel calce petiit, uel capite, uel qualiter qualiter.

OCCIPERE magistratum, inire. Liuius lib.23. Creatur Marcellus qui extemplo magistratum occiperet. Item li.41. Collegam, qui extemplo magistratum acciperet creauit.

OCCVPARE pecuniam exercere, ociosam non relinquere. Collumella lib.2.ca.8. de uillico loquens, Neve negocietur sibi, pecuniamq; domini, aut animalibus, aut rebus alijs promercalib. occupare. Quæ eadem uerba ipse idem iterat lib.11.cap.1. Hinc occupare pecuniam, pro locare fœnori. Cicero pro Flacco, Pecuniam adolescentulo grãdi fœnore, fiducia tamen accepta, occupauisti. Idẽ Verrin.3. Præterea pecunias occuparat apud populos, & syngraphas fecerat.

OCIOSA pecunia, uide Otiosa.

ODOFREDVS, uide Ioannes Odofredus.

ODONVM Vlpianus meminit in l.25.§.17.D. de aur. arg. Alia, inquit, caussa est odonum: quia usum calceamentorum præstãt. Significare uidetur soleas laneas aut lineas, quarum alteras caloris, alteras mundiciei caussa induimus. Vdones tamen apud Martialem legimus. nam de Vdone cilicio hoc ex Epigramm.

Non hos lana dedit, sed olentis barba mariti,
Cinyphio poterit planta latere sinu.

Nam de calceo loquitur, ut apparet, non de ueste. ut qui de uestibus Vndulatis Vlpiani locum intelligunt, uehementer errare uideantur, quum Vlp. de calceis loquatur, non de uestibus.

OENOMELI, οἰνόμελι, mellitum uinum, ut origo uerbi declarat, Latinè mulsum. Vlpian.l.9. D. de tri. uin. ol. Oenomeli planè, id est dulcissimũ uinum, uini legato continetur.

OFFERRE se liti dicitur, qui sine mandato in aliena lite iudicium accipit.l.4.D. de re iudic.l. Plautius 61.D. de procur. Item.

OFFERRE se liti dicitur, qui rei ad se non pertinẽtis actionem excipit.l. qui se, 45.D. de hæred. petit.l. is qui, 25.D. de rei uindic.

OFFICIALES, ministri magistratuum. Paulus libro. Sent.5.c. de fisci aduoc. Quoties sine auctoritate iudicati officiales alicuius bona occupant, uel describunt, uel sub obseruatione esse faciunt, adito procuratore iniuria submouetur. Vlp.l.1.§. siquis ultro, 19.D. de quæst. Potes itaq; decreti gratiam facere, & eam per officium distrahi iubere.

OFFICIVM, pro Irenarchis. Imp.l.7. C. de accusat. Ea quidem quæ per officium præsidibus denunciatur, & citra solennia accusationem posse perpẽdi, incognitum est.

OFFICIVM, pro custodia liberiore. Paulus l.4. De fugit. Magistratus municipales ad officium præsidis prouinciæ uel proconsulis comprehensos fugitiuos rectè transmittunt.

OFFICIVM Prætoris, cellula, opinor, erat, in qua scripta quædam ad ea quæ pro tribunali agenda erant pertinentia reponebantur. Ascon. in Verri. 2. Moris erat, celebrata iudicum reiectione, & haberi in officio prætoris, & in arca reponi nomina iudicum selectorum. Modestin. l. 72. D. de furt. 74
Sempronia libellos composuit, quasi datura centurioni ut ad officium transmitterentur: sed non dedit. Lucius pro tribunali eos recitauit, quasi officio traditos: quæro, non sunt inuenti in officio, neq; centurioni traditi. Paulus l.17.D. de in ius uoc. Eum pro quo quis apud officium cauit, exhibere cogitur. Item eum qui apud acta exhibiturum se esse quem promisit, & si officio non caueat, ad exhibendum tamen cogitur.

OFFICIVM, pro eo qui gerit officium siue magistratum, siue quam aliam potestatem. unde deponere apud officium, l. si fideiuss. 7.§. ult. ff. Qui satisd. cog. Sic cauere officio & apud officium cauere, id est apud eum qui potestatem exercet. Differunt autem promittere apud acta, & officio cauere. qui promittit apud acta, is obligatur quidẽ, sed non tam solenniter atq; is qui apud officium cauet.

cauet. Hæc differentia notatur in l. Eum pro quo 17. ſi quis in ius uoc. non ierit.

Officium & Artificium in ſeruis diſtinguũtur apud Marcianum in l. legatis, 65. D. de legat. tertio.

Officium eorum dicitur, qui ad corpus dominici cultum deſtinati ſunt: quales ſunt tonſores, unctores, cubicularij, miniſtratores: de quibus in l. 103. D. de uerb. ſig. Artificium autem eorum, qui artẽ aliquam exercent: quales ſunt textores, fullones, lecticarij, pictores, medici. d. l. 65. & l. pen. D. de reb. dub.

Officio iudicis contineri dicitur, quod ei tacitè pro ſuo iure permiſſum eſt, quamuis nullam Prætor in formula mentionẽ eius fecerit. Imp. §. ult. De perpet. & temp. Si ante rem iudicatam is cum quo actum eſt, ſatisfaciat actori: officio iudicis cõuenit eam abſoluere. Pompon. l. 9. D. de furt. Sed ſi eam à fure uindicaſſem, condictio mihi manebit. ſed poteſt dici officio iudicis qui de proprietate cognoſcit, contineri, ut non aliter iubeat reſtitui, quàm ſi condictionem petitor remitteret.

Oneris ferendi ſeruitus dicitur, quę ut uicini onera ſuſtinere quis cogatur, imponitur. l. 1. & l. 33. D. de ſeruit. urb. Alia autem eſt ſeruitus Oneris ferendi, alia Tigni immittendi. nam cui prior debetur, agere cum uicino poteſt, ut ruinoſum parietẽ reficiat, eumq́; oneri ferendo idoneum præſtet. at qui tigni immittendi ius habet, cogere uicinum ut parietem reficiat, non poteſt. l. etſi fortè, 6. §. 2. l. 8. §. competit, D. ſi ſeruit. uindic. l. eum debere, 33. D. de ſeruit. urb.

Oneris nomine, quæcunq; in nauem uehendi cauſſa imponũtur, intelliguntur. l. 6. D. ad leg. Rhod. l. 31. & l. pen. §. pen. D. locati. unde.

Onerandae libertatis cauſſa facta, ita definiuntur, quæ ita imponuntur, ut ſi patronum libertus offenderit, petantur ab eo, ſemperq́; ſit metu exactionis ei ſubiectus, propter quem metum quiduis ſuſtineat, patrono præcipiẽte. l. 1. §. 5. D. quar. rer. act. non det.

Oneris auerſi actio, uide Actio oneris auerſi.

Ope conſilio furtum factum dicitur, non coniunctim, ſed ſeparatim: quia aliud factum eſt eius qui ope, aliud eius qui conſilio furtum facit. l. ſæpe, 53. D. de uerb. ſig. Conſilium autem dare uidetur qui perſuadet & impellit atq; inſtruit conſilio ad furtum faciendum.

Opem fert, qui miniſterium atq; adiutorium ad ſurripiendas res præbet. l. in furti, 50. D. de furt.

Operae libertorum officia ſunt quæ liberti patronis in gratiæ & remunerationis loco præſtant. nã (ut ait Caius in l. cum patronus. 22. D. de oper. libert.) operarum editio nihil aliud eſt, quàm officij præſtatio. Earum autem duo genera ſunt ſumma, Officialium & Artificialium. Officiales dicuntur, quæ non in arte ulla certa, ſed in patrono quibuſcunq; officijs adiuuando uerſantur: & perſonam eius potiſsimum attingunt: ueluti, cum nullo ſuo detrimento negocia eius gerendi, peregrè cum eo proficiſcendi. l. hæ demũ, 38. D. de oper. libert. Tironem enim erga Ciceronẽ officioſum eſſe, ſemper ei præſtò eſſe, ab eo dum ęgro uel corpore, uel animo eſt, non diſcedere, doctiſsimis eũ ſermonibus & colloquijs oblectare: Dionyſium porrò Attico idem præſtare, Ciceronum liberos erudire, humanitatis eſt potius, quam ullius artificij munus, atq; hoc eſt quod Vlp. ait in l. operę. 9. D. eod. proprietatem officialium & in dantis, & in accipientis perſona conſiſtere. Artificiales autem appello generaliter omnes, quæ artis alicuius propriæ ſunt, neq; ſine illa præſtari poſſunt: ueluti ſi libertus pictor, medicus, faber, architectusve ſit, & patroni ſui iuſſu pingat, medeatur, fabricet, architecteturve, hoc officium non tanquam libertus patrono, ſed ut quiuis alius cuiuis alij præſtabit. Quid enim illum libertum, aut hunc patronũ eſſe neceſſe eſt, ut ille nauim domumve huic ædificet? Hinc Vlp. eas operas quę hoc in genere ſunt ſcribit quaſi in pecuniæ præſtatione conſiſtere. l. fabriles, 6. D. eod. nam fabriles. pictorias, cæteraſque generis eiuſdem artificialium nomine complector, atq; ut omnes complectar. Latinæ linguę ratio poſtulat. Hinc idem Vlpianus in l. operæ. 9. eod. ſcribit fabriles, aliasve generis eiuſdem, ut a quocunque & cuicunque ſolui poſſe: & iubente patrono etiam aliis edi poſſe. Hinc idem in l. 6. D. eod. illam inter utraſque differentiam exponit: quòd fabriles, ceteræq; ad hæredẽ tranſeunt: officiales verò, nequaquam. Cuius rei non obſcura cauſſa eſt. nam hæ; ut antè dixi, perſonales ſunt, nec ab altero facilè præſtari poſſunt: illæ, uerò, & à quouis, & cuiuis.

Operis noui nuntiatio, uide Nuntiatio noui operis.

Opere locato, conducto. His uerbis Labeo ſignificari ait id opus quod Græci ἀποτέλεσμα uocant: nõ ἔργον: id eſt ex opere facto corpus aliquod perfectum. hæc Paulus l. 5. D. de uerb ſig.

Opinio plena dicitur in l. inter. 6. §. 1. D. de interdict. pro, Exiſtimatione pręſidis ſiue ſentẽtia nõdum pronuntiata, cui acta & defenſio rei, ſupplementa partium adiuncta ſunt. l. ſciendum. 6. D. de appell. recip. l. 1. C. de relat. l. eos. §. ſuper his, l. 4 procon. C. de appellat.

Opisthographum, ὀπισθόγραφον, opinor eſſe chartam non utraq; ex parte ſcriptam, uti doctiſsimo cuiq; placere uideo, ſed quæ una ex parte deleta, ὄπισθεν, id eſt ponè ſcripta eſt. quam opinionem meam Vlpiani uerba confirmant, quæ ſubijciam ex l. 4. D. de bon. poſſ. ſec. tab. Chartæ appellatio inquit, & ad nouam chartam refertur, & ad deletitiam: proinde & ſi in opiſthographo quis teſtatus ſit, hinc peti poteſt bonorum poſſeſsio. Veteres plerunq; una tantum in parte ſcribebant, quia

ſcriptas

scriptas chartas postea inuoluebant: unde uolumina dicta sunt.

OPORTERE uerbum, ait Paulus, non ad facultatem iudicis pertinet, qui potest uel pluris uel minoris condemnare: sed ad ueritatem refertur. l. 37. D. de uerb. sig.

OPORTET, in stipulatione quod te mihi dare facere oportet, quod præsenti die duntaxat debetur, complectitur: & ideo adijcitur uerbum Oportebit, uel ita, Præsens in diemve. l. si stipulatus, 76. l. cum stipulamur, 125. D. de uerb. oblig.

OPPIDVM, inquit Pompo. ab ope dicitur, quòd eius rei caussa mœnia sint constituta. l. 239. §. 7. D. de uerb. sig.

OPTIMA lex quum nominabatur in magistro populi faciendo, qui uulgò Dictator appellatur, quàm plenissimum posset ius esse significabatur. ut fuit M. Valerij Marci filij Volusi nepotis: qui primus magister populi creatus est. postquam uerò prouocatio ab eo magistratu ad populum data est, quæ antea non erat, desitũ est dici, ut optima lege utpote imminuto iure posteriorum magistratuum. Hæc Festus. Verba etiam quibus Pontifex Max. uirginem Vestalem capiebat, hæc Gellius lib. 1. ca. 12. recenset, sacerdotem Vestalem, quæ sacra faciat, quæ ius fiet sacerdotem Vestalem facere pro populo Quiritibus, uti quòd optima lege fiat, ita te Amata capio.

OPTIMVS maximusque fundus dicitur, qui seruitute omni, & obligatione pignoris ac tributo immunis est. Paulus l. 169. De uerb. signif. Non tantùm in traditionibus, sed & in emptionibus, & stipulationibus, & testamentis adiectio hæc VTI optimus maximusque est, hoc significat, ut liberum præstetur prædium, non ut etiam serui tutes ei debeantur. Quod idem tradit Vlpianus l. 90. & 126. eiusd. tit. & l. pen. D. de euict. & l. 59. De cõt. empt. Cicero de lege Agr. Optimo enim iure ea sunt profectò prædia, quæ optima cõditione sunt: libera meliore sunt quàm serua. Capite hoc omnia quæ seruiebant, non seruient: soluta meliore in caussa sunt, quàm obligata. Eodem capite legis tuæ subsignata omnia, si modò Syllana sunt, liberantur: immunia meliore conditione sunt, quàm illa quæ pensitant.

OPTIO, cuiusuis muneris administer dicitur (mea quidem sententia) Paterno in l. ult. D. de iur. immunit. Mensores, optio, ualetudinarij. & infrà, Venatores, uictimarij, & optio fabricæ. nam ut scribit Vegetius, Optiones ab optando appellati sunt: quòd antecedentibus ægritudine præpeditis, ij tanquã adoptati eorum atque uicarij solent uniuersa curare. Varro in primo De lingua Latina Primi, inquit, singularum decuriarum decuriones dicti: quos ij primos administros sibi adoptabant, Optiones uocari cœpti, quos nunc propter ambitiones Tribuni faciunt. Festus: Optio, inquit, est optatio: sed in re militari is appellatur, quẽ decurio aut centurio optat sibi rerum priuatarum ministrum, quo facilius obeat officia publica. Idem t Optio, inquit, qui nunc appellatur, antea appellabatur accensus. Is adiutor dabatur Centurioni à Tribuno militum: qui quia cooptare quẽ uelint Centurionibus permissum est, ex facto nomẽ sortitus est. Nonius: Optiones, inquit, in cohortibus dicuntur, qui sunt honesti gradus, ut optatos: hoc est electos: & adoptatos, hoc est ascitos. Varro De uita patrum lib. 11. existimat appellatos, qui referentibus Centurionibus adoptati in cohortes subibant, ut semper plenæ essent legiones. à quo optiones Decurionum in turmis & in cohortibus centurionum appellati.

OPTIONES, poni uidentur pro Lictoribus: & apparitoribus eius magistratus qui damnatum ad supplicium deducit. Paulus l. penul. D. de bon. damnat. Ita neque speculatores ultrò sibi uindicent (loquitur de damnati spolijs) neque optiones ea desiderent, quibus spoliatur quo momento quis punitus est, hanc rationem non compendio suo debent Præsides uertere: sed nec pati opiones, siue Commentarienses ea pecunia abuti.

OPTIONIS legatum est, cùm testator ex seruis suis, uel alijs rebus optare legatarium iussit. unde Rub. De optione legata. Eius autem hæc uis est, ut cui optio legata est, etiam eius hæredibus si uiuus ipse non optarit, optio debeatur leg. ult. C. commun. de legat. §. optionis, 22. Instit. De legat.

ORATIONES principum in iure dicuntur, quibus illi Senatum aut corãm oratione, aut absentes p epistolam consulebant. l. 3. C. de legib. & constit. Huiusmodi pleræque extant D. Marci, ut de transactione alimentorum, de bonis maternis, de fugitiuorum requisitione. D. Antonini, de donationibus inter uirum & uxorem. Seueri, de rebus eorum qui sub tutela sunt non alienandis. Adriani, de petitione hæreditatis: quæ ob eam caussam Senatusconsultũ appellatur. l. item ueniunt, 20. §. 6. in fi. D. de hæred. petit. Tacitus libro XI. Oratione Principis secuto patrum consulto, primi Hedui senatorum in urbe ius adepti sunt.

ORACVLVM Imperatores in Codice appellant iussum principis ipsius ore, sine ullo rescripto & annotatione pronunciatum. l. iubemus, 10. C. De sacros. eccles. ult. C. de diuin. rescrip.

ORCINVS libertus dicitur, qui directam ex testamẽto libertatem accepit: nec unquam patronum uiuum habuit. Orcũ enim Latini Ditem patrem appellarunt. quare cum libertus ille nullius libertus sit, ut scribit Paulus l. 4. D. de bon. libert. Ditis siue Orci libertus nominatur. Vlpianus l. 4. §. 7. D. de fideicom. libert. Hi qui ad libertatem peruenerunt, quorum liberti fiant, insti tutio ostendit: ut qui directã libertatem, Orcini erunt liberti. quod idem Iustin. sub Tit. De singul. reb. affirmat. Impp. l. directis, 10. C. de testam.

ftam.manum. Directis uerbis iure data libertate, non folum impofitione pilei, fed & adita hæreditate, fi nulla iuris impediat conftitutio, liberti cõftituuntur Orcini. Marcian. l. 5. D. qui fine man. ad lib. Qui ob necem domini detectã præmiũ libertatis cõfequitur. Orcinus fit libertus. Sic apud Gellium lib. 1. cap. XXIII. in epigrammate Neuij poetæ, Orcius thefaurus pro fepulcro. Itaque poftquam eft Orcio traditus thefauro. obliti funt Romæ, lingua Latina loquier. Theophilus autem Orcinum Græcè χαρωνίτην appellat. Hinc à Iulia no Orcinus hæres appellatur in l. duo focij, 8. D. de hæred. inft. feruus qui ex dominorum fuorum ruina fimul oppreſſorum teftamento, hæres & liber effe iuſſus erat. De Orcino liberto mētio quoque apud Vlp. l. 3. D. de legit. tutor. apud Labeonem in l. dominus, 22. D. de pecul. legat.

ORDINARIA iudicia quæ fint, diximus fub uoce EXTRAORDINARIA, cùm fcilicet ufitatus & legitimus ordo, formulæque agendi & litigandi obferuantur. ueluti cum ordine prius ad Magiftratum in ius adibatur, ac formula ab eo conceptioque actionis poftulabatur: deinde ad iudicem difceptabatur. Extraordinaria uerò, cum apud magiftratum res difceptabatur, nec iudex Recuperatoresve dabantur. Vlpianus l. 1. §. 8. D. de exercit. act. Solent, inquit, in prouincijs Præfides prouinciarum extra ordinem exercitores iuuare ex contractu magiftrorum: id eft, ipfimet Præfides rem cognofcunt, neque ad iudices reijciunt. Itaque Vlp. l. pecuniæ, 178. §. 2. D. de uerb. fig. actionis nomine & formulas intelligi fcribit, quæ in ordinarijs iudicijs in ufu erãt: Perfecutionis aũt uerbo, extraordinarias perfecutiones: utputa Fideicommiſſorũ, & fi quæ funt aliæ quæ non habent iuris ordinarij executionem. Quem locũ hæc eiufdem uerba in Inftitutiunculis cap. 25. explicabunt. Fideicommiſſa non per formulam petuntur, ut legata: fed cognitio Romæ quidem Confulum, aut Prætoris qui Fideicommiſſarius uocatur: in prouincijs uerò, Præfidum prouinciarũ. Paulus in l. actio, 47. D. de negot. geft. Nec refert, ait, directa quis, an utili actione agat, uel conueniatur: planè in extraordinarijs iudicijs ubi cõceptio formularũ nõ obferuatur, hæc fubtilitas fuperuacua eft. Hinc, Ordinarium hominem Feftus dicit tradi, folutum fcurram & improbum, qui afsiduè in liti bus moraretur, ob eam cauſſam quòd in ordine ftaret adeuntium Prætorum.

ORDINARIA iudicia dicuntur, in quibus eo ordine, qui ab antiquis inftitutus eft, lis exercet. Frõt. de limit. agror. De poſſefsione controuerfia eft, de qua ad interdictũ, hoc eft iure ordinario litigatur. Et Aggrenus aliquanto poft: De poſſefsione fit controuerfia, quoties de totius fundi ftatu per interdictum, id eft iure ordinario litigat.

ORDINARIA iudicia, quæ ex forte in ordinem certum digefta erant. Virg. Aeneid. VI. Nec uerò hæ fine forte datæ, fine iudice fedes. ubi Seruius, Sine forte, inquit. fine iudicio: traxit autem hoc ex more Roman. non enim audiebantur cauſſæ, nisi per fortem ordinatæ. nam tempore quo cauſſæ agebantur, conueniebant omnes (unde & Concilium ait) & ex forte dierum ordinem accipiebant, quo poft diem trigefimum fuas cauſſas exequerentur. unde eft, Quæfitor Minos urnam mouet. Iuuenalis, Gratia fallaci qui Prætoris uicerit urnam.

ORDINARIVS feruus, uide Vicarius.

ORDO amplifsimus, Senatus. Paulus l. 21. §. 2. D. de legat. tertio: Columnis ædium uel tignis per fidei commiſſum relictis, ea tantummodo amplifsimus ordo præftari uoluit, &c. Sic accipitur in l. 1. D de colluf. deteg. l. 1. §. 1. & l. 30. D. ad Velleia. l. 5. C. de excuf. tut. unde, Ordinis amplifsimi decreta, id eft Senatufconfulta. l. 2. C. ad Maced. l. 2. D. de his quæ ut ind. l. 4. C. de excuf. tut.

ORNAMENTA muliebria funt, quibus mulier ornatur: ueluti inaures, armillæ, uiriolæ, anuli, præter fignatorios, & omnia quæ ad aliam rem nullã parantur, nisi corporis ornandi cauſſa. uide l. argumento, 25. §. 3. D. de aur. & arg. leg. & fuprà fub uoce Mundus muliebris.

ORPHANOTROPHIVM, ὀρφανοτροφεῖον: Locus alendis pupillis paratus ab ὀρφανός, & τρέφω. apud Iuft. l. illud, 16. & l. fancimus, 18. C. de facrof. eccl.

ORPHANOTROPHOS, ὀρφανοτρόφος, cui pueros parentibus orbatos alendi procuratio commiſſa eft. Hinc apud Impp. l. 30. C. de epifc. & cler. Orphanotrophi appellantur pupillorum quasi tutores, adolefcentium uerò quasi curatores.

Ὁσίας χάριν, dicis cauſſa, per functoriè. Modeft. l. 2. D. Qui pe. tu. καὶ ὑμέτεροι εἰ μὴ αἰτίαν, ἀλλὰ καὶ ὃν αἰτοῦσιν, ὁσίας χάριν αἰτήσῃ: id eft, Et non folũ fi nõ petierit, fed & fi quem petierit, dicis cauſſa petierit. Et Dio. lib. hift. 37, ubi morem illum habendi exercitus in Ianiculo dum comitia in Cãpo Martio haberentur expofuiſſet. de quo Gellius lib. 15. cap. 27. καὶ ἔτι τε καὶ νῦν ὁσίας ἕνεκα ποιεῖται, inquit: hoc eft, idque etiam nunc dicis cauſſa, & moris ueteris ufurpandi fieri folet.

OSPRATVRA uocabulum fictum ex Græco ὄσπρια, quod uarias fruges minutas, & legumina fignificat, ut auctor eft Hefychius. Arcad. l. ult. §. 2. D. de mun. & hon. Elemporia & Ofpratura apud Alexandrinos patrimonij munus exiftimatur. id eft minutarum frugum publicè coemendarum cura.

OSTENSVM, ait Vlpia. Labeo definit, omne contra naturã cuiufque rei genitum, factumque. Duo genera autem funt oftentorũ: unũ, quoties quid contra naturam nafcitur tribus manibus fortè, aut pedibus, aut qua alia parte corporis quæ naturæ contraria eft: alterum, quum quid prodigiofum uidetur, quæ Græci φαντάσματα uocant. l. 38. D. de uerb. fig.

OSSVA-

Ossvariae, cistæ in quibus defunctorum ossa recondebantur. Vlpia. l. 2. D. de sep. uiol. Et Celsus scribit sic esse monumenti, ut ossuariam: & ideo quod ui aut clàm interdicto locum fore.

Otiosa pecunia dicitur à Iurisconsultis quæ in arca iacet, nullum suo domino fructum afferens: eique tanquam eregione respondet, occupata. nam occupare pecuniam alicui, est fœnori apud eum collocare, & quasi exercere, ne otio & inertia languescat. Scæuola l. 13. §. 1. D. de usur. Quæsitum est, an iudicio negociorum gestorum, uel mandati pro pecunia otiosa usuras præstare debeat. Vlpianus in l. 3. §. usuras, D. de eont. tut. Sterilem pecuniam appellat. Plin. lib. epist. x. Pecuniæ publicæ & exactæ sunt, & exiguntur: quæ uereor, ne otiosæ iaceant.

Ostofredvs Iurisconsultus, Bercenonti natus, ius ciuile Bononiæ publicè magna cum laude interpretatus est: ibidemque relictis compluribus de iure ciuili commentarijs diem suum obijt anno M.CC.LXV.

Οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων: Neque omnia, neque quouis tempore, neque ab omnibus: Vlpianus in l. 6. §. 3. D. de off. procons. ex Impp. epistola, Quantum ad xenia pertinet, inquit, audi quid sentimus. uetus prouerbium est, οὔτε πάντα, &c. nam ualde humanum est, à nemine accipere, sed passim uilissimũ est, & omniũ auarissimũ.

DE LITERA P.

P. propositvm significant in Codicis constitutionibus. Leges enim & edicta, & constitutiones palam publico in loco promulgabantur, ut eas legere quisque posset.

P p. avg. Perpetuò Augustus: in fin. procemij Institut. ubi sic legendum esse docet uetus inscriptio. quam in Iustiniani uita posuimus.

Παχυμερῶς, ἁδρῶς, παχέως, inquit Hesychius: id est crassè, pinguiter. Hinc

Παχυμερέστερον in comparatino, pinguius, per maiores partes. Vlpianus l. 7. D. de pecul. Scire autem non utiq; singulas res debet, sed παχυμερέστερον. Paulus in l. 14. D. de except. rei iud. pinguius Latinè dixit, Idem corpus in hac exceptione non utique omni pristina qualitate uel quantitate seruata, nulla adiectione deminutioneve facta: sed pinguius pro communi utilitate accipitur. Item in l. 49. D. de re iudic. Pinguius enim donatori succurrere debemus, quàm ei qui uerum debitum persoluere compellitur. Gellius lib. XIIII. cap. 1. Sed coniectari pauca quædam, ut uerbo ipsius utar, παχυμερέστερον nullo scientiarum fundo concepta. In quibusdam libris, παχύτερον legitur.

Pacisci & transigere hoc differunt, quòd is qui transigit, quasi de re dubia & lite incerta neque finita transigit: qui uerò paciscitur donationis caussa, rem certam & indubitatam liberalitate remittit. l. 1. D. de transact.

Pactio, est duorum pluriumve in idem placitum consensus. l. 1. D. de pact.

Pactvm à pactione dicitur. inde etiam pacis nomen appellatum est. l. 1. D. de pact.

Pactvm, est quod inter aliquos conuenit: ait Cic. lib. De inuent. 2.

Pactvm, inquit Vlpianus, est duorum consensus atque conuentio: Pollicitatio uerò offerentis solius promissum. l. 3. D. de pollicit.

Pacta quæ modò nuda, modò conuenta, modò pacta simpliciter in iure ciuili appellantur, ea sunt, quę neque nomen certum, neque præsentem & subiectam negocij gerendi caussam habent: nam quæ nomen habent certum ac proprium, ea contractus nominati appellantur: ueluti emptio, uenditio, locatio, conductio, depositum, commodatum, pignus. nam etsi pignus pacto conuento contrahatur, l. 1. D. de pig. act. l. 4. & l. 13. D. §. in superficiarijs, & l. ult. D. de pignoribus tamen quoniam ex iure ciuili nomen habet, contractus appellatur. Caussam autem cum dicimus, eam intelligimus, quæ ex alterius datione, factove nascitur: hoc est, quoniam alter uel dedit. uel fecit. ueluti si conuenerat inter me & Titium, ut suum annulum cum meo mutaret, contractus iste nõ est usque eò à iure comprobatus, ut ex sola illa conuentione obligationẽ pariat: quemadmodũ in emptione & locatione usuuenit. sed tũ demũ obligationẽ parit cùm ab alterutro tradita res fuerit. nã si ego annulum meũ Titio tradidi, & ab eo suum postulẽ quæratque ex me apud Prætorem, quo iure id postulẽ, respondebo, hanc caussam esse, quia dedit ut dares. quæ omnia Vlpia. in l. 1. D. de rer. permut. demonstrat. Eiusdem generis illæ sunt conuentiones, Do, ut facias, Facio ut des, Facio ut facias: quæ idcirco in iure ciuili contractus innominati appellantur: & hoc à nominatis differũt, quod horũ caussa certæ formulæ prætoris edicto cõstitutæ sunt quibus agi possit: illorum uerò nomine præscribenda quædã & concipienda uerba sunt, data opera, quibus ea conuentio qua de agitur, apud Prætorem exponatur. præterea nominati contractus & caussam & nomen habent: illi non nomen, sed caussam habent. Huius rei exemplum nobis apud Vlpianum suppeditat in l. solent, 15. D. de præscript. uerb. ubi ait, eum qui pactus est ob certam pecuniam se seruum Titij fugitiuum ei indicaturum, cùm illum indicarit posse agere: Non enim, inquit, nuda cõuentio ista est, ut quis dicat ex pacto actionem nõ nasci: sed habet in se negociũ aliqđ. Perspicuè pactũ Vlpia. definit cõuentionem nudã: quam ipsam conuentionẽ ei opponit, quæ negocium in se

aliquod complectitur. negocium enim indicandi serui actor habuit. At si Titius antequam & seruus indicaretur, & pecuniā numerasset, agere cùm eo uoluisset, ut indicaret, nulla id actione potuisset: quoniam(ut Paulus scribit) ex pacto nudo ciues Romani non obligantur. nudum autem illud pactum fuit, id est nihil aliud quàm conuētio simplex. non enim fuit contractus nominatus, neque rursus caussam habens, cur id ab illo postularet cùm ei pecuniam nullam dedisset. cum autem nulla subest caussa præter conuentionem, hic constat non posse constitui obligationem: inquit Vlpianus in l. Iuris gentium. D. de pact. similiter olim cum per stipulationem sponsalia contrahebantur. nudum pactum non satis fuisset, ad patrem obligandum ut uel filiam suam uxorem daret, uel litis æstimationem persolueret. Itaque Agorastocles in Pœnulo stipulationem post pactum adhibere uoluit:

Audin' tu patrue, dico, ne dictum neges:
Tuam mihi maiorem filiam despondeas.
P. pactam rem habeto. A. spondesne igitur?
P. Spondeo.

Sic intelligendum est illud Imp. in l. legem, 10. C. de pact. Nec obesse tibi poterit, quod dici solet, ex pacto actionem non nasci. tunc enim hoc iure utimur, cùm pactum nudum est. alioqui cùm pecunia datur, & aliquid de reddenda ea conuenit, utilis est condictio. Sic etiam illud sub eodem tit. Traditionibus & usucapionibus non nudis pactis dominia rerum transferuntur. quem locum qui arbitratu meo interpretatus sit, reperi adhuc neminem. nam qui ad conuentionē io emendo factam id referunt, quasi dominium rei uenditæ non ante traditionem mutetur tametsi consensu perficiatur emptio, errāt lōgè mea quidē sentētia. non enim emptionis cōuentio nudum pactum appellatur: sed rem omnem uno uerbo demonstrare satis est. nam Traditionis uerbum generaliter Imperator accipi uoluit: ut siquidem res essent nec mancipi, traditione: si mancipi, mācipatione aut in iure cessione aut adiudicatione dominiū earū transferret. Cum enim quinque sint transferendi dominij rationes, mancipatio, in iure cessio, adiudicatio, traditio, & usucapio: tres autē priores traditionis species quædā sint, duas postremas enumerare satis habuit. Nuda aūt pacta nō satis ad dominiorū translationem ualuisse, nemini mirum uidebitur, qui populi R. ritus & formulas in omnibus propè rebus usitatas cognouerit.

PALMARIVM, uictoria. Vlpianus ex Imperatoris Rescripto in l. 1. §. 5. D. de extra cognit. Si uerò post caussam actum est, honoraria summa peti poterit usque ad probabilem quantitatem: etsi nomine palmarij cautum sit.

PALVS, pedamenti genus, quo uites innixæ sustinētur. Varro De re rust. 1. ca. 8. è pertica hoc genus esse tradit. Eius apud Vlp. est mentio in l. 9. §. 6. D. de usufr. & l. 12. §. 7. D. de instruct. leg. & apud Paulum in l. 168. D. de uerb. sig. Hinc

PALARIS sylua, ex qua palus sumitur: apud Vlp. d. l. 9. §. 6. D. de usufr.

PAPINIANISTAE dicebantur, qui biennium in legum studio uersati, tertium etiam adiungebant Imp. ad Antecess. Ne autem tertij anni auditores, quos Papinianistas uocant, nomē & festiuitatem eius amittere uideantur, &c.

Παρατατικῶς ἐκτεταμένως, ut ait Hesychius: id est extēsiuè, ut ita loquar: nō pressè, nō angustè, sed laxè, & solutè: deniq; id ipsū qđ alibi Iurisconsulti dicūt ἐν πλάτει. Iulia. l. 1. D. unde legit. Hęc uerba edicti, Tū quē ei hæredē esse oporteret, si intestatus mortuus esset: παρατατικῶς & eū quodā tēporis spacio accipiūtur. Vlp. l. 2. D. quibus ex cau. in poss. Hæc uerba defenderet, παρατατικῶς scripta sunt, ut neque sufficiat unquam defendisse, si non duret defensio: neque obsit, si nunc offeratur.

PARAGRAPHVS id propriè dicitur, quicquid sub una sententia clauditur: ait Marcianus Cosias antiquus Pandectarum interpres in illū locū, uersuū tricies centena millia: Versuum, inquit, id est, paragraphorum: Paragraphus, id est, &c.

PANCRATIVM, παγκράτιον. Gell. lib. XII, cap. 26. ex Panetij lib. Oportet animo sēper esse prōpto, atq; intēto, ut sunt athletarū qui Pancratiastæ uocantur. nam sicuti illi ad certandū uocati, proiectis altè brachijs consistūt, caputque & os suū manib. oppositis, quasi uallo præmuniunt: membraq; eorū omnia priusquā pugna mota est, aut ad uitādos ictus cauta sunt, aut ad faciēdos parata: ita animus, &c. Ergo Pancratiastæ dici uidentur, non qui, ut Budæo placet, omnibus corporis aduocatis uiribus(omnibus enim id certatoribus cōmune est) sed qui ratione omni decertāt, quū alij & certa ratione, & certis duntaxat mēbris depugnēt. Vlpia. l. 7. §. 3. D. ad leg. Aquil. Si quis in colluctatione, uel in pācratio, uel pugiles dū inter se exercētur alius aliū occiderit, &c. Meā sentētiam Iulij Pollucis uerba cōfirmāt, quæ subijciam. Ἐπὶ δὲ τούτων εἴποις ἂν, ὡς εἰσὶ πάμμαχοι, κατὰ τὸν Πλάτωνα τῷ περὶ τὸν Εὐθύδημον, τοῦτο ἐρεῖ σοι κομιδῇ παμμάχω, κατὰ τοὺς ἀκαρνᾶνας τοὺς παγκρατιαστάς. Hos, inquit, omni certaminis genere utētes posiis dicere, sicuti Plato Eutydemū: Hoc admodū placet omni certamine utenti, secundum Acarnenses pancratiastas.

PANORMITANVS Iurisconsultus, nomen habuit Nicolai, natione Siculus fuit, uir acutus & sagax ut Siculus: sed cum Senis iura perdiu professus esset, tandem Archiepisc. Panormitanus factus, circiter annū M.CCCC.L. è uita migrauit.

PANNICVLARIA, à panniculis dicta, ea sunt, quæ in custodiam receptus secū attulit, spolia quibus quis indutus est quum ad supplicium ducitur. de quibus copiosè Vlpia. in l. 6. D. de bon. damnat.

PANTHERA, πανθήρα, pro uniuerso aucupio & eo quicquid

eo quicquid auceps capit. Vlpian. l. 11. §. 11. de act. empt. Veluti quum futurum iactum retis a piſcatore emimus, aut indaginem plagis poſitis a uenatore, uel pantheram ab aucupe.

PANTOMIMVS παντόμιμος, histrio qui quamuis perſonam effingit atque imitatur. Iulianus l. 27. D. de op. lib. Si libertus artem pantomimi exerceat, uerum eſt debere eum, non ſolùm ipſi patrono, ſed etiam amicorum ludis gratuitam operã præbere. Item in l. 25. D. eod. Item Vlp. l. 43. in fi. De act. empt. Planè ſi in tantum precium exceſsiſſe proponas, ueluti ſi ponas agitatorem poſtea factum nel pantomimum.

PAR, eſt quod inter omnes æquabile eſt: ait Cice. lib. de Inuen. 2. ſimiles cauſſas ſignificans, de quibus agitur in l. 12. & 13. D. de legib. & ſen.

PARABOLANOS dici eos qui ad curanda debilium ægra corpora deputantur, teſtis eſt. l. parabolanos, 18. C. de epiſc. & cler. Nomen autem confictum puto ex eo, quod ſeſe audacter periculis omnibus obijcerent, neque ullius quamuis peſtiferi morbi contagionem timerent. nam παράβολα dicuntur à Græcis quæ ſummis periculis obiecta ſunt. ut quum Plutarchus ait de Cæſare, τῶν τολμημάτων τὰ παράβολα καὶ μεγάλα πράττειν ἔφη δεῖν.

PARAPHERNA, παράφερνα, iuncto ex παρὰ & φερνὴ nomine, dicuntur ea quæ præter dotis cauſſam ad uiros deferuntur. Vlp. l. 9. §. 2. D. de iur. dot. Dotis autem cauſſa accipere debemus ea, quæ in dotem dantur. Ceterùm ſi res dentur in ea, quæ Græci παράφερνα dicunt, quæq; Galli peculium appellant, uideamus an ſtatim efficiantur mariti. Exemplum apud Liuium extat in libro. 26. de Scipione Africano, qui capta Carthagine uirginem nobilẽ Allucio adoleſcenti Celtiberorum principi deſpõſatam, ita reddidit, ut pecuniam ad illam redimendam a parentibus allatam adijceret: Super dotem, inquiens, quam accepturus a ſocero es, hæc tibi a me dotalia dona accedant. aurumq; tollere, ac ſibi habere iuſsit. Cic. Philip. x11. His quaſi præter dotem quam in ciuilibus malis acceperunt, agrum Campanum eſt largitus Antonius.

PARASYNAXES, παρασυνάξεις conuentus, coitiones, conuenticula hæreticorum, in l. quicunq; 8. C. de heret. & Manich.

Παράτιτλα, argumenta & quaſi ſummæ tractatuum, ad quenq; titulum ſeu rubricam appoſitæ, unde fieri de toto tractatu coniectura poſsit: quaſi cauſſæ quædam coniectio. Imp. De concep. Dig. §. 9. Sed ſufficiat per iudices tantummodo & titulorum ſubtilitatem, quæ παράτιτλα nuncupantur, quædam admonitoria eius facere, nullo ex interpretatione eorum uitio oriundo.

PARATVM ab empto quid differat, uide Emptum & paratum.

PARENTEM quidam uſq; ad Tritauũ appellari aiũt: ſuperiores Maiores dici. ſed C. Caſsius omnes in infinitũ Parentes dicit. quod & honeſtius eſt, & meritò obtinuit. leg. 4. D. de in ius uoc. Parentes (ait Paulus) uſq; ad Tritauũ apud Romanos proprio uocabulo nominantur: ulteriores qui nõ habent ſpeciale nomen, Maiores appellantur. l. 10. §. 1. D. de grad. & adfin.

PARENTIA, pro obſequio. Imp. l. 1. C. quia pro ſua iuriſd. Quòd ſi quis alienæ iuriſdictionis cauſſam crediderit delegandam: nec præcepto cognitorẽ datum, parentiam accommodare cenſemus.

PARIA facere eſt, tantundem in expenſi paginam referre, quãtum in illam acceptum relati erat: quod quum fit, quadrare rationes Ciceroni dicuntur Verrina 111. Quomodo D.C. eodem modo quadrarint, ut illa Cn. Carbonis ſexcenta facta, &c. QVADRARENT, inquit Aſconius, ſolida facta ſint, ut neq; plus quicquam neq; minus inueniatur in ſumma. Scæuola l. 40. §. 5. D. de ſtatu lib. Si Dama ſeruus meus actus ſui rationes reddiderit, pariaq; fecerit, &c. Item apud Calliſt. l. 5. §. 10. D. de iur. immunit. Niſi ſi paria fiſco feciſſe dicãtur. Columella lib. 1. cap. 8. de uillico loquens, Neve negocietur, ſibi pecuniamq; domini aut animalibus aut reb. alijs promercalibus occupet. hæc enim negociatio curam uillici auocat, nec unquam patitur eum cũ rationibus domini paria facere. Sed ubi numeratio exigetur, rem pro numis oſtẽdit.

PARIARE, paria facere: quod tum fit, quum expenſi rationes cum accepti rationibus quadrant, pareſq; ſunt. Vlpian. l. 4. §. 1. D. de manum. Proinde etſi ei numos prorogauit emptor, quum ei pariauerit, poterit ad libertatem peruenire. Hinc

PARITIO, ſcriptura qua quadrare rationes cauetur. Scæuola leg. ult. §. 3. D. de cond. ind. Idem quæſiit, an pactum quod in pariationibus adſcribi ſolet in hunc modum, ex hoc contracta, &c. Hinc

PARIATOR, qui ſic rationes retulit, ut expenſa paria ſint acceptis, nam ei Reliquator opponitur. Paulus l. 81. D. de condit. & demonſt. An Sticho mortuo antequam rationes redderet, uel pariatore, uel reliqua habente libera eſſet mulier.

PARIES eſt, ſiue murus, ſiue maceria eſt: ait Gallus l. 157. D. de uerb. ſig.

PARIES directus dicitur, cuius extremitas parietem alterum attingit. Cicer. in Top. Omnibus eſt ius parietem directum ad parietem communem adiungere, uel ſolidum, uel fornicatum. Cuius loci ſenſus eſt apertiſsimus: ſi directum parietem eum eſſe intelligamus, qui exempli cauſſa ſic attingit communem, ut in litera T pendens in imum lineam tranſuerſam ſuperiorem attingat quare ſi uicinus fornicatum parietem ad communẽ adiunxerit, alter qui in pariete cõmuni demoliendo dãni infecti promiſerit, non debebit præſtare ꝙ fornix uitii fecerit. Quã meã interpretationẽ alii nunc cum Boetii & aliorũ cõmentationibus

 conferant

conferant, licebit. Vide Obseruat. mearum lib. 1. cap. 24.

PARVM est ut, non locutio est idem significãs quòd parum abest quin. Iauolenus l. 202. De reg. iur. Omnis definitio in iure ciuili periculosa est: parũ est enim ut nõ subuerti possit. Quod Harmenop. sic expressit. πᾶς νομικὸς κανὼν σφαλερός ἐστιν· ὀλίγου γὰρ ἀνατρέπεται. Similiter Demosth. περὶ στεφάνου: τὸ δὲ τὰς ἰδίας εὐεργεσίας ἀναμιμνήσκειν, μικροῦ δεῖν ὅμοιόν ἐστι τῷ ὀνειδίζειν: Sua uerò commemorare beneficia, propè exprobare est. quam sententiam usurpat & Terentius.

PARTIARIA pecora, id est ut fœtus eorum certis portionibus inter dominum & pastorem diuidantur: inquit Imp. l. si pascenda, 8. C. de pactis.

PARTIARIVS colonus, à partiendo dictus: qui non pacta pecunia, sed certa fructuũ parte agrum colit. Caius l. 25. §. 5. D. locat. Apparet autem de eo nos colono dicere, qui ad pecuniam numeratam conduxit: alioquin Partiarius colonus quasi societatis iure & damnum & lucrum cum domino fundi partitur. Cato De re rust. c. 137. Vineam curandam partiario, bene curet fundũ, arbustum, agrũ frumentarium. Partiario fœnum & pabulũ, quod bubus satis siẽt, qui illic sient: cetera omnia pro indiuiso. Item l. 26. D. de furt.

PARTIARIVS legatarius, is erat cui pars bonorũ legabatur. quæ species legati Partitio uocabatur: quia cum hærede legatarius partiebatur hæreditatem: ait Imp. §. 3. De fideic. hæred.

PARTIVM Iurisconsulti duo genera constituunt. aliæ nanq; naturales sunt, aliæ intellectæ. Naturales appello, quæ pondere, numero, mensura constant, quæ oculis cerni tangiq; possunt: ueluti si quis corpus aliquod secare uelit, duas partes constituet, quas nemo sensus communis compos, nõ facilè cognoscet. Intellectas dico quæ tãgi demõstrarive non possunt, cerni tamẽ animo atq; intelligi possunt: ueluti si seruum aut nauem duo communem habeant, partem quisq; suam in his rebus obtinet, quam oculis cernere non potest, animo & intelligentia potest. Quod significans Cassellius noster apud Macrobium, mercatori, quemadmodum cum socio nauem diuideret, interroganti respondet, Nauem si diuidis, nec tu, nec socius habebitis. Vlp. l. 5. D. de stipul. seru. Seruus cõmunis sic omniũ est, non quasi singulorũ totus: sed pro partibus utiq; in diuisis, ut intellectu magis partes habeat, quã corpore. Ergo partes intellectu Vlpianus eas appellat, quæ animo & intelligẽtia tãtum cernuntur. Alias aũt partes idẽ alibi numero fieri dicit: hoc est in l. 29. D. de sol. Quũ Stichus, ait, & Pãphilus communi seruo promissi sunt, nõ alteri Stichus, alteri Pãphilus solui põt: sed dimidiæ singulorũ partes debentur: atq; utriusq; rei dominiũ duobus modis intelligi põt. Sed in numis, & oleo, & frumento, & similibus quæ communi specie cõtinentur, apparet hoc actum ut numero diuidatur obligatio. Eandem diuisionem duplicem Papinianus notat in l. 94. eiusdem tit. & l. 66. §. 1. D. de leg. & fideic. libro 30. ubi ait plures in uno fundo dominium iuris intellectu, non diuisione corporis obtinere. Notat & Paulus in l. 25. §. 1. D. de uerb. sig. ubi Seruio assentitur, qui partes alias esse dixit pro diuiso, alias pro indiuiso: quum Mucius putaret partis appellatione rem pro indiuiso significari. nam quod pro diuiso nostrũ sit, id non partem, sed totum esse: cui consentit Vlpianus in l. 6. §. 1. D. commun. præd. Aristoteles autẽ in lib. De sensu, hanc quoq; diuisionem attingit: sed in Categorijs planius rẽ omnẽ exponit. ait. n. Quantitatem aliam continuam, aliam seiunctã esse. cõtinuam cuius partiũ terminus aliquis cõmunis est: ueluti corporis, cuius partes communẽ habẽt terminum lineam: aut lineę, in qua partes finem quo inter se cohæreant, communem habent, punctum scilicet. Itaq; poculum cum ansa quantitatis est continuæ: uti cõstat ex l. 21. §. 4. D. de furt. & pars lancis priusquã erasa sit. l. 22. eo. tit. Ex quib. intelligitur fundum qui inter duos diuisus est, quia terminum habet cõmunem, quo inter se partes adaptantur, in quantitate cõtinua numerandum esse. qua de caussa nõ tam in partes diuidi fundus a Iuriscõsultis dicitur, quàm in regiones, ut in tract. D. fin. regund. Seiunctam uerò Aristoteles eam appellat quantitatem, cuius partes communem terminum non habent: ut in numero. Nã si bis quinque, inquit, sunt partes decem, quinq; & quinque nullo communi termino coniuncta sunt, sed secreta & separata: cui ea omnia adiungamus licet, quæ communi specie continere dicuntur ab Vlpiano d. l. 29. De solut. ueluti uinum, oleum, frumentũ. Nam si duobus amphora uini legata est, seiuncta utriq; quantitas legata est. Nam urnæ duæ finem in amphora quo inter se cohæreant, communem non habeant, neq; duo semimodij in modio, neq; bis quinquaginta, in centum. quod eodem modo de ponderibus quoq; iudicandum est. Nam in uncia duæ semunciæ communem terminum non habent. Quantum hoc deiunctum in tesseris & numis quoque intelligitur, quæ si pluribus legata sint, tot habebunt deiunctas & secretas inter se partes, quot erunt legatarij. Qua ex disputatione intelligimus quamobrem Vlpianus ab Offilio & Trebatio dissentiens, neget eum qui ex frumenti aceruo modium, aut ex uini dolio sextarium abstulerit, totius nomine furti teneri. l. 21. D. de fur. nec magis interesse affirmet inter hanc speciem, quàm si quis ex armario rem unam auerterit: utranque enim quantitatem seiunctã esse. Quod uerò Trebatius dicebat, si quis aurem attingat, eũ totũ corpus attingere, Vlpianũ non mouit, perspicientem sine dubio, quantitatẽ illã esse continuã, hanc uerò deiunctam. Qua quidem ex dispositione quàm necessaria iuris studioso Dialecticæ cognitio sit, cuius ignoratione tanti uiri, & in

iure

iure ciuili tantopere exercitati parua in re peccarunt, facilè intellectu est. Partium autem aliã quo que tradere oportet diuisionem: nam aliæ principales dicuntur, quibus sublatis totum interit: aliæ minus principales, quibus ademptis totum tamẽ manet. ut caput in corpore humano, & pectus, & brachia, partes sunt principales: crines autem, & ungues, & supercilia minus principales. Ita intelligendum est quod ait Vlpianus l. 15. §. 2. D. de acceptilation. ubi ait nec cemẽta, nec fenestras, nec parietem, nec diætam domus esse partes: quũ tamen Aristoteles tam frequenter domum ex par tibus sic definiat, operculum quod ex lapidibus, lateribus, cemento, trabibusq; constat. Sed Vlpianus illam partium diuisionem spectans, ita disputat, quasi eæ demum ueræ partes essent, quibus sublatis totum interit, ut in fundo ususfructus perpetuus, & uia perpetua. d. l. 15. & l. 58. D. de uerb. obli. ubi & in uia iter aut actus: in fructu, fructus & usus: in decem, bis quinque numerantur. Eas uerò quibus ademptis totum nihilominus manet integrum, non esse partes: ut in scypho, emblemata: & in domo, columnæ marmoreæ: in fundo, ususfructus non perpetuus, l. 25. D. de uerbor. signific. in usufructu, usus: quum possit usus sine usufructu constitui, inquit. Vlpia. d. l. 13. §. 3. De acceptil. in grege, aliquot capita, quib. sublatis & grex manet, & potest usucapi, quum illa nec possi deantur, nec usucapiantur, ait Pompo. l. 30. D. de usurpat. & usucap.

PATRES conscripti, uide Allecti. uide pręterea libellum de Senatu, in Appendice.

PASSVM, Varro De uita P. R. apud Noniũ, Passum nominabant, si in uindemia uuam diutius coctam legerent, eamq; passi essent in sole aduri. Passum ergo uinũ est, quod ex uua passa exprimitur. Vlp. in l. 9. D. de trit. uin. & ol. leg. Vini legato passum quoq;, nisi mens alia testatoris fuit contineri scribit. Proculus l. ult. eo. Cui dulcia uina legata essent, omnia hæc esse legata, mulsum, passum, defrutum, & similes potiones.

PASTINARE uerbum ad culturam agrorum pertinens: significat fodere. à Pastino, quod ferramentum est bifurcum, quo semina panguntur. Vlpianus l. 15. §. 1. D. Quod ui aut clàm, Is cui fundum pastinandum locaueras, lapides sustulit, & in uicini proiecit prædium. Paulus l. 79. D. de uerb. sig. Vtiles impensas, ex quib. reditus mulieri acquiratur: sicuti arbusti pastinatione, ultrà quàm necesse fuerat.

PATERFA. appellatur, inquit Vlpianus, qui in domo dominium habet: rectèq; hoc nomine appellatur, quamuis filium non habeat: non enim solam personam eius, sed & ius demonstramus. deniq; & pupillum patremfa. appellamus. & quum paterf. moritur, quotquot capita ei subiecta fuerint, singulasfamilias incipiunt habere. singuli enim patrum fa. nomen subeunt: ideóq; eueniet & in eo, qui emãcipatus est: nam & hic sui iuris effectus propriam familiam habet. l. 195. D. de uerb. sign.

PATRESFA. sunt, qui sunt suæ potestatis: siue puberes, siue impuberes. l. 4. D. de his qui sunt.

PATRIMONIVM propriè est pecunia quam liberi ex paterna hæreditate accipiunt. Cicero pro Posth. Qui uerò duo lauta & copiosa patrimonia accepisset: remq; præterea bonis & honestis rationib. auxisset. duo patrimonia Posthumus acceperat, alterum à naturali, alterum ab adoptiuo patre. Hoc enim ab hæreditate differt, quòd illo uerbo, res ipsæ: hoc ius à patre relictum intelligitur. Cic. li. de Offi. 1. Optima autem hęreditas à patribus traditur liberis, omniq; patrimonio præstantior, gloria uirtutis, rerumq; gestarum: cui dedecori esse, nefas & uitium iudicandum est. Sed cõsuetudine loquendi res eò deducta est, ut iam plerunq; cuiuscunq; generis bona, siue à patre relicta, & aduentitia siue patrisfa. opera ac diligentia parta eo nomine intelligantur. Sic Vlpi. l. bona. de bon. poss. Bonorum possessio, inquit est ius persequendi retinendiq; patrimonij. Iuuenalis,

Non propter uitam faciunt patrimonia quidam,
Sed uitio cæci propter patrimonia uiuunt.

Pompon. l. 112. §. 1. D. de uerbor. obligat. Plerunq; idonei non tam patrimonio, quàm fide æstimantur.

PATRONVS, est qui ex seruitute manumisit. l. 8. D. de in ius uoc.

PATRONVS, quasi pater dictus: eodẽ modo quo Matrona. Seruius in illud Virgil. Et fraus innexa cliẽti. Ex lege, inquit, duodecim tabularum uenit, in quibus scriptum est, Patronus, si clienti fraudem fecerit, sacer esto. Si enim clientes, quasi colentes sunt, Patroni quasi patres: tantundem est clientẽ, quantum filium fallere.

PATRONVS, orator est qui caussam agit. hoc ex Romuli instituto, qui ex patrum numero plebi quos ei commodum esset, deligendi potestatem fecit qui ipsius caussas susciperent: ex quo illi quidem Patroni, hi uerò Clientes dicebantur. uide Clientes.

PATRONVS, uide Aduocatus.

PATRITIATVS honos, fuit Iustiniani tempore, cuius uis non satis adhuc, quod sciam, intellecta est: nisi quod Suidas scribit, eos legationes ex Senatu mittere consueße. Cassiodorus autem lib. Variarum VI. perpetuum enim fuisse honorem significat, & cingulo ornatum, cùm iurisdictionem tamen exerceret nullam. Quod a Zenone significari arbitror in l. 3. C. de consul. ubi Patritiatum hõnorarium Consulatum appellat. Quod nisi me animus fallit, Cassiodorus hunc Episcopis honorem tribui solitum significat: ijs, opinor, qui Constantinopolitanæ ecclesiæ præfecti Patriarchæ dicebantur. Videtur enim hæc illius fuisse sententia, ut quando in populi R. religione Patritij soli sacrorum procurationem Romuli instituto gerebant,

& rex quidam sacrorum esset: non incommodū uideretur, si i religione Christiana, qui sacris præest, idem etiam magistratus summi ornamentis at que insignib. decoretur. Obseruo etiam hoc ex eo dem auctore, Patritiatum non magistratus, sed or dinis nomen fuisse: neq; enim unus erat patritius, sed complures, quasi Senatus principes, qui certis antea magistratibus perfuncti erant. deniq; quales Romæ florente Rep. Consulares, Prætorij & Aedilitij fuerūt: quibus in Senatu curuli sella uti, primisq; sentētias dicere ius erat. Quare quod in l. 3. C. de consul. legimus, Patritiatus honorem ceteris omnibus anteponi, non ita accipiendum est quasi summus esset aliquis magistratus: primùm quia magistratus (ut docui) non erat: deinde quia Cassiodorus in formula patritiatus scribit, consulatum patritiatu superiorem fuisse. Præfectorios, inquit, & aliarum dignitatum uiros præcedit, uni tantum cedens fulgori, quem interdum etiam à nobis constat assumi: hoc est, ut ego inter pretor, Consulatui: tametsi uerba hæc apud Cassiodor. corruptè legantur. nam VNITATVM pro VNI TANTVM uulgò legitur. præterea præfectum urbis summum omnium magistratum gessisse constat ex l. 1. & 3. C. de offi. præf. urb. Et qđ Cassiodorus de præfectorijs scribit, constat de iis qui iam præfectura functi sunt intelligendum esse. Nomen autem à Ro. patritiorum splendore du ctum esse, res indicat. nam cum ij propter familiæ antiquitatem ceteris antecellerent, & plerunque ijs honores mandarentur: translato Constantinopolim imperio eos senatores qui curulibus magistratibus erant functi, patritios dici placuit. Quibus ius patrumfa. concessum fuisse, Cassiodorus quoq; eodem loco testatur.

PATRITII non iidem sunt qui nobiles: ut uulgò creditur. Nobiles enim omnes sunt ex plebeiis: ut modò demonstrabimus. Nam populus Romanus ita distinguitur, ut alii patritii essent, alii plebeii. Patritij, qui eorum Senatorum progenies erant quos Romulus crearat. hae tamen ætate, inquit Liuius, antiquissimæ cuiusq; senatoriæ familiæ liberi. patritii appellantur. tales erant Clodius, Piso, Catilina. Plebeii uerò qui ex populo à Romuleis Senatoribus reliquo dimanarunt. ut C. Antonius, C. Cassius, M. Cicero, T. Pomp. Atticus. Horum plebeiorum alii Nobiles, alii uerò Noui homines dicebantur. Nobiles, quorum parentes curuli aliquo magistratu erant functi. Noui, qui primi ex sua stirpe magistratum curulem erant adepti. Quod Asconii auctoritate uerum esse docebimus. Is enim in argumento in Orat. in toga cand. Sex, inquit, competitores in Cōsulatus petitione Cicero habuit: duos patritios, P. Sulpitium Galbam, L. Sergium Catilinam: quatuor plebeios, ex quibus duo nobiles, C. Antonium Marci Oratoris filium, L. Cassium longinum: duos qui tantum non primi ex familiis suis magistratum adepti erant, Q. Cornificium, & C. Licinium Sacerdotem. Solus Cicero ex competitoribus equestri erat loco natus, atq; in petitione patrem amisit. Apertè Asconius nobiles in plebeiis numerat: & nobiles à nouis hominibus distinguit, qualis erat Cicero, ut illi persæpe obiectum est. Itaq; Verrem & Hortensium significās Verrina sexta, sic loquitur, Nec ista præclara nobilitas desinat queri, populum Ro. hominibus nouis atq; industriis honores mandare, semperque mandasse. Neq; ut opinor, reperietur, quenquam è patritia familia hominem Nouū appellari. Itaq; nec M. Scaurum, cuius parentes ignoti Romæ & contempti iacuerant, Asconius Nouum appellat, sed ei non minus quàm nouo homini laborandū fuisse. Scaurus, inquit, ita fuit patritius, ut tribus supra eum ætatibus iacuerit domus eius fortuna. nam neq; pater, neq; auus, neq; etiam proauus, ut puto, propter tenues opes, & nullius uitæ industriam honores adepti sunt: itaq; Scauro æquè ac nouo homini laborandum fuit.

PATRVELES à consobrinis hoc differunt, quod Cō sobrini propriè dicuntur, ex auunculo aut matertera prognati: Patrueles uerò ex patruo Titii pro gnati: Amitini ex amita. unde Cic. in Ligariana filium Titi Bocchi auunculi Ligarii consobrinum appellat. indeq; intelligi facilè potest illustris differentia: patrueles quippe non minus quàm duo esse possunt, ex fratribus scilicet duobus nati: amitini autem inter se duo esse nequeunt. quem enim amitinum Titius appellat, ab eo consobrinus nominatur §. 4. de grad. apud Iustin. Ita ergo poterit Titius appellari cōsobrinus, patruelis debebit, amitinus non poterit. quanquam confundi plerū que soleat discrimen: ac generaliter Consobrini pro quibuslibet fratrum ac sororum liberis, sicut apud Græcos ἀνεψιοὶ usurpari. l. 19. C. de nupt.

PATRVELES, fratres uel sorores sunt, ait Caius, qui quæve ex duobus fratribus progenerantur. l. 1. §. 1. D. de grad. & adfi.

PATRVVS, est patris frater: ait Paul. l. 10. §. 7. D. de gradib.

PATRVVS magnus est frater aui: inquit Paul. l. 10. §. 8. D. de gradib.

PATRVVS maximus est (ut ait Paul.) àbaui frater, ata ui & atauiæ filius, patris uel matris patruus maior l. 10. §. 10. D. de gradibus.

PATRVVM Plautus appellat patrui magni filium, id est propiorem sobrino. nam in Pœnulo cum Pœnus Agorastocli dixisset patrem eius sibi patruelem fuisse, continuò respondens Agorastocles, Mi patrue, salue. & scena insequenti, Patruo aduenienti cœna curetur uolo. itemq; deinceps.

PAVLVS Castrēsis Iurisc. Pataui, Florētiæ, & Bouoniæ iura interpretatus ē: editisq; libris quampluri mis, Pataui tādē ann. M. CCCC. XXXVII. prid. Calen. Mart. uitæ supremum diem confecit.

Pauperies,

PAVPERIES, est damnum sine iniuria facientis datum: nec enim potest animal iniuria fecisse, quod sensu caret. l. 1. §. 1. D. Si quad. paup.

PECVARII, uide Mancipes.

PECVDES eas intelligimus quadrupedes quæ gregatim pascuntur. l. 2. §. 1. D. ad leg. Aquil.

PECVLIARES res, pro peculiares dicuntur ab Vlp. l. 4. in fi. D. de doli excep.

PECVLATVS, inquit Festus, furtum publicum dici cœptum est à pecore, quia ab eo initium eius fraudis esse cœpit: siquidem ante æs aut argentum signatum ob delicta, pœna grauissima erat duarum ouium, & triginta boum.

PECVLATVS definitur (in l. 9. §. 1. D. ad leg. Iul. de pecul.) pecuniæ publicæ aut sacræ furtum, non ab eo factum, cuius periculo fuit. & ideo æditus pe culatum non admittere. Qui ergo ex pecunia sacra, religiosa, publicave quid abstulerit, aut interceperit, aut in rem suam uerterit, quive in aurum, argentum, æs publicum quid iudiderit, aut immiscuerit, peculatus tenetur. l. 1. D. eod.

PECVLIATVS seruus, qui peculium habet. Caius l. 18. in fi. D. de Aedil. edict. Aequè si quis simpliciter dixerit, peculiatum esse seruum, sufficit si is uel minimum habeat peculium. Plautus in Rud. Peculiosum uocat. In persa etiam uerbo Peculian di est usus, Atque istanc ob rem, ego aliquid te peculiabo.

PECVLIVM dictum est, quasi pusilla pecunia, siue patrimonium pusillum. Peculium autem Tubero sic definit, quod seruus domini permissu separatum à rationib. dominicis habet, deducto inde si quid domino debetur. l. 5. §. 2. D. de pecul.

PECVLIVM est non tantum quod dominus seruo concessit: uerùm id quoque quod ignorante quidem eo acquisitum sit, tamen si rescisset, passurus erat esse in peculio. l. 49. D. de pecul.

PECVLIVM erat priscis temporibus particula quædam gregis (unde etiam nomen inuenit) quod patres suis filijs, domini suis seruis industriæ suæ exercendę caussa concedebant: nunc uerò summa quædam est pecuniæ eadem de caussa concessa, & à paternis dominicisque rationibus seiuncta. l. de positi, 5. & seq. D. de pecul. Dignum etiam obseruatu est, quod ex Plauto notauimus, filiosfa. quibus patres uendendas merces tradebant, peculium ex ijs pluris uenditis quàm quanti pater eas æstimasset, locupletasse. nam in Mercatore sic loquitur:

Lucrum ingens facio, præterquam mihi meus pater
Dedit æstimatas merces, ita peculium
Conficio grande.

PECVLII autē quatuor sunt species. est enim aliud Castrense, aliud Quasi castrense, aliud Profectitium, aliud Aduentitium. Castrense est, quod per militiæ caussam tum in castris, tum etiam alibi adeptus est. l. castrense, 2. D. de castr. pecul. stipendia enim Romani adolescentes omnes faciebant. Quasi castrense est quod in togata militia parauit: ueluti in forensi opera, uel professione artiū. l. ult. C. de inoff. test. Profectitium, quod à patre accepit, neque industria operave sua parauit. l. 5. D. de iure dot. Aduentitium uerò quod ab extraneis cognatisve accepit, quo in genere sunt maternæ maternive generis hæreditates: amicorum item, & legata, & hæreditates: item lucra nuptialia. Sciendum est autem, iure quidem antiquo & florente Rep. nullum peculium non ipsius patris pleno iure fuisse. Nam (ut ait Diony. lib. 8.) ῥωμαίοις οὐδὲν ἴδιον ἐστὶ κτῆμα, ζώντων ἔτι τῶν πατέρων ἀλλὰ καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ σώματα τῶν παίδων, ὅ, τι, βούλονται τοῖς πατράσιν ἀποδίδοται Romani propriū nihil possident, quamdiu patres eorum in uita manent: sed & pecuniæ & corpora filiorum, parentum potestati arbitrioque permissa sunt. Verùm Imperatores ut præmio aliquo adolescentes ad militiæ labores inuitarent, Castrense peculium ijs pleno iure concesserunt, quod Iuuenalis XVI. Sat. ubi militiæ præmia enumerat, his uersibus declarat:

Solis præterea testandi militibus ius
Viuo patre datur: nam quæ sunt parta labore
Militiæ, placuit non esse in corpore census,
Omne tenet, cuius regimen pater. ergo Coranum
Signorum comitem, castrorumque ære merentem
Quauis iam tremulus captat pater.

Itaque Vlp. in l. 2. D. de S.C. Maced. scribit filiosfamilias in Castrensi peculio ius ac uicem Patrumfa. obtinere.

PECVLIVM castrense est, ait Macer, quod à parentibus uel cognatis in militia agenti donatum est, uel quod ipse filiusfa. in militia acquisijt, quod nisi militaret, acquisiturus non fuisset. l. 11. D. de castren. pecul.

PECVLIVM castrense est, quod in castris acquiritur & quod proficiscenti ad militiam datur. Paulus lib. Sentent. 3. capite quarto.

PECVLIVM nuptę, Iurisconsulti appellant, quæ pręter dotem ei dantur; & marito traduntur. Papinianus l. 31. §. 1. D. de donation. Species extra dotē à matre, filiæ nomine, uiro traditas, filiæ quæ præsens fuit, donatas, & ab eo uiuo traditas uideri respondi. & paulo pòst, Sed peculium à dote puellæ distingueretur. Item Vlp. l. 9. §. 2. D. de iur. dot. Dotis autem caussa data accipere debemus, ea quæ in dotem dantur. Ceterùm si res dentur in ea quæ Græci παράφερνα dicunt: quæque Galli peculium appellant, uideamus an statim efficiantur mariti.

PECVNIA, à pecu: à pastoribus enim horum uocabulorum origo, quòd in pecore pecunia tum consistebat pastoribus. Varro.

PECVNIARIS damnatio, pro Pecuniaria, apud Marcum in l. 10. in. fin. D. de pœn.

PECVNIAE uerbum, inquit Vlpianus, non solū numeratam pecuniam complectitur, uerùm omnē omnino

omnino pecuniam, hoc est omnia corpora. nam corpore quoque pecuniæ appellatione contineri nemo est qui ambiget. l. 178. D. de uerbo. signif.

Pecuniae nomine, inquit Hermogenianus, non solùm numerata pecunia: sed omnes res tam soli quàm mobiles, & tam corpora quam iura continentur. l. 222. D. de uerb. sig.

Pedamentum, palus quo uinea innitens rectà cõsistit. Pomponius l. 10. D. de usufruct. Ex silua cædua pedamenta & ramos ex arbore usufructuarium sumpturum.

Pedanei iudices dicti sunt, iidem qui dati, & delegati, ut de controuersia cognoscant. l. 1. D. de postul. l. si quis, 38. §. iudices. D. de pœn. l. 4. D. de tut. dat. ab. Dicti etiam sunt ab Impp. qui humiliora negocia disceptabant. l. ult. & pass. C. de pedan. iudicib. l. penult. C. de pact. l. sancimus, 13. C. de iudic. Nomen reperisse uidentur item ut Pedarij senatores, à pedibus: quòd magistratus cum iudicarent, in tribunali, edito & superiore loco considebant: hi uerò in imo loco, ubi magistratus subsellia pedum habebant.

Pedarii senatores, auctore C. Basso dicebantur, qui quia magistratum curulem nondum ceperat, pedibus in curiam itabāt. nam Senatores qui curulem magistratum gesserant, ueterum ætate curru solebant honoris gratia in curiam uehi: in quo curru sella esset, supra quam considerent, quæ ob eam caussam curulis appellaretur. Gell. lib. 3. cap. 18.

Pedarium senatorem, Festus appellatum scribit, quia tacitus transeundo ad eum cuius sententiam probat, quid sentiat, indicat.

Pedestre iter quod uulgò Terrestre. Vlp. l. 1. §. 9. D. de fluminib. Si pedestre iter impediatur, non ideo minus iter nauigio deterius sit. Cic. ad Attic. lib.

Pedicvlos Paul. in l. 32. D. de aur. arg. uocat, quib. signa sustinentur, bases, sed tenues. Et sic plerunque Pediculi à Columella dicũtur, quibus arborum rami baccis onusti sustinentur: quasi par ui pedes.

Pedvles fasciæ apud Vlp. in l. 25. §. 1. D. de aur. & arg. dici uidentur eæ quibus pedes uinciuntur. M. Tull. in Clod. apud Non. Tunc quum uincirentur pedes fascijs, quum calanticam capiti accommodares. Haud scio tamen an uerius legeretur Pedales.

Pegmata, πήγματα ornamēta quædam quib. statuæ & signa uoluptatis caussa imponuntur. Vlp. l. 12. §. 14. D. de inst. uel inst. Nam & in emptione domus & specularia, & pegmata cedere, siue in ædificio sint posita, siue ad tempus detracta.

Peiorare, pro deteriorem reddere. Paul. lib. Sent. 2. cap. 19. Homo liber, qui statum suum in potestate habet, & peiorare eum, & melorem facere potest.

Pellicem Ser. Sulpitius ait appellatam, probrosámque habitam, quæ iuncta consuetaque esset cũ eo in cuius manu mancipioque alia matrimonij caussa foret: quod hac antiquissima lege ostenditur, quam Numæ regis fuisse accepimus: Pellex ædem Iunonis ne tangito: si tangit, Iunoni crinibus dimissis agnam fœminam cædito. Pellex autē quasi πάλλαξ, id est, quasi παλλακίς, ut pleraque alia, ita hoc quoque uocabulum de Græco flexum est. Hæc Gellius lib. 4. cap. 3.

Pellex apud antiquos habebatur ea, quæ cũ uxor non esset, cum aliquo tamen uiuebat: quam nunc uero nomine Amicam, paulo honestiore concubinam appellant. nũc uerò uulgò Pellex uocatur, quæ cum eo cui uxor sit, corpus miscet: uel quæ uxoris loco sine nuptijs in domo sit: quam Græci παλλακὴν uocant. l. 144. D. de uerb. signif. Festus autem sic:

Pellicem eam antiqui propriè nominabant, quæ uxorem habenti nubebat: cui generi mulierum etiam pœna constituta est à Numa Pompilio.

Penvs ea omnia continet, quæ esui potuique sunt l. 3. D. de pen. leg. Cicero lib. De nat. deorum 1. Penus, inquit, est omne quo homines uescuntur. Nostri in l. 3. D. illo tit. Penori attribuunt omnia esculenta & poculenta quæ paterfa. usus sui caussa, eiusque familiæ, quam circa se & suos habet, parauit.

Pelliones, à pellibus conficiendis dicti sub qui bus milites hyemabant, apud Paternum in l. ult. D. de iur. immunit. ubi tamen Polliones legitur. Cicero in Academ. In quo magna rei militaris esse occupatio solet: ut non multum Imperatori sub ipsis pellibus ocij relinquatur, id est, in statiuis.

Pendere pœnas propriè dicitur, qui ob delictum pecuniā soluit, quia pēso ere utebantur. Festus.

Pendere pœnas soluere significat: ab eo quòd ære graui quum uterentur Romani, penso eo non numerato debitum soluebant. unde & pensiones dictæ. Festus.

Penes te, inquit Vlpianus, amplius est, quàm apud te. nam apud te est, quod qualiter qualiter à te tenetur: penes te est, quodāmodo possidetur. l. 63. D. de uerb. sign. Plerunque tamen ea non seruatur proprietas sed alterum pro altero promiscuè usurpatur. ut l. 1. & l. 3. § si penes, D. de tab. exhib. l. eum qui, 23. in fi. D. de usurpat. l. & habet, 15. §. eum qui, D. de precar.

Pensio, solutio. Varro, Ab ære impendendo. Dispensator: & in tabulis scribimus Expensum: & prima pensio, & sic aut secunda, aut quæ alia. Paulus l. 40. D. de reb. cred. Igitur finito primo mense primæ pensionis usuras currere. Item, Et ideo non soluta pecunia statutis pensionibus, ex die stipulationis usuras deberi. Cicero pro Q. Roscio, Falsum subornauit testem Roscius Cluuium: cur tam serò cur, quum altera pensio soluenda esset, non tum quum prima?

Pen-

PENSIO, ferè dicitur pecunia quæ ex prædiorum urbanorum locatione percipitur: quæ uerò ex rusticorũ, Merces. uide l. 27. & 29. D. de hæred. pet.

ΠΕΝΘΕΡΟΣ, uide Socer.

PENVS, auctore Q. Mutio, est quod esculentum aut poculentum est: quod enim ipsius patrisfa. aut liberorum patrisfa. eiusque familiæ quæ circum eos aut liberos eius est, & opus non facit, caussa paratum est, ut Mutius ait, penus uideri debet. nã quæ ad edendum bibendumque in dies singulos prandij aut cœnæ caussa parantur, penus nõ sunt: sed ea potius quæ huiusce generis longæ usionis gratia contrahuntur, & reconduntur, ex eo quòd non in promptu sint, sed intus & penitus habeantur, Penus dicta sunt. Gell. lib. 4. cap. 1.

PER genium principis iurare: uide Per principis.

PER indicem, prouerbium est apud Iustinianum in extremo Institut. pro summatim, strictim cursimque, obiter & quasi per transennam: Vt uobis, inquit, possibile sit, summo digito & quasi per indicem ea tetigisse. quasi libros Institutionum pro παρατίτλοις (quæ appellat) id est argumentis Pandectarum esse uelit. nam Indicem pro eo quòd titulum uulgò appellamus Latini usurpant: quinetiam idem Imp. l. 1. §. pẽ. C. de uet. iur. enucl. hoc in paratitlorum mentione significat. Sed sufficiat, inquit, per indices tantummodo & titulorum subtilitatem, quæ παράτιτλα nuncupantur, quædam admonitoria eius facere. Asconius in Verrin. 3. Quò quum esset uentum, antequam caussa agere-tur, quasi per indicem rem exponebant: quod ipsum dicebatur Caussæ coniectio, quasi caussæ suæ in breue coactio.

PER lancem & licium furtum quærere: uide Furtum per lancem.

PER principis iurare, Græca defectione dicitur, pro, Per principis genium iurare. l. 2. C. de reb. cred. l. 13. §. ult. D. de iureiur.

PER te non fieri stipulatio, non hoc significat, nihil te facturum, quo minus facere possis, sed curaturum ut facere possis. l. in illa, 50. D. de uerb. oblig.

PERAGERE reum, est usque ad condemnationem illum persequi, & ut condemnetur efficere. l. 2. D. de adulter. l. pen. D. de public. iudic. l. 6. §. destitisse, D. ad Turpill.

PER Satyram, uide Lex Satyra.

PERCEPTIONEM fructus accipere debemus, non si perfectè collecti, sed etiam cœpti ita percipi ut terra continere se fructus desierint. l. 78. D. de rei uind.

PERDVCTA, pro perinducta, siue omnino inducta, ac deleta. Vlp. l. 1. D. de his quæ in test. del. Sed nolentibus inducta accipiendum est, & si perducta sint.

PERDVELLES ab antiquis dicebantur, quos nos hostes appellamus, inquit Caius in l. quos nos, De uerb. signif. Varro lib. De lingua VI. Apud Ennium est, Quin inde inuictis sumpserunt perduellibus. Perduelles sunt hostes. ut perficit, sic Perduellum Duellum: id postea bellum. ab eadem caussa facta Duellona, Bellona. Hinc factum ut qui hostili animo in Rempublicam aut Imperatorem esset, Perduellionis iudicio teneretur. ut ait Vlpianus in l. ult. D. ad Iul. maiest. Aliud est enim maiestatis, aliud perduellionis crimen: hoc enim sub illo, tanquam species sub genere ita comprehenditur ut crimẽ sit imminutæ maiestatis & grauissimum & atrocissimum, quippe quod ad uniuersæ Reipublicæ statum labefactandum pertineat: ueluti si quis aut regnum affectasse, ut Spurius Cassius Viscellinus: aut magistratum populi Romani sacrosanctum uiolasset, ut C. Rabirius, pro quo extat Ciceronis oratio: ac proinde qui postremis temporibus hostile aliquid in personam Imperatoris molitus esset, uti Iurisconsulti significant. Tribunitiam enim potestatem Imperatores totam in se transtulisse, nemo nescit. Item qui ciuis Romani libertatem uiolasset, ueluti qui eum securi percussisset, aut in crucem sustulisset: qua de re Cicero Verrina III. sic scribit, Hoc in illo maiestatis iudicio si licuisse sibi ostenderit, ego oportuisse concedam. Ex hoc quoque euaserit: proficiscar eò quò me iampridem uocat populus Romanus. de iure enim libertatis & ciuitatis suũ putat esse iudicium: & rectè putat. Confringat iste sanè ui sua consilia senatoria, quæstiones omnium perrumpat, euoluat ex uestra seueritate. mihi credite, arctioribus apud pop. R. laqueis tenebitur. Credet ijs equitib. Ro. populus Ro. qui ad uos antea producti testes ipsis inspectantibus, ab isto ciuem R. qui cognitores homines honestos daret, sublatum esse in crucem dixerunt. Credent omnes quinque & triginta tribus, homini grauissimo atque ornatissimo, M. Antonio, qui se præsente ciuem R. securi percussum esse dixit. Audietur à pop. Ro. uir primarius eques R. L. Flauius, qui suum familiarem Herennium negociatorem ex Africa, cum eum Syracusis amplius centum ciues R. cognoscerent, lacrymantesque defenderent, pro testimonio dixit, securi esse percussum. Probabit fidem, & auctoritatem, & religionem suam L. Suetius, homo omnib. ornamentis præditus: qui iuratus apud uos dixit multos ciues Rom. in latumijs istius imperio crudelissimo per uim morte esse mulctatos. Hanc ego caussam, cum agam beneficio populi Ro. de loco superiore, non uereor, ne aut istum uis ulla ex populi Rom. suffragijs eripere, aut à me ullum munus Aedilitatis amplius aut gratius populo Romano esse possit. Quadruplicem igitur inter maiestatis & perduellionis crimẽ differentiam reperio. prima est, quòd maiestatis crimine tenentur ij, qui uel partem aliquam Reipublicæ læserunt: ueluti si quis duces hostium accepta pecunia liberauit, aut priuatus domi suę hostium duces tenuit: quod Verres fecisse dicitur in

illa eadem Oratione, aut si magistratui quippiam pro sua potestate agenti aliquis officiat, ueluti C. Cornelius, quem Cicero defendit. Perduellionis autem crimen in eos cadit, qui summam Reipub. labefactare conati sunt. uti superius docuimus. Altera differentia est, quòd maiestatis crimen in foro apud suum Prætorem, pro tribunali, iudicio certa lege constituto, agebatur: ut ex Verrina 3. & 7. cognoscitur. Perduellio uerò primis quidem tẽporib. à Duumuiris data opera creatis, pòst autẽ à populo R. comitijs centuriatis in campo Martio cognoscebatur: quemadmodum ex Oratione Ciceronis pro C. Rabirio perduellionis reo, in campo Martio habita, itemque ex Valerij libro 6. cap. 5. satis planè constat. Tertia differentia est, quòd maiestatis crimen non morte, sed exilio multabatur: Perduellionis uerò damnatum carnifex in urbem euocatus in crucem Martio in campo fixam tollebat. quod ex eadem Oratione cognoscitur, in qua crucis mentio fit, & ex Dionis lib. 37. ubi de hoc iudicio commemorat. Quartã differentiam Vlpianus ostẽdit in d. l. ult. De crim. maiest. ubi ait, maiestatis imminutæ crimen rei morte obliterari: perduellionis autem memoriam etiam post mortem damnari. quomodo intelligẽdus est Imperator in §. 2. De public. iudic. Is qui in reatu decedit (inquit Vlpian.) integri status decedit. extinguitur enim crimen mortalitate. nisi fortè quis maiestatis reus fuit. nã hoc crimine nisi à successoribus purgetur, hæreditas fisco uindicatur. Planè non quisque legis Iuliæ maiestatis reus est, in eadem conditione est: sed qui perduellionis reus est, hostili animo aduersus rem publicam uel principem animatus. Ceterùm si quis ex alia caussa legis Iuliæ maiestatis reus sit, morte crimine liberatur.

Peregrinus dicitur, qui ciuis Romanus non est, ad quem ius Quiritium non pertinet. Imp. l. 1. C. de hære. inst. Qui deportantur si hæredes scribantur, tanquam Peregrini capere non possunt. quod idem traditur in l. sed etsi, §. solemus, D. de hæred. inst. Hinc

Peregrinitas, peregrinorum conditio. Vlp. l. 10. §. 4. D. de in ius uoc. Sed si per pœnam deportationis ad peregrinitatem redactus sit patronus, putat Pomp. eum amisisse honorem. Quibus ex locis apparet eos etiam Peregrinos dici, quib. ciuitas adempta est: quos Vlpia. ἀπόλιδας appellat in l. 1. §. 2. De legat. 3. Suetonius in Claudio, Splendidum uirum, Græciæque prouinciæ principem, uerum Latini sermonis ignarum, non modò albo iudicum erasit, sed etiam in peregrinitatẽ redegit.

Peremptorium edictum inde hoc nomen sumpsit, quòd perimeret disceptationem, hoc est ultrà non pateretur aduersarium tergiuersari. Ad illud autem hoc ordine uenitur, ut primò quis petat per absentiam aduersarij edictum primum, mox alterum, per interuallum non minus decem dierum, & tertium. quibus propositis, tum peremptorium impetratur. l. 68. 69. 70. D. de iud. uide Contumax.

Peremptoriae exceptiones, uide Exceptiones.

Perfecisse ædificium is uidetur, inquit Vlp. qui ita consummauit, ut iam in usu esse posit. l. 139. D. de uerb. sig.

Perfectissimi & perfectißimatus, uide Dignitatum.

Perfectum omnibus in rebus est, quod ex omnibus suis partibus constat. l. 1. D. de orig. iur.

Perfusorie, subobscurè, dißimulanter, non disertè, planeque aliquid dicere. Vlpianus l. 5. §. 1. D. Quod ui aut clàm. Debebit enim & diem & horam denunciatione cõplecti, & ubi, & quod opus futurum sit: ueque perfusoriè, aut obscurè dicere, aut denunciare. id est, non ab alijs sermonibus disertè, ut notari & exaudiri posit: sed fusè per alios sermones, & permistè. Scæuola l. 69. §. 2. D. de euictio. Sed etsi quis in uenditione statuliberum perfusoriè dixerit, conditionem autem libertatis celauerit. Item, Sicuti qui fundum tradit, & quum sciat certam ciuitatem deberi, perfusoriè dixerit, Itinera, actus, &c.

Perisse uerbo & scissum & fractum & ui raptum continetur: ait Vlpianus l. 9. D. de uerb. sig.

Perlusorium iudicium, id est collusorium, collusionis caussa institutum, cum aliud agitur, aliud simulatur. Vlp. l. 14. D. de appellat. Si perlusorio iudicio actum sit aduersus testamentum, an ius faciat iudex uidendum. Exhæredatus filius querelã inofficiosi aduersus institutum per collusionem mouerat, ut quum inofficiosum esse testamentũ per instituti conniuentiam ac dißimulationem probasset, & legata & libertates intercederent. Budæus tamen Prolusorium corrigendum putat, & de prolusione multa tractat. sed nihil ad mentem Vlpiani: ut mea fert opinio.

Permutatio, est conuentio iurisgentium à populo R. ita recepta & comprobata, ut ei tamẽ neque suum nomen dederit (sunt enim emptio & locatio quædam permutationis formæ) neque certam actionis formulam constituerit: adeò ut sese inter se contrahentes cogere rem mutuò præstare non posint. sed quum alter rei acceptione obligatus est, uel quanti alterius interest, Præscriptis uerbis actione præstare cogitur: uel rem acceptã, quasi caussa non secuta, reddere: aut si eam dederit quæ euincatur, in factum actione quanti interfuerit, exoluere. uti cõstat ex l. 1. D. de rer. permu.

Pernoctare intra urbem intelligendus est, inquit Pomponius, qui nulla parte noctis in urbe est. Per enim totam noctem significat. l. 166. §. 1. D. de uerb. sig.

Pero, propriè rusticum calciamentum: ut Seruius Gramm. testatur. hinc capsæ ex ulna palustri, aut alia simili materia confectæ, quòd peronis ad formam accedant, Perones dictæ. Alfenus l. 31. D. loca.

D.loca. Quòd si separatim tabulis, aut peronibus aut in alia cupa clusum uniuscuiusque triticum fuisset, &c. Locum Budæus restituit, quum antea HERONIBVS legeretur. Peronis uerbo usus est Plinius hac in re lib. 36. cap. 14. ut Vitruuius lib. 5. cap. 12.

PERPETVARIVM ius dicitur pro Emphyteusi, in l. 1. 2. & 3. C. de locat. præd. ciuil. l. 1. C. de off. com. sacr. palat. quia scilicet ager ea lege fruendus datur, ut quandiu merces soluatur, nunquam ad dominum redeat. Sed &

PERPETVA conductio pro Emphyteusi. l. uiam, 10. C. locat.

PERPETVVM edictum, uide Edictum.

PERPETVAE actiones erant olim ciuiles omnes, quia nullo temporis spacio terminabantur. cùm enim perpetua & legum, & S. C. & constitutionum uis esset, consentaneum erat, ut natæ ex in actiones ius quoque perpetuum obtinerent. at Impp. constitutiones tam in rem quàm in personam actiones certo temporis spacio terminarunt ne scilicet amplius XXX. aut quadraginta annis durent. l. 3. C. de præscript. 30. ann. l. 5. C. ad Macedon. l. 6. §. ult. D. de re iudic.

PERPETVAE exceptiones, uide Exceptiones.

PERSECVTIONIS uerbum longè ab actione separatur. est enim Persecutio genus: cuius altera species Actio, altera generis sui nomine Persecutio appellatur. Actio est, in qua legitima formularum conceptio obseruatur: qua de caussa iuris ordinarij esse dicitur. Persecutio uerò est, cum prætermisso legitimo agendi ordine ac formularum ritu apud magistratum experimur: qua de caussa Extraordinaria nominatur in l. pecuniæ, 178. D. de uerb. sign. ubi Vlpianus exemplum fideicommissorum profert, Et si quæ, inquit, aliæ sunt, quæ non habent iuris ordinarij executionem. Quē locum idem Vlpianus cap. Inst. 25. sic explicat: Fideicommissa non per formulam petūtur, ut legata: sed cognitio est Romæ quidem consulum, aut Prætoris, qui fideicommissarius uocatur: in prouincijs uerò Præsidum prouinciarum.

PERSONALES actiones, uide Actiones.

PERSONALES seruitutes, uide Seruitutes. Et sic in ceteris.

PERSVADERE τὸ πείθειν ἐστιν. nam & bonum consilium quis dando potest suadere, & malum. l. 1. §. 2. D. de ser. corr.

PERTINERE uerbum & eis rebus petendis aptum est, quæ dominij nostri sunt: & eis quas iure aliquo possidemus, quamuis non sint nostri dominij. Pertinere ad nos etiam ea dicimus, quæ in nulla eorum caussa sint, sed esse possint. l. uerbum, 181. D. de uerb. signif.

PERVENISSE propriè illud dicitur, quod est remansurum: ait Vlp. in l. 71. D. de uerb. sign. l. 164. D. eod. cum effectu enim accipiendum est.

PETITIO, uide Actio.

PETITORIVM iudicium, est quo res uindicatur. Caius l. 36. D. de rei uind. Qui petitorio iudicio utitur, ne frustra experiatur requirere debet, an is cum quo instituat actionem possessor sit.

PETRVS Ancharanus Iurisconsultus Bononiæ natus, Baldi discipulus, patria in urbe ius ciuile professus est circiter annum M.CCCC.LXXX. quo tempore Bartholomæus Salietus in eodem gymnasio florebat.

PETRVS Bellipertticus Iurisconsultus patria Burgūdus, Bononiæ ius ciuile professus est circiter annum M.CCC. cumque non pauca de iure uolumina reliquisset, ibidem est mortuus.

PHILANTROPIVM Vlp. usurpat in l. 2. D. de proxenet. pro φιλανθρωπία, uel φιλανθρώπευμα, id est liberalitas, munificentia. Idem dico, inquit, & si aliquid philanthropij nomine acceperit. De proxeneta loquitur qui si mercedis aliquid pro opera sua receperit, ex conducto non tenetur.

PHILIPPVS Corneus Iurisconsultus Perusij natus, Perusij, Ferrariæ, & Pisis publicè iura annos propè quinquaginta professus est: nonnullisque confectis de iure cōmentarijs ferè octogenarius, anno M.CCCC.LX. in urbe patria uita cessit.

PHILIPPVS Decius Iurisconsultus Mediolani natus, cùm annos triginta iura in Italia publicè interpretatus esset, certis de caussis in Galliam profugit: unde à Florentinis reuocatus, iterum Pisis, deinde Senis docuit: accepto mille quingētorum aureorū stipēdio annuo. mortuus Senis anno M.D.XXXV. quàm plurima de iure uolumina reliquit.

PHILOSOPHIA uera est iusticiam colere, boni & æqui noticiam profiteri. l. 1. D. de iust. & iur.

PHILYRA, membrana pertenuis inter lignum & corticem tiliæ interiecta, in qua ueteres scripsisse Plinius lib. 13. cap. 11. testatur. Vlpian. l. 52. de legat. 3. Librorum appellatione continentur omnia uolumina, siue in charta, siue in mēbrana sint. sed & si in philyra, aut in tilia, ut nonnulli conficiunt, &c.

PHORMIONES, φορμίονες, tegetes ex iuncis aut straminibus contextę. apud Vlp. l. 12. §. 12. D. de inst. uel inst. Legit tamē Formiones, errore puulgato.

PIGMENTARIVS, poni uidetur pro pharmacopola, id est medicamentorum uenditore. Marcian. l. 3. §. 1. D. ad leg. Cor. de sicar. Alio S. C. effectum est, ut pigmentarij si cui temerè cicutam, salamandram, &c. Opinor quòd pharmacopolarum muneris hæc pars quædam est, ut ea quæ ad pigmenta pertinent, diuendant.

PIGNVS est contractus quo res aliqua creditori ea lege obligatur, ut in illa ipsa cùm primum ei satisfactum erit, reddenda, dolum & leuem culpam præstet.

PIGNVS, inquit Caius, appellatum à pugno: quia res quæ pignori dantur, manu traduntur. unde etiam uideri potest uerum esse, quod quidam putant, pignus propriè rei mobilis constitui.

tui.l.238. §.1.D.de uer.sig. Eoque pertinere uidetur illud Ciceronis Philipp.XIIII. Etenim Mars ipse ex acie fortissimum quenque pignerari solet.

PIGNVS propriè dicimus, quod ad creditorem transit: hypothecam, quum non transit nec possessio ad creditorem. l.9.§.2.D.de pignor. act.uide Hypotheca.

PIGNORIS appellatione eam proprie rem contineri dicimus, quæ simul etiam traditur creditori, maximè si mobilis sit at eam quæ sine traditione, nuda cõuẽtio ne tenet: pprie hypothecæ appellatione cõtineri dicimus. ait Imp. §.7.de act.

PIGNVS & hypotheca tantùm nominis sono differunt: ait Marcianus in l.5.§.1.D.de pignor.

PIGNVS aliud est priuatum, aliud publicum. Priuatum dicitur, cùm ius pignoris priuato, & rei priuatæ caussa quæsitum est. id autem est triplex, Conuentionale, Prætorium: & Legitimum.

PIGNVS conuentionale est, in quod ius ex contrahentiũ cõuentione uel expressa, uel tacita quæsitum est. l.2.C.de præt. pign. l.1. D.de pign. act. nam hypotheca tacita propterea inducta est quoniã id inter partes tacitè cõuenisse uidet: ueluti cùm inducta illata in prædium urbanum pignori sunt locatori. l.14.D.in quib.caus.pig. Itẽ ut fecũdi cõductoris res tacitè domino obligatæ sint. l.11.§.solutã, D.de pign.act.quo in genere etiã ea numero pignora, quæ testamẽto cõstitui posse, tradit in l.nõ est, 26.D.de pign.act.quippe, cùm ubi de debitoris uoluntate cõstet, de creditoris animo & consensu dubitari non possit.

PIGNVS prætorium est, in quod ius ex missione in possessionẽ, quæ ex Prætoris edicto fit, ei qui missus est acquiritur. d.l.2.C.de præt. pig. l. missio, 13.D.pro emp. l.3.§.1.D.de reb.eorũ, & cet.d.l. 26.D.de pig.act. Tum enim missus pignus occupat. l.2.& l.cum rẽpub.C.qui pot. in pig. quia de caussa Priuatum appellamus: qđ.s.& priuato tradit, & rel priuatæ caussa constituit. Prætorium autẽ appellat, propterea quòd nõ tantùm Prætoris iussu, (ut qđ rei iudicatæ exequẽdæ caussa fit) sed ẽt ex ipsius edicto cõstituit. l.3.C.ut in poss.lega.

PIGNVS legitimũ, est qđ neque ex pacto cõuento, neque ex Prætoris edicto, sed legibus & ipso iure cõstitutũ est. ueluti dotis caussa uel dandæ, si pro missa est: uel restituendæ, si matrimoniũ solutum est. l.un.§.& ut plenius, C.de rei ux.act. item in tutorum bonis, l.pro officio, C.de admin.tut.

PIGNVS publicum est, quod non priuatim, sed publicè constituitur: id est ut non à priuato, sed publicè occupetur: quamuis & priuatæ & publicæ rei caussa constituatur. Eius duæ sunt species: aut enim rei iudicatæ, aut coercendæ contumaciæ caussa constituitur.

PIGNVS rei iudicatæ caussa est, quod rei iudicatæ exequendæ caussa in priuatorum quidem gratiam, sed tamen publicè & ex officio capitur, atque distrahitur, l.tertia, D. de rebus eorum, & cet. l.1.& pass. C.si in caus.iudic. l.none, D. de minorib. l.40. D. de iudic. Publicum enim iccirco Pignus hoc appellamus, quia quamuis rei priuatæ caussa, id est ut priuatis satisfiat, constituitur, tamen neque priuato, id est ei qui iudicio uicit, quæritur: neque ab illo occupatur: sed (ut dixi) Prætoris officio capitur ac distrahitur, l.secunda, C.si in caus.iudic.

PIGNVS contumaciæ coercendæ caussa, per se intelligitur, & ab eo cuius de ea re potestas est constitui solet. ueluti cum is, qui in ius uenire & respondere contemnit, pignoribus captis coercetur, l.1.§ post editum, D.de uent. insp. aut tutores, curatoresve qui iussi non cauent. §.pen. Inst. de satisd.tut. aut ij qui missos in possessionem damni infecti nomine non admittunt. l.quarta, §. primo, D.de damn.infec. De hoc eodem intelligendum est, quod Philip. I. Cicero scribit: Senatores qui sine caussa à Senatu aberant, pignoribus & multa coerceri. Et libro de Orat. tertio: Non tulit ille & grauiter exarsit, pignoribusque ablatis Crassum incipit coercere. Item apud Sueton. in Iulio: Vectium pignoribus captis, & direpta suppellectile male multatum coniecit in carcerem.

PIGNERATITIA actio, uide Actio Pigneratitia.

PIGNERATITIVS creditor is dicitur cui pignus datum est. Vlpianus l.secunda. D.de dam. infec. Quæ species est in contrario latere apud Marcellum agitata, an creditori pigneratitio damni infecti caueri debeat. & l. decimaquinta, §. 12. Item quæritur in pigneratitio creditore, an pignoris psecutio denegetur aduersus eũ, &c.

PIGNERATITIVS fundus, id est pignori oppositus Pomponius l.uigesimasexta, D.de solut. Si creditor fundum pigneratitium uendiderit, & quantum ei debebatur, receperit.

PILEATOS seruos uenum solitos iri, quorum nomine uenditor nihil præstaret, Cælius Sabinus iurisperitus scriptum reliquit. Cuius rei caussam esse ait, quòd eiusmodi conditionis mancipia insignia esse in uendundo deberent, ut emptores errare, & capi non possent: neque lex uendundi opperienda esset, sed oculis iam perciperet, quod nam esset mancipiorum genus: Sicuti, inquit, antiquitus mãcipia iure belli capta coronis induta uenibant, & iccirco dicebantur Sub coronis uenire. Namque ut ea corona signum erat captiuorũ uenalium, ita pileus impositus demõstrabat eiusmodi seruos uenundari, quorum nomine emptori uenditor nihil præstaret. Hæc Gellius libro septimo, capite quarto.

PINGVIVS, uberius, liberalius, prolixius. Paulus l.49.D.de re iudic. Pinguius enim donatori succurrere debemus, quàm ei qui uerum debitum persoluere impellitur.

PIPER,

PIPER, arbor cuius fructus Piper quoq; nominatur, condimentis aptus: cuius tria genera celebrantur album, nigrum, & longum, de quibus Pli. lib. 12. cap. 7. De pipere Paulus in l. 5. D. de pen. leg. de lõgo & albo. Marcian. in l. ult. §. 6. D. de publican.

PITYOCAMPE, uermiculi a pinu arbore nascentes, uenenato ac pestifero morsu. de quib. Pli. lib. 23. c. 2. Itaq; inter uenena connumeratur a Marciano in l. 3. §. 1. D. ad leg. Corn. de sicar.

PLACENTINVS Iurisconsultus Italus, Mompessuli ius ciuile publicè professus est, circiter annum M. CC. argumentaq; in singulos tum Institutionum, tũ Codicis tractatus scripsit: quibus Azo postea in suis componẽdis magnopere est usus, ut librorum collatio demonstrat.

PLAGAE grande linteum tegmen, quarum diminutiuum est plagulæ. Varro, Chlamydes, plagæ, uela aurea. Vlp. l. 23. §. D. de aur. ar. inter muliebres uestes Plagulas recenset.

PLAGIVM, est cùm quis hominem ingenuum, uel libertinum inuitum celat, uinctũmq; habet, emitve sciens dolo malo, in earumve qua socius est: aut cum seruo alieno seruæve persuasit, ut a domino dominave fugiat, uel eum eamve inuito uel insciẽte domino dominave celauit, uinctũ habuit, emit sciens dolo malo, quive in ea re socius fuit. l. pen. D. de plagiar. Suidas ex eo dictum putat, quòd πλαγίως, id est δολίως fiat. Hinc

PLAGIARIVS, qui plagij crimen commisit. in Rub. D. & C. ad leg. Fab. de plagiarijs.

PLANARIA interpellatio, pro compellatione magistratus quæ fit de plano, id est antequam in tribunal ascenderit. Constantin. l. 4. C. de dilation. Et cognitio caussæ nou interpellatione planaria, sed confidente magis iudice colligatur. uide De plano.

PLEBS, ait Iustin. a populo eo differt, quo species a genere. nam appellatione populi, uniuersi ciues significantur, connumeratis etiam patricijs & senatoribus. Plebis autem appellatione, sine patricijs & senatoribus ceteri ciues sic significantur §. 4. De iur. nat.

PLEBS a populo eo differt, quòd in populo omnis pars ciuitatis, omnesq; eius ordines contineantur plebs uerò ea dicitur, in qua gentes ciuium patriciæ non insunt. ut scribit Atteius Capito apud Gell. lib. 10. c. 20.

PLEBISCITVM, est ius quod plebs R. Tribuno pl. rogante, Tributis tantùm comitijs constituebat. Triplex autem inter Legem & Plebiscitum differentia est. Lex a maioribus magistratibus ferebatur: Plebiscitum a minore & solo Tribuno pl. Illa ab uniuerso populo: hoc a plebe tantùm iubebatur. illa comitijs omnibus siue centuriatis, siue coniuratis, siue tributis: hoc uerò tributis tantùm.

PLEBISCITVM (ut scribit Atteius Capito) est lex quam plebes, non populus accipit. sed totius huius rei iurisq;, siue cùm populus, siue cũ plebs rogatur, siue quod ad uniuersos pertinet, caput ipsum & origo, & quasi fons Rogatio est. ista enim omnia uocabula, censentur continenturq; rogationis principali genere ac nomine. nam nisi populus aut plebs rogetur, nullum plebis aut populi iussum fieri potest. Hæc Gellius lib. 10. c. 20.

PLEBISCITA primũ uocata sunt ea iura, quę plebs sibi tum constituit, quum in discordiam cum patribus deducta, secessit. l. 2. §. 4. D. de orig. iur.

PLEBISCITA, uide Scita pleb.

PLEBISCITVM, est lex quam Trib. pleb. a plebe rogauit. l. 1. D. ad leg. Aquil.

PLENA proprietas, uide Proprietas.

PLENA pubertas, id est integra & absoluta. Imp. §. 5. De adopt. Debet itaque is qui sibi filium per adoptionem uel adrogationem facit, plena pubertate. id est decem & octo annis præcedere. l. 40. §. 1. D. de adopt.

PLENO iure dominus is dicitur, qui rem non tãtùm in bonis, sed etiam ex iure Quiritium habet. uti docet Theoph. §. ult. De libert. Gaius l. 29. D. qui & a quibus. Generaliter pignori datus seruus, sine dubio pleno iure debitoris est, & iustam libertatẽ ab eo consequi potest. Sub conditione seruus legatus pendente quidem conditione pleno iure hæredis est, &c.

PLVMBARII, apud Tarruntinum in l. ult. D. de iur. immunit. artifices qui opera ex plumbo factitant. Vitruuius lib. 8. cap. 7. de opere plũbario loquẽs, Non est dubium quin ipsum quoque non sit salubre. exemplar autem ab artificibus plũbarijs possumus accipere, quòd palloribus occupatos habent corporis colores.

PLVMBATVRA est conglutinatio quarumuis materiarum, quæ solo fit plumbo. Paulus l. 23. §. 4. D. de rei uind. Si statuæ suę ferruminatione iunctum brachium sit, unitate maioris partis consumi. Nõ idem in eo quod adplumbatum sit: quia ferruminatio per eandem materiam facit confusionem: plumbatura non idem efficit. Pompo. l. 17. D. de acq. rer. dom. Quicquid in facto argento alieni argẽti addideris, nõ esse tuum totum argentũ fatendum est. at contrà si tuum scyphum alieno plumbo plumbaueris, alienove argento ferruminaueris: non dubitatur fundum tuum esse.

PLVRIS petitio in re, tempore loco & caussa uersatur. §. plus autem, 29. Instit. De actionibus. aut. n. rẽs aliter petitur quàm quæ debetur: aut eadem, sed alio uel tempore, uel loco, uel modo: ut etiam tradit Paulus 1. sent. c. x.

PLVTEI, quæ tabulæ affixæ & parietibus adiunctæ dicũtur in l. 41. §. 7. De legat. j. Vlp. l. 17. §. 2. De act. empt. Reticuli circa columnas: plutei circa parietes, item cilicia uela ædium non sunt.

PODIVM locus extra ædes, instar meniani, spectandi cã, pięctus. Vlp. l. 12. §. 12. De inst. uel ĩst. itẽ spõgiæ, quib. colũnæ, pauimenta, podia extergantur.

POETAE nomine Homerus aut Virgilius intelligitur. Iustin.§.2. De iur. nat. Sicuti quum Poetam dicimus, nec addimus nomen: subauditur apud Græcos egregius Homerus, apud nos Virgilius.

POENA a puniendo, uel a ponendo, aut quod peccatum sequitur post Varro.

POENA & Multa multum differunt: ait Vlp. quum pœna generale sit nomen, omnium delictorum coercitio: multa specialis peccati, cuius animaduersio hodie pecuniaria est. pœna autem non tan tùm pecuniaria, uerum capitis & existimationis irrogari solet. & multa quidem ex arbitrio eius uenit, qui multam dicit: pœna non irrogatur, nisi quæ quaq; lege, uel quo alio iure specialiter huic delicto imposita est. quinimò multa ibi dicitur, ubi specialis pœna non est imposita. Item multã is dicere potest, cui iudicatio data est, magistratus solos & præsides prouinciarum posse multam dicere, mandatis permissum est. pœnam autẽ unusquisq; irrogare potest, cui huius criminis siue delicti executio competit l. 131. §. 1. D. de uerbor. signific.

POENA, pro eo quod interest. Paulus l. ult. D. de eo quod cert. Centum solutis ex uniuersitate, tam ex sorte quàm ex pœna solutum uideri. Item apud Venul. l. 19. D. iudic. sol. uide Damnum.

POENA, pro usura. Paulus l. 40. D. de reb. cred. Si die suptã scripta, summa data nõ erit, tũc eo amplius quo post soluam, pœnæ nomine in dies triginta, inq; denarios centenos, denarios singulos dari stipulatus est, &c. Idem l. 11. De usuris, Fuit consuetudo, ut intra certa tempora nõ illatis usuris, grauiores infligerentur. Et paulo post, Quæsitum est an illud quod amplius ex consuetudine pœnæ nomine a quibusdam exactum est, &c. Item Pompo. l. 23. §. 2. D. de hæred. instit.

POENA tamen sic differt ab usura, quòd quum usura ex usu pendeat, siue ut planius loquamur, usus diuturnitas eam pariat, pœnam contra successus temporis non parit, sed contumacia debitoris sola. Itaq; usura quidem pro rata temporis exigitur, & simul cum eo crescit, atque augetur, l. 75. §. 6. De uerb. oblig. at pœna non crescit ex temporis productione, siquidem uti conuenta est ita soluitur, neq; adaugetur. l. 68. D. eod. Meritò ergo inter se tanquam diuersa distinguuntur: ut in l. 44. D. de usur. l. 13. D. de pignor.

POENA, uide Fraus.

POENAE nomine legari uidetur, quod coercendi hęredis caussa relinquitur, quo magis aliquid faciat, aut non faciat. ait Imp. §. 41. De legat.

POENAE seruitus & Romanæ ciuitatis & agnationis ius extinguit. l. qui ultimo, 29. D. de pœn. Pœnæ autem seruus ideo dicitur is qui ad bestias uel metallum damnatus est, quia nullius planè nisi supplicij sui seruus est: quippe cui in perpetuum est addictus, adeò ut si quid ei legatum fuerit, pro non scripto habeatur: quasi, ait Marcianus, non Cæsaris seruo datum, sed pœnæ. l. sunt quidam, 17. D. de pœn. Et ut rem paucis absoluam, serui pœnæ olim dicebantur, qui summo supplicio sic addicebantur, ut si liberi essent, libertatem, si serui, domini familiã quasi abalienati amitterent: adeò ut ne à pœna quidem liberati, in ueteris domini potestatem redirent. l. 8. §. 3. & 20. & l. 29. D. de pœn. l. 8. C. de sent. pass. l. 24. §. 5. D. de fideicom. libert.

POENAE summæ, mediocres, minimæ, uide Supplicia.

POENALES actiones, uide Actiones pœnales.

POLIA, πωλεία, quæ & πώλευσις, armentum equorum. Varro Equariam appellat. Vlpian. l. 38. in fin. D. de ædil. edict. Et si polia uenierit, dicemus unum equum qui uitiosus est, non nomen poliã redhiberi oportere.

POLITOR, artifex agri diligenter excolendi & quodammodo poliendi. Nonius Marcellus, Politores, agrorum cultus diligentes, ut polita omnia dicimus exculta, & ad nitorem deducta. Ennius Satyra lib. 3. Testes sunt lati campi, quos gerit Africa terra politos. Et Annali ix. Rastros dentefabres capsit caussa poliendi agri. Varro, Quid mirum ex agri ne politionibus eijciuntur, hic in cœnaculo polito recipiuntur. Vlpianus l. 52. §. 1. D. pro soc. Si in coeunda societate artem operamve pollicitus est alter, ueluti quum pecus in communi pascendum, aut agrum politori damus in commune quærendis fructibus nimirum ibi etiam culpa præstanda est.

POLLICITATIO dicitur offerentis solius promissum. l. 3. D. de pollicit. In libris nostris plerunque est, tùm quis ludos, opusve aliquod publicum Reipub. promisit. l. prima, & pass. D. eodem. l. 6. §. debitores, D. de mun. & hon. l. quinta, D. ad leg. Falcid.

POLLINCTOR, qui mortui corpus pollincit, id est unguit. Serui erant, & ex libitinarij familia. Vlp. l. 5. §. 1. D. de inst. act. Idẽ ait, Si libitinarius, quos Græcè νεκροθάπτας uocant, seruum pollinctorem habuerit, isque mortuum sepeliuerit, &c.

POLYPVS, πολύπους, est caruncula, modò alba, modò subrubra, quæ narium ossi inhæret, & modò ad labra pendens, narẽ implet, modò retrò per id foramen quo spiritus à naribus ad fauces descendit. ait Corn. Celsus lib. 6. cap. 8. unde,

POLYPOSVS, qui eo uitio affectus est: apud Vlp. l. 12. D. de ædil. edict.

POMOERIVM, locus post mœnia. Plura cognosce ex Liuio lib. 1. Papinian. l. 5. De seru. export. Cui pacto uenditoris pomœrio cuiuslibet ciuitatis interdictum est, urbe etiam interdictum esse uidetur.

PONDVS, infectæ materiæ: Numerus, signatæ: Species, factæ dicitur. l. 6. D. de rei uind.

PONT. max. ꝗ maximus rerũ q̃ ad sacra & religiones ptinent, iudex sit, uindexq; contumaciæ priuatorum

rum,magistratuumque. Minorum Pontificum Maximus dicitur,qui primus in id collegium uenit:item Minimus,qui Nouissimus. Festus.

PONTIFICES (ut Q.Scæuola Pontifex Max. dicebat)à posse & facere. At Pontifices ego à ponte arbitror: nam ab ijs Sublicius est factus primùm & restitutus sæpe, quum ideo sacra & uls & cis Tiberim non mediocri ritu fiant. Hæc Varro. Facere autē Scæuola dixit,pro sacrificare. Apud Varronem Ius turpiter pro Vls legitur. Pontificē in ius uocare dū sacra facit, non licet: ait Vlp. l.2.D.de in ius uocād.Sine decreto Pōtificū ossa quæ ab alio illata sunt,uel corpus, domino loci effodere uel eruere non licet:ait idem Vlp. l. 8.D. de relig.& sumpt.

PONTIFICEM unum duntaxat à Numa institutum legimus apud T.Liuium:Marcum scilicet M.F. cui sacra omnia exscripta: exsignataq; attribuit. quibus hostijs,quibus diebus, ad quę templa sacra fierent: atque unde in eos sumptus pecunia erogaretur. cetera quoque omnia publica priuataq; sacra Pontificis scitis subiecit. nec cœlestes modò cerimonias,sed iusta quoq; funebria,placādosq; manes ut idem Pontifex edoceret. Hæc Liuius.Hunc autem solùm à Numa Pontificem creatum Liuius restatur, quem Maximum etiam non nominat,quòd alij scilicet Minores non essent.& initio lib.2.quum de Rege sacrificulo cōmemorat,non dicit eum Pontificibus,aut Pontifici Maximo subiectum esse, sed tantùm Pōtifici; qui tamen Maximus(ut dixi) sacerdotum omniū habebatur.non multo pòst tamen quatuor sunt creati Pontifices,qui numerus ad M. Valerium, Q. Apuleium Coss.id est annos amplius quadringentos permansit. quo tempore octo primum lege Ogulnia Pontifices creati sunt: de quibus quum postea Liuius loquitur,alios minores Pōtifices appellat,unum maximum. Cicero etiam in Orat.de Harusp.resp.tres minores nominauit. Pontificis uerò Maximi tanta potestas in reliquos sacerdotes fuisse dicitur, ut L. Metellus eū honorem adeptus,Posthumium Consulē: eundē quæ Flaminem Martialem ad bellum gerendum Africam petentem, ne à sacris discederet, multa indicta; urbem ingredi uetuerit. quemadmodum Cicero & Valerius testantur. Idem Pontifex de uiolatis sacris cum collegio cognoscebat.Liuius narrat L. Cantilium scribam Pontificum,qui cū Vestali uirgine stuprum fecerat, à Pontifice Max. eousque uirgis in comitio cęsum fuisse,ut inter uerbera expiraret.Idem res omnes singulorū annorum mandabat literis, efferebatque in album,& proponebat tabulam domi,potestas ut esset pópulo cognoscēdi:ut Cicero lib. de Orat.2.commemorat.Creati autē postea plures sunt à uictore Sylla,eorumque numerus ampliatus,ut essent quindecim.

PONTONES, naues pontis usum in traiiciendis amnibus præstantes.Paulus l.ultim. De seruit.rustic. Flamine interueniente uia constitui potest, si aut uado transiri potest,aut pontem habeat:diuersum,si pontonibus traijciatur. Et paulo post, Qui a uia consummari solet uel ciuitate tenus, uel usq; ad uiam publicam, uel usque ad flumen in quo pontonibus traijciatur.

POPVLARES actiones, uide Actiones populares.

POPVLITARI, populari diripi. Papirius l. uigesimaprima,in fi.D.de appel. Tamen quum fructus populitarentur ab aduersario, æquum sibi uideri fructus apud sequestres deponi.

POPVLVS,uide Plebs.

PORCAE appellantur rari sulci, qui ducuntur aquæ deriuandæ gratia:dictæ quòd proceant,id est prohibeant aquam frumentis nocere.nam crebriores sulci limi uocantur.Porcas quæ inter duos sulcos fiunt,ait Varro dici,quòd porrigant frumentum. Hæc Festus.Alfenus l.24.D.de aqua & aquæ arc. Vicinus loci superioris pratum ita arabat, ut per sulcos, itemque porcas aqua ad inferiorem ueniret.Εἰλάσεις Græcè appellantur in l.1.§.Sabinus, D. de aq.pluu.

PORRECTVM, Varro interpretatur directum: uide Anfractus.

PORRINA, idem quod porrus. Scæuola l. 58.§. 1. De usufruct. Sempronio do lego ex redactu fructuum holeris porrinæ partem.

PORTARI, uide Ferri.

PORTICATIO, porticus. Macer l.36.§. 1. De relig.& sumpt. Si amplum quid ædificari testator iusserit, ueluti in circum porticationes, eos sumptus funeris caussa non esse.

PORTITORES, vide Mancipes.

PORTORIVM, uectigal quod pro exportandis mercibus soluitur. unde qui hoc uectigal publicani redemerunt, Portitores dicuntur. Labeo l.60.§. 8.D.locat. Vehiculum conduxisti, ut onus tuum portaret, & secum iter faceret: id quum pontem transiret,redemptor eius pontis portorium ab eo exigebat. quærebatur an etiam pro ipsa sola rheda portorium daturus fuerit.

PORTVS, inquit Vlpian. appellatus est conclusus locus,quo importantur merces, & inde exportantur. eaque nihilominus statu est conclusa atque munita. inde Angiportum dictum est.l.59.D.de uerb. signific.

POSITIONES, situs, regiones. Vlpian. l. 1.§.1. D. de iust. & iur. Huius studij duæ sunt positiones: quasi diceret partes, siue regiones. hoc est, Hoc studium, siue hæc disciplina posita est duabus in rebus: nempe in ediscendo iure publico & priuato. minus enim planè & explicatè hoc dictum est: neque uero de iure loquitur Vlpia. sed de studio ac disciplina.

POSITIO, fundum, fors. Vlpian. l.3.D.de annu. legat.Hoc sequemur,ut propositione patrimonij

fine uexatione & incommmodo hæredis fiat. id est pro uiribus, pro facultatibus. Idem l.2.§.1.D. de pecul. Si uerò eandem positionem peculij reliquit, debere eum deducere.

POSSESSIO, inquit Paulus, appellata est à sedibus, quasi positio: quia naturaliter tenetur ab eo qui ei insistit. quã Græci κατοχὴν dicunt. l.1. D. de acq. uel am. poss.

POSSESSIO est, ut definit Gallus Aelius, usus possidendi agri aut ædificij: non ipse fundus aut ager. non enim possessio è rebus quæ tãgi possunt: sed qui dicit possideri res, is uerè potest dicere. itaq; in legitimis actionib. nemo ex ijs qui litigãt possessionẽ suã uocare audet. sed ad interdictũ uenit, ut Prætor his uerbis utatur, Vti nũc possidetis eũ fundũ q.d.a. (id est quo de agitur) qđ nec ui, nec clàm, nec precario alter ab altero possidetis, ita possideatis aduersus ea uim fieri ueto. Hæc Festus. quem locum ita correctum sic interpretor, ut actio nulla sit his concepta uerbis, Hanc possessionem meam esse aio.

POSSESSIO. Interdum ait Paulus, proprietatem quoque uerbum Possessionis significat: sicut in eo qui possessiones suas legasset, responsum est. l. 78. D. de uerbor. signific.

POSSESSIO & quasi possessio differunt nam illa tũ dicitur, quum aliqua res corporalis naturaliter tenetur: hæc uerò, quum incorporalibus rebus utimur, q̃ naturaliter teneri nõ possunt, ut seruitutib.

POSSESSIONES appellantur agri latè patentes publici priuatique: quia non mancipatione, sed usu tenebantur, & ut quisque occupauerat, colebat. Alibi Possessio est usus agri, aut ædificij, non ipse fundus, aut ager. Festus.

POSSESSIO, uide Fundus.

POSSESSIONE capere, pro usucapere: Iulianus l. nõ solùm, 33.§. Si docuimus, D. de usurpat. Lex Plautia & Iulia ea demum uetuit longa possessione capi, &c. Iauolen. l. emptor, 4. D. pro empt. Nihil eum ex eo fundo longa possessione capturum. Itẽ Iulianus l. qui fundum, 7.§. seruus, eod.

POSSESSIO bonorum, & Bonorum possessio quid differant, uide Bonorum possessio.

POSSIDERE uerbum esse à sedibus deductum, coniugata uerba declarant: ut Assidere. Obsidere, Desidere. Sedes autem dicuntur, in quibus quis habitat. ut apud Vergilium, Sedes ubi fata quietas ostendunt. Varro autem Pos uetus uerbum esse ait, pro quo nunc dicimus Potens: cui contrarium est Impos. unde Possum: quasi coniunctis uerbis Pos, Sum. unde Possidere dicitur, qui potest sedere: id est sedẽ atq; habitationem suã aliquo in loco collocare. Atq; hæc quidem etymologia est, ex qua uerbum hoc in prædijs primùm positum fuisse cõstat. sed postea mobiles & ad res & mãcipia trãslatũ est. Quũ igit Possidere dicatur is, qui põt sedere: sequitur possessionẽ. ita non incõmodè definiri posse, ut dicatur Ius esse utendi re corporea pro domino: id est pro imperio ac potestate domini. sic.n. ueteres loquebãtur. nam si soli ei sedes licet in prædio constituere qui dñs est, aut certè pro domino se gerit, possessionẽ in aliũ cadere dici nõ potest. Ius autem iccirco etiã dixi, quia (ut uerbi notatio demõstrat) possidere, nõ est omnino ac simpliciter sedere, sed sedendi uim ac potestatem habere. Itaq; ꝑ alios, ut colonos, seruos, cõmodatarios, depositarios possidere rectè dicimur. l.3.§.7. & l.6.§. ult. D. de acquir, uel amitt. poss. & alijs locis innumeris. Pro domino autem ob eã caussam adieci, ut eas rerũ detentiones exciperem, quæ ꝑ domini potestate non habenẽ: ueluti quũ tutor pupilli res possidet. Liuius lib. 24. Cum clausis Andronodorus insulæ portis hæreditatẽ regni creuerit: quæq; procurator tenuerat, ꝑ dño possederit. Itẽ quũ creditor rei seruãdæ caussã mittitur in possessionem. Is.n. possidere nõ dicitur, sed custodire. l. tertia, in fi. eod. tit. Item qui rogauit, ut præcario in fundo moretur, nõ possidet, sed possessio apud eum qui cõcessit, remanet: ait Vlpianus l.6.§.1. D. de precar. nã & fructuarius, inquit, & colonus, & inquilinus sunt in ꝑdio, & tamen nõ possident. Et Alex. l.1. C. cõmu. de usucap. Qui ex cõducto possidet, quãuis corporaliter teneat, nõ tamen sibi, sed dño rei creditur possidere. Item l.2. C. de præscript. 30. annor. Eos possessores non conuenit appellari, qui ita tenent, ut ob hoc ipsum solitã debeant præstare mercedem. Aliud ergo Tenere est, aliud Possidere. Tenere dicitur, qui corporaliter quidẽ obtinet, sed nõ animo ac potestate dñi: ueluti seruus, in quẽ domini uocabulũ nõ cadit, ne peculiũ quidẽ suũ possidere dicitur: sed tenere. Iauolenus lib. 24. De acq. poss. Et peculium qđ seruus ciuiliter quidẽ possidere nõ posset, sed naturaliter tenet, dominus creditur possidere. At.n. Põponius in l.15.§.4. D. de precar. affirmat eum quoq; qui præcariò rogauit, possidere. Placet, inquit, penes utrunq; esse eũ hominẽ. qui præcariò datus esset, penes eũ qui rogasset, quia possideat corpore: penes dominum, quia non discesserit animo possessione. Respõdeo, possidere hoc loco dictum esse pro Tenere: quemadmodũ possessio pro usu sæpe usurpatur. & si maximè possideret, non sibi tamen sed domino eum possidere. quod uel hinc licet intelligatur, quia re commodata, non pro sua, sed pro aliena utitur: uerum quia commodum possessionis ei concessum est, ob eam caussam possidere uidetur: quemadmodum fructuarius, qui in d. l.6. ab Vlp. possidere negatur, ab eodẽ tamen in l.12. De acq. poss. naturaliter uideri possidere dicitur. quid ita? nimirum quia quicquid emolumenti uerus dominus ex possessione sua posset ꝑcipere, id omne fructuarius percipit: ut non malè in aliena re ac possessio

ne possidere

ne posſidere dici poſsit. Similiter Iauol. l. 16. De uſurp. Qui pignori dedit, ad uſucapionem tãtum poſsidet. quod ad reliquas omnes cauſſas pertinet qui accepit, poſsidet. Quomodo? quia emolumẽta omnia, quæ percipi ex poſſeſsione poſſunt, aliena in poſſeſsione conſequitur, ſic ut poſsidere ipſe uideatur. uerum hæc inter illum & hunc poſſeſſorem differentia eſt, quòd ille pro ſuo iure, hic pro alieno: ille tanquam dominus, hic tanquã procurator ac uicarius: ille pro ſua poteſtate & in omne tempus, hic fiduciaria opera & ad tempus poſſidet. Quòd ſi cui dubium id etiã uideatur, is Celſum audiat, qui in l. 18. D. de acq. poſſ. ſic loquitur. Quod meo nomine poſsideo, poſſum alieno nomine poſsidere. nec. n. muto mihi cauſſam poſſeſsionis, ſed deſino poſsidere: & alium poſſeſſorẽ miniſterio meo facio. nec idem eſt poſsidere, & alieno nomine poſsidere. nam poſsidet, cuius nomine poſsidetur. procurator alienæ poſſeſsioni præſtat miniſterium. Hæc Celſus. Quæ quum ita ſint facilis, opinor, eius diſputationis explicatio eſt, quam Paul. in l. 3. §. 4. De acq. poſſ. his uerbis tractat: Ex cõtrario plures eãdem rem in ſolidum poſsidere non poſſunt. contra naturã quippe eſt, ut cùm ego aliquid teneam, tu quoq; id tenere uidearis. Sabinus tamẽ ſcribit, eum qui precariò dederit, & ipſum poſsidere: & eum qui precariò acceperit. Idem Trebatius probabat, exiſtimãs poſſe alium iuſtè, alium iniuſtè poſsidere: duos iniuſtè, uel duos iuſtè non poſſe: quem Labeo reprehendit, quoniam in ſumma poſſeſsionis non multum intereſt, iuſtè quis an iniuſtè poſsideat. quod eſt uerius. non magis enim eadem poſſeſsio apud duos eſſe poteſt, quàm ut tu ſtare uidearis in eo loco in quo ego ſto, uel in quo ego ſedeo tu ſedere uidearis. Sabinum & Trebatium Labeo reprehendit. Rectè, inquit Paulus. quid ita? quia ut non plures in iiſdẽ poſſunt ueſtigijs conſiſtere, ſic non plures idem poſsidere poſſunt. optimè. Poſſeſsio nanq; ab eorum cõſuetudine manauit, qui primi ſedes in locis uacuis collocabant, ut idẽ inquit in l. 1. eod. Verùm quòd hominum auaritia ſede una contenta non fuit, pluribus in locis eas collocare cœperunt: & quia pluribus. in locis unũ eſſe corpus non potuit, iccirco uicarios habuerunt, colonos ſcilicet & inquilinos, qui quòd corpore in ijs locis inſiſtebant, corporaliter tenere, & interdum poſsidere dicti ſunt: quum ipſi domini animo ac mente poſſeſsionem retinerent. Papin. l. 44. §. 2. D. de acq. poſſ. Multum intereſt per noſmetipſos, an per alios poſsideamus. nã eius quidẽ quòd corpore noſtro teneremus, poſſeſsionẽ amitti uel animo, uel corpore: ſi modò eo animo inde digreſſi fuiſſemus, ne poſsideremus. eius uerò qđ ſerui uel etiam coloni corpore poſsidetur, non aliter amitti poſſeſsionem, quàm eam alius ingreſſus fuiſſet. Vlp. l. 29. D. eod. Poſſeſsionem pupillum ſine tutoris auctoritate amittere poſſe conſtat: non ut animo, ſed corpore deſinat poſsidere. quod eſt enim facti, poteſt amittere: alia cauſſa eſt ſi fortè animo poſſeſsionem uelit amittere. hoc enim non poteſt. Paul. in. l. 41. Qui iure familiaritatis amici fundum ingreditur, non uidetur poſſidere: quia non eo animo ingreſſus eſt, ut poſsideat, licet corpore in fundo ſit. Hactenus cur PRO DOMINO in definitione ſit adiectum, expoſuimus. Supereſt ea pars in qua diximus, Re corporea: quæ quidem adiecta propterea eſt, quia iura non propriè poſsidentur, ſed quaſi poſsidentur. d. l. 3. & quãuis interdum poſsideri dicantur, abuſione tamen id fit uocabuli. Ex his igitur illud conſtat, quicunq; poteſtatem habet ũtendi re pro iure domini, eum poſſeſſorem dici: ſiue iure, ſiue iniuria eam poteſtatem habeat. Quum enim ius in definitione diximus, non legis permiſſum, ſed uim illam, qua natura potentiores (ut ſcribit Heſiod.) utuntur, intelligimus. ut quum Alexander ui Thraciam aut Aſiam occupauit, quamuis id iniuria feciſſet: eius tamen poſſeſſor dicebatur. Neq; ratio ulla eſset dicere, ius illud ipſi à belli uictoria tributum eſſe: quum ſatis conſtet, ius illud quod æquitas definitur, non minus in Alexandrum Magnum ſuis copijs inſtructum, quam in quemuis tenuem ac ſolitarium nomine ualuiſſe. Poſseſsio ergo ius eſt, ſiue ea legibus permiſſa ſit, ſiue non ſit. quapropter & fur & ereptor res ablatas poſsident. Si rem inquit Paulus, apud te depoſitam furti faciendi cauſſa contrectaueris, deſinis poſsidere. l. 3. §. 13. eo. & qui ui dominum deiecit, ſi in poſſeſsione turbetur, interdictum recuperatorium habebit. l. 1. D. de ui arm. & uxor cui maritus donationis cauſſa poſſeſsionem iniuſtè ceſsit, poſsidet. l. 1. §. 2. D. de acq. poſſ. deinde ait Pau. l. 3. §. 4. eo. In ſumma poſſeſsionis nõ multũ intereſt, iuſtè quis an iniuſtè poſsideat. Diſtingui ergo poſſeſsiones oportet, ut aliæ iuſtæ ſint ac legitimæ, aliæ iniuſtę ac illegitimę: ut cognatio alia iuſta dicitur, quæ ex matrimonio legitimo contracta eſt: alia iniuſta, quæ ex ſtupro, uel illegitimo matrimonio & quẽadmodũ cognatio, ſiue proles ex meretrice quæſita natura tamen ualet: id eſt reuera cognatio eſt, ſed Romæ uim eã non habet: eoq; Naturalis cognatio à Iuriſc. uocat. l. 4. §. 2. D. de grad. ea uerò quę ex iuſto legitimoq; matrimonio ſuſcepta eſt, ciuilis, aut potius mixta dr: ſimiliter poſseſsio quæ natura. i. reuera poſſeſſio eſt, & occupatio pro ptãte dñi, ſi iuſta eſt, Ciuilis dicitur: ſin minus, Naturalis. non quò ciuilis, naturalis ẽt nõ ſit, ſed q nõ omnis naturalis, cõtinuò ẽt ciuilis ſit. ut ſi ciuilẽ eã cognationẽ appellaremus quã Modeſt. mixtã appellat (pinguius. n. hoc uerbũ Modeſt. uſurpauit: ut initio libelli De gradib. obiter admonuimus) eamq; intelligamus quæ ex iuſto matrimonio cõtracta eſt, omnis ciuilis cognatio etiam naturalis erit: at non omnis naturalis cõtinuò ciuilis. Vlp. l. 1. §. 5: D. de ui ar.

Deijcitur is qui possidet, siue ciuiliter, siue naturaliter possideat (id est, siue iustè, siue iniustè possideat:) nam & naturalis possessio ad hoc interdictum pertinet. denique etsi maritus uxori donauit, eaq; deiecta sit, poterit interdicto uti. Aperte igitur iniusta uxoris possessio, naturalis possessio appellatur. apertè quoq; eadē à Paulo in l. 36. D. de do.int.uir.& ux.appellatur non ciuilis. at in l. 23.§.2. De acq.poss.is qui liberum hominem uinxerit, sic ut eum in potestate haberet, eum possidere disertè dicitur: sed non ciuiliter, uerùm naturaliter. quæ quum ita se habeant, scire tamen illud oportet, Iurisconsultos nonnunquā abusione & translatione quadā uocabuli, eos dicere naturaliter possidere, qui corporaliter duntaxat tenent. ut quum Vlp. ait in l.7.§.6.D.com.diuid. Neque colonis, neq; ijs qui depositum susceperunt, hoc iudiciū competit: quamuis naturaliter possideāt. Nam in l. 1.§.5. De ui arm. Vlp. apertissimè negat eum etiā naturaliter possidere. Hoc interdictū, inquit, ei competit qui deiectus est, siue naturaliter, siue ciuiliter possideat. ut uiolento possessori, & uxori cui uir donauit: at non colono, quia nullo modo possidet. Similiter quum Theophilus ait, sub tit. Quib.mod.toll.oblig. κρατεῖν ἐστὶ φυσικῶς κατέχειν, Tenere, est naturaliter detinere: φυσικῶς dixit, pro σωματικῶς. id est corporaliter. item ut Iulianus l.24. De acq.poss. quum seruos naturaliter tenere dixit suum peculium. Et Papi. in l. 49. De acq.poss. naturaliter à fructuario teneri. Similiter ergo abusus est Iulianus in l.2.D.pro hæred. quū ait Colonum, depositarium, commodatarium, naturalem habere possessionem. Naturalem enim dixit, pro Corporalem: quum ipsum dominum reuera possessorem esse constet. Reuera autem nihil aliud est, quàm naturaliter. quamobrē ὄντως apud Platonem ita crebrò pro ἀληθῶς usurpatur, ut nihil magis: & constat Ciceronem pro Essentia, & Substantia, Naturæ uerbum usurpare. præterea corporaliter plures simul eandem rem possidere non possunt, quemadmodum antè dictum est duos neque iustè neque iniustè simul possidere posse, d.l.3.§.4. De acquir. possess. Sed quemadmodum superius dicebamus, Colonus, depositarius, commodatarius, in alterius naturali possessione naturaliter alieno nomine possident, item ut filiusfam. quem Papin. d.l.49. naturaliter possidere dicebat ea quæ uiuus pater ei donarat: nimirū in patris possessione naturali: ob eamque caussam seruos qui dominum suum animo domini detinent, non malè diceremus naturaliter possidere nisi possessio non minus esset iuris quàm facti, inquit Paulus: id est, si uerbum illud in seruum posset cadere. Reuera enim seruus possidet, & animo domini possidet. sed naturaliter tantùm tenere dicitur: id est, tanquam domini instrumentum: ut uerius dominus adminiculo serui, quasi instrumenti, possideat.

Possidere animo aut corpore: id est uoluntate, aut re ipsa. Similiter apud Ciceronem Philip. 12. Scimus ne igitur Pansa, quibus in locis nunc sit Lentonis auctoritas? nobiscum nec animo certè est, nec corpore.

Possidere iuberi, & in possessionem mitti sic differunt: nam Prætor in possessionem mittit primo decreto, possidere autem iubet 2. l.7. D. de damn. infec. ob eum qui in possessionem missus est, dominus decedere non cogitur, at cùm possidere quis iussus est, decedere cogitur. Vlpianus l. si finita, 15.§. si quis autem, eod. Si quis in possessionem missus nondum possidere iussus sit, an dominus decedere possessione iubeat, uideamus. & ait Labeo, non decedere: sicuti nec cùm creditores, uel legatarij mittuntur. idq; est uerius. Et paulo pòst Vbi autem quis possidere iussus est, dominus deijciendus erit possessione.

Posteriorvm. nomine generaliter liberi omnes continentur. l. quod his, 83. in fine, D. de legat. 3. id est filij, nepotes, pronepotes, usque ad trinepotem, Sic Vlpianus in l.10. D. de relig. & sumpt. Si uenditor fundi receperit locum sepulcri ad hoc, ut ipse posteriq; eius illò inferrentur. sic in l. 1. §. 1. & l.4. D. de iur.immunit. Cic. 1. in Rull. Et ut uos de uestris maioribus prędicatis, Hunc agrum nobis maiores nostri relinquerunt: sic uestri posteri de uobis prædicabunt, Hunc agrum patres nostri acceptum à patribus suis perdiderunt. Itaque quod apud Suetonium Caligula negat intelligi debere posteros ultra gradum filij, id ex tyranni consuetudine dictum existimandum est. Propriè autem Posteri dicuntur, qui sunt ultra trinepotem. l. ult. D. de gradib. Itaq; Iauol in l. 13. D. de mun. & hon. Vacatio, inquit, itemq; immunitas, quæ liberis, & posteris alicuius data est. Cic. Phil. 9. Consul locum sepulcro assignat, quò Ser. Sulp. inferatur. quod sepulcrum ipsius liberorum posterorumq; eius sit.

Postica idē quod posticum: quo uerbo usum quoque Varronem Nonius testatur. Vlp. l.13.§.7. D. de usufr. Sed neq; diætas transformare ei permittetur, uel aditus posticasve uertere.

Postliminivm est, ait Paulus, ius amissæ rei recipiēdæ ab extraneo, & ī statū pristinū restituēdæ, inter nos ac liberos populos Regesq́; , moribus, legibus constitutum l. 19. D. de capt. & postl.

Postliminivm, ait Imper. dictum est à limine & post. Vnde eū qui ab hostibus captus, & in fines nostros postea peruenit, postliminio reuersum rectè dicimus. nā Limina sicuti in domo finē quendā faciunt, sic & Imperij finem esse limen ueteres uoluerūt. Hinc & Limen dictū est, quasi finis quidā & terminus. ab eo postliminiū dictū est, quia ad idē limen reuertebatur, q̄ amiserat, §.4. Quib. mod. ius pat. Cic. aūt in Top. Seruius, inquit, nihil putat esse notādū, nisi Post. & Liminiū illud productionem esse uerbi uult: ut in Finitimo, Legitimo,

mo, non plus inesse Timum, quàm in Meditullio Tullium. Scæuola autem iunctum esse putabat uerbum ut sit in eo & post, & Limen: ut quæ à nobis alienata sunt, cùm ad hostem peruenerint, & ex suo tanquã limine exierint, dein cùm redierint post ad idẽ limen, postliminio uideantur redijsse.

POSTLIMINIO receptum Gallus Aelius lib. primo significationum quæ ad ius pertinerent, ait esse eum, qui liber ex qua ciuitate in aliam ciuitatem abierat, in eandem ciuitatem redit eo iure, quod constitutum est de postliminijs. Item qui seruus à nobis in hostium potestatem peruenit, postea ad nos redit, in eius potestatem cuius antea fuit, redit. In iure postliminium equi, & muli, & nauis, eadem ratione. Hæc Festus.

POSTLIMINIUM in rebus inanimatis & immobilibus. Pompon. in l. 36. D. de relig. Loca capta ab hostibus, desinunt esse religiosa. quòd si liberata sint, quasi quodam postliminio reuersa pristino statui restituuntur.

POSTULARE, est desiderium suum uel amici sui in iure apud eum qui iurisdictioni præest, exponere: uel alterius desiderio contradicere. l. 1. §. primo, D. de postul.

POSTULARE capitis, pro reum facere criminis capitalis. Papin. l. 53. D. de fideiuss. Capitis postulati fideiussores ex contractu citra ullam præscriptionem à creditore qui reum postulabit, rectè conueniuntur.

POSTULARE neque accusare est, neque nomen deferre, mirarique hominum eruditorum argutias in huius uerbi interpretatione cogimur. nam Postulare cùm ad publica iudicia refertur, ꝓpriè significat, petere à Prætore ut sibi liceat lege aliqua publicorum iudiciorum quempiã interrogare, utrum in eam legem commiserit, necne: ut si fateatur ei lis æstimetur: si neget, eius nomen in reos referatur. Cicero ad Q. Fratrem, lib. 1. Quod cum de ambitu Gabinium uellet postulare, neq; Prætores diebus aliquod adiri possent, uel potestatem sui facerent, in concionem ascendit. Cælius Ciceroni: Insolentissimi homines Circensibus ludis postulandum me lege Scantinia curarunt. Idem. Illud mihi occurrit, quòd inter postulationem & nominis delationem uxor à Dolabella discessit. Cicero in Diuinatio. Nuper cùm in P. Gabinium L. Piso delationem nominis postularet.

POSTULATIO, inquit Donatus, propriè est querela de eo qui peccauit, apud alterum: Expostulatio apud illum ipsum qui peccauit. Terent. Hecyra, Neque lites ullæ inter eas, postulatio nunquã. Idem in Andr. Expostulatio est aduersus eum quem incusamus. nam Expostulare est querelam apud eum ipsum deponere, de eo ipso qui fecit iniuriam. Postulare autem, querelam dicere de altero apud alterum.

POSTHUMUS, inquit Festus, cognominatus post mortem patris natus. Plaut. Aulularia, Pòst mediã ætatem qui ducit uxorẽ domũ, Si eam senex prægnantem perpetuò fecerit, Quid dubitas quin sit paratum nomen puero Posthumus.

POSTHUMUM non eum significare tantùm, qui patre mortuo, sed & qui postremo loco natus est, Cæselius uindex ex uersibus Vergilianis disputat apud Gell. lib. 2. cap. 16.

POSTHUMOS, inquit Vlpianus, dicimus eos duntaxat, qui post mortem parentis nascuntur. l. 3. §. 1. D. de iniust. rupt.

POSTHUMUS alius dicitur suus, alius uerò alienus. Posthumus suus dicitur, qui si uiuo patre sua natus fuisset, in ipsius potestate fuisset, proximumque ab eo locum in familia tenuisset. §. 3. Inst. de hæred. quæ ab intest. ueluti filius: aut, filio de familia sublato, nepos, & qui deinceps. Posthumus alienus dicitur, qui si testamenti tempore natus fuisset, suus hæres non fuisset. hoc est, qui si testamenti faciendi tempore natus fuisset, in familia quidẽ & potestatis testatoris fuisset, ac primum in familia gradum non obtinuisset: ut pote a superiore iã occupatum, ueluti nepos uiuo filio sa. natus in potestate aui sui est: at non suus tamen, quia principem in familia locum non obtinet. Verè igitur & propriè hic dicendus esset, Non suus. uide §. posthumo, 25. Inst. de legat. l. ex facto, 17. §. si quis ita, D. ad Trebell.

POTESTATIS uerbo, inquit Paulus, plura significantur. in persona magistratuum, imperium: in persona liberorum, patria potestas: in persona serui, dominium. at quum agimus, de noxæ deditione cum eo qui seruum non defendit, præsentis corporis copiam facultatéque significamus. In lege Atinia, in potestatem domini rem furtiuam uenisse uideri, & si eius uindicandæ potestatem habuerit, Sabinus & Cassius aiunt. l. 215. D. de uerbor. signific.

POTITUS hostium, in hostium potestatem redactus Papinian. l. 11. D. de capt. & postlimin. Exinde sui iuris uidetur fuisse, ex quo pater hostium potitus est. Plautus in Epidico, MUL. Tum filiam quam ex te suscepi. PER. Quid eam? M. Eductam perdidi: atque hostium est potita. Sic enim paulo pòst, Nam postquàm audiui illicò, Ex meo seruo illam esse captam: continuò argentum dedi, ut emeret. Sic in l. 15. D. ex quib. causs. maior. l. 10. D. de mil. test. l. 12. & l. 22. D. de capt.

POTIUS nonnunquam apud Iurisconsultos subauditur, pro consuetudine Hebraici sermonis. Paul. l. 2. D. de reb. cred. Eorum datione possumus in creditum ire, quia in genere suo functionem recipiunt per solutionem, quàm specie. Vlpian. l. 2. §. 6. in fi. D. de iud. Alioquin compelletur iudicium accipere, quàm inuenire eos qui satis ꝓ eo dent. Idem l. 7. D. depos. Quum posset non suscipere talem caussam, quàm decipere. Item in l. 20. in fi. D. de acqu. uel omitt. & l. 49. §. 3. D. de legat. & fidei-

fideiuſ.libro trigeſimo.

PRAGMATICAE ſanctiones dicuntur Principum reſcripta non de priuatorum negocijs, ſed corporum ordinum,& collegiorum cauſsis de conſilij ſententia emiſſa:inde,opinor, deducto uerbo, ꝙ pragmaticis & peritis uiris in conſilium adhibitis interponuntur. Zeno in l.ult. C.de diuerſ.reſcript. & pragmat. ſanct. Pragmaticis præterea ſanctiones non ad ſingulorum preces ſuper priuatis negocijs proferri, ſed ſi quando corpus. aut ſchola,uel officium,uel curia, uel ciuitas, uel prouincia,uel quædam uniuerſitas hominũ ob cauſſam publicã fuderit preces,manare decernimus: ut in his etiam ueritatis quæſtio reſeruetur.

PRAGMATICI à Iuriſconſultis hoc differunt,quo ſpecies à genere.itaque Pragmaticos Græci iuris interpretes appellant:ut ait Fab. lib. 3. cap.6. ut Pragmaticus ſit iuris eius quod in ordine iudiciorum,cautionibus, & formulis uerſatur, peritus. quum Iuriſconſultus etiam de negocijs de quibus certum ius erat nullum,conſuleretur :ueluti, ut ſcribit Quintilianus,de uerborum proprietate,aut æqui diſceptatione, aut uoluntatis coniectura. Vlpianus l.9.§.1.D.de pœnis. Solet autem ita uel iuris ſtudioſis interdici,uel aduocatis, uel tabellionibus,ſiue pragmaticis. Cicero libro de Orat.primo,Itaque non ut apud Græcos, infimi homines mercedula adducti miniſtros ſe præbẽt in iudicijs Oratoribus:ij qui ab illis Pragmatici uocantur.Fabius lib.12.cap. 3 .Neque ego ſum noſtri moris ignarus, oblitusve eorum qui uelut ad arculas ſedent,& tela agentibus ſubminiſtrãt: neque idem Græcos quoque neſcio factitaſſe:unde nomen his Pragmaticorum datum eſt.

PRATA, inquit Varro, ab eo quòd ſine opere parata.

PRATVM, eſt ait Vlpia.in quo ad fructum percipiendum falce duntaxat opus eſt: ex eo dictum, quòd parata ſit ad fructum capiendum.l. 31.D. de uerb.ſig.

PRAE manu,ad manum,in promptu, Vlpian. l.27. D.de pig.act.Petenti mutuam pecuniam creditori,quum pręmanu debitor non haberet, ſpecies auri dedit.

PRAECIPVVM dicitur, quod hæredibus per præceptionem legatum eſt: id eſt, quod iiſdem quibus hæreditas relicta eſt,ita eſt legatum, ut in iudicio familiæ erciſcendæ id antè quàm partes diſtribuantur,capiant.l.90.D.ad leg. Falcid. l. 35. §.1.l.ult. D. de legat. 2.l.27.§. ſi præcep.D. ad Trebell.Eius autem legati hanc formulam Vlp. cap.Inſt.24.prodit: L. TITIVS ILLAM REM PRAECIPITO. Item, TITI fili, hoc amplius de medio ſumito,& cet.l.uxorem,41.§.3.D.de legat.3.Denique Per præceptionem legare, & Prælegare idem ſunt.l.Sextiam,32.D.de legat.tertio uide Prælegatum.

PRAECONES in comitijs legum, ſubijciente ſcriba leges pronunciabant:in comitijs magiſtratuum, tribus citabant,qui deſignati eſſent,renunciabãt: in iudicijs,iudices,reos,& teſtes citabant, audientiam faciebant,Oratores dixiſſe pronunciabant: in auctionibus rei precium indicabant,addictam à Magiſtro rem uenditam pollicebantur.

PRAEDES, uide Prædia.

PRAEDIA dicta, inquit Varro, item ut Prædes à præſtando,quòd ea pignori data publicentur, ui mancupes fidem præſtent.

PRAEDIATORES, de quibus Caium ſcripſiſſe cõſtat ex indice l.54.D. de iur. dot. dici putantur, qui iuris ad prædia & prædes pertinentis periti ſunt. Cicero pro Balbo, Etenim Q. Scæuola ille Augur quum de iure prædiatorio conſuleretur, homo iuriſperitiſsimus conſultores ſuos nõnunquam ad Furium & Caſſelium prædiatores reijciebat. Quod idẽ ſcribit etiam Valer. Max. apud quem tamen PRAETORIO corruptè legitur, pro PRAEDIATORIO: quod me aliquando in errorem induxit.

PRAEDIVM, uide Fundus.

PRAEDONES propriè ſunt,qui cùm bellum non indixerint,hoſtiliter tamen graſſantur. qui & latrones,ſiue latrunculi appellantur.l.hoſtes,24.D.de captiu. Eiuſmodi ſunt quos Cic.in 11.de Inuentione deſcribit:Craſſus Cõſul,inquit,quoſdã in citeriore Gallia nullo illuſtri,neque certo duce neque eo nomine neq; numero præditos, ut digni eſſent qui hoſtes populi R.dicerentur. ꝙ tamen excurſionibus & latrocinijs infeſtã prouinciã redderẽt,cõſectatus eſt,&c. Tráſlatè aũt,& abuſiuè.

PRAEDONES poſtea dicti ſunt,iniuſti & malę fidei poſſeſſores.l.22.§.ſi prædo.D.de pign. act.l.5.l. 13.§.ex facto,D.de acq.poſſ.l.55.D.de coud.inde.itaque omnes etiã bonæ fidei poſſeſſores poſt litem cõteſt.prædonum loco ac numero habentur.l.27.§.ſi ante,& l.33.ſicut,D.de hær. pet.

PRAEDONIVS, a,um,qui prædonis eſt, Vlp. l.25. §.3.D.de hæred.petit.Si uerò poſtea conſcius hæreditatem nihil ad ſe pertinere, prædonio more uerſari cœpit.

PRAEESSE, uerbum eſt proprium Iuriſconſultorum,cùm litigatori auctores erãt ut iure ageret.Hinc illud P.Mutij Scæuolæ in lib.1.de Orat. 1.Id,niſi hic in tuo regno eſſemus, non tuliſſem, multiſque præeſſẽm qui aut interdicto tecum cõtenderent,aut te ex iure manu conſertum uocarent.Hinc illud Ciceron. de Chelidone, amica Verris, Statuunt petere auxilium à Chelidone, quæ iſto Prætore non modò in iure ciuili, priuatorumque omnium controuerſijs populo R.præfuit,uerumetiam in his ſartis tectiſque dominata eſt.Superiùs enim ſic dixerat: Redite in memoriã quàm inanes domus eorum qui conſulebãtur quàm plena atque referta Chelidonis. Sic Pomponius in l.2.De orig.iur.Augeſcente ciuitate & qui præerant, agendi genera compoſuerunt.

PRAE-

PRAEFECTVRAE ex appellantur in Italia, in quibus & ius dicebatur, & nundinæ agebantur, & erat quædam earum resp. (neque tamen magistratus suos habebant) in quas legib. præfecti mittebantur quotannis, qui ius dicerent. quarum genera fuere duo: alterum, in quas solebant ire præfecti quatuor sex uirum, pro populi suffragio creati, in hæc oppida Capuam, Cumas, Casilinũ, Vulturnum, Liternum, Puteolos, Acerras, Suessulã, Atellã, Calatiã. Alterũ quas prætor urb. quotannis in quæq; loca miserat legib. ut Fundos, Formias. Cere, Venafrum, Alicas, Piuernum, Anagniam, Frusilonem, Reate, Saturniam, Nursiam, Arpinum, aliaque complura. Hæc Festus.

PRAEFECTVRAE dicebantur oppida quædam Italiæ, quorum incolæ ciues R. erant: hoc tamen à municipijs differebãt, quòd non suis legib. utebãtur, nec ullos è suo corpore magistratus, ut coloni, creare poterãt: sed à magistratib. qui Roma quot annis mittebantur, R. legib. regebantur. ij magistratus Præfecti dicebantur, unde nomen Præfecturæ. Liuius lib. 36. De urbe agroque (de Capua loquitur) reliqua cõsultatio fuit, quibusdã delẽdã cẽsentib. urbẽ præualidã, ꝓpinquã, inimicã. Ceterùm p̃sens utilitas uicit. Nam ꝓpter agrũ, quẽ omni fertilitate terræ satis cõstabat primũ in Italia esse, urbs seruata est, ut esset aliqua aratorũ sedes. Vrbi frequẽtãdæ multitudo incolarũ liberti norumq; & institorũ opificũq; retẽta. Ager omnis & tecta publica populi R. facta. Ceterùm habitari tm̃ tanq̃ urbẽ Capuã, frequẽtariq; placuit: nullũ corpus ciuitatis, nec Senatus, nec plebis cõciliũ, nec magistratus esse. Sine cõsilio publico, sine imperio, multitudinem nullius rei inter se sociam ad consensum inhabilem fore. Præfectum ad iura reddenda Roma quotannis missuros.

PRAEFECTI urbi, prætorio, uigilum, annonæ, &c. uide in Appendice de Magistratibus.

PRAEFECTIANI ab Impp. dicebantur postremis temporibus, qui præfecti prætorio apparitores erant. l. 2. & 3. C. de apparit. pręf. præt. l. 8. C. de offi. rect. prouinc.

PRAEFIXVM, ꝓclusum. Caius l. 6. D. de seruit. urb. præd. Si ego ꝑ statutũ tẽpus fenestras meas præfixas habuero, uel obstruxero. In Florẽt. libris Perfixas legit: corruptè, meo iudicio. Virg. Georg. 3.
Multi iam excretos prohibent à matribus hœdos,
Primaque ferratis præfigunt ora capistris.

PRAEGNANS, uide Grauida.

PRAEIVDICIVM, inquit Asconius, dicitur res, quæ quum statuta fuerit, affert iudicaturis exemplum quod sequantur: Vel sic:

PRAEIVDICIVM propriè est superius iudiciũ, quo sequens aliqua cõtrouersia iam tum quodammo do iudicata & terminata sit. l. pen. D. de re iudic. l. 5. §. meminisse, D. de lib. agnosc. l. penul. D. qui sunt sui uel alien. Hinc

PRAEIVDICIVM in controuersijs de statu hominum dictum est, iudicium cuius ex euentu altera quædam cognitio, quæ tantisper interea sustinenda est, disceptari debeat. Vnde etiam

PRAEIVDICIALES actiones nomen inuenerunt. §. præiudiciales, 13. Inst. De actionib. Quoties ergo de hoc contenditur, an libertus quis sit, siue operæ, siue alimenta quasi à liberto petãtur, siue obsequium desideretur, siue in ius uocetur, qui se patronum dicit, præiudicium redditur. l. ult. D. si lib. ingen. esse dicat. l. 3. D. de agnosc. lib. 50. circa, 14. l. quoties, 18. D. de probat. l. 1. D. de rei uindic. l. adoptiuum, 8. D. de in ius uoc.

PRAELATVS dies dicitur à Modestino in l. si à debitore, 28. D. de falsis, pro anticipato, & cum nondum uenisset, tamen quasi iam uenisset, scripto. quod uulgus dicit, Antidato. Contrarium est Re petitus in l. 3. D. de fid. instr.

PRAELEGARE, est uni alicui ex hæredibus præter partem hereditariam legare, ut id sibi præcipuũ haberet. unde illa prælegati uerba solennia fuerũt HAERES meus præcipito: præcipuum habeto. Differt autem Prælegatum à Legato: primum quòd illud solis heredibus, hoc uerò ijs tantum qui hæredes non sunt, attribuitur. deinde quòd illius in hęreditatis restitutione nulla portio restituitur: huius restituitur. l. in fideicommissaria, 18. D. ad Trebell. denique Pręlegare ferè est, alicui rem quæ iam quodammodo ipsius erat, legare: unde Prælegari filiæ dos dicitur, in l. Bæbins, 30. D. de pact. dotal. & peculium filio seruoue, in l. 1. §. si seruus, D. de except. rei uend. l. 10. & l. ult. D. de pecul. leg. l. 3. §. cum igitur, D. de statu lib. Et obligatio debitori. l. nõ solum, §. pen. D. de lib. legat. Est tamen intelligendum, non quicquid hæredi legatur, prælegatum appellari: quoniam hæredi legari aliter quàm præceptionem potest: ueluti: Titio hæredi fundum lego. l. prima, §. si quis ex. D. quod legat.

PRAELEGARE dotem maritus dicitur, cum eam purè legat, propterea quòd eam antè solui iubet, quàm ab hærede debeatur. dos enim olim annua, bima, trima die debebatur tantum. l. prima, D. de dot. præleg.

PRAEPOSTERAE stipulationes dicuntur, quæ obligationem ante conditionis euentum constituunt: ueluti, Si cras nauis uenerit, hodie dare spõdes? nam posteriore parte obligationem & præsentem & certam esse uult: priore uerò incertam, & in futurum tempus collatam. itaq; qui ex hac formula nasci obligationem uellet, filiam ante suam matrem nasci postularet.

PRAEPOSTERA stipulatio in dotib. est: ueluti, Si sine liberis decessero, dotem mihi eum moriar dare spondes? l. præposteri, 25. C. de testam. §. item si, 14. Instit. De inutil. stipul.

PRAES, uide Prædes.

PRAESCRIPTIO pro usucapione, uox est à Græcis hominibus in Latinæ linguæ consuetudinem inducta.

inducta. παραγραφή enim à Græcis dicitur, quæ à Latinis præscriptio: & παραγράφειν, præscribere, id est excipere. unde Præscriptio passim pro Exceptione usurpatur: ueluti sub Rubr. de except. & præscrip. l. 5. D. de accusat. l. 12. §. 1. D. de inoff. test. l. 9. D. de transact. Cùm igitur uindicanti rem suam domino possesio longi temporis obijcitur, præscribi ei dicitur: eaque præscriptio longi temporis appellatur: præcisa & imperfecta locutione, pro præscriptio ex possessione longi temporis. Sed Iustinianus Romani imperij, Latij que dominus usucapionis uerbum ferè ad res mobiles, præscriptionis ad immobiles reuocare atque contrahere consueuit. Obseruatum est ét præscriptionis uerbum ferè ad longi temporis acquisitionem, usucapionis autem ad alteram referri. l. quinque, C. fin. regund. l. ei à quo, D. de usurpat. l. qui alienam, D. de euict.

PRAESCRIPTIS uerbis actiones quæ dicantur, sic intelligemus. Oris Iurisconsultorum opera certæ communium litium & caussarum actiones ac formulæ constitutæ fuerant, quas proponere Prætores in edictis suis consueuerant: ueluti empti, locati, pro socio, quòd si qua fortè nasceretur inusitata controuersia, tum litigatores uel suo marte, uel Iurisconsulti alicuius opera suę actionis formulā certis uerbis secundum pactum inter ipsos conuentum, concipiebant: in eaque uerba & sponsionem faciebant, & iudicium à Prætore postulabant. Prætor in ea ipsa uerba iudicem Recuperatoresve dabat. SI PARET MAEVIUM fulloni polienda sua uestimenta ea mercede, de qua inter ipsos postea conueniret, dedisse: neque Mæuius fulloni à quo effectum opus accepit, satisfaciat, tum Mæuius damnetur. Hæc actio ideò præscriptis uerbis appellatur, quia Prætor hanc formulam non ex edicto suo sumebat: sed litigatores uerba ei præscripserant, secundum quæ iudicium dari postulabant. Itaque Celsus in l. 2. D. de prescript. uerb. Cùm deficiunt, inquit, uulgaria atque usitata actionum nomina, præscriptis uerbis agendum est. Imp. l. 6. C. de transact. Aut enim, inquit, stipulatio conuentioni subdita est, & ex stipulatu actio competit: aut si omissa uerborum obligatio est, utilis actio, quæ præscriptis uerbis rem gestam demonstret, danda est.

PRAESENS dicitur, cum de iudicijs agitur, qui intra urbis continentia est. l. absentem, 199. D. de uerb. signif. Itaque Vlpianus, Præsens, inquit, habetur, & qui in hortis est, & qui in foro, & qui in urbe, & qui in continentibus ædificijs. l. 5. 6. 7. D. de procurat. At cùm de præscriptionibus agitur, præsentes habentur qui in eadem prouincia domicilium habent. l. ult. C. de præscript. long. tëp.

PRAESENS obligatio dicitur quæ neque in diem neque sub conditione concepta est. l. certi, 9. D. si cert. petat.

PRAESENTIA legata quæ neque dici neque conditionis adiectione suspésa sunt. l. 85. & l. 88. D. de cód. & demóst. l. 12. in fin. l. 30. D. de legat. pri.

PRAESIDES, uide Appendicem de Magistratibus.

PRAESTARE, uerbum est in libris nostris frequentissimum.

PRAESTARE aliquem, est prædem esse pro aliquo id est periculum quod ab eo timetur, in se recipere. Sic,

PRAESTARE dolum, culpam, casum, nihil aliud est quàm euentum doli, culpæ casus in se recipere.

PRAESTATVIRI, & Præstituiri, uetuste pro Præstitum iri. Pomponius l. 66. D. de contrah. empt. Viam, iter, actum, aquæ ductum præstatuiri. Iauolenus l. 10. D. de hæred. uel act. Quòd si in uenditione hæreditatis id actum est, si quid iuris esset uenditoris, uenire, nec postea quicquam præstituiri.

PRAESVMPTIO, dicitur existimatio quæ ex uerisimilibus argumentis & coniecturis ducitur. in Rub. D de proba. & præsumpt. uelut in l. 24. D. tit. si chirographum cancellatum fuerit, præsumptione debitor liberatus esse dicitur. Et in l. seq. Is cui soluta pecunia est, præsumitur debitā accepisse: quia uerisimile est eū qui soluit, non temere suam pecuniam iactare. Itaque in eum contra quem præsumptio est, semper probationis onus transit. d. l. 25. & l. ult. D. quod met. caus. Cicero uidetur Existimationem appellate Verrina v. In hoc genere facilior est existimatio, quàm reprehensio: ideo quòd eum, qui hoc facit, auarum possumus existimare, crimen in eo constituere non tam facilè possumus.

PRAETERITI liberi dicuntur, qui à testatore neque hæredes Instituti, neque ut oportet, exhæredati sunt. §. eodem, 2. Inst. De hæred. quæ ab in test. itaque etiam si qua eis legata uel fideicommissa relicta sit, non ideo minus præteriti dicuntur. l. 4. C. de lib. præter.

PRAETERITI senatores quódam in opprobio nō erant. quòd ut Reges sibi legebant sublegebantque quos in consilio publico haberent: ita post exactos eos, Consules quoque & Tribuni militum cósulari potestate coniunctissimos sibi quosque patriciorū, & deinde plebeiorū legebāt donec potestas Tribunitia interuenit, qua sancitum est, ut Censores ex omni ordine optimum quemque curiatim in senatu legerent: quo factum est, ut qui preteriti essent, & loco moti, haberentur ignominiosi. Hæc Festus.

PRAETORES, uide in Appédice de Magistratibus.

PRAETORIAE stipulationes dicuntur in tit. De præt. stip. li. Dig. 49. non quæ à mero Prætoris officio proficiscuntur, ut l. 5. D. de uerb. obl. sed quę Pretoris imperio ac iussu interponuntur. Venuleius enim in l. 9. eiusd. tit. scribit in Prætorijs stipulationibus si ambiguus sermo acciderit, ipsius Prętoris interpretationem fore. eius enim mentem

mentem æstimandam esse.

PRAETORIVM, uilla urbana: id est, ædificium quod dominus qui in urbe habitat sibi parauit: à uillici habitatione disiunctum. Vlp. l. 198. D. de uerb. sig. Vel si prætoria uoluptati tantùm discruientia. Neratius l. 2. D. de seruit. rust. Rusticorũ prædiorũ seruitutes sunt, licere altius tollere, & officere prętorio uicini. Sic in l. 13. §. ult. D. de iniur. l. 12. D. de usu & hab. leg. l. 91. §. pr, D. de legat. 3.

PRAETORIVS tutor dicitur, qui pupillo cum tutore suo litigaturo à Prætore urbis dabatur. auctor Iustin. sub titul. De auctorit. tut. & Vlpia. in Inst. cap. 11.

PRAEVALENTIA, præstãtia, precij ac ualoris exuperantia. Paulus l. 23. D. de rei uind. In omnibus igitur istis in quibus mea res per præualentiam alienam rem trahit, meamque efficit, &c.

PRAEVARICATOR est quasi Varicator, qui diuersã partẽ adiuuat prodita causa sua. qđ nomen Labeo à uaria certatione tractũ ait: nã qui præuaricatur, ex utraque parte constitit: quinimò ex aduersa. l. 4. §. 2. D. de his qui no. Legendum tamen uidetur Varicatione, & hoc loco, & l. 1. D. de præua.

PRAEVARICATORES eos appellamus, inquit Vlp. qui caussam aduersarijs suis donant, & ex parte actoris in partem rei concedunt. à uaricando enim Præuaricatores dicti sunt. l. 212. D. de uerbor. sign. In quã eandẽ sententiã illud est Ciceronis in Partit. Vt si in reo pecunia absoluto, rursusque reuocato, præuaricationẽ accusator esse definiat omnẽ iudicij corruptelã ab reo: defensor aũt nõ omnẽ, sed tãtũmodo accusatoris corruptelã ab reo. Itẽ: Defensor aũt uerbi uim ex nomine ipso reperiet: quod significat eum, qui in contrarijs caussis quasi uariè esse positus uideatur.

PRAEVARICATOR, inquit Vlp. est quasi uaricator, qui diuersã partẽ adiuuat prodita caussa sua. qđ nomen Labeo à uaria certatione tractũ ait. is aũt pręuaricator ꝓpriè dicitur, qui publico iudicio accusauerit. ceterum aduocatus non propriè Præuaricator dicitur. l. 1. D. de pręuaric.

PRAEVARICARI, ait Marcianus, est uera crimina abscondere. l. 1. D. ad S.C. Turp. & paulo pòst, præuaricatorem eum esse ostendimus, qui colludit cum reo, & translatitiè munere accusandi defungitur: eo ꝙ proprias quidẽ probationes dissimularet, falsas uerò rei excusationes admitteret.

PRAECARIVM est, ait Vlp. quod precibus petenti utendum conceditur tamdiu, quamdiu is qui concessit patitur. l. 1. D. de precario. Inter precarium autem & commodatũ has reperio differentias, Precarium primùm rerum immobilium ac iurium caussa institutum uidetur. l. 2. & 3. D. eod. Commodatum autem ad res mobiles propriè ꝑtinet. Qui precariò concedit, dare ad tẽpus uidetur. itaque donationis & liberalitatis genus appellatur in l. prima, & l. quæsitum, 8. §. 3. & l. interdictum, 14. D. eod. eoque eùm quis de re sibi restituenda cautum habet, precarium interdictum ei non competit. l. & habet, 15. §. 3. eod. Qui uerò cõmodat, lògè ab omni donationis specie abest, sibiq; cauere de restituendo cõsueuit. Cui precariò cõcessum est, possessionẽ habet. l. 4. §. 1. d. l. & habet, §. 4. eod. Cõmodatarius uerò nõ possidet. Precariò utens, dolũ tantùm & latam culpam pręstat. l. quæsitũ, 8. §. 3. eod. Commodatarius uerò, etiã leuissimam. Precarium magis ad donationis & beneficij, quàm ad negocij contracti caussam spectat, eoque nulla eo nomine iuris ciuilis actio est. d. l. interdictũ. Commodatũ autẽ contractus est, suamque iure ciuili actionem habet. Ex precario, tum interdictum, tum incerti condictio præscriptis uerbis, quæ bonæ fidei est, conceditur. l. 2. & l. duo, 19. eod. ex cõmodato uerò ciuilis actio tantùm. Commodatũ usus certi caussa fit, nec nisi eo expleto reuocatur. Precarium nec usus certi caussa fit, & quouis tempore reuocatur. Hæc ex tit. De precario, summatim.

PRECARIA, siue Precatiua uerba dicuntur in testamentis, cùm testator non pro suo iure ac legũ auctoritate quid hæredibus suis mandat: sed aliquid ab ijs precariò postulat: ueluti peto, rogo, uolo, mando. §. ult. Inst. De sign. reb. ꝑ fideic. relic. 2. C. commun. de legat. Deprecor, cupio, in iũgo, cupio des; opto des, credo te daturũ, exigo, de fideto uti des. l. etiam, 115. l. & eo modo, 118. D. de legat. primo, l. peto, 69. De legat. 2. & apud Paulum lib. Sent. 4, cap. 1. l. 2. & 4. C. de codicill. l. 24. C. famil. ercisc.

PRECES passim in Cõstitut. Impp. pro libellis supplicibus, siue postularis. l. 2. C. de usuf. l. 5. C. de impub. l. 9. C. de li. cau. l. 10. & 17. C. de rei uindi.

PRECIVM, quod æstimationis emptionisve caussa constituitur. dictum à Peritis, quòd hi solum possunt facere rectè. Hæc Varro. quasi dicas Peritium.

PRINCEPS delicti, id est inuentor, auctor, excogitator. Paulus l. 10. D. de ser. corr. Iustius est enim teneri qui princeps fuit delicti, quàm eum quæri ad quem res perlatæ sunt. Loquitur de eo qui seruum corruperat, quum ad alium res essent perlatæ.

PRIVATVS, uerbum est ἐκ τῶν πρός τι, semperq; rationem habet cum altero. itaque generaliter is priuatus à Latinis dicitur, qui munus illud non gerit, quo alter fungitur. Hinc uetus inlicij uocãdi formula, ex lib. Varronis De lingua 5. Omnes Quirites, pedites, armatos, priuatosque, curatores omnium tribuum: & cet. Vbi priuatos apparet dici, quos nunc Iurisconsulti Paganos uocãt. Priuati ergo militibus eo loco opponuntur. Opponuntur etiam ijs qui cum potestate sunt. Cicero De arte Rhet. 1. In fortuna quęritur, seruus sit an liber: pecuniosus, an tenuis: priuatus, an cum potestate.

potestate. Quinetiam Cæsar lib. De bello ciuili. 6. sic locutus est, si quis aut priuatus, inquit, aut publicus eorum decreto non steterit, sacrificijs interdicunt. Loquitur de Druidũ decretis. Quòd si cum potestate esse, minus est multo quàm cum imperio esse, ut cuique uel ex Festo licet intelligere: non malè, meo iudicio, in Verrinã 2. scripsi, Priuatũ à Latinis ei qui cũ imperio est, opponi, quasi publico, & iã in re publica, non priuata uersanti. Quapropter Magistratus à Græcis πολιτικοὶ & πολιτεύται, quasi dicas Publici appellãtur. Nõnulli autẽ extiterũt, qui nominatim meã illã annotationem iccirco reprehenderent, quòd Cn. Pompeius quo tempore contra Sertorium missus est, priuatus fuisse dicatur à Cicerone Philipp. 11. & tamen cum imperio cõsulari. Quid audio? Sertorianum bellũ à Senatu priuato datum est, inquit Cicero: quia Consules recusabãt: cũ L. Philipp. pro Cõsulibus se eũ mittere dixit, non pro cõsule. Itẽ, Clariss. uiro atq; innocẽtissimo decreuit imperium, priuato tamẽ. Quid est hoc? an cùm belli tanti administratio, cùm fasces, cùm secures, cùm imperiũ Procõsulare Põpeio delatũ est, mansisse priuatus Põpeius uidetur? An igitur cùm Procõsul Cicero extra ordinẽ & aliquot post cõsulatũ annis in Ciliciã missus ẽst, priuatus erat? at priuato tamẽ illud imperiũ, illud bellũ mãdatũ est. Cẽsores, inquit uir eruditus, priuati nõ erãt, & tamẽ imperiũ nõ habebãt. Primũm hoc nihil ad nos. nõ enĩ quærimus an qui imperiũ nõ haberẽt, omnes priuati essent. sed tamẽ caruisse'ne imperio Censores uidẽtur, cùm senatu mouebãt, cum equo publico multabãt, cùm ciuitatẽ deniq; adimebãt? Tribuni autẽ plebis, quia magistratũ habebãt, priuati dici nõ poterãt. Vtrũ autẽ imperiũ habuerint, nihil ad nos: cùm eos priuatos nõ fuisse cõstet. qui tamen Cõsules cũ summo imperio triũphãtes de curru triumphali obtorto collo trahi in carcerẽ iubere poterãt, dici sine omni imperio fuisse nõ possunt. Quid opus est uerbis? Cicero nostram cõtrouersiã uerbo uno disceptat. nam Verrina 7. sic scribit, Verum esto: sit tibi illud liberum omne tempus, quod cum imperio fuisti. etiã'ne priuatus? etiã'ne reus? Loquitur de C. Verre, qui & in prouincia Prætor summo cũ imperio, & in urbe reuersus, nulla cũ potestate, priuatus domi suæ piratas retinuerat. Eodẽ illud ex Orat. pro Ligario pertinet: Atque ille nõ mediocri cupiditate arripuit imperiũ, si illud imperiũ esse potuit, quod ad priuatũ, clamore multitudinis imperitæ, nullo publico consilio deferebatur. Itẽ illud in Epist. 1. ad Q. Fratr. Eaque si sic coluit ille, qui priuatus futurus nunquã fuit: quonam modo retinẽda sunt ijs, quibus imperium ita datum est, ut redderent? Item in epist. prima ad Lẽtulum, Crassus tres legatos decernit, nec excludit Pompeium: cẽset enim etiam ex ijs, qui cum imperio sunt. Bibulus tres legatos ex ijs, qui priuati sunt.

Priuignos priuignasq; aliunde natos Vitricus & nouerca uocãt: ait Modest. l. 4. §. 4. D. de grad. & affi. & paulo pòst, Priuignus est uxoris meæ filius ex alio uiro natus, ego illorum uitricus.

Priuignus dictus, quòd antẽ quàm mater secundò nuberet, est progenitus. Pri enim antiqui dixerunt pro Præ. Festus.

Priuigna non solum ea mihi intelligitur, quæ uxoris meæ filia est, sed & neptis & proneptis. l. adoptiuus, 14. §. ult. D. de rit. nupt.

Priuilegia iussa populi aut plebis rogante magistratu, non generalia, neque de uniuersis ciuibus, sed de singulis concepta: ut de imperio Cn. Pompeij, de reditu Ciceronis. nam ueteres Priua dixerunt quæ nos singula dicimus. Hæc Gellius lib. 10. cap. 20.

Priuilegiarius, cui priuilegium, id est, ius quoddã præcipuũ ac singulare cõcessum est. Vlpianus l. 10. D. de pact. Sed an & priuilegiarijs absentibus hæc pactio noceat? Idẽ l. 24. D. de reb. auct. iud. Eorũ ratio potior est creditorũ, quorũ pecunia ad creditores priuilegiarios peruenit.

Pro cum ablatiuo Iurisconsulti coniungunt, cum significant non esse uerè id de quo agitur, sed haberi pro eo ac si esset. ueluti Pro hærede, Pro bonorum possessore, Pro emptore. ac tum propriè sic loquuntur, cum de usucapione disputant. hæ namque species sunt possessionis, quæ ad usucapionem ualet.

Pro hærede igitur possidere dicitur, qui uel hæres non est, sed pro eo ac si esset, habetur: uel reuera hæres est, sed rem non hæreditariam pro eo ac si hæreditaria esset, possidet. l. pro hærede, 11. D. de hæred. petit.

Pro emptore possidet, qui rẽ alienã à nõ dño ignorãs emit: nã pro eo quasi empta esset, habetur. Intelligendũ est autẽ has possessionũ caussas eò pertinere, quia nullo istorũ omniũ modorũ ius Quiritium acquirebatur: sed uiam duntaxat & aditum ad usucapionem patefaciebant. nõ enim emptio, donatio, solutio, iudicatum, noxæ deditio, alluuio, occupatio, partus, ac ne hæreditas quidẽ, nisi testamento per æs & libram facto, ius Quiritium transferebant. Itaque lib. Cod. 7. de iure Quiritium, antẽ quàm de istis titulis possessionum tractetur, explicandum fuit.

Pro adiudicato possidet is, cui per errorem, accepto communi diuidundo iudicio, res adiudicata est. l. si per errorem, 17. D. de usurpat. quinetiam eodem titulo ad usucapionis finẽ possidet is, cui rectè adiudicata res est, ut ius Quiritiũ adipiscat.

Pro cesso possidet is, cui dñs à quo suã rẽ nõ mala fide, sed iusto errore iudicio petebat, rẽ illã cessit. l. non solum, 33. §. si mihi, D. de usurpat.

Pro derelicto possidet, qui rem à domino ea mente abiectam ut eam in numero rerum suarum esse nolit,

nolit, possidet. l. 2. D. eod. & l. nemo, ubi Iulianus ait, neminem posse pro derelicto usucapere, qui falsò existimauerit rem pro derelicto habitam esse. unde aliorum titulorum cum hoc apparet differentia: cum in alijs usucapio interdum ex opinione ualeat, in hac non ualeat.

PRO diuiso, diuisione facta: pro indiuiso, infecta. Paulus l. 25. §. 1. D. de uerb. sig. Partis appellatione rē pro indiuiso significari. nam quod pro diuiso nostrum sit, id non partem, sed totum esse. Vlpian. l. 6. §. 1. D. commun. præd. Planè si diuisit fundum regionibus, & sic partem tradidit pro diuiso potest alterutri seruitutem imponere.

PRO domino, iure domini, pro eo ac si dominus quis esset. Marcellus l. Titia, 48. D. de solut. Titia cùm propter dotem bona mariti possideret, omnia pro domina egit. Liuius libro 24. Palàm primò, cum clausis Andronodorus insulæ portis, hæreditatem regni creuerit: quæque procurator tenuerat, prò domino possederit. De tutore loquitur.

PRO donato possidet is, cui reuera donationis caussa res tradita est. nec enim sufficit opinari: sed uerè donatum esse oportet. l. 1. D. pro donat. l. 1. & 2. C. eod.

PRO dote possidet, cui res aliena inæstimata, dotis nomine post iustas nuptias tradita est. l. 1. & pass. D. eod. Inæstimatā aūt dixi, quoniā æstimata res pro emptore usucapitur. l. plerunque, §. si ante, & l. quoties, D. de iure dot. & l. 1. C. pro dote.

PRO emptore possidere dicitur, qui iure ac nomine emptionis possidet. Paulus l. 2. D. eod. Pro emptore possidet, qui reuera emit. nec sufficit, tantùm in ea opinione esse eum, ut putet se pro emptore possidere: sed debet etiam subesse caussa emptionis.

PRO hærede gerere, est destinatione futuri dominij aliquid ex hæreditarijs rebus usurpare. Et ideo pro hærede gerere uidetur qui fundorum hæreditariorum culturas rationesque disponit, & qui seruis hæreditarijs, iumentis, rebusve alijs utitur. Paulus lib. Sent. 4. cap. 8.

PRO hęrede gerere quis uidetur, si rebus hæreditarijs tanquam hæres utatur, uel uendendo res hæreditarias, uel prędia colendo locandove, & quoquo modo uoluntatem suam declaret uel re, uel uerbo de adeunda hæreditate: dummodo sciat eum in cuius bonis pro hærede gerit, testatum intestatumve obijsse, & se ei hæredem esse. Pro hærede enim gerere est, pro domino gerere, Veteres enim hæredes pro dominis appellabant. ait Imp. §. 2. De hæred. qual. & diff.

PRO hærede gerit, qui rebus hæreditarijs tanquam dominus utitur: uelut qui actionem rerum hæreditariarum facit, aut seruis hæreditarijs cibaria mandat. Vlpianus cap. Inst. 22.

PRO hærede gerere uidetur is, qui aliquid facit quasi hæres: & generaliter Iulianus scribit eum demum pro hærede gerere, qui aliquid quasi hęres gerit. l. 20. D. de acq. uel amit.

PRO hærede possidet, qui cum uerè hæres non sit, iustam tamen & probabilem caussam habuit existimandi se hæredem esse: si modò testamenti factionē habuerit. l. pro hærede, 11. D. de hæredit. petit. l. non solùm, 33. §. 1. D. de usurpat. l. 4. & pass. D. pro hæred. l. 1. & pass. C. eod.

PRO fideicommisso possidet, qui fideicōmissi nomine possidet: hoc est, cui fideicōmissum relictū est, sed usucapiēdo ius Quiritiū adipisci conatur. l. Pomponius, 13. §. sed et, De acq. poss. non enim per fideicommissum dominium, sed sola possessio transfertur. l. 3. D. si usufr. petat.

PRO indiuiso, promiscuè, sine ulla diuisione. Cicero in Rulliana, promiscuè. Equidem existimo, si iam campus Martius diuidatur, & unicuique uestrum ubi consistat, bini pedes assignentur: tamen promiscuè toto, quàm propriè parua frui parte malletis. Hinc

PRO indiuiso & Certa pars opponuntur, l. placet. 25. D. quib. mod. usuf. amitt. l. 1. D. de extr. l. 1. §. hoc interd. D. uti possi. l. seruus, 5. D. de stip. seru. l. 5. §. ult. D. commod.

PRO legato possidet, qui legati nomine possidet, id est, cui uerè aliquid legatum est, siue testatoris res esset, siue non esset, aut testatoris quidem esset, sed adempta codicillis ignoraretur. l. 1. & pass. D. pro legato.

PRO noxæ dedito possidet, qui cum seruus ei noxæ deditus sit, iustam usucapiendi caussam ex ea possessione nactus est. l. 3. §. genera, D. de acq. poss. l. 5. D. de publ.

PRO possessore bona fide, ac iusto titulo possidet, qui pro bonorum possessore possidet: id est, qui uel iustam caussam habuit existimandi se bonorum possessorem esse, uel cùm reuera bonorum possessor esset, existimauit res quasdam ex ijs bonis esse, quæ alienæ tamen erant. l. non solum, 33. §. 1. D. de usurpat. & sub tit. Pro hærede, & l. pro hærede, 11. D. de hæred. petit. ubi tamen bonorum possessor etiā pro hærede possidere dicitur.

PRO possessore mala fide possidet prædo, qui interrogatus cur possideat, responsurus sit, quia possideo: nec ullam afferre caussam possessionis pōt. l. pro hærede, 11. cum seq. D. de petit. hæred.

PRO possessore is possidet, qui nullo iure rē hæreditariam, uel etiam totam hæreditatem sciens ad se non pertinere, possidet. ait Imp. §. 2. De interd.

PRO soluto possidet, qui rem uel debitam uel indebitam quasi debitam, ab eo qui soluit bona fide accepit. l. non solum, 33. §. si mihi. l. pro soluto, 46. & l. pe. D. de usurpa.

PRO suo possidere propriè dicitur is, qui falsò, sed probabili tamen harum caussarum errore possidet: nimirum occupationis, alluuionis, partus emptæ uel hæreditariæ ancillæ, fructus rei emptæ, aut donatæ, aut in hęreditate repertæ. l. 2. 3. & 4.

T §. ult.

§.ult.& l.ult.D.eod.At hic quidem propriè,ut dixi,Pro suo titulus appellatur: quippe qui ad usucapionem ualet.alioqui pro suo etiam possidet is qui per emptionem,aliamve iustam caussam possidet:uerùm is non usucapit.

PRO transacto possidet is, cui iudicio per errorem accepto res aliqua per transactionem concessa est,ut eam usucapere, & iure Quiritium facere suam posit.l.cùm solus, 29. D.de usurpat. l. ex caussa.8.D.pro empt.

PROAVVS, Proauia,aui pater,mater.

PROAVVNCVLVS, Promatertera, proauiæ frater & soror.

PROPATRVVS, Proamita,proaui frater & soror.

PRONEPOS, Proneptis, nepotis filius, filia. l. 1. §. ult.D.de gradib.

PROSOCER,Prosocrus,uxoris meæ auus,auia.

PROGENER,neptis meæ maritus.

PRONVRVS, nepotis mei uxor. l. 4.§. 4.D.de gradib.

PROBATA farta tecta dicuntur,quum ex lege,id est pactione redemptionis facta esse iudicata sunt. Macer l.7.§.1.D.de leg.Iul.repet. Ne in acceptū ferantur sarta recta tuenda, antequam perfecta, probata, præstita, lege fuerint.Lege,id est ex lege,siue secundum legem ac pactionem. Cicero Verrina tertia,Locatur opus id quod ex mea pecunia reficiatur. ego me refecturum esse dico. probatio futura est tua,qui locas. Sic in l, opus, 36.§.ult. D.locat.

PROBATIO apud Iurisconsultos dicitur, qđ ex testium dictis, aut instrumentorum scriptura sumitur ad fidem necessariò faciēdam.uti patet ex tit. De probat.lib. Dig. 22. Itaque neque præsumptio, probationis nomine intelligitur, neque iusiurandum eo nomine propriè continetur. neutrum enim probat necessariò,tam etsi uim utrunque probationis interdum obtineat.ut.l.16.C.de probat.& l.12.§.2.& l.30.D.de iureiur. Instrumentorum autem nomine census & monumenta publica complectimur ex l.10.D.de probat.

PROBRVM Festus propriè dici putat, de stupris & flagitijs,cum Attius in Helenibus sic scribat:Qui nisi probrum,omnia alia indelicta æstimat. Iurisconsulti pro omni infamia usurpant. Vlpianus in l.probrum,42.D.de uerbor.signific.Probra quædam natura turpia sunt, ut furtum, adulterium: quædam ciuiliter & more ciuitatis, ut tutelæ damnari.Marcellus l.probrum,41.D.de ritu nupt. Probrum intelligitur etiam in his mulieribus esse,quæ turpiter uiuerent, uulgoque quæstum facerent,etiam si non palàm.

PROCEDIT, uerbum est Iurisconsultis usitatum: pro ualet, locum habet. Vlpianus l.7. §. 3, D.ad leg.Aquil.Hoc autem in seruo non procedit. in filiofam.uulnerato procedit.

PROCESSVS, transuectiones equitum, de quibus in l.2.D.de in ius uoc. Licinius l. quadragesima-prima,De donat.int.uir. Nam & Imperator Antoninius constituit, ut ad processus uiri uxor ei donare posit.uide Transuectio.

PROCITVM dicebatur testamentum, quasi uelut procatum,id est,prouocatum,id est irritum ac ruptum. Festus.

PROCINCTVM testamentum appellatur à Iustiniano in §.1.Instit.De testam. quod ueteres In uel Endo procinctu nominabant,ut apud Cice. in 1. De nat.deor.& 1.De orar.item apud Vlpia. cap. Inst.xx.& Gell.lib.15.cap. 25. Id autem militiæ tantum fiebat, cùm uiri ad prælium faciendum in aciem uocabantur:auctore Gell. lib.15. cap.27.Plutarchus autem in Coriolani uita rem sic explicat, ἦν τότε ῥωμαίοις ἔθος εἰς τάξιν καθισταμένοις καὶ μέλλουσι τοὺς θυρεοὺς ἀναλαμβάνειν περιζώννυσθαι τὴν τήβεννον, ἅμα καὶ διαθήκας ἀγράφους γίνεσθαι τριῶν ἢ τεττάρων ἐπακουόντων ὀνομάζοντες τὸν κληρονόμον. Eo tempore,inquit,mos erat Romanis prælium inituris, scutaque sumpturis,togam præcingere,simulque testamenta sine scripto facere, hæredemque tribus aut quatuor audientibus,nuncupare.Festus libro quinto,Endo procinctu,in procinctu. significat autē cùm ex castris in prælium exitum est.Procinctos,quasi præcinctos atq; expeditos. nam apud antiquos togis incincti pugnasse dicuntur.Idem in eod.Procincta clasis dicebatur, cùm exercitus cinctus erat Gabino cinctu confestim pugnaturus. uetustius enim fuit multitudinem hominum, quàm naulum, Classem uocari.

IN procinctu uersari dicuntur, qui propatria in hostico sunt,quamuis milites non sint. l. un.D. de bon.poss.ex test.mil.

PROCVRATOR, est qui aliena negocia mandatu domini administrat.l.1.D.de procur.

PROCVRATORVM quatuor genera Paulus facit lib.Sēt.1.cap.3.aut ad litē, aut ad omne negociū, aut ad partē negocij, aut ad res administrandas.

PROCVRATOR ad litem,siue litis dicitur, cui instituendæ sustinendæve litis negocium datum est. §.1.Inst.De ijs per quos eog.poss.

PROCVRATOR ad omne negocium is est, quem Cicero in Orat.pro Cæcina sic describit:omniū rerum eius qui in Italia nō sit,absitve Reipub. caussa quasi quidam penè dominus, hoc est alieni iuris uicarius.Sic l.12.D.de solut.l.13. D. de pact. l.7.D.de calumn.l.63.D.de procur. ubi eiusmodi procurator rerum omnium, & totorum atque uniuersorum bonorum procurator appellatur.

PROCVRATOR ad partem negocij, est cui propriè ac specialiter certa res mandata est,l.3. §. 1. D. iud.sol.l.17.§.ult.D.de iniur.

PROCVRATOR ad res administrandas is dicitur,quē propriè Negociorum gestorum appellamus: hoc est,qui non quæstuario negocio præficitur. siue autem eius rei mandatum habeat,siue nō habeat, procurator dicitur.l.si quis,58. D.de solut. l. 9. §.si hæres,

§. si hæres, D. de lib. legat. l. ult. D. rem rat. hab. l. 15. §. si quis, D. de hære. petit. Et hoc ab Institore differt, quòd hic quæstuariæ negociationi præfectus est. l. quinta, §. 3. D. de inst. act.

PROCVRATOR uerus dicitur, qui uel eius rei quam gerit mandatum, uel omnium negociorum administrationem habet. l. 1. in fi. D. quod iuss. l. 12. D. de solut. l. 40. §. 1. D. de procurat.

PROCVRATOR, uide Cognitor.

PROCVRATOR, uide Aduocatus.

PROCVRATIO, administratio. Cicero Acad. 1. Dum me ambitio, dum honores, dum caussę, dũ Reip. non solum cura, sed etiam procuratio multis officijs implicatum & constrictum tenebat. Idem libro 3. de Legibus, Sed quæro, quid reapse sit turpius, quàm sine procuratione Senator? Loquitur de legationibus liberis, quæ sine ulla publici negocij, aut Reip. administratione obibant.

PRODERE, pro emittere, dimittere. Modest. l. 14. D. de cust. & ex lib. reor. Non est facilè tironi custodia credẽda. nam ea prodita, is culpæ reus est, qui eam ei commisit. Item, Quod si fugitiuum domino reddendum prodiderit, &c.

PRODERE legem dicitur, qui præuaricatur, & accusatione instituta desistit. Vlpianus l. 2. §. 1. D. de adult. Marito iure mariti accusanti, illa præscriptio obijcitur, si legem prodidisse dicatur ob hoc, quòd aggressus accusationẽ adulteri destitit.

PRODIGVS describitur ab Vlpiano, qui neque tempus neque finem expensarum habet, sed bona sua dilacerando & dissipando profundit. l. 1. D. de curat. furios.

PRODVCERE aduersarium ad album, Vlpianus dixit pro deducere eum cum quo lis instituitur ad Prætoris album, & formulam actionis demonstrare, qua uti uelit quis ex earum numero, quas Prætor se daturum in albo edictoque suo denunciauit. Eum quoque, inquit, edere Labeo ait, qui producat aduersarium suum ad album, & demonstret quod dictaturus est, uel id dicendo quo uti uelit. id est, qua edicti parte. l. 1. D. de edendo.

PRODVCERE obligationem, diuturniorem reddere. Paul. l. 91. §. 3. D. de uerb. obl. Primò quæramus quæ personæ efficiant perpetuam obligationem: deinde quib. eam producant. Item, An filius fam. qui iussu patris promisit, occidendo seruum producat patris obligationem.

PROFARI, propriè dicuntur fatidici, qui futura prædiuinando solent fari: qui ijdem & Vaticinari dicuntur, quod uesana mente faciunt: inquit Varro. Itaque cùm Vlpian. l. 1. §. 6. D. de ædil. edict. sic scripsisset, Si seruus inter fanaticos non semper caput iactaret, & aliqua profatus esset, sic infert, Quamuis aliquando quis circa fana bacchatus sit, & responsa reddiderit. Item, Ceterùm si nihilominus permaneret in eo uitio, ut circa fana bacchari soleret, & quasi demens responsa daret.

PROFITERI censum dicebantur, qui apud Censores Romæ precium suarum omnium fortunarum edebant: aut apud Censitores in prouincijs, qui agros ea ratione declarabant quæ pręscripta est in l. 4. D. de censibus. unde Censuales professiones dicuntur ab Arcadio, l. ultima, §. 1. in fine, D. de mun. & bon. l. censualis, C. de donat.

PROFITERI natales dicebantur parentes, qui diem quo sibi nati essent liberi, apud Præfectos ærarij edebant. Terentius l. etiam, 16. D. de probat. Etiam matris professio liberorum recipitur. Scæuola l. Imperatores, 29. §. 1. D. eod. Mulier grauida repudiata, filium enixa absente marito, ut spurium in actis professa est. Iul. Capitolinus harum professionum primum auctorem fuisse M. Antoninũ Pium auctor est, intra diem trigesimũ nomine imposito. per prouincias autem tabulariorum usum instituisse, apud quos de originibus idem fieret, quod Romæ apud Præfectos ærarij: ut si fortè aliquis in prouincia natus caussam liberalem diceret, testationes intus ferret, Celsus l. cùm de ætate, 13. D. eod. Iniquum est, quum de statu ætatis alicuius quæreretur, & diuersæ professiones proferrentur, ea potissimum stare, quæ nocet. Eiusdem professionis mentio fit in l. nec omissa, 15. l. parentes, 21. C. de lib. con.

PROFECTIIA dos, uide Dos.

PROFECTITIVM peculium, uide Peculium.

PROFLVENS aqua, uide Aqua profluens.

PROGENERVM appellat annus neptis suæ uirum. Festus.

PROGENER, uide Socer magnus, & Prosocrus.

PROGRAMMA, πρόγραμμα, proscriptio, scriptura publico in loco, ut ab omnib. legi posit, proposita. quemadmodum edicta proponebantur, aut principum rescripta: ut l. 3. C. de legib. & const. princip.

PROIECTVM & immissum hoc differunt, ait Iauolenus, quòd proiectum est id quod ita proueheretur, ut nusquã requiesceret: qualia Mœniana & suggrundæ sunt. Immissum autem, quod ita fieret, ut aliquo loco requiesceret: ueluti tigna, trabes quæ immitterentur, l. 242. §. 1. D. de uerb. sign.

PROLETARIVS in duodecim tabulis pro inope & nullis facultatibus prædito. Assiduo, inquit lex, uindex assiduus esto. proletario ciui quiuis uolet, uindex esto. nam qui in plebe Ro. tenuissimi pauperrimique erant, neque amplius quàm mille quingentum æris in censum deferebãt, Proletarij appellati sunt. qui uerò nullo aut perquàm paruo ære censebantur, Capite censi uocabantur. Gellius lib. 16. capite 10.

PROLYTAE, προλύται dicebantur, qui quatuor annorum spacio in legum studijs decurso, quintum & postremum adijciebant. Imperator in præfat. ad Antecess. §. 6. Quibus, inquit, si bene sese imbuerint, & in quinti anni quo prolytæ nuncupantur,

tur,

tur, metas constitutionum, &cet. Hesychius προλυδίους interpretatur, παρειμένους, παραλελυμένους, ut ij sint, qui ab illa præscipta & præfinita studio rum lege sunt soluti, & tanquam emeritis stipendijs honestam à magistrorum scholis missionem impetrarunt, unde hodie quoque Licentiati appellantur. uide Lytæ.

PROMERCIVM, mercimonium, quodcunque uendendi caussa seponitur. Paulus l. 4. §. 1. D. de pen. leg. Si quis solitus fructus suos uendere, penum legauerit: non omnia quæ & promercij caussa habuit legasse uidetur. Vlpianus l. 41. §. 4. D. de legat. & fid. eos qui Reipub. ad opus promiserint, posse detrahere, & ad id opus uti: quia hi quoque non promercij caussa id haberent. Hinc

PROMERCALES res, quæ uenales exponũtur. Paul. l. 10. D. de imp. in res dot. Quod si hæres in quib. impensæ factæ sunt, promercales fuerint: tales im pensæ utiles sunt.

PROMISSVM à dicto quid differat, uide Dictum & promisso.

PROMVLSIDARIA uasa, dicuntur Vlp. in quibus promulsis, id est, condimentum ex mulso confectum ponitur. l. 19. §. 3. D. de aur. argẽ. Et ideo, inquit, scutellas & promulsidaria contineri.

PROMVTVVM dicitur à nostris, pro Repræsentata pecunia, & proerogata, siue prænumerata. quod Gallicè dicimus, *Auancé*. Vlp. l. ex conducto, 15. §. item, D. locat. Cùm quidam naue amissa, pecuniam quam promutuam acceperat, reposceretur, responsum est meritò uecturã ab eo repeti, cùm munere uehendi functus non sit. Scæuola l. Sticho, 40. §. 3. D. de statu lib. Quod neque à conductorib. prædiorum, neque à uillicis pensiones exegerit, & insuper etiam promutuum eis dederit.

PRONVNCIARE, quod est in XII. lingua nuncupare, id est, nominatim ac disertè proferre. Vlp. ex edicto in l. 1. D. de ædil. edict. Eademque omnia, quum ea mancipia uenibunt, palàm rectè pronuncianto. Item, Ea omnia in uenditione pronũcianto. Item in l. 31. eiusdem tit. Si uenditor pronunciauerit, uel promiserit furem non esse, tenetur ex sua promissione, &c. Cic. li. de Off. 3. Itaque Cato ita pronunciauit: Quum in uendendo eam rem sciflet, & non pronunciasset, emptori damnum præstari oportere.

PRONVNCIARE passim præcisè dicitur, pro, Sententiam pronunciare. Hinc Vlp.

PRONVNCIATVM, inquit, & statutum idẽ potest. promiscuè enim & pronunciasse & statuisse solemus dicere eos, qui ius habent cognoscendi. l. 49. D. de uerb. signif.

PROPATRVVS, proamita, id est, pro aui frater & soror: ait Caius l. 1. §. 1. D. de grad. & adfin.

PROPE, est genus loquendi pudorem affirmantis, & modestiam significans. Papin. l. 95. §. 9. D. de solut. Si creditor à debitore petens culpa sua caussa ceciderit, propè est ut actione mandati nihil à mandatore consequi posit. Idem l. 41. D. de mort. cau. donat. Et quod ab alio nomine ipsius eo præsente datur, propè est ut ab ipso datũ intelligatur. Arrius l. 5. §. 6. D. de re milit. Si bonus miles antea æstimatus fuit propè est ut affirmationi eius credatur. Idem, Propè affirmarem ei credi oportere.

ΠΡΟΠΗΛΑΚΙΖΕΣΘΑΙ apud Demosthenem in l. 16. §. 4. D. de pœn. affici contumelia. ταῦτα κινεῖ, ταῦτα ἐξίστησιν ἀνθρώπους αὐτῶν ἀήθεις ὄντας τοῦ προπηλακίζεσθαι. Hæc mouent, inquit, hæc de statu mẽtis homines deijciunt, contumeliæ non assuetos.

PROPIOR sobrino, propior sobrina sunt, inquit Caius, patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ filius filia. l. 1. D. de grad. & adfin. hoc est, infert Vlpian. patris eius cuius de cognatione quæritur, consobrinus consobrina, siue frater patruelis.

PROPIVS sobrinis. Paul. l. 10. §. 9. D. de gradibus. Personæ quas enumerauimus à patrui magni filio, ei de cuius cognatione quæritur, propius sobrinis uocantur. nam, ut Massurius ait, quem quis appellat propiorem sobrino, qui est patris matris ve consobrinus aut consobrina, ab eo consobrini cõsobrineve filius filia nominat. Et paulo pòst, His omnibus quod à patrui nepote ꝓposuimus, is de cuius cognatione quęritur, ꝓpius sobrino est: nam patris uel matris eorum cõsobrinus est.

PROPIVS sobrino mihi est consobrini mei filius, & consobrinæ meæ filia, & patris mei consobrinus & matris meæ consobrinus. Festus.

PROPRAETORES, uide in Appendice de Magistratibus.

PROPRIETAS uocabulum est à Iurisconsultis distinguendorum definiendorumque dominiorum caussa confictum. nam Dominij nomine solidum dominium ferè intelligitur: id est, in quo usufructus inest. unde usufructus pars dominij appellatur. l. 3. D. de usuf. quum igitur dominium ususfructu deminutum significare uellent, Proprietatẽ dixerunt. ut patet ex titulo De usufruct. locis innumeris, in quibus ususfructus proprietati opponitur. Itaque Neratius in l. 13. D. de acqui. rer. dom. quum dominium dixisset, & illud quod ususfructus expers est significaret, continuò proprietatis nomine hoc interpretatus est. Si procurator rem mihi emerit ex mandato meo, eique sit tradita meo nomine, dominium mihi, id est proprietas acquiritur, etiam ignoranti. postea tamen quum suo more subtiliter omnia persequerentur, uti Proprietatis uocabulo non contenti, Proprietatem nudam dixerunt, quæ usufructu deminuta est: plenam uerò, quę usufructũ in se haberet. Papinianus l. 2. D. quibus mod. ususfr. amitt. Si duobus separatim alternis annis ususfru-

usufructus relinquatur, continuis annis proprietas nuda est: quum si legatarium unum substituas, cui alternis annis legatus sit usufructus, plena sit apud hæredem proprietas eo tempore quo ius fruendi legatario non est.

PRORETA, πρωράτης, πρωρεύς, qui pro ram regit: quum puppim Gubernator. Plautus in Rud. Si tu proreta isti naui es ego gubernator ero. Paulus l. 1 s. §. 2. D. de public. Quòd si absente domino id à magistro, uel gubernatore, aut proreta, nautave aliquo id factū fit, & cetera. Xenoph. ἀναβασ. 5. χαλεπαίνει μὲν πρωρεὺς τοῖς ἐν πρώρᾳ, χαλεπαίνει δὲ κυβερνήτης τοῖς ἐν πρύμνῃ. Succenset proreta ijs qui in prora sunt: succenset gubernator ijs qui in puppi.

PROROGARE, propriè est populi rogati lege ac iussu proferre atque producere. ut Prorogare magistratum, aut prouinciam. Hinc

PROROGARI uulgò dicitur quòd producitur. Vlpianus l. secunda, §. tertio, D. de iudic. Si & iudex ad tempus datus & omnes litigatores consentiāt, nisi specialiter principali iussione prorogatio fuerit inhibita, possunt tempora intra quæ iussus est litem dirimere, prorogari. Sic l. 24. D. locat. l. 19. & l. 30. De legat. primo.

PROROGARE, ante diem erogare, repræsentare: Vlpianus l. quinquagesimatertia, D. de pact. Sumptus quidem prorogare, litiganti honestum est: pacisci autem ut non quantitas eo nomine expensa cum usuris licitis restituatur, sed pars dimidia eius quod ex ea lite datum erit, non licet. id est, Honestum est litigatori pecuniam ad futuros sumptus litis necessariam procuratori uel aduocato suo numerare. Hinc apud Vlpianum in l. 4. D. de manum. pro præsentem pecuniam soluere. Proinde, inquit, siue ex peculio quod ad uenditorem pertinet, siue ex aduentitio lucro, siue etiam amici beneficio, uel liberalitate, uel prorogante eo, uel repromittente, &c. Vlp. l. sed addes, 19. §. si quis, 6. D. locat. nam inter eum qui per errorem soluit, & eum qui pensionem integram prorogauit, multum interest.

ΠΡΟΣ ἔπος, ad propositum. Vlpia. l. 11. §. 4. D. de interrog. Quod autem ait Prætor, Omnino non respondisse: posteriores sic exceperunt, ut omnino non respondisse uideatur qui ad interrogatum non respondit, id est, πρὸς ἔπος. Hæc Ille. Hinc οὐδὲν πρὸς ἔπος, nihil ad propositum. nam ut ait Hesychius, ἔπος ῥῆμα, λόγος φωνή. Lucian. in Philopseude, οὐδὲν πρὸς ἔπος, ταῦτά φασιν, οὐδὲ περὶ τούτου εἰρόμην. Hæc nihil ad propositum, ut aiunt: neq; de his percontabar. Sunt tamen qui Nihil ad uersum interpretentur, & originem locutionis longius exquirant. Cicero pro Flacco, Nunquam nobis ad rogatum respondent, semper accusatori plus, quàm ad rogatum.

PROSCENIUM, locus ante scenam: ut scribit Diomedes. in eo pulpitum erat, quo histriones prodibant. Paulus l. 8. D. de pollicit. Probè faciet Statius Rufinus, si opus proscenij, quod se Gabinis extructurum promisit, perficiat.

PROSCRIBERE, est publicè fixo libello aliquid edicere & denunciare. l. 11. §. 1. D. de instit. l. 4. C. de dist. pig. l. 34. §. ult. D. de statu lib.

PROSCRIBERE palam, sic accipimus, claris literis, unde de plano rectè legi posit. l. 11. §. 2. D. de instit. act.

PROSCRIPTA bona dicuntur, quum fixis publicè libellis, uenditio eorum bonorum in diem certam edicitur, ac significatur.

PROSOCRUS mihi uxoris meæ auia est, ego illius sum progener: ait Modest. in l. 4. §. 4. D. de grad. & affin.

PROSPECTUS & luminis seruitus sic differunt: quòd in prospectu plus quis habet, ne quid ei officiatur ad gratiorem prospectum & liberum. In luminibus autem, ne lumina cuiusquam obscuriora fiant, Item prospectus etiam ex inferioribus locis est: lumen ex inferiore loco esse non potest. l. 15. & 16. D. de seruit urb.

ΠΡΩΤΑ τὰ πρῶτα Iustinianus appellat primam Pandectarum partem, à principio adusque tractatum De iudicijs. Ipse ad Antecess. In reliquam uerò, inquit, anni partem, primam legum partem eis tradi sancimus, quæ Græco uocabulo πρῶτα nuncupatur, qua nihil est anterius: quia quod primum est, aliud ante se habere non potest. Idem De confir. digest. §. 2. Igitur prima quidem pars totius contextus: quæ Græco uocabulo πρῶτα nuncupatur, in quatuor libros seposita est.

PROTHYRUM, πρόθυρον, quod ante fores est: ut origo uocabuli declarat. Vlpianus in l. 12. §. 13. D. de instruct. posuisse uidetur, pro tegillo consimili eorum quibus mercatores uti in tabernis solēt, quibus uelamen quoddam appendunt. Sicut prothyrum domus, inquit, si uelamen est, instrumento domus continetur. Pomponius l. pen. D. uerb. sig. Idem Labeo ait, prothyrum quod in ædibus interdum fieri solet, ędium est. Vitruuius autem libro 6. cap. 10. Prothyra, inquit, Græcè dicuntur, quę sunt ante in ianuis uestibula. nos autem appellemus πρόθυρα, quæ Græcè dicuntur διάθυρα. Significare uidetur ea repagula, quæ curribus ab ædium aditu arcendis ante fores transuersaria duobus arrectarijs imponuntur.

PTOCHIA, πτωχεῖα, domus alendis pauperib. destinata. idem quod πτωχοδοχεῖον. l. ult. C. de sacros. eccl.

PTOCHOTROPHIUM, πτωχοτροφεῖον, locus alendis pauperibus paratus. πτωχὸς enim pauper, & τρέφω alo significat. Vtitur Iust. l. illud, 16. & l. sancimus 18. C. de sacros. eccl.

PROUINCIALES, inquit Vlpianus, eos accipere debemus, qui in prouincia domicilium habent: non eos qui ex prouincia oriundi sunt. l. 190. D. de uerbor. signific.

PROVINCIA, onus dicitur cuiuslibet rei gerendæ. nam acquisitæ bello longè ab Italia regiones, Prouinciæ dictæ sunt: à porrò, uel à procul uincendo: ad quas prætores quia cum officio mittebantur, officia quoque prouinciæ nominantur. Hæc interpres Terent. Heautont.

PROVINCIAE dicebantur regiones extra Italiam, quæ populi R. imperio parebant, & ad quas administrandas magistratus cum imperio ac potestate mittebantur, qui in ijs ius dicerent. Aliæ in quibus ius dicere Magistratibus populi Ro. non licebat, quæ scilicet populi R. imperio non parebant, sed comiter eius maiestatem tuebantur, Liberæ appellabantur. Vnde

PROVINCIAE liberari dicebantur, cum statuebatur, ut suo iuri, suisque legibus relinquerentur, neque Romani magistratus amplius in ijs ius dicerent.

PROVINCIARVM duplex diuisio est. nam stante Reipub. aliæ Consulares, aliæ Prætoriæ fuerunt: Imperio constituto, aliæ populi R. aliæ Cæsaris factæ sunt.

PROVINCIAE Consulares erant, quæ ab ijs qui in urbe Consulatum gesserant, consulari imperio obtinebantur, unde etiam Proconsule, & Proconsules dicebantur.

PROVINCIAE Prætoriæ, quas qui Prætores in urbe, proximo anno fuerant, prætorio imperio obtinebant: unde Proprætore, & Proprętores appellabātur. Neque enim certæ erant prouinciæ, in quas semper uiri Consulares, & aliæ in quas semper Prętorij mitterentur: sed ex magistratuum qui eas obtinebant, nomine, nomen sumebant. Atq; hæc quidem nota propè omnibus, atque à multis tradita sunt. Illud uerò quod ex Orat. Ciceronis. De prouincijs consul. animaduertimus, haud scio an ab ullo adhuc traditum sit. Vtrasque prouincias in Senatus quidem potestate fuisse, sed longè dissimilem illius potestatis rationem in illis decernendis fuisse. nam lege Sempronia utræque à Senatu decernebantur: sed Consulares & Cōsulibus anno proximo futuris ante comitia mandabātur, ut eas post menses demum septendecim obtinerent. & in Senatus potestate sic erāt, ut Tribuni pl. intercedere decretis quæ de ijs Senatus fecerat, nō possent: & in incertū tēpus, quandiu scilicet Senatus nō alios summitteret, obtinerentur. Prætoriæ uerò Prætoribus anni præsentis mandabantur, ut eos proximis kal. Ian. deposita Prætura statim obtinerent: in populi autē potestate iccirco erant, quia Tribuni pl. decreto à Senatu de ijs facto intercedere poterant: & annuo tantū imperio obtinebantur. Quinetiam de Senatus potestate hoc animaduertimus: ius fuisse Senatui, quæ prouinciæ Consulares erāt, eas Prætorias facere: hoc est, anni præsentis Prætoribus mandare: qua mutatione simul ex prouinciæ ē potestates, Senatus in populi potestatem transibant. Sed hac de re & alijs copiosè olim diximus in Commentarijs Orat. de prouinc. Consul. quibus aliquando fortasse lucem non inuidebimus.

PROVINCIARVM altera diuisio, Republica (ut superius dixi) ad unum translata, facta est. de qua Strabonis uerba in calce operis sui hæc sunt; Prouinciæ sępenumero aliter atque aliter diuersæ sunt: nunc autem ex Augusti Cæsaris instituto ita sunt partitæ. Nam cum ei patria totius imperij summam permiserit, pacisque ac belli potestatem habeat, uniuersum imperiū bipartitò sic diuisit, ut partem sibi sumeret, eam scilicet, quæ militū præsidio indigeret; partē uerò populo attribueret, eā quæ pacata est, & sine armis facilè retinetur. Cōplures igitur prouincias fecit, quarum aliæ Cæsaris, aliæ Populi appellantur. Ipse in suas Præsides cum imperio mittit: Populus in suas Proconsules & Proprætores. Hec Strabo: cui Suetonius in eius uita consentiens, ita scribit, Prouincias ualidiores, & quas annuis magistratuum imperijs regi nec facile, nec tutum erat, ipse suscepit, ceteras Proconsulib. sortitò permisit: & tamen nonnullas commutauit interdum, atque ex utroque genere plerasque sæpius adijt. Hæc ille: quibus consentanea sunt, quę tum apud Dionem lib. LIII. tum in Pandectarum lib. I. de Prouinciarum Rectorib. legimus, quorum qui Cæsaris erant, Præsides: qui populi, Proconsules appellantur. l. I. & pass. D. de off. præf. & sub Rubric. de officio Proconsulis.

PROXENETA, interpres, siue conciliator rerum contrahendarum: qui operam suam nauat ijs, qui negocium aliquod gerere cupiunt. Vlp. l. 2. D. de proxenet. Si proxeneta interuenerit faciendi nominis, ut multi solent, uideamus an possit quasi mandator teneri. Hinc

PROXENETICVM, merces quæ pro opera proxenetis datur: quæ iure licito peti potest. ut idem ait in l. I. & 3. illo tit.

PROXIMITAS, uerbū est quo propriè cognatio, id est communio sanguinis p muliebrē sexū contracta, significatur. uti patet ex tit. De success. cognat. multis locis, sed pſertim in fine, ubi Iustin. ait agnationis iure admitti aliquē etiā ex decimo gradu: proximitatis uerò nomine, usque ad sextū gradum. Ratio autem est, quia in agnatorum successionibus non proximitas, sed agnatio spectatur. itaque qui agnatus erit gradu decimo, ei qui multo proximiore gradu cognatus erit, anteponetur. §. repetitis, & §. ult. De semil. cognat. Vlpia. l. 4. D. unde cogn. Si Spurius decesserit, iure consanguinitatis aut agnationis hæreditas eius ad nullum pertinet: proximitatis autem nomine, mater eius, aut frater eadem matre natus bonorum possessionem petere potest. Sic in l. 5. C. de legit. hæred.

PROXIMVS, uerbum est ex ijs, quæ cum aliquo conferuntur.

PROXIMVS agnatus dicitur, qui testatori sic coniunctus est, ut eum nemo antecedat. l. 92. D. de uerb. sign. l. 2. §. 3. D. de suis & legit. l. 1. §. proximus, D. unde cognat. Et si nullum testamentū factum est, proximus intelligitur, qui morienti est ꝓximus: si factum est, tū demum cum destitutū esse testamentum constiterit. l. 2. §. 4. & 5. D. de suis & legit. Quamuis autē proximus propriè de pluribus dicatur, tamen quo magis ualeat id qđ actum est, Proximus accipitur non solum qui ante aliquem est, sed etiam is ante quem nemo est, quamuis ipse solus sit. l. ex duobus, 34. D. de uulg. & pupill. l. 155. D. de uerb. signif.

PROXIMVS pubertati dicitur, qui rei intellectum capere potest. l. excipiuntur, 14. in fi. D. de sen. Silania. §. in summa, Instit. De oblig ex delict. Itaq; capax dicitur & furandi, & iniuriæ faciendæ. l. pupillum, 111. D. de reg. iur. l. 23. & 24. D. de furt.

PROXIMVS autē pubertati uidetur esse is, qui à pubertate sex mensium interuallo abest. Callistrat. l. nō tantū, 17. D. de excusat. Nā si pupillorū ętas prope pubertatem sit, ita ut tātummodo semestre tēpus reliquum fuerit, &c. Quod cum ita sit uidendum est, an Proximus infantiæ dici posit, qui sex mēsibus infantiā superarit. sed cū Proximus infantiæ, ubi de illius agitur cōmodo, proximo pubertati cōparetur, nulla ratio est ita rem ad uiuum resecare. Itaque cōmodius, opinor, esset, septē annos qui inter Infantiā & Pubertatem intersunt, sic diuidere, ut tres ꝓximos & dimidiatū Infantiæ proximitati, reliquos pubertatis attribueremus, & qui intra decimum annum ac sex mēses uiueret, is ꝓximus infantiæ: qui superasset, puberitati uicinus iudicaretur. Sic accipio l. 1. D. de oblig. & act. §. pupillus, 7. Inst. De inutil. stipul.

PSEVDOMENOS, ψευδόμενος, Latinè mentiens à Cicerone dicitur lib. De diuin. 1. & est, quū quicquid constituitur uerum esse, statim reperitur falsum, uti docet Africanus in l. 88. D. ad leg. Falcid. ubi huius rei exemplum affert. Pomponius quoq; in l. 9. D. de uerb. oblig. eiusdē modi sponsionis formulā hanc profert, Tibi fundū dabo, nisi illi dedero: & Illi dabo, nisi tibi dedero. Alia suppeditat exempla Gell. lib. 5. cap. 10. & lib. 9. cap. 16.

PVBEREM Cassiani quidē eū esse dicunt, qui habitu corporis pubes apparet, id est, qui generare potest: Proculeij aūt, eū qui quatuordecim annos explerit. uerùm Priscus eum puberem esse, in quem utrunq; concurrit, & habitus corporis, & numerus annorum. Vlp. cap. Inst. 2.

PVBERTATEM, inquit Iustin. ueteres quidē non solum ex annis, sed etiā ex habitu corporis in masculis æstimari uolebāt. nostra aūt cōstitutione promulgata, pubertatē in masculis decimū quartum annum cōpletum illico initiū accipere disposuimus antiquitatis normā in fœminis bene positā in suo ordine relinquētes, ut post duodecim annos cōpletos uiripotentes esse credantur. hęc ille tit. Quib. mod. ius pat. in princ. Sic in l. ult. C. quād. tut. esse desin. l. 5. D. de testa. l. 2. D. de uulg. & pupil. §. 1. Inst. De nup. Macrob. li. in Somniū 5. ca. 6. Post annos bis septem ipsa ætas necessitate pubescit: tunc enim moueri incipit uis generationis in masculis, & purgatio fœminarum. Tertull. lib. De uirginib. uel. Tempus, inquit, etiam Ethnici obseruant, ut ex lege naturæ iura sua ætatibus reddant. nā fœminas quidē à duodecim annis, masculum uerò à duobus amplius ad negocia mittunt: pubertatē in annis, non sponsalibus aut nuptijs decernentes.

PVBERTAS plena in masculis anno ætatis 18. in fœminis anno 14. l. arrogator, 49. §. 1. D. de adopt. §. 4. Inst. eo. §. ult. Inst. Quib. manumitt. lic. l. Mela, 14. D. de alim. & cibar. l. quidam, D. de re iudic. l. 1. § pueritiam, D. de postul.

PVBLICA. Vlp. l. 15. D. de uer. sig. Bona ciuitatis abusiuè Publica dicta sunt: sola enim ea Publica sunt, quę populi R. sunt & Caius l. seq. Nā publica appellatio in cōpluribus caussis ad populū R. respicit. ciuitates enim priuatorum loco habentur.

PVBLICA ergo propriè sunt uectigalia, ut l. 34. D. ex quib. caus. maior. Cic. ad Q. frat. Vt & publicanis satisfacias, præsertim publicis malè redemptis. Hinc

PVBLICANI dicuntur pop. R. qui Coloni priuatis nimirum qui publica. id est populi R. uectigalia conducunt. unde Vlp. Publicani sunt, ait, qui publico fruuntur. nam inde nomen habent, siue fisco uectigal pendant, uel tributū consequātur. & omnes qui quid à fisco cōducunt, rectè appellantur Publicani l. 1. D. de publ. & uectig. Caius l. 16. D. de uer. sign. Eum qui uectigal pop. R conductum habet, Publicanum appellamus.

PVBLICA uectigalia intelligere debemus ex quib. uectigal fiscus capit, quale est uectigal portus, uenalium rerum, item salinarum, & metallorum, & picariarum. l. 17. D. de uerb. sig.

PVBLICA dicuntur, propriè quorum usus populi totius communis est: quasi Populica l. 5. D. de rer. diuis. ueluti forum, campus Martius, theatrum, basilicæ.

PVBLICA iudicia, uide Iudicia.

PVBLICA actio actio qua cuiuis experiri licet: ad quam exercendam cuiuis aditus patet. Vlpia l. 1. §. 4. D. de suspect. tut. Consequens est, ut uideamus qui possint suspectos postulare. & sciendū est, quasi publicam esse hanc actionē, hoc est omnibus patere. Ergo ut Publicus locus dicitur, ad quē cuiuis licet accedere: sic actio suspecti, est tan quā publicæ illæ actiones, siue iudicia, quorū aditus unicuique patet. Hinc popularis actio, Publica nominatur in l. 30. §. 3. D. de iureiur. In popularibus actionibus, inquit Paulus, iusiurandum exactum ita demū aduersus alios ꝓderit, si bo. fi. exactū fuerit. nā etsi ꝗs egerit, ita demū cōsueuit publicā actionē, si nō ꝑ collusionē actū sit.

Pvblica lex concisa locutione dicitur, lex publici iudicij. ut quum dicimus, Iudicia bonæ fidei, in quibus iudici potestas ex bona fidei indicandi. Marc. l. 1. §. 1. D. ad leg. Corn. de sica. Qui ve magistratus, iudexve quæstionis ob capitale caussam pecuniam acceperit, ut publica lege reus fieret. Imper. l. 1. C. Vbi senat. uel clar. Intra prouinciā in qua facinus perpetrauit, publicis legibus subiugetur.

Pvblicare bona, idem quod cōfiscare. Marc. l. 3. in fin. D. de bon. cor. qui ant. An non prius bona in fiscum cogenda sint, quàm si de crimine fuerit probatum: an uerò omnimodo publicanda sunt. sed D. Pius rescripsit, si parati sint hæredes defensiones suscipere, nō esse bona publicāda. Sic l. 23. §. si fundus. D. de seruit. rust. l. 27. D. de adulter.

Pvblicvm crimen Impp. in l. 4. C. de hæred. id interpretātur, quod ad omnium pertinet iniuriam. Ac primum quidem, inquiunt, hæresim uolumus esse publicum crimen: quia quod in religionē diuinam committitur, in omnium fertur iniuriam. Vide Iudicium publicum.

Pvbliciana actio, uide Actio publiciana.

Pveri appellatione, inquit Paulus, etiam puella significatur: nam & fœminas Puerperas appellant recentes ex partu, & Græcè παῖδες communiter appellatur. l. 163. D de uerb. sig.

Pveri appellatio, inquit Paulus, tres significationes habet: unam quum oēs seruos pueros appellaremus: alteram quū puerū contrario nomine puellæ diceremus: tertiam, quum ætatem puerilem demonstraremus, l. 204. D. de uerb. sig.

Pvgillares tabellæ, in quib. quid scribitur. Paulus l. 17. D. commod. Si pugillares mihi cōmodasti, ut debitor mihi caueres, non rectè facies importunè repetēdo. Alfen. l. 6. D. de supp. leg. Sed nec pugillares & codices in suppellectili sunt.

Pvlmentarivm, cibus pultis instar factus: apud Paulum in l. 18. §. 2. D. de inst. uel inst. Pli. lib. 18. c. 8. Pulte autem non pane uixisse longo tempore Romanos, manifestum: quoniam inde & pulmentaria hodieq; dicuntur.

Pvlsare & Verberare Ofilius sic distinguit, ut hoc sit cum dolore cædere, illud uerò sine dolore. l. 5. §. 1. D. de iniur. Quod tamen non frequenter obseruatur. Cic. Vetrin. v i. Videtis pendere alios ex arbore, pulsari autem alios & uerberari. Et in ead. Sex lictores circumsistunt ualentissimi, & ad pulsandos uerberādosq; homines exercitatissimi. itaq; uidendū ne hæc uerior sit differentia: ut Verberare propriū sit uirgarū, & flagrorum. Pulsare autem generalius sit, & ad quoduis teli genus pertineat: siue gladijs, siue lapidibus quis usus esse; dicetur.

Pvlsari, pro conueniri, in iudicium uocari. Vlp. 11. §. 10. D. de inter. in iur. Qui interrogatus respōderit, sic tenetur quasi ex cōtractu obligatus, pro quo pulsabitur. Cic. Verrin. v. Pro decuma cū pulsatus a Venerio esset, dedit H-S. sexdecim milia. Sic l. 2. §. & quoq;. D. de indic.

Pvpillvs est, ait Pomponius, qui quum impubes est, desijt in patris potestate esse, aut morte aut emancipatione. l. 239. D. de uerb. sig.

Pvpillvs, pro impubere qui in patris potestate est nam à Pupus deminutum nomē est. Caius l. 141. §. 1. D. de uerb. obl. Pupillus licet ex quo fari cœperit, rectè stipulari potest: tamē si in parentis potestate est, ne auctore quidem patre obligatur. In didem etiam substitutio Pupillaris nomē sumpsit Cic. De inuent. 2. Quidam pupillum hæredem fecit: pupillus autem antè mortuus est, quàm in suā tutelam ueniret. Item, Patet enim & sibi & filio dum is pupillus esset testamētum scripsit. & multa deinceps.

Pvpillaris substitutio, uide Subst.

Pvra lanx opponitur cælatæ in l. 6. §. 1. D. de rei uind. Similiter Cic. Verrin. vi. Purum argumentum appellat, sine emblematis. Emblemata detrahuntur. sic Saluntini, excussis delicijs, cum argento puro domum reuertuntur.

Pvra stipulatio dicitur, cui neq; dies, neq; cōditio adiecta est eoq; confestim ex ea & debetur, & peti pōt. ut docet Imperator. § 2: De uerb. oblig.

Pvrgare moram, uide Moram purgare.

Pvrgare uiam, inquit Vlpianus, propriè dicitur ad libramentum propriū redigere, sublato eo quod super eam esset. l. 1. D. de uia publ.

Pvrvm iudicium, cui adiecta non est exceptio. C. de inuent. lib. 2. Ag is is cui manus præcisa est, iniuriarum. Postulat is, qui cum agitur, a Prætore exceptionem, Extra quam in reum capitis præiudicium fiat. Hic is qui agit, iudiciū purū postulat; il le qui cū agitur, exceptionem addi ait oportere.

Pvrvs locus dicit, qui neq; sacer, neq; sanctus est, neque religiosus: sed ab omnibus hmōi nomininib. uacare uidetur. l. 2. §. 2. D. De relig. & sumptibus.

Pvrvm putū argentū, uide Argentum purū putum.

Pvrpvra Tyria, rubea est quam Tyrus insula procreat: ut Vitr. lib. 7. c. 13. & Pli. lib. 5. c. 19. declarant: quorum hic quoq; nobilissimam Tyriā appellat, Vnde Imp. §. 34. De act. Si quis, ait, generaliter purpurā stipulatus sit, deinde specialiter Tyriam petat, plus petere intelligitur.

Pvstvlatvm argentum, excoctum, igne perpurgatum, obryzum: a pusula, si coniecturæ locus est, quo nomine ignis acerrimus significatur. Columella lib. 7. c. 5. Est etiam insanabilis sacer ignis, quem Pusulam uocant pastores. Alfenus l. 31. D. locati; Veluti quum argentum pusulatum fabro daretur, ut uasa fierent: aut aurum, ut annuli. Pvstvlatvm Budæo magis placeret: cuius tamen origo uerbi æquè obscura est. Sueto. Nerone, Exegit ingenti fastidio & acerbitate numum asperū argentum pustulatum, aurum obryzū, ut pleriq; omnem

omnem collationem palàm recusarent. Verùm quid si & hic quoq; PVSVLATVM legendum est? quare melius erit Amplius pronũciare. Nã quod Alciatus POSTVLATVM utrobiq; reponit, id nos ut commentum homine docto indignum aspernari, quàm refellere malumus.

PVTEA, apud Vlpian.l.17. §. 5. De act. empt. legi uidetur pro PVTEALIA: ut quod sequitur OPERCVLA PVTEORVM glossa sit sub illo uerbo subscripta. De quo tamen Amplius deliberandum censeo.

PVTEAL, id est quo puteum operitur. ait Põponius in l.14. D. de act. empt. & uend.

PYRRHICHARII, qui pyrrhicham exercent: id est saltationem pugnæ similem: armati enim saltabant, qua de re cognosces ex lib. Platon. De legib. 7. Vlpia. l.8. §.9. D. de pœnis. Instituuntur uenatores aut pyrrhicharij, aut in aliam quam uoluptatem, gesticulandi, uel aliter se mouendi gratia.

DE LITERA Q

QVA, pro qua ratione, Celsus l. cui seruus, 25. D. si quis omiss. caus. test. Cui seruus ipsi substitutus est, seruum suũ adire iussit. si idcirco fecit, ne legata præstaret, utraq; præstabit, & qua hæres est, & qua omissa caussa testamenti possidet ex substitutione hæreditatem. Paulus l. precia rerum, 63. D. ad leg. Falc. Sed nec ille qui filiũ alienum possidet, tantum habet, quanti eum patri uendere potest: nec expectandum est dum uẽdat, sed in præsentia non qua filius alicuius, sed qua homo æstimatur. Cicero pro partim usurpat, ad Atticum: Quàm expedita consilia tua? quàm euigilata tuis cogitationibus, qua itineris, qua nauigationis, qua cõgressus sermonisq; cum Cæsare. Nostri etiam pro Qua ex parte usurpãt. Vlpia. l.1. § si pater, D. Silanian. Attamen ubi decessit, qua extinctum legatum & libertas est, senatusconsulto fore locum dicit. Idem l. falsus creditor, 44. in fi. D. de furt. Planè si ususfructus meus in eo seruo esse cœperit, dicẽdũ est furti actionẽ nõ extingui, qua fructuarius dominus non est. Video etiam pro Quatenus positum a Iauoleno in l. litus, 112. D. de uerb. sig. Litus publicum est eatenus, qua maximè fluctus exæstuat.

QVADRVPLATORES dicebantur, qui eo quæstu se tuebantur, ut eas res persequerentur, quarum ex legibus quadrupli erat actio. Festus.

QVAERERE uerbum est proprium rerum capitalium, pro cognoscere. quòd qui accusatur, nocens sit, an innocens, cum consilio disquiritur. ueteres Anquirere dicebant. Cic. ad Att. in 1. Senatus censuit, ut de ijs qui ob iudicandum pecuniam accepissent, quæreretur. Item in Miloniana: Decernebat enim, ut ueteribus legibus extra ordinem quæreretur. Hinc

QVAESTIONES, publica iudicia. inde ducto nomine, quòd in ijs reus in iudicium uocatus, nocens sit, an innocens constituto iudicio quæritur. ut l. 2. De orig. iur. ubi Pomp. scribit quæstiones publicas constitutas a Sylla de falsis, de sicarijs, de ueneficijs, de parricidijs. Hinc

QVAESITORES, Prætores rerum capitalium: de quibus cognosce ex Appendice De magistratibus.

QVAESTORES, uide in eadem Appendice.

QVAESTIO numaria, pro iudicio priuato, in quo nõ de capite, sed de pecunia disceptatur. Callistratus l. ult. D. ne destat. def. D. Claudius rescripsit, si per quæstionem numariam præiudicium statui uidebitur fieri, cessare quæstionem.

QVAESTIO alia facti dicitur, alia iuris.

QVAESTIO facti est, in qua factum necne sit, quæritur: Iuris autem, in qua de iure ambigitur. uelut cum dicimus, quatenus cuiusq; interst, in facto, non in iure consistere. l. quatenus, 21. D. de reg. iur. Similiter distinctiones reperiuntur in l.1. D. quæ res pig. l. ult. D. de iure iur. l.16. D. de stat. hom. l.2. §. ult. D. de Donat. & passim in iure nostro: ut intelligatur, solas iuris quæstiones ad Iurisconsultos pertinere: alteras uerò quæ totæ in coniecturali statu positæ sunt, ab ijs remotas esse. unde illud Cic. in Top. Nihil hoc ad ius. Ad Ciceronem inquibat Gallus noster: si quis ad eum tale quid retulerat, ut de facto quæreretur. Neq; uerò prætermittendum est, ad facti quæstiones eas referri, quę uoluntatis sunt: id est, in quibus de uolũtate, puta testatoris ambigitur. l.3. D. de aur. & argen. leg. l.41. l.94. D. de uerb. oblig. l.122. D. de uerb. sig. l.8. § si debitori, D. quib. mod. pig.

QVAESTIO in Rub. de Quæstionibus est tormẽtum quod reo ad scelerum & sociorum suorum ueritatem eruendam adhibetur. l. item apud. § quæstionẽ. D. de iniur. l.1. D. de quæstionibus. l. inde Neratius. § sed etsi. D. ad leg. Aquil.

QVAESTORIVS ager dictus est, qui ex hostibus captus per quæstores populo R. limitibus actis diuisus, est uenditus. Hæc Flaccus.

QVAESTORII agri dicuntur, quos populus R. deuictis pulsisq; hostib. possedit, mandauitq; Quæstoribus, ut eos uenundarent. Hæc Hygenus.

QVAESTVS intelligitur qui ex opera cuiusq; descendit. l.7. & 8. D. pro soc. hoc est, si quòd lucrum ex emptione, uenditione, locatione, conductione descendit. deniq; quod non per se natum, ut hæreditas, legatum, donatio: sed labore & opera cuiusq; quæsitum est. Minus tamen esse Lucrum quàm Quæstum patet ex his Ciceronis uerbis in Orat. in Piso. Quo quidẽ in spectaculo mira Reip. æquitas erat: uter eorum perisset, tanquã lanista, in eiusmodi pari lucrum fieri putabat: immortalem uerò quæstum, si uterq; cecidisset.

Qualitas

QVALITAS in libris nostris est, quæ speciē ex differētibus declarat. itaq; quā Vlp. in l. hæredes, 21. §. sed etsi, D. de testa. numorū speciē appellat, eā Papinianus in l. qui non, 78. §. 1. D. de hæred. inst. speciē uocat. Similiter Caius in l. 74. D. de uerb. oblig. qualitatē demōstrari ait, cū certā speciē nominamus: ueluti fundus Tusculanus, homo Stichus, & l. seq. Cum uinum Campanum optimum dicimus, ea res, inquit, efficit, ut ea appellatio certi significatiua sit.

QVALVS, sporta uiminea: ad calcem portandam accommodata. l. 15. §. 1. D. de usuf. item ad uuas, uel uinum. l. 8. D. de inst. uel instrum.

QVAM pro Magis uel potius quàm, uideo à Iurisconsultis usurpari locis quàm plurimis. Paulus l. 2. D. de reb. cred. Mutui datio consistit in his rebus, quæ pōdere, numero, mēsura cōsistunt: quoniā earū datione possumus in creditū ire: quia in genere suo functionē recipiūt per solutionē, quā specie. Vlp. l. 2. D. de iudic. Alioquin compelletur iudicium accipere, q̄ inuenire eos, qui satis p eo dēt. Idē l. p hærede, in fin. D. de acq. hære. Si sepulcri uiolati filius aget, quamuis hæreditarij, quia nihil ex bonis patris capit, non uidetur bonis immiscere. hæc enim actio pœnā, quàm rei persecutionē cōtinet. Idē l. si hominē, in prin. D. depos. Quia cùm sciret cui rei pararetur, intempestiuē misericordiā exercuit, cùm posset non suscipere talē causam, quàm decipere. Idē l. suspectus, De susp. tut. Expedit enim pupillo rem suam saluam fore, quam tabulas Rem saluam fore cautionis habere. Idē l. si cui, §. si Titio, D. de legat. 1. Interest enim eius solui mihi, quàm ipsum conuentū mandati actionē intēdere. Idē l. prætor. §. hoc interdictū, D. de oper. noui nūc. Nōnulli putāt in factū esse dādam, quàm interdictum. quod uerum est.

QVANDOQVE, pro quandocunq;. l. 15. §. 1. D. de reb. eor. qui sub. l. 31. D. de uulg. & pup.

QVANDOQVE, id est post aliquod interuallum. Caius l. 42. D. de iure dot. Res in dotem datę quę pondere, numero, mensura cōstant, ut quandoq; soluto matrimonio alias maritus restituat. Vlpia. l. 22. D. de adopt. Ceterum si fidei eius committat, ut quandoque restituat: non oportet admitti fideicommissum.

QVANTI ea res erit, & Quanti eam rē esse apparet, idem ualent: in utraque enim clausula patet uerā rei æstimationem fieri, ait Vlpia. l. inter, 179. D. de uerb. sig. hoc est, non ad id quod extrinsecus interest, sed ad uerum rei precium pertinent. ut l. arbitro, D. de dol. mal. l. Prætor, 4. §. hæc autem, D. ui bon. rap. ubi Vlp. sic scribit, Hæc autem actio in factum est, & datur in duplū quanti ea res erit. quod ad uerum rei preciū refertur. Sic in l. si fundus, 33. D. locat. l. un. in fi. D. si quis ius dic. l. Stichum, 55. D. ad leg. Aquil. l. 4. §. in eum, D. de damn. infe. Interdū tamen hæc uerba: QVANTI ea res est, etiā id quod extrinsecus interest, continent. Itaque cum lex Aquilia scripta sic esset, QVANTI ea res plurimi fuerit, Iurisc̄osulti in l. ait lex, 21. & l. seq. scribunt, non solum corpus æstimandum esse quanti fuerit, sed etiam quanti nostra interfuit. Similiter Vlp. in l. 4. §. in eū, D. de damn. inf. In eum, inquit, quanti ea res est, iudiciū datur: quod non ad quantitatē refertur, sed ad id qd̄ interest. quod eodē modo licet animaduertere in l. 9. 10. & 11. D. de seru. corrup. l. 3. in fi. D. uti posid. l. quoties, 81. D. de uerb. obl. Hinc illæ notæ apud Valerium, Q. E. R. E. T. P. I. R. D. T. Q. D. D. D. P. F. Quanti ea res erit, tantæ pecuniæ iudicium recuperatorium dabo. testibusque duntaxat decem denunciandi potestatem faciam.

QVANTI, pro Quot: uide Tanti.

QVANTITATES appellantur quæ numero, pondere, & mensura constant: quæ longè à specieb. differunt. nam Quantitates singulæ propriam speciem non habent. sed communi specie cōtinentur: ait Vlp. l. cū Stichus, 19. D. de solūt. Itaque si numus pro numo reddatur, & oleum pro oleo, & uinum pro uino: non aliud pro alio, sed eadem species reddi uidetur. nam qd̄ in eiusmodi rebus genere idem est, etiam specie idem uidetur. l. 2. D. si cert. petat. Species uerò singulæ ppriā speciem habent, & cōmuni omnes genere cōtinētur: ut Pāphilus & Dauus cōmuni hominis genere cōprehenduntur: sed alius est Pamphilus, alius Dauus, Itaq; qui illum pro hoc, uel hunc pro illo solueret, aliud pro alio soluere diceretur. Quantitatesq; numero diuiduntur: d. l. cum Stichus, 29. quippe in qua nō corpus, sed uis ac mometum spectetur. l. si is cui, 9. D. de solut. l. 87. D. de legat. secundo. Species autem partibus diuiduntur.

QVANTITAS in iure ciuili quū opponit corpori, sic definienda uidetur, Res cuius uis ac mometū uel solūm, uel præcipuè spectatur: Corpus uerò res cuius materia uel sola, uel præcipuè spectatur. Vlp. l. 34. §. 2. D. de leg. 1. Eadem summa uolente testatore multiplicari potest. sed hoc ita erit accipiendum, si non certum corpus numorū sæpius sit reiectū: utputa centū quæ in arca habet sæpius legauit. tunc enim fundo legato comparandum esse credo. Paulus l. 87. D. de leg. secundo: Ei de quo quæritur preciū tesseræ spectandū: quoniam tale fideicōmissum magis in quantitate, quàm in corpore cōsistit. Idem in l. 1. D. de cōt. empt. Electa est materia cuius publica ac perpetua æstimatio difficultatibus permutationū æqualitate quātitatis subueniret. Papinian. l. si is cui, 94. D. de solut. Siue in singulis numis cōmunionem p indiuiso quis esse intelligat: siue in pecunia non corpora cogitet, sed quātitatem. Sic Florent. l. 65. §. 1. D. de uerb. oblig. Vlp. l. 15. §. 3. D. de re iudic. l. nā etsi, 13. in fi. & l. si socius, 16. D. si cert. petat.

QVANTITAS pro precio, & ualore. Paulus lib. Sent. 2. cap. 32. Seruus qui furtum fecerit, damnumve dederit, nisi id pro sui quantitate

tate dominus sarcire paratus sit, noxæ dedi pôt.

QVANTO maioris actiones in iure ciuili duæ reperiuntur, quarũ altera ciuilis, altera ædilitia est. Ciuilis est, quãto minoris empturus erat emptor, si uitium sciisset. l. Iulianus, D. de act. empt. Aedilitia est, Quanto minoris res fuit cõtractus tẽpore, quàm quanti empta est. l. qđ si nolit, 3 1. §. si plures, D. de ędil. edict. Per ciuilem actionẽ emptor si nihil daturus fuisset, omne quod dedit, recuperat: at per Aedilitiam si res nullius precij est redhibetur l. bouem, 43. §. aliquando, eod. Illa perpetua est: hæc uerò annua. l. ædiles, 38. eod.

QVARTA quæ in iure nostro frequentisimè appellatur, multiplex est: & quadrãtem eius asis quo de agitur, significat. Præcisè nanque Quarta, pro Quarta pars ferè nominatur. Quartas igitur literarum ordine describemus.

QVARTA agnatorum erat quadrãs hæreditatis inte stato mortui, quã agnati si filij non extabant, nepotibus ex filia auferebant. l. si defunctus, 4. De leg. hære. lib. Cod. Theod. v. at ex lege Iustiniani quandiu posteri ulli sunt, quamuis ex fœmina pgnati sint, agnati nõ admittũtur. l. ult. C. de suis & legit. qua. l. Quartã illã agnatorum abrogauit.

QVARTA arrogati dicitur, cùm impubes caussa cognita arrogatus, sine caussa tamen emancipatur. tunc enim quartam bonorum arrogatoris cũ suis bonis obtinet. l. Papinianus, 8. §. si quis impubes, D. de inoffic. test. & l. 1. §. si impubes, D. de collat. l. si arrogator, 22. D. de adopt. Hoc autẽ, periculi qđ uitæ pupillorum ab arrogatoribus Impendebat, euitandi caussa, institutũ est. Duo quippe cauenda fuerũt in istis adoptionibus: quia duplex ad deprædandum arrogati patrimoniũ aditus patebat: primùm si puer è medio tolleretur: deinde si emanciparetur. nam utroque modo illius bona arrogatori quærebantur. constitutum ergo est, primùm ut ne arrogator impuberis, eius ante pubertatem mortui hæres esset: deinde, ut impubes minimùm quartam arrogatoris sui bonorum partem lucraretur.

QVARTA curiæ dicitur, quadrans eius hæreditatis, quam alienus aliquis (hoc est, non ex numero decurionum) qui curiali succesit, siue asse, siue ex parte succesit, obtinuit. tum enim constitutum est, ut quadrantem curia postulare posit, non tamen de singulis rebus: sed ita, ut hæres uniuersum patrimonium in partes quatuor diuidat: & sors ducatur, ut uel curia quadrantem, uel hæres dodrantem obtineat. l. 1. & 2. C. quando & quib. quart. pars. libro 10.

QVARTA ex tribus maribus est, quæ per S. C. Sabinianum inducta est: ut qui ex tribus maribus in adoptionem datus fuerit, ei quarta pars honorũ naturalis patris relinquatur §. sed ea omnia, Instit. De hæred. quæ ab intest.

QVARTA Falcidiæ dicitur in iure, quam hæredes beneficio legis Falcidiæ retinent ex legatis, si forte amplius dodrante in ijs consumptum est à testatore. Lex autem id statuit non de singulis legatarijs, sed de uniuersis: ut scilicet legare ita liceret, dum modò pars quarta patrimonij penes hæredẽ remaneret. Itaque tametsi plures legatarij sint, nõ tamen amplius eis quàm dodrantem licet attribuere. Vicisim autem non uniuersi hæredes, sed singuli quartam ex sua cuiusque parte retinere posunt. modusque patrimonij, non qui hæreditatis adeundæ, sed qui tempore mortis fuit, spectatur. & antequam ea quarta detrahatur, æs alienũ, funeris sumptus, & precia manumissorum seruorum detrahenda sunt. l. 1. & pasim, D. & C. de leg. Falcid.

QVARTA fideicommissarij dicitur: cum hæres post mortem suam rogatus est hæreditatis suæ partẽ quartam restituere. Valet enim fideicommissum, perinde ac si de hæreditate sua restituenda rogatus esset: & eatenus restituenda est, quatenus hæreditas testatoris patitur, secundum uulgatam formam iuris. l. filiusfam. 114. §. ut quis, D. de fideic. primo. Exẽplũ etiã extat in l. ita tamẽ, 27. §. Trebellianum, & l. epistolam, 75. §. 1. D. ad Trebell.

QVARTA filiæ maiestatis damnati ab Impp. Arcadio & Honorio instituta est. nam cum olim ad liberos damnati maiestatis bona pertinerent, l. eorum, D. ad leg. Iul. maiest. is constituit, ut filijs nihil omnino relinqueretur: filiabus autem quolibet numero essent, quarta tantum ex bonis matris siue testato, siue intestato decesissent, attribueretur. ut haberent mediocrem potius filiæ alimoniam, quam integrum emolumentum ac nomen heredis. l. quisquis, 5. C. eod.

QVARTA fisci quæ sit, docet Paulus in l. pen. D. de iur. fisc. Qui tantam fidem accommodauit, ut nõ capienti restituere hæreditatem: si deducta parte quarta, restituit, nihil retinere debet. quadrans autem qui hæredi imponitur ipsius, eripiatur, & ad fiscum transferatur. unde dodrantis semissem solum capit, qui se detulit.

QVARTA liberorum appellatur, quadrans eius partis hæreditariæ, quæ si paterfa. intestato decesisset, ad eos peruentura erat qui quadrans liberis, qui uel inofficiosè exhæredatis, uel minorem in partem institutis quàm quantus ille est, attribuitur. ueluti si duo sint filij, quia legitima cuiusque pars ab intestato est semis, iccirco sescuncia illis attribuetur: quæ semisis pars quarta est. l. 8. §. si quis, l. 25. C. de inoff. test. l. omnimodo, 30. C. de inoff. test. & Nouell. v. & xxII. Iustinian. hunc quadrantem in trientem aut semissem pro numero personarum mutauit. nam si duo sint, sextantẽ uterque auferet: quæ legitimæ portionis tertia pars est. si uero sex sint, uncia singulis attribuetur: qui est legitimæ partis semis. Nouell. xvII.

QVARTA matris auiæ curialis à Iustiniano instituta est, ut si mater mortui uel auia tẽpore quo filius nepos ve

neposve moritur, in collegio eiusdem ciuitatis curialis reperta fuerit, quartam partem ipsorum hæreditatis obtineant. l. 2. C. quando & quibus.

QVARTA superstitis filij dicitur, cum paterfa. uxorem grauidam reliquit: & dubitatur, quot liberos paritura sit. nam auctores iuris constituerunt, ut pars pro tribus in suspenso maneat, usquedũ mulier: pepererit: quarta pars superstiti filio attribuatur. quod enim fieri non rarò admodum potest, spectarunt: id est, quia fieri poterat, ut tergemini nascerentur, quartã partem superstiti filio assignauerunt. l. 3. D. si pars hæred. petat.

QVARTA Trebellianica quæ nunc uocatur, Pegasiana olim fuit. nam Pegasiano S. C. institutum est, ut qui fideicommissum, siue uniuersale, siue particulare restitueret, quadrantem sibi retinere posset. §. sed quia, De fideicom. hære. unde intelligi potest, quòd lex Falcidia est in legatis, id Pegasianum in fideicommissis esse. nam quemadmodum hæres à quo plus dodrante legatum est, usq; ad quadrãtẽ integrũ retinere potest: eodẽ modo is qui plus dodrante restituere est rogatus, siue uni, siue multis plus dodrante reddere sit rogatus quartam sibi retinere poterit. ueluti si domum quæ semissem ualeat, Titio: seruos qui trientem ualeant, Seio. tum enim duas uncias retinebit: nõ quo ab utroq; semunciã unã detrahat, sed ut hæc uncia excedens in partes x 11. diuidatur, quarum sex Titius, quatuor Seius auferet, duæ reliquæ apud heredem remanebunt. Atque hæc quidem inter quartam Falcidiam, & Pegasianam similitudo est: differentia autem illa, quòd in Falcidiam legata non imputantur, in Pegasianam imputantur. itaque si testator quadraginta in bonis habens, hęredi centum, Mæuio ducenta, Valerio cẽtũ leget: hæres ultra centũ quæ prælegati nomine retinebit, Mæuio quinquaginta, Valerio uigintiquinq; quartę nomine detrahet. at si hęredem cui centũ legarit, roget hęreditatem restituere, centum quidem illa sibi legata retinebit hęres: quartam autẽ eo ampliua non detrahet. cuius differentię rationem animaduerti hanc esse, quòd lex Falcidia uoluntati pręsumptæ testatoris subseruiat, eique cõsentanea sit. existimatur enim testator legatis hęreditatem exhauriens, errore id facere, & putare plus in hæreditate esse, quàm reuera sit: crediturque uoluntas eius ea fuisse, ut hæres aliquid obtineret. At S. C. Pegasianum directò uolũtati testatoris aduersatur, constat enim testatoris hanc fuisse uoluntatẽ, ut nihil apud hæredẽ nisi nomen ac titulus, maneret: reuera alius hæres esset. Cũ igitur aliquo præmio Senatusconsultũ hæredes allicere uoluerit aduersus testatorum uoluntatem ad hæreditates adeundas, credibile est satis habuisse, si quadrans iste quoquo titulo ad hæredem peueniret. Itaque Marcianus in l. in quartam, 91. D. ad leg. Falcid. sine legatum, siue fideicommissum datum sit hæredi, siue præcipere, uel deducere, uel retinere iussus est, uel accepta pecunia hæreditatem restituere rogatus sit, uel conditionis implendæ caussa fideicommissum ei sit, ea omnia in quartam ei imputari scribit: in Falcidiam autem, nequaquam. Atque hæc quidem de quarta Pegasiana. Iustiniani uerò constitutione Pegasiani nis in Trebellianum ita transfusa est, ut iam quarta Trebellianica uocitetur: quoniam hæres uel quartam, uel quod ei deest retinere, solutumve repetere potest: actiones autem pro rata communicantur. at si totam sponte coactusve restituit, omnium tum commodorum, tum incommodorum fit expers. §. sed quia, De fideic. libert.

QVASI contractus in iure appellantur, qui non propriè contractus sunt, sed tantùm ad contractuum similitudinem accedunt. nam ut in contractibus, sic etiam in hisce actionibus rei priuatæ negocium geritur. uerùm hoc interest, quòd in contractibus conuentio interuenit, & uoluntas utriusque non modò concurrit: uerùm etiam declaratur: in his, unius solius actione tum ipse, tũ etiam alter tacitè obligatur: ut facilè appareat, eos si minus re ac ueritate, ac certè, tacitè ac præsumptè, id est ipso iure contraxisse. præsumitur enim ac iudicatur negociorum gestor eo animo negocium gerere, ut ex dolo & culpa obligetur: uicissimque etiam dominus eo animo esse iudicatur, ut lubenter se negociorum gestori obligatũ uelit, si quid suo nomine impenderit. quare nasci dicitur hæc obligatio, quasi ex contractu: id est, non ex uero & actuoso (ut sic dicam) contractu, sed ex tacito & præsumpto. l. 5. D. de oblig. & act. l. 2. & 6. D. de negot. gest.

QVASI delictum dicitur, cùm culpa punitur ita quasi reuera delictum esset. Culpa enim propriè à delicto sic distinguitur, quòd in hoc dolus est, in illa non est. ueluti cũ iudex malè p imprudentiã iudicando litem suam fecit. Imprudentia. n. pars culpę est, culpa autem pars quædam delicti. pœna igitur damnato sic imponitur, ut si deliquisset: cum tamen eius factum propriè delictum dici non posit. l. 5. §. si iudex, D. de oblig. & act. §. 1. Instit. De oblig. quę quasi ex delict.

QVASI ususfructus dicitur earum rerum quæ in abusu consistunt: id est quę utẽdo consumuntur, proprietario enim satisdatur. satisdatio uerò in corporum locum apud illum succedit. l. 2. & 7. D. de usuf. ear. rer. & §. 2. Inst. De usufruct.

QVASI Seruiana, uide Seruiana.

QVASI possessio, uide Possessio.

QVASI castrense peculium, uide Castrense peculium.

QVERELAE nomine tres in iure ciuili actiones appellantur: una Inofficiosi testamenti: altera quæ ad illius similitudinem introducta est, Inofficiosę donationis; tertia, Inofficiosę dotis.

QVERELA inofficiosi testamenti est, qua postulatur ut si iudices uiolatum à testatore officium cognoscant,

gnoscant, rescisso testamento hæreditatem ijs qui bus naturæ iure debetur adiudicent, quasi non sanæ mentis testator fuisset: quia uel in suos liberos iniurius, uel in suos parentes impius fuerit. l. 1. & pass. D. de inoff. test. Eadéq; interdũ Actio, interdum etiam Accusatio nominatur. l. 3. l. 8. l. 11. l. 25. l. 27. C. de inoff. test. l. 6. l. 22. l. 27. D. eod.

QVERELA inofficiosæ donationis est, qua postulatur ut quod contra officij rationem donatum est, reuocetur. l. 1. & pass. C. de inoff. donat. Vtriusq; autem hoc commune est, ut tum demum concedantur, cum uel alia ratione nulla liberi ius suum recuperare possunt, uel quadrans hæreditatis eius relictus non est: quæ pars legitima dicitur. nam si minus eis relictum est. quod deerit supplebitur. l. si totas, 5. & l. si mater, 7. C. eod.

QVERELA inofficiosæ dotis est, per quam liberi quorum mater secundo suo marito uel omnia bona sua, uel magna eorum partem dedit, postulant ut debita sibi emolumenta præstentur. l. 1. C. de inoff. dot. Hoc autem duæ priores inter se differunt, quòd prima non nisi & iure facto testamento, & adita ex eo hæreditate, & aduersus hæredem scriptum conceditur: l. Papinia. §. si conditione, D. de inoff. l. scimus. §. illud. C. eod. Secunda uerò plerunque & ab intestato, & ei qui ab intestato hæres est competit. l. 3. C. de inoff. donat. Illa rescindit testamentum, & planè ad intestati caussam reuocat, ut nihil ex eo ualeat. d. l. Papinia. & l. cum mater, D. eod. hæc nunquam reuocat, nisi usque ad legitimam tantùm. l. 1. & pass. C. illo tit.

Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. V. C. Quid de ea re fieri placeret, de ea re ita censuerunt. Notæ quib. ueteres in Senatusconsultis perscribendis utebantur. Vide D. E. R. I. C.

QVINQVE pedum usucapionem Cic. nominat in li. De legib. 1. eo loco quem subijciam, &, si possum, explanabo. Ex hac, inquit, non rerum, sed uerborum discordia controuersia nata est de finibus: in qua (quoniam usucapionem XII. tabulæ intra quinque pedes esse noluerunt) depasci ueterem possessionem Academiæ ab hoc acuto homine non sinemus, nec Mamilia lege singuli, sed ex his tres arbitri fines regemus. Depasci Academiæ possessionem, refert ad usucapionem spacij quinquepedalis. Sensus est, Vt in controuersia uicinorum de finibus, termini requiruntur, quibus reperitis quinque quaqua uersus pedes definiuntur, qui quamuis longo tẽpore ab alterutro possessi sint, finibus tamen dirimendis reseruantur: sic in controuersia de finibus bonorum & malorum quæ philosophos exercet, termini Academicæ disciplinæ a Socrate positi peruestigandi sunt: & Antiochi arrogantia illius gloriam depascentis regenda & coercenda est. lex autẽ Mamilia unicum adigi arbitrum uolebat finibus agrorum regundis, sed cum tres tum essent, facetè intulit: Nec Mamilia lege singuli, sed ex his tres arbitri fines regemus.

De hac lege Aggenus Vrbicus his uerbis: De fine enim ex Mamilia quinque aut sex pedum latitudinem præscribit, quoniam hanc latitudinem uel iter ad culturas accedẽs occupat uel circumactus aratri, quod usucapi non potest.

QVIRITIVM IVS dicebatur, quod ciuium Ro. caussa propriè institutum ita erat, ut peregrini omnes eius planè expertes essent. Id autem quantum ad dominium acquirendum attinet (de quo solo tit. Codicis intelligendus est, De nudo iure Quiritium tollendo) ab Vlpiano quidem in Institutionibus tribus in rebus ponitur, Mancipatione, Vsucapione, & in iure cessione: a Varrone autem lib. De re rustic. II. sex. nam præter superiores addit iustam hæreditatem, emptionem è præda sub corona, & emptionem in bonis sectioneve alicuius. Verba eius hæc sunt. In emptionibus (emptionem autem omnem acquirendi modum intellige, ut suo loco docuimus) dominum legitimum sex ferè res perficiunt: si hæreditatem iustam adijt (intelligit autem legitimam duntaxat. arg. l. 3. D. pro soc. legitima enim ad ciues solos, id est Quirites pertinent) si, ut debuit, mancipio ab eo accepit, à quo iure ciuili potuit (mancipationem significat, de qua suo loco diximus, & quam Quiritium esse propriam Cicero & Boetius in Topic. demonstrant:) aut si in iure cessit qui potuit cedere (sic restituo ubi legebatur CVI) & id ubi oportuit (id est, apud eum apud quem legis actio est. hoc significari cognosces ex formula Cessionis in iure:) aut si usucepit (usucapionem enim Quiritium esse propriam indicat Cicero ex XII. tab. in libro Offic. primo.) aut si è præda sub corona emit (quo de more Gellius libro septimo cap. quarto.) tumve cùm in bonis sectioneve cuius publicè uenit. qua de re suis locis explicauimus. Ius ergo Quiritium hoc erat, ut si aliquo illius generis modo acquisita res esset, nihil esset periculi a litibus: quemadmodum in Orator. pro Cæcina Cicero declarat, Vt perueniat ad me fundus, inquit, testamento alicuius fieri potest: ut retineam quod meum factum sit, sine iure ciuili non potest. id est, sine iure Quiritium. quia hæredis institutio ius Quiritium non transfert, sed iusta, & legitima hæreditas: ut superius dictum est, Item, Fundus a patre relinqui potest. at usucapio fundi, hoc est finis solicitudinis ac periculi litium, non a patre relinquitur, sed a legibus. aquæ ductus, haustus, iter, actus, a patre: sed rata auctoritas harum rerum omnium, a iure ciuili sumitur. Hinc ius euictionis, de quo suo loco commemorauimus.

QVIRITIVM ius, inquit Iustinianus, id dicitur, quo Quirites utuntur. Romani enim a Romulo, Quirites a Quirino appellantur. §. tertio. De iur. nat. Ouidius libro Fast. II.

Proxima lux uacua est, at tertia dicta Quirino:
Qui tenet hoc nomen Romulus antè fuit,
Siue quòd hasta Quiris, priscis est dicta Latinis:
Bellicus à telo, uenit in astra Deus.
Siue suo regi nomen posuere Quirites:
Seu quia Romanus iunxerat ille Cures.

QVO bonum est? locutio Iurisconsultis usurpata, pro Quam ad rem utile est? Caius l. aliquãdo, 13. in fin. D. ad Velleian. Quo enim bonum est, expectare conditionem uel diem, cùm in ea caussa sit prior iste debitor, &c. Vlp. l. 3. §. si quis ex liberis, D. de bon. poss. cont. tab. Cùm enim posit secundum tabulas habere possessionẽ, quo bonũ est ei cõtra tabulas dari? Idem. l. si post mortẽ, 10. §. liberi, eod. Quo enim bonũ est eis fauere, ut partẽ faciant, nihil habituris? Scæuola l. si duo, 93. D. de solut. si duo rei sint stipulandi, & alter alterum hæredem scripsit, uidendum an confundatur obligatio. placet non confundi: quo bonum est hoc dicere?

QVO magis, pro Quo minus, Imper. l. 3. C. de iudi. Nihil prohibet, quo magis apud eum quoq; disceptatio terminetur. Item l. 1. C. Qui dare tut. Non ideo oportuit impediri, quo magis liberali caussa ordinata, curator tibi daretur.

QVOD legatorum Interdictũ: uide Interdictũ quod legatorum, & sic de Quorum bonorum, &c.

QVOD iussu actio, &c. uide Actio.

QVOT mensibus, & Quot dieb. eodẽ modo ut Quotannis. Vlpianus in l. nec semel, 12. §. 2. D. quãdo dies legat. Nihil interest utrũ in annos singulos, uel quotannis, an in singulos menses, uel quot mensibus, an in singulos dies, uel quot diebus legetur. Idem in l. 8. §. 16. D. de transact. Si tamen ita transegerit, ut in uicem eorum numum quotannis, uel quot mensibus acciperet, &c. Sic apud Catonem, Varronem, & Vitruuium persæpe.

DE LITERA R

R LITERAM ab Appio Claudio inuentam Pomponius scribit in l. 2. De orig. iur. eoq; factũ, ut qui antea Valesij, Fusij, Papisij, Auselij dicebantur: pòst Valerij, Furij, Papirij, Aurelij uocitati sint. Cuius rei testes sunt Cic. lib. Epist. IX. Macrob. lib. III. ca. II. Varro lib. De ling. VI. Liuius III. Festus I.

RAPHAELES Iurisconsulti duo celebrantur, alter Fulgosius, Comensis alter: quorum uterque Patauij ius ciuile professus est circiter annum M.CCCC.XX.

RAPINA est uiolenta rei ademptio. differt autem à Furto. I. quòd furtum latenter & clanculum fit: Rapina impudenter & ui. II. Furtum aliud est manifestum, aliud nec manifestum: Rapina non nisi manifesta. III. Furti pœna non una est, sed modò quadrupli, modò dupli: Rapinæ pœna una est tripli. IIII. Furti actio solam pœnam sine re ipsa persequitur: Rapinæ uerò, simul & rem & pœnam. V. Furti actio manifesti, prætoria est: nec manifesti, ciuilis: Rapinę actio tota honoraria est. VI. Furti actio perpetua est: Rapinæ uerò, annua. §. primo. Instit. ui bo. rap. §. ex malefic. Inst. De actionib.

Ῥαπίσματα Iustinianus appellat colaphos, quibus cædi liberi cum manumitterentur, solebant. l. ult. C. de emancip. & Nouella LXXXI. opinor, quòd abdicationis genus quoddam esse uideretur, qua Græcos solos uti consueuisse, suo loco monuimus. hunc tamen cædendi morem etiam in seruorum manumissionibus seruari solitum, Isidorus testatur, lib. Etymol. IX. cap. IIII. Cornutus in Persium: Quoties, inquit, manumittebant, eos alapa percussos circumagebant, & liberos confirmabant. Vnde Manumissio dicta est, eo quòd manus eis immitteretur. Claudianus in lib. de IIII. Consul. Honorij.

Famulusq; iugo laxatus herili
Ducitur, & grato remeat securior ictu:
Tristis conditio pulsata fronte recedit.
In ciuem, rubuere genæ, tergoq; remouit
Verbera, promissi felix iniuria uoti.

RATAM rem haberi hoc est, comprobare agnoscereq; quod actum est a falso procuratore. l. quo enim, 12. D. rat. rem hab. non tantum autem uerbis habere potest: sed etiam actu. l. quinta eod.

RATIARIVS, qui ratem exercet: ut Nauicularius, qui nauem. Paulus l. 30. D. de pign. act. Qui ratiario crediderat, cum ad diem pecunia non solueretur, ratem in flumine sua auctoritate detinuit. &c.

RATIO est, ultrò citrò dandi, accipiendi, credendi, obligandi, soluendi sui caussa negotiatio. l. 6. §. 3. D. de edendo.

RATIONES reddere & edere multum differunt. nam Rationes reddere iussus intelligitur: summam pecuniæ, quæ ex reliquis colligitur, iussus dare. l. qui libertatis, 69. §. seruus, D. de euict. l. 32. D. de condit. & demonst. At edere iussus inspiciendi tantum potestatem facere debet non etiam reliquum facere cogitur. l. boues, 89. D. de uerbor. signif.

RATIONES reddere, est legendas offerre rationes primùm, deinde computandas ut explorari possit, imputationes probè an improbè referantur: accepta rectè relata, an non rectè. ita enim incipit quidem res a facto, peruenit autem ad pecuniam: reliqua enim reddi oportet. l. cum seruus, 82. & simil. D. de cond. & demonst.

RATIONIBVS distrahendis actio: uide Actio tutelæ.

RATIONALES officiales, dicũtur a Cõstãtino pro ijs qui quũ i aliqua potestate curationeq; fuerint nõdũ rerũ a se gestarũ rõnẽ retulerunt ὑπεύθυνοι a

Gratis

Græcis appellantur, id est reddendis rationibus obnoxij.l.4.C.de epis.& cler.

RATIOCINATOR, qui tabernæ rationes tractat.l. 5.§.7.D.de trib.act.

RAVCA, uermis radices arrodens.Plin.lib.17.ca.18. Olea ubi quercus effossa sit, malè ponitur: quoniam uermes, qui Raucæ uocantur, in radice quercus nascuntur & transeunt. Vlp.l.13.§.1.D.locati, Si qua tamen uitia ex ipsa re oriantur, hæc damno coloni esse: ueluti si uinum coacuerit, si raucis aut herbis segetes corruptæ sint.

RECEPTI in libris nostris appellantur, Arbitri: ex eo quòd a Prætore ad arbitrandum delecti, recepti atque admissi sunt, siue quia ex recepto, id est ex compromisso caussas dirimendas recipiunt.l. 1.& pass.D.de recept.& l.12.C.de iudic.

RECEPTI in reos, uide Reum facere. Venul.l.12.§. 1.D.de accusat. Hoc beneficio etiam in reos recepti uti possunt. item in fine, Cornelia iniuriarũ seruum non debere recipi reum, Cornelius Sulla auctor fuit.

RECEPTITIA actio, uide Actio receptitia.

RECEPTITIA dos est, quam is qui dedit soluto matrimonio sibi reddi stipulatus est: ait Vlp.cap. Inst. vi. & l.mortis caussa, 31.§.2.D. de mort. causs.donat.

RECIPERE, excipere, sibi reseruare. Iauol.l. 5. D. cõmun.præd. Seruitutem recipere nisi sibi, nemo potest. adiectio itaq; uicini pro superuacuo habẽda est: ita ut tota seruitus ad eũ qui receperit, pertineat. Alfen.l.205. Qui fundum uendidit, pomũ recepit, nuces & ficos & uuas duntaxat duricinas receptas uideri. Labeo l. 30.§.3.D.de legat.& fid. lib.32. Si fundũ mihi uendere certo precio damnatus es, nullũ fructũ eius rei ea uenditione excipere tibi liberũ erit. Plaut. in Trinumo, Posticulũ hoc recepit: quum ędes uenderet. Cic.de Orat.2. Sed dicis te, quũ ædes uenderes, ne in rutis quidẽ & cæsis soliũ tibi paternũ recepisse. Eodẽ modo Gell. lib.17.cap.6. huuc Catonis locũ interpretatur: Principiò nobis mulier magnã dotẽ attulit. tũ magnã recipit, quã in uiri potestate nõ cõmittit: Eam pecuniã uiro dat mutuã postea ubi ira facta est, seruũ receptitiũ sectari atq; flagitare uirum iubet. Recipit, inquit Gell. id est, retinet. Itẽ. Quando mulier dotẽ marito dabat, tũ quæ ex suis bonis retinebat, neq; ad id uirũ trãsmittebat, ea recipere dicebatur. Hinc seruus Receptitius, id est, proprius seruus suus, quem cum pecunia reliqua receperat, neque dederat doti, sed retinuerat.

RECEPTITIVM seruũ Nonius inde dici tradit, quẽ in dãda dote, aut donatione quis exceperit, qđ est receperit, Cato, Mulier & magnã dotẽ dat, & magnam pecuniã retinet. ex ea igitur re familiari, ex qua sibi dote data retinuit pecuniã, uiro forte irata repetere instituit. sponit ei flagitatorẽ receptitium. hoc est proprium seruũ, quem reliqua pecunia receperat, nec dederat doti & exceperat.

RECIPERE in edicto De ser.corrup. propriè est, refugium abscondendi causa seruo præstare, uel in suo agro, uel in alieno loco ædificatiove. l.1.§.1. D.de ser. corrupt.

RECISVM, concisum, breue. Gallistratus l.2.D.de term.mot. Et possunt in tẽpus ut cuiusq; patiatur ætas, relegari. id est si iuuenior, in lõgius: si senior, recisius.

RECTE atq; ordine, id est rectè ac sapiẽter. quippe ex sapiẽtia, cõsideratio: ordo autẽ ex cõsideratione nascitur. In edicto Vell.l.2.D.ad S.C.Vell. Arbitrari Senatũ, rectè atq; ordine facturos ad quos de ea re in iure aditũ erit. Cic.in Anton.5. Rectè atq; ordine, eq; Rep. fecisse & facere. Vlpia.l.diui, 27.§.1. D.de liber. causs. Rectè atq; ordine iudices puto facturos, si hanc formã fuerint cõsecuti.

RECTE, in stipulationibus tantundẽ ualet, ut Arbitratu boni uiri: inquit Vlp.l.hæc uerba, 73. De uet. sig. Hinc Rectè defendere, arbitratu boni uiri defenderet: apud eundẽ in l.iã tamẽ, 5 §.3.D. Iudic. sol. Hinc illa formula apud Paulũ in l. lecta, 40. D.si cer.petat. Et hæc quindecim proba rectè dari kalendis futuris stipulatus est Mæuius. Cato de re rust cap.C.XLIIII. Oleam cogi rectè, satisdato arbitratu L. Manlij. Idẽ cap.146. Rectè hæc dari, fieriq;, satisq; dari domino, promittito. Varro li. De re rust.2.cap.4. Illasce sues sanas esse, habereq; rectè licere, spõdes ne? Scæuola l. qui Romę.§.15. D.de uerb.obli. Eaq; sic rectè dari fieri promisit Callimachus. Vlp.l.aliud est, 71.De uerb.sig. His rebus rectè præstari.

RECTO iure apud Imp.§.1. De fideic.hære. sic inter pretor. Rectè atq; ordine, ẽ legibus, iure, ut leges permittũt. In primis igit sciendũ est, inquit, opus esse ut aliquis recto iure testamẽto hæres instituatur: id est quem ius legesq; permittant instirui.

RECVPERATORES primùm dicti sunt, qui inter populũ R.& ciuitates peregrinas de reb. priuatis reddẽdis recipiẽdisq; cognoscebãt. Ea enim, ut ex Festo constat, Recuperatio dicebatur. Hinc

RECVPERATORES, iudices qui a Prætore in priuatis controuersijs quacunq; de re ageretur, dabantur: quos a recuperando dictos apparet, quòd per eos suum quisq; ius recuperare posset.

RECVSARE & Repudiare hæreditatem differunt. Recusare non modò hæres potest, uerumetiam fideicommissarius.l.cogi, 16.§.3.& §.si seruo, D. ad Trebell. Repudiare autẽ solus hæres põt: quippe cum alij nulli hæreditas deferatur. rursus, Repudiatio in iure tantum fieri potest.l.3.& 4.C.de repud.hęre. Recusatio uerò quouis loco & modo rectè fit. Itaq; recusare, inquit Vlpia. non tantùm præsentes, sed ẽt absentes, uel per epistolam possunt.l.recusare, 6.D.ad Trebell. & l. recusari, 95. De acq.hære. Recusari hæreditas non tantum uerbis, sed etiam re potest: & alio quouis indicio uoluntatis.

RECVSATIO, exceptio. Cicero De inuent. lib.1.

Iudiciale est,quod positum in iudicio, habet in se accusationẽ & defensionẽ,aut petitionẽ & recusationem.Hinc illud Celsi in l.48.D.mãdat.Si quis sub usuris creditã pecuniã fideiusisset,& reus in iudicio couentus cùm recusare uellet sub usuris creditam esse pecuniam, fideiussor soluendo usuras potestatem recusandi eas res sustulisset, eam pecuniam a reo non petiturum.

REDATVS,tus,tui:pecunia ex frugib.uenditis redacta.Scæuol l.58.§.1.D.de usuf. Sempronio do lego ex redactu fructuum holeris & porrinæ, partem sextam.

REDERE, rẽ pro re dare. Seneca li.de Benef.vi.Cũ dicimus, Beneficiũ illi reddidi,non hoc dicimus, illud nos quod acceperamus reddidisse: sed aliud pro illo reddere.Est enim rẽ pro re dare.Quidni? cum omnis solutio non idem reddat,sed tãtundẽ. nã & pecuniam dicimur reddidisse, quamuis numerauimus pro argento aureos,quamuis non interuenerint numi, sed delegatione & uerbis perfecta solutio sit.Item lib.vii.Reddere, est id quod debeas uolenti dare.

REDENDI uerbum,ait Celsus, quanquam significatum habet retrò dandi, recipit tamẽ & per se dãdi significationẽ.l.94.D.de uer.sig.l.21.De legat.2.

REDDI rationes,uide Rationes reddere.

REDDITVIRI,uetustẽ pro Redditum iri. Proculus l.48.in fi.Sed qui petent cauere debebunt,si hæreditas euicta fuerit, quod legatorum nomine datũ sit,reddituiri.Iulianus l.27.D.ad S.C.Trebell.Et cauit,quod amplius per legem Falcidiam liceret, cepisset,reddituiri.

REDEMPTOR dicitur, qui certo precio opus aliquod faciendum suo periculo conduxit: & qui locat,uetustẽ Venditor opus uerò ipsum, Redemptoris bona:ut in Verri.III.docuimus.

REDEMPTOR est, qui opus certo precio faciẽdum suo periculo conduxit. Vlpia.l.39.D.de rei uind. Redemptores qui suis cementis ædificant, statim cementa faciunt eorum in quorum solo ædificãt.

REDEMPTOR litis dicitur,qui certa mercede pacta litis periculũ in se recepit,eiusq; periculũ prẽstat. Vlp.l.6.§.6.D.mandat. Videbatur autem mihi iudicatum solui fideiussisse,& quasi redemptor litis extitisset, uellet a Daphnide mandata iudicio consequi quod erat condemnatus. Prius autem dixerat,Ex euentu litis caueràt sibi certam quantitatẽ dari. Item l.sequenti,An euentum litium maioris pecuniæ præmio redemerit.Quintil. lib.12.ca.7. in fi. de patronis eorumq; honorario disputans, Pacisceendi quidem ille piraticus mos, & imponentium periculis precia,procul abominanda negociatio, etiam a mediocriter improbis aberit. Impp.l.15.C.de procur. Litem te redimisse contra bonos mores precibus manifestẽ professus es. Sic l.22. C.mandat.l.9.§.primo. D. de offic. procons.

REDEMPTOR pòtis dicitur,qui pontem sartum tectum pecunia quæ pro mercium exportatione soluatur,tuendum conduxit. Labeo l.60.§.8.D. locat. Vehiculum conduxisti: id quum pontem transiret,redemptor eius pontis portorium ab eo exigebat.

REDEMPTORES propriẽ atque antiqua consuetudine dicebantur, qui quum ad faciendum aut præbendum quid conduxerant, tum demum pecunias accipiebant, nam antiquitùs Emere pro accipere ponebant. At ij nunc dicuntur Redemptores,qui quid conduxere præbendum,utendumq;. Festus.

REDEMPTVRA,redemptio, cõductio publicorum. Vlpian.l.5.D.de instit.act.Si quis pecunijs fœnerandis,agris colendis, mercaturis, redempturisq; faciendis præposuerit, &c. Liuius lib.3.bell.Punic.Exhortandos qui redempturis auxissent patrimonia,ut Reip.ex qua creuissent, ad tempus commodarent.

REDHIBERE, est facere ut rursus habeat uenditor quod habuerit:& quia reddendo id fiebat, idcirco Redhibitio est appellata, quasi redditio.l.21. D.de edil.edict.uide l.facta,60.Vel sic:

REDHIBITIO uenditionis resolutio est: ait Vlp.l.13.§.1.D.de acq.poss.Vel sic:

REDHIBERE, dicitur uenditor qui rem uenditam sibi ab emptore redditam recipit.Plautus Mercatore, C. Quid si igitur reddatur illi unde empta est? D. minimẽ gentium.C.Dixit se redhibere, si non placeat.nam(ut ait Festus)

REDHIBETVR tum propriẽ dicitur, quod redditum est,improbatumq;:& qui dedit, idemq; rursus coactus est habere id quod antẽ habuit. Hinc

REDHIBITORIA actio,uide Actio redhibitoria.

REDIMERE,pro corrumpere:ut redimere delatorẽ, pecunia eum a delatione deducere.Vlp.l.29.D.de iur.fisci, Sed enim hæc pœna magis est ut aduersus ipsum locum habeat, qui delatorem redemit. Item, Nec enim exinde perit caussa, ex quo redempta est.

REDIMERE sententiam, Redimere iudices. Macer.l.34.eod.Tu qui defensione omissa redimere sententiam maluisti.Item, Ad defensiones causæ bona fide ueniant:non aduersarios aut iudices redimere tentent.

REDITVS pecuniæ,id est, usura: inquit Scæuola l.30.D.de adim.uel transf.l.87.§.ul. ad leg.Falcid. l.6.De præscript.uerb.

REFECTVS,reditus,prouentus. Scæuola l.78.§.10. D.ad.S.C.Treb. interim ex refectu paupertatis, qui ad uos peruenerit, alatis eum usuris pro quantitate numorum redactis: id est, ex reditu partis tertiæ hæreditatis.nam paupertatem appellat exiguæ hæreditatis partem tertiam. Verbum fructibus agrorum & prouentibus accommodatum. Cice. in Paradox. Nunquam eris diues, antequam tibi ex tuis possessionibus tantum reficiatur,ut ex eo tueri sex legiones posis.

REFERRE

REFERRE iusiurandum, est delatū sibi ad aduersario iusiurandū in eū transferre. Paulus l. 38. D. de iureiur. Manifestæ, inquit, turpitudinis & confessionis est, nolle nec iurare, nec iusiurandum referre. Et sæpe in l. iusiurandum. 34. eod.

REFERRE rem iudicatam, retractare. Ci. pro Dom. S. Si Decemuiri sacramentum in libertatem iniustū iudicassent, tamen quotiescunque uellet quis, hoc in genere se rem iudicatā referre posse uoluerunt. Sic Referre mysteria dixit lib. De Orato. 3. pro Iterare: & Terent. in prol. Hecyr. Referre comœdiam, pro denuo agere.

REFERRE in reos, uide Reum facere. Vlp. l. 15. S. 1. D. ad leg. Iul. de adult. Legis Iuliæ de adulterijs c. 7. ita cauetur, ne quis inter reos referat eum, qui tum fine detractione Reip. caussa aberit: neque enim æquum uisum est absentem Reip. caussa inter reos referri, dum Reip. operatur.

REFICERE, ait Vlp. est quod corruptum est, in pristinum statum restaurare. l. 1. §. 2. D. de riuis. l. 1. D. de uia publ.

REGY fines dicuntur, inquit Boetius, cum proprijs ager quisq; finibus terminatur. Hinc Finium regundorum, uel Finibus regundis iudicium, quod inter confines redditur, ut fines agrorum uicinorum dirigantur. l. 1. & pass. D. fin. regund. Cice. in Topic. Si in urbe de finibus controuersia est, quia fines agrorum magis esse uidentur, quàm urbis, finibus regundis arbitrum adigere non posis.

REGVLA est, inquit Paulus, quæ rem quæ est breuiter enarrat: non ut ex regula ius sumatur, sed ex iure quod est, regula fiat. per regulā igitur breuis rerum narratio traditur, & ut ait Sabinus, quasi caussæ coniectio est, quæ simul cum in aliquo uitiata est, perdit officiū suū. l. 1. D. de regul. Iur. Vel sic:

REGVLA est sententia quædā generalis, quæ ex pluriū legum mente a Iurisconsultis notata atq; animaduersa, paucis uerbis summā earū consensionē & tanquā harmoniā cōplectit. Differt autē Lex à Regula: quòd illa dicitur, quam populus certo & cognito omnibus iure constituit: Regula uerò, quā Iuriscousulti ex pluribus legū capitibus notatis inter seq; cōparatis elicuerunt: ut non omnino incōmodè dicere posimus, leges esse tanquā uoces, & sonos singulos: Regulā uerò esse tanquam harmoniam & concentum. Vide plura li. Obseruat. 11. ca. 1111.

REGVLA, capsa iuncea uel scortea, in qua inclusæ oleæ torcularis prælo subijciuntur: apud Vlp. l. 19. S. 1. D. locati: & Columell. lib. 12. ca. 52.

REIECTIO iudicum quid sit, Asconiusfic exponit: Moris erat celebrata iudicum reiectione, & haberi in officio Prætoris, & in arca reponi nomina selectorum iudicum. Reiectio autem ideirco dicitur, quia quum multi iudices in consilio cum Prætore suo iudicaturi essent, qui Quæsitor fuisset in caussa publica. uerbi gratia repetundarum, ambitus, maiestatis, necesse fuerat eos primùm de decuria senatoria conscribi, quum senatus iudicaret: deinde in urnam sortitò mitti, ut de pluribus necessarius numerus confici posset: tertiò, id est post urnam, permitti accusatori ac reo, ut ex illo numero reijciant, quos putauerint sibi aut iniquos, aut ex aliqua re incōmodos fore. Reiectione celebrata. in eorum locum qui reiecti fuerant, subsortiebatur Prætor alios, quibus ille iudicum legitimus numerus compleretur: prima enim Sortitio dicebatur. his perfectis iurabant in leges iudices, ut obstricti religione iudicarent.

RELEGARE dotem maritus dicitur, qui quam accepit, reddi ac restitui iubet: quo casu recepisse magis quàm accepisse dotem mulier dicetur: ut ait Vlp. l. 2. in fi. D. de dot. præleg. quoniam reddi potius quàm dari dos uidetur, ait Papiaus. l. cum pater, septuagesimaseptima. S. fidei, duodecima De legat. 2.

RELEGATI, deportati, & exules quid inter se differant, & qui item Interdicti dicantur: uide Exilium.

RELIGIOSA, de quibus sub Rubrica D. de religios. & sumptibus fun. quæ fuerint, sic licebit intelligere.

RELIGIOSVS locus non consecratione & uerbis solennibus, sed illatione mortuorum efficiebatur. l. 6. D. de rer. diuis. & l. 2. S. 2. D. de relig. ubi Celsus ait, non totum locum qui sepulturæ destinatus est, religiosum fieri, sed quatenus corpus humatū est. Patet aūt ex Ciceronis 11. De legib. ea loca in quę mortuus illatus fuerat, neq; arari, neq; coli ius fuisse. unde Religio a relinquendo dicta putatur a Ser. Sulpitio, & Mas. Sabino nam in arando locus ille sepulturæ relinquebatur. Itaque si Pontifices purum esse locum aliquem decernebant, exarari iubebant. Cic. 11. De legibus, Sed cum multa in eo loco sepulcra fuissent, exarata sunt. statuit enim collegium, locum publicum non potuisse priuata religione obligari. Sic Aelius Gallus apud Festum ait, Religiosum sepulcrum dici, ubi mortuus sepultus, aut humatus sit.

RELIQVA, dicuntur pecuniæ quæ initis subductisq; accepti & expensi rationibus nobis supersunt. Hinc Reliquari, & Reliquator, & Reliqua trahere dicit is, apud quē ea pecunia superest. Scæuola l. 24. D. ad munici. Humanum est reliquorū usuras neque ab ipso qui ex administratione honoris reliquatus est, exigi. Paulus. l. 46. D. de adminis. tut. Debitum quod ex conductione reliquatus est, agnouisse eum uideri. & §. sequenti, Ex quibus quidam quum reliqua traherent, idonei in ipso tempore administrationis esse coeperunt. Scæuola l. 102. S. secundo. D. de solut. Quæ an hæc summa in proximum annum accepto ei ferri debeat, quum superioris anni sit reliquator. Hinc

RELIQVATIO, reliquorum debitio. Paulus l. 44. D. de admin. tut. Si pupillus post pubertatem rationib.

rationib. a tutore acceptis reliquationem eius secutus usuras acceptauerit,&c.

Reliqui, uide Ceterorum.

Remancipatam Gallus Aelius esse ait, quæ mancipata sit ab eo cui in manum conuenerit. Festus.

Remansor, pro Emansor. Arrius.l.4.§.13.D.de re milit. Edicta faciebant, qui diu abfuisset, ut is inter remansores haberetur. Et l.5.§.6. Si remansor, aut negligēs suorum, aut segnis, aut extra contubernium agens, non credetur ei.

Remissio sub Rubri.D. de Remissionib. est liberatio a nunciatione noui operis facta. Nunciatio enim eatenus duntaxat ualet, quatenus nunciandi ius fuit. Prætor enim ubi nunciandi ius nullum fuit, ibi eam ipso iure remittit. unde illa edicti uerba in l.1.D. illo tit. Quod ius sit illi prohibere, ne se inuito fiat, in eo nunciatio teneat: ceterum nunciationem missam facio. Sic l.1.& pas.D. de oper. nou. nunciat.

Remissio quibusdā in locis dicitur mercedis pensionisve detractio, siue demptio de mercede. l.16. & 17.D. locat. Tranquill. Iulio: publicanos remissionem petentes tertia mercedum parte releuarit.

Remittit iusiurandum qui deferente se, quum paratus esset aduersarius iurare, gratiam ei facit, contentus uoluntate suscepti iurisiurandi. l.6. D. de iureiur.

Renunciare conductionem, est irritam nunciare, inquit Asconius.& alibi:

Renunciatio, inquit, dicitur recusatio eius rei, quæ in pactum & promissionem uenerat. Hinc

Renunciatio sponsaliorum & nuptiarum cùm sponsalia, nuptiæve dirimuntur. l.2.D. de diuort. l.1.C. de sponsal. l. quæsitum, 17.§. ult.D. de reb. auct. iudic.

Reparatio appellationis dicitur, cum post legitimi temporis lapsum ius peragendæ appellationis restituitur. sub rubric.C. de reparat. appellat.

Reparare est interdum ex uenditarum rerū precio alias parare. l.122.§. Callimachus, D. de uerb. obli. l.16.D. de in rem uers.

Repetundarum iudicium inde dictum est, quòd eo iudicio socij pecunias sibi contra leges ereptas repetebant, quas ex condemnatorum litibus æstimatis domum reportarent. Cic. Verr.7. Itaq; res suas negligunt: pecunias, quo nomine iudicium hoc appellatur, non repetunt. & paulo pòst, Non ex litibus æstimatis tuis pecuniam, domum, sed ex tua calamitate cineri atque ossibus filij sui solatium uult aliquod reportare. Atq; hoc quidem ante annos, opinor, nouem ita scripsimus in Verrinarum commentarijs: postea uerò extitere Itali quidā boni uiri qui totidem literis suos in libros transtulerunt. Intelligendum est autem hoc iudicium olim in eos solos magistratus qui in prouincias mitterentur, institutum fuisse: quemadmodū Cicero in Diuinatione demonstrat. pòst uerò generaliter eo teneri cœperunt, quicunque in magistratu, potestate, curatione, legatione, uel quo alio officio munere, ministeriove publico, pecuniam ob iudicandum accepissent: quive magistratus ur bani a sorde se non abstinuissent. l.1.& pass.D. ad leg. Iul. repetund.

Repetitio in legatis appellatur per hāc scripturā: hoc amplius ei hæres dato. l. legata, 19.D. de legat.1. item, quae a filio meo legaui, hæres meus dato. l. si quis, 32.D. eod. item, quoties cunque fructuarius capite minutus erit, uel quoties usufr. amissus erit, ei lego. l.3.D. quib. mod. usufr.

Repeti rei dicuntur. cùm post abolitionem factā rursus eiusdem criminis postulantur. l. si interueniente, 12.& l. penul. D. ad Turpill.

Repetita die, id est, die quæ præterierat falsò reuocata: Vlpian. l.9.§.5.D. ad exhib. Absolui eum oportet, nisi paratus sit repetita die intentionem suscipere. Paulus l.3.D. de fid. inst. Repetita quidem die, cautionem interponi non debuisse: sed falsi crimen contractum nō uideri. id est, Die quæ iam præterierat falso pro præsenti nominata. Vulgus dicit, Antidata. Vlp. l.5.§.7.D. de op. no. nūc. Et si nunciauit postea, & quod retrò ædificatum erit, destruendum erit, quasi repetitio die nunciatione facta.

Repertorium (quod uulgò Inuentarium appellant, ait Vlpianus in l.7.D. de adm. tut. & cur.) est codex in quem tutores singula suorum pupillorum bona referre solent.

Repignorare, est pignus luere, id est pecuniam ob quam oppositum erat pignus dissoluere. Vlp. l.5.§.9.D. commod. Rem tibi dedi ut creditori tuo pignori dares: dedisti, non repignoras ut mihi reddas. item, Si a me culpa absit repignorandi, creditor autem nolit reddere pignus, &c.

Replicatio uocatur ex eo, quòd per eam replicatur atque resoluitur ius exceptionis: ait Imp. tit. De replicat. in princip. Ἀντιδιαστολή a Græcis nominatur. Eiusq; formula erat aut si. quemadmodum intelligitur ex l.48.D. de procur. Iulianus l.7.§.1. De curat. furios. Si hæredes dementis easdem res uindicēt quas curator alienauit, & exceptio opponetur, si non curator uendiderit: replicatio dari debet, aut si satisdatione interposita secundum decretum uendiderit. Iulian. l.24.D. de except. rei iudi. Aduersus exceptionem, Si non eius sit res, replicatione hac adiuuabitur, Aut si res iudicata non sit. Caius l.48.D. de procur. Tunc excipiente eo cum quo agitur, si nō mihi mandatum sit, ut a debitoribus peterem: actorem ita debere replicare, Aut si mihi mandatum est, ut a te peterem.

Replicatio dicta uidetur, uel quòd implicatam & quasi tectam exceptionis iniquitatem replicet ac patefaciat: uel potius quòd æquitatem actionis ab excipiente reo tectam & quasi complicatam explicet atque aperiat.

REPLICATIONES, ait Vipian. nihil aliud sunt quàm exceptiones,& a parte actoris ueniunt: quæ quidem ideo necessariæ sunt, ut exceptiones excludant. semper enim Replicatio iccirco obijcitur, ut exceptionem oppugnet.l.2.§.2.D. de except.

REPRAESENTARE, est ante diem soluere. Vlpian. in l.8.§.3.D.de transact. loqués de ijs qui de pecunia alimentorum nomine legata transigunt, Eam, inquit, transactionem Oratio improbat, quæ idcirco fit, ut quis repræsentatam pecuniam consumat: id est, antequam debeatur solutam. Cicer. ad Att. lib. XII. Reliquæ pecuniæ uel usuram Silio pendemus, dum a Faberio uel aliquo qui Faberio debet, repræsentabimus. Idem Philipp.2. Ego corpus libēter obtulerim, si repræsentari morte mea libertas ciuitatis posset: id est accelerari. Seneca libro epist.15.ep.1. Petis a me, ut id quod in diem suum dixeram debere differri, repręsentem,& scribam tibi, an hæc pars philosophiæ, &c. Hoc quoque ex Marcelli uerbis apertè intelligitur in l.36. §.1.D.de cond.& demonst. ubi iusserat testatrix, ut prædia, si filius sedecim annos non impleret, alteri redderentur. Quæro, inquit, quum Seia decesserit, deinde filius quintumdecimum annum agens, defunctus sit, an repræsentetur fideicomissum quintodecimo anno impleto. id est ante tē pus quo decimumsextum implere potuisset, præstandum sit. Item, Contra uoluntatem testatoris repræsentationem fideicom. desiderari. Sic l.24. §.quoties, D.solu.mat.l.1.l.2.D.de dot.præleg.

REPRAESENTARE, pro locum alterius ac numerū obtinere, uel tantundem ualere. Vlp.l.1.§.1.D.Si is qui test. Culpa dolo proxima dolum repræsentat.

REPROMITTERE, est ei qui nobis stipulātibus antea promisit, nunc iam uicissim a nobis stipulāti promittere. Cicero pro Comœdo, Repromittis tu ab hinc triennium Roscio. Quod a Flauio abstulero, partem dimidiam inde Roscio me soluturum spondeo. Item, Repromisisse Fannium Roscio, si quid a Flauio exegisset, eius partem dimidiam, sed omnino exegisse nihil. quid(tu non exitum exactionis, sed initium repromissionis spectare debes. Roscius Fannio stipulanti pecuniam certam spopondit, pro opera & labore quem in communi iudicio persequendo sumpserat: sed uicissim Roscius stipulatus ab eo est dimidiam eius quod exigeret partem. Promissor igitur fuit Roscius priore loco: repromissor Fannius, posteriore: sicuti stipulator priore loco Fannius, restipulator posteriore Roscius.

REPROMITTERE porrò & satisdare opponuntur. nam satisdatur adhibito fideiussore: repromittitur nuda cautione ac sine fideiussore. uti patet ex l.1.§.1.D.de stip. Prætor. Sed hi quidem qui suo nomine cauent, repromittunt: qui alieno, satisdāt. Sic l.ult.§.si legat.D.qđ legat.l.6.ut legat. nom. l.23.D.de usuf.legat.

REPVDIVM, uide Diuortium.

REPVDIARE hæreditatem, uide Recusare.

REPVDIVM generale nomen est, & tam de coniugibus, quàm de sponsis dicitur. Diuortium autem de maritis tantum. uide l.2.D.de diuort.& l.191. D.de uerb.signi.

REPVDIARE, alieni hæredis est: Abstinere, necessarij.§.6. De hæred.qualit.& diff.

REPVTATIONES sub Rubri. C.de reputationibus, dicuntur compensationes quæ contra minores in integrum restitutos fiunt. ut enim illis contra uenditionem restitutis fundus cū fructibus restituuntur, sic illi precium cum usuris reddunt. l. patri, 27.§.prædium, l.minor, 40.§.1.l.tutor, 47.§.ult. D.de minorib.

RES, quantum ego existimare possum, quatuor in libris nostris significat: primum id quod planè ac latinè Rem dicimus, quæ appellatio infinita est, deinde bona omnia, tertiò litem, postremò utilitatem.

RES propria significatione dicitur ueluti cum Re contrahi obligationes dicimus, quæ neque nudo consensu, neque uerbis, neque literis, sed tantum rei traditione contrahuntur. l.1.D.de obli.& act. Hinc In rem scriptæ actiones,& pacta in rem: denique quoties indefinitè sine certæ personæ notatione aliquid fit. quo de genere dicendi scripsimus sub litera I. Sub eodem genere sunt, Rub. de rebus credit. Rerum amot. De rerum diuision.&c.

RES pro ijs omnibus quæ bona nominantur. unde

IN REM actiones dictæ, quibus ea omnia quæ bonorum appellatione continentur, petimus. Item

REM pupilli saluam fore satisdatio est, cum tutores cauent, bona pupilli finita tutela salua & integra redditum iri. l.1.& pass. D. rem pupill. sal. Item

REI uxoriæ actio, id est actio dotis soluto matrimonio repetendæ. l.un. C.de rei ux.act.

REI seruandæ caussa in possessionem mitti. l.1.& pass. quib. ex caus. in poss.

RES pro hæreditate. ut cum dicimus bonorum possessionem aliam esse cum re, si is qui accepit, cum effectu bona retineat: sine re, cum alius iure ciuili euincere hæreditatem potest: ueluti si suus hæres intestato sit. ut ait Vlp. cap. Inst.28.& sic accipiēda l.1.§.pen. D.si tab. test. null. l.posthumus, 12. D.de iniust. test.

RES, pro lite. ut cum dicimus Res comperendinata: id est, inquit Festus, iudicium in tertium diem cōstitutum. unde illud Ciceronis contra Iurisconsin orat. Murænianа: Tot homines, tam ingeniosos statuere non potuisse, utrum rem an litem dici oporteat. Et in formulis, ut Varro in VI. De lingua scribit: QVAM rem siue litem dicere oportet. Hinc illud Vlpiani in l. 8. §. 1. D. de inoff. test. Si quis post rem inofficiosi ordinatam litem de reliqui querit, postea non audietur. Hinc

RES iudicata dicitur, quæ finem controuersiarum pronun-

pronunciatione iudicis accipit:quod uel condemnatione,uel absolutione contigit.l.1.D.de re iud.

RES pro utilitate & emolumento. unde Actio de in rem uerso:lib.xv.tit.III.Item

IN REM suam procurator,qui alienas actiones suo commodo exercet.l.41.D.de re iudic. Item

IN REM suam fideiussor, ad quem emolumentum negocij peruenturum est. l. 8. §. 1. D. qui satisd. cogant.

RESCISSIO,præcisè ,p Rescissio matrimonij, quũ scilicet Prætor matrimonium in danda possessione pro nihilo ducens:tacitè illud rescindit,& quãtum ad ius impetrandæ possessionis pertinet, extinguit.Vlpianus l.3.§.5.D.de bono. poss. cont Si emancipatus filius uxore non ex uoluntate patris ducta filium fuerit sortitus, de in nepos patre iam mortuo ad bonorum possessionem aui uelit uenire: admittendus est ad eam.non enim per rescissionem is qui filius iustus est,efficietur non filius:quum rescissio, quo magis admittantur. non quo minus,adhibeatur.Sensus, est Non si filius a patre exhæredari potuit, iccirco nepos aduersus aui tabulas petere bonorum possessionem non potest.nam Prætor caussam propter quam exhæredari filius potuit,nimirum turpe illud matrimoniũ, rescindit,& quantum in se est extinguit. nec enim minus in hoc nepote merita nepotis. quàm patris eius delicta perpendit, uti continuo Vlpianus subiecit. Non ignoramus tamen aliter alijs placuisse:sed doctoribus iudicium relinquimus.

RESCISSORIA actio:uide Actio rescissoria.

RESCRIBERE dicebantur debitores, cum pecuniã reddebant: Scribere aut Dictare creditores,cum credebant.Hora.Satyr.lib.II.

Putidius multo cerebrum est(mihi crede)Perilli Dictantis,quod tu nunquã rescribere possis. Et ibi. *Scribe decem Nerio:non est satis,adde Cicutæ.*

Moris fuit ut creditores in argentariorum, apud quos suas pecunias collocarant,tabulis expensum alieni ferrent, & argentario id nomen dictarent. Debitores autem cum eam pecuniam reddidissent,eidem argentario,ut nomen expungeret, & pecuniam in acceptum referret,dictabant. Donatus in Phormion.Rescribi,inquit, est reddi, seu per mensæ scripturam dari. Quoniam ad numerationem pecuniæ antecedit scriptura, Rescribere dicebant,pro Renumerare.Per scripturam, id est de mensæ scriptura dari. Vnde hodie additur chirographis, Domo ex arca sua: uel ex mensæ scriptura. Vide Transcribi:& Seruij locũ VII.Aenei.

RESCRIBERE dicebantur Iurisconsulti, cum sua responsa consulentibus scripta reddebant. Sic in l. ex contractu,44.D.de re iudi. RESCRIPSIT,pro Respondit.

RESCRIPTA principum dicuntur, quibus illi uel ad libellos præsentium, uel ad magistratuum absentium consultationes quid sibi de ea re fieri placeret,respondent.ut l.sed ad.19.§.9.D.loc.l.diui fratres,17.D.de iur.patron.

RESIDVAE pecuniæ dicebantur, quæ apud eum qui publicam pecuniam administrarat,supererãt: cùm uel in usum publicum erogari, uel in ærariũ referri deberent.Paulus l. 2.D.ad leg.Iul.de pecul. Lege Iulia de residuis tenetur,qui publicam pecuniam delegatam in usum aliquem retinuit, neque in eum consumpsit,Et l.4.§.1.eod.Lege Iulia de residuis tenetur is,apud quem ex locatione, emptione, alimentaria ratione, ex pecunia quam accepit,aliave qua caussa pecunia publica resedit.

RESIDVVM aliquando totum significat. Antoninus l.2.C.de hæred instit. Pater tuus si ex residua parte institutus est quam alter hæres scriptus capere non poterat,isq; ad nullam partem hæreditatis per conditionem suam admitti potuit, ex asse hæres extitit: nam residui commemoratio etiam totum admittit.

RESTICVLVS,paruus restis. Vlpianus l.5.§.ult.D. de his qui deiec.uel effud. Si amphora ex resticulo suspensa decidisset. Legitur tamẽ RETICVLO.

RESTIPVLARI,est ab eo cui quid antè a nobis stipulanti promisimus,uicissim aliquid stipulari. Cice. pro Comœdo,Cur igitur decidit, & non restipulatur neminem amplius petiturum? Loquitur de Flauio, a quo Roscius transactionis nomine fundum stipulatus erat.quærit igitur si totius societatis nomine fundum Roscius stipulatus est, quid ita Flauius restipulatus non est,amplius eo nomine neminem petiturum?Item, Recita istam restipulationem clarius.Quid enim stipulatio clamat? Quid hic porrò nunc restipulatur, quod iampridem ipse exegit?Loquitur de Roscio, qui stipulatur iam a Fannio partem exactionis futuræ dimidiam,cum antea eidem stipulanti certam pecuniæ summam pro suscepta in Flauio persequendo molestia & opera,spopondisset. Stipulator igitur antea fuerat Fannius, restipulator postea Roscius: quemadmodum promissor antea Roscius, nunc promissor Fannius ut facilè appareat aliud a Cicerone repromissionem,aliud Restipulationem appellari. quod uix asscribendum huic operi putassem,nisi Franc. Connani miram in ea re hallucinationem animaduertissem, cùm tamen in l.damni, 43.§.1.D.de damn.inf.Alfenus apertissimè Restipulandi uerbo & in re sit usus.

RESTITVERE is intelligitur,inquit Paulus, qui simul & caussam actori reddit,quam is habiturus esset,si statim iudicij accepti tempore res ei reddita fuisset: id est, & usucapionis caussam & fructum. l.35.D.de uer.sig.

RESTITVIT, ait Pomponius,non solùm qui solum corpus,sed etiam qui omnem rem conditionẽq; reddita caussa præstet: & tota restitutio iuris est interpretatio.l.246.§.1.D de uer.sig.

RESTITVERE tutelam,pro rationem & reliqua tutelæ:apud Africanum in l.10.D.rem pup.sal.

RESTITVERE in interdicto, Ne quid in loco publico,

blico,&c.uidetur(inquit Vlp.) qui in pristinum statum reducit. quod fit, siue quis tollit id quod factum est, uel reponit quod sublatum est.l.2.§. 27.D.ne quid in loco pub. Vide Exhibere.

RESTITVERE is uidetur,inquit Paulus, qui id restituit quod habiturus esset actor si controuersia ei facta non esset.l.75.D.de uerb.sig.

RESTITVTORIA actio,uide Actio restitutoria.

RESTITVTORIA inter. sunt, per quæ Prætor aliquid restitui iubet. l.1.& 2. D. de inter. qua de caussa ita semper concepta sunt, ut uerbum RESTITVAS addat.ueluti,Quod precariò ab illo habes, id illi restituas. Restituendi autem uerbum duas ad res pertinet.aut enim res restitui iubetur: ut in Quorum bonorum, & Vnde ui:aut opus,ut De fluminib.De cloacis,&c.

RESTITVIRI,uel,quod uerius est,Restituiri,uetustè pro Restitutum iri.Iulia.l.23.D. de act.empt. Et præterea cauere debet, quicquid ex hæreditate liberti ad eum peruenerit restituiri. Paulus l. 52. in fi. D. de pecul. Vel interposita cautione,si priores agant qui priuilegium non habent, restituiri quod acceperunt.Item apud Vlp.l.5.§.1.D. de cond.caus.dati.

RESTITVTIO ab exilio duplex est, generalis & specialis.hæc cùm indefinitè concepta est, ueluti, In integrum te restituo, iura omnia complectitur.l. prima,l.ultima,§.ultimo, C.de sen.pass.l.1.D.eo. ueluti patriam potestatem, ius agnationis, aliaq; generis eiusdem.cum autem iura quædam nominatim continet,ultrà non ualet.l.2.in insulam,C. eod.l.2.D.eodem Generalis uerò restitutio dicitur,quæ, ueniam duntaxat, & reditum in patriam indulget:itaque neque bona confiscata restituit.l. 4.C.de bon.damnat.neque ullas actiones siue pro illo,siue contra illum conceptę sint.l.4.& 5.C.de sent.pass.

RETARE flumina,pro purgare.nam Retæ, arbores sunt quæ aut ex ripis fluminum eminent, aut in alueis eorum extant: a retibus quòd prætereuntes naues impediant, quasiq; irretiant.Hinc edictum uetus, Qui flumina retanda publicè redempta habent,si quis eorum ad me adductus fuerit, qui dicatur, quod eum ex lege locationis facere oportuerit,non fecisse.Hæc ex Gellio lib.2.cap.17.

RETICVLI,cancelli è funiculis tenuibus, aut è neruis:quibus bestiæ ab loci alicuius aditu arcentur. Vlpian.l.17.§.2.De act. empt. Reticuli circa columnas,plutei circa parietes, itē cilicia uela ædiū non sunt. Varro lib. De re rust 3.ca.5.Inter columnas exteriores pro pariete reticuli è neruia sunt,ut perspici in silua possit,& quæ ibi sunt, neque auis eas transire.In l.41.§.7.De leg.1.simpliciter Cancelli appellantur.

RETICVLVM a reti,dictum,inquit Varro,quòd capillum retineret. Vlpianus in l.25.§.4.D.de aur. arg.inter mulierum ornamenta Reticula recēset.

REVS antiquis dictus est a Re,id est lite: ut sub uoce Res docuimus. itaque Cicero in 11. de Ora. Reos,inquit,appello, non eos modò qui arguuntur,sed omnes quorum de re disceptatur.sic enim olim loquebatur.Et Gall.Aelius apud Fest. Reus est,inquit, qui cum altero litem contestatam habet,siue is egit,siue cum eo actum est. Quibus ex uerbis apparet, Reos antiquis eosdem fuisse, qui nunc Litigatores appellantur.Postea uerò distinguendarum appellationum caussa, & ne nomina confunderentur, Rei dici cœpti sunt (ut Festus inquit)a re quam promiserunt,ac debent:hoc est, ij unde quid iudicio petitur.Reus, inquit Festus, nunc dicitur, qui caussam dicit, & item qui quid promisit,ac debet. Hinc

REVS stipulandi dicitur,qui stipulatus est.

REVS promittendi, qui promisit.l.1.& pass. D. de duob. reis. & apud Gallū Aelium auctore Festo.

REVS stipulando est idem, qui stipulator dicitur. quippe suo nomine ab altero stipulatus est,non is qui alteri astipulatus est.

REVS promittendo, est qui suo nomine alteri quid promisit. Sic a Paulo in l. si duo, 34. D. de recept.arb.

REVS credendi dicitur,qui credidit.

REVS debendi,qui debet. Item

REVS satisdandi,qui fideiussorem dedit.

REVS satisaccipiendi, qui accepit. l. qui hominem, 34.§.quidam,D.de solut. Hinc

REI promittendi plures fieri dicuntur, qui coniunctim interrogati separatim respondent.l.1.& 4. D.de duob.reis. Item

REI eiusdem pecuniæ,qui eandem pecuniam promiserunt.l.non quocunque, 82.§.qui Caium,D. de legat.1.l.hæres,21.§.pen.D.de fideiuss.

REVM facere in publicis iudicijs, est eius nomen ad magistratum cuius de ea re notio est, deferre, ut ei dies audiendæ accusationi dicatur.l.3.D. de accusat.Hinc Asconius:Quid est,inquit,Reum fieri,nisi apud Prætorem legibus interrogari?Quum enim in ius uentum esset, dicebat accusator apud Prætorē reo,Aio te Siculos spoliasse. si tacuisset, lis ei æstimabatur,ut uicto:si negasset,petebatur à magistratu dies inquirendorum eius criminum, & instituebatur accusatio.hæc ille. Interea autem eius nomen in reorum album referebatur,ut caussa ex ordine ageretur: dicebaturq; in reos receptus uel relatus. Libellorum autem conceptio qualis fuerit. Paulus in d.l.3. D. de accusat. demonstrat.

REATVS,eorum conditio qui rei facti sunt, quandiu pendet accusatio.l.si.diutino.25.D. de pœn.l.aufertur,46.§.in reatu,D.de iur.fisc.

RIDICA, pedamentum uitium. Vlpian.l.11.§.3.D. quod ui aut cl. Si quis in uineas meas uenerit, & inde ridicas abstulerit, hoc interdicto tenebitur. Varro de re rust.lib.1. cap. 8. Pedamentum item ferè quatuor generum,unum robustum,quod optimum solet afferri in uineam è quercu ac iunipero,

pero,& uocatur Ridica.

RIPA ita rectè definietur, inquit Vlp. id quod flumen continet, naturalem rigorem cursus sui tenens l.1. De flumin. item in l.3. Ripa ea putatur, quæ plenissimum flumen continet. l.3. eod.

RIPA, fluminis dicitur: Litus uerò, maris. Itaq: insulæ in flumine natæ extremitas, ripa: in mari, litus à Proculo appellatur. Si qua, inquit, in flumine tua est, nihil in ea publici est. Paulus, In eo genere insularum, ripæ, flumini: & litora, mari, proxima publica sunt. Hæc Paulus l. 65.§.1.D. de acq. rer.do.

RISCVS in mundo muliebri ponitur ab Vlpiano in l.25.§.4.D.de aur.arg. Pollux ῥίσκον inter arculas memorat. unde suspicor eam significari capsulam in qua linteola munda mulieres reponunt, quibus lotam corporis partem abstergunt. Riscus enim cum lauatione coniungitur.

RIVALES Vlp. in l.1.§.20.D.de aqu. quot. & æsti. interpretatur, qui per eundem riuum aquā ducūt.

RIVVS, inquit Vlp. est locus per longitudinem depressus, quo aqua decurrat, cui nomen est ἀπὸ τοῦ ῥεῖν l.1.D.de riuis.

RIXA, uide Turba.

ROFFREDVS iurisconsult. Beneuentanus, ius ciuile publicè Bononiæ, dein Aretij professus est circiter annum M.CC.

ROSAM Pompo. in l.21.§.1.D.de aur.& arg. numerat inter ea unguenta, quæ ualetudinis caussa sunt parata. Ergo Rosam pro oleo rosaceo posuit: uti Celsus li.8.cap.4. Quòd si membrana per inflammationē intumuerit, infundenda erit rosa tepida.

RVBRICA terra rubra, qua ueteres interdum, interdum etiam minio, librorum indices, id est titulos, & capita notabant. unde Paulus in l.2.§. recup. D.de interd. Recuperandæ, inquit, possessionis caussa interdicta proponuntur sub rubrica Vnde ui. Hinc illud Iuuenal. Sat.XIIII. Perlege rubras Maiorum leges. Hinc Persij Sat.V. Si quid Masuri rubrica notauit. Hinc Fab.lib.12.cap.3. Alij se ad album & rubricas transtulerunt: & formularij uel leguleij esse maluerunt. Ouid.lib.1.de Tristib.

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.

RVDVS ruderis, lapides rudes, ut in dirutis ædificijs. Vlpianus l.3. De seruit. rust. Posse te cedere ius ei esse terram, rudus, saxa iacere, posita habere.

RVDVSCVLVM non modò pro ære infecto uulgus usurpat, sed etiam pro signato: ut quum dicitur in mancipando, Rudusculo libram ferito: id est asse tangito libram. Fest.

RVMPI testamentum dicitur. cùm permanente suo in statu testatore casu aliquo euertitur. l.3.§.2.D. de iniust. rupt. ueluti agnatione posthumi, adoptione uel arrogatione filij filiæve, alterius testamenti factione, dummodo hæres ex eo esse potuerit. uide Irritum fieri.

RVMPITVR testamentum, cùm in eodem statu manente testatore, ipsius testamenti ius uitiatur: ait Imp.tit.quibus mod.test.in princ.

RVPISSE uerbum in Aquilia lege ferè omnes ueteres sic intellexerunt, pro corrupisse. l.27.§.9.D. ad l.Aquil.

RVPITIAS in XII. significat Damnum dederis: ait Festus.

RVPTVM intelligitur quod quoquo modo corruptum est: ait Imp.§.8.ad l.Aquil.

RVRA ueteres incultos agros dicebant, id est syluas & pascua. Ex lib.uarior.auctor de limitibus.

RVTA cæsa quæ in prædiorum legibus excipiebantur, Vlp. sic interpretatur in l.fundi, 17.§.3.D.de act.empt. ut Ruta sint, quæ eruta sunt: ut arena, creta & similia: Cæsa uerò, ut arbores cæsæ, carbones, & his similia. Quintus uerò Mutius: Ruta cæsa, inquit, ea sunt, quæ neque ædium, neque fundi sunt. l.in uendendo, 66. in fi.D.de cont.empt. Et in l.241.D.de uerb.sign. In rutis cæsis, inquit, ea sunt, quæ terra non tenentur, quæq; opere structili tectoriove non continentur. Itaque Iauolenus in l.granaria, 18.D.de act. empt. scribit granaria quæ ex tabulis fieri solent, & supra terram sunt, sic ut stipites eorum in terra defossi non sint, itemq; tegulas quæ nondum ædificijs impositæ sunt, in rutis & cæsis haberi. Cicer. II. de Orato. Te, cum ædes uenderes, ne in rutis quidem & cæsis solium tibi paternum recepisse. ubi Solium, Iurisconsulti sellam significat. Idem in Partit. Cum ex testamētis quæritur quid sit penus, aut cum ex lege prædij quæritur, quæ sint ruta cæsa. Idem in Topic. Feciq; quod sæpe liberales uenditores solent: ut cùm ædes fundumve uendiderint, rutis cæsis recepti, concedant tamen aliquid emptori, quod ornandi caussa aptè & loco positum esse uideatur.

DE LITERA S.

S.F.S. Sine fraude sua. ut in lege Iulia de adulterijs, Retinere adulterum horas uiginti sine fraude sua iure liceat. ut ait Vlpia. in l.capite, 25. D.de adult. Valerius Probus inter notas refert.

SACCARIVS, operarius, qui saccis gestandis quæstū facit. Paulus l.40.§.3.D.de cont.empt. Non magis quàm si quid ex sacco saccarij cecidisset, aut ex eo quod auibus ex aere cecidisset.

SACCVLARII qui uetitas in sacculo artes exercentes partem subducunt, partem subtrahunt: nominantur in l.7.D.de effractor.

SACERDOTES, curatores sacrorum. Paulus l.32.§.3. D.de recept. qui arb. Sacerdote obueniente uidebimus, an cogatur arbiter sententiam dicere: id enim nō tantùm honori personarum, sed & maiestati Dei indulgetur, cuius sacris uacare sacerdotes oportet.

SACRA priuata gentis cuiusque fuisse quæ Dijs penatib. paterfamiliàs faceret, constat ex Cicero-

nis lib. de legib. 2. Emancipati autem liberi arbitratu suo sacra sibi constituebant. Hinc filijsfamiliâs in sacris paternis esse dicuntur. l. 2. C. de bon. quæ lib. in sacris manere. l. filiæ, 12. C. de collation. l. pen. C. de adopt. in sacris parentum constituti. l. ult. C. de inoff. testa. l. ult. C. ad Tertull. l. ult. C. de cur. fur. in sacris positi. l. in coniunctione, 20. C. de nupt. in sacris retineri. l. 3. C. de bon. mater. Hinc adoptati qui in alterius gentem transibant, in eius gentis sacra transire dicebantur: ut apud Val. Max. lib. 7. ca. 7. Et qui per mancipationem de familia demigrabant, a sacris paternis dimitti, & absolui. l. quidam, 31. C. de fideic. l. 1. C. de annal. except. l. de emancipatis, 13. C. de legit. hæred.

SACRA loca ea sunt, quæ publicè sunt dedicata, siue in ciuitate sint, siue in agro. l. 9. D. de rer. diuis.

SACRAE res sunt, quæ publicè consecratę sunt, non priuatè. si quis ergo priuatim sibi sacrum constituerit, sacrum non est, sed profanum. l. 6. §. 2. D. de diuis. rerum.

SACRAE res sunt, quæ ritè per Pontifices Deo consecratæ sunt, ueluti ædes sacræ, & Donaria quæ ritè ad ministerium Dei dedicata sunt: ait Imp. §. 6. De rer. diuis. Sic Trebatius, Sacrum est, inquit, quicquid est quod deorũ habetur. apud Macrob. Satur. lib. 3. cap. 3. Et Gallus Aelius apud Festum: Sacrum est, inquit, quodcunq; modo & instituto ciuitatis consecratum sit, siue ædes, siue ara, siue signum, siue locus, siue pecunia, siue quid aliud quod diis dedicatum & consecratum sit.

SACRAMENTUM dicitur ea pecunia quæ uenit in litibus: a sacro. Qui petebat & qui inficiabatur, de aliis reb. uterq; quingentos æris ad pontem deponebant: de aliis rebus item, certum alium legitimum numerum assium. Qui iudicio uicerat, suum sacramentum a sacro auferebat: uicti, ad ærarium redibat. Varro lib. De lingua v.

SACRAMENTUM, inquit Festus, æs significat, quod pœnæ nomine penditur, siue contenditur. Id in aliis rebus quinquaginta assium est, in aliis quingentorum inter eos qui iudicio inter se contenderent. qua de re lege L. Papirii Tribuni pl. sancitũ est his uerbis: Quicunq; Prætor post hæc factus erit, qui inter ciues ius dicet, Tresuiros capitales populum rogato: iiq; Tresuiri * quicunque * ciere sacramenta * exigunto, iudicantoq; : eodemq; iure sunto, ut quos ex legibus, plebisve citis exigere, iudicareve oportet. Sacramẽtũ autẽ nomine id æs dici cœptum est, quod & propter ærarii rationem, & sacrorum publicorum multitudinem consumebatur in rebus diuinis. Sic enim optimi scriptoris diuulsos inter se locos reconciliarem: quibus quod afferre medicinæ potuimus, studiosè attulimus. Videndum etiam an pro Capitales, Monetales legendum sit: cum satis constet a Capitalium Treuirorum procuratione alienum hoc negocium fuisse.

SACRARIUM & sacer locus differunt. nam sacer locus, est locus consecratus: sacrarium est locus in quo sacra reponuntur: quod etiam in ædificio priuato esse potest. l. 9. D. de diuis. rerum.

SACRATAE leges sunt, quibus sancitum erat, ut si quis aduersus eas fecisset, sacer alicui deorum esset. Sunt, qui esse dicant sacratas quas plebes iurata in monte sacro sciuerit. Festus.

SACROSANCTUM quid sit, uide Sancta.

SALAMANDRA, uenenatum animal ac pestiferum, ut scribit Plin. lib. 10. cap. 67. Itaque a Marciano inter uenena connumeratur. l. 3. §. 1. D. ad legem Cor. de sicar.

SALARIARIUS, cui salarium soluitur. Vlp. l. 10. §. 8. D. mandat. Nisi si salariarius fuit, & hoc conuenit ut sumptus de suo faceret ad hæc itinera, hoc est de salario.

SALIENTES, fontes tubulis fistulisve aquam fundentes: nomine ex eo deducto, quòd aqua ex tubuli capite in labrum fluens, salire uideatur. Vlp. l. 15. D. de act. empt. Lines, & labra, salientes, fistulæ quoque quæ salientibus iunguntur. Vlpia. l. 12. §. 14. D. de inst. uel inst. Fistulæ autem & canales, & crateres, & si qua sunt alia ad aquas salientes necessaria, &c.

SALTUM Gallus Aelius lib. 2. significationum quæ ad ius ciuile pertinẽt, ita definit, Saltus est ubi syluæ & pastiones sunt quarum caussa casæ quoque & si qua particula in eo saltu pastorum aut custodum caussa aratur, ea res non peremit nomen saltui: non magis quàm fundi, qui in agro culto, & eius caussa habet ædificium, si qua particula in eo habet syluam. Festus. Hinc

SALTUARII, a saltu. eorum duo genera fuere, quemadmodum scribit Vlpianus l. 12. §. 4. D. de inst. uel inst. alii enim fructuum seruandorum gratia parati erant: alii finium custodiendorum caussa, De illis mentio fit apud eundem in l. 8. in fi. D. eod. de his apud Pompo. l. 16. §. 1. De usu & habit. & apud Alfenũ l. 60. §. 3. D. de leg. & fid. li. 3 2.

SALVIANUM interdictum, uide Interdictum Saluianum.

SANATES dicti sunt, qui supra infraq; Romam habitauerunt. quod nomen ijs fuit, quia quum defecissent a Romanis, breui pòst rediere in amicitiã, quasi sanata mente. Itaque in XII. cautum est, ut idem iuris esset Sanatib. quod fortibus: id est bonis, & qui nunquam defecerant a pop. R. Festus.

SANCTA propriè dicimus, quæ neque sacra, neque profana sunt, sed sanctione quadam cõfirmata: ut leges sanctæ sunt: sanctione enim quadam sunt subnixæ. quod enim sanctione quadam subnixum est, id sanctum est, etsi Deo non sit consecratum. & interdum in sanctionibus adijcitur, ut qui ibi aliquid commisit, capite puniatur. l. 9. §. 2. D. de diuis. rerum.

SANCTIO legum triplex est: summa, media & infima. Summa est, quæ id quod aduersus legem commissum

missum est, ipsa per se ac ui sua id est, sine magistratus opera rescindit: ueluti Sanctio legis Aeliç Sentiæ, quç libertatem eius qui in fraudem creditoris manumissus est, irritam esse iubet. §. 2. Qui & quib. ex caussis. Media est, quæ non per se, sed magistratus opera quod commissum est rescindit: ueluti si res uendita non ualet dimidium precij, uel precium nõ ualet dimidium rei. l. 2. C. de rescind. uend. Item cum ea quæ in fraudem minorum aut creditorum facta sunt, restituuntur. Infima est, cũ quod commissum est non rescinditur, sed is qui commisit multatur: uelut in lege Furia testamentaria, quæ plus mille assium legatum, mortisve caussa capere uetat, & aduersus eum qui plus ceperit. quadrupli pœnam constituit.

SANCTIONES uocamus eas legum partes, quibus pœnas constituimus aduersus eos qui contra leges fecerint: ait Imp. §. 8. de rer. diuis. Pap in. l. 41. D. de pœn. Sanctio legum quæ nouissimè certam pœnam irrogat, ijs qui præceptis legis non obtemperauerint, ad eas species pertinere non uidetur quibus ipsa lege pœna specialiter addita est. Eius sanctionis exemplum pulcherrimum libet ex reliquijs legis Regiæ quam suo loco descripsi, propter summam elegantiam & uetustatẽ adscribere. Si quis huiusce legis ergo aduersus leges, rogationes, plebisve scita, senatusve consulta fecit, fecerit, siue quod cum ex lege, rogatione, plebisve scito S. V E. C. facere oportebit, non fecerit, huius legis ergo id ei ne fraudi esto, neve quid ob eam rem populo dare debeto, neve cui de ea re actio, neve iudicatio esto: neve quis de ea re apud * ei sinito. Cicero ad Att. lib. 3. Epist. 23. Scis enim Clodium sanxisse, ut uix aut omnino non posset nec per Senatum, nec per populum infirmari sua lex. sed uides nunquam esse obseruatas sanctiones earum legum, quæ abrogarentur. nam si id esset, nulla ferè abrogari posset: neq; enim ulla est, quæ non ipsa se sepiat difficultate obrogationis. Idem Verrina VI. Quid multa? nisi uehemẽtius homini minatus essem, nisi legũ sanctionẽ pœnamq; recitassem, tabularum mihi potestas facta non esset.

SANCTVARIVM Cæsaris appellat Siculus Flaccus, sanctius tabularium principis, in quo agrorũ omnium & diuisorum & assignatorum formas & diuisionem commentarius & principatus habet.

SANCTVM est, ait Trebat. Interdum idem quod sacrũ, idemq; quod religiosum: Interdum aliud, id est, nec sacrũ, nec religiosum: nimirũ incorruptũ & inuiolatũ. Hæc Macrob. li. 3. ca. 3. Fest. aũt lib. 16. Inter sacrũ & sanctũ & religiosum differẽtias Aelius Gallus bellissimè refert. sacrũ ædificiũ cõsecratũ Deo. sanctum, murũ qui fit circa oppidũ. religiosum, sepulcrum ubi mortuus sepultus. aut humatus sit. Sed illa portione quadam & temporibus eadẽ uideri posse. Siquidẽ quod sacrum est, id lege aut instituto maiorum sanctum esse putant, quòd uiolari id sine pœna non possit. idem religiosum quoque esse, quòd iam sit aliquid, quod ibi homini facere non liceat, & quod si faciat, aduersus deorum uoluntatem uideatur facere. Similiter de muro aut sepulcro debere obseruari, ut ea dem & sacra & sancta religiosa fiant. Hæc Festus. Propriè autem sancta dicuntur, quæ ab iniuria hominum defensa atque munita sunt: inquit Marcianus l. 8. D. de rer. diuis. Munita autem propter pœnam propositam significat. Nam sancire est sanguine fuso confirmare: ut Seruius Grammaticus testatur. neque Marciano assentior, qui a sagminibus hoc uerbum eo loco deducit. quin Festo potius astipularer, qui sagmina a sanciendo, id est confirmando deducit. A sanguine autem confictum esse, uel ex consuetudine sacrorum solennium, quam Sallustius in Catilinaria commemorat, intelligi potest. Fuere, inquit, qui dicerent, Catilinam cùm ad iusiurandum populares sceleris sui adigeret (sic enim legendum, non Addiceret) humani corporis sanguinem uino permistum in pateris circumtulisse. inde cùm post execrationem omnes degustassent, sicuti in communibus sacris fieri consueuit, aperuisse consilium suum, &c. Sancta ergo prima ea sunt, quæ cæsa uictima, & execratione interposita, confirmata sunt. Et sacrosanctа, iudicio meo, illa eadem propriè, quasi quæ sacro facto sancita sunt. Sed Liuius lib. III. quum idem propè sibi uideri significasset, Iurisconsultis tamen aliud placere ostendit: Cùm inuiolatos Tribunos plebis, inquit, religione, tum lege etiam fecerunt, sanciendo, ut qui eis nocuisset, eius caput Ioui sacrum esset: familia ad ædem Cereris, Liberi, Liberæq; uenum iret. Hac lege Iuris interpretes negant quenquam sacrosanctum esse, sed caput eius qui eorum cuiquam nocuerit, sacrum esse, id sanciri. Hæc Liuius. Eamque Iurisconsultorum etymologiam. Festus lib. 17. secutus: Sacrosancti, inquit, dicuntur, qui sanciuntur ut sint sacri, si sacrum uiolent. Itaque sacrosancta duobus modis fiunt: Religione, siue Iureiurando: & Lege. quorum utrunque Liuius eodem loco significat, his uerbis: Et tum religione inuiolatos eos, tum lege etiam fecerunt. Paulo autem pòst religionem Iusiurandum interpretatur. Dionysius autem libro sexto, Iurarunt, inquit, per sacra omnia, se posterosque suos hanc perpetuò legem obseruaturos: addita execratione, ut qui legi parerent, ita deos superos atque inferos propitios haberent: qui non parerent, infestos. Hunc utrunque modum exponit Cicero in ea pro Corn. Balbo, eo loco quem corruptum subscribam, pòst emendabo. Qui fuit in ea rogatione, quod sacrosanctum uideretur? Primum enim sacrosanctum esse nihil potest, nisi quod populus plebsve sanxisset. Deinde sanctiones sacrandæ sunt aut genere ipso, aut obtestatione & consecratione legis, aut pœnæ: cum

caput

caput eius, qui contrà facit cõsecratur. Sic igitur locũ emẽdo: Aut genere ipso, ut obtestatione & cõsecratione Legis: aut pœna, cũ caput eius, &c. Duos.n. tãtùm hos fuisse modos, locus insequẽs, ubi ex enumeratione partiũ argumẽtat, pspicuè ostẽdit. Quid habes igitur dicere, inquit, de fœdere eiusmodi? Vtrũ à capitis cõsecratione, an obtestatione Legis sacrosanctũ esse cõfirmas? Ex quibus copiose disputatis pspicuũ esse arbitror, hoc inter Sanctum & Sacrosanctum interesse, quòd inter genus & speciem. Sacrosancta enim dicuntur ea, quæ sub capitis pœna sancita sunt, ut inuiolata & incorrupta essent. Quæcunque uerò pœnã aliquam continent paulo grauiorẽ. Sancta nominantur. Planum est præterea & sancta & sacrosancta ea plurimum dici, quæ inuiolata sunt. Hinc Cicero in ea pro domo sua, de cuiusque domo uerba faciens: Hoc, inquit, perfugium est ita sanctum omnibus, ut inde abripi neminem fas sit. Hinc sacrosanctæ ecclesiæ dicũtur à Iustiniano, quæ asylũ præbent. Hinc illud Ciceronis in Catilinam: Quid enim expectas? bellum? quid ergo? in uastitate omniũ tuas possessiões sacrosanctas futuras putas? Hinc sacrosancta fœdera semper appellantur, quia gentibus omnibus moris fuit, ut ea sanguine sancirent. Cuius rei exemplum insigne teneri non possum, quin hoc loco ex Corn. Tacit. lib. 12. subscribam. Mos est, inquit, Regibus (de Armenia loquitur) quoties in societatem coeant, implicare dextras, pollicesq; inter se uincire nodoq; perstringere. Moxque ubi sanguis in artus extremos se effuderit, leui ictu cruorem eliciunt, atque inuicem lambunt. Id fœdus arcanum habetur, quasi mutuo cruore sacratum.

SANGVINOLENTI appellabãtur infantes expositi, q recens nati efferrẽtur. sub Rub. C. de infantib. exposit. & de ijs qui sanguinolentus nutr. accep. & in l. ult. C. de patrib. qui fil. dist.

SARCITO in XII. Seruius Sulpitius ait significare Damnum soluito, præstato. Festus.

SARCOPHAGVS σαρκοφάγος: sepulcrũ, quasi carnes excedens, dictum. Macer l. 37. De relig. & sumpt. fun. Et precium loci in quo defunctus humatus est, & si qua uectigalia sunt, uel sarcophagi, & uectura Item l. 18. §. 4. D. de alim. & cib. Vt per absentiam filiarum mearum ad sacrophagum meum memoriam meam quotannis celebrent.

SARDONIX, gemma. Plinius lib. 37. cap. 6. nomen compositum scribit ex sarda, lapide in Sardinia reperto, coloris rubri: & Onyx, quæ gemma est ad unguis humani similitudinem accedens. Vlpian. Sardonyca numerat inter gemmas magni precij. l. 6. D. de bon. damn. ubi tamen SARDONYCHICA legitur.

SARTA tecta Festus sic interpretatur: Sartè ponebant pro integrè, ob quam caussam opera publica quæ locantur, ut integra tecta prestẽtur sarta tecta uocantur. Etenim sarcire est integrum facere. Hæc Festus. Sed uideamus ne non de tectis locutio intelligatur: uerum hoc coniunctim pronuncietur, item ut alia complura, in quib. & coniunctio subauditur, ut ire agere, uti frui, & quæ sunt generis eiusdem: ut sit Sarcta & tecta. nam C literã interponẽdã puto, qđ à Sarcio declinatum sit, non à Sarrio. Vlpianus l. 7. D. de offic. procós. Aedes sacras & opera publica circumire inspiciẽdi gratia, an sarta tecta quę sint, uel an aliqua refectione indigeant. Idem l. 7. §. 1. D. de usuf. Hactenus tamen ut sarta tecta habeant. item, Vnde Celsus de modo sarta tecta habendi quærit, si quę uetustate corruerũt, reficere nõ cogitur. Item apud Macrum in l. 7. §. 1. D. de leg. Iul. Repetund.

SATISACCEPTIO, inquit Pompon. est stipulatio quæ ita obligat promissorem. ut adpromissores quoque ab eo accipiantur: id est qui idem promittunt. Satis autem accipere dictum est eodem modo, quo satisfacere. nam quia id quo quis contentus erat, ei præstabatur, satisfieri dictum est. l. 5. §. 2. D. de uerb. oblig.

SATISDARE propriè est ei sponsores dare, qui sibi à debitore cauet. nam sati sdamus alteri, cauemus nobis. Cauet enim qui satisaccipit. Cicero in Bruto, At uerò tibi ego Brute non soluam: nisi prius à te cauero, amplius eo nomine neminem petiturum Sed Iurisconsulti cauere postea dixerunt pro cautionem dare & Cauere sic distinguunt à Satisdare, ut qui sponsorem, id est fideiussorem det, Satisdare dicatur: qui uerò chirographum, duntaxat, Cauere.

SATISDARE damni infecti est, cauere datis fideiussoribus se damnũ, si quod accidat, ei cuius interérit, præstaturum.

SATISDATIO eodem modo appellata est, quo satisfactio. nam ut satisfacere dicimur ei cuius desiderium implemus: ita satisdare dicimur aduersario nostro, qui pro eo quod à nobis petijt, ita cauit, ut eum hoc nomine securum faciamus datis fideiussoribus. l. 1. D. qui satisd. cog.

SATISDATIO iudicatum solui, est quum quis stipulanti ut solueretur sibi quod fuisset iudicatum, datis fideiussoribus promittit. ait Imper. titul. de satisdat. in princip. nam Iudicatum solui, antiquè dictum est, pro Solutum iri: & satisdare iudicatum solui, dare fideiussores locupletes, qui stipulanti actori promittant, quãtum iudicio facto solui oporteret, si reus damnaretur, tantum suo periculo solutum iri, l. 3. & pass. D. iudic. solui.

SATISDATIO rem ratam dominum habiturum, est quum quis stipulanti à procuratore alterius ut dominus eius procurationem ratam habeat, datis fideiussoribus promittit. uti docet Imp. tit de satisd. in priu. & l. 1. & pass D. rem rat. hab.

SATISDATO debere, est, datis sponsoribus siue fideiussoribus debere. Cice. lib. XVI. Ep. ad Att.

Possumus enim,ut sponsores appellentur, procuratorem introducere:neque enim illi litem contestabuntur: quo facto non sum nescius sponsores liberari.sed & illi turpe arbitror, eo nomine, quod satisdato debeat.procuratores eius non dissoluere:& nostræ grauitatis ius nostrum sine summa illius ignominia persequi.

Satisfacere dicimur ei cuius desiderium implemus, inquit Vlpianus l. prima D. qui satisd. cog. Hinc

Satisfactum accipimus, quemadmodum uoluit creditor,licet non sit solutum:siue alijs pignorib. sibi caueri uoluit,ut ab hoc recedat, siue fideiussoribus,siue reo dato,siue precio aliquo, uel nuda conuentione.l.si. rem,9.§.tertio, D.de pign. act. Hine

Satisfacere & Soluere tanquam differentia separantur:ut apud Pomp.l.quod uendidi, 19. D. de contr.empt.Quod uendidi non aliter fit accipientis,quam si aut precium nobis solutum sit, aut satis eo nomine factum. sic in l.Stichum,39. §. primo, D.de statulib.l.si ita,41. §. primo, D. de manumis.test.l.Paulus, 38. §. secundo, D. de lib.causs. Soluit enim propriè qui precium numerat: satisfacit, qui pignus, uel expromissorem,uel fideiussorem præbet.l. solutiones, D. de uerb.signific.l.4.§.primo,D.de re iudic. l.sexta, D.Quibus mod. pign. uel hypoth. l. promissor, 21.§.2.D.de const.pecun.

Satisfacere, est tantum facere, quantum satis sit irato ad uindictam: inquit Ascon. in illum tertiæ Verrinæ locum: Video enim,& ex ijs quæ legi & audiui intelligo,in qua ciuitate legatus populi R.aliqua ex parte uiolatus sit, nisi publicè satisfactum sit,ei ciuitati bellum indici atque inferri solere.

Satyra lex,uide Per satyram.

Scandularii, qui ædes scandulis tegunt. Sunt autem Scandulæ sectiles assereuli quibus contectã annis quadringentis & septuaginta fuisse Romam Plinius lib. 16. cap. 10. testatur. Scandulariorum mentionem facit Tarrunt.in l. ult. D. de iur.immun.

Scleritas, pro Scelus:apud Marcianum in l.tertia,D.de bon.eorum qui ant.sent.

Scena, est quæ ludorum faciendorum caussa quo libet loco,ubi quis consistat,moueaturque spectaculum sui præbiturus posita sit in publico, priuatove,uel in uico: quo tamen loco passim homines spectaculi caussa admittantur.l. 2.§. 4.D. de his qui not.

Scaeva dicitur,qui sinistra sic utitur, ut alij homines dextra, & uicissim dextra, pro sinistra. nam si imbecillitate dextræ ualidius sinistra uteretur,non scæua, sed mancus diceretur: uti docet Vlpianus leg. 12. §. 1.De ædil.edict.Liuius libro 2. scribit, Mutio apud Romanos inditum fuisse nomen Scæuolæ, propter dexteram exustam.

Schedia, genus nauigij inconditum. id est trabibus tantùm inter se nexis factum, Vlpianus l.1.§. 4.D.de exercit.act.Nauem accipere debemus siue marinam,siue fluuiatilem: siue in aliquo stagno nauiget,siue schedia sit.

Χιλίαρχος, inquit Vlpianus, Græcè dicitur dux mille hominum.l.1.§.1.D.de test.milit.

Scientiam in Aquilia lege pro patientia accipimus:ut qui prohibere potuit,teneatur si non fecerit.l.45.D.ad leg.Aquil.

Scire leges non est uerba earum tenere, sed uim ac potestatem,l.17.D.de legib.senat.

Scita plebeia appellantur ea quæ plebs suo suffragio sine patribus iussit,plebeio magistratu interrogante.Festus.Vide Plebiscita.

Scribarum officium apud populum Ro. quale fuerit, Cicero in Verrina quinta, his docet uerbis:Quæ pars operæ aut opportunitatis in scriba est,cur ei non modò merces tanta detur, sed cur cum eo tantæ pecuniæ partitio fiat? Ordo est honestus. quis negat? aut quid ea res ad hanc rem pertinet?est uerò honestus :quod eorum hominũ fidei tabulæ publicæ periculaque magistratuum committuntur. Distributi erant in aliquot decurias,quarum in aliqua locum sibi emere consueuerant,qui scribæ fieri uolebant.Idem in Oratione pro domo sua:Scribæ,qui nobiscum in rationibus, monimentisque publicis uersantur, non obscurum de meis in Remp.beneficijs suum iudicium decretumque esse uoluerunt. Aemilius Probus in uita Eumenis ait, scribæ munus multo esse apud Graios honorificentius,quàm apud Romanos.nam apud nos, inquit, reuera, sicut sunt,mercenarij scribæ existimantur. at apud illos contrà, nemo ad id officium admittitur, nisi honesto loco, & fide & industria cognita:quod necesse est omnium consiliorum eum esse participem.

Scribere ueteres dicebant,pro pecuniam credere:quoniam,ut Donat.in Terent. scribit, in foro & de mensæ scriptura,magis quàm ex arca domisque pecunias numerabant.Horat.Sat.lib. 2. Scribe decem Nerio,non est satis,&c.Vide Rescribere,& Transcribere.

Scribere,pro testari chirographo se debere,apud Scæuolam in l.ult.D.de dol.except. Homo rusticanus genero scripsit, quasi usuras præteritas ex dotis promissione.

Scribere etiam præcisè de Iurisconsultis dicitur, quòd cùm suis consultoribus cauerent, scribendis eorum & pactionibus, & testamentis præessent.Cic.2.de Orat.Nã si Scæuola,nullũ erit testamentũ rectè factũ,nisi quod tu scripseris, omnes ad te ciues cũ tabulis ueniemus:omniũ testamẽta tu scribes unus.Idẽ in epist.ad Trebat. Valde iam lautus es,qui graueris ad nos literas dare: homini præsertim propè domestico. quod si scribere oblitus

litus es, minus multi iam te aduocato causſa cadent.

Scriptvra, ratio pecuariorum: uide Mancipes.

Secessvs, rus amœnum & ſuburbanum, quò animi relaxandi cauſſa ſecedimus. Vlpianus l. 21. §. 9. De recep. qui arb. Quid tamen (de arbitro loquitur) ſi in eo loco qui ſit circa urbem adeſſe iuſſerit? Pegaſus admittit ualere iuſſum. Quod puto ita uerum eſſe, ſi & eius ſit auctoritatis arbiter, ut in ſeceſsibus ſoleat agere, & litigatores facilè eò loci uenire poſsint. Idem l. 16. D. mandati, ut in hortis quos Rauennæ habebat, in quos omnibus annis ſecedere ſolebat, ſphæriſterium faceret. Plinius lib. 2. epiſt. 17. Iuſtisne de cauſsis eum tibi uideor incolere, inhabitare, diligere ſeceſſum, quem tu nimis urbanus es, niſi concupiſcis.

Sectio Latinè dicitur, quæ poſtea confiſcatio appellari cœpta eſt: quum alicuius bona publicantur. deriuata ex eo appellatione, quòd prædam ex hoſtibus captam milites inter ſe ſecabant ac diuidebant. Cæſar lib. belli Gall. 2. Poſtridie eius diei refractis portis quum iam defenderet nemo, atque intromiſsis militibus noſtris ſectionē eius oppidi uniuerſam Cæſar uendidit. Corn. Tacitus Reliquias ſectionum Neronianarum nondum in fiſcum conuerſas reuocatis ab exilio conceſsit. Cicero de Inuent. 2. Hoc commodè reprehenditur. ſi dici poſsit ex hoſtibus reus eſſe captus, cuius prædæ ſectione uenierit.

Sectores dicti ſunt, inquit Aſconius, qui ſpem lucri ſui ſecuti, bona condemnatorum ſemel auctionabantur, proque ijs pecunias penſitabant ſingulis ac poſtea pro compendio ſuo ſingulas quaſq; res pecunia populo uenditabant. Hæc ille. quibus ex uerbis Sectores à Sequendo dictos conijcimus. arbitror ab antiquo uerbo Seco, ſecas: quod idem ſignificat ut ſequor. unde ſector. ſectaris: & ſecta, ſectæ. nam & accuſatores & iudicia ſectabātur, quoniam damnatorum bona ipſi ęſtimare, & certam ſummam promittere ſolebant. Idem alio loco:

Sector eſt, inquit, æſtimator ac redemptor bonorum damnati, atque proſcripti, qui ſpem ſectans lucri ſui, id eſt ſecutus ſpem æſtimationis ſuæ, bona omnia auctione uendit, & ſemel infert pecuniam uel ærario, uel ſocijs.

Secvndi fructus, uberes, copioſi. Paulus l. 63. in fi. D. ad leg. Falc.

Secvndvs hæres dicitur, qui ſecundo gradu inſtitutus eſt: ut Primus, qui primo. l. 8. D. de lib. & poſth. l. ſi is qui, 25. D. de teſt. is uulgò Subſtitutus appellatur. Cicero Verrin. tertia, Appellat L. Annium, qui erat inſtitutus ſecundum filiam. Et aliquanto pòſt: Nunc eſt eiuſmodi edictum, ut quamuis intelligat, non populo eſſe ſcriptum, ſed P. Annii ſecundis hæredibus.

Secvndae tabulæ dicuntur, quibus pupillaris ſubſtitutio ſcripta eſt. l. 2. §. interdum, l. 12. D. de uulg. ſubſt. l. ult. D. ad Trebel. l. pen. D. teſt. quemadaper. quia ſubſtitutio hęc paterni teſtamenti quædam appendicula & ſequela eſt. l. qui plures, in fi. D. de pupill. ſubſt. & (ut ait Iuſtin.) in inferioribus partibus ſcribebatur, eaque pars proprio lino, propriaque cera conſignabatur: & in priore parte teſtamenti cauebatur, ne inferiores tabulę uiuo filio, & adhuc impubere aperirētur. §. fin autem, 4. Inſt. De pupill. ſubſt.

Sedeo, ſedes, uulgarem habet ſignificationem cui contraria eſt illa uerb. ſto. Sed pręterea ſignificat Sedet, imperſonaliter idem quod uidetur, uel placet. Vlpian. l. ſi fideiuſſor, 7. §. ult. Si ſatiſdatum pro re mobili non ſit, & perſona ſuſpecta ſit, ex qua ſatiſdatio deſideratur, apud officium deponi debebit: ſi hoc iudici ſederit, donec uel ſatiſdetur, uel lis finem accipiat. Sederit, id eſt ſi iudici uiſum fuerit, ſi ita arbitratus ſit.

Sedvlaria, Paulus in l. 5. D. de ſuppell. leg. pro ſedibus poſuit, in quibus geſtamur. unde Geſtationes, de quibus ſuo loco diximus.

Semestria conſilia principum dicebantur, in quibus cum aliquot Senatoribus ad ſemeſtre tempus aduocatis, de ijs quæ ad Senatum referenda erāt, deliberabant; inde, opinor, ducto nomine, quòd hybernis æſtiuiſque mēſibus ſibi conſiliarios mutabant. Sueto. Auguſto, Sibique inſtituit conſilia ſortiri ſemeſtria, cum quibus de negocijs ad frequentem Senatum referendis antè tractaret. Et in Claudio, Rerum actum diuiſum antea in hybernos æſtiuosque menſes, coniunxit. Semeſtria autem à Iuriſconſultis præciſè dicuntur. ut l. 46. D. de pact. & l. 12. D. de acquir. hæred. & apud Iuſtin. §. 2. De excuſat. tut. Xiphilinus autem ab Auguſto tradit ſenatores quindecim ſorte ductos eſſe, cum quibus iudicabat. καὶ πεντεκαίδεκα, inquit, τῶν βουλευτῶν, τοὺς κλήρῳ λαχόντας συμβούλους ἐς ἑξάμηνον παρελάμβανε, καὶ ἔστιν ὅτε καὶ ἐδίκαζε μετ᾽ αὐτῶν. Aduocabat quindecim Senatores ſorte ductos, qui ſibi ad ſex menſes in conſilio eſſent, interdumque cùm ijs ius dicebat. Zonaras etiam libro 2. ita ſcribit: καὶ τοὺς ὑπάτους, καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἀρχόντων ἕνα παρ᾽ ἑκάστων, καὶ ἐκ τοῦ τῶν βουλευτῶν πλήθους πεντεκαίδεκα συμβούλους ἐς ἑξάμηνον παρελάμβανεν, ὥστε δι᾽ αὐτῶν καὶ πᾶσι κοινοῦσθαι τὰ βουλευόμενα. ἔστι δ᾽ ὅτε καὶ ἐδίκαζε μετ᾽ αὐτῶν. id eſt, Conſules etiam, ex alijs item magiſtratibus ſingulos, & ex ſenatorum copia conſiliarios quindecim ad ſex menſes aſciuit: ut eorum opera cum uniuerſo ſenatu ea quæ deliberanda eſſent communicaret: nonnunquam etiam ius unà cum ipſis dicebat. Obſeruatus eſt etiam idem locus apud Dionem libro 53.

Seminarivm, locus in quo uitium arborumque ſemina conſeruntur atq; adoleſcunt: ut aliò poſtea, quaſi ex nutriculæ gremio transferantur. Vlpia. l. nona, §. quinto, D. de uſufr. Seminarii autē

fructum puto ad fructuarium pertinere: ita tamẽ ut & uendere ei & seminare liceat. Debet tamen conserendi agri caussa seminarium paratum sem per renouare, quasi instrumentum agri. Quale sit eligendum parandumque seminarium, docet Columella lib. 3. & Plinius libro decimosexto, Vlpianus l. 4. §. 1. D. arb. furt. Quòd si quis ex seminario, id est stirpitus arborem transtulerit, &c.

SEMISSALES usuræ pro semisses, id est cum seni aurei quotannis in centenos penduntur. Modestin. l. 10. D. de pollicit. Ita pollicita est, uti sors apud eam remaneat, & ipsa usuras semissales ad præmia certantium resoluat.

SEMISSARIVS hæres, hæres ex semisse. Florentinus l. 116. §. 1. D. de leg. & fideic. 30. A cohærede uerò semissario, duobus extraneis concurrentibus, nõ amplius tertia parte.

SEMVNCIA, unciæ pars dimidia. ut apud Scæuolam l. 21. §. 2. D. de annuis leg. ubi ex asse hæreditatis uxor prius quadrantem, deinde ex fideicom misso dodrantem, detracto quadrãte Falcidio, id est unciis duabus & sicilico consecuta, defendebat partem hæreditatis dimidiam, quam adulto priuigno restituere iussa erat, ex illo quadrante Falcidio in assem reuocato computandam esse: quod Scæuola comprobauit.

SENATVS Romani, & Senatusconsultorum memorabilium descriptionem cognosce ex Appendice, sub titulo De Senatu.

SENSVM est, impersonaliter, pro Cogitatum est, sententia stetit, placuit. Vlpianus l. octaua, D. de acceptil. An inutilis acceptilatio utile habeat pactum, quæritur: & nisi in hoc quoque contrà sensum est, habet pactum. id est, nisi qui accepto tulit, contrà sensit, siue mentem ac uoluntatem contrariam habuit. nam plus est contrà sentire, quàm non consentire: & Imprudens non consentit, at non contrà sentit. Locum autem sic legendum, ea quæ cõ sequuntur ostendunt.

SENSVS, pro Ratio. Vlpianus l. prima, §. primo, D. si quadrup. paup. Nec enim potest animal iniuriã fecisse, quod sensu caret. de quadrupedibus loquitur. Sic furiosus dicitur sensum non habere, in l. si cùm dotem, uigesimasecunda, §. si maritus, D. solut. matrimon. Sic Infantis sensus nullus esse dicitur in l. quamuis, trigesimasecunda, §. secundo, D. de acquir. possess.

SENTENTIAM dicere existimatur is, qui ea mente quid pronunciat, ut secundum id discedere eos à tota cõtrouersia uelit. l. qualẽ decimanona. §. 1. D. de arbitr.

SEPTA sunt, ait Vlpianus, quæ ad incile opponunẽ aquæ deriuandæ cõpellendæ ve ex flumine caussa: siue ea lignea sint, siue lapidea, siue qualibet alia materia sint, ad continendam transmittendamve aquam excogitata. l. 1. D. de riuis.

SEPTEMVIRALE iudiciũ, qđ à Septẽuiris, qui è Cẽtumuirorum erãt ordine, exercebatur. Hinc Pauli liber singularis de Septemuiralibus iudicijs notatus in tit legis 13. & l. 28. & l. 31. D. de inoffic. testam. uide Centumuiri.

SEPVLCRVM est ubi corpus, ossave hominis condita sunt. l. 1. §. 2. D. de relig.

SEPVLCRA familiaria dicuntur, quæ quis sibi familiæque suę constituit. l. 5. D. de relig.

SEPVLCRA hæreditaria sunt, quæ quis sibi hæredibusque suis constituit: uel quod paterfa. iure hæreditario acquisiuit. l. 5. & 6. D. eodem.

SEQVESTER dicitur, inquit Modestinus, apud quẽ plures eandem rem, de qua controuersia est, deposuerunt. dictus ab eo, quod occurrenti, aut quasi sequenti eos qui contendunt, committitur, l. 110. D. de uerbor. significa. Paulus l. 6. D. depos. Propriè autẽ in sequestre est depositum, quod à pluribus in solidum certa conditione custodiendum reddendumque traditur. Gellius Sequestrũ dictum scribit ꝙ eius qui electus sit, utraq; pars fidem sequatur: libro uigesimo, cap. 10.

SEQVESTROPOSITVM à deposito hoc differt, ꝙ rei depositæ proprietas apud deponentem manet: sed & possessio. at sequestropositæ possessio ad sequestrem transit. id enim agitur ea depositione, ut neutrius possessioni id tempus procedat. l. 17. §. 1. D. depos.

SEQVESTRARIA actio, uide Actio sequestraria.

SEQVELLA, pro accessione. Scæuola l. 93. D. de solut. Et quasi generale quid retinendum est, ut ubi ei obligationi quæ sequellæ locum obtinet, principalis accedit, &c.

SERIA, inquit Donat. in Terent. uas fictile de limo, oblongũ. Terent. Relleui dolia omnia, omnes serias. Seriarũ, quæ uinaria uasa sũt meminit Vlp. l. 15. §. De usufr. Paulus l. 206. De uerb. signif.

SERICA uestimenta quorum meminit Vlpianus l. 23. §. 1. D. de aur. arg. leg. dicuntur quæ ex Serum lana conficiuntur. sunt autem Seres, id est σῆρες, uermiculi, apud Seres Indiæ populos. apud quos, ut Ammianus libro 23. testatur, abundæ syluæ sublucidæ, à quibus arborum fœtus aquarum aspergininibus crebris, uelut quædam uellera molliẽtes, ex lanugine & liquore admixtam subtilitatẽ tenerrimam pectunt, nentesque subtegmina, conficiunt sericum.

SERVACVLVM, ab Vlpiano dictũ suspicor, pro anchora, quasi σωτήριον. Vlp. l. 29. §. 1. D. ad leg. Aquil. Parui refert, inquit, nauem immittendo, aut seruaculum ad nauem ducendo, an tua manu damnum dederis. nam anchora tollenda scaphæ proximę noceri poterit.

SERVI dicũtur, quibus libertas arbitrio suo uiuẽdi adẽpta est. itaque liberis opponũtur. & ex eo appellati sunt, ꝙ Imperatores captiuos uẽdere, ac ꝑ hoc seruare, nec occidere solẽt. §. 1. de iur. person. l. 4. De stat. hom. l. 239. De uerbor. signific. Quintilianus libro septimo, capite tertio: Circa propria ac differentia magna subtilitas: ut cùm quæritur

quæritur, an addictus quem lex seruire donec soluerit, iubet, seruus sit: altera pars fuit ita, Seruus est qui est iure in seruitute: altera, Qui in seruitute est, eo iure quo seruus: aut, ut antiqui dicebant, qui seruitutem seruit. uide Addictus.

SERVI pœnæ dicebantur, qui summo supplico sic addicebantur, ut si liberi essent, libertatem: sin serui, domini familiam quasi abalienati amitterent: adeò ut ne à pœna quidem liberati, in illius domini potestatem redirent: uti constat ex l. octaua, §. tertio, & §. 10. & l. 29. D. de pœn. l. 8. C. de sent. pass. l. 24. §. 5. D. de fid. libert. quòd enim nullius nisi pœnæ serui essent, ita dicebantur. Marcianus l. 17. D. de pœn. Sunt quidam serui pœnæ ut sunt in metallū dati, & in opus metalli. & si quid ei testamento datum fuerit, pro non scriptis est, quasi non Cæsaris seruo datum sed pœnę. Iustin. §. 2. Quibus mod. ius pot. Serui autem pœnæ efficiuntur, qui in metallū damnātur, aut bestijs subijciuntur. Vlp. l. 25. §. 2. D. de acquir. hæred. Si quis planè seruus pœnæ fuerit effectus, ad gladium, uel ad bestias, uel in metallum damnatus, si fuerit hæres scriptus, pro non scripto hoc habetur.

SERVIANA actio, uide Actio Seruians.

SERVIRE seruitutē. Iauolenus l. 34. D. de stip. ser. Non potest uideri iustam seruitutem seruisse ijs qui illum liberum esse non ignorabant.

SERVITVS tum de hominibus dicitur, tum de rebus. Quæ de hominibus dicitur, est conditio eorum qui in seruitute sunt: siue Constitutio iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam subijcitur l. quarta, D. de statu hominum. Quæ de rebus dicitur, est ius quod quis uel in re, uel ex re sua alteri constituit. eaque est duplex. una Personalis, ueluti Vsusfructus, Vsus, Habitatio: altera Realis, ut seruitutes prædiorum urbanorum & rusticorum. l. prima, D. de seruit. hoc est, ius in alieno prædio aliquid agendi, quod alteri agere non licet, ab ipsius domino permissum. l. 1.

SERVITVTES personales propterea dicuntur, quia & hominibus debentur, & cum ijs pereunt atque extinguūtur. l. octaua, §. tale. D. de seruit. legat. l. decimaquinta, D. de seruit. l. 20. in fine, D. de seruit. rustic.

SERVITVTES reales dicuntur, quæ prædiorū sunt, ideo ꝙ sine prædijs cōstitui non possunt. Nemo enim potest seruitutem acquirere urbani uel rustici prædij, nisi qui habet prædiū: nec quisquā debere, nisi qui prædium habet. §. 3. Instit. de seruitut. l. 1. D. commun. præd. l. quoties, 15. D. de seruitut. Denique Seruitutes Personales dicūtur, cū res personæ: Reales uerò cùm res rei seruit.

SERVITVTES urbanorum prædiorum dicūtur, quarum usus est tantùm in ædibus, siue illæ in urbe, siue in agro sint. l. prima, D. commu. præd. ueluti altius tollendi, & officiendi luminibus uicini, aut non ex tollendi. item stillicidium auertendi in tectum uel aream uicini, aut non auertendi, l. 2. D. de seruit. urb. præd.

SERVITVTES rusticorum prædiorum dicuntur, quarum usus est in rebus rusticis duntaxat: ueluti Iter, actus, uia, aquę ductus, haustus aquę, pecoris ad aquam appulsus, pecoris pascendi, cretæ eximendę, calcis coquendæ. l. 1. & seq. D. de seruitu. rustic.

SERVVS actor, idem opinor qui dispensator: id est cui pecuniæ domini curatio mandata est. Papinia. l. 24. D. depositi. Centum numos, quos hac die commendasti mihi, adnumerante seruo Sticho actore, &cet.

SERVVS fundus, qui seruitutem debet, liber, qui ab ea est immunis. Vlp. l. 20. §. 1. D. de acq. rer. dom. Si seruus fuit fundus, cum seruitutibus transit: si liber, uti fuit. Item, Si quis igitur fundum dixerit liberum, quum traderet eum qui seruus sit: nihil iuris seruitutis fundi detrahit. Cic. pro l. Agr. Optimo iure ea sunt profectò prædia, quæ optima conditione sunt; libera meliore sunt, quàm serua.

SERVVS publicus dicebatur, quem ciuitas tabulis publicis præficiebat. unde Seruus ciuitatis appellatur in l. ultima, D. Quod cuiusque uniuers. Publicus autem in l. nec ei, 18. D. de adop. l. secunda, C. eodem tit. l. 4. C. de arbit. l. 1. §. exigere, D. de magist. conueniend. Pòst uerò ab Arcadio Imp. constitutum est, ut publicis tabulis non amplius serui, sed liberi preficerentur. l. generale. C. de tabular. Marcianus l. sexta, D. de rer. diuis. Seruus cōmunis ciuitatis singulorum pro parte non intelligitur, sed uniuersitatis. & ideo tam contra ciuem, quàm pro eo potest seruus ciuitatis torqueri.

SERVVS publicus, lictor, apparitor. Cic. Philipp. 13. Quos Antonius deliciarum caussa loris in conuiuio cędi iubebat à seruis publicis. Idem Verrina v. Cur. hoc auctore non Romę serui publici ad uectigalia accedant? Loquitur Cicero de Venerijs Siculis apparitoribus.

SERVVS peculiaris, pro Vicario. Scæuola l. 21. D. de pecul. leg. Si Sticho manumisso peculium legatum sit, & Titio seruus peculiaris: quantum peculio detractum erit ob id quod domino debetur, tantùm ei accedere cui uicarius legatus est, Iulianus ait.

SESSIONVM dies dicuntur, quibus Prætor pro tribunali sui copiam facit: quippe cùm ijs diebus nō e plano & ęquo loco ius dicat: sed de loco edito, & in curuli sella sedens decreta sua interponat. l. 2. & pass. D. quis ord. in bon poss.

SEXTARIVM, uas sextarij, id est heminarum duarum capax: apud Paulū in l. 13. D. de inst. uel inst.

SI sciens fallo. formula iusiurandi quam Festus sic exponit. Lapidem silicem tenebant iuraturi p Iouem hæc uerba dicentes, Si sciens fallo, tum me Diespiter salua urbe arceq; bonis eijciat, ut ego hūc lapidē. Ad hunc morē allusit Paulus in l. 26. D. de iureiur. Qui iurasse dicitur, nihil refert cu-

ius sexus ætatisve sit: omni enim modo custodiri debet iusiurandum aduersus eum qui contentus eo quum deferret fuit, quamuis pupillus non uideatur peierare, quia sciens fallere non uideatur. Huius eiusdem formulæ Polyb. lib. 2. mentionẽ facit. sed & Cic. ad Trebatium, Quomodo autem tibi placebit Iouem lapidem iurare, quum scias Iouem iratum esse nemini posse?

SI eis uideatur. Donat. in Adel. Ter. Fac sis Sostrata. Sis honorificè additur uerbo, ne quod imperatiuo modo pronunciatur, superbum sit. Deductũ est autem à Senatusconsulti formula. ubi enim aliquid senatus Consulibus iniungit, addit, SI EIS VIDEATVR. Hæc Donatus.

SICARII, appellantur à sica, qđ significat ferreũ cultrũ, ait Imp. §. 3. De pub. iud. Fabius autem lib. 10. Nã per abusionem sicarios etiam omnes uocamus, qui cædem telo quocũque cõmiserint.

SICILICVS, unciæ pars quarta: uti patet ex l. 21. §. 2. D. de ann. legat. uide As, & eius partes.

SIGLA uel Singlę notæ sunt quibus uti librarij in scribendo solebant. Iustin de composit. digest. Eã dem autem pœnam falsitatis constituimus & aduersus eos qui in posterum leges nostras per singulorum obscuritates ausi fuerint conscribere. omnia enim, id est & nomina prudentium, & titulos, & librorum numeros per consequentias literarum uolumus. non per sigla manifestari. Item in Græca constitut. αὐτῖς ταυτης ἐπιλαμμένες τᾶι θες μὲς καὶ κατὰ τῶν σημείοις τιϑένε τῇ γραφῇ χσημένες δια σιγγλας καλῶσιν. id est, Eadem etiam pœna ijs imminente, qui certis notis, quas singlas uocant, in scribendo utuntur.

SIGNIFACERE, pro significare. Mæcianus l. 65. §. 3. D. ad S. C. Trebell. Nã si auditus capaces sunt, uel interrogati nutu possint significare, uelle se periculo suo hæreditatem adire.

SIGNINVM riuum lapideum appellat Vlpianus l. prima, §. ultimo, D. de riuis: cùm tamẽ testaceum & cementitium fuisse appareat ex Vitruuio lib. 8. cap. ult. & Plin. lib. 35. cap. 12.

SILIGO, frumenti genus optimi, de quo Plinius lib. 18. cap. 8. Iulianus l. 30. D. de negoc. gest. Quendam ad siliginem emendam decreto ordinis curatorem constitutum. Hinc

SILIGINARIVS, siliginis dispensator, ac distributor. Vlpia. l. 52. §. 5. D. de furt. Si siliginario quis dixerit, ut quisquis nomine eius siliginem petisset, ei daret: & quidam ex transeuntibus quum au disset, petijt eius nomine.

SILVA cædua est, inquit Caius, quæ in hoc habetur, ut cædatur. Seruius eam esse aiebat, quæ succisa rursus ex stirpibus aut radicibus enascitur. l. silua, 30. D. de uerb. signific.

SIMPLA & Simplum idem sunt. nam Simpla promitti, & de simpla caueri dicebatur, cùm ob euictionẽ simplũ rei preciũ promittebatur. l. 5. §. ult. & l. 56. D. de euict. Varro li. De re rust. 2. Cauere debet de euictione simpli quanti ea res sit. Hinc

SIMPLARIAE uenditiones, ex quib. actio simpli ob euictionem datur. Vlpianus in l. 37. §. secũdo, D. de euict. Pomponius l. 48. in fine, D. de ædil. edict. Simplariarum uenditionum caussa ne sit redhibitio, in usu est.

SIMPLICIORES homines, pro imperitis, rusticulis, quos Græci ἰδιώτας appellant. Vlp. l. 14. §. 4. D. de relig. Non autem oportet ornamenta cum corporib. condi. nec quid aliud huiusmodi, qđ homines simplicio res faciunt, id est superstitiosi & creduli.

SIN autem, pro sin minus. Scæuola l. 38. §. 2. D. de aur. arg. leg. Si mihi per conditionem humanam contigerit, ipsa faciam: sin autem, ab hæredibus meis fieri uolo.

SINGVLARE ius est, quod contra tenorem rationis, propter aliquam utilitatem auctoritate constituentiũ introductum est. l. 16. D. de legib.

Σιτῶναι, Sitones, curator frumento comparando. Arcad. l. ult. D. de mun. & hon. Cura quoque emendi frumenti, olei, nam harum specierum curatores quos σιτώνας & ἐλαιώνας appellant, creari moris est. item apud Papirium l. ult. §. 2. D. de adm. rer. ad ciuit. Hinc

SITONIA, curatio frumento coemendo. Vlp. l. 2. D. de uacat. & immunit. Sextum decimum ætatis annum agentem ad munus sitoniæ uocari non oportet.

SMARAGDVS, gemma uiridissima, omnibus nota. Eam Vlp. pellucidæ materiæ esse scribit in l. 19. §. 6. D. de aur. arg.

SOBRINVS est, ut ait Aelius Gallus, patris mei consobrini filius, & matris meę cõsobrinæ filius. Fœmina ijsdem de caussis appellat fratrem, & fratrem patruelem, & consobrinum, & propius con sobrino, & sobrinam. ijdem gradus in sobrina quoque sunt. Festus.

SOBRINI qui sint, Caius in l. 3. D. de grad & adfin. sic demonstrat, Item patrui magni, amitę magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ nepos neptis: qui ex fratrib. patruelibus, aut consobrinis, aut amitinis undique propagantur, qui propriè Sobrini uocantur. Sic enim emendandũ ac legendũ esse locũ, qui usque adhuc fœdissimè corruptus iacuit, uel hinc licet intelligat, tũ quòd alioquin Caius bis eosdem numeraret: (neque enim alius est nepos magni patrui, ac Sobrinus) tum quòd hic ipse ordo est, quem idem Caius in cognatorum gradibus recensendis perpetuò conseruat: quemadmodum in obseruationibus planius exponemus. Legeretur tamen paulo concinnius VNDIQVE PROPAGATI PROPRIE sobrini uocantur. Itaq; Paulus in l. 10. §. 19. D. de gradib. qui patrui magni nepotes & neptes enumerasset, Is, inquit, de cuius cognatione quæritur, his sobrinus est: & inuicem huic illi sobrini.

SOBRINO natus. Paulus. l. 10. ad finem, D. de gradib.

dib. His personis (id est patrui & amitæ maioris nepotibus) auus auia eius de cuius cognatione quæritur, sobrino natus est, hic proximo nomine definitur parentis sui sobrini, ut Trebatius ait. rationem quoq; nominis hanc reddit, quòd ultimi cognationum gradus sobrinorum fiunt. itaq; Sobrini filius rectè proximum nomen ab eo ipso huius sobrini dicetur. & ideo eos qui ex sobrinis nati sunt, inter se proximum nomẽ appellare. hos enim nullum proprium habere nomen, quo inter se uocentur. Sic enim emendo locum, qui uulgò corruptissimè legitur: ut in Obseruationibus explicabimus.

Socer, ait Modest. uiri pater uxorisq;: mater autem Socrus appellatur: quum apud Græcos propriè uiri pater ἑκυρὸς, mater uerò ἑκυρὰ uocitetur. uxoris autẽ pater πενθερὸς, & mater πενθερὰ uocatur. l. 4. §. 4. D. de grad. & adfin.

Socer magnus dicitur uxoris meæ auus: ergo illius sum progener: ait Modest. l. 4. §. D. de grad. & adfin.

Societas, est contractus bonæ fidei, de alicuius uel rei, uel negociationis communione sic institutus, ut eius & quæstus & damnum ad unumquenque communiter pertineat. Eius autem duo genera sunt: aut enim partes definitæ sunt, aut indefinitæ: & rursus si definitæ sunt, aut bonorum omnium societas contracta est, aut certæ unius uel rei, uel negociationis. l. secunda, tertia, & insequ. D. pro socio.

Sodales sunt, inquit Caius, qui eiusdem collegij sunt. quam Græci ἑταιρίαν uocant. l. 4. D. de colleg. & corp.

Solarium, apricus locus in summa ædium parte solis calori fruendo accommodatus. Vlp. l. 17. D. de seruit. urb. præd. Sin uerò heliocamino, uel solario dicendum erit, quia umbram facis in loco cui sol fuit necessarius, contra seruitutem impositam fieri. Pactus in Mi[illegible] certè neq; solarium apud nos est, neque hortus ullus neque fenestra, nisi clatrata.

Solarium, est uectigal, ait Vlpianus, quod pro solo penditur, quum quis in publico ædificatum habet. l. 2. §. 11. D. ne quid in loc. pub. Vlp. l. 39. §. 4. De legat. & fid. lib. 30. Hæres cogitur legati prædij soluere uectigal præteritum, uel tributũ, uel solarium, uel cloacarium.

Solatium, pro mercede, & quasi precio lapidum in alieno fundo pro loci consuetudine excisorũ. nam consuetudo quæ ius id omnib. permisit, fundi domino quasi pro solatio aliquid nummorum solui iubebat. Vlp. l. 13. §. 1. D. Com. præd. Nisi talis consuetudo in illis lapidicinis consistat ut si quis uoluerit ex his cædere, non aliter hoc faciat, nisi prius solitum solatium pro hoc domino præstat. Alciatus Solarium legendum putat, a quo me significationum dissentire cogit differentia. Denique Solatium passim pro mercede & salario usurpatur. ut l. 3. & l. 5. & 6. C. de aduoc. diuers. iud. l. 33. in fi. D. de adminis. tut. l. 13. in fine, D. commun. præd.

Solemne ius, uide Ius solemne.

Solemnia propriè dicuntur quæ certis temporibus fiunt. Hinc Solemnia dicta sunt, quę legitima & ordinaria sunt. ueluti

Solemnia iudiciorum, quæ certis legum institutis obseruantur. l. 7. D. de in integ. restit.

Solemnitas adoptionis, id est legitimus adoptandi ritus. l. 25. in fine, D. de adopt. l. quinta. C. de suis & legit.

Solemnis testium numerus, id est lege præscriptus & ordinarius. l. 21. D. qui test. fac. poss.

Solemnia uerba. l. 23. D. de manumiss. test.

Solemnes feriæ. l. 16. D. ex quibus caus. maior.

Solidus, ut ait Volusius Mæcianus, propriè idem est quod libra: quæ & As uocatur. Cùm autem centenarius numerus ferè in pecuniarum ratione As esset, atque haberetur, ut in usuris quæ Centesimę dicuntur, intelligitur, cõsuetudo tulit, ut Aureus qui centum continet ualetę; sestertios (ut suo loco demonstraui) frequẽter Solidus appellaretur. Idem enim utrunq; esse patet ex locis innumeris: ueluti ex l. 5. §. ptor, D. de his qui deiec. uel effud. cõparata cũ §. itẽ is cui, Instit. de oblig. quæ quasi ex delict. l. 47. D. de manumiss. test. cum l. 8. & 9. D. de inoff. test.

Solidum capere posse dicuntur, quibus licet totũ quod eis relictum est, capere. l. 7. D. de cõd. instit. l. 6. D. de uulg. & pupill. subst. unde tit. in Inst. Vlpia. De solidi capacitate.

Solida proprietas dicitur in qua ususfructus inest. l. Sempronius, 26. §. 1. D. de usufr. legat. l. a liberto, 35. D. de bon. libert.

Soluere unionem apud Marcellum l. Seia, 6. D. de auro arg. non præstare significat, ut Accursius putauit: sed de linea detrahere & eximere, nã quum initio sic locutus esset, Postea unionem soluit: neque ullum mortis tempore inter ornamenta sua unionem relinquit: in fine legis sic inquit, Vt interim omittam, quòd etiam dissolutione ac permutatione tali uoluntas quoque uideatur mutata. Hanc tamen locutionem Macrobius lib. 3. c. 7 pro liquefacere usurpauit: ubi de Cleopatra loquitur, quæ aceto unionem impositum, itaq; liquefactum absorbuit.

Soluere dicimus eum, qui fecit quod facere promisit: inquit Vlp l. 176. D. de uerb signif.

Soluendo esse nemo intelligitur, nisi qui solidum potest soluere: inquit Iauolenus l. 114. D. de uerb. signif.

Solui legibus dicebantur, quibus quid contra leges facere permittebatur. ut quum Scipio ille Africanus antequam per leges liceret Aedilis & Consul factus est: legibus est solutus. Inde Imperatores qui legibus teneri noluerunt, legibus soluti ab Vlpiano appellantur in l. 31. D. de legib. & S.C.

S.C. Asconius in Cornelianæ argumento, Cornelius legem promulgauit, qua autoritatem senatus minuebat: ne quis nisi per populum legibus solueretur. quod antiquo quoque iure erat cautum. itaque in omnibus S. C. quibus tum aliquem legibus solui placebat, adijci erat solitum, ut de ea re ad populum ferretur.

Solvisse in tractatu de re iudicata accipere debemus, inquit Vlp. non tantum eum qui soluit: uerum omnem omnino, qui ea obligatione liberatus est, quæ ex caussa iudicati descendit. l. 4. §. 5. D. de re iudic.

Solutum propriè dicitur, quum naturaliter, id est uerè ac re ipsa pecunia numerata est: satisfactum autem, quum ciuiliter, id est non pecuniæ numeratione, sed uerbis creditoris animus est contentus. uti docet Marcianus l. 49. D. de solut.

Solutionis uerbo satisfactionem quoque omnem accipiēdam placet, inquit Vlpian. l. 176. D. de uerb. sig.

Solutum, ait Gaius, non intelligimus eum, qui licet uinculis leuatus sit, manibus tamen teneturac ne eū quidē intelligimus solutū, qui in publico siue uinculis seruatur. l. 48. D. de uerb. sign.

Sonticum morbum in XII. significare ait Aelius Stilo, certum, cum iusta causa: quem nonnulli putant esse qui noceat, quòd Sontes significat nocētes. Næuius ait, Sonticam esse oportet caussam, quamobrem perdas mulierem. Festus.

Sonticus morbus quoties nominatur, eum significari Cassius ait, qui noceat. nocere autem intelligi, qui perpetuus est, non qui tempore finiatur: sed morbum sonticum eum uideri, qui inciderit in hominem, postquam is natus sit: sontes enim nocentes dici. l. 65. §. 1. D. de ędil. edict.

Sonticus morbus est. qui cuique rei nocet: ait Iauolenus, l. 113. D. de uerbor. signif.

Sonticus morbus existimandus est, ait Iulianus, qui cuiusque rei agendæ impedimento est. l. 60. D. de re iud.

Σωρίτης Vlpianus l. 177. D. de uerbo. signi. Natura cauillationis, quam Græci σωρίτην appellauerunt, hæc est, ut ab euidenter ueris per breuissimas mutationes disputatio ad ea quæ euidenter falsa sunt, perducatur. Sic in l. 65. D. de reg. iur.

Soror, inquit Labeo, appellata est, quod quasi seorsim nascitur, separaturque ab ea domo, in qua nata est, & in aliam familiam transgreditur. Gellius lib. 13. cap. 10. & Nonius.

Soror [redacted] Impp. l. eum qui, 19. C. de episc. & cleric. Eum qui probabilem seculo disciplinam agit, decolorari consortio sororiæ appellationis non decet. Sorores igitur appellabant, quas hodie Scurræ Commatres uocant.

Sortiri prouincias dicebantur Prætores, etiam qui in urbe ius dicturi erant, nam designati antequam magistratum inirent, sortiri inter se solebāt quis de pecunijs repetundis, quis de ambitu, quis de ueneficijs, quis alijs denique quæstionibus præfuturus esset. ut in Verrinam II. explicauimus.

Sortiri filium, pro suscipere. Vlpianus l. tertia, §. quinto, D. de bon. poss. cont. tab. Si emancipatus filius uxore non ex uoluntate patris ducta filium fuerit sortitus.

Sortitio iudicum, uide reiectio iudicum.

Spado, σπάδων: generale nomen est, ait Vlpianus in l. 128. D. de uerb. signific. quo nomine, inquit, tam hi qui natura spadones sunt, item thlibiæ, & thlasiæ, sed & si qđ aliud genus spadonum est, cōtinentur. Idem l. 39. §. primo, D. de iur. dot. Si spadoni mulier nupserit, distinguendum arbitror, castratus fuerit, necne. ut in castrato dicas dotem non esse. in eo qui castratus nō est, quia est matrimonium, & dos & dotis actio est. Spadonū igitur tria uidentur esse genera. alij enim sunt, quibus aut penis, aut testes, aut utraque adempta sunt: qui propriè ac speciatim Spadones à Græcis appellantur: παρὰ τὸ σπᾶν: quod euellere plerunque significat. l. 4. D. ad leg. Corn. de sicar. & l. ult. D. de Public. à Latinis autem Castrati. d. l. 39. De iur. dot. l. sexta, D. de lib. & posthum. Alij quibus attriti sunt testes, qui propriè Thlibiæ, & Thlasiæ uocantur, παρὰ τὸ θλᾶν, καὶ θλίβειν, quod atterere significat. d. l. 128. De uerbor. signific. & l. 5. D. ad leg. Cornel. de sicar. Alij denique spadones sunt, qui membris quidem sunt integris, & in corruptis, sed naturæ tamen uitio quodam affecti (ut scribit Theophilus) generare prius non possunt, quàm id uitium sit sublatum. Quare autem id uitium sit, Galenus libro De usu part. XV. his uerbis explicat, quæ propterea subijciemus, quia sine huius rei cognitione plurima iuris nostri capita intelligi non possunt. [redacted]

[redacted]
Atq; hoc quidē inc[illegible] ōmuibus plane ufuue niffet,nifi natura profpexiffet,ut in coitionibus lata & quammaximè directa uia feminis exifteret. Hæc Galenus, quorum(ut fpero)cognitionis utilitas,uerborū inuerecundiā obfcurabit. Sic enim intelligemus quid fit,primùm quod Iurifconfulti tradunt,fpadonem poffe pofthumū hæredē inftituere.l.6.& pofth.ubi fcribit Vlp.nō modò eum qui facilè generare poteft, fed etiam fpadonem pofthumum inftituere poffe. quod fane perabfurdum effet,nifi eum intelligeremus, qui coire quidē poteft,fed generare propter naturæ uitium aliquod non poteft: tantifper dum hoc uitium aut hominis folertia, aut Dei beneficio quodā admirabili fit fublatum.qua de cauffa uxorem quoque poffe eundem ducere Vlp. fcribit in d.l.39.D.de iur. dot. quippe cui generandi fpes præcifa non fit. quum is qui caftratus eft ijfdem legibus & arrogare,& uxorem ducere,& pofthumum inftituere prohibeatur. Marcia.l.14.§.1.D. de manumi. uind.Et fi fpado uelit matrimonij cauffa manumittere,poteft:non idem eft in caftrato.Similiter etiam Vlp.in l.lib.& pofth.fpadones ab iis qui facilè generare non poffunt, diftinguit: & l.6.§.2. D.de ædil.edict.ubi fcribit Pomp. fpadonem neque morbofum ueque uitiofum effe: fed fanum effe.fin autem quis ita fpado fit, ut tam neceffaria pars corporis ei penitùs abfit,morbofum effe. De hoc tertio fpadonum genere intelligendum eft quod uulgò dicitur,eos qui generare nō poffunt, quales funt fpadones, adoptare poffe. l. 2. D. de adopt.item fpadonem arrogando, fuum fibi hæredem afcifcere poffe:nec ei corporale uitium impedimento effe l.40.§.2.D.eod.

SPECIES à Iurifconfultis dicitur, quod Dialectici Indiuiduum fubftantiæ appellant: dicitur & certum corpus. Itaque in l.talis,30.& l. cùm res, 41. §.1.D.de legat.primo: quod certum corpus uno loco appellatur, idipfum Species in altero dicitur. itemque in l.in ftipulationibus,54.D. de uerbor. obligat. quibus omnibus in locis Generis nomine appellantur ea, quæ quantitate conftant, id eft numero,pondere, & menfura. item ut l. fexta, D. de rei uindicat. l. fexta, D. fi cert. petat. Alibi autem hæc ipfa Specie communi contineri dicuntur.l.cùm Stichus, uigefimanona. D. de folut.

SPECIES, pro controuerfia. Ex eo deducta locutione quòd finitam quæftionem Græci hypothefin uocant. Vlp.l.18.D. de minor. Diuus Seuerus & Imperator Antoninus non audiuerunt incolatè reftitui defiderantem aduerfus fratrem poft fpeciem in adiutorio eorum finitam.

SPECIES Iurifconfulti appellant,quas ueteres Latini Fruges:id eft uinum,oleum,frumentum,legumina. Arcad. l. ult. D. de muu. & hon. Cura quoque emendi frumenti: olei: nam harum fpecierum curatores, quos σιτώνας & ἐλαιώνας appellant, creari moris eft. Imp. l.26. C. de ufur. In traiectitijs autem contractibus, uel fpecierum fœnori dationibus.

SPECIOSAS perfonas accipere debemus, inquit Vlpianus, clarifsimas perfonas utriufque fexus: item eorum,quæ ornamentis fenatoriis utuntur. l.100.D.de uerb.fignifi.

SPECVLARIA, tectoria ex fpeculari lapide in tenues cruftas fiffo, quibus lumen in cœnacula inferebatur. De lapide fpeculari uide Plinium lib. 36.cap.22. Vlpian. l.12.§.12. D. de inftruct.uel inftr. Pegafus ait inftrumentum domus id effe, quòd tempeftatis arcendæ, aut incendii cauffa paratur: non quod uoluptatis gratia. itaque neque fpecularia, neque uela, &c. deberi. Idem l. 15.§.4.D.de ufuf. Idem & in fpecularibus, fi domus ufusfructus legetur. Martialis, Hybernis obiecta notis fpecularia puros, Admittunt foles, & fine fine diem.

SPECVLATOR Iurifconfultus, nomen habuit Gulielmi Durandi:fed cùm Anno M.CC.LXXI.uolumen illud de iure fcripfiffet, quod Speculum iuris infcripfit: Speculator uocitatus eft. Vita functus traditur florente adhuc ætate, cùm uix annum trigefimum exceffiffet.

SPECVS, ait Vlpianus, eft locus, ex quo defpicitur:inde fpectacula funt dicta.l.1.D.de riuis.

SPHAERISTERIVM à fphæra, id eft rotunditate. locus in Balineis rotunda forma, pilæ ludo accommodatus. Vlpianus l. 16. D. mand. Quum Aurelius Quietus hofpiti fuo medico mandaffe diceretur, ut in hortis eius fphærifterium & hypocaufta, & quædam ipfius ualetudini apta, fua impenfa faceret. Sueton. in Vefpaf. Valetudine profperrima ufus eft: quamuis ad tuendam eam nihil amplius quàm fauces ceteraque membra fibimet ad numerum in fphærifterio defricaret. Lampridius de Alexand. Poft lectionem operam palæftræ,aut fphærifterio,aut curfui dabat.

SPINOSVM aliquid in prato, prouerbialiter dixiffe uidetur Imp. in conft.de concep. dig. §. 6. quafi diceret in re pulcherrima & uenuftifsima turpe quiddam immixtum effe, quod illam dignitatem ac fpeciem imminuat. ut fi in prato uiridifsimo & amœnifsimo fpinæ & uepretulæ ineffent, quæ inambulantium pedes offenderent. Et hoc tamen perrarò, inquit, ne ex continuatione eiufmodi lapfus oriatur aliquid in tali prato fpinofum. Loquitur de legibus inculcatis, in quo tamen ei mos gertus effe non uidetur.

SPOLIA, quibus indutus eft, qui ad fupplicium ducitur. l. penultima, D. de bon. damnat.

SPONDERE,

SPONDERE, inquit Varro, est dicere. Spondeo à sponte. nam id ualet, uoluntate. Ab eadem sponte, declinatum spondet. Spondet enim, qui dicit sua sponte, Spondeo. spondet etiam Sponsor, qui ut idem faciat, obligatur. & filia quæ nuptiarum caussa appellabatur, & quæ desponsa erat, sponsa: quæ pecunia (patrem) & sponsum inter se contrà rogata erat, sponsio: cui desponsata erat, sponsus: quo die spōsum erat, spōsalis: qui spoponderat filiā. Despondisse dicebatur, quòd de spōte eius, id est uoluntate exierat. Nō enim si nolebat subaudi filia (dabat sed: dabat quod sponsu erat alligatus (nimirum sponsionem.) nam in comœdijs uides dici, Sponden' tuam gnatam filio uxorem meo? quòd tum & Prætorium ius ad legē, & Censorium iudicium ad æquum æstimabatur. sic Despondisse animum quoque dicitur, ut despondisse filiam: q; suæ spōtis statuerat finē. Itaq; qui ad id quod rogatur non dicit, nō respōdet. ut nō spondet ille statim, qui dixit Spōdeo, si iocandi caussa dixit: neq; agi potest cum eo ex sponsu. Ita quisquis dicit in Tragœdia: Meministi'ne te despōdere mihi gnatam tuam? quòd sine sponte sua dixit, cum eo agi non potest ex sponsu. Hactenus Varro: cuius uerba olim ex coniectura sic adiuuimus.

SPONSALIA, inquit Modestinus, sunt mentio & repromissio futurarum nuptiarum. l. 1. D. de spōsal. quo in loco tandiu legendum putaui MUTUA REPROMISSIO, dum in mentem mihi uenit Modestinum Græcum hominem, Mentionem Latinè dixisse, ut apud Græcos dicitur μνῆστιν uel μνηστεία. Definiri etiam sponsalia hoc modo possunt, ut sint mutua repromissio futurarū nuptiarum rectè atque ordine inter eos quibus iure ciuili licet facta. Dixi mutua repromissio: quia tam uirum mulieri, quàm mulierem uiro repromittere oportet. unde Sondere olim puellæ pater dicebatur, adolescentis autem Despondere. Dixi Rectè atque ordine: quia non consensum non modò partium, uerumetiam eorū quorū in potestate sunt adhiberi oportet. l. 7. D. eod. deinde quia licet neque stipulatio, neq; scriptura necessaria sit, testatione tamen opus est: tametsi etiam inter absentes, p epistolam aut nuncium contrahi possunt. l. 4. eod. Dixi, Inter eos quibus iure ciuili licet: quia sponsalia inter eos demum contrahi possūt, inter quos ēt nuptiæ posssūt. l. si quis tutor, § quā uis, De rit. nupt. ætate tamē excepta. l. 14. D. de sponsal. l. 4. De rit. nupt. ubi traditur sponsalia inter impuberes rectè contrahi, dummodo septem annis minores non sint. Seruius autem Sulpitius.

SPONSALIA sic exponit. Qui uxorem, inquit, ducturus erat ab eo unde ducenda erat, stipulabatur eam in matrimonium ductum iri: qui daturus erat, itidem spondebat. Is contractus stipulationum sponsionumque, dicebatur Sponsalia. Tunc quæ promissa erat, Sponsa appellabatur: qui spoponderat ducturum, Sponsus: Sed si post eas stipulationis uxor nō dabatur, aut nō ducebatur, qui stipulabatur ex sponsu agebat; iudices cognoscebant. Iudex quamobrem data, accepta-ve non esset uxor, quærebat. Si nihil iustæ caussæ uidebatur, litem pecunia æstimabat, quantique interfuerat eam uxorem accipi aut dari, eum qui spoponderat, aut qui stipulatus erat, condemnabat. Hoc ius sponsaliorum obseruatum dicit Seruius ad id tempus, quo ciuitas uniuerso Latio lege Iulia data est. Hæc eadē Neratius scripsit in libro quem de nuptijs composuit. Gell. lib. 4. cap. 4. Sponsaliorum autem formulam Plautus hanc profert in Pœnulo;

Agorast. Audi tu patrue. dico, ne dictum neges:
Tuam mihi maiorem filiam despondeas.
P. Pactam rem habeto. A. spondesne igitur?
P. Spondeo. A. Mi patrue salue. nam nunc es
planè meus.

Item in Trinum.

—— Lysimach. Spondenus ergo
Tuam gnatam uxorem mihi? Char. Spondeo, &
mille auri
Philippum dotis. Lysim. Istac lege filiam tuam
spondenus mihi
Vxorem dari? Char. Spondeo. L. Et ego spondeo idem hoc.

SPONSARE, sponsalia contrahere, stipulari sibi uxorem dari. Paulus l. 38. D. de ritu nupt. Si quis officium in aliqua prouincia administrat, inde oriundam, uel ibi domicilium habentem sponsare non prohibetur.

SPONSIO appellatur, inquit Paulus, nō solùm quæ p spōsus interrogationē fit, sed omnis stipulatio, promissioq;, l. 19. §. dictum, D. de ædil. edict. l. 7. D. de uerb. signif. Alij libri, Sponsi: corruptè. nam sponsus dicimus, unde Actio ex sponsu.

SPONSIO, pro certatione pignorum ni ita se res habeat, ut qui deponit affirmat. Vlp. l. 17. §. 5. D. de præscript. uerb. Si quis sponsionis caussa anulos acceperit, nec reddidit uictori, &c. Item apud Marcianum l. 3. D. de aleator.

SPONSIO, est promissio certæ pecuniæ, quam is qui litem intendit, daturum se, ni ueram caussam habeat, promittit. Actor enim primùm spondebat: id est sponte atque ultrò sponsionem deferebat aduersario, quem ideo sponsione lacessere & prouocare dicebatur. ab eo nanque postea summam eandem stipulabatur, hic autem aut fateri cogebatur, aut si inficiaretur, restipulari. tum actor iterum stipulanti aduersario spondebat. quod explicatius demonstratum est in Orat. pro Quintio.

SPONSIO à Sacramento sic differt (ut in Quintianam exposuimus) quòd in sacramentis deponebātur in sacro pecuniæ: & qui caussa cadebat, eius pecuniæ referebant in ærarium. at in sponsionibus,

non deponebantur: sed tantum interposita stipulatione promittebantur. Alijs omnibus in rebus simillima erat utriusque ratio. quemadmodum ex ijs locis cognoscimus, in quibus sacramentum & in possessionis, & in proprietatis controuersiis interpositum dicitur: ut in lib. de Orat. I. & in Orat. pro Mil. & apud Ascon. Verr. III. ubi de ampliatione loquitur.

SPONSORES dicebantur, quos nostri fideiussores postea nominarunt, id est quibus spondentibus pecuniæ cuipiam creduntur, aut aliquid denique promittitur. Cicero pro Quintio, Cur ceteri spõsores & creditores non conuenerint? Idem ad Attic. lib. I. Tulliola, deliciolæ nostræ, tuum munusculum flagitat, & me ut sponsorem appellat. mihi autem abiurare satius est, quàm dependere.

SPONSUM, actio erat ex sponsione quæ ab aduersarijs in priuatis controuersijs fiebat, nata. Cicero pro Quintio, Sponsionem facere maluit, fecit. Te iudicem C. Aquili sumpsit. ex sponso egit.

SPONSUS. Seruius in illud Aeneid. 10. Gremijs abducere pactas. id est, sponsas, inquit. nam ante usum tabularum matrimonii cautiones sibi inuicem emittebant, in quibus spondebant se consentire in iura matrimonii, & fideiussores dabant. unde & admissum est, ut dicamus uirum à spondendo sponsum. Ceterùm propriè sponderi puellæ est. ergo sponsus non quia promittitur, sed quia spondet, & sponsores dat.

SPONSUS, sui. idem quod sponsio. Paulus l. 6. D. de uerbo. signifi. Sponsio appellatur, non solùm quæ per sponsus interrogationem fit, sed omnis stipulatio, promissioque. Seruius Sulpit. apud Gell. lib. 4. cap. 4. Sed si post eas stipulationes uxor non dabatur, aut non ducebatur, qui stipulabatur, ex sponsu agebat, iudices cognoscebant.

SPORTULA, propriè est capsa pecuniæ condendæ caussa parata. sed consuetudo tulit, ut pro ipsa pecunia usurpetur. Hinc

SPORTULAE iudicum, pro honorario siue salario. sub Rub. de sport. iud. C. & l. trigesimaprima, §. executorib. C de episc. & cler.

SPORTULAE in decuriones erogatæ. l. 5. §. ult. D. de donat. inter uir. l. 6. §. 1. D. de decurion.

SPURCARE, fœdare, corrumpere, impurum reddere. Paulus. l. 1. §. 1. D. de extraord. crimin. Fit iniuria contra bonos mores, ueluti si quis fimo corrupto aliquem perfuderit, aquas spurcauerit. Vbi tamen CORREPTO legendum suspicor. Vlpianus l. 27. §. 11. D ad leg. Aquil. Cum eo planè qui uinum spurcauit, uel effudit, uel acetum fecit, uel alio modo uitiauit. Budæus interpretatur, aqua infusa diluit: ut sit antiquè positum. sed uideamus ne id subtilius dicatur, quàm uerius.

SPURII. Plutarchus in Problem. Spurius primum nomen est apud Romanos, ut Sextus, & Decimus, & Caius. prima autem nomina non tota scribunt: sed aut una litera, ut T. Titum: aut duabus, ut Cn. Cneum: aut tribus, ut Sex. Sextum: & Ser. Seruium. Sic Spurius Sp. scribebatur. eos autem qui sine patre erant, qui ἀπάτορες Græcè dicuntur, S. & P. designabant, quasi sine patre decerentur. Hactenus Plutarch.

SPURII appellantur, qui matre quidem certa, patre autem incerto nati sunt. ait Vlpian. ca. Inst. 4. uide Vulgò concepti.

SPURIUS & Nothus sic differre uidentur, quòd illò nomine appellatur, qui non ex matrimonio, si ue iusto, siue iniusto natus est: sed uulgò est conceptus: uti docet Modest. l. 23. D. de statu. hom. Nothus uerò, qui ex matrimonio quidem, sed falso & iniusto. νόθος enim ψευδὴς Græcis significat. Quintil. lib. 3. cap. 6. Nothum qui non est legitimus Græci uocant: Latinum rei nomen, ut Cato quoque in Oratione quadam testatus est, non habemus, ideoque utimur peregrino. Hæc Fab. Generalius tamen Græci Nothos appellarunt, idq; nomen in omnibus iis posuerunt, qui ex concubitu iniusto nati essent. Hesychius, νοθογέννητα, inquit, φθοριγέννητα, οἱ μὴ γνήσιοι παῖδες, ἀλλ᾽ ἀπὸ πόρνης, ἢ ἐξ ἑτέρας, ἢ ἐκ παλλακῆς, ἀλλότριοι.

SPURIUS appellatur etiam is, qui ex iustis quidem nuptiis est susceptus, nimirum quum uxor ab hostib. cum marito capta, in seruitute enixa est: uerum sola deinde cum filio reuersa est. hæc Marcianus l. 25. D. de capt. & postlim. reu.

STABULARIUS est qui stabulum exercet. l. 1. §. 4. D. naut. caup.

STAGNUM est, ait Vlp. quod temporalem contineat aquam ibidem stagnantem, quæ quidem aqua plerunq; hyeme cogitur. l. 1. §. 1. D. ut in flum. publ.

STATIO, locus ubi quis sui muneris obeundi caussa se sistit, & ab interuentoribus appellari solet. Vlpianus l. item apud, 15. §. conuitium, 5. D. de iniur. Idem, Et si ad stationem uel tabernam uentum sit, probari oportere. Gellius lib. 13. ca. 13. Quæsitum esse memini, in plerisque Romæ stationibus ius publicè docentium, aut respondentium, &c. Idem in l. Fulcinius, 7. §. illud sciendum, 6. D. quibus ex causs. in poss. denique eum quoque qui in foro eodem agat, si circa columnas aut stationes se occultet, uideri latitare ueteres responderunt.

STATIO, portus in quo naues tutò consistunt. Vlp. l. 1. §. 8. D. de fluminib. Stationem dicimus à stando. Is igitur locus demonstratur, ubi tutò naues stare possint. Hinc Stationarii milites apud Paul. in l. 4. D. de fugit. qui in portuũ præsidiis locati sunt. Limenarchæ, inquit, & stationarii fugitiuos deprehensos rectè in custodiam retinent.

STATOR, minister magistratus: opinor à stando dictus, quòd semper magistratui præstò sit: item ut Apparitor, ab apparendo. Vlp. l. 10. D. ex quib. caus. maior. In eadem caussa sunt, & qui à militibus statoribusque uel à municipalibus ministeriis adseruantur.

STATULIBER

STATVLIBER appellatur, qui sub conditione testamento liber esse iussus est; ait Vlpianus cap. Inst.2.Vel sic:

STATVLIBER, est qui testamento certa conditione proposita iubetur esse liber. & si p hæredē est quo minus statuliber præstare posśit, quod præstare debet,nihilominus liber esse uidetur.Festus.

STATVERE non dicitur qui magistratum potestatemve habet,nisi rem perfecerit, ac ius statuendi habuerit.l.1.D.quod quisque iur.

STATVS, pro stata & firmata ætate: nimirū annorū XXV.Paulus l.quum pater.77.§.curatoris, 14.D. de leg.& fid.2.Quanquam igitur testamento cautum esset,ut quum ad statum suum frater peruenisset,ei demum solueretur,&c.

STATVS dies cum hoste uocatur,qui iudicij caussa constitutus cum peregrino.Eius enim generis ab antiquis Hostes appellabantur,quòd erant pari iure cum populo R.atque Hostire ponebatur pro Aequare.Plaut.in Curcul.Si status condictus cū hoste intercedit dies, tamen est eundum quo imperant,ingratis. Festus.

STELLIONEM Plin.esse scribit animal Lacertæ simile,quo nullum fraudulentius homini inuideat.Indeque stellionum nomen aiunt in maledictum translatum,Hæc ille lib.30. cap.10. Vlp.l.3.D.de crim.stell. Vbicunq; titulus criminis deficit,illic stellionatus obijciemus. quod enim in priuatis iudicijs est de dolo actio, hoc in criminibus.Stellionatus persecutio.maximè autem in his locum habet, si quis fortè rem alij obligatam dissimulata obligatione per calliditatem alij distraxerit, uel permutauerit, uel in solutum dederit. Et l. 7. §.primo D.ad Turpill.l.16.§.1.l.36.D.de pign.act.

STEMMATA cognationum Paulus appellat picturam & descriptionem graduum cognationis,in l. nona,D.de grad.& affin.uam στέμματα proprie de imaginibus dicuntur,quæ in atrio seruabantur. Martialis:

Atria Pisonum stabant cum stemmate toto.

STERCVLINVM, quod sterquilinium uulgò dicitur apud Vlp.l.17.§.1.Si seruit.uind.& l. 17.§. 1. De act.empt.

STERILIS pecunia,eadem quæ Ociosa, id est quæ nullum suo domino fructum affert.l.3. §. usuras, D.de contrar.tut.act.l.7.D.de usur.

STILLICIDIVM, inquit Varro,dictum est,quòd aqua stillatim cadat.differt autem à Flumine, q hoc,inquit,continuè fluit.A quo in lege urbanorum prædiorum ita scribitur:Stillicidia fluminaque ut ita cadant,fluantque. Hæc Varro. Itaque alia est seruitus stillicidij, alia fluminis recipiendi l.seruitutes,uigesima,§.primo,D. de serui.urban. nam stillicidium est,cùm ex tectis:flumina, cùm ex canalibus & alueis,plumbeis puta,uel ligneis, aqua pluuia labitur. Itaque stillicidij recipiendi seruitus dicitur,qua uicinus pati cogitur, ut aqua pluuia ex tecto meo in suas ædes labatur: Fluminis uerò,qua ferre cogitur ut aqua eadem iu alueū canalemve recepta, in suas ædes cum impetu feratur.d.l.seruitutes.ubi etiam hoc Paulus adiecit: Si stillicidium inferius demittatur,pro stillicidio flumen fieri.

STIPENDIVM, inquit Varro,æs militare est:à stipe dictum,quòd æs quoque stipem dicebaut.nam quod asses libræ pond o erant,qui acceperant maiorum numerum non in arca ponebant,sed in aliqua cella stipabant,id est componebant, quo minus loci occuparet.Similiter Vlpianus.

STIPENDIVM, ait, à stipe appellatum esse, quòd per stipes,id est, modica æra colligatur.l.27.§.1 D.de uerb.sig.

STIPENDIARIA & tributaria prædia dicebantur, quibus Italiæ ius concessum non erat, sed stipendia & tributa pendebant.Imp.§.35. De rer. diuis. Vocãtur aūt stipendiaria & tributaria prędia quæ in prouincijs sunt;inter quos nec non & italica prædia ex nostra cōstitutione nulla est differētia.

STIPVLA illecta est,ait Gaius,spicæ in messe deiectæ,necdum lectæ:quas rustici quū uacauerint, colligunt.l.30.D.de uerb.sign.

STIPVLATIO, inquit Pomp.est uerborum conceptio,quibus is qui interrogatur daturum facturumve se,quod interrogatus est responderit. l.5. §.1.D.de uerb.obl.

STIPVLATIONEM inde dictam Imp. tradit, quòd stipulum apud ueteres firmum appellabatur, fortè a stipite descendens.tit.De uerbor. obligat. in princip.Varro autem, A stipando stipem dicere cœperunt. Stibo ab στείβω fortasse Græco uerbo.id apparet quòd ut aliàs, tum institutum etiā nunc dijs quum thesauris asses, dant, stipem dicunt:& qui pecuniam alligat,stipulari & restipulari.Festus autem,Stipem esse numum signatum, inquit,testimonio est & id,quod datur in stipendium militi, & quum spondetur pecunia, quod stipulari dicitur.

STIPVLARI stipulationem, pro interponere. Vlpianus l.3.§.1.D.iudic. sol.Stipulationem iudicatum solui & procurator,& tutor,& curator stipulari possunt.

STIPVLATIO Tribunitia est, quæ ex iurisdictione Tribunorum uenit: id est quæ pro collegio Tribunorum,Tribun.ipsis auctoribus interponitur.Eius meminit Vlp.tit.7.Si maritus,inquit, p muliere se obligauerit,uel in rem eius impenderit,diuortio facto eo nomine cauere sibi solet stipulatione Tribunitia.

STIPVLATIO Aquiliana, stipulatio est à C. Aquilio Gallo prodita,per quam omnium rerum obligatio in stipulatum deducitur,& ea per acceptilationem tollitur. cuius formulam cognosce ex l. 18,D.de acceptil.

STIPVLATIO mortis caussa existimatur fieri, ut ait Antistius Labeo,quæ ita fit,ut morte promissoris

foris confirmetur: aut, ut quidam dixerunt, cuius stipulationis mors fuit caussa. Festus.

STIPVLATIONES iudiciales sunt, duntaxat quæ a mero iudicis officio proficiscuntur, ueluti de dolo cautio: Prætoriæ quæ a mero Præt. officio proficiscuntur, ueluti damni infecti. Prætorias autem stipulationes sic audiri oportet, ut in his contineātur etiam Aedilitiæ: nam & hæ ab iurisdict. ueniūt. Conuentionales sunt, quæ ex conuentione reorū fiunt. quarum totidem genera sunt, quot penè dixerim, rerum contrahendarum. Communes sunt stipulationes, ueluti rem saluam fore pupilli. nam & Prætor iubet rem saluam fore pupillo caueri, & interdum iudex, si aliter expediri hæc res non potest. hæc Pomp. in l. 5. D. de uerb. obl.

STIPVLATIONVM prætoriarum inquit Vlpia. tres uidentur esse species. Iudiciales eas dicimus, quæ propter iudicium interponuntur, ut ratum fiat, ut iudicatum solui, & ex operis noui nunciatione. Cautionales sunt autem, quæ instar actionis habent, & ut sit noua actio intercedunt: ut de legatis stipulationes, & de tutela, & ratā rē haberi, & damni infecti. Communes stipulationes sunt, quę fiūt iudicio sistēdi caussa. l. 1. D. de stipul. prætor.

STIPVLATVS, pro stipulatio. Imp. l. 3. C. de inutil. stip. Super stipulatu tuo adi præsidem prouinciæ. Papin. l. pecuniæ, 9. De usur. Pecuniæ fenebris intra diem certum debito non soluto dupli stipulatum in altero tanti respondi non tenere. Scæuola. Luxori, 33. §. ult. De legat. 3. Quicquid ad eum, in ue stipulatum eius concessit.

STRATVM. Vlp. l. 45. D. de uerb. sign. In stratum omne uestimentum cōtineri, quod injiciatur, Labeo ait, neque enim dubium est, quin stragula uestis sit omne pallium, περίστρωμα. In uictum ergo uestē accipiemus, non stragula: in stratu, omnem stragulam uestem.

STRICTVM ius nostri appellant, quod Veteres summum dicebant: id est quod restrictè ad uerborum præscriptum dirigitur, & tanquàm ad uiuum resecatur. Itaque æquitati passim opponitur. l. pen. D. de const. pecun. l. 8. C. de iudic. l. pen. §. 1. D. de iur. dot. l. 28. D. de statulib. Hinc

STRICTI iuris actiones, in quib. Iudices ita ad certam summam stricti erant, ut neque pluris neque minoris damnare reum possent. §. actionum, 24. Inst. de actionib. uide sub Indice Actionum.

STROBILVS, στρόβιλος, nucleus, pineus. Vlp. l. 55. in fi. D. de lega. & fid. li. 32. De pinu autem integri strobili ligni appellatione continebuntur. De Strobilo arbore Plin. lib. 16. cap. 10.

STRVCTILIS lapis, non ille quadratus, atque ad normam cæsus: sed rudis & informis, quo uel reticulata structura, uel ordinaria fit. Vlp. l. 6. §. 4. D. Si seruit. uind. Fortè ut reficiat lapide quadrato, uel lapide structili, uel quouis alio opere, quod in seruitute dictum est. De reticulata & ordinaria structura lege Vitruuium lib. 2. cap. 8.

STRVCTILES columnæ, quæ non uno saxo perpetuo constant: sed ex cæsis lapidib. aut coctilib. laterculis constructæ sunt. Vlpian. l. 8. D. si seruit. uind. Superq; eum parietem columnas structiles imponere, quæ tectum porticus ambulatoriæ sustineant. Columnas ex eo dictas quòd columen, id est summum fastigij percurrens tignum sustineant, Vitruuius auctor est. lib. 4. cap. 2.

STRVCTOR, faber cementarius apud Tarrentinum. l. ult. D. de iur. immun.

STVPRO adulterium hoc interesse quidam putant, inquit Modest. quòd adulterium in nuptam, stuprum in uiduam committitur. sed lex Iulia de adulterijs hoc uerbo indifferēter. utitur. l. tot. D. de uer. sig. l. 6. D. de adulter. l. 41. D. de rit. nupt.

STYPTERIA, στυπτηρία, alumen. Vlp. l. 3. §. 6. De reb. eor. qui sub tut. & Si Lapidicinas uel quæ alia metalla pupillus habuit stypteriæ, uel cuius alterius materiæ, &c.

SVAE potestatis esse, id est sui iuris esse. Vlp. l. 17. D. de his qui not. Ea notatur quæ quum suæ potestatis esset, hoc facit.

SVBCVRATOR, adiutor curatori cum minore tamen potestate datus. Iulian. l. 30. De neg. gest. Quendam ad filiginem emendam curatorem decreto ordinis constitutum esse: eidem alium subcuratorem constitutum siliginē miscēdo corrupisse &c.

SVBDITVS dicitur iudex, inquit Festus, qui loco mortui datur ijs, qui eum habuerant iudicem in aliqua re uel lite. Et sic ī l. mortuo, 60. D. de iudic.

SVBSCRIPTIONES principum dicebantur eorum constitutiones, quibus respondebant præsentibus sese per libellos consulentibus. nam quum absentibus respondebant, Epistolæ dicebantur. Vlp. l. 1. D. de const. princip. Quodcunque igitur Imperator per epistolam & subscriptionem statuit, uel cognoscens decreuit, &c. Huius autem libelli & subscriptionis exemplum est apud Vlp. l. 19. §. 9. D. locati.

SVBSCRIPTORES dicebātur, qui se accusationi, qui rei nomen detulerat, subscribebant. plura cognosces ex meis Comment. in Diuinat.

SVBSECIVA sunt propriè quæ quæstor de materia præcidens, quasi superuacua abijcit. Inde & subseciui agri, quos in pertica diuisos recusant, quasi steriles aut palustres. Item subseciua quæ in diuisura agri non efficiunt centuria, id est iugera ducenta. Ex libro uarior. auctor. de limitib.

SVBSIGNARE prædia, legi operis faciendi adscribere qui prædes quæq; prædia pro redemptore oppignerarentur. ut in lapide antiquo: QVI REDEMERIT prædes dato, prædiaq; subsignato Duumuirū arbitratu. Et in extremo: DIES pecun. pars dimidia dabitur, ubi prædia satis subsignata erunt: altera pars dimidia soluetur opere effecto probatoq;. Hoc est quod Paul. ait in l. 39. de uerb. sig. Subsignatum dicitur, quod ab aliquo subscriptum est. Nam ueteres subsignationis uoce pro ad-

scriptione uti solebant.

SVBSTITVTIO, est quæ post institutionem a testato re fieri solet, id est secundi hæredis appellatio. & duæ sunt, Vulgaris illa, Hæres mihi esto. (siue hoc filio, siue extraneo dicatur) quòd si hæreditatem meam adire nolueris, illum substituo ad quem hæreditas mea debeat pertinere. Pupillaris substitutio filijs tantummodo impuberibus dari potest, quę ita fit, Ille filius meus si intra pubertatē decesserit, illum ei substituo. Hæc Caius libro inst. 2. ti. 4.

SVBSTITVTIO, est secūdi hæredis in locū prioris deficientis institutio. Ea autē duplex est: una Pupillaris, quæ pupillari tantùm ætati fit: hoc modo, Filius meus hæres esto: si hæres erit, & antequam in suam tutelā uenerit, id est pubes factus sit, moriatur, Titius ei hæres esto. altera Vulgaris, quæ omni ætati fit: hoc modo, Titius hæres esto: si non erit, Mæuius esto. Illa solis filijsfamil. hæc cui uis fieri solet, siue filius sit, siue extraneus: illa hæredē filio designat, hæc testatori: illa propriè Substitutio, hæc propriè Institutio est. ut ex uoce Institue re, cognosces. l. 1. & passim, D. de uulg. & pupill.

SVCCEDANEVS alieni periculi, dicitur in quem incommodum periculi, alieni, hoc est cuius culpam alter sustinet, redundat. Vlp. l. 3. in fine, D. de administrat. tut. Planè si consentiant tutores Prætori, sed uelint omnes gerere, quia fidē non habeant electo, nec patiuntur succedanei esse alieni periculi. Plautus Epidic.

Men' piacularem oportet fieri ob stultitiam tuam?

Vt meum tergum stultitiæ tuæ subdas succedaneum?

Nam Stultitiæ tuæ dixit pro Tergo tuo, cui periculum a stultitia imminet. Vlp. l. 4. D. de magistr. conuen. Nam magistratus quidem in omne periculum succedit. hæres ipsius dolo proximæ culpæ succedaneus est.

SVCCESSIO alia est personarum, alia rerum.

SVCCESSIO personarum, est cum priore gradu uacuo, is qui inferiorem tenebat eius in locum ascendit. l. 1. §. si filius, D. de suis & legit. l. 3. C. eod.

SVCCESSIO rerum, est cum persona non tam personæ, quàm rebus succedit. ea autem duplex. nam aut in ius uniuersum est: qualis est hæredum, & eorum qui bonorum possessores sunt: aut in res singulares l. 1 § in locum, D. quod legat. l. 7. & 8, D. de iureiu. l. ult. D. de except. rei uend.

SVCCESSORIVM edictum, est id quo Prætor successionem permisit: id est ius inter eos qnibus bonorum possessiones deferuntur, ut in locum eorum qui postulationem omiserint, sequentes succedere subireque possint. l. 1. D. de success. edict.

SVCCESSIO hæc duplex est: una ordinum, altera graduum.

SVCCESSIO ordinum, est cùm ordo personarum uniuersus, cui potissimum possessio deferebatur, illam omisit: ueluti liberorum, aut legitimorum, aut cognatorum. l. prima. D. quis ord. in bon. poss. eademq; SVCCESSIO de capite in caput appellatur. l. quinta. C. qui admitt. ad bon. poss.

SVCCESSIO graduum dicitur, cùm primo eorum graduum qui in ordine aliquo sunt, omittente, insequēs admittitur. plures enim in ordine ferè uno quoque reperiuntur gradus dicta l. prima, D. de success. edict. §. cùm igitur, 7. Instit. De bon. possess.

SVCVLA, machina tractoria. Axis crassior bipedibus transuersarijs imponetur, cuius in utroque extremo duo sunt transfixi uectes, qui nixu brachiorum, fune ductario medium axem circumplexo, conuertuntur. Vlpianus l. sed addes, 19. §. secundo. D. locat. Quòd si regulis olea prematur, & prælum, & suculam, & regulas, &c.

SVFFRAGIVM, pro impetratione beneficij, quod quis alteri a quo togatus erat, a Principe apud quem gratia ualebat, est eblanditus. Impp. l. un. C. de suffrag. Si qui desideria sua explere cupientes, ferri sibi a quoquam suffragium postulauerint, & ob referendam uicem sponsione se constrinxerint, &c. Extat præterea in Cod. Theodosiano lib. 2. tit. 29. lex Imp. Iuliani, qua uetat id quod suffragatoribus id est, eblanditoribus illis datum est, repeti. Cuius constitutionis Ammian. Marcellinus lib. 22. mentionem facit. Itaq; intelligēdū est quod Lampridius in Alexandro de Thurino scribit, qui suffragium suum promiserat.

SVGGILLARE propriè est liuido colore inquinare. ut quum ictu fustis percussa cutis sanie sese suffundente nigrescit. translatè uerò dicitur pro contumelia afficere. Vlp. l. 15. §. 17. D. de iniur. Si quis sic fecit iniuriam seruo, ut domino faceret: uideo dominum iniuriarum agere posse suo nomine. si uerò non ad suggillationem domini id fecit, &c. Idem l. 10. §. 8. D. de in ius uoc. Permissurus enim est, si famosa actio non sit, uel pudorem non suggillat [illegible]

SVGGRVNDA, pars tecti ultra structuram ædium proiecta & prominens. Vlpianus. l. quinta. §. sexto. D. de his qui deiec. uel eff. Prætor ait, Ne quis in suggrunda, protectove supra eum locum quà uulgò iter fiet, &c. Iauol. l. 242. D. de uerbo. sign. Proiectum esset id qnod ita proueheretur, ut nusquam requiesceret, qualia meniana & suggrunda essent. Vulgò tame n legitur Suggrundia. Varro libr. 3, De re ru. Aues subtus suggrundas ab initio uillatico usæ tecto.

SVMMA Reip. Locutio est idem significans, quod status & firmamentum Reipub. Vlp. l. 1. §. 10. D. de exerc. act. Ideo autem ex uoluntate in solidum teneutur, qui habent in potestate exercitorem, quia ad summam Reip. nauium exercitio pertinet. hoc est, ea re sublata Reipublicæ status

tus euertitur:stare Resp.non potest.Florentini tamen libri,summam Rempub.quod ego abiudico. Paulus Sent.5.cap.23.Qui de salute Principis,uel de summa Reipub.uaticinatores consulit,cum eo qui responderit,capite punitur.

SVMMO iure agere,tum dicimur,quum quàm maxime possumus duriter & præfractè cum aduersario contendimus,eumq; quàm asperrimo & uehementissimo iudicio possumus persequimur.quod Cic.in Orat.pro Quint.sic extulit,Ad extrema & inimicissima iura cupidè decurrere.item,inimicissimè & infestissimè contendere. Cic. lib. de Offi. Existunt etiam sæpe iniuriæ calumnia quadam,& nimis callida iuris interpretatione. Ex quo illud, Summum ius summa iniuria, factum est iam tritum sermone prouerbium. Terent.in Heaut. Verum illud Chreme dicunt,Ius summū, sæpe summa malitia est.Columella li.1.de officio patrisfa. erga colonum loquens,Summum ius,inquit, anti qui summam putabant crucem.

SVMMOVERE dicebātur magistratus, quum quempiam extrudi iuberent. Consules quidem & Prætores per lictorem, Tribuni autem per uiatorem, at illi quidem ita summouebant, ut qui non pareret,prehendi iuberent: hi uerò non pro imperio, sed comiter uerbis summouebant, Si uobis uidetur,discedite Quirites.Cicero pro Quintio, Aut satisdare, aut sponsionem iubet facere,& interea recusantes nostros aduocatos acerrimè summoueri.De Dolabella Prætore loquitur. Inde deductum ad nostros uocabulum est, ut Summoueri dicantur actores per exceptionem, quos ita rei perpulit exceptio, ut a Tribunali qnodammodo summoti uideantur.

SVPERAMENTA Vlp.appellat,quæ in parāda materia resecātur,ac supersunt.Lignis legatis,inquit,si uoluntas non refragatur, superamenta materiarū continebuntur.l.55.§.2.D. de leg.& fid.lib.32.

SVPERESSE rebus suis, pro Consulere, prouidere, prospicere. Græca locutio uidetur. ἐπιείναι τοῖς πράγμασι, Paul.l.2. D. de curat. furios. Sed & alijs dabit Proconsul curatores,qui rebus suis superesse non possunt. Sic Iustin.§.1.De curat.Sic Vlp.l. his qui in ea,12.D.de tut.& curat.

SVPERFICIO,supero,redundo,superfluo. Vlp.l.1.§. 10.D.de aqua,& aq.pl.Iidem aiunt,aquam pluuiā in suo retinere,uel superficientem ex uicini in suū deriuare omnibus ius esse. Haud scio tamen an uerius uulgatis in libris legatur Superfluentem.

SVPERSTES,duo,ut opinor, significat. uideo enim & pro teste & pro præsente usurpari. Festus lib. 17.Superstites, inquit,testes præsentes significat. cuius rei testimonio est,quod superstitib. præsentibus leges inter quos controuersia est, uindicias sumere iubente.Plautus in Artemone, Nunc mihi licet quiduis loqui, nemo hic adest superstes. Seruius autem libro Aeneid.tertio,Superstes, inquit,præsentem significat, ut Cicero in Muræna na,Suis utrisque superstitibus,id est præsentibus. Quod tamen postremum uerbum apud Ciceronem è glossa in contextum irrepsit.

SVPERSTITIOSVS, uano & inani metu Dei affectus:id est qui metuit ibi Deum offendere,ubi nō offenditur. nā a Superstes deductū nomen est.& haud scio an ijs propriè attributum, qui nimium in fanis consistebant, quasi apud deos suos superstites:quos uernacula lingua Bigotos appellamus quod i uitio Vlp.posuit l.1.§.5.D.de edilit.edict. ubi superstitiosos inter eos numerat, qui animi uitio laborant.Cicero tamen libro De natura Deorū secūdo sic scribit: Nō enim philosophi solùm, uerumetiam maiores nostri superstitionem a religione separauerunt.nam qui totos dies precabantur,& immolabant ut sui liberi sibi superstites essent.superstitiosi sunt appellati, quod nomen postea latius patuit. Plautus autem in Rudente hoc uerbum in eo posuit,qui uaticinaretur.

Quid si ista, aut superstitiosa, aut hario-
la est,atque omnia
Quicquid insit,uera dicet.

SVPINVS,dissolutus,negligens,alicui negocio indormiens.Paulus l.15.§.1.D.de contrah.empt.Ignorantia emptori prodest, quæ non in supinum hominem cadit.

SVPPLICIORVM alia summa sunt, alia mediocria, alia minima.Summa sunt,crux,crematio, de collatio.Mediocria,metallum,ludus, deportatio.Minima,relegatio,opus publicum,uincula.Hæc Paulus libro Sentent.quinto, capite decimoseptimo.

SVPPLICIVM ultimum,ait Celsus, esse mortem solam interpretamur.l.21.D.de pœnis.

SVPREMA sua ordinare,testamentum facere,supremam uoluntatem exponere.Modestinus l.39.D. de pig. act. Creditor quū suprema sua ordinaret, testamento cauit.

SVSCIPERE iudicium dicitur etiam index,qui iudicandi munus sibi a Prætore delatum recepit. Paulus l.decimatertia,D.de uacat.& immun. Siquidē priuilegio quod habuit antequam susciperet iudicium, uelit se excusare: nec audiendus est. semel enim agnoscendo iudicium, renunciat excusationi.

SVSPECTI crimen, uide Crimen suspecti.

SVSPECTVS tutor est, qui non ex fide tutelam gerit,licet soluendo sit:ait Imp.§.quarto.De susp.tut.

SVSPENDIOSVS, qui suspensus est, cui uita suspendio adempta est.Vlpia.l.11.§.1.D.de his qui not. Non solent autum lugeri hostes, uel perduellionis damnati, nec suspendiosi, nec qui manus sibi intulerunt Plinius lib.28.cap.2.Laqueum suspendiosi circumdatum temporibus capitis dolorem sedare.

SVSTINERE,pro Differre,reseruare, reijcere. Callistratus. l. 36. D. de iudic. Ex iustis caussis, & certis personis sustinendæ sunt cognitiones ibid.

Humanum est in similibus caussis cognitionem ad aliquem modum sustineri.

Svstinere actiones, differre, suspendere. Pompo. l. 35. D. de iur. fisc. Vtrum ius fisci antè excutiendum sit, & sustinendæ actiones ceterorum, &c. Vlpian. l. 1. §. 3. D. si fam. furt. fec. Tandiu aliorum nomine actio sustineri debebit, quandiu priore iudicio potest actor consequi. Idem l. si quis, 6. §. quid tamen, 7. D. de iniust. rupt. Pœna tamen sustinenda est, quoad princeps rescripserit ad literas Præsidis.

Svvs hæres dicitur, qui in morientis familia proximum ab eo gradum obtinet. l. scripto, 7. D. si tabul. test. null. §. 2. De hæred. qualit. §. 1. & 3. De hæred. quæ ab intest. Suus autem iccirco dicitur, quia non tam alienarum, quàm suarum quodammodo rerum plenum integrumq; dominium adipiscitur: quarum etiam patre uiuo hæres & dominus lege XII. tab. designatus erat. l. in suis, 11. D. de lib. & posth.

Svvm hæredem animaduerti a Cicerone Hæredem familiæ appellari, in Orat. pro Cluentio, ubi de suo posthumo loquitur: Memoria teneo, inquit, Milesiam, quandam mulierem quòd partum sibi ipsa medicamentis abegisset, rei capitalis esse damnatam. neq; iniuria. quæ spem parentis, subsidium generis, hæredem familiæ sustulisset. Sic Iustinianus eos Domesticos hæredes appellat, §. 2. Inst. de hæred. qual. & Plinius in Panegyrico, Domesticos hæredes extraneis opponit: illosq; ait bona non ut aliena & speranda, sed ut sua, semperq; possessa capere. Videtur autem Ouid. ad hãc quoque locutionem allusisse lib. 11. de Ponto:

Viuit enim in nobis facundi lingua parentis,
Et res hæredem repperit illa suum.

Svorvm autem duo sunt genera. nam alij natura sui sunt, nimirum filij, filiæve: alij successione, nimirum nepotes aut posteriores, qui in filiorum non etiam filiarum locum uacuum & destituum subeunt: ueluti si uno filio mortuo (nam ex filiabus prognati sui esse non possunt) nepotes ex illo eius in gradum succedant. Lex enim eis patris sui ius sic attribuit, ut illi patrem suum repræsentent, tametsi non idem omnino ius eis concesserit. l. 3. C. de suis & legit. l. 1. §. si filius, D. eod l. 2. & l. 3. C. de legit. lib. l. Gallus, §. sequenti, D. de lib. & posthum.

Svi & necessarij hæredes sunt, liberi qui in potestate parentis fuerint, quos nemo antecedit. Sui autẽ ideo appellãtur, quia domestici hæredes sunt: & uiuo quoq; patre quodammodo domini existimãtur. Necessarij uerò ideo dicuntur, quia omnino siue uelint, siue nolint, tam ab intestato, quam ex testamẽto ex lege XII. tab. hæredes fiunt. ait Imp. §. 2. De hæred. qualit. Vel sic:

Svi & necessarij hæredes dicuntur, qui in morientis familia proximũ ab eo gradũ obtinent: ueluti filij, aut ijs de familia sublatis, nepotes, & qui deinceps. item uxor, quæ in manum conuenit: item nurus, quæ in manu filij est, quem in potestate habemus. Vlpianus titulo quarto, Sui autem iccirco appellabantur, quoniam patrefamil. mortuo non tam alienarum, quàm suarum quodammodo rerum plenum integrumq; dominium adipiscũtur: quarum etiam illo uiuo hæredes (quo uerbo ueteres dominum intelligebant) lege duodecim tabularum designati erant. Necessarij autem dicuntur, quoniam eadem lege cogebantur hæreditatem retinere. l. 2. D. de liber. & posthum. l. quinquagesimaseptima, De acquir. hæred.

Svi, pro Nostri. Paulus l. 20. D. de nouat. Nouare possumus, aut ipsi, si sui iuris sumus: aut per alios qui uoluntate nostra stipulantur.

Svi ius, uide Ius sui.

Svvs, suæ potestatis, ut Meus apud Persium,

Vindicta postquam meus à Prætore recessi.

Iustinian. §. 2. ad S.C. Tertyll. Sed & filię suæ mortuæ filius uel filia præponitur: id est quæ sui iuris est, suæque potestatis. Sic Plautus in Persa, ubi lenonem inducit, qui ancillam manumiserat: Ita aucilla mea quæ fuit hodie, nunc est sua. Et apud Ciceronẽ libro De repub. tertio, Est enim genus iniustæ seruitutis. cùm ij sunt alterius, qui sui possunt esse.

Svvs etiam, pro eo qui in sua potestate est, alio modo dicitur uetustè: id est sanæ mentis. Vlpianus l. Fulcinius, septima, §. adeò, D. quibus ex causs. in possess. Furiosus hanc uenditionem pati non potest: quia non se occultat, qui suus non est. Cicero Tuscul. tertio: Itaque nihil melius, quàm quod est in consuetudine sermonis Latini, cùm exisse è potestate dicimus eos, qui effrenati feruntur, aut libidine, aut iracundia: qui igitur exisse ex potestate dicuntur, iccirco dicuntur, quia non sunt in potestate mentis, cui regnum totius animi a natura tributum est.

Symphonia, chorus symphoniacorum. Cicero Verrina sexta. Quum in eis conuiuijs symphonia caneret, maximisq; poculis ministraretur. Vlpianus l. decimaquinta. §. primo, D. de usufr. Nam si librarium rus mittat, uel de symphonia atriensem faciat: id est è familia symphoniacorum. Paulus l. 22. Ad leg. Aquil. Si quis ex comœdis, aut symphoniacis unum occiderit: id est è numero symphoniacorum. Galli Capelam uocant.

Sycaminon, morus Aegyptia, qua uti solent in aggeribus Nili per quos incrementa eius dispensantur, & coercentur: ait Vlpianus l. decima, D. de extraor. crimin.

ΣΥΚΟΦΑΝΤΕΙΝ, calumniari, iniustè aliquem iudicio uexare. Imp. l. decimaseptima. C. quib. ex causs. inf. irrog. Etenim quum non caussa cognita dictum est συκοφάντης, sed ad postulatum patroni, interlocutione iudicis responsum sit, &c. Hinc Sycophante

phantæ appellati: cuius nominis Festus hanc affert originem. Atticos quondam iuuenes solitos aiunt in hortos irrumpere, ficosq; deligere: quam ob caussam lege est constitutum, ut qui id fecisset, capite truncaretur. quam pœnã qui persequerẽtur, ob paruula detrimenta Sycophantas appellatos.

Synallagma, mutua & reciproca ex re contracta obligatio. Vlp.l.7.D.de pact. Dedi tibi rem, ut mihi aliam dares: dedi ut aliquid facias: hoc συνάλλαγμα esse, & hinc nasci ciuilem obligationẽ. & paulo pòst, Esse enim contractum, quod Aristo συνάλλαγμα dicit, unde hæc nascitur actio.

Syndicus, σύνδικος, qui ab aliquo collegio, uel ciuitate ad caussam ipsius agendam delectus est. a Cicerone actor dicitur, in Diuinat. Hæc duo in primis spectari oportere: quem maximè uelint actorem esse ij, quib. factæ esse dicantur iniuriæ: & quem minimè uelit is, qui eas iniurias fecisse arguatur. Item, Adsunt homines ex tota prouincia nobilissimi, qui præsentes uos orant atque obsecrant Iudices, ut in actore caussæ suæ deligendo uestrum iudicium a suo iudicio ne discrepet. Hermogen.l.1.D. de mun. & hon. Personalia ciuilia sunt munera, defensio ciuitatis, id est ut syndicus fiat, legatio ad census accipiendos. Arcad.l.ult.§.1.eius.tract. Defensores quoque, quos Græci syndicos appellant, & qui ad certam caussam agendam uel defendendam eliguntur, &c. Demosth. porrò in Orat. περὶ στεφάνου Aristidem dicit syndicum esse ab Atheniensib. delectum, qui in Amphictyonum consilio pro Delio sacro diceret.

Syndicus, est actor corporis cuiusdam, siue collegij, per quem tanquam in rep. quod communiter agi fierive oportet agitur. fit.l.1.§.1.D.quod cuiusq; uniu.

Syngrapha, uide Chirographum.

Synoditae, συνοδῖται, in l. 6. C.de episc. audient. dici uidentur, comites monachorum. nam ὁδίτης uiatorem significat. Solent autem Monachi ex collegij sui inferiori ordine quempiam deligere, qui eos comitetur: [redacted]

Synopsis, σύνοψις, præscriptio, inuentarium: deducto nomine ex eo, quòd quæ latè patebant in unum contracta simul omnia conspici cerniq; possint. Vlpianus.l.quinta.§.septimo.D.de reb. cor. qui sub. Aut si nemo inueniatur, aut suspecti sunt qui inueniuntur, iubere debet edi rationes: itemq; synopsin bonorum pupillarium, aduocatumq; pupillo dare.

Synthesis, congestio, aceruus. Scæuola in l.38.D. de aur.arg.leg. Quæro an ex uniuersa ueste, id est an ex synthesi tunicas singulas & palliola Sempronia eligere possit. Alciatus tamen multo aliter interpretatur: quo cum est a nobis in Obseruationibus disputatum.

DE LITERA T.

T Literam ueteribus Senatusconsultis subscribi solitã, Valer. Max. lib.2. his testatur uerbis: illud quoque memoria repetendum est, quòd Tribb. pl. intrare curiam nõ licebat: ante ualuas autem positis subsellijs, decreta patrum attentissima cura examinabant: ut si qua ex eis improbassent, rata esse non sinerent. Itaq; ueterib. Senatusconsultis T litera subscribi solebat: eaq; nota significabatur, illa Tribunos quoque censuisse: qui quamuis pro commodis plebis excubabant, inq; imperijs compescendis occupati erant, instrui tamen ea argenteis uasis, & annulis aureis publicè præbitis patiebantur, quò talium rerum usu auctoritas magistratuum esset ornatior.

Tabernae appellatio declarat omne utile ad habitandum ædificiũ, nempe ex eo, quòd tabulis clauditur, l.tabernæ, 183. De uerb.sig.

Tabulae dicebantur, quibus antiqui pro chartis utebantur, cum cera illitæ essent. itaq; quarum rerum memoriam constare oportebat, eas res in tabulas referebant, ueluti accepta & expensa, pactiones, testationes, stipulationes, cautiones, testamenta. Hinc

Tabulas testamenti accipere debemus, inquit Vlpianus, omnem materiæ figuram. siue igitur tabulæ sint ligneæ, siue cuiuscunque alterius materiæ: siue chartæ, siue membranæ sint, uel si corio alicuius animalis: tabulæ rectè dicentur. l.1.D. de bon. poss. secund. tab. Item

Tabulae accepti & expensi. Moris enim erat ut patresfamil. quæcunque per singulos dies aut acciperent, aut expenderent, ea primùm properè ac festinanter in codicem memoriæ caussa paratum, referrent, quæ Aduersaria dicebantur: deinde per ocium in alijs tabulis ordine & accuratè perscriberent, eas tabulas accepti & expensi nominabãt. de quibus Cicero in Cluentiana sic scribit, Confecit tabulas diligentissimè. hæc autem res habet hoc certè, ut nihil possit neque additum, neque detractum de re familiari latere. Hinc

Tabulis obsignatis agere: cùm pactio in tabulas relata esset. Cicero 1.de Orat. Tu mihi cùm in circulo decipiare aduersarij stipulatiuncula, & cùm obsignes tabellas clientis tui, quibus in tabellis id sit scriptum, quo ille capiatur: ego tibi ullã caussam maiorem committendam putem? Item Tuscul.v. Tu quidem obsignatis tabellis agis mecum, & testificaris quod dixerim aliquando, aut scripserim. Nam de testationibus locus hic ex Quintiana documento est: Neuius pueros circum amicos dimittit. ipse suos necessarios corrogat. ueniunt frequentes. testificantur isti P. Quintium non stitisse: & se stitisse,

tabulæ maximæ signis hominum nobilium consignantur. Idem in Pisoniana: Iste claudus, quomodo aiunt pilam retinere: quod acceperat, testificari: tabulas obsignare uelle.

TABVLA, libellus proscriptionis. Vlp. l. 13. §. 5. D. de act. empt. Quum uēditor sciret fundum pluribus municipijs legata debere, in tabula quidem conscripserit, uni municipio deberi. Cic. in Quintiana perpetuò libellos appellat. Hinc

TABVLARIVS, qui fide publica ea quæ gesta sunt, in tabulas refert, & instrumenta publica conficit. l. ult. §. hi quoq;, D. de mun. & hon. l. 3. §. si tabulæ, D. de tabul. exhib. Hi etiam

TABELLIONES dicti sunt: l. 9. §. & nonnunquam, D. de pœn. l. 31. & l. 49. C. de episc. & cler. Hinc

TABVLARIVM, in quo instrumenta asseruantur. l. si mihi, 92. D. de legat. 3. Item

TABVLARIVM, pro Archio, de quo suo loco diximus: id est locus in quo literæ tabulæq; publicæ recondebantur. Cic. De nat. de. li. 3. Sed exeamus è theatro: ueniamus in forum. sessum ite precor. quid? ut iudicetur qui tabularium incenderit? Idē pro C. Rabirio, An de peculatu facto an de tabulario incenso longa oratio est exprimenda?

TACITA fides est cùm quis non palàm rogatus in fraudem legis promittit, se id quod sibi relinquitur restituturum personæ, quæ legibus ex testamē to capere prohibetur: siue chirographum eo nomine dederit, siue nuda pollicitatione repromiserit. l. in fraudem, 10. D. de his quæ ut in dig. l. 1. & l. 3. & l. 40. D. de iur. fisc. Hinc

TACITA fideicommissa quæ quis ei cui capere non licet, restituere rogatus est. l. tertia, D. de probat. l. 10. l. decimaoctaua, & alibi, D. de his quæ ut indig. l. 3. C. ad leg. Falcid. Fab. li. nono, ca. 2. Reā tuebar, quæ subiecisse dicebatur marito testamentum, & dicebatur chirographum marito expirante hæredibus dedisse: & uerū erat. nā quia per leges institui uxor nō poterat hæres, id fuerat actū, ut ad eā bona per hoc tacitū fideicōmissum peruenirent. Et caput quidem ueri facile erat, si hoc diceremus palàm: sed peribat hæreditas.

TALMA: inquit Vlpianus, Græci mille hominum multitudinem appellant. l. 1. §. 1. D. de testa. mil.

TALIO in duodecim tab. parē uindictā, inquit Festus, significat. Si membrum ruperit, ni cum eo pacit, talio esto.

TAM iure legeq;. Vetus locutio, qua lege actum aliquid fuisse significabant, quàm rogari ius fuisset. Procul. l. si is qui, 44. D. de adopt. Sed si sic adoptauit, ut tam iure legeq; nepos suus esset, quàm si ex Lucio puta filio suo natus esset. Alludit autem ad arrogationis formulā quā Gellius lib. 5. ca. 19. exponit, Velitis iubeatis, uti L. Valerius L. Titio tam iure legeq; filius siet, quàm si ex eo patre matreq; familias eius natus esset. Hinc Ciceronis locus in Oratione pro domo emendādus est, Fueris sanè Trib. pl. tā iure, quàm lege, quàm fuit hic ipse Rullus. Legendum enim apparet. TAM iure ac lege, uel TAM iure legeq;.

TANTI, pro Tam multi. Gaius l. 65. De lega. & fid. li. 30. Quòd si minus sunt, in tātos quāti inueniantur. id est in tot, quot inueniantur. Iustin. l. 23. in fin. C. de legat. Nisi specialiter expresserit, & dixerit testator, tantas quidem partes uelle unum, tantas autem alterum habere.

TAXAT uerbū, inquit Festus, ponitur in ijs quæ finiuntur, quoad tangi liceat. In litibus quoq; iudici arbitrove cū præscribitur, quoad ei ius sit, statuendi Taxatio dicitur: quæ fit certæ summæ. Sic enim locū illū legendū putamus. cui consentaneū est, quod Iustin. Nouell. LXIII. & LXXXII. Taxationē esse ῥητὴν ποσότητα ὁριζομένην παρὰ τοῦ δικάζοντος. ueluti cū definitur summa intra quā in litē iuretur. l. 4. §. 3. D. de in lit. iur. l. 3. §. præterea, D. ad exhib. Hinc uerbū DVNTAXAT, quod ad illiusmodi præscriptiones accōmodatū est. Taxationis mētio fit in l. 18. D. de dol. mal. l. 24. si fi. D. dē act. empt. l. 68. D. de rei uindic. l. 6. D. ut legat. nom. cau.

TECTOR, refector, artifex, qui quid corruptum restituit. Vlp. l. 27. §. 22. D. ad leg. Aquil. Itē si tectori locaueris lacum uino plenum curandum, & ille eum pertudit ut uinum sit effusum. Budæus tamen VSETORS corrigendum putat.

TECTORIVM erat incrustatio quædā & quasi pauimētū parietis aut columnarū. Ea crusta aut calce pura fiebat, aut gypso, aut calcē & arena, aut calcē & marmore. De tectorijs Vitruuius lib. 7. ca. 2. & 3. Vlp. l. 3. §. 4. D. de in rē uers. Sed si mutua pecunia accepta, domū dominicā exornauit tectorijs, &c. & paulò pòst, Pati debet dominus creditorē hęc auferre. de tectorijs loquēs. Celsus l. 38. D. de rei uind. Neq; malitijs indulgendū est, si tectoriū puta qd induxeris, picturasq; corradere uelis, nihil laturus nisi ut officias. Loquit de illinimento, quod auferri nō potest. Neratius l. 44. D. de usuf. Vsufructuarius nouum tectorium parietibus qui rudes fuissent, imponere non potest.

TELVM, inquit Caius, uulgò quidē id appellatur, qd ab arcu mittitur: sed nūc omne significatur, quod mittit manu. Ita sequit, ut & lapis & lignū, & ferrū hoc nomine cōtineatur. dictū q; ab eo, q; in lōginquū mittitur, Græca uoce figuratū ἀπὸ τοῦ τηλοῦ, & hāc significationē inuenire possumus & in Græco nomine: nā quod nos Telū appellamus, illi βέλος appellant. eoq; nomine uulgò quidē id significatur, quod ab arcu mittit: sed nō minus omne significatur, qd quū mittitur. manu, ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι. admonet nos Xenophon: nā ita scribit, καὶ τὰ βέλη ὁμοῦ ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι. & id quod ab arcu mittitur, apud Græcos quidē proprio nomine τόξευμα uocatur apud nos autem communi nomine telum appellatur. l. 233. D. de uer. sig.

TEMPORE fit iniuria, si in ludis & in conspectu Prętoris,

toris, l. Prætor edixit, D. de iniur. & famos. libel.

TEMPORE liberati dicuntur, qui temporali actione tenētur, cuius dies cedit. l. 3. D. quę in fraud. cred. l. ult. in fi. D. rem rat. hab.

TEMPORE perituræ res dicunt̄ quarū actionis dies exiturus est. l. 3. D. de ferijs. l. 12. D. de procurat.

TEMPORALES actiones dicuntur, quæ certo temporis spacio terminantur: & perpetuis opponuntur. Inst. sub tit. De perpet. & temp. act. Imperatorum tamen constitutionibus in personā actiones annis triginta: in rē uerò decē aut uiginti annorū spacio circumscriptæ sunt. l. 3. C. de præscript. trig. ann. & sub tit. De præscript. dec. uel uig.

TEMPORALES exceptiones, atque dilatoriæ sunt, quæ non semper locū habent, sed euitari possunt: qualis est pacti conuenti temporalis, l. exceptiones, D. de except. præscript. & præiud.

TENERE, uide Habere.

TENES, uide Lines.

TEPIDARIVM, & balineū Paulus pro eodē posuit in l. 19. D. de seruit. urb. Non posse, inquit, prohiberi uicinum, quo minus balineum habeat secundum parietem communem. sed si talis sit usus tepidarij, ut assiduum humorem habeat, posse prohiberi. Similiter Vitruuius lib. 5. cap. 10. ubi de balnearum dispositionibus loquitur, principiò Tepidarium pro ipsa balnei cella posuit: mox, pro uase aheno in quo aqua calesit.

TER enixa uidetur, etiam quæ tergeminos peperit. l. Ter enixa, D. de uer. sig.

TERGIVERSARI, inquit Marcian. est in uniuersum ab accusatione desistere. l. 1. D. ad S. C. Turp.

TERRITORIVM, inquit Pōpo. est uniuersitas agrorum intra fines cuiusq; ciuitatis: quod ab eo dictū quidā aiunt, quòd magistratus eius loci intra eos fines terrendi, id est summouēdi ius habet. l. 239. §. 8. D. de uerb. sig. Varro autē hoc modo: Terra dicta ab eo (ut Aelius scribit) quod teritur. Itaque Tera in Augurū libris scripta cum R. uno. Ab eo colonis locus communis qui prope oppidū relinquitur, Territoriū, quod maximē teritur. Seruius autē in illud lib. Aeneid. 5. urbem designat aratro, Quē Cato in originalibus dicit morē fuisse. Conditurí enim ciuitates, taurū in dextra, uaccam intrinsecus iungebant. & cincti ritu Sabino, id est toga parte caput uelati, parte succincti, tenebant stiuam incuruā, ut glebę omnes intrinsecus caderēt. Et ita sulco ducto loca murorum designabāt, aratrum, suspendentes circa loca portarum. Vnde ei territorium dictum est quasi terribouium, tritum bobus & aratro. Siculus Flaccus: Bellis gestis, uictores populi terras omnes ex quib. uictos eiecerunt, publicè atq; uniuersaliter Territorium dixerunt, intra quos fines ius dicendi esset: deinde ut quisque uirtute colendi occupauit arcendo uicinum, Arcifinalem dixit.

TERRITORII iuris appellant, quicquid ad coloniæ municipijve priuilegium pertinet. sed si rationem appellationis huius tractemus, Territorium est quicquid hostis terrendi caussa constitutum est. Hæc ex Frontino.

TESSERAE, notæ quibus quid a conscijs dignosceba tur: ut in castris quæ militibus dabantur, quo ab exploratorib. internoscerentur. Item notæ frumētariæ, quibus prolatis frumentum a Principe dabatur. Vlp. l. 52. §. 1. D. de iudic. Si libertis suis tesseras frumentarias emi uoluerit, quamuis maior pars hæreditatis emi uoluerit. &c. Paul. l. 49. D. de legat. & fid. lib. 31. §. 1. Si Titio frumentaria tessera legata sit, & is decesserit, &c. Iuuenal. Satyra 7. Summula ne pereat, qua uilis tessera uenit, Frumenti.

TESTABILIS dicitur, cui testimonij dicendi ius est. idq; uerbum lex Horatia usurpat, quæ de Caia Tauratia facta est. Contrarium est in XII. tab. scriptum. Improbus intestabilisq; esto. Hæc Gell. libro 6. cap. 7.

TESTAMENTVM facere dicitur, qui aduocatos homines testatur, quæ sua mens sit de successoro sibi constituendo. l. 1. D. de testam. Vbi Modestinus scribit testamentum esse uoluntatis nostræ iustam sententiam (ἀπόφασιν homo Græcus dicere uoluit: melius demonstrationem, uel enunciationem dixisset) de eo quod quis post mortem suam fieri uelit. Melius igitur Vlpianus Institutionum cap. 20. Testamentum est mentis nostræ iusta contestatio, in id solenniter facta, ut post mortem nostram ualeat. Vera enim hæc testamenti definitio est. Mentis enim uerbo, non animi iudicium hoc tempore intelligimus (ut cum in l. sequenti Labeo scribit mentis integritatem in testatore desiderari) sed uoluntatem, ut rectè Modest. exposuit. Et quoniam non simplex est enumeratio ac demonstratio, sed testata: hoc est apud eos exposita, qui ut testes essent, rogati sunt: iecirco Contestatio mentis dicitur. non quo duplex uerbum hoc sit, ut Gell. lib. 6. cap. 12. Ser. Sulpitium scripsisse affirmat. quod mihi quidem non fit uerisimile: uel quò testamentum egeo appellatum sit, ut hoc loco Iustinianus putat: sed quòd omne testamentum testatio est: non omnis autem testatio, testamentum: sed ea sola quæ mentis est de suis bonis post mortem suam possidendis Lusit igitur hac in re Seruius, ut eum alij dicunt Mutuum esse de meo tuum, & Donationem esse dono datum. neque enim tam hospes fuit in Latino sermone Seruius, ciuitatis suæ florentissimus, & in arte sua doctissimus, ut MENTVM productionem uocabuli esset ignoraret. qualis est in Calceamentum, aut Paludamentum, aut Vestimentum: uel qualis MONIVM in Patrimonium, Matrimonium, Testimonium. Sed cum ab eodē fonte Testimoniū & Testamētum, deducta essent, ea quasi allusione differentiā ostendere uoluit. Est enim testimoniū commemoratio rei gestæ: Testamentum autem rei futuræ demonstratio

ſtratio, non ſimplex, ut dixi, ſed conteſtata.

Testamentvm porrò aliud erat Calatis comitijs, aliud in procinctu, per æs & libram, Prætorium, mixtum.

Testamentvm Calatis comitijs erat. quod pacis tempore Calatis, id eſt euocatis pro collegio Pontificum comitijs, palàm aperteq; fiebat. Gell. lib. 15. cap. 27.

Testamentvm in procinctu dicebatur, quod militiæ tantum fiebat: cùm inſtructo exercitu uiri ad prælium faciendum in aciem uocati, togasq; ſuccincti, tribus aut quatuor teſtibus adhibitis hæredẽ nuncupabãt. Gell. ibid. & Plaut. in Coriolan.

Testamentvm per æs & libram dicebatur, cùm quis alterius familiam, id eſt ius patrisfa. uniuerſum mancipio emebat, & teſtator tabulas tenens, ita loquebatur: Hæc uti in his tabulis ceriſve ſcripta ſunt, ita do, ita lego, ita teſtor. itaq; uos Quirites teſtimonium præbitote. Gell. ibid. & Vlp. cap. Inſt. 20.

Testamentvm Prætorium eſt, quod ſine ulla mãcipatione per ſolã ſeptem teſtium cõſignationem etiam hoc tempore magnopere obſeruatur. l. ſi unus, C. de teſtam. & Imp. 1. Inſt. eod.

Testamentvm mixtum eſt, quod ex ciuili, Prætorio, & conſtitutionum iure ita fit, ut a ſeptem teſtibus nullo alio interpoſito actu, uel eodem, uel etiam alieno annulo conſignetur, ſubſcribatur ab ijs & a teſtatore, hæredisq; nomen uel ab hoc ſolo, uel ab ijs adſcribatur. l. 28. & 29. C. de teſtam.

Testamentvm improbum, contra leges: inoffìcioſum, contra merita: inhumanum, contra pietatem. Aſconius.

Testamentarivs, teſtamenti ſcriptor, Vlpia. l. 9. D. de hæred. inſti. Sed ſi maiorem adſcripſerit teſtamentarius, uel quod difficilius eſt probatione, ipſe teſtator. Item, Idẽ tractat, & ſi teſtamẽtarius contra uoluntatem teſtatoris cõditionẽ detraxit.

Testamenti factio non modò teſtamenti faciendi, ſed etiam capiendi ex teſtamento facultatem ſignificat. l. filiusfa. 16. D. de teſtam. ubi Pomp. ſcribit & filiumfa. & ſeruum alienum, & ſurdum, teſtamenti factionem habere licet enim teſtamentũ facere nõ poſsint, attamen ex teſtamẽto uel ſibi uel alijs acquirere poſſunt. Vetus aũt eſt locutio hæc, & niſi me animus fallit, ex duodecim tabul. manauit, in quibus tamen ſcriptum fuiſſe opinor de iis quibus cum teſtamenti factio haberetur: nõ qui teſtamenti factionem haberent. Sic l. ult. D. pro hæred. l. 31. l. 49. D. de hæred. inſt.

Testari eſt teſtificandi alicuius negocij cauſſa tabulas obſignare. Venul. l. 22. D. de teſtib. Curent magiſtratus cuiuſque loci teſtari uolentib. & ſeipſos & alios, teſtes uel ſignatores præbere: quo facilius negocia explicentur, & probatio rerum ſalua ſit. Hinc

Testatio, & Teſtificatio, actus ille teſtandi conſignandiq;. Cic. Verr. 7. Ipſe in tabellas refert, obſignat ſignis amicorum prouidens homo: ut contra hoc crimen, ſi quando opus eſſet, hac uidelicet teſtificatione uteretur. Vlp. l. 9. §. 1. D. de pœn. Solet & ita interdici. ne inſtrumenta omnino forment, neve libellos cõcipiant, uel teſtationes conſignent. Sic in l. 3. D. de coucub. l. 7. D. de ſponſal. l. 2. D. de naut. fœn. l. ult. D. de cuſt. reor. Cic. in Quint. Ipſe ſuos neceſſarios ab atrijs Licinijs, & à faucib. macelli corrogat, ut ad tabulam Sextiam ſibi adſint, hora ſecunda poſtridie: ueniunt frequẽtes. teſtificatur iſte P. Quintium non ſtitiſſe, & ſe ſtitiſſe. tabulæ maximæ ſignis hominum nobilium conſignantur. Morem hunc Ouid. li. de Ponto 1111. his ſignif. uerbis:

Confiteor, teſtere licet, ſignate Quirites:
Nil opus eſt legum uiribus, ipſe loquor.

Testato, teſtibus adhibitis. Scæuola l. 122. D. de uerb. oblig. Qui Romæ mutuam pecuniam acceperat ſoluendam in longinqua prouincia per menſes tres, poſt paucos dies Romæ teſtato creditori dixit, paratum ſe eſſe Romę eam numerare. Item §. 3. Quum cohæres mulier cohæredis liberorum tutores ſæpius teſtato conuenerit. Sic in l. ult. D. pro derel. l. 1. §. licet, D. de peric. & comm. l. 1. D. quod. iuſſ.

Testimoniorvm modus duplex eſt: manifeſtus & cæcus. Manifeſtus eſt, qui certos teſtes, & præſentes habet: Cæcus, in quo multitudinem, aut ciuitatem dicimus ſcire. ut Cic. Teſtis eſt tota Sicilia. Eſt etiam in cæco iuſiurandum, tabulę, abſentesq; perſonæ: ait Donat. in Andr. Terent.

Theriaca, θηριακά, medicamentum aduerſus omnium animantium uenena inſtitutum: de quo ex Plinio coguoſces lib. 20. cap. 24. Vlp. l. 12. §. 21. D. de inſt. uel inſt. Idem reſpondit theriacam quoque & cetera medicamenta, quæ ſeceſſus cauſſa dominus ibi habuit.

Thesavrvs eſt quædã uetus depoſitio pecuniæ, cuius non extat memoria, ut iam dominum non habeat. l. Nunquam, D. de acquir. rer. dom.

Thymelici, ſiue Thumelici. οἱ ἐν ὑποκρίσει τὴν τέχνην ἐπιδεικνύμενοι, inquit Suidas: id eſt, qui perſonati artem oſtentant. eſt enim θυμέλη, locus editior, ubi actores ſaltabant. Iul. Pollux lib. 4. καὶ σκηνὴ μὲν ὑποκριτῶν ἴδιον, ἡ δὲ ὀρχήστρα τοῦ χοροῦ, ἐν ᾗ καὶ ἡ θυμέλη, εἴτε βῆμά τι οὖσα εἴτε βωμός. Scena, iquit, propria eſt hiſtrionũ: Orcheſtra uerò chori. in qua eſt & θυμέλη, quæ uel tribunal eſt, uel ara: id eſt locus editior, ut dixi. Vitruuius libro De archit. 5. cap. 8. Apud Græcos, inquit tragici & comici actores in ſcena peragunt: reliqui autem artifices ſuas per orcheſtram præſtant actiones: itaque ex eo ſcenici & Thymelici Græcè ſeparatim nominantur. Ex his apparet Thymelicorum nomine intelligi ludios citharœdos, tibicines, cithariſtas, lyriſtas, & qui ſunt in eodem genere. Vlp. l. 4. D. de his qui not. infa. Et generaliter, ita omnes opinantur, & utile uidetur: ut neq; Thumelici, neq; Exurſtici,

stici neque agitatores, nec qui aquam equis spargunt, ceteraq; eorum ministeria, qui certaminib. sacris deseruiunt, ignominiosi habeantur. De thumelicis etiam fit mentio in l.10.D.de pollici.

THYNNVS piscis marinus. de quo lege Plinium lib. 9. cap.15. hinc Thynnaria piscatio apud Vlp.l.7. D.commun. præd.

THI δυνάμει, ui ipsa, non directò, non disertis uerbis, sed idem ualentibus. Vlpia.l.29.D.de recept.arb. Qui ab arbitro damnatus, a reo, sed ab eius fideiussore petit: τῇ δυνάμει, a reo petit. id est, uerbo quidem a fideiussore petit: re ipsa, a reo. Sic enim Cicero frequentissimè hanc effert locutionem.

TIGNI appellatione continetur omnis materia, ex qua ædificium constat, uineæq; necessaria, unde quidam aiunt, tegulam quoq;, & lapidem, & cæmenta, ceteraq; ; si qua ædificijs sunt utilia (tigna enim a tegendo dicta sunt) hoc amplius & calcem & arenam appellatione tignorum contineri. Sed in uineis tigni appellatione omnia uineis necessaria cōtinentur. utputa, perticæ, pedamenta. l.1.D. de tigno iniuncto. l.tigni, 62.D.de uerb. signi.

TIGNI appellatione omnē materiam in lege XII. tab. accipimus, ut quibusdā rectè uidetur. l.tigni, idem D.ad exhibendum.

TILIA, arbor cuius ex cortice interiore membranulæ pertenues sumuntur, in quibus ueteres scribebant. Vlp.l.52. De legat. & fid.lib.32. Librorum appellatione continentur omnia uolumina, siue in carta siue in membrana sint: sed & si in philyra, aut in tilia, ut nonnulli conficiunt, &c.

TITIVS & Accius, uetera nomina quibus exempli caussa uti mos erat. Varro in testamento, Quòd si quis undecimo mense natus est, Accio idē quod Titio ius esto apud me. Per hoc uetus prouerbiū Varro significat, sicuti uulgò dici solitum erat, de rebus inter se nihil distantibus, Idem Accij quod Titij: ita pari eodemq; iure esse in x. mensibus natos, & in XI. Hæc Gell.lib.3.cap.16.

TITVLVS, est possessionis caussa: ueluti, Rogo te, unde hanc rem possides? & dicis, Quoniam mihi donata est. & titulus est, Pro donato, aut Quoniam emi, & titulus est Pro empto: ait Theoph.§.1. De interdict. uel sic:

TITVLVS est iusta & æquitati naturali consentanea possessionis caussa ueluti Pro emptore, pro donato. l.1.D.pro solut.l.3.§.ult. D.de acq.poss.

TOGA dicta est a tegendo, inquit Pompon.l.180. D.de uerb. signi. Eius formam ac figuram Quintilianus lib.XI.cap.III. his designat uerbis: Veteribus nulli sinus, perquàm breues post illos fuerunt. Ipsam togam rotundam esse, & aptè cæsam uelim. aliter enim multis modis fiet enormis. pars eius prior medijs cruribus optimè terminatur, posterior eadem portione altius quàm cinctura; sinus decentissimus, si aliquanto supra imam togā fuerit, nunquam certè sit inferior. hæc ille: quæ a Baysio prætermissa fuisse miror. Toga autem ciuium Romanorum fuit propria. Itaque & ubique eam gestare iubebantur, neque peregrinis ea uti licebat. unde illud Plinij lib. Epist. III. Idem cùm Græco pallio amictus intrasset (carent enim togæ iure quibus igni & aqua interdictum est) postquā se composuit: Latinè, inquit, declamaturus sum. Tranquil. in Claud. Peregrinitatis reum orta inter aduocatos leni contentione, togatumne an palliatum dicere caussam oporteret, quasi æquitatem integram ostentans, mutare habitum prout accusaretur, defendereturve iussit.

TOGA prætexta, toga cuius oræ purpura intertexta est. Ea pueri ad annum ætatis XVI. utebantur, quo anno puram, quæ & uirilis dicebatur, sumebant. Itaque Vlpianus in l.23.§.2.D.de aur. & arg. Puerilia, inquit, uestimenta sunt, quæ ad nullum alium usum pertinent, nisi puerilem ueluti togæ prætextæ.

TOLLISSE, pro sustulisse, apud Vlp. in l.13.§.4.D. de acceptil.

TOξEYMA apud Græcos quidem proprio nomine uocatur id, quod ab arcu mittitur, apud nos autē communi nomine & tellum appellatur. l. si caluitur, D.de uerb.sig.

TOPIARII, artifices fruticum & herbarum in uarias figuras conformandarum. ἀπὸ τῶν τοπείων, meo iudicio. id est a funiculis: potius quàm ἀπὸ τῶν τόπων, ut quibusdam placet. Alfen. l. 60.§.3. De legat. & fid.lib.30. Prædijs legatis, neque topiarium, neque saltuarium legatum uideri ait. topiarium enim ornandi fundi paratum esse. Item Vlpianus.l.8.in fi. & Marcia.l.17.§.2. D. de inst. uel inst.

TORALIVM duo fuisse genera, Paulus significat in l. 5. de D. suppell.leg. unū quod straguli nomine contineretur. alterum quod non contineretur. Hoc autem Plagam appellatum Nonius testatur: grande scilicet linteum tegmen. ob eam, ut conijcio, causam ita dictum, quòd plagis, id est foraminibus peruium ac pellucidū esset. ut si uera coniectura sit, planus nunc eiusdem Pauli locus fit in l. 3. eod. ti. ubi scribit culcitras, toralia imperia, &c. suppellectili legata contineri: nimirum si addita literula legamus Toralia IMPERVIA: ut ea significentur, quæ uerè stragula sunt, id est densa & non rara. Varro tamen lib. De ling.4. & apud Fest. De uita pop.Ro.I. παχυμέστερον utrunq; straguli nomine comprehendit.

TRADITIO, est modus res singulas iure gentium acquirendi, cum caussa subest: id est Titulus. ueluti cum uenditionis, permutationis, legati, donationisve caussa aliquid traditur. l.qua ratione, 9.§.3. D.de acq rer.dom. olim autē Traditio propriè erat alienatio rerū nec mācipi. uti scribit Vlp.cap. Inst.XIX. ubi etiā adscribit. Nec mancipi rerū dominia, ipsa traditione apprehendi: scilicet si ex iusta caussa tradita sint nobis, Propriè autem Traditio rerum corporalium est. Incorporales enim

res

res traditionem non recipiunt. l. seruus, 43. D. de acq. ret. dom. quippe cum in his usus iuris pro traditione cedat. l. ult. D. de seruit.

TRADITUIRI, uetustè pro Traditum iri. Paul. l. 47. D. de rei uind. Non aliter litem æstimari a iudice, quàm si cauerit actor qđ per se nō fiat possessionē eius rei non traditui ri. Iulian. l. 47. §. 3. De fid. lib. Quum sub conditione legato seruo libertas datur, non aliter fideicommissario tradi debet, quàm ut caueatur existente conditione tradituiri.

TRAIECTITIA pecunia est, quæ trans mare periculo creditoris uehitur, siue illa ipsa exportetur, siue etiam merces ex ea comparatæ reportentur: modò creditoris utræq; periculo nauigent, uti patet ex l. 1. D. de naut. fœn. & l. 122. §. 1. D. de uer. obl. Iulius Pollux fœnus ἑτερόπλουν, quod pro com meatu: ἀμφοτερόπλουν, quod etiam pro remeatu soluitur, appellat.

TRANSCRIBERE, ius suum in alterū trāsferre: deriuata locutione ex eo, quòd ueteres (ut scribit Donat.) in foro & de mēsæ scriptura, magis quàm ex arca domoq; pecunias numerabant. nam quod argentarius Titio acceptū tulerat, id si Titij nolūtate Meuio acceptū ferret, Titijq; nomē expūgeret, Trāscribere dicebatur. Procul. l. 12. D. de prescri. uer. Côuenisse iter eos, ut eos fundos, si ipse uellet eodē precio mulier trāscriberet. Caius in l. 13. D. ad S. C. Vell. Aut si hæreditatē emerit, & æs alienū hæreditariū in se transcribat. Imp. l. iubemus, 14. C. de sacr. eccl. Possessionē ecclesiasticam tanquā nullo iure transcriptam, in iure ipsius atq; dominio permanere. Vlpi. l. 41. §. 9. De leg. & fid. li. 32. Agri plagam quæ est in regione illa Mæuijs transcribi nolo, precio facto uiri boni arbitratu. Seruius in illud Aeneid. 7.

Et tua Dardanijs transcribi sceptra colonis?

Transcribi, inquit, id est tradi. Sermo autē hic tractus est de pecunia. nam Scribi est dari. Horat.

Scribe decem Nerio, non est satis, adde cicutæ.

Rescribi, reddi. Horat.

Dictantis quod tu nunquam rescribere possis.

TRANSFUGA non is solus accipiendus est, qui aut ad hostes, aut in bello trāsfugit: sed & qui per induciarum tempus, aut ad eos cum quibus nulla amicitia est, fide suscepta transfugit. l. postliminiū. 19. §. 3. D. de cap. & postlim. Festus autē sic: Perfugā Gallus Aelius ait, qui liber aut seruus, aut hostis sui uolūtate ad hostes transierit, qui idē dicitur Transfuga. quanquā sunt qui credant Perfugam esse, non tā qui alios fugiat, quàm qui ob spē commodorum, ad quempiam perfugiat.

TRANSIGERE uerbum & generaliter usurpatur, & specialiter. Generaliter pro quauis conuentione, idq; bifariā: primùm ubi nulla est cōtrouersia, sed spōte negociū aliquid cōtrahitur. ueluti in l. 1. §. 3. D. de pact. Conuentionis uerbū generale est ad omnia pertinens, de quibus negocij contrahendi transigendiq; caussa consentiunt. &c. Hinc illud Ciceronis in Orat. pro Cluēt. Manilius rem cum Oppianico transigit, pecuniam ab eo accipit. Deinde cùm orta controuersia deciditur. ut l. 1. D. testa. quemad. aper. l. 6. D. de transact. itaque Transigere & Decidere Cicero pro eodem usurpat. ueluti Verrin. IIII. Quod unquam huiusmo di monstrum audiuimus? qui cum reo transigat, pòst cum accusatore decidat? Sic in ea pro Comœdo: Criminatio tua quæ est? Roscium cum Flauio pro societate decidisse. Defensio mea quæ est? Roscium pro sua parte cum Flauio transegisse. Sic in iureiurando transigi negocium dicitur in l. 2. & l. admonendi, 31. D. de iureiur. Sic Paulus l. 36. D. de rei uindic. Transegisse, inquit, cum eo, & decidisse uideor, eo precio qđ ipse constituit. Hinc

TRANSACTA, inquit Paul. finitave intelligere debemus, non solum quibus controuersia fuit, sed etiā quæ sine cōtrouersia sint possessa. ut sunt iudicio terminata, transactione composita, longioris temporis silentio finita. l. 229. & l. 300. D. de uer. sig. l. 1. §. ult. D. ad S. C. Tertyll.

TRANSIGERE uerò speciatim & peculiariter sub tit. De transact. accipitur, pro de lite iam mota uel mouenda aliquo dato, uel retento, uel promisso decidere. l. transactio, C. illo tit. deniq; in hac significatione transigi gratis nō potest. eaq; est inter Transigere & Pacisci differentia: quòd

TRANSIGERE & pacisci hoc differunt, quòd is qui transigit, quasi de re dubia, & lite incerta neq; finita transigit: qui uerò paciscitur, donationis caussa rem certam & indubitatam liberalitate remittit. l. 1. D. de transact.

TRANSIUNGI iumenta dicuntur, quæ in quadrigis loco mutantur: & in diuersam partem, ut a dextra in læuam, aut contrà iunguntur. Vlp. l. 38. §. 5. D. de ædil. edict. Quæsitum est, si mula talis sit, ut transiungi non possit, an sana sit: & ait Pompo. sanam esse, plerasq; deniq; carrhucarias tales esse, ut non possint transiungi. Idem ait, si nata sit eo ingenio aut corpore, ut alterum iugum non patiatur, sanam non esse.

TRANSLATIO legati est, cum testator id quod alicui legarat, aut a persona in personam trāsfert: aut ab eo qui dare iussus est: transfert ut alius det: aut cum rem pro re dari iubet: aut quod purè datum est, sub conditione transfert. l. 5. D. de adim. & transf.

TRANSLATIO litis, uel iudicij est, cū iudiciū ab aliquo susceptum in alterū transfertur. l. 25. & l. 27. D. de procur. l. 17. §. sed etsi. D. de iniur.

TRANSLATITIA inquit Asconius, ueteres dixerūt non noua, nec nuper inuenta, sed aliunde translata. Hinc

TRANSLATITIA edicta, quæ ex superiorū Prætorū albo transcribebantur. Cic. Verrin. III. In re tā usitata satis est, ostendere omnes antea ita ius dixisse, & hoc uetus edictum tranlatitiumq; esse. Gell. lib. 3. ca. pen. Hoc significabat edictum quo nunc

nunc quoq; COS. cum Senatores in curiam uocant, seruādæ consuetudinis caussa translatio utuntur. Hinc

TRANSLATITIE, negligenter, defunctoriè: translata locutione ab edictis trāslatitijs, quæ nullam diligentiam requirebant. Marcianus l.1.§.3. D. ad S.C.Turpill. Præuaricatorem eum esse ostendimus, qui colludit cum reo, & translatitiè munere accusandi defungitur. Vlpian l.1.D.de iur. patr. Patronorum querelas aduersus libertos Præsides audire, & non translatitiè exequi debent. Item Papin l.55.§.1.ad S.C.Trebell.Sed nec illud trāslatitiè omittendum est.id est, prætereundum est.

TRAPETVM, molæ quæ in altum sublatæ deprimebantur, quibus oleæ confringebantur. Vlpia.l.19. §.2.D.locat. Si quis fundum locauerit, dolia utiq; colono præstanda esse, & prælum & trapetum, instructa funibus. Columella lib.12.c.50. Oleo aūt conficiendo molæ utiliores sunt, quàm trapetum.

TRAPEZOPHORA, τραπεζόφορα columellæ siue pedes quib. impositæ sustinentur mensæ. apud Paul. in l.3.D.de supp.leg.

TRIBONIANVS, natione Græcus cum omnis religionis cōtemptor erat, tum uerò in primis a Christiana fide abhorrens, assentator & fraudulentus, ut qui Iustiniano persuaserit mortem eum non oppetiturum esse, atq; in cœlum cūm carne assumptum iri. Quæstor Iustiniani fuit, tanta ui ingenij præditus, ut doctrina præstantißimus euaserit, ac nulli æuo suo secundus: ceterùm auaritiæ eò usq; indulgens, ut lucro uenale ius habendum semper duxerit. Nam & leges quotidie fermè sordida dinundinatione antiquare identidem ferreq; instituerat, ut cuique commodum esset. Hic cum diu post honorem adeptum superuixisset, morbo tandem interijt, nihil prorsus molestiæ a quoquam unquā passus. erat enim sermone blandus, & alioqui suauis: auaritiæ quoque morbum doctrinæ præstantia facilè obūbrare poterat. Hæc Budæus ex Suidæ interpretatione. De eodem Harmenopulus tit. De legibus: Iustinianus, inquit, etiam Nouellas singulari libro composuit: ad quam Nouellarum compositionem operam suam Iustiniano Tribonianus ille præbuit, qui ob ingenij dexteritatem, & habendi studium, ad miraculum usque paßim omnibus in ore est. qui quum scribendis Nouellis occuparetur, acceptis a litigantibus pecunijs partim pro uoluntate contribuentium cōmutauit: partim obscura, difficilia, & ad sententias duplices uergētia improuidè incōsulteq; effudit.

TRIBVNAL, locus editior, in quo sella curuli posita Magistratus ius dicebant. Vlpian.l.1.D.de iudic. Si se subijciant aliqui iurisdictioni, & consentiāt, inter consentientes cuiusuis iudicijs qui tribunali præest, uel aliam, iurisdictionem habet, est iurisdictio.

TRIBVNALI autem præerant magistratus curules duntaxat, quibus curulis sellæ ius erat: ueluti Consules, Prætores, Aediles: & prouincijs. Præsides, ac Proconsules. Minores uerò magistratus ex subsellijs, ut scribit Asconius, ius dicebant. ueluti Tribuni, Quæstores, Triumuiri, Vitruuius libro 5.cap. 1.de basilica Iulia loquens: Item tribunal est in ea æde hemicycli schematis, minore curuatura formatum. eius autem hemicycli in fronte est interuallum, pedum XLVI. introrsus curuatura pedum XV. uti eos qui apud magistratus starent, negociantes in basilica ne impedirent. De tribunali Consulis R. qui Macedonibus terrori erat, Liuius li.45. sic loquitur: Assuetis regio imperio formam terribilem præbuit tribunal: summotor aditus, præco, accensus, insueta omnia, &c.

TRIBVTVM, inquit Vlp. ab intributione appellatum uel ex eo quòd militib. tribuatur. l.27.D.de uerb. sig. Duplex autem Tributum fuit: unum Capitis, siue Personæ: alterum Rei, siue Soli. l.3.& ult. D. de censibus, & alendi exercitus nomine conferebantur. neque eorum sententiam improbarem, si qui essent, qui personale propriè Stipendium appellandum putarent: cum scilicet aurum, argentū, æs penderetur: Reale uerò siue Prædiale, cu equi, uestes ceteraq; ex eodem genere præstantur. unde illud Tertull. in Apologetico obseruatum est: Si agri tributo onusti, uiliores: hominum capita stipendio censa, ignobiliora.

TRIBVTORIA actio, uide Actio tributoria.

TRIENTES usuræ dicuntur, cum quaterni aurei in centenos penduntur. unde &

TRIENTARIVM fœnus, apud Capitol. in Anton.

TRIERARCHVS, triremi præpositus, inquit Ascon. Iauol. l.46. D. ad S.C.Treb. & l. prima. D. de bon.poss.

TRIPERTITA, liber fuit Sex. Aelij, qui iuris cunabula cōtinebat: inde dictus, quòd lege XII.tab. composita iungitur interpretatio, dein subtexitur legis actio. l.2.§.19.D.de orig. iur.

TRIPLICATIO, est secunda actoris defensio, contra rei duplicationem opposita. §.1. Inst. De replicat. quasi enim Replicatio, conduplicatio & geminatio fuisset: sic quod tertio post actionem loco referretur, atque in iudicium obijceretur, Triplicationis nomine significatum est. At in l.2, D. de except. Triplicatio reo tribuitur, quasi Replicationi opponatur. ubi ut uerè dicam, mendum subesse arbitror: & ex imperatoris uerbis corrigēdū.

TRITAVVS, īquit Paulus, est patris & matris atauus, aui uel auiæ abauus, proaui proauiæ proauus, abaui uel abauiæ, auus, ataui uel atauiæ pater: dictus quasi tertius auus. l. 10. D. 10. de gradib.

TROPHIMA, τρόφιμα, nutrimentum, alimentum. Paulus l.26.§.2.D.depos. Ex quib. debetis mihi decē, quos apud Titium deposuistis: item quos trophimati, decem.

TROCHEAE, instrumenta cum orbiculis tollendis ac deprimendis, oneribus accommodata: apud Vlp.

Vlp.l. 15.§. 1. D. locati: & Catonem De re rust. cap. 136.

TRVLLA, uasis uinarij genus. ut apud Paul. in l. 13. D. de instr. uel inst. leg. Trullæ, inquit, quæ circa cœnam solent traijci. Et apud Vlp. l. 19. §. 3. D. de auro arg. mund. Cic. Ver. VI. Erat etiam uas uinarium ex una gemma prægrandi: trulla excauata cum manubrio aureo.

TRVTINARI una eademq; lance, pro pari iure esse, Iustinian. prouerbij figura dixit in l. cum quis, 10. C. de nat. lib. uide Aequa lance.

TVBVLI, fistulæ maiores fictiles. Proculus l. 13. D. de seruit. urb. Nô licet autem tubulos habere admotos ad parietem cômunem: quòd per eos flamma torretur paries.

TVERI, passiuè, Iulianus l. consilio, 7. D. de cur. fur. Consilio & opera Curatoris tueri debet, non solum patrimonium, sed & corporis ac salus furiosi. Sic l. 5. & l. ult. D. de legat. præst.

TVGVRII appellatione, inquit Pomponius, omne ædificium quod rusticæ magis custodiæ côuenit quàm urbanis ædibus, significatur. Ofilius ait Tugurium a tecto, tanquam tegularium, esse dictum: ut toga, quòd ea tegamur. l. 180. D. de uerb. signi.

TVNICA uestis breuior, & interior: ei enim toga superimposita, crura & tibias contegebat. Paulus l. 1. D. de cont. empt. Sed an sine nimis uenditio dici hodieq; possit, dubitatur: ueluti si ego togam dedi, ut tunicam acciperem. Hæc Paulus. Plutarchus autem in uita Coriolani & in Problem. Catonem tradit scriptum reliquisse, fuisse in more ut candidati sine tunica uenirent ad supplicandû populo, sola toga candida, eaq; recincta induti. Asconius autem in Orat. pro Scauro, & Val. Max. libro 3. cap. 6. aiunt Catonem Prætorem iudiciû Scauri, quia æstate agebatur, sine tunica exercuisse campestri sub toga cinctum. in forum quoque sic descendisse, iusq; dixisse, idq; reperisse ex uetere consuetudine, secundum quam & Romuli æta tis statuæ in Capitolio, & in Rostris Camilli fuerunt, togatæ sine tunicis.

TVRBA & rixa multum differunt: ait Vlp. nanq; turba multitudinis hominum est turbatio & cœtus: Rixa, etiam duorum. l. 4. §. 1. D. ui bon. rap. ubi Turbam appellatam Labeo ait ex genere tumultus: idq; uerbum ex Græco tractû, ἀπὸ τοῦ θορυβεῖν.

TVRBARE rationem, idem quod Conturbare. Vlp. l. 1. in fi. D. de ser. corrup. Qui actori persuadet ut rationem sibi commissam turbaret. uide Conturbare.

TVTELA est uis ac potestas in capite libero, ad tuendum eum qui per ætatem suam sponte se defendere nequit, iure ciuili data ac permissa. l. 1. D. de tutelis.

TVTELAM in suam uenire, uide In suam, tutelam.

TVTELARIS caussa, lis est quam tutor pupilli nomine intendit. Vlpi. l. 4. D. de in lit. iur. Videamus in tutelari caussa quis iurare, & aduersus quem possit.

TVTORES sunt qui uim ac potestatem in pupillos habent: exq; re ipsa nomen ceperunt. itaque appellantur Tutores, quasi Tuitores, atque defensores: sicut Aeditui dicuntur, qui ædes tuentur. l. 1. D. de tutelis. Eorum autem tria sunt genera. nam alij dicuntur Testamentarij, alij Legitimi, alij moribus inducti. Testamentarij sunt, quos paterfam. impuberi filiosa. itemq; nepoti, quem tamen non patris, sed suæ potestati relicturus est, in suo testamento constituit. l. 1. & pass. D. de test. tut. Legitimi sunt (ut ait Vlpian. in Institut.) qui ex lege aliqua descendunt. per eminentiam autem Legitimi dicuntur, qui ex lege XII. tabularum introducuntur, seu propalàm, quales sunt agnati: seu per consequentiam, quales sunt patroni. l. 1. & pass. D. de legit. tut. Moribus inducti: uide, Tutor Prætorianus.

TVTOR Cessicus appellatur is, cui in iure tutela cessa est, qui siue mortuus fuerit, siue alij tutela cesserit, redit ad legitimum tutorem tutela: sed & si legitimus decesserit, aut capite minutus fuerit, Cessitia quoq; tutela extinguit. Vlp. cap. Inst. XI.

TVTORES datiui appellantur, qui testamento nominatim dati sunt: hos enim lex XII. confirmat, ut ait Vlp. cap. Inst. XI. Datiuum tamen pro Attiliano aut Iuliano Modestin. posuit in l. 7. D. Rem pup. sal. fo r. ubi Testamentarij, qui propriè Datiui sunt a Datiuis distinguuntur. & Iustinianus in l. 40. C. de episc. & cleric. ubi Testamentarias tutelas a Datiuis separat.

TVTOR fiduciarius dicitur, qui liberum caput mancipatum sibi, uel a parente, uel a coemptore manumisit: idq; per similitudinem patroni. Vlpia. cap. Inst. XI. uel sic:

TVTOR fiduciarius is propriè dicitur, qui quum pater esset fiduciarius filium sibi mancipatum manumisit, nec remancipauit. hæc Vlp. in Instit. Ponamus ergo contractam fuisse fiduciam, id est ultrò, citroq; factam emancipationem, patremq; fiduciarium uero patri filium remancipasse, Pater uerus, quoniam alter fidem similiter eius sequutus est, fiduciarius eodem modo dici deberet. at quoniam uerus est pater, suam retinet meliorem appellationem. Præterea tutor etiam fiduciarius, itê ut alter, dici deberet sed quoniam qui legitimi sunt hæredes, ij tutores sunt legitimi, pater quem lex ad manumissi filij hæreditatem uocat, suû hoc a lege nomen retinebit, diceturq; Legitimus. At quoniam emancipati frater hæres non est legitimus, quemadmodum docet Caius in Institut. & Vlpianus. in l. prima. D. Si a patre quis manum. fu. Tutor legitimus, ut patroni filius, appellari non potest. Patroni enim filius ut hæres est legitimus, sic tutor legitimus appellatur. Quod igitur agnatus ille proximus filij manumissi frater, cum ad tutelam uocabitur, nomen

nomen habebit? Pater suum nomen fiduciarij tutoris, quo usus non est, in illum transferet, diceturq; Tutor fiduciarius.

TVTOR honorarius dicitur, qui non administrationis & oneris, sed honoris tantum caussa datur. l.3.§.1.D.de admin.tut. ubi Vlp. ait, eos non iccirco extra periculum esse, si pupillos negligant. Nam prius quidem excussis eius qui gesserit facultatibus, conueniri oportere.

TVTORES Iuliani dicuntur, qui ex lege Iulia & Titia dati sunt, quæ iubet mulieribus pupillisve non habentibus tutores dari in prouincijs a Præsidib.earum. Vlp. cap. Inst. x1.

TVTOR Prætorianus, Vlp. cap. Inst. x1. Moribus tutor datur mulieri pupillove, qui cum tutore suo lege aut legitimo iudicio agere uult, ut auctore eo agat (ipse enim tutor in rem suam auctor fieri non potest) qui Prætorianus tutor dicitur, quia à Prætore urbis dari consueuit.

TYMPANVM, rota maioris ambitus, quæ ab hominibus orbem eius introrsum calcantibus uersatur. Vlp. l.19.§.1. D. locat. Quòd si regulis olea prematur, & prælum, & suculam, & regulas, & tympanum, & trochleas, quibus releuatur prælum, &c. Lucret. lib. 4.

Multaq; p trochleas, et tympana pondere magno
Commouet, atq; leui sustollit machina nisu.

TYMPANA, margaritæ: de quib. Plin. libr.9. cap.35. Crassescunt etiam in senecta, conchisq; adhærescunt, nec ijs auelli queunt, nisi limæ: quibus una tantum est facies, & ab ea rotunditas: auersis planicies, ob id Tympana nominantur. Paul. l.32. §. ult. D. de aur. arg. Quum quædam ornamentum mamillarum ex tympanis margaritis trigintaquatuor legasset, &c.

DE LITERA V.

VACANS mulier, pro uidua. Marcia. l.5.§.2. D. de ui pub. Qui uacantẽ mulierẽ rapuit, uel nuptã, ultimo supplicio punitur.

VACANTIA bona, uide Bona uacantia.

VACVA pecunia, id est ociosa, inutilis, infructuosa, nullam pariens usuram: Scæuola l.28. D. depos. Quibus ut primum prospiciã, ne uacua tibi sint: id est ut usuras eorum accipias, curæ habebo.

VACVA possessio dicitur, uel quam dominus alteri cedit, uel cuius non extat possessor. l. pen. in fi. D. de acq. poss. l. in conuentionalib. 52. D. de uerb. oblig. l. sed si, 18. D. de cont. emp. Cic. in 111. de Orat. Nostra est omnis ista prudẽtiæ doctrinæq; possessio: in quam homines quasi caducam atque uacuam abundantes ocio, nobis occupatis, inuolauerunt. id est, cuius nemo extabat possessor.

VACVA possessio tradi dicitur, cum ab eo qui illam alteri cedit, caussa bonorum, id est fructus & partus præstantur. l. in conuentionalib. 52. in fi. D. de uerb. oblig. l.4. D. de usur.

VACVA possessio emptori tradita non intelligitur, si alius in ea legatorum fideive commissorum seruãdorum caussa in possessione est, aut creditores bona possideant. l.2. D. de act. empt.

VACVVM ministerium dicitur eius, qui certam procurationem habet nullam, sed primum quodq; sibi impositum munus obire cogitur. Vlpianus de mediastino loquens, l.27.§.2. De usufr. Si serui ususfructus legatus est, cuius testator quasi ministerio uacuo utebatũ, si eũ disciplinis uel arte instituerit usufructuarius, arte eius uel peritia utetũ.

VAS, sponsor erat sistendi aliquem iudicio, siue publico, siue priuato. Varro De ling. Lat. v. Vas, inquit, appellatus, qui pro altero uadimonium promittebat. Consuetudo erat, cùm reus parum esset idoneus in cœptis rebus, ut pro se alterum daret. Acron in lib. Serm. 1. Sat. 1. ubi uersum hunc interpretatur.

Ille datis uadibus qui rure extractus in urbẽ est:

Vadibus, inquit, id est sponsoribus, a Vadimonio: quòd promittit is, qui ad iudiciũ prouocatur, certo die affuturũ. Vades ideo dicti, ꝙ qui eos dederit, uadẽdi habet potestatẽ. Et Porphyrion: Vades inquit, spõsores dici notũ est: ꝙ qui eos dederit, uadere, id est discedere interim liceat. Quæ quanquã propter dissimilem syllabarũ quantitatẽ, dubitationis aliquid habeãt, illud tamẽ demonstrãt, morẽ hunc ueteribus fuisse, ut qui litẽ uellet intendere, aduersario denunciaret, ut in ius ueniret: si nollet, uel eũ cogeret, uel sponsorẽ accipere, fore ut cõstituto se die sisteret, Illa aũt denũciatio, Vadatio dicebatur. Nã & qui denũciabat, & cui denunciabatur, Vadari dicebatur. Cic. in Quintiana Vadari uis? promittit. in ius uocas? sequitur. Horatius Sermone primo, Satyra nona:

Ventum est ad Vestæ, quarta iam parte diei
Præterita: & casu tunc respondere uadato,
Debebat.

Ergo qui litẽ alicui intẽdere uolebant, a Prætore postulabant ut eũ uadari liceret. Plaut. in Aulul.

Pulmentum pridem ei eripuit miluius,
Homo ad Prætorem plorabundus deuenit:
Insit ibi postulare, plorans, eiulans,
Vt liceret miluium uadarier.

de Euclione loquitur. Est autem Vadari, uades postulare, id ẽ locupletes fideiussores, qui aliquẽ certæ pecuniæ sponsione uadimoniũ obiturum præstabant. Hinc apud Liuium, Tot uadibus accusator uadatus est reum. Horatius,

Ille datis uadibus, qui rure extractus in urbẽ est,
Solos felices uiuentes clamat in urbe.

Quòd si qs uades dare nollet, & Vadimoniũ promittere, qui uadabat, aliquẽ eorũ qui aderãt, accepta eius auricula, interrogabat, Licetne antestari? Si ille responderet, Licet: iniecta manu aduersarium ad Prætorem trahebant. Vide quæ scripsi-

mus in Orat. pro Quintio.

VALETVDINARIVM, locus in quem ægroti ualetudinis curandæ caussa diuertunt. hinc ut Columell. lib. 2. cap. 1. Siue alter languidior est, in ualetudinarium confestim deducat, & conuenientem ei ceteram curatioñe adhiberi iubeat. & lib. 12. cap. 3. Valetudinaria quoque uel si uacent ab imbecillis, identidem aperire, & immundicijs liberare, &cet. Hinc Valetudinarij, ualetudinariorum publicorum præfecti: apud Tarrentenum l. ult. D. de iur. immu.

VARVS dicitur, qui cruribus est introrsum obtortis: Vatius, qui extrorsum. Vlp. l. 10. in fi. D. de ædil. edict. Quæsitum est an uarus & uatius sanus sit. & opinor eos sanos esse.

VATIVS, uide Varus.

VBIQVE, pro ubicunque Iauol. l. in lege, 77. D. de cont. empt. In lege fundi uendundi lapidicinæ in eo fundo, ubique essent, exceptæ erant. Paul. l. qđ nisi, 20. in fin. D. de oper. lib. Non esse iniungendam necessitatem liberto ubique eum sequi.

VECTIGAL generaliter dicitur, quicquid fisco uel Reipub. imperij nomine præstatur. itaque stante Rep. etiam stipendium: quod in pecunia numerata pendebatur, uectigalis nomine continebatur. Vectigalium autem tria erant genera: Decumarum, quæ ex frumento, uino, oleo, & frugibus minutis exigebantur: Scripturæ, quæ ex pascuis: Pottorii, quod ex mercibus exportandis uel importandis recipiebatur. Vlpianus l. 17. D. de uerb. sign. Publica uectigalia intelligere debemus ex quibus uectigal fiscus capit: quale est uectigal portus, uel uenalium rerum, item salinarum, & metallorum, & picariarum. Sic in l. sed & hi, 13. &c. D. de publi. l. 103. D. de uerb. signif. Propriè autem & speciatim.

VECTIGAL dicitur, quod fisco uel Reip. portorii nomine penditur: id est, pro mercibus, quæ uel in uehuntur, uel euehuntur. Veteres autem etiam in priuatorum prouentibus hoc uerbo utebantur. Paulus l. 59. D. de usuf. Cæsæ harundinis uel pali compendium, si in eo quoque fundi uectigal esse consueuit, ad fructuarium pertinet. Sic apud Ciceronem in Paradox. Ex meo tenui uectigali (id est, agrorum mercedibus, siue reditib.) detractis sumptib. cupiditatis, aliquid etiā redūdabit.

VECTIGALES agri sunt qui in perpetuum locatur: id est hac lege ut quandiu pro his uectigal pendatur, tandiu neque ipsis qui conduxerint, neque his qui in locum eorum successerunt, auferri eos liceat. Non uectigales sunt, qui ita colendi dantur ut priuatim agros nostros dare solemus. L. 1. D. si ager uectig.

VELAMENTVM, est artis precium: id est, Precium quod artifex accipit, uelat atque abscondit ipsius artem, facit ut nulla eius ratio ducatur. Vlp. l. 52. §. 1. D. pro soc. Si incoeūda societate, artē operāve pollicitus est alter, ueluti quum agrum polito-ri damus in commune quærendis fructibus, nimirum ibi etiam culpa præstanda est: precium enim operæ artis est uelamētū. Quod ut intelligamus, sciendum est eos qui artem quāpiā eximiam in alterius usum conferunt, non culpam, sed dolum tātummodo præstare. ut patet ex l. 1. D. Si mens. fals. mod. quamobrem quum iste politor suam agri poliendi solertiam in usum socij conferat, nō uidebatur cogendus culpam etiam præstare. Verùm quia non honorarium artis suæ, ut mensor, sed uerum precium percipit, nimirum fructuum partē: qđ preciū uelat, id est ita operit atq; abscondit artis ipsius præstantiam, ut nulla eius ratio habeatur: propterea quasi nullam industriam in societatem contulisset, ita culpæ nomine obligatur. Nā aut Operæ artis, pro operæ & artis sic posuit, ut quū dicimus ususfructus, ire agere, & quæ sunt generis eiusdem: aut Operæ artisve legendū est, ut paulo antè Artem operamve. Leuamētū autem si legeremus, ut eruditis quibusdā placere uideo, primū, et honorariū intelligi posset, qđ ab hoc loco alienū est: deinde non artis, sed operæ tantùm & laboris leuamentum dici, opinor, potest. Per me tamen cuiuis frui suo sensu licebit.

VENALES propriè ꝓ nouitiis intelligūtur; ut scribit Fab. lib. 8. cap. 2. Itaq; qđ Cicero in Orat. post Reditum dixit, De grege uenalium: in Pisoniana disertè, De grege nouitiorum, dixit. Hinc

VENALITIA familia, quæ uenalis est. l. sed si, 31. in fi. D. de donat. int. uir. & ux. Hinc

VENALITIARII, qui seruos uenales habent, eam que negociationem exercent qui & magones dicuntur. l. merces, 207. D. de uerb. signif. l. 1. §. D. de tributor.

VENATIONES dicebantur ludi, in quibus feræ magno discrimine ab iis qui depugnabant, conficiebantur. l. 1. §. bestias, D. de postul. l. ciuitatibus, 122. D. de legat. primo. Hine

VENATORIVS ludus, genus illud pœnæ. l. 8. §. ult. D. de pœn.

VENENVM qui dicit, ait Caius, adiicere debet utrū malū, an bonū, nā & medicamēta uenena sūt: quia eo nomine oē cōtinetur, qđ adhibitū naturā eius cui adhibitū esset, mutat: quū id qđ nos Venenū appellamus Græci φάρμακον dicūt. apud illos quoque tam medicamenta, quàm quæ nocēt hoc nomine continentur, unde adiectione alterius nominis distinctio fit: admonet nos summus apud eos Poetarum Homerus. nam sic ait, φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά. l. 236. D. de uerb. sig. l. 1. §. persuadere, D. de ser. corrupt. l. 3. §. 1. D. de sicar.

VENTRALE uidetur sacculi genus fuisse, pecuniæ ad usum quotidianum necessariæ gestandæ accommodatum, & sub uentrem appensum. Vlpianus l. 6. D. de bon. damnat. Zonam à Ventrali sic distinguit. Nec si zonā circa se habuerit, protinus aliquis sibi uindicare debebit: sed uestem qua is fuerit

is fuerit indutus. aut numulos in uentralem, quos uictus sui caussa in promptu habuerit. Legitur tamen VETRALEM.

VETRALE, uide Ventrale.

VENTREM facere paries ab Alfeno dicitur, qui intumescit, qui procumbit, qui proiectus est. l. 17. D. Si seruit uind.

VEIENTANI inter lapillos non pellucidæ materiæ numerantur ab Vlp. in l. 19. §. 6. D. de aur. arg. ubi tamen VENIENTANI legitur. Plinius tamen gemmam appellat lib. 37. ca. 19. Veientana Italica gemma est Veiis reperta, nigram materiam distinguente limite albo.

VERBERARE & Pulsare, quid differant: uide Pulsare.

VERBIS contrahi obligatio dicitur, quę per stipulationem concipitur: quia non quibuslibet uerbis contrahebatur, sed solennibus duntaxat, & certis: quorum formulę à Iurisconsultis conscribebantur. itaque ut interrogatio concepta erat, ita sub sequi responsionem oportebat. l. obligamur, 52. D. de oblig. & act. Paulus lib. Sent. v. c. VIII. Obligationum firmandarum gratia stipulationes inductæ sunt, quæ quadam uerborum solennitate concipiuntur.

VERBORVM autem obligationis tres sunt species: Stipulatio; l. cum patrem, C. de iur. dot. & de qua iam diximus. Dotis, quæ uerbis quoque solennibus fiebat, nulla interrogatione præcedente. nā Caius II. Instit. scribit dictione dotis sine interrogatione tres tantum personas obligari: mulierem quæ naptura est, debitorem mulieris, parentem mulieris uirilis sexus. Tertia species est, Iusiurandum liberti iurantis se domum, munus, operas patrono daturum: nam ut ibidem Caius scribit, libertus sine interrogatione promittens uerbis obligatur.

VERBVM, pro Oratio. Modest. l. 4. §. 1. D. de uulg. & pupill. Sed si alter pubes, alter impubes, hoc cō muni uerbo, EOSQVE INVICEM SVBSTITVO sibi fuerint substituti. Paul. l. 15. D. rat. rem hab. Amplius non peto uerbum Labeo ita accipiebat si iudicio petitum esset. Terēt. Verum hercle hoc uerbum est, uulgò quod dici solet.

VERNAE appellantur ex ancillis ciuium R. uere nati, quod tempus anni maximè naturalis fœturæ est. Festus lib. 19. Nonius autem sic, Vernas ueteres appellabant, qui uerò sacro fuerant nati: & habebatur nomen pro uitabili & maledicto.

VERSVS, uide Paragraphus.

VERSVM in rem dicitur sub tit. De in rem uers. quęcunque domini facultates aliqua ex parte amplificauit: dummodo necessarius sumptus ille fuerit. l. 3. D. de in rem uers. Hinc

DE IN REM uerso actio, quæ datur in dominum, siue cuius uoluntate dominus contraxit, ut quod in rem ipsius uersum est, solidum præstet: reliquum ex peculii uiribus dissoluat.

VERSVRAM facere, mutuam pecuniam sumere: ex eo dictum, quòd initio qui mutabantur ab alijs, non ut domum ferrent, sed ut alijs soluerent: uelut uerterent creditorem. Festus. Vel sic:

VERSVRA fieri propriè dicitur, quum creditoris cō uersio quædam, & mutatio fit: id est quum quis alij ut soluat, ab alio pecuniam mutuatur. nōnunquam tamen uersuram facere simpliciter significat æs alienum contrahere. Cicero pro Cælio, Tabulas qui in patris potestate est, nullas conficit: uersuram nunquam omnino fecit ullam. Donat. in Phormion. Versuram facere dicitur, qui æs alienum ex ære alieno soluit. Dicitur etiam Versuram facere, cùm minore fœnore acceptam quis pecuniam maiore occupat.

VESPILLONES, uide BISPELLIONES.

VESTIARIVM quantum satis est uestium, pro cuiusque personæ conditione. Vlp. l. 21. D. de cib. & alim. Diarijs uel cibarijs relictis, neque habitationem, neque uestiarium, neque calciarium deberi, palàm est. In l. 6. Vestitus appellatur.

VESTICVLA, uide Vestispica.

VESTIS appellatione, inquit Callistratus, tam uirilis quàm muliebris, & scenica, etiamsi tragica, aut citharœdica sit, continetur. l. 127. D. de uerb. sig.

VESTISPICA, ancilla uestiū custos, & inspectrix, ut ait Nonius. quo uerbo usus in Trinumo est Plautus: Paulusque noster in l. 18. §. 8. De inst. uel inst. ut Haloander putauit, à quo dissentire non possum, si modò ex Codice hanc habuit scripturam. Nam quid sit VESTICVLA in Florentinis libris, non dispicio. Paulum autem de mancipio loqui. testamenti uerba declarant.

VESTICEPS, pubes opinor à Gellio appellatur lib. 5. cap. 19. Sed arrogari, inquit, non potest, nisi iam uesticeps. Cui uerbo inuestis apud Tertullianum respondet in lib. De uirginib. ueland. Si uirgo mulier non est, nec uir inuestis æstō. Si non operitur uirgo, quia mulier non sit, operiatur inuestis, quia uir non sit. Et aliquanto pòst, Materfamiliæ uocatur, licet uirgo: & Paterfamiliæ, licet inuestis.

VETERANI, qui legitima stipendia confecerunt. l. 1. & pass. D. de ueteran. l. 8. §. ueterani. D. de procur. & alibi persæpe.

VETERATOR seruus non spacio seruiendi, sed genere & caussa æstimatur. nam quicunque ex uenalitio nouitiorum emptus, alicui ministerio præpositus sit, statim is ueteratorum numero est. l. ult. D. de ædil. edict.

VETERINARII, ueterinorum medici. sunt autem Veterina, animalia quorum opera in uehēdo consumitur. Tarruntenus l. ult. D. de iur. immunit. Veterinarij architectus, gubernatores. Columel. lib. 6. cap. 8. Solēt etiā fastidia cibo afferre uitiosā incremēta linguę, quas Ranas Veterinarij uocant.

VIA est, siue semita, siue iter est: ait Gallus l. 157. D. de uerb. sig.

VIA, est ius eundi, & agendi, & ambulandi. l. 1. D. de ser. præd. rust.

VIA totum est: eius partes duæ sunt, iter & actus. uti constat ex l. 13. §. 1. D. de acceptil.

VIA est ius eundi, & agendi, & ambulandi. nam & iter & actum uia in se continet. ait Imp. tit. De ser uit. in princip.

VIA à uehendo dicta est quasi ueha. Varro 1. De re rust. Villicus agri colendi caussa constitutus, at que appellatus à uilla, quòd ab eo in eam conue huntur fructus, & euehuntur: à quo rustici etiam nunc quoque Viam Veam appellant, propter ue-cturas: & Vellam, non uillam, quò uehunt. Hæc Varro. Propriè igitur Via, cum de seruitute loqui mur, est ius uehiculi ducendi per prædium alie-num. Eius latitudo lege XII. tab. definita est: in porrectum pedes octo, in anfractum sedecim. l. 8. D. de seruit. rustic.

VIAM aperire, inquit Vlpia. est ad ueterem altitu-diuem latitudinéque restituere. l. 1. D. de uia pub.

VIARVM ait Vlp. quædam publicæ sunt, quædam priuatæ, quædam uicinales. Publicas uias dici-mus, quas Græci βασιλικὰς, nostri prætorias, alij consulares uias appellant. Priuatæ sunt, quas agra rias quidam dicunt. Vicinales sunt uiæ, quæ in ui cis sunt, uel quę in uicos ducunt: quæ & publicæ sunt, si non ex collatione priuatorum hoc iter constitutum est. Priuatæ uiæ dupliciter accipi pos sunt: uel hæ quę sunt in agris, quibus imposita est seruitus, ut ad agrum alterius ducant uel hę quę ad agros ducunt, per quas omnibus per meare li-ceat, in quos exitur de uia consulari: & sic post illam excipit uia, uel iter, uel actus ad uillam du-cens. l. 2. §. 13. D. ne quid in loc. pub. Sic. l. ult. D. de itin. public.

VIATICVM, est pecunia ad profectionis sumptum destinata. l. 18. § 1. D. de iud.

VIATORES olim dicti sunt, qui uilla in curiam Se-natores accersebant: ut Cicero in Cat. ma. & Co-lum. lib. 1. cap. 1. testantur. hinc consuetudine ser-monis translatum ad eos est hoc uerbum, qui Ma gistratus iussu reos in ius uocarent: qui tum Ap-paritores, tum Executores litium plerunque ap-pellantur. ut Imp. docet in §. 22. De actio. Tripli, inquit agimus, quum quidam maiorem uera æsti-matione quantitatem in libello conuentionis in-serunt, ut ex hac caussa uiatores, id est, executores litium, ampliorem summam sportularum nomine exigerent. Nam de apparitoribus sentire Iustin. constat etiam ex l. 31. §. 5. C. de episc. & cler. Vlp. l. 5. §. 21. D. ut in poss. legat. Missus in possessioné si nó admittatur, habet interdictum propositum: aut per uiatoré, aut per officialem præfecti, aut per magistratum introducendus est. Plin. lib. 18. cap. 3. Aranti quatuor sua iugera Cincinnato, Via tor attulit Dictaturam, & quidem nudo plenoque pulueris etiamnum ore. Cui Viator, Vela corpus, inquit, ut proferam Senatus populiq; Ro. manda-ta. Tales tū etiam uiatores erant, quod ipsum no-men inditum est subinde & ex agris senatum ar-cessique accersentibus. Festus autem sic:

VIATORES appellantur, qui magistratibus apparēt eo quia initio omnium tribuum quum agri in pro-pinquo erant urbis, atque assiduè homines rustica bantur, crebrior opera eorum erat in uia, quàm urbe: quòd ex agris plerunque homines uocaban-tur a magistratibus, & frequens eorum erat ab a-gris ad urbem uia.

VICARIVS, & Ordinarius nomina sunt seruorum, inter se conseruntur. Nam ille in huius, quasi do-mini, peculio seruus est. Vlpianus l. 17. D. de pe-cul. Si seruus meus ordinarius, uicarios habeat, id quod uicarij mihi debent an deducam ex peculio serui ordinarij? Martialis,

Esse sat est seruum, iam nolo uicarius esse.

VICESIMA hæreditatum, uectigal fuit ab Augusto locupletandi ærarij caussa institutum: quod extra neis hæredibus non inopibus imperaretur, auctor Dio libro LV. eius mentio fit in l. ult. C. de edict. diu. Had. toll. Paul. 111. Sentent. cap. VI. & Plin. in Panegyr. & in aliquot inscript. unde constat Ae miliū Macrū duos de ea lib. scripsisse. Fuit & alia

VICESIMA, de qua Pompon. scribit A. Ofilium primùm scripsisse. l. 2. §. ex his, D. de orig. iur. sed (ut opinor) illa fuit de qua Liuius lib. VII. ita scri-bit: Cn. Manlius Cōsul legē de uicesima eorū q̄ ma numitterētur, tulit. Pres qa ea lege haud paruū ue-ctigal inopi ærario additū esset, auctores fuerunt.

VICE mutua, pro uicissim: locutio est nostris fami-liarissima: ut in l. penul. D. de præscript. uerb. l. 6. D. si cert. petat. l. qui non militabat, 78. D. hæred. instit. l. filius quem, 24. C. famil. ercisc.

VICINI sunt, quorum prædia non linea, sed paries communis disterminat, nam in urbanis prædijs, Vicini: in rusticis, Confines appellantur. Paulus l. 4. §. ult. D. fin. reg. Hoc iudicium locum habet in confinio prædiorum rusticorum. urbanorum di splicuit: neque enim confines hi, sed magis uicini dicuntur: & ea communibus parietibus plerunq; disterminantur.

VICTIMARIVS apud Tarruntinum in l. ult. D. de iur. immun. qui quę ad uictimarum sacrificia per-tinebant, præstabat.

VICTVS uerbo continentur, inquit Vlpianus, quæ usui, potuique cultuique corporis, quæque ad ui-uendum homini necessaria sunt. uestem quoque uictus habere uicem Labeo ait. & cetera, inquit Gaius, quibus tuendi curandive corporis nostri gratia utimur, ea appellatione significantur. l. 43. & 44. D. de uerb. sign.

VIDERI fecisse, formula qua ueteres in sententijs utebantur. Cicero lib. Acad. quæst. 11. Quam ra tionem, inquit, maiorum etiam comprobat di-ligentia, qui primum iurare, & cetera. quæque iurari iudices cognouissent, ut ea non esse facta, sed ut uideri pronunciarent. Idem Verrina 4.

Vix ille hoc dixerat, quum iste pronunciat, Sthenium literas publicas corrupisse uideri. Item alibi, Fecisse uideri pronunciant, Idem lib. De finib. 2. Reque ex utraque parte audita, pronunciaret eum non talem uideri fuisse in imperio, quales eius maiores fuissent. Sext. Pompeius lib. 14. Parũ cauisse uideri pronunciat magistratus, quũ de cõ filij sententia capitis quem condemnaturus est.

VIDVAM non solùm eam quæ aliquando nupta fuisset, sed eam quoque mulierem quæ uirum non habuisset, appellari ait Labeo, quia uidua sic dicta est, quasi uecors, uesanus, qui sine corde aut sanitate esset: similiter uiduam dictam esse sine duitate. l. 242. §. 3. D. de uerb. sig.

VIGILAX, pro uigilans, industrius, solicitus. Caius l. 18. D. de ędil. edict. Si constantem, aut laboriosum, aut curacem, uigilacem esse, aut frugalitate sua peculium acquirentem adfirmauerit.

VI possidet, ait Vlpianus qui expulso uetere possessore acquisitam per uim possessionem obtinet: aut qui in hoc ipsum aptatus & præparatus uenit ut contra bonos mores, auxilio ne prohiberi possit ingrediens in possessionem facit. l. 1. §. 17. D. de ui & ui arm.

VI ipsa, id est, non reuera, & actu ipso, ut uulgò loquimur: sed facultate, τῇ δυνάμει, ut alibi loquuntur. ueluti quum quid nominatim dictum non est, sed aut uerborum, aut ipsius negocij uis hæc est. Marcel. l. 72. D. de solu. Vi quidẽ ipsa & hic ex his dari stipulatus est, qui eius nõ erant. id est, quã uis id nõ expresserit, se stipulari hominẽ ex ijs qui sui non sunt, tamen ex ui negocij satis intelligitur neminem scilicet quod suum est stipulari. nam ERANT pro ERAT legendum opinor.

VI factum id uidetur esse, ait Mutius, qua de re quis, quum prohiberetur, fecit: clàm, quod quisq; quum controuersiam haberet, habiturumve se putaret, fecit. l. 73. §. 2. D de iur.

VI facit, qui prohibitus facit, siue à domino, siue ab alio ipsius nomine prohibeatur: uti constat ex l. 3. D. Quod ui aut clàm.

VILLA urbana. Columella lib. 1. cap. 6. Villam in tres partes diuidit, Vrbanam, Rusticã, & Fructuariam. Vrbanam fuisse apparet, quam sibi dominus qui urbem incolebat, ædificabat: Rusticam, quam uillico, procuratori, instrumentisque rei rusticæ: Fructuariam, quæ frugibus condendis parabatur. Vlpianus l. 11. §. 4. D. locat. Inter conductorem & locatorem conuenerat, ne in uilla urbana fœnum componeretur.

VIM facere moribus, Cicero dicit in Orat. pro Cæcina persæpe. Moris enim erat ut quum de agro quopiam controuersia institueretur, quia propter commoda possessionis magna iurgia, & pugnæ interdum ac cædes oriebantur, litigatores amicorum sententia diem inter se sumerent, qua die in rem præsentem, id est, in agrum illum unà uenirent, & in eo agro uim aliquam alter alteri dicis caussa faceret: id est, non ueram & solidam, sed fictam & simulatam: quam Cicero in illa Oratione, uim quotidianam appellat: & Gellius libro uicesimo, cap. 9. ciuilem ac festucariam.

VINARIAM nauem Vlpian. in l. 21. §. 5. D. de furt. eam interpretatur, in quam uinum effunditur, & unde postea hauritur.

VINARIVS, pro ebrioso, & uinolento. Vlp. l. 4. §. 1. D. de ædil. edict. Item aleatores & uinarios non contineri edicto. & leg. 25. §. 3. eod. Aleator fortè uel uinarius uel erro euasit.

VINACIA, grana uuæ compressæ. Iulianus l. 14. in fin. D. de cond. furt. Idem iuris est uuis subreptis: nam & mustum & uinacia iure condici possunt. Vlpianus l. 52. §. 8. D. de furt. Idem est & in uuis, & in musto, & in uinaceis. nam & uuarum & musti & uinaceorum nomine furti agere potest.

VINARIA uasa, inquit Iulianus, propriè uasa torcularia esse placet. Dolia autem & serias, tamdiu in ea caussa esse, quamdiu uinum habebent: quum sine uino esse desinerent, in eo numero non esse: quoniam ad alium usum transferri possent. ueluti si frumentum in his addatur. Eandem caussam amphorarum esse: ut quum uinum habeant, tum in uasis uinarijs: quum inanes sint, tum extra numerum uinariorum sint: quia aliud in his addi posfit. l. 206. D. de uerborum significat.

VINCVLORVM appellatio in maioribus in integ. restituendis non ad compedibus uinctos tantum pertinet, sed etiam ad parietibus, ueluti Lautumijs inclusos. l. 9. In uinculis etiam ij accipiuntur qui ita alligati sunt, ut sine dedecore in publico parere non posfint. l. 10. ex quibus caussa maior.

VINCVLORVM appellatione, ait Venuleius, uel priuata, uel publica uincula significant: Custodię uerò, tantum publicam custodiam. l. 224. D. de uerb. sign. Subauditur autem, Hi de quibus Venuleius loquebatur. Verum est autem (ut ait Vlpianus in l. 216. D. de uerb. sign.) eum qui in carcere clusus est, non uideri neque uinctum, neque in uinculis esse, nisi corpori eius uincula sint adhibita.

VINDICO, concretum esse uocabulum, coniugata uerba demonstrant: Iudico, Prædico, Dedico, Indico. Et, nisi me animus fallit, à VIM & DICO fictum est: quemadmodum Varro, Iudico à Ius & Dico deriuat. nam in Vindicationibus manus cõseri, & uim quandam adhiberi solitam, quam Cicero Quotidianam, Gellius Festucariam appellat, iampridem in Comment. Orat. pro Cæcina demonstrauimus docuimusque uim quam Cicero moribus fieri dicit, Festuca fieri solitam: quam etiam Vindictam appellari Boetius in Topica testis est: ubi Vindictam Festucam interpretatur.

tatur. Idem etiam ex Persio intelligitur: qui non alio sensu dixit,

Vindicta postquam meus à Pratore recessi:
quam illo loco,
Non in festuca lictor, quam gestat inani. Itaque

VINDICATIO uidetur ex antiquis Vindicijs originem duxisse. nam Cicero in Miloniana, cum actiones calumniosas significaret, ita scribit: Eum denique, qui non calumnijs litium, nō iniustis uindicijs ac sacramentis alienos fundos, sed castris: exercitu, signis inferendis petebat. Sed tamen longè aliud Vindiciæ olim fuerunt, aliud hodie Vindicatio est. quod ex Asconij uerbis in Verrin. III. intelligitur.

VINDICIARVM lis, inquit, est, cùm litigatur de ea re apud Prætorem, cuius incertum est, quis debeat esse possessor. Et ideo qui eam tenet, satisdat pro præde litis uindiciarum aduersario suo, quo illi satisfaciat, nihil se deterius in possessione facturum, de qua iurgium esset. Rursus sponsione ipsa prouocatur ab aduersario, certæ pecuniæ aut æstimationis, quam amittat, ni sua sit hereditas de qua contendit. Ex his constat,

VINDICIAS nihil aliud tū significasse, quàm possessionē rei controuersę alicui magistratus decreto usque ad finem iudicij attributam. Quod etiā pluribus uerbis demonstrauimus ex Liuio, in Cōment. in tract. Inst. De actionibus. ubi has inter Vindicationem & Vindicias differentias esse ostendimus.

VINDICATIO est ipsa uindiciarum postulatio: Vindicię uerò ita possessionem significant, ut etiam interdum rem ipsam possessam complectātur. nam Festus lib. ult. Vindiciæ, inquit, appellantur res eæ de quib. cōtrouersia est. de quibus Cincius sic ait: Vindicię olim dicebantur, quæ ex fundo sumptæ, in ius allatæ erant. Ser. Sulpitius Vindiciam esse ait ab eo, quòd uindicantur res ex controuersia.

VINDICATIO igitur propriè est actio in rem, per quam quis rem suam ab alterius possesione in dominium suum uindicat. l. actionum, 25. D. de oblig. & act. Improprie tamen Vindicatio triplex reperitur: una proprietatis, altera seruitutis, tertia pignoris, l. 3. §. est autem, & §. Pomponius, D. ad exhib. unde Hypothecaria actio Vindicatio Pignoris appellatur in l. si fundus, 16. §. 3. D. de pignoribus.

VINDICTA, inquit Boetius in Topica Ciceronis est uirgula quædam, quam lictor manumittendi serui capiti imponens, eundem seruum in libertatem uindicabat, dicens quædam uerba solennia. atque ideo illa uirgula Vindicta uocabatur. Plutarchus de ijs qui tardius à Deo puniuntur: Ῥωμαῖοι δ' ὅταν εἰς ἐλευθερίαν ἀφαιρῶσι, κάρφος αὐτῶν λεπτὸν ἐπιβάλλουσι τοῖς σώμασι. Romani, inquit, corporibus quos in libertatem efferunt, tenuē festucam imponunt. Festuca igitur uindicta nominatur à uindice, ut scribit Liuius lib. II. qui seruus cum adolescentum nobilium coniurationem patefecisset, libertate & ciuitate donatus est. Quare uindicta idē est ut festuca: nec alio sensu dixit Persius,

Vindicta postquam meus à prætore recessi:
quàm alio loco,
Non in festuca lictor quam gestat inani. Hinc

VINDICTA manumissi, sub tit. D. de manum. uend. & Vindicta liberare, Vindictam imponere passim sub illo tit. & alibi sub tit. De manumiss.

VINI legato quæ contineantur: cognosce ex l. 9. D. de trit. uin. legat.

VIRI boni arbitratu: uide Boni uiri.

VIRIDIA & Viridiaria, loca gramine & arbutis amœnitatis causa consita. l. 15. D. de seruit. l. 79. D. de uerb. sig. l. 26. D. de inst. uel inst. legat. in l. 12. D. de seruit. urb. mentio fit eorum quę supra ędificia habebantur.

VIRILES partes dicuntur, cum in capita, id est in uiros diuisio fit. l. 1. §. nunc tractemus, D. de tut. & rat. dist. l. 43. D. de re. iud. l. 7. D. de fideius. tut.

VIRIPOTENS uirgo, nubilis, matura uiro. l. mulieris, 13. D. de uerb. sig. l. pr. 101. D. de cond. & demonst. Iustinian. sub. tit. Quib. mod. ius pat. post duodecim annos cōpletos uiripotentes appellat.

VIRILIS uigor post ætatem annorum XXV. completur: ait Vlp. l. 1. D. de minorib.

VIRIOLA, muliebre ornamentum ex auro, uel gēmis. aureæ mentio fit apud Vlp. l. 14. D. de cont. empt. Smaragdinæ apud Scæuolam l. ult. De auro, mund. & arg. Vlpian. l. 14. D. de cōt. empt. Cohæredes uiriolam, quæ aurea dicebatur, prætio exquisito uni hæredi uendiderunt, eaque inuenta est magna ex parte ærea.

VIS, uerbum est anceps: quod etiam accipi bonam in partem potest. ut quam Magistratus rectè infert, scilicet iure licito, & iure honoris quem sustinet. l. 3. D. quod met. cau.

VIS est maioris rei impetus, qui repelli non potest. l. 2. D. quod met. causs.

VIS est & tūc, quoties quis id q̃d deberi sibi putat, non per iudicem reposcit. l. 13. D. quod met. cau.

VIS maior est, inquit Caius, quam Græci θεοῦ βίαν appellant. l. 25. §. 5. D. locat. id est ea quæ consilio humano neque prouideri neque uitari potest. & est animaduersio Dei in homines, cuius euitādæ ipse facultatē ademit. ueluti fulgura, grandines. Cic. 11. De inuen. Defensoris, inquit, conquestio calamitatis eius, quæ non culpa, sed ui maiore quadam acciderit, &c. Plinius lib. 18. cap. 28. in fi. Ante omnia autem duo genera esse cœlestis iniuriæ meminisse debemus. Vnum quod tempestates uocamus: in quib. grandines, procellæ, cæteraque similia intelliguntur: quæ quum acciderint, uis maior appellat̃. Hæc ab horridis syderibus exeūt, ueluti Arcturo, Orione, Hœdis. Alia sunt illa quæ silente cœlo, serenisque noctibus fiunt, nullo sen-

tiente

tiente nisi quum facta sunt. Publica hæc & magnæ differentiæ a prioribus, aliis rubiginem, aliis uredinem, aliis carbunculum appellantibus, omnibus uerò sterilitatem. Similiter, Vis diuina dicitur, quæ non ab hominibus sed admirabili quadã Dei potentia infertur. Vlp. l. 24. §. 3. D. de dã. inf. Ita eum teneri, si ædificii uitio id acciderit, non si uiolentia uẽtorum, uel qua alia ratione quæ uim habet diuinam. quod enim tam firmum ædificiũ est ut fluminis, aut maris, aut tempestatis, aut ruinæ, incẽdii, aut terræmotus uim sustinere posit?

Vis alia publica dicitur, alia priuata. Publica est, quæ armis fit adhibitis: priuata, quæ fine armis. Imp. §. 8. de interd. Qui aliquem de possessione per uim deiecerit, tenetur lege Iulia de ui priuata, si sine armis uim fecerit: sin autem cum armis, de ui publica tenetur. Publica autem iccirco appellari uidetur, quòd armis, nisi publicè, id est populi magistratusve iussu, uti non licet.

Vis armata, & non armata: uide Deiectio.

Vispellio, uide Bispellio.

Visceratio, largitio carnis, quæ publicis epulis fiebat. Pomponius l. 54. De legat. & fid. lib. 32. L. Titius plebi quina millia dedit, hoc amplius Seius uisceratıonem. Cic. lib. de offic. 2. Prodigi qui epulis & uiscerationibus, & gladiatorum muneribus, ludorum uenationumq; apparatu pecunias profundunt. Paulus in l. 2. De leg. lib. 30. uiscerationem intelligere uidetur, quũ ait qđ ad diuisionem singulorum ciuium relictũ uidetur.

Visio, consideratio, quæstio, prudens cogitatio. Imp. de compos. digest. Et in his partibus in quibus perfectissimè uisiones expositæ ueterum fuerant, quod particulatim in eas fuerat sparsum, hoc se parare penitus erat inciuile. In Græca constitutione θεωρία nominatur: ἢ καὶ τὸ τ' ἀλλήλοις συλλαχθῆναι τὸ τῆς ὅλης θεωρίας συνεχές, &c. siue quòd ita plerunque obseruari totius uisionis continuationem oportebat, &c. Vlpian. l. 25. §. 10. D. de hæred. petit. Sed in proposita quæstione tribus uisionibus relatis, una prima, deinde alia, posse dici totum quod superest restiruere eum debere. Idem in l. 8. §. 2. D. ad s. c. Velleian. Proinde secundum hanc suam distinctionem in prima uisione ubi quasi debitrix delegata est, exceptionem ei Senatusconsulti Marcellus non daret. item apud eundem in l. 29. §. 4. D. mand. & l. 25. §. 1. D. de probat.

Vitis, bacillus uireus, quo Centuriones ferire milites quum quid peccassent, solebant. Macer l. 13. §. 3. D. de re milit. Eum qui centurioni castigare se uolenti restiterit, ueteres notauerunt. si uitem tenuit militiam mutat: si ex industria fregit, uel manum centurioni intulit, capite punitur. Plinius lib. 14. cap. 1. in fine: Quid? quòd insertæ castris (de uitibus loquitur) summam rerum imperiumque continent. Centurionum in manu uitis, & opinio præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque etiam in delictis pœnam ipsam honorat.

Vitium facere dicuntur parietes, qui ruinam minãtur. Caius l. 30. D. locat. Dominus insulæ, quia ædificia uitium facere diceret, demolierat eam. Paulo pòst, uitiatum ædificium appellat. Idem l. 32. D. de damn. inf. Si ædibus meis proximæ sint ædes meæ & tuæ, quæritur an si hæc uitium mihi faciant, cauere mihi debeas. Item, Nam & si unas ædes communes tecum habui, eæque uitium faciant. Cicero in Top. Si ædes excisæ corruerunt, uitiumve fecerunt.

Vitium, uide Morbum.

Vitium ædium & loci esse Labeo ait, quod accidens intrinsecus infirmiores eas facit. l. 24. §. 1. D. de dam. inf.

Vitreamina, uascula uitrea qui ornatus caussa parantur. Paulus l. 18. §. 8. D. de inst. uel inst. Quum in diem mortis ibi libros, & uitreamina, & uesticulam habuerit, an eadem, &c.

Vitricus, matris uir ex alio uiro natus appellatur: ait Modest. l. 4. §. 4. D. de gradibus.

Vivaria, cubilia pecudum syluestrium, quæ nemoribus clausis custodiuntur: ait Colum. lib. 8. ca. 1. Triphoninus l. 62. §. 1. D. de usuf. Si uiuariis inclusæ feræ in ea possessione custodiebantur, &c. De uiuariis faciendis, & includendis feris, uide Col. lib. 9. cap. 1. Paulus l. 3. §. 9. D. de acq. poss. Item feras bestias, quas uiuariis incluserimus, & pisces quos in piscinas, &c.

Vivere uerbum, inquit Caius, quidam putant ad cibum pertinere. sed Offilius ad Atticum ait, his uerbis & uestimenta, & stramenta contineri: sine his enim uiuere neminem posse l. 234. §. 2. D. de uerbo. signifi. Vltimum supplicium esse mortem solã interpretamur: inquit Caius l. 21. D. de pœn. l. pen. C. TH. de offic. rect. prou. & l. capitalium, 28. D. de pœn. ubi Callist. sic scribit: Summum supplicium esse uidetur ad furcam damnatio, uiui crematio, capitis amputatio: proxima morti pœna est, in metallum damnatio, deinde in insulam deportatio, &c.

Vltro, pro prius. Paulus l. si in emptione, 34. §. itẽ si, 3. D. de cont. empt. Nec tamen ex uendito quicquam consequitur, nisi ultro quod conuenerit præstet. Africanus l. si priusquam, 15. D. de oper. nou. nunc. Cauere iuberet non prius se ædificaturum, quàm ultro egisset ius sibi esse altius tollere. Nam vltro abundat hoc loco: ut l. 1. §. interdictum, D. uti poss. Actio nunquam ultro possessori datur, quippe quum sufficiat ei quod possidet. Sic apud Papinianum l. 1. in fi. D. de usur. Tutor ultro conuenit pupillum, eique pecuniam offert, id est prius quàm a pupillo conueniatur.

Vltro, pro ipso iure, & sine aliquo facto aduentitio. Paulus l. 2. D. de l. Rhod. Imò etsi non retineat merces magister, ultro ex locato habiturus est actionem. id est, etiam sine retentione. uox tamen

men NON in libris Flor. deest. Vlpianus l. 3. D. de cond. caus. dati. Quinimo etsi nihil tibi dedi ut manumitteres, placuerat tamen ut darem, ultro tibi competere actionem quæ ex hoc contractu nascitur.

VLTRO, sua sponte. Scæuola l. cum quis, 37. §. nuptura, 4. D. de leg. & fid. lib. 32. An maritus doli mali exceptione se tueri possit: & an ultro ex causa fideicommissi actio ei competit. id est, sua spōte id ab illo possit petere, quod per exceptionem retineret. Papinianus l. 1. in fi. D. de usur. Planè si tutelæ iudicio nolentem experiri tutor ultro cōuenerit, & pecuniam obtulerit, &c. Item apud Paulum l. Ergo. 22. D. ex quib. caus. maior.

VOCARE in ius, est iuris experiundi caussa nocare l. 1. D. de in ius uoc. Vocare autem est uel uolentem ducere, uel inuitum trahere. unde illud Horatii, Rapit in ius: clamor utrinq;: Vndiq; concursus. Hinc edictum Præt. Ne quis eum qui in ius nocatus est, ui eximat. Hinc Caius l. 5. D. qui satisd. cōg. Non quælibet, inquit, iniuria est, duci in ius eum qui satis idoneum fideiussorem dat.

VOLVERO & Volam hoc differunt, quòd etsi utrunque uerbum futurum tempus significat, illud tamen præcisè momento ipso temporis quo quis uoluntatem suam semel elocutus est, includitur: hoc longius funditur, & temporis tractum habet. ut docet Pompon. l. 112. D. de uerbo. oblig. l. 6. D. ad s. c. Tertyll.

VOLVPTARIAE impensæ dicuntur, quę ad uoluptatem fiunt, & species exornant, non etiam fructū augent. l. 7. D. de impens. in res dot. l. impensæ, 79. D. de uerb. sig.

VOTVM, pro charitate & indulgentia paterna. Papinian. l. scripto, 7. D. si tab. test. Liberos naturæ simul & parentum commune uotum ad hæreditatem parentum admittit. Et l. nam etsi, 15. D. dė inoff. test. Propter uotum parentum, & naturalem erga liberos charitatem.

VPILIO, pastor ouium, opilio qui uulgò dicitur Alfenus l. 60. in fin. De legat. & fid. libro 32. Item oues quæ stercorandi fundi caussa pararentur, item Vpilionem, si eius generis oues curaret. Virgil.

Venit & Vpilio, tardi uenere bubulci.

VRBANA prædia, inquit Vlpianus, omnia ędificia accipimus, non solùm ea quę sunt in oppidis, sed & si fortè stabula sunt, uel alia meritoria in uillis & in uicis: uel si prætoria uoluptati tantum deseruientia: quia urbanum prædium non locus facit, sed materia. proinde hortos quoque, si qui sunt in ædificijs constitui, dicendum sit urbanorum appellatione contineri. planè si plurimum horti in reditu sunt, uinearij forte, uel etiam olitorij, magis hęc non sunt urbana. l. 198. D. de uerb. signif.

VRBANICIANI milites, uel (ut uulgatis in libris legimus) Vrbanici, dicuntur, qui in præsidio urbis locati sunt. l. 35. §. 1. D. ex quib. cau. maior.

VRBICAM procurationem Vlpianus in l. 11. §. secundo. D. de minoribus appellare uidetur eam quę propter certam ciuitatis controuersiam mandata esset.

VRBS, inquit Pomponius, ab urbo appellata est. urbare est aratro definire. & Varus ait, Vrbum appellari curuaturam aratri, quod in urbe condenda adhiberi solet. l. 239. §. 6. D. de uerb. sig.

VRBS est Roma, inquit Marcellus, quæ muro cingitur. Roma est etiam, qua continentia ædificia sunt. nam Romam non murotenus existimari, ex consuetudine quotidiana potest intelligi, quū diceremus Romam nos ire, etiam si extra urbem habitaremus. l. 87. D. de uerb. sig.

VRBIS appellatio muris, ait Paulus, Romæ autem continentibus ædificijs finitur, quod latius patet. l. 2. D. de uerb. signif.

VRCEOLI, uascula paranda potioni accommodata, apud Pompon. l. 21. D. de aur. arg.

VRINATORES, qui sub aqua natant: ab Vrinare, id est mergi Callistratus l. 4. §. 1. D. de .l. Rhod. Si aliquorum mercatorum merces per urinatores extractæ sunt data mercede.

VSVCAPIO, est adiectio dominij per continuationem possessionis temporis lege definiti. l. 3. D. de usurpat. Vel sic:

VSVCAPIO, est adeptio dominij per continuationem possessionis anni, uel biennij: rerum mobilium anni, immobilium biennij. Vlpianus cap. Inst. xix. Vel sic:

VSVCAPIO, est acquisitio rei per usum legitimi tēporis iure ciuili instituta. ex quo intelligitur, non usucapionē dici posse, ut Gellius putat lib. 7. cap. 10. sed usucapionem; quia usus non capitur. sed res per usum, hoc est per possessionem.

VSVCAPIONEM Vlpianus in l. 23. §. 4. D. ex quib. cau. maior. per usum acquisitionē appellat. Quid autem à pręscriptione differat, dixi sub uerbo Pręscriptio.

VSIO, uetustè pro usu: auctore Nonio. Alfenus l. 60. §. 2. De lega. & fid. lib. 32. Nam si uina diffudisset, habiturus usioni ipse, & hæres eius. Vlp. l. 27. §. 4. D. de aur. arg. Siue id suæ, siue alterius usionis caussa paratum esset.

VSVRPARE & usucapere, uerba sunt inter se contrariè relata: nam Vsucapere, est utenda acquirere: Vsurpare uerò, utendo retinere. Paulus l. 2. D. de usurpa. & usurp. Vsurpatio, inquit, est usucapionis interruptio. Oratores autē Vsurpationem frequentem usum uocant. Iurisconsulti etiam ueterem consuetudinem retinuerunt in l. naturaliter, 5. D. eod. & alibi persæpe. Magnopere autem notatu dignum est, quod Cicero lib. de Oratore 111. significat. moris fuisse in possessione usurpanda, ut surculus defringeretur. Etiam, inquit, hac instituendo diuisione utuntur: sed itas non

non ut iure, aut iudicio, ut denique recuperare amissam possessionem, sed ut ex iure ciuili surculo defringendo usurpare uideantur. Quo tamen in loco (ut hoc obiter admoneam) uocem RHETORES omnino desiderari arbitror: ut sic legatur Rhetores etiam hac instituendo, &c. locum autẽ sic aperiam. Peripatetici & Academici omnem ciuilem quæstionem aut finitam aut infinitam esse dicunt. Rhetores etiam qui soli res istas olim tractare consueuerant, nunc uerò a philosophis de possessione depulsi sunt, dum suos instituunt, hac quidem diuisione utuntur, docentq; quæstionem aliam finitam, aliam infinitam esse. Sed ita tamen docent, ut non tanquam in disputatione artis suæ propria quasi suo iure uersentur, & apertè profiteantur philosophos nullum in ea ius habere: itemq; ijs intendant, quòd in alienam possessionẽ irruerint: uerùm quemadmodum solet ij, qui suos agros ab alijs possideri sciũt ac uident: sic isti Rhetores, ne longo tempore res suę usucapiãtur, possessionem interrumpunt, & quod in illa re usitatum est, surculum defringunt. Nam finitam quidem quæstionem obtinent: uerùm lacinia, id est, parua aliqua ex parte. Philosophi enim Academici, qui nunc apud Philonem se exercent, præcipuè has caussas tractant. Infinitam autem ijdem dicendi magistri nominant tantùm, & tanquam primoribus digitis leuiter attingunt.

VSVRPARE honorẽ, uti honore. Marcianus l. 7. D. de mun. & hon. Eum contra quem propter honores appellatum est, si pẽdente appellatione honorem usurpauerit, coercetur.

VSVRA, propriè usus: sed postea loquendi consuetudine usuræ merces, Usura nominata est. Cic. Ver. v. Quis hoc fieri posse iudicauit, ut quũ Senatus publicanos usura sæpe iuuisset, magistratus a publicanis pecuniam pro usuris auderet auferre. & lib. Tuscul. I. Natura dedit usuram uitæ tanquam pecuniæ, nulla præstituta die. quid est igitur quod quærare, si repetit quum uult? Ergo:

VSVRA est (ut consuetudo loquendi talit) merces uel æstimatio usus pecuniæ. ea uerò duplex est, nã altera in generis sui nomine cõsistit: altera fœnus nocatur. Speciatim autem.

VSVRA, est compensatio eius quod creditoris interest usu caruisse suæ pecuniæ, dum ea debitor utetur. nam usuræ non propter lucrum petentium sed propter moram non soluentium infliguntur. l. cum quidam. §. si pupillo. D. de usur. Fœnus autem suo loco explicauimus.

VSVRARVM autem species ex Assis partibus denominantur, quod ut intelligatur, illud scire oportet, sortem omnem semper ad centenarium numerum reuocari: summam autem usuram esse, cùm pars sortis centesima singulis mensibus persoluitur. Et quoniam ista ratione summa hæc usura duodecim aureos annuos in centenos efficit, duodenarius numerus Iuriscõsultos monuit, ut Assem hunc usurarium appellarent. Quemadmodum autem hic As non ex menstrua, sed ex annua pensione æstimãdus est, similiter omnes eius partes ex anni ratione intelligẽdæ sunt. ut si unus in centenos annuatim pendatur, Vnciaria usura: si bini, Sextans: si terni, Quadrans: si quaterni, Triẽs si quini, Quincunx: si seni, Semis: si septeni, Septunax: si octoni, Bes: si nouem, Dodrans: si deni, Dextans: si undeni, Deunx: si duodeni, As. Hinc

VSVRA centesima (qui est As usurarius) dicitur, quũ pars sortis centesima singulis mensibus penditur. Romani enim Græcorum morem imitati, qui facilioris & commodioris doctrinæ caussa quamuis summam sortis ad Minam, quę centum drachmas ualebat, perpetuò redegerũt: quamtamcunq; sortem similiter ad numerum centenarium reuocarunt. Itaq; Usura centesima, de parte sortis centesima, sicuti apud Græcos Drachmalis a drachma, quæ pars est sortis ad minam redactæ centesima, nomen inuenit. quapropter eam Plutarchus in Lucullo ἑκατοστὴν appellat. Eius exemplũ apud Paulũ extat in l. 40. D. de reb. cred. Tunc eo amplius quo pòst saluam, pœnæ nomine in dies triginta, inq; denarios centenos, denarios singulos dari stipulatus est. P. Mæuius.

VSVRA besſis, cum in singulos centenos quotãnis octoni soluuntur. l. pen. C. de usur.

VSVRA maritima, uide Fœnus nauticum.

VSVRA maxima & grauissima, Intelligitur centesima. in l. 7. §. 8. & l. 54. D. de admin. tut. & l. 38. D. de nego. gest.

VSVRA quadrans est, quum pars centesimæ quarta quotannis fungitur: hoc est ex cẽtenis terni: apud Scæuolam l. 21. §. 4. D. de ann. legat.

VSVRAE quincunces, quum pars centesimæ quinta quotannis penditur: hoc est ex centenis, quini. quarum fit mentio in l. 17. D. de usur. & l. 15. & 16. §. 2. D. de alim. & cibar. l. 7. D. de admi. tut. Persius Sat. 5.

Quid petis ut nummi quos hic quincunce modesto
Nutrieras, peragant auidos sudare deunces?

VSVRA semis est, quum pars centesimæ dimidia, id est, seni pro centenis penduntur. nam quum centesima sit as usurarum, reliquæ usuræ ex eius assis non autem ex sortis ratione appellationẽ sumũt. Eius mentio fit in l. 5. D. de operibus pub. l. 102. De solut. Semissalis autem appellatur a Modestino l. 10. D. de pollicit.

VSVRA triens est, quum pars centesimæ tertia, hoc est quaterni in centenos penduntur. Eius mentio fit in l. 26. §. 1. D. Quandoq. dies leg. & l. 3. §. ult. D. ad leg. Falc. l. 7. §. 9. D. de admin. tut.

VSVRA unciaria, quum pars centesimæ duodecima singulis mensibus soluitur, hoc est, unus in centenos. l. 47. §. 4. D. de admin. tut. ubi tamẽ VNCIAS usuras legitur.

VSVRARIA pecunia est, quæ sub usuris debetur. Vlpia.

Vlpia.l.11.D.de compensat. Quum alter alteri pecuniam sine usuris, alter usurariam debet, concurrentis apud utrunque quantitatis usuræ præstandæ non sunt. & l.12. Sed si inuicem sit usuraria pecunia, &c.

Vsvraria uxor, pro usuaria: id est, qua quis pro uxore utitur. Plaut. Amphi.

Volo deludi illum, dum cum hac usuraria.
Vxore nunc mihi morigero.

Iupiter sic loquitur de Alcmena, Amphitruonis uxore propria, ipsius usuraria.

Vsvrarivm debitum, cuius usuræ debentur. Iulianus l.6. in fi. D. de negot. gest. Etsi fortè non fuerit usurarium debitum, incipit esse usurarium.

Vsvs seruitutis genus, pro Itinere. Hoc ex Seruio didici, qui ad illud Aenei. 11.

Limen erat cæcæque fores et peruius usus,
Tectorum Priami: Vsus, inquit, uerbum iuris. Via, actus, usus. Videtur dictum pro Consuetudine eundi.

Vsvs est ius alienis rebus quantum ad usuarij necessitatem satis est, utendi, salua rerum substantia l.1. 10.11.12. D. de usu & habit.

Vsvsfrvctvs est ius alienis reb. utendi fruendi, salua rerum substantia. l.1. D. de usufr.

Vsvsfrvctvs est ius ex seruitute quæsitum, l. uti frui, 5. D. Si seruit. uind. atque ita intelligendũ est qđ dicit, usufructus est ius: nã reuera usufructus est seruitus. sed ius & seruitus relatiua sunt. Cũ igitur usufructus seruitus rei sit, ius uerò psonæ, relinquitur usumfructum esse ius in seruitute quæsitum: alioqui colonus & commodatarius ius haberent utendi fruendi rebus alienis, salua earum substantia: non minus quàm usufructuarius. Verùm inter illos & hunc ea differentia est, quòd neque ager colono, neque equus commodatario seruitutem debet: fructuario uerò debet. Vnde intelligitur, usum ab usufructu hoc differre, quod ille ad necessitatem, hic ẽt ad utilitatem, hic etiam ad utilitatem ac uoluptatem refertur. nam cui usus, eidem omnium generum fructus, duntaxat quantum ad ipsius necessitatem satis erit, debebuntur. ueluti ex sylua, quantum ad coquendum & calfaciendum opus est: ex frumento, uino, & baccis arborum, quantum ad ipsius familiam alendam: ex oleo, fœno, & stramentis, quantum similiter alias ad res opus erit, debebitur. quã ex re intelligitur quod Vlp. significat, in l. per seruum, 14. §.1. D. eod. nimirũ usum ab usufructu hoc differre, quo pars à toto. itaque cui fructus, eidem quicquid ex agro emolumenti percipi poterit, quamuis exercitui alendo satis sit, debebitur: at cui usus, duntaxat quod ad ipsius uictum cultumque necesse est. denique Vsus est ius utendi re quapiam, quatenus ei cui conceditur necesse est: Vsusfructus, ius utendi fruendi aliena re, quantum eius salua substantia ferre poterit. Vlpian. l. per seruum, 14. §.1. D. de usu & habit. Vsusfructus an fructus legetur, nihil interest. nam fructui & usus inest: usui fructus deest & fructus quidem sine usu non esse potest: usus sine fructu potest. denique si tibi fructus sine usu legatus sit, inutile esse legatum, Pomponius scribit. sed si fructus sine usu, uideri constitutum qui & ab initio constitui potest. Hæc ille: ex quibus prima inter Vsufructuarium & Vsuarium differentia intelligitur. nam cui usufructus debetur, eidem quicquid ex agro emolumenti percipi poterit, quamuis exercitui alendo satis sit, debetur: at cui usus, duntaxat quantum ad ipsius uictum cultumque necesse est. Hinc illud Ciceronis in 1. de Offic. Expetuntur autem diuitiæ tum ad usus uitæ necessarios, tum ad perfruendas uoluptates. Altera differentia est, quod Vsuarius ius suũ trãsferre in alium non potest: at Fructuarius potest. l. utque eo, 11. & l. plenum, 12. §. operas, D. eod. Cum enim usus ex personæ certæ conditione atq; qualitate metiendus sit, ob eamque caussam, & crescere & decrescere possit: transferri in alteram personam non potest: quippe cuius quantitas incerta sit. nam usuario plus debebitur si uxorem ducat, aut liberos habeat, quàm cùm cœlebs erat: & uicissim minus si uiduus sit, liberisque careat, quàm cum & maritus & pater erat. Tertia differentia est, quod usuarius fundi per se colendi ius non habet: id enim sibi proprietarius retinet: at fructuarius habet. l. si habitatio, 10. in fi. cum l. seq. D. eod. Iustinianus autem in Institutionibus etiam hanc differentiam commemorat, quòd usuario fundi fructus naturales tantum, non etiam elaborati debentur: usufructuario uerò utrique debentur. id est, non tantum ii quos terra sua spõte profert, uerum etiam ij qui arte & industria culturaque adhibita nascuntur: ueluti poma ceteræque arborum baccæ, item fœnum, ligna, & cetera quæ sunt generis eiusdem, usuario pro modo & ratione suæ necessitatis debetur. aũt frumentum, oleum, uinum non debentur. In quo licet Triboniani negligentiam admirari, qui pueris quorum disciplinam suscepit, Neruæ sententiam inculcat, quam à Sabino, Cassio, Labeone, Proculo, Vlpiano, & Paulo repudiatam atque explosam in Pandectis testatur. l. plenum, 12. §.1. & l. fundi, 15. D. eod. ubi Paulus scribit, fundi usu legato, licere usuario & ex penu quod in annum duntaxat sufficiat, capere: quamuis mediocris prædij eo modo fructus consumantur: ex quibus intelligitur, ei cui agri usus legatus est, fructus etiam elaboratos deberi. quod tamen sic accipiendum est, dum modo usuarius partem impendij proprietario restituat. quamuis enim frumentum, & uinum, & oleum in fructu magis, quàm in usu numerentur: fœnum tamen, & lignum, & arborum baccæ, itemque stramenta, non minus fructus, quàm usus dici possunt. Quarta igitur differentia hæc est, quòd usus gregis, in solo stercore: usufructus uerò, etiam in fœtu reliquisque omnibus continetur. l.

plenum,

plenum,12.§.sed si pecoris,D.eod. ubi Vlpia.ait, modico tamen lacte usuarium uti posse: neq; ita strictè defunctorum uoluntates interpretandas esse. Dicet aliquis, Quid ita gregis fructus, item ut agri, pro usuarii necessitate non conceditur? nã in stercore solo, exiguus est usus. Respõdetur, quo niam alioqui non alius pecoris fructus, alius usus esset: deinde quia plerunque in agro superest ali quid proprietario, in grege uerò, nequaquam.

VTENDVM dare, propriè est commodare. Plautus in Trinummo,

Nam beneficium homini proprium quod datum, proprium erit.

Quod datum utendum est, id repetendi copia est, cum uelis.

Sumitur autem etiam pro dare mutuũ. ut in l.2. D.de calumn. Si gratuita pecunia utenda data sit, &c. Labeo uerò in l.1.D.commod. Vtendum dare, genus faciebat: & mobilibus ęquè atq; immobilibus rebus attribuebat: Commodare uerò, speciem: & mobilium duntaxat propriam. Sed, ut apparet, inquit Vlp. etiã res soli commodari dicitur. Sic l.19.& l.21.§.1.D.illo tit. Q. Scæuola lib. De iure ciuili XVI. Quod cui seruandũ datũ est, siue qđ utendũ acceperit, ad aliam rem atq; accepit usus est, furti se obligauit. Hoc ex Gell.li.7.c.15.

VTI & Abuti sic differunt. Vtimur, inquit Boetius ijs rebus, quæ nobis utentibus permanent: ijs autem abutimur, quæ nobis utentibus pereunt. Cicero in Topic. Non debet ea mulier cui uir usum fructum bonorum suorum legauit, cellis uinarijs, & olearijs plenis relictis, putare id ad se pertinere: Vsus enim, non abusus relictus est. Itaque quarum rerum usus separari ab eorum corporibus non potest, earum usus constitui non potest. l.2.D.de usufruct. earum rer. quæ ut. ueluti uini, frumenti, olei, pecuniæ, &c. Donat. in Andr. Vtimur, inquit, fructibus rei, quæ ab amantibus salno usu nobis subministratur: Abutimur, quando deperdimus & rem & fructum. nam usui est ager, domus: Abusui uinum, oleum, &c. huiusmodi.

VTILES actiones dicuntur, quæ contra iuris stricti rationem, utilitatis, id est æquitatis caussa conceduntur: indeque nomẽ inuenerunt. Veluti Actio à Prætore constituta est aduersus eos, qui seruum alienum corruperint, in duplũ quanti ea res erit. quærebatur an si quis filiũ filiamue familias corruperit, ea actio dari posset. Respondetur, utilem dandam esse: in qua officio iudicis æstimabitur, quanti nostra intersit. l.ut tantum, 14. D. de ser. corrupt. Hinc Pomponius l.quia actionum, 11. De præscript. uerb. Supplet Prætor in lege Aquilia, qđ ei deest, reddendo actiones in factum accommodatas legi Aquiliæ, idque utilitas eius legis exigit. Hinc utilitas stricto iuri opponitur à Paulo l.seruitutes, 20.D.de seruit. urb. & ab Vlpiano l.si longius, 19. in fin. D. de iudic.

VTILIS annus, uide Annus.

VTILES dies, uide Dies.

VTIQVE, præcisè, tantummodo. Vlp.l.13. D. de manum.uind. Præterea & illud exigitur, ut non utique unum seruum habeat qui manumittit.

VTIQVE pro omnino, usquequaque. Vlp. l.73.D. de iudic. Post peremptorium impetratum, agetur caussa & pronunciabitur: non utique secundum præsentem, sed interdum uel absens, si bonã caussam habuit, uincet.

VTRVBI utro in loco. unde Interdictũ, VTRVBI hic homo quo de agitur, maiore parte huiusce anni fuit, quo minus is eum ducat, uim fieri ueto. l.1.D.Vtrub. Næuius in Tarentilla: Vtrubi cœnatu ri estis: hiccine, an in triclinio?

VVA pro pellicula, quæ uuæ instar in extremo palato dependet. uti docet Cornel. Cels. lib. VI. cap. XIV. & lib VII. ca. XII. Vlpianus l.14 §.2. D. de ædil.edict. Si uua alicuius præcisa sit tollere magis, quàm præstare redhibitionem, quod morbus minuitur.

VVLGO concepti, siue uulgò quæsiti dicuntur, qui patrem demonstrare non possunt: uel qui possunt quidem, sed eum habent, quem habere non licet. l.19.& l.23.D.de stat.hom. l.4.& l.5.D. de in ius uoc. l.5.§.1.D.de lib.agnosc.

VVLGARIS substitutio: uide Substit.

VVLGARES actiones, usitatæ, ordinariæ, legitimę. l.1.D.de præscript.uerb. Hinc

VVLGARIS formula, pro usitata actione de peculio, cuius formula est cum noxæ adiectione l.40.D.de furt.

VVLGARIA uerba, usitata, solennia. l.3. D. rem rat.hab.

VVLGARE pactum, quod plerunque in matrimonij contractibus adijcitur. l.5.D.de diuort. l.Bæbius, 30.D.de pact.dotal. l.pactum.C.de pig.act. nimirum hoc: Si in matrimonio sine liberis decesserit.

VVLGARIS uxor quæ dicatur, Budæus & Alciatus eruditissimi uiri disputant, Ego nusquam hoc uxoris genus me legisse memini. nam Vlpiani uerba in l.13.§.1.D. de adult. quibus uxor uulgaris appellari putatur: aliud significant. Sed &, inquit, in ea uxore potest maritus adulterium uindicare, quę uulgaris fuerit: quamuis si uidua esset, impunè in ea stuprum committeretur. Non enim relatiuum QVAE ad uxorem, sed ad uerbum Mulierem, quod subauditur, referendum est. ut si sensus, Si quis uulgarem mulierem, id est quæ uulgò ex corpore quæstum facit uxorem duxerit: potest in ea uindicare adulterium: si tamen eo mortuo rursus ad ingenium redeat, impunè ut in uulgari et publica meretrice libido uersabitur. Et hæc ipse species refertur apud Scæuolam in l. 7. D. de grad. & ad fin. ubi ait Priuignum etiam dici, qui uulgò conceptus ex ea natus est quæ postea mihi nupsit.

VXOR est, quæ in matrimonium conuenit. conuenit

nit autem duobus modis: aut coemptione, aut usu nam confarreationem, quæ propria Pontificum erat, omitto. Coemptione, cùm uir & fœmina se inuicem emebant: ut Seruius scribit in illud Virgilii: Teque sibi generum Thetys emat omnibus undis. Veteri autem Romanorum lege, ut Varro scriptum reliquit, nubentes mulieres tres ad uirum asses ferre solebant: atque unum quidem quẽ in manu tenebant, tanquam emendi caussa marito dare, alium quem in pede habebant, in foro larium familiarium ponere. tertium in sacciperio cum condidissent, compito uicinali solebant resignare. Hinc eueniebat, ut mulier quidem in manu mancipioque mariti esset, aut eius cuius in manu mancipioque maritus erat, suaque illi hæres fieret, quemadmodum Boetius in Top. & Vlp. in Institut. multis locis tradunt. uir autem non in manum id est, potestatem uxoris erat: sed quod coemptus erat, id ei sui hæredis ius tribuebat: quod Gellius lib. 3. cap. 2. & libro 18. cap. 6. & Boetius in Topicis testantur: itemque Dionys. hac de re scribens lib. Antiq. I I. Moris autem erat ut uir mulierem interrogaret, an sibi materfa. esse uellet, uicissimque hæc uirum, an sibi paterfa. esse uellet. nam si uterq; respondebat, uelle, mulier mater familias uocabatur: quoniam (ut ait Gellius) non in matrimonium tantum, sed in familiam quoque mariti, & in sui, ut diximus, hæredis locum uenerat. Cicero in Topic. Cum mulier uiro in manũ conuenit, omnia quę mulieris fuerunt, uiri fiunt dotis nomine. Seruius etiam in lib. Aeneid. V I I. per coemptionem, inquit, facto matrimonio sibi inuicem succedebant. Testari tamẽ arbitratu suo poterant. nam à tutoris potestate liberabatur, quę materfa. fiebat: tametsi quibusdam etiam in rebus tutorum potestas, sed multo leuior, permaneret. quod Cic. in Muræniana exagitat. Vsu uerò fieri matrimonium dicebatur, cum tutoribus auctoribus mulier in matrimonium alicui conueniebat, quo cum ea consuescebat, quasi cum iusto perfectoque marito: adeò ut si usua ille intra annũ non interrumperetur, pro usucapta iam haberetur: ei tamen intra annum usurpare, id est usum infringere, ex lege X I I. tabularum liceret. quod ni faceret, quoad in eo matrimonio maneret, matrona, inquit Gellius, dicebatur: etsi sibi liberi nati non forent, à matris scilicet nomine, non adepto iam, sed cum spe & omine mox adipiscendi. Hæc neq; manu mancipioque mariti, neque sui iuris erat: sed semper in tutorum potestate permanebat. qđ si intestata moreretur, agnatus proximus familiam habebat. Hæc ex Ciceronis Topic. Orat. pro Flacco, Boetio in Top. Gellio lib. 3. cap. 2. & libro 18. cap. 6. Quæ si uera sunt, uideamus ne in illa oratione pro Flacco mẽdum subsit his uerbis, quæ subijciam: In manum, inquit, conuenerat. nunc audio. sed quæro utrum usu, an coemptione. Legendum enim uidetur IN MATRIMONIUM CONVENERAT: de quo tamen doctiorum hominum sententiam expectabo. Illud minimè prætermittendum est, tametsi Iurisconsultorum nostrorum tempore, quorum ex scriptis Pandectarum libri coagmentati sunt, Materfa. & Matrona plerunq; pro eadẽ usurparẽtur, quemadmodũ superius à nobis demonstratũ est: tamẽ eodẽ ipso tempore Conuentionem in manum usurpari solitam fuisse, Matremque fa. propriè appellatam esse, quæ in uiri manum conuenerat. id quod ex Vlpiani Institut. ca. X X I I. intelligitur, ubi inter suos hæredes numerat uxorẽ quę in manu est, & nurũ quæ in manu est filij, quẽ in potestate habemus. quod etiam cap. X X I X. perspicuè inculcatur: ut mihi dubium non sit uerba hæc Festi, quæ subscribam, eodem pertinuisse: esseque, si tempus illud spectemus, non absurda, ut quidam existimauit, sed & certissima & uerissima. Materfamilias, inquit, non autẽ dicebatur, quàm uir eius paterfamilias dictus esset: nec possunt hoc nomine plures in una familia præter unam appellari. Sed nec uidua hoc nomine, nec quæ sine filijs est appellari potest. Quem locum sic intelligo, ut quæ filiosa. nupta sit, non antè eo nomine utatur, quàm is sui iuris effectus sit: neque consentaneum sit, ut si socrus uiuat, quæ materfa. appelletur, nurus eandẽ nominis dignitatem obtineat. & cùm illud nomẽ ex mariti familia, in quam (ut ait Gellius) ascita est, consecuta sit: profectò quæ uidua est, materfa. propriè dici non pōt. Verum autẽ ante liberos susceptos non ita diceretur, equidẽ affirmare non ausim: cùm Boetius ad stipulationẽ coẽptionis illud uerbũ adscribat. nisi fortè dicamus stipulationẽ ad omẽ, nõ ad ueritatem referri oportere: atq; adeò cõtracto matrimonio etiam ante liberos susceptos eodem modo Materfa. esse dictam, quem admodum Matronam dici superius docuimus. à matris scilicet nomine, non adepto iam (ut Gellius scribit) sed cum spe & omine mox adipiscendi. Seruius in lib. Aeneid. X I. Materfamilias, inquit, illa dicitur, quæ in matrimonium conuenit per conuentionem. nam per quandam iuris solennitatem in familiam migrat mariti. Quod autem Vlp. scribit in l. 4. D. de his qui sunt sui uel alien. matresfamiliarum eodem modo dici quo patresfa. hoc est, quæ suæ potestatis sunt, siue sint puberes, siue impuberes: hoc ad instituti sermonis & Rubricæ rationem reuocandum est: ut qui alterius in familia non sint, patres & matresfamiliarum appellentur.

VXORIAE rei actio est, quoties post diuortium de dote contentio est: inquit Boet. in Top. Cic. ubi Cic. huius in actionis formula, uerba illa solennia fuisse ait, QVANTVM æquius melius. quod idem in I I I. Offic. commemorat, eiusque rei uestigia sunt in fi. l. penult. D. solut. mat. l. si cum Cornelius, 82. D. de solut.

VXORIS nomen [redacted] simum

[redacted], in Leum qui.19.C. de episc. & cler. Neq; enim, inquit clericis incompetenter adiunctæ sunt, quæ dignos sacerdotio uiros sua cõuersatione fecerunt.

DE LITTERA X

XENIA, ξένια, propriè hospitum munera. Vlpia. pro muneribus quæ prouincialibus magistratib. eorumq; comitib. dari solent, usurpat in l.6.§.3.D. de off.proconf. Non uerò, inquit in totum xenijs abstinere debet Proconsul, sed modum adijcere. ut neq; morose in totum abstineat, neq; auarè modum xeniorum excedat. Pli.lib. Epist.v. Quã me iuuat, quòd in caussis agendis, non modo pactione, dono, munere, uerumetiam xenijs semper abstinui.

XENODOCHIVM, ξενοδοχεῖον. domus hospitibus recipiendis parata. apud Iust. l. illud, 16. C. de sacrosf. eccles.

XENON, ξενὼν, domus hospitibus recipiendis parata. idẽ quod ξενοδοχεῖον. apud Iustinian. l. sancimus, 18 & l.ult. C. de sacr. eccl. & alibi frequenter.

XENOPAROCHI, ξενοπάροχοι, qui peregrinis res ad uictum necessarias præbebãt: ut notatio uerbi declarat. ijdem, opinor. qui Parochi, qui præbent ligna salemq; ut ait Horat. li. Sermi. 1. Arca. l. ult. §. 1. D. de mun. & hon. Hi quoq; qui custodes ædiũ uel archiotæ, uel logographi, uel tabularij, uel xenoparochi, ut in quibusdam ciuitatibus.

XYSTICI, a Xysto, Xystus autem & Xystum, cũ apud Græcos idem significent, apud Latinos tamẽ nõnihil habere discriminis, docuit Gulielmus Philander in Anno. in Vitruuium. Nã Xystos, inquit Latini uocant porticus tectas, ubi athletę per hyemem exercebantur: Xysta autem subdiales ambulationes, ubi sudo cœlo suas exercebant palęstras uide Vitruuium li.5.ca.11.& lib.6.ca.10. Xystici autem dicuntur certatores, qui in Xystis exercentur. Vlp. l.4. D. de his qui not. Et generaliter ita omnes opinantur, & utile uidetur, ut neq; thumelici, neq; Xystici, neq; agitatores, ceteraq; eorum ministeria, qui certaminibus sacris deseruiunt, ignominiosi habeantur.

DE LITTERA Z

ONA, cingulum duplex, pecuniæ quam aliquandiu conseruare uolumus, gestandæ idoneum. Vlp. l.6. D. de bo. damnat. Nec si zonam circa se habuerit, protinus aliquis uindicare debebit. Gracchus apud Gellium li. 15. cap. 12. Itaq; Quirites, quum Roma profectus sum, zonas quas plenas argenti extuli, eas ex prouincia inanes retuli.

ZYTHVM, auctore Dioscoride lib.2. potus est, qui fit ex hordeo in aqua resoluto. In Aegypto plerunq; fieri Pli. lib.22. testatur. Vlp. l.9. D. de trit. uin. ol. Certè Zythum, quod in quibusdã prouincijs ex tritico, uel ex hordeo, uel ex pane conficitur, uini legato non continebitur. Et infrà identidem eadem in lege.

ANTIQVITATVM ROMANARVM, QVAE QVIDEM AD IVS CIVILE PERTINENT, ELEMENTA.

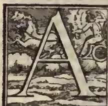
Typographus adoleſcentibus iuris ſtudioſis.

Atis conſtat, Ius Ciuile ueſtrum, Romanorum eſſe, non Athenienſium, aut Cartaginenſium, aut Lacedæmoniorum, optimi & humaniſsimi adoleſcentes. quapropter qui in Reip. Romanæ cognitione bene uerſati ſunt ij tanto faciliorem ad Iuris ueſtri prudentiam aditũ habent, quanto Germanus facilius Italo; Cornelij Taciti De moribus Germanorum librum: aut Italus facilius Germano, Italici belli hiſtoriam a Plutarcho uel Appiano deſcriptam, intelliget. non enim totũ ius ueſtrum in philoſophando, & acutè diſputando, poſitum eſt: ueluti de iure ſui, de iure accreſcendi, de toto & partibus, de diuiduo & indiuiduo: ſed maxima & potiſsima pars in Reipub. Romanæ practica, ut nũc loquimur, id eſt uſu forenſi uerſatur: ueluti de Prætorum iuriſdictione, aut Proconſulum, ac Præſidum prouinciæ, quotuſquiſq; locus in Pandectis reperietur, in quo non illius fiat mentio? Itaq; Ciceronis, Liuij, Plutarchi aliorumq́ lectionem magnopere ad iuris ueſtri cognitionem prodeſſe, nemo niſi planè imperitus, non intelligit. Quòd ſi contenti eſſe hoc tempore poſſemus noſtræ quiſq; ciuitatis ac patriæ inſtitutis, ridiculam ſanè operam in Pandectis ueſtris cognoſcẽdis poneretis. Sed quoniam diſputatis, eſſe aliquid a Romanis Iuriſconſultis ita ſubtiliter & acutè excogitatum, ut in hominum noſtrorum ingenia cadere tanta ſubtilitas non poſsit: propterea in illorum libris peruolutandis ac perdiſcendis noctes dieſq́ cõſumitis: quos tamẽ labores quàm inaniter maxima pars hominum ſuperioribus ſeculis exantlarit, non difficile dictu eſt: cauſſam autem illius (ut prætores ueſtri loquebãtur) nequitiæ, hoc eſt impẽdij fruſtra & inutiliter cõſumpti, qui iudicio bono præditi ſunt, ignorantiæ Romanarum antiquitatum attribuunt. Quæ cum ita ſint, erit humanitatis ueſtræ, adoleſcentes optimi, conſilium noſtrum boni conſulere; qui ſtudiorum ueſtrorum utilitati inſeruientes, hunc in locum nõnulla quæ ad Reipublicæ Romanæ cognitionem pertinebant, coniecimus. Valete adoleſcentes humaniſsimi, & bonis conſilijs, dum ætas ueſtra fert, obtemperate. Deus ſtudia ueſtra gubernet.

LEGVM ROMANA-
RVM ACCOMMODATA AD
Literarum ordinem enumeratio.

A

CILIA Minutia de pace Chartaginiensium. Tulere M. Acilius, & Q. Minutius Tribuni pleb. Cornelio, Aelio coss. Anno ab urbe condita DLII. Vellentne iuberentne senatum decernere, ut cũ Carthaginiensibus pax fieret? & quẽ eam pacẽ dare, quemque ex Africa exercitus deportare iuberent? De pace, uti rogas, omnes tribus iusserũt: pacem dare P. Scipionem, eundem exercitus deportare. Liuius lib. XXX.

ACILIA de coloniis deducendis. Tulit C. Acilius Tribun. pleb. Cornelio, Minutio coss. Anno ab VC. DLVI. Vt quinque coloniæ in oram maritimam deducerentur: duę ad ostia fluminum Vulturni, Liternique: una Puteolos, una ad Castrũ Salerni. his Buxẽtũ adiectũ. tricenę familię in singulas familias iubebãtur mitti. Liuius libro 32.

ACILIA REPETVNDARVM. Tulit M. Acilius Glabrio. Vt repetundarum caussa una actione absolueretur: id est, ut neque reum comperendinari, neque caussa ampliari liceret. Item ut qui accusatores constituti essent, potestatem haberẽt literas & publicas & priuatas conquirendi, obsignandi, deportandi. Cic. Verrin. 2. & 3. & in secundam Asconius.

AEBVTIA DE LEGIBVS. Tulit Aebutius Tribunus pleb. Vt duodecim Tab. capita quæ Reip. propter antiquitatem obsoletasque res inutilia essent, abrogarentur: solæ Legis actiones Centumuiraliũ caussarum manerent. Gel. li. 16. c. 10.

AEBVTIA LICINIA. Vide Licinia Aebutia.

AELIA DE COLONIIS DEDVCENDIS. Tulit Q. Aelius Tubero Tribunus plebis, Cornelio, Sẽpronio, coss. Anno DLVIII. Vt Latinæ duæ coloniæ, una in Brutios, altera in Thurinum agrum deduceretur. Liuius lib. XXXIIII.

AELIA DE col. ded. Tulit idem. Vt in agrum Latinum Thurinũ coloniæ deducerẽtur. Liu. li. 35.

AELIA DE comitiis. Tulit Q. Aelius cos. cum M. Iunio, Ann. DXXCVI. Vt quoties cum populo ageretur, augures de cœlo seruarent, magistratus & obnunciandi, id est denunciandi agi per Iouem non licere, & legislationi intercedendi potestatem haberent. Nam quum lex ferretur, Augures de cœlo seruabant: magistratus, si quid obseruatum erat, quo impediri comitia possent, nunciabant. Cic. in Pisoniana, ubi centum ante Pisonis & Gabinii consulatum annis latam hanc fuisse legem scribit, oratoriè & suo more. Mentio est apud omnes frequentissima.

AELIA Sanctia quæ nominatur in Topicis Ciceronis, inducenda est auctoribus antiquis libris: sentẽtiaque ipsa & historiæ ueritate postulante. idque iampridem interpretum nonnulli docuerunt.

AELIA SENTIA de manumissionibus. Tulere Sex. Aelius, C. Sentius coss. Ann. DCCLVI. Vt qui serui pœnæ caussa uincti à domino quibusve iniustæ notę fuerant, quive propter noxam torti, nocentesve inuenti, quive traditi ut ferro aut cũ bestiis depugnarent, quive in custodia fuissent, ii si manumitterentur non ciues Ro. sed dedititiorum numero essent: id est, ut neq; connubium, neque commercium, neq; testamenti factionem haberent. Vt minorẽ triginta annorum seruum uindicta aut testamẽto, nisi caussa apud consilium probata, manumittere non liceret. Ne dominus annis uiginti minor, seruum nisi caussa apud consilium probata manumitteret. Vt seruus ab eo domino qui soluẽdo nõ est, testamẽto liber esse iussus, & heres institutus, & si minor sit triginta annis, uel in ea caussa sit ut dedititius fieri debeat, ciuis Rom. & heres sit, si tamẽ alius ex eo testamẽto nemo hæres sit. Quòd si duo pluresve liberi hæredesve esse iussi sunt, primo loco scriptus liber & hæres sit. Vt si patronus libertũ inopem non aluerit, primùm libertatis caussa impositis tam ipse, quàm is ad quem ea res pertinebit, multetur: dein ipsius hæreditate, tum ipse tum ipsius liberi priuentur, nisi hæres institutus sit. postremò à bonorum possessione remoueatur, præterquam secundum tabulas.

Nę dominus in manumittendo seruo seruave legẽ ei de contrahendo matrimonio, quę ciuis Rom. libertatẽ imminuat, imponat: si secus faxit, ad eius legitimã hæreditatẽ ne admittatur. Vlp. & Iustinianus in Institut. itẽ Iulianus l. qui soluẽdo. 42. Paulus l. si is qui, 55. l. si is qui, 57. l. qui soluendo. 60. l. si non lex. 83. D. de hæredibus instit. l. sciendum, 70. D. de uerborum significat. l. 1. C. qui manum. non poss. l. 3. §. 1. D. de suis & legit. l. si patronus, 33. D. de bon. libert.

AELIA de Statilio. Tulit C. Aelius Tribun. ple. qua damnatus est Stennius Statilius Lucanus, quòd Thurinos infestasset. Plinius lib. 34. cap. 6.

AEMILIA CIBARIA. Tulit M. Aemilius Lepidus cos. cum Q. Lutatio Catulo, Anno DCLXXV. Hæc non sumptus cœnarum, sed ciborum genus & modus præfinitus est. Gellius libro 2. cap. 24. Macrobius Saturn. lib. 3. cap. 17.

AEMILIA DE CENSVRA. Tulit Mam. Aemilius Dictator, Anno CCCXX. Ne censura quæ usque eo quinquennalis fuerat, plus quàm annua ac semestris esset. Liuius lib. 4. & 9.

ALLIENA DE TERMINIS. Tulit. Eius hoc caput legitur in libro De agrorum conditionibus ualde corruptum. sed ex Roscia, quam suo loco describemus, sic castigauimus: Quæ colonia hac lege deducta, quódue municipium constitutum erit, qui limites decumani, quæcunque fossæ in eo agro erunt, qui ager hac lege datus assignatus erit, ne quis eos limites decumanos obsepito, neve quod in eis immolitum, neve quid ibi positum habeto, neve eos arato, neve eas fossas ob turato, neve quis sepito, quo minus suo itinere aqua ire fluere possit. Si quis aduersus ea quid fecerit, in res singulas quotiescunque fecerit, IIIIII, colonis, municipibusve iis in quorum agro id factum erit, dare damnas esto: pecuniæ qui uolet petitio hac lege esto.

AMPIA LABIENA de Cn. Pompeio. Tulere T. Ampius, T. Labienus Tribuni pleb. Metello, Afranio coss. Anno DCXCIII. Vt Cn. Pompeius uictor ex Asia ludis Circensibus corona aurea & omni cultu triumphantium uteretur, senicis autem prætexta coronaq; aurea. Velleius lib. 2.

ANNARIA LEX dicebatur ab antiquis ea, qua finiuntur anni magistratus capiendi. Festus. ui de Villia.

ANTIA SVMPTVARIA. Tulit Antius Restio. De sumptu in conuiuia. &, Vt qui magistratus esset, magistratumve capturus esset, ne quò ad cœnam nisi ad certas personas itaret. Gell. lib. 2. cap. 24. Macrobius lib. 3. cap. 17.

ANTISTIA DE Satricanis. Tulit M. Antistius Trib. ple. Foslio (ut opinor) & Plautio coss. An. DCXXXV. Vt Senatui de Satricanis ciuibus Ro. sententiæ ferendæ ius esset. Liuius lib. 26.

ANTONIA IVDICIARIA. Tulit M. Antonius cos. cum C. Iulio, Anno DCCIX. Vt tertia iudicum decuria, è centurionibus, antesignanis, alaudis, manipularibus fieret. Cic. Philipp. 1. & 5.

ANTONIA DE Dictatura. Tulit idem Triumuir R. P. C. Ne quis ullam ob causam de Dictatore creando referret, neve Dictaturam oblatam acciperet. qui secus faxit, eum ut necare ius fasque esset. Appia. Emphyl. 3.

ANTONIA DE nomine mensis Iulii. Tulit idem. Vt qui mensis antea Quintilis uocabatur, quòd à Martio qui priscis temporibus primus fuerat, quintus esset: is a C. Iulii Cæsaris nomine Iulius deinceps diceretur: quòd hoc mense ad quartum Idus Quintil. Iulius natus esset. Macrob. lib. Sat. 2. cap. 12.

ANTONIA DE suffragiis pop. Tulit L. Antonius. Cicero Philipp. 7.

ANTONIA DE sacerdotiis. Tulit idem. Vt ius cooptandorum sacerdotum à populo ad illorum collegium iterum transferretur. Dio lib. 37.

APPVLEIA DE coloniis. Tulit. L. Appuleius Saturninus Trib. pleb. C. Mario VI. L. Valerio coss. Anno DCLIII. Vt in singulas colonias ter nos ciues Rom. C. Marius facere posset. Cicero pro Balbo.

APPVLEIA AGRARIA. Tulit idem, eodem anno. Vt quem agrum C. Marius cos. in Gallia pulsis Cimbris, in ditionem populi R. redegisset is populo Rom. diuideretur, & si ita lex sciuisset, intra diem quintum à singulis senatoribus in eã iuraretur: qui non iurasset, ei multa pœna esset. Appianus lib. De bellis ciuil. 1.

APPVLEIA MAIESTATIS. Tulit idem. Meminit Cic lib. De oratore secundo, ubi de causa Norbani loquitur, quem maiestatis Appuleia lege postulatum defendit Antonius.

APPVLEIA DE METELLO. Tulit idem. Vti Q. Metello Numidico Consuli quod legi ipsius Agrariæ, quæ intra quintum diem iurari in eam iubebar, non paruisset, aqua & igni interdiceretur. Appian. lib. De bello ciuil. 1. Cicero pro Sextio, & alibi.

AQVILIA DE DAMNO iniuria dato. Tulit C. Aquilius Gallus, Trib. plebis: uti scribit Vlpianus l. 1. D. ad leg. Aquil ex quo plebiscitum uerius appellatur. Eius tria capita fuere, quorum primum & tertium his extat uerbis, Qui seruum seruamve, alienum alienamve, quadrupedemve pecudem iniuria occiderit: quanti id in eo anno plurimi fuit, tantum æs dare domino damnas esto. Ceterarum rerum præter hominem & pecudem occisos, si quis alteri damnum faxit, quod usserit, fregerit, ruperit iniuria: quãti ea res erit in diebus triginta proximis, tãtũ æs dño dare damnas esto. Aduersus inficiantem in duplum actio esto.

Non dubitaui autem QVADRVPEDEMVE PECVDEM pro Vel restituere: quod mendum mirum est, tam multorum eruditorum oculos aspectum que fugisse. Hanc autem puto esse legem de qua Cicero in Bruto sic loquitur, Atque eodem tempore accusator de plebe L. Cæsidenus fuit, quem ego audiui iam senem, quum ab L. Sabellio multam lege Aquilia de iustitia petiuisset. Opinor enim legendum DAMNI INIVRIA: qua de formula diximus in Orat. pro Comœdo. & multã intelligi, quãti plurimi æstimationem. Animaduertendum etiam aliud præterea huiusce legis caput fuisse, si seruus sciente domino noxam nocuisset, dominus suo nomine eius rei caussa teneretur. l. 2. D. de noxal. act.

ATERIA TARPEIA DE MVLTA. Tulere Sp. Tarpeius, A. Aterius coss. Anno CCXCVIII. Vt omnibus

CALPVRNIA DE CIVITATE. Sisenna historia. libro quarto, Milites ut lex Calpurnia concesserat, uirtutis ergo ciuitate donari. Hæc Nonius in uoce ergo.

CANVLEIA, de patrum connubijs. Tulit C. Canuleius Tribunus plebis, M. Genutio & C. Curtio coss. An. CCCTX. Vt plebi cum patribus connubiorum ius esset. Vt Tribuni militum consulari potestate promiscuè ex patribus ac plebe crearentur. Augustinus libro De ciuitate Dei 3. cap. 17. Liuius lib. quarto.

CASSIA AGRARIA. Tulit Sp. Cassius Consul cum Virginio, Anno CCLXVII. Vti ex agro Hernicis, quibus cum fœdus ictum erat, adempto, dimidium Latinis, dimidium plebi diuideretur. Lex tamen non tenuit. Liuius libro secundo, Valerius libro quinto, cap. 8.

CASSIA DE SENATV. Hanc tulit L. Cassius, L. F. Longinus, Tribunus ple. C. Mario, L. Flacco coss. Anno DCLIII. Vt quem populus damnasset, cuive imperium abrogasset, in senatu ne esset. Ascon. in Cornel.

CASSIA DE SVFFRAGIIS. Tulit L. Cassius Tribunus plebis, Lepido & Mancino coss. Anno DCXVI. Vt iudices sententias, quas uoce dicebant, tabellis ferrent: in his etiam populus ipse, duntaxat quum de multis iudicaret, non de capite: nimirum in perduellionis iudicio. Cicero in Lælio, ubi hanc legem biennio post Gabiniam latam scribit. item in Bruto, & libro De legibus 3. item Asconius in Cornelianam, & Verrinam II.

CASSIA DE Pauli triumpho. Tulit Q. Cassius Prætor, Aelio, Iunio coss. Anno DLXXXVI. Vt Paulo, Anicio, & Octauio ex bello Macedonico cum uictoria redeuntibus, quo die urbem triumphantes inueherentur, imperium esset. Liuius lib. 45.

CASSIA DE senatu supplendo. Tulit C. Cassius Prætor, Dictatore Iulio Cęsare. Vt in numerum Patriciorum qui Senatui deessent, alij sublegerentur. Tacitus libro II. Suetonius autem in Iulio Cæsare scribit, eum Senatum suppleuisse, patricios allegisse, Pretorum, Aedilium, Quæstorum, minorum etiam magistratuum numerum ampliasse. Vtrum autem illa Cassia lege, an alia, in certum est.

CINCIA DE donis & muneribus. Tulit M. Cincius Tribunus plebis, Cornelio, Sempronio coss. Anno DXLIX. Ne quis ob caussam orandam donum munusve caperet. Liuius libro 34. Tacitus lib. 13. Cic. in Catone, ad Atticum I. & de Orat. secundo. Festus hanc muneralê à Plauto uocari scribit. Neque muneralem legem, neq; lenoniam, Rogata fuerit necne, flocci estimo.

CLODIA de liberali caussa. Tulit Ap. Claudius Decemuir, cum collegis, Anno CCCII. Vt quũ quis in seruitutem assereretur, uindiciæ secundum libertatem darentur. Liuius lib. 13. Dionys. lib. 10.

CLAVDIA de senatorum quæstu. Tulit Qu. Claudius Tribu. pleb. P. Cornelio, T. Sempronio Coss. Anno DXXXV. Nequis Senator, quive Senatoris pater fuisset maritimã nauem, quæ plus quàm trecentarũ amphorarum esset, haberet. Id satis habitum ad fructus ex agris uectandos: quæstus omnis patribus indecorus uisus est. Liuius lib. 21.

CLAVDIA de scribarum negociatione. Videtur proximæ Claudiæ pars fuisset. Suetonius in Domitiano, Scribas quæstorios, negociantes ex consuetudine, sed contra Claudiam legem uenia in præteritum donauit. Aliud ea de lege nihil reperio.

CLODIA de annona. Tulit P. Claudius Tribu. pleb. Pisone, Gabinio coss. Anno DCXCV. Vt frumentum populo, quod antea semis æris ac trientibus in singulos modios dabatur, gratis daretur, et Sex. Claudio frumentaria procuratio mandaretur. Ascon. in Pisonianam, Cice. pro Sestio, & in Pisonem, & pro Domo.

CLODIA de comitiis. Tulit idem. Nequis per eos dies quibus cum populo agi liceret, de cœlo seruaret. Vt omnibus fastis legem ferri liceret: qua de caussa legem Aeliam & Fusiam à Clodio sublatam toties Cicero queritur: in Sextiana, Pisonia- na: & in hanc Asconius, & Dio lib. 38.

CLODIA de ui. Tulit idem. Vt de ijs qui ciues Ro. sine iudicio populi indictaque caussa necassent, quæstio haberetur. Tulit autem ob Ciceronem & alios, à quibus necati erant Catilinarij, quamuis nominatim de Cicerone nullam faceret mentionem. Velleius lib. 2. Dio. XXXVIII. Cicero ad Attic. III. Hanc legem, opinor, intelligit Cicero in Orat. pro Domo, ubi de lege Clodia loquitur, quæ est de Iniuriis publicis.

CLODIA de M. Tullio. Tulit idem. Vt M. Tullio Ciceroni quòd falsum S. C. retulisset. quòd ciues Rom. indemnatos necasset, aqua & igni interdictum esset, neve ei intra quingenta passuũ millia liceret esse, ne quis de ipsius reditu ad senatum referret, ne quis sententiam diceret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret in sententiam, ne scribendo adesset. Pro domo sua, Post reditum in sen. & lib. ad Att. III. & Dio. lib. 38.

CLODIA de prouinciis. Tulit idem. Vt Gabinio Syria, Babylon. Persæ: Pisoni Macedonia, Achaia, Thessalia, Græcia, omnisque Bœotia proconsulari imperio mandaretur: iisque cum exercitu in eas prouincias iuris pecunia ex ærario attribueretur. Cicero Pro domo, & in Sextiana.

CLODIA de intercesione. Tulit idem Clodius. Vt libera & soluta in ferendis legibus Tribunorum plebis potestas esset, neque intercessione impediretur. Cicero in Sextiana. Nouem enim Tribunis unus obsistere poterat. Dio. lib. 38.

CLODIA de collegiis. Tulit idem. Vt collegia: id est, conuentus artificum à Numa instituti, & magna

Cic. Pro domo sua, pro Cęcinna, Appianus belli ciuilis lib. 2.

CORNELIA de magistratibus. Tulit, opinor, idem. Vt qui cum imperio in prouinciam profectus esset, tamdiu illud imperium retineret, quoad in urbem reuersus esset: quum antea certo ac præfinito tempore imperium illud terminaretur. & si successor non mitteretur, noua rogatione ad impetrium prorogandum opus esset. Item ut triginta tantum dies postquàm successor missus esset, magistratui ad decedendum concederentur. Cic. epi. 9. ad Lentulum, & lib. 3. ad App. epist. 6.

CORNELIA de sumptibus funerum. Tulit idem. Plut. in eius uita.

CORNELIA de Trib. ple. Tulit idem. Ne Tribun. ple. ferendarum legum concionádive ius esset, neve ad eos prouocatio esset, ut ne ijs intercedere liceret: neve iis qui Tribuni pleb. fuissent, alios postea magistratus capere liceret. Cic. De legib. 3. Cæsar Comment. Gal. lib. 1. Plutarchus in uita. Florus in Epit. Appian. De bello ciuili 1. Ascon. in 111. Verrin.

CORNELIA de prouinciis. Tulit idem. Ne quis plus anno prouinciæ præesset. Cic. ad Appium lib. Fam. v. Item ut Senatus quasdam prouincias decerneret.

CORNELIA de magistratibus. Tulit idem. Vt ijs qui suas partes in ciuili bello secuti essent, honores ante tempus capere ius esset. Vt si quis magistratum peteret, quem antè iussisset, nisi decennium interiectum esset, eius ratio non haberetur. Appian. de bell. ciuil.

CORNELIA de sacerdotiis. Tulit idem. Vt ius creãdorum sacerdotum à populo (cuius hęc lege Domitia potestas erat) ad collegia sacerdotum transferretur. ijque ex ueteri more tributis comitiis cooptarentur. Dio lib. 37. Et Asconius in Diuinat.

CORNELIA de Quæstoribus. Tulit idem. Vt uiginti Quæstores supplendo senatui crearentur, cui iudicia tradiderat. Tacitus lib. 11.

CORNELIA maiestatis. Tulit idem. Ne qui cum imperio prouincias obtinerent, populi senatusve iniussu exercitum de prouincia deportarent, bellũve sua sponte gererent. Cic. in Pison. Alia capita fuerunt quæ pedianus in Corneliana significat. Fuit & illud, ut à quæstionibus uel cruentis nullius dignitas exciperetur. Amm. Marcell. lib. 19.

CORNELIA de sicarijs & ueneficiis. Tulit idem. Vti qui hominem occiderit, cuiusque dolo malo incendium factum erit, quive hominis occidendi, furtive faciendi caussa cum telo ambulauerit, iudicio publico damnetur. Marcia. lib. 1. D. ad l. Corn. de sicar. quo sub titulo multa huius legis capita enumerantur. Ea lege excepti erant, qui proscriptione Syllana ob relata ciuium R. capita pecunias ex ærario acceperant. Sueto. Cæsare. Eiusdem etiam hoc caput fuit, ut cum in consilium iri oporteret, Quæsitor à reo quæreret, clàm an palam de se sententiam ferri uellet. Cic. in Cluentiana. Item, Vt si quis domi suæ necatus erit, ei qui seruos qui ante quæstionem fugerint, peruestigarit, & indicarit, in singulos seruos quos eius cædi conuicerit, quinos aureos ex bonis occisi, aut si inde redigi ea quantitas non possit, ex publico accipiat. Vt de his qui ante quæstionem habitam fugerint, si aperto testamento liberi scripti inueniantur, iudicium inter sicarios fiat: ita, ut ex uinculis caussam dicant, & conuicti perinde ac serui puniantur: & ei qui conuicerit, deni aurei præmii nomine dentur ex bonis damnati. Caius l. 25. D. ad S.C. Silauian.

CORNELIA de iniuriis. Tulit idem. Vt Venuleius testatur in l. hos accusare, 12. in fi. D. de accusat. Vt in eos qui quempiam pulsassent, uerberassent, domumve alienam ui introissent, iudicium daretur. Vt in eo iudicio non esset, qui ei qui ageret, gener, socer, uitricus, priuignus, sobrinusve esset; propiusve eorum quenquam ea cognatione, affinitateve attingeret, quive eorum cuius, parentesve cuius eorum patronus esset. Vt filiusfa. ex omni causa iniuriarum agat, ut actori iusiurandum deferre liceat reo, an iniuriam fecerit. Si quis librum ad infamiam alicuius scripserit, composuerit, ediderit, dolove malo fecerit, quo quid eorũ fieret: etiamsi alterius nomine ediderit, uel sine nomine: uti de ea re agere liceret, & si condemnatus sit, qui id fecit, intestabilis ex lege esse iubetur. Vlp. l. 5. D. de iniu.

CORNELIA de falso. Tulit idem. De omni falsitatũ genere, quæ in numis, testamentis, partubus, iudiciis, tabulis publicis aliisque rebus commissæ, publici iudicii pœnam mererentur: de quibus Iurisconsulti copiosè sub tit. Ad leg. Cor. De fals. Crimina enim ferè sunt innumera, quibus quod pœna esset constituta nulla huius legis pœna, partim senatusconsultis, partim Principum rescriptis, partim etiam Iurisconsultorum responsis attributa est. Meminit Cic. Verrin. 3. De nat. deor. 2. & Sueton. in Augusto. Pompon. l. 2. De origin. iur. Paulus Sent. 4. ca. 7. & li. 5. ca. 24. Neque uerisimile esse, quod quidam putant, id solum fallum hac lege coerceri, quod in testamentis commissum esset: patet ex l. 9. D. de falsis.

CORNELIE de testamentis. Tulit idem. Vt eorum testamenta qui in hostium potestate essent, perinde rata essent, ac si hi qui ea fecissent in hostiũ potestatem non peruenissent: & hæreditas ex his eodem modo ad unumquemque pertineret. Iulianus l. 12. D. Qui test. fac. poss. Vlp. cap. Institut. 23. Iauolenus in l. 15. De iniust. rupt. Atq; ex hac lege inducta fictio est, Vt qui captus apud hostes decederet, mortuus eodẽ momento quo captus esset, putaretur. Eiusdẽ legis caput opinor illud fuisse, quod in edicto Verris significatur, apud Ciceronem, lib. Accusat. primo: Non minus multis signis

Sent. 3. cap. 3. improprie, quum ea lex non fuerit: sed actionis formula. Similiter autem Cicero Manilianas uenalium uendendorum leges dixit, in lib. De orat. 1. pro Cautiones.

FABIA de terminis. Ea legitur in libro De agrorū conditionibus his ferè uerbis, quæ paucis quibusdam locis correximus. Qui hac lege coloniam deduxerit, municipium, præfecturam, forum, conciliabulum constituerit, in eo agro, qui ager intra fines eius coloniæ, municipii, fori, conciliabuli, præfecturæ erit, limites decumani ut fiant, terminique statuantur, curato: quiq; fines ita statuerit, hi fines eorum sunt, dum ne extra agrum colonicum, territorium fines ducat: quique termini hac lege statuti erunt, ne quis quem eorum eiicito, neve commoueto, sciens dolo malo: si quis aduersus ea fecerit, in terminos singulos quos eiecerit, locove mouerit sciens dolo malo, IIxxv. in publicum eorum, quorum intra fines is ager erit, dare damnas esto, deque ea re curatoris, qui hac lege erit, iurisdictio, reciperatorumque datio addictio esto. Si curator hac lege non erit, tūc quicunque magistratus in ea colonia, municipio, præfectura, foro, conciliabulo iuri dicundo præerit, magistratus de ea re iurisdictio iudicisque datio addictio esto: inque eam rem is qui hac lege iudicium dederit, testibus publicè duntaxat in res singulas x. denunciandi potestatem facito, ita ut è Republica fideque sua uidebitur. Et si is unde ea pecunia petita erit, condemnatus erit, eam pecuniam ab eo deve bonis eius, primo quoque die exigito, eiusque quod receptum erit partem dimidiam eius cuius unius opera maximè is condemnatus erit, partem dimidiam in publicum redigito. Quo ex loco terminus aberit, si quis in eum locum terminum restituere uolet, sine sua fraude liceat facere: neve quid cui is ob eam rem hac lege damnas esto.

FALCIDIA de testamētis. Tulit P. Falcidius Trib. ple. Domitio, Asinio coss. An. DCCXIIII. Eius hæc quatuor capita memorantur. Qui ciues R. sunt, qui eorum post hanc legem rogatam testamentum facere uolet, ei quem pecuniam quasque res, quibusque dare legare uolet, ius potestasque esto ut hac lege licebit. Quicunque ciuis R. post hanc legem rogatam testamentum faciet, is quantam cuique ciui Ro. pecuniam iure publico dare legare uolet, ius potestasque esto, dum ita detur legetur, ut ne minus quàm quartam partem hæreditatis ex eo testamento hæredes capiant. Eis qui bus ita datum legatum erit, eam pecuniam sine fraude sua capere liceto: isque hęres, qui eam pecuniam dare iussus damnatusve erit, eam pecuniā debeto dare, quam damnatus est. Si quis aliter quā hac lege liceat, pecuniam dederit, legauerit, hæredi quartam partem eius pecuniæ quæ data legata erit, ex eo testamento retinere liceto. Paulus l. 1. D. ad leg. Falcid. Eusebius in Chronicis. Dio uerò lib. 48. hoc modo, Vt hæres quartam partem bonorum sibi relictorum, si grauiter oneratus sit legatis, accipiat: cetera legatariis relinquat.

Furia. lex [illegible]

FANNIA sumptuaria. Tulit C. Fannius cos. cum M. Messala, Anno DXCII. ut ludis Romanis, plebeiis, Saturnalibus, & alijs quibusdam diebus centenos æris in singulos dies impendere liceret: decemque aliis diebus in singulis mensibus, tricenos: ceteris autem omnibus diebus, denos. Ne quid uolucrum poneretur, præter unam gallinam quæ non esset altilis. Plin. lib. 10. cap. 50. Gellius lib. 2. cap. 24. Macrob. lib. 3. cap. 17. Athenæus aūt lib. VI. extremo eiusdē, legē sic exponit: ἐκέλευε δ᾽ ὁ νόμος, τριῶν μὲν πλείονας τῶν ἔξω τῆς οἰκίας μὴ ὑποδέχεσθαι. κατὰ ἀγορὰς δὲ τῶν πέντε. τοῦτο δὲ τρὶς τοῦ μηνὸς ἐγγίνετο. ὀψωνεῖν δὲ πλείονος τῶν δυοῖν δραχμῶν καὶ ἡμίσους, οὐκ ἐπέτρεπε. κρέως δὲ καπνιστοῦ δεκαπέντε τάλαντα δαπανᾶν εἰς τὸν ἐνιαυτὸν ἐπεχώρει. καὶ ὅσα γῆ φέρει λάχανα καὶ ὄσπρια ἑψήματα.

FAVIA de terminis. Vide Fabia.

FLAMINIA agraria. Tulit C. Flaminius Trib. ple. Aemilio, Poblicio coss. Anno DXXI. Vt ea regio Galliæ, quæ Picenum uocatur, unde Senones expulsi fuerant, militibus Romanis diuideretur. Polyb. lib. 2.

FLAVIA de Tusculanis. Tulit M. Flauius Tribu. pl. Sulpitio, Aemilio coss. Anno CDXXX. Vt in Tusculanos animaduerteretur, quorum ope ac consilio Veliterni, Priuernatesque populo R. bellum fecissent. Liuius lib. 8. Antiquata. ibid.

FVRIA de Aedilibus ex patrib. creandis. Tulit M. Furius Camillus Dict. Ann. CCCXXCV. Vt duo Aediles ex patrib. crearentur. Liuius lib. 6. in fin.

FVRIA de iure Cāpanorū. Dedit Campanis L. Furius Prætor. Foslio & Plautio coss. Anno CDXXXV. quum primum Capua in deditionem recepta Præfecti eò missi sunt. Liuius lib. 9.

FVRIA Atilia de Mancino. Tulere L. Furius & Sex. Attilius Trib. pleb. Ann. Vt C. Mancinus quòd sine senatus auctoritate pacē cū Numantinis fecisset, iis dederetur. Cic. lib. 3. Offi. Epitomæ LVI.

FVRIA de testamentis. Tulit C. Furius Trib. pl. Ne cui, nisi manumissoris cognato, certisque aliis personis supra mille asses legare, mortisve caussa donare liceret: ꝙ si quis maiorē summā sibi legatam accepisset, quadruplum eius quo plus quàm licebat accepisset, redderet. Lata est aūt (ut ait Iustin.) Legis XII. tab. coercendæ caussa: qua uti quisque legasit suę rei, ita ius erat. Cic. ꝓ Balbo, & Verr. 3. Iustinia. De leg. Falcid. Vlp. cap. Instit. 1. & 28.

FVRIA Caninia de manumissione. Tulere opinor, P. Furius Camillus, C. Caninius Gallus coss. An. DCCLII. Vt in testamento ex tribus seruis nō plures quàm duos manumittere liceat, usque ad decem, dimidiam partem: à decimo usque ad triginta tertiā partem, ut tamen adhuc quinq; manumittere liceat, æquè ut ex priori numero, à triginta usque ad centum, quartam partem, æquè ut decem ex priore numero liberari possint; à centum usque

Hortensia de nundinis. Tulit. Vt nundinæ quæ prius erant feriæ, fastæ essent: uti rustici, qui nundinandi caussa in urbem ueniebant, lites componerent. Macrob. lib. Satur. 1. cap. 16.

Hortensia de plebiscitis. Tulit Q. Hortensius, Dictator seditionis sedandæ caussa creatus, Anno CDLXVII. Vt eo iure quod plebs statuisset omnes Quirites tenerentur: quum antea Patritij non tenerentur. Gell. lib. 15. cap. 27. Plin. lib. 16. ca. 10. August. li. 3. De ciuit. Dei, ca. 17. quod postea lege Publilia confirmatum est.

Hostilia de furtis. Tulit A. Hostilius Consul cũ A. Atilio, An. DLXXXIII. Vt furti agere liceret eorum nomine, qui apud hostes essent, aut Reip. caussa abessent, quive in eorũ cuius tutela essent. Iustinianus De ijs per quos ag. poss. Hinc illę Hostilianæ actiones, id est, formulæ apud Ciceronẽ lib. De orat. 1. ubi de militis testamento agitur.

I

Icilia de Auentino. Tulit L. Icilius Tribu. plebi. M. Valerio, Sp. Virginio coss. Anno CCXCVII. Vt Auentinus mons plebi ad ędificia cõcederetur. ὅσα μὲν ἰδιῶταί τινες εἶχον ἐκ δικαίου κτησάμενοι, ταῦτα τοὺς κυρίους κατέχειν. ὅσα δὲ βιασάμενοί τινες ἢ κλοπῇ λαβόντες ᾠκοδομήσαντο, κομισαμένους τὰς δαπάνας ἃς ἂν οἱ διαιτηταὶ γνῶσι, τῷ δήμῳ παραδιδόναι. τὰ δὲ ἄλλα ὅσα ἦν δημόσια, χωρὶς ὠνῆς τὸν δῆμον παραλαβόντα διελέσθαι. id est, Quæ priuati quidam iure quæsita possidebant, ea pro domino possiderent: quæ uerò uel ui, uel clàm accepta ædificijs occuparãt, ea recuperatis impensis quas arbitri statuissent, populo redderent. cetera uerò quæ publica essent, ea populum sine precio recipere, & inter se diuidere. Dionys. libro 10. & Liuius lib. 3.

Icilia de Tribunis ple. Tulit Sp. Icilius Tribu. pleb. T. Geganio, P. Minutio coss. An. CCLXI. Δημάρχου γνώμην ἀγορεύοντος ἐν δήμῳ, μηδεὶς λεγέτω μηδὲν ἐναντίον, μηδὲ μεσολαβείτω τὸν λόγον. ἐὰν δέ τις παρὰ ταῦτα ποιήσῃ, διδότω τοῖς δημάρχοις ἐγγυητὰς, αἰτηθεὶς εἰς ἔκτισιν ἧς ἂν αὐτῷ ἐπιθῶσι ζημίας. ὁ δὲ μὴ διδοὺς ἐγγυητὴν θανάτῳ ζημιούσθω, καὶ τὰ χρήματα αὐτοῦ ἱερὰ ἔστω. τῶν ἀμφισβητούντων πρὸς ταύτας τὰς ζημίας αἱ κρίσεις ἔστωσαν ἐπὶ τοῦ δήμου. id est, Tribuno ad populum concionanti, ne quis contradicito, neve eum interpellato. Qui contrà faxit, prædes Tribunis dato se multam quam ipsi irrogabunt soluturum. qui prædes non dederit, capital esto: familiaque eius sacra esto. Si quid ei in multis controuersiæ, populi iudicium esto. Dionys. lib. 7.

Ivlia de prouinciis. Tulit C. Iulius Cæsar Consul cum Bibulo, DCXCIIII. Vt Achaia, Thessalia, cũcta Gręcia liberæ essent, neque in ijs magistratibus pop. R. ius dicere liceret. Cic. Pro domo sua, in Pison. & de prou. Consul. Item ut magistratibus transeuntibus, eorumque comitibus fœnum aliaque ab oppidis & uicis subministrarentur. Ad Att. lib. 5. & in Pison. Item duabus in ciuitatibus prouinciæ suæ Magistratus decedentes rationes suas relinquerent: easdemque totidem uerbis ad ærarium referrent. Cic. Epist. fam. libro 5. ep. 20. in Pison. Item, Ne coronarium aurum ijs qui prouincias obtinerent, uel decerni, uel ab ijs accipi liceret, nisi decreto triũpho. Cic. in Pison. Ne quis aut de prouincia exercitus deduceret, aut bellum sua sponte iniussu pop. aut Senatus gereret. in Pisonem.

Ivlia agraria. Tulit idem eodem tempore. Vt ager Stellas, maioribus consecratus, item Campanus ad subsidia Reip. uectigalis relictus plebi diuideretur. Diuisit extra sortem XX. mil lib. ciuium quibus terni pluresque liberi essent. Velleius lib. 2. Plutarch. in Pomp. & in Cæsar. & in Cat. Vtic. Dio 38. Aliam præterea Callistratus commemorat in l. 3. D. de term. mot. Vt qui terminos statutos extra suum gradum finesve dolo malo mouerint, in singulos terminos quos eiecerint, locove mouerint, quinquaginta aureos dare in publicũ damnentur: eiusq; rei actio petitio ei qui uolet det.

Ivlia de ui. Tulit idem. Vt ei qui de ui damnatus esset, aqua & igni interdiceretur. Cicero Philip. 1.

Ivlia maiestatis. Tulit idem. Vt ei qui maiestatis damnatus esset, aqua & igni interdiceretur. Cic. Philip. 1.

Ivlia iudicaria. Tulit idem. Vt iudicia ad duo genera iudicum redigerentur, equestris ordinis & senatorij. Tribuni uerò ærarij, quod erat tertium, tollerentur. Suetonius in Cæsare. Meminit Gellius lib. 14 cap. 2. Dio lib. 43.

Ivlia de sacerdotijs. Tulit idem. Vt in cooptãdis sacerdotibus etiam absentium ratio haberetur. Patet ex lib. 1. epist. ad Brutum.

Ivlia repetundarum. Tulit idem, ut ex Vatiniana & Sextiana intelligitur. Ne cui, qui in prouincia cum potestate, imperiove esset, pecuniam capere, conciliare liceret: extrà quàm si ad templum monimentũque capiat. Cic. ep. 1. ad Q. frat. & epist. 1. libri VI. ad Attic. ut ab ijs exigeretur pecunia, ad quos ea quam is ceperit qui damnatus sit, peruenerit. ut transeuntibus magistratibus eorumque comitibus fœnum aliaque ab oppidis & uicis subministrarentur. Vt ijdem quum de prouincia decederent, rationes in prouinciæ duabus ciuitatibus quæ ipsis maxime uiderentur relinquerent, & totidem uerbis ad ærarium referrent. Ne qui cum imperio essent, iniussu populi aut senatus de prouincia exirent, exercitum educerent, bellum sua sponte gererent, in regnum alienum accederent. Cic. pro posthumo. In epist. lib. 5. ep. 20. & in Pisoniana. Item, Ne quis in magistratu, potestate, curatione, legatione, uel quo alio officio, munere, ministeriove publico, quive ex cohorte cuius eorum est, pecuniam ob iudicandum, decernendumve accipiat, uel quo magis aut minus quid ex officio suo faciat: ne quis ob militem legendum, mittendumve, æs accipiat: neve quis ob senten-

natū est, prior fasces sumat. Gell. lib. 2. cap. 15. Vt ne coelibes, ne ve orbi ex ciuium Ro. testamento quicquam caperent. l. si his qui hæres, D. de uulg. & pup. l. 1. C. De infir. pœn. Cel. & Tertul. in li. De monogamia. Vt fœminę a morte uiri, anni spacium: a diuortio, sex mensium liberum a cœlibatus pœna obtinerent. Vlp. tit. 14. Vt quæ ad cœlibes testamento ciues R. peruenirent, eorum pars decima ad ærarium pertineret. Vt si in liberta ab inuito patrono diuetteret, alij nubere inuito patrono non posset. Vt iusiurandum quod liberto impositum est, ne uxorem ducat, ei remittatur. l. 6. §. 3. De iure pat. l. 1. D. de und. uir. & ux. Ne senatores, eorumve liberi, libertinas & quæ ipsæ, quarumve pater materve artem ludicram fecerit, item ex numero corpore quæstum facientium uxorem ducant. Ceteri autem ingenui prohibentur ducere lenam, a lenone lenave manumissam, & in adulterio deprehensam, & iudicio publico damnatam, & quæ artem ludicram fecerit. Paulus l. 44. D. de ritu nupt. Marcianus autem in l. 19. eod. scribit, caput trigesimumquintum fuisse, Vt qui liberos quos habent in potestate, iniuria prohibuerint uxores ducere, uel nubere, a magistratibus cogantur in matrimonium collocare, & dotare. Vt patritijs liceret libertinas uxores ducere: præterquam si senatores, senatorumve liberi essent, ne qua sponsalia rata essent, nisi statim exacto biennio nuptiæ fierent: hoc est, ne puellæ decem annis minores, quarum annus ætatis duodecimus maturus coniugio habebatur. Zonaras li. 11.

IVLIA de uicesima. Tulit idem. Vt quæ hæreditates, legata & donationes mortis caussa ad alienos, aut locupletes peruenirent, earum pars uicesima ad fiscum pertineret. Vt testamenta i municipijs, colonijs, oppidis, præfectura, uico, castello, conciliabulo facta, in foro uel basilica, præsentibus testibus uel honestis uiris, inter horam secundam & decimam diei recitentur, exemploq; sublato ab ijsdem rursus magistratibus obsignato, quorum præsentia constat apertum. Vt testamentum statim post mortē testatoris aperiatur. hoc est a præsentibus intra triduum uel quinq; dies: ab absentibus quoq; itra eos dies, cū superuenerit. Vt testes, uel maxima pars eorū adhibeantur, qui signauerint testamentum, ita ut agnitis signis, rupto lino aperiatur & recitetur, atque ita describendi exempli fiat potestas, ac deinde signo publico obsignatum in Archiuum redicatur, ut si quando exemplum eius interciderit sit unde peti posit. Dio lib. 38. & Paul. Sent. 4. tit. 6.

IVLIA de iudicijs. Tulit idem, qua formā iudiciorū tum publicorū tum priuatorū pręscripsit. Gellius li. 14. ca. 2. Vt qui nomen alicuius deferrent, locū, annū, & mensem, quo crimen admissum erit, designent. l. 3. De accusat. Ne eodē tēpore, de duobus reis quis quæreretur, nisi suarū iniuriarū caussa. l. 12. eod. Ne inuito denunciet, ut testimoniū dicat aduersus socerū, generū, uitricū, priuignum, sobrinum, sobrinā, sobrino natū, eosve qui priore gradu sint. item ne liberto ipsius, liberorū eius, parentū, uiri, uxoris: itē patroni, patronæ. & ut ne patroni patronæ aduersus libertos, neq; liberti aduersus patronū cogantur testimoniū dicere. l. 1111. D. De testib. Vt inter priuatos qui in iudicem consensissent, iuris diccudi ei iudici potestas esset. l. 3. §. 1. D. de iudic. Ne qui iudex sit, arbitriū recipere eius rei de qua iudex est, inve se promitti iubeat l. 9. De arbitr. Ne minor annis uiginti iudicare cogatur. l. cū lege x 1. 1. D. De arbir. Vt Saturnalibus triduo feriæ seruarentur. Macrob. lib. 1. ca. x. Eadē etiā latū opinor, ut certus patronorū numerus esset. Meminit Asconius in argumēto pro Scauro.

IVLIA Caducaria. Tulit, opinor, idē: & eiusdē legis hæc duo fuere capita. Vt si nemo sit ad quem bonorū possessio pertinere posit: aut sit quidē, sed ius suū omiserit, bona publicentur. Vlp. ca. Instit. 28. Idē l. 4. §. eodē, D. de fideic. lib. Quare & si caducarijs legib. bona delata sint, idē erit probandū. Sic enim locū hunc nobis restituit Iacob. Cuiatius, uir acri ingenio, eximiaq; doctrina præditus. Eandem legē Iuliā significat Iulianus leg. xcvi. §. 1. De legat. & fid. lib. 1.

IVLIA de adulterijs. Tulit idē. Si quis stuprū adulteriumq; faceret, sciens, dolo malo. Suet. in August. & Iurisconsulti tit. ad leg. Iuli. de adult. Cornelius Tacitus lib. 2. Huius caput etiā hoc fuit, Ne maritus dotale prædium inuita uxore alienet: neve id etiā eius uoluntate oppignerct. Paulus lib. Sent. 2. ca. 21. & Iustin. sub tir. Quib. alien. licet.

IVLIA Theatralis. Tulit idē. Vt equitibus Ro. quib. ipsis parentibusve equester census unquā fuisset, in quatuordecim ordinibus lege Roscia Theatrali constitutis cousidere liceret. Sueton. Augusto. Plin. lib. 33. cap. 2.

IVLIA sumptuaria. Tulit idē. Vt profestis diebus ducentos numos in conuiuijs consumere liceret: Calendis, Idibus, Nonis, & alijs quibusdam festiuis trecentos, nuptijs autem & repotijs H——s. millies. Gellius lib. 2. cap. 24.

IVLIA de manumisionibus. Tulit idem. Vt Imperator, cum seruum manumittit, non uindictam imponat: sed simplicieter liberum esse iubeat. Paulus l. apud eum, 14. D. de manumiss. Qua lege tam manumissoris quàm manumisi ætatem definiuit, iuraq; quibus patroni aduersus libertos uterentur constituit. Dio lib. 55.

IVLIA de ueneno. Nominatur a Suetonio in Nerone.

IVLIA peculatus. Tulit idem. Ne qui ex pecunia sacra, religiosa, publicave auferat, neve intercipiat, neve in rem suam uertat: neve faciat quo quis auferat, intercipiat. uel in rem suam uertat: nisi cui utique lege licebit: neve quis in aurum, argentū, æs publicū quid indet, neve immisceat: neve quo quid indatur, immisceatur, faciat sciēs dolo malo, quo

quam reperire argēti queo. Ita miser & amore pereo,& inopia argentaria. Perij, an nōstum lex me perdit quina uicenaria, Metuunt credere omnes.

LICINIA de fœnore. Tulit idem Furio, Clœlio,&c. Trib. mil. An. CCCLXXVI. Vt deducto eo de capite, quod usuris per numeratum esset, id quod superesset, triennio æquis portionibus persolueretur. Liuius lib. 6.

LICINIA de magistratibus è plebe creandis. Tulit idem. Ne tribunorum militum comitia fierent, sed Consulum, & utique alter ex plebe crearetur. Liuius libro sexto.

LICINIA agraria. Tulit C. Licin. Stollo Trib. ple. Aemilio, Valerio, &c. Tribun. mil. Anno CCCLXXVII. Ne quis plus quingenta iugera agri, centum pecoris maioris capita, quingenta minoris possideret, Varro lib. de re Rust. I. Columell. lib. I. cap. 3. Liuius lib. 6. Appia. De bellis ciuilib. I. Gellius lib. 20. cap. I. Vallerius libro 8. capite 6. Plinius libro 18. capite 3. Velleius libro 2. Plutarchus in Camillo & in Gracchis.

LICINIA sumptuar. Tulit P. Licinius Crassus Diues cos. cum Cn. Lentulo, Anno DCLVI. Vt Calendis, Nonis, nundinis Romanis, cuique in dies singulos triginta duntaxat asses edundi caussa consumere liceret. nuptijs ducenos. ceteris uero dieb. qui excepti non essent, tricenos: quū & carnis aridæ pondo tria, & salsamentorum pondo libram concederet. quod autem è terra, uite arboreve natum esset, id impunè consumere liceret. Macrob. lib. 3. cap. 17. Gell. lib. 2. ca. 24. Cic. lib. 7. epist. ad Gallum, ep. 27. Et Festus, Centenariæ cœnæ dicebantur, in quas lege Licinia non plus centussibus, præter terræ nata impendebatur, id est, centum assibus, qui erant breues numi ex ære.

LICINIA de ludis Apollinaribus. Tulit. P. Licin. Varus Prætor, Vrb. Claudio, Quinctio coss. An. DXLV. Vt ludi Apollinares qui die incerta fiebāt, in perpetuum in statam diem uouerentur. itaque ipse primus ita nouit, fecitq; ante diem tertiū nonas Quintiles. is dies deinde solennis seruatus. Liuius lib. 27.

LICINIA Cassia de bello Persei. Tulere Licin. Cassius, coss. An. DXXCII. Vt quòd Perseus Philippi filius Macedonum rex aduersus fœdus cum patre Philippo ictum, & secum post mortem eius renouatum, socijs populi R. arma intulisset, agros uastasset, urbesq; occupasset, quodq; belli parandi aduersus populum R. consilia inisset, arma, milites, classem eius rei caussa comparasset: ut nisi de ijs rebus satisfecisset, bellum cum eo iniretur. Liuius libro 42.

LICINIA Cassia de tribunis militum. Tulere ijdem coss. Ne tribuni militum eo anno suffragijs crearentur, sed Consulum Prætorumq; in ijs faciendis iudicium arbitriumq; esset. Liuius lib. 42.

LICINIA & Mutia de peregrinis. Tulere L. Licinius Crassus, & Q. Mutius Scæuola coss. Anno DCLVIII. Vt socij Latini, Romanæ ciuitatis iure priuati, suas in ciuitates redigerentur. Ascon. in Cornelianam. & pro Scauro. Cic. in Bruto, & lib. De offi. 3. De orat. 2. pro Corn. Balbo. & pro Sextio. Appianus lib. I.

LICINIA de sodalitijs. Vt in sodalitijs iudices ab accusatore ex tribubus ederentur. Cic. in Orat. pro Plancio, & lib. Famil. epist. 8.

LICINIA Aebutia de legūlatoribus. Tulere. Vt ne ei qui legem de curatione potestateve aliqua tulerit, eiusve collegis, cognatis, affinibus ea potestas curatione mandaretur. Cic. in Orat. 2. contra Rullum, & in orat. Pro domo sua.

LICINIA rogatio de sacerdotijs. Promulgauit Q. Licinius Crassus, ut sacerdotum cooptatio ab ipsorum collegio ad populum transferretur. Cic. in Lælio.

LICINIA Iunia de legibus. Vide Iunia Licinia.

LIVIA de Colonijs deducendis. Tulit M. Liuius Drusus Tribun. pleb. Domitio, Fannio coss. Anno DCXXXI. Vt duodecim coloniæ deducerentur, & singulis tria ciuium millia assignarentur. Plutarch. in Gracchis.

LIVIA de socijs Latini nominis. Tulit idem. Ne quem Latini nominis uirgis in exercitu cædi liceret. Plut. ibidem.

LIVIA de uectigalibus. Tulit idem. Vt pauperibus quibus agri diuiderentur, uectigal quod ex lege Sempronia pendebant, remitteretur. Plut. ibidem.

LIVIA de re numaria. Tulit idē. Vt octaua æris pars argento misceretur. Plinius lib. 33. cap. 3.

LIVIA iudiciaria. Tulit M. Liuius Drusus Trib. pl. L. Martio. Sex. Iulio COSS. Anno DCLXII. Vt æqua ex parte iudicia penes Senatum & equestrem ordinem essent. Ascon. in Cornelianam. Ci. De ora. 3. Florus in epit. LXXI. Appianus autem rem sic explicat: τῶν βουλευτῶν διὰ τὰς στάσεις τότε ὄντων μόλις ἀμφὶ τῶν τριακοσίων, τοσοὺς δὲ ἑτέρους αὐτοῖς ἀπὸ τῶν ἱππέων εἰσηγεῖτο ἀριστίνδην προσκαταλεγῆναι, καὶ ἐκ τῶνδε πάντων εἰς τὸ μέλλον εἶναι τὰ δικαστήρια, εὐθύνας τε ἐπ' αὐτῶν γίνεσθαι δωροδοκίας προσέγραφεν. ἐγκλήματος ἴσα δὴ καὶ ἀγνουμένου, διὰ τὸ ἔθος, τῆς δωροδοκίας ἀνέδην ἐπιπολαζούσης. Quum per id tempus propter superiores seditiones uix trecēti senatores essent, totidem ex equestri ordine arbitratu bonorum uirorū delectos ipsis adiunxit, uti deinceps ex hisce omnibus iudices legerentur: utiq; de pecunia ob rem iudicandam accepta caussam dicere cogerentur: quod crimen consuetudine iam pro nullo numerabatur, quum largitiones sine ullo pudore increbuissent. Hæc ille lib. De bell. ciuilib. I.

LIVIA agraria. Tulit idem. Vt Semproniæ leges de agris populo diuidendis ualerent.

LIVIA frumentaria. Tulit idem. Vt Sempronia lex de frumento plebi ex publico uiritim dando ualeret.

LIVIA de colonijs deducendis. Tulit idem. Vt lex Sempronia

L. Bestia Calpurnio coss. Anno DCXLII. Vt L. Cassius Prætor ad Iugurtham mitteretur, eumq; interposita fide publica Romam duceret, quo facilius iudicio regis, Scauri & reliquorum, quos pecuniæ captæ arcessebant, delicta patefierent. Salust. De bello Iugurth.

MEMMIA de reis postulandis. Tulit. Vt eorum qui Reipublicæ caussa abessent nomina ne in reos reciperentur. Vt calumniatoribus, pœna constituto iudicio imponeretur. Val. Max. lib. 3. cap. 7. Cicero pro Sex. Roscio. Papinian. l. 13. De testib. l. 1. §. 1. Ad S.C. Turpil. Legitur tamen Remmia.

MENENIA Sextia de multa. Tulere T. Menenius, P. Sextius coss. Anno CCCI. Autor Festus libro 14. cuius uerba sic opinor, legenda sunt, Peculatus furtum publicum dici cœptum est a Pecore: quia ab eo initium eius fraudis esse cœpit. siquidem ante æs aut argentum signatum ob delicta pœna grauissima erat duarum ouium, & triginta boum: quæ pecudes postquam ære signato uti cœpit populus Ro. Tarpeia lege cautum est. ut bos centussis, ouis decussis æstimaretur. Eam legem sanxere T. Menenius Lanatus, & P. Sextius Capitolinus COSS.

MENIA de auctoritate Patrum. Nominatur a Cicerone in lib. De claris orat. Eaq; uidetur esse quæ apud Festum libro 14. Minia nominatur, in dictione Prorsus: & apud Noniũ fortasse, in uoce Sugillare: ubi ait, Sugillare occludere. Varro Geminis, Cõtrà lex Mania est in pietate, ne filij patribus luci clara fugillent oculos. Alludere uidetur ad patrũ nomen, quo lex Menia Patritios intelligebat.

MENSIA de ciuitate. Tulit. Vt ex alterutro peregrino natus, deterioris parentis conditionem sequatur. Vlpianus cap. Instit. 5. Et hanc idem in l. lex naturæ, 24. De stat. hom. specialem legem intelligit.

MINVTIA. Meminit Festus lib. 13. in uoce, Osi sunt.

MINVTIA de Triumuiris mensarijs. Tulit Minutius Trib. pl. Aemilio, Terentio COSS. Ann. CXXXVI. Vt propter penuriam argenti Triumuiri mensarij crearentur. Liuius lib. XXIII.

MVNERALIS LEX uocata est, quà Cincius cauit, ne cui liceret munus accipere. Festus, qui Plauti uersus citat, quos in Cincia retulimus.

O

OGVLNIA de sacerdotijs. Tulere Q. & Cn. Ogulnij Tribu. pleb. M. Valerio, Q. Appuleio coss. Anno CDLIIII. Vt cum quatuor Augures, quatuor Pontifices ea tẽpestate essent, placeretq; augeri sacerdotum numerum, quatuor Pontifices, quinque Augures, de plebe omnes allegerentur, Ita deinceps octo Pontifices nouem augures fuerunt. Liuius lib. 10.

OPPIA de matronarum cultu. Tulit C. Oppius Tribun. pleb. Q. Fabio, T. Sempronio coss. Annio DXL. Ne qua mulier plus semuncia auri haberet: neu uestimento uersicolori uteretur: neu iuncto uehiculo in urbe oppidove, aut propius inde mille passus, nisi sacrorum publicorum causa ueheretur. Liuius lib. 34. Tacitus lib. 3.

OPTIMA LEX, quum nominabatur in magistro populi faciendo, qui uulgò Dictator appellabatur, quàm plenissimum posset ius esse significabatur. Vt fuit M. Valerij Marci filij Volusij nepotis, qui primus magister populi creatus est. Posbquam uerò prouocatio ab eo magistratu ad populum data est, quæ antea non erat, delitum est dici, Vt optima lege. utpote imminuto iure priorũ magistrorum. Hæc Festus. Idem alibi, In magistro populi faciendo, qui uulgò Dictator appellatur, quàm plenissimum posset ius esse significabatur. Postquam uerò prouocatio ab eo magistratu ad populum data est, quæ antea non erat: desitũ est dici, Vt optima lege: utpote imminuto iure priorum magistrorum. Hactenus Festus.

ORCHIA de numero conuiuarum. Tulit C. Orchius Tribun. pleb. Q. Fabio, M. Claudio, coss. Anno DLXX. Macrob. libro 3. cap. 17. Festus libro 13. Obsonitauere.

P

PACVVIA DE mensis Augusti nomine. Tulit Sex. Pacuuius Trib. pleb. Augusto Imperatore, Vt qui mensis antea Sextilis uocabatur, quòd a Martio qui primus olim fuerat, sextus esset: is deinceps Augustus ab Augusto Imperatore diceretur. Macrobius libro Sat. 1. ca. 12.

PAGANA LEGE in plerisque Italiæ prædijs cauetur, ne mulieres per itinera ambulantes, torqueãt fusos, aut omnino detectos ferant: quoniam aduersetur id omnium spei, præcipueq; frugum. Pli. li. 28. cap. 2.

PAPIA, uide Pappia.

PAPIRIA Iulia de multarum æstimatione. Tulere L. Papirius, L. Iulius coss. Ann. CCCXXIIII. Liuius libro 4. uide Ateria.

PAPIRIA de ciuitate. Tulit L. Papirius Pr. Vt Acerranis ciuitas sine suffragio daretur, Cornelio, Domitio coss. Ann. CCXXI. Liuius lib. 8.

PAPIRIA de suffragijs. Tulit C. Papirius Carbo Trib. pleb. Popilio, Rupilio coss. Anno DCXXI. Vt in iubẽdis legibus aut uetandis populus tabella suffragium ferret. Cic. De legib. 3.

PAPPIA de Treuiris capitalibus, aut potius Monetalibus. Tulit L. Papirius Tribun. pl. Vt qui prætor fieret, qui inter ciues ius diceret, Treuiros capitales (Monetales legendum uidetur) populum rogaret: qui sacramenta litigatorum exigerent, iudicarentq; eodemq; iure essent, uti quos ex legibus, plebisve scitis exigere iudicareve oportet. Hæc ex loco Festi corruptissimo in lib. XVIII. uoce Sestertius.

nium temporum consuetudine intelligitur.

PINATIA Furia. Tulere L. Pinatius, L. Furius Coss. Eam antiquissimam, cui mentio Intercalaris adscribitur, in columna ærea incisam fuisse, Varro scribit: teste Macrobio lib. 1. cap. 13.

PLAVTIA Iudiciaria. Tulit M. Plautius Siluanus Tribun. pleb. Cn. Pompeio Strabone, L. Porcio Catone Coss. Anno DCLXIIII. secundo anno belli Italici, quum equester ordo in iudicijs domi naretur. Vt tribus singulæ ex eo numero quinos denos suffragio crearent, qui eo anno iudicarent. ex eo factum est, ut senatores quoque in eo numero essent, & quidam etiam ex ipsa plebe. Cicero in Orat. pro Cornelio. Epist. Att. libro IV. & Ascon. Ex quo intelligitur. quum equites soli iudicarent. XXXV. tribus dedisse singulas iudices XV. itaque iudices CCCCL. fuerunt: & iudicia inter tres ordines, senatorium, equestrem, & plebeium communicata sunt.

PLAVTIA De ui publica. Tulit idem. Vt de ijs qui uim publicam armatis hominibus fecissent, quæstio constitueretur. Meminit Cicero De respons. arusp. pro Milone, lib. Epist. ad Q. Fratrem 11. & ad Att. 4. Sallust. in Catil. Ascon. in Milon. & Cælius ad Ciceronē lib. Epist. 8. Item, Ne rem ui possessam usucapere liceret. Iulianus. l. 33. §. 2. D. de usuc. Lex Plautia & Iulia ea demum uetuit lōga possessione capi, quæ ui possessa fuissent: non etiam ex quibus ui quis deiectus fuisset.

PLAVTIA Papiria de ciuitate. Tulere M. Plautius Siluanus, C. Papirius Carbo Tribuni pl. Cn. Pompeio, L. Catone Coss. Anno DCLXIIII. Vt ciuitas ijs daretur, qui fœderatis ciuitatibus adscripti fuissent, si & cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent, & sexaginta diebus apud Prætorem essent professi. Cicero pro Archia poeta.

PLAETORIA. uide Lætoria.

PLAETORIA De iure dicundo. Tulit M. Plætorius Tribunus pl. Prætor urbanus qui nunc est, quiq; posthac fuerit, duos lictores apud se habeto: isq; supremum ad solis occasum ius inter ciues dicito. Censorin. libro De die nat. cap. 19. Varro lib. De ling. 5. Sed postea lex Plætoria id quoque tempus iubet esse supremum, quo Prætor in comitio supremam pronunciauit populo.

PLOTIA de exulibus. Tulit Plotius Tribun. pl. Vt qui Lepidum ciuili bello secuti, post necem Cos. ad Sertorium confugerant, impunè in ciuitatem redirent. Sueton. Cæsare. Gell. lib. 13. cap. 3.

PLOTIA Flauia. Tulere. Vt uel agri quos a Senatu locupletes emissent, reddita possessoribus pecunia plebi diuiderentur: nel si nominem ueteres possessione moueri Senatus uellet, alij agri ea pecunia quę ex nouis uectigalibus per quinquenniū reciperetur, emerentur, & plebi quæ agros non haberet, partirentur. Cicero lib. ad Att. 1.

PLOTIA Agraria. Nominatā a Cicerone libro Epist. ad Att. 1. epistola, Nihil mihi.

POETELIA, de ambitu prima. Tulit C. Pœtelius Tribun. pleb. C. Fabio, & C. Plautio Coss. Anno CCCXCV. Vt ne ambiendi magistratus caussa nundinas & conciliabula obire liceret. Liuius libro 7.

POETELIA, Papiria de nexu. Tulere C. Pœtelius, L. Papirius Coss. Anno CDXXVII. Ne quis nisi qui noxam meruisset, donec pœnam lueret, in cōpedibus. aut in neruo teneretur: pecuniæ creditæ bona debitoris, non corpus obnoxium esset. & ne quis in posterum necteretur. Liuius lib. 8. Vbi tamen uidendum ne pro Meruisset, Nocuisset sit legendum.

POMPEIA de Tribun. pleb. Tulit Cn. Pompeius I. Cōsul cum M. Crasso. Anno DCXXCIII. Vt ad Tribunos pl. prouocādi ius esset: (quod lege Cornelia prohibitum fuerat) omniaq; omnino quæ Tribunis pl. ademerat Sylla, illis restituerentur. Plutarch. in Pompeio. Asconius in Verrin. 1. & 2. & Cæsar libro De bell. ciuil. 1.

POMPEIA de prouincijs. Tulit Cn. Pompeius Cos. cum Q. Cæcilia, Anno DCCI. Vt sibi Hispania prouincia in alterum quinquennium prorogaretur. Dio lib. 38. & Plutarch. in Vit. qui tamen, Quadriennium scribit.

POMPEIA Iudiciaria. Tulit idem Cos. cum M. Crasso, iterum, Anno DCXCIIX. Vt amplissimo ex censu, ex centurijs, aliter quàm antea, lecti iudices, ex tribus tamen ordinibus quibus Aurelia lege communicata erant iudicia, Senatorio scilicet, Equestri, & Tribunis ærarij res iudicarent Cicero in Pisonem, & Ascon. in eandem.

POMPEIA de parricidijs. Tulit idem, Vt qui cognatos uel affines, qui parentum liberorumve nomine continentur, fratremve aut sororem necasset, is sanguineis uirgis uerberatus, in culeum insueretur cum cane, gallo gallinaceo, uipera, & simia. deinde in mare uel profluētem proijceretur. Modestinus l. 9. D. Ad leg. Pomp. de parricid. Vbi tamen ait more maiorum eam fuisse constitutam pœnam quod mihi sanè obscurum est, si maiores ab eo tēpore repetamus, quo Cicero Sex. Rosciū defendit: neque enim id opinor Ciceronem prætermissurum fuisse, quum de solo culeo loquatur, ac uereor nē quid a Triboniano eo in loco sit cōmissum. Seneca tamen lib. de Clementia 1. de Cæsare Augusto loquens, Non culeum, inquit, non serpentes, non carcerem decreuit. Iuuenalis autē de serpēte & simia et loquitur. Cōstantinus uerò in l. prima, C. de parricid. canem & gallum gallinaceū adiecisse uidetur: quæ tamen omnia Iustinianus legi Pompeiæ in Institutionibus attribuit. Vtut sit, hoc opinor Pompeium instituisse, ut quū antea Prætor certus ac proprius non esset, qui de parricidis ius diceret, sed lege Cornelia qui inter sicarios quæreret, de ijs quoque quæreret (quemadmodum ex Rosciana intelligitur) deinceps certus huius criminis quæsitor esset. nam quod ait Vlpianus in l. 1. D. de parricid. lege Pompeia eandem

Q

R

ſet,poſtea D. Auguſti.& Tiberij dominatu, qui le gibus ſoluti ſunt, excitata, ſubtilius & copioſius quàm antea perſcripta eſt.& quo quiſque die ſucceſſores de mortuorum imperium excipiebant,recitari ſolebat.quemadmodum ex his eius, ut opinor,reliquijs intelligitur, quæ a me in libro Epigrammatum Romanorum inuentæ dignißimæ uiſæ ſunt, quæ hunc in locū referrentur. Ea uerò ad Veſpaſiani imperium pertinet:quę,ut arbitror, a Cornel. Tacito lib. 20. his ſignificatur uerbis, Tum Senatus omnia Principibus ſolita Veſpaſiano decreuit, &c. Vidi etiam qui teſtarentur, Romæ hanc ſcripturam extare in baſilica Lateranēſi, in ære inciſam.Eſt autem huiuſmodi,Fœdusve cū quibus uolet facere liceat, ita uti licuit Diuo Aug.Tib. Iulio Cæſari Auguſt. Tiberioq; Claudio Cæſari Auguſt.Germanico.

Vtiq; ei Senatum habere,relationem facere, remittere,Senatuſconſulta per relationem diſceſsionemq; facere liceat, ita uti licuit Diuo Aug. Ti. Iulio Cæſari Auguſt. Ti. Claudio Cæſari Auguſto.Germanico.

Vtique cum ex uoluntate auctoritateve iuſſu mandatuve eius, præſenteve eo Senatus habebitur,omnium rerum ius perinde habeatur, ſeruetur, perinde ac ſi è lege Senatus edictus eſſet habereturve.

Vtiq; quos magiſtratum,poteſtatem, imperiū curationemve cuius rei petentes Senatui populoq; Romano commendauerit, quibusve ſuffragationem ſuam dederit,promiſerit,eorum comitijs quibusq;extra ordinem ratio habeatur.

Vtiq; ei fines pomerij proferre,promouere,cū ex Republica cenſebit eſſe liceat, ita uti licuit Ti. Claudio Cæſari Auguſt.Germanico.

Vtiq; quæcunque ex uſu Reipublicæ,maieſtate diuinarum, humanarum, publicarum, priuatarūque rerum eſſe cenſebit,ei agere,facere, ius poteſtasq; ſit,ita uti Diuo Aug. Tiberioq; Iulio Cæſ. Aug. Tiberioq; Claudio Cæſ. Aug. Germanico fuit. Vtiq; quibus legibus plebisve ſcitis ſcriptum fuit, ne Diuus Aug.Tiberiusve Iulius Cæſar Aug. Tiberiusve Claud.Cæſar Aug. Germanicus teneretur ab ijs legibus,plerisq; ſcitis,Imp.Cæſar Veſpaſianus ſolutus ſit:quæq; ex quaq; lege, rogatione diuū Aug. Tiberiumve Iuliū Cæſarē Aug. Tiberiumve Claudium Cæſarem Aug. Germanicum facere oportuit:ea omnia Imp.Cæſari Veſpaſiano Aug.facere liceat.

Vtiq; quæ ante hanc legē rogatā acta, geſta,decreta,imperata,ab Imperatore Cæſare Veſpaſiano Auguſto iuſſu mandatuve eius a quoq; ſunt,ea perinde iuſta rataq;ſint, ac ſi populi plebisve iuſſu acta eſſent.

SANCTIO.

Si quis hiuſce legis ergo aduerſus leges,rogationes,plebisve ſcita, ſenatusve conſulta fecit, fecerit.ſiue quod eum ex lege rogatione,plebisve ſcito, S. VE C.facere oportebit,non fecerit,huius legis ergo, id ei ne fraudi eſto: neve quid ob eam rem populo dare debeto, neve cui de ea re actio, neve iudicatio eſto. neve quis de ea re apud ſe agi ſinito Hæc ex Epigrammatum, antiquorum lib. Vlp.autem in l. 1.D.de conſtit.princ. hanc legem ſignificat, quū ita ſcribit, Quod principi placuit, legis habet uigorē utpote quum lege Regia, quæ de imperio eius lata eſt. populus ei & in eum omne ſuum imperium & poteſtatem conferat.Quod Iuſtin.totidem uerbis in tit. De iure natur. & gēt. tranſcripſit.Hanc autem Alexander Imperator legem Imperij appellare uidetur in l.3. C. de teſtamentis. & a Strabone in fine poſtremi libri ſignificatur his uerbis, ubi de Cæſare Auguſto loquēs, ἐπεὶ γὰρ inquit, ἡ πατρὶς ἐπέτρεψεν αὐτῷ τὴν προστασίαν τῆς ἡγεμονίας καὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, κατέστη κύριος διὰ βίου,&c.

REGIA de mortuo inferendo. Tulit Ne mulier quæ prægnās mortua ſit,humetē antequā partus ei excidatur,qui contrà fecerit,ſpem animantis cum grauida peremiſſe uideatur. Marcianus l. 2. D. de mort.infer.Hanc autem legem ſuperioris partem fuiſſe,ridiculum eſt dicere.tametſi eius auctorem nominare difficile eſt, quum ſatis conſtet Regis uerbum cognomen fuiſſe, non nomen leges autē ex nominibus appellationem ſumpſiſſe. Exiſtimarem igitur Romuli aut Numæ Pompilij legis alicuius,de qua Marcianus antea diſputarat, partem hanc fuiſſe: quum præſertim ad ſacra hæc lex pertineat,de quibus quæ leges a Numa conſtitutę fuerant,ſemper obſeruatæ ſunt. Clemēs Alexand. lib. 11. Stromat. ſimilem Diodorus apud Aegyptios Græcos quę propè omnes legem de mulieribus grauidis rei capitalis damnatis, lib. 2. commemorat. & Plutarchus de Aegyptijs libro De ſera num.uind. Aelianus de Athenienſib. lib. Var. hiſtor. v.

REMMIA. Vide Memmia.

RHODIA de iactu. Latam, opinor, a Rhodijs, & a Cæſaribus receptam. ut ſi leuandæ nauis gratia iactus mercium factus eſt, omnium contributione ſarciatur,quod pro omnibus datum eſt. Paulus l. 1.D. de lege Rhodia. Niſi fortè de Rhodijs lata eſt: & Rhodia ſic dicatur, ut Cypria lex(quæ de Cypri rege lata eſt a Claudio)nominatur in Sextiana & Tribunitia,de Tribunorum poteſtate. in ſecunda Verrina.

ROMVLEIA DE ſacerdotijs. Vide Manlia.

ROSCIA Theatralis. Tulit L. Roſcius Otho Tr. pl. L. Metello. Q. Martio Coſs. An. DCLXXXII. Vt in Theatro Equitibus Romanis, qui H-S. quadringenta poſsiderent, 14. gradus ſpectandi gratia aſsignarentur:exceptis ijs, qui ſuo fortunæve uitio decoxiſſent. Cic. Philipp. 2. Aſconius in Cornelianam. Flor. epitom. 99. Dio lib. 26. Plin. lib. 7. ca. 26. Iuuenal. Sat. 14. Et Tacitus lib. 15. qui legem

SCRIBONIA de usucapionibus. Tulit (opinor) L. Scribonius Libo, COS. cum L. Atratino, DCCXIX. Ne seruitus usucaperetur. Paulus l. 4. De usurpat. & usucap.

SEMPRONIA de ære alieno. Tulit M. Sempronius Trib. pleb, L. Cornelio, Q. Minutio COSS. Anno DLX. Vt cum socijs ac nomine Latino pecuniæ creditæ ius idem quod cum ciuibus Ro. esset. Liuius libro 35. Cic. de Off. 2.

SEMPRONIA agraria. Tulit Ti. Sempronius Gracchus Tri. pl. P. Mutio Scæuola, L. Capurnio cos. Anno DCXX. Ne quis ex publico agro plus quingenta iugera posideret; quorum tamen dimidiū filijs habere liceret. Vt si quis latius agrum patefaceret, Triumuiri quotannis data opera creati, iudicarent quà publicus ager, quà priuatus esset. Appian. lib. Emphyl. 1. Plut. in Gracchis, Velleius li. 2. Auctor libri De uir. illust. Cic. in Sextian. & De aruspic. resp. Florus epit. 58. & Siculus Flaccus in lib. De condit. agror. apud quem tamen Ducenta legimus: quum alij omnes apertè Quingenta prodant.

SEMPRONIA de Regis Attali hæreditate. Tulit idē. ὅπως τὰ βασιλικὰ χρήματα κομισθέντα, τοῖς τὴν χώραν διαλαγχάνουσι τῶν πολιτῶν ὑπάρχοι πρὸς κατασκευὴν καὶ γεωργίας ἀφορμήν. Vt pecunia Regis Attali qui populum R. hæredem fecerat, ijs ciuibus qui sua lege Sempronia agrum sortiti erant, daretur ad comparationem instrumentorum & agriculturæ apparatum. Vt agri Regij a Censoribus locarentur: unde uectigal populo penderetur. Plutar. in Gracchis. Cic. Verr. v. & Florus epit. 58.

SEMPRONIA iudiciaria. Tulit C. Sempronius Gracchus Trib. pl. 1. Q. Cæcillo, T. Quinctio COSS. Anno DCXXX. Vt iudicia quæ semper antea penes ordinem senatorium fuissent, ad solos Equites transferentur. App. li. De bello ciuili. 1. Asconius in Diuinat. Velleius li. 2. Tacitus lib. 12. Varro De uita P. Romani, apud Marcellum in uoce Biceps. Plutarch. autem in Gracchorū uita Equites trecentos cum Senatorib. trecentis mixtos tradit, atque inter utrosque communicata iudicia: quod falsum est. Hæc enim Liuia lex fuit: ut suo loco docebimus.

SEMPRONIA de magistratibus. Tulit idem. Vt ex confusis quinque classibus sorte centuriæ uocarentur. Sallust. in Orat. Cæs. de Repu. Vt cui magistratus abrogatus fuisset, ei magistratum iterum capere ius non esset. qua lege M. Gelanius, cui Tit. Gracchi lege Tribunatus abrogatus fuerat, notabatur. Eam tamen Caius Corneliæ matris precibus, pòst abrogauit. Plutarchus ibidem, & alij.

SEMPRONIA de iure ciuit. Tulit idem. Ne de capite ciuis R. iniussu populi iudicaretur. qui indicta caussa in ciuem R. animaduertisset, de eo populi quæstio constitueretur: quod propter P. Popiliū latum est, Cic. p C. Rab. pro Domo, pro Cluen. & De legibus 3. itē Plut. in Gracchis Idem postea lege Porcia repetitum est. Cic. Verrin. 7. O nomen dulce libertatis: ò ius eximium nostræ ciuitatis: ò lex Porcia, legesq; Semproniæ. Videtur autem exceptum parricidium his legibus fuisse: cum in Orat. pro Sex. Roscio uetus supplicium commemoretur.

SEMPRONIA de suffragijs. Tulit idem. Vt socijs Latinis ius suffragij ferendi perinde ut ciuibus Romanis esset. Iidem.

SEMPRONIA de uijs Italiæ. Tulit idem. Vt uiæ in Italia munirentur, sternerentur, lapidibus milliaria discernentibus notarentur, pontibus instruerentur. Iidem.

SEMPRONIA de colonijs deducendis. Tulit idem. Vt coloniæ extra Italiam deducerentur. Paterculus lib. 2. Plutar. in Gracchis, Appia. in Liby. Florus epit. 60.

SEMPRONIA de re militari. Tulit idem. Ne minores annis. 17. ad militiam cogerentur. Vt uestes militibus gratuitò & præter stipendium darentur. Plut. in Gracchis.

SEMPRONIA de prouincijs decernendis. Tulit idem. Vt Senatus quotannis ante comitia consularia designandis Consulibus prouincias arbitratu suo decerneret, quas deinde ipsi designati inter se sortiretur: quod ante uel post designatos uel post initum Consulatum facere solebat: præterea quū antea Senatus decreto per Tribunos intercedi posset, ne deinceps liceret. Cice. pro Domo sua, in Vatinium, De prouinc. COSS. Sallust. in Iugurthino. Sueton.

SEMPRONIA frumentaria. Tulit idem iterum Tribun. pleb. M. Fuluio, M. Plautio COSS. Anno DCXXVIII. Vt semisse & triente frumentum menstruum plebi ex publico uiritim daretur. Appian. lib. De bello ciuili. 1. Florus epit. LX. Ci. pro Sextio, Tuscul. 3. in Bruto. Velleius lib. 2. Plutarch. in uita.

SEMPRONIA & Iulia de limitibus. Tulit. Vt per auctuarios limites populo ius eundi esset, sicut per uiam publicam. Hyginus in libello De limitibus constit. Vide Iulia de limitibus.

SENTIA de senatu supplendo. Tulit, opinor, C. Sentius COS. cum Q. Lucretio, Augusto imperante, An. DCCXXXIIII. Vt in numerum patritiorum qui senatui deessent, alij sublegerentur. Tacitus li. 11. ubi tamē corruptè, meo iudicio, Senia legitur. prò Sentia.

SERVILIA agraria. Tulit. P. Seruilius Rullus Tribun. pleb. Cicerone, Antonio COSS. Anno DCXC. Vt quæ post C. Marium, C. Carbonem COSS. publicè data, assignata uendita, concessa essent, ea omnia eo iure forent, uti quæ optimo iure priuata sunt. Vt Decemuiri cum summo imperio crearentur, qui totius Italiæ, Syriæ, Asiæ, Libyę, & prouinciarū quas nuper Pompeius subegerat, uēderēt, ex eaq; pecunia

nia agros colonis quos arbitratu suo quò uellent deducerent, mercarentur. Lex Cicerone dissua dente perlata non est. Hoc tamen uisum est ex illius contra legem orationibus describẽdum esse.

Servilia de ciuitate. Tulit C. Seruilius Glaucia Trib. ple. coss. Vt Latinis ius esset ciuitatis assequendæ in locum eius, quem accusando repetundarum damnassent Ascon. pro Scauro. & Cic. pro Balbo.

Servilia repetundarum. Tulit idem. Vt reus cõperendinaretur: quũ antea uel iudicari primò possetuel amplius pronũciari. Cic. Verr. 3. pro Posthumo, pro Scauro, & in hãc Asco. Valer. li. 8. c. 1.

Servilia iudiciaria. Tulit Q. Seruilius Cæpio cos. cum C. Atilio, Anno DCXLVII. Vt iudicia quæ lege Sempronia ad solos equites translata erant, ordini Senatorio communicarentur. Tacitus lib. 12. Cic. 1. De arte rhet. 2. De orat. in Bruto, in Or. pro Scauro, & ibidem Ascon. Imparem autem & minorem fuisse Senatorum numerum ex eo constat, quòd lege Liuia quæ proximè. insecuta est ex æqua parte communicata sunt. & opinor hoc esse quod Florus in Epit. de trecentis Senatoribus cum sexcentis equitibus commixtis ad legem Semproniam referebat lib. 60.

Sextia Licinia de sacerdotijs. Tulera L. Sextius, C. Licinius Trib. pl. P. Manlio Dictatore, Anno CCCLXXXV. Vt pro Duumuiris sacris faciundis, Decemuiri ita creentur, ut pars ex plebe, pars ex patribus fiat. Liuius lib. 6.

Sextia de magistratibus. Tulit idem L. Sextius, M. Furio Dictatore V. Anno CCCLXXXVI. Vt consul unus è plebe crearetur, qua de caussa uicissim concessum à Plebe nobilitati, ut Prætor unus qui in urbe diceret, ex patribus crearetur. Liuius lib. 6.

Sulpitia de iure ciuitatis. Tulit P. Sulpitius Trib. ple. Q. Pompeio, L. Sylla coss. Anno DCLXV. Vt exules reuocarentur. Noui ciues libertiniq; distribuerentur in tribus. Florus epitom. 77. Plutarch. in Sylla.

Sulpitia. Ser. Sulpitius Galba Pr. An. DCXCIX. Vt C. Pontinio proconsuli quo die urbem triumphans ingrederetur imperium esset. Cic. li. 4. ad Atti. Dio li. 40.

Sulpitia de ęre alieno. Tulit idem μηδένα συγκλητικὸν ὑπὲρ δισχιλίας δραχμὰς ὀφείλειν. Ne quis Senator supra duo millia drachmarum deberet. Plutarchus in Sylla.

Sulpitia de bello Mithridatico. Tulit idem. Vt Syllæ, cui Asia prouincia obuenerat, ut bellũ Mithridaticum administraret, imperium abrogaretur, & C. Mario mandaretur. Velleius. 2. Florus epitome 77. Plutarcus in Sylla & Mario, & Appianus De bell. ciuil. 1.

Sulpitia de bello Macedonico. Tulit P. Sulpitius Consul cum C. Aurelio, Anno DLIII. Vellent iuberent Philippo regi Macedonibusq; qui sub regno eius essent, ob iniurias, armaq; illata socijs populi R. bellum indici. Liuius lib. 31.

Sulpitia Sempronia de templis & aris. Tulere ex S. C. P. Sulpit. P. Sempro. Coss. An. CDXLIX. Ne quis templum aramve iniussu Senatus aut Tribunorum pleb. maioris partis dedicaret. Liuius li. 9.

T

Talaria, de talorum lusu. Nominatur a Plauto in Milit. glor.

Atque adeò ut ne legi fraudem faciam talariæ:

Accuratote, ut sine talis domi agitent conuiuium.

Facetè ad legem aliquam de alea ueterem alludit, qua talorum lusus conuiuijs interdicebatur: Publiciam fortè, aut Titiam. Nam sumptuariæ leges quibus hanc nonnulli attribuunt, de sumptibus, ut opinor, tantummodo cauebant.

Tarpeia de multa Vide Ateria Tarpeia.

Terentia Cassia frumentaria. Tulere M. Terentius Lucullus, C Cassius Coss. Anno DCXXC. Vti frumenti alteræ decumæ a prouincijs coemerentur precio in modios H-S. trium constituto: item ut ciuitatibus æqualiter imperaretur precio in modios singulos H-S. quatuor constituto. Cicero Verrina 5. & 7.

Terentia de legibus consularis imperij. Tulit C. Terent. Arsa Trib. pl. Lucretio, Veturio Coss. An. CCXC. Vt quinq; uiri crearentur legibus de imperio Consulari scribendis, ne ipsi libinem ac licentiam suam pro lege haberent. Dionysius lib. 100. Liuius lib. 3. qui tamen perlatam non fuisse affirmat. Corruptè autem antea Terentilla uocabatur.

Titia de lusu. Tulit. Ne quis in pecuniam luderet, sponsionemve in ludo, nisi qui uirtutis caussa susceptus esset, faceret. Marc. l. 3. D. de aleator.

Titia de triumuiratu quinquennali. Tulit P. Titius Trib. pl. Vt Tresuiri Consulari potestatæ cõstituendæ Reipub. in quinquennium crearentur, Cæsar, Lepidus, & Antonius. Appian. De bell. ciuil. 4. & Florus Epit. CXX.

Titia de donis & muneribus. Tulit L. Titius, Ne ob orandam causam pecuniam donumve patroni accciperent. Tacit. lib. 11. & Ausonius:

Iurisconsulto cui nubit adultera coniunx,
Papia lex placuit, Iulia displicuit.
Quæritis unde sit hæc distantia? semiuir ipse
Scantiniam metuens, non metuit Titiam.

Eum notat. qui a clientelis inops, nec donum nec munus ab ullo capiebat.

Titia agraria. Tulit, opinor, Sex. Titius Trib. pleb. M. Antonio. A. Posthumo Coss. Anno DCLIIII. Vt uectigal agris publicè assignatis impositum. Quæstor colligeret. Cic. lib. 2. De orat. pro Muræna. Valer. lib. 8. cap. 1.

Cc Thoria

THORIA agraria. Tulit Sp. Thorius Tribu.pleb. Ne agri amplius diuiderentur, ſed poſſeſſoribus in iis relictis, uectigalia pro iis penderentur, eaq́; pecunia populo diuideretur. τὴν μὲν γῆν μηκέτι διανέμειν, ἀλλ' εἶναι τῶν ἐχόντων, καὶ φόρους ὑπὲρ αὐτῆς τῷ δήμῳ κατατίθεσθαι, καὶ τάδε τὰ χρήματα χωρεῖν ἐς διανομάς. Hæc Appiau. lib. De bello ciuil. 1. qui ſubiungit non multo pòſt latam fuiſſe legem qua uectigal illud abrogatum eſt. At Cic. in Bruto lege Thoria id factum tradit. Sp. Thorius, ait, ſatis ualuit in populari genere dicendi, is qui agrum publicum uitioſa & inutili lege, uectigali leuauit. Idem prætetea in lib. De orat. 2. ſcribit Lucilium lege Thoria poſtulatum fuiſſe, quòd ab eius pecore agri publici depaſti eſſent. Corruptè autem apud Appianum Borius legitur, pro Thorius: ut alia in hoc genere quàm multa.

TREBONIA de Trib. pl. Tulit L. Trebonius Trib. pleb. Herminio, Virginio Coſ. An. CCCV. Vt qui plebem Romanam Tribunos pleb. rogaret, is uſque eò rogaret, dum x. Tribunos pl. faceret. Qua lege Tribunorum cooptatio collegio adempta in populum R. translata eſt. Liuius lib. 3. & 5.

TREBONIA de Cæſare. Tulit A. Trebonius Tri. pl. Pompeio & Craſſo iterum Coſs. An. DCXCVIII. Vt Cæſari imperium in Gallia in aliud quinquennium quàm quod ei Vatinia lege conceſſum erat, prorogaretur. Ita Trebonius Senatui ſucceſſoris mittendi poteſtatẽ adimebat. Cic. li. ad Atti. 7. 8. 9. 10. Item Flor. Epit. 105. Plutarc. in Pomp. & Cat. Vticenſ. Dio lib. 39.

TREBONIA de Pompeio. Tulit idem. Vt iis Cõſulib. Syria & Hiſpania Prouinciæ in quinquennium darentur. Plut. in Pomp.

TRIBVNITIA lex dicitur quæ de Tribunorum poteſtate lata eſt. Feſtus libr. 17. Homo ſacer is eſt, quem populus iudicauit ob maleficium, neq; fas eſt eum immolari: ſed qui occidit, parricidij non damnatur. Nam lege Tribunitia prima cauetur, Si quis eum qui eo plebiſcito ſacer ſit, occiderit, parricidia ne ſit: Quibus uerbis Feſtus Sactatam Juniam quam ſuo loco expoſuimus, ſignificat. Cic. Vertina. 2. Vident adhuc poſt legem Tribunitiam unum Senatorem uel tenuiſsimum eſſe damnatum. Quibus uerbis Pompeiam legem intelligit.

TRIBVNITIA lex nominatur, à Pomponio dicam, an Triboniano? in l. 2. De orig. iuris, ferè initio. Exactis deinde Regibus lege Tribunitia omnes leges hæ exoleuerunt. At lata ea lex eſt à Iunio Bruto Conſule, non Tribuno, uti Liuius teſtatur. Rurſus quod nonnullis placet, à C. Terentio Arſa Tribuno pleb. latam eſſe, Lucretio, Veturio Coſs. Anno CCXC. quo anno ſcribit Liuius latam fuiſſe legem ab illo, Vt Quinqueuiri crearentur legib. de Imperio Conſulari ſcribendis: non ſatisfacit. diſertè namque Liuius perlatã eam legem non fuiſſe affirmat. Ceſſit, inquit Liuius, ad ultimum maieſtati Trib. pl. & deſtitit. Videndum ergo utrum apud Pompo. mendum ſit, & legendum LEGE BRVTI IVNIA: an potius Pomponius à Liuio diſſentiat, & à Bruto Celerũ Tribuno legem latam exiſtimet, nec dum Conſulatum adepto. nam cum Celerum Tribunum fuiſſe, in ead. lege, §. 8. confirmat.

TVLLIA de legationibus liberis. Tulit M. Tullius Cic. Conſul cum M. Antonio, Ann. DCXC. Ne ſicut antea infinitum, ſed annum tempus earum eſſet. Idem lib. de Legib. 2.

TVLLIA de ambitu Tulit idem. Ne quis munus gladiatorium biennio quo magiſtratum petierat, petiturusve erat, ederet, niſi ex Teſtamento præſtituta die. Vt ſenatoribus ambitus damnatis aqua & igni ad annos decem interdiceretur. Vt in plebem pœna grauior eſſet, quàm lege Calpurnia fuiſſet. Vt reis morbum excuſantibus, pœna certa eſſet. Cice. pro Muræna, pro Sextio, in Vatin. Dio lib. 37.

V

VALERIA de prouocatione & libertate populi. Tulit P. Valerius Policola Coſs. ſolus, Bruto collega mortuo, An. CCXLIIII. Vt aduerſus omnes magiſtratus, ad populum prouocatio eſſet. Ne quis magiſtratus ciuem R. aduerſus prouocationem uerberare, aut necare, aut pecunia multare uellet. Ne quis Romæ imperiũ haberet, niſi cui à populo datum eſſet, ſacrumq́; eſſet cum bonis caput eius qui regni occupandi conſilia iniſſet. Vt capitale eſſet, ſi quis iniuſſu populi magiſtratum adijſſet. Vt quinque boum & duarum ouium multa eſſet. Vt pecuniæ publicæ in æde Saturni reconderentur, duoq́; ærarij Quæſtores crearentur. Vt plebs à portoriis & tributis præſtandis liberaretur. Liuius li. 2. Diony. lib. 5. Plut. in eius uita. Val. Max. li. 4. ca. 1. Pomp. De orig. iur.

VALERIA de prouocatione. Tulit L. Valerius Conſul cum M. Horatio, An. CCCIIII. Ne quis ullũ magiſtratum ſine prouocatione crearet: qui creaſſet, eum iuſq; faſq́; eſſe occidi, neve ea cædes capitalis noxæ haberetur. I. iuius li. 3. Diony. 10. Eodem anno lata fuerat Duilia, qua de Conſulibus tantùm cauebatur. Vide Horatia.

VALERIA de prouocatione. Tulit M. Valerius Coſs. cum Q. Appuleio, Anno CDLIII. Ne quis qui prouocaſſet, uirgis cæderetur, ſecurive necaretur: ſi quis aduerſus ea feciſſet, improbè factum. Liuius lib. 10. Diligentius, inquit, quàm aliæ ſancta eſt: tertiò tum poſt Reges exactos lata, ſemper à familia eadem.

VALERIA de ære alieno. Tulit L. Valerius Flaccus Coſs. cum C. Cinna in Marij demortui locum ſuffectus, An. DCLXVII. ut creditoribus quadrãs ſolueretur. Paterculus lib. 2.

Valeria

LEGVM, QVARVM INCERTA SVNT NOMINA, RECENSIO.

LEGES publicorum iudiciorū, ut antè si reo comodū sit, iudiciū de accusatore fiat, utrū

illi liceat accusare, nec ne. Cornif. ad Heren. li. 1.

Lex, Ne quis urbanum magistratum caperet, nisi qui decem stipendia confecisset. Polyb. lib. 6.

Lex semunciarij fœnoris. Tulit. T. Manlio Torquato, C. Plautio Coss. Anno CDVI. Liuius libro 7.

Leges de ambitu. Ne quis candidatus nomenclatore in magistratus petitione uteretur. Plutar. in Cat. Vtic. Vt qui competitorem suum ambitus dānasset, pro eo substitueretur. Cicero pro Syllana. Vt qui quempiam ambitus damnasset, eius tribū assequeretur. Cicero pro Balbo. Vt qui de ambitu damnatus alium eodem crimine damnasset, in integrum restitueretur. Cicero pro Cluentio. Vt accusatori custos apponeretur, qui uideret, quæcunque ad accusationem pararet atque ageret. Plutar. in Cat. Vtic.

Lex de Cn. Publicio Menandro homine libertino, quem legati in Græciam proficiscentes interpretem secum habuerunt, ut si domum reuertisset, & inde Romam redisset, ne minus ciuis esset. Cicero in ea pro Balbo. Pomponius autem in l. 5. D de capt. & postlim. Et ideo, inquit, in quodam Menandro, qui posteaquam apud nos manumissus erat, missus est ad suos: non est uisa necessaria, lex de illo, ut maneret ciuis Romanus. Nam siue animus ei fuisset remanendi apud suos, desinebat esse ciuis: siue animus erat reuertendi, manebat ciuis: & ideo lex fuit superuacua. De eodem Menandro Ciceronis locum illum in libro De Orat. primo, intelligendum arbitror, Similique in genere, inferiore ordine, si quis apud nos seruisset ex populo fœderato, seseque liberasset, ac postea domum reuenisset, quæsitum est apud maiores nostros, num is ad suos postliminio redijsset, & amisisset hanc ciuitatem.

Lex de militia. Vt qui ciuem ab hoste seruasset, is ab Imperatore quercea corona donaretur. Plutarch. in Coriol. Item, Ne cuius militis scripti nomen, nisi ipso uolente deleretur. Liuius libro septimo. Item, Ne quis loco ab Imper. designato cederet, atque ordinem desereret. Diodor. lib. 12.

Lex de carminibus infamibus. Donatus in Terentium, Sed quum poetæ abuti licentius stilo, & passim lædere ex libidine cœpissent plures bonos: ne quisquam in alterum carmen infame proponeret lege lata, siluere.

— Lex est accepta, chorusque
Turpiter obticuit, sublato iure nocendi.

Hæc Donatus, ex Horatii libro De arte. Idem etiā in libro Epistol. secundo, ad augustum legem eandem, his uersibus significat,

— Quinetiam lex
Pœnaque lata, malo quæ nollet carmine quenquā
Describi, uertere modum formidine fustis,
Ad benedicendum, delectandumque redacti.

Sed hanc XII. tab. legem esse arbitror, de qua Cic. li. 4. de Rep. scribit apud August. lib. de Ciuit. 2.

Eas autem leges peculiarem in librum retuli, quē si Dei uoluntas ferat, absolutis Instit. Commentarijs, perpoliam.

Lex de ciuitate Romana. Mutini Libyphœnique danda, qui quum ab Annone Carthaginensium Imperatore cuius præfectus fuerat, dignitate sua spoliatus esset, Agrigentum Romanis prodidit. Liuius lib. 27.

Lex de Dictatore, Ne Dictatori equum conscendere liceret. Plutarch. in Fabio Max.

Lex de C. Seruilio. Tulit. Cn. Seruilio, C. Seruilio Coss. Anno DL. Ne illi fraudi esset, quòd patre qui sella curuli sedisset, uiuo, quum id ignoraret, Tribunus pl. atque Aedilis pleb. fuisset, contrà quàm sancitum legibus erat. Fuerat autem C. Seruilij pater annos x. apud hostes Boios captiuus. Liu. lib. 27. & 30.

Lex de comitiis. Ne in comitiis magistratuum absentum ratio haberetur. Suet. & Plutar. in Cæsare.

Lex de pecunijs repetundis. Ne cui qui in prouincia cum imperio aut potestate esset, capere aut cōciliare pecunias liceret, extrà quàm si ad templū, & monimentum exigeret. Cicero 1. Epistol. ad Q. Frat. & Verrin. 5. & 1. Epist. lib. 6. ad Att.

Lex ne quis præsidum munus donū caperet, nisi esculentū, potulentum, quod intra dies proximos prodigatur. l. plebiscito, 18. D. de offi. præsid.

Lex Augusti tempore lata ut præfecto Aegypti imperium par proconsuli daretur: commemoratur. ab Vlp. l. 1. D. de offic. præt. August.

Lex agraria paulo post C. Gracchi necem lata, τὴν γῆν ὑπὲρ ἧς διεφέροντο ἐξεῖναι πιπράσκειν τοῖς ἔχουσιν. ἀπείρητο γὰρ ἐκ Γράκχου τοῦ προτέρου καὶ τόδε. id est, Vt liceret ijs qui agrum lege Sempronia possidebant, uendere. Hoc enim lex Ti. Gracchi uetabat. Appian. lib. De bello ciuil. 1.

Lex lata Papirio, Caruilio Coss. Anno CDXL. Vt qui iuniorum non conuenisset ad Imperatorium edictum, quique iniussu abisset, caput Ioui sacratum esset. Liuius lib. 10.

Leges de comitijs. Ne is qui comitijs præesset, sui rationem in magistratu petendo haberet. Liuius lib. 10. Ne quis inspiciat tabellam, ne roget, ne appellet. Cic. De legib. lib. 3.

Lex ut rei frumētariæ procuratio Sex. Clodio adēpta Cn. Pompeio mandaretur. Cic. Pro domo sua. Plutar. in uita. Dio lib. 39.

Lex de repetundis. Vt euntibus in prouincias inquirendi in eos caussa, quos repetundarum reos fecerant, certus comitum numerus esset. Vt literæ ex prouincia deportatæ triduo ad Prętorem deferrentur, iudicumque signis obsignarentur. Vt accusatori sex tantùm horæ darentur. Cicero pro Flacco, ubi recentem hanc legem appellat. unde apparet inter Corneliam & Iuliam aliquam fuisse: cùm id de neutra intelligi posit.

Lex

LEGVM ROM. INDICIS

FINIS.

EIVSDEM [redacted]

MAGISTRATVVM ROMANORVM Accommodata ad literarum ordinem descriptio.

AEDILES plebis duo primùm creati sunt. Anno CCLXI. auctore Dionys. Halic. lib. 6. Curules uerò: Anno CCCLXXXVIII. ut Liuius in fine li. 6. testatur. Vtrique magistratum Cal. Ianuar. inibant, ut Cic. Verr. 2. est auctor. Curulium autem triplex fuit procuratio. primùm ut ludos facerent: deinde ut ædes sacras, publicasque: item uias publicas tuerentur: postremò ut ne in mancipiorum uenditione & mensuris fraus admitteretur. quod ex Verrina 7. & edicto Curulium intelligitur, quod extat lib. Panc. 21. His ergo de rebus quemadmodum anno suo ius dicturi essent, Prætorum exemplo edicebant. deinde in sella curuli considentes, ex edicto suo, ius reddebant. nam sellam curulem eos habuisse, idem Ciceronis locus ostendit. Plebeiorum autem quadripartitam Dionysius Halyc. procurationem facit in lib. 6. Vt essent Tribunorum pleb. administri, cùm res postularet. de rebus ad se ab illis delatis iudicarent. loca sacra & publica tuerentur. annonæ curam susciperent. Cùm autem Curulibus Cicero sacrarum & publicarum ædium procurationem attribuat, arbitror distinctam postea eorum curam ita fuisse, ut Curules ludos omnes præter plebeios, hi plebeios solos curarent: illi ædes sacras & publicas, itemque uias, hi priuatas & cloacas tuerentur: illi mancipiorum uenditionibus, hi annonæ præessent. Tullius autem in lib. De legib. 3. hæc omnia permiscet, nec singula singulis attribuit. Suntoque Aediles, ait, curatores urbis, annonæ, ludorumq; solennium. Cùm autem Aediles plebis Tribunorū administri tantùm essent, nec propriam Iurisdictionem haberent, sed de rebus tantùm ad se Tribunorum arbitrio delatis cognoscerent, edictum eos nullum proposuisse uerisimile est. Nunc ueterum scriptorum auctoritates, ex quibus adolescentes de huiusce magistratus ui ac potestate æstimare possint, subiiciemus. Varro lib. De lingua Lat. 4. Aedilis, qui ædes sacras & priuatas procuraret. Cicero Verrina 7. Nunc sum designatus Aedilis: habeo rationem quid à populo R. acceperim: mihi ludos sanctissimos maxima cum cerimonia Cereri, Libero, Liberæque faciendos: mihi Floram matrem populi R. plebique Rom. ludorum celebritate placandā: mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt nominati, maxima cum dignitate ac religione, Ioui, Iunoni, Mineruæque esse faciundos: mihi sacrarum ædium procurationem: mihi totam urbem tuendam esse commissam. Liuius in fin. lib. 6. de Curulibus. Recusantibus ferias Latinas curare Aedilibus plebeiis, conclamatum à patriciis est iuuenibus, se id honoris Deum immortalium caussa libenter acturos, ut Aediles fierent. quibus cùm ab uniuersis gratiæ actæ essent, factum S.C. ut duos uiros Aediles ex patribus Dictator populum rogaret, patres auctores omnibus eius anni comitiis fierent. Aediles idem scribit libro 30. & uiatores & scribas habuisse. Pomp. l. 2. De orig. iur. Itemque ut essent qui ædib. præessent, in quibus omnia scita sua plebs deferebat: duos ex plebe cōstituerunt, qui etiam Aediles appellati sunt. Idem, Tunc ut aliquo pluris Patres haberentur, placuit duos ex numero patrum constitui. ita facti sunt Aediles Curules. Zonaras libro secundo, οὕτω μὲν οὖν ἡ τῶν δημάρχων δυναστεία συνέστη. οἷς καὶ ἀγορανόμους δύο προσείλοντο, οἷον ὑπηρέτας σφίσιν ἐσομένους πρὸς τὰ γράμματα. πάντα γὰρ τά τε παρὰ τοῦ πλήθους καὶ τὰ παρὰ τῷ δήμῳ καὶ τῇ βουλῇ γραφόμενα λαμβάνοντες, ὅπως μηδὲν σφᾶς τῶν πραττομένων λανθάνειν ἐφύλασσον. τὸ μὲν οὖν ἀρχαῖον ἐπὶ τούτῳ ᾑροῦντο, καὶ ἐπὶ τῷ δικάζειν. ὕστερον δὲ καὶ ἄλλα τινὰ, καὶ τῶν ὠνίων ἀγορᾶς ἐπετράπησαν, ὅθεν καὶ ἀγορανόμοι τοῖς ἑλληνίζουσιν ὠνομάσθησαν. Atque hoc quidem modo. Tribunorum potestas constituta est. quibus duo etiam Aediles adiuncti sunt: quorum ministerio atque opera in literis ac tabulis publicis uterentur. Omnia enim plebiscita, & leges, & Senatusconsulta in literas relata, Aediles accipiebant, ac ne quid illos eorum quę in repub. gerebantur, latere posset, asseruabant. His igitur de caussis Aediles à principio creati sunt, itemque ut ius dicerent. Postea uerò cum alia nonnulla, tum etiam rerum uenalium forum eis commiserunt: qua de caussa ἀγορανόμοι à Græcis nominati sunt. Reperio præterea Aediles de stuprorum licentia quam mulieres profitebantur, decreuisse. Tacitus libro secundo, Eodem anno grauibus Senatus decretis libido fœminarum coercita, cautumque ne quæstum corpore faceret, cui anus, aut pater, aut maritus eques R. fuisset, nam Vestilia Prætoria familia genita licentiā stupri apud Aediles uulgauerat, more inter ueteres recepto, quo satis pœnarum aduersus impudicas in ipsa professione flagitii credebant. Suetonius in Tiberio, Fœminæ famosæ ut ad euitandas legum pœnas iure ac dignitate matronali exoluerentur, lenocinium profiteri cœperunt: & ex iuuētute utriusque ordinis profligatissimus quisque famosam iudicii notam sponte subibant.

Iidem

Iidem præterea quæ iter in publica uia impediebãt, frangere atque conscindere poterant: ut intelligi tur ex l. 12. D. de peric. & comm. mensuras item iniquas confringere. l. 13. §. 8. D. locat. qua de re Iuuenalis sic:

Et de mensura ius dicere, uasa minora,
Frangere pannosus uacuis Aedilis Vlubris.

Item in uenalitios animaduertere. l. 12. D. de decurionib. Scribit etiam Tacitus lib. 13. Aediles pignora cepisse, & multam irrogasse. Cohibita, inquit, arctius & Aedilitia potestas. statutumque quantum Curules, & quãtum plebeij pignoris caperent. Dio lib. 53. in fi. An. DCCXXXI. Aedili cuidam plebis mortuo C. Calpurnius, qui tamen antè Aedilis Curulis fuerat, succefsit, quod alias factum fuisse, memoriæ proditum nusquam est. Festus Pomp. Aedilis initio dictus est magistratus, qui ędium non tantùm sacrarum, sed etiã priuatarum curam gerebat. Postea hoc nomen & ad magistratus translatum est. Dictus est autem Aedilis, quòd facilis ad eum plebi aditus esset. Sed & Aedilatus dicebatur eadem dignitas, sicut Pontificatus.

Gellius lib. 13. cap. 14. Qui potestatem neque uocationis populi uiritim habent, neque prehensionis, eos magistratus à priuato in ius quoque uocari est potestas. M. Lepidus Aedilis Curulis, à priuato ad Prætorem in ius est eductus: nunc stipati seruis publicis non modò prehendi non possunt, sed etiam ultrò summouent populum. Plutarchus in Mario, Post Tribunatum maiorem Aedilitatem petiuit. Duo enim erant or[illegible] Aedilium: alter in quo ipsi Aediles in i[illegible] sellis incuruos pedes habentibus ute[illegible] nomen magistratus retinebat. alter[illegible] magistratum appellabant. Quibus ex[illegible] elligitur quod etiam superius ex Verrina 7. [illegible]mus: Aediles Curules, sellam curulem habuisse. quod etiam Liuius lib. 7. confirmat, ubi: & de pretexta toga loquitur: Non parentibus, inquit, Tribunis, quòd pro Consule uno plebeio tres patricios magistratus curulibus sellis prætextatos tanquam Consules sedentes nobilitas sumpsisset. Eodem die de utroque comitia fiebant. Liuius li. 3. Institutum est etiam ab iisdem Consulibus, ut Senatusconsulta in ædem Cereris ad Aediles pl. differenter, quæ ante arbitrio Consulum supprimebantur, nunciabanturque.

Aediles cereales. Pomp. l. 2. De orig. iur. Deinde C. Iulius Cæsar duos Aediles creauit, qui frumento præessent, & à Cerere Cereales constituit. Dio lib. 43. in fi. Anno ab V. C. DCCX. primùm sex Aediles sunt constituti, duo patricii, qui Cereris Aediles dicerentur, quatuor plebeii: isque mos ad nostram usque ætatem perductus est.

De Aedilibus curulibus uide [illegible] ff. de Aedil. edic. l. 1. in princ. et ibi glo.

CENSORES.

Censores duo primùm creati sunt, Papirius & Sempronius, Anno CCCX. auctor Liuius lib. 55. & lib. 10. Varro lib. De ling. 4. Censor, ad cuius censionem, id est arbitrium, censeretur populus. Festus lib. 3. Censores dicti, quòd rem suam quisque tanti æstimare solitus sit, quantum illi censuerint. Liuius lib. 4. Censores dicti, quòd censui agẽdo præessent. Cicero De legib. 3. Censores populi æuitates, soboles, familias, pecuniasque censento. Vrbis templa, uias, aquas, ærarium, uectigalia tuentor: populique partes in tribus distribuunto. ex in pecunias, æuitates, ordines partiuntor. Equitum, peditumque prolem describunto. Cœlibes esse prohibento. mores populi regunto. bini sunto. magistratum quinquennem habento. eaque potestas semper esto. Pedianus in Diuinat. Cic. Regendis moribus ciuitatis Censores quinto quoq; anno creari solebant. hi prorsus ciues sic notabãt, ut qui senator esset, eijceret senatu, qui eques Romanus, equum publicum perderet: qui plebeius, in Ceritum tabulas referretur, & ærarius fieret: ac per hoc non esset in albo centuriæ suæ, sed ad hoc esset ciuis tantùm, ut pro capite suo tributi nomine æra penderet. ijdem completo quinquennio urbem lustrabant, & Suouetaurilia sacrificia, de sue, oue, tauro, faciebant. eorum notam successores plerunque soluebant. Zonaras lib. secundo: Κεχειροτόνηντο δὲ, ὅτι οἱ ὕπατοι ἀδύνατοι ἦσαν πάντας διὰ τὸ πλῆθος ἐξαρκεῖν ἔτι. τὰ γὰρ τοῖς τιμηταῖς ἀπονεμηθέντα προνόμια ἐκεῖνοι μέχρι τότε ἐποίουν. δύο τε ἦσαν οἱ τιμηταὶ ἐξ ἀρχῆς, καὶ ἐκ τῶν εὐπατριδῶν. ἦρχον δὲ τὰ μὲν πρῶτα καὶ τὰ τελευταῖα ἐπὶ πενταετίας. ἐν δὲ τῷ μέσῳ χρόνῳ ἐπὶ τρεῖς ἐξαμήνους, καὶ ἐγένοντο τῶν ὑπάτων μείζους, καίτοι μέρος τῆς ἐκείνων λαβόντες ἀρχῆς. ἐξῆν δὲ αὐτοῖς τάς τε προσόδους τὰς κοινὰς ἐκμισθοῦν, καὶ τῶν ὁδῶν καὶ τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων ἐπιμελεῖσθαι, καὶ τὰς ἀπογραφὰς τῆς ἑκάστου οὐσίας ἐξαιτεῖν, καὶ τὸν βίον τῶν πολιτῶν ἐπισκοπεῖν τε καὶ ἐξετάζειν, καὶ τοὺς μὲν ἀξίους ἐπαινεῖν, ἐς τὰς φυλὰς καὶ ἐς τὴν γερουσίαν ἐγγράφειν, καθὼς ἑκάστοις προσῆκεν ἐνομίζετο. τοὺς δὲ οὐκ εὖ βιοῦντας ἀπὸ πάντων ὁμοίως ἐπαλείφειν, ὃ μεῖζον πάντων ἦν τῶν τοῖς ὑπάτοις καταλειφθέντων. ὤμνυον δ' ὅρκους ἐφ' ἑκάστῳ πεποιημένοι, ὡς οὔτε πρὸς χάριν, οὔτε πρὸς ἔχθραν τι ποιοῦσιν, ἀλλ' ἐξ ὀρθῆς γνώμης τὰ συμφέροντα τῷ κοινῷ καὶ σκοποῦσι καὶ πράττουσι. καὶ τὸν δῆμον ἐπί τε νόμων εἰσφοραῖς καὶ τοῖς ἄλλοις συνήθροιζον, καὶ τῷ τῶν μειζόνων ἀρχῶν κόσμῳ πλὴν ῥαβδούχων ἐχρῶντο. id est, Creati autem propterea Censores fuerunt, quia Consules rebus omnibus propter earum multitudinem sufficere non poterant. nam Consules omnem illam quæ tum Censoribus attributa est præfecturam, ad illud usq; tẽpus gesserant. Sunt autem à principio duo, ijque ex Patricijs creati: qui primis & postremis temporibus magistratũ illum quinquennium obtinuerunt. interiecto uerò tempore, sesquiannum. quinetiam. potestatem Consulibus maiorem obtinuerunt, tametsi partẽ duntaxat eorum magistratus adepti essent. Munus autem illorum erat, uectigalia publica locare, uiarum,

Censuras quot
Censor mun[illegible]

re, uiarum, publicarumq; ædium curationem suscipere, ciuis cuiusq; facultates censere, mores notare atque animaduertere: laude dignos ciues in trib. in equestrem ordinem, in Senatum, pro cuiusque dignitate adscribere: qui minus honestè uiuerent, omni ordine ac tribu mouere. quæ potestas maior erat omni ea quæ Consulibus erat delicta. Iusiurandum autem super uno quoque dabant, se neque gratia, neque odio quicquam gesturos, sed ex animi sui sententia quæ Reipublicæ utilia essent, re quæsita & deliberata facturos. Præterea populum ad legum & aliarum rerum comitia euocabât. maiorumq; magistratuum insignia præter lictores habebant. Cic. de Offic. 3. Nulla de re diligentius, quàm de iureiurando Censores iudicabant. Liu. li. 40. Comitijs pfectis Censores in câpo ad arâ Martis in sellis curulib. côsederût. Eorum autem officium erat legere Senatum, recensere equites, agere censum, lustrum condere. In omnibus precationib. hæc uerba nuncupabant, Vt ea res mihi collegæq; meo bene & feliciter eueniat. Censori autem defuncto nunquâ aliquis sufficitur. auctor idem Liuius lib. 4. 5. 6. 9. & Plutar. in Vitis. Liu. item lib. 4. & 9. Censurâ primò quinquennem fuisse scribit. deinde Mam. Aemilium Dictatorem legem tulisse, ut Cêsura, quæ antea quinquennalis fuerat, annua & semestris esset. Plut. in Pompeio, Mos erat Romanis, ut equites qui per legitimum tempus militassent, equum per medium forum coram Censoribus ducerent: & apud illos Imperatores sub quib. stipendia meruissent, nominarent. Vide præterea Gellium lib. 13. cap. 14. Plutarchum in Flaminio, & in Catone Maiore. Liuium lib. 29. qui curam publicarû tabularum Censorum propriam fuisse scribit, & ius sartorum tectorum exigendorum ad eosdem pertinuisse. quod idem Pedianus in Verr. 3. confirmat. Et de nota Censoria Val. Max. item Cice. in Cluentiana. Liuius lib. 29. Censores Marcus Porcius & Lucius Valerius metu mixta expectatione Senatum legerunt: septem mouerunt Senatu, ex quibus unum insignem & nobilitate & honoribus L. Quintium Flaminium Consularem. Patrum memoria, inquit, institutum fertur, ut Cêsores motis è Senatu ascriberent notas. Catonis & aliæ quidem acerbæ orationes extant in eos quos aut Senatorio loco mouit, aut quib. equos ademit. Longè grauissima in L. Quintium oratio est, quasi accusator ante notam nô Cêsor post notam usus esset, retinere Quintium in Senatu, ne frater quidem Titus Quintius, si tum censor esset potuisset.

CENTVMVIRI.

CENTVMVIRI magistratus quidem non erant, sed cum a Cic. libr. De legib. 3. ij qui lites contractas iudicabant, hoc est uel Centumuiri, uel certè Decemuiri in minorum magistratuum ordinem referantur, de ijs quoq; hoc loco dici posse, non incommodè iudicauimus. Festus lib. 3. Centumuiralium iudicia a Centumuiris sunt dicta. nâ cum essent Romæ xxxv. tribus, quæ & Curiæ sunt dictæ, terni ex singulis tribubus sunt electi ad iudicandum, qui Centumuiri appellati sunt. & licet quinq; amplius quàm centum fuerint, tamen quo facilius nominarentur, Centumuiri sunt dicti. Cicer. lib. de Orat. 1. Nam uolitare in foro, hærere in iure, ac Prætorum tribunalibus iudicia priuata magnarum rerum obire, in quibus sæpe non de facto, sed de æquitate & iure certetur: iactare se in causis Centumuiralibus, in quibus usucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum, alluuionum, circumluuionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, stillicidiorum, testamentorum ruptorum aut ratorum, ceterarumque rerum innumerabilium, iure uersentur, &c. Eosdem de inoffic. test. cognouisse, patet ex l. 13. & 17. D. de inoff. test. Ouid. lib. De ponto, 3.

Vtq; fui solitus, sedissem forsitam unus,
De centum iudex in tua uerba uiris.

Posterioribus autem temporibus eorum iurisdictio multum creuit. quemadmodum ex ijs quæ subijciam quiuis sua sponte intelliget. Fab. lib. 4. cap. 1. Quibusdam in iudicijs, maximeque capitalibus, ut apud Centumuiros, ipsi iudices exigunt solicitas & accuratas actiones: contemniq; se, nisi in dicendo etiam diligentia appareat, credût: nec doceri solum, sed [illegible] delectari uolunt. Quo in loco Capitali[illegible]m, non publica, sed ea in quib. de ca[illegible]itur: ut in causis liberalibus. Idem [illegible] Præiudicia etiam uersantur in iudic[illegible]de causa pronunciatum est, ut in asserti[illegible] secunda, & partib. Centumuiralium, quæ in duas hastas diuisæ sunt. Idem lib. XI. cap. 1. Etiam si apud alios iudices agetur, ut in secunda assertione, aut in Centumuiralib. iudicijs duplicibus parte uicta. Corn. Tacitus in li. de Oratore. Lege Pompeia omnia apud Prætores gerebantur, apud quos quòd maiora olim negocia exerceri solita sunt, quod maius argumentum est, quàm quod causæ Centumuirales, quæ nunc primùm obtinent locum adeò splendore aliorum iudiciorum obruebantur, ut neque Ciceronis, neque Cæsaris, neque Bruti, neque Cælij, neque Calui, non denique ullius magni oratoris liber apud Centumuiros dictus legitur, exceptis orationibus Asinij. Plinius lib. 2. epist. 11. Distringor Centumuiralibus causis, quæ me exercent magis quàm delectant. Sunt enim pleræq; paruæ, & exiles. rarò incidit uel personarum claritate, uel negocii magnitudine insignis. ad hoc perpauci, cum quibus iuuet dicere. Ceteri audaces, atque etiam magna ex parte adolescentuli obscuri declamatum huc transeunt, tam irreuerenter

uerenter & temerè, ut mihi Attilius noster expresse dixisse uideatur, sic in foro pueros a Centũuiralibus causis auspicari, ut ab Homero in scholis. Auctus est autem postea Centumuirorum numerus, manente tamen semper nomine, diuisusque in quatuor Consilia Plin. libro sexto Epist. Fœmina splendidè nata, nupta Prætorio uiro, exhæredata ab octogenario patre intra undecim dies, quàm ille nouercam ei amore captus induxerat, quadruplici iudicio bona paterna repetebat. Sedebant iudices centum & octoginta (tot enim quatuor Consiliis conscribuntur. His autem præerat Prętor, quemadmodum idem libro quinto significat his uerbis: Hoc facto Nepotis commotus Prætor, qui Centumuiralibus præsidet, deliberaturus an sequeretur exemplum, inopinatum nobis otium dedit. Erant autem Centumuirorum consilia quatuor, in quadam basilica inter se usque adeò proxima, ut actiones unius Tribunalis ab alio exaudiri possent, ut ex eodem Plinio libro secundo intelligimus. Quintilianus libro duodecimo, de Trachallo loquens: Certè, inquit, cum in Iulia basilica diceret primo Tribunali, quatuor autem iudicia (ut moris est) cogerentur, atque omnia clamoribus fremerent, & auditum eum & intellectum & quod agentibus ceteris contumeliosum fuit, laudatum quoque ex quatuor tribunalibus memini.

CONSVLES.

CONSVLES exactis Regibus duo creari cœpere Anno CCXLV. ut Liuius in fine libri I. tradit: & libro II. Omnia iura, inquit, omnia insignia primi Consules tenuere. id modo cautum est, ne si ambo fasces haberent, duplicatus terror uideretur. Varro libro IIII. Consul nominatus, quod cõsulere populum, & senatum debet: nisi illinc potius, unde Actius in Bruto, Qui rectè consulat, Consul fiat. Cicero lib. de Legib. III. Regio imperio duo sunto: iique præeundo, iudicando, consulendo, Pretores, Iudices, Consules appellantor. militię summum ius habento, nemini parento. Ollis salus populi suprema lex esto. Ius autem Consules dixisse, uel ex II. Liuii intelligi potest: ubi scribit Appium Consulem quàm asperrimè ius de creditis pecuniis dixisse. Pomponius l. 2. §. 8. de orig. iur. Consules ab eo dicti sunt, quod plurimùm Reipub. consulerent, Lege lata summum ius eis delatum est, prouocatio ab iis populo concessa, prohibitum est idem ne possent in caput ciuis Rom. animaduertere iniussu populi. solùm relictum est illis, ut coercere possent, & in uincula publica duci iuberent. Nonius Marcellus, Consulũ & Prætorum proprietas, quòd consulant, & præeant populis, auctoritate Varronis ostenditur De uita populi Rom. lib. I. Quòd idem dicebantur Consules & Prætores, quod præirent populo, Prætores: quòd consulerent Senatui, Consules. Polybius libro VI. Consules antequam ex urbe legiones educant, urbanarum rerum omnium ius atque imperium habent. His etenim ceteri omnes magistratus, Prætor, Tribunus pleb. parent ac subiecti sunt. Hi legationes in curiam introducunt: quæ celeriter statuenda sunt, decernunt: quæ & deliberanda sunt, ad Senatum referũt. quæ uerò à Senatu decreta sunt, ea ut perficiantur, ipsorum officium est. quinimò & quæ de Repub. per populum transigenda & perficienda sunt, eorum officium est perpendere, ac diligenter examinare, concionem quoties opus est, aduocare, Senatusconsulta ad populum referre, quicquid maior pars iusserit, exequi. Quinetiam in his quę ad belli apparatum, & castrensem disciplinam pertinent, hi summum imperium habent. His ius est sociis quicquid uisum fuerit, imperare, Tribunos militum creare, delectum habere. ad hęc de ijs qui sub imperium eorum sunt, in castris arbitratu suo supplicium sumere. His præterea licet eos comitante Quæstore, ac sedulo impetrata faciente, publici æris quantum res ipsa tulerit, impendere. Hec Polyb. Constat autem ex Cicerone Philipp. quinta, Legitimum consulatus annum fuisse XLIII. ex Murænianа, & libro Epist. septimo: & Liuij lib. I. centuriatis comitijs eos creari consueuisse. ex Pediano in Verrin. 2. diem comitiorum Consularium fuisse VI. Calend. Sextil. ex Philipp. 2. & Plutarcho in Cicero. Consules captis pignoribus Senatores qui nec aderant, & quibus caussa non erat, coercuisse. ex Liuii lib. 42. cùm ad bellum proficiscerentur, uotis in Capitolio nuncupatis paludatos ex urbe exisse, omnibus ordinibus eos comitantibus. ex Verrina 3. designatos in comitiis Consules domum à multitudine deduci solitos. ex locis innumeris, eosdem Calend. Ianuariis magistratum iniisse: pompamque insignem ad hibitam fuisse. qua de re uersus Ouidii pulcherrimos ex libro quarto De Ponto subscribemus.

Ergo ubi Iane biceps longum reseraueris annum,
Pulsus & à sacro mense December erit,
Purpura Pompeium summi uelabit honoris,
Ne titulis quicquam debeat ille suis.
Cernere iam uideor rumpi penè atria turba,
Et populum lædi deficiente loco.
Templaque Tarpeiæ primùm tibi sedis adiri,
Et fieri faciles in tua uota Deos.
Colla boues niueos certæ præbere securi,
Quos aluit campis herba Phalisca suis.
Curia te excipiet, patresq; ex more uocati,
Intendent aures ad tua uerba suas.
Inde domum repetes toto comitante Senatu,
Officium populi uix capiente domo.

Item Elegia IX.

Dumq; latus cinget sancti tibi turba senatus,
Consulis ante pedes ire iuberet eques.
Et quanquam cuperẽ semper tibi proximus esse,

Gauderem

Gauderem lateris non habuisse locum.
Nec querulus turba quamuis eliderer, essem:
Sed foret à populo tum mihi dulce premi.
Prospicerē gaudens, quantus foret agminis ordo,
Densaq; quàm longum turba teneret iter.
Quoq; magis noris, quàm me uulgaria tangant,
Spectarem qualis purpura te tegeret.
Signa quoq; in sella nossem formata curuli,
Et totum Numida sculptile dentis opus.
At cum Tarpeias esses deductus in arces,
Dum caderet iussu uictima sacra tuo:
Me quoq; secretò grates sibi magnus agentem,
Audisset, media qui sedet æde Deus.

Idem etiam Elegia sequenti de extraordinaria Consulis potestate, nonnulla scribit: quæ quia nusquam alibi me legisse memini, subiiciam.

Aut reget ille suos dicendo iura Quirites,
Conspicuum signis cùm premet altus ebur.
Aut populi reditus positam componet ad hastā,
Et minui magnæ non sinet urbis opes.
Aut ut erunt patres in Iulia templa uocati,
De tanto dignus Consule rebus aget.
Aut feret Augusto solitam, natoq; salutem,
Deq; parum noto consulet officio.

Item Elegia. IX.

Hæc modò te populo reddentem iura uidebit,
Et se secretis finget adesse tuis.
Nunc longi reditus hastæ supponere lustri
Credet, & exactā cuncta locare fide.
Nunc facere in medio facundum uerba senatu,
Publica quærentum quid petat utilitas.
Nunc pro Cæsaribus, superis decernere grates,
Albave opimorum colla ferire boum.

DECEMVIRI.

DECEMVIRI Reipubli. administrandæ primùm creati sunt, mortuo Romulo. Patres enim centum à Romulo creati, decem decuriis factis, singulisq; in singulas decurias creatis, qui summæ rerum præessent, consociarunt. Decem imperitabant: unus cum insignibus imperii, & lictoribus erat. quinque dierum spacio finiebatur imperium, ac per omnes in orbem ibat. Hæc Liuius lib. primo. Dionysius autem lib. 2. scribit, ducentos patres fuisse, & imperium decuriis factis uni, eodem modo commisisse.

DECEMVIRI Reip. administrandæ secundò creati sunt Anno. CCCII. Hac de caussa, inquilini, plebs de nimio Consulum imperio querebatur, qui ius non è certis legibus, sed arbitrio suo dicerent. Petitis igitur è Græcia legibus, senatusconsulto, & plebiscito confirmatum est, ut omnibus abrogatis magistratibus, Decemuiri cum summo imperio crearentur: qui decimo die ius populo singuli redderent, & eo die penes Præfectum iuris fasces XII. essent: collegis nouem singuli accensi apparerent. & Liuius li. 3. Hæc Dionys. lib. 10. Pomponius in l. 2. §. 13. De orig. iur. Et cùm placuisset leges quoq; ferri, latum est ad populū, uti omnes magistratu se abdicarent. quo Decem uiri constituti anno uno cùm magistratum prorogarent sibi, & cum iniuriosè tractarent, neque uellent deinceps sufficere magistratibus, ut ipsi, & factio sua perpetuò Rempubli. occupatam retinerent: nimia atque aspera dominatione eò rem perduxerunt, ut exercitus a Repub. secederet.

DECEMVIRI litibus siue stlitib. (ut olim loquebantur) iudicandis, quo tempore creati fuerint, non reperio. Lites autem eos caussasq; priuatas iudicasse, in quibus de iure controuersia erat, multis ex locis constat. Ouidius ad Pisonem:

Seu trepidos ad iura decem citat hasta uirorum,
Et firmare iubet centeno iudice caussas.

Pomponius l. 2. §. 16. De orig. iur. Deinde cùm esset necessarius magistratus, qui hastæ præessent, decemuiri stlitibus iudicandis sunt cōstituti. Suetonius Augusto, Auctor fuit, ut Centumuiralem hastam, quam Quæstura functi consueuerant cogere, Decemuiri cogerent. Cicero pro Cæcina, Cum Arretinæ mulieris libertatem defenderem, & Cotta Decemuiris religionem iniecisset, Decemuiri prima actione non iudicauerunt. Idem pro Domo, Si Decemuiri sacramentum in libertatem iniustam iudicassent, tamen quotiescunq; uellet quis, hoc in genere se rem iudicatam referre posse uoluerunt. Dio præterea lib. LIIII. scribit, Decemuiros ijs iudicijs quæ ad Centumuiros sorte deferebantur, præfuisse. Cicero in Oratore, Planè Duorum uirorum iudicium, aut Triumuirorum capitalium, aut Decemuirorum litibus iudicandis, dico nunquam.

DICTATORES.

DICTATOR, inde nomen inuenit, quòd, ut inquit Varro, Consule dicebatur, cui dicto audientes omnes essent. nam (ut Dionys. libro. v. Plutarchus in Marcello, & Liuius libro IX. XXII. & XXIII. tradunt) non a populo in comitijs, ut ceteri magistratus: sed a Consule captatis auspiciis, nocte, ac silentio dicebatur Seneca li. Epist. 19. Epist. 109. Præterea notat eum quem nos Dictatorem dicimus, & in historiis ita nominari legimus, apud antiquos Magistrum populi uocatum. hodieque id extat in Auguralibus libris, & testimonium est, quòd qui ab illo nominatur, Magister equitum est. Plutarch. Dictator non à populo, aut à patribus creari potest, sed alter Consulum, quem uult Dictatorem dicit. unde quia ita dictus sit, Dictator appellatur. Dionysius autem Senatusconf. factum scribit, ut Consules qui tum erant, magistratusque reliqui se abdicarent, unusque uir quem Senatus nominaret populus sciseeret, haud amplius quàm per sex mensium spacium sine prouocatione,

DVVMVIRI.

INTERREX.

IVRIDICVS ALEXANDRIAE.

eum liceret. Spartianus in Seuero, Deinde, inquit, Alexandrinis ius Buleutarum (ideſt ſenatorum) dedit, qui ſine publico conſilio, ita ut ſub Regibus ante uiuebant, uno iudice contenti, quē Cæſar dediſſet. Strabo lib. XVII. de Aegypto loquens, quam cum prouinciam & uectigalem populi Roma. dixiſſet eſſe, ad eamq; regendam mitti cū ſummo imperio Præfectū, qui principis locū obtineret ὑφ' αὐτῷ δέ, inquit ἐστὶν ὁ δικαιοδότης, ὁ τῶν πολλῶν κρίσεων κύριος: ideſt, Sub eo eſt Iuridicus: penes quem iuris dicundi poteſtas eſt.

MAGISTER EQVITVM.

MAGISTER equitum dicebatur, inquit Varro, quòd ſumma poteſtas huius in equites, & adcenſos, ut eſt ſumma in populum Roma. Dictatoris: unde is quoque Magiſter populi appellatus eſt. Moris autem erat, ut à Dictatore diceretur uocatu, ſimulatq; creatus Dictator fuerat. Liuius lib. IIII. Dictator à Conſule dicitur: ipſe deinde C. Seruilium Ahalam magiſtrum Equitum dicit. Itē Et Senatus Dictatorem dici Mamercum Aemilium iuſſit. Is magiſtrum Equitum L. Quintium Cincinnatum dixit. Item, Virginius dum collegam conſuleret, moratus, permittente eo, nocte Dictatorem dixit. Is ſibi magiſtrum equitum Poſtumium dixit. Pomponius l. 2. De origine. Et his Dictatoribus Magiſtri equitum iungebantur, ſic quo Regibus Tribuni Celerum, quod officium fere tale erat, quale hodie Præfectorum prætorio. Aurelius l. 1. D. de offic. præf. prætor. Cùm apud ueteres Dictatoribus ad tempus ſumma poteſtas crederetur & magiſtros equitum ſibi eligerent, qui aſſociati participes curæ militiæ gratia ſecundam poſt eos poteſtatē gererent.

PRAEFECTI AERARII.

PRAEFECTI ærarij primùm ab Auguſto inſtituti ſunt, ut ſcribit Dio libr. LV. Cùm enim ærarium conficiendi ratio excogitari non poſſet, ipſe certum ac proprium ære ſuo conſtituit, quod Militare appellauit: eiuſq; adminiſtrationem tribus Prætorijs ſorte lectis ad triennium mandauit: qui binis lictoribus, aliiſq; miniſtris uterentur. pòſt cùm neque ipſius pecunia, neque ea quæ à Regibus & populis mittebatur, ſatis locupletari ærarium poſſet, conſtituit ut pars hæreditatum ac legatorum uiceſima eò referretur: præterquā quæ proximis cognatis, aut pauperibus relinquerentur. Poſtremis autem temporibus eoſdē Præfectos à Principe deligi, & ſine lictoribus creari ſolitos, eodem loco ſcribit. Vlpianus l. 8. §. 2. D. de tranſact. Apud Procuratorem Cæſaris tranſigi de alimentis poteſt. ſcilicet ſi à fiſco petantur alimenta. Secundum quæ & apud Præfectos ærarij tranſigi poterit. Sueton. in Auguſto, Vtque perpetuò ac ſine difficultate ſumptus, ad tuendos eos, proſequendosq; ſuppeteret: ærarium militare cum uectigalibus nouis conſtituit. Quod autem ad hoc ærarium Dio Pretorios refert, id Suetonius alteri attribuere uidetur. Auctor fuit Senatui, inquit, ut cura ærarii à Quęſtoribus Vrbanis ad Prætorios Prætoresve tranſiret. niſi fortè in utroque hoc factum ſit. cum idem lib. XLIII. ſcribat, publicæ pecuniæ adminiſtrationem quæ Fabio, Caninio Coſs. ad Aediles tranſlata fuerat, poſtea Quæſtoribus redditam non eſſe, ſed Prætoriis uiris commiſſam. quod ipſum etiam ex Gellij lib. 13. ca. 23. intelleximus. Quod autem, inquit, per Quæſtorem dixi pecuniam ex prædæ uenditione contrahi, intelligi nunc oportet Præfectum ærario ſignificari: nam cura ærarij à Quęſtore ad Præfectum tranſlata eſt.

PRAEFECTVS VRBI.

PRAEFECTVRAE urbis triplicem uideo rationem fuiſſe: aliam enim Regum, aliam Imperatorum, aliam mediis temporibus eius magiſtratus procurationem fuiſſe, animaduerto. nam primis temporibus præfectus urbi à Regibus creabatur. Liuius lib. 1. L. Brutus Imperium in urbe Lucretio Præfecto urbis iam antè à Rege inſtituto, reliquit. Et paulo pòſt, Duo Conſules inde comitiis centuriatis à Præfecto Vrbis ex commentariis Ser. Tullii creati ſunt. Tacitus li. v. Sed præcipua ex eo gloria, quòd Præfectus urbi recens, continuam poteſtatem, & inſolentia pari grauiorem, mirè temperanit. namque antea profectis domo Regibus, ac mox magiſtratib. ne urbs ſine imperio foret, in tempus deligebatur, qui ius redderet, ac ſubitis mederetur. feruntque à Romulo Dentrem Romulium, pòſt a Tullo Hoſtilio Numam Martium, & à Tarquinio Superbo Sp. Lucretium impoſitos. Dein Conſules mandabant. Duratq; ſimulacrum, quoties ob ferias Latinas præficitur, qui conſulare munus uſurpet. Hæc Tacitus: ex quib. ſecunda huiuſce magiſtratus forma intelligitur, de qua loquitur Gell. lib. XIIII. cap. ult. Præfectum urbi inquit, Latinarum cauſſa relictum Senatum habere poſſe, negat Mutius: quoniam ne Senator quidem ſit, neque ius habeat ſententiæ dicendæ, cùm ex ea ætate Præfectus fiat, quæ non ſit ſenatoria. M. autem Varrò & Atteius Capito ius eſſe Præfecto Senatus habendi dicunt. Deq; ea aſſenſum eſse Capitonem Tuberoni, contra ſententiam Mutii, refert Pompon. l. 2. §. 17. De orig. iur. Quoties, inquit, proficiſcuntur extra Remp. magiſtratus unus relinquitur qui ius dicat. is uocatur Præfectus urbi. qui Præfectus olim conſtituebatur: poſtea uerò Latinarum feriarum cauſſa introductus eſt, & quotannis obſeruatur. Latinæ autem feriæ dicebantur, quæ quotannis in Albano monte à quinquaginta

quaginta Latinis ciuitatibus Romanisque magistratibus quatriduano sacrificio Ioui Latiali celebrabantur: unde sacrificium Latiar dicebatur: in eoque Latini à Romanis carnem petebant. Macrobius lib. I. Conceptiuæ feriæ sunt, quæ quotannis à magistratibus, uel sacerdotibus concipiũtur in dies certos, uel incertos, ut sunt Latinæ, Sementinæ. item, Quare nec Latinarum tempore quo publicæ quondam induciæ inter Romanum populum Latinosque firmatæ sunt, inchoari bellum decebat. Dionys. autem lib. VI. tradit has per unum diem celebratas à Superbo Rege fuisse: exactis autem Regibus, per biduum: tandemque post secesionem in sacrum montem, per triduum. Plutarchus autem in Camillo propter patrum & plebis concordiam diem quartum additum fuisse testatur. Verùm hæc quidem hactenus de Præfectura urbis, quæ stante Rep. usurpata est. Postremis uerò temporibus immutata eius ratio est multis in rebus, uideturque Magistratus hic ab Augusto primum renouatus. Sueto. enim sic scribit, Quoque plures partem administrandæ Reip. caperent, noua officia excogitauit, curam operum publicorum, uiarum & aquarum, aluei Tyberis, frumenti populo diuidendi, Præfecturam urbis. Ego has ferè uideo ab Vlpiano partes ipsius procurationi attributas esse. Vt seruorum de dominis querelas, uicissimque horum in illos criminationes audiret. Vt patronis de libertis ingratis querentibus ius diceret. Vt de tutorum curatorumve criminibus cognosceret. Vt numulariorũ argentariorumque fraudes coerceret. Vt carnis curam gereret. Vt quietem in populo procuraret, illicitaque collegia coerceret. Vt spectaculorum disciplinæ præesset. denique quicquid non modò intra urbem, uerumetiã intra centesimum ab urbe lapidem commissum esset, animaduerteret: sic ut & urbe, & Italia interdicendi potestatem haberet, itemque in insulam deportandi. l. 6. D. de interd. & releg. l. rei capitalis, §. constat, D. de pœn. Quod autem Vlpianus de carnis cura scribit, inuenio in Epigrammatis urbis Romæ cõfirmatum, in edicto Aproniani Præf. urbi, de carne occisi pecoris appendenda & uendenda. Quod de criminibus, uideo etiam ad publica pertinere. l. 1. § generaliter, D. de pœn. ut scilicet eas pœnas quæ legibus constitutæ sunt, imponat, tametsi extra ordinem cognoscit. l. ordo, D. de pub. iud. De extraordinariis autẽ arbitratu suo statuebat. l. 1. D. de effractoribus. Itaque & Prætores & Præfecti uigilum, si quis grauiore supplicio plectendus esset, eum ad illum remittebant. l. nam salutẽ & l. ult. D. de offic. præf. uigil. Dio uerò lib. LII. πολίαρχον eum appellat, & Mecœnatem suadentem Augusto facit, ut eum è primariis uiris deligat qui omnes magistratus priores gesserit, ut eas caussas in quibus prouocatio fuerit, & nonnullas etiam publicas & capitales disceptet, non modò in urbe, uerumetiam μέχρι πεντήκοντα καὶ ἑξακοσίων σταδίων: quod ille pro centum passuum millibus posuit: ut patet ex l. 1. D. de offic. præf. urb.

PRAEFECTVS ANNONE.

PRAEFECTVS annonæ magistratus fuit extraordinarius, utilitatis caussa constitutus, uti scribit Pomponius l. 2. §. 17. De orig. iur. Liuius lib. IIII. L. Minutium nominat, quem Præfectum ubi à plebe creatum fuisse scribit. Constat eius munus fuisse, ut uideret ne plebs annonæ inopia & caritate laboraret. Itaque si quid ad annonam pertinens commissum erat, ipse cognoscebat. Marcianus l. 13. D. de accusat. Mulierem, inquit, propter publicam utilitatem ad annonam pertinentem audiri à Præfecto annonæ deferentem, diuus Seuerus & Antoninus rescripserunt.

PRAEFECTVS PRAETORIO.

PRAEFECTVS prætorio translata in unius dominatum Repub. exemplo Magistrorum equitum ab Imperatore creari solebat: eique dari plenior (ut Arcadius scribit) licentia ad disciplinæ publicæ emendationem. quibus initiis adeò is magistratus creuit, ut appellari à Præfectis prætorio non posset. credidit enim princeps, eos qui ob singularem industriam explorata eorum fide & grauitate ad huius officii magnitudinem adhiberẽt, non aliter iudicaturos esse, pro sapientia ac luce dignitatis suæ, quàm ipse foret iudicaturus, l. 1. D. de offic. Præf. præt. Vnde autem dictus sit demiror esse qui ambigant, cùm Asconii extet auctoritas. Veteres, inquit, omnem magistratum cui pareret exercitus Prætorem appellauerunt. Vnde & Prætorium tabernaculum eius dicitur, & in castris porta Prætoria, & hodie quoque Præfectus prætorio. Quibus ex uerbis perspicuum est, Præfectum prætorio dici eum qui militibus iis præerat, quos Imperatores in sui custodiam allegerãt: quod institutũ primùm ab Augusto fluxisse Suetonius in eius uita, & Dio lib. LV. testantur. Dio quidem, ubi scribit eorum decem millia fuisse, legionemque illam suos habuisse fasces. Constat autem ex plerisque omnibus solitum ab Imperatore cingulum unà cum gladio dari Præfecto prætorio. & memorabilis uox Traiani literis mandata est, qui cum Præfectum suum cingulo donaret, ita dixisse traditur, Accipe hunc ensem: & siquidẽ rectè atque è Repub. imperauero, pro me: sin secus, in me utere. Quam, ut ego mihi persuadeo, uocem suam in Panegyrico Plinii significans, ita loquitur: Ego quidem in me si omnium utilitas ita posceret, etiam Præfecti manum armaui. Suetonius & Plinius hanc præfecturam equitibus Romanis mandari solitam scri-

 bunt.

bunt. Ille his uerbis: Veſpaſianus, inquit, præfectu râ quoque prætorii ſuſcipit nūquã ad id tẽpus, niſi ab equite Rom. adminiſtratam. Plinius autem Titum alloquens, Et quod his nobilius feciſti, dum illud patri pariter & equeſtri ordini, præſtas, Præfectus prætorio eius. Hæc autem poteſtas uſque eo poſteriorum Cęſarum beneficiis creuit, ut etiam poſtremis temporibus ad prouincias regendas cum ſummo imperio miſſi ſint ut ex illis Iuſtiniani conſtitutionibus intelligitur de officio Præfecti præt. Africæ, de officio Præfect. præt. Orientis. Caſsiodorus etiam epiſtol. lib. VI. Poteſtati Præfecti prætorio, inquit, nulla dignitas eſt æqualis, uice ſacra iudicat, nullus ei miles fori auctoritate præſcribit, excepto Officiali magiſtri militum. Curiales enim etiam uerberat, in officio ſuo ius retinet ſingulare: & talibus tantiſque noſcitur iubere, quos etiam prouinciarum non auderent Iudices in qualibet parte contemnere. Militia perfunctis, Tribunorum & notariorum honorem tribuit, & milites ſuos illis exæquat. gratanter implet Imperator quæ ille conſtituit.

PRAEFECTVS VIGILVM.

PRAEFECTVS uigilum inſtitutus eſt ab Auguſto. nam cùm ſeptem cohortes opportunis locis conſtituiſſet, ut binas regiones urbis unaquæque cohors tueretur: præpoſuit eis Tribunos, & ſuper omnes ſpectabilem uirum, qui Præfectus uigilum appellaretur. Is cognoſcebat de incendiariis, effractoribus, furibus, raptoribus, receptatoribus: niſi ſi qua tam atrox, tamque famoſa perſona ſit, ut Præfecto urbi remittatur. & quia plerunque incendia culpa fiunt inhabitantium, aut fuſtibus caſtigat eos qui negligentius ignem habuerunt: aut ſeuera interlocutione comminatus, fuſtium caſtigationem remittit. Idem per totam noctem uigilare debebat, & coerrare calciatus, cum hamis, & dolabris, & curare omnes inquilinos ad monendos, ne negligentia aliqua incendii caſus oriatur, præterea ut aquam unuſquiſque inquilinus in cœnaculo habeat. Hęc ex leg. 3. D. de offic. præf. uigil. Dio lib. LV. ἐπειδή τε ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ πολλὰ τῆς πόλεως πυρὶ διεφθάρη, ἄνδρας τε ἐξελευθέρους ἑπταχῇ πρὸς τὰς ἐπικουρίας αὐτῆς κατελέξατο, καὶ ἄρχοντα ἱππέα αὐτοῖς προσέταξεν, ὡς καὶ δι' ὀλίγου σφᾶς διαλύσων. οὐ μέντοι, καὶ ἐποίησε τοῦτο. καταμαθὼν γὰρ ἐκ τῆς πείρας, καὶ χρησιμωτάτην, καὶ ἀναγκαιοτάτην τὴν παρ' αὐτῶν βοήθειαν οὖσαν, ἐτήρησεν αὐτούς. καὶ εἰσὶ καὶ νῦν οἱ νυκτοφύλακες οὗτοι ἴδιόν τινα τρόπον οὐκ ἐκ τῶν ἀπελευθέρων ἔτι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων στρατευόμενοι, καὶ τείχη τε ἐν τῇ πόλει ἔχουσι, καὶ μισθὸν ἐκ τοῦ δημοσίου φέρουσιν. id eſt, Cùm per id tempus multa in urbe incendio periſſent, libertini generis homines ſeptem in locis, incendiis procurandis delegit: eiſque Equitem unum præfecit eo conſilio, ut per exiguo tempore illorum opera uteretur. Verùm cùm experiundo cognouiſſet, præſidium & illud utiliſsimum & maximè neceſſarium eſſe, retinuit. ſuntque uſque adhuc nocturnę quodammodo excubiæ militares, non ex libertinis tantùm, uerumetiam ex aliis conſtitutæque muris in urbe præſunt, mercedemque de publico accipiunt. In eandem ſententiam Suetonius in Augusto, Aduerſus incendia excubias nocturnas, uigileſque commentus eſt. item, Libertino milite, pręterquam Romæ incendiorum cauſſa, & ſi tumultus in grauiore annona metueretur, bis uſus eſt.

PRAEFECTVS AVGVſtalis.

PRAEFECTVS Auguſtalis, ſiue Præfectus prætorio Auguſtalis, dicebatur is cui Princeps ſummũ imperium & proconſulari par in Aegyptum dedit: quemadmodum Vlpianus ſcribit l. 1. D. de offi. præf. Auguſt. Tacitus libro 12. Nam D. Auguſtus apud Equeſtres, qui Aegypto præſiderẽt, lege agi, decretaque eorum perinde haberi iuſſerat, ac ſi Romani magiſtratus conſtituiſſent. Idẽ lib. 11. M. Silano, L. Norbano Coſs. Germanicus in Aegyptum proficiſcitur cognoſcendæ antiquitatis cauſſa, ſed cura prouinciæ prætendebatur: leuauitque apertis horreis precia frugum, multaque in uulgus grata uſurpauit, ſine milite incedere pedib. intectis, & pari cũ Græcis amictu, P. Scipionis æmulatione, quem eadem factitauiſſe apud Siciliam, quamuis flagrante adhuc Pœnorũ bello, accepimus. Tiberius cultu habituque eius lenib. uerbis perſtricto, acerrimè increpuit, quòd contra inſtituta Auguſti, non ſponte principis, Alexandriam introiſſet. nam Auguſtus inter alia Dominationis arcana, uetitus ſine permiſſu ingredi ſenatoribus, aut equitibus Rom. Illuſtribus, ſepoſuit Aegyptum, ne fame urgeret Italiam quiſquis eam prouinciam, clauſtraque terrę ac maris, quamuis leui præſidio aduerſus ingentes exercitus inſediſſet. Strabo lib. XVII. de Aegypto loquens, ἐπαρχία νῦν ἐστι, φόρους μὲν τελοῦσα ἀξιολόγους, ὑπὸ σωφρόνων δ' ἀνδρῶν διοικουμένη τῶν πεμπομένων ἐπάρχων ἀεὶ. ὁ μὲν οὖν πεμφθεὶς τὴν τοῦ βασιλέως ἔχει τάξιν. id eſt, Aegyptus autem nunc prouincia eſt, uectigalis populi Rom. regiturque à uiris ſapientibus qui eò cum imperio mittuntur. Qui mittitur, principis loco eſt. Dio prætereà lib. LI. in eandẽ ſententiam cum Suetonio & Tacito loquitur, ubi ait, Auguſtum propter gentis leuitatem, & regionis frugumq; omnium ubertatem & copiam non eſſe auſum eam prouinciam ulli Senatori committere: quin & proficiſcendi in Aegyptum poteſtatem, niſi ipſe nominatim alicui conceſſiſſet, nemini fuiſſe.

PRAESIDES PROVINciarum.

Praesides prouinciarū dici cœperunt, post diuisionem prouinciarū ab Augusto factam. Sic enim prouincias diuisit, ut aliæ Cæsaris, aliæ populi di cerētur. Cæsaris, quæ ualidiores erant, & quas annuis (ut Suetonius scribit) Magistratuū edictis regi, nec facile, nec tutū erat. Has igitur ipse suscepit, in easque Rectores mittere instituit, uiros (ut ait Strabo) tum Consulares, tum prætorios, tum ēt equites. Quos & ille generali nomine ἡγεμόνας. & Iurisconsulti in Pandectis præsides appellant. Nomen (inquit Macer) præsidis generale est, eo quòd & proconsules, & legati Cæsaris, & omnes prouincias regentes licet Senatores sint, Præsides appellātur. Vbi tamē SENATORES NON SINT cum negatione legendum uidetur: ut equites significaret, de quibus hoc ipsum Strabo testatur. Populi autem prouinciis qui præerant, Proconsules (ut ait Suetonius) dicebantur. Vnde caput est in libro Pandectarum 1. De officio proconsulis: quod ad populi prouinciarum solos rectores pertinet. Nam etsi populus in suas prouincias στρατηγοὺς καὶ ὑπάτους (ut Strabo appellat) id est, Prætores & Consules (quibus nominibus abusus est pro. Prætores & Proconsules, ut continuò pòst demonstrat) tamen utrosque Proconsulum nomine appellari solitos, & Suetonius testatur, & ex Pandectarum libris facile intellectu est: quū scilicet extraordinariū esset eo tempore ꝓpè omniū in prouinciis imperium: eoque generali nomine, Rectores omnes appellarentur. Nam ut in eiusdem Imperatoris uita Suetonius scribit, Augustus auctor senatui fuit, ne magistratus deposito honore statim in prouincias mitterentur. Præsides autem maius imperium in sua prouincia habebant omnibus post principem l. 4. De off. præsid. & omnia prouincialia desideria, quæ Romæ uarios iudices habebant, ad officium Præsidum pertinebant. l. 11. eod. denique omnium Romę magistratuum uice & officio fungebantur. l. 12. eod. Plura de iis sub uerbo, Proconsules.

PRAETOR VRBANVS.

Praetores dictus, inquit Varro, qui præiret iure, & exercitu. à quo id Lucilius, Ergo Prætorum est antè preire. Hinc Festus, Prætorem maiorem (inquit) L. Cæsar putat dici, Vrbanum: ceteros, minores. Maximum prætorem dici putant alii eum, qui maximi imperii sit: alii, qui ætatis maximæ pro collegio: quia Augurum decretum est, ꝙ in salutis augurio Prætores maiores & minores appellantur, nō ad ætatem, sed ad uim imperii ꝑtinere. Hinc apud Liuiū li. VII. Lex uetustis scripta uerbis, ut qui Prætor maximus esset, Idibus Septemb. clauum pangeret: id est, qui summum imperium & potestatem haberet, ueluti Consul, aut Dictator. Verùm hoc cōmune uerbum tandē eius proprium factum est, qui in urbe iuri dicundo præesset. de quo Pomponius in l. 2. De orig. iur. Cumque Consules auocarentur bellis finitimis, neque esset qui in ciuitate ius reddere posset, factum est ut Prætor quoq; crearetur qui Vrbanus appellatus est, quòd in urbe ius redderet. Liuius li. VI. & VII. scribit āno ab. V. C. CCCLXXXVIII. concessum à plebe nobilitari de Prætore uno, qui ius in urbe diceret, ex patritiis creādo. cū ꝗue sibi honorē Patritios quæsiuisse, ꝓ concesso plebi altero Cōsulatu. Hæc ille. Moris autē erat, ut is creatus comitiis cēturiatis, priusquā ius diceret, ut cuiq; notum esset, quemadmodū anno suo ius dicturus esset, in albo edictū cōstitueret atque proponeret, qd̄ ab edicēdo, id est antè denūciādo ac prædicendo dictū est: quasi tanto antè populo denūciaret quæ esset in iure dicēdo obseruaturus. Hoc autem inito Magistratu, habita cōcione & iuratus in leges, faciebat. Cic. De finib. II. Quid enim mereri uelis iam, quum Magistratum inieris, & in cōcionē ascenderis (est enim tibi edicendū, quæ sis obseruaturus in iure dicendo: & fortasse etiā si tibi erit uisum, aliquid de maiorib. tuis & de te ipso dices more maiorum) quid merearis igitur, ut te dicas in eo magistratu omnia uoluptatis caussa facturū esse. Iuris dicūdi autē munus tribus hisce continebatur uerbis, Do, Dico, Addico. Dabat bonorū possessionē ex legibus, ex edicto suo, ex senatusconsultis. Dabat iudicium Recuperatorium, itemque Arbitros, cùm priuati postulabant. Dicebat uiā in formulis, Istā uiā dico. Dicebat tutorē ex lege Attilia, dicebat sententiā qui busdam in causis maiorib. ut in liberalib. in popularib. in executionib. sentētiarū, in appellationib. & aliis præterea nōnullis. Dicebat etiā interdicēdo cū de possessione, interdū etiā cū de proprietate ageretur: quod ex lib. Pand. XLI tt. cuiuis facile est intelligere. Dicebat præterea indicēdo ue luti, cū ferias indicebat, ut Gell. li. X. cap. 24. Et item Macrobius li. Saturn. I. demonstrant. Suetonius in Claudio, Obseruauitq; sedulò ut quoties terra in urbe mouisset, Ferias aduocata concione Prætor interdiceret. Addicebat autem cū in Iure cessio fiebat: cuius rei ritum in formulis exposuimus. Cicero li. De legib. III. Iuris disceptator q priuata iudicet, iudicarive iubeat, Prætor esto. Is iuris ciuilis custos esto. Polybius aūt & Plutarch. ei sex Lictores datos tradūt. Vnde ἀρχὴν ἑξαπέλεκυν appellāt, id est, sex securiū. Notādū etiā qd̄ Cicero scribit lib. fam. Epist. XII. Placuit nobis, in quit, ut statim ad Cornutū prætorē urbis has literas deferrē, qui, ꝙ Cōsules abeār, Cōsulare munus sustinebat more maiorum. Gellius libro XIII cap. XIIII. Prætor etsi collega Consulis, est neque Prætorem, neque collegam iure rogare po-

teſt, quia imperium minus Pretor, maius habet Conſul: & à minore imperio maius, aut à minore collega rogari iure non poteſt. Sed & collegam eſſe Prætorem Conſulem, Meſſala docet: quod eo dem auſpicio creantur. Hunc Centumuiralib. iudiciis poſtremis temporibus præfuiſſe, Plinius lib. Epiſt. v. his demonſtrat uerbis: Hoc facto Nepotis commotus Prætor, qui Centumuiralibus præſidet, deliberaturus an ſequeretur exemplum, inopinatum nobis ocium dedit. Seneca lib. De tranquill. uitæ I. An, ille plus præſtat, qui inter peregrinos & ciues, aut urbanus Prætor adeuntibus aſſeſſorib. uerba pronunciat. quàm qui docet quid ſit iuſticia, &c.

PRAETOR PEREGRINVS.

PRAETOR Peregrinus, ut Pomponius ſcribit, creatus eſt propter magnam peregrinorum turbam, ut inter eos ius diceret. cum Vrbanus prætor ſatis facere utriſque non poſſet. Eum autem reperio in epitome Liuii li. XIX. an. DX. primum creatū fuiſſe: & peregrinum dictum, quòd inter ciues & peregrinos ius diceret. Itaque uideo apud Liuium ſemper urbanam iuriſdictione ei quæ inter ciues & peregrinos eſt, opponi. Vt li. XXII. Romæ iuris dicēdi urbana ſors Pomponio, inter ciues Ro. & peregrinos, P. Fuxio Philo euenit. Et libro XXIIII. Prætores deinde prouincias ſortiti, L. Apuſtius Fullo urbanā iuriſdictionē, M. Acilius Glabrio inter ciues & peregrinos. Et lib. XL. Iuriſdictio urbana M. Ogulnio Gallo, inter peregrinos M. Valerio euenit. Et lib. XLI. Prætores L. Papyrius Maſo urbanam, M. Aburius inter peregrinos ſortiti ſunt. Et lib. XLII. Prætores deinde prouincias ſortiti ſunt, A. Atilius Serranus urbanam, C. Clunius Saxula inter ciues & peregrinos. Honoratiorem autē Vrbanā peregrina fuiſſe, Appianus & Dio non obſcurè ſignificant: ille lib. De bellis ciuilib. II. ubi ſcribit, Brutum & Caſsium Prætores deſignatos inter ſe contendiſſe, uter iuris inter ciues dicūdi prouinciā obtineret. hic autē li. XLII. ubi narrat Prætorem Cæcilium indignè tuliſſe, quòd Cæſar eā prouinciā collegæ Trebonio dediſſet. omnibus autē Præturis præſtātiorem & gratioſiorē fuiſſe in orat. pro Muræna perſpicuè demonſtrat. Sed quæri ſolet, quid inter Vrbanam & Peregrinam Præturam interfuerit. Ego tres ferè differentias reperio. Prima hæc eſt, quòd (ut modò diximus) ſoli ciues Ro. agere apud Vrbanum poterant, Peregrini non poterant. Altera, quòd apud illum lege agebatur, apud hunc autē, nequaquam. Itaq; (ut eſt in orat pro Flacco) cùm Græcus homo Heraclides à C. Plotio ſenatore mancipia quædā petiiſſet, & ſore uideret, ut Iudex ſumptus ſententiam ſecūdum reum diceret, & ab eo iudice abijt, &, quòd iudicium lege non erat, cauſſam totam reliquit. Quod cùm ita ſit, ſequitur ciues Ro. neque ſuos liberos emancipare neque alienos adoptare, neque ſuos ſeruos manu mittere, neque in iure cedere, neque bonorum poſſeſsionem, tutoremve ciui Ro. impuberi poſtulare apud eum potuiſſe: denique, ut rem uno uerbo complectar, legis actionem eum Prætorē non habuiſſe. Falſum eſt aūt quod quidā ſcribūt, eū de pecuniis repetundis quæſiſſe. nam Aſconii locus, in orat. Ciceronis contra Competitores, quo ſolo argumento nituntur, longè aliò pertinet. Scribit enim Antonium cum magiſtratū adhuc nullum obtinuiſſet, ſed equitum turmas de Syllano exercitu nactus eſſet, Græcos ſpoliaſſe: ideoque ad M. Lucullum Prætorem, qui ius inter peregrinos dicebat, à Græcis in ius eductum eſſe non igitur Repetundarum iudicium illud erat, ſed iniuriarum potius: quę cū atrociores eſſent, dignæ uiſæ ſunt, de quib. Prætor ipſe inter ciuem & peregrinos Græcos homines, cognoſceret. Tertia differentia eſt, quòd Prætor urbanus edictum in albo proponebat, quibus de rebus ius anno ſuo dicturus eſſet: cum alter nuſquam, quod ſciam, legatur propoſuiſſe: ſed (ut opinor) ex Vrbano edicto ius dicebat.

PRAETORES PROVINciales.

PRAETORES prouinciales creati ſunt circa annum DXIX. Sicilia & Sardinia captis, atque in prouinciarum formam redactis: quemadmodum Solinus cap. XI. & Liuius Epit. XX. prodiderunt. Pōponius autem in l. 2. De orig. iur. Capta Sardinia, inquit, mox Sicilia, itē Hiſpania, deinde Narbonēſi prouincia, totidē Prætores quot prouinciæ in ditionem uenerant, creati ſunt. Poſt autem moris fuit, ut cum armis tutandæ prouinciæ uiderentur eò ſtatim & Conſules & Pretores inito magiſtratu mitterentur. Tandem etiam inſtitutum eſt, ut qui Conſulatu aut Prætura abiiſſent, eò cum ſummo Imperio proficiſcerentur: illique Proconſules, ſiue Proprætores (tametſi uerbis hiſce nonnū quam ueteres abutantur) appellarentur. Demonſtraui etiam in Verrinarum commentariis moris fuiſſe, ut cùm à Senatu decretæ & Conſulares, & Prætoriæ prouinciæ fuiſſent, tum Conſules inter ſe, itemque Pretores prouincias ſortirentur, aut uerò inter ſe compararent. Conſules autem id adhuc deſignati, & antequam magiſtratum inirent facere ſolebant: quemadmodum ex orat. De prouinc. Conſul. Salluſtio in Iugurth. & innumeris Liuii locis intelligitur. Prætores uerò quo tempore magiſtratu abibāt, id factitaſſe ſignificat locus ille Verrinæ IIII. Qui, ſimulatq; ei ſorte prouincia Sicilia obuenit, ſtatim Romę, & ad urbē, antequā proficiſceretur, quęrere ipſe ſecū. & cogitare cū ſuis cœpit, quibusnā rebus in ea prouincia maximam uno anno pecuniam facere poſſet.

PRAETOR

PRAETOR FIDEICOMmissarius.

PRAETORES fideicommissarios duos a Claudio Cæsare institutos esse qui de fideicommissis ius dicerent, scribit Pomp.l.secundo.§. decimoseptimo. D. de orig. iur. ex ijsq; unum a Tito Cæsare detractum esse. Suetonius autem in Claudio: Iurisdictionem de fideicommissis, inquit, quotannis, & tantum in urbe delegari magistratibus solitam in perpetuum, atque etiam per prouincias, potestatibus demandauit. Sed hæc facilè est ex Fabij uerbis explicare, qui libro tertio cap. sexto. sic scribit, Non debes apud Prætorem petere fideicommissum, sed apud Consules. maior enim Prætoria cognitione summa est. quæritur an maior summa sit, &c. Quo ex loco intelligitur, fideicommissorum iurisdictionem ita partitam fuisse, ut Prætor usque ad certam summam cognosceret, de maiore Consul ius diceret. Budæus autem eum locum in Annotationib. suis proferens ita duobus in locis interpretatus est, ut uel ea res admonere nos debeat quanta in aliorum scriptis legendis beneuolentia, & facilitate uti debeamus. Verùm ut institutum sermonem persequamur, Vlpian.perspicuè id quod diximus confirmat, cap.Inst.25. Fideicommissa, inquit, nō per formulam petuntur, ut legata. Sed cognitio est Romæ quidem Consulum, aut Prætoris, qui fideicommissarius uocatur: in prouincijs uerò, Præsidum prouinciarum. De Prætore fideicommissario Imp.l.2.C.qui pot.in pign. habeāt. Paul. l.quæsitum, 78.§.pen.D.de legat.3.& l.4. in fid. D.Quib.ad lib.Vlp.l.sicuti legatum, 92. De condit.& demonst.

PRAETOR FISCALIS.

PRAETOR fiscalis ab Imperatore Nerua creatus est, qui inter fiscum & priuatos ius diceret, ut Pomponius scribit in l.2.§.18.De orig.iur.

PRAETOR TVTELARIS.

PRAETOR tutelaris primus a M. Antonino philosopho creatus est, quemadmodum Iulius Capitolinus, scribit: cùm antea tutores a Consulibus poscerentur, ut diligentius de Tutoribus tractaretur. Quantum autem ex Iustiniano intelligimus officium eius erat, ut cogerent tutores & satisdare rem pupilli saluam fore, & delatam tutelam recipere.

PRAETORES RERVM CApitalium.

VIDE infrà Quæsitores.

PROCVRATOR CAESARIS.

PROCVRATOR Cæsaris ab Augusto primum institutus est, ut ex Dionis lib.LIII. intelligimus: ubi ait Augustum in omnes prouincias præterquam ubi Proconsules essent, mittere instituisse Curatores, qui uectigalia cōquirerent, impendiaq;, si quę opus essent, facerent. Hoc autem potius officium quàm magistratus appellatur in l. non licet, 46. D.de cont.emp. Itaq; Rationales passim in libris nostris appellantur: eosq; deportandi ius non habere, sed petulantibus aditu prædiorum Cæsaris interdicere posse, Callistratus auctor est in l. ult. D.de offic.procur. Præterea iurisdictionem inter priuatos extra fiscales causas non habebat. l.1.C. de iurisd.om.iud.l.1.& passim, C.ubi fisc.caussæ. Inter fiscū autem & priuatos ius dicebat. Vlp.l.5. C.eod.l.1.D.de offic.pro.Cæsar. scribit, ea quæ ab illo acta gestaq; sunt, sic a Cęsare comprobari, atq; si a seipso gesta essent. Hinc illud Taciti lib. XII. de Claudio Cæsare: Eodē anno, inquit, sæpius audita nox principis, parem uim rerum habendā a procuratoribus suis iudicatarum, ac si ipse statuisset. Ac ne fortuitò prolapsus uideretur, Senatusconsulto quoque cautum plenius & uberius, quàm antea. Suetonius tamen id illum precibus impetrasse scribit. Vt sibi in curiā, inquit, Præfectum prætorij secum inducere, liceret, utq; rata essent quæ procuratores sui in iudicando statuerent, precariò exegit. Ad eundem illud quoq; pertinet quod idem in Vespasiano scribit, procuratorē rapacissimū quenq; ad ampliora officia ex industria promouisse, quo locupletiores mox condemnaret. ex quibus quidem uulgò pro spongijs dicebatur uti, quòd quasi & siccos madefaceret, & exprimeret humentes.

PROCONSVLES ET PROprætores.

PROPRAETORES & Proconsules qui fuerint, olim in Verrinarum commentariis sic exposuimus. Cùm antiquitus auctis imperii finib. prætores crearentur, qui in prouincias summo cum imperio mitterentur (de quibus apud Liuium frequens est mentio) institutum tantum fuit, ut qui Romæ consulatum aut præturam gessissent, ij anno insequenti in prouincias eodem cum summo imperio mitterentur, quæ iccirco consulares, & prætoriæ uocabantur: quarum illæ biennium obtinebantur, hæ annum unum: ut testis est hic ipse in prima Philippica. Qui uerò ex consulatu prouinciam obtinebant, proconsules siue proconsule: qui ex prætura, Proprætores siue Proprætore dicebantur. De proconsulibus quidem nemini dubiū id esse arbitramur. de proprætoribus uerò, quouiam dubitare non

nullos animaduertimus, teſtimonijs confirmandum uidetur. Cicero lib. de Diuinat. II. Bellicam rẽ adminiſtrari maiores noſtri niſi auſpicatò noluerunt. quàm multi ſunt anni, cum bella à proprætoribus & proconſulibus adminiſtrantur, qui auſpicia non habent? Quin igitur Gabinius, qui ex conſulatu Syriam obtinuit, proconſul: quin Verres qui ex prætura Siciliam, proprætor dici poſſet, dubitaturum neminem exiſtimamus. At enim prætor hic perpetuò nominatur. Ita eſt, ſed aut præturam magiſtratum eſſe annuum negemus, aut per abuſionem id dici, fateamur neceſſe eſt. Repugnat enim præturam Verris eſſe annuã, & Verrem prætorio imperio, tum Romæ, tum in Sicilia, quadriennium præfuiſſe. ac ne cui mirum uideatur, uerbum prætoris pro proprætoris uſurpari, locum ex Verrina III. ſubſcribemus, in quo & Conſul pro proconſul, & prætor pro proprætore, perſpicuè uſurpatur. Quũ id qđ omnes intelligebãt diceret Heraclius, legem eſſe Rupiliam, quam prætor Rupilius ex S. C. de decem legatorum ſententia dediſſet, hoc omnes ſemper in Sicilia conſules prætoresq́ue ſeruaſſe, &c. Sententiam noſtram nunc ita perſpicuè confirmabimus, ut quod amplius dubitetur nihil futurũ ſit. Cælius ad hunc noſtrũ ſcribens lib. Epiſtol. 8. ſic ait, Itemque ſenatui placere, in Ciliciam prouinciam inq́ue VIII. reliquas prouincias, quas prætorij pro prætore obtinerent, eos qui prætores fuerunt, neq; in prouincia cũ imperio fuerunt, quos eorũ ex S. C. cum imperio in prouincias pro prætore mitti oporteret, eos ſortitò in ꝓuincias mitti placere: & quæ ſequuntur. Videmur, opinor, apertè nũc, eos ipſos qui prætorii erant, prætorio imperio in prouincias mitti moris fuiſſe. In quo tamen illud intelligendum eſt, tametſi more id inſtitutoque fieret, ut qui ex prætura conſulatuve exirent, in prouincias proprætorio proconſularive imperio mitterẽtur, eoq; hi magiſtratus eſſent ordinarij, nonnunquam tamen extra ordinẽ, tum proprætores, tum proconſules mitti conſueuiſſe: quorum imperium extraordinarium appellabatur. Velut in his duobus de quibus modò cõmemoratum eſt, Cn. Pompeio, & L. Gellio: quorum uterque quum conſul antea nunquam fuiſſet, pro Conſule tamen in prouinciam eſt miſſus. Nam de Põpeio quidem apertè id Cicero undecima Philippica teſtatur: cuius uerba paulo antea deſcripſimus. quod eodem modo intelligendum eſt in ijs, qui cum Conſules quidem fuiſſent, non tamẽ ſtatim ex Cõſulatu in prouinciã proficiſcebãtur, quemadmodũ Ciceroni uſuuenit: qui quia IX. poſt cõſulatũ annis in Ciliciã procõſul ꝓfectus eſt, propterea extraordinarium ſuum imperium appellat in Epiſtola 9. lib. ad Atticum quinti: Faciam, inquit, ut ſumma modeſtia & ſumma abſtinentia munus hoc extraordinarium traducamus. Atque hæc quidem de Proconſulum imperio extraordinario. A quo proprætorum extraordinarium imperium nihil omnino differrẽ, hinc intelligi poteſt, quòd Cicero Philippica II. imperium à ſenatu in ſuam ſententiam C. Cæſari adoleſcenti, neque ullo unquam magiſtratu functo, delatum ut proprætor eſſet, extraordinarium appellat. At enim, ait, C. Cæſari adoleſcenti imperiũ extraordinariũ mea ſentẽtia dedi. Significat autem S. C. quod in oratione v. perſcriptum eſt. Eiuſdẽ modi fuit Cn. Piſonis imperium, de quo Salluſtius in coniuratione Catilinæ ſic ſcribit: Poſtea Piſo in citeriorem Hiſpaniam Quæſtor pro prætore miſſus eſt, adnitente Craſſo, &c. Non igitur aut Proconſulum aut Proprætorũ perpetuò extraordinarium imperiũ fuit: quemadmodũ placere quibuſdã uideo. Sed tum demũ, cum in prouinciam aut ante Conſulatum Præturamve, aut non ſtatim ex Conſulatu Præturave cum imperio mitterentur. Hæc cum ita ſe haberent, illud tamen minimè ſilentio prætermittendum uidetur: quoniam prætoris uocabulo ueteres pro eo qui exercitui præeſſet utebantur (quemadmodum ex Aſconio notum eſt) eos qui duces exercitus Vicarij relicti eſſent (quos Locum tenentes generales uulgò nominamus) Proprætore etiam appellati conſueuiſſe; quod uel ex eo intelligi licebit, quia Salluſtius in bello Iugurthino ſcribit, Albinum conſulem ad comitia profectum, Aulum fratrẽ in caſtris pro prætore reliquiſſe: quem paucis pòſt uerſibus legatum appellat. & in eodem C. Marium in expeditionem profectum, L. Syllam Quęſtorem ſuum in caſtris pro prætore reliquiſſe. Valerius autem Maximus libro 2. cap. De diſciplina militari, L. inquit, Martius tribunus militum cum reliquias duorum exercituum P. & Cn. Scipionũ, quos arma Punica in Hiſpania abſumpſerãt, diſperſas mira uirtute collegiſſet, earumq; ſuffragijs dux eſſet creatus, ſenatui de reb. actis à ſe ſcribẽs, in hũc modũ orſus eſt: L. MARTIVS Proprætor, cuius honoris uſurpatione uti eũ Patribus cõſcriptis non placuit, quia duces à populo, nõ à militibus ſolerent creari. Hæc Valerius. De proconſulum autẽ & proprætorii ordinario imperio lubet Appiani uerba ex lib. Syriaco ſubſcribere: καὶ στρατηγοὺς, inquit, ἐπὶ τῇ στρατιᾷ περιέπεμπον, οὓς αὐτοὶ καλοῦσιν ἑξαπελέκεας, ὅτι τῶν ὑπάτων δυώδεκα πελέκεσι καὶ δυώδεκα ῥάβδοις, ὥσπερ οἱ πάλαι βασιλεῖς, χρωμένων, τὸ ἥμισυ τῆς ἀξιώσεως ἐστὶ τοῖσδε στρατηγοῖς, καὶ τὰ ἡμίσεα παράσημα. Quę nos cum Appianum Latinum faceremus, ſic conuertimus: Imperatores cum exercitu miſerunt, quos ipſi ſex ſecurium magiſtratus (id eſt Proconſules aut Prætores) uocant. Nam cum utantur Conſules duodecim ſecuribus, totidemque faſcibus, quemadmodum priſci Reges: dimidium autẽ poteſtatis illorũ magiſtratus iſti habeãt, inſigniũ etiam partẽ duntaxat habent dimidiam. Atque hæc quidem uſque ad Auguſti imperium ita ſe quemadmodũ diximus

habuerunt.

habuerunt. Hic uerò prouincias ita diuisit, ut aliæ Cæsaris, aliæ Populi dicerentur. Cæsaris quæ ualidiores erant, & quas annuis (ut Suetonius scribit) magistratuum imperiis regi nec facile nec tutum erat. Has igitur ipse suscepit, in easque Rectores mittere instituit, uiros (ut ait Strabo) tum Consulares, tum prætorios, tum etiam equites. quos & ille generali nomine ἡγεμόνας, & Iurisconsulti in Pandectis Præsides appellant. Nomen (inquit Macer) Præsidis generale est, eo quòd & Proconsules & legati Cæsaris & omnes prouincias regentes, licet Senatores sint, Præsides appellantur. Vbi tamen, SENATORES NON SINT, cum negatione legem dum uidetur. ut Equites significet de quibus hoc ipsum Strabo testatur. Populi autem qui prouinciis præerant, Proconsules (ut ait Suetonius) dicebantur. Vnde caput in libro Pandectarum I. De officio proconsulis: quod ad populi prouinciatum solos rectores pertinet. Nam etsi populus in suas prouincias στρατηγοὺς ἢ ὑπάτους (ut Strabo appellat) id est Prætores & Consules (quibus nominibus abusus est pro Proprætores & Proconsules, ut continuò pòst demonstrat) tamen utrosque Proconsulum nomine appellari solitos, & Suetonius testatur. & ex Pandectarum libris facilè intellectu est. cum scilicet extraordinarium esset eo tempore propè omnium in prouincijs imperium, eoque generali nomine (ut paulo antè moris fuisse ostendimus) rectores omnes appellarentur. Nam ut in eiusdem imperatoris uita Suetonius scribit, Augustus auctor senatui fuit, ne magistratus deposito honore statim in prouincias mitterentur. & ut cura ærarii à Quæstoribus urbanis ad Prætorios Prætoresve transiret. Atq; hæc quidem de primis temporibus dicta sint. De postremi uerò temporis ratione pauca hæc ex Dionis lib. LIII. à nobis conuersa, hunc in locũ adscribemus. Cæsar cum appetendi regni suspicionem omnem ab sese remouere cõstituisset, decem sibi annorum imperium suas prouincias sum psit. hoc enim temporis spacio pacatas se illas redditurum recepit. Simulque iuueniliter exultans, hoc addidit quo celerius sedatæ & quietæ esse possent: eo se maturius illas depositurum. Atque eo primùm tempore senatores & in suas & in senatus prouincias cum imperio misit: præter Aegyptum, quam solam equiti Ro. ijs de caussis quas superius exposuimus, attribuit. Pòst deinde hæc constituit: Vt eorum præfecturæ essent annuæ, sortæque legerentur, nisi si quis uel propter liberorum multitudinem, uel propter uxorem ductã ius aliquod præcipuum ac singulare haberet: Vt ex S.C. mitterentur, & neque gladiis accincti, neque habitu militari essent: Vt proconsules dicerẽtur non modò illi duo, qui Consulatu essent functi, sed etiã ceteri uiri prætorij, quive pro prætore mitterent: Vt tot lictores utriuq; darent, quot habere in urbe, legibus licebat: Vt imperij insignia quamprimum pomœrio egressi essent, acciperent: eaque usque dum ex prouincia decederet, perpetuò retinerent. Reliquos uerò à se deligi, suosque legatos, etsi Consulatum gessissent, tamẽ Proprætores nominari uoluit. duo nanque hæc nomina ualde floruerunt tum, cum penes populũ imperium esset. Is enim iam inde à primis temporibus Prætoris nomen, tanquam rei militari maxima conueniens, attribuit ijs quos delegisset, & Proprętores eos appellauit: reliquos autem quasi uocabulo ad pacem magis accommodato, è nomine Consulum Proconsules appellauit. Hæc enim nomina Prætoris & Consulis in Italia retinuit: qui uerò extra Italiam erant, quasi horum locum obtinerent, præfectos omnes appellauit. Effecit igitur, ut quos ipse deligeret non Proprætores solum dicerentur, uerumetiam & plures annos cum imperio essent, & habitu militari uterentur, & gladium animaduertendique in milites potestatem haberent. Siquidem nulli neque proconsuli, neque proprætori, neque præfecto ius gladij gestandi permittebatur, quin simul eadẽ animaduertendi in milites potestas legibus concederetur neque uerò senatoribus tantum, uerùm etiam equitibus Romanis, qui eam potestatem habent, ius illud permittitur. Atque hæc quidem ita se habent. Iam uerò lictoribus sex omnes utuntur pro prætores, & quicunque Consulares non sunt: ex eoque lictorum numero nomen inuenerunt, ut ἑξαπελέκεις dicerentur. Imperii etiã insignia, postquam in prouincias suas peruenerunt, utrique accipiunt: eaque unà cum imperio deponunt. Hoc eodem modo leges etiam iubent, ex Prætorijs & Consularibus uiris præsides in Senatus Imperatorisq; prouincias mitti: quos imperatòr & quæ in loca uolebat, & quo tempore uolebat, mittere cõsueuerat. ita multi non modò Prętores, uerumetiam Consules prouinciis præfuerunt. id quod hodieque nonnunquam fieri consueuit. Senatus autem & seorsim quidem Consularibus Africam atque Asiam concessit: & Prætorijs reliquas omnes distribuit. Omnibus autem æquabiliter interdixit, ne quis quinquennio antè, quàm magistratum in urbe gessisset, prouincias sortiretur. Sic tẽporis progressu, licet maior eorum qui sortiebantur quam prouinciarum numerus esset, tamen ad imperium omnes perueniebant. Posteà cum malè nonnulli magistratus gessissent, illæ quoque prouincię Imperatori adiectæ sunt, sic ut eas ipse quodammodo distribueret: cum tot sortiri iuberet, quot essent prouinciæ. Alii autem Imperatores etiam à se delectos in prouincias miserunt, ijsque annos complures imperium prorogarũt. Alij uerò equitibus senatorum loco prouincias mandarunt. quo ferè tempore hæc legibus constituta sunt de senatoribus, qui ius necis in eos qui imperio suo subiecti essent, haberent. Mittuntur enim etiam quibus ius illud non permittitur in eas prouincias

uincias quæ populi & Senatus eſſe dicũtur,& pro quæſtores quos ſors dederit,& aſſeſſores eorum qui cum imperio ſunt. Hoc enim nomine rectè il los,ſi officium illorum ſpectemus, appellabimus: cum alii legatos etiam illos appellent. Sed de nomine ſuperius ſatis dictum eſt. Hos igitur aſſeſſo res ſibi quiſque deligunt, unum quidem prætorij ex ſui aut inferioris ordinis hominibus: tres uerò Conſulares, ex eiuſdem dignitatis uiris, quos ipſe Imperator probauerit. Quanquam hæc ratio innouata eſt. Sed quia breui interiit, ſatis erit ſuo lo co indicare. De prouinciis igitur, populi hæc ita ſe habent. Mittuntur uerò & in alias prouincias, quæ Imperatoris dicuntur, ab eo ipſo præſides pluribus legionibus inſtructi: plurimùm ex præto rüs, interdum ex iis qui quæſturam, aut alium ma giſtratum intermedium geſſerũt. Hæc ex Dione.

PRODICTATOR.

PRODICTATOR propter Conſulum abſentiam nõ nunquam creatus eſt. Liuius lib. 22. Itaque ad remedium iamdiu deſideratum, nec adhibitum, Dictatorem dicendum, ciuitas confugit. & quia Cõ ſul aberat, à quo uno dici poſſe uidebatur, nec per occupatam armis Punicis Italiam facile erat aut nuncium aut literas mitti: nec Dictatorem populus creare poterat: quod nunquam ante eam diem factum erat. Prodictatorem populus creauit Q. Fabium Maximum, & Magiſtrum equitum M. Rufum Minutium.

QVAESTORES AERARII.

QVAESTORES (inquit Varro) à quærendo: qui cõ quirerent pecunias publicas. Cornelius Tacitus lib. XI. Annalium, Apud maiores uirtutis id præmium fuerat, cunctiſque ciuium, ſi bonis artibus fiderent, licitum petere Magiſtratus: ac ne ætas quidem diſtinguebatur, quin prima iuuenta Con ſulatum ac Dictaturas inirent. Sed Quæſtores Regibus etiam tum imperantibus inſtituti ſunt, quod lex Curiata oſtendit ab L. Bruto repetita. Manſitque Conſulibus poteſtas deligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret: creati que primùm Valerius, Poſthumius, Aemylius Ma mercus LXIII. anno poſt Tarquinios exactos, ut rem militarem comitarentur. Dein gliſcentibus negociis, duo additi qui Romæ curarent. Mox du plicatus numerus ſtipendiaria iam Italia, & accedentibus prouinciarum uectigalibus. Pòſt lege Syllæ uiginti creati ſupplendo ſenatui cui iudicia tradiderat. Et quanquam equites iudicia recuperauiſſent, quæſtura tamen ex dignitate candidato rum, aut facilitate tribuentium gratuitò concede batur, donec ſententia Dolobellæ uenundaretur. Aſconius Verrina I. Quæſtores urbani ærarium quærebant, eiuſque pecunias expenſas & acceptas in tabulas publicas referre conſueuerant. Liuius autem lib. VII. teſtis eſt, eoſdem Quæſtores ſigna ex ærario prompſiſſe Imperatoribus ad bel lum exeuntibus. Pomponius l. 2. §. 12. D. de orig. iur. Deinde cum ærarium populi auctius eſſe cœpiſſet, ut eſſent qui illi præeſſent, conſtituti ſunt Quæſtores qui pecuniæ præeſſent. dicti ab eo, quod inquirendæ & conſeruandæ pecuniæ cauſſa creati erant. Vlpian. in l. 1. de offic. quæſt. Origo Quæſtoribus creandis antiquiſsima eſt, & penè ante omnes magiſtratus. Gracchanus denique Iunius lib. ſeptimo de Poteſtatibus etiam ipſum Romulum, & Numam Pompilium binos Quæſtores ha buiſſe, quos ipſi non ſua uoce, ſed populi ſuffragio crearent, refert. Sed ſicuti dubium eſt an Romulo & Numa regnantibus Quæſtor fuerit, ita Tullo Hoſtilio, rege Quæſtores fuiſſe certũ eſt. Sanè crebrior apud ueteres opinio eſt, Tullũ Ho ſtilium primum in Rempublicam induxiſſe Quæ ſtores. Et à genere quærendi Quæſtores initio di ctos, & Iunius, & Trebatius, & Feneſtella ſcribunt. Tacitus lib. XIII. de Nerone loquens: Deinceps curam tabularum publicarum à Quæſtori bus ad Præfectos tranſtulit, uariè habita hac ſæpe immutata eius rei forma. Nam Auguſtus permiſit ſenatui deligere Præfectos. Deinde ambitu ſuffragiorum ſuſpecto, ſorte ducebantur ex numero prætorum, qui præeſſent: neque id diu manſit, quia ſors deerrabat ad parum idoneos. Tunc clau dius Quæſtores rurſus impoſuit: iiſque ne metu offenſionum ſegnius conſulerent, extra ordinem honores permiſit. Sed deerat robur ætatis eum primũ Magiſtratũ capeſſentibus. Igitur Nero præfectura perfunctos, & experientia probatos delegit. Eorundem etiam munus erat prædam ex hoſtibus captam uendere, pecuniamque inde redactam in ærarium referre: quemadmodum Gellius lib. XIII. cap. XIII. declarat. Item multas ir rogatas ex equi, & in publicas tabulas referre: ut patet ex Liuii lib. XL. Tacitus lib. XIII. Cenſuit Piſo deſignatus Conſul, ne multam à Tribunis di ctam Quæſtores ærarii in publicas tabulas ante quatuor menſes referrent. Dio præterea in libro LV. extremo ſcribit, Tuberone, Fabio COSS. ad Queſtores tranſlatam eſſe curam Senatuſconſultorum aſſeruandorum, cùm antea Tribunorum ple. & Aedilium id munus fuiſſet.

QVESTORES PROVINCIALES.

QVAESTORES Prouinciales erant, qui unà cũ Proconſulib. aut Proprætoribus in prouincias exibant, cum pecuniam ſibi ex ærario à Senatu attributam, & à Tribunis ærarii adnumeratam accepiſſent, unde ſtipendio, frumento, legatis, proquæſtoribus, cohorti prætoriæ ſuppeditarent: quemadmodum ex Verrin. III. intelligitur. Aſconius, Prima Senatoris adminiſtratio eſt Quæſtorem fieri,

fieri, & in prouincia curam gerere pecuniæ publicæ in usus diuersos erogandæ. Inter urbanos autem & prouinciales Quæstores hanc differentiã reperio. Primum quòd illi neq; lictores, neque uiatores habebant: cum neque uocatiouem, neq; prehensionem haberent: uti scribit Gellius libr. XIII. cap. XII. Hi uerò & lictores, & togam prætextam habebant: ut in Verrinam IIII. docuimus. idq; constat ex Orat. pro Plancio his uerbis Nam simulac me Dyrrachium attigisse audiuit (de Plancio loquitur, Quæstore tum Macedoniæ) statim ad me lictoribus dimisis, insignibus abiectis, ueste mutata profectus est. Altera differentia est, quòd Vrbani ius non dicebant: Prouinciales autem iure dicundo conuentus circumibant, ut scribit Suetonius in Cæsare, & quæcunq; commissa populo Rom. essent, ex quirebant; deq; iis iudices ac Recuperatores dabant: quemadmodum uidemus in Diuinatioue Q. Cæcilium Verris Quæstorem in Agonidem iudicium dedisse, Si pateret eam se & sua Veneris esse dixisse.

QVAESITORES PARICIDII.

Qvaestores paricidij (quemadmodum scribit Pomponius in l. 2. De orig. iur.) creari a populo solebant, qui capitalibus rebus præessent. nam Consulibus de capite ciuis Romani iniussu populi ius dicere non licebat. Festus lib. XIIII. Paricidii Quæstores appellabantur, qui solebant creari caussa rerum capitalium quærendarum. Nam paritida non utique is qui parentem occidisset dicebatur: sed qui qualemcunque hominem. idem autem fuisse indicat lex Numæ Pompilij Regis, his composita uerbis: Si quis hominem liberum dolo sciens neci duit, Paricidia esto. Postea uerò cum à Senatu quæstiones extra ordinem mandari cœpissent, nomen quidem obsoleuit, res ipsa in usu mansit. Dictatorem tamen quæstionibus exercendis creatum, legimus apud Liuium libro IX. Senatus uerò modò Consulibus, modò Prætoribus quæstiones decernebat. de COSS. qui de Bacchanalib. quærerent, autor est Liuius lib. XXXIX. Sic Iugurthinæ coniurationis quæstionem Consuli mandatam Cic. in Bruto scribit. De prætorib. qui de ueneficiis & peculatu quærerent, scribit Liuius lib. 38. & 39. Talis fuit quæstio de ui, Cn. Domitij prætoris: de qua Cicero & Asco. in Milonianam. Cum igitur uariæ & incertæ iudiciorum publicorum quæstiones essent, eæq; modo coss. modò Prætoribus mandarentur. Cornelius Sylla lege ad populum lata perpetuas (ut ait Pomponius) quæstiones constituit, & quatuor Prætores adiecit. Nam ex lege Bæbia alternis annis (ut Liuius libro XL. scribit) quatuor Prætores creabãtur: duo qui urbe ius dicerent, urbanus & peregrinus: reliqui qui in Prouincias Siciliam & Sardiniam irẽt. Deinde sex creari cœperunt. totidem enim idem numerat libro XLV. Tum Sylla quatuor adiecit, utq; ex iis decem, octo de publicis criminibus quærerent, constituit. Nam ante legem Corneliam non quæstionibus exercendis, sed pro uincijs administrandis creabantur prætores: quibus tamen quandoq; extra ordinem quæstiones (ut diximus) mandabantur a Senatu. Vnde extra ordinariæ quæstiones illæ, hæ ordinariæ, perpetuæ & quotidianæ a Cicerone appellantur. Decem autem prætores hi sunt. Prætor urbanus, item peregrinus qui priuatis de caussis ius dicebant. Publicorum autem iudiciorum Quæsitores sunt: Prætor repetundarum, ueneficii, inter sicarios duo, qui etiam de paricidio quærebant, auctore Cicerone pro Sex. Roscio: peculatus, ambitus, maiestatis, de ui publica. Ex quibus omnibus intelligitur rectè scripsisse Pomponiũ primum Syllam publicas constituisse quæstiones, & quatuor prætores adiecisse. Deinde C. Cæsarem duos addidisse, ac proinde XII. Prætores Cæsaris tempore fuisse. unde patet decem ante Cæsarem fuisse prætores: quod idem Ciceronis testimonio confirmatur, qui in oratione Cluentiana sex publicorum iudiciorum Prætores commemorat: Q. Voconium de ueneficio, M. Pletorium, & C. Flaminium inter sicarios, C. Orchinium peculatus, seipsum de repetundis pecunijs, C. Aquilium ambitus. Deinde, quid reliquæ quæstiones? inquit. quibus uerbis certè prætorem urbanum non intelligit, ut nonnulli suspicantur: neq; enim is quærere, sed cognoscere dicitur. Intelligit ergo C. Cassium, qui de maiestate eo anno quæsiuit, & alium qui de ui publica. quibus omnibus si urbanum & peregrinum adijcias, decẽ omnino prætores efficies. Nam qui prætorem inter peregrinos de pecunijs repetundis quæsisse existimant, nullis sanè commodis rationibus sententiam suam confirmant. Confundunt enim & perturbant iurisdictionem, & quæstionem: publicaq; & priuata iudicia. quin etiam Pretorem peregrinum de repetundis pecuniis non quesisse, Liuius testis est lib. XLII. quod enim C. Antonium apud M. Lucullum prætorem qui ius inter peregrinos dicebat, accusatum Pedianus scribit, quòd Achæos spoliasset, non illud repetundarum iudicium est. neq; enim Prætor in Achaia Antonius fuerat, neq; legatus: uix enim erat Quæstorius. Sed nactus (inquit Asconius) de exercitu Syllæ equitum turmas, Achæos spoliauit. Non enim hoc in iudicio repetundarum quæritur, an spoliarit socios, cum nullam haberet imperium: sed ceperitne contra leges pecunias Antonius testis Cic. Verrina V. & lib. de Orat. II. Quamobrem cum lex nulla sanxisset pœnam in eos qui latronum more, priuati prouincias spoliarent & diriperent, sed tantum ui Magistratus (neq; enim tum lex Iulia lata erat) quomodo prætor repe-

tundarum hac de re iudicare potuiſſet:cum quæſtiones legibus exercerentur? Rectè uerò Prætor peregrinus qui inter ciues & peregrinos ius dicebat. Et quidem inter ſenatores & prouinciales, Romæ fieri ſolita iudicia, Cic. libro XIII. Epiſt. fam. ad Ser. Sulpitium teſtis eſt. Satis ergo conſtat decem fuiſſe prætores: rectéque Nicolaum Gruchium uirum clariſsimum & eruditiſsimum in optimo ſuo de Comitiis libro id ex Pomponio defendiſſe: tametſi contumelioſè ſanè à nonnullis, qui eum neſcio quem appellant, hanc ob cauſſam reprehendatur. Atque hic quidem numerus Prætorum ordinarius fuit. Nam octo quoque creatos Cicero pro Milone, & in ea quã poſt reditum in Senatu habuit oratione demonſtrat: & Cælius lib. VIII. Ep. octo Prætorias prouincias nominat. extraordinariæ tamen illæ ſunt. De Aſia enim agitur in eo S.C. quam Sylla (ut pro Flacco Cic. ſcribit) pro portione in prouincias deſcripſit. Quibus ſi adiiciamus illum prætorem quem lege Clodia conſtitutum, Cic. pro domo ſcribit, nouem certè efficiemus. Nam quod Dio lib. XLII. Cæſarem decem prætores conſtituiſſe ſcribit, tam uerum eſſe exiſtimo, quàm illud Taciti aut Paterculi, qui Octauiano illud attribuunt. Cæſar enim qui pro libidine remp. tractaret, modò decem, modò XII. modò XIIII. Prætores creabat: ut idem lib. XLIII. teſtatur. Decem igitur ordinarios prætores fuiſſe, cum Pomponio & Cicerone crediderim: pro ratione tamen prouinciarum quandoque paucio res, quandoque plures extra ordinem creatos non negarim. huc enim ſpectat illa Ciceronis lex, Huic poteſtati pari quotcunque ſenatus creauerit, populusve iuſsit, tot ſunto. Atque hæc quidem hactenus. quæ tibi omnia, Lector optime, ex adoleſcentis clariſsimi Richardi Strein, Baronis generoſiſsimi commentationibus optimis de Magiſtratibus deprompta, hunc in locum refer re uolui: ut tibi arrabonem quendam ac ſpecimen illarum meditationum hoc tempore præberem: & adoleſcenti nobiliſsimo, quem propter optimarum artium ſtudium incredibile in conuictu meo habitum, ſemper clariſsimum iucundiſsimumque habui, honorem meritiſsimum adiungerem, animumque ad hunc ſuum curſum perſequendum quacunque ratione poſſem, adderem.

QVAESTORES CANDIDATI.

QVAESTORES candidati dicebantur, qui libris, hoc eſt epiſtolis, ſiue orationibus Principis in Senatu legendis præerant: quemadmodum docet Vlpianus in l. 1. D. de off. quæſt. Lampridius in Alexandro, Quæſtores candidatos ex ſua pecunia iuſsit munera populo dare, ſed ut poſt Quæſturam præturas acciperent, & inde prouincias regerent. Quibus ex uerbis candidatos ſuſpicor ea re dictos eſſe, quòd hic ingreſſus erat, & quaſi primordium gerendorum honorum, & ſententiæ in Senatu dicendæ, quemadmodum Vlpianus eodem loco ſcribit. Dio lib. LIIII. συναγαγὼν δὲ ἐκ τούτου τὸ βουλευτήριον, αὐτὸς μὲν οὐδὲν εἶπεν ὑπὸ βράγχου· τὸ δὲ δὴ βιβλίον τῷ ταμίᾳ ἀναγνῶναι δοὺς, τάτε πεπραγμένα οἱ κατηριθμήσατο. Tacitus lib. XVI. Inter quorum aſpectus & minas ingreſsi curiam Senatores & oratio Principis per Quæſtorem eius audita eſt. Suetonius in Tito: Recepta ad ſe propè omnium officiorum cura, cum patris nomine & ipſe epiſtolas dictaret, & edicta conſcriberet, orationesq; in Senatu recitaret etiã Quæſtoris uice.

TRIBVNI AERARII.

TRIBVNI ærarii dicebantur, inquit Varro, quibus attributa erat pecunia, ut militi redderent. Et Pedianus Verrina III. Pecunia attributa eſt, quę in ſtipendium militum de ærario à Tribunis ærariis adnumerari Quæſtori ſolet. Hi magiſtratus quidem non erant, ſed quia procurationem publicam habebant, iccirco à nobis in hunc ordinem relati ſunt: eo magis, quòd Cicero in libro De legib. III. ubi de magiſtratibus ſe leges dare profitetur, hunc quoque adſcribit, & minorem magiſtratum appellare uidetur: his uerbis quæ ante annos ſex à me multis audientibus caſtigata, ſubſcribam. Minores magiſtratus, partiti iuris plures in plera ſunto. Militiæ quibus iuſsi erunt, imperanto. Aerariique Tribuni ſunto. Domi publicam pecuniam cuſtodiunto. Quam lectionem manuſcriptorum librorum auctoritate confirmari, mihi magnopere placuit, Ordinis autem nomen hoc fuiſſe, magnumque illorum numerum extitiſſe, uel ex eo intelligi poteſt, quòd in lege Aurelia diximus, latum fuiſſe, ut iudicia quæ penes ſolos Senatores erant, cum equitibus & Tribunis ærariis communicarentur. Quòd ſi quis differentiam inter Tribunos ærarii, & Quæſtores ærarii requirat, hanc me reſpondebo fuiſſe arbitrari, quòd Tribuni pecuniam in urbe ſignatam cuſtodirent: Quæſtores, ex uectigalibus quæ ſitam. Illi tribuebant atque adnumerabant Quæſtoribus in prouincias abeuntibus: hi pecunias ęratii tum acceptas, tum expenſas in tabulas publicas referebant.

TRIBVNVS CELERVM.

TRIBVNVS Celerum à Romulo primùm creatus eſt, ut Liuius li. I. teſtatur, ubi ſcribit illum trecentos armatos ad cuſtodiam corporis, quos Celeres appellauit, non in bello ſolùm, ſed etiam in pace habuiſſe. Feſtus libro III. Celeres, inquit, antiqui dixerunt, quos nunc equites dicimus, à Celere Interfectore Remi, qui initio à

Romulo

Romulo iis prepositus fuit, qui primitus electi fuerũt ex singulis decuriis deni, ideoq; omnino recẽti fuere. Idem etiam Dionys. lib. II. scribit, & hoc amplius, Celerum alios, equites, alios pedites fuisse eorum Tribunos tres subiectos cẽturiones fuisse, rursusq; bis aliost omnesq; per urbem hastatos Regem comitatos esse, eiusque mandata obiisse. in militia uerò antesignanos fuisse, primos pugnam iniisse, postremos discessisse: equites quidem in planitie, pedites uerò in asperis & inæqualibus locis pugnasse. Paulo aliter tamen Pomponius sub tit. De orig. iur. Regum temporibus, inquit, Tribunum Celerum fuisse constat. is autẽ erat, qui equitibus præerat, & ueluti secundum locum à Regibus obtinebat: quo in numero fuit Iunius Brutus, qui auctor fuit Regis eijciendi. Et paulo pòst ait, Magistros equitum ita dictatoribus esse iunctos, ut Regibus Tribunos Celerũ.

Ouid. lib. Fastorum IIII.

Hoc Celer urget opus, quẽ Romulus ipse uocarat:
Sintq; Celer cura, dixerat, ista tua.
Neve quis aut muros, aut factam uomere fossam
Transeat. audentem talia dede neci.

TRIBVNI MILITVM CONsulari potestate.

TRIBVNI militum terni Consulari potestate creati sunt, anno Vrbis CCCX. cum orta inter patres & plebẽ dissensio esset, propter C. Canuleij Trib. ple. legem qua de Consule altero de plebe creando agebatur. Placuit igitur, ut pro Consulibus Tribuni militũ ex patricijs terni, totidemq; ex plebe crearentur: qui Consulari ac summo imperio Reipub. summam administrarent. Verùm terni tantum, iiq; patritij creati sunt: plebs eo contenta fuit, quòd sui ratio in Comitijs habita fuisset. Liuius lib. IIII. & Dionys. lib. XI. Pomponius l. 2. §. 14. De orig. iur. Deinde cùm post aliquot annos plebs cum patribus contenderet, & uellet ex suo quoq; corpore Consules creare, & patres recusarent: factum est, ut Tribuni militum crearentur partim ex plebe, partim ex patribus, consulari potestate hiq; constituti sint uario numero. interdum enim uiginti fuerunt, interdum plures, nonnunquam pauciores.

TRIBVNI MILITVM IN legionibus.

TRIBVNI militum, inquit Varro, quòd terni ex tribus tribubus, Ramnium, Lucerum, Tatiensium òlim ad exercitum mittebantur. Pedianus autem Verrina II. Tribunorum, inquit, militarium duo sunt genera: primum eorum qui Rufuli dicuntur. hi in exercitu creari solent. alij sunt Comitiati, qui Romæ comitiis designantur. Zonaras autem lib. II. scribit eos sic appellatos, qui imperium in mille uiros obtinerent. Cic. li. III. De legib. munus eorum his complectitur uerbis, Militiæ quibus iussi erunt imperanto. Polyb. in VI. de Repub. Designatis Consulibus postea Tribunos militum creãt, & quatuordecim quidem ex ijs faciunt Tribunos, qui habent annua quinq; stipendia. his deinde adiiciunt decem, quos creant ex ijs qui supra quinq; usq; ad decem habent annua stipendia: Equites quidem qui decem omnino habent stipendia, pedites autem qui sex & eo amplius habent annua stipendia. Liuius lib. VII. Et cùm eo anno primùm placuisset Tribunos militum ad legiones suffragio fieri (nã & antea sicut nunc, quos Rufulos uocant, Imperatores ipsi faciebant) secundum in sex locis tenuit. Idem lib. IX. Et duo imperia eò anno dari cœpta per populum, utraq; ad rem militarem pertinentia: unum, ut Tribuni militum seni deni in quatuor legiones à populo crearentur: quæ antea perquàm paucis suffragio populi relictis locis Dictatorum & Consulum fermè fuerant beneficia. Tulerunt eam rogationem Tribuni pl. L. Attilius, C. Marcius. Idem lib. XLII. In tribunis militum nouatum eo anno propter Macedonicum bellum, quod Consules ex S. C. ad populum tulerunt, ne Tribuni militum eo anno suffragiis crearentur: sed Consulum Prætorumq; in iis faciendis iudicium arbitriumq; esset. Hinc illud apud Suetonium in Cæsare: Tribunus militum, qui primum Romam reuerso per suffragia populi honor obtigit, auctores restituendæ Tribunitiæ potestatis enixissimè iuuit. Item apud Plutarchum in Catone Vticensi: In petitione Tribunatus militaris legem quæ candidato nomenclatores adesse uetabat, solus Cato seruauit, per seipsum appellans populum. Plinius autem lib. 31. cap. 7. & lib. 34. cap. 3. scribit eorum stipendium, Salarium dictum fuisse, à salis nomine: quod honoribus, inquit, militiæq; interponitur, salariis inde dictis, magna apud antiquos auctoritate, sicut apparet ex nomine Salariæ uiæ: quoniam illa sal in Sabinos portari consueuerat. Macer in l. officium, 12. D. de re milit. Officium Tribunorum est, uel eorum qui exercitui præsunt, milites in castris continere, ad exercitationem producere, claues portarum suscipere, uigilias interdum circuire, frumentationibus commilitonum interesse, frumentum probare, mensorum fraudem coercere, delicta secundum suæ auctoritatis modum castigare, principijs frequenter interesse, querelas commilitonum audire, ualetudinarios inspicere.

TRIBVNI PLEBIS.

TRIBVNI pl. primùm ita creati sunt. Anno CCLX. cùm plebs ex urbe ad Aequorum bellum educta propter nobilium feneratorum impotentiam, Consu-

Consulibus relictis, trans Anienem amnem collem occupauit: neque eo anno reuocari in urbem potuit, usquedum Senatus ei per decem Legatos promisit, ius ipsi forte magistratum è suo corpore contra Patritiorum potentiam creare: primùm autem duo, uel, ut alij tradunt, quinque creati sunt: sed An. CCXCVI. Horatio, Minutio COSS. decem effecti. Liuius lib. III. & Dionys. lib. VI. & X. In eandem sententiam Pompon. l. 2. §. 2. D. de orig. Iur. Iisdem temporibus, inquit, cum plebs a patribus secessisset, anno ferè septimo decimo post reges exactos, Tribunos sibi in monte sacro creauit, qui essent Plebeij magistratus. Dicti Tribuni, quòd olim in tres partes populus diuisus erat, & ex singulis singuli creabantur: uel quia tribuum suffragio creabantur. Sic Varro lib. De lingua Lat. IIII. Tribuni plebeij, qui ex Tribunis militum primum Tribuni plebeij facti, qui plebem defenderent, in secessione Crustumerina. Cic. lib. De legib. III. potestatem eorum his declarat uerbis: Plebes quos pro se contra uim auxilij ergò decem creassit, Tribuni eius sunto, quodq; ij prohibessint, quodq; plebem rogassint, ratum esto. sanctiq; sunto: neve plebem orbam Tribunis relinquunto. Erat enim hic magistratus sacrosanctus. Liuius li. III. Ipsis quoq; Tribunis, ut sacrosancti uiderentur, cuius rei propè iam memoria aboleuerat, relatis quibusdam ex magno interuallo cerimonijs, renouarunt. & tum religione inuiolatos eos, tum legem etiam fecerunt sanciendo, ut qui Tribunis plebis, Aedilibus, iudicibus, Decemuiris nocuisset, eius caput Ioui sacrum esset, familia ad ædem Cereris, liberi, liberæq; uenum irent. Idemq; tradit Dionys. lib. VI. uiatorem quidem & prehensioné habebant, uocationem uerò, nequaquam (ut ait Gellius) antiquitus creati uidentur, non iuri dicundo, nec causis, querelisq; de absentibus noscendis: sed intercessionibus faciendis, quibus præsentes fuissent: ut iniuria quæ coram fieret, arceretur. ac propterea ius ad se uocandi ademptum: quoniam ut uim fieri uetarent, assiduitate eorum, & præsentium oculis opus erat, hæc Gellius lib. XIII. c. XIII. Scribit etiam in hanc sententiam lib. XV. ca. XXVII. his uerbis, Tribuni neq; aduocant Patritios, neq; ad eos referre de re ulla possunt. Ita ne leges quidem propriè, sed plebiscita appellantur, quæ Tribunis plebis ferrent accepta. Plutarchus autem in Catone Utic. Ius, inquit, Tribunitiæ potestatis magis ad impediendum est, quàm ad agédum: quippe ceteris omnibus collegis uolentibus, unus qui nolit & intercedat, plus potest. Idé in Problemat. Cur. Tribunus plebis purpura non utitur, cum ceteri magistratus usantur? an quòd magistratus non est? nam nec in sella ius dicunt, nec ineunte anno item ut reliqui, magistratum ineunt, nec Dictatore creato se abdicant: imò quasi magistratus non sint, delato ad Dictatorem imperio, suam ipsi potestatem retinent. Cuius rei testimonium apud Liuiū lib. VII. uidemus de Tribunis plebis, qui L. Manlium Dictatorem magistratu abire coegerunt. Idem etiam lib. VI. intercedendi formolam & solenne uerbum fuisse hoc VETO, significat his uerbis, Faxo, ne iuuet uox ista VETO, qua núc cócinentes collegas nostros tam læti auditis. Reperio etiam apud eundem libro IIII. Consules a Tribunis plebis duci in uincula potuisse. & lib. IX. Censorem Appium a P. Sempronio Tribuno pleb. prehendi, & in uincula duci iussum esse. & libro V. Tribunos pleb. minitari se iussuros esse uincula Tribunos militum duci. Apud Dionem autem libro XXXVII. Metellum Consulem a L. Flauio Tribuno pleb. in carcerem ductum esse. Plutarchus in Problematis autor est, moribus Romanorum constitutum esse, ut domus Tribunorum noctune clauderetur (quod & Macrobius Satur. I. confirmat) sed interdiu noctuq; indigenti cuiq; eorum auxilio paterent, quasi portus quidam & præsidium pericli tantium. Maiores enim communem Tribunum esse uoluerunt, & tanquam aram omnibus accessibilem, proinde honore quidem sacrosanctos eos esse uoluerunt, nec sine inexpiabili scelere uiolabiles. Idem in uita Catonis Uticensis tradit Tribunos pleb. in basilica Porcia χρηματίζειν εἰωθότας: quod ego non ius dicere, sed conuentum agere, & pro collegio decreta sua interponere, interpretandum puto.

TRIUMVIRI CAPITALES.

TRIUMVIRI capitales (inquit Pomponius) creati sunt qui carceris custodiam haberent, ut cum animaduerti oporteret, id interuentu eorum fieret. Sallust. in Catil. In eum locum postquam demissus est Lentulus, uindices rerum capitalium quibus præceptum erat, laqueo gulam fregere. Hi octo lictores habebant, qui eorum iussu in dánatum animaduertebant. Plautus Amphyt. Quid faciam nunc, si Tresuiri me in carcerem cópegerint? Inde cras è própturaria cella depromar ad flagrú. Nec quicquam sit, qui non me omnes esse dignum deputent. Ita quasi incudem me miserum homines octo ualidi cædent. Et in Asinaria, Ubi sæpe caussam dixeris pendens aduersus octo Astutos audaces uiros, Valentes uirgatores. Et paulo pòst, Ubi sæpe ad languorem tua duritia dederis octo Validos lictores ulmeis affectos lentis uirgis. Et in eadem, Ibo ego ad Tresuiros, uestraq; ibi nomina Faxo erunt capitis. Verùm illi de uilibus & abiectæ tantum códitionis hominibus ius dicebant: ut furibus, seruis nequá, & apud columná Meniam causas cognoscebant. auctor Cic. in Diuin. Et Asconius in eandem. Memorabile auté est quod Valerius Max. lib. V. cap. III. commemorat

rat de muliere quadam quam Prætor damnatam Triumuiro in carcere necandam tradiderat: quã receptam is qui custodiæ præerat, non protinus strangulauit: aditum autem ad eam filiæ dedit: quam post animaduertit exerto ubere famem matris lenientem. itaque res ab ipso ad Triumuirum, a Triumuiro ad Prætorem, a Prætore ad Cõsulum iudicium perlata, remissionem pœnæ mulieri impetrauit. Idem etiam lib. VIII. cap. IIII. de L. Calpurnio Triumuiro mentionem facit, a quo seruus quidem in crucem est actus.

TRIVMVIRI NOCTVRNI.

TRIVMVIRI incendijs arcendis præfuisse dicuntur apud uetustiores, a Paulo in l. I. D. de off. præf. uigil. & ab eo quòd excubias agerent, nocturnos dictos esse. interuenisse etiam nonnunquam & Aediles & Tribunos pleb. fuisseq; familiam publicam, circa portam & muros dispositam, unde si opus esset, euocabatur. Dio uerò li. LV. ita scribit, οἱ δὲ δὴ στενωποὶ ἐπιμελητῶν τινῶν ἐκ τοῦ δήμου, οὓς καὶ στενωπάρχας καλοῦμεν, καί σφισι καὶ τῇ ἐσθῆτι τῇ ἀρχικῇ καὶ ῥαβδούχοις δύο ἐν αὐτοῖς τοῖς χωρίοις ὧν ἂν ἄρχωσιν, ἡμέραις τισὶ χρῆσθαι ἐδόθη, ὅ τε δούλων ὅμιλος ὁ τοῖς ἀγορανόμοις τῶν ἐμπιπραμένων ἕνεκα συνὼν ἐπετράπη, καὶ τοῖς καὶ ἐκείνων καὶ τῶν δημάρχων, τῶν δὲ στρατηγῶν πᾶσαν τὴν πόλιν εἰς δεκατέσσαρα μέρη νεμηθεῖσαν, κλήρῳ προσταχθέντων. ὃ καὶ νῦν γίγνεται. στενωπάρχας Dio uocat, qui Vicorum magistri dicebantur quos non semper Prætexta usos, sed eo tantum tempore quo ludos compitalitios faciebant, Cicero in Orat. in Pisonẽ, & Asconius in eandem significãt. tametsi ad Augustum hæc potius referenda sunt, de quo Suetonius ita scribit: Spacium urbis in regiones, uicosq; diuisit instituitq;, ut illas annui magistratus sortitò tuerentur, hos magistri è plebe cuiusque uiciniæ lecti. Valerius autem Max. lib. VIII. ca. I. de M. Militio, Cn. Lolio, L. Sextilio Triumuiris commemorat, qui quòd ad incendium in sacra uia exortum extinguendum tardius uenerãt, a Tribuno ple. die dicta ad populũ damnati sunt. Item de P. Bilio Triumuiro nocturno qui a P. Aquilio Tribuno pl. accusatus, iudicio concidit, quia uigilias negligentius circumierat.

TRIVMVIRI MONETALES.

TRIVMVIRI monetales, auro, argento, æri flando feriundo, constituti sunt: ut scribit Pomponius in leg. 2. §. 16. De orig. iur. Hinc illud Ciceronis li. De legib. III. Aes, argentum, aurum publicè signanto. Item ad Trebatium de Treuiris Gallis iocans, Treuiros uites censeo: audio capitales esse, mallem auro, ære, argento essent.

DE MAGISTRATIBVS FINIS.

EIVSDEM AVCTORIS, DE SENATV ET INSIGNIBVS ALIQVOT SENATVSconsultis, obseruationes.

QVI SENATORES ESSENT, QVIbusque sententiæ in Senatu dicendæ ius esset. Caput primum.

SEnatũ à Romulo primum institutum esse, Liuius, Dionysius, Plutarchus, alijq; auctores tradunt. Liuius quidẽ ĩ libro primo sic: Cùm iam uirium haud pœniteret, cõsilium deinde uiribus parat. Centum creat senatores, siue quia is numerus satis erat, siue quia soli centum erant, qui ciere Patres possent. Patres certè ab honore, patricijq; progenies eorum appellati. Dionysius autem libro II. ὁ δὲ Ῥωμύλος ἐπεὶ ταῦτα διεκόσμησε, βουλευτὰς εὐθὺς ἔγνω καταστήσασθαι, μεθ᾽ ὧν πράττειν τὰ κοινὰ ἔμελλε, ἐκ τῶν πατρικίων ἄνδρας ἑκατὸν ἐπιλεξάμενος. ἐποιεῖτο δὲ αὐτῶν τοιάνδε τὴν διαίρεσιν. αὐτὸς μὲν ἐξ ἁπάντων ἕνα τὸν ἄριστον ἀπέδειξεν, ᾧ τὰς κατὰ πόλιν ᾤετο δεῖν ἐπιτρέπειν οἰκονομίας, ὅτε αὐτὸς ἐξάγοι στρατιὰν ὑπερόριον. τῶν δὲ φυλῶν ἑκάστῃ προσέταξε τρεῖς ἄνδρας αἱρεῖσθαι τοὺς ἐν τῇ φρονιμωτάτῃ τότε ὄντας ἡλικίᾳ, καὶ διὰ γένος ἐπιφανεῖς. μετὰ δὲ τοὺς ἐννέα τούτους, ἑκάστῃ φράτρᾳ πάλιν ἐκέλευσε πατρικίων ἐπιλέξαι τοὺς ἐπιτηδειοτάτους. ἔπειτα τοῖς πρώτοις ἐννέα τοῖς ὑπὸ τῶν φυλῶν ἀποδειχθεῖσι τοὺς ἐνενήκοντα προσθεὶς, οὓς αἱ φράτραι προεχειρίσαντο, καὶ τούτων ὃν αὐτὸς προέκρινεν ἡγεμόνα ποιήσας, τὸν τῶν ἑκατὸν ἐξεπλήρωσε βουλευτῶν ἀριθμόν. τοῦτο τὸ συνέδριον ἑλληνιστὶ ἑρμηνευόμενον, γερουσίαν βούλεται δηλοῦν, καὶ μέχρι τοῦ παρόντος οὕτως ὑπὸ Ῥωμαίων καλεῖται. πότερον δὲ διὰ γῆρας τῶν καταχθέντων εἰς αὐτὸ ἀνδρῶν, ἢ δι᾽ ἀρετὴν ταύτης ἔτυχε τῆς ἐπικλήσεως, οὐκ ἔχω τὸ ἀσφαλὲς εἰπεῖν. καὶ γὰρ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ ἀρίστους, γέροντας εἰώθασιν οἱ παλαιοὶ καλεῖν. οἱ δὲ μετέχοντες τοῦ βουλευτηρίου, πατέρες ἔγγραφοι προσηγορεύθησαν, καὶ μέχρις ἐμοῦ ταύτης ἐτύγχανον τῆς προσηγορίας. id est, Romulus autẽ his cõstitutis, statuit cõtinuò sibi cõsiliarios cooptare. Virosq; centum ex patritijs legit, quibus cũ Remp. administraret. Eorũ aũt hoc discrimen fecit. Ipse quidem unũ ex omnibus præstantissimũ designauit, quẽ existimaret urbanis rebus præesse oportere, si quando ipse cum exercitu extra urbem esset. Deinde iussit unamquamque tribuum tres uiros ætate, prudentia & nobilitate generis prẽstãtes deligere. Post illos nouẽ, singu-

las curias iuſsit denuò tres uiros è patritijs maximè idoneos deligere. Poſtquã ad primos illos nouem a tribubus deſignatos, iſtos nonaginta quos curiæ crearant, adiunxiſſet, & ijs illum præfeciſſet, quem ipſe antea decreuerat, centum Senatorum numerum impleuit. Is conſeſſus, ſiue concilium, uerbum pro uerbo Græcè expreſſum, γερουσίαν, id eſt Senatum ſignificat: & uſque adhuc eo nomine a Romanis appellatur. Vtrum autem propter ſenectutem eorum qui cooptati fuerant, an propter uirtutem nomen illud repererit, non habeo certũ quod dicam. quippe Priſci homines ſolebant eos qui natu grandes, & boni uiri eſſent, γέροντας, id eſt ſenes apppellare. qui uerò in eo conſilio erant, Patres conſcripti uocati ſunt, & uſq; adhuc eam appellationem retinuerunt. Plutarchus autem in Romulo ferè in eandem ſententiam ſcribit. Cicero etiam in Catone ſic ſcribit: Nec enim excurſione, nec ſaltu, nec eminus haſtis uteretur (ſed ſene Scipione loquitur) ſed cõſilio, ratione, ſententia, quæ niſi eſſent in ſenibus, non ſummum conſiliũ maiores noſtri appellaſſent Senatum. Seneca autem a qua ætate non cogerentur Senatores in ſenatum uenire, duobus locis conſtituit: quorum unus eſt lib. Declamat. 1. Senator, inquit, poſt ſexageſimumquintum annum in curiam uenire nõ cogitur, nec uetatur. Et in fine libri De breuitate uitæ, Lex, inquit, a quinquageſimo anno militem non cogit: a ſexageſimo ſenatorem non citat. Zonaras autem lib. 11. in hunc modum: Τῶν μέντοι περιφανεστέρων γένει τε, καὶ συνέσει, καὶ βίου αἱρέσει, ἑκατὸν ἀπέδειξε βουλευτάς, πατρικίους ὀνομάσας αὐτούς. τὸ δὲ σφῶν λοιπὸν σύστημα, σενάτον προσηγόρευσεν, ὅ ἐστι γερουσία. πατρίκιοι μέντοι οἱ βουλευταὶ ἐπεκλήθησαν ἢ ὅτι παίδων ἦσαν γνησίων πατέρες, ἢ μᾶλλον ὅτι αὐτοὶ πατέρας ἑαυτῶν ἀποδεικνύειν ἠδύναντο, ἕκαστος ἐκ γένους ὄντες γνωρίμου, ἢ ἀπὸ τῆς πατρωνίας. οὕτω δ' ἐκάλουν τὴν προστασίαν. πάτρωνας γὰρ τοὺς κηδεμονικοὺς καὶ βοηθητικοὺς προσηγόρευον. μάλιστα δ' ἄν τις κατεστοχάσατο τῆς τοῦ Ῥωμύλου διανοίας, εἰ οἴοιτο διὰ τῆς κλήσεως ταύτης ἐμφαίνειν. ἀξιῶσαι τοὺς πρώτους καὶ δυνατωτάτους τῆς πόλεως πατρικῇ κηδεμονίᾳ κήδεσθαι τῶν ταπεινοτέρων, ἅμα δὲ καὶ τὸν δῆμον ἐνάγειν διὰ τῆς τῶν πατρικίων προσηγορίας εἰς τὸ μὴ ἄχθεσθαι ταῖς τῶν κρειττόνων τιμαῖς, ἀλλ' εὐνοϊκῶς διακεῖσθαι, νομίζοντας πατέρας αὐτοὺς καὶ προσαγορεύοντας. id eſt, Romulus ex ijs qui tum amplitudine generis, tum prudentia, tum etiam inſtituto uitæ clariores eſſent, centum deſignauit conſiliarios: eosq; Patritios nominauit. Eorum autem cõuentum uniuerſum, Senatum appellauit: quem Græci γερουσίαν uocant. Senatoribus autem iccirco Patritiorum nomen eſt impoſitum, uel quòd ingenuorum liberorum patres eſſent: uel potius quòd ipſi demonſtrare patres ſuos poſſent, quippe qui nobili genere orti omnes eſſent: uel etiam a patrocinio (ſic autem προστασίαν Latino uerbo appellant: Patronos enim eos qui præſidium atq; opem ferunt, nominabant.) Sed uideamus, ne proximè ad Romuli mentem accedat is, qui per hanc appellationem exiſtimet illum hoc ſignificare, oportere primarios uiros, & ciuitatis principes, paterno ſtudio inferiorem curã ſuſcipere: ſimulq; plebem per hanc Patritiorum appellationem perducere, ut ne potẽtiorũ honoribus indignentur: ſed erga eos bono animo ſint, quippe quos Patres & habeãt, & appellent. Idem de Patritijs eodẽ lib. τοῖς γὰρ δὴ πατρικίοις τὰ ὑποδήματα ἀστυκὰ καὶ τῇ τε ἐπαλλαγῇ τῶν ἱμάντων, καὶ τῷ τύπῳ τοῦ γράμματος ἐκεκόσμηντο, ἵν' ἐκ τούτων δοκοῖεν ἀπὸ τῶν ἑκατὸν ἀνδρῶν τὸ κατ' ἀρχὰς βουλευσάντων κατιέναι. τὸ γράμμα δὲ ῥῶ φασὶν εἶναι, ἢ τοῦ ἀριθμοῦ τὸν ἑκατὸν ἐκείνων ἀνδρῶν δηλωτικὸν ὄν, ἢ ἀπὸ τοῦ τῶν Ῥωμαίων κατάρχον ὀνόματος. id eſt: Patritijs enim urbanos calceos, tum corrigiarum implicatione, tum literæ unius forma inſignitos dederunt: ut ab illis centum uiri qui a principio Senatores fuerunt, fluxiſſe uiderentur. Literam autem Ro. fuiſſe aiunt: ſiue quòd numerum illorum cẽtumuirorum ſignificet (nam apud Græcos ρ nota eſt numeri centenarij) ſiue quòd prima ſit litera, qua Romanorum nomen ſcribitur. Nunc qui ſenatores eſſent, quiq; in ſenatu dicendæ ſententiæ ius haberent, breuiter ex antiquorũ auctoritatibus ordine expoſitis aperiendum eſt. Salluſt. in Catilin. Delecti, quibus corpus annis infirmum, ingenium ſapientia ualidum erat, Reipublicæ conſultabant: hi uel ætate, uel curæ ſimilitudine Patres appellabantur. Liuius lib. 11. Deinde quo plus uirium in ſenatu frequentia etiam ordinis faceret, cædibus Regiis diminutum patrum numerum primoribus equeſtris gradus lectis, ad trecentorum ſummam expleuit. traditumq; inde fertur, ut in ſenatum uocarentur, qui patres, quiq; conſcripti eſſent. Cõſcriptos uidelicet in nouum ſenatum appellabant lectos. id mirum quantum profuit ad concordiam ciuitatis, iungendosq; patribus plebis animos. Feſt. lib. 1. Patres dicuntur, qui ſunt patricii generis: Conſcripti, qui in ſenatu ſunt ſcriptis annotati: Allecti autem dicebantur apud Romanos, qui propter inopiam ex equeſtri ordine in ſenatorum ſunt numerum aſſumpti. Idem li. 14. Patres Senatores ideo appellati ſunt, quia agrorum partes attribuebant tenuioribus, ac ſi liberis propriis. Idem lib. 15. Qui patres, quòd conſcripti uocati ſunt, in curiam, quo tempore Regibus urbe expulſis, P. Valerius Conſul propter inopiam patritiorum ex plebe allegit, in numerum ſenatorum centum & ſexaginta & quatuor, ut expleret numerum trecentorum. Sic duo genera appellauere. Idem lib. 17. Senatores a ſenectute dici, ſatis conſtat, quo initio Romulus elegit centum, quorum conſilio Rempub. adminiſtrabat. Itaq; etiã patres appellati ſunt, & nunc cũ ſenatores adeſſe iubentur, additur, Quibus in ſenatu ſententiã dicere licet. quia ii, qui poſt luſtrũ cõditũ ex iunioribus magiſtratũ cepere, in ſenatu ſententiã dicunt, & non uocantur ſenatores antequàm in ſenatoribus ſunt cenſi. Quibus ex uerbis apparet, primùm eos demum ſenatores fuiſſe, qui a cenſoribus lecti in ſenatum eſſent ut de ſumma Reipub. ſententiam rogati loco & modo dicerent.

dicerent. Deinde fuisse etiam alios qui quamuis a censoribus lecti non fuissent, tamen pro iure magistratus quem aut tum gerebant, aut antè gesserant, sententiæ in senatu dicendæ ius habebant. De quibus uerba Gellij lib. 3. ca. 18. subscribam. Videturq́;, inquit, eos significare, qui nondum a coss. in senatum lecti, senatores quidem nō erāt: sed quia honoribus populi usi quidem erant, in senatum ueniebant, & sententiæ ius habebant. nam & Curulib. magistratibus functi qui nondum a cēsorib. in senatum lecti erant, senatores non erant. Et quia in postremis scripti erant, non rogabantur sententias: sed quas principes dixerant, in eas descendebant. Hoc significabat edictum, quo nūc quoque coss. quum senatores in Curiam uocāt, seruandæ consuetudinis caussa translatitio utuntur, senatores quibus in senatu sententiam dicere licet. hæc Gellius. Huius autem edicti mentionē, Liuius facit in li. XXIII. Consules, inquit, edixerūt quoties senatum uocassent, uti senatores, quibusq́; in senatu dicere sententiam liceret, ad portam Capœnam conuenirent. Quo in libro, paulo suprà, ea quæ modo dicebamus planisimè confirmat. Dictator, inquit, recitato uetere senatu, inde primum in demortuorum locū legit, qui post L. Aemilium & C. Flaminium cēsores Curulem magistratum cepissent, necdum in senatum lecti essent, ut quisque eorū senator primus creatus erat. Tum legit, qui Aediles, Tribuni & Prętores, Quæstoresve fuerant. Idem lib. XXXVI. P. Cornelius cos. edixit, qui senatores essent, quibusq́; in senatu sententiam dicere liceret, quiq; minores magistratus essent, ne quis eorum ab urbe abiret. Iam uerò scire illud oportet, cum olim quidem senatores a Censoribus ex ætate & rerum usu prudentiaq́; legerētur, quemadmodum superius dictum est, postea tamen ex censu legi consueuisse, quam rem Plinius lib. 14. deplorans: Posteris, inquit, laxitas mundi, & rerū amplitudo damno fuit. Postquam senator censu legi cœptus, Index fieri cēsu, magistratū ducemq́; nihil magis exornare quàm census, pessum iere uitæ precia, &c. Seneca etiam lib. Declamat. II. Senatorium ad gradum census ascendere facit. Census Romanum equitem a plebe discernit. Census in castris ordinem promouet. Censu in foro iudex legitur. Census autem senatorius quātus fuerit, Suetonius in Augusto his demonstrat uerbis: Senatorium censum ampliauit, ac pro octingentorum millium summa, duodecies H——s. taxauit, suppleuitq́; nō habētibus.

QVIBVS DE REBVS SENAtus cognosceret. Cap. 2.

Dionysius Halic. lib. 6. scribit, legem semper ab urbe condita Romæ fuisse, ut Respublica omnis in potestate senatus esset, præter magistratuum creationem, legum lationem, & belli pacisve arbitrium. Itaque Polybius libro sexto ærarium uectigaliaq́; omnia in eius manu fuisse, impendiaq́; de publico eiusdem arbitratu facta esse testatur. Quæstores enim sine senatus auctoritate, præter ea quæ Consules iussisent, ne minimum quidem cum opus esset, in rem ullam sumptum facere potuisse: grauissimis etiam & maximis sumptibus, quos censores in lnstri quinquennalis apparatum faciebant. præfuisse ab eodemq́; auctoritatem & facultatem illam his concessam fuisse. Iam uerò maleficia & crimina per Italiam commissa, de quibus iudicium publicè fieri debebat, utpu ta proditionis, coniurationis ueneficij, cædis atque insidiarum, ad senatum referebantur, eiusq́; de his cognitio erat. Quòd si qua in Italia controuersia dirimenda, si publicè uel priuatim quispiam, uel ciuitas obiurganda, si cui auxilium, aut præsidium ferendum erat, de his omnibus curam senatus habebat. Eodemq́; modo si extra Italiam ad aliquos legatio mittenda erat, uel ad aliquid decidendum, uel ad fœdus faciendum, uel ad cohortandum, aut etiam imperandum, aut postremò ad res repetendas, aut ad bellum indicendum: hæc senatus ipse curabat ac prouidebat. Præterea quid de legationibus exterarum gentium quæ in urbem uenerint, agendum, quid eis respondendū, in senatus uoluntate, atque arbitrio positum erat. Hæc Polybius: quæ tamen ubi de iudiciis loquitur, obscura sunt. non enim senatum de rebus capitalibus iudicasse legimus. Nam etsi Quæsitores ex senatoribus crearentur data opera, qui de crimine aliquo cū cōsilio, hoc est adhibita iudicū aliquot eodē ex ordine decuria quærerent, re uerò iudicata priuati essent: nō tamē senatū idcirco iudicasse, sed senatores tantū, dicendū est. Itaq; posterioribus tēporibus cū etiā senatores soli lege Cornelia iudicarēt, Cicero Verrina VII. sic loquit̄, Quo cōfugient socij? quē implorabūt? ad senatū deueniēt, qui de Verre suppliciū sumat? nō est usitatū, nō senatoriū. Veruntamen ut rem illā omnē planius intelligamus, scire illud oportet, Primis temporibus iudicia penes solos Senatores fuisse: quēadmodum ex Polybio modò didicimus: nimirum usq; ad annū urbis DCXX. quo lex Sēpronia lata est, ut iudicia in equestrē ordinē trāsferrētur: quæ ratio durauit ad annū usque DCXLVII. quo lege Seruilia latū est, ut Equestria iudicia cū ordine senatorio ita communicarentur, ut minor tamen senatorū numerus esset. quod quidē usq; ad annum DCLXII. obseruatū est, quo Liuia lege sancitū est, ut æqua ex parte iudicia penes senatū, & equestrē ordinē essent: usquedū Plautia lex ferret ann. DCLXIIII. quæ nonnullos etiā ex plebe unà cū senatoribus & equitibus admisit. Pòst uerò iterū ad solū ordinem senatoriū iudicia redierūt lata lege Cornelia, an. DCLXXIII. ut iudicia equestri ordini adempta, ad solos senatores transferrentur, quod usque ad legem Aureliam usurpatum fuit,

fuit, quæ anno DCLXXXIII. sanxit, uti cum senatoribus & equites & Tribuni ærarij iudicarent. Sed hos Iulius Cæsar sustulit, iudiciaq; ad solos equites & senatores iterum reuocauit. Iam uerò non minimam senatus potestatis partem illã fuisse constat, quòd & in comitijs maioribus, & in legibus ferẽdis, necessaria & cognitio, & auctoritas senatus esset. Liuius libro I. Decreuerunt, inquit, ut cũ populus Regem iussisset, id sic ratum esset, si patres auctores fierent. hodieq; in legibus magistratibusq; rogandis usurpatur idem ius ui adem ptum: priusquam populus suffragiũ ineat: in incertum comitiorum euentum patres auctores fiunt. Idem etiam lib. VIII. scribit, a P. Philone Dictatore legem latam, ut legum quæ Comitijs centuriatis ferrentur, ante initum suffragium patres auctores fierent. & Appianus lib. de bellis ciuilibus I. legem a L. Sylla latã commemorat, ut nihil ad populum referretur, nisi quod antea confirmatũ a Senatu fuisset: quemadmodum, inquit, antiqua lege iubebatur. Hæc cum ita sint, facile intellectu est, quàm ridiculè Tribonianus & in l. 2. De orig. iur. & institut, scribat, cum auctus esset populus Ro. in eum modum, ut difficile esset in unũ eũ cõuocari legis sanciendę caussa: senatum uice populi consultum esse. Non enim propter ciuium copiam populi potestas ad senatum translata est, sed Cæsarum astutia & calliditate, qui senatus augenda potentia, suæ seruiebant. Tacitus li. I. Tum primum è campo Comitia ad patres translata sunt, nam ad eam diẽ etsi potissima principis arbitrio, quædam tamen studijs tribuum fiebant: neq; populus ademptum ius questus est, nisi inani rumore. Suetonius in Cæsare: Comitia cum populo partitus est: ut exceptis cõsulatus competitoribus de cætero numero candidatorũ pro parte dimidia quos populus uellet, pronunciarentur: pro altera parte, quos ipse dedisset. Idem in Tiber. Neq; tam paruum quicquam, neq; tam magnum publici priuatiq; negocij fuit, de quo non ad P.C. referretur. Idem in Calig. Tentauit & Comitiorum more reuocato suffragia populo reddere.

PER QVOS SENATVS MORE maiorum haberetur, & consuleretur. Cap. III.

PEr quos autem senatus more maiorum haberi consuliq; soleret, Gell. li. XIIII. ex Varrone his exponit uerbis. Primum ibi ponit, qui fuerint, per quos more maiorum Senatus haberi soleret, eosq; nominat, Dictatorem, Consules, Prætores, Trib. ple. Interregem, Præfect. urbis: neq; alij præter hos, ius fuisse dixit facere Senatusconsultum. Quotiesq; usu uenisset, ut omnes isti magistratus eodem tempore Romæ essent, tum quo suprà ordine scripti essent, qui eorum prior alijs esset, ei potissimum Senatus consulendi ius fuisse. Addit deinde, extraordinario iure Tribunos quoq; militares, qui pro cõsulibus fuissent: item Decemuiros, quibus imperium consulare tũ esset: item Triumuiros reip. constituendæ caussa creatos, ius consulendi Senatum habuisse. Vtrum autem Præfectus urbi Latinarum caussa relictus senatum habere posset, dubitatum, idem capite in sequenti tradit; quoniam ne senator quidem sit, neque dicendæ sententiæ ius habeat; cum ex ea ætate Præfectus fiat, quæ non sit senatoria. Sed & Capitonem & Tuberonem contra Mutium sensisse, Ius esse Præfecto senatus habendi. Namq; & Tribunis pl. senatus habendi ius fuisse: quanquam senatores ante Atinium plebiscitum non essent.

QVO LOCO SENATVS HAberetur. Cap. IIII.

SEnatum alibi quàm in locis per augures consecratis, quæ templa uocabantur, haberi non licuisse, Gell. lib. XVIII. memoriæ prodidit: Senatusconsultumq; alioqui iustum nõ fuisse. Propterea & in curia Hostilia, & in Pompeia, & pòst in Iulia cum profana illa loca fuissent, templa esse per Augures constituta: ut in ijs Senatusconsulta more maiorum iusta fieri possent. Seruius in illud Aeneidos libro XI. Alta intra limina cogit: Quæritur, inquit, cur ad priuatam domum conuocetur Senatus, qui non nisi ad publica & auguratò condita loca conuenire consueuit. Sed scimus domũ Latini auguratò conditam, & eãdem tam templũ fuisse, quàm curiam. namq; in superioribus legimus tectum augustum, id est augurio conditum. Item paulo pòst: Hinc sceptra accipere & primos attollere fasces, Regibus omen erat: hoc illis curia templum. Meritò ergo ad domum Regis quasi ad locum publicum conuocatur senatus. nam, ut ait, in septimo, Tali intus templo diuum patriaq; Latinus Sede sedens. Idcirco etiam in Palatij atrio, quod auguratò conditum est, apud maiores consulebatur Senatus: ubi etiam arietes immolabantur, quod (ut in septimo diximus) Virgilius ad Latini transtulit domum. Multi dicunt peritè Virgilium nec templi nec curiæ hoc loco fecisse commemorationẽ: sed tantũ dixisse, intra tecta regia: ut ostenderet consiliũ quod initur, non esse complendum: quia nec ritè est inchoatũ. Ea enim quæ dicet Latinus, effectu carebunt. Hæc Seruius. Loca aũt ea in quibus Senatus cogebaẽ, senacula uocabantur. Senaculũ, inquit Varro, supra Græcostasin, ubi ædes Cõcordiæ & basilica Opimia, senaculũ uocatũ, ubi Senatus aut seniores cõsisterent: dictũ ut γερουσία apud Græcos. Festus li. XVII. Senacula tria fuisse Romæ in quibus senatus haberi solitus sit, memoriæ prodidit Nicostratus ĩ libro, q̃ inscribitur de Senatu habẽdo. unũ ubi nũc est ędes Concordiæ, inter Capitolium, & forum: in quo solebant magistratus, ut dicit Titinnius, cum senioribus deliberare. alterum ad portam Capenam.

Capenam.tertium intra ædem Bellonæ,in quo exterarum nationum legatis,quos in urbem admittere nolebant,Senatus dabatur. Hæc ille. Animaduerti etiam magistratibus qui ad urbem dicebantur,datum in eo templo Senatum fuisse.Liuius li. 38.de P.Scipione loquens:Ipse,inquit,decem nauibus Romam rediit. Et Senatu extra urbem dato in æde Bellonæ, quas res in Hispania gessisset, disseruit. Et lib. XLIX. Lucius, inquit, Manlius proconsul ex Hispania redierat:cui postulanti ab senatu in æde Bellonæ triumphum, rerum gestarum magnitudo impetrabilem faciebat. Memorabile est etiam quod Plinius lib. 8. cap. 45. scribit, cum esset nunciatum bouem locutum(quod frequens in priscorum prodigijs fuisse ait(Senatum sub dio haberi solitum fuisse.

QVO TEMPORE SENATVS haberetur.Cap.v.

Porrò autē Senatus alius fuit legitimus, alius indictus. Legitimus dicebat, qui uel lege uel more certis semper diebus habebat: Calēdis, Nonis, Idibus. Sueton. in Augusto, Sanxit ne plus quàm his in mense legitimus Senatus haberetur, scilicet Calendis, & Idibus: neve Septemb. Octobrive mense ullos adesse alios necesse esset, quàm forte ductos. Indictus autem dicebatur, qui reliquis diebus mensis, qui modò comitiales non erant, Magistratuum uocatu cogebatur. Capitolinus in Gordiano: Non legitimo, sed indicto Senatus die Consul iam domi conuentus, cum Prætoribus, Aedilibus, & Tribunis in curiam uenit. Comitialibus autem diebus icirco Senatus non indicebatur, ne senatores a suffragio ferendo auo carentur. Præterea Gellius lib. 14. docet, Senatusconsultum nec ante exortum, nec post occasum solem factum, ratum fuisse: opus etiam censorium fecisse existimatos per quos eo tempore S. C. factum esset. Seneca uerò lib. De tranquill. uitæ 1. Maiores nostri, inquit, nouam relationem post horam decimam, in senatu fieri uetabant. Quin & mensem totum Februarium legationib. exterarū gentium audiendis attributum fuisse, multis ex locis constat, Cic. ad Lentulum, Senatus haberi Februario toto nō potest: nisi perfectis, aut reiectis legationibus. Idem ad Q. fratrem lib. 2. Ep. 11. Et quod Gabinia lege sanctum sit ex Cal. Febr. usq; ad Cal. Martias, Legatis Senatum quotidie dari.

QVOMODO SENTENTIAE IN Senatū & rogarentur & dicerentur.Cap.vi.

Senatusconsulta duobus modis fieri solita, Gell. lib. XIIII. ex Varrone docet: aut per discessionem, si consentiretur: aut si res dubia esset, per singulorum sententias exquisitas: singulos autem debere consuli gradatim, incipiq; a consulari gradu: ex quo gradu semper quidem antea primum rogari solitum qui princeps in senatum lectus esset. In S.Consulto per discessionem faciē do, moris erat (quemadmodum Festus lib. xv. scribit) ut præco diceret, Qui hoc censetis, illuc transite: qui alia omnia, in hanc partem. Ominis autē caussa sic præibat, ne diceret, Qui non censetis. Hinc illud Hircij lib. VIII. de bello Gall. discessionem faciente Marcello, Senatus frequens in alia omnia transijt. Sueton. in Tiberio: Cum S.C. per discessionem fieret, transeuntem eum in alteram partem in qua pauciores erant, secutus est nemo. Plinius autem in Epistolarum lib. VIII. consuetudinem illam sic explicat: Quid? lex non aperte docet, dirimi debere sententias occidentis & relegantis, cum ita discessionem fieri iubet? Qui hæc sentitis, in hanc partem: qui alia omnia, in illam partem ite quā sentitis. Examina singula uerba, & expende. Qui hæc censetis: hoc est, qui relegandos putatis: in hanc partem, id est, in eā in qua sedet qui censuit relegandos. Ex quo manifestum est, nō posse in eadem parte remanere eos qui interficiendos arbitrantur. Qui alia omnia: animaduertis, ut non contenta lex dicere Alia, addiderit, Omnia. num ergo dubiū, Alia omnia sentire eos qui occidunt, quàm qui relegant? In illam partem ite, qua sentitis. Nonne uidetur ipsa lex eos qui dissentiunt in contrariā partē uocare, cogere, impellere? num consulere etiā, ubi quisque remanere, quo transgredi debeat, non tantum solennibus uerbis, sed manu, gestuq; demōstrat? Hæc Plinius. Eodē aūt illa quoq; pertinent, quæ ex Gellij libr. 3. ca. 18. scribemus. Hon pauci sunt qui opinātur Pedarios Senatores appellatos qui sententiam in Senatu non uerbis dicerent, sed in alienam sententiam pedibus irent. Quid igitur, cum S.C. per discessionem fiebat: nonue uniuersi senatores sententiam pedibus ferebant? Festus lib. 1. Pedarium senatorem significat Lucilius cum ait, Agipes nocem mittere cœpit: quia ita appellatur quòd tacitus transeundo ad eum, cuius sententiam probat, quid sentiat indicat. Cicero libro ad Att. 1. Epist. 18. Cum est actum, neque animaduersum est ad quos pertineret, & raptum in eam sententiam Pedarij concurrerunt. Plinius libro Epist. 11. Sed cū fieret discessio, qui sellis curulibus astiterant, in Cornuti sententiam ire cœperunt. tum illi qui se collegæ annumerari patiebantur, in diuersum trāsierunt. Seneca lib. De uita beata 1. cap. secundo. Cum de beata uita agitur, non est quòd mihi illud discessionum more respondeas, Hæc pars maior esse uidetur. Hactenus de S.C. quod per discessionem fieri dicebatur. Nunc de eo quod exquirendis singulorum sententijs fiebat, breuiter explicandum est. Moris erat ut post Comitia consularia, Consules designati, primi sententias rogarentur, & eorum is prior, qui priore loco declaratus esset

esset ante comitia uerò, is qui è censoribus princeps Senatus lectus erat.ij deinde quos consulibus uidebatur:ita tamen ut ne Prætorium Consulari, Aedilitium Prætorio, Tribunitium Aedilitio anteferrent: quemadmodum ex Sallustio & Gellio intelligimus. Cic. Philip. 5. Sed qui ordo in sententijs rogandis seruari solet, eundem tenebo in in uiris fortibus honorandis. a Bruto igitur consule designato more maiorum capiamus exordium Memorabile autem est, quod Suetonius scribit in Iulio Cæsare, moris fuisse, ut quem ordinē rogandarum sententiarum Consul Calend. Ianuarijs tenuisset, eundem toto anno usurparet. Post nouam affinitatem, inquit, Pompeium primum rogare sententiam cœpisse: cùm Crassum soleret, essetq; consuetudo ut quem ordinem interrogandi sententias Consul Calendis Ianuarijs instituisset, eum toto anno conseruaret. Cum autem rogatus senator dicere sententiam uellet, assurgebat, stansq; dicebat. Cic. ad Att. 1. Locutus ita est in senatu, ut omnia illius ordinis consulta γενικῶς laudaret: mihiq; ut assedit, dixit se putare, satis ab se etiam de istis rebus responsum. Stans autem non modò de ea re, de qua relatum fuisset, uerumetiā quacunq; de re uolebat & quamdiu uolebat, dicendi potestatem habebat: quemadmodum Gellius testatur. Tacitus lib. III. Decretum ne uasa auro solida ministrandis cibis fierent ne uestis serica uiros fœdaret: excessit Fronto, ac postulauit modum argento, suppellectili, familiæ. Erat quippe adhuc frequens senatoribus, si quid è Repub. crederent, sententiæ loco dicere. Idem lib. 13. De bello & pace, inquit, de uectigalibus, & legib. quibusq; alijs Romana continentur, suadere dissuadereve licebat patribus, quoties ius dicendæ sententiæ accepissent, & quæ uellent expromere, relatio nemq; in eo postulare. Gellius lib. 4. cap. 10. C. Cæsar Consul M. Catonem sententiam rogauit: Cato quæ consulebatur, quoniam non è Repub. uidebatur, perfici nolebat. Eius rei gratia ducendæ, longa oratione utebatur, eximebatq; dicendo diem. Erat enim ius Senatori, ut sententiam rogatus, diceret antè quicquid uellet alius rei, & quod uellet. Cæsar Consul uiatorem uocauit: eumq; cū finem non faceret, prehendi loquentem, & in carcerem duci iussit. Senatus consurrexit, & prosequebatur Catonem in carcerem. Hac, inquit, inuidia facta, Cæsar destitit, & mitti Catonem iussit. Hanc autem historiam etiam Plutarchus in Catone commemorat. Forma autem sententiæ dicendæ quemadmodum ex Philippicis orationibus apparet, ferè hæc erat, Quòd uerba facta sunt de literis, &c. de ea re ita censeo. Neq; uerò prætereundum illud est, quod Pedianus docet in Milonianę commentarijs, cum aliquis in dicenda sententia duas pluresve res complexus esset, eæ si non omnes probarentur, postulari solitum a quouis sedente, ut diuidat: id est, ut de rebus singulis referatur. De quo more multa Plinius in epistola ad Aristonem lib. Ep. VIII. Vbi scribit cum in Senatu relatum esset de libertis Consulis interfecti, & pars absoluendos, pars relegandos, pars morte multandos censuisset, eum qui libertos relegandos, seruos supplicio afficiendos dixisset, coactum esse diuidere sententiam: quoniam, inquit, duas res comprehendebat. Eius rei etiam exemplum extat in epist. Ciceronis ad Lentulū. Itaq;, inquit, cū sententia prima Bibuli pronunciata esset, ut tres legati regē reducerēt: secūda Hortēsij, ut tu sine exercitu reduceres: tertia Volcatij, ut Pōpeius reduceret: postulatū est, ut Bibuli sententia diuideretur, quatenus de religione dicebat: & rei qua iam obsisti non poterat, Bibulo assensum est.

DE NVMERO SENATORVM ad S.C. faciendum necessario. Cap. VII.

Senatores primū a Romulo cētū, deinde a Bruto cōsule ducentos creatos fuisse, superius ex Liuio docuimus. eumq; trecentorū numerū ad usq; Gracchi tribunatū durasse, patet ex Dione li. LIIII. & Epitome Liuij LX. Vbi tamen quę de aucto Senatorū numero leguntur, mihi planè obscura sunt: quemadmodū in lege Seruilia significauimus. Ciceronis quidē tempore CDXV. reperio numerari, in eius primo ad Att. Epistolarū li. Dio uerò lib. XLIII. Cæsaris ætate scribit nongentos fuisse. & Sueto. in Augusto, post cædem Cæsaris amplius mille fuisse testatur. sed Augustū ad modum pristinū redegisse: qui modus quemadmodū intelligi debeat, mihi non satis constat. Dio nāque li. LIIII. ea de re scribens, ait eū in animo quidē habuisse, trecentos duntaxat ex antiquo more cōstituere: sed offensionis uitandæ caussa numerum sexcentorū expleuisse: ut uerisimilius sit, modū illū pristinū a Suetonio, nō antiquissimum: sed qui ante corruptissima tēpora fuerat, intellectū esse. Vtcunq; sit, illud constat, senatori qui nec aderat, aut caussam, aut culpam fuisse: quemadmodum in Legibus Cicero loquitur: id est, aut legitimę escusationis eguisse, aut ī culpa fuisse. nā ut idē ait, grauitatē res habebat, cū frequēs ordo est. Culpa autem pignoribus capiendis coercebatur. Itaq; cū Antonius interminatus esset, se Ciceronis domū, qui in Senatū nō uenerat, publicis operis disturbaturū: Quis unquā, inquit, tāto damno & Senatorē coegit? aut quid est ultra pignus & multā? hoc est, extra multā, lege constitutā: quæ dū soluatur, pignora capiuntur: quemadmodū in §. penult. Inst. Qui satisd. cog. legimus pignoribus captis coerceri tutores, qui non satisdant. multā enim, redacta ex pignorū uēditione pecunia, Quæstores ærarij capiebāt. Cicero li. de Ora. III. An tu, cū omnē auctoritatē uniuersi ordinis pro pignore putares, eamq; in conspectu populi Romani concideres, me his pignoribus

pignoribus existimas posse terreri?nō tibi illa sunt cædēda, si Crassum uis coercere:hæc tibi est excindenda lingua, qua uel euulsa spiritu ipso libidinē tuā libertas meā refutabit. Quo ex loco existimare concidi, frangiq; pignora solita fuisse, ridiculū est. Cædere namq; ueteres pro consumere dicebant:ut Nonius demonstrat ex illo Lucilij,

Lana, opus omne perit:squalor, tineæ omnia cædunt.

Quare cum cædi pignora lex uetus dixisset, pro, ita capi auctione distraherentur, & consumerentur, ludens Crassus ancipiti significatione uocabuli, sic locutus est:similiter ut Cicero in ea pro Sex. Roscio, Nescimus, per ista tempora eosdem ferè sectatores fuisse collorum, & bonorum? nō enim sectores bonorū ab eodē uerbo, quo sectores collorum appellatos esse, cuiuis perspicuū est. Itaque idem in eodē libri tertij proœmio, paulo superius sic scripsit: Nō tulit ille, & grauiter exarsit, pignoribusq; ablatis Crassum instituit coercere. Et Gellius libro 14. capite 1. Prætor hæc de pignore quoque capiendo disserit, deq; multa dicenda Senatori, qui cum in Senatum uenire deberet, nō adesset. Atq; hæc quidem hactenus. Certum autem Senatorum numerum S. C. faciendum necessariū fuisse, multis ex locis constat. Itaq; NUMERA SENATUM, dicere solebat quiuis Senator Consuli, cum impedimento uolebat esse, quo minus fieret S. C. si tot non essent Senatores, quo numero liceret S.C. scribi, ut expectaretur: quod ex lib. XII. Sext. Pompeij didicimus. Verū qui numerus in omnib. S.C. legitimus fuerit, considerandum est. Dio sanè in fine libri LIIII. quadringentorum numerū prodidit. Nam de Augusto loquens, *ὁρῶν δὲ ὅτι οὐκ ἀεὶ συχνοὶ συνελέγοντο, ἐκέλευσε τὰ δόγματα αὐτῆς καὶ ἐν ἐλάττοσιν ἢ τετρακοσίοις γίγνεσθαι· οὐ γὰρ ἐξῆν τινὰ ἐκ τοῦ πρὶν ἄλλως κυροῦσθαι.* Cum uideret. Senatum non semper frequentem conuenire, decreuit ut eius consulta etiam a paucioribus quàm quadringentis fierent. Prius enim non aliter, quàm eo numero constante rata esse poterant. Quod quidem tum de postremis temporibus, quibus usqueadeò Senatus creuerat, intelligendum est: tum de maioribus rebus, de quibus Senatus consuleretur. Nam si superiora spectemus, Liuius lib. XXXIX. ubi de Bacchanalibus loquitur, scribit S.C. tantum fuisse, ut si quis tale sacrum necessarium esse duceret, apud Prætorem urbanum profiteretur: Prætor Senatum consuleret. si ei permissum esset, cum in Senatu centum non minus essent, ita id sacrum faceret, cum ne plus quinque sacrificio interessent. Pedianus autem de re non ita magni momenti loquens, in Corneliana scribit, lege Cornelia cautum fuisse, ne quis in Senatu solueretur legibus, nisi ducenti adfuissent.

QVAE FORMA SCRIBENDI S.C. fuerit. Cap. VIII.

IN Senatuscon: scribendis primum moris erat, ut ea res de qua rogatæ sententiæ fuerant, summatim exponeretur. Quod M. Marcellus Consul uerba fecit de prouincijs D.E.R.I.C. uel, M. Pomponius Senatum consuluit. Quòd uerba facta sunt de Philosophis, & Rhetoribus, D.E.R.I.C. Quòd si quid Senatus consulibus mandaret, Donatus in Adelph. Terentij scribit, addi solitum. Si eis uideatur. Cuius rei exemplum uideo In Philipp. Ciceronis IX. utiq; C. Pansa, A. Hirtius coss. alter, ambove, si eis uideatur, Quæstoribus urbanis imperent, tametsi apud eundem eam interdum formulam prætermissam animaduerti. Quoniam autem S.C. intercedere Tribuni poterant, propterea moris erat, ut illa clausula adderetur, Si quis hic S.C. intercesserit. Senatui placere, auctoritatem perscribi, & de ea re ad Senatum, populumq; referri. Deinde si quis intercesisset, addebatur, Huius S. C. intercesit C. Cælius, C. Pansa Tribunus pl. Ac tum quidem non S. C. sed auctoritas perscripta dicebatur. quemadmodum Dio lib. LV. his docet uerbis: *εἰ δὲ δή ποτε ἐκ συντυχίας τινὸς μὴ συλλεχθεῖεν, ὅσους ἡ χρεία ἑκάστοτε ἐκάλει, ἐβουλεύοντο μέν, καὶ ἥ γε γνώμη συνεγράφετο, οὐ μέντοι καὶ τέλος τι ὡς κεκυρωμένη ἐλάμβανεν, ἀλλ' αὐκτώριτας ἐγίγνετο, ὅπως φανερὸν τὸ βούλημα ᾖ. τοιοῦτον γάρ τι ἡ δύναμις τοῦ ὀνόματος δηλοῖ. ἑλληνίσαι γὰρ αὐτὸ καθάπαξ ἀδύνατόν ἐστι. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο καὶ εἴ ποτε ἐν τόπῳ τινὶ μὴ νενομισμένῳ, ἢ ἡμέρᾳ μὴ καθηκούσῃ, ἢ καὶ ἔξω νομίμου παραγγέλματος ὑπὸ σπουδῆς ἠθροίσθησαν, ἢ καὶ ἐναντιωθέντων τινῶν δημάρχων, τὸ μὲν δόγμα οὐχ ἐδύνατο γενέσθαι, τὴν γνώμην σφῶν οὐχ ὑπέμενον ἀποκρυφθῆναι.* Quòd si fortè usuuenerit, ut non tam multi quàm opus erat, conuenirent, senatus quidem habebatur, decretumq; perscribebatur. non tamen quasi ratum, effectum habebat: sed erat auctoritas, uti Senatus sententia nota ac testata esset. Tale enim quiddam uis huius uerbi declarat, quod uno uerbo Græcè exprimi nōn potest. Quod idem etiam obseruatum est, si quando in loco aliquo non legitimo, aut die non idoneo, aut non legitimo edicto, sed ambitiosè Senatus coactus esset, aut nonnulli Tribuni plebis intercesissent. Tum enim S.C. fieri non poterat. quid tamen placuisset, testari reliqui uolebant. Quibus uerbis illa sunt apud Ciceronem consentanea: ut lib. primo. ad Lentulum, De his rebus Senatus auctoritas grauissima intercesserat: cum Cato & Caninius intercesissent, tamen est perscripta. Præterea illud animaduertimus, notari nominatim illum oportuisse, cuius in sententiam S.C. esset factum. Cicero lib. ad Attic. quarto. Episto. prima Factum est decretum in meam sententiam, ut cum Pompeio

ageretur,

ageretur, ut eam rem susciperet, lexq; ferretur, quo S. C. recitato, cum concio more hoc insulso & nouo plausum, meo nomine recitãdo dedisset, habui concionem. Huc etiam illud pertinet, quod Festus scribit, Aelium Gallum Iuris. Senatus decretum a Consulto sic distinguere, ut id dicat particulam quandam esse Senatusconsulti: ut cũ prouincia alicui decernitur. quod tamen ipsum Senatusconsulti est. Scripto Senatusconsulto, primùm eorum omnium nomina qui tum affuissent, adscribi solebant. Cælius ad Ciceronem, Senatusconsultum factum auctoritatesq; perscriptæ, pridie id. Octob. in æde Apollinis. Scribendo affuerunt L. Domitius Cn. F. Ahenobarbus, Q. Cæcilius Q. F. &c. Cic. in proœm. libri de Ora. III. Et eundẽ, id quod in auctoritatibus perscriptis extat, S. C. scribendo affuisse. Moris autem fuisse uidetur, ut ad Consulis pedes id fieret. Lampridius enim in Heliogabalo sic scribit: Deinde ubi primum diẽ Senatus, habuit matrem suam in senatum uocari iussit: quæ cum uenisset, uocata ad Consulum subsellia, scribendo affuit, id est Senatusconsulti conficiendi testis.

QVAE FACIENDIS S. C. IMpedimenta essent: & si fierent, ubi asseruarentur: Cap. IX.

SVmma Senatus uoluntas certis de caussis interdum sic impediebatur, ut fieri S.C. nõ posset. Primũ impedimentum reperio, si legitimus Senatorũ numerus non adesset: quo tempore cuiuis senatori dicere Consuli licebat, NVMERA SENATVM: ut superius docuimus. Alterum, cum dies tolleretur: hoc est, cũ quis adusq; solis occasum orationẽ producebat: quo tẽpore S.C. fieri non poterat: uti superius quoq; demõstrauimus, ubi de Catone diẽ eximente commemorauimus, eoq; ille quartæ Verrinæ locus pertinet: Eo die transigi nihil potuit, quòd & id tẽporis erat, & ille pater istius inuenerat homines, qui dicendo tẽpus consumerent. Tertium, cum quis Tribunus plebis moram interponebat: ueluti, cum Attilius noctem sibi ad deliberandum postulauit, quo tempore de Cicerone reuocando in Senatu agebatur: ut est in oratione pro Sextio. Quartum, cum quis intercederet. nam (ut scribit Gellius lib. XIIII.) intercedẽdi ne S.C. fieret, ut fuit ijs qui eadẽ potestate, qua ij qui S.C. facere uellẽt, maioreve essent. Memorabile antẽ est quod Valerius lib. II. scribit, ueteribus temporibus ius nõ fuisse Tribunis pl. curiã intrare: ante ualuas autẽ positis subsellijs decreta patrũ examinasse: ut si quæ ex eis improbassent, rata esse non sinerent. Itaq; ueteribus Senatusconsultis T. literam subscribi solitam: qua nota significabatur, illa Tribunos quoq; censuisse. Iam uerò Liuius lib. III. auctor est, anno ab V.C. CCCIII. institutum a Valerio & Horatio coss. fuisse, ut Senatusconsulta in ædẽ Cereris ad Aediles ple. deferentur: quæ ante arbitrio Consulum supprimebantur, uitiabanturq;. Postea tamen ad ærarium ea delata fuisse, & Cicero Philippica V. & Suetonius in Augusto, & Tacitus lib. 3. testantur. Hactenus de Senatu. nunc ea S.C. quæ tum in Iurisconsultorum libris, tum apud antiquos scriptores maximè memorabilia existimantur, literarum ordine breuiter strictimq; perscribemus.

S.C. Aemilianum, de fideicommissarijs libertatibus, factum est Aemilio Iunio, & Iulio Seuero coss. Vt si quis ex his qui fideicommissam libertatem ex quacunque caussa deberent seruo, qui mortis tempore eius qui rogauit non fuerit, isq; adesse negabitur: Prætor cognoscat. Et, si in ea caussa esse uidebitur, ut si præsens esset, manumittere cogi deberet, id ita esse pronunciet. Cumq; ita esse pronunciasset, idem iuris sit, quod esset si ita ut ex fideicommisso manumitti debuisset, manumissus esset. l. si eum seruum, 28. §. si quis, D. de fideicom. libert.

S.C. Apronianum de fideicommissarijs hereditatibus, factum est M. & L. Antoninis Imperatoribus, Aproniano, Paulo cos. anno DCCCCXXIII. Vt omnibus ciuitatibus quæ sub imperio populi Romani sunt, restitui deberet & posset fideicommissa hæreditas. Sed & actiones in eas ex Trebelliano transferentur: quin & municipes ad eas admitterentur. ita tamen, ut his quibus restitueretur hæreditas, auctorem eligerent, & ad agendum & ad excipiendas actiones. l. omnibus, 26. & l. seq. D. ad Trebell.

S. C. Articuleianum de libertatibus seruorum. factum est imperante Traiano, ipso & Articuleio Pœto COSS. ann. DCCCLIX. Vt quacunque in prouincia libertas seruo relicta testamento fuerit, Præses eius prouinciæ de ea cognoscat, quamuis hæres non sit eius prouinciæ. l. non tantum, 51. §. quinto. D. de fideic. libert.

S. C. Antonianum de hastis Martiis in regia motis. Factum M. Antonio, A. Posthumio COS S. anno DLII. Quod C. Iulius L. F. Pontifex nunciauit, in sacratio in regia hastas Martias mouisse, de ea re ita censuerunt: Vt M. Antonius Consul, hostiis maioribus Ioui & Marti procuraret: quod & ceteris diis quibus uideretur placandis uti procurasset, satis habendum censuerunt. Si quid succidaneis opus esset, Robigus accederet. Gell. lib. 4. cap. 6.

S. C. Carbonianum, de statu liberorum: Vt si cui controuersia fiat, an inter liberos sit, & impubes sit, caussa cognita perinde bonorum possessio detur, ac si nulla de ea re controuersia esset: & iudicium in pubertatis tempus differtur. l. 1. & pas. D. de Carbo. edic.

S. C. Claudianum, de nuptiis sexagenarii. Vt qui maior sexagenario minorem quinquagenaria uxorem

uxorem duxerit, perinde habeatur, ac si minor sexaginta annorum uxorem duxisset. Vlpianus.cap. Inst.XVI.

SENA. C. Caluitianum de nuptijs quinquagenarij: ut si maior quinquagenaria minori sexagenario nupserit, nihil ea res ad capiendas hæreditates & legatas dotes pertineat. Itaque mortua muliere dos caduca erit. Vlp.cap.Inst.XVI.

SENA. C. Claudianum de prouincijs consularibus. Factũ est L.Paulo, C.Marcello cos.an.DCCIII. Quod M. Marcellus Consul uerba fecit de prouincijs consularibus, de ea re ita censuerunt: Vt L. Paulus, C.Marcellus coss.cum magistratum inissent a.d.ex Cal.Martijs quæ in suo magistratu futuræ essent, de consularibus prouincijs ad senatũ referrent, neve quid prius ex Calend. Martijs, neve quid coniunctim de ea re referretur a consulibus, utique eius rei caussa per dies comitiales senatum haberent, S.Q.C. faceret. Et cum de ea re ad senatum referretur a consulibus, eorum qui in trecentis iudicibus essent, sex adducere liceret, si quid de ea re populũ plebemve lato opus esset, ut Ser. Sulpitius, M.Marcellus cos.Præt.Tribuni pl.qui bus eorum uideretur, ad populum plebemve ferrent.quod ij non tulissent, uti quicunq; deinceps essent, ad populum plebemve ferrent.Cælius ad Ciceron.Epist.lib.VIII.

SEN.C.Claudianum de muliere seruo alieno coniuncta.Vt ea mulier quæ se alieno seruo iunxerat, domino serui cum bonis suis omnibus addiceretur. L.I.C.de sen.Claud.toll.Vbi Iustin.ait, denunciationibus sententia iudicum opus fuisse.Vlpia.autẽ ea.Instit.XI.Maxima capitis diminutio, inquit, dicitur, per quam ciuitas & libertas amittitur, ueluti cum mulier alterius seruo se iunxerit denunciãte domino, & ancilla facta fuerit ex S.C.Claudiano. Quare autem hoc Claudianũ S.C.uocetur, satis constituere non possum.nã Claudij Imp.nomine sic appellatum dicere nulla ratio est: cum satis constet Senatuscõsulta non ex Imperatorum, sed ex Consulum referentium nomine appellata fuisse. Locum igitur Cornelij Taciti considerans, in quo post expositam Senatusconsulti sententiam, scribit Pallentem, quẽ Claudij libertum, & apud illum gratia & auctoritate mirabili præditũ fuisse constat, editum ac nominatum a Claudio reperto re huius relationis, ac propterea Pretoria insignia, & centies quinquagies H——S. ei decreta fuisse: uenio in opinionem, Claudianum ex illius liberti nomine appellatum esse. Verba Cornelij. Inter quæ, inquit, refertur ad patres de pœna feminarũ, quæ seruis coniungerentur, statuiturq; ut ignaro domino ad id prolapsa in seruitutem sui cõsensisset: & qui nati essent, pro libertis haberentur. Pallenti quem repertorẽ eius relationis ediderat Cæsar, Pretoria insignia & centies quinquagies censuit Consul designatus. His autem ex uerbis scrupulus aliquis nascitur, cum Vlpianus & Iustinianus non aliter eam seruitutem addictam scribant, quàm si denunciante domino desistere noluisset. Video autem Tranquillum in Vespasiano scribere, auctorẽ illum senatui fuisse decernendi, ut quæ se alieno seruo iunxisset, ancilla haberetur. Vt suspicari liceat, quod Claudij tempore institutum erat, id Vespasiani auctoritate absolutum fuisse: & a Iurisconsultis hoc totum ei Senatusconsulto attributum: quod uetustius, & Claudij autoritate inceptum, Claudianum nominarunt.

SENA. C. Claudianum de quæstione familiæ. cum S.C.Silaniano coniungitur, sub tit.De S. C. Silanian.& Claud.Vide S.C.Silanianum.

SENA. C. Dasumianum de libertatibus fideicommissarijs. Vt si ex iusta caussa absit, qui fideicommissam libertatem debet, & hoc pronunciatum fuerit, perinde libertas competat, atque si, ut oportet ex caussa fideicommissi, manumissus esset. Itẽ, ut quicunque fideicommissam libertatem ex qua cunque caussa debere pronunciatus fuerit, & eũ eosve abesse contigerit, perinde habeatur, atq; si, ut oportet, ex caussa fideicommissi manumissus esset.l.neque, 36. & l. non tantum, si, S.Senatusc. D.de fideic.libert.

SENA. C. Fannianum de Philosophis & Rhetoribus.Factum C.Fannio Strabone, M. Valerio Messala Coss. Anno DXCII. Quod M.Pomponius Prætor senatum consuluit de Philosophis & Rhetoribus.De ea re ita censuerunt, ut M.Põponius Prætor animaduerteret, curaretq; ut ei è Rep.fideq; sua uideretur, uti Romæ ne essent.Gellius li. XV.cap.XI.

SENA. C. Iunianum de libertatibus fideicommissarijs: ut si hæres rogatus sit non hæreditarium, sed proprium seruum manumittere, is seruus post pronunciationem, ad libertatem perueniat, siue ex iusta caussa dominus absit, siue latitet, siue præsens non uult manumittere, siue etiam dominus eius serui emptor sit.l.non tantum, 51.S.sed si, D. de fideic.libert.

SENA. C. Iunianum de collusione detegenda, factũ Domitiano imperante, Cæsare & Ap.Iunio Sabinio Coss.An.DCCCXXXIX.ut qui per domini & serui, aut patroni & liberti collusionem factã probasset, ut uel seruus ad libertatem, uel libertus ad ingenuitatem proclamaret, liberq; aut ingenuus pronunciaretur, is seruum quidem in potestate ac dominio suo, libertum autem in patronatu suo haberet. l. I. D.de collus. deteg.l.2. eod. l. adoptiuum, 8. D.de in ius uoc.

SENA. C.Iulianũ de petitione hereditatis, distractis rebus hæreditarijs, dolo præterito, & fructibus. Factũ Hadriani tẽporibus, Q.Iulio Balbo, P.Iuuẽtio Celso, T.Aufidio Frontone, Arrio Seueriano Coss.Vt si antequàm partes caducæ ex bonis defuncti fisco peterẽtur, hi qui se hæredes existimãt, hæreditatẽ distraxerint, ne redactæ ex precio rerũ uenditarum pecuniæ usuræ exigantur, idemq; in similibus

similibus caussis seruetur. Item, ut a quibus hæreditas petita fuisset, si aduersus eos iudicatum esset, ij precia quæ ad eos rerum ex hæreditate uenditarum peruenissent, & si ex ante petitam hæreditatem deperissent, deminutæve fuissent, restituere deberent. Item, ut ij qui bona inuasissent, cùm scirent, ad se non pertinere, etiamsi ante litem contestatam fecerint, quo minus possiderent, perinde condemnarentur, quasi possiderent: ij autem qui iustas caussas habuissent, qua re bona ad se pertinere existimassent, usque eò duntaxat, quo locupletiores ex ea re facti essent. Petita autem fisco hæreditas ex eo tempore existimaretur esse, quo primùm scierit quisque eam à se peti: id est cùm primùm aut denunciatum esset ei, aut literis, uel edicto euocatus esset. Vlpia. l. item ueniunt, 20. D. de hæredit. petit. apud quem pro OENVS, legendum FRONTO ARRIVS ex Fastis Onuphrij Veronensis intelligitur.

SENA. C. Largianum de bonis libertorum ut liberi manumissoris non nominatim exhæredati facti, extraneis hæredibus eorum in bonis libertinorũ præponerentur. Veluti, Lælius liberis superstitibus obijt. Thracius eius Libertus testamentum scripsit, sibiq; extraneos quosdam hæredes instituit. Senatus uoluit, ut hæc hæreditas institutis hæredibus adimeretur, libertisq; Lælij tribueretur, si modò a patre exhæredes facti non essent. Nam si essent, paterno iudicio indigni omni emolumẽto uidebantur, quod patris caussa undecunque proficisci poterat. §. ult. De success. libert. l. 1. & pass. C. de lat lib. tol.

SENA. C. Libonianum de falsis. Factum opinor, Hadriano imp. L. Nonio, M. Annio Libone Coss. Anno DCCCXXC. Vt pœna legis Corneliæ de falsis teneatur, qui ob instruendam aduocationem, testimoniave, pecuniam acceperit, pactusve fuerit, societatem coierit, ad obligationem innocentum qui sibi eive qui in sua potestate est, legatum fideicommissumve ascripserit in testamento militis, aut etiam alterius: dummodo id signatum perfectumq; fuerit: qui hæres institutus exhæredatione nominatim filij, uel aliarum personarũ adscripserit, qui libertatem manu sua ademerit seruo testatoris, & maximè cui a se legata uel fideicommissa data erãt. Vt si seruus domini sui iussu testamento codicillisve libertatem sibi adscripserit: ob eam rem quod ipsius manu adscriptum est, minus liber sit: sed libertas ei ex fideicõmissa caussa præstetur, si modò post eam scripturam manu sua testator testamento, codicillisve subscripserit. l. 1. & pass. D. de falsis.

SENA. C. Macedonianũ de filiorumfa. ære alieno, Vespasiani, ut opinor, tempore factũ est. Ne cui qui filiofa. mutuo pecuniam dedisset, etiam post mortem parentis eius, cuius in potestate fuisset, actio petitiove daretur. ut scirent qui pessimo exemplo fœnerarent, nullius posse filiifam. bonum nomen expectata patris morte fieri. l. 1. D. ad Macedon. in qua duo obscura sunt: quo tempore sit factum, & utrũ Macedo qui S. C. caussam dedit adolescẽs perditus fuerit, ut Theophilus existimat: an fœnerator uetus ac nobilis, ut eruditi omnes putant. Quod ad priorem dubitationem attinet, constat legem Lætoriam antiquissimam fuisse, qua uetabatur, ne ob pecuniam minoribus uigintiquinque annis creditã, siue ij filijfamil. siue sui iuris essent, ius diceretur. nam quod ad locum illum Terentij in Phormione pertinet, Quasi quisquam crederet te uiuo: non ad ullam legem, sed a filijsfa. ius referendum puto. Iam uerò Tacitus libro XI. ubi de Claudio loquitur: Lege lata, inquit, sæuitiam creditorum coercuit, ne in mortẽ parentũ pecunias filijsfa. fœnori darent. quo in loco MORTEM legem dum puto, quasi dixerit obligationem non præsen præsentem, sed in diem collatam in mortis tempus fuisse: hoc modo, Centum quæ tibi credidi, post patris mortem dare spondes? Suetonius autẽ in Vespasiani uita sic scribit: Auctor, inquit, senatui fuit decernendi, ne filiorumfa. fœneratoribus exigendi crediti ius unquam esset: hoc est, ne post patris quidem mortem. quod Macedonianum est S. C. planè uidetur, quia Tacitus non de S. C. sed de lege nominatim loquitur: uenioq; in suspicionẽ ea lege Claudia certas quasdam caussas excẽptas fuisse: ueluti studiorũ, & alias honestas ac necessarias. Macedonem autem cum exemplo pessimo, malisq; motibus, hoc est, contra bonos mores, pecuniam adolescentibus crederet, caussam mutuationis nõ adscripsisse, atque illud esse quod legimus INCERTIS NOMINIBVS: quod ueibum eadem in re Cicero Verrina v. posuit. Ex omni pecunia, inquit, quam aratoribus soluere debuisti, certis nominibus deductiones fieri solebãt: primũ pro spectatione, & collybo: deinde ꝓ nescio quo Cerario. Venio iam ad Macedonis nomẽ quod in epigrammatis Romanis reperio, pag. 89. in sepulcro C. Modestij Macedonis. Quicunque autẽ is fuerit, arbitror eum uersurã facere solitũ fuisse, ut pòst eã pecuniam adolescentibus quorum amicitia & consuetudine utebatur, crederet. nam omnino uerba illa, AES ALIENVM ADHIBERET, ad eum qui crederet pertinere non possunt.

SENA. C. NERONIANVM de simulatis adoptionibus, Nerone Imp. factum est. Ne simulata adoptio in ulla parte muneris publici iuuaret, ac ne usurpandis quidem hæreditatibus prodesset. Percrebuerat enim ea tempestate prauissimus mos, cum propinquis comitijs, aut sortitione prouinciarum plerique orbi asciscerent filios, præturasq; & prouincias, quòd inter patres sortiti, statim emitterent manu, quos adoptauerant. Qui magna cum inuidia senatum adeunt, ius naturæ, labores educandi, aduersus fraudem & artes: & breuitatem adoptionis enumerant. Satis precij esse orbis.

orbis, quòd multa securitate, nullis onerib. gratiam, honores, cuncta prompta & obuia haberet. Sibi promissa legum diu expectata in ludibrium uerti, quando quis sine solicitudine parens, sine luctu orbus, longa patrum uota repente adæquaret. Tacitus lib. xv.

SENA. C. Orphitianum de maternis hæreditatibus: factum est Marco & Commodo Imperatoribus, Orphitio et Rufo COS. Vt filius & filia quamuis patris in potestate sint, ad bona matris intestatæ ante consanguineos uocentur: siue mater ingenua sit, siue libertina: item siue liberi legitimi sint, siue uulgò quæsiti. l. 1. & pen. D. ad Tertyll. & Orfic. spurios tamen matri quæ illustris sit, non succedere, si modò extent ex iustis nuptijs procreati. Imp. scribit in l. pen. C. eo. Quin. & illud intelligẽdum est, ex Imperatorũ cõstitutionibus, nepotes & Neptes ad auiæ intestate successionẽ admissos, admissasq́; esse. l. si defunctus, 4. De legit. hæred. in cod. Theodos.

SENA. C. Pegasianum de quarta fideicommiss. retinenda, factum Vespasiani Augusti temporibus, Pegaso & Pusione Coss. ut ei qui rogatus esset hæreditatem restituere, perinde liceret quartam partem retinere, atque ex lege Falcidia ex legatis retinere conceditur. quam si retinuisset, tum omnes actiones quæ in hæredes hæredibusq́; dari solent, in eum, eiq́; darentur. Is autem qui partem hæreditatis ex fideicommisso reciperet, legatarij partiarij loco esset: hæreditatisq́; tum commoda, tum incommoda inter hæredem, & eum cui reliquæ partes essent restitutæ, communicarentur, interpositis stipulationibus ad exemplum partis & pro parte stipulationum Sed si hæres scriptus hæreditatem adire recuset, ob id quòd dicat sibi eam suspectam esse quasi damnosam, postulatu eius cui restituere rogatus esset, iussu prætoris adiret, totamq́; restitueret, ita ut ei & in eum qui recipit hæreditatẽ, actiones dentur. Iustinianus sub tit. De fideic. hæreditat. Vlpianus cap. Insti. 25. Paulus lib. Sent. 4. cap. 3.

SENA. C. Plancianum de liberis agnoscendis, & partu subiecto. Vti liceat mulieri, parentive in cuius potestate est, uel ei cui mandatum ab eis est, si ea se facto diuortio prægnantem putet, denunciare intra dies triginta post diuortium connumerandas ipsi marito, uel parenti cuius in potestate est, uel etiam domi eius, si nullius eorũ copia est. Et si maritus cui denunciatum erit, custodes ad uentrem custodiendum, inspiciendumq́; non miserit, neque contestatò dixerit, eam ex se prægnantem non esse, ut ei id quod editum sit, agnoscere sit necesse. l. 1. D. de liber. agnos.

SENA. C. Pisonianum de seruis obnoxijs uenditis. Vt si seruus pœnæ propter necatum dominum obnoxius uenisset, quandocunque animaduersum in eũ esset, uenditor precciũ præstaret: ne emptori iniuriam fecisse uideatur senatus. l. senatusc. 8. de S.C. Silaniano.

SENA. C. Pernicianum de nuptijs. Vt qui intra sexagesimum, uel quæ intra quinquagesimum annum neque liberos susceperit, neque matrimonium cõtraxerit, licet ipsis legibus post hanc ætatem liberatus esset, perpetuis tamen pœnis teneatur. Vlp. cap. Instit. xvi.

SENA. C. Prætextatum appellamus, nobile illud in Papyrij prætextati honorem factum. Vti pueri prætextati deinceps cum patribus in curiam non introirent, præter unum illum Papyrium: utq́; ei puero postea prætextati cognomentum honoris gratia imponeretur. Nota est historia ex Macrobio lib. Satur. I. cap. VI. & Gellius lib. primo. cap. XXIII.

SENA. C. Rubrianum de fideicommissarijs libertatibus, factum est temporibus diui Traiani, Rubrio Gallo, & Cælio Hispone COSS. anno DCCCLIX. Vt si a quibus libertatem præstari oportet, euocati a Prætore adesse noluissent, dum hi neque infantes sint, neque furiosi, neque ab hostibus capti, neque hi quos religio, aut honestior caussa, aut calamitas aliqua, uel maior res familiaris, aut capitis famæve periculum, aut similis caussa moretur: ac ne pupilli quidem, qui tutorem non habent, aut eos habeant, quos earum quæ caussa detinet. Si caussa cognita Prætor pronunciasset, libertatem his deberi, eodem iure status seruaretur, ac si directò manummissi essent. l. cum uerò, 26. §. subuentum, & l. neque, 36. l. si filius, 33. D. de fideicom. libert.

SENA. C. Silanianum de quæstione familiæ, Augusti temporibus factum nonnullis uidetur, Dolabella & Silano COSS. anno DCCLXII. quibus idcirco assentiri uix possum, quia neque leges, neque senatusconsulta ex cognominibus appellabantur: tametsi uideo & Pisonianum, & Meronianum eodem modo nominari. Vti de seruis eius qui domi suæ necatus erit, qui quidem sub eodem tecto fuerint, neque opem ei tulerint, nisi qui impuberes fuerint, quæstio habeatur: & conuicti summo supplicio afficiantur. Qui uero non sub eodem tecto, sed in eadem regione fuerint, non aliter puniantur, quàm si conscij fuerint, ut quod ad caussam testamenti pertinens relictum erit ab eo qui occisus esse dicitur, id ne quis sciens dolo malo aperiẽdũ, recitandum, describendumq́; ante quæstionem de seruis habitam curet. qui secus faxit, quod eo testamento ei relictum fuerit, publicetur. l. 1. & l. 13. & l. 14. D. ad S.C. Silanianum.

SENA. C. Statilianum uel Domitianum de quinquennij præscriptione, Augusti temporib. factum est, Tauro & Lepido Coss. An. DCCLXIII. Vt in cognitione testamenti eius qui a familia sua occisus esse dicetur, ante habitam de familia quæstionem aperti quinquennij tempus hæredibus constituatur. l. in cognitione, 13. D. ad S. C. Silanianum.

SEN. C.

SEN.C.Summum,siue supremum appellatur, quod summis Reipub.temporibus fieri solebat:de quo Liuius lib.III.Tantum,inquit, terrorem Hernici incussere patribus,ut quæ forma senatusconsulti ultimæ semper necessitatis habita est,Postumio alteri consulum negocium daretur, uideret ne quid Respub. detrimenti caperet. Sallustius in Catilinario, Itaq; (quod plerunq; in atroci negocio solet)senatus decreuit,darent operam Consules,ne quid Respub.detrimenti caperet.Ea potestas per senatum more Romano magistratus maxima permittitur,exercitum parare, bellum gerere,coercere omnibus modis socios atq; ciues, militiæq; imperium atque iudicium summum habere:aliter sine populi iussu nulli earum rerum Consulis ius est.

SENA.C. Trebellianum de actionibus a fideicommissarijs in hæredes transferendis, factum est tēporibus Neronis,octauo Calend. Septemb. Anneo Seneca,Trebellio Maximo Coss.An.DCCCX. Vt cùm æquissimum esset in omnibus fideicommissarijs hæreditatibus si qua de his bonis iudicia penderent,ex his eos subire, in quos ius fructusq; transferetur, potius quàm cuiq; periculosam esse suam fidem: deinceps actiones quæ in hæredem, hæredibusq; dari solent, ea neq; in eos neque his darentur, qui fidei suæ commissum,sicuti togati essent,restituissent: sed his & in eos quibus ex testamento fideicommissum restitutū fuisset, quo magis in reliquum confirmentur supremæ defunctorum uoluntates.Hæc Vlp.l.1.D.eod.

SENA. C. Turpilianum de accusationibus desertis. Factum fortasse Imp.Nerone,C.Silio,M.Turpiliano Coss.Anno DCCCXIX.Vt qui crimen publici iudicij detulit,& caussa criminis ordinata,id est inscriptionibus depositis, & fideiussore de exercenda lite præstito,eoq; qui accusatur,sub custodia officij facto, non impetrata abolitione ab executione criminis destitit: qui accusatorē summisit,aut instigauit,aut mandauit alicui,& instruxit eum ad accusationem capitalem, deinde probationes,allegando excusationes, qui chirographum ob accusandum dedit,pactionemve aliquā interposuit, pœna quinq; librarū auri multetur.l.1.& pass.C.& D.ad Turpillian.l.tertia,in fine,D. præuaric.

SENA.C.Tertyllianum de liberorum hæreditatibus matri deferendis, D.Pio imperante factum est, Tertullo & Sacerdote Coss.Vt mater ingenua triū liberorū ius habens, libertina quatuor ad liberorum intestatorū hæreditatē admittatur,siue sui iuris,siue in patris potestate sit,ita tamen ut si filiafa.sit,parentis iussu hæreditatem adeat: deinde ut filio mortuo,sui;filia mortua, liberi præferantur matri:utroniis mortuo,pater,non etiam auus: itē consanguineus,siue solus sit, siue cum eo sorot, eidem præferantur: consanguinea uerò sola pariter cum matre succedat.l.1.& 2.D.eod.& libro Instit.III.tit.III.

SENA.C.Tacitum cuiusmodi fuerit,Capitolinus in Gordianis docet his uerbis. Omnino exemplum Senatusconsulti taciti non aliud est hodie quàm quod nostra clementia conuocatis ad interiora maioribus ea disponit quæ non sunt omnibus publicāda:de quibus adiurare etiam soletis, ne quis ante rem completam quicquam uel audiat uel intelligat.Hunc autem morem apud ueteres necessitates publicæ repererunt, ut si fortè aliqua nis ab hostibus immineret, quæ uel cogeret humilia captare consilia, uel aliqua constituere quæ non prius oporteret dici quàm effici, uel si nollent ad amicos aliqua permanare, senatusconsultum tacitum fieret:ita ut non scribæ,non serui publici,nō censuales illis actibus interessent, senatores exciperent,senatores omnium officia censualium scribarumq; complerent, ne quid fortè proderetur.

SENA.C.Velleianum de mulierū, intercessionibus, factū est Marco Silano & Velleio Tutore Coss. ne ius aduersus mulieres diceretur, quæ fideiussionibus & mutationibus pro alijs intercessissent:cum eas uirilibus officijs fungi, & eius generis obligationibus obstringi,non sit æquum. Ergo in ueterem debitorem, aut in eum qui pro se constituisset mulierem ream,dabitur:magis enim ille, quàm creditor mulierem decepit.l.1.& 2. D.eod.

SENA.C.Velleianum de assignatione libertorum,factum est Claudianis temporib. Velleio Rufo, Osterio Scapula Coss.qui duos pluresve liberos iustis nuptijs quæsitos in potestate haberet,de liberto libertave sua significasset, cuius ex liberis suis eum libertum, eamve libertam esse uellet, eave quandoque is qui eum eamve manumisit, inter uiuos uel testamento in ciuitate esse desisset,solus ei patronus,solave patrona esset,perinde atque si ab eo eave libertatem consecutus consecutave est, neque ei liberi ulli essent: ceteris eius liberis qui manumisit, perinde omnia iura seruentur, ac si nihil de eo liberto, eave liberta is parens significasset.l.prima.D. de assig.libert.

SENA.C.Vitrasianum de fideicom.libertatibus.Factum opinor Vespasiano imperante,Sulpitio Galbo, Vitrasio Pollione Coss. Vt patres seruorum quibus per fideicommissum libertas data est, iusto precio æstimentur:atque ita seruus ab his qui rogati sunt manumittatur: hi autem qui eos manumiserunt, precij nomine perinde fratribus & cohæredibus suis obligati sint, atque si ob eam rem indicati caussa cum his agi possit. Nam antè si plures hæredes erant instituti, & inter eos qui fari non poterant, sed non ipse rogatus erat seruum manumittere: non oportebat intercidere libertatem ob hoc quod cohæredibus suis uendere eum infans non possit.l.cum quasi,30.§.si plures,D.de fideic.libert.

SEN.C.

S.C.Vigintiuirale factum est Augusto Imp.Tiberio & Varo Coss.Anno DCCCLI. Vt uiginti uiri ex equitibus constituerentur,quorum deinceps nullus in senatum allegeretur,nisi quem etiam alium magistratum cuius ratione senatus posset fieri, gessisset.Hi uiginti uiri in locum XXVI. uirorum successerunt:quorum tres capitalibus iudicijs,alij tres pecuniæ signandæ præfecti sunt : quatuor uiis urbis,decem iis iudicijs,quæ ad centumuiros sorte deferuntur. Vt quoniam nemo facilè Tribunatum pleb.petebat, sorte ex ijs qui Quæstores fuissent dum quadragesimum annum attigissent, deligerentur. Dio lib.54.

S.C.Volusianum de coitione in litẽ:ut qui improbè in alienam litem coeunt,ut quicquid ex condemnatione in rem ipsius redactum fuerit, inter eos communicaretur,lege Iulia de ui priuata tenerentur.l.6.D.ad leg.Iul.de ui priuat.

DE SENATV ET S.C. FINIS.

EIVSDEM AVCTORIS DESCRIPTIO
EORVM IVRISCONSVLTORVM, QVI A POMponio sub titulo De orig. iur. enumerantur.

P. PAPYRIVS Iuriscõsultus, Tarquinio Superbo regnante floruit. Is leges omnes à Regibus latas in ordinem redegit, unũque in librum coegit,qui liber iccirco Ius ciuile Papyrianũ appellatus est. Pompon.l.2.§.1.& §.18.De orig.iur. Videtur is fuisse papyrius quem Dionys.Halicarn. scribit primum Regem sacrificulum creatum fuisse,quem Maniũ appellat.Superbum autem non Demacati filium, ut Pomponius:sed nepotem, Liuius: pro nepotem Dionysius appellant.

AP.CLAVDIVS, Decemuir Iurisconsultus,Anno CCCII.quo leges XII. tabularum conscriptæ & constitutæ fuerunt.Eius maximum in iis legibus conscribendis consilium extitisse Pomponius tradit l.2.§.18.De orig.iur.

HERMODORVS Ephesius Iurisconsultus, legum quæ à legatis Romanis ex Græciæ ciuitatibus allatæ sunt,quum in Italia tum fortè exularet, interpres fuit,ob eamque caussam statua ei in Comitio dicata est. Plin.lib. 34.cap.5. & Pompon.l.2. §.1.D.de orig.iur.ubi tamen Auctorem scribit, pro Adiutorem,socium,interpretem. Strabo lib. 14.de Ephesiis commemorans, Ἄνδρες δ' ἀξιόλογοι γεγόνασιν ἐν αὐτῷ. τῶν μὲν παλαιῶν ἡράκλειτός τε ὁ σκοτεινὸς καλούμενος, καὶ ἑρμόδωρος. περὶ οὗ ὁ αὐτὸς οὗτος φησὶν, ἄξιον ἐφεσίοις ἡβηδὸν ἀπάγξασθαι, οἵτινες ἑρμόδωρον ἄνδρα ἑωυτῶν ὀνήιστον ἐξέβαλον, φάντες, ἡμέων μηδεὶς ὀνήιστος ἔστω· εἰ δὲ μὴ, ἄλλῃ τε καὶ μετ' ἄλλων. δοκεῖ δ' οὗτος ὁ ἀνὴρ νόμους τινὰς ῥωμαίοις συγγράψαι.id est, In ea uiri fuere memorabiles.è ueteribus quidẽ Heraclitus cognomento Obscurus, & Hermodorus. de quo ille ipse loquens,Digni sunt, inquit, omnes ad unum Ephesii,quibus laqueo gula frangatur:qui Hermodorum uirum inter ipsos utilem exilio multarunt, dicentes: Nemo nostrum utilis esto : alioqui, alio in loco & apud alios sit. Fertur. etiam is leges quasdam Romanis conscripsisse.

AP.CLAVDIVS Cæcus Iurisconsultus. Censor fuit Sulpitio, Sempronio Coss. Anno ab V. C. CDXLIX. Primus actiones,idest formulas de usurpationib.scripsit:scribæ suo Cn.Flauio suasit, ut fastorum tabulam exscriberet, eamque promulgaret.Plinius lib.33.cap.1.& Pompon.l.2.§.18.De orig.iur. Tribonianus autem in eadem l. §.3.scribit eum legis actiones proposuisse, & ad formam redegisse,quarum librum surreptum postea Cn. Flauius populo tradiderit.

CN.FLAVIVS, Cn.F.scriba,Iurisconsultus, Sulpitio,Sempronio Coss. Anno ab V. condita CDXLIX. Is patre libertino,humili fortuna ortus,ceterum callidus uir & facundus, Aedilis curulis fuit. ciuile ius repositum in penetralibus Pontificum euulgauit,fastosque circa forum in albo proposuit:ut quando lege agi posset,sciretur. Ob id munus Aedilis curulis & Tribunus plebis creatus est. Liuius libro.9.extremo, Cicero pro Muræna, Gellius libro 6.cap.9. Plin.lib.33.cap.3. Tribon.l.2.§.3.De orig.iur.

P.SEMPRONIVS Sophus Iurisconsultus Cos.cum P.Sulpitio Sauerrione,anno ab V. condita CDXLIX. Pomponius scribit in l. 2. §. 18. hunc à populo Romano Sophum esse appellatum, nec quenquam ante hunc aut post hunc hoc nomine cognominatum esse. quum tamen plures in

Consulum tabulis hoc cognomine afficiantur:& constet Atilium, Lælium & Catonem Sapientes cognominatos fuisse.

TI.CORVNCANIVS Iurisconsultus, Consul cum P. Valerio, Anno ab Vrbe condita, CDLXXII. Primus ius ciuile docere ac profiteri cœpit, quum priores id in latenti retinere cogitarent, solumque consultatoribus uacare. Pompon. l. 2. §. 18. De origine iur. Cicero in Bruto scribit ex Pontificum commentariis intelligi eum longè plurimum ingenio ualuisse. Idem in libro De Orat. 3. Pontificem Maximum eum fuisse tradit, ad eum, eiusque similes de omnibus diuinis atque humanis rebus referri solitum: eundem & in senatu, & apud populum, & in caussis amicorum, & domi, & militiæ consilium suum fidemque probasse. Eadem ferè in Epitome Liuiana XVIII.

Q. FABIVS Iurisconsultus. cuius ad Carthaginienses legatio celebratur: Cornelio, Sempronio Coss. Anno DXXXII. nam quum essent duæ tesseræ positæ, una pacis altera belli, arbitrio sibi dato, utram malet referre Romam, utranq; sustulit, & ait: Carthaginienses petere debere utram mallent accipere. Hæc Pomponius. Aliter tamen Gellius lib. 10. cap. 27. aliter etiam Polyb. lib. 3. Liuius lib. 21. & Appianus lib. De bellis Hispan.

SEX. AELIVS Pairus Catus Iurisconsultus, Consul fuit cum T. Quinctio Flaminio, Anno DLII. qui propter Iuris ciuilis scientiam sic appellatus à summo poeta est, Egregiè cordatus homo catus Aelius Sextus: ut ait Cicero lib. de Orat. 1. qui in Bruto hunc quoque ait iuris quidem ciuilis peritissimum, sed etiam ad dicendum paratum: & Tusc. prima hunc eundem uersum profert. Varro autem in lib. De ling. 6. Cata, inquit, acuta. Hoc enim uerbo Sabini dicunt. quare Catus Aelius Sextus, non, ut aiunt, sapiens: sed acutus. Pomponius autem his uerbis, Sextum Aelium etiam Ennius laudauit, & extat illius liber, qui inscribitur Tripartita: qui liber ueluti cunabula iuris continet. Tripartita autē dicitur, quoniā lege XII. tabularum præposita, iungitur interpretatio, dein subtexitur legis actio. eiusdem esse tres alij libri referuntur: quos tamen quidam negant eiusdem esse. Plinius uerò lib. 33. capite secundo, L. Pauli qui Perseū deuicit, generū ait fuisse. & quum legati Aetolorum in Cōsulatu prandentem in fictilibus adissent, missa ab his uasa argentea non accepisse, neque aliud habuisse argenti ad supremum, uitæ diem, quàm duo pocula, quæ L. Paulus socer ei ob uirtutem donasset.

P. AELIVS PAETVS Iurisconsultus, Consul fuit cum Cn. Cornelio, An. DXLIX. apud Liuium lib. 32. & Pomponium. Plinius libro 18. cap. 18. Plutarchus in Africano.

P. ATILIVS Iurisconsultus. Cicero in Lælio: Scimus L. Atiliū apud patres nostros appellatū esse Sapientē, quia prudens esse in iure ciuili putabatur. Hunc quoque primum à populo sapientē appellatum fuisse, Pomponius scribit. Meminit Cicero in Catone, lib. De offic. 2. De diuin. 1. Epitome Liuiana 49.

P. CORNELIVS Scipio Nasica Iurisc. Consul fuit cū M. Glabrione, An. DLIX. adolescens nondum Quæstorius optimus in ciuitate iudicatus est, eidemque publicè domus in sacra, uia data, quo facilius consuli posset. Liuius lib. 29. & Pompon. l. secunda, §. 18. de Orig. iuris.

M. PORCIVS Cato, Iurisconf. Consul fuit cum L. Valerio, Ann. DLV. Iuris ciuilis peritissimus fuit, ut Cicero ait lib. De oratore primo. libros etiam de iure reliquit, ut scribit Pompon. d. l. 2. Eius res gestas Plutarchus in Vitis exponit, & Liuius lib. 33. & 34. sed maximè lib. 39. ex quo elogium hoc Catonis nostri quin describam, facere non possum. In hoc uiro tanta uis animi ingeniique fuit, ut quocunque loco natus esset, fortunam sibi ipse facturus fuisse uideretur, nulla ars neq; priuatæ, neque publicæ rei gerendæ ei defuit. Vrbanas rusticasq; res pariter callebat. ad summos honores alios scientia iuris, alios eloquentia, alios gloria militaris prouexit, huic uersatile ingeniū sic pariter ad omnia fuit, ut natum ad id unum diceres, quodcunq; ageret: in bello manu fortissimus, multisque insignibus clarus pugnis: idem postea quam ad magnos honores peruenit, summus imperator: idē in pace, si ius cōsuleres, peritissimus: si caussa oranda esset, eloquentissimus. nec is tantum, cuius lingua uiuo eo uiguerit, monumentū eloquentiæ nullū extet. uiuit imò, uigetque eloquentia eius, sacrata scriptis omnis generis. Orationes & pro se multæ, & pro alijs, & in alios. nam non solùm accusando, sed etiā caussam dicendo fatigauit inimicos. simultates nimio plures & exercuerunt eū, & ipse exercuit eas. nec facilè dixeris, utrum magis presserit eum nobilitas, an ille agitauerit nobilitatem. Asperi proculdubio animi, & linguæ acerbæ, & immodicè liberæ fuit: sed inuicti cupiditatibus animi, & rigidæ innocētiæ, cōtēptor gratiæ, diuitiarū: in parsimonia, in patiētia laboris periculiq; ferrei ꝓpè corporis animique, quē ne senectus quidē, quæ soluit omnia, fregerit: qui sextū & octogesimū annū agens, caussā dixerit, ipse pro se orauerit, scripseritq;: octogesimo anno Ser. Galbam adduxerit in iudicium.

M. PORCIVS Cato Iurisconsultus, Marci superioris filius. Is Prætor designatus patre uiuo mortuus est. Plurimos in iure ciuili libros reliquit. Gellius libro 13. cap. 18. Pomponius De orig. iur. Cicero de Orat. secundo. Huius ea creditur fuisse regula, quæ Catoniana in nostris libris appellatur libro Dig. 34. ut legatum quod non ualeret, si testamenti facti tempore testator decessisset: quandocunque is decedat,

dat, non ualeat. Celebratur etiam eius de diuiduis stipulationibus disputatio, in l. 4. D. de uerbo. obli. Citatur & à Iustin. lib. 1. Inst. tit. De adopt. Paulo l. 44. Solut. matr. Vlpiano l. 10. De ædil. edict. Celso l. 18. De uerb. sig.

P. MVTIVS Scæuola Iurisconsultus, Consul fuit cũ L. Calpurnio, anno DCXVII. & Pontifex. Maximus fuit, quo anno Ti. Gracchus interfectus est. Decem de iure libellos reliquit. Pomponius d. l. 2. Cicero de Orat. 2. & pro Cæcina, De legibus 1. De nat. deor. 3. Pompon. l. ult. De iur. immunit. Ascon. Ver. 2. Interiit eo morbo quem phthiriasin appellant Plutarchus in Sylla.

M. IVNIVS Brutus Iurisconsultus, uir Prætorius fuit, septemque, ut ait Pomponius, reliquit libros. Cæsar tamen apud Ciceronem libro de Orat. 2. audisse se ait ex Scæuola quum diceret, tres, duntaxat ueros Bruti libros fuisse. In eodem libro Bruti in iure describendo ratio improbatur, quòd hypotheses non theses exponeret. Eius meminit Cicero in Cluentiana, lib. Epist. fam. 7. Gellius lib. 18. cap. 7.

M. MANILIVS Iurisconsultus, Consul fuit cum L. Marcio Censorino, Anno DCI. Tres in iure reliquit libros, extabant etiam Pomponii ætate nomina inscripta Manilij monumenta. Hunc Crassus lib. de Orat. 3. scribit se uidisse transuerso ambulantem foro: quod erat insigne eum qui id faceret, facere ciuibus omnibus consilii sui copiam. Consulatus etiam in Bruto meminit. Gellius etiam doctrinæ lib. 18. cap. 7. Cicero eius librorum de mancipiis uendendis, De orat. 1. Varro de Re rust. persæpe.

P. RVTILIVS Rufus Iurisconsultus, Consul fuit cũ M. Manilio, Anno DCXLV. M. Manilii, de quo diximus, discipulus, ut Pomponius testatur. Cicero in Bruto scribit eum magnum de iure respondendi muous sustinuisse, eiusque operam atque industriam propterea gratiorem fuisse. Memoratur eius iniusta damnatio, quòd quum ambitus à Scauro accusatus esset, noluerit suam caussam ornatius dici, quàm simplex ueritatis ratio postularet. qua de re libro De orat. 1. in Bruto, De nat. deor. 3. De finib. 2. Tuscul. 4. Offic. 2. pro Plãcio, pro Balbo, in Pisonem, pro Fonteio, pro Posthumo, pro Cluentio. Valerius lib. 2.

PAVLVS VERGINIVS Iurisconsultus. Hic apud Pomponium numeratur: corruptè, mea sententia, quum isto modo nominetur nemo. Paulus præterea Aemiliorum est cognomen. Quum autẽ Cicero in Bruto Scaurum Rutilio adiungat, Panætii discipulum & conuictorem in 3. de Oratore appellet, & Pomponius hoc loco Panætii auditores enumeret, haud scio an pro SCAVRVS VIGELLIVS, reposuerit aliquis PAVLVS VERGINIVS.

Q. AELIVS Tubero L. Pauli nepos, P. Africani sororis filius Iurisconsultus, Triumuir agris, opinor, ex lege Sempronia diuidundis fuit. Hunc in Bruto Cicero Stoicum & doctissimum in disputando fuisse scribit. Crassus autem in lib. de Orat. 3. Dies, inquit, & noctes uirum summa uirtute & prudentia uidebamus philosopho quum operam daret, Q. Tuberonem. Pomponius autem Panætii auditorem appellat. ubi tamen PANSAE deprauatè legitur: ut quod sequitur QVI ET IPSE CONSVL. nam in Consulum recensione Tubero non nominatur hoc tempore. uidenturque hæc uerba potius ad Scaurum pertinere. Cicero in libro qui inscriptus est, De iure ciuili in artem redigendo, uerba hæc posuit: Nec uerò scientia iuris maioribus suis Q. Aelius Tubero defuit. doctrina etiam superfuit. Hoc ex Gell. lib. 1. cap. 22. Historia de eo insignis refertur à Cicerone in ea pro Muræna.

SEX. POMPEIVS Iurisconsultus, Cn. Pompeii Magni patruus fuit. Hic, ut ait in Bruto Cicero, præstantissimum ingenium contulit ad summam iuris ciuilis, & ad perfectam Geometriæ & rerum Stoicarum scientiam. Hunc eundem in lib. de Orat. 3. Stoicum appellat, & lib. 1. eruditum hominem in philosophia.

L. CAELIVS Antipater Iurisconsultus, scriptor, ut ait in Bruto Cicero, ut temporibus illis luculentus, fuit iuris ualde peritus, multorum etiam, ut L. Crassi, magister. Pomponius cum scribit maiorem eloquentiæ quàm sciẽtiæ iuris operã dedisse. nã ad historiam scribendam animum appulit, cui maiorem quàm superiores sonum uocis addidit: ut ait Cicero lib. de Orat. 2. & de Legib. 1.

P. LICINIVS Crassus Mutianus Iurisconsultus. Cõsul fuit cum L. Valerio, Anno DCXIX. cognomẽto Diues, P. Mutii filius, & P. Mutij Scæuolæ Iurisconsultorum frater germanus à P. Licinio Crasso adoptatus, domi à patre & fratre ius ciuile didicit. in eo industriam constat summam fuisse, maximamque gratiam, quum & consuleretur plurimum, & diceret. Eloquens etiam fuit. Hæc ex Ciceronis Bruto, & primo de Orat. Gellius autem libro 1. cap. 13. auctor est, Historicos plerosque scripsisse, habuisse illum quinque rerũ bonarum maxima & præcipua: quòd esset ditissimus, quòd nobilissimus, quòd eloquentissimus, quòd iurisconsultissimus, quòd Pontifex maximus. Pomponius autem hunc scribit à Cicerone dici Iurisconsultorum disertissimum. falsò. nam de L. Crasso M. Antonij æquali loquitur in Bruto his uerbis, Vt eloquentium iurisperitissimus Crassus, iurisperitorum eloquentissimus Scæuola putaretur. Meminit Velleius libro 2. Cicero in Catone, ad Attic. lib. 5. Philipp. 11. Valerius lib. 8. cap. 6. Epitome Liu. 59. Strabo lib. 13. Eutrop. lib. 4. Florus libro secundo, cap. 22.

Q. MVTIVS Scæuola Iurisconsultus Consul fuit cũ L. Cæcilio, An. DCXXXIII. Scæuolæ filius, Põtifex Maximus, item ut pater: iurisconsultissimus,

 ut idem.

ut idem. Sic enim Cicero in libro de Legibus 2. scribit. Pomponius autem hunc ait primum ius ciuile constituisse, generatim in libros 18. redigẽdo. Cicero in Lælio tradit eum primum Augurem, deinde Aedilem cum L. Crasso fuisse: itẽ lib. Offic. secundo, & de Consulatu lib. de Orat. 1. meminit. Appianus autem libro ἐμφυλ.α. scribit eum C. Marii iussu occisum in Tyberim proiectũ esse: itemque Lucanus libro secundo, Velleius libro 2. Florus lib. 3. cap. 23. Valerius lib. 9. & lib. 8. Cicero de Natura deor. 3.

C. AQVILIVS GALLVS Iurisconsultus Prætor, de ambitu quæstionem exercuit, cum eius collega Cicero esset: ut ipse in Cluentiana testatur. Hunc Q. Mutii Pont. Max. auditorem fuisse Põponius tradit. Cicero autem in Bruto, Ser. Sulpitii præceptorem in iure, hominem acutum & exercitatũ, prompta in agendo & in respondendo celeritate præditũ fuisse. ab eo ipso prolata est, de dolo malo formula, quam idem libro De natura deor. 3. & de Offic. 3. euerriculum malitiarum omnium appellat. Eius extat laudatio in Orat. pro Cæcina, his uerbis: Hoc loco percommodè accidit, quòd non adest is qui paulo ante affuit, & adesse nobis frequenter in hac caussa solet, uir ornatissimus C. Aquilius. Nam ipso præsente, de uirtute eius & prudẽtia timidius dicerem, quòd & ipse pudore quodam afficerentur ex sua laude, & me similis ratio pudoris à præsentis laude tardaret. cuius auctoritati dictum est ab illa caussa concedi nimium non oportere. Vereor de tali uiro ne plus dicam, quam uos aut sentiatis, aut apud uos commemorari uelitis. Quapropter hoc dicam, nunquam eius auctoritatem nimium ualere, cuius prudentiam pop. R. in cauendo, non in decipiendo perspexerit: qui iuris ciuilis rationem nunquam ab æquitate seiunxerit: qui tot annos ingenium, laborem, fidem suam populo Ro. promptã expositamque præbuerit: qui ita iustus & bonus uir est, ut natura non disciplina consultus esse uideatur: ita peritus ac prudens, ut ex iure ciuili, nõ scientia solum quædam, uerumetiam bonitas nata uideatur: cuius tantum est ingenium, ita prompta fides, ut quicquid inde haurias, purum liquidumq; te haurire sentias. Eiusdem iudicium singulare Valerius lib. octauo, capite secundo commemorat fuisse, rem tamen non aperit. Is est de quo Cicero in Topicis memoriæ prodidit: si quis ad eum quid tale retulerat, ut de facto quæreretur, ad Ciceronem, inquibat. significans Iurisconsultos non de facto, sed de iure consuli oportere.

L. LVCILIVS Balbus Iurisconf. L. Mutii auditor à Pomponio nominatur: à Cicerone autem in Bruto Ser. Sulpitii cum C. Aquilio in iure præceptor. ubi hunc doctum & eruditum hominem appellat, & tum in agendo, tum in respondendo considerata tarditate præditum. Meminit idem lib. ad Attic. VIII. Sed qui in libris De Natura deorum disputat Q. Balbus, est huiusce, ut uideatur frater.

SEX. PAPIRIVS Iurisconsultus, inter Ser. Sulpitii præceptores à Pomponio numeratur.

C. IVVENTIVS Iurisconsultus à Pomponio inter Ser. Sulpitii præceptores numeratur. Cicero autem in Bruto T. Iuuentium Iurisc. nominat: quẽ alium ab hoc fuisse ratio temporum declarat. Multis enim post hanc Seruii iuuentutem annis numeratur. In eodem genere, inquit, caussarum multum erat T. Iuuentius, nimis ille quidem lentus in dicendo, & penè frigidus, sed & callidus, & in capiẽdo aduersario uersutus, & præterea nec indoctus, & magna cum iuris ciuilis intelligẽtia.

SER. SVLPITIVS Iurisc. Consul fuit cum M. Marcello, Anno DCCII. Hic præceptores adolescens habuit in iure, Aquilium, Balbum, Papyrium, & Iuuentium: ut Pomponius testatur, cuius hæc uerba subscribemus: Seruius cum in causis orandis primum locum, aut pro certo post M. Tullium obtineret, traditur ad consulendum Quintum Mutium de re amici sui peruenisse. cumque eum sibi respondisse de iure, Seruius parum intellexisset, iterum Quintum interrogasse, & à Quinto Mutio responsum esse, nec tamẽ percepisse: & ita obiurgatum esse à Quinto Mutio. Namque eum dixisse, turpe esse Patricio, & nobili, & caussas oranti, ius in quo uersaretur, ignorare. ea uelut contumelia Seruius tractatus, operam dedit iuri ciuili: & plurimum eos de quibus locuti sumus, audiit. Institutus à Balbo Lucilio, instrutus autem maximè à Gallo Aquilio, qui fuit Cercinę. Itaque libri complures eius extant Cercinæ confecti. Hic cùm in legatione perisset, statuam ei pop. R. pro Rostris posuit. hodieque extat pro Rostris Augusti. huius uolumina complura extant. reliquit aũt propè centũ & octoginta libros. Cicero autem in Bruto, eum scribit eloquentiæ tantum assumpsisse, ut ius ciuile facilè tueri posset. Nec facilè inquit, quem dixerim plus studii, quam illum & ad dicendum, & ad omnes bonarum artium disciplinas adhibuisse. Item, Atque haud scio an par principibus esse potuisset, sed fortasse maluit id quod est adeptus, longè omnium non eiusdem modò ætatis, sed eorum etiam qui fuissent, in iure ciuili esse princeps. Sic enim existimo, iuris ciuilis magnum usum & apud Scæuolam & apud multos fuisse, artem in hoc uno: quod nunquam effecisset ipsius iuris scientia, nisi eam præterea didicisset artem, quæ doceret rem uniuersam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obscurã explanare interpretando, ambiguam primùm uidere, deinde distinguere, postremò habere regulã, qua uera & falsa iudicarentur, & q̃ quibus positis essẽt, queq; nõ essẽt cõsequẽtia. Hic enĩ attulit hanc artem, artiũ omnium maximam, quasi lucẽ ad ea quæ cõfusè ab alijs aut respondebantur, aut agebantur. Dialecticam mihi uideris

deris dicere,Inquit.Rectè,inquam,intelligis, ſed adiunxit etiam & literarum ſcientiam, & loquendi elegantiam,quæ ex ſcriptis eius, quorum ſimilia nulla ſunt,facillimè perſpici poteſt. Cumque dicendi cauſſa duobus peritiſsimis operam dediſſet,L.Lucilio Balbo:C.Aquilio Gallo, Galli hominis acuti & exercitati promptam & paratam in agendo & in reſpondendo celeritatem ſubtilitate diligentiaque ſuperauit. Balbi docti & eruditi hominis in utraque inconſideratam tarditatem uicit expediendis conficiendiſque rebus: ſic & habet quod uterque eorum habuit, & expleuit qđ utrique defuit. Hæc Cicero. Idem præterea in Muræniana oſtendit.Sulpitium Quæſturā Præturamque geſsiſſe:quæſtionemq; peculatus ei in Prætura obtigiſſe. Aſconius autem in argumento Milonianæ ſcribit eum Anno DCCI. V. Cal. Martias,menſe intercalario interregem factū, ut Cn. Pompeium ſolum conſulem crearet: anno uerò inſequenti ipſe cum M. Marcello Conſul (ut diximus) factus eſt. Cumque oppreſſa à Iulio Cæſare ciuitate Athenas ſe contuliſſet, tandemque ab illo reſtitutus Græciæque præfectus fuiſſet, Romā reuerſus eſt, legatusq; à Senatu ad M. Antonium Triumuirum, qui Mutinæ D. Brutum obſidebat, miſſus:ut eum à perditis conſiliis ad ſanitatem pācemq; reuocaret. Qua in legatione interijt, ut ex eius legatione apud Ciceronē intelligitur, quæ Philippica IX. legitur. Meminit idem lib. Epiſt. fam. 7. ad Attic. 5. Gellius libro 2. cap. 10. & lib. 6. cap. 8.

P. ALFENVS Varus Iuriſconſultus, Conſul fuit cū P. Vinutio Anno DCCLIIII. ut Pomponius ſignificat, qui Seruii Sulpitii diſcipulum, hunc fuiſſe aſcribit, plurimumq; ex ipſius auditoribus auctoritatis habuiſſe. Gellius quoque lib. 6. cap. 5. eiuſdem diſcipulum appellat eiusq; librum Digeſtorum trigeſimumquartum, & Collectaneorum ſecundum citat. Horatius Sermonum I. ut Alfenus Vafer, omni abiecto inſtrumento artis, clauſaq; taberna ſutor erat. Vbi Acron: Vrbane, inquit, Alfenum Vafrum Cremonenſem deridet, qui abiecta ſutrina, quam in municipio ſuo exercuerat, Romam uenit: magiſtroq; uſus Sulpitio iuriſconſulto, ad tantam peruenit ſcientiam, ut & conſulatum gereret, & publico funere efferretur. Aliter. Alfenus ſutoris filius, qui ita iuris ſtudio intēdit, ut beneficio artis huius latū clauū ſumeret, & ad conſularē cōſurgeret dignitatē. ſunt qui dicant hunc Cremonēſem fuiſſe. Vafer autē, aſtutùs, cordatus. Antiqui ēt pro bono hoc dicebant. Alfenum itē alterum ab hoc Lampridius inter Alexandri Imp. conſiliarios numerat, Vlpiani, Pauli, Pomponii, aliorum multorum æqualem.

A. OFILIVS Iuriſconſultus Ser. Sulpitii auditor numeratur à Pomponio, qui eundem in equeſtri ordine permanſiſſe tradit: Cæſariq; familiariſsimum fuiſſe, & libros de iure ciuili plurimos, & qui omnem part ē operis fundarent, reliquiſſe. primumq; de legibus Viceſimę conſcripſiſſe, itē de iuriſdictione, eundem edictum prætoris diligenter compoſuiſſe. Huius Ofilii uxor ea fuiſſe uidetur Clodia, quam Plinius libro 7. cap. XLVIII. centum & quindecim annos uixiſſe, quindecies autē enixam eſse tradit. Meminit Cic. lib. Epiſt. fam. 7. & 16. Ad Att. 13.

T. CASEIVS Iuriſconſultus Seruii Sulpitii auditor numeratur à Pomponio. Apud Ciceronem, Marcū & Sextū Cæſium reperio. ſed nihil ad noſtrū.

AVFIDIVS Tucca Iuriſconſultus Seruii Sulpitii auditor numeratur à Pomponio. Cicero T. Aufidii in Bruto meminit, qui uixit ad ſummam ſenectutem, eratque & bonus uir & innocens, ſed dicebat parum. Fuit & T. Aufidius Aſiæ prætor: in Orat. pro Flacco.

AVFIDIVS Namuſa Iuriſc. Ser. Sulpitii auditor numeratur à Pomponio, traditurque condiſcipulorum ſuorum ſcripta in centum quadraginta libros digeſsiſse.

FLAVIVS Priſcus Iuriſconſultus Seruij Sulpitij auditor numeratur à Pomponio.

CATEIVS Pacuuius Iuriſconſultus Seruii Sulpitii auditor à Pomponio numeratur.

LABEO Antiſtius Cinna Iuriſconſulti Ser. Sulpitii auditor à Pomponio numeratur. Tribunus plebis fuit, Sylla & Pompeio Coſs. De quo Cicero in Bruto, Rabula, inquit, ſanè probabilis: qui multos cum tacuiſset annos, neque contemni ſolum, ſed irrideri etiam ſolitus eſset, in Tribunatu primùm contra C. Iulii illam Conſulatus petitionē extraordinariam ueram cauſsam agens eſt probatus. Itaque poſt Tribunatum primò multæ ad eum cauſsæ, deinde omnes, maximæ quæcunque erant, deferebantur. Hæc Cicero. Plutarchus autē & Oroſius, Appianus item & Velleius traduut hunc cum Pompeii ſocer eſset, ut Syllanum à Marianis interfectum fuiſse. Appianus autē lib. bell. ciuil. quarto extremo factum eius memorabile prodit, quod ſubijciam: Λαβεὼν δὲ ἐπὶ σοφίᾳ γνώριμος, ὁ πατὴρ Λαβεῶνος τοῦ κατ' ἐμπειρίαν νόμων ἔτι νῦν περιωνύμου, βόθρον ἐν τῇ σκηνῇ τὸ μέγεθος αὐταρκῆ σώματι ὀρυξάμενος, καὶ τὰ λοιπὰ τοῖς θεράπουσιν ἐντειλάμενος, ἐπέσκηψε τῇ γυναικὶ, καὶ τοῖς παισὶ περὶ ὧν ἐβούλετο, καὶ τὰ γράμματα φέρειν ἔδωκε τοῖς οἰκέταις· τοῦ δὲ πιστοτάτου τὴν δεξιὰν λαβόμενος, καὶ περιστρέψας αὐτὸν ὡς ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίοις ἐλευθεροῦν, ἐπιστρεφομένῳ ξίφος ἔδωκε, καὶ τὴν σφαγὴν ὑπέσχε. καὶ τῷδε μὲν ἡ σκηνὴ τάφος ἐγένετο. id eſt, Labeo uerò doctrina & prudētia clarus, pater Labeonis qui propter iuris ciuilis peritiam hodieque celebratur, cùm foſsam in tabernaculo ſuo pro corporis ſui magnitudine fodiſſet, mandataque ſuis ſeruis ceteris de rebus dediſset, uxori ac liberis ut uoluit proſpexit, literasque ſeruis ad eos dedit. Tū eorū fideliſsimū dextra prehendit, eūq; circumegit, ut mos eſt Romanis manumittere, conuerſoque gladium tradidit, & iugulum præbuit. atque huic quidem taber-

 naculum

naculum pro ſepulcro fuit.

PVBLICIVS Gellius Iuriſc. Ser. Sulpitii auditor à Pomponio numeratur in libris Florentinis: corruptè. duarum nanque familiarum hæc nomina ſunt. In uulgatis libris, Publius Cæcilius. Legendum opinor, Publicola Gellius, pro Pomponii & ipſius ætatis conſuetudine. ut ſi L. Gellius Publicola, de quo Cicero in Bruto, Non tam uendibilis orator, quàm ut neſcires quid ei deeſſet. nec enim erat indoctus, nec tardus ad excogitandũ, nec Romanarum rerum immemor, & uerbis ſolutus ſatis, ſed in magnos oratores inciderat eius ætas. multam tamen operam amicis & utilẽ præbuit, atque ita diu uixit, ut multarum ætatum oratoribus implicaretur, multum etiam in cauſis uerſaretur. Hunc Valer. Max. libro 5. cap. 9. omnibus honoribus ad Cenſuram uſque functum fuiſſe tradit.

C. TREBATIVS Iuriſconſultus, eques R. Ciceronis familiariſsimus, ad quem extant ſcripta ab eodem Topica, & epiſtolæ complures, omnes propè feſtiuæ & iucundæ. Hunc Pomponius Cornelii Maximi auditorem fuiſſe tradit, compluresque reliquiſſe libros, ſed qui parum frequententur. Eiuſdem autem tantam apud Auguſtum auctoritatem fuiſſe Iuſtinianus ſub tit. De codicillis tradit, ut eius ſuaſu atq; conſilio codicillorum uſum receperit. Extat etiã Horatij Satyra lib. Sermonũ II. ad Trebatium Iuriſconſultum, quem, niſi Porphyrionis me moueret auctoritas, uix hunc eundem fuiſſe putarem: cùm etiam Acron eum Iuriſperitum quẽdam nominet. Porphyrio uerò ſcribit eum locum obtinuiſſe inter Poetas, & aliquot libros de iure ciuili compoſuiſſe, & de religionẽ nouem. Citantur autem De religione libri eius à Macrob. lib. 3. cap. 4.

A. CASCELIVS Iuriſconſultus, Quæſtorius fuit; nec ultrà, inquit Pomponius, proficere uoluit, cùm illi etiam Auguſtus Conſulatum offerret. Quod autem apud eundem ſic legitur, Fuit Aulus Caſcelius Quintus Mutius Voluſij auditor, denique in illius honorem teſtamento Publiũ Mutium nepotem eius reliquit hæredem: corruptum uidetur. Primum enim QVINTI Mutii in ſecundo caſu poſtulat, qđ ſtatim de P. Mutio eius nepote inſert. At uerò Voluſius non cognomen ſed nomẽ familiæ fuit. Plinius autem Volcatium nominat huiuſce præceptorẽ lib. 8. cap. 40. Remedium igitur aut ab antiquo libro, aut ab eruditiore aliquo expectemus. nunc illud quod Macrobius refert li. 2. cap. 16. adijciemus. Caſcelius Iuriſconſultus urbanitatis. Quod antem de Furio & Caſcelio prædiatoribus Cicero pro Balbo, & Valerius Max. lib. 8. cap. 13. commemorãt, quos Q. Scæuolæ æquales faciunt, nihil ad hunc noſtrum pertinere conſtat. Huius autem noſtri ſcripta præter unum librum Benedictorum, Pomponius ſuo tempore non extitiſſe affirmat. Benedicta autem facetas & acutas reſponſiones quales ſuperius protulimus, interpretamur.

Q. AELIVS Tubero Iuriſconſultus patricius, ut ait Pomponius, fuit, & à cauſis agendis ad ius ciuile tranſijt. maximè poſtquam Q. Ligarium accuſauit, nec obtinuit apud Caium Cæſarem. Is eſt Q. Ligarius, qui cum Africæ oram teneret, infirmũ Tuberonem applicare non permiſit, nec aquam haurire: quo nomine eum accuſauit, & Cicero defendit. Tuberonem autem cùm dicit, patrem intelligit. Nam ut ex huius Oratore intelligitur, Q. Ligarius à C. Conſidio proconſule prouinciæ præfectus fuerat. Cùm autem Actius Varus in eã, pulſus à C. Cæſare ueniſſet, Q. Tuberonẽ huiuſce patrẽ, cui ea prouincia obuenerat, portu prohibuit. De filio igitur illa Pompon. quibus hæc addit, Tubero doctiſsimus quidem habitus eſt iuris publici & priuati, & complures utriuſq; operis libros reliquit. ſermone etiã antiquo uſus affectauit ſcribere, & ideo parum libri eius grati habentur. Meminit Cæſar lib. De bello ciuili I.

ATEIVS Capito Iuriſconſultus quem Pomponius & Tacitus Conſulem fuiſſe produnt, ut ualde mirer, Caſsiodorum, & Dionem ſcriptum habere Anno DCCLXIIII. C. Fõteium cũ Germanico Cæſare. Hũc Tacitus principem in ciuitate locũ ſtudiis ciuilibus aſſecutum tradit lib. 3. extremo, principique ac dominantib. obſequentiorẽ fuiſſe. Põponius autẽ Offilio præceptori operã dediſſe, inque iis quæ ab eo acceperat perſeueraſſe. In eũ dẽ M. Põponii Grãmatici memorabile dictũ eele brat ab auctore libelli De Grãmaticis illuſtrib. Nã cũ Põponiũ ex oratione reprehẽdiſſet, affirmãte Ateio Capitone & eſſe illud Latinũ, & ſi non eſſet, futurum certè iam inde: Mentitur, inquit, Capito. Tu enim Cęſar ciuitatem dare potes hominibus, uerba non potes. Meminit Gellius lib. 13. cap. 12. lib. 4. cap. 14. lib. decimo, cap. 20. Macrob. lib. Satur. ſeptimo, cap. 13.

ANTISTIVS Labeo Iuriſc. ſuperioris filius, à Põponio Trebatii diſcipulus fuiſſe traditur, conſulatũque ſibi ab Auguſto delatũ recuſaſſe: ſed plurimã ſtudiis operã dediſſe, totũq; annũ ita diuiſiſſe, ut Romæ ſex mẽſib. cũ ſtudioſis eſſet, ſex mẽſib. ſecederet, & cõſcribendis libris operã daret. itaq; quadringẽta uolumina reliquiſſe, ex quib. plurima inter manus ſuo tempore uerſabãtur. Eũdem præterea ingenii qualitate, & fiducia doctrinæ, qui & ceteris operis ſapientiæ operã dederat, plurima innouare inſtituiſſe. Hunc Tacitus lib. 3. extremo iuris ciuilis ſcientia Capitonem Ateium antecelluiſſe ſcribit, & incorrupta libertate, atq; iccirco fama celebratiorẽ fuiſſe, Præturãq; eũ geſsiſſe tantum: aditũ enim ad Conſulatum iniuria illi præcluſum fuiſſe. Lubet etiam locum Gellii ex li. 13. cap. 12. de hoc noſtro ſubſcribere. In quadã epiſtola Ateii Capitonis ſcriptũ legimus, Labeonẽ Antiſtium, legum, atque morũ populi R. iuriſq; ciuilis

ciuilis doctũ apprimè fuisse. Sed agitabat, inquit, hominem libertas quædam nimia atq; uecors: usque eò, ut D. Augusto iam principe, & Remp. obtinente, ratum tamen pēsumq; haberet, nisi quod iustum sanctumq; esse in Rom. antiquitatibus legisset. Ac deinde narrat, quid idem Labeo per uiatorem a Trib. plebis uocatus responderit. Cùm a muliere, inquit quadam Tribuni plebis aduersum eum aditi, Gellianum ad eum misissent, ut ueniret, & mulieri responderet: iussit eum qui missus erat, redire, & Tribunis dicere, ius eos non habere, neque se, neque alium quenquam uocandi: cùm moribus maiorum Trib. pleb. prehensionē haberent, uocationem non haberent: posse igitur eos uenire, & prehendi se iubere, sed uocandi absentem ius non habere. Meminit idem lib. 20. ca. 1. De eodem Suetonius in Augusto his uerbis, Antistius Labeo, senatus lectione, cùm Triumuirum legeret Marcum Lepidum hostem olim eius & tunc exultantem, interrogatus ab eo, an non essent alij digniores, suum quemq; iudicium habere respondit. Nec ideo libertas aut contumacia fraudi cuiquam fuit.

MASVRIVS Sabinus, Iurisconsultus, Ateio Capitoni successisse traditur a Pomponio, equestremq; in ordinem iam natu grandem ac propè quinquagenarium receptum fuisse, & publicè primum de iure respondendo scripsisse. post eum enim hoc beneficiũ a Ti. Cæsare cepit. Huic, inquit idē, nec amplæ facultates fuerunt, sed plurimum a suis auditoribus sustentatus est. Citantur autem eius libri a Gellio & Macrobio multis locis.

COCCEIVS Nerua Iurisconsultus Antistio Labeoni successisse traditur à Pomponio, Cæsariq; Tiberio familiarissimus fuisse: quod idem Tacitus lib. 5. confirmat. Cùm enim lib. 4. scripsisset, Cocceium Neruam, senatorem Consulatu functum, cui legum peritia, a Tiberio in Campaniam proficiscente deductum esse, tum libro. 5. Nerua, inquit, continuus principis, omnis diuini humaniq; iuris sciens, integro statu, corpore in læso, moriē di consilium cepit. Quod ut Tiberio cognitum, adsidere, causas requirere, addere preces, fateri postremò graue conscientiæ, graue famæ suæ, si proximus amicorum nullis moriendi rationibus uitã fugeret. aduersatus sermonem Nerua, abstinētiam cibi coniunxit. ferebant gnari cogitationum eius quanto propius mala Reipublicę uiseret, ira & metu, dum integer, dum intentatus, honestum finem uoluisse.

COCCEIVS Nerua Iurisconsultus, superioris filius, traditur ab Vlpiano, Anno ætatis XVII. aut paulo grandior publicè de iure respondisse. l. 1. D. de postul.

C. CASSIVS Longinus, Iurisconsultus, Masurio Sabino successisse traditur a Pomponio, natusq; ex filia Tuberonis quæ fuit neptis Ser. Sulpitij: & ideo proauum suum Ser. Sulpitium appellasse. Cōsulq; fuisse cum Quartino temporibus Tiberij: sed plurimũ in ciuitate auctoritatis habuisse, eousq; donec eum Cęsar ciuitate pelleret. expulsus ab eo in Sardiniam, reuocatus a Vespasiano diē suũ obijt. Hæc Pomponius. Tacitus autem libro. 12. scribit hunc imperante Claudio Syriæ præfuisse, eaque tempestate ceteris præcelluisse peritia legum. nã militares artes per otium ignotæ, industriosque ac ignauos pax in æquo tenet. attamen quantum sine bello dabatur, reuocare priscum morē, exercere legiones, cura prouisum, agere perinde ac si hostis ingrueret. ita dignum maiorib. suis, & familia Cassia ratus, per illas quoq; gentes celebrata. Et lib. 14. orationem eius commemorat, in Senatu habitam, cum quæreretur: an uetere ex more familiam omnem Pedanij Secundi præfecti urbis, quæ sub eodem tecto fuerat, cum ille a seruo uno interfectus fuisset, ad supplieiũ agi oporteret. qua oratione maiorum morem retinendum imitandumq; disseruit. At lib. 16. Neronem missa ad Senatum oratione remouendum a Rep. Cassiũ disseruisse, obiecisseq; Cassio, quòd inter imaginem maiorum etiam C. Cassij effigiem coluisset, ita inscriptam: DVCI PARTIVM. quod idem Suetonius in Nerone scriptum reliquit, adijcitq; eundem Cassium tūc luminibus orbatum fuisse. nec ita multo pòst, Idem Nero apposuit qui quasi iudices Lepidam Cassij uxorem, Syllani amitam, incestum cum fratris & filio, & diros sacrorũ ritus facere denunciarent. tumq; Senatusconsulto Cassio exilia decernuntur, deportatusq; in insulam Sardiniam.

CASSIVS Longinus Iurisc. alter a superiore numeratur a Pomponio, qui ex equestri ordine ad Prætura peruenit.

PROCVLVS Iurisconsul. a Pomponio traditur Neruæ patri successisse, tantaq; auctoritate fuisse, ut cum acceptam a Labeone & Nerua quasi sectam acerrimè tueretur, qui in eam partem studiosi se dabant. Proculeiani uocitati sint. Quo tempore autem, quoq; uitæ genere fuerit, non constat. Tacitus lib. 18. sub Othone Proculum Prætorij præfectum nominat. Vlp. autē in l. diui. D. de iure patron. non leuē iuris auctorē hunc appellat. Duos autem patrem scilicet & filium fuisse, confirmari ex l. & Proculo, 30. D. de lega. & fid. 2. nō potest. nam de patre suo Celsus, non Proculi perspicuè loquitur.

CAELIVS Sabinus Iurisc. Cassio Longino in iuris disciplina successisse traditur a Pomponio, plurimumq; Vespasiani temporibus potuisse. Cornelius autem Tacitus lib. 17. ab Othone destinatũ ei bimestrem Consulatum cũ Flauio Sabino scribit: a Calendis Maij ad Cal. Iulias. Eiusdem Gellius lib. 7. c. 4. meminit, quem ait scriptũ reliquisse pileatos seruos uenum solitos ire, quorum nomine uenditor nihil præstaret.

PEGASVS Iurisconſ. Proculo in iuris ciuilis dissensione

sione successisse traditur a Pomponio: præfectusque urbis Vespasiani temporib. fuisse. Crediturius esse Pegasus quo Consulatum cum Prosione gerente S.C. factum est, quod uulgò Pegasianum uocatur, ut ei qui rogatus esset hæreditatem restituere, perinde liceret quartam partem retinere, atque ex lege Falcidia ex legatis retinere conceditur. ut Iustin. lib. Inst. 3, sub tit. De fideicommis. hæred. testatur. De hoc illud est Iuuenalis Satyra IIII.

Pegasus attonitæ positus modò uillicus urbi
An ne aliud tunc præfecti? quorum optimus, atq;
Interpres legum sanctissimus.

PRISCVS Iauolenus Iurisc. Cælio Sabino in iuris ciuilis dissensione successisse traditur a Pomponio. uixit autem Adriani & Antonini Pij temporibus. Capitolinus enim in huius uita scribit Iauolenũ in iure constituẽdo magno huic Imperatori usui fuisse. Hunc Iulianus præceptorem suum fuisse scribit in l. au apud se, 5. D. de manum. uind. & in Africa & Syria cũ imperio fuisse, iurisdictionẽq; exercuisse testatur. Pli. autem 2. Epist. lib. 6. historiam de eo commemorat, quam propter iucunditatem adscribere est melius. Mirificæ rei non interfuisti, ne ego quidem, sed me recens fabula excepit. Passionus Paulus, splendidus eques Romanus, & in primis eruditus, scripsit elegos: gentilitium hoc illi. est enim municeps Propertij, atque etiam inter maiores suos Propertium numerat. Is cùm recitaret, ita cœpit dicere, Prisce iubes? Ad hoc Iauolenus Priscus dubiæ sanitatis. Interest tamen officiis, adhibetur consiliis, atq; etiam ius ciuile publicè respondet: quo magis, quod tunc fecit & ridiculum, & notabile fuit. Interim Paulo aliena deliratio aliquantum frigoris attulit. Tam solicitè recitaturis prouidendum est, non solùm ut sint ipsi sani, uerumetiam ut sanos adhibeant.

CELSI duo Iurisc. pater & filius, a Pomponio memorátur, Pegasianamq; sectam secuti traduntur. Spartianus autem in Adriano de altero scribit his uerbis: Cum iudicaret, in consilio habuit nõ amicos suos, aut comites solùm, sed Iurisconsultos ac præcipuè Iulium Celsum, Sabinum, Iulianũ, &c. Filium autem bis Consulem fuisse Pomponius testatur. Eius autem responsum extat in l. pater, 29. D. de legat. 2. in quo patrem suum in consilio Diui Veri Cõsulis qui de fideicommisso ius dicebat, fuisse testatur. Hunc Iuuẽtium Celsum fuisse lex proximo declarat.

PRISCVS Neratius Iurisconsultus a Pomponio, numeratur, traditurq; Pegasianam sectã cum Iulio Celso filio tenuisse, & cum eo Consulatum gessisse. Spartianus autem in Adriano de eo sic scribit: Frequens sanè opinio fuit Traiano id animi fuisse, ut Neratium Priscum non Adrianum successorem relinqueret, multis amicis in hoc consentientibus, usq; eò ut Prisco aliquando dixerit: Comẽdo tibi prouincias, si quid mihi fatale contigerit. Itẽm aliquanto pòst: Cùm Adrianus iudicaret, in consilio suo habuit non amicos suos, aut comites solùm, sed Iurisconsultos, & præcipuè Iulium Celsum, Neratium Priscum, aliosq; quos tamen Senatus omnis probasset.

ABVRNIVS Valens Iurisconsultus, nominatur a Pomponio, & Iauoleno Prisco in Iuris ciuilis disciplina successisse. Capitolinus autẽ in Antonino Pio Saluium Valentem inter eos Iurisconsultos numerat, quib. Antoninũ Pium usum tradit. ut hũc nostrum Saluium Valentem Aburnium appellatũ fuisse uerisimile sit. Aburnius enim non Aburnus in Florentinis libris scriptum reperio.

TVSCIANVS Iurisconsultus nominatur a Pomponio, & Iauoleno Prisco in Iuris ciuilis disciplina successisse traditus. Eius tamen nusquam mentionem reperio, uerũeorq; ne pro T. Metiano scriptũ sit Tusciano. Nam T. Volusium Metianũ unà cũ Valente Capitolinus in Antonino coniungit: cui Valenti Tuscianum Pomponius sociũ attribuit.

SALVIVS Iulianus Iurisconsultus nominatur a Pomponio, traditurq; Pegasianorum sectam secutus fuisse. Hunc Didii Iuliani, qui post Pertinacem Imperium R. adeptus est, proauum fuisse, Spartianus scribit: quem adscribit bis Consulem, præfectum Vrbi, & Iurisconsultum fuisse: quod magis, inquit, eum nobilem fecit. In Adriano uerò idem scribit, Iulianum hunc semper ab eodem Imperatore in consilio adhibitum fuisse cum res iudicaret. Eutropius autem lib. 9. hunc ipsum sub eodẽ Imperatore Adriano perpetuum edictum cõposuisse scribit: quod ipsum Iustinianus confirmauit in l. 2. C. de uer. Iur. enucl. ubi Iulianum legũ & edicti perpetui sublimissimum cõditorẽ appellat. Itemq; in l. pen. C. de cond. indebit. ubi Saluiũ Iulianum sublimissimum testem, summæq; auctoritatis hominem, & Prætoriani edicti ordinatorẽ fuisse scribit, & in l. antequam, C. de usuf. summũ Iuris scientiæ auctorem nominat. Ipse autem in l. au apud se, 5. D. de manum. uind. testatur se Iauoleni auditorẽ ac discipulũ fuisse. hactenus Põpo.

VOLVSIVS Metianus Iurisconsultus in Pandectarũ libris celebratur, interq; iuris actores præcipuos numeratur. Eo consiliario Antoninum Pium, magistro Antoninum Philosophũ usum esse, Iulius Capitolinus tradit. Metianum item alterum, huius fortasse filium Lampridius Alexandri Imper. in consilio cum Africano, Florentino, Põponio, Paulo commemorat.

MARTIANVM Iurisconsultum Lampridius inter Alexandri Imp. consiliarios numerat, & Vlpiani, Pauli, Pomponiiq; aliorumq; complurium æqualem facit.

L. CERVIDIVS Scæuola Iurisconsultus, M. Antonini Philosophi consiliarius fuisse traditur a Iulio Capitolino: maximoq; usui suo Imperatori fuisse. Hunc inter principes & coryphæos Iurisconsultorum numerat Modestinus in lib. De excusationibus.

tionibus. Quin & Theodosius Imp. lib. Theodosiani Codicis IIII. prudentissimum Iurisconsultorum omnium appellat.

Aemylius Papinianus Iurisconsultus præfectus Prætorio, Septimio Seuero imperante fuisse traditur a Spartiano, qui eum iuris asylum, & doctrinę legalis thesaurum, appellat. Item aliquãto post Papinianum amicissimum fuisse Imperatori Seuero, & ut aliqui loquuntur, affinem etiam per secũdam uxorem, memoriæ traditur & huic præcipuè utrumq; filium a Seuero commendatũ, eumq; eũ Seuero professum, sub Scæuola & Seuero in administratione fisci successisse, atq; ad hoc concordiã fratrum Antoninorum fouisse. egisse quinetiam ne occideretur, cùm iam de insidiis eius Bassianus quæreretur, atque ideo unà cum his qui fautores fuerunt Getæ, a militibus, non solum permittente, sed etiam suadẽte Antonino occisum. Multi dicunt, Bassianum occiso fratri illi mandasse, ut & in senatu per se & apud populum, facinus dilueret: illum autem respondisse, Non tam facilè parricidium excusari posse, quàm fieri. Fertur etiam, Papinianum cùm raptus a militibus ad Palatium traheretur occidendus, prædiuinasse dicentem, stultissimum fore qui in suum subrogaretur locũ nisi appetitam crudeliter præfecturam uendicaret. Eius discipulos Lampridius in Alexandro numerat Pomponium, Alfenum, Africanum, Florentinum, Marcianum, Callistratum, Hermogenem, Venuleium, Tryphonium, Medianum, Celsum, Proculum, Modestinum. Assessores autem eiusdẽ Paulum & Vlpianũ. Eundem Spartianus ab Ant. Caracalla qui fratrem interfecerat, quum ab illo factum hoc improbaretur, necari iussisse scribit. Papinianus, inquit, securi percussus est, & a militib. occisus. quo facto Imperator percussori dixit: Gladio te exequi oportuit meum iussum. Eius hoc epitaphium in lib. Antiquorum epigrammatum reperi, D. M. Aemilio Paulo Papiniano præfect. prætor. Iurisc. qui uixit annis XXXVI. diebus X. M. IIII. Papinianus Hostilius Eugenia Gracilis turbato ordine in senio heu parentes fecerunt filio opt.

Fabii Sabini Iurisconsulti pater & filius memorantur. Filius a Lampridio Cato sui temporis appellatur, & inter Alexandri Seueri consiliarios cum Vlpiano, Paulo aliisq; compluribus numeratur.

Domitius Vlpianus Iurisconsultus, Phœnice Syriæ urbe natus, quemadmodum ipse in l. I. D. de censibus testatur, consiliarius Alexandri Seueri, & magister crinii, Papinianiq; præfecti Prætorio assessor cum Paulo fuisse traditur a Lampridio, magnoq; in honore apud suum Imperatorem, & primum doctissimorum Iurisperitorum, & principi fidelium fuisse. neq; unquam Alexandrum solum nisi Vlpianum præfectum suum uidisse, ex assessore semper suo, caussa iustitiæ singularis. cùm autem alterum adhibuit, & Vlpianum rogari iussisse. Et aliquanto pòst: Vlpianum, inquit, Alexander pro tutore habuit, primum repugnante matre, deinde gratias agente, quem sæpe a militum ira obiectu purpuræ summè defendit: atq; ideo summus Imperator fuit, quòd eius consiliis præcipuè Remp. rexit. Itaq; idem Imperator in l. 4. C. locato, præfectum prætorio & parentem suum appellat, & in l. 4. C. de contrah. stipul. rescriptum suum sic exorditur, Secundum responsum Domitii Vlpiani præfecti annonæ, Iurisconsulti, amici mei, ea quæ stipulata est, &c. Xiphilinus è Dione scribit, ei ab Alexandro Imp. præfecturam Prætorianorum datam, ceteraq; quæ ad Imperii administrationem pertinent, ei permisisse. Cùm autem Vlpianus multa quæ non rectè à Sardanapalo facta erant emendasset, ipsum non multo pòst a Prętorianis, qui de nocte eum inuaserunt, interfectũ esse: quanquam in Palatium ad Imperatorẽ eiusq; matrem confugisset. Hunc eundem Modestinus in lib. De excusationibus, præstantissimum, & cũ Paulo ac Scæuola Iurisconsultum coryphæum ac principem appellat. Diocletianus autem in l. Diuo Marco, C. de quæst. prudentissimum. Iustinianus in l. ult. C. de inst. et subst. disertissimũ: in l. un. §. ne autem, C de cad. toll. summi ingenii uirum.

Ivlivs Paulus Iurisconsultus, consiliarius Alexãdri Seueri, & Papiniani præfecti prætorio assessor unà cum Vlpiano fuisse traditur a Lãpridio: qui eundem præfectum uel ab Heliogabalo, uel ab eodem Alexandro fuisse adscribit. Etiam de assessione sua mentionem facit in l lecta, D. de reb. cred. Libros in iure ciuili tam multos scripsit, ut facilè in eo genere superiores omnes uicerit.

Herennivs Modestinus, Vlpiani fuisse discipulus uidetur. Hic enim sic scribit in l. si quis, § I. D. de furt. Si quis asinũ. Gordiano Imperatore floruit, ut constat ex l. 5. C. ad exhiben. ubi Imperator eum non contemnendæ auctoritatis Iurisconsultum uocat.

Iurisconsultorum descriptionis
FINIS.

EIVSDEM AVCTORIS FORMVLARVM ANTIQVARVM RELIQVIAE

Aliquot, ex Veterum monimentis collectæ.

ORMVLAE, quæ & Actiones dicebantur ut suo loco demonstrauimus, erant solennium uerborũ cõceptiones, quibus ea dẽ in re populus R. uti consueuerat. Vulgus hodie stilum, formulariumve appellat. Earũ autem Iurisconsultos principes & tanquam architectos fuisse, nemo nescit. quare quas ex diuturna obseruatione ueterum scriptorum collegimus, hunc in locum referendas putauimus.

IVRISCONSVLTORVM munus in formulis & actionibus concipiendis maxima ex parte positum fuisse, nemo ignorat. Itaq; cùm superius ueterũ Iurisc. uitas breuiter perstrinxerimus, optimum factu iudicauimus, exempla quædam insignia formularum ab hoc ipso auctore nostro studiosè obseruatarum, hoc loco subiungere. præsertim cùm tractatio uerborũ iuris magna ex parte ad antiquas illas & solennes formulas intelligendas pertineat.

Abdicationis L. Manlij.

CVM SILANVM filium meum pecunias a socijs accepisse mihi probatum sit, & Rep. & domo mea indignum iudico, protinusq; è conspectu meo abire iubeo. Ex Val. Max. lib. 5. c. 8.

Absolutionis in iudicio.

NIHIL MOROR. Liu. lib. 4. 9. 43. Non fecisse uideri. Cic. ad Att. lib. 4.

Acceptilationis Aquilianæ.

QVICQVID TE mihi ex quacunq; caussa dare facere oportet, uel oportebit, præsens, in diemve, aut sub conditione: quarumq; rerum mihi tecum actio, quæve aduersus te petitio, uel aduersus te persecutio est, eritve: quodve tu mecum habes, tenes, possides, quanti quæq; earum rerum res erit, tantam pecuniam dari stipulatus est A. Agerius: spopõdit Numerius Negidius. Quod Numerius Negidius A. Agerio promisit, spoponditve, id haberetne a se acceptũ, Numerius Negidius A. Agerium rogauit: A. Agerius Numerio Negidio acceptum fecit. Ex Instit. Iustin. libro 3. tit. Quib. mod. toll. oblig. Et Digest. lib. 46. De acceptilationibus.

Actionis in personam.

AIO TE MIHI DARE FACERE OPORTERE. Val. Probus. & Iustin. S. sic itaq;, De actionibus.

Actionis furti adiuti.

OPE CONSILIO tuo furtum factum esse aio. Cic. De natura deor. lib. 3. & lib. 4. Inst.

Actionis in rem.

Petitor.

FVNDVS QVI EST in agro qui Sabinus uocatur, meus est. eum ego ex iure Quiritium meum esse aio. inde ibi ego te ex iure manu consertũ uoco.

Is unde petitur.

VNDE TV ME ex iure manu consertum uocasti, inde ibi ego te reuoco

Prætor.

VTRISQVE superstitibus istam uiam dico: Inite uiam.

Idem.

REDITE VIAM.

Petitor.

QVANDO te in iure conspicio, postulo an ne' fies auctor.

Is unde petitur.

AVCTOR, SED an ne tu dicis, qua caussa uindicaueris. Hæc ex Oratione pro Muræna, pro Cęcina, & Val. Probo.

Actionis.

QVAM REM, siue litem dicere oportet. Varro li. De lingua 6. & Cic. pro Muræna.

Annuli aurei in concione donandi.

QVANDOQVIDEM tu in prælio, in bello, in re militari mihi nunquam defuisti, omnibusq; in periculis mecum uersatus es, ob hasce res hoc annulo aureo te dono. Hæc ferè ex Verrina orat. 5.

Antestandi.

Olim qui antestabantur, auriculam contingebant, hisq; uerbis loquebantur: LICET ANTESTARI? si ille respondet, LICET: iniectione manus aduersarium suum in ius trahebat. Horatius Ser. 1. Satyr. 9. & in eundem Acron cum Porphyrio.

Arbitrii rei uxoriæ.

QVANTVM æquius melius sit, dari. Cic. Offic. lib. 3. in Topic. pro Q. Roscio.

Arbitrii fiduciæ.

VT INTER bonos bene agier oportet, & sine fraudatione. Cic. in Topic. in Offic. lib. 3.

Arrogationis.

VELITIS, iubeatis Quirites, uti L. Valerius L. Titio tam iure legeq; filius siet, quam si ex eo patre matreq; familiàs eius natus esset: utiq; ei uitæ necisq; in eum potestas siet, uti pariẽdo filio est: hoc ita, ut dixi, ita uos Quirites rogo. Ex Gellij lib. 5. c. 19. Suspicor autem legendum pro Pariendo, Patriendo. ut sit, Endo pro In, uetustè. quã meam opinionem cùm iampridem indicassem, animaduerti

uerti postea a simiolis quibusdam quasi pro sua editam & diuulgatam fuisse.

Arrogationis.

AVCTOR'NE, ut in te P. Fonteius uitæ necisq; potestatē habeat, ut in filio. Cice. in Orat. pro Domo.

Asserendi in libertatem.

HVNC EGO hominem ex iure Quiritium liberali assero caussa manu. Terentius Adelph. Plautus Pœnulo, & Curcul. Donat. in Ter. uide, Liberali caussa.

Belli indicendi.

Legatus ubi ad fines eorum uenit, unde res repetuntur, capite uelato (filium lanæ uelamen est) AVDI IVPITER, inquit, audite fines (cuiuscunq; gentis sunt, nominat) audiat fas. ego sum publicus nuncius po. Rom. iustè pieq; legatus uenio: uerbisq; meis fides sit. Peragit deinde postulata, inde Iouē testem facit: SI EGO iniustè, impieq; illos homines, illasq; res dedier populo Romano, mihiq; exposco, tum patriæ compotem me nunquam sinas esse. Hæc, cum fines suprascandit, hæc, quicunq; ei primus uir obuius fuerit, hæc, portam ingrediens, hæc forum ingressus, paucis uerbis carminis, concipiendique Iurisiurandi mutatis, peragit si non deduntur quos exposcit, diebus tribus & triginta (tot enim solennes sunt) peractis, bellum ita indicit: AVDI IVPITER, & tu Iuno, Quirine, diiq; omnes cœlestes, uosq; terrestres, uosq. inferni audite. Ego uos testor, (populum illum, quicũque est, nominat) iniustum esse, neque ius persoluere. sed de istis rebus in patria maiores natu consulemus, quo pacto ius nostrum adipiscamur. Cũ is nuncius Romam ad consulendum redit, confestim rex his fermè uerbis patres consulebat: QVARVM rerum, litium, caussarum condixit Paterpatratus populi Rom. Quiritium, Patripatrato priscorum Latinorum, hominibusque priscis Latinis, quas res nec dederunt, nec soluerunt, nec fecerunt, qua res dari, fieri, solui oportuit: dic (inquit ei, quem primum sententiam rogabat) quid censes? tum ille: PVRO pioque duello quærendas censeo, itaque consentio, consciscoque. Inde ordine alii rogabantur. quandoque pars maior eorum qui aderant, in eandem sententiam ibat, bellum erat consensu fieri solitum: ut fecialis hastam ferratam, aut sanguineam præustam ad fines eorum ferret, & non minus tribus puberibus præsentib. diceret, QVOD POPVLI priscorum Latinorum, hominesque prisci Latini aduersus populum R. Quiritium fecerunt, deliquerunt, quod populus R. Quiritium bellum cum priscis Latinis iussit esse senatusque populi R. Quiritium censuit, consensit, consciuit, ut bellum cum priscis Latinis fieret: ob eam rem ego, populusque Ro. populis priscorum Latinorũ, hominibusque priscis Latinis bellum indico, facioque. Id ubi dixisset, hastã in fines eorum emittebat. Ex Liuii lib. 1.

Belli indicendi.

QVOD POPVLVS Hermundulus, hominesque populi Hermunduli, aduersus populum R. bellum fecere. deliquereque: quodque populus R. cum populo Hermundulo, hominibusque Hermundulis bellum iussit: ob eam rem ego, populusque Romanus populo Hermundulo, hominibusque Hermundulis bellum indico, facioque. Ex Gellii lib. 16. capite 4.

Carminis Sibyllini.

QVANDOCVNQVE hostis alienigena terræ Italiæ bellum intulisset, eum pelli Italia uincique posse si mater Idæa Pessinunte Romam aduecta esset. Ex Liuii lib. 29.

Carminis in ducendis nuptis.

O HYMEN Hymenæe Hymen,
Hymen ò Hymenæe.
Hymen ò Hymenæe, Hymen ades, ò Hymenæe.

Catullus duobus locis, Seruius Aeneid. 1. Plautus in Casina.

Cautionis de dolo malo.

VTI NE propter te fidemve tuam captus, fraudatusve sim. Cic. lib. de offic. 3.

Cessionis in iure.

In iure cessio fit hoc modo. Apud Magistratum populi Romani, uel apud Prætorem, uel apud Præsidem prouinciæ, is cui res in iure ceditur, rem tenens ita uendicat: HVNC EGO HOMINEM EX IVRE QVIRITIVM MEVM ESSE AIO. Deinde postea quàm hic uendicauerit, Prætor interrogat eum qui cedit, an contrà uindicet: quo negante aut tacente, tunc ei qui uendicauerit eum addicit. idq; Legis actio uocabatur. Boetius in Top. Cic. ex 2. comment. Caii.

Cinguli a Traiano Imp. præfecto præt. dati.

ACCIPITO hunc ensem, ut siquidem rectè, atque è Repub. imparauero, pro me: sin secus, in me utaris.

Coemptionis in matrimonio.

Vir in coemptione sic stipulabatur: VISNE MVLIER mihi materfamilias esse? illa respondebat, VOLO. item mulier interrogabat, VISNE VIR mihi paterfamilias esse? ille respondebat, VOLO. itaque mulier uiri conueniebat in manum: & uocabantur hæ nuptiæ per coemptionem. Hæc Boetius in Topic. ex Vlp. Inst.

Coemptionis.

VBI TV Caius, & ego Caia. Plut. in Proble. & Cic. pro Muræn.

Commeatus.

SI QVIS uestrum suos inuisere uult, commeatũ do: primo uere adsitis, edico. Liu. lib. 30.

Conlucandi luci.

Lucum conlucare Romano more sic oportet. Porco piaculo facito. Sic uerba concipito: SI DEVS, si dea es, cuius illud sacrum est, uti tibi ius fiet porco piaculo facere, illiusce sacri coercendi ergo. Harumque rerum ergo, siue ego, siue quis iussu meo

meo fecerit,uti id rectè factum fiet. Eius rei ergò te hoc porco piaculo immolando bonas preces precor,uti fies uolens propitius mihi,domo, familiæq; meæ,liberisq; meis. Harumce rerum ergò macte hoc porco piaculo immolando esto. Ex Catone De re rust.c.139.

Contestandæ litis.

CONTESTARI litem dicuntur duo,aut plures aduersarij: quòd ordinato iudicio utraq; pars dicere solet, TESTES ESTOTE Festus lib.3.

Cretionis in hæreditatibus.

Cretio est certorum dierum spacium,quod datur instituto hæredi ad deliberandum, utrum expediat ei adire hæreditatem,necne:uelut, TITIVS HAERES esto,cernitoque in diebus centum proximis, quibus scieris,poterisq;: nisi ita creueris,exhæres esto. Cernere,est uerbis cretionis dicere, ad hunc modum: CVM ME Mæuius hæredem instituerit eam hæreditatem adeo, cernoq;. Ex Vlpiani Instit.cap.22.

Decreti Trib.pl.

QVOD P. SCIPIO Africanus postulauit pro L.Scipione Asiatico fratre,cùm contra leges, contraq; morem maiorum Trib. pleb. hominibus accitis per uim inauspicatò sententiam de eo tulerit,multamq; nullo exemplo irrogauerit,prædesq; eũ ob eam rem dare cogat:aut si non det,in uincula duci iubeat; ut eum a collegæ ui prohibeamus, & quòd contrà collega postulauit, ne sibi intercedamus, quò minus suapte potestate uti liceat: de ea re nostrum sententia omnium data est:Si L.Cornelius Scipio Asiaticus,collegæ arbitratu prædes dabit collegæ, ne eum in uincula ducat intercedemus: si eius arbitratu prædes non dabit, quo minus collega sua potestate utatur, non intercedemus.

Item:

CVM L. CORNELIVS Scipio Asiaticus triumphãs hostium duces in carcerem coniectauerit, alienũ uidetur esse a dignitate Reipub.in eum locum imperatorem Pop.R.duci, in quem locum ab eo cõiecti sunt duces hostium.Itaq; L.Cornelium Scipionẽ Asiaticum a collegæ ui prohibeo. Ex Gell. lib.7.c.19.

Dedicationis spoliorum & templi,qua Romulus Sabinorum rege interfecto est usus.

IVPITER Feretri, inquit, hæc tibi uictor Romulus rex regia arma fero, templumque ijs regionibus quas modò animo metatus sum, dedico, sedem opimis spolijs, quæ, regibus ducibusque hostium cæsis, me auctorem sequentes posteri ferent.Ex Liuij lib.1.

Dedicati signi a T.Quintio.

IVPITER, atque diui omnes hoc dederunt, ut T. Quintius dictator oppida nouem caperet.Ex Liuij lib.6.

Deditionis a fecialibus.

QVANDOQVIDEM hice homines,iniussu populi R. Quiritium fœdus ictum iri spoponderunt, atque ob eam rem noxam nocuerunt: ob eam rem,quo populus R.scelere impio sit solutus,hosce homines uobis dedo.Ex Liuij lib.9.

Deditionis.

Rex interrogauit: ESTISNE vos legati oratoresq; missi a populo Collatino, ut uos populum Collatinum dederetis?Sumus. Est'ne populus Collatinus in sua potestate?Est.Deditisne uos populum Collatinum,urbem,agros,aquam,terminos,delubra,utensilia,diuina humanaq; omnia in meã populique Romani ditionem?Dedimus.At ego recipio.Ex Liuij lib.1.

Deferendi nominis.

Cùm in ius uẽtum esset,dicebat,accusator apud Prætorem reo, AIO TE SICVLOS SPOLIASSE. si tacuisset,lis ei æstimabatur,ut uicto: si negabatur; petebatur a magistratu dies inquirendo tum eius criminum,& instituebatur accusatio.Asconius in Verrin.2.

Deferendi nominis.

CONSVL & dies. apud illum Prætorem uel Procõsulem L. Titius professus est, se Mæuiam lege Iulia de adulterijs ream deferre, quòd dicat eam cum C. Seio in ciuitate illa,domo illius,mense illo,Consulibus illis,adulterium commisisse. Paulus l.3.D.de accusat.

Deuotionis urbium & exercituum.

DIS PATER, siue Iouis,manes,siue quo alio nomine fas est nominare, ut omnes illam Vrbem Carthaginem, exercitumq; quem ego me sentio dicere,fuga formidine,terrore compleatis, quiq; aduersus legiones,exercitumq; nostrũ arma telaque ferent,uti uos eos exercitus,eos hostes,eosque homines,urbes,agrosque eorum,& qui in his locis, regionibusq;,agris,urbibusq; habitant,abducatis lumine supero princeps: exercitumq; hostium, urbes agrosq; eorum,quos me sentio diceret: Vti uos eas urbes,agrosque,capita, ætatesque eorum deuotas,consecratasq; habeatis,illis legibus,quibus quandoque sunt maximè hostes deuoti, eosque ego, uicarios pro me fide magistratuque meo,& pro po.R.exercitib.legionibusq; nostris do,deuoueo:ut me,meamq; fidem, imperiumq;, legiones, exercitumq; nostrum, qui in his rebus gerundis sunt,bene saluos sinatis esse. Si hæc ita faxitis,ut ego sciam,sentiam,intelligã: Tunc quisquis uotum hoc faxit, ubi faxit, rectè factum est, ouibus atris tribus, Tellus mater,teq; Iupiter obtestor.Ex Macrobij lib.3.c.9.

Deuotionis qua Decius est usus.

IANE, IVPITER. Mars pater,Quirine,Bellona,Lares,diui Nouensiles,dij Indigetes,diui,quorũ est, potestas nostrorum, hostiumq;,diiq; Manes, uos precor,ueneror,ueniam peto, feroq;, uti populo R. Quiritium uim uictoriamq; prosperetis: hostesq; pop.R.Quiritium terrore,formidine, morteq; afficiatis.Sicut uerbis nũcupaui, ita pro Rep

Quiri-

Quiritium, exercitu, legionibus, auxilijs populi R. Quiritiũ, legiones, auxiliaque hostiũ mecum dijs Manib. Tellurią; de noueo. Ex Liuij lib. 8.

Dimittendæ concionis à Trib. pl.

SI VOBIS VIDETVR DISCEDITE QVIRITES. Liuius lib. 2.

Dimittendi funeris.

Corona populi tandiu stabat, respondens fletibus præficę, id est, principi planctuum, quandiu con sumpto cadaucre, & collectis cineribus, diceretur nouissimum uerbum ILICET: quod ire licet significat. unde est, Dixitque nouissima uerba. Seruius in lib. Aeneid. 6.

Dimittendi iudicii.

ACTVM EST, ILICET. Donatus in Phormion. Sic iudices de consilio dimittebantur, suprema dicta, cùm præco pronunciasset, ACTVM EST, ILICET: id est, Ire licet.

Dimittendi iudicij.

Moris fuit ueterum, cùm satis uisum esset fluxisse uerborum, hanc sibi necessitatem finiendæ orationis imponere, ut dicerent ad ultimum, DIXI. quod etiam ab utraque parte oratione consumpta, ut in consilium dimitterentur, Prætor soleret pronunciare, DIXERVNT. Asconius in II. Verrinam. Cice. tamen Verrina IIII. Pręco, inquit, dixisse pronunciat.

Dimittendi Senatus.

NIHIL VOS MORAMVR P. C. Iul. Capitol. in Ant. Philosoph.

Dimittendorum manium.

Dicebatur VALE, post tumuli peracta solennia. Seruius Aeneid. 6. Idem in lib. 3. Mortuis etiam dicitur, ut, Salue maxime Palla, Aeternumque uale. Item in eod.

--- *animamque sepulcro.*

Condimus, & magna supremum uoce ciemus. hoc est, inquit Seruius, Dicimus more solenni, VALE.

Diuortij.

TVAS RES tibi habeto. Tuas res tibi agito. Ex l. 2. D. de diuortijs.

Duumuirorum qui de perduellione iudicent faciendorum.

DVVMVIRI perduellionem iudicent: si à Duumuiris prouocarit, prouocatione certato: si uincent, caput obnubito: infelici arbori reste suspendito, uerberato uel intra pomœrium, uel extra pomœrium. Ex Liuij lib. 1.

EDICTI ædilitii, uide in l. 1. & l. 38. D. de ædil. edict. & apud Gell. lib. 4. cap. 2.

Edicti Censorum de coercendis Rhetoribus.

RENVNCIATVM est nobis esse homines, qui nouũ genus disciplinæ instituerunt, ad quos iuuentus in ludum conueniat: eos sibi nomen imposuisse Latinos rhetoras: ibi homines adulescentos dies totos desidere. Maiores nostri qui liberos suos discere, & quos in ludos itare uellẽt, instituerũt. Hæc noua, quæ pręter consuetudinẽ, ac morẽ maiorum fiunt, neque placent, neq; recta uidentur. Quapropter & ijs qui eos ludos habent, & ijs qui eò uenire consueuerunt, uisum est faciundum, ut ostenderemus nostram sententiam, nobis non placere. Ex Gellii lib. 15. cap. 11.

Edicti Prætorij exẽpla passim in Pandectis extant.

Emancipationis.

Est autẽ emãcipatio, imaginaria quædã uenditio, qđ ipsum ius propriũ Romanorũ est. Eaq; res ita agitur, adhibitis nõ minus quàm quinq; testibus, ciuib. Romanis, puberib. & præterea alio eiusdem conditionis, qui libram æneam teneat, qui appellatur Libripens. Is qui mancipium accipit, æs tenens ita dicit: HVNC ego hominem ex iure Quiritum meum esse aio. Isque mihi emptus est hoc ære æneaque libra. Deinde ære percutit libram, idque æs dat ei, à quo mancipium accipit, quasi precii loco. Ex Caii lib. Instit. 1.

Euocationis deorum.

SI Deus, si dea es, cui populus, ciuitasque Carthaginiensis est in tutela, teque maximè ille, qui urbis huius, populique tutelam recepisti, precor, ueneror que, ueniamq; à uobis peto, ut uos populum ciuitatemqne Carthaginiensium deseratis: loca tẽpla, sacra, urbemque eorum relinquatis; absque his abeatis: eique populo, ciuitatiq; metũ, formidinem, obliuionem iniiciatis: proditiq; Romam ad me, meosq; ueniatis: nostraq; uobis loca, templa, sacra, urbs acceptior; probatiorq; sit, mihi quoque, populoque Ro. militibusque meis præpositi sitis, ut sciamus intelligamusque. si ita feceritis, noueo uobis templa, ludosq; facturum. Ex Macrobii lib. 3. cap. 9.

Exceptionis.

EXTRA QVAM si quid ita factum sit, uti lege fieri licuit. l. 1. §. Labeo, D. de flu. EXTRA QVAM in reũ capitis præiudicium fiat. lib. 2. De inuene. SI non ui, non clàm, non precariò feceris. l. si uitem, D. quod ui aut. SI in ea re nihil dolo malo actoris factum est. l. 2. D. de dol. excep. SI in ea re qua de agitur præiudicium hæreditati non fiat. L. 1. D. fam. ercisc. SI in ea re nihil metus caussa factum est. l. 4. §. ult. De dol. except. SI non uoluntate creditoris fundus ueniit. l. sicut, D. quib. mod. pig. SI non mihi mandatum fit, ut à debitoribus peterem. l. itaque, 48. D. de procre. act.

Exercitus educendi.

SI esset tumultus, qui fuerat ducturus exercitum; ibat ad Capitoliũ: & exinde proferẽs duo uexilla, unũ roseũ, quo pedites euocabat, alterum ceruleũ, quo equites, dicebat: QVI uult saluam Rempub. me sequatur. Seruius in lib. Aeneid. VIII.

Fideiubendi.

CENTVM QVAE mihi Caius debet, eadẽ mihi dare spõdes? spõdeo. Stichũ aut decem fide tua iubes? jubeo. Quantam pecuniam credidero, fide tua

esse iubes?iubeo. Mille modios tritici fide tua esse iubes?iubeo. Si reus quadraginta non soluerit, fide tua esse iubes? iubeo. Ex tract. De fideiuss. in Pandectis.

Fiduciæ.

Vt inter bonos bene agier oportet, & sine fraudatione. Cicero de Offic. 3. & Epist. fam. 7. epist. 12.

Fœderis peragendi.

Fecialis regem Tullum ita rogauit, Iubesne me rex eum patrepatrato populi Albani fœdus ferire? Iubente rege, Sagmina, inquit, te rex posco. Rex ait: Pura tollito. Fecialis ex arce graminis herbam puram attulit: postea regem ita rogauit: Rex, facisne me regium nuncium populi Romani Quiritium? Vasa comitesq; meos? Rex respondit: Quod sine fraude mea, populiq; Romani Quiritum fiat, facio. Dein Fecialis patrempatratum facit, qui legibus fœderis recitatis, Avdi, inquit, Iupiter, audi paterpatrate populi Albani, audi tu populus Albanus: ut illa palàm prima postrema ex illis tabulis cera'ue recitata sunt sine dolo malo, utique ea hic hodie rectissimè itellecta sunt, illis legibus populus Romanus prior non deficiet. si prior defecerit, publico cousilio, dolo malo, tum me Diespiter populum R. sic ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam: tantoq; magis ferito, quanto magis potes pollesq;. Quod ubi dixit, porcum saxo silice percussit. Ex Liuij lib. 1.

Fœderis cum Antiocho rege.

Amicitia regi Antiocho cum populo Romano his legibus & conditionibus esto. Ne quem exercitum qui cum populo Romano socijsq; bellū gesturus erit, Rex per fines regni sui eorumve qui sub ditione eius erunt, transire finito. neu cōmeatu, neu qua alia ope iuuato. idē Romani socijq; Antiocho, & ijs qui sub imperio eius erunt, præstent. Belli gerendi ius Antiocho ne esto, cum iis qui insulas colunt, neve in Europam transeundi. Excedito urbibus, agris, uicis, castellis cis Taurinum montem usq; ad Tanaim amnem, & à ualle Tauri, usque ad iuga qua in Lycaoniam uergit, ne qua arma efferto ex ijs oppidis, agris, castellisq; quibus excedat, siqua extulit, quæ quoque oportebit, rectè restituito. ne militem, neu quem alium ex regno Eumenis recipito. Si qui earum urbium ciues quæ regno abscedunt, cum rege Antiocho, intraq; fines eius regni sunt, A pameam omnes ante diem certam redeant. Qui ex regno Antiochi apud Romanos sociosque sunt, ijs ius abeundi manendiq; esto. Seruos, seu fugitiuos, seu bello captos, seu qui liber captus aut transfuga erit, reddito Romanis socijsq;. Elephātos tradito oēs, neq; alios parato. Tradito & naues lōgas, armamētaq; earum: ne ve plures quam decē naues actuarias, nulla quarū plus quā xxx. remis agatur, habeto. neve monerē ex belli caussa, quod ipse illaturus erit: neve nauigato citra Calycandrū, neve Sarpedonē, promontoria: extrà quā si qua nauis pecuniā, stipendium, aut legatos, aut obsides portabit. Milites mercede cōducendi ex iis gētibus, quæ sub ditione populi Romani sunt, Antiocho regi ius ne esto: ne uolūtarios quidē recipiēdi. Rhodiorum sociorumve quæ ædes edificiaq; intra fines regni Antiochi sunt, quo iure ante bellum fuerunt, eo Rhodiorū sociorūve sunto. Si quæ pecuniæ debentur earū exactio esto. Si quid ablatū est, id conquirendi, cognoscendi, repetēdiq; ius itē esto. Si quas urbes, quas tradi oportet, ii tenēt, quibus Antiochus dedit, ex iis præsidia deducito: utiq; rectè tradantur, curato. Argēti probi Attica talēta xii. millia dato intra xii. annos pēsionibus æquis. talentū ne minus pondo lxxx. Romanis pōderib. pendat. & triticī dxl. millia modium. Eumeni regi talenta ccclintra quinquenniū dato: & pro frumēto, quod æstimatione fiat, talēta cxxvii. Obsides Rom. xx. dato, & triēnio mutato, neve minores octonum denum annorū, neu maiores quinūquadragenū. Si qui sociorū populi Romani ultrò bellū inferent. Antiocho, uim ui arcendi ius esto: dum ne quam urbem aut belli iure teneat, aut in amicitiam acciplat. controuersias inter se iure ac iudicio disceptēt, aut si utrisq; placepit, bello. Ex Liuij lib. 38.

Hæredis instituendi.

Hæres institui rectè potest his uerbis Titivs hæres, Titius hæres sit, Titium hæredem esse iubeo. Illa autem institutio, Hæredem instituo, Hæredē facio, plerisq; improbata est. Ex Vlp. Inst. cap. 21.

Hæredis instituendi ac substituendi.

Hæredes scripti sunt, uelut, Titivs hæres esto, cernitoq; in diebus proximis centum, quibus scieris poterisq;: nisi ita creueris, exhæres esto: tunc Mæuius hæres esto, cernitoq; in diebus, & reliqua. Similiter & deinceps substitui potest. Ex Vlpiani Inst. cap. 22.

Indicendi compitalia.

Die noni post Cal. Ian. Quiritib. compitalia erunt. Ex Macrobij lib. 1. cap. 4. & Gell. lib. 10. cap. 24.

Inlicii uocandi.

Qvod bonvm, fortunatum felixq; salutareq; siet populo R. Quiritium, reiq; publicæ populi Ro. Quiritium, mihiq; collegæq; meo, fidei, magistratuiq; nostro: omnes Quirites, pedites, armatos, priuatosq;, curatores omniū tribuum, si quis pro se, siue pro altero dari rationem uolet, uoca inlicium huc ad me. Ex Varr. lib. De ling. 5. Liuius lib. 40.

Intercessionis Tribunitiæ.

Veto Liuius lib. 6.

Interdicti de bonis prodigi.

Qvando tv bona paterna auitaq; nequitia tua disperdis, liberosq; tuos ad egestatē perducis, ob eā rē tibi ea re commercio quæ interdico. Ex Paul.

Paul. Sent. lib. 3. tit. 5. Locum autem sic correximus, cum antea legeretur, HABITA QVAE. Nostræ correctionis testes sunt ante biennium clarißimi uiri Bonifacius Amerbachius, Paulus Manutius: ad quos de communibus studiis, ut fit, scribens, ea de re mentionem inieci. Interfuit etiam correctioni Iacobus Calonius, adolescens eruditiß. & mihi amicißimus. Pòst eadem Iurisconsulto doctißimo Iac. Cuiacio in mentem uenit. hoc tamen testari nunc operæpreciū putaui. Aliorum Inrerdictorum Prætoris, exēpla in Pandectis obuia sunt omnib. lib. Pandect. XLIII.

Interrogationis, qua Cēsores in solēni Iureiurando de uxoribus utebantur.

ET TV EX ANIMI TVI SENTENTIA uxorem habes? Ex Gellii libro 4. cap. 20. & libro De orat. 2.

Iudicis dandi.

L. OCTAVIVS IVDEX ESTO. Si apparet fundum Capenatem quo de agitur ex iure Quiritium, P. Seruilii esse, neque is fundus restituatur. Ex Verr. 4.

Iudicii recuperatorii.

SI PATERET EAM SE ET SVA Veneris esse dixisse. Cicero in Diuinat. Si pateret iugera eiusmodi fundi esse plura, quàm colonus esset professus, tum Xeno damnaretur. Si pateret aduersus edictū fecisse. Ex Verrina 5.

Si pateret H-S 1ↃↃↃ. dari oportere.

Ex Orat. pro Q. Roscio.

Si apparet eum dare oportere. Ex §. sic, itaque, De actionib.

Iudicij T. Manlij in filium.

QVANDOQVIDEM TV M. Manli neque imperiū consulare, neque maiestatem patriam ueritus, aduersus edictum nostrum, extra ordinem in hostē pugnasti, & quantum in te fuit, disciplinam militarem, qua stetit ad hanc diem Romana res, soluisti: meq; in eam necessitatem adduxisti, ut aut Reipub. mihi, aut mei, meorumque obliuiscēdum sit: nos potius nostro delicto plectemur, quàm Resp. tāto suo damno nostra peccara luat. triste exemplum, sed in posterum salubre iuuentuti erimus. me quidem cum ingenita caritas liberum, tum specimen istud uirtutis, deceptum uana imagine decoris, in te mouet: sed cùm aut morte tua sancienda sint Consulum imperia, aut impunitate in perpetuum abrogāda: nec te quidē, si quid in te nostri sanguinis est, recusare cēseam, quin disciplinam militarem, culpa tua prolapsam, pœna restituas. I. lictor, de liga ad palum. Ex Liu. libro 8.

Iudiciorum bonæ fidei.

QVANTVM EX BONA fide illum dare facere oportet. Cicero Off. lib. 11. in Topic.

Iusiurandi.

Maiorum diligentia hæc fuit. Primùm iurare EX ANIMI SVI SENTENTIA, quenq; uoluerunt: deinde ita teneri SI SCIENS FALLERET: quòd inscitia multa uersaretur in uita. Cicero lib. Acade. 11. Idem lib. De offi. 111. Non enim falsum iurare, peierare est: sed quod EX ANIMI TVI SENTENTIA iura ueris, sicut uerbis concipitur more nostro, id non facere, periurium est. Liuius lib. 32. Ex animi mei sententia iuro, ut ego Rēp. non deserā, neque alium ciuem deserere patiar: Idē lib. 43. Ex tui animi sētētia ex edicto C. Claudiī, Ti. Sempronij Censorum in prouinciā Macedoniā redibis, qđ sine dolo malo facere poteris?

Iusiurandi a P. Scipione concepti.

EX MEI ANIMI SENTENTIA iuro, ut ego Rēp. non deseram, neque alium ciuem Romanum deserere patiar. si sciens fallo, tum me Iupiter Opt. Max. domum, familiam, remque meam peßimo leto afficias. Ex Liuii lib. 22.

Iurisiurandi, à L. Bruto ob Lucretiam præstiti.

PER HVNC castißimum ante regiam iniuriam sanguinem iuro, uosque dii testes facio, me L. Tarquinium Superbum cum scelerata coniuge & omni liberorū stirpe, ferro, igni, quacunq; dehinc ui poßim, exacturum: nec illos, nec alium quēquam regnare Romæ passurum. Ex Liuij lib. 1.

Iurisiurandi per Iouem lapidem.

SI SCIENS FALLO, tū me diespiter salua urbe, arceque bonis eiiciat, ut ego hūc lapidē. Festus li. 10. Plaut. Aulu. Cicero. Epist. famil. 7. Plutarchus in Sylla. Polybius autem lib. Hist. 3. rē sic explicat.

ῥωμαῖοι δὲ δία λίθον ὀμνύουσι κατὰ τὸ παλαιὸν ἔθος, ἐπὶ δὲ τούτῳ τὸν ἄρην καὶ τὸν ἐνυάλιον. ἐστὶ δὲ τὸ δία λίθον, τοιοῦτον· λαβὼν εἰς τὴν χεῖρα λίθον ὁ ποιούμενος τὰ ὅρκια, περὶ τῶν συνθηκῶν ἐπειδὰν ὀμόσῃ δημοσίᾳ πίστει, λέγει τάδε. εὐορκοῦντι μέν τ' ἀγαθὰ εἰ δ' ἄλλως διανοηθείην τι ἢ πράξαιμι, πάντων τῶν ἄλλων σωζομένων ἐν ταῖς ἰδίαις πατρίσιν ἐν τοῖς ἰδίοις νόμοις, ἐπὶ τῶν ἰδίων βίων ἱερῶν τάφων, ἐγὼ μόνος ἐκπέσοιμι οὕτως, ὡς ὅδε λίθος νῦν. καὶ ταῦτ' εἰπὼν ῥίπτει τὸν λίθον ἐκ τῆς χειρός.

Iurisiurandi militaris.

IN MAGISTRATV C. Lælij, C. F. Cos. L. Cornelij P. F. Cos. in exercitu, decemque millia passuum propè, furtum non facies dolo malo, solus, neque cum pluribus, pluris nummi argentei in dies singulos. Extra hastam, hastile, ligna, pabulum, utrem, follem, faculam. si quid ibi inueneris sustulerisve, quod tuum non erit, quod pluris nummi argentei erit: uti tu, ad C. Lælium, C. F. Cos. L. ve Cornelium P. F. Cos. siue ad quem eorum iusserit, proferas, aut profitebere in triduo proximo, quicquid inueneris sustulerisve dolo malo, aut domino suo, cuium id censebis esse, reddes, uti quod rectè factum esse uoles. Deinde ita concipiebatur iusiurandum, ut adessent, his additis exceptionibus, nisi harunce aliqua caussa erit: funus familiare: feriæ uindemiales: calendæque quæ non eius rei caussa in eum diem collatæ sint, quo is eo die minus ibi esset. morbus sonticus, auspiciumve, quod sine piaculo præterire non liceat, sacrificiumve

 anniuer-

anniuersarium, quod rectè fieri non posset, nisi ipsius eo die ibi sit, ius hostisve, status, condictus ve dies cum hoste: si cui eorum harunce quæ caussa erit, cum se postridie quàm per eas caussas licebit eo die uenturum, aditurumq; eum, qui eum pagum, uicum, oppidumve delegerit. Ex Gell. lib. 16. cap. 4.

Legis ferendæ.

VELITIS iubeatis Quirites, &c. Ex Cic. Orat. pro Domo.

QVICVNQVE post hanc legem. Ex Oratione pro Posthumo, & l. 1. D. ad leg. Falcid.

CONSVL (uel Prætor, uel qui populum rogarat) Populum iure rogauit, populusq; iure sciuit.

SI QVID ius non fuit rogari, eius ea lege nihilū rogatum. Ex Philip. 1. Valerio Probo, Festo Pomp. Orat. pro domo, pro Cæcina, lib. Epist. ad Att. 3.

SI QVID contra alias leges ergo latum sit, ei qui hāc legē rogassit, impunè esto. Cic. lib. 3. ad Att.

Legis iubendæ, uel antiquandæ.

VTI ROGAS: uel ANTIQVO. moris erat ut populo in comitiis legum duæ tabellæ darentur, quarum in altera V. R. in altera A. scriptum erat. patet ex Cic. lib. De leg. 2. Epist. ad Att. 1. Liuio, & aliis.

Legis sanciendæ.

NE PER saturam abrogari, derogarive ius esto. Festus.

Iussu mandatuque legis militaris,

P. R.

COS. IMP. TRIB. Miles, Tiro, Commilito armate, quisquis es, manipularieve Centurio, turmave Legionarie hic sistito, uexillum sinito, arma deponito, nec citra hunc amnē Rubiconē signa ductum exercitum, commeatumque traducito. Si quis huiusce iussionis ergo aduersus præcepta ierit feceritve, adiudicatus esto hostis P. R. ac si contra patriam arma tulerit, penatesque è sacris penetralib. asportauerit. S. P. Q. R.

SANCTIO plebisciti, S. ve. Consulti, Vltra hos fines arma ac signa proferre liceat nemini. Ex epigram. Romanis.

Legati per testamentum.

Legamus quatuor modis: per uindicationem, per damnationem, sinendi modo, per præceptionem. Per uindicationem, his uerbis legamus: DO, lego, capito, sumito, siue habeto. Per damnationem his uerbis: HAERES meus damnas esto dare, dato, facito, hæredem meum dare iubeo. Sinendi modo ita: HAERES meus damnas esto sinere, Lucium Titium sumere illam rem, sibique habere. Per præceptionem sic: LVCIVS Titius illam rem præcipito. Ex Vlpiani Instit. cap. 24.

Literarum ab Impp. ad Senatum incolumi exercitu mittendarum.

SI VOS, & liberi uestri ualetis, bene est: ego & exercitus ualemus. Dio Cass. in Adriano, & Cic. in epist. persæpe: aliiq; complures.

Lustrandi agri.

MARS PATER te precor, quæsoq; uti sies uolens propitius mihi, domo, familiæq; nostræ, quoius rei ergo agrum, terram, fundumq; meum suouitaurilia circūagi iussi. uti tu morbos uisos, inuisosq;, uiduertatē, uastitudinemq;, calamitates, intēperiasque prohibessis defendas, auerruncesq; utiq; tu fruges, frumēta, uineta, uirgultaq; grandire, beneq; euenire sinas. pastores, pecuaq; salua seruassis, duisq; bonam salutem ualetudinemq; mihi, domo, familiæq; nostræ. Harunce rerum ergo, fundi, terræ agriq; mei lustrandi, lustriq; faciendi ergo sicuti dixi macte hisce suouitaurilibus lactētibus immolandis esto. Mars pater eiusdem rei ergo, macte hisce suouitaurilib. lactentib. esto. Itē cultro facito struem. & fertum uti adsiet. Inde obmoueto. Vbi porcum immolabis, agnum uitulumque, sic oportet. Eiusq; rei ergo macte hisce suouitaurilib. immolandis esto. nominare uetat Martem, neque agnum, uitulumq;. Si minus in omnes litabit, sic uerba concipito: MARS pater, si quid tibi in illisce suouitaurilib. lactentib. neque satisfactum est, te hisce suouitaurilib. piaculo. Si uno, duobusq; dubitauerit, sic uerba concipito: Mars pater, qđ tibi illuc porco, neq; satisfactum est, te hoc porco piaculo. Ex Catone De re rust. ca. 141.

Mancipii faciendi.

Vide Nexus faciendi formulam.

Manumittendi serui.

Manumitti seruus dicebatur, cùm dominus aut caput eius serui, aut aliud membrum tenens dicebat, HVNC hominem liberum esse uolo: & emittebat eum è manu. Ex Festi lib. 11.

Matrimonii testificandi.

COS. AVG. Pub. Claud. Quæst. ær. Antoninam Voluminiam uirginem, uolent. auspi. è parent. suff. coemit, è. IIII. fac. indo. dux. id est, Consule Augusto, P. Claudius Quæstor ærarii Antoninam Voluminiam uirginem uolentem, auspicatò, è parentib. suis coemit, & quatuor facibus in domum duxit. Ex lapide Patauino.

Multæ in iudicio.

M. TERENTIO, quando citatus neque respondit, neque excusatus est, ego ei unam ouem multam dico. Gell. lib. 11. cap. 1.

Nexus faciendi.

Mancipatio est imaginaria quædam uenditio, quæ sic agitur. adhibitis non minus quam quinque testib. ciuib. R. puberib. & præterea alio eiusdem conditionis, qui libram æneam teuebat, qui appellabatur Libripens. is qui mancipium accipit æs tenens ita dicit: HVNC ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio, isq; mihi emptus est hoc ære, æneaq; libra. Deinde ære percutit libram, idq; æs dat ei à quo mancipium accipit, quasi precii loco. Boetius in Topic. ex li. 1. Insti. Caii.

Ominis nuptialis.

TALASIO. Liuius lib. 1. Vnam longè ante alias

specie

ſpecie inſignem à globo Talaſii cuiuſdam raptā ferunt: multisque ſciſcitantibus, cuinam eam ferrent, identidem, ne quis uiolaret, TALASIO ferri clamitatum: inde nuptialem hanc uocem factam. Idem Seruius in lib. Aeneid. I.

Oraculi Delphici.

ROMANE, aquam Albanam caue lacu contineri, caue in mare manare ſuo flumine ſinas. emiſſam per agros rigabis, diſſipatamque riuis extingues. tum tu inſiſte audax hoſtium muris, memor, quā per tot annos obſides Vrbem, ex ea tibi his quæ nunc panduntur, factis uictoriam datam. bello perfecto donum amplum uictor ad mea templa portato: ſacraque patria, quorum omiſſa cura eſt, inſtaurata, ut aſſolet, facito. Ex Liuij lib. 5.

Oraculi Delphici.

TVM, SI faxitis Romani, ueſtræ res meliores feliciores q; erūt: magis ex ſentētia Reſpub. ueſtra uobis procedet: uictoriaq; duelli, po. Ro. erit. Pythio Apollini, Repu. ueſtra bene geſta ſeruataq; lucris meritis donum mittit ore: deq; præda, manubiis, ſpoliisq; honorem habetote. Ex Liuii lib. 23.

Pactionis ob pacem cum Aetolis.

IMPERIVM maieſtatemque populi R. gens Aetolorum conſeruato ſine dolo malo. ne quem exercitum, qui aduerſus ſocios amicoſque eorum ducetur, per fines ſuos tranſire ſinito, neve ulla ope iuuato. hoſtes eoſdem habeto, quos populus R. armaq; in eos ferto, bellūq; pariter gerito. perfugas fugitiuos, captiuosq; reddito Romanis ſocijsq;: præterquam ſi qui capti, cùm domos rediſſent, iterum capti ſunt: aut ſi qui eo tempore ex iis capti ſunt, qui tum hoſtes erant Romanis, cùm inter præſidia Romana Aetoli eſſent. aliorum qui comparebunt, intra dies centum Corcyræorum magiſtratibus ſine dolo malo tradantur. qui non comparebunt, quādo quiſque eorum primum inuentus fuerit, reddatur. Obſides XL. arbitratu Conſulis Romanis dato, ne minores XII. annorum, neu maiores XL. Obſes ne eſto Prætor, præfectus equitum, ſcriba publicus, neu quis qui antè obſes fuerit apud Romanos. Cephallenia extra pacis leges eſto. Ex Liuij lib. 38.

Precationis ob bellum Macedonicum.

QVAM rem Senatus populusq; R. de Rep. deq; ineundo nouo bello in animo haberet, ea res uti populo Ro. ſociisq; ac nomini Latino bene ac feliciter eueniret: ſecundum rem diuinam, precationemque, ut de Rep. deq; prouinciis ſenatum conſulerent. Ex Liuii lib. 31.

Precationis P. Scipionis.

DIVI Diuæq;, inquit, qui maria terraſq; colitis, uos precor quæſoq; quæ in meo imperio geſta ſunt, gerūtur, poſtq; gerētur: ea mihi, populo plebiq; Romanę, ſocijs nominiq; Latino, qui populi Romani, quiq; meam ſectā, imperiū, auſpiciūque terra, mari, amnibusq; ſequuntur, bene uertundo æquè uos omnia bene iuuetis, bonis auctib. auxitis: ſaluos incolumesq; uictis perduellibus uictores ſpoliis decoratos, triumphantesq; mecum domos reduces ſiſtatis: inimicorum hoſtiumq; ulciſcēdorū copiā faxitis: quæq; populus Carthaginienſis in ciuitatem noſtram facere molitus eſt, ea ut mihi populoq; Romano in ciuitatem Carthaginienſium detis. Ex Liuij lib. 29.

Precationis qua in principio Pompæ Romani Imperatores triumphantes, in Vaticano utebantur.

DI, NVTV, & imperio quorum nata & aucta eſt res Romana, candem placati, propitiatiq; ſeruate.

In fine uerò in Capitolium aſcendentes, hæc.

GRATIAS tibi Iupiter optume maxume, tibique Iunoni reginæ, & ceteris huius cuſtodibus, habitatoribusq; Arcis Di lubens lætusq; ago, re Romana in hanc diem & horam per manus, quod uoluiſtis, meas ſeruata, bene geſtaq;: eandem & ſeruate, ut facitis, fouete, protegite propitiati, ſupplex oro. Ex Macrob. Saturn. lib. I.

Precationis Herſiliæ.

NERIA Martis, te obſecro pacē dare, ut liceat nuptijs propriis & proſperis uti. quod de tui coniugis concilio contigit, uti nos itidem integras raperent, unde liberos ſibi & ſuis poſteris patriæ pararent. Ex Cellii lib. 13. cap. 21.

Precarionis Conſularis, in Conſule renunciando.

QVOD bonū, fauſtū, felix fortunatumq; ſit, mihi magiſtratuiq; meo, populo plebiq; Romanæ L. Licinium cos. renuncio. Cic. pro Muræna.

Præconii in ſacrificiis.

HOC AGE. Plutarch. in Numa, & Coriolano. FAVETE linguis. Cic. I. & 2. de Diuinat. Pli. li. 28. ca. 2.

Præfandi omnibus in rebus.

Quod bonum, fauſtum, felix, fortunatumq; ſit Cic. lib. de Diuin. I.

Poſthumos nepotes inſtituendi.

FILIVS MEVS hæres eſto. ſi filius meus me uiuo moriatur, tunc ſi quis mihi ex eo nepos ſiue quæ neptis poſt mortem meam in decem menſibus proximis, quibus filius meus moreretur, natus nata erit, hæredes ſunto. Scęuola ex C. Aquilio, l. gallus, 29. De lib. & poſthum.

Regis ab Interrege rogandi.

QVOD BONVM, fauſtum, felixq; ſit, Quirites regē create. ita patribus uiſum eſt. patres deinde, ſi dignum, qui ſecundus ab Romulo numeretur, crearitis, auctores fient. Ex Liuii lib. I.

Regis inaugurandi.

IVPITER PATER, ſi eſt fas hunc Numam Pompilium, cuius ego caput teneo, regē Romæ eſſe, uti tua ſigna nobis certa acclaraſsint inter eos fines, quos feci. Ex Liuii lib. I.

Relegandi.

ILLVM PROVINCIA illa, inſuliſque eis relego: excedereque debebit intra illum diem. Ex Vlpiano in l. 7. §. his qui, D. de interd. & releg.

Replicationis.

Avt Si mihi mandatum est,ut a te peterem. l.itaq;. 48.De procurat.

Avt Si res iudicata non sit.l.24. De except.rei iudic.

Avt Si damnatione interposita secundū decretū uendiderit.l.consilio,7.D.de curat.fur.

Repudij.

Conditione tua non utor.ex l.11. D.de diuort. & Repud.

Rogandi iudicis.

Itaqve præclarum à maioribus accepimus morē rogandi iudicis,si eum teneremus: Qvae salva fide facere posśit.Hæc rogatio ad ea pertinet,&c.Cic.lib.De offic.111.

Rogationis Atiliæ.

Omnes Campani, Atellani, Calatini,Sabatini, qui se dediderunt in arbitrium ditionemque populi Romani Fuluio Proconsuli,quæque unà secum dediderunt,agrum urbemque,diuina humanaque utensilia,siue quid aliud dediderunt:de his rebus quid fieri uelitis, uos rogo Quirites.Plebs sic iusśit:Quod Senatus maxima pars censeat, qui aśsidetis, id uolumus iubemusque. Ex Liuij lib. xxvi.

Rogationis de Tribunitio magistratu.

Si tribvnos plebis decem rogabo,si quos minus hodie decem tribunos plebis fecerint: hi tum,quos sibi collegas cooptaśsint, ita illi legitimi eadem lege Tribuni plebei sint,ut illi quos hodie Tribunos plebei feceritis.Ex Liuij lib.3.

Salutationis matutinæ.

Ave. Vespertinæ:

Salve. Dio Caśsius in Adriano.

Salutationis patris Patriæ.

Qvod bonvm, faustumque sit tibi, domuique tuæ Cæsar Auguste, Senatus te consentiens cum populo Ro.Cōsultat Patriæ patrem.Ea Valerius Messala usus traditur à Sueton.in Augusto.

Salutationis in epistolis.

Seneca lib.epist.11.ep.xv.Mos antiquis fuit,usq; ad meam senatus ætatē,primis epistolæ uerbis adijcere,Si uales,bene est:ego ualeo.Rectè & nos dicimus.Si philosopharis,bene est,&c.

Sacrificij porcæ præcidaneæ ante messem.

Priusquam messem facies, porcam præcidaneā hoc modo fieri oportet.Cereri porca præcidanea,porcam fœminam,priusquam hasce fruges condantur,far,triticum,ordeū,fabam,semen rapicium, thure,uino,Iano,Ioui,Iunoni præfato. Priusquā porcam fœminam immolabis, Ianostruem commoueto sic:Iane pater, te hac strue commouenda bonas preces precor,uti sies uolens propitius mihi liberisq; meis,domo familiæq; meæ mactus hoc ferćto.Ferćtum Ioui moueto,& mactato sic:Ivpiter te hoc ferćto obmouendo bonas preces precor,uti sies uolens propitius mihi liberisq; meis,domo familiæq; meæ mactus hoc ferćto.Postea Iano uinū dato sic: Iane pater, uti te strue cōmouēda bonas preces bene precatus sum,eiusdē rei ergo macte uino inferiori esto. Postea Ioui sic: Ivpiter macte ferćto esto, macte uino inferiori esto. Postea porcam præcidaneam immolato.Vbi extra proiecta erunt, ita Iano struem commoueto, mactatoq; itē uti prius obmoueras.Ioui ferćtum obmoueto, mactatoq; ut prius feceras.Item Iano uinum dato, & Ioui uinum dato, ita uti prius datum fuit ob struem obmouendam,& ferćtum libandum. postea Cereri exta & uinum dato. Ex Catone De re rust.cap.134.

S.Consultorum à plebe comprobandorum.

Qvod senatvs maxima pars iubeat. qui aśsidēs, id uolumus,iubemusq;.Ex Liuij lib.26.

S.C.quo quid Consulibus mandatur.

Donatvs in Adelphij. Terent. Fac sis Sostrata. sis,inquit, honorificè additur uerbo, ne quod imperatiuo modo pronunciatur, superbum sit. deductum est autem à Senatusconsulti formula. ubi enim aliquid Senatus Consulibus iniungit, addit: si eis videatvr. Hæc ille. Et est hoc obseruatum à Cicerone in illis S. C. quæ in Philippic.legimus.ut Philip.ix. Vtique C.Pansa, A.Hircius Coss.alter, ambove, si eis uidebitur, Quæstorib.urbanis imperent,&c.

Senatusconf.scribendi.

Qvid de ea re fieri placeret,de ea re ita censuerunt.Cælius in Epist.fam.7.alibi persæpe.

Senatusconsulti summi.

Videant consvles ne quid Respub.detrimenti accipiat.Sallust.Catul.Cic.in Catil.alij.

Sententiæ in perduellionis damnatum ferendæ.

I lictor, colliga manus,caput obnubito, infelici arbori reste suspendito,Cic.pro C.Rabirio,Liuius lib.1.Gell.lib.12.cap.3.

Sententiæ in damnatos pronunciandæ.

Lictor adde uirgas, & in eum lege agito.Liuius lib.36.

Sententiæ per tabellam ferendæ.

In causis maioribus iudices in cistā tabellas conijciebāt suas,easq; insculptas literas habētes, A.absolutionis,C.condemnationis:cùm de alicuius capite agebatur,N.L.ampliationis.his enim literis significabant non liquere.Pedian.in Diuinat.

Sententiæ in priuatis litibus pronunciandæ.

Cicero lib. De finib.11.Priuatarum litium iudices sumus.nihil enim posśumus iudicare, nisi qđ est nostri iudicij,in quo frustra iudices solent, cùm sentētiā pronūciāt,addere, Si qvid mei.iv dicii est.Si enim non fuit eorū iudicij,nihilo magis,hoc non addito,illud est iudicatum, &c.

Sententiæ

Sententiæ pronunciandæ.

CVM conſtet Titium Seio ex illa ſpecie quinquaginta,item ex illa ſpecie uigintiquinq; debere: iccirco L.Titium Seio centum condemno.Ex l.1.D. quæ ſent.ſin.appell.

Sententiæ pronunciandæ.

FECISSE VIDERI.Cic.pro Cæcina,Verr.3.De finibus 2. & alijs locis innumeris : itemque alij complures.

Sponſionis.

QVOD A Flauio abſtulero, partem dimidiam inde Roſcio me ſolutùrum ſpôdeo.Ex Cic.Orat. pro Q.Roſcio.

Sponſionis in iudicio.

NI TE Apronius in Decumis ſocium eſſe dicat. Ex Verrina 5.

Sponſionis in arbitrio.

NI VIR BONVS ſit.Cic.lib.3.Offic.

Stipulationis in emptione ſuum.

ILLASCE ſues ſanas eſſe,habereque rectè licere,noxisque præſtare,neq; de pecore morboſo eſſe,ſpôdesne?Varr.lib.2.cap.4.

Stipulandi.

SPONES ? ſpondeo. promittis? promitto.fideiubes? fideiubeo.datis?dabo.facies?faciam. Iuſtinianus. §.1.De uerb.oblig.

Stipulationis in caprarum emptione.

ILLAS capras hodie rectè eſſe,& bibere poſſe,habereque rectè licere,hæc ſpondesne?Ex Varr.lib.de re ruſt.2.c.3.

Stipulationis in ouium emptione.

Cûm emptor dixit,TANTI SVNT MIHI EMPTÆ? & ille reſpondit,SVNT,& expromiſit numos:emptor ſtipulatur priſca formula ſic:ILLASCE oues, qua de re agitur,ſanas rectè eſſe:uti pecus ouillû, quod rectè ſanum eſt extra luſcam,ſurdam,minâ, id eſt,uentre glabro:neq; de pecore morboſo eſſe habereque rectè licere:hæc ſic rectè fieri ſpôdes? Ex Varr.lib.De re ruſt.2.c.2.

Stipulationum in boum aut iuuencorum emptione.

Eos quum emimus domitos, ſtipulamur ſic: ILLOSCE boues ſanos eſſe,noxisque pręſtari?Cum emimus indomitos,ſic: ILLOSCE iuuencos ſanos rectè,deque pecore ſano eſſe,noxisque pręſtari ſpôdesne?Varr.lib.2.c.5.

Teſtamenti nuncupati.

Tabulas teſtamenti teſtator tenens ita dicit: HAEC VTI in his tabulis cerisve ſcripta ſunt, ita do,ita teſtor.Itaq; uos Quirites teſtimonium præbitote.Ex Vlpiani Inſtit.c.10.

Teſtimonij dicendi.

Maiorum hæc fuit diligentia. Voluerunt ut qui teſtimonium diceret, ARBITRARI ſe diceret, etiam quod ipſe uidiſſet. Cicero. Academic. ſecunda idem pro Fonteio, Primùm illud uerbum conſideratiſsimum noſtræ conſuetudinis ARBITROR, quo nos etiam tunc utimur, cùm ea dicimus iurati, quæ comperta habemus, quæ ipſi uidimus, ex toto teſtimonio ſuſtulit.

Vaticinij Martiani.

AMNEM Troiugena Cannam Romane fuge, ne te alienigenæ cogant in campo Diomedis conſerere manus. ſed neque credes tu mihi, donec compleris ſanguine campum: multaque millia occiſa tua deferat amnis in pontum magnum ex terra frugifera,piſcibus atque auibus, feriſque quæ incolunt terras, ijs fiat eſca caro. tua. nam mihi ita Iupiter fatus eſt. Hoſtes Romani ſi expellere uultis, uomicamque quæ gentium uenit longè, Apollini uouendos cenſeo ludos: qui quotannis comiter Apollini fiant, cùm populus dederit ex publico partem, priuati uti conferant pro ſe ſuisque. His ludis faciendis præerit Prætor hic, qui ius populo plebique dabit ſummum. Decemuiri Græco ritu hoſtiis ſacra faciant. hæc ſi rectè faxitis, gaudebitis ſemper,fietque res ueſtra melior. nam is dius extinguet perduelles ueſtros,qui ueſtros campos paſcit placidè. Ex Liuij libr.25.

Veſtalis a Pontif. Max. capiundæ.

SACERDOTEM Veſtalem,quæ ſacra faciat, quæ ins ſiet ſacerdotem Veſtalem facere, pro populo R. Quiritibus,uti quod optima lege fiat, ita te Amata capio.Ex Gellij lib.1.c.12.

Voti ob bellum cum rege Antiocho.

SI DVELLVM quòd cum Antiocho rege ſumi populus iuſsit, id ex ſententia Senatus populique R. confectum erit:tum tibi Iupiter populus R. ludos magnos,dies decem continuos faciet:donaq; ad omnia puluinaria dabuntur de pecunia, quantam Senatus decreuerit. quiſquis magiſtratus eos ludos quando ubiq; faxit,hi ludi rectè facti,donaque data rectè ſunto.Ex Liuij lib.36.

Voti concipiendi.

TVO ductu,Pythice Apollo,tuoque numine inſtinctus pergo ad delendam Vrbem Veios: tibique hinc decimam partem prædæ uoueo. te ſimul Iuno Regina, quæ nunc Veios colis,præcor,ut nos uictores in noſtram, tuamq; mox futuram urbê ſequare:ubi te dignum amplitudine tua templum accipiat.Ex Liuij lib.v.

Voti de uere ſacro concipiendi.

VELITIS iubeatis ne hoc ſic fieri ? ſi res populi R. Quiritium ad quinquennium proximum, ſicut uelim eam,ſalua ſeruata erit hiſce duellis, datum donum duit populus R. Quiritium, quod duellum populo R.cum Carthaginienſi eſt, quæque duella cum Gallis ſunt,qui cis Alpes ſunt: quòd uer attulerit ex ſuillo,ouillo,caprino grege,quæque orphana erunt, Ioui fieri, ex qua die Senatus populusque iuſſerit, qui faciet, quando uolet, quaque

quaque lege uolet facito: quo modo faxit, probè factum eſto. ſi id moritur, quòd fieri oportebit: prophanum eſto, neque ſcelus eſto. ſi quis rumpet, occidetur inſciéns, ne fraus eſto. ſi quis clepſet, ne populo ſcelus eſto, neve cui cleptum erit, ſi atro die faxit inſciens, probè factum eſto. ſi nocte ſiue luce, ſi ſeruus ſiue liber faxit, probè factum eſto. ſi ante id ea Senatus populusque iuſſerit fieri, ac faxit, eo populus ſolutus, liber eſto. Eiuſdẽ rei cauſſa ludi magni uoti æris CCCXXXIII. milibus, triente: præterea bubus Ioui CCC. multis alijs diuis bubus albis, atque ceteris hoſtijs. Ex Liuii lib. XXII.

Voti Pontificum.

PONTIFICUM VOTIS ANNUANT dij Romanæ rei pub. arcanaque morbis præſidia Apollinis iuſſu ſumma ueneratione ex hoc Palladis cypho ſacramenta libarunt, annuant, quorum ritu Romano imperio regna ceſsere. Ex Antiquitatibus Romanis, capite 13.

FINIS FORMULARUM RORENSIUM VETERUM.

EPITOME

EPITOME TRIVM LIBRORVM NICOLAI GRVCHII RHOTOMAgensis, de Comitijs Romanorum.

PRAEFATIO.

OMITIA à coeundo, uel potius (ut ueteres dicebant) comeundo dicta sunt: quòd populus coire his, & unum in locum conuenire soleret. à quo etiam uerbo locus in foro Romano Comitium appellabatur: & conciones quasi Comitiones uocabantur. Erant autem Comitia, cum generaliter uerbum accipitur, & ut uulgò à Latinis scriptoribus usurpatur, conuentus populi totius aut partis ad ferendum de aliqua re suffragium. Alio modo, & cùm propriè uerbum sumitur, uniuersi populi conuocatio ad aliquid sciscendum. nam si plebs tantum, quæ pars modò populi erat, à magistratu uocata fuisset: ea non propriè Comitia dicebantur, sed Concilia. Id quod Gellius ex Lælio Felice his docet uerbis: Is, inquit, qui non uniuersum populum, sed partem aliquam adesse iubet, non comitia, sed concilium edicere iubet. Sæpe tamen apud auctores uerbo Concilij, sicut nomine Comitiorum comprehenduntur omnes cum populo actiones: id est, omnes populi totius partisve cœtus & conuentiones. Quinetiam interdum Concilij nomen latius quàm Comitiorum patet. Neque enim Comitia unquam latius patent, quàm ut omnes cum populo aut plebe actiones significent. At Concilium præterea etiam usurpatur in concionibus appellandis, & aliis cuiusque generis hominum conuentibus. Interdum autem eius uerbi uis astringitur ad id modò significandum, quod ait Lælius: ut propriè concilia appellentur partis populi conuentus, ad aliquid iubendum. Cuius generis erant; quæ à Tribunis ple. habebantur Comitia. Habebant enim ius uocandæ plebis, non etiam uniuersi populi Tribuni pl. Itaque uerius Concilia edicere quàm Comitia dicebantur. Quanquam autem nomen Comitiorum hanc, quam dixi, distinctionem admittit: in hac tamen nostra de Comitijs disputatione, nobis ea utendum esse non censemus: quandoquidem à Latinis scriptoribus uix, ac ne uix quidem, obseruari demonstrauimus. Itaque eo contenti quod obiter admonuimus, hanc distinctionem à quibusdam poni, Comitia (ut sæpius apud auctores sumuntur) definimus, populi qualescunque conuentus, ad aliquid suffragijs suis decernendum. Nam & ludorum & census caussa uel populus uniuersus conuenire solebat: nec tamen ulla erant Comitia: quòd non ad ferendum de aliqua re suffragium populus ita conuenisset. Genera Comitiorum inter se diuisa, erant tria: Centuriata, Tributa, & Curiata. Nam quæ legimus Calata comitia, ea uel Centuriata uel Curiata erant. Et ex eo quòd primis temporibus calandi uerbum pro uocandi usitatum erat, hinc ego opinor, omnia comitia ueteribus Calata fuisse. Sed postea cum in usu hoc uerbum esse desijt, retentum esse nomen Calatorum comitiorum in his tantum, quæ pro collegio Pontificum habebantur: idque religionis cuiusdam. & antiquitatis caussa.

DE COMITIIS CENTVRIATIS. Caput I.

Centvriata comitia dicebantur, quibus populus per classium Centurias diuisus, suffragium ferebat: ita ut suffragia colligerentur Centuriatim, & quod plures Centuriæ iussissent, id ratum haberetur. Centurias autem Seruius Tullius ex censu sic descripsit. Ex his quorum erat maximus census, id est, non minor centum millium æris, primam classem fecit octoginta Centuriarum: quadraginta quidem seniorum, ac totidem iuniorum. Prima classis omnes appellati. seniores ad urbis custodiam ut præstò essent, iuniores ut foris bella gererent. Additæ huic classi duæ fabrûm Centuriæ, quæ sine armis stipendium facerent. Datum munus ut machinas in bello ferrent. Secunda classis intra centum usq; ad quinq; & septuaginta millium censum instituta. Et ex ijs senioribus iunioribusq; uiginti conscriptæ Centuriæ. Tertiæ classis quinquaginta millium censum esse uoluit, totidemq; Centuriæ, & ex eodem discrimine ætatum factæ. In quarta classe census quinq; & uiginti millium, totidem Centuriæ factæ. Quinta classis aucta, Centuriæ triginta factæ. In his accensi, cornicines, tibicinesq; in tres Centurias distributi. undecim millib. hæc classis censebatur. Hoc minor census reliquam multitudinem habuit. Inde una Centuria facta est immunis militia. Ita pedestri exercitu ornato distributoq; equitum ex primoribus ciuitatis duodecim scripsit Centurias. Sex item alias Centurias, tribus à Romulo institutis, sub ijsdem quibus inauguratæ erant, nominibus fecit.

DE CAVSSIS CENTVRIAtorum comitiorum. Cap. II.

Tres erant Centuriatorum comitiorum habendorum caussæ: una creandorum magistratuum, altera legum ferendarum, tertia iudicij exercendi. ac magistratus quidem his Comitijs creabantur omnes, qui & maiores magistratus, & patricij uocabantur: præter Dictatorem, Magistrum equitum, & Interregem. Erant autem maiores magistratus, penes quos erãt maiora Reipublicę auspicia, ueluti Consules, Prætores, & Censores. Dictatores enim non à populo creabantur: sed si Senatui uideretur, iubebatur Consul Dictatorem dicere: hoc est, quem uellet, modò ex Consularibus aliquem, nominare, qui Dictator esset. Tum Consul captatis auspicijs, oriente nocte, silentio Dictatorem dicebat, qui deinde Magistrum equitum quém uel let diceb at. Interregem autem Patricij prodebant: hoc: est, unum aliquem ex suo numero deligebant, & declarabant, qui magistratũ Curulem quinq; dierum gereret, nõ aũt à populo creabatur. Animaduertendum etiam est, his Centuriatis comitijs Proconsules interdum creatos: quod ex lib. Liuij 36. perspicitur, ubi Centuriatis comitijs P. Scipionem 24. fermè aunos natum creatum fuisse Proconsulem, & cum summo imperio in Hispaniam profectum scribit. Videntur etiam Reges sacrorum ijsdem Comitijs creari consueuisse. eius enim sacerdotium magnum illustreq; fuisse constat: ut qui in Regis locum (quod quidem ad sacra attinet) successerat ideoq; ei & nomen regis, & ornatus Regius relictus erat. magnitudo igitur sacerdotij efficit, ut probabile sit, quoniam à populo conferretur (quemadmodum Gell. auctor est) ijs potius comitijs quibus maximas quasq; dignitates dare solebat, quæ erant Centuriata, creari solitum hunc sacerdotem, quàm alijs. Itaq; sub illa prima caussa magistratuum creandorum Regis quoq; sacrificuli creandi caussam cõprehendimus: non quod Rex sacrorum magistratus esset, sed quòd dignitas quædam tamen esset, quæ à populo non alia ratione quàm magistratus daretur. De Decemuiris uerò qui legibus ferendis creati sunt, & de Tribunis militaribus, Consulari potestate, quos historia certum est, comitijs Centuriatis creatos, propterea nihil dicimus, quod iam dudum ille magistratus Romæ creari desierat.

Sequitur altera caussa, legum scilicet ferendarum: quo uerbo etiam rogationem cõplectimur, qua bellum à populo iubebatur. Leges autem non omnes, sed eas quæ à plebiscitis distinguuntur, intelligimus: quæ apud ueteres tum Centuriatæ, tum Consulares appellantur Centuriatas autem hoc uno ueluti signo cognoscemus, quòd quæ leges ferebantur à maioribus magistratibus, hæ ferè Centuriatis comitijs ferebantur: præsertim si auctoritate Senatus ferrentur, ac de re quapiam maioris momenti essent: ueluti leges duodecim tabularum. Diximus autem ferè ita factitatum fuisse quia perpetuum non erat, ut quas leges ferrent maiores magistratus, eas Centuriatis comitijs ferrent. scribit enim Cicero primo libro ad Atticũ à M. Pisone Cõsule rogationem latam ad populum, de religione à P. Clodio contempta: quum in comitio latam fuisse testatur. unde apparet non fuisse huius legis comitia Centuriata, ut quæ intra pomœrium haberi non possent. Belli etiam indicendi caussa ferri legem ijsdem comitijs solitam, patet ex quarto Liuij, ubi rogationem de

nem de bello Macedonico ab omnibus centuriis antiquatam scribit. Non iisdem tamen comitiis, sed Tributis pacem iuberi solitam, postea suo loco demonstrabimus.

Tertia comitiorum Centuriatorum caussa est, uti iudicium de perduellione fiat, hoc est de eo qui se hostili animo in Rempublicam gessit. nam maiestatis quidem iudicium in foro, à certo Praetore exercebatur: perduellionis uerò à populo, in campo Martio, per Centurias distributo. Scribit enim Cicero pro Sextio cum & sacratis legibus, & duodecim tabulis sanctum esset, ut neque priuilegium irrogari liceret, neque de capite ciuis, nisi Centuriatis comitiis rogari. Itaque & Tib. Graccho quod nimis seuerè censuram gerēdo ciuitatem exasperasset, M. Pompilius Tribunus plebis diem perduellionis ad populum dixisse traditur à Valerio: & C. Rabirium eiusdem criminis accusatum, in cāpo Martio Cicero ea quae extat oratione defendit.

DE PERSONIS, QVARVM interuentu Centuaria comitia fiebant Caput III.

Centuriata comitia non nisi à maioribus magistratibus haberi poterant. in iis enim & maioribus auspiciis, & maximo imperio opus erat. itaq; habebant Consules, Praetores, Censores, Dictatores, & Interreges. ac magistratuum quidem maiorum, quos solos his comitiis creari suprà ostendimus, comitia Consules ferè semper habebant. Itaq; & Consules creabant, & Praetores. Etenim non modò Consules, sed ne Praetores quidem à Praetoribus creari ius erat. Consules, quòd maius imperium à minore rogari ius non erat: Praetores autem, cum ita rogarentur ut collegae Consulum sint, quorum est maius imperium. Porrò autem forte id alteri è Consulibus eueniebat, nisi inter se de ea re comparassent. Censorum praeterea comitia Consules habebant. At si fortè uel contentione ordinum, aut magistratuum, uel candidatorum ambitu, uel alia ratione perfici ante anni exitum comitia nouis magistratibus creandis non potuissent, dum patritios conuenire oportebat ad prodendum ex suo numero Interregem, qui dies quinq; imperaret, à quo alius deinde creabatur eodemq; modo alii atq; alii singulis quinq; diebus creabantur, donec subrogati essent ab aliquo ex iis Consules, qui statim inirent magistratum. Non fuit tamen moris, ut ab eo qui primus Interrex proditus erat Comitia haberentur: sed uel à secundo, uel ab insequentibus: sic ut ad undecimum etiam Interregem aliquando peruentum sit. Legum uerò ac iudiciorum comitia Centuriatā habere solebant, nec omnes tamen magistratus. Primum enim leges consulares quae passim reperiuntur apud auctores, satis ostendunt legibus ferendis Consules comitia Centuriata habere: & in iudicio Manlii Consules comitia habuerunt: & lex Hortensia, quam tulit Dictator Q. Hortensius, ut plebiscita omnes tenerent: & Aemilia, quam tulit Aemilius Mamercus, ut censura sesquiannua esset: & omnes Corneliae L. Syllae, argumento sunt, Dictatores legibus ferendis Comitia habuisse: & Dictator L. Quintius, iudicium ad quod maximè creatus erat, exercebat cum Sp. Melius à magistro equitum C. Seruilio Ahala interfectus est. Iam uerò si in urbe Consules non essent, Praetorum ac praesertim urbani summum imperium fuisse, Cicero & Gellius demonstrant. unde sequitur, siue legum, siue iudiciorum comitia Centuriata habenda fuissent, Praetorum fuisse cum populo agere, censores autem Centuriatis comitiis legem tulisse, nunquam legimus: & cum leges censorias apud auctores reperimus, pro censorum subscriptionibus, aut locationibus à censorib. factis accipi debent. Interreges uerò legum aut comitiorum iudicia habuisse, nunquam legitur. Sed nec ijs ea comitia habere licuisse argumento esse potest imperii breuitas, quae promulgari perferriq; leges pati non poterat: tum uerò quòd in Interregno nihil prius agere cum populo licebat quàm subrogati essent magistratus ordinarii: sic nec magistrum equitum habuisse unquam comitia legimus: fortasse quòd dictatorem sequi, eiq; parere illum oporteret. Ex his uerò qui magistratus, non essent, solos pontifices ius habuisse cum populi agendi reperio: nimirum ut Regem sacrificulum comitiis Centuriatis crearet. nam ut ceteris in rebus summa erat potestas magistratuū, ita in sacris curandis maxima erat pontificum potestas: ideoq; de sacris cum populo agendi ius pro sua dignitate habuisse credendum est. SEQVITVR ut de iis personis dicamus, quae comitiis Centuriatis suffragium ferebant. Existimo autem equidem ipsas quidem centurias omnes suffragii ius habuisse, non tamen omnes ciues qui singulis centuriis continerentur. Quos enim censores ignominiae caussa in Ceritum tabulas referebant, eos iure suffragii priuabant. utcunque sit, omnes ciues Romani si modò pleno iure ciues essent, ius ferendi suffragii comitiis Centuriatis habebant. Quo in numero municipia, coloniae, & praefecturae Italiae comprehendebantur. Adesse praeterea his ipsis comitiis solebant diribitores, rogatores, custodes, & praecones. Erant autem diribitores qui tabellas populo per centurias ministrabant: a diribendis, hoc est distribuendis tabellis sic dicti. non enim populus ipse domo ad comitia tabulas afferebat: sed in comitiis ab illis diribitoribus accipiebat. Rogatores autem erant qui cistam deferebāt, in quam tabellas

tabellas suffragii populus conijciebat: quod multo tempore faciebant antequam tabella suffragium ferri à populo cœptum esset: quo tempore diribitoribus non opus erat, sed eo solum qui rogaret suæ centuriæ sententias, quas postea referret. colligebant enim centuriatim suffragia prius uoce, postea tabellis. Custodes porrò erant qui, præter id quod obseruabant, ne quid fraudis committeretur in sortitionibus & suffragiis dicendis, describebant etiam cuiusq; centuriæ educta è cista suffragia: ut inde appareret, quæ esset illius centuriæ sententia: quam sententiam tum præcones magna uoce pronunciabant. Animaduertebant etiam ne quid uel magistratus ipsi in sortiendo fraudis admitterent. Præterea post lata suffragia, in quibusdam tabulis numerum sententiarum punctis notabant. Et quoniam tanti intererat à prærogatiua centuria renunciari, ut ferè semper prærogatiuam reliquæ centuriæ sequerentur: idcirco ut ne hic fraus ulla fieret, existimo à singulis candidatis dari solitas singulas tabellas quibusdam suis amicis, qui notarent in sua quisq; tabula numerum suffragiorum, quibus sui candidati creati essent: qui numerus punctis notabatur. unde fit ut puncta pro suffragiis à Cicerone dicantur. Vt uerò prærogatiuæ centuriæ præficiebatur candidato primus custos, ita aliis centuriis alii præficiebantur custodes. Postremò illud intelligendum est, non fuisse perpetuum, ut senatores primarii in comitiis rogatorum, diribitorum, & custodum munere fungerentur: sed si quando uellent comitia omni non modò fraude carere, sed etiam suo ministerio cohonestari, uel quia magna res ageretur, uel quia id honori alicuius tribuerent. Ac magistratuum quidem comitiis custodes ab ipsis candidatis præficiebantur: ut iam dictum est. Rogatores uerò ante tabellas quidem populo datas, ex ipsis desumebantur centuriis aliqui uiri graues, sed post tabellarias leges latas, rogati opinor ab eo qui comitia habiturus erat, operam suam publice in ea re præstabant ii homines, quos bona fide suffragia collecturos existimasset: uel sua spōte id honori amicorum tribuebant aliqui uiri graues. Quod idem ut de diribitoribus sentiam, eo adducor, quod non quemadmodum præconum erat ordo quidam ac uelut collegium sodalitasve quibus hoc erat munus proprium, ut præconium facerent, ita diribitorum ordo cui hoc onus incumberet, ut tabellas populo diriberent: sed ipsi interdum senatores hoc munus suscipiebant, ut ex iis quæ diximus planum est. Præcones porrò certi quidam homines erant, qui faciendo præconio quæstum faciebant, quos comitiis reperio adfuisse: primum ut classes uocarent: deinde post descripta singularum centuriarum suffragia, ut magna uoce pronunciarent, quæ esset illarum sententia. Animaduerti prætereà non modò singularum centuriarum, ut quæq; suffragium dixisset, sententiam à præconib. pronunciari solitam, sed etiam post lata omnia suffragia, rursum quid populus uniuersus iussisset uoce præconis declarari. Sequitur nunc ut de candidatis dicamus.

Erant autem candidati, qui magistratum aliquem petebant: sic dicti à toga candida quam gestabant, qui se magistratum petere professi essent: nisi fortè aliqui iam designati essent: qui si alium magistratum peterent, sine toga candida petebant. Fuit autem in more ut candidati sine tunica uenirent ad supplicandum populo, illa sola toga candida, eaq; recincta, induti: uel ne in sinu gestarent numos, quos populo diuiderent: uel potius ut dignos magistratu non genere, non opibus, non gratia, sed uulneribus & cicatricibus populus iudicaret: quæ ut ab iis conspicerentur quos ambiendo prensabant, sine tunica ad petendum descendebant: uel ut perinde huiusmodi nuditate supplicum habitum ostenderent, atq; se prensando, rogando, salutando populo submittebant. Hi candidati suam quidem petitionem biennio antè incipiebant, quam magistratum inire possent: non eo tantum tempore quo toga candida induti populo supplicabant: nam eo tantum anno uerè candidati erant, quo uel designari, uel repelli suffragiis populi oportebat: & hic propriè annus petitionis dicebatur. Quin etiam existimo post edicta tantum comitia candida toga illos usos fuisse. his enim indictis qui petere uellent, profiteri se candidatos oportebat: alioqui nisi intra legitimos dies professi essent se petere, ratio eorum haberi non poterat. Quod de præsentibus intelligi uolo: nam etiam absentes poterant, tametsi eorum ratio haberi non posset, se petere profiteri. Illam uerò absentum professionē intelligo, eorum in concione populi nominationem, & magistratus deinde per amicos ad populum supplicationem. Reperio enim eos, qui in prouinciis erant, si ad petitionem consulatus uenire uellent, satis habuisse, si post edicta comitia uenissent. Vt Cæsar cum ex Hispania ad petendum consulatum uenit, edictis iam comitiis urbem ingressus est ad petendum: ut scribit Suetonius. & Marius ad primi consulatus petitionem ex Africa decessit, cum duodecim dies superessent ante comitia: & in itinere septem diebus consumptis, petitione quinque dierum consulatum obtinuit. Adornabant igitur suam petitionem multo antè tempore qui magistratum petebant: idq; aut per se, aut per amicos: sed professos petitionem suam ante edicta comitia nusquam reperimus. Neq; uerò in professione existimo satis fuisse candidam togā inducere, sed etiam solenni ad populum nominatione, quæ in concione ab aliquo magistratu data, fieret. ut omittam quòd absentes profiteri poterant: quæ sine toga candida professio necessariò

necessario fiebat. cādida aūt toga petitionis signū erat, ut a populo dignoscerent, qui adirēt magistratus. quādiu.n. retinebāt toga cādida, tādiu perstare ī petitione: ea deposita, & petēdi uoluntatē deposuisse cādidati cēsebatur. Iā uerò ne populus magistratū alicui mādaret īdigno, aut contra leges, publicè intererat cōsiderari cādidatorū caussas à magistratibus, & cōsilio publico: quæ deinde ad populū allegatæ efficiebāt, ut eorū tm̄ qui digni essent, rationē comitijs habere uellet. Ac sæpe ēt cōtra populi studia manifesta, magistratus iudicio, aut senatus decreto excludebant suffragijs populi nōnulli cādidati. Quod uerò suprà negauimus a cōsule qui habiturus esset comitia, nomē cādidatorū recipi, ad id tēpus nō pertinet, quo ī cāpo habebāt comitia, sed ad initiū petitionis ī cādida ueste, & ad simplicē professionē. Nā qui ex cādidatis digni uidebant quorū ratio haberetur, eorū nomē cōsul recipiebat: hoc est, populi suffragio permittebat, ut ex ijs designaret quos nellet: adeoq; eū nomē cādidatorū recipere oportebat, ut omnino suffragio populi excluderet, cuius nomē nō recepisset. Ac si quē populus designasset, cuius nomē accipere nollet, nihil eo designādo populus perficere posset, quādo ei liberū esset populi cōsiliū dimittere cū uellet. sanè post latas leges tabellarias, quia de publico suppeditabāt tabellæ suffragij, iā ante comitia cādidatorū nomina publicè recepta esse oportebat: ut nomē eorū publica auctoritate i tabellis scriptū populo daret. Notādū est etiā, ordinariū fuisse, ut post edicta comitia trinundini spaciū relinqueret ante diē comitiorū: partim ut ad eū diē populus undiq; ex Italia cōuenire posset, partim ut cādidati populo frequētiori, & nō modò urbanæ, sed etiā rusticanæ multitudini supplicare possent. ex quibus cōsequēs est, q̄m cādidati post edictum cādidā togā sumebāt, quā post comitia deponerēt, si modò ad diē præstitutū comitia fierēt, ordinariū fuisse, ut nō multo plus q̄ trinundini spacio uerè candidati essent: hoc est, cādida toga īduti. Caussas aūt cur cādidatorū interdū ratio nō haberetur, multas fuisse reperio. una erat in ætate. Quia.n. lex erat, qua certi quidā anni constituti erāt, ante quos nō liceret magistratū capere: ea erat legitima caussa cur ratio alicuius nō haberet, si ante annos lege cōstitutos ad petēdū magistratū descēderet. Nā primū cōstat nulli ciuiū Romanorū licuisse ullū magistratū urbanū gerere, qui decē annos nō militasset. Quòd si militaris ætas fuit an. 17. relinquit ante septimū & uigesimū annū magistratū urbanū gerere nō licuisse, nisi quis legibus solueret: quēadmodū de Pōpeio, Octauiano, Africano, alijsq; permultis factum fuisse legimus. Legibus aūt annalibus Aedilitia ætas fuit an. XXXVII. Prætoria, ann. XL. Cosularis. anno XLIII. adeò ut petere Aedilitatem non liceret ante annum ætatis XXXVI. Præturā ante annū XXXIX. Consulatū ante XLII. Quoniā autē magistratū petere liecbat decē peractis stipendijs, primus autē magistratus urbanus erat Quæstura: hinc fit ut quæstoria ætas esset primū XXVII. ætatis anno, ijs qui ætatis legitima stipēdia fecissent. Hac ætate uterq; Gracchus quæstor fuit: ijdemq; XXX. anno ætatis Trib. ple. fuerunt. Ex quo etiā colligo, Tribunitia ætatē fuisse anno XXX. Altera caussa quamobrē eius qui petebat ratio nō haberetur, erat in ordine petendi magistratus. nā lege Cornelia uetitū erat, ne cui præturā petere liceret, nisi qui quæstor fuisset: neque consulatū, nisi qui prætor fuisset: itē ne nisi decennio interiecto eundē magistratū petere liceret.

Erat porrò & alia, lex qua uetabatur ne in magistratuū comitijs, absentum ratio haberetur. Quare legibus solutos fuisse intelligendum est omnes, quos absentes creatos reperimus. Postremò si qui turpi iudicio damnati essent, in perpetuum omni honore ac dignitate priuati erāt. Ac de caussis quidē ob quas nomina candidatorum interdū non reciperentur, hactenus. Rationem aūt petendi cādidatorū latissimè explicat liber Q. fratris, De petitione cōsulatus. Pauca tamē quædā ex historia subijciā. Animaduerti enim conuenire in forum solitos candidatos, ut populo supplicarent. quod non tantum de urbana multitudine intelligēdum est, sed etiam de rusticana, quæ nundinis in urbem cōuenire solebat. Illud quoq; ex Valerio intelligitur, solitos fuisse candidatos, singulorum manus quos rogabant apprehendere. Vnde effectum est, ut prensare pro eo quod est ambire magistratum, tam sæpe accipi reperiatur. Scribit etiā Macrobius, candidatis usum fuisse olim in comitium nundinis uenire, & in colle consistere, unde corām possent ab uniuersis uideri. Candidatos præterea reperio solitos secum adducere non modo in forū, sed etiam in cāpum, uirum aliquē gratiosum apud populum, qui suo nomine peteret. lex porrò fuit quæ uetabat ne seruos nomēclatores candidati circumducerent, qui dominis suis nomina singulorum, ut quisque obuius fiebat, suggerere soliti erant: quam tamen legem candidati non seruabant. præterea fuisse hoc in laboribus cādidatorum intelligimus, ut salutarent, nominatimq; benignè appellarent singulos ciues, ut quisq; se eis offerebat. Non fuit autem necesse, ut si quis candidatus magistratum quem petierat non obtinuisset, deponeret uestem candidam: sed ad alium petendū uenire poterat. Nam in ipso etiam campo, die comitiorum candidati populo supplicare solebant. Quod tamen antè faciendum erat, quàm missæ in suffragium tribus essent ab eo qui comitia habebat. Corrumpendorū aut suffragiorū rationes complures erant. prima cū tributim aut centuriatim numi populo dabantur: hoc est, certa quædā pecuniæ summa diuidebatur in tribus, aut centurias, quas quis uellet corrumpere. Quā ad rē comparari solebant certi homines, huiusce operis uelut redemptores, quos diuisores appellabāt. Hi certo quodā precio accepto a candidatis, aut uerò ab amicis, qui se sequestres, īterpretesq; in eorū caussa interponebant, corrumpenda plebis suffragia suscipiebant. quorū ego munus necessariū reipublicæ fuisse arbitror ex eo, q̄ largiriones populo fieri legibus nō prohibitas, tā frequens usitatumq; erat, ut necesse fuerit esse certos homines qui operā suā hac in re populo præstarēt. Imperatores.n. cūm uictores ad triumphū redibant, sæpe reperiuntur congiariū populo dedisse. Præterea testamento sępe populo aliquid legabatur: in funeribus magnificis populo fieri largitio solebat. Deniq; ob alias multas caussas ab ijs qui populi fauorē captabant, largitiones populo factas reperimus. Hinc tria a Milone cōsupta patrimonia: hinc illud epulū pop. Ro. à M. Crasso datū, & tres minæ in singula ciuiū capita: hinc apud Suetoniū Augustus Fabianis, & Scaptiensibus tribulibus suis die comitiorū, ne quid a quoquā candidato desiderarent, singula millia numūm a se diuidebat. Propter has igitur receptas Romæ largitiones, erat ministeriū diuisorum publicè necessariū. Neq;.n. existimandum est, omnem numorum per tribus diuisionem fuisse legibus ambitus prohibitam: alioqui legitimus

non habuissent diuisores singulæ tribus. Sunt & aliæ corrũpendorũ suffragiorũ rationes legibus prohibitæ, quas, quia leuiores sunt, breuitatis caussa prætermitto. atq; illa quidẽ sufficiãt de candidatis. Nunc personas comitiorũ, quæ habentur aut legibus ferendis, aut iudiciorũ caussa, persequamur.. Ac legibus quidẽ ferendis nõ aliæ personæ interueniebant, quàm quæ cõmunes erãt aliis centuriatis comitiis. Vnũ hoc propriũ uidetur, ꝙ quoniã legẽ antè recitari oporteret, quàm populus suffragiũ diceret, ad eã scribas interuenire oportebat. Subiiciente.n.scriba, legẽ recitabat præco. Tũ uerò audiri eos oportebat, q de lege ad populũ dicere uolebant, aut suadẽdi aut dissuadẽdi caussa. Qua de re in modo legũ ferẽdarũ explicãdo agemus. In comitiis uerò centuriatis iudiciorũ caussa, nisi accusator is esset qui cẽturiata comitia habere posset, præter eas personas quas omnib. centuriatis comitijs adesse ostẽdimus, interuenire primùm eũ oportebat, qui diẽ perduellionis ad populum dixisset: tum uerò defensorem qui pro reo diceret: postremò & ipsum reũ sordidatũ, cũ amicis qui populo supplicarent, priusquam in suffragiũ mitteretur. Nisi fortè exilij caussa solum ante diem iudicii reus uertisset: quemadmodũ fecisse Camillũ, Coriolanũ, Seruiliũ Ahalã, Cæsonẽ Quintiũ, & Ciceronẽ ipsũ in historiis legimus.

DE MODO COMITIORVM CENTVriatorum. Cap. IIII.

ANte comitia centuriata edictum præmitti necessarium erat, ut ad quam diem conuenire populus deberet, multò antè intelligeret. Vnde fit ut in omni historia tam sæpe reperiantur consules comitia edixisse, scriptumque in tabella proponi publicè hoc edictum solebat. Et quoniam comitiis etiam adesse ex agris homines oportebat, qui in urbem ferè nisi nundinis, hoc est nono quoque die non ueniebant, propterea edictum illud per plures dies publicè extare necesse erat, ut populo uniuerso notum esset. Quod ita accipi debet: si modò nihil accidisset quod impedimento esset, ne legitimo tempore comitia haberentur. Nam si quando res ad interregnum rediisset, post præmissum ab Interrege edictum, nõ poterat tantum temporis interiici. Erat enim Interregis imperiũ quinque tantum dierum: poterat autem secũdus Interrex comitia habere, ut superius ostendimus. Iam uerò superioribus temporibus, quibus consules bellis urgentibus in urbe esse non solebant, sæpe accidebat, ut in exitu annus prope esset, necdum tamen subrogati magistratus essent. Eo tempore interdum reperimus propter necessitatem subrogandorum magistratuum, paucis post edictum diebus, habita fuisse comitia. At temporibus ætati Ciceronis proximis Consules totum ferè annum sui cõsulatus agebant in urbe, nec ad exercitus, aut in prouincias, nisi ad finem anni proficiscebantur. Vnde fiebat, ut legitimo tempore comitia magistratuum cessarent. De obnunciatione satis multa suprà dicta sunt: de intercessione nunc paucis dicendũ. Intercessio tametsi penè tota Tribunis plebis esset, ut qui creati antiquitus uiderentur non iure dicundo, nec caussis que reliquis de absentibus noscendis, sed intercessionibus faciendis: tamen aliis etiam magistratibus pro suo imperio conueniebat. unde in legibus Ciceronis scribitur, Par maiorve potestas plus ualeto. Qua lege significatur, parendum esse intercessioni paris aut maioris potestatis, unde efficitur, intercedendi ius fuisse collegis inter se & maioribus potestatibus. Quare Consules inter se Prætoresque & Tribuni intercedebant: & Consules ceteris magistratibus, non modò intercedere poterant, sed etiam ius habebant ab omnibus magistratibus & comitiatum & cõcionẽ auocãdi. In quo tamẽ excipiendi sunt Tri. pl. quorũ actionib. intercessione impediẽdis soli collegę ius habebant. Quia in intercedendo maior ijs potestas erat, ꝙ reliquis omnibus magistratibus, in agendo. Quò fit, ut cessantibus omnibus imperijs, creato Dictatore, adhuc intercedendi potestas Trib. pl. relinqueretur. Ac ceteris quidẽ in reb. q̃ uel à senatu, uel à magistratib. publicè fiebant, intercessionẽ locũ habuisse nemo ignorat. In comitijs uerò cẽturiatis an locũ habuerit, & quãdo interponi soleret, magis dubiũ est. In magistratuũ tamẽ comitijs locũ habuisse Liu. lib. 7. demõstrat. Hoc uerò efficiebat Tribunorũ intercessio, nõ ut populum uocare nõ posset Cõsul, qđ nemo ei uetare poterat: sed ne quid his comitijs suffragijs populi peragi posset. In legum uerò comitijs certũ est intercessioni locũ fuisse. Intercedere aũt solebãt magistratus, nõ cũ lex promulgabatur trinũdino, sed eo die quo ferebatur. Neq;.n. Tribuni uetare poterant, ne quisquã cõcionẽ haberet promulgandę suæ legis caussa: sed ne populus acciperet legem, quæ inutilis aut perniciosa uideret. Itaq; quãdiu promulgabat, licebat oratione dissuadere legẽ: cũ uerò ferebatur, intercessio iterponẽda erat, ne a populo acciperetur. Hæc aũt suffragiorũ interruptio potissimũ accidebat in comitijs magistratuũ: quia nisi Initis iã suffragijs, uix apparebat in hmõi comitijs q̃ dquã contra leges fieri: q̃ erat maxima caussa, cur se Tribu. iterponerẽt ad impedienda comitia quæ ita fierẽt. Quòd si magistratus nec obnunciatione nec intercessione ipediret, quo potestas fieret populo: & ut inde liceret librarijs describere, si qui uellẽt legẽ apud se habere. Qui aũt legẽ ita publicè ꝓposuerat, ꝓmulgasse dicebat, quãuis ad populũ nõdũ eã ferre cœpisset. tametsi nõ negauerim quin dicat etiã legẽ ꝓmulgare, quin trinũdino ad populũ de sua lege dicit. Itaq; sentio uerbũ promulgãdi significare omnẽ rationẽ edẽdę i uulgus rei, siue uerbo, siue scripto: nõ autem pro altero tantũ accipi, Ergo quomodocũq; lex i uulgus edebatur, promulgari dicebatur: cũm uerò scripta publicè exhibebatur, proponi dicebatur. In quo obiter id obseruãdũ est, solitos eos qui legẽ ita ꝓponerẽt, nomen suũ adscribere. Atq; huiusmodi proscriptio antè fiebat, quàm legem quis ferre inciperet. Nam etsi ferè cõcionẽ habere solitos reperiamus legũ rogatores priusquã legẽ proponerẽt, i qua cõcione populo necessitatẽ & utilitatẽ proponendæ legis ostẽderent: attamen legẽ ferre adhuc nõ dicebantur, sed præterea necessariũ erat trinundinũ ad legẽ promulgandã. Post hãc igitur legis propositionẽ trinundino etiã promulgãda erat. Promulgare aũt trinũdino, est legẽ quã proposueris, trib. diebus nũdinarũ aduocata cõcione ita recitare, ut de singulis capitib. populũ & doceas, & doceri adhibitis alijs suasorib. facias: data iterim facultate, ut q uolet, legẽ improbare dissuaderẽq; possit. Nũdinarũ.n. diebus feriæ Paganorũ erãt, id est Rusticorum, quibus conueniunt negocijs proprijs uel mercibus prouisuri, fiebantque nono quoque die. Itaq; cùm frequẽtior tũ esset populi multitudo, ꝓpterea istitutũ erat, ut illis potissimũ dieb. leges ꝓmulgarẽt. Quo tpe legi ꝓposita nõ mõ a magistratib. doceri populũ oportebat, sed ẽt a priuatis, data eis cõcione a magistratu. Solebant

lebāt.n.qui legē ferre uolebāt,sibi uirū aliquē magna auctoritate præditū,cōciliare & adiungere,q̄ populo suaderet ut legem acciperet:isq; legis auctor appellabatur. Obseruatu ēt dignū est, φ cui lex ita trinundino promulgabatur,solebat populus significationē dare acclamationibus legē sibi acceptā esse,aut nō esse,antequā dies suffragij ueniret.hoc.n.est,qd̄ toties Cic.prædicat, decretis Italię ter se reuocatū esse. Neq;.n.de suffragiis intelligi hoc pōt: præsertim cū tot comitiis eādē legē iuberi absurdū sit, & nūdinis comitia habere fas nō esset,ut postea docebimus. Recitabāt ergo tribus nundinarū dieb.lex ī cōcione simulq; docebatur singulatim populus,& rogabatur ut legē accipere uellet:proditaq; die qua comitia haberētur,legis ferēdæ caussa , ut ad illā diē frequēs adesset,rogabatur. Au uerò qui trinūdino ita promulgabat legē,ferre eā diceret,anrea solū die qua populus erat suffragiū dicturus,ego de ea re sic sentio,uerè quidē ac propriè ferri legē,cū populi suffragijs cōmittitur: ideoq; cùm apud auctores reperimus diē ferendæ legis,de die comitiorū intelligimus:quin tamen legē etiā ferre diceretur, qui trinundino promulgabat, negari nō pōt.Neq;.n. aliud significat legē aut rogationē ferre,ut Græcū uerbū εἰσφέρειν ostendit,quā ī medium adferre. Quoties igitur cōcionē quis uocabat, ut suā legē populo exhiberet, toties ferre legē dicebat.Quia tamē illo trinūdino magis cognitionis caussa lex populo exhibebatur,q̄ ut eius suffragijs tū cōmitteretur , propterea illa uerius promulgatio legis q̄ latio uocabatur . Ac de legū quidē promulgatione hactenus.Nūc ī iudiciis quid anre diē comitiorū fieri oporteret,pauca dicamus . Primū igitur ante comitia iudiciorū oportuit triuundino prodi diē,quo haberentur comitia.Et quoniā priuilegiū quo perduellionis crimē iudicabatur, lex erat Centuriata,ut suprà demōstrauimus: propterea omnib. Centuriatis legibus cōmune esse dicimus,ut trinundino proderetur dis comitiorū:nō quo uihil aliud fieret illo trinundino, q̄ ut proderetur dies:sed quia lege lata iudiciū hoc peragebatur. Tribus illis nundinarū diebus lex in cōcione recitabatur,ceteraq; peragebātur , quæ in legum promulgatione obseruari diximus.Hoc igit omnibus Centuriatis comitiis magistratuū , legū,& comitiorū cōueniebat,ut eo,quo dixi,modo dies comitiorū ediceretur, & trinundini tempus relinqueretur inter edictū & diem comitiorū.Erat & illud cōiter obseruādū in omnibus,ut senatus auctoritate haberentur comitia Centuriata. Illud etiam animaduertendum est,primis quidem temporibus post habita comitia,patres auctores fieri solitos: postea uerò patres ante comitia auctores fieri oportuisse.Itaq; Liuius lib.8.scribit a Dictatore P.Philone legem latam, ut legum quæ comitiis Centuriatis ferrentur, āte initum suffragium, patres auctores fierent:ill ud,inquā,apertè ostendit,ad illud usq; tempus, post comitia patres auctores fieri , solitos:sed post hāc legem , ut patres antè auctores fierent,fuisse necesse. Deniq; constat ī omnib. Centuriatis comitijs fuisse necessariā senatus auctoritatem.Vnde fit, ut ī historia Liuii,ubi mentio est comitiorū magistratibus creādis indictorū, senatuscōsultū præcessisse reperiamus. Iā uerò illud intelligendū est,nulla Centuriata comitia iure haberi potuisse : nisi captatis antè auspiciis.Captare autem auspicia , erat ex auibus, ceterisq; signis auguralis disciplinæ propriis, Iouis uoluntatem īterpretari. Erāt.n.Romani iam inde ab Romuli ac Numæ instituto religionis obseruantissimi : ut ferè nec publicè , nec priuatim quicquam aggrederentur diis inconsultis.Dionysius tamen li.2.scribit postremis temporib. auspicia comitiorū tm̄ ad usurpationem quandā antiquitatis retenta fuisse:& eos, qui magistratum acceptuti essent, ptima luce loco aperto expositos diis supplicasse. Tum ex augurib.publicis qui aderāt , nōnullos nunciasse illis fulgur sinistrū,quod omnino nō factū sit. Illos augurium ex uoce accipientes,abiisse magistratum accepturos:alios qui de satis esse existimantes, nulla sibi aduersa auspicia fuisse:alios uerò etiā repugnātib.diis. Qui igitur comitia Centuriata erat habiturus,ut auspicatò habere comitia uideretur, priusq̄ in cāpum ueniret,in arce aut alio quodā sed intra pomœrium loco auspicabatur,ibiq; augurem quem sibi in auspicio esse iusserat,non tā cōsulere Deos iubebat, quàm bona esse auspicia pronunciare. Itaq; ex uoce Auguris uerius q̄ ex ullo signo,ex auib. aut ex cœlo sumpto,auspicabātur. Seruādi uerò de cœlo uetus quidem hæc erat ratio,ut magistratus adhibita augure seruaret ipse de cœlo,nō oīa alteri crederet. At Cic. ætate pullario omnia credebat ipse,nō auspicabatur. Præter auspicia autem erāt sacra quædā legitima,quæ fieri a magistratu ante comitia Centuriata oportebat:iu quib.hostiæ immolabant. In quo finem facio tractādi de iis,q̄ ante comitia spectāda esse diximus. Nā si edicto ante proposito,teq;per multos dies antè promulgata,senatus auctoritate sacris factis auspiciis addicentibus,nullaq; obnunciatione interiecta, Centuriata comitia maior magistratus habere uellet, nil omiserat eorum quæ ad legitimum modum comitiorum ante ipsa comitia requirebātur. Deinceps sequitur,ut de iis agamus, quæ in ipsis comitiis obseruabātur. Pop. R.cui quidem ius erat suffragii,ad diem edicti cōueniebat in cāpo Martio:atq; ibi priusq̄ ī Centurias distribueretur,habebat magistratus cōcionem ad populum,qua rogabatur ut id quo de ageretur , iubere aut uetare uellet. At si magistratuum quidem essent comitia , solebat is qui habebat comitia rogare populum, ut ex iis candidatis quorum haberi rationem oporteret,quos tum omnes nominatim appellabat, crearet populus quos uellet Cōsules,

Prætores, Censoresve. Neq; tamē cū uoce quidē suffragiū ferebatur, necessitas ea ratione populo imponebatur, ut nō posset alios quàm cādidatos facere: sed libera suffragia relinquebātur, ut ex omnib. ciuib. crearet quos uellet, si modò ii essent, quorū ratio haberi legib. posset. Quinetiā legibus solutos sæpe reperimus multos, ut creari possent, uel ante legitimā ætatē, uel absentes, uel decēnio nōdū īterposito inter eundē magistratū. Et multos qui nō peterent, creatos inuenimus. Verū ista euenire nō solebāt, nisi ea tēpora essent in quibus magna uirtus alicuius reip. necessaria uidebatur: quæ ī petētibus tāta nō erat populo cognita. Ordinariū aūt ac legitimū erat, ut ex cādidatis crearent magistratus. Post leges tabellarias creari poterant ij tantū, quorū rationē haberi debere antè iudicatū esset, ut tabellis nomen eorū scriberet. Quod aūt ī magistratib. dixi, debet idē ī comitijs regis sacrorum intelligi. Neq; uerò huiusmoi cōciones anteq̄ populus ī suffragium mitteret, habitas tm̄ reperio, sed iterrupta iterdum comitia, ad emendāda populi suffragia. Sin legū comitia eēnt anteq̄ populus ī suffragium mitteret: primū lex recitabat a præcone, subiciēte scriba: tum oratione docebat populus deniq; rogabat ut eā legē accipere, & suffragiis suis iubere uellet. quinetiā post trinundini promulgationem rursus comitiorum die recitare legem oportebat, haberiq; orationes suadēdi & dissuadēdi caussa. At si iudicii caussa comitia haberetur, idem fiebat qđ ī legib. ferendis. Iudicium eñ populi lege lata fiebat: quę si acciperetur a populo, cōdemnatus erat reus: sin antiquaret, absoluebat. Erat aūt omniū actionū cū populo cōmune principiū: Velitis, iubeatis, Quirites. Ex qua dicēdi formula nomē ortū est rogationis omnib. cū populo actionibus cōmune. His peractis iubebat magistratus populū ī suas centurias discedere ad suffragiū ferēdū: idq; populus ita faciebat, nisi hic obnūciatū esset, aut ab aliquo magistratu interdiceret: & nisi ad diē edicto præstitutū haberentur. id eo accidebat, ꝙ dies diffunderetur uel auspiciis, uel magistratuū intercessionibus. Ac si tū eueniret, ut tādiu ducerētur comitia, ut ad interregnū res rediret, meritò eueniebat ut primo quoq; tēpore, ac nō post trinundinū haberētur comitia, tāto antè tēpore īdicta, ut nemo cōqueri posset suffragio se priuari: siquidē dilata tm̄ comitia esse nemo nō sciret, si quid euenisset cur die pręstituta nō essent habita. Neq; enim nouum edictum proponebātur, si ad diē edicti nō essent habita: sed ī proximum diē comitialē differebātur. Verum ut illud sæpe usuuenisse superiorib. tēporib. cōcedamus, ut paucis dieb. post edictum nō īterposito trinundino haberētur comitia: ætate tamen Ci. nō æquè id fieri absq; incōmodo poterat. Superiorib. enim temporibus pauci Italiæ populi, & urbis uicini ī magistratuū comitiis ius habebant suffragii. Quare ut ad diem edicti conuenire possent, lōgo tempore opus nō erat. At Ciceronis ætate qua omnes Italiæ socij ciuitate donati erant, si post edictū multi dies nō fuissent interpositi, quid aliud fuisset, q̄ priuari ciues suffragio? Ego igitur sic sentio, ordinariū fuisse, ut post præmissum edictū ante diē comitiorū interijceretur spaciū trinundini, parti ut liceret, omni ex Italia Romā ad creādos magistratus uenire, partim ut eos tēporis spacio ī cādida toga supplicare populo liceret. Porrò edictū huiusmodi proponēdi ijs modò ius erat, quibus habēdi comitia sors obtigisset. Qui enim erat habiturus comitia, is diem præstituebat edicto: qđ iterdū ab eo absente præmittebatur, interdū die a consule dicta, a prætore urbis proponebatur. Neq; uerò præmisso edicto tantū opus erat ī magistratuū, sed etiā in legū iudiciorumq; comitijs: ueruntamen ī his edictū nō ut in magistratibus, ī tabella quæ hoc tantū cōtineret, scriptum proponebatur: sed simul lege per trinundinum promulgāda dies a magistratu prædicebatur, qua haberentur comitia, nec alio opus erat edicto. Atq; ante legum quidem comitia hic modus erat seruādus, ut primum qui legem ferre uellet, eā publicè propositam haberet, postq̄ populum ī suas centurias discedere iusserat ad suffragium dicendum. Tum omnes qui aderant ciues, quib. suffragij ius erat, discedebant in suas quisq; Centurias, ut quo ordine rogabantur suffragium dicerent. quo de ordine pauca dicenda sunt. Posteaq; x x x v. tribus Romæ fuerunt, hactenus seruatum fuit Seruii īstitutum, ꝙ sex classes semper relictæ sunt, sed hoc mutatum est, ꝙ ī classib. auctus est numerus Centuriarum ab eo institutus: & cum Centuriæ a Seruio īstitutæ nihil pertinerent ad tribus, factum est postea, ut per xxxv. tribus describerentur Centuriæ, ita ut in unaquaq; tribu pro ratione census Centuriæ cōtinerentur suæ cuiusq; classis. Neq; enim uerum esse potuit quod Liuius multis locis scribit, iuniorum & seniorum Centurias in prærogatiua tribu fuisse: nisi queq; tribus suas quasdā iuniorum & seniorum Cēturias haberet: præsertim cùm æquè omnibus tribub. obtingere poterat, ut prærogatiuæ essent. Pręterea passim reperitur censores ita solitos censum facere, ut singulas tribus persequerentur: in quib. quo quisq; censu, qua ætate, quo ordine esset, describeretur. unde etiā fit, ut reperiamus in hac uel illa tribu quempiā censum fuisse aut censeri debuisse potius quàm in hac uel illa classe. Quòd si censum, ætatem, ordinesq; per singulas trib. censores describebant, relinquitur ut in singulis tribubus fuisse dicamus Centurias quasdam in quas pro censu, ætate, ordineq; qui ex eadem tribu essent distribuerētur. Præterea Ci. ꝓ Planc. Cēturiā prærogatiuā appellat partē unius tribus: ex quo plures Centurias in quaq; tribu fuisse consequitur. Auctum autem fuisse numerum Centuriarum ex uerbis T. Liuii apparet, cum

ait:

ait:Duplicato earum numerum. De prærogatiua hoc primum constat, eam fuisse unam quandam Centuriam ex una quadam tribu desumptam,cui sorte obtigisset,ut prima suffragiũ diceret. Neq; .n.tribus prærogatiua eo appellaẽ,quæ tota suffragium diceret:sed quia illius tribus cuidã Centuriæ obtigisset,ut prima uocareẽ. Eo porrò sortis genere hac in re Romani utebantur,ut in cistam quandã sortes conijcerẽt:cuius aũt Cẽturiæ sors prima exisset, ea prærogatiua erat. Quòd si prærogatiua erat una quædã Cẽturia ex quadã tribu sorte desumpta,necesse est, ut prima sortitio fieret inter tribus,deinde altera inter Cẽturias eiusdem tribus:ac tribus quidẽ quæ prima exisset, ea erat, unde desumẽda esset Centuria prærogatiua: sed quoniã multæ erant in ea tribu Centuriæ,necesse erat ut rursus inter Centurias sortitio fieret. In singulis aũt tribub.non duæ tantum,sed etiam plures erant centuriæ:æquæ non modò ætate,sed etiã censu ordineq; distinctæ.Illud porrò intelligẽdũ est, prærogatiuæ sortitionem inter trib.primũ fieri solitã: quare si nulla tribus excluderetur beneficio sortis, oportebat centurias equitũ seniorũ & iuniorũ primæ clasis in singulis tribub. fuisse:ita ut ĩ quaq; tribu una minimùm esset equitũ centuria, & plures seniorũ ac iuniorũ.Nã auctũ fuisse numerũ centuriarũ equitũ,non etiã peditũ,haud uerisimile est.Porrò aũt auxisse numerum centuriarum primæ clasis,nõ etiã ceterarũ, quid aliud fuisset, quàm multo magis in primores uim omnem suffragiorum deriuare? quod sanè periniquũ fuisset, nec unquã plebs id passa esset.Oportuit igitur & ceterarũ clasiũ fuisse quasdã centurias in singulis tribubus. Itaq; cur reliquæ classes beneficio sortis excluderentur, nulla erat caussa. Vnde sequitur, quod ait Liuius duplicatum numerũ centuriarũ fuisse,pro iusto numero non esse accipiendũ.Nã si clasiũ centuriæ per tribus distributæ erãt, ut probatũ est:ac secũdæ clasis,uerbi gratia, centuriæ non excluderentur beneficio sortis: oportebat in singulis tribubus minimùm duas esse secundæ clasis cẽturias, unã iuniorum,alterã seniorum, ut esset inter eius clasis centurias distinctio. Quare ĩ trigintaquinque tribus, essent septuaginta centuriæ secundæ clasis: quæ erant tantum uiginti ex instituto regis Seruij. Vnde apparet non duplicatum modò numerũ,sed triplicatũ,& eo amplius fuisse.Quod uerò dixi in secunda classe,idẽ in tertia, quarta,& quinta intelligendum est. Neq; enim iusta ulla ratio reddi põt,cur potius in singulis tribubus dicamus fuisse secundę clasis quasdã centurias,quàm tertiæ,quartæ,aut quintæ.Nunc uerò si simul iũgas secundæ,tertiæ,quartæ & quintæ clasis centurias,quæ erant per trigintaquinq; tribus distributæ, efficientur minimùm quater septuaginta: hoc est ducentæ octoginta centurię.His uerò ducentis octoginta centurijs opponendæ sunt plures numero cẽturiæ primæ clasis, coniunctæ cũ centurijs equitum: alioqui non fuisset relicta uis suffragiorum penes primores: nisi numero centuriarum uincerent ceterarum clasium centurias. Quare primæ clasis,una cum centurijs equitum, oportebat plures esse centurias quàm bis centum octoginta: quæ erant instituto Seruij nonagintaocto: peditum quidem primæ clasis octoginta centuriæ, equitum uerò octodecim. Ex quibus perspicuum est,quod ait Liuius, duplicatum numerum centuriarum non posse accipi pro iusto numero,sed speciem pro genere positam esse. Illud igitur iam certum est, populum Romanũ sic in tribus fuisse diuisum, ut in singulis tribubus distinctæ essent centuriæ per classes: inter quas eiusdem tribus sic distinctas cẽturias sors ducebatur, cui omnium obtingeret,ut prima suffragiũ diceret.Cui autem obtigisset, siue equitum siue peditum esset,siue primæ,siue secundæ,tertiæ,quartæ aut quintæ clasis, siue seniorũ,siue iuniorũ eẽt, ea prærogatiua dicebaẽ.Sanè ut certò definiamus quot essent cuiusque clasis centuriæ in quaq; tribu,fieri nõ potest. Id modò ex ijs quæ dicta sunt, affirmare possumus,minimùm duas fuisse ĩ quaq; tribu centurias secundæ, tertiæ quartæ & quintæ clasis,ut una esset iuniorum, altera seniorum. Id quoq; pro certo accipiendũ,nũquã ita auctũ fuisse numerum centuriarum in inferioribus clasibus, quin simul auctus sit numerus centuriarum primæ clasis: alioqni uis suffragiorum primoribus detracta fuisset. Qualiscunq; autẽ fuerit numerus centuriarum primæ clasis in quaq; tribu, attendendum semper fuit, ut uniuersus earum numerus coniunctus cum equitũ centurijs, non esset minor reliquo numero centuriarũ.Neq; porrò uerisimile est,plus duplo auctum esse numerũ centuriarum peditum, quin simul auctus sit numerus centuriarum equitum.Nã etiã per tribus centurias equitum descriptas fuisse, ex eo potest intelligi, quòd beneficio sortis prærogatiuæ non excludebantur equitum centuriæ: sortitio autem inter trib. fiebat. Itaq; ut in equite cadere posset sors prærogatiuæ, necesse erat in singulis tribub. fuisse quasdã equitum centurias. Sed quæri potest,cur sextæ clasis in hac centuriarũ descriptione nusquã mentionem fecerim. Ratio est, quia sexta clasis,quæ Seruij instituto una modò centuria continebatur, ut nullius penè momenti erat, ita nunquam numero centuriarum aucta fuit,ut eius centuriæ per singulas tribus distribuerentur. Et sanè non immeritò fiebat, ut qui minimo censuerant, omnibusq; oneribus publicis immunes, non essent pares in Reipublicæ capessendæ auctoritate cũ iis,ĩ quas onera reipublicæ incumberent. Sallustius in Orat. de republica ordinanda ad Cæsarem scribit, C. Gracchum in Tribunatu legem promulgasse, ut ex confusis quinque clasibus sorte centuriæ uocarentur.

Hæc lex tametsi perlata non sit, tamen ex eo loco apparet, si C. Gracchus homo maximè omnium popularis, qua lege uellet humilium cum primorib. in suffragijs auctoritatem æquare, sextæ classis nullam rationem habuit, eam classem nullius tum momenti fuisse. Itaq; in tribubus singulis cẽturias quinq; clasium tantum posuimus: ita ut sextam classem ex infima plebe omnium tribuum confusam dicamus: ex qua uel una ueteri Seruij instituto Centuria fieret, uel summùm duæ: una quidem proletariorum, altera capite censorum. Dicebantur autem Proletarij, qui in plebe Romana tenuissimi pauperrimiq; erant, neq; amplius quàm mille quingentum æris in censum deferebant. Qui uerò nullo aut perquàm paruo ære censebantur, capite censi uocabantur. Erant autem in tabulis censorijs seorsum descripti ab illis, qua si ordinis diuersi essent: ut sæpe alij in militia legerentur, cum alij relinquerentur. Sed tamen ex hac diuersitate ne factas fuisse duas centurias credã, eo adducor, quòd ætatis distinctione uideo reliquarum clasium centurias factas, non huiusmodi quadam diuersitate, qualis erat inter capite censos & proletarios. Potius existimo una modò centuria semper contentam fuisse sextam classem: quæ tamen, ut suprà ostendimus, nullo propemodum numero haberetur. Deince ps ce tera de prærogatiua uideamus. Erat igitur prærogatiua omen iustorum comitiorum: tacitaq; comitijs Centuriatis religio fuit, ut ferã semper ualuerit omen prærogatiuum. Quæ fuit caussa, ut sorti committeretur, ne scilicet id in quo tantum erat in suffragijs momenti, ut ferè reliquis centurijs præscribere uideretur quod sequerentur, semper esset penes eosdẽ: sed id ius usurparet, cui sors dedisset. Itaq; detractũ est de iure equitũ, quorũ centuriæ primæ, instituto Seruij, uocandæ erant, ut omni populo communicaretur, beneficio sortis: eaq; ratione plebs minus molestẽ ferret primorum in suffragijs uim ac potestatẽ, quæ Seruij instituto eis attributa fuerat. Quoniã autẽ prima sors prærogatiuæ inter tribus fiebat, secunda inter centurias eiusdẽ tribus, beneficioq; sortis utebantur tã equitũ quàm peditum centurię, propterea interdũ usuuenire poterat ut sors cum iure cõueniret: ut scilicet equitũ centuria prærogatiua esset. Quæ postquã suffragiũ dixerat, reliquæ equitũ centuriæ uocabãtur, & deinde classes suo quæq; ordine. In quo omnia fiebant iure, eo modo quo erant a Seruio instituta. Interdũ contrà usuueniebat, ut sors in quadã cẽturiã peditũ, eãq; ex quinta uel quarta, uel alia classe, uel iuniorum, uel seniorũ caderet. Atq; illa postquã suffragium dixerat, cũ uocabantur equites, ac postremò classes, suo quęq; ordine. Ac prius quidẽ quàm expletæ essent trigintaquinq; tribus, in comitijs Centuriatis habendis, nulla tribuũ habita ratione populus per classes se diuidebat, singulasq; classes per centurias. At postquã tribus trigintaquinq; fuerũt, ut erat postremis Reipublicæ tẽporibus, quibus omnes Italiæ socij in tribus Romanas recepti erant, populus suffragiũ initurus, in tribus discedebat, haud secus quàm in Tributis comitijs: uerum id diuersum erat, quòd eiusdẽ tribus homines rursus se in suas quasq; centurias diuidebant, ut centuriatim suffragium dicerent: cum in Tributis comitijs nulla fieret huiusmodi centuriarũ distinctio, sed confusæ omnes eiusdem tribus suffragium dicerent. Vnde fiebat ut in Centuriatis comitijs, non tota tribus simul suffragium diceret, sed illæ modò cẽturiæ quæ eius clasis essent, cuius esset suffragium inire. Veluti cum equites uocabantur, ea modò centuria quæ equitũ esset, ex tribu desumebatur ad suffragiũ dicendum: reliquæ uerò eiusdem tribus centuriæ pòst pro ordine clasium uocabantur. Diuisus igitur erat Centuriatis comitijs populus in tribus, sed suffragia inibantur centuriatim. atq; ita post prærogatiuã prima clasis uocabatur: hoc est, per singulas tribus Centuriæ, quæ primæ clasis erant, suffragiũ inibant. Diuidebatur autẽ populus in Centurias equitum & peditũ. Qui uero uel patricii uel plebeii erant, qui ex ordine Senatorio, qui ex equestri, qui ex Tribunorum ærarii, qui ex scribarum, aut ex libertinorum, cum suffragium dicere uellent, in suas Centurias discedebant, uel equitum, uel peditum: ac pro ætate in iuniorum uel seniorum Centurias. Deniq; omnis ciuium distinctio Centuriatis comitiis erat per Centurias: easq; uel ordinibus distinctas, quòd aliæ equitum essent, aliæ peditum: uel censu, quòd aliæ primæ, aliæ secundæ, tertiæ, & quartæ & quintæ clasis essent: uel ætatibus, quòd aliæ essent seniorum, aliæ iuniorum. Et quoniam post prærogatiuam equitum Centuriæ prius uocabantur quàm peditum, & primæ clasis Centuriæ ante aliarum clasium Centurias, in omnibusq; clasibus seniorũ Centuriæ ante iuniorum Centurias: propterea apud auctores reperimus comitiis Centuriatis haberi rationem dignitatis cuiusque, quòd scilicet ordinum, census, ætatisq; ratio haberetur. Ac de prærogatiua quidem, & reliquo modo rogandorum suffragiorum, hactenus. Nunc de reliquo modo suffragiorum dicendum. Ante leges tabellarias latas, populus uoce ferebat suffragium: at postea cœpit tabella suffragium ferre. Ac uoce quidem cum dicebatur suffragium, erant in singulis Centuriis rogatores, qui singulorum rogabant sententias, quas palàm singuli proferebant: in quàm autem partem plures eiusdem Centuriæ homines inclinassent, ea totius Centuriæ sententia censebatur: quam deinde rogator præconem pronunciare iubebat. Ac si magistratuum quidem comitia essent, rogabantur singuli quem uellent magistratum esse: tumq; nominatim singuli appelabant, quem uellent magistratum creari.

Quod

Quod idem in comitiis regis sacrorum dicendum. Sin legum comitia essent, cum populus legem accipere uellet, solebat uti his uerbis solennibus, VTI ROGAS: quibus significabat uelle se, ut ita fieret, quemadmodum legis rogator fieri uellet. Cum uerò legem accipere nolebat, utebatur, solenni uerbo, ANTIQVO: quo significabat, se quod rogaretur antiquare, hoc est, ne omnino fieret, uetare. Quæ ratio ferendi per nocem suffragii usque ad annum urbis DCXV. perdurauit. Eo uerò anno, quo erant COSS. C. Calphurnius Piso, & M. Popilius Lenas, Tribunus pl. fuit Gabinius, quidam, a quo primum lata est lex, ut populus in mandandis magistratibus tabella uteretur. Biennio pòst consulib. M. Aemilio Lepido, C. Hostilio Mancino, L. Cassius Tribunus pl. legem tabellariam de iudiciis tulit: ut scilicet iudices, qui adhuc uoce sententiam dicebant, tabella sententiam ferrent. Nomine autem iudicum etiã populus intelligendus est, quoties ipse iudicabat, excepto iudicio perduellionis, In quo tabellam populo non dederat Cassius: in aliis de mulcta, non de capite iudiciis tabellam populo dederat. Verùm in iudicio perduellionis data est postea populo tabella a Cælio quodam Tribuno pl. In legibus uerò ferendis, uoce usus est populus usq; ad Tribunatum C. Carbonis, qui fuit anno urbis DCXXV. consulib. C. Sempronio Tutitano, & M. Aquilio: quo anno C. Papirius Carbo legem tulit de legib. tabella iubendis ac uetandis. Postquã autem tabella populo data est, oportuit tabellam munere uocis fungi. Quare tabellis oportuit nomina candidatorum inscribi, ut daretur iis tabella magistratus, sicut prius nominatim iis appellandis creabantur. Quot ergo erant candidati quorum rationem habere oportere indicatum esset, tot tabellæ unicuique de populo dabantur. ac breuitatis quidem caussa tabellis non integra candidatorum nomina scribebantur, sed primæ tantum literæ nominis cuiusq;. Quod idem in sacerdotum creatione intelligendum est. In comitiis autem legum tabellæ dabantur duæ: una in qua scriptum erat VTI ROGAS, duobus ut opinor elementis, VR. altera in qua scriptum erat ANTIQVO, una etiam litera A. Porrò autem tabellæ illæ non domo afferebantur a populo, sed erant qui eas ministrarent populo suffragium inituro, quos Diribitores appellabant: de quib. suprà satis multa diximus. Hoc tantùm nunc dicemus, Diribitores iussum magistratus expectare oportuisse. Diribitis tabellis succedebant rogatores qui cistam deferebant, in quam populus tabellam suffragii coniiciebat. Postquàm autem totius Centuriæ tabellæ collectæ erant, tum educendis suffragiis adhibebantur custodes: quorum munus erat describere suffragia, ut ea Centuriæ sententia renunciaretur, in quam plures reclinasse conspicerentur. Fuit etiam lex Maria ut pontes angusti fierent, ne quis illic præter eum qui suffragium ferret, consistere posset ad appellandum rogandumq;. Hisq; pontibus non modò in Centuriatis, sed etiam in Tributis comitiis utebantur. Et quoniam multos huiusmodi ponticulos uideo fuisse tum in foro, tum in campo, tnm aliis in locis ubi Tributa comitia habebantur: propterea colligo opere subitario ponticulos illos ad eum usum fieri solitos, aut sanè non admodum firmo & stabili opere factos: quos in libro Rhetoricorum ad Herennium primo legimus Cepionem non confregisse, sed disturbasse. Animaduerto præterea populo tabellas ministrari solitas, ut quisque ad pontes accedebat: qua ratione fiebat, ut tabella accepta per angustiam pontium, omnes qui rogare aut tabellam inspicere uelllent, excluderentur. unde autem uenirent, & quò accederent uideamus. Ante leges tabellarias cum uoce suffragium ferebatur, priusquam ad suffragium tribus uocarentur, seorsum erant diuisæ suis quæque locis triginta quinque tribus. Cum ergo ad suffragium uocabantur, uel ex suis locis in alium locum migrabant, uel iis manentibus in suis quæque locis per eas tribus circumeundum erat ad colligenda suffragia. Atqui ex eo quòd uocari Centurias, adeoq; introuocari passim legimus, intelligi potest de suis locis migrasse. Nam magistratus qui comitia habebat, Centurias non modò uocabat, sed etiam introuocabat. Scribit enim Liuius Consulem in sella Curuli, pro tribunali sedentem Centurias uocasse. Quod quidem tribunal erat comitiale, in campo Martio positum: in quo etiam alius Consul, si adesset comitiis, sedere solebat. Erat etiam in eius potestate qui comitia haberet, uocatas iam Centurias reuocare: nt interim non censerentur huiusmodi interruptionibus uitiata comitia, tametsi reuocatæ Centuriæ mutarent sententiam. Locus autem in quo Centuria prærogatiua erat, nominatim appellabatur ouile: quem in locum Centuriæ seniorum ingredi non licuisset, nisi potestate facta a Consule. Cum autem eo in loco essent, suffragium ita dicebant, ut interim non liceret aliis eo in loco esse. Quod uerò tum fiebat, cùm uoce suffragium ferebatur, id postea fuisse immutatum, nec uerisimile est, nec usquam scriptum reperitur. Quinetiam contrà reperimus, post leges tabellarias locum in campo Martio cancellis clausum, in quo essent qui suffragium dicebant: quo aliis interim ingredi non liceret. Testis est præterea Cic. in campo Martio septa fuisse, quæ comitiis usui essent: quæ septa Cæsar cum in Gallia esset, cogitabat marmorea facere, eaq; excelsa porticu erigere mille passuum spacio. Quæ de hoc ouili intelligenda puto, quia Seruius scribit septa in campo Martio tabulatis inclusa fuisse, in quibus stans populus

populus suffragium ferret. Tabellæ igitur populo in hæc septa ingredienti ministrabantur. Sed quoniam Marius uiderat, ne tabellis quidem datis, quibus omni ratione leges uellent occultum esse suffragium, satis repressum esse ambitum: huiusmodi pontes instituit in ingressu septorum, eosq; angustos, ut prætet suffragatores alijs illic consistendi locus non esset. qua ratione exclusi sunt omnes qui tum maximè ad supplicandum populo ueniebant: cum ei erat in manu tabella suffragij. solet enim recentior petitionis memoria magis mouere. Ac populo quidem supplicandi caussa omnes candidati circum tribus die ipso comitiorum cursare poterant, quandiu diuisus per tribus populus nondum erat ad suffragium uocatus. Quinetiam iam quibusdam uocatis, reperimus reliquis Centurijs quosdam candidatos supplicasse. Sed nec ingredienti in septa Centuriæ seorsum supplicari noluit Marius: quo scilicet magis liberè populus suffragium ferret, data sine ulla cuiusquam postulatione tabella. Suum ergo quæque tribus locum in Campo primum occupabant, ex quo loco cum suffragium dicendum erat, Centuriæ, ut quæque citabantur, migrabant: cumq; in ingressu ouilis erant, illic pontes reperiebant, in quibus diribitores erant, qui tabelllas ministrabant: quibus acceptis statim ingredientibus in ouile rogatores cistam proponebant, in quam conijcerent eam quam uellet, tabellam. Nam ita potius fieri, quàm expectari dum tota Centuria in septa esset ingressa, ut postea colligerentur suffragia, hac ratione adducor, quòd longum admodum fuisset expectare, dum tota Centuria per angustos illos pontes in ouile ingressa esset, antequam colligere suffragia rogator inciperet. At Cicero secunda Philippica dicit quàm citissimè ista fieri. de comitiis enim Centuriatis, quib. Dolabella Consul factus est scribit omnia citius facta esse quàm dixit. Quæ sanè ut uera sint, necesse est, ea ratione Centurias suffragium dixisse, quæ quàm breuissima esset: atqui id multo breuius est, singulos simul dum per pontes introeunt in septa, tabellam in cistam conijcere, quàm expectare dum omnes eiusdem Centuriæ ingressi sint, ut rursus omnem Centuriam percurras ad colligenda singulorum suffragia. Porrò autem multos pontes ideo fuisse existimamus, ut esset in ea septa ingressus ex diuersis undique partibus, quas seorsum singulæ tribus extra septa obtinebant. Et ut diribitores tabellas dabant, cum ad pontes populus ueniebat, ita rogatores transeuntis populi tabellas colligebant. Quod si coniecturis uti placet, quinque & triginta pontes fuisse existimauerim: sicut erant trigintaquinque tribus, quæ ex diuersis bus parti centuriatim in ouile uenirent. Ac de pontibus quidem satis. Nunc de renunciatione suffragiorum agendum est. Custodes describere suffragia solebant, in tabellis sibi ad id ipsum datis. Hoc autem erat describere suffragia, tot puncta in tabella notare, quot tabellæ similes reperientur: ut inito tandem numero ea Centuriæ sententia renunciaretur, quæ plures habere similes tabellas ex numero punctorum perspiceretur. In legibus quidem ferendi si plures reperirentur tabellæ, in quibus scriptum esset VTI ROGAS, pauciores in quibus scriptum esset ANTIQVO, tum ab ea Centuria legem iuberi renunciabatur. Contrà uerò legem a Centuria non accipi pronunciabatur, si plures scriptum haberent ANTIQVO. At si fortè pares numero tabellæ in utranque partem reperirentur, eius Centuriæ nulla renunciabatur sententia, nisi lex esset quæ de perduellione ferretur. In fauorem enim reorum, absoluisse censebatur Centuria quæ non condemnarat. Itaque si pares essent reliquæ Centuriæ accipientium legem & uetantium, hæc accessione ad uetantes Centurias, legem antiquabat, adeò ut reus absolueretur. In magistratuum uerò creatione numerus inibatur tabellarum, quæ idem nomen continerent. Cuius candidati nomen plures tabellæ comperiebantur continere, is ab ea Centuria Consul, Prætor, Censorve factus renunciabatur. sin talia suffragia tulisse omnes candidati reperirentur, nullus renunciabatur: expectandaq; erant reliquarum Centuriarum suffragia. Quod uerò dixi de Centuriatis magistratuum comitijs, idem in comitijs regis sacrorum intelligi debet. Hic enim pro candidatis erant duo tresve quos inaugurasset Pontifex Maximus, ut ex ijs postea populus suffragijs suis crearet quem uellet esse regem sacrorum. Præterea sicut Centuriæ prærogatiuæ sententia ante uocationem aliarum renunciabatur, ita reliquarum deinceps Centuriarum ut quæque suffragium dixerat: ac non expectabatur dum tota prima classis suffragium dixisset, ut tum demum renunciarentur suffragia. Est & locus apud Ciceronem in Verrina septima, ex quo apparet, non simul, sed deinceps seniorum iuniorumq; Centurias suffragium dixisse: præconemq; non totius simul classis, sed singulatim cuiusque Centuriæ sententiam pronunciare solitum. Posteaquam autem renunciata erat alicuius Centuriæ sententia, existimo nouas semper tabellas, ut quæque Centuria intrò uocabatur, diriberi solitas. Nam cum omnes Centuriæ non essent æquales numero, sed aliæ alijs frequentiores, eædem tabellæ quæ priori Centuriæ datæ erant, satis magno numero non erant futuræ, ut frequentiori pòst Centuriæ ministrarentur. cumq;

cumq; certum sit in legum quidem comitijs uni cuique de populo binas tabellas dari solitas, quarum unam modò in cistam conijceret: in magistratuum uerò comitiis tot tabellas quot essent candidati, quarum tamen in cistam non plures co niiceret quisque quàm pro numero magistratuum creandorum: ueluti in Consulibus Censoribusq; creandis duas, in Prætoribus sex, octo decemve, pro numero scilicet Prætorum quem creari oporteret: sanè si tantum eductus de cista tabellas reddi diribitoribus oporteret, non totidem tabellæ sequentibus Cẽturiis datæ fuissent, quot primæ: ideoq; libertate suffragiorum sublata non aliam potuissent sententiam dicere quàm quæ a priori Centuria dicta esset. At quomodo reliquas tabellas rogatores reddere possent, quas singulis sibi retinuissent? an rursus post renunciationem percurrenda erat tota Centuria ad recipiendas reliquas tabellas? Quæ si apertè redderentur, quomodo suffragium cuiusque occultum esse potuit? Ex his enim quas quisque redderet, facile apertuisset quas in cistam coniecisset: ut si redderet tabellam, ANTIQVO, facile erat uidere sententiam dixisse, VTI ROGAS. Sin occultè, hic rursus perferenda erat cistella per omnem Centuriam: quæ omnia absurdissima sunt. Verius igitur est, cuique Centuriæ ut intrò uocabatur, nouas tabellas præstò fuisse. Et quoniam ministrabantur populo, ut quisque ad pontes accedebat, propterea existimo iam ante diribitores ad pontes stetisse, cum tabellis ad eam rem publicè paratis, ea multitudine quam quæq; comitia requirere uiderentur. In comitijs enim legum binas tantum cuique tabellas dati oportebat: in comitijs uerò magistratuum interdum plures, interdum pauciores pro numero candidatorum, quare multo pauciores tabellas parari oportebat in comitiis legum, quàm in comitiis magistratuum. Et quoniam Prætorum comitiis sex, octo decemve creãdi erãt Pretores, necesse erat ut minimùm, tot esse cõpetitores. Quapropter comitiis Pretoriis nimiùm oportebat singulis tot dari tabellas. unde efficit magnã admodũ multitudinẽ tabellarũ iis comitiis parare debuisse. Hic ergo considerandũ est, primùm scribendis tabellis ad publicos illos usus accommodatis, publicum etiam ministerium accommodatum fuisse. Ex quo colligo in scribarum publicis muneribus hoc quoq; fuisse, ut suffragiorum tabellas scriberent. Ac legum quidem comitijs futuris, scribere eas tabellas iubebantur, quæ illis comitijs usui futuræ erant. sin magistratuum futura erant comitia, iubebantur scribere tabellas eorum nominibus inscriptas, quorum habendam esse rationem publicè iudicatum esset. Hæ tabellæ ita scriptę, die comitiorum committebantur diribitoribus. Verùm hic considerandus etiam est numerus diribitorum. Opinor igitur ad singulos pontes unum fuisse diribitorem, qui populo centuriatim ex suis tribubus aduenienti tabellas uel plures uel pauciores, pro numero candidatorum diuideret. Sed quoniam unicuiq; de populo dandæ erãt tot tabellæ, quot erant candidati, necesse est, ut non alias pro alijs daret diribitor in tam magna multitudine tabellarum, rationem aliquam inuentam fuisse, qua in diribendis tabellis hac in parte nihil peccaretur. Opinor igitur omnes tabellas qua singulis daret adhuc iunctas fuisse cum diribitor eas dabat: qui autem suffragium erat laturus, postea sibi ex ea charta in qua scriptæ erant, discindebat quas uellet in cistam mittere. Quod si ita est, non plures erant diribitores, quàm pontes: qui si cum tribuum numero conuenirent, uti diximus, tot erant omnino diribitores, quot tribus. Hac enim ratione sufficiebat suus cuique tribui diribitor. Quin etiam totidem rogatores satis fuisse existimo. Nam post latas leges tabellarias, nõ amplius ex centurijs, ut quæque uocata erat, unus desumebatur qui suæ Centuriæ sententiam renunciaret: sed sicut certi quidam homines ad pontes iam antè stabant, quàm uenirent ad suffragium Centuriæ, ad ministrandas tabellas: ita oportet fuisse certos homines qui ad eosdem pontes cistas antè haberent quàm Centurię uenirent ad suffragium dicendum: alioqui suam cistam secum afferre quãq; Centuriam dicendum erit: quod mihi non fit uerisimile.

Custodum numerus cum tabellarum numero quæ singulis committebantur, ferè conuenisse mihi ui detur. ueluti in legibus ferendis duæ tantum dabantur tabellæ populo: itaq; describendo numero suffragiorum binis tantum custodibus opus erat. In magistratuũ comitijs, tot dabantur tabellæ, quot erant candidati: describendis ergo suffragijs, nõ multo pluribus erat custodibus opus, quàm quot erant candidati, ut suus cuiq; candidato custos esset. Sanè ex ijs quæ suprà dicta sunt, intelligi potest prærogatiuæ Centuriæ alium custodem dari solitum, quàm alijs iure uocatis Centurijs. Credoq; singulos candidatos unum custodem habuisse, quem prærogatiuæ præficerent: eumq; uirum aliquem grauem ac sibi amicissimum: ob id scilicet, quòd in prærogatiua plurimum erat momenti.

Præter custodẽ autẽ Prærogatiuæ reliquarũ Centuriarũ describẽdis suffragijs, alium custodem præfecisse: adeò ut totis comitijs quisque candidatus duos modò custodes præficeret. Nã ut numerũ custodũ non faciamus cũ numero tribuũ conuenientẽ, sicut rogatores & diribitores, hinc adducor, quòd custodes a candidatis præficiebantur, ut suprà probauimus. Quare si quando accidisset, ut essent duodecim, uerbi gratia, competitores, necesse erat ut duodecies multiplicetur numerus tribuũ, atque ita quadringentos & uiginti facere custodes: idq; præter eos qui prærogatiuæ custodes

des essent. Nam prærogatiuæ qui præfecti erant, hoc munus totis comitijs non præstabant, sed alijs Centurijs alij custodes addebantur, ut iam demonstratum est. Multo minus uerisimile est omnibus centurijs alios semper atque alios custodes attributos. Cùm enim oporteat tot esse custodes, quot erant tabellæ diuersæ, quarum numerus describendus erat, si singulis Centurijs noui semper custodes attribuerentur, tanto maior fieret numerus custodum, quanto maior erat numerus Centuriarum quàm tribuum. Deinceps sequitur ut explicemus quis tandem finis esset uocandi Centurias. Centuriatis igitur comitijs sententiæ ex numero Centuriarum exquirebantur: ita ut ea populi sententiã semper pronũciaretur, in quam ex omni numero Centuriarum plures consensisse conspicerentur. Itaque si lex ferretur, eousq; fiebat Centuriarum uocatio, dum appareret tot iam Centurias uel iussisse uel antiquasse legem, ut numero reliquas omnes uincerent. Quòd si post prærogatiuam Centuriæ equitum & primæ clasis idem cum ea sensissent, nil iam opus erat reliquas Centurias uocare. Cum enim nnmero plures essent hæ quàm reliquæ omnes, iam tũ poterat decerni non uocatis alijs, plures Centurias id sciuisse. At si non idem cum prærogatiua sensissent, sed aliæ legem accepissent, aliæ antiquassent, uocandæ erant secundæ clasis Centuriæ, ut cum altera parte se coniungerent. Ac si cũ prærogatiua oẽs primę clasis Centurię legem accepissent, pręter duas tresve: ita ut una modò deesset Centuria, quo minus decerni posset, maiorem partem omnium Centuriarum legem accepisse: tum si uocata ex secunda classe prima Centuria legem acciperet, reliquæ eius clasis uon uocabantur; quandoquidem huius unius accessione iam apparuit maiorem partem Centuriarum legẽ accepisse. Quod idem iudicandum est si secundo, tertio aut quarto loco uocata secũdæ clasis Centuria legem acciperet: post hanc enim reliquæ nõ uocabantur. Sin nulla secundæ clasis Centuria legem acciperet, tertiæ clasis Centuriæ uocandæ erant. Ac si primò uocata legem acciperet, hic finis fiebat uocandi Centurias, eodem quo in secũda diximus modo. Atq; ut summatim dicam, semper eousq; fiebat Centuriarũ uocatio per ordines clasium, dum plures ex omni numero Centuriarum consensisse constaret. simulac autem id constare cœperat, illic Comitiorum finis erat. Quòd si in lege ferẽda accidisset, ut cum pares numero essent Centuriæ, quæ acciperent, & quæ uetarẽt: tum sanè legẽ nõ accipi pronunciabatur. In Magistratuum uerò comitiis eadem hæc singulatim melius considerabuntur. Ponamus quatuor consulatus competitores, ex iis duo tantum creari cõsules possunt: i. f. in quos plures Cẽturiæ cõsense rint. Quòd si prærogatiua sic dixerit suffragium, ut paria suffragia tulisse omnes competitores reperiantur, tum nullus renunciatur consul. quod idem in aliis comitiis dicendum: adeò ut totis comitiis nihil factum esse iudicaretur, si quando id euenisset. Verùm rarò admodum euenire poterat, ut omnes candidati in omnibus Centuriis pares haberent suffragantiũ uoluntates. Sin unus candidatus plura suffragia tulisset ĩ prærogatiua, reliqui autem pares essent suffragiis, tum unus modò consul renunciabatur. Ac si in reliquis Centuriis idem euenisset, totis comitiis non plus quàm unus creatus consul iudicabatur. At si plura suffragia duo tulissent in prærogatiua quàm reliqui duo, tum consules duo renunciabantur: si idem ceteræ centuriæ fecissent, quod prærogatiua. Quod autem dixi suffragiis unius Centuriæ, idem intelligi potest in toto numero Centuriarum. Nam si quatuor candidati ita pariter Centurias tulissent, ut uel una modò Centuria singulis deesset ad numerũ, quẽ qui primus tulisset cõsul a plurib. Centuriis factus iudicari deberet: hic, si accidisset, ut in reliquo numero Centuriarum paria suffragia haberent omnes, tum sanè nullus consul renunciari poterat: sin unus plures Centurias tulerit, reliqui tres pares essent numero Centuriarum, tum unus modò consul factus dicebatur: at si duo plures tulissent Centurias, consules duo renunciabantur. Vt autem in legibus ferendis dixi, eousque uocationem fieri Centuriarum, dum constaret plures in alteram partem Centurias consensisse: ita hic tũ finis erat comitiorum, quando in duos consules plures consensisse Centuriæ perspicerentur. Nam si in duos consensissent prærogatiua & omnes primæ clasis Centuriæ, non erant uocandæ reliquarum clasium Centuriæ: sin uel alteri uel utrisque horum una modò deesset Centuria, quia aliquas primæ clasis Centurias alii competitores tulissent: tum si primò uocata ex secunda classe Centuria, ad maiorem illum numerum se addidisset, hic non uocatis ullis postea Centuriis finis fiebat comitiorum. His explicatis non erit difficile docere quid essent, & quomodo fierent gradus in renunciatione magistratuum. Gradus autem appello, primo loco, secundo, tertio aut quarto renunciari. Honorificum enim erat priori loco renunciari. Animaduertendum est igitur, cuique de populo simul dari tot tabellas quot erant candidati: ex iis autem tabellis tot quisque in cistam coniiciebat, quot erant creandi magistratus. Ac simul quidem omnes illas coniiciebant, alioqui toties reuocari Centurias oporteret, quot essent magistratus creandi. Vnde fieret, ut si uariarent in omnium creatione Centuriæ, toties omnium Centuriarum, adeoq; uniuersi populi uocatio fieret: itaque in Prætorum creatione pro unis comitiis octo comitia fierent: id est, tot quot Prætores erant. Non igitur in gradibus faciendis populus rogabatur, ut cui uellet

et primum locum dare, cum primũ crearet: tum deinde cui secundum locum esse uellet, secundò, cui tertium tertiò, cui quartũ quartò, & ita deinceps: sed omnium simul unaq; uocatione tabellis in cistam coniectis, inuenienda est ex ijs quæ diximus alia ratio graduum faciendorum. Ponamus ergo quatuor consulatus competitores. Ex ijs sanè quatuor qui primus legitimum numerum Cẽturiarum confecisse per suffragiorum descriptionem comperietur, prior renunciabitur: deinde ex reliquis candidatis qui primùm legitimum numerum explebit, posterior consul renunciabitur. Vt autem cum duo creandi sunt, pari dignitate illud eueniat, ut unus legitimum numerum cõficiat ante alios, necesse est fauorem populi præcipuè in eum inclinare: siquidem id accidere non posset, nisi in omnib. primò uocatis Centurijs certò designaretur, cùm in reliquis uariarent sententiæ. Quòd si duob. pariter faueret populus, adeò ut in omnibus primò uocatis Centuriis pares suffragijs essent, eaq; æqualitas eousque permaneret, dum legitimum numerum Centuriarum uterq; simul conficeret: tum profectò in renunciatione gradus esse non poterant, sed simul ambo renunciabantur. Quod idem etiam iudicandum est, si in omnib. Cẽturijs suffragia aliqua ferrent quatuor candidati, ita tamen inæquali numero, ut duo quidem superarent alios, eo tamen rursus inter se discrimine, ut semper numero suffragiorum unus alterũ uinceret. Tum enim accidebat, ut illi duo non modò Centurias omnes simul ferrent, sed etiam simul legitimum numerum Centuriarum tandem conficerent: itaq; necesse erat, ut simul renunciarentur. Nam gradus renunciationis non potuisse id facere, quòd numero suffragiorum in singulis Centurijs alter superior esset, hinc demonstrari potest: quòd euenire poterat, ut qui in omnib. Centurijs usque ad unam quæ ad legitimum numerum perficiẽdum ambobus restaret, inferior numero suffragiorum fuerat, in hac postrema uel renunciaretur, cùm alter qui superior semper fuerat ab ea Centuria præteritus esset, uel plura suffragia fortè ferret quàm alter, qua ratione fiebat, ut qui semper posterior fuerat, nihilominus prior renunciãdus esset, propter hanc unã Centuriam quæ ab alijs uariasset. Erat igitur hæc una ratio graduũ faciendorũ per numerũ legitimum Centuriarũ. Sed quoniã rarò accidebat, ut ex numero competitorũ duo ita pares essent, ut simul explerent Centurias, propterea uix fiebat ut nõ essent ĩ renũciatiõe gradus. Quin tamẽ accidere posset, ut nulli gradus essent, negari nõ põt. Verũ in Consulũ Censorũq; renunciatione duo tantùm gradus erant: in Prætorũ uerò creatione tot esse poterãt, quot Pretores creãdi. Ac primus quidẽ Prætor renunciabatur eodẽ modo, quo prior Cõsul, is qui primus omniũ cãdidatorũ legitimũ numerũ Centuriarum cõfecisse reperiebatur. uerbi gratia: in prærogatiua, & omnibus primæ classis Centuriis cõstãtissimè Cic. inter eos repertus est, quos illæ Centuriæ Prætores facerent: nullus aũt competitorum eius tãta constantia oẽs tulit. sed alii atque alii creati sunt in illis Centuriis. Sanè postquàm ultima primæ classis Centuria suffragium dixerat, solus adhuc Cic. omnium competitorum legitimum numerũ confecerat. Quare necessario primus omnium Prætor renunciandus erat. Pone nunc Aquilium, uerbi gratia, pari constantia tulisse omnes primæ classis Centurias præter unam atque alteram, cùm reliqui competitores magna uarietate alii alias tulerint. Hic profectò unus erat Aquilius, cui una modò deesset Centuria ad legitimum numerum. Si igitur ex secunda classe uocata Centuria prima Aquilium creasset, necesse erat Prætorem eum renunciari secundo loco: quia primus omniũ post Ciceronem legitima suffragia confecisset. Idemque in ceteris deinceps intelligendum. Quòd si alius quidam unus uel plures prærogatiuam cum Cicerone tulisset, omnesq; primæ classis Centurias, tametsi numero suffragiorum in singulis Centuriis semper esset superior Cicero, nihilominus simul renunciabantur, quia simul expleuerant Centurias: nec potuisset dici Ciceronem esse primum Prætorem. At si euenisset, ut non modò Centuriarum numero, sed etiam suffragiorum in ipsis Centuriis uel omnes cum Cicerone pares fuissent, uel unus aut alter: tum multo magis inter eos non fecisse gradus populus iudicabatur. Itaque uel simul renunciandi erant, ut nullus se priorem diceret: quod uerius esse existimo: uel in gradibus faciendis ratio habenda erat ordinis, generis, ætatis: aut uerò sorti committebatur. Verùm ego tanti hoc non fuisse existimo, ut in gradibus faciendis aliud spectandum esset præter populi suffragia. Nusquam uerò reperitur alia inter Prætores sortitio quàm prouinciarum: quæ tamen sola commodè poni in ea re potest. Sæpe enim euenire poterat, ut multi competitores pares essent ordine, ætate, ac genere: uel ut quidam essent genere superiores, cùm ordine ac ætate uincerentur, aut contrà. Tum uerò quid poterat controuersiam omnem tollere præter sortem? si igitur sorti nullus hac in re locus erat, relinquitur uerius esse, si quando pares essent aliqui a populo facti, tum inter eos gradus renunciationis non fuisse: ut ne euentus suffragiorum populi ulla ex parte mutaretur. Postquam autem primæ classis Centuriæ suffragium dixerant, iniri solebat ratio numeri Centuriarum, ut appareret an legitimus numerus Centuriarum confectus esset, nec ne. Diximus enim primæ classis Centurias connumeratis quidem in ea equitum Centuriis & prærogatiua, numero superasse reliquas omnium classium

classium Centurias. Itaq; satis erat ad legitimum numerũ Centuriarũ conficiendum, omnes primę classis Centurias idem sensisse: nec prius poterat quæ sententia populi esse decerni, quã tota prima classis suffragiũ dixisset: quia tum demum uerum esset, maiorem partem Centuriarũ uocatã fuisse. Vt ergo constare posset, an hic finis faciẽdus erat Comitijs, an præter primæ classis Centurias aliæ uocandæ, necesse erat numerare suffragia: scilicet sciri posset an consensu Centuriarũ legitimus numerus iã confectus esset, aut si nondũ confectus esset, quot requirerẽtur Centuriæ. Erat igitur duplex suffragiorũ descriptio. Vna ad describendũ singularum Centuriarum suffragia, ut eliceretur cuiusq; Centuriæ sententia: altera ad eundem numerum Centuriarum, ut tandem de populi sententia cõstare posset. Illa descriptio a custodibus fiebat seorsum in sua cuiusq; tabella: hæc a Rogatore Comitiorum simul colligente omnes Centurias, quarum iam descriptum esset suffragium. Ex illa descriptione nascebatur singularum Centuriarum adhuc incerta renunciatio. Ex hac siquidẽ legitimus numerus Centuriarum confectus esset, certa renunciatio: si nõdum confectus, cognitio numeri Centuriarum, quæ in omnes partes requirerentur ad legitimum suffragiorum numerum perficiendũ. Ac de his quidẽ quæ ipsis Comitijs fierent, satis. Sequitur ut pauca de ijs quæ post dicta suffragia fieri solebãt, dicamus. In legum Comitijs nihil reperio, quod ꝓpriè ad Comitia pertineret, fieri solitũ post suffragia, nisi quòd legitimo Centuriarũ numero confecto, legẽ aut acceptam aut antiquatã magistratus pronũciabat, populumq; dimittebat. In magistratuũ uerò Comitijs solebat is qui habebat Comitia, priusquã populũ dimitteret, eos renũciare quos iã sæpe a pręconibus pronunciatos populus creasset, adiecta solenni precatione. Qui uerò Consules designati erãt, domũ è campo deducebantur a magna multitudine populi, ac præsertim propinquorũ & necessariorũ. Ac de modo quidẽ comitiorũ Centuriatorum satis: nunc de loco agendum.

DE LOCO CENTVRIATORUM comitiorum. Caput v.

Comitia nulla poterant haberi nisi in loco inaugurato: hoc est, ab Auguribus ad eã rẽ dicato & cõseruato. Centuriata uerò intra pomœriũ haberi non poterant, nimirũ quia exercitum extra urbem imperari oporteat: intra urbẽ imperari ius non sit. Atqui Centuriata comitia nisi imperato exercitu haberi non poterant, idq; præsidij caussa, quoniam populus esset in suffragijs ferendis occupatus. Quoniam autem hæc maximè iusta erant comitia & uniuersi populi, cum tributa magis plebis essent, idcirco non perinde imperato exercitu præsidii caussa Tributis opus erat, ut Centuriatis: quando non æquè populus uniuersus erat in suffragiis ferendis occupatus. Locus igitur Centuriatis destinatus erat campus Martius: qui Tarquiniis eiectis a quibus occupatus fuerat, populo restitutus est adiecta consecratione. De Septis quæ in campo erant, & de Tribunali comitiali, suprà diximus. Restat ut de tempore agamus.

DE TEMPORE CENTVRIATORUM comitiorum. Cap. VI.

Comitia nõ poterant nisi comitialibus diebus haberi: id est, quibus cum populo agi licebat. Non enim erant dies comitiales in quos pro arbitrio comitia magistratus edicerent, sed certi quidam iam inde a Numæ instituto, quibus solis cum populo agi poterat. Itaque nullis diebus ludorum, sacrificiorum, ac feriarum habebantur. Erãt igitur comitiales dies, illi dies in Fastis pop. Ro. descripti, quibus comitia haberi possent. Hoc enim idem est atque cum populo agere. Nam rogari populi suffragia nisi comitiis non possunt. Quòd si de magistratuum creandorum tempore quærendum est, obseruauimus moris fuisse usque ad annum ab urbe condita DCI. ut magistratus inirentur Idibus Martiis, ac propterea comitia haberentur Ianuario & Februario mense: dimissis scilicet in hyberna exercitibus. At postquam Calendis Ianuariis magistratum inire cœperunt, ordinaria magistratuum creatio fuit ad finem mensis Iulii, & principium Augusti. Quòd si ultrà ducerentur comitia, id eueniebat propter intercessiones aut obnunciationes per quas differrentur. Porrò autem Consularia comitia ante Prætoria haberi solebant: interdum tamen etiam eodem die, interdum postero die, interdum tertio aut alio quodam pòst die. Censoribus autem creandis comitia superioribus temporibus haberi solebant paulo post initum a Consulibus magistratum, priusquam in prouincias proficiscerentur: ætate uerò Ciceronis, ad finem mensis Iunii. Idque quinto quoque anno. Verùm hoc diuersum erat, quòd Censores statim designati magistratum inibant: Consules uerò Prætoresq; nisi interregno aut in locum demortui creati essent, non statim designati inibant magistratum. Vt cùm Calendis Ianuariis magistratum inibant, & designabantur ad finem Iulii: quinque menses post designationem erant: quibus priuati manebant antequam inirent magistratum. Quo temporis spacio ferè de ambitu in designatos inquirebatur per competitores aut alios quosuis. Erat in hoc accusationis præmium, ut designatum competitorem ambitus damnasset, competitor pro eo substitueretur.

NICO-

NICOLAI GRVCHII

DE COMITIIS ROMANORVM, *Liber secundus.*

QVID ESSENT TRIBVTA COMITIA CAPVT I.

TRIBVTA comitia per inde à tribubus nomen habuerunt, ut à Centuriis Centuriata: quòd scilicet non modò tributim diuisus populus suffragiũ ferret, sed etiam quid plures tribus iuberẽt aut uetarent spectaretur. Diuersa autem Tributa comitia à Curiatis fuisse, uel hinc licet intelligatur, quòd Tribus à Curiis semper diuersæ fuerunt. Nam iam inde à Romulo triginta curiæ fuerunt, suis quæque nominibus appellatæ. Tribus autem, uel sub Seruio, uel etiam post Reges eiectos triginta demum fuerunt, qui deinde numerus ad quinque & triginta tribus excreuit. Erant autem tribus populi Romani in partes distinctæ, locis in urbe diuisis, & regionibus undique circum urbem per Italiam dispersis: quarum aliquam necesse erat ciuem Romanum obtinere, cuiuscũque ordinis esset: ut ait Asconius. Ex hoc autem numero quatuor tantùm urbanæ fuerunt, in quas transferri ignominiæ esset: dictæ à partibus urbis in quibus habitabant. Reliquæ omnes rusticæ laudatissimæ eorum qui rura haberent: quæ propriè ingenuorum erant, cùm urbanæ libertinorum essent. Porrò tributa comitia in duo genera diuidi possunt: ut alia essent omnium Tribuum, alia in quibus pars modò Tribuum suffragium diceret. Illius generis erant legum magistratuum'que comitia: huius, sacerdotum comitia. Ac multo quidem tempore ante Romæ fuerunt Tribus, quàm Tributa comitia. Nam illæ sub Seruio Rege fuerunt. Hæc anno demum Vrbis CCLXIII. quemadmodũ Dionysius testatur.

DE CAVSSIS TRIBVTORVM comitiorum. Caput II.

CAussas habendorum comitiorum Tributorum generales quatuor fuisse reperio. Primam, ad creandos minores magistratus: alteram, ad sacerdotes collegiorum cooptandos: tertiam, ad leges ferendas: quartam, iudiciorum caussa. Magistratus iis comitijs creabantur, partim prouinciales, partim urbani: & partim ordinarij, partim extraordinarij. Erant autem ordinarii magistratus, qui iis comitiis creabantur, omnes minores magistratus, qui singulis annis ad suum munus ordinarium in urbe obeundum, à populo creabantur. In quo genere erant Aediles Curules, Tribuni pleb. Aediles plebis, Triumuiri capitales, & Triumuiri nocturni, & Triumuiri auro, æri, argento flando feriundo præfecti, Quæstores, Tribuni militum. Neque enim plures ordinarii magistratus minores in urbe fuerunt usque ad Rempublicam à Cęsare Dictatorem occupatam. Extraordinarii uerò magistratus urbani, hoc est, quibus etiam in in urbe imperium esset, iisdem comitiis creabantur: ueluti Præfecti annonæ, Duumuiri nauales, Quæstores patricidii. Quin & prouinciales magistratus iisdem comitiis creari solitos, uel inde potest ostendi, quòd habentibus comitia Tribunis ferè creabantur. Prouinciales autem appello omnes magistratus, quibus erat imperium curatioue extra urbem tantum, ueluti. Triumuiri, Quinqueuiri, Decemuiri, Vigintiuiri, aut quotquot omnino creari placuerat, ad colonias deducendas, aut redigendos colonos in suas quasque colonias. item curatores uiarum. Sed alii erant prouinciales magistratus, qui uel proconsules, uel proprætores, uel proquæstores in prouincias mittebantur: de quibus breuiter explicãdum est. Vetus administrandarum prouinciarum ratio iã inde ante tempora secundi belli Punici fuit, ut consules prætoresq; statim inito magistratu sortirentur, aut inter se compararent prouincias quas Senatus nominasset. Vt autem sorte euenerant prouinciæ, ita in suas quisq; prouincias proficiscebantur, in quibus annũ sui magistratus peragebant. Eoq; anno finito, anni sequentis magistratus succedebant. Qua ratione fiebat, ut prouincialib. magistratibus creandis, non opus esset comitiis, si ista ordinaria ratio obseruari semper potuisset. Verum bellis undique urgentibus ordinaria ista ratio sæpe sufficere non uidebatur. Vnde fiebat, ut extraordinem mandari prouinciam oporteret: ob idq; ad populum ferri, ut designaret eum quem uellet in prouincia mitti. Porrò autem multis modis euenire poterat, ut extraordinem hic aliquis eueniret. Vno modo, si annuo finito imperio continuãdus magistratus uideretur. Alio modo, si extra sortẽ nominatim pro uincia aliqua cuipiã decerneretur: tũ.n. si collega pati nollet beneficio sortis excludi populus rogari solebat, ut designaret quẽ uellet eã ꝓuinciã obtinere. Quia.n. legitima ordinariaq; rõ erat decernẽdi ꝓuincias, ut de iis ꝓuinciis quas Senatus ꝑ

necessitate reipub. nominasset, sortes mitterent, eamque obtineret quisq; quam sors ei dedisset: ie circo necesse erat, si extra sortem prouincia aliqua daretur, populũ, cuius summa erat potestas, de ea re consuli. Postremis temporibus, adeoque ætatis Ciceronis hanc fuisse ratione decernẽ darum prouinciarum reperio. Consulares erant quædam prouinciæ, quædam prætoriæ. Erant autem consulares, quæ singulorum annorum consulibus assignabantur, & in quas missi magistratus proconsules erant. Prætoriæ uerò, quæ singulorum annorum prætoribus decernebantur, & in quas missi magistratus proprætores erãt. Et quanquàm summum esset utrisque imperium in prouincia, maior tamẽn erat proconsulum dignitas, quam proprætorum. Quod uel inde apparet, quia non modò maiorem exercitum, plures fasces habebant proconsules, sed etiam reliqua omnia consularia ornamenta: proprætores uerò minorẽ exercitum habebant, & fasces pauciores, Prætorũ que tantum insignia præ se ferebant. In quas ergo prouincias cum imperio consulari mittendos magistratus Senatus decreuisset, hæ erant consulares prouinciæ. Decernebantur autem singulis annis duæ iis consulibus, qui adhuc designandi essent. Quib. post designatis nominatæ à Senatu prouinciæ in sortẽ mittebãtur. Deniq; illud intelligi oportet, consulares prouincias non fuisse certas quasdam ex Romanis prouinciis, quæ nõ possent nisi consulares esse: sed pro Senatus uoluntate cõsulares fiebant, in quas cũ imperio consulari mittebãtur: prætoriæ, in quas cũ imperio prætorio: ita ut uicissim quæ consulares fuerant, prætoriæ fierent: & quæ prætoriæ antè fuerunt, consulares fierent. Porrò autem solebant postremis illis tẽporibus consules ferè totum annum sui consulatus in urbe consumere, nec ferè in prouincias proficiscebantur, nisi ad finem anni: præsertim si nullum esset in prouincia bellum quod ad maturandum urgeret. Qua ratione fiebat, ut cum anno consulatus continuarent & alterum annum proconsulatus. Nec sicut prioribus temporibus terminato anno consulatus rogandus erat populus de prorogando imperio, sed absque ulla rogatione, propter decretum senatus habebant in prouincia imperium, finito etiam anno sui consulatus. Erat autem hoc commune omnibus prouinciarũ magistratibus, ut tamdiu obtinerent imperium, quamdiu successor non mittebatur, siquidem ipsi in prouincia esse uellent peracto tempore senatus consulti: nec singulis annis ferendum erat ad populum de prorogando imperio, sicut prioribus temporibus fieri solebat: sed semel obtentum imperium eousque retinebatur, dum successor mitteretur. Alio modo priuatis extra ordinem prouincia decernebatur, si quando Reipublicæ tempora requirere uiderentur, ut præter eos qui magistratus gerebant, aliquis singulari uirtute Imperato seligeretur, qui in prouinciam mitteretur. Poterant etiam prouinciæ extra ordinem dari his qui in magistratu erant: tam iis qui in urbe erãt, quàm iis qui extra urbem imperium habebãt. Et, ut summatim de consularibus prouinciis dicam, suffragium populi ad creandos consules nunquã opus fuit, nisi extra ordinem aliquid fieret. Cùm uerò extra ordinem aliquid fiebat, ante legẽ quidem Corneliam interdum à populo, sæpe à Senatu absque ulla populi rogatione imperia extraordinaria dabantur: post legem uerò Corneliam, necessario populi rogatione, sed interdum ex Senatus etiam decreto, sæpe præter Senatus uoluntatẽ creari proconsules oportebat. De prouinciis uerò prætoriis eadem ferè dici possunt. Nam a Senatu quoque decernebantur. Quas uerò Senatus nominauerat, eas deinde sortiebantur inter se Prætores: sed hoc diuersum a prouinciis consularib. erat, quòd Consulares in incertum decerni solebant a Senatu, antequam designati essent Consules: at prætoriæ decernebantur ipsis Prætoribus cùm magistratum gerebant. Fortasse, quòd omnibus Prætoribus suæ erant in urbe prouinciæ iniure dicendo, quas necessariò debebant toto anno suæ præturæ administrare. Itaque statim designati Prætores sortiebãtur inter se urbanas istas prouincias sibi per leges iam dudum decretas, ut nouo Senatus decreto in ea re opus non esset. Quia igitur duas simul prouincias eisdem Prætoribus decernere nõ licebat. ideirco ꝓuincias extra urbẽ Prætorib. decernere non poterat Senatus, nisi eo anno quo præturã gerebant. Sic autẽ decernebãtur, ut nisi exacto anno præturæ in prouincias nõ proficiscerentur: in quo illorum temporum a superioribus differentia obseruari potest. Superioribus enim temporibus Prætores inito statim magistratu sortiebantur prouincias in quas etiam statim proficiscebantur ii, quibus extra urbem obtigissent prouinciæ, annum suæ præturæ in prouincia gesturi: quibus si successor non mitteretur, de prorogando imperio ad populum ferebatur. At Ciceronis ætate Prætores iuri dicundo in urbe retinebantur toto anno suæ præturæ: nisi quid accidisset tumultus, cuius caussa omissa iurisdictione, urbe exeundum esset: quomodo accidit in coniuratione Catilinæ. Ipso autem anno suæ præturæ sortiebantur eas prouincias, quas Senatus prætorias decreuisset, in quas profecti tamdiu imperium habebatur, quamdiu successor non mittebatur: idque per legem Corneliam, uti diximus. Atque illa quidem erat prætoriarum prouinciarum ordinaria administratio, ad quam nullis opus erat comitiis, quib. prouinciales magistratus crearẽtur. Sin extra ordinẽ decernerẽtur, hic dicẽdũ est, qđ paulo ante in cõsularib. diximus. Ante legẽ C. Cornelii, qua legib. soluendi potestas inconsulto populo Senatui detracta est, ferè prætorias prouincias extra ordinem Senatus sine ulla

rogatione

rogatione populi decernebat. Post legem uerò Corneliam perlatam, omnino creandis extra ordinem propraetoribus, necesse erat haberi comitia siue decreto Senatus, siue à populo praeter Senatus sententiam prouinciae darentur: hoc est alicuius Tribuni pleb. rogatione, quae non Centuriatis, sed Tributis comitiis ferri solebat. Ac de prima quidem caussa habendorum comitiorũ Tribunorum hactenus. Sequitur altera caussa ad sacerdotes collegiorum creandos: in qua explicanda primum animaduertendum est, Romae multos ac diuersi generis sacerdotes fuisse. Erant enim Pontifices, Augures, Aruspices, Curiones, Vestales, Flamines, Epulones, Sibyllini sacerdotes, Feciales, Salij, Luperci, Fratres aruales, sacerdotes Galli, Rex sacrorum, Cereris Graeca sacerdos, & sodales Titij. Dionysius etiam Celerum praefectos adiicit: sed eos sub regibus tantum fuisse opinor. Ex hoc autẽ omni numero hi soli suffragiis populi creabantur, qui publicae religionis administri assidui erant, ac non fungebantur sacerdotio, quod semel tantum atque iterum toto anno usui essent. Vnde fit, ut omittendi nobis sint Salii, Luperci, Fratres aruales, sacerdotes Galli, & sodales Titii. Neq; enim eorum sacerdotium publicè semper usui esse poterat, sed semel tantum in anno sacris quibusdam peragendis uacabant. Salii ad sacra Martis peragenda mense tantum Martio adhibebantur, Luperci ad Lupercalia, mense Februario peragenda: eodemque modo alij alio tempore. Quae caussa erat, ut quanquam eorum esset quoddam collegium, suffragiis tamen populi nũquam creatos credamus. Salii enim à magistris collegii legi solebant patricii adolescentes, quorum uterque parens uiueret, nec in magistratu essent. Deligebantur ergo ex patriciis iuuenibus à magistris collegii Salii sacerdotes, non populi suffragiis creabantur. Quod idem de Lupercis, & huius generis aliis sodalibus dicendum esse existimo. Neque enim tanti erant haec sacerdotia, ut magnopere contendendum esset de ijs assequendis. Ego uerò Potitios & Pinarios in superiori sacerdotum enumeratione omisi quia iam inde à temporibus Appii Caeci ad seruos publicos id genus sacrificii transierat. Restant igitur nobis spectandi reliqui sacerdotes. Ac primum Vestales ita fiebant, ut Pontificis Maximi arbitratu uirgines caperentur. Aruspices etiam populi suffragiis non creabantur, ut qui uel Hetrusci erant, & ex Hetruria acciri solebant, si quãdo opus esset prodigiorum interpretibus: uel Romani ciues ab Hetruscis edocti. Relinquuntur ergo ex omni numero sacerdotum considerandi Põtifices, Augures, Epulones, Feciales, Sibyllini sacerdotes, Curiones, Flamines, & rex sacrorum. Ac regem quidem sacrorum suprà ostendimus centuriatis comitiis creari. Curiones autem iam inde à Romulo singularum curiarum suffragio creabantur, non autem ab aliis Curionibus cooptabantur. Curio uerò Maximus comitiis à populo creabatur. De Fecialibus non habeo certum quod affirmem. Epulones quidem eadem lege Domitia populi suffragiis creabantur Sibyllini sacerdotes principiò duo fuerunt, qui Duumuiri sacrorum appellabantur. Pòst Decemuiri facti sunt, cautumque ut pars ex plebe, pars ex patribus fieret. At post Syllae dictaturam Quindecimuiri facti sunt, & per eandem legem Domitiam populi suffragiis creabantur. quod idem de Auguribus & Pontificibus intelligendum est. Tributis autem comitiis hoc fieri lex eadem demonstrat, qua cautum erat, ut non ab uniuerso populo, sed à parte populi minore, hoc est, à septendecim tribubus sacerdotes crearentur. ea uerò comitia, quibus tributim suffragium ferebatur, tributa fuisse, negari non potest. Quod autem suprà de collegio pontificum diximus, eos ante legem Domitiam cooptatione collegii creari solitos sic accipiendum est, ut tamen Pontifex Maximus excludatur. Nam mortuo Pontifice Maximo à collegio alius quidam cooptabatur, qui Pontifex tantum fieret, non etiam Maximus Pontifex. Tum deinde suffragiis populi Pontifex Maximus creabatur. Deinceps sequitur ut tertiam habendorum comitiorum tributorum caussam exponamus. Ac legum quidem ferendarum caussa haberi comitia tributa nomen ipsum plebiscitorum satis ostendere potest, ut alia probatione ad eam rem non sit opus. si enim plebiscitum est, ut ait Iustinianus, quod plebs plebeio magistratu rogante constituebat: facile est intelligere tributis comitiis non centuriatis, utpote quae à plebeiis magistratibus uocari non poterant, Plebiscita fieri solita. quo in numero sunt rogationes de pace. bellum enim lege centuriata indici solebat. Item eae quibus superioribus temporibus legibus aliquis soluebatur: omnes denique quibus per populum triumphum decretum, publicas quaestiones constitutas, & ciuitatem datam legimus. Superest ut quartam caussam persequamur. nam si magistratus aliquis faceret aliquem reum ad populum, nec capitis eum accerseret, sed multam indiceret, tum tributis comitiis id iudicium fieri solebat. At si de capite ciuis Romani ageretur, per leges duodecim tabularum cautum erat, ne nisi comitiis centuriatis iudicari posset. Illud tamen non est ignorandum, si capitis die dicta in exilium abiisset reus antequam dies aduenisset, tum ad decernendum ei id exilium, satis fuisse comitia tributa uocare, nec fuisse ad eam rem opus centuriatis comitiis.

DE PERSONIS, QVARVM INTERuentu comitia Tributa peragebantur. Caput III.

ORDINARIOS magistratus minores, partim Tribuni pleb. partim Consules creabant. Plebeios enim magistratus, ad quos patricij non admittebantur, Tribuni pleb. creabant. Huius generis erant Tribuni pleb. & Aediles pleb. Nam utrorumque comitia Tribuni pl. habebant. Semel tantum à Pôtifice Maximo creatos reperimus Trib. pleb. Quia tum nulli essent Tribuni, pp Decemuirorum imperium, in quo instituendo cessarant omnes alii magistratus: nec possēt ipsi ab Interrege patricio magistratu creari. Reliquos ordinarios magistratus minores creabant Consules, aut Dictatores, si quādo comitiorum habendorum caussa creabātur, aut Tribuni militū cōsulari potestate. Nam Quæstores quidē à Consulibus creatos constat: quod idem de Aedilibus existimo. Sed & Tribunos militares, & Triumuiros tam Capitales, quàm Nocturnos, & Monetales arbitror creatos ab aliquo maiore magistratu: siquidem plebeios tantum rogarent Tribuni pleb. Porrò autem ordinarios magistratus subrogandi munus proprium erat Consulum, neque id Prætores unquam leguntur factitasse Consulibus præsentibus. Consules ergo illa comitia habere solitos: necessariò concedendum erit. Quod autem ad extraordinarios magistratus attinet, sciendum est, Consulibus, Prætoribus, & Tribunis pleb. tantum ius fuisse eos creandi. Ex historiæ autem lectione perspici potest, modo Prætores, modò Tribunos plebis, interdum etiā Consules habuisse comitia ad creandos extraordinarios magistratus.

Sacerdotum autem comitia tributa Consules habebant ex l. Domitia. antequam legem comitia tributa, quæ Pontifici Maximo creando habebātur, ab uno quodam Pontifice haberi solebant. Pòst uerò ideo existimo Consules habuisse comitia Pōtificis Maximi, quòd certum sit sacerdotes collegiorum à Consulibus creari. Non est autem probabile, Pontificem Maximum non potuisse habere comitia Pontificibus sufficiendis, cum interim unus de collegio Pontificum posset habere Comitia Pontificis Maximi. In quo si me fallit coniectura, in reliquis certè collegiorum sacerdotibus ucrissimum est quod diximus. De legum iudiciorumque comitijs tributis facile est intelligere, ijs magistratib. licuisse habere ea comitia, quibus ius erat cum populo agendi. In historia autē legimus interdum Consules, interdum Prætores, sæpe Tribunos pleb. ad populum de his rebus rogationes tulisse. Ac de personis quidē quib. ius esset habendi comitia tributa hactenus. De persona candidatorum pauca dicenda sunt. Plebeios magistratus petendi ius erat plebeijs tantum hominibus: binosque ex singulis classibus Tribunos esse oportebat. Illud etiam reperio cautum fuisse de Tribunorum, Aediliumq; plebis persona, ut eos magistratus gerere iis non liceret, quorum pater, qui sella Curuli sedisset, uiueret. Candidati quæsturæ tam patricii, quam plebeij esse poterant: tantumque in ijs prouidendum erat post legem annalem, ut ætatem haberent lege definitam: & ut emeritis decem annis stipendijs, nullo infami iudicio à petitione reiicerentur. Tribuni uerò militum non temerè quiuis fieri poterant: sed cum uigintiquatuor Tribuni militum à populo crearentur, qui quatuor ordinariis urbanis legionib. præessent, singuli singulis millibus: nemo ad id deligebatur, qui non gessisset minimum bina stipendia. Quod ad magistratus extraordinarios attinet, hoc unum lege fuisse cautum de candidatis reperio, ut neque ei qui tulerit de aliqua curatione ac potestate, neque etiam collegis eius, cognatis, affinibus ea potestas curatiove mandetur. De sacerdotum competitoribus hoc primum annotandum est, sacerdotes horum collegiorum dimidia ex parte patricios, ex altera plebeios esse debuisse. Itaque frustra plebeius petiisset, si in locum demortui patricii sufficiendus esset sacerdos: & contra patricio locus esse non poterat, si pro demortuo plebeio substituendus esset alius plebeius. Hoc etiam loco animaduertendum est, non perinde definitam legibus ætatem fuisse petendi sacerdotia, sicut erat in petendis magistratibus. Nam præter id quod legimus apud Suetonium, Cæsarem septimo & decimo ætatis anno factum fuisse Flaminem dialem, Cicero scribit Bruto, se uelle ut Cicero filius qui uixdum annos uiginti unum natus erat, in collegium Pontificum cooptetur. Nec tamen ante annum decimumseptimum, quo anno uirilem togam Romani iuuenes accipiebant, id licuisse existimo: quandoquidem ad eam usque ætatem pueri censerentur: nec ullam Reipublicæ gerendæ potestatem haberent. In Pontifice Maximo creando id propriè seruandum erat, ut non posset nisi ex iis qui Pontifices essent, Pontifex Maximus fieri. Ac de personis quidem propter quas habebantur comitia tributa, satis. Deinceps sequitur, ut de personis ius suffragii habentibus dicamus. Omnibus ciuibus Romanis quibus data erat ciuitas cum iure suffragii, licebat comitiis Tributis suā dicere sententiā. Simul.n.cū pleno iure ciuitatis Tribuni acciepiebant, in qua suffragium ferrent. Nam qui ius suffragii nō habebāt, nō tā reuera ciues erāt, quàm honoris caussa dicebantur. At omnes ciues, qui in tribus Romanas descripti erant, ius suffragii ferendi habebant: etiamsi tribu moti essent, factiq; ærarii à Censoribus, aut publico iudicio, modò ne

dò ne simul notæ caussa in Ceritum tabulas relati essent. Tribu .n. mouere nihil aliud erat, quàm tribum mutare iubere. At qui in tabulas Ceritum referebantur, iure suffragii priuabantur. Vtrum autem Latini suffragii ius haberent in is comitiis, obscurum est propter illum Liuii locum: Testulis datis Tribuni populum submouerunt: Sitellaque allata est, ut sortirentur ubi Latini suffragiũ ferrent. Verùm ego potius id beneficio & benignitati Romanorum magistratui attribuendum puto, concedentium illud societati & consanguinitati Latinorum, qui tum fortè Romæ essent, cùm haberentur comitia: quàm iuris ac legum necessitati.

De modo comitiorum tributorum. Caput IIII.

Deinceps consequens est, ut de modo agamus, in quo hoc primum animaduertendum est: commune omnibus omnium generum comitiis fuisse, ut haberi non possent Ioue fulgente aut tonante. Interdum tamen ad legẽ aliquam ferendam, quam omnino uellet Senatus pro temporis necessitate perferri, ut nulla ratio ne impediretur lator illius legis, soluebatur his legibus. Quanquam autem tributa comitia hactenus auspicatò haberi debebant, in reliquo tamen genere auspiciorum nulla ferè religione astringebantur. Nam cùm plebeij magistratus nulla auspicia haberent, siue legum, siue magistratuũ comitia esserit, quæ à Tribunis pleb. habebantur, ea non auspicatò habebantur: nisi quatenus obnunciationi parendum erat. Nam si quo die creati essent, aut fulgurasset, aut tonuisset, uitio creati dicebantur: Quia cõtra cõmune Augurũ decretũ cũ populo aut plebe actũ esset, quo die seruatũ erat de cœlo. Quod uerò dixi Tributa comitia, à plebeijs magistratib. auspicatò non haberi, idem ad omnia Tributa comitia quæ etiam à Patricijs habebantur, transferri debet. Nunc quærendum est, an sacerdotum comitia auspicatò haberentur. Qui in collegia sacerdotum cooptabantur, antè à quibusdam collegij sacerdotib. inaugurari solebant. Atenim inaugurati erat augurib. ad deos cõsulendos adhibitis, inter eos nominari, qui sacerdotio digni essent: ut locus inaugurari dicebatur, cùm Dij ab Augurib. cõsulebãtur, placeret'ne eis ad aliquid agendum ille locus. Hoc ergo affirmari potest, ante sacerdotum comitia tributa, auspicijs hac saltem ex patre opus fuisse quatenus inaugurtos esse oportebat eos, de quib. comitia habebantur. Consules uerò comitia deinde habituros his auspiciis contentos fuisse existimo, ut eis opus non esset denuò auspicia priusquam comitia haberent captare. Erat igitur hoc diuersum in comitiis tributis & centuriatis, quòd his habendis auspicia antè ab eo captanda erant, qui erat ea habiturus: illis uerò, minimè. Hoc etiam erat diuersum, quòd tributis comitiis patres auctores fieri non oportebat, sicut centuriatis. Id quod ad magistratuum comitia potius pertinet quam legum. Leges enim ex Senatus decreto ferri solitas, argumento uel hoc unum esse potest, quòd in historia sæpe uidemus rogationibus Tribunorum ple. intercessum à collegis, quia non ex auctoritate senatus ferrentur. Quia tamen multa legimus plebiscita non modò absque Senatus auctoritate, sed etiam contra Senatus decretum perlata, iccirco existimo quod in centuriatis & curiatis legibus necessarium erat, in tributis consentaneum potius fuisse, quàm necessarium, & decreuisse magis, quàm oportuisse. Illud etiam erat discrimi nis, quòd non sacra fieri ante hæc comitia oporteret, quemadmodum ante centuriata. Cetera quæ diximus centuriatis conuenire ante ipsa comitia, cum tributis communia sunt. Nam & his comitiis præmisso edicto opus erat, & promulgari trinundino leges, quas tributis comitiis perferre quis uellet. Ac de iis quidem quæ ante comitia tributa fieri solita erant, hactenus: deinceps de ipsorum comitiorum modo dicendum. Quoniã plebeiis magistratibus ius non erat plebeios aduocare, satis planè intelligitur, præmissum ab iis edictum ad plebem tantum pertinuisse, cum interim liberum esset patriciis adesse, uel non adesse. Quæ uerò comitia tributa à patriciis magistratibus habebantur, quod ad edicti quidem uim attinet, uniuersi populi erant: sed tamen quia his comitiis nulla habebatur ratio census, ordinis, ætatis, propterea primores ciuitatis ferè his comitiis adesse non solebant: quia cum numero longè superior esset reliqua multitudo, spes nulla erat suum suffragium uim ullam habiturum contra plebis uoluntatem. Vnde eueniebat ut omnia tributa comitia ferè peragerentur ab humilibus, ut uix unquam primores populi adessent. Ex iis inuenire caussam possumus, cur, cùm de tributis comitiis agitur, modò plebis, modò populi fieri mentionem sæpe eodem in loco reperiamus. Quod enim ad ius suffragii attinet, omnia comitia erãt populi: quia nemo ciuis suffragio excludi poterat, si comitiis adesse uellet. Quod uerò ad potestatem & ius uocandi attinet, cius magistratus à quo comitia edicta sunt: aut uerò si ad eos spectemus qui cõuenire ad ea comitia solebant: non immeritò plebis tantùm fuisse ea comitia dicuntur. Erat autẽ hoc commune his comitiis cẽturiatis, quod priusquam in suffragium mitteretur populus, concio à magistratu habebatur, qua de magistratibus aut sacerdotibus creandis, uel de legibus ferendis uerba eodem modo fiebant, quo suprà diximus in cẽturiatis comitiis. Hac peracta cõcione populus in suas cuiusq; tribus discedebat. Tũ sortitiones fiebant à magistratu: quæ diuersi generis

erant. Vna erat ac prima omnium, ad sortiendū in qua tribu Latini suffragium ferrent: id quod superius attigimus. Altera erat in magistratibus quidem creandis,& legibus ferendis, ad sortiendum quo ordine tribus quæque suffragium ferret. Ad quam sortem peragendam omnium tribuum nomina in cistellam quandam coniiciebantur, tum ut quæque prior exierat,ita prior suffragium ferebat. In sacerdotum uerò creatione, quia septendecim tantùm tribus suffragium ferre ex lege poterant, idcirco sortiendæ tantùm erant hæ tribus septendecim, quæ erant suffragium laturæ. Nam trigintaquinque tribubus in cistam coniectis, septendecim ex eo numero educebantur,quarum suffragio staretur. Apparet igitur in tributis comitiis pro prærogatiua fuisse eam tribum, cui fortè obtigisset, ut prima exiret è cistella. Verùm id diuersum erat à Centuriatis, quòd sortitione prærogatiuæ centuriæ facta, reliqua comitia absque sorte pro censu,ordine, atque ætate peragebantur. At comitiis tributis sorte utendum erat ad finem usque comitiorum,ad uocandas ordine tribus. Quod uerò suprà diximus de tabella suffragij, & de pontibus per quos suffragium ferebatur, id commune erat tributis comitijs cum centuriatis. Verùm hoc erat proprium tributorum, quòd rogatores in ijs non adhiberi solebant, sed custodum, diribitorum & præconum ministerio tantùm peragebantur. Vocandis enim ad suffragium tribubus ut quæque sortiente magistratu exierat, præconum opera erat necessaria:tum uerò & renunciandis singularum tribuum sententijs postquam dixerant suffragium. Quia uerò his quoque comitijs diximus tabellas populo ministrari solitas, cùm ad pontes uenerat, iccirco necesse est, ut ad hoc ministerium diribitores adhibitos dicamus. sed & qui fraudem animaduerterent, quæ uel in diribendis tabellis, uel in colligendis suffragijs committi poterat, & qui sententiarum numerum pro candidatis inirent, certos quosdam homines fuisse necesse est. Hi autem erant qui custodes appellabantur.Iam uerò in certum quendā locū uocari singulas tribus his comitiis,sicut in centuriatis,hinc ostendi potest:quòd cùm mentio est horū comitiorū,non modò uocari trib.sed etiam intrò uocari reperimus. Vnde apparet seorsim diuisas suis locis fuisse singulas trib. priusquam uocarentur, ex quibus deinde locis migrarent, ut ꝑ pontes in alium quēdam locum introducerētur: quod nos suprà ouile & septa appellari diximus. Vt autem omnes qui ex eadē erāt centuria, uiritim rogabantur, ut post numerus iniretur eorum, qui plures fuisse in eadem sententia comperirentur; ita uiritim omnes qui ex eadem tribu erant, rogabantur. Ac postquam tota tribus suffragium dixerat,sententiæ numerabantur, ut ea demum sententia tribus renunciaretur, in quam plures consensisse perspicerentur: adeò ut omnia quæ de renunciatione suprà diximus ad hæc comitia accommodari possint, si tantum pro Centurijs Tribus ponas: nisi quòd quædam erant propriè obseruanda in comitijs Tributis legum, alia quædam in magistratuum, alia in sacerdotum. Nam in magistratuum comitijs Tributis tot dabantur Tabellæ, quot erant candidati, quorum nomen receptum esset. Et quoniam xxxv.tantum tribus erant, oportebat decem & octo tribus ferre quemque candidatum, ut à maiore parte populi creatus diceretur. Vt autē quisque prior eum numerum tribuum tulerat,ita prior renunciabatur. Cumque tot creati erant, quot ex lege in eo magistratu esse oportebat,tum finis fiebat comitijs. Veluti Aedilitiis comitijs, quia duo tantùm creandi erant, statim ubi ex omni candidatorum numero duo ob octodecim tribubus facti Aediles erant, finis fiebat uocandarū tribuum.Ac si consensissent in eo ille octodecim tribus,quæ primæ sorte exierant ad suffragium ferendum,reliquæ tribus non uocabantur: sin uariassent octodecim illæ tribus, quia alios candidatos aliæ tribus fecissent, tum eousque uocandæ erant tribus, dum legitima suffragia duo confecissent: hoc est, donec duo ab octodecim tribubus creati Aediles essent. Quod autem in duob. Aedilibus dixi,idem in decem Tribunis pleb. & uiginti Quæstoribus,& uigintiquatuor Tribunis militaribus,& alijs quotquot creandi essent, ordinarijs extraordinarijsve magistratibus, dicendū est.Verùm enimuerò in tribunorum pleb.renunciatione primis quidem temporibus id proprium erat,ut si euenisset ex numero candidatorum decem non confecisse legitima suffragia, tum ab iis qui legitima suffragia confecerant, cooptabantur absque suffragio populi, quot erant necessarii ad perficiendum numerum decem Tribunorum.

Sed ea ratio lege Trebonia quæ cooptationem sustulit,mutata est. Vnde apparet, post eam legē si accidisset Tribunos pleb. ad numerum legitimum factos esse, reuocandas fuisse tribus ad suffragium,eousque dum decem Tribuni pleb. creati essent. Nam ea lege latum est,ut qui plebē Romanam Tribunos pl.rogaret, is usq; eò rogaret, dum decem Tribunos pl.faceret. Quod idem in comitijs Aedilium non fiebat.Nam si quando accidisset,pares suffragiis esse candidatos, non reuocabantur tribus, sed sorte decernebatur cui cederet magistratus:sed non fuit eadem in ceteris magistratibus ratio. Itaque Quæstoriis comitiis hoc casu idem factitari solitum existimo, quod in Tribunitiis, ut reuocarentur potius Tribus quàm ut sorti committeretur. In Tribunorum uerò militarium comitiis,si ad legitimum numerum non peruenerant qui creati erant, Consulis, ut opinor, hac in re iudicio stabatur.Erat enim is magistratus quem Consul creare posset. Nam

qui

qui Rufuli appellabantur, omnes ab imperatoribus non à populo creabantur. In extraordinarijs uerò magistratibus idem quod in Tribunis pleb. sentiendum est. Id enim totum sui iudicii esse, populus uolebat. Etenim cùm omnes potestates, imperia, curationes ab uniuerso populo Romano proficisci conuenit, tum eas profectò maximè quæ constituuntur ad populi fructum aliquẽ & commodum. In legum comitijs tributis idem modus omnino, qui in Centuriatis, seruabatur. Quod uerò attinet ad comitia iudiciorum, eã Cicero pro Domo sua docet fuisse rationem, ut nemo nisi prædicta die accusaretur: tum ut Magistratus ter reũ antè accusaret, quàm multam irrogaret. Hac uerò irrogata, trinundino prodenda erat dies, qua ad populum multa certanda esset: quæ dies cùm aduenisset, quarta accusatio fiebat à magistratu. Cùm dies dicendæ caussæ aduenerat, atratus reus & sorditatus, barba & capillo promisso à magno amicorum item atratorum comitatu in forum deduci solebat. Magistratus interim in rostris sedebant, reus sub rostris stabat, populus ante rostra in comitio erat. Nam rostra sic erant ædificata, ut qui inde conciones habebant, comitium & curiam spectarent: sed ita tamen, ut etiam liceret in forum se conuertere. Præco interim cùm Magistratus iusserat, ex rostris reum citabat. Qui si uellet pro se dicere, in rostra ascendebat, ut inde orationem haberet ad populum. Sin per alium se uellet defendere, is item iussu magistratus in rostra ascendebat, reũ quæ defendebat. Quòd si orationibus tẽpus usque eo consumeretur, ut non satis uideretur restare temporis, quo ante noctem peragi comitia possent, dies producebatur: hoc est, in alium comitialem diem differebatur populi iudicium. Qui dies cùm uenisset, idem quod priori peragebatur: nisi quod spacium dicendi ferè magistratus constituebant. Cùm dicendi finem utrinque fecissent, populus in suffragium mittebatur. In quo non eædem dabantur tabellæ, quæ iudicibus, condemnandi, absoluendi & ampliandi: sed quales in legibus ferendis, VTI ROGAS, & ANTIQVO. lege enim lata multa dicebatur. Quæ lex si à populo acciperetur, tantæ pecuniæ damnatus erat reus, quanta erat multa quam dixerat magistratus: sin populus antiquaret, absoluebatur. Neq; uerò ex eo quòd suprà rostra comitiumque appellauimus in iudicio populi discribendo, existimandum est, eo tantùm in loco comitia de multa haberi. Nam alijs quoque in locis haberi postea demonstrabimus: sed quia eo in loco sæpius id usuueniebat, propterea eum locum potissimùm accepimus: sed ita ut de alijs locis idem uellemus quod de hoc inligit. Præterea in reorũ fauorem propriè institutæ fuerunt duæ rationes effugiendi iudicii: quarum una erat in auspiciis, quæ si diem iudicii diffunderent, totum iudicium sublatum erat: benigna scilicet uoluntatis Deorum interpretatione, quasi nollent omnino de hoc reo damnando cum populo agi, quando bona auspicia non dedissent. Altera caussa erat in excusatione legitima: quæ si die iudicii obtendi poterat, tota caussa tollebatur ita ut reus non posset hoc nomine caussam dicere, nisi renouato de integrò toto iudicio, perinde ac si nihil priore actum esset. Erant autem excusationes legitimæ, morbus, exilium uoluntarium, funeris familiaris procuratio, aliæque generis eiusdem. Quòd uerò attinet ad sacerdotum comitia, in his id iam diximus proprium fuisse, quòd septendecim tantum tribuum suffragio staretur earum, quibus id sorte obtigisset. Itaque propter incertum sortis beneficium omnes tribus conueniebant, ut nulla se exclusam conqueri posset: sed in sorte tantùm id coniicere poterant, quæ in suffragium uocatæ non erãt. Statim ergo, ut unus competitorum nouem tribus tulerat, sacerdos renunciabatur. Aut si ita uariassent tribus, ut nullus competitorum nouem ferret tribus, tum qui plures tulerat, reliquos superabat. Sin suffragiis pares essent, tum reuocari tribus oportuisse existimo: nisi potius hac in re collegii iudicio staretur, ut is sacerdos esset, quem potissimũ cooptasset. Erat etiam nominatio necessaria iis, qui petitionem sacerdotii profiteri uolebant. Neq; quisquam sacerdotii petitionem profiteri poterat, qui non sibi aliquem ex collegio conciliasset, à quo in concione nominaretur. Id quod à plurib. quã duobus è collegio fieri non poterat. Oportebat præterea eum qui aliquem nominaret, publicè iurare dignum esse eum quem nominaret eo sacerdotio de quo ageretur. Quod ego iuramentum eò institutũ fuisse puto, ne quem suffragiis suis populus indignũ sacerdotio crearet. Pòst sacerdotes inaugurabantur: quod tum fiebat, quando adhibitis ad duos consulendos auguribus, pronunciati erant Diis accepti ad fungendum sacerdotium. Atq; ante legẽ quidẽ Domitiã omnino cooptabatur in collegiũ, qui inauguratus erat. At post legem Domitiam omnes competitores inauguratos esse oportebat, sed is solùm cooptabatur, quem populus creasset. Nã si in quibus sacerdotiis ante legẽ Domitiã populi suffragio opus erat, in iis post competitorum inaugurationem populi habebãtur comitia, quẽadmodum nos suprà ostendimus in Regis sacrorũ ac Flaminũ creatione. Pari profectò ratione dicendũ est in his creandis sacerdotibus qui lege Domitia suffragiis populi fieri cœperũt, inaugurari antè cõpetitores oportuisse, quã de his comitia haberẽtur. si.n. post comitia iis inaugurãdis auspicia captãda fuissẽt illis nõ addicentib. optari nõ potuisset quẽ populus creasset: nec fuisset necesse hac ĩ re stare populi iudicio. Ac si fortè euenisset, ut post comitia ĩ uno qui creatus esset, auspicia nõ addixissent, rursus ad creãdũ alterum

terùm habenda fuissent comitia. In quo si rursus euenisset auspicia non bona esse, iterum uocanda fuissent comitia. Idemque dici potest in tertio & quarto competitore, si (ut usuuenire poterat) tot esse accidisset. Hac igitur ratione efficiebatur ut bis, ter, quaterve frustra populus in suffragium mitteretur ad unum sacerdotem creandum. qđ sanè est absurdißimum. Itaque dicendum, inauguratonem quidem fieri antequam populus in suffragium mitteretur: sed quia non alios populus creabat, quàm qui ab aliis sacerdotib. inaugurati essent, ita ut iudicium sacerdotum populus confirmare tantũ uideretur: idcirco factũ est, ut apud Latinos auctores totũ hoc creandorũ sacerdotũ negocium. uerbo inaugurãdi contineretur: ita ut inauguratum fuisse aliquem sacerdotem dicant, cùm factum fuisse sacerdotem dicere uolunt.

Post dicta suffragia, in magistratuum creatione eadem ferè quæ post Centuriata fiebant. Postquam enim à præcone & à magistratu renunciati erant, quos populus crearat, domum à frequenti amicorum comitatu deducebantur. Post legum comitia id modò restabat, ut publicarentur. id quod æneis tabulis per fora & templa fixis fieri solebat. Tacitus lib. 11. Aspiciuntur etiam nunc in ære publicandis plebiscitis per fora ac templa fixo. In iudiciorum uerò comitiis si dãnatus erat reus, illico prædes dare soluendæ mulctæ cogebatur: alioqui in uincula duci iubebãt à magistratu.

De loco tributorum comitiorum. Cap. V.

Tributis comitiis uocandis nõ erat unus destinatus locus, quemadmodum Centuriatis: quia religio non erat, extra'ne, an intra pomœrium haberentur. At magistratuum quidem comitia Tributa ferè in campo Martio habebantur. Reperio tamen interdum etiam in pratis Flaminiis, qui pòst fuit circus Flaminius, item in Capitolio atque etiam in Comitio habita fuisse. Quòd uerò extraordinarii magistratus alibi quàm in campo creari possent, argumento esse potest, quòd in Capitolio creati sunt Triumuiri agrarii ex lege Tiberii Gracchi. Legum comitia plurimùm in comitio haberi solita, uel hinc intelligi potest: quòd Cicero in oratione pro Posthumo indicat ex rostris leges ferri solitas. Erant autem rostra, tribunal aut suggestus, unde conciones ferè habebantur: sic dicta à rostris nauium quæ huic erant præfixa. Erant autem ad comitium, propè iuncta curiæ. Itaque cùm ex rostris conciones habebantur, populus in comitio stabat, à quo etiam populi in eum locum conuentu nomen habuit: uocaturque à Græcis auctoribus ἐκκλησιαστήριον. Quanquam autem hæc pars fori quædam esset, concionibus populi propriè destinata: unde etiam leges in foro latæ dicuntur, quæ in comitio latæ sunt: attamen cùm propriè forum accipiebatur, diuersum erat à comitio. Quod uerò dixi comitium locum fuisse propriè destinatum concionibus populi, non ita accipi debet, quasi uelimus eò populum non conuenire solitum, nisi ut uerba ad eum ex rostris fierent. Cicero enim in Bruto minora quędam iudicia apud unum iudicem in comitio exerceri solita testatur. Quin etiam prætorem urbanum in comitio ius dixisse constat. Et quoniam Prætori urbano suum quoddam tribunal erat, in quo sedendi multis eum Prætore locus erat, propterea hoc Prætoris tribunal ita ad comitiũ ædificatũ fuisse existimo, ut longè à rostris disiunctum esset: alioqui simul ex rostris cõciones haberi, & ius à Prætore reddi ex suo tribunali non potuisset: quod tamen secus esse multis ex locis constat. Quoniam ergo una ex parte rostra comitium spectarent, ex altera parte Prætoris urbani tribunal, iccirco pari ratione utraque in comitio fuisse non malè dici possunt. Erat igitur comitium ea pars fori quę potißimùm concionibus & comitiis populi destinata erat. His porrò habendis comitiis septa quædam fuisse, quo introuocarentur tribus cum suffragium inibant, cùm ipsum introuocandi uerbum argumento esse potest, tum uerò quod lege Maria per pontes suffragium ferri, his etiam comitiis quæ in foro habebantur, conueniebat. Neque enim pontes intelligere possumus uiam fuisse, qua suffragatores introuocarentur: nisi in ingressu septorum quorundam hos pontes fuisse institutos concipiamus. Neque enim aliud erant huiusmodi pontes, quàm angustæ quædam substructiones è tabulatis, gradibus è solo sublatæ, ad id institutæ, ut per eas suffragium ferretur absque omni fraude ac confusione. Neque uerò in comitio tantùm legum habebantur comitia, sed etiam interdum in Capitolio, nonnunquam etiam in circo Flaminio. In iudiciorum autem comitiis idem quod de legum comitijs dicendũ: neq;.n. in comitio tantum habebantur: sed etiam in Capitolio.

De tempore comitiorum Tributorum. Caput VI.

Commune omnibus comitijs erat, ut nisi comitiali die non possent haberi, sicuti suprà docuimus. Id quod cum hac exceptione intellectum uolo, nisi nominatim, ut alijs etiã diebus cum populo agere sibi liceret, quisque legem tulisset. Erat etiam hoc omnibus comitijs cõmune, ut cum populo agi non liceret ante primã horam diei. Porrò autem ut propius tempus comitiorum definiamus, id non potest, nisi in ordinariis magistratib. fieri. Nam legum iudiciorumque & extraordinariorum magistratuum comitia certum tempus habere non poterant: quandoquidem pro publica necessitate ac uoluntate magistratuum

ſtratuum uarijs anni temporibus haberentur. Sacerdotum comitia cùm erat in demortui locum ſufficiendus alius, non alias habebantur, niſi aut noui inſtituerentur ſacerdotes, aut numerus in collegijs augeretur. Ordinarii uerò magiſtratus ferè ad finem menſis Iulii, & principium Auguſti curabãtur. Ac Tribunorum quidem, Aediliumq; pl. comitia primùm erant: ceterorum magiſtratuum prima erant conſularia, tum prætoria mox ædilitia, poſt quæſtoria, poſtrema tribunorum militũ: quæ omnia de his temporibus intelligi debent, quibus Calendis Ianuarij magiſtratus inibãtur. Nam ſuperioribus ætatibus creatio magiſtratuum, præter Tribunos Aedileſq; plebis, eo tempore fiebat, quo ſuperiori libro diximus Cõſules tum creari ſolitos. Ego uerò propterea Tribunos Aedileſq; plebis excepi, quia non eodem tempore inibant magiſtratum, quo ceteri magiſtratus. Nam poſtquam primũ creati ſunt Trib. ple. ſemper menſe Decemb. magiſtratum inierunt.

NICOLAI GRVCHII
DE COMITIS ROMANORVM.
Libri tertij Epitome.

QVID ESSENT CVRIATA COmitia Caput I.

CVRIATA comitia a Curiis perinde nomen habuerunt, ut Tributa à Tribubus, Centuriata à Centuriis. Ac Romuli quidem inſtituto curias numero triginta fuiſſe, eumq; numerum ad extremæ uſque reipublicæ tempora perduraſſe, ſuperiori libro demonſtrauimus, cùm à tribubus curias ſemper fuiſſe diuerſas oſtendimus. Quid autem qualeſq; eſſent hæ curiæ Dionyſius lib. 2. his docet uerbis: Romulus diuiſa in tres partes omni multitudine, ſingulis partibus præfectum conſtituit eum, quem illuſtriſsimum ac nobiliſsimum cenſebat. Tum ſingulas trium partium rurſus in decem partes diſtribuit: totidemq; ſingulis præfectos dedit, qui eſſent fortiſsimi. Ac maiores quidem partes tribus minores curias appellauit, ut etiam ad noſtram uſq; ætatem uocantur. Diuiſæ autem rurſus ſunt curiæ in decurias: uocabaturq; ſingularũ præfectus, Decurio. Poſtquam autem hoc modo omnes in tribus & curias deſcripti ſunt, ſolum urbanum uniuerſum in triginta æquales partes diſtribuit, ac ſingulis curiis ſuam partem attribuit. Excepta ex ſingulis tantilla portione, quæ ſufficeret templis delubriſq; conſtruendis: ſimulq; parte aliqua in commune relicta. & alio loco eiuſdem libri de eodem Romulo: Sacra ſua ſingulis curiis conſtituit: ſuis cuiq; diuis, quos uenerari ſemper deberent, aſsignatis. & ſacris faciendis certos ſumptus definiuit: quos ex ærario ſuppeditare oporteret. Porrò autem unà cum ſuis ſacerdotibus ſacris ſibi ſolennibus peragendis Curiales adeſſe oportebat: unaq; epulabantur ferijs, in curialibus tricliniis, cœnaculiſve. Erant enim ſuæ cuique curiæ cœnationes, in quibus communis ueluti focus ſingulis curiis conſecratus erat. Huiuſmodi autem ædes curiarum nomine etiam Curiæ appellabantur: quod nomen noſtra adhuc ætate retinent. His ex locis intelligi poteſt, Curiata comitia ea fuiſſe, in quibus populus curiatim ſuffragium dicebat: hoc eſt, in quibus populi curias diuiſi ſententia rogabatur: ut quod plures curiæ ſtatuiſſent, id iuſſum populi eſſe diceretur.

DE CAVSSIS CVRIATORVM comitiorum. Caput. II.

CAuſſæ horum comitiorum diuerſæ pro diuerſis reipublicæ temporib. fuerunt. Nam poſt curias à Romulo inſtitutas uſque ad tempora Seruii Tullii ſexti Romanorum regis, omnia quæ ſuffragiis populi à Regibus committebantur, curiatis comitiis peragebantur, ut ex eo intelligi poteſt, quod necdum centuriæ, nec tribus erant, quæ ſuffragium dicere poſſent. Itaq; non modò Reges, ſed etiam ceteros magiſtratus curiatis comitiis creatos fuiſſe interpretandum eſt, cùm apud auctores reperimus à populo eos creatos: & leges omnes quæ ad illud uſq; tempus latæ ſunt, curiatæ fuerunt: & iudicium Horatii à populo curiatis comitiis peractum eſt. At poſt claſſes à Seruio rege inſtitutas, tum duo cœperunt eſſe comitiorum genera, curiata & centuriata: atq; illis duobus tantùm generibus uſus eſt populus uſque ad iudicium Coriolani, anno urbis CCLXIII. Quo primum anno ceperunt Tributa comitia. Creandis etiam magiſtratibus curiata comitia in uſu fuiſſe, demonſtrant Tribuni pl. quos ad legem uſq; Voleronis perlatam curiatis comitiis creari perſpicuum eſt. Et ante Coriolani iudicium multa iudicia populi leguntur habita in foro, ubi centuriata eſſe non poterant, unde relinquitur curiata fuiſſe. Poſtquam uerò ad illa duo comitiorum genera acceſsit tertium genus Tributorum comitiorum, tum minus frequẽtari cœperũt curiata: & maximè poſtquam lex lata, eſt

ta est, de plebiis magistratibus creandis Tributis comitiis. Ego tamen adhuc post illud tempus reperio duas generales caussas fuisse horum comitiorum habendorum: unam legibus ferendis: alterã sacerdotibus creãdis. Ac legum quidẽ caussa toties trahebãtur, quoties legibus Curiatis opus fuisse legimus. unũ genus earũ legũ erat, quas de magistratuũ imperio ferre oportebat, tametsi Tribuni & Aediles pl. eo in num. nõ sint. Neq; uerò ordinariis magistratibus tãtùm ea lege Curiata opus erat, sed etiã extraordinariis. Neq; enim rem militarem cuiquam attingere licebat, nisi lege Curiata id ei nominatim datum esset. Atqui nemo cum imperio rem militarem gerere poterat, nisi Consulari aut Praetorio. Quicunq; ergo in prouinciã eũ belli gerẽdi potestate mittebãtur, legẽ Curiatã antè habere debebãt. Atenim neminẽ Praetorio aut Cõsulari imperio in prouincia fuisse, qui belli gerẽdi potestatẽ non haberet, dubitari nõ potest. Neq; uerò illud omittẽdũ est, quòd prouincialibus magistratibus praeter legem Curiatã opus erat senatusconsulto, quo decretae prouinciae ornarẽtur. Ornari autẽ prouincię magistratuũ dicebãtur, quando à Senatu decernebatur, quo sumptu, quo comitatu instructi de publico, magistratus in prouincias proficiscerẽtur. Nã quo id Senatus liberalius fecerat, eo ornatiores dicebãtur esse prouinciae. Ac de magistratuũ quidẽ lege Curiata satis dictũ est legẽ Curiatã alterius generis reperio eam, qua reuocatus est ab exilio Camillus: qua de re scribit Liuius li. 5. Fuit etiam alia uetus lex Curiata, quae ferri olim solebat testamentis confirmandis, quo tempore Calatis comitiis in cõcione fiebãt. Erat & alia qua adoptiones fiebãt, itẽ alia qua sacrorum de testationes fiebant, id est omnes consecrationes, quas publicè in concione populi fieri oportebat. Atq; ego illas primis temporibus à Pontificibus factas Calatis comitiis existimo, quae comitia erãt Curiata. At post latam legem Papyriam, quae uetabat aedes, terram, aram, consecrare iniussu plebis, magistratib. plebeiis coepit potestas esse huiusmodi consecrationes faciendi: quas Tributis comitiis peragerent. in quo satis erat collegio Põtificũ, ut adesset denunciare: ad quod etiam pro imperio Tribuni cogere poterant Pontifices. Altera caussa habendorum comitiorum Curiatorum erat ad creandos sacerdotes: id quod ad Flamines tantùm & maximum Curionẽ pertinet. Nam singulos Curiones suae curiae creabãt. Erat autẽ maximus Curio, Festo auctore, cuius auctoritate Curiae omnesq; Curiones regebantur. Vnde ego potissimum collegio Curiarum suffragio creari, ac fuisse eius comitia Curiata. Par enim est, ut quemadmodũ singulos Curiones singulae Curiae creabant, ita Curionem maximum omnes Curiae: ut omittam, cùm hoc sacerdotium institutum est, nõ alia fuisse in usu comitia, quàm Curiata.

DE PERSONIS COMITIOREM Curiatorum. Caput. III.

Deinceps sequitur de personis, ut pauca dicamus. His comitiis ius habebant suffragii non omnes qui ciues Romani erant: sed hi tãtũ qui in Curias descripti erant, quas nos suprà ostendimus eorum tãtùm fuisse, qui urbẽ habitabant. Quae caussa fuit ut postquam Italiae municipia ciuitate donari coeperunt, minus haec comitia frequentarentur. Nam quod ad magistratus attinet, ego omnes minores à principio existimo Curiatis comitiis creari solitos, nõ aliter quã Tribuni Aedilesq; plebis, usq; ad legẽ à Volerone perlatam: idq; eousq; durasse, donec ex municipiis Italiae ciues in horum minorum magistratuum Centuriis admitti uoluerunt, sicut in maiorũ comitiis Cẽturiatis. Neq; enim aequum uidebatur hac suffragiorum parte eos priuari, qui aequo iure ciues essent. Tũ igitur ea ratio inuẽta est omnes ciues admittendi, ut illi magistratus tributim non curiatim crearentur: sed ita tamen, ut post de eisdem illis magistratibus, lex curiata ferret: idq; auspiciorum caussa, id est, ne in eorum magistratuum creatione negligi uiderentur auspicia. Tributa enim auspicato non habebantur, nec patres auctores fiebant. His ergo magistratibus ut sua essent auspicia, lex Curiata ut de iis qui designati essent Tributis comitiis ferretur, cautũ est. Atq; illa quidem lex à principio iustis comitiis Curiatis ferebatur, at successu tandem temporis factum est, ut non triginta curiae in suffragiũ uocarẽtur, sed pro triginta curiis triginta lictores suffragiũ inirent: adeò ut legem Curiatã magistratibus ferre, non esset populo curiatim conuocato legem iubendã dare, sed ad usurpationem quandam uetustatis, triginta lictorũ suffragio legem cõmittere. Quod tamen de ijs comitiis quae adoptionis aut sacerdotũ caussa habebãtur, dictũ nolo. Nam magistratibus creandis tãtùm auspiciorum caussa retenta erant haec adumbrata comitia: siquidẽ eos populus iam ante iustis comitiis designasset. Vnde fiebat, ut rursus coire populus propter eosdẽ magistratus minus curaret. Itaq; ne omnino deserta ꝑ infrequentiã populi uiderentur, constitutum uidetur ut pro triginta curiis, triginta lictores conuenirent. ad ceteris in rebus retinenda uidẽtur fuisse Curiata comitia: quãdo nullis alijs comitijs de ijs iudicium esset populi. Ego tamẽ hac in re nihil pro certo affirmare ausim. Tãtùm hoc dicere possumus, si quae adhuc essent iusta comitia Curiata aetate Ciceronis in iis suffragij ius habuisse oẽs ciues, qui curiarũ descriptione continebãtur. sin nulla erãt iusta comitia, in ijs omnibus triginta tantùm lictores in suffragium mitti solitos. comitia Curiata habẽdi ius erat patriciis tãtũ magistra-

magistratibus,& pōtificibus'. illis quidē, legibus Curiatis ferēdis:his uerò,sacrorum caussa. Magistratus autē intelligo ex ordinarijs quidem, solos Consules & Prætores:de extraordinariis uerò,Dictatores & Interreges. Neq; enim uerisimile est, eos qui à Cōsulibus creabātur,ut Aediles, Quæstores,& Tribuni militū, potuisse Curiatā legem de suo imperio ferre:præsertim cùm lege Curiata iustius magistratum acciperēt, quàm Tributa:ut omittā auspicia eos, nisi per legē Curiatā nō habuisse. Pontifices uerò sacrorum caussa ius habuisse uocādi comitia Curiata, ex eo intelligi potest quod suprà ostēdimus, Cēturiata comitia habēdi ius habuisse. & Calata comitia propria erant Pontificū:Flamines autē Calatis comitiis creabātur. Quoniā autē nō modò à Pōtifice Maximo in augurari Flamines reperiūtur, sed etiā nusquā in eorū creatione ulli interuenire magistratus cōperiuntur: idcirco à Pontifice Maximo haberi comitia creādis Flaminib. existimo, absq; ullo interuētu magistratuū præsertim cū ei pro sui sacerdotii auctoritate ius esset agēdi cū populo. comitia maximi Curionis potius alicui magistratuum maiorū quā Pōtificibus attribuēda cēseo:comitia uerò legis Curiatæ de adoptione ferēdæ ab aliquo magistratu potius quàm à Pontificib. haberi solita existimo: tametsi hac in re Pōtifices interueniebant,ut de iure adoptionis cognoscerent,ne scilicet populus legem iuberet contrà quam iura adoptionis postularent.

DE MODO COMITIORVM. Curiatorum. Cap. IIII.

Modus horum comitiorum diuersus fuit diuersis reipublicæ tēporibus. Nā donec Tributis comitijs creari minores magistratus cœperūt,comitia Curiata, quod ad magistratus quidē attinet habebātur ad designādos magistratus ex cādidatis alijsve, quos populus uellet. At postea retēta sunt ad legē Curiatā de imperio magistratuū ferēdā, perinde ut antè ferri solebat de imperio maiorū magistratuū:adeò ut post illud tēpus nulli designarētur magistratus comitiis Curiatis, sed tātùm de eorū imperio, quos iā populus designasset,lex ferretur: ob idq; duas tantùm caussas posuimus habendorum comitiorum Curiatorū,ad leges scilicet ferēdas, & ad sacerdotes creādos. Curiatis omnibus comitiis cōmune erat,ut auspicatò haberētur, & patriciis auctoribus.sic autē auspicatò haberi debebāt, ut nō modò obnuuciationi parendū esset, si de cœlo seruatū esset.sed etiā ut adesse augures oporteret, qui latori legis in auspicio essent, & ut boni ominis esset prærogatiua curia. Intercessionis ius etiā in his comitiis ualuit. Legibus autē Curiatis de adoptione ferendis, trinundini promulgatione opus erat,priusquā ad diē quā magistratus ī dixisset,comitia haberi possent. Quod autem ad leges imperio magistratuū ferēdas attinet, existimo eas prima quoq; die comitiali ferri solitas,nec trinūdini promulgatione opus fuisse, sicut in lege Curiata de adoptione:quia nō perinde noui aliquid ad populum referebatur in lege Curiata magistratuū, quando id ordinariū esset, ut in lege de adoptione. Caussa uerò promulgationis per trinundinum erat, ut populus antè rem cognosceret, quam in suffragium mitteretur. Indictis ergo comitiis tantū opus erat,nō etiā legis promulgatione. Ad in lege adoptionis trinūdini promulgatione opus erat,ut esset examinādæ legis spaciū. Multa enim erāt quæ in adoptione legitima prouidēda erāt: quorū cognitio ad collegiū pōtificū pertinebat. Itaq; prætor latorē legis,eosq; inter quos arrogatio fiebat,pōtifices aderāt: qui de caussis & omni iure arrogādi cognoscerēt. In quo certū quoddā erat iuramentū à Pontificibus conceptum, quod hi iurare debebāt inter quos fiebat arrogatio. Actum Pōtifices publicè profitebātur, utrum caussas adoptiōis probarēt, nec ne. Quòd si omnia se probare Pōtifices palā professi essent,tum populus à magistratu rogabatur,ut legem iuberet. Qđ autē attinet ad comitia sacerdotum propriè obseruādum erat in creatione Flaminis dialis,ut tres patricii cōfarreatis natis parētibus nominarētur, ex quibus deinde unus legeretur. Neq; uerò flamen Dialis tātū inaugurabat à Pōtifice Maximo, sed ut omnes Flamines attributi erāt collegio pōtificum, ita eos omnes inaugurandi potestas erat penes collegiū Pontificum. Curio uerò Maximus ex iis qui peterēt,creabatur:nō secus quàm in magistratibus, aut quo modo post legē Domitiā in collegiorum sacerdotibus fieri solebat. Ac de iis quidem quæ ante suffragia spectāda uidebātur. satis. In ipsis comitiis Curiatis, quæ iusta ac nō adumbrata erāt populus,postquam magistratus aut Pōtifex exposuerat suā rogationē, in suas cuiusq; curias discedebat: quæ deinde eo' ordine suffragium dicerent,quo sorte exibant. Quodq; plures ex triginta curiis iussetant, id ratum habebatur. ac si primò uocatæ cōsentirēt,statim atq; sedecim ex illis suffragium dixerant, finis fiebat comitiis: quia tum certum esset à pluribus curiis id iussum esse, quod sedecim Curiæ iussissent. sin dissentirent,eousq; uocabantur,dum sedecim Curiæ consensissent. Iam uerò qui in tribus descripti erant, locis ac regionibus erant distincti: qui in classes, censu,ordinibus,ætatibusq;:at qui curiis continebantur, nulla habita istorum ratione tantum sacrorum quadam distinctione distinguebantur. Erant enim ex omnibus tribubus qui urbem incolerent, ideoq; in curias descripti erant.unde fit ut in Curiis esset tribuum & classium diffusio: quæ tribus classesq; quoniam erāt populi Romani partes præcipuæ, ut ex eo constat quòd Censores in partibus populis describendis tribuū modò &

dò & clasßiũ rationẽ habuiſſe legũtur, iccirco cũ curiatim ſuffragiũ ferebatur, cõfuſe & abſq; ulla uerarum populi partium diſtinctione, ſuffragium ferri dicebatur.

DE LOCO ET TEMPORE CVriatorum comitiorum. Cap. v. & vi.

Curiata comitia non ferè poterãt auſpicatò fieri, idq; in foro, adeoq; in comitio. nã quę comitia habebãtur in foro, in ea fori parte ubi erat comitiũ, ea haberi docuimus. unde apparet Comitiũ locũ fuiſſe deſtinatũ Curiatis comitiis. quod & Varronis uerba ſignificãt, ubi ait, Comitium inde primum nomẽ habuiſſe, quod comitiis curiatis populus illuc cõueniret. De tempore uerò iſtorum comitiorum, nihil habeo quod dicam: niſi diebus comitialibus ea habita fuiſſe.

DE COMITIIS ROMA. EPItomes Gruchij.
FINIS.

FRAGMENTA E DVOSEXTO

POLYBII HISTORIARVM LIBRO, DE DIVERSIS RERVMPVBLICARVM FORMIS, DEQVE ROMANAE PRAESTANTIA.

POMPILIVS AMASAEVS VERTIT.

AC DE Gręcię quidẽ Rebuſpublicis, quæ ſæpius auctæ, ſæpius mutationes in contrariũ expertæ ſunt, facilis eſt & præteritorum commemoratio, & futurorum prædictio: quòd non magni uriq; negocii eſt, & cognita referre, & futura ex præteritorum euẽtis conijciẽtẽ enunciare. Romanæ autẽ Reipublicæ, propter eius uarietatem & præſentem ſtatum exponere, & cum non ſatis cõſtet, qualis cùm in ſingulis quibuſq; tum iu uniuerſum ſuperiorib. temporibus propria eius forma fuerit, euẽta & exitus prædicere, difficile nẽpe ac laborioſum eſt. Quare nõ fortuita quadã intelligẽtia & cõtemplatione opus fuerit, ſi quis dilucidè ac diſtinctè ipſius diſcrimina & differẽtias diſpicere uelit. Tria uerò cõſueuerunt, qui certa ratione huiuſmodi quæſtiones tractãdas ſuſceperunt, rerumpublicarum genera ſtatuere: quorum unum Regnũ, alterũ optimatiũ Principatũ, tertiũ populi Imperiũ appellant. Iure autẽ quis mea quidẽ ſentẽtia, eos percõtetur: utrum hæc ut ſola nobis, an ut optima Rerũpublicarum genera proponant. Ac mihi quidẽ utrũcunq; reſpõderint, parũ attendiſſe quid dicerẽt, uiderentur. Nanq; omnium ea Reſpub. optima ducẽda eſt, quæ ex omnibus hiſce formis compoſita ſit: atq; hoc quidẽ nõ ratio tãtum, ſed in hunc planè modum, inſtitutæ apud Lacedæmonios à Licurgo Reip. exemplum, certo fuerit documento. Sed neq; ſola hæc genera eſſe arbitrãdum eſt: uidimus enim ſingulorũ plerunq; hominum, tirannorũq; dominatus: qui plurimũ à regno differentes, quiddam tamen regno ipſi perſimile habere uiderentur. Siquidẽ & qui ſoli potiuntur imperijs, quatenus poſſunt, Regni nomen uſurpãt atq; ementiũtur. Quinimò & plures etiã ſunt ex earũ Rerumpublicarũ numero, quæ paucorum arbitratu regunt: quæ cùm ad earũ formã proximè accedere uideãtur, quæ optimorũ quorumq; cõſilio gubernãtur: ab ea tamẽ, ut dicã, quã longiſsimè abſunt. Eadem eſt ratio in populi adminiſtratione. Quod ſanè uerißimum eſſe, ex hoc, uel maximè patet. Nõ omnis etenim unius dominatio, Regnũ nũcupãdũ eſt: ſed quod libẽtes ac uoluntarij populi permittunt, ac deferunt: atq; ubi res magis conſilio, & ſapientia, quã ui aut metu adminiſtrãtur. Nec ſanè quæ uis paucorũ gubernatio, bonorum principatus exiſtimari debet: ſed ea in qua lectiſsimus quiſq;, ac iuſticia prudẽtiaq; probatiſsimus æquabiliter ſummæ rerum præſit. Eodẽq; modo nõ ea populi adminiſtratio habenda eſt, cùm promiſcuè uniuerſa multitudo, quicquid ei uiſum oblatumq; fuerit, ſtatuit & decernit: ſed ubi patrium cõſuetumq; ſit ritè picq; Deos uenerari, parentes colere, honore ſenes afficere, legibus parere, ubi mores hi atq; inſtituta uigeant: cùm id tum demum ius ratumq; fuerit, quod plures iuſſerint. ea meritò populi adminiſtratio appellari poterit. Dicendũ eſt igitur, ſex rerumpublicarum genera eſſe: tria quidem ab omnib. uulgata, & ſuperius à nobis dicta: tria uerò his proxima & cognata, unius uidelicet, paucorum, confuſæ atq; imperitæ multitudinis imperium. Verùm enimuerò prima omniũ fortuita uel uti naturæ opera, nullo hominũ cõſilio, unius tãtũ dominatio exiſtit. Hãc ſequitur, ex eaq; ſtudio

iam & moderatione adhibita, regnum gignitur. Hoc iam at proxima sibi uitia cum declinare atq; in tyrannidẽ conuerti cœperit, rursus eo sublato optimatum principatus exoritur. Hoc iam in paucorum dominatum suapte natura transmutato, cumq; multitudo præsidũ iniurias persecuta fuerit, populi gubernatio conflatur. Postremò huius licentia & petulantia, temporis ui quadam & progressu, res ad uniuersæ atq; imperitæ multitudinis administrationem deducitur. Atq; ea quidem quæ nũc disserui, quiuis uerissima esse intelliget, qui horum uniuscuiusque generis, naturales ortus & conuersiones diligenter animaduerterit. Qui enim reipublicæ cuiuslibet primordia nouerit, solus utiq; eiusdẽ progressus & summam, inclinationesque ac finem perspicere poterit: quove tempore, quave ratione sit quælibet præstinã formam receptura. In primis autẽ existimaui Romanæ reipublicæ, cum ea maximè naturales origines & progressus habuerit, hanc descriptionis rationem accommodatam fore. Atqui subtilius fortasse ac enucleatius de naturali rerumpublicarum conuersione, à Platone, atq; aliis quibusdam Philosophis, tota ratio pẽsa & examinata fuerit. Eorum tamen disputationes, qđ multa rerum uarietate, ac propè nimis longa oratione explicantur, paucis perspicuæ atque apertæ sunt. Quare ex omnibus quæ de hoc genere tradita fuerunt, ea duntaxat quæ ad ciuilem disciplinam, communẽque hominum sensum pertinere uidebuntur, ut breuiter ac summatim percurram, operam dabo. Quòd si quid in hac priore, ac de uniuersa re summatim suscepta tractatione prætermissum uidebitur, totum id sequens deinceps, & per partes decurrens oratio reponet. Quas igitur rerumpublicarum caussas, quibusve initiis eas ortum duxisse dicam? Nempe cùm aut ob eluuiones, aut pestilentiam, aut famẽ, aut alias eiusmodi clades, maxima hominum multitudo consumpta & deleta fuerit (quæ calamitatum genera etiam antè accidisse, & in posterum sæpius euentura, ipsa nobis ratio persuadet) amissis ac sublatis artibus & studiis, cum ex quibusdam quasi seminum reliquiis, aliquo pòst temporis interuallo, rursus humanum genus auctum & propagatum fuerit: tum credibile est, queãdmodum cetera etiã tãto ignobiliora animãtium genera solẽt, quib. natura insitum est, ut sui quæq; generis cœtus & societates expetãt, in unum congregata ob naturæ imbecillitatem, hominum multitudine, certa quadam naturæ lege fieri, ut qui maximè corporis robore atq; animi fortitudine præstet, ceteris præsit atq; imperet. Atq; hoc quidem uel maximè naturale arbitrari debemus, quod etiam in ratione carentium animalium generib. cõtingere uidemus: in quorũ gregib. manifesto fortissimum quenq; principatũ sibi uendicare animaduertimus: exemplo sunt tauri, apri, galli gallinacei, atque his similes bestiæ.

Ac eiusmodi sanè principia esse cõsentaneum est, libentiusque homines animantium omnium ritu, sui generis societatem & congregationem ad uitam degendam expetere, omnes fortissimum & potentissimum quenque sectari: utpote qui robore ac uiribus imperium contineri ducant. nomen autem rectè quis, unius dominatum dixerit. Postea uerò quàm cœtus & congregationes, coniunctus & consuetudo subsequi cœperit: inde iam regni principium existit, actum primum iusti atque honesti, & his contrariorum notio & consideratio inter homines exoritur. Atque huius quidem principatus, hæc origo, hæc ratio est. Cùm enim sit omnibus cõmunis coniunctionis appetitus, ex eoque filii procreentur: quoties aliquis nouæ sobolis iam adultus, iis à quibus altus & educatus fuerit gratiam non referat neque opituletur, sed contrà maledictis lacessat, aut iniuriam inferat: conuenit profectò eos qui adsint grauiter id ferre atque indignari, cum nouerint quanta parẽtes cura, diligẽtia & charitate, quàm multis etiam & quantis laboribus & incommodis liberos educarint. Etenim cum hoc uel maximè à ceteris animã tib. homines differant, quòd soli ratione ac mente præditi sunt: esset profectò absurdum eos pecudum ritu, id quo ab illis maximè differunt, contẽnere, ac pro nihilo habere. Quinimò par est unumquenque aliorum actiones diligenter notare, insolentia offendi, & aliorum periculo, quid sibi etiam euenire posset, prospicere ac ratiocinari. Eodẽq; modo si quis ei à quo aduersis in reb. adiutus & protectus fuerit, nedum gratiam non referat, sed eum etiam lædere aggrediatur: consentaneum est omnes qui hoc uideant stomachari, atque in illum offensiore animo esse: ex aliorũ autem periculo sibi exemplum capere, unde ad hominum animos officiorum species quædam & notio peruenit: quæ sanè iusticiæ origo & finis est. Pari etiam ratione, si quis ab aliis omnibus pericula & calamitates ꝓpulset, ferocissimarumque belluarum impetus excipiat & sustineat: hũc uerisimile est cõsentienti multitudinis beneuolentia ac studio principatu dignum iudicari. Iis uerò cõtraria qui faciant, abalienati animi atq; inuidiæ significationem dari. Quib. item ex rebus probabile efficiẽ, quandã apud multitudinem honesti ac turpis, & eius quod est inter hæc discriminis cõsiderationem oriri: quorum alterum ob utilitatem expetendum atq; imitandum ducitur, alterum cõtrà fugiendum. Quoties uerò is qui summæ rerũ præest, plurimumq; pòt, multis id testimonio suo cõprobãtib. in iisdem quæ superius dictæ sunt, artib. ac studiis perseueret, existimeturque eorum qui ei parent, unicuiq; suum ꝓ dignitate tribuere nullam iam homines uim metuentes, plurimum uerò in unius consilio & rerum gerendarum prudentia, positum iudicantes, eius se potestati subiiciunt, eiusque dominatum diutissimè tuentur,

ac iam seniori præsidio sunt, unoque omnes consensu contra insidiatotes pro eius imperio dimicant. Ita cùm principatus à robore ac uirib. ad rationem transferatur, sensim ex uno rerum dominatore fit, existitque rex. Hæc prima est iusti atq; honesti apud homines, atque his contrariorum notio: hæc ueri & legitimi regni origo. Neque illos tãtùm populi, sed eorũ quoq; posteros, quos maiorum suorum studia & artes retenturos credunt in regno conseruare solẽt. Quòd si nonnunquã eos propter impotentiam ferre non possint, non iam robore & corporis uirib. sed consilio & prudentia, quibus regnum deferant, præstantes eligunt, reipsa in superiorum temporum mutationib. quantum eorum alterum alteri præstet, experti. Olim igit qui semel honore illo digni habiti, eiusmodiq; potestatem adepti fuissent, in regnis consenescebant, cùm ut opportuna loca munirent, & imperij fines propagarent, tum ob securitatem, tum ut populis affluenter uictui necessaria suppeterent. Hæc studia sectantes, nulli aut crimini, aut inuidiæ locum dabant, quòd non magna in eis aut uictus, aut uestitus mutatio cernebatur: uerùm semper in oculis ciuium uitam agentes, eadem qua populus uictus ratione utebãtur. Sed postquam ii qui eodem ex genere ac sanguine in regna successerant, cùm iam comparata haberent præsidia, & rebus ad uictum pertinentib. magis quàm pro necessitate abũdarent, ob nimiã bonorum copiam atq; affluentiam, cupiditatibus obsequentes, arbitrati sunt, oportere principes ornatiore ac splendidiore uestium & epularũ apparatu, ab ijs qui sub eorum imperio essent, differre: ad hæc licere, nemine ob metum contradicente, inconcessos concubitus appetere. Quæ cùm partim in eos inuidiam concitarent, partim iram atrocissimam atque odium accenderent, coorta est ex regno tyrannis. Tollendæ uerò iniustæ dominationis initia, hæc propemodum quæ à me iã exponentur, fuere. Fiebant aduersus principes, nõ ab infimis, sed generosissimis & fortissimis quib. que insidiarum coniurationes. quòd qui tales sunt, minimè possunt Principum iniurias & contumelias ferre. Adiuuante autem easdem ob caussas, Ducum suorum cõsilia multitudine, regnum, atque illius imperii, quod penes unum tantummodo fuisset forma facile ut deleretur, eueniebat. Atque inde iam optimatum principatus, ortum atque initium duxit. Iis enim qui unius imperium euertissent, multitudo præmii loco, de manu quodammodo rerum administrationem tradere, eisque se ac sua gubernanda committere. Hi primò administratione gaudentes, communi utilitate nihil antiquius habere: singula quæque tam publica quàm priuata, sedulò & accurate administrare ac tueri. Sed cùm iam liberi eandem à patribus potestatem accepissent, malorum illi quidem expertes, æquabilis uerò iuris, communisque libertatis rudes & ignari, educati autem ab initio in potestate atq; honorib. paternis, ac eorum alii ad impotentiam & cupiditatem, alii ad uinolentiam, & luxuriosos conuiuiorum apparatus, multi ad uim iniuriamque mulieribus ac pueris, per stupra & raptus inferendam se conuertissent: facile optima tum principatum ad paucorum dominationem trãsferebãt. Quare celeriter eiusmodi quales paulo antè commemoraui, conspirationes in populo fiebant, unde illorum imperio, per idem quod tyrannos oppresserat infortunium, finis imponebatur. Cùm enim quispiam animaduertisset, ciuium in potentiores concitatã inuidiam atq; odium, ac tum demum cõtra eos dicere, aut aliquid moliri auderet, uulgi cõcursu prõptè atq; alacriter adiuuabatur. Restabat igitur ut his de medio sublatis, neq; regẽ create, ob iniustitiæ qua superiores usi fuerant metum, neq; plurib. rempublicã cõmittere auderent, tã recenti scilicet rei malè gestæ memoria. Ad eam igitur unam, & adhuc integram, quam in seipsis positam haberent, spem deuoluti, reipublicæ cuius prius administratio penes paucos potentiores erat, popularem formã efficiebãt, ad suam uerò ipsorum fidem & procurationem, publica recipiebant. Ac sanè donec ii superessent, qui sub dominatu & impotentia uixissent, præsenti temporum statu læti, ac bene & præclarè secũ agi existimantes, libertatem & concionum licentiam plurimi faciebant. At cum iam ex illis geniti iuuenes, ad reipublicę gubernacula accessissent, & subinde nepotibus rerum administratio tradita esset, illi minoris iam ob diuturnum usum, æquabile ius, ac liberè concionandi facultatem æstimantes, eorum singuli, plus ceteris in republica posse contendebant: in hanc autem cupiditatem, locupletiores maximè incidebant. Reliquum igitur erat, ut cùm iam ii principatum appeterent, atq; id per seipsos, propriisq; uirtutib. cõsequi nequirent, pecuniam in uulgus, quauis ratione deliniendum & corrumpendum, profunderent: qua largitione cùm semel iam plures inescassent, ob multitudinis in accipiendis abliguriendisque muneribus dementiam, rursus popularis reipublicæ administratio tollebatur, moxque in ui ac manuũ licentia, omne erat ciuitatis ius. Assuefacta enim multitudo, aliena bona comesse, uitæq; suæ spem omnem in fortunis alienis ponere, ac ducem elato animo atq; audacem, cui paupertatem ad publicos honores interclusus fuisset aditus, nacta, reipub. formam illam, quæ tota in manuum fiducia posita esset, efficiebat, ac tum in unum coacta, cædem facere, ciues eiicere, proscriptorum agros, diuidere, donec seuum rursus & efferatum unicum dominum reperiret. Hæc est rerumpublicarum ueluti in orbem quendam conuersio, hæc naturalis earum, qua immutãtur & conuertuntur, eodemque certo rursus ordine referuntur, dispensatio. Quæ si quis diligenter

ter notarit, is fortasse in temporum momentis aliquantulum aberrabit, cum rerumpublicarum euenta & exitus prædicet. Quo uerò earum singulæ, quoad incremẽtum & declinationem loco sint: quove pacto earum transmutatio futura sit, qui absq; ira & inuidia pronunciarit: perrarò utique falli ac decipi poterit. Atqui ad hanc maximè normam & disciplinam, Romanæ reipublicæ constitutionem, incrementumque ac summam, atque his econtrariò futuras conuersiones, digno scere possimus. Quod si & aliarum cuiuis, ut mò dò dixi, & huic ipsi continget, cùm ab initio naturalem ortum atque incrementum habuerit, eadem naturæ ui atque ordine, contrarias mutatiõnes pati. Quod ex ijs quæ posterius dicentur, colligere licebit. Nunc autem breuiter de Lycurgi in ferendis legibus instituto, pauca commemorabimus: erit enim sermo hic nequaquã à proposito alienus. Is cùm intelligeret, singula quæque superius commemorata rerumpublicarum genera, certa quadam naturæ ui consumi atque interire, quæque earum simplices, & unius tantũ formæ essent, quod celeriter in propria, & natura sibi adiuncta uitia uerterentur, maximè debiles & caducas esse, nã quemadmodum ferro ærugo, lignis teredines ac tineæ innatæ pestes adhærescunt, à quib. ea quamuis ceteras extraneas noxas euaserint, his tamen intestinis malis exeduntur & corrumpuntur: eodem modo singulas respublicas quædam natura insita & ingenita uitiã consequuntur & comitantur: regnum unius dominatio, optimorum quorunq; principatum paucorum impotentia, populi administrationem feritas, audacia & manuum iniectio: in quas utique uitiosas deprauatasque species, respublicas, uti superius expositum est, conuerti atque immutari temporis progresso necesse est. Quæ intuens & prouidens Lycurgus, non simplicem, neq; unius tantùm formæ rempublicam constituit, sed omnes optimarum rerumpublicarũ uirtutes ac proprietates in unum coniunxit & congregauit, ne qua earum ultrà quàm satis esset aucta & prouecta, in sibi adhærentem & cognatam perniciem incideret, sed uniuscuiusque robore ac potentia inter se inuicem obnitente, nulla ciuitatis pars usquam declinaret, neve multum propenderet, sed reipublicæ forma æquis ponderibus examinata, parique ueluti lance librata, per quandam inter se partium æqualitatem, tanquam adæquatis nauis oneribus, quam diutissimè duraret ac uigeret. Nam regno ne se insolenter efferret, populi metus obstabat, cui sua etiam in reipublicæ administratione pars attributa erat: ac rursus populus minimè Reges contemnere audebat, ob seniorũ metum, qui ex uirtute ac meritis in Senatum lecti, semper sese ad meliores iustioresque partes applicare parati erant: adeò ut tenuior debiliorque pars, quę legib. atq; institutis pareret, senum accessione quasi libramento quodam sustẽtata, maior grauiorque redderetur. Is igitur cum eiusmodi rempublicã instituisset, effecit ut præ ceteris omnibus quas unquã nouerimus, Lacedæmonij diutissimè libertatẽ suam conseruarent. Atq; ita quidem ille cùm certa quadam ratione, ciuitatum naturales ortus & progressus prospexisset, eam quã diximus rempublicam ab omni labe ac uitio seiunctam instituit. Romani uerò in republica domi constituenda, eundem sanè finẽ cõsecuti sunt: non tamen id consilio, rationeve aliqua, sed per tot certamina ipsa casuum uarietate, in maximis plerunq; rerum discriminibus, ut optimum quod que semper eligerẽt, admoniti ac edocti ad eundẽ quẽ Lycurgus instituit, finem peruenerũt, præclarissimè uerò præ ceteris omnib. nostri temporis, rẽpublicã constituerunt. Oportet autẽ rectũ iudicẽ, non ex ijs quæ prætermissa, sed ex ijs quæ exposita sunt, scriptores dijudicare: ac si qd in his mendacium deprehẽderit, illa quoque ob ignorãtiam prætermissa putare: sin omnia uera fuerint, concedere scriptores, eã certo consilio, non ob ignorationẽ reticere uoluisse. Tres igitur, quas omnes prius cõmemoraui, partes in republica uigebant. Tam uerò æquis portionibus, apteque dispositæ, ac inter se distributæ, ab ipsis regebatur, ut neque incolarum quisquam cõstanter affirmare posset, uniuersa reip. forma, ex optimatumne, an populi totius administratione, an uerò unius tantùm imperio esset. Ac minimè quidẽ id absurdum uiderĩ debet. Quoties enim Cõsulũ imperiũ intueamur absolutè regia, & ex unius dominatu: quoties uerò Senatus auctoritatẽ, ex optimatũ administratione: at quoties populi potestatẽ respiciamus, popularis utiq; reipublicæ forma uideatur. In quib. autẽ reipublicæ partib. unũquodq; genus & quondam emineret, & nunc etiã pauculis quibusdã exceptis, ius suum obtineat, hæc sunt. Consules ante quam ex urbe legiones educãt, urbanarũ omniũ rerũ ius atq; imperium habent. his etenim ceteri omnes magistratus, præter Tribu. ple. parẽt ac subiecti sunt: hi legationes in curiam introducunt, hi quæ celeriter decidenda sunt statuunt ac decernunt: cùm negocia urgent, quæ deliberanda sunt ad Senatũ referunt: penes ipsos ut quæ patres decreuerunt, sedulò perficiãtur, cura omnis & administratio est. Quinimò & quę de republica p populũ trãsigẽda & conficiẽda sunt, eorũ officiũ est perpendere ac diligenter examinare, conciones quoties opus est aduocare, Senatusconsulta populo referre, quicquid maior pars iusserit exequi. Quin etiam in his quæ ad belli apparatum, & castrensem disciplinam pertinent, hi summum imperium habent. His ius est socijs quicquid uisum fuerit imperare, tribunos militũ creare, delectum habere. Ad hæc de ijs qui sub eorũ imperio sunt, in castris arbitratu suo supplicium sumere. His præterea licet, eos constitante quæstore,

store, ac sedulò imperata faciente, publici æris quantum res ipsa tulerit, impendere: adeò ut quisquis ad hanc partem respexerit, probabiliter dicere possit, reipublicæ formam regiam & ex unius tantum imperio esse. Quòd si quid ex his aut ex ijs quæ paulo pòst dicentur, uel nunc uel in posterum immutatum fuerit, nihil utique illud ad hanc quæ nunc à nobis explicatur, reipublicæ ex diuersis formis constitutionem pertinebit. At enim Senatus primò quidem ærarii totius dominus est atque administrator: nam & redditus omnes in eius potestate sunt, & eiusdem arbitratu impensæ fiunt. Quæstores enim sine Senatus auctoritate, præter ea quæ Consules iusserint, ne minimum quidem cùm opus fuerit, in rem ullam sumptum facere possunt: grauissimæ autem illi ac maximæ impensæ, quam Censores in quinquennales lustri apparatus faciunt. Senatus præest, ab eoque auctoritas illa & facultas his conceditur ac permittitur. Iam uerò maleficia & crimina per Italiam commissa, de quibus iudicium publice fieri debet, utputa proditionis, coniurationis, ueneficii, cædis atque insidiarum, ad Senatum referuntur, eiusque de his cognitio est. Quòd si qua in Italia controuersia dirimenda, si publice uel priuatus quispiam, uel ciuitas obiurganda, si cui auxilium aut præsidium ferendum est, de his omnibus curam Senatus adhibet. Eodemque modo si extra Italiam ad aliquos legatio mittenda sit, uel ad aliquid decidendum, uel ad fœdus faciendum, uel ad cohortandum, aut etiam medius fidius, imperandum, aut postremò ad res repetendas, aut ad bellum indicendum: hæc Senatus ipse curat & prouidet. Præterea quid de legationibus exterarum gentium quæ in urbem uenerint agendum, quid eis respondendum, in Senatus uoluntate atque arbitrio positum est. Atque horum quidem quæ superius dicta sunt, nihil est cum populo cōmune, adeò ut quoties quis ad urbem uenerit absentibus Consulibus, prorsus ei respublica optimatum cōsilio regi & gubernari uideatur. Quod sanè multi Græcorum & Regum etiam persuasum habent, quòd negocia quæ in urbe habent, fere omnia per Senatum transiguntur. Quibus ex rebus quis non utiq; iure addubitet atque interroget, qualis & quæ nam in reipublicæ administratione, populo pars relicta fuerit? cùm eorum omnium quæ superius commemorata sunt, summam Senatus potestatem habeat, & quod multo maximum est, omnis ærarij dispēsatio penes eum sit: Consules autem cùm exercitum eduxerint, summum foris militiæque imperium habeant. Atqui sua etiam populo, & ea quidem amplissima pars relicta est: solus enim in Republica & pœnę & præmij potestatem habet: quibus utique rebus Imperia & Respublicæ, atque omnis humana uita continentur. apud quos enim huiusmodi ratio non cernitur, aut iam nota male administratur, nullum apud hos negociorum genus recte & prudenter geri potest. Qui enim id pa est, æqua honoris portione improbis ac bonis iudicat igitur populus & plerunque in alijs etiā quæstionibus quoties grauior aliqua maleficij mulcta irroganda sit, & præsertim in eos qui maiores magistratus gesserint: solus autem capite damnandi potestatem habet. Qua in re illud sane apud eos laude commemorationeque dignissimum est, quòd eorum instituto, ijs qui capitis damnati fuerint, ut ex urbe palàm egrediantur permittitur: ac si tribuum una ex eis quæ iudicium exercent, reliqua fuerit quæ nondum suffragium tulerit, exilium reo sibi arbitratu suo deligendi facultas datur: exules autem Neapoli, Præneste, Tybure, atque in alia quauis fœderatarum urbium tutò esse possunt. Præterea populus ipse magistratus dignissimis quibusque defert, ac mandata: quod sane pulcherrimum est in republica probitatis & uirtutis præmium: leges etiam comprobandi ac sanciendi ius habet, & quod caput est, is de pace, de bello, de fœdere, de controuersiis decidendis aut componendis deliberat, is unūquodque horum confirmat, ratumve aut irritum facit. Quibus ex rebus iure optimo possit aliquis dicere, populum sibi maximam in Republica partem uendicare, ac reipublicæ formam ex populi administratione conflatam esse. Quo igitur pacto Respublica in partes distributa fuerit, iam dictum est: nunc autem qua partes illæ ratione, quoties uelint sibi mutuò repugnare, sibique inuicem opitulari possint, dicendum est. Enimuerò Consul postquam eam quam superius dixi facultatem adeptus, copias eduxerit, quod ad ea quæ superius dicta sunt attinet, summo quidem ille cum imperio esse uidetur: uerùm ob eum de quo iam egimus consensum, populi ac Senatus auxilio indiget, ac sine his, per se minime ad res gerendas ac perficiendas idoneus est. Constat enim oportere assiduè legionibus eorum aliquid mitti, quæ illis publicè suppeditari solent. Sine tamen Senatusconsulto, neque frumentum, neque uestimenta, nec obsonia legionibus administrari possunt, adeò ut eorum qui exercitus ducunt expeditiones & consilia omnia, quoties eis obstare, cum eisque malignè agere Senatus in animum induxerit, irrita reddantur, & minimè ad exitum perducantur. Quin ut quæ illi animo & cogitatione complexi fuerint, ac sibi proposuerint, perficere possint, in senatus uoluntate positum est. nam is postquam annuum tempus præterierit, aut successores mittendi aut imperium prorogandi potestatem habet: ac etiam penes eundem est, ducum res gestas & dignitatē uel extollere atque ornare, uel eleuare ac deprimere. Nam quos illi triumphos appellant, quib. rerum ab imperatoribus gestarum, sub ciuium aspectum euidentior quædā imago profertur, neque uti decet apparere,

apparere,neque omnino ducere cuiquã licet;nisi assensus fuerit senatus, in eiusque sumptum quicquid opus fuerit,erogauerit. Si quis tamen ex ꝓuincia decedere uelit,quamuis domo longissimè absit,populi certè assensu opus est. Nam uti paulo antè exposui, quicquid transigendum, decidendumve, aut componendum est, id per populum ratum,irritumve fieri debet:quodque est omnium fere maximũ,omnes qui cum imperio fuerint, cum id deponunt, populo eorum quæ gesserint,rationẽ reddere oportet. quãobrẽ minime illis expedit,Senatus ac populi erga se uoluntatẽ, ac studia contemnere. Rursus iam Senatus,quamuis tantum in Republica possit, populum intueri,ac eius rationem habere cogitur. In maximis autem atque atrocissimis quæstionibus, eorum maleficiorum quæ contra Remp. commissa, capite plectuntur, nihil Senatus exequi potest: nisi prius eius autoritatem populus approbarit. Eadẽ est ratio in iis quæ ad Senatum ipsum pertinent. Si quis enim de ueteri eius auctoritate, commodis, atque honoribus minuendis,legem promulgarit,eius uel perferendæ uel antiquãdæ potestas penes populum est. Ad summam si quis ex tribu. pleb. intercesserit, nedum Senatus nihil eorum quæ decreuit,perficere,sed ne sedere quidem,aut omnino in curiam uenire potest. Tribunorum autem officium est,id semper exequi qđ populo uisum fuerit,eiusq; uoluntatem quam maximè respicere. His omnib. de causis,multitudinem Senatus metuit,ad populiq; uolũtatem, studium,cogitationesq; suas dirigit atq; intendit. At cõtra Senatui populus ipse obnoxius & subiectus est:eumq; uniuersum,& singulatim etiam unumquenq; patrum colere atq; obseruare,sua ꝑmagni interesse putat. Nã cum in Italia multa sint uectigalium genera,quæ censores in sumptus apparatusq; publicos locare solent,ea uerò non satis utiq; facilè quis enumerare possit;ueluti flumina,portus, horti,metalla,atq; ut paucis comprehendã, quæcunque Romanorum imperio sunt:hæc omnia populus exercere atq; exigere,& fermè, ut ita dicam, uniuersus in his conducendis & curandis occupatus atq; implicitus esse cõsueuit. Quidam.n.sunt, qui conducunt:alii cum his societatem coeunt, alii sponsiones faciunt,alii pro his bona fortunasque suas reipublicæ mancipant. His autem omnib. Senatus præest. Idem diem proferendi,si quã publicani calamitatem acceperint: eos releuandi, si quæ difficultas aut publicum infortunium,quo minus soluendo sint,obstiterit:locationem prorsus inducendi ius ac potestatem habet. Ac sanè multa sunt, in quib.maximo Senatus publicanos uel commodo uel incommodo afficere possit,ad eum enim huiusmodi omnia pertinent ac referuntur,& quod maximum est,ex hoc ordine qui plurimas ex maiorib.grauioribusq; causis,tã publicis,quàm priuatis cognoscant,eliguntur. Quapꝑter omnes eius fide illigati & impliciti,dubiosque rerum euentus metuentes sedulò cauent, ne se ipsius uoluntati,ac decretis opponant.eodemque modo Consulum actionib. timidè ac minimè libenter aduersantur:cum foris militiæq; uniuersus exercitus,& singuli quiq; sub eorum imperio ac potestate sint. Hæc porrò cum sit uniuscuiusq; partium uis & facultas,ad se inuicem & iuuandum & impediendum:ad omnes rerum occasiones,tam inter se apte conuenienterq; connexæ ac dispositæ sunt,ut hac nulla melior præstantiorque Reipub.forma reperiri possit. Quoties enim communis quispiam extrinsecus ingruens terror eos conspirare,sibiq; inuicem opitulari coegerit: tantum Respub.roboris ac uirium sumere consueuit,ut nihil omnino eorum quæ facienda sunt prętermittatur,ac nullius cuiusquam in muneribus obeundis, fides ac diligentia desideretur: cum summo studio atq; animi contentione omnes inter se certent,ne quid serius quam statutum fuerit agatur, singulique tum unà cum ceteris, tum per se,ad id quod propositum est perficiendum, summo consensu & conspiratione incumbant. Quibus ex rebus euenit,ut eiusmodi Reipublicæ forma inuicta, inexpugnabilisque sit, atque in ea quicquid fieri oportere iudicatum fuerit, perficiatur,ac nihil tam arduum ac difficile sit, quod postquam id sibi proposuerit non assequatur. Contrà uerò quoties externis terroribus liberati, uitam beatiorem, atque opibus secundo rerum euentu partis,affluentem degant, felicitateque sua perfruantur,ac sese totos mutuis adulationibus, luxuique ac desidiæ tradiderint: tum uidere est,Rempublicam sibi propria ope, ac per se se auxilium ac remedium afferentem. Nam cùm aliqua eius pars extra fines terminosque egressa, tumultus ac seditiones concitare cœperit,ac plus iusto posse contendat: clare constat, cum pars nulla,uti superius expositum est, per se perfecta & absoluta sit, ac earum uniuscuiusque impetus & consilia,pari aliarum in diuersa nisu infringi ac reprimi possint,earum nullam plus iusto efferri, aut potentiam sibi nimiam assumere. Atque ita partes omnes in officio permanent, cum huius quidem insolentia & conatus reprimantur: illa uerò semper alterius uires ac repugnantiam caueat ac metuat.

E SEXTO POLYBII

HISTORIARVM LIBRO,

De illustrium rerum publicarum inter ipsas differentia, deque Romanæ præstantia.

POMPILIVS AMASAEVS VERTIT.

NIMVERÒ scriptores ferè omnes hasce Rerumpub. formas, quæ gloria ceteris antecelluerint, nobis prodiderunt. De Lacedæmoniorum autem & Cretensium, Matinensiumque ac Cartaginensium, quidam etiam de Atheniensium, & Thebanorum Repub. mentionem fecerunt. Ego uero nunc de superiorib. illis nihil dico. De Atheniensium autem ac Thebanorum paucis omnino differendum arbitror, quòd non sanè diu flo ruerunt, neque paulatim immutatæ sunt: sed tum cũ maximè florerent, ac secundissimos etiam in posterum progressus habituræ uiderentur, quòd eis (ut aiunt) ex rebus paulo antè prosperè gestis, pro temporum occasione, magna spes affulserat repentè contrarias fortunæ mutationes expertæ sunt. Thebani etenim ob Lacedæmoniorum inscitiam, sociorumque in eos odium, sibi unius uel etiam alterius hominis uirtute, qui hoc ipsum optimè nossent atque intelligerent, laudem inter Græcos & gloriam compararunt. Quod enim tunc Thebanis non Reipub. forma, sed eorum à quibus tum regebantur uirtus, rerum secundarũ caussa fuerit, aduersa deinde fortuna omnibus planum fecit. Euidenter enim cum Epaminondæ ac Pelopidæ uita, illorum opes auctę, ad summumque prouectæ, ac deinde illis amissis, attritæ fuerunt. Quibus ex rebus existimandum est, non ex Reipublicæ forma, sed ex uiris Thebanorum urbem tunc nobilitatam atque illustratam fuisse. Idem etiam de Atheniensium Republica dicendum est. Nam cum ea, & antè quidem sæpius, manifestissimè autem Themistoclis uirtute aucta fuisset, paulo pòst ob naturæ suæ inæqualitatem, contrariam fortunæ conditionem experta est. Semper enim consueuit Atheniensis populus, nauigiis domino carentibus persimilis esse: in quibus cum uel hostium metus, uel subitò coorta tempestas, uectoribus inter se conspirandi, & gubernatori animum adhibendi necessitatem attulerit, ab his egregiè ac tempestiuè omnia quæ opus est fiunt. At postquam iam deposito metu, eos qui ad gubernacula sunt contemnere, atque inter se quòd non omnibus idem uideatur, dissidere cœperint: tum cùm ex iis alii adhuc nauigandum censeant, alii gubernatorem urgeant, ut nauem in portum deducat: alii rudentes explicent, eosdem alii arripiant, & contrahere iubeant: turpe quidem ob eorum inter se dissidium & cõsternationem, iis qui extrinsecus intuentur, spectaculum editur: ipsi autẽ uectores ex huiusmodi perturbatione, in maximum discrimen ac periculum deducuntur: quare plerunque cum ex maximia pelagi æstibus, euidentissimisque tempestatibus euaserint, prope terram, atque in portu ipso naufragium faciunt. Quod utique sæpius Atheniensium Reipub. contigit: quæ cum aliquando maximas temporum procellas: ob eorum à quib. tunc regebatur uirtutem deuitarit, interdum in summa tranquillitate, rebusque maximè sedatis & compositis, temerè quodammodo & præter rationem omnem periclitatur. De hac itaque ac Thebanorum Republica nihil est quod plura dicamus: in earum enim utraque confusa & imperita multitudo, illic concitatione quadam atque acerbitate in signis, hic in ui & insolentia alta & educata, prout proprius cuiusque impetus fert, cuncta regit atq; administrat. Iam uerò cum ad Cretensium Rempublicam transeamus, operæprecium est, duo hęc considerare: primò quidem quibus adducti ratio nibus ueterum scriptorum probatissimi, Ephorus, Xenophon, Callisthenes, Plato, eam Lacedæmoniorum similem esse tradiderint: deinde laudabilem demonstrent. quorum neutrum sanè mihi uerum uidetur. quod ex his animaduertere licet: ac primò de utriusque inter se dissimilitudine disseramus. Aiunt enim hoc proprium esse Lacedæmoniorum Reipublicæ, ut in his quæ ad prædia pertinent, nemo censu alios superet: sed unusquisque ciuium tantundem publici agri possideat, neve quisquã pecunia preciosave suppellectili abundet. Quæ cum nullo apud eos in honore sint, necesse tandem est ex Republica, omnem plus minusve habendi contentionem tolli. Tertio apud Lacedæmonios reges imperium hęreditarium habent: qui uerò senes appellantur, quoad uiuũt. Quorum ductu & consilio uniuersa Respublica regitur & gubernatur. Apud Cretenses autem omnia his contraria sunt. Nam illis ut quisq; maximè potest, agros in infinitum (ut aiunt) possidere,

de re, leges permittunt: suppellectilium uerò copia tanti apud eos fit, ut quo lautiore quis ea, & preciosiore ntatur, eò præclarius cum illo agi putetur. In uniuersum autem turpis quæstus, & plus ceteris habendi cupiditas, adeò inter eos dominatur, ut apud Cretenses nullum omnino turpe ac sordidum lucri genus existimetur. Magistratus uerò apud eos annui sunt, popularisque Reipub. forma, adeò ut plerunq; mirari soleam, quanam ratione adducti, de rebus tā diuersis atq; inter se cōtrarijs non secus ac si consimiles, eiusdēq; generis essent, disseruerint: & cùm eiusmodi differentias non uiderint, ad reliquam orationem ueluti Corollarium quoddam addunt, solum inter homines natos Lycurgum certissima rerumpublicarum firmamenta uidisse. Nam cum duo sint quibus Respub. cōseruantur, fortitudo in hostes, & ciuium inter se concordia: eum opum cupiditate sublata, simul intestinas discordias & seditiones remouisse: quib. ita constitutis, Lacedæmonios horum malorum expertes optimè præ ceteris omnibus Græcis, & summa concordia Remp. regere. His ita expositis, cum uideant ex comparatione Cretenses, ob ingenitam auaritiam & impotentiam, ntplurimum inter se dissidere, atq; inter cædes ac ciuilia bella uersari: nihil tamen sua interesse arbitrantur, cum de hisce Respub. neluti si cōsimili propemodum essent natura, uerba facere audeant. Ephorus quidem præterquam quòd propria utriusq; nomina usurpat, nocabulis ijsdem de ntraq; disserens eousq; uritur: ut nisi quis ad propria nomina attenderit, nullo modo discernere possit, de utranam earum dicat. Hæc sunt in quibus illæ inter se mihi differre uidentur. Iam uerò quibus de causis Cretensem, neq; laude neq; imitatione dignam censeamus deinceps persequamur. Etenim duo cuiuslibet Reipublicæ fundamenta esse arbitror, per quæ earum potentia & status aut expetendus, aut contrà pro nihilo habendus sit. Hæc autem sunt consuetudines & leges, quæ si laudabiles & expetendæ fuerint, & priuatim hominum uitam, ad pietatem & animi moderationem comparant: & publica ciuitatis instituta, apposite ad æquitatis ac iustitiæ rationem informant. E contrà uerò, si uituperabiles ac fugiendæ. Quemadmodum igitur quoties apud aliquos mores atq; instituta recta & honesta intuemur, asseuerāter dicimus, & homines nbi ea uigeant, & eorum Rempublicam probitate ac uirtute insignem esse: eodem etiam modo cum priuatorum hominum uitam turpē, auaritiæq; ac iniuriis deditā, publicas uerò actiones ininstas conspexerimus, iure optimo affirmari possit, & leges ad priuatorum morum consuetudinumq; normam factas, & compositas, & Rempublicam uniuersam necessariò flagitiosam esse. At neq; magis fallacia & fraudulenta ingenia quā Cretensium, paucis admodum exceptis, neq; publicas actiones iniustiores quisquam reperire possit. Quare cum neq; Cretensium Rempub. Spartanæ similem, neq; per se expetendam atq; imitandam iudicemus, eam ab hac superius nobis præposita Rerumpublicarum comparatione reijcimus. Sed neq; Platonis Rempublicam equum est quamuis eam philosophorum aliquot celebrent, in comparationem deducere. Quemadmodum enim artifices, aut Athletas, qui nullum unquam de se specimen dederint, neq; corpus exercuerint in publicorum ludorum certamina nonadmittimus: ita neq; hanc decet adducere in contentionē de principatu, nisi prius uerum aliquod opus suum demonstrarit. Vti uerò ad hunc usq; diem sese res habet, quicquid de hac, si cum Spartana, Romanaq; ac Carthaginensi comparetur, dictum fuerit, persimile uideatur, ac si quis cum simulacrum aliquod protulerit, id cum uiuis & spirantibus hominib. conferat: quamuis enim id ex artificio laudabile sit, cōtentionem tamen eorum quæ inanima sunt cum animatis, imperfectam & planè dissimilem ac dissentaneam spectantibus contingere par est. Quare his omissis ad Laconicam reuertamur. Ac profectò mihi Lycurgus uidetur. ad hunc sanè finem, ut ciues inter se concordes degerent, ac Laconicam terram securam præstarent, incolumemq; Sparten, ac liberam tuerētur, tam egregiè prouidisse, easq; leges tulisse, ut eius mentem & consilium diuinius quàm pro humano captu fuisse iudicem. opum enim æqualitas, & in uictu frugalitas, & communio eam uim erat habitura, ut & priuatorum uitam temperantem ac modestam efficeret, & Rempublicam à dissidiis ac seditionibus uacuam & immunē præstaret exercitatio uerò ad labores & rerū difficultates, homines fortes ac generosos redderet. Atq; hæ quē uirtutes, tēperātia uidelicet, & fortitudo, cum ambæ in eundē animū, aut eandē ciuitatē cōcurrerint: non sanè facile, aut ullum inde flagitium emanarit, aut ullum eis oppressionis ac seruitutis periculum metuendum fuerit. quapropter cum ille eiusmodi rationib. atq; artibus Rempublicam instituisset firmam, & maximè stabilem uniuersæ Laconicæ securitatem peperit, & in multa secula Spartanis ipsis libertatem reliquit. Quod uerò ad Imperii propagationem, principatumq; sibi uendicandum, atq; uniuersam rerum foris gerendarum facultatem attinet: nihil sanè mihi neq; sigillatim, neque uniuerse aliud quidquam cogitatione complexus fuisse uidetur, quàm ut certam quandam ciuibus necessitatem imponeret: ut quēadmodum in uictu priuato eos temperantes, ac suis contentos bonis instituerat: ita ciuitas publicè in omni actione frugalitatem quandam seruaret, ac nullius extrinsecus opis egeret. Sed enim cum eos in priuata uictus ratione, ciuitatisq; suæ institutis ambitionis omnis expertes ac modestissimos reddidisset aduersus ceteros Græcos ambitiosissimos

tiosissimos, ac dominandi cupidissimos, maximeq; alieni appetentes reliquit. Quis enim ignorat eos cum primi ferè Græcorum omnium ad uicinorum agros animum adiecissent, ob cupiditatem atq; auaritiam bellum Messenijs ut eos in seruitutem redigerent, intulisse? Quis autem non literis mandauit, eos maximè obstinato & peruicaci animo, iureiurando se obstrinxisse, non antè obsidionem soluturos, quàm Messenen euertissent? Hoc iā omnibus notissimum est, eos quòd Græciæ imperare cupiebant, eorum quos bella uicerunt, imperata fecisse. Nam cum ipsi pro Græciæ libertate dimicarent, Persas in Græciam irruentes deuicerunt. Iis autem retrocedentibus, fugientibusq;, ut pecunia ad Græciam occupandā abundarent ex pacis conditionibus, cui faciendæ Antalcides præfuerat, Græciæ ciuitates prodiderunt. Quo sanè tempore, quid eorū legibus atq; institutis potissimum deesset, intellectum est. Nā quo ad finitimorum, ac ipsius etiam Peloponnesi imperium concupiuerunt, ad res gerendas Laconicæ fructibus & copijs contenti esse poterant: cum illis & ad bellum gerendum necessaria in promptu essent, & celeriter domum reuerti, ac se recipere possent. Postquam uerò per mare classes emittere, ac terrestres exercitus educere aggressi sunt, clarum ac perspicuum est, his neq; ferreum numum, neq; annuorum fructuum permutationes, ex Lycurgi legib. institutas, ad usus ac necessarias impensas sufficere potuisse. Ad tes enim gerendas & communes numi, & apparatus ad longinquas regiones accommodati desiderabantur. Quare ad Persarum regias fores accedere, insularum incolis tributa imperare, argentum ex omni Græcia corrogare coacti sunt: cum planè iam intelligerent, per leges à Lycurgo latas, ne dum Græciæ imperium acquiri, sed neq, ullam omnino expeditionem suscipi posse. Quam igitur ob caussam huc digressus sum? nempe ut re ipsa manifestum fiat, ad sua tuenda & firmiter conseruanda, libertatemq; retinendam, institutæ à Lycurgo Reipublicæ formam, per seipsam idoneam fuisse, iisq; qui hunc sibi finem statuerint, concedendum, nullam esse neq; unquam fuisse, Laconica republica præstantiorem, aut magis expetendā. Si quis uerò maiora optet, preclariusq; atq; illustrius esse ducat, quamplurimis præesse, dominari atq; imperare, ad unum omnes respicere, atq; illius ex nutu pendere: iam negari non poterit, Laconicæ reipublicæ formam mancam & imperfectam esse: Romanam autem excellere, ipsiusq; statum firmissimum ac robustissimum esse. quod & usu perspectum est. Nam Lacedæmonij cùm Græciæ principatum appeterent, de propria libertate in periculum ac discrimen uenerunt. At Romani statim atq; Italiam in ditionem ac potestatem suam redegerunt, totius ferè orbis terrarum imperio potiti sunt: cum ad id consequendum, opes & eorum copiam, quæ ad belli administrationem requiruntur, magno illis adiumento essent. Carthaginensis uerò respub. quod ad supremas illas differentias attinet, egregiè sanè mihi ab initio constituta fuisse uidetur. nam & in ea reges erant, & Senatus optimatum autoritatem obtinebat, & populus iis quæ ad eum pertinebant præerat: ac si quandam in uniuersum conuenientiam spectare uolumus, Romanæ ac Spartanæ persimilis erat. Temporibus uerò secundi belli Punici, in Reipublicæ administratione deterior fuit Carthaginensium conditio, melior autem Romanorum. Et quoniam corporum, Rerumpublicarum omniumq; rerum naturales quidam sunt auctus, deinde status postremò inclinatio & interitus: unūquodque autem tunc perfectissimum est, cùm maximè uiget, & ad summum ueluti fastigium peruenit: hoc ipso tum hæ Respublicæ inter se differebant, quod quo plus uirīū ac roboris Carthaginensium prius habuerat, Romanaq; felicior atque opulentior fuerat, eo magis iam Carthago inclinauerat, & quodammodo defloruerat: Roma uerò tum maximè optima Reipublicæ ratione uigebat. In deliberationibus enim plus, apud Carthaginenses poterat populus, apud Romanos summa tunc erat Senatus auctoritas. Vnde fiebat, ut cùm apud illos plus populus, apud hos plus optimatum auctoritas & consilium ualeret, publicis in rebus multo meliora & præstantiora essent Romanorum consilia. quæ sanè caussa fuit, ut cum de summa rerum in periculum ac discrimen adducti fuerint, ad extremum tamen ob recta consilia Pœnos eo bello deuicerint. Ex ijs uerò quæ ad partes & singula quæque pertinent, ueluti ut definitè dicam, ad rem militarem, rerum naualium exercitatione atq; apparatu Carthaginenses uti consentaneum est, præstant: quòd disciplinam hanc patriam & uetustam habent, maximeq; omnium maritimas res exercent. Terrestri autem militia Romani Carthaginensibus antecellunt, exercitatioresq; funt. in hac enim studii diligentiæq; plurimum adhibent, Cartaginenses uerò peditarum planè contemnunt: equitatū etiam non magni admodum faciunt. In caussa est, quòd hi externis & mercenariis copiis, Romani patrio legionarioq; milite utuntur. Qua etiā in parte plus huic Reipublicæ, quàm illi tribuendum est. Illa enim in mercenariorum fide ac fortitudine semper libertatis tuendæ spem positam habet: Romana uero in suorum uirtute, sociorumq; auxiliis. Quamobrem Romani si quid in principiis offenderint, uniuersis copiis iterum decertant. contrà Carthaginenses, cùm pro patria & liberis dimicant, nunquam iram deponere possunt: sed magna cum animi alacritate atq; impetu, donec hostes superarint, pugnantes persistunt. Quare cùm in rebus naualib. longè illis Romani usu & experientia inferiores sint, uniuerso tamen

apparatu, uti paulo antè dixi, ob hominum uirtutem uincunt. Quamuis enim ad maritimas expeditiones non parum naualis disciplina conferat: plurimùm tamen ad uictoriam consequendam, eorum qui in nauibus sunt, uirtus momenti affert. Differunt etiā Itali omnes ab Afris ac Pœnis ingenio, corporis robore, atque animi fortitudine. Præterea quibusdam institutis Romani utuntur ad iuuenes, ad hæc studia hortandos & incitandos. Vnius autem commemoratio satis magno indicio atque argumento esse poterit eius curæ ac diligentiæ, quam Respublica in ciuibus ita instituendis adhibet, ut ob laudem & gloriam sibi apud suos comparandam, quæuis pericula & labores libentissimè subeant. Quoties enim illustrium uirorum aliquis è uita decesserit, is cum exequiæ celebrantur, cum reliqua pompa & ornatu in forum ad rostra effertur, aliquando planè erectus, aliquando etiam, sed id perraro, iacens & reclinatus. circunstante autē omni populo, si quis illi adulta ætate filius superstes sit, isque in urbe adsit: sin minus, ei genere proximus in rostra ascēdit: ibique mortui laudes, resque ab eo dum uiueret gestas, recenset. Quibus ex rebus fieri consueuit, ut cùm multi res eas gestas recordentur, sibique ante oculos ponant, non solum qui earum socij ac participes fuere, sed illi etiam qui eis gerendis minimè interfuerunt, adeò afficiantur ac permoueantur, ut luctus non tantùm eorum ad quos præcipue pertinet, sed publicus, ac totius populi communis esse uideatur. Post hæc sepulto cadauere, iustisque peractis, mortui imaginem in insigniori ac celebriori domus parte collocant, eāque ligneo quasi delubro circundant. Imago autem est simulacrum, oris similitudinem affabre, miroque artificio effictam, coloribus pigmentisque adumbratam referens. Has autem imagines festis dieb. aperientes, egregie exornant. Cùm uerò ex domesticis quispiam dignitate aliqua prę ditus, defunctus fuerit, eas in funeris pompa efferunt: addito, ut magnitudine quam simillimæ appareant, reliquo corporis trunco. Hi uestib. exornantur si Consulares, aut cum imperio fuerint, prætextis: si Censorii, purpureis: si triumphales, auro intextis: atque hi quidem curru uehuntur. Fasces autem, secures, aliaque magistratuum insignia præferuntur, prout quisque honores gradatim in Rep. gesserit: cùm uerò iam in rostra uentum fuerit, ordine omnes eburneis sellis insident. Quo sane laudis uirtutisque amico & cupido adolescenti, nullum pulchrius spectaculum facile contingere posit. Quis enim non laudis amore accendatur, cùm simul uideat uirtute insignium uirorum imagines, omnes propè uiuentes ac spirantes? uel quod spectaculi genus pulchrius atq; honestius uideri posit? Insuper is qui eum qui mox sepeliendus est, laudat, postquam omnia quæ nominatim de illo dicēda erāt, oratione persecutus fuerit, ab eorū qui tum ibi adsunt maioribus, atq; altissimè à primo ipso generis auctore exorditur: eorumq; uniuscuiusq; fortunam & res gestas recenset. quo fit, ut bonorum gloria perpetuò renouata, eorum qui præclarè aliquid gerendo, bene de patria meruerint, fama & memoria immortalitati consecretur, ac nomen longè lateq; in multitudinem ac posteritatem diffusum propagetur: & quod plurimi refert, iuuenes ad labores & quæuis pericula pro patria subeunda incitantur, ut laudem eam & gloriam adipiscantur, quæ bonos consequi semper & comitari solet. atq; hoc quidem uerissimum esse, hinc maximè cognosci potest. multi enim singulari certamine de summa rerum libenter ac uoluntariæ depugnarunt, non pauci manifestæ se ac certæ morti deuouerunt, aliqui in bello pro aliorum salute, alij in pace pro incolumitate ac securitate publica, quidam etiam cùm in imperio essent præter leges omnes atq; instituta, proprios liberos necarunt: patriæ utilitatem, naturali erga proximos & sibi coniunctissimos, beneuolentiæ, charitatiq; anteponentes. Ac sanè de multis eiusmodi multa Romanorum historiis celebrata sunt. Satis uerò fuerit in præsentia exempli caussa, & quo maior dictis fides adsit, ex his unum nominatim commemorare. Fertur enim Horatius cui Coclitis cognomen fuit, cùm aduersus duos ex hostili exercitu, in primo aditu pontis, quo sub ipse urbe Tyberis iunctus est, dimicaret, postquam hostiū multitudinem suis auxilium ferentem irruere uidit: ueritus ne per uim in Vrbem irrumperet, ad suos qui à tergo erant conuersus exclamasse, ut statim retrocedentes pontem rescinderent: qui cùm paruissent, dum hi pontem interrumperent, quàm plurimis uulneribus acceptis, locum suum tutatus est hostiumq; impetum sustinuit, cùm illi non tam robur ipsius ac uires, quàm animi fortitudinem atq; audaciam obstupescerent. Ponte autem rescisso, impetus hostium repressus est: Cocles uerò ut erat armatus, cùm se de ponte deiecisset, uoluntariam mortem oppetijt: antepostia patriæ incolumitate ac fama, quam in posterum de se relicturus erat, præsenti, ac reliquæ etiam uitæ. Eiusmodi sanè institutis, apud eos iuuenes laudis amore studioq; accenduntur, & ad res prę clarè gerendas incitantur. Quod uerò ad pecuniam & quæstum attinet, legibus atq; institutis Romani Carthaginensibus longè præstant. apud illos enim nullum lucri genus turpe ducitur: apud hos uerò nihil turpius est quàm munera contra Rempublicam accipere, pecuniamq; malis artibus comparare. Quò enim hi honestius ducūt, fortunas bonis artibus augere: eo magis infame ac sordidum existimant, præter ius fasq; locupletari. Huius rei certissimum est argumentū, quod apud Carthaginenses apertis largitionibus ad Magistratus perueniunt: quod apud Romanos capitali

capitali pœna uindicatur. Quare cùm uirtutis præmia aliter his atq; illis proposita sint, par est, artes etiam quibus ad hæc contendant, longè apud utrosq; diuersas esse. In his autem quæ ad Deorum cultum pertinent, uel maximè Romanorū respublica mihi antecellere uidetur: quod enim apud ceteras nationes uitio uertitur, hoc ipso Romanorum res continentur. Id uerò est religio, quæ ab illis cum publicis, tum priuatis in rebus adeò recepta, ad eiusmodi quæ fastigium euecta est, ut ad eam in animis hominum augendam nihil reliqui fecisse uideantur. Quod sanè multis mirum uideatur: ego uerò id eos multitudinis caussa instituisse arbitror. Nam si Respublica ex solis sapientibus conflari posset, nihil forsitan his artibus opus esset. Sed cùm omnis multitudo leuis inanisq;, ac prauis cupiditatibus referta sit, iraq; atq; animi uehementi cōcitatione exæstuet: reliquum est, populos in certis terroribus ac eiusmodi Tragœdijs in officio continere. Quamobrem non temere ac fortuito, ueteres de Dijs atque Inferis opiniones & commenta in multitudinem induxisse arbitror: tanto uerò insipientius & præter rationem omnem qui nunc uiuunt, ea mihi reijcere atque aspernari uidentur. Enimuerò præter ceteros Græci qui ciuitatum tenēt gubernacula, si eis talentum tantummodo unū creditum fuerit, quamuis decem scribēdo affuerint, signa totidem ac duplo plures testes adsint, minimè tamen fidem seruare possunt. Apud Romanos uerò, qui multo maiorem pecuniæ summam in magistratibus aut legationibus tractāt, sola iurisiurandi religione obstricti in officio permānent. Ac apud alias quidem nationes perrarum est reperire, qui à publica pecunia abstineat, in eiusq; administratione purum se atq; integrum præbeat: apud Romanos autem, perraro utique aliquis in eiusmodi sordib. deprehendi posit. Verum enimuerò omnia quæ orta sunt mutationes pati, atq; ad interitum uenire liquidius est, quàm ut oratione ulla demonstrandum sit: ad fidem enim in hoc faciendam, satis ipsa per se naturæ uis ac necessitas idonea est. Verùm cùm duæ sint rationes, quibus omnia Rerumpublicarum genera interire necesse est: quarum altera, extra, altera in ipsismet posita est: exterior illa incertior, & ad iudicandum difficilior est: ex iis uerò caussis quę ab ipsismet nascuntur, & serie quadam atque ordine pendent, quæ Rerumpublicarum genera prius, quæ item posterius exoriantur, & quo pacto rursus in alia transmutentur, superius à nobis dictum est: adeò ut qui extrema primis in hac disputatione adiungere atque annectere sciant, ipsi etiam per se futuri exitum prædicere possint. Atq; id mea quidem opinione clarum atq; apertum est. Cùm enim Respub. ex multis & grauibus periculis elapsa, ipsa iam inuidia fauente, ad summum quendam potentiæ atq; imperii gradum euecta fuerit: clarè constat ex ea felicitate atq; opulentia solere mores luxuriæ diffluere, atq; homines plus iusto magistratus atq; honores in Repub. appetere. Quæ cùm magis indies serpant, fit ut ex principatus & cuiusdam inanis gloriæ appetentia, morumq; arrogantia & luxurie res in peius mutentur. Tunc autem populus immutandæ Reipub. ansam arripiet, cùm ab his quidem iniuria ob impotentiam se affici putarit: ab his autem ob dominandi cupiditatem, blanditiis atq; assentationibus delinitus fuerit. tunc enim ira incensus, atq; in consultando & deliberando uiolento animi impetu elatus, ut magistratibus obedire uelit, minimè adduci poterit, neq; pari cum illis iure contentus erit, uerùm potestatem in se omnem atq; imperium trāsferet. Quo facto, Respublica omnium quidem pulcherrimū libertatis popularisq; gubernationis nomen assumet: quod autem re ipsa pessimum est, ad confusæ atq; imperitæ multitudinis administrationem deueniet. Sed nos postquam Reipublicæ initium atq; incrementum, summam atq; administrationem, ad hæc quibus in rebus à ceteris differat, inferiorve illis, aut superior sit, exposuimus susceptæ de Reip. forma orationi finem imponemus: ad eam uerò historiæ seriem, quæ unde digressi sumus pendet, redeuntes, breuiter ac summatim factum quoddam commemorabimus, ut non oratione tantùm, sed etiam re ipsa, cùm ueluti ex præclari artificis operibus unum aliquod exempli caussa in medium protulerimus, apertius ac manifestius demōstremus, qualis temporib. illis Reipub. status ac forma esset. Annibal enim postquam Romanos Cannensi prælio superauerat, cùm octies mille homines, qui uallum custodiebant, uiuos omnes in potestatem suam redegisset, eis permisit, ut domum ad suos mitterent, qui de captiuis redimendis agerent. Cùm uerò illi decem ex omni numero elegissent, eos Annibal cùm iureiurando obstrinxisset, infecta re ad se redituros, dimisit: ex his uerò unus cùm è castris iam egressus, quiddam se oblitum diceret, in castra rediit, & cum id quod reliquerat accepisset, à se fidem seruatam, se quæ reuersione illa sacramento solutū interpretatus, rursus abiit. omnes uerò hi cùm Romam peruenissent, precibusque atq; hortatione à Senatu contendissent, ne saluti captiuorum inuiderent, sed eorum unūquenque trecentis numis hosti persolutis, ad suos incolumes reuerti sinerent, cum ita sibi conuenisse cum Annibale dicerent: se autem qui seruarentur dignos esse: non enim se timiditatis in prælio insimulari posse, aut quicquam omnino se Romano nomine indignum fecisse, sed ad uallum tutandum relictos, quod temporis necessitate coacti essent, in hostium potestatem uenisse. Romani cùm aliquot iam præliis magnis cladibus affecti, ac sociis ferè omnibus priuati fuis-

sent, ac iam iam extremum patriæ periculum me tuerunt: audita tamen legatione, minime animũ acceptis cladibus & calamitatibus demittentes, afflictis propè ac perditis rebus, suam sibi dignitatem retinendam censuerunt, neque quicquam eos quod in consulatione animaduertendum esset præteriit. Sed cùm ab Annibale hac facilitate id agi uiderent, ut & pecuniam quamplurimã cogeret, & pugnandi peruicaciam hostibus eriperet, cùm illis quamuis deuictis, salutis tamen spes inie&ta esset: tantum abfuit, ut quicquam eorum quæ postulabantur facere uellent, ut nihil magis, neque propinquorum lacrymis, neque eo quòd ille hominum numerus non paruo Reipublicæ usui esse posset, commouerentur. Verùm cùm nequaquam captiuos redimendos censuissent, Annibalis consilia spesq; ex his susceptas irritas reddiderunt. Hanc uerò reliquis legem imposuerunt, ut pugnando aut uincerent, aut mortem occumberent: utpote quibus uictis nulla iã amplius salutis spes reliqua esset. Quæ cùm ita statuissent, nouem ex legatis sponte ad Annibalẽ, ob iurisiurandi religionem redeuntes dimiserũt: eum uerò qui fallaci reditu se iureiurando exoluerat, in uinculis ad hostem reducendum curarunt. Quo factum est, ut Annibalem non tam secundi prælii euentus erexerit, quàm spectata Romanorum in consiliis capiendis constantia atq; animi magnitudo, admiratione perculsum fregerit.

DE MAGISTRATIBVS GRAEcorum & Romanorum.

GRæci formam reipub. & magistratuum Romanis ostenderunt. Athenienses primi Prytanes, pòst reges sicuti Romani Coss. habuere. At Prytanes, ut ait Pausanias lib. 1. erãt numero L. decima uidelicet pars Senatus quingentorum hominum, qui exequebantur quęcunq; Senatus decernebat. Locus autem ubi conueniebãt, Prytanium uocabãt, quasi Pyritanium, quòd frumentũ ibi seruaretur. Lacedæmonii aũt Ephoros creabãt num. x. perpetuos, qui uitæ necisq; haberent potestatem. Regem item perpetuum, qui tantum bellorum tẽpore dominaretur. Harmostæ quoque quoquo uersus discurrebant per ditionem, quorum erat officium, collapsa ædificia, urbes, mœnia, portus restituere. Cretenses similiter Cosmos magistratus suos appellatos perpetuos habebant: quos omnes Aristoteles in 11. Politic. reprehendit, ac temporarios maluisse se scribit. Thebani quoq; & ipsi post reges statim sese reip. accommodauerunt: quo tempore maximè & opibus & gloria floruerunt. Hæc prisca Græciæ magistratus conditio. Postquam uerò res ad imperium deducta per Constantinum, qui primus Byzantij imperauit: tunc hos usq; ad extremum habuit magistratus, siue munera, siue officia sub ipsis principibus. Filii imperatorum Despotæ uocabantur, præcedebantq; honore & fratres & generos Imperatorum, etiam despotæ. Ipsi autem & Sebastocrator & Cæsar nullum habebant certum munus, nisi belli tempore exercitibus præficerentur. Magnus dux classi imperatoriæ præerat, cui parebat magnus Drungarius & Admiratus & Protocomes, ceteriq; classis curatores. Magnus Domesticus post Cęsarem erat, Spatham ante Imperatorem ferebat: quo honore functus est Catacunzenus apud Andronicum Iuniorem. Magnus Comestabulus cæpnt erat togatorum Francorum. Pincerna siue à poculis. Paracæmomenus cubilis, Decurio cubiculariorum erat, seruat palatium, absente principe, fert Spathã eius. Domesticus mensæ & à mensa, præerãt mensæ imperatoriæ. Primicerius aulæ, in consessu magistratus omnes pro dignitate loco suo disponit, ac ordine sedere iubet, quasi magister ceremoniarum apud Pontificem. Magnus Drungarius classis eundem habet locum apud magnum ducem, quem magnus Drungarius Biglæ apud magnum Domesticum. Protocynegus præest canibus quãdo Imperator equitat, cui donari solet ab ipso quicquid uestium ei sanguis ferinus polluerit. Scuterius fert scutum ante Imperatorem quocunq; proficiscatur. Ameralius præest classi maritimæ uniuersæ, subest autem magno duci. Magnus interpres præest interpretibus omnibus. A memoria hi erant qui describebant eos qui uel in bello uel alibi pulchre ac cum laude se gesserint, eosq; Imperatori commemorabant, ut ex hoc præmiis dignis afficerentur: sed hoc postea munus uacauit. Protoieracarius præest uenatoribus ferentibus aut nutrientribus accipitres. Magnus stratopedarca est curator exercitus necessariorum & commeatuum. Magnus Hæteriarcha recipit undecunq; exules & sodales & amicos Imperiales. Acoluthus sequitur Imperatorem quocunq; iterit sicuti Scuterius præcedit. Orphanotrophus olim curabat orphanos: postea cessauit. Protonotarius nomine ipso manifestus. nam & notariorum seu pragmaticorum primus erat. Domesticus murorum, curam habebat castrorum aut murorum reficiendorum si quid his opus erat. Præfectus cubili curam habet cubilis imperialis, præest quoq; cubiculariis. Subditus tamen & ipse Paracœmomeno. Præfectus uestiarii, imperii curat uectigal, datiq; & accepti rationes. Vestisrius Imperatorem per mare sequitur, curamq; habet eius instrumenti ac uestium. Protocomensis in mari præest omnibus curatoribus. Præfecti & castrophylaces ciuitatibus præsunt, quisq; pro dignitate. Domestici orientalium thematum similiter curant res eorum populorum. Stratopedarcha Monocaballorum

nocaballorum qui præerat monocaballis. Erant enim locis secundum themata ordines phosati, quorum alii tricaballi, alii dicaballi, nonnulli mo nocaballi dicebantur. Similiter Stratopedarcha muriariorũ, & Stratopedarca Zaconorum Zangra torum curam habet in castris custodum, qui Zaco ni uocautur. Protostrator qui per absentiam magni Domestici ferꝰ spatham Imperatoris, & eo ad equitare uolente tenet equum usquequò sit tempus. Tunc comes equorum exceptum ab eo ducit ad quintum aulæ Palatinæ gradum. Inde rursus magnus Carthularius excipiens ducit ad portam ubi adequitet. Idem quoq; eum descendir, ordo seruatur. Comes præterea equitatum pompæ Imperatoriæ in itinere disponit, ireq; iubet ordine quo sibi placet. Habet etiam dona regia: ephippia, habenas, omnemq; equi Imperatorii ueterem ornatum, singulis annis: quòd eadẽ omnia in Resurrectionis dominicæ celebritate iterentur. Pro tostrator etiam post exercitum adequitat si quos uidet inordinatos ire corrigit. Erant & alia præter hæc honorum nomina quæ antiquitus certa obibant munera: postea tantum titulo tenus habita. hæc sunt Panypersebastes, Protouestiarius, magnus Primicerius, Logothetes, qui idẽ ferè quod scriba: & magnus Logothetes, qui erat supra magnum Stratopedarium: quo munere functus est Theodorus Metochites sub Andronico primo Palæologo, Aristotelis cõmentator. Magnus Papias magister equitum, magnus Drungarius Biglæ, magnus Hetæriarcha, magnus Carthularius, Logothetes, Genici, Dromi, Domesticus scholarum, magnus Drũgarius clasśis, Protospatharius, magnus Zausius, Prætor populi, magnus Logatiastes. A libellis ij erant qui supplicationibus à nostris appellatis præerant. Coealter, Logothetes expeditionis, Logothetes turmarum Iudex Phosati, Diæcetes, id est administrator. Logatiastes aulæ, magnus Myrtheta, Patricius.

ROMANI MAGISTRATVS.

De Romanis autem hæc comperimus. Primum Dictator pluribus de caussis diceba tur. Aut rei gerendæ, id est, belli caussa grauioris. Primusq; fuit T. Largius, cum LX. populi Latinorum aduersus Rom. coniurassent. auctor Dionysius Halicarnasseus. Deinde claui figendi caussa, quum graui morbo pestilentiæ ciuitas affecta esset, senatus L. Mãlium Imperiosum Dictatorem claui figendi caussa dici iussit. Isq; clauus in æde Iouis in Capitolio in dextro latere fixus est. auctor Liu. Sed ob aliquam aliam calamitatẽ clauus affigi etiam solitus. Comitiorum item cõ sularium caussa, ut Consul Dictatorem diceret, si contingeret utrunq; aut per bellum, aut aliam necessitatem ab Vrbe abesse. Aut quæstionis exercendæ. Quando Q. Cincinnatus dictator factus ut Sp. Melii regnum affectantis temeritati resistẽret. Aut legendi senatus, numero deficiente, ut M. Fab. Butheo. Modus autem hic fuerat. Consul dictatorem dicebat, Dictator magistrum equitum: noctuq; tantum dicebatur, & in solo Romano quod Italia terminabatur. sexq; tantum menses durabat. Et ex patriciis C. Marcius Rutilius tantum de plebe in bello Faliscorum dictus, qui & ipse de plebe hominem L. Plancium magistrum equitum dixit. Procedebat cũ lictoribus XXIIII. ac totidem securibus, à quo pronocatio nõ erat. Magistratum hunc Romani ab Albanis acceperant, apud quos Metius Suffetius dictator inuenitur prius fuisse. Tribunorum plebis creandorum caussa, secessus plebis fuit in montem sacrum a senatu grauatæ. Inde per Menenium Agrippam reducta, dato exemplo uentris ad membra. Tribuni duo primùm creati: deinde per aliam secesśionem tres, mox quinq; alii, fuereq; tandem numero X. Sacrosancta uocabatur potestas, nec sicuti aliæ ꝑ dictatorẽ unquã cessabat. Absq; iudicii discusśione in exilium carceremque mittebar. Curiam non ingrediebatur, sed in sella ante uestibulum permanebat dum s.c. fieret quod si probaret, T. litera annotabat: si minus, intercedebat. Ab Vrbe nec per unum diem abesse licebat. Domus eius die noctuq; apertis foribus patebat, ut auxilio plebi omnibus horis (si quando opus) foret. Præterea de plebe tantum fuerat, & qui patrem uiuum non haberet: ex quo Seruilius tribunatum falso gesśisse creditus, quòd pater eius quem decesśisse opinio erat, uiuere ferebatur: Inter se quoq; dissidebant, plusque poterat unus qui prohibuisset, quàm reliqui qui rem aliquam probassent. auctor Plutarchus in Catone. Capitis etiam diem & Dictatori & Consuli post magistratum dicere poterant. Nec purpuram, nec sellã curulem, nec lictores ut Coss. & Prætores habebant, sed tãtum unũ uiatorem. Per aliam plebis discordiam quæ delectum pati non poterat, necesse fuit Tribunos Cõsulari potestate creare: creatiq; sunt ex patribus, A. Sempronius Atratinus. L. Attilius, & C. Cæcilius. auror Liuius. Hi duorum generum erant. Comitiarii, qui in comitiis fiebant: & Rutilii seu Rufi, qui in castris. Nam Rutilius Rufus legem tulit de eis in exercitu creandis, ut autor Festus. Prætores numero XVIII. fuere. habebant sellam curulem, & lictores sex, trabeam item reliquaq; Consularia insignia. Ab initio unus tantum Prætor urbanus fuit, qui in urbe ius diceret omnemq; publici ac priuati iuris potestatem habebat, equis item albis utebatur. Alius deinde Prætor peregrinus factus qui inter peregrinos ius dicebat. Deinde adauctus paulatim numerus, qui & urbanis & prouincialibus rebus adessent: Sylla quatuor, Augustus duos, Claudius totidem adiecit. Inter mi-

nores

nores magistratus etiam ius dicebāt. Absentibus Coss. prætor urbanus senatum & comitia habere poterat. In prouinciis non solum ius dicebant, sed res gerebant. Quæstores sub se habebant, qui nice eorum fungerentur cùm opus, sicuti Dictator magistrum equitum, & Consul legatum. Proprætores prætoria potestate prouincias etiā administrabant. Quæstores uetustus magistratus. Gratianus Iurisconsultus in eo libro quem de Potestatibus scripsit, ipsum etiam Romulum & Numam duos habuisse Quæstores, quos non sua uoce, sed populi suffragio creatos, scriptum reliquit. Deinde Tullum Hostilium sine dubio Quæstores etiam habuisse. Dictos autem à quærendo: quorum officium, partim ærarij & urbanæ pecuniæ curam agere, partim prouincias exigendis uectigalibus sortiri, quandoque in senatu occupari: & hos candidatos principis esse dictos. nonnullos in exercendis quæstionibus uersari: alios Quæstores parricidij dictos, qui ut capitalibus rebus præessent, à populo constituebantur. Hæc ex libris Digestorum. Reperio quoq; apud Valerium, Quæstorum fuisse curam, legatos regesve Romam uenientes pro dignitate populi Rom. excipere ac honorare, obuiamq; proficisci. Nam legati primum in ædem Saturni petebant ubi ærarium erat: ibiq; mos erat ut à Præfectis ærarij scriberentur eorum nomina, traderenturq; Quæstoribus, qui & eos donis prosequi, & ægrotos curare, ac demum mortuos sumptu publico sepelire solebant. Aerarium enim apud Saturni prius ædem fuit. Hic libri elephantini seruabantur, in quo XXXV. tribus conscriptæ, tum senatusconsulta omnia fuerunt. Libros autem linteos Pontifices retinebant. In quibus annales cōscribebant. In ipso quoq; ærario locus erat secretior, ubi uigesima uectigalium seruabatur. Liuius XXXVII. Cetera expedientibus quæ ad bellum opus erant Consulibus, aurum uigesimarium, quod in sanctiore ærario ad ultimos casus seruabatur, promi uisum est. prompta ad III. mil. pondo auri. Fiscus deinde ærarium appellari cœptus, à fiscella, id est crumena, ubi seruabantur pecuniæ, ut ait Varro. Primum fisci aduocatum instituit, Hadrianus princeps, ut testatur Spartia. Vectigal pop. Rom. inter alia fuit uigesima redidituum omnium rei frumentariæ in Italia: præterea sal à singulis exigendum, Salinatoris commētum. Qui uectigalia redimebant, Publicani appellati, & mācipes publicanorum principes, ut ait Pedianus. Senatores primum à Romulo centum instituti: Patres appellati. ex his geniti, Patricij dicti. qui uerò postea per reges, ac alios additi fuere, patres conscripti, & minorum gentium uocati apud Gellium. Fuereq; usq; ad mille: quem numerum Augustus postea minuit. Qui non uti nunc mercedem aut stipendium aliquod à repub. sumebant, sed gratuitam exhibebant operam quod sanè ex nonnullorum senatorum paupertate maximè declaratur. Liberalitas tamē principum multis prouidit. Augustus itē teste Tranquillo Senatus cēsū ampliauit, ac ꝓ DCCC. Duodecies LLS. taxauit suppleuitq; nō habentibus. Et in Vespasiano scribitur: Expleuit censum senatorū. Cōsulares inopes quingentis sestertiis annuis sustētauit. Senatores libertinos in senatum Commodus teste Lampridio asciuit. Cæsar etiā Gallos, Heliogabalus Senatulum mulierum in colle Quirinali instituit. Augusti quoq; constitutione Senatores priusquam considerēt, uino & farre sacrificabāt ei deo, in cuius ædem cōuenerāt, nec ultrà quàm bis in mēse plerunq; cogebantur. Ante ortum aut post occasum solis, Senatusconsultum irritum erat. Ante annos XXV. in curiam ingredi non licebat post casum Papyrii Prætextati. Senatores ex lege post annos LX. non citantur, ut auctor Seneca ad Paulinum. Citatis nerò ex lege non uenientibus pignora auferebātur: ut uidere licet apud Ciceronem de Oratore lib. III. duobus tantum exceptis casibus, cum supplicatio uidelicet aut triūphus alicui decernendus. Nam tunc uti placerent, libenter omnes sponte minimeq; coacti properabant. Cic. Philip. prima: De supplicationibus referebatur, quo genere Senatores deesse non solent. Senatusconsultum tribus modis fiebat: sententia, uerbo, discessione. De quibus testatur Liuius XXXVI. Liuium Salinatorem, inquit, olim damnatum in Senatum uenire, & tondere, squaloremq; ponere Censores iusserunt: sed tum quoq; aut uerbo adsentiebatur: aut pedibus in sentētiam ibat: quos modos sunè deprehendimus fuisse ignobilium Senatorū, præcipuorum uerò sententiam dicere. Pedibus ibant mouendo se in locum illius cuius sententiam probabant. unde pedarii Senatores dicti sunt. Gellius uerò etymi causam dicit, quod pedibus in Senatum irent: ad eorum differentiam qui curru uehebantur, in quo sella erat, quòd curulē iam dignitatem obtinuissent. In sententia uerò dicenda is ordo erat, ut ait Gellius ante legem de Senatu habendo. Princeps Senatus primū à cōsule rogabatur, deinde COS. designati, deinde reliqui præcipuæ existimationis. Cæsar consul Catonem rogauit, dicentemq; non placita in carcerem duci iussit: sequenteq; eum senatu, pudore motus prohibuit. Quem uerò ordinem, ut ait Tranquillus in Cæsare, Calend. Ianuar. Cōsul seruasset, toto anno seruabāt. Sententia insuper si quādo non tota placeret, diuidebatur. Cicero in epistola ad Lentulum: Postulatum ut sententia Bibuli diuideretur. Pedianus in oratione pro Milone: Cum aliquis dixit quod non probaretur, postulabāt ut diuideretur, & de singulis referret. Seneca in Epistolis: Qđ fieri in Senatu solet, iubeo illud diuidere, & sentētiā sequor. Et hæc quidē de Senatu Cōsules primi post exactos reges L. Iu. Brutus, & L.

Tarquinius Collatinus, quibus dati XII. fasces ac totidem secures cum lictoribus, ita ut apud unum tantum essent, ne timor duplicaretur: isque maior Consul appellaretur. Val. Publicola eis secures ademit, dum prouocandi potestatem à Cõsulibus dedit. T. Largius Dictator restituit, ita tamen ut minimè in caput Romani iniussu populi ualerẽt. Addita his sella Curulis, purpurea trabea, prætexta: quæ omnia ab Hetruscis, teste Liuio, accersita sunt. Plebes deinde per seditionem alterũ de suis obtinuit. Alterum item Campani superbi per Annium petierunt Consulem Campanum, quem Torquatus paulo minus quin è curiæ gradibus præcipitem deiecerit. Prima hæc post Dictatorem potestas. Ciues in carcerem mittendi, non tamen necandi auctoritatem habebat. Proconsules autẽ (ut narratur in libris Digestorum) sex lictores, ac tantum in prouincia ius habuere, ingressi urbis portas amittebant. Legatos & ipsi constituebant, qui accepta ab eis facultate administrabant. Candidati & honores petituri in campũ ad Comitia descendebant: ubi in septis ouilibusque, locis uidelicet eorum similitudine factis comitia Consularia, Calata, Tributa, Centuriata, Curiata. Calata à calando, id est uocãdo per lictorẽ. Curiata tantum ex curiis ciuium, quæ XXX. fuerant, constabãt. Centuriata frequentissima p Cornicinem ex censu & ætate accersebãtur. Tributa uerò ex omnibus regionib. urbis & tribub. Accedebant prærogariuæ iuniorum seu ueteranorum, hoc est ex omnibus qui militarent iuuenibus & ueteranis. Centuriæ ad suffragia deligebantur. Consul uerò sortiebatur, quæ pro uno quoque candidato prærogatiua iuniorum prius ad suffragia mitterctur, quam & præco citabat in montem citatorum dimissa. Classes uerò in centurias distributæ fuerant. Dabantur suffragia duobus modis Primò, mos fuit sentẽtiis ab utraque parte dictis: deinde tabellis. ut deprehenditur in Cicerone legum II. In ea, inquit, sum sententia qua te semper fuisse scio, nihil ut fuerit in suffragiis uoce utilius. Quis autẽ nõ sentit, auctoritatẽ optimatũ tabellariam legẽ abstulisse: quam populo libero nũquam desiderauit, in oppressis dominatio & potẽtia principum flagitauit. Quandoque non in comitiis Consules, sed per Interregem ad hoc factum legebantur, ob candidatorum tumultũ & arma. Liuius IIII. per Interregẽ creati COS. ac pronunciati, L. Val. & M. Horatius, acta res in Flaminiis pratis. Pompeium quoque solum creatum Cos. per Sulpitium interregẽ legimus apud Plutarchum in Pomp. Collegæque potestatẽ ei attributam fuisse. Candidati ueste induti alba sine toga, ut ait Plu. ne munera ad corruptionem abscõderent: ciues rogabãt, prensabãtque, merita cõ memorabãt. Nasica uir sanctissimus bis cãdidatus repulsam habuit. Cæ. Metellus semel in cõsulatu, qui postea Macedoniam patriæ subiecit. Cato quoque semel & Q. Aelius Tubero uir Stoicus in prætura ob mensas pellibus hœdinis pop. Ro. paratas, Censores primi L. Papyrius Mugillanus, & L. Sempronius Atratinus: anno Vrbis CCCX. per quennium ab initio facti: deinde ob eorũ insolentiam per Mamercum Aemylium dictatorem ad annũ & sex mẽses redacti, ut auctor Liuius IIII. Alteroque defuncto se etiam alter Magistratu abrogabat, totidemque fiebant. Censum agebant ciuium Ro. lustrumque condebant: quem prius Seruius Tullius instituit, rem saluberrimam, ex quo belli pacisque munia, nõ uiritim, ut antè, sed pro habitu pecuniarum fierent. Censu perfecto edixit, ut in cãpo Martio omnes ciues quisque cum suis centuriis prima luce adessent: ibi instructum exercitum omnes, sue, oue, taurisq; lustrauit: idq; conditum lustrum appellatum, quia in censendo finis factus est. Milia LXXX. eo lustro ciuium censa dicuntur. Bello II. Pu. censa fuere ciuium capita CXXVII. milia, CVIII. ex quo numero apparuit quantum hominum Pœnus abstulisset, Liu. XXVII. Idem lib. LIX. dicit sub Q. Pompeo & Q. Metello. Cens. statim post III. bellum Pu. censa fuisse capita CCCXIX. milia, & DCCCXXXIII. præter pupillos & uiduas, quo nunquam maior numerus. Præterea disciplinam ordinum, morumve curam habebant: Senatum legebant, ab eoq; indignos amouebant. Quorum tanta seueritas fuit, ut oscitantem paulo altius ciuem Ro. in publico ignominia adfecerint: & equiti Romano qui equum strigosiorem haberet, se autem pinguem, mollius ut curaret equum admonuerint. auctor Gellius. De Præfecto urbi sic scribitur in libris Digestorum: Omnia crimina quæ per totam Italiam admittebantur (ut in epistola diui Seueri ad Fabium Cilonem cautum est) præfectura urbi sibi uendicat. Initio uerò eius epistolæ, sic scribitur: Quum urbem nostram fidei tuæ cõmiserimus, quicquid intra urbẽ admittitur ad Præfectũ urbi uidetur pertinere. Sed & si quid intra centesimũ lapidẽ admissum sit, Præfecti urbi ad cognitionem pertinet: si ultrà, Præfecti urbi notio non erit. Curam præterea habet tutorũ, curatorũ non proborum, sed & numulariorum, ut ab illicitis abstineant. Macellum quoq; ac forum boarium, suarium, piscarium, olitoriũ curat, ut iusto ueneant res precio. Præfecti annonæ frumentũ prouidere urbi habebant, emereq; à ciuib. quod nictui superesset. Præfectos uigilium, ut scribitur in Digestis, August. primũ cõstituit ad incẽdia reprimẽda, qđ erat antea officiũ triũuirorũ: nã cohortes opportunis urbis locis disposuit, quibus Præfectos constituit, qui furum, incendiariorũ raptorũ, receptatorũ criminia uindicabant. Præfectus prætorio, ut in iisdẽ scribit ur libris, erat apud Imperatorẽ, qualis magister equitũ apud Dictatorẽ. Nã disciplinæ publicæ præerat, à quo ex Cæsarũ priuilegio prouo

care

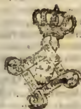
care nō licebat, secūdū post Imperatorē locū obtinebat. Aediles plebeii & Curules satis nomine ipso distinguunt. Hi ludos curabant, aquas, cloacas, publicaque ædificia. Quicquid etiā rerum uitiosarū pro sincero, fractūq; ꝑ integro uenisset, Aedilitio edicto redhiberi solet. Petitis per legatos & allatis Atticis legib. ad eas proponēdas x. uiri, inter quos Appius Claudius, & T. Genutius principes fuere, pro Consulib. sine ullis aliis magistratibus creati, à quibus non esset prouocatio: anno ab urbe cond. CCCI. Hi descriptis legibus quum modestè se gessissent, in alterum quoque annum eundem esse magistratum placuit. Quo tēpore quū plura impotenter fecissent, magistratū deponere nolentes in tertium annum detinuerūt, donec inuicto eorum imperio finem attulit Appii in Virginiam libido, ad quem summa rerum referebatur: quo facto Plebes incitata occupat Auentinum, Decemuiros se magistratu abdicare coegit: ex quibus Appius & unus collegarum, qui præcipuè pœnam merebantur in carcerem coniecti, ceteri in exilium acti. Instante igitur Virginij accusatione, & ex altera parte Claudiorum omnium deprecatione, Virginij lacrymæ iustiores uisæ fuerunt. Itaque antequam dies adesset, Appius sibi necem consciuit. Liuius lib. III. III uiri capitales caussas criminum capitalium cognoscebāt. Ab initio duo fuerant. iam inde concreati ad iudicandum Horatium illum, qui sororem interfecerat rediens à uictoria Curatiorum. III uiri coloniæ deducendæ. ad hos pertinebat, ut agros nouis deductis colonis diuiderent, urbes designarent, ædificare uolentibus areas partirentur, cōmodis regionib. ciuitatem distinguerent, legib. magistratibus sisterent, & ad spem optimę gubernationis rempub. effingerent. III uiri reip. constituendæ. Hi fuere M. Antonius, Octauianus, & M. Lepidus. II uiri Sacrorum, sacris libris legendis, carminibus Sibyllæ, fatisque populi interpretandis præerant, ut si quid in urbe portenti accidisset, lectisterniis ad puluinaria deorum factis eorum minas auerruncarent, præterea templa dedicarent. VIII uiri Epulonum, genus erat Sacerdotii, additum Pontificibus, qui epularum conuiuiorumque sacrorum & pontificalium cerimonias curarent. Quum magistratibus horis uespertinis in publicum conuenire fas non esset, ut habetur in libris Digestorum, creati v uiri cis Tyberim, & totidem ultra, qui ipsi sint pro magistratibus fungi. Erant & v uiri qui minuendis publicis sumptibus iudicio Senatus constitui erant. auctor Cęcilius II. lib. Epist. Et item v uiri mensarii, de quibus postea dicam. Pontifex maximus supra omneis Pontifices, omniaque sacra erat, penes quem libri rituales, lintei, elephantinique erant, ubi annales scribebant. Tantaque pollebant auctoritate, ut Metellus Cæcus Pontifex Max. A. Posthumium Cos. ad bellum properantem, quòd is flamen Martialis esset, non sit passus à sacris recedere, ut Li. XIX. testatur. Rex sacrificulus exactis regibus creari cœptus ad obeunda quædam sacra solis regibus fieri consueta, quòd populus ægrè ferebat diminutam propterea religionem & numerum sacrificiorum, Iu. Bruto, & M. Valerio Coss. Flamines Numa instituit, id est sacerdotes, quasi filamines, quòd lanam in capite quandā gestarent: duos Marti, unum Quirino, & alium Ioui, qui flamen Dialis diceretur, omnibus superiorem. Idem & Salios XII. Marti, quòd saltando per urbem irent dictos, Mamurramque uocabant, fabrum uidelicet Ancylium, ad similitudinem illius quod è cœlo delapsum fuit. Quæ institutio discrepare non uidetur à modo ueteris legis. Dauid enim legimus ante arcam fœderis saltando processisse. Potitij & pinarij, Herculis sacerdotes ab Euandro instituti, quæ familiæ tunc nobiles ea loca tenebant. Potitij diutius remanserunt, sublati tandem utrique ab Appio Claudio Censore his infenso familijs: ob id creditur ira deorum luminibus orbatus. auctor Liuius. Fœcialis sacerdotium & Patris patrati idem ferè & in eisdem rebus fuerat, in feriendo cum hoste fœdere & bello indicendo iam usque à tempore Tulli Hostilij. Forma autem fœderis feriendi huiuscemodi à Liuio ponitur. Fœcialis, inquit, regem Tullum ita rogauit: Iubesne me rex cum patre patrato populi Albani fœdus ferire? Iubēte rege: Sagmina, inquit, te rex posco. Rex ait: Pura tollito. Fœcialis graminis herbam puram attulit, postea regem ita rogat: Rex facisne tu me regium nuncium populumque Ro. Quiritum? Rex respōdet: Quod sine fraude mea Quiritumve fiat, Facio. Fit ergo tunc fœdus, multisque id uerbis peragit. Legibus deinde recitatis: Audi, inquit, Iupiter, audi Pater patrate populi Albani, audi popule Albane, audi ut illa palàm prima postremave ex illis tabulis cerave recitata sunt sine dolo malo, utique ea hic hodie rectissimè intellecta sunt, illis legibus populus Romanus ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam: tātoque magis ferito, quanto magis potes pollesq;. Id ubi dixit, porcum saxo silice percussit. Eodem modo pars altera per suos sacerdotes suumque Dictatorem peragit. Cum autem bellum per Fœciales indicunt, hoc more utuntur: Fœcialis hastam ferratam præustam aut sanguineam ad fines eorum quibus bellum indicit, defert, nec minus puberibus tribus præsentibus hæc adiicit: Quòd populi priscorum Latinorum, hominesve prisci Latini aduersus pop. Ro. Quiritum fecerunt, deliqueruntque, popu. Ro. bellum cum Latinis priscis fiet: ob eam rem ego populusque Ro. populo priscorum Latinorum, hominibusque Latinis bellum indico, facioque. Id ubi dixit, hastam in fines eorum mittit, ex quo bellum esse intelligitur. Virgines Vestales Numa instituit: quæ sacra in Italiam per Aeneam adducta

fuerunt. Virgilius:

Sic ait: et manibus uittas Vestamq; potentem
Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Antistius Labeo scripsit, minorem quàm annis sex, maiorem quàm x. natam negauerunt capi fas esse: præterea quæ ex seruis nata sit, aut corpore seu suve diminuto. Neq; illa hæres cuiquam intestato, neq; intestatæ illi quisquam est, sed bona in publicum redigebantur. Carpento uehebantur, magistratusque illis ad surgebant, magnusq; apud hos illarum respectus fuerat, si quando pro reis aut damnatis precabantur. Iu. Cæsar, Tranquillo teste, per Vestales apud Sullam meruit ueniam impetrare. Ignem perpetuum seruabant: quæ autem per negligentiam extingui sineret, flagris à Pontifice Max. cui suberant, cædebatur. In stupro deprehensa uiua defodiebatur, eoq; die in urbe publici nihil fiebat. Nuper sub radice Palatini è regione Cosmi & Damiani templi multa Vestalium monumenta refossa, in quib. statuæ olim fuerunt: ex his duo tantum ponam. Cœliæ Claudiæ V.V. maximæ sanctissimæque, cui egregiam sanctitatem, & in deos infatigabilem operationē meritis suis laudis æternam adhibita grauitate, numen quoque Vestæ comprobauit. Sacerdotes sacri urbis, in dextro latere. Dedicata Cal. Mart. M. Iunio Max. I I. & Velleio Aquilio Coss. curante Fla. Martiano & B. Fictore, V.V. Et in altera, Fla. Maniliç V.V. Max. cuius egregiam sanctimoniā & uenerabilem morum disciplinam, in deosque peruigilem administrationem, Senatus laudando comprobauit: Aemylius Rufinus frater, & Flauii Siluinus, & Irenæus sororis filii ob eximiam eius erga se pietatem præstantiamque, in latere dextro. Collocata X I I. Cal. April. C. Veraio Attico, & A. Asinio Prætextato Coss. Augurum disciplinam ab Actio Nauio, ubi de eo diximus, processisse narraui: unde collegium institutum. cui tā ta fuit auctoritas, ut nihil magni in rep. fieret inaugurato, inauspicatove. Reges, Consules, aut Dictatores qui uitio creati per augures censebantur, redeuntes retractabantur: in monte consistebat augur, manum supra caput eius qui inaugurabatur tenebat, cum lituo in altera manu, id est, recuruo baculo, septentrionem à sinistra, meridiem que à dextra statuens, oculis regionem præfiniebat, uerbaque quædam ad Iouem dicebat, atque ita inauguratus discedebat.

DIVERSARVM RERVMPVBLICARVM DESCRIPTIONIS
EX POLYBIO FINIS.

INDEX RERVM, DE QVIBVS QVAEQVE LEX LATA EST. DEMONSTRAT

autem quot, quæq; leges perlatæ ſint. Nam ROGATIONES omnes, quæ perlatæ non ſunt omiſimus.

D

E

F

H

I

L

M

Maiestatis,

INDICIS LEGVM. FINIS.

IN DESCRIPTIONEM MAGISTRATVVM ROM. INDEX,

Alphabeti ordine digeſtus.

INDICIS MAGISTRATVVM FINIS.

IVRISCONSVLTORVM INDEX, ALPHABETI ORDINE CONDITVS.

C.Ateius

INDICIS IVRISCONSS. FINIS.

VENETIIS,
Apud Nicolai Beuilacqua.
M D L X I I I I.

Index legum Rom.

INDICIS IVRISCONSS.

FINIS.

VENETIIS,

Apud Nicolai Beuilacqua.

M D L X I I I I.

